กฎหมาย

ตราสามดวง

เล่ม ๑

ตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด จุลศักราช ๑๒๓๕

พิมพ์ถวายวิชาพิทยาลาภในพระบรมมหาราชูปถัมภ์

THE ROYAL INSTITUTE

พงศาวดาร

กรุงกัมพูชา

เล่ม ๑

พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๗๖

ที่พิมพ์ณโรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวัง

ชื่อหนังสือ ราชกิจจานุเบกษา
ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2540
จัดพิมพ์โดย บริษัท สำนักพิมพ์ต้นฉบับ จำกัด
จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ครั้งที่ 2 (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2417-2422)
พิมพ์ที่ บริษัท วี. พริ้นท์ (1991) จำกัด

เลขทะเบียน .....
วัน เดือน ปี .....
เลขหมู่.....

คำนำของสำนักพิมพ์

สำนักพิมพ์ต้นฉบับ หรือ The Original Press เป็นสำนักพิมพ์ใหม่ ก่อตั้งเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2539 โดยกลุ่มผู้รักหนังสือเก่า คณะกรรมการของสำนักพิมพ์ต้นฉบับมีความตั้งใจมานานแล้วว่าจะพยายามต่ออายุหนังสือที่มีคุณค่าให้คงอยู่ต่อไปให้ได้ หลังจากรอเวลามานาน จึงได้จัดตั้งสำนักพิมพ์ขึ้น

บ้านเมืองเราขาดหลักฐานข้อมูลทั้งเก่า และใหม่อยู่เป็นอันมาก หนังสือดีหลายเล่มถูกทิ้งลงถังขยะ ถูกปล่อยให้กรอบหักชำรุด และหลายเล่มก็ถูกเผาทำลายไปเสียเปล่าๆ แม้จะเคยมีการนำมาพิมพ์ต่ออายุบ้างก็ไม่ทันและไม่พอกับจำนวนที่เสียไป

หลายท่านอาจจะไม่ทราบว่าหนังสือ ราชกิจจานุเบกษา เป็นหนังสือสำคัญของประเทศ เต็มไปด้วยเรื่องราวสำคัญทางประวัติศาสตร์ เทคโนโลยีการแพทย์ กฎหมาย การเกษตร ประเพณี และอีกหลายด้าน ไม่มีห้องสมุดใดมีครบ แม้แต่ในห้องสมุดระดับชาติ

ราชกิจจานุเบกษา เป็นหนังสือประกาศข่าวของทางการที่ถือกำเนิดเมื่อสมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2401 หรือเมื่อ 130 กว่าปีมาแล้ว และยังคงออกตลอดมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นนิตยสารที่มีอายุยาวนานที่สุดของประเทศ

ราชกิจจานุเบกษาสมัยรัชกาลที่ 4 หนาไม่มากนัก ออกไม่กี่ฉบับ มีการพิมพ์ต่ออายุแล้วเมื่อไม่นานมานี้ แต่ราชกิจจานุเบกษาสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งตั้งต้นออกใหม่เมื่อ พ.ศ. 2417 มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 34 เล่ม ยังไม่เคยมีการพิมพ์ต่ออายุอย่างเป็นกิจลักษณะ ราชกิจจานุเบกษาในชุดนี้หลายเล่มชำรุดมาก ยากที่จะหาผู้ใดมีครบสมบูรณ์

ด้วยความเป็นห่วง และตระหนักถึงคุณค่าอันสูงยิ่งของราชกิจจานุเบกษา คณะกรรมการสำนักพิมพ์ต้นฉบับจึงลงความเห็นพ้องกันว่า หนังสืออันดับแรกที่สมควรเร่งพิมพ์ และเผยแพร่ให้แพร่หลายออกไปตามห้องสมุดต่างๆ ก็คือราชกิจจานุเบกษานั่นเอง

ในการจัดพิมพ์ สำนักพิมพ์ได้นำต้นฉบับดั้งเดิมมาถ่ายพิมพ์ขึ้นใหม่อย่างประณีตที่สุด ฉะนั้นหนังสือที่ท่านได้อ่านจึงมีความคมชัดสวยงามไม่ต่างจากราชกิจจานุเบกษาที่คนรุ่นเก่าเคยอ่าน

เบื้องแรกสุด สำนักพิมพ์ต้นฉบับขอเสนอราชกิจจานุเบกษายุคต้นรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2417 - 2422 รวม 6 เล่มเสียก่อน เพราะเป็นชุดที่ขาดแคลนมาก ต่อจากนั้นจึงจะทยอยพิมพ์ราชกิจจานุเบกษาปีต่อ ๆ ไปจนกว่าจะครบ และระหว่างนี้ก็จะพิมพ์หนังสือเล่มอื่นคู่เคียงกันไปด้วย สำนักพิมพ์หวังว่าจะได้รับความสนับสนุนจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้เป็นอย่างสูง

คำชี้แจง

"ราชกิจจานุเบกษา" เขียนด้วยอักษรโรมันภาษาไทยว่า The Rachakitchanubeksah และแปลความหมายว่า Siamese Government Gazette หรือ Royal Gazette สำหรับความหมายในภาษาไทยมีที่มาจากภาษาสันสกฤตอีกทอดหนึ่ง แปลว่า **หนังสือเป็นที่เพ่งดูราชกิจ** ถือเป็นสิ่งพิมพ์ประเภทวารสาร เริ่มออกฉบับแรกเมื่อวันจันทร์ที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2401 โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ขึ้น ทั้งนี้โดยมีพระราชประสงค์จะให้ข้าราชการ และอาณาประชาราษฎร์ ได้รับรู้ข่าวสารของบ้านเมืองโดยทั่วถึงกัน การประกาศข่าวสารในสมัยก่อนหน้านี้ เจ้าหน้าที่อาลักษณ์จะเป็นผู้เรียบเรียงพระราชดำรัสสำหรับออกประกาศ และกรมพระสุรัสวดีจะทำการคัดสำเนาแจกจ่ายไปตามกรมต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง ทำให้การกระจายข่าวสารล่าช้า และไม่กว้างขวางทั่วถึงราษฎร ซ้ำยังคัดลอกผิดพลาดตกหล่น ก่อให้เกิดความเสียหายต่อราชการ และพระเกียรติยศขึ้นได้ จึงทรงตั้งโรงพิมพ์ขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เรียกว่าโรงอักษรพิมพการ สำหรับเป็นสถานที่พิมพ์ข่าวสารของราชการ อีกทั้งสามารถพิมพ์ได้เป็นจำนวนมากเพื่อแจกจ่ายไปตามที่ต่างๆ รวมทั้งราษฎร โดยไม่คิดมูลค่าแต่อย่างใด

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า ประกาศต่างๆ ในราชกิจจานุเบกษาที่พิมพ์ในครั้งนั้น จะเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 เสียส่วนมาก หนังสือนี้พิมพ์อยู่ 1 ปี 7 เดือน ในช่วงปี พ.ศ. 2401 - 2402 แล้วก็หยุดกิจการไป อย่างไรก็ดีในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2433 โปรดฯ ให้พิมพ์ราชกิจจานุเบกษารัชกาลที่ 4 อีกครั้งหนึ่ง เพื่อรักษาฉบับเดิมมิให้สูญหาย และในรัชกาลปัจจุบัน ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์อีกครั้งใน พ.ศ. 2537

ภายหลังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบรมราชาภิเษกเถลิงสิริราชสมบัติเป็นครั้งที่ 2 ในพ.ศ. 2416 ทำให้ทรงมีพระราชอำนาจในการบริหาร และการปกครองอย่างเต็มที่ ได้ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของหนังสือราชกิจจานุเบกษา ซึ่งสมเด็จพระบรมชนกนารถทรงพระราชดำริเริ่มไว้ว่า เป็นสิ่งที่มีคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองอย่างยิ่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกหนังสือราชกิจจานุเบกษาขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันอาทิตย์ที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2417 และโปรดฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร พระสารสาส์นพลขันธ์ และหลวงสารประเสริฐ ซึ่งทั้ง 3 ท่านนี้ล้วนเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในยุคนั้น เป็นที่ยอมรับนับถือของชาวไทย และชาวต่างประเทศโดยทั่วไปอีกด้วย เป็นผู้เรียบเรียงเหตุในราชกิจต่างๆ ถวายกรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ (พระยศในขณะนั้น) ซึ่งทรงเป็นทั้งผู้กำกับโรงพิมพ์หลวง และบรรณาธิการหนังสือราชกิจจานุเบกษา เพื่อให้จัดพิมพ์ออกเผยแพร่ต่อไป โดยปรับปรุงเนื้อหา

บรรณาธิการหนังสือราชกิจจานุเบกษา เพื่อให้จัดพิมพ์ออกเผยแพร่ต่อไป โดยปรับปรุงเนื้อหาและประเภทข่าวราชการให้หลากหลายยิ่งขึ้น ใกล้เคียงกับมาตรฐานหนังสือข่าวราชการของประเทศทางตะวันตก เช่น London Gazette เมื่อพิมพ์ออกสู่ตลาดแล้ว ชาวต่างประเทศกล่าวชมเชยว่า เป็นวารสารที่พิมพ์ ได้สะอาด งดงามกว่าสิ่งพิมพ์อื่นทั้งหมด สิ่งพิมพ์ที่พิมพ์จากโรงพิมพ์หลวงแห่งนี้ได้รับการต้อนรับอย่างดียิ่งตลอดมา

การพิมพ์สมัยนั้น จัดจำหน่ายแก่ผู้บอกรับเป็นสมาชิกในราคาปีละ 8 บาท โดยผู้รับต้องมารับหนังสือด้วยตนเอง ณ โรงพิมพ์หลวง ถ้าต้องการให้ส่งถึงบ้าน ต้องเพิ่มค่าส่งอีก 2 บาท

ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 พิมพ์อยู่ได้เพียง 6 ปี โดยเริ่มเล่มที่ 1 ใน จ.ศ. 1236 (พ.ศ. 2417) ถึง จ.ศ. 1241 (พ.ศ. 2422) ซึ่งเป็นเล่มที่ 6 ก็เลิกพิมพ์ อย่างไรก็ดีใน พ.ศ. 2425 คราวฉลองพระนครครบ 100 ปี ได้มีการออกราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ อีกเพียงฉบับเดียว ต่อมาได้มีการพิมพ์ราชกิจจานุเบกษาเป็นครั้งที่ 3 ขึ้นใหม่ ใน พ.ศ. 2427 โดยเริ่มนับเป็นเล่มที่ 1 อีกครั้งหนึ่ง และดำเนินการสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้

ในด้านเนื้อหาราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 5 จะลงเรื่องราวต่างๆ ละเอียดกว่าฉบับพิมพ์ออกครั้งแรกในรัชกาลที่ 4 อาทิ ประกาศทั่วไปของทางราชการ พระบรมราชโองการ พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง ข่าวเสด็จพระราชดำเนิน พระราชพิธี การพระศาสนา การพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ อิศริยยศ ข่าวสิ้นพระชนม์ ราคาข้าวเปลือก ซึ่งทำให้ประชาชนทั้งชาวไทย และต่างประเทศ ผู้ซึ่งต้องติดต่อกับเมืองไทย ได้ทราบข่าวคราวความเคลื่อนไหวของบ้านเมือง และความเป็นไปในสังคมไทยด้วย สำหรับปีศักราชประกอบเนื้อหาเรื่องราวนั้น เริ่มใช้จุลศักราชตลอดมาจนถึงราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 5 จ.ศ. 1250 (พ.ศ. 2431) ตั้งแต่เล่มที่ 6 ร.ศ.108 (พ.ศ. 2432) จึงใช้รัตนโกสินทรศก (ร.ศ.) ตลอดมาจนถึงรัชกาลที่ 6 จึงได้เปลี่ยนมาใช้พระพุทธศักราชจนถึงปัจจุบันนี้

ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ราชกิจจานุเบกษาได้จัดแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 แพนกคือ แพนกฤษฎีกา และแพนกราชกิจจา ใช้เรื่อยมาจนถึงต้นรัชกาลปัจจุบัน และได้เปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่งโดยแบ่งเนื้อหาเป็น 4 ประเภท คือ ประเภทกฤษฎีกา ประเภททะเบียนฐานันดร ประเภททะเบียนการค้า และประเภทประกาศทั่วไป

กำหนดเวลาออก ในสมัยรัชกาลที่ 4 กำหนดออกถือความสะดวกเป็นเกณฑ์ ไม่แน่นอน ออกรวมทั้งสิ้น 19 ฉบับ ส่วนในรัชกาลที่ 5 กำหนดออกทุกวันอาทิตย์ สัปดาห์ละครั้ง เดือนละ 4 ครั้ง ปีหนึ่งมี 48 ฉบับ การออกครั้งที่ 2 และ 3 นี้ เริ่มนับเล่มที่ 1 ใหม่ ไม่นับต่อเนื่องจากการพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 4 และปัจจุบันนี้ราชกิจจานุเบกษาทั้ง 4 ประเภท มีกำหนดออกแตกต่างกันออกไป แล้วแต่กรณีความเร่งด่วน ส่วนลักษณะรูปเล่มนั้น ราช

ขนาด 8 หน้ายก 24 x 30 ซม. และขนาดความหนาเพิ่มมากขึ้นตามปี จนถึงยุครัชกาลที่ 6 มีขนาดรูปเล่ม 16 หน้ายก หรือขนาด 14.5 x 21.5 ซม. ในปัจจุบันราชกิจจานุเบกษา ประเภทกฤษฎีกา มีขนาดรูปเล่ม เอ 4 ประเภททะเบียนฐานันดร ทะเบียนการค้า และประกาศทั่วไป มีขนาดรูปเล่ม เอ 5

ในด้านคุณค่าของหนังสือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้หนังสือราชกิจจานุเบกษา เป็นสื่อที่สำคัญอย่างหนึ่งในการแจ้งวัตถุประสงค์ ที่จะพัฒนาและปฏิรูปราชการบ้านเมืองของพระองค์ ตลอดจนรายงานการปฏิบัติงานของทางราชการ ให้ประชาชนและชาวต่างประเทศได้รับรู้ เพื่อที่จะให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่แก่ทางราชการ ในขณะนั้นมีเจ้านาย ขุนนางและข้าราชการทั้งชาวไทย และต่างประเทศ นิยมบอกรับเป็นสมาชิกหนังสือราชกิจจานุเบกษาเป็นอันมาก ทำให้ข่าวสารเกี่ยวกับเมืองไทยแพร่หลายไปยังต่างประเทศ ก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ถูกต้องแก่ประเทศไทย กับมีความเข้าใจในพระองค์ท่านมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ยังเป็นแหล่งค้นคว้าเรื่องราวในทางประวัติศาสตร์ ที่สำคัญ และถูกต้องที่สุดแหล่งหนึ่งของนักวิชาการ ผู้ใช้ห้องสมุดตลอดจนบุคคลผู้ใฝ่รู้ทั่วไป อีกทั้งยังเป็นหนังสือทางราชการ ที่ใช้ในการประกอบพระราชพิธีก่อศิลาพระฤกษ์ โดยนำไปบรรจุไว้ในหีบศิลาพระฤกษ์สำหรับวางรากพระที่นั่งและอาคารสำคัญของบ้านเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 หลายแห่งอาทิ พระที่นั่งมันธาตุรัตนโรจน์ ณ เกาะสีชัง ตึกถาวรวัตถุ หน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษดิ์ อันแสดงให้เห็นว่า หนังสือนี้เป็นหนังสืออันเป็นมงคล และจะไม่มีวันหมดสิ้นไปจากแผ่นดินไทย อนึ่ง ในคราวจัดแสดงนิทรรศการสมโภชพระนครครบร้อยปี เมื่อ พ.ศ. 2425 ณ ท้องสนามหลวงก็มีการนำหนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ร่วมจัดแสดงในรายการหนังสือไทยด้วย

ตามที่สำนักพิมพ์ต้นฉบับได้เล็งเห็นคุณค่า และความสำคัญของหนังสือราชกิจจานุเบกษาชุดนี้ จึงได้จัดพิมพ์ **ราชกิจจานุเบกษา ในยุคต้นรัชกาลที่ 5** ตั้งแต่เล่ม 1 - 6 เพื่อเป็นการต่ออายุหนังสือเหล่านี้มิให้สูญหายไปจากประเทศไทย อันเนื่องมาจากต้นฉบับชำรุดและกรอบหัก ไม่สามารถนำมาศึกษาหรือใช้งานได้ และแทบจะไม่มีห้องสมุดใดในประเทศไทยมีหนังสือราชกิจจานุเบกษาครบทุกเล่ม จึงเป็นสิ่งที่น่ายินดีว่าเราจะได้มีเอกสารเก่าไว้สำหรับชนรุ่นใหม่ต่อไป

พลตรี ม.ร.ว. ศุภวัฒย์ เกษมศรี

ประธานคณะบรรณาธิการฝ่ายวิชาการ และจัดพิมพ์

Preface of the Printing House

The Original Press is a new printing house, established in December 1996 by a group of the people who love old books. Members of the Original Press Committee have long intended to extend the lives of valuable books so that they may survive. After a lengthy wait, the printing house was established.

Our country unfortunately lacks much basic documentation, both old and new. Many perfectly good books have been thrown in the bin, abandoned to rot and deteriorate. Many have also been burnt. Some have been reprinted, but not enough to keep up with the number that have been destroyed.

Many people do not know that the Royal Gazette is a national treasure, full of articles important historically, on medical technology, law, agriculture, tradition and many other fields. No library has a complete collection, including the National Library.

The Royal Gazette is a form of government press release that originated in the reign of H.M. King Rama IV in 1858, that is, 130 years ago. As it is still published today, it counts as the longest running magazine in Thailand. The original Royal Gazettes of the fourth reign were not particularly thick and not many issues were published. They were reprinted not too long ago. However, of the total of 34 issues published in the fifth reign beginning in 1874, no reprints have ever been produced and many of these gazettes are irretrievably damaged. It is extremely difficult to find anyone with a complete copy.

With great concern for and considering the immense value of these periodicals, the Original Press Committee finally decided that the first book it should print urgently and distribute to libraries was to be a collection of the Royal Gazette.

The publisher has taken the utmost care to make a definitive film copy of the originals so that the final book would have a sharpness to rival the original Royal Gazettes that a previous generation once read. Initially, the Original Press would like to offer you the Royal Gazettes of the reign of H.M. King Rama V, that is, the six issues published between 1874 and 1879, as these are very rare. Later, we intend to publish subsequent issues each year until the run is complete. Meanwhile, we shall be publishing other reprints at the same time. The publisher hopes to receive your support and takes this opportunity to offer our sincere thanks.

Foreword

The "Royal Gazette", first published in Roman typescript, was known in Thai as the *Rachakitchanubeksah,* which means the Siamese Government Gazette or Royal Gazette. The Thai name itself came from Sanskrit and may be translated as "a journal looking at royal activities." It was originally issued on 15 Monday, March 1858 by the command of H.M. King Rama IV whose desire was to inform government officers and the general public of news about the country. In the past, royal scribes would compile the monarch's commands for announcements and the Department of Selective Service would make copies for distribution to other departments in Bangkok and the provinces. This not only caused information to disseminate rather slowly but meant it could not reach many people. Any errors in the copying could very well damage the government and royal honour. Thus, a printing press, called *Rong Akson Pimakan,* was set up in the Grand Palace to publish government news. It was able to print in bulk and distribute widely, including to the public, without charge.

H.R.H. Prince Damrong Rachanuphap has suggested that most of the announcements that appeared in the Royal Gazette at the time were the writings of H.M. King Rama IV. The journal was published for about one year and seven months between 1858-1859 before being discontinued.

However, in 1890, H.M. King Rama V commanded that Rama IVs Royal Gazettes be reprinted to preserve the originals and ensure they would not disappear from memory. The current monarch also ordered them reprinted in 1994.

Following the second coronation of H.M. King Rama V in 1873, which bestowed upon him absolute power to govern the country, the King acknowledged the great value to the country of the royal Gazette initiated by his father and commanded the publication of another edition on Monday, 17 May 1874. He commanded Phraya Si Sunthonwohan, Phra Sansanphonkan and Luang Sanprasert – three distinguished gentlemen of the time accepted and respected by both Thais and foreigners alike, to compile his royal activities and provide them to *Krom Mun Aksonsasanasophon*[1], the Director of the Royal Printing House and Editor of the Royal Gazette who then arranged for the printing and distribution of the journal. The content was modified somewhat and the type of government news was more broad to bring it closer to western standards, such as the London Gazette. When it was published, foreigners praised it as printed more cleanly and beautifully than any other magazine. Publications from the royal printing house were always warmly received by the public.

During that period, distribution was made to subscribers only for the price of eight baht per year. Copies were picked up by the subscribers from the printing house itself, or for an extra two baht the copy was delivered to the subscriber's home.

This second edition of the Royal Gazette was published over only six years, beginning with issue one in 1874 and ending with issue six in 1879. However, on the occasion of the Bangkok Centennial celebrations in 1882, one more issue, called the Royal Gazette Special, was published. They were published again for the third time in 1884 and have continued to the present.

[1] A royal title of the time no longer used.

The Royal Gazettes of the period of H.M. King Rama V contained more variety and detail than when they were first issued by H.M. King Rama IV. They included general announcements by the government, royal commands, acts of legislation, ministerial regulations, news of royal visits, royal ceremonies, religious items, announcements of royal decorations and ranks, royal obituaries and the price of unhusked rice. This allowed Thais and foreigners in contact with Thailand to follow the tide of events of the country and in Thai society.

The Royal Gazettes of the time used the Chulasakara Calendar until the fifth issue (1888). From the sixth issue the Rattanakosin Calendar was used until the reign of H.M. King Rama VI when it was changed to the Buddhist Calendar still used today.

During the reign of H.M. King Rama VI, the Royal Gazette was divided into two sections. The first was for royal decrees and the other for the gazette proper. This layout was used until the present reign when it was altered once more to encompass four sections: decress, a register of titles and ranks, trade registration and general announcements.

Generally, during the time of H.M. King Rama IV issues came out whenever it was convenient and the publication date was not certain. Only 19 issues were ever published at the time. Throughout the reign of H.M. King Rama V, issues were printed every Sunday, that is once per week, four times per month so that in one year there would have been 48 issues. From the second and third issues printed in this reign, the designation volume one was given, ignoring the issues printed in the previous reign. At present, the four sections of the Royal Gazette have different publication dates, depending on the urgency.

The Royal Gazette of H.M. King Rama IV was a sheet of 23 x 24 cm while that of H.M. King Rama V was quarto size, 24 x 30 cm. The weight increased each year until the reign of H.M. King Rama VI when it was octavo, 14.5 x 21.5 cm. At present, the Royal Gazette is A4 size for the section issued for Royal Decrees and A5 for the other sections.

H.M. King Rama V used the Royal Gazette as an important medium for notifying the people of his objectives in developing and reforming the country. It was also used to report on the work being undertaken by the government. During that period, subscription to the Royal Gazette was very popular among royalty, the nobility, Thai and foreign government officers. This led to the spread of accurate information on Thailand and more understanding of the monarch.

Moreover, it is an important source of accurate historical information for researchers, those who use libraries and anyone else who wants to know about Thai history. As an official publication, it was often buried in a box during the cerenmony for laying the foundation stones of royal residences and other important buildings in the reign of H.M. King Rama V, such as at Manthatrattanarot Villa on Si Chang Island and the *Permanent Exhibition Building* in front of Wat Mahathat, making it not only somewhat propitious but ensuring it would never completely disappear from the Thai scene. During the Bangkok centernnial exhibition held at Sanam Luang Park in 1882, the Royal Gazette was proudly displayed as a Thai publication.

The Original Press noted the ture value and importance of the Royal Gazettes, however, the original copies have become decayed and are in a state of disrepair so that they cannot be used for study. Moreover, no library in Thailand has a complete collection of every issue of the Royal Gazette.

Volumes one to six from the period of H.M. King Rama V have therefore been re-printed for the pleasure of again having these old documents available for future generations.

S. Kasemsri

Maj. Gen. M.R. Suppawat Kasemsri

Chairman of the Academic and Publications committee

หนังสือราชกิจรายเดือน

หนังสือราชกิจรายปักษ์

หนังสือจักรหมายเหตุ แลหมายประกาศต่าง ๆ แลข่าวต่าง ๆ แลพระบรมราโชวาท แต่ผู้ครองแผ่นดินสยาม ถวายพิมพ์ณโรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวัง ณวันยาทิตย เดือนเรค ขึ้น ๒๑ ค่ำ ปีจอนพศก จุลศักราช ๑๒๘๑ เปนปีที่ ๖ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ๒๖

ประกาศที่ ๑

๏ พระบาทสมเดจพระปรมินทร มหาจุฬาลงกรณ บดินทร เทพยมหามกุฎ บุรุษรัตนราชวิวิธ วรุตมพงษบริพัตรราชัศริยราชนิกโรดม ราตุรันตะรมังคลัวรมหาราชรังกาย บรมธรรมิกมหาราชาธิราชรมมหาภูมิพล พระจุลจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม ทรงพระราชดำริห ในการที่จะทำนุบำรุงแผ่นดินให้วิยนวัย สำรเรประโยชนแก่ถึงแผ่นดิน ให้ดีขึ้นโดยลำดับ จึงทรงพระราชดำริว่า หนังสือราชกิจรายปักษ์ ซึ่งพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเปนสมเดจพระบรมชนกนาถได้ทรงเปนธรรมเนียมไว้นั้น ควรแลเหมาะที่จะรักษาไว้ มีคุณ เปนประโยชนในแผ่นดินสยาม ไม่ควรจะทิ้งร้างให้สิ้นสูญพระราชประเพณี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร พระสารสาสนพลขันธ์ หลวงสารประเสริฐ เรียบเรียงเหตุในราชกิจต่าง ๆ ถวายพระเจ้าราชวรวงษเธอกรมหมื่นอัครสาสนโสภณ ลงพิมพ์หนังสือราชกิจรายปักษ์สืบไปโดยพระราชประสงค จะให้สืบอรรมเนียมการงพระราชประเพณีของพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลให้จะให้เปนประโยชนแก่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลราษฎรทั้งปวง ที่มีความประสงค์อยากจะทราบเหตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศสยามนี้ แลประเทศอื่น ๆ อนึ่งการที่พิมพ์หนังสือราชกิจรายปักษ์นี้ จะไม่แจกเหมือนหนังสือครั้งแผ่นดิน พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในครั้งนั้น เจ้าพนักงานที่พิมพ์หนังสือราชกิจรายปักษ์ แจ้งกำหนดแจกจ่ายให้ปีนั้นแก่ผู้ที่ต้องประสงค์คนละฉบับบ้าง สองฉบับบ้าง สามฉบับบ้าง บางที่ขอมีจำนวนมาก มากจนถึงสิบฉบับบ้าง สิบฉบับบ้าง อย่างน้อยเพียงสี่ฉบับ ห้าฉบับบ้าง เจ้าพนักงานก็ต้องให้ไปผู้ที่ได้รับหนังสือราชกิจรายปักษ์ไปนั้น บางที่อาน กว้างหลังก็จะเสียบ้าง บางทีกลับมีแต่ไม่ยุ่งให้ฉีกขาดไปเสียบ้าง เหมาะเหมือนหนังสือนี้มีประโยชน์ไม่ใคร่ง่าย แต่ความนี้จะต้องการงาน ของพิมพ์ผู้ใช้ราชกิจรายปักษ์ต่อไปเช่นครั้งก่อนในแผ่นดินปีต่อนี้ จะให้ออกถึงฉบับสี่ครั้งต่อเดือน แรมค่ำหนึ่ง ขึ้นค่ำหนึ่ง ขึ้นค่ำสี่ แรมค่ำสี่ ทุกเดือนไป รวมมีหนังสือปีหนึ่งเปนสี่สิบแปดฉบับ แต่ราคาขายแก่ผู้ที่ได้รับหนังสือราชกิจรายปักษ์ ปีหนึ่งเปนเงินเดือนละสลึงหนึ่ง เงินนี้ผู้ที่ได้รับนั้น จะเอามาใช้จ่ายในการอย่างใด ๆ ซึ่งจะใช้สอยในการที่พิมพ์ ถึงไม่ได้ราคาที่ขายแปดฉบับนั้น ก็ยังไม่พอใช้สอยในการที่พิมพ์ แต่จะกันผู้ที่มาขอไม่ให้ราคา แลจะให้เปนประโยชนใหญ่ในการนี้นั้นด้วย ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลราษฎรทั้งปวง ที่มีปัญญาแสวงหาความชอบ แลความฉลาด แลความรอบรู้ในราชการแผ่นดิน ควรออกเงินปีละแปดฉบับ รับซื้อหนังสือราชกิจรายปักษ์นี้ไว้

จำนวรวฎการต่าง ๆ เหตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสยามบ้าง ในต่างประเทศบ้างก็จะได้ทรายความชัดในเหตุการต่าง ๆ ทั้งใกล้ทั้งไกลได้สมประสงค์ ผู้ที่ได้รับหนังสือราชกิจจานุเบกษาไปแล้ว จงถนอมรักษาไว้ เผยให้เป็นเล่มสมุด เหมือนอย่างสมุดจินสมุดฝรั่ง เวลาเมื่อประสงค์จะทราบเหตุการ ฤๅราชกิจสิ่งใร ที่มีอยู่ในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ก็จะได้ตรวจดูให้ทรายชัดในราชกิจ แลเหตุการนั้นโดยง่าย ถ้าผู้ใดประสงค์จะซื้อหนังสือราชกิจจานุเบกษาแล้ว ขอเชิญมาที่โรงพิมพ์ตรงในพระบรมมหาราชวัง ลงชื่อแลบอกบ้านไว้เป็นที่สังเกต ถ้าประสงค์จะให้ไปส่งถึงบ้าน ต้องเสียเงินอีกกึ่งตำลึง รวมเป็นสองตำลึงกึ่ง ฯ

ประกาศที่ ๒

◎ มีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศแก่คนทั้งปวง ผู้ใดที่ได้นับถือพระพุทธสาศนา แลธรรมเนียมปีใหม่อันนี้ อย่างเช่นใช้ในเมืองไทยให้รู้ทั่วกันว่า ในปีจอสัปตศกนี้ พระสาทิตย์ขึ้นราสีเมศ ณวันเสารเดือนห้าแรมสิบค่ำ เวลาสามยามกับสิบสองนาที รุ่งขึ้นวันอาทิตย์เดือนห้า แรมสิบเอ็ดค่ำเป็นวันมหาสงกรานต์ วันจันทรเดือนห้าแรมสิบสองค่ำเป็นวันเนา วันอังคารเดือนห้าแรมสิบสามค่ำ เป็นวันเถลิงศกขึ้นศักราชใหม่ เป็นพันสองร้อยสามสิบหา ในเวลารุ่งแล้งสี่สิบห้านาที ในปีนี้การทำบุญ แผ่นผักชักฤกษสงกรานคเป็นสามวัน ตามอย่างเคย คือเดือนห้าแรมสิบเอ็ดค่ำ สิบสองค่ำ สิบสามค่ำ เป็นแน่แล้ว ตั้งแต่วันพุธเดือนห้าขึ้นค่ำหนึ่ง จนถึงวันจันทรแรมสิบสองค่ำ ทกหมายลงรื่อยี่ ในที่ทั้งปวง ให้ว่าปีจอยังเป็นเบญจศก ถ้าจดหุลศักราชให้คงเป็นพันสองร้อยสามสิบห้าอยู่ ตั้งแต่วันอังคารเดือนห้า แรมสิบสามค่ำไป จนถึงวันจันทรเดือนสี่ แรมสิบห้าค่ำวันตรุศสุดปีนั้น ให้ลงชื่อว่าปีจอสัปตศก จุลสักราชว่าพันสองร้อยสามสิบหก เลข ๙ ตามปีเก่านิยม ซึ่งเขียนไว้บนศกนั้น เมื่อเปลี่ยนเบญจศกแล้ว จึ่งเขียนเป็นเลข ๖ ไว้อย่าง (ศก) ไปกว่าจะเปลี่ยนศกใหม่ ในปีจอสัปตศกนี้มีอธิกมาส เดือนแปดเป็นสองหน เป็นเดือนอ้วนดังสองครั้ง เมื่อเขียนแลจดรุ เดือนแปดก่อนให้เขียนแลจดแปดครั้งเดียว แล้วกำหนดไว้ข้างล่างดังอย่าง ๘ นี้ ให้รู้ว่าเดือนแปดหลังระมี ในเดือนแปดหลังนั้นให้เขียนเลขแปดเป็นสอง ซ้อนกันไว้ท้ายครุดังเช่นนี้ วันศุกรเดือนห้าขึ้นสามค่ำปีจอยังเป็นเบญจศกวันหนึ่ง วันพฤหัสบดีเดือนสิบแรมสิบสามค่ำปีจอสัปตศกวันหนึ่ง สองวันนี้เป็นวันกำหถือน้ำพระพิพัฒสัตยา

พระราชพิธีรดพระนังคัล

◎ วันจันทรเดือนวิสาข คือเดือนหกขึ้นสิบสองค่ำ เวลา ๑๐ โมง ๓๐ นาที ทำพระราชพิธีรดพระนังคัล ห้ามอย่าให้ราษฎรลงมือทำนาก่อนวันนั้น คือตั้งแต่วันพฤหัสบดีเดือนหกขึ้นค่ำหนึ่งไป ฤๅในวันจันทรขึ้นสิบสองค่ำนั้น ให้ลงมือทำนาภายหลัง แต่วันพระราชพิธีไปตลอดพระราชอาณาเขตร ๕

วิสาขบูชา

◎ อนึ่งวันวิสาขบูชาซึ่งเป็นที่นับถือตามกำหนด ในพระคัมภีรอรรถกถา ว่าเป็นวันประสูตร แลตรัสรู้ แลปรินิพพานของสมเดจพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ในปีจอสัปตศกนี้ วันวิสาขปุรณมีตกในวันสุกรเดือนหกแรมค่ำหนึ่ง ฯ

ประกาศที่ ๓

ว่าด้วยตั้งเกาน์ซิล แลพระราชบัญญัติ

◎ พระบาทสมเดจ พระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์เดินทรเทพยมหามงกุฎบุรุษยรัตนราชวรวิวงษ วรุตมพงษอิศวรวัชชัยราชนิโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศบรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนาถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ ซึ่งได้ประดิษฐานแลดำรงรัตนราโชมหัยสวรรยาธิบัติ ณกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา มหาดิลกภพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมหัยสวัยพิมานโดยสถานอุดราภิมุข พร้อมด้วยพระบรมวงษานุวงษ แลอัคมหาเสนาธิบดี มุขมนตรีกระวิชาติราชปโรหิตาจารย์ ฝ่ายทหารพลเรือนถวายคำนับโดยอันดับ เข้าไปนั่งยังบาทบงกชมาศพร้อมกัน จึ่งมีพระบรมราชโองการมารพระยันเจรูจสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่พระยมวงษานุวงษ ข้าทูลอองธุลีพระบาทให้ทรายทั่วกันว่า ตั้งแต่เสดจขบรมราชาภิเศกเถลิง

ราวัลยราชสมบัติ ตั้งพระราชหฤทัยทำรงรักษาพระนคร ขอบขันธสีมา ทั้งพระบรมวงษานุวงษ ข้าราชการและราษฎร ให้ถาวรวัฒนายิ่งขึ้นไป จึงได้ทรงพระราชอุสาหะเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคไปประพาสเมืองต่างประเทศ เพราะจะได้ทรงตรวจพระนครบ้านเมือง และการธรรมเนียมต่าง ๆ สิ่งใดดี จะได้เปนแบบอย่างแก่บ้านเมืองสยามต่อไป ก็เพราะทรงหวังตั้งพระราชหฤทัย ปีระสงค์จะทรงจัดการทำนุบำรุงพระนคร จึงได้เสด็จพระราชดำเนินไปประพาสพระนครบ้านเมือง ซึ่งได้มีความเจริญแล้วนั้น ก็ได้ทรงเห็นการดีหลายอย่าง ที่จะเปนคุณเปนประโยชนแก่แผ่นดิน เปนต้นว่าการซื้อแก่กันระหว่างเมืองไกประเทศใด ยังรู้อยู่ว่าเปนการกดขี่แก่กันนั้นอยู่แล้ว ก็หน่วงประเทศนั้นเมืองนั้นยังไม่มีความเจริญเปนแน่ จึงได้ทรงลดหย่อนผ่อนพระราชอิศริยศักดิลงหลายอย่าง ไปรดไล่ขุนนางยืนเฝ้า แลนั่งก็ให้สมอกันก็มิได้ทรงถือพระองค์ เพราะจะให้ท่านทั้งหลายเห็นแน่ว่าจะทรงปลดเปลื้อง การกดขี่ที่มีอยู่ในบ้านเมืองนั้น ให้จงได้ เรียบไปทุกสิ่งทุกอย่าง ครั้งนี้ทรงพระราชดำริห์เห็นว่า ราชการผลประโยชนบ้านเมืองสิ่งใดที่จะเกิดขึ้น และการที่ยังรกร้างมาแต่เดิมมากนั้น ถ้าจะทรงจัดการแต่พระองค์เดียว ก็จะไม่ใคร่สำเรจไปได้ ถ้ามีผู้ที่ช่วยกันคิดคาดสอดปัญญาแล้ว การซึ่งรกร้างมาแต่เดิม ก็จะได้ปลดเปลื้องไปได้ทีละน้อย ๆ ความดีความเจริญก็คงจะบังเกิดแก่บ้านเมือง จึงได้ทรงจัดสิ่งข้าทูลอองธุลีพระบาท ซึ่งมีสติปัญญาไปรดเกล้า ๆ ตั้งไว้เปนที่ปฤกษาแห่งสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เมื่อมีราชการวันใดกำหนดให้มาประชุมพร้อมกัน จะเสดจออกในพระที่นั่งแห่งใดแห่งหนึ่งนั้น ให้ผู้เปนที่ปฤกษาใหญ่ มาประชุมเฝ้าในที่นั้นให้พร้อมกันในวันเดือนที่กำหนด เมื่อยังไม่แจ้งการจะประชุมคิดกันไปสองวันสามวันก็ได้ เมื่อทรงพระราชดำริห์การสิ่งใด ซึ่งเปนข้อราชการที่สำคัญและจะตั้งเปนกฎหมาย และแบบธรรมเนียมไปแผ่นดิน จะพระราชทานคำซึ่งทรงพระราชดำริห์นั้น ให้ที่ปฤกษาทั้งปวงดำริห์ตริตรองดู การจะเปนคุณฤๅเปนโทษก็ให้กราบทูลขึ้นตามความที่เห็น ถ้าเห็นว่าสิ่งไรจะเปนคุณฤๅคิดการซึ่งจะให้เปนคุณ ดีกว่าที่ทรงพระราชดำริห์นี้ก็ให้กราบทูลขึ้น ถ้าเห็นว่าจะเปนการไม่มีคุณเปนโทษ อย่างไรก็ให้กราบทูลให้ไม่เปนคนจัญไรคนหลังไป ถ้าหากว่าคำที่ว่านี้มานั้นดี ควรจะเอาเปนแบบธรรมเนียมได้ ก็จะเอาคำนั้นใช้ ถ้าเห็นว่าไม่มีประโยชน ก็จะใช้ยกเสีย แต่ผู้ซึ่งพูดนั้นนั้น ไม่มีโทษ ไม่มีความผิด สิ่งไรในตัว เมื่อที่ปฤกษาทั้งปวง ระดมการสิ่งไรขึ้นได้ ตามแต่เห็นกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป ก็ให้นำความขึ้นกราบบังคมทูล ฤๅทำเรื่องราวทูลเกล้า ๆ ถวายเปนโปรเวตก็จะได้ ไม่เปนที่ขัดขวางแก่ผู้ใด เมื่อทรงเห็นชอบระใดทรงปฤกษาที่ปฤกษาทั้งปวง เมื่อเห็นว่าชอบดีพร้อมกันแล้ว คำนั้นก็จะเปนใช้ได้ ถ้าการสิ่งไรซึ่งปฤกษากันในวันประชุมนั้น จะยังไม่ตกลงแล้วกันได้ ก็จะพระราชทานพระราชดำริห์ และคำผู้ซึ่งกล่าวขึ้นนั้น ให้ไปตริตรองดูก่อน เมื่อถึงคราวประชุมน่า ให้ที่ปฤกษาทั้งปวง นำจดหมายรายความคิดของตัวผู้ใดนั้นมาถวาย ในที่ประชุมของทุกคน จะได้ทรงเทียบเคียงดูเหนว่าคำของผู้ใดดี จะได้เอาคำของผู้นั้นเปนใช้ได้ ถ้าฝ่ายหนึ่งเหนความว่าไม่ดี ฝ่ายหนึ่งเหนความว่าดี เปนคำเถียงแก่งแย่งกันอยู่ดังนี้ สมเดจพระเจ้าอยู่หัวจะทรงตัดสินเปนกลาง ไม่ทรงเหนว่านี่ผู้ใหญ่ผู้น้อย ถูกแล้วแต่ความยุติธรรมเปนประมาณ เวลาจะทรงเลือกคำที่ที่ปฤกษาว่ามา เหนว่าจะใช้ได้นั้น เมื่อจะใช้ได้เปนเรื่องขนบธรรมเนียมการ ฤๅจะทรงพระราชดำริห์เลยกว่าคำของขุนนางเหล่านั้นขึ้นไปอีก ก็จะเพิ่มเติมลงด้วย แล้วที่ปฤกษาที่ปฤกษาทั้งปวงต่อไป เมื่อเหนว่าดีพร้อมกันแล้ว จะเอาคำนั้นเปนใช้ได้ เมื่อที่ปฤกษายังจะเหนการดีจะมีขุนต่อไปอีก ก็จะโปรดให้ไปเรียงถ้อยคำตามความคิดของตัวมาว่าได้อีก กว่าจะเหนชอบพร้อมกัน ลงชื่อพร้อมกันแล้วจึ่งจะมอบให้ผู้ใดผู้หนึ่ง รับเอาความนั้นไปเรียงเปนพระราชบัญญัติ แล้วให้นำขึ้นทูลเกล้า ๆ ถวาย เมื่อถึงวันประชุมน่า จึ่งจะให้เอาคำพระราชบัญญัตินั้น ออกอ่านให้ที่ปฤกษาทั้งปวงฟัง เมื่อเหนว่าถูกต้องพร้อมกันแล้ว ถ้าเปนการใหญ่ต้องปฤกษาท่านสองนายที่ เหนชอบพร้อมกันแล้ว จึ่งจะลงพระนาม ประทับพระราชลัญจกร ในพระราชบัญญัตินั้นเปนใช้ได้ อนึ่งจะทรงตั้งพระบรมวงษานุวงษ และข้าราชการอีกพวกหนึ่งให้เปนที่ปฤกษาในพระองค์ เพราะไม่ได้ทอดพระเนตรการสิ่งไร ไม่ได้ทรงฟังการสิ่งไรทั่วไป ไม่มีสิ่งไรที่จะเปนทางปัญญา ซึ่งจะทรงพระราชดำริห์การบ้านเมือง

แลจะรวงตักสิ่งคำของที่ปฤกษาทั้งปวง ให้ถึงจากใจได้ เพราะฉนั้นจึงจะต้องตั้งเจ้าสี่ รับรองให้ถนัดการงาน ให้ราษฎรถูกใจทุกอย่าง ไม่มีการขัดข้อง แลราษฎรจะมีความสุขสบาย ราชสำนักก็จะมีเกียรติยศ ก่อนที่ปฤกษาใหญ่ผู้ใดผู้หนึ่งที่ปฤกษาในพระองค์ จึงจะออกใช้ในราชการ อุปมาเหมือนช่างแกะสลักการทำ เหมือนแกะสลักหินลักษณะไว้ จึงให้ผู้ที่จะเป็นที่ปฤกษาใหญ่ต่อไป แต่ที่ปฤกษาในพระองค์นี้ ไม่มีกำหนดว่าเท่าใดจนกว่าจะทรงเห็นว่าผู้ใดควรจะใช้ได้ ก็จะตั้งขึ้นไว้มาก ๆ. เมื่อเลือกการสิ่งใดที่จะทรงปฤกษาจะให้คำแต่สองคนสามคน ฤๅมากกว่านี้ก็ได้ เมื่อทรงถามการงานสิ่งใดก็ให้ราษฎรได้ โดยการสิ่งนี้ไม่ต้องระแวงกลัวความผิดร้ายสิ่งใด ฤๅกลัวจะลืมการสิ่งไรขึ้น ก็ให้กราบทูลได้ โดยความที่ตัวคิดค้น จะการปฤกษาการสิ่งไรก็ให้ราษฎรได้ทุกอย่าง เหมือนที่ปฤกษาใหญ่แต่การนี้ยังไม่สำเร็จ ต้องทรงปฤกษาที่ปฤกษาใหญ่ก่อยหลายวันจึงจะได้ การนี้จึงจะเป็นสำเร็จได้ ที่ปฤกษาใหญ่และที่ปฤกษาในพระองค์ จงมีความซื่อสัตย์จงรักต่อสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ให้มีความอุสาหหมั่นพากเพียรคิดจริตรองในกิจราชการแผ่นดิน โดยสุจริตธรรมทุกประการ ประกาศมาณวันศุกรแรมแปดค่ำ เดือนหก ปีจอ สกราชพันสองร้อยสามสิบหก เป็นปีที่ ๔ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯ

◎ ที่ปฤกษาซึ่งโปรดเกล้า ฯ ตั้งขึ้นในครั้งนี้

๑ พระยาราชสุภาวดี	ร.ม., ท.ร.ว.	๑
๒ พระยาศรีพิพัฒ	ท.ร.ว.	๑
๓ พระยาราชวรานุกูล	ท.ร.ว., น.ช.,ก.ม.	๑
๔ พระยากระสาปน์กิจโกศล	ท.ร.ว. ม.ม.	๑
๕ พระยาภาษกรวงษ	ท.ร.ว., ภ.ช., ก.ม.	๑
๖ พระยามหาอำมาตย	ท.ร.	๑
๗ พระยาภัยรณฤทธิ์	ท.ร.	๑
๘ พระยาราโชย	ค.ร.	๑
๙ พระยาเจริญราชไมตรี	ช.ม.	๑
๑๐ พระยาพิพิธโกษาไทย	ม.ม.	๑
๑๑ พระยากระลาโหมราชสหาย		๑
๑๒ พระยาราชโยธา		๑

รวม ๑๒ นายก่อน ถ้าต่อไปภายหน้าผู้ใดควรจะยกมาเป็นที่ปฤกษาได้ ก็จะลงชื่อเติมแลจะมีตัดปรับไล่ก็ตามแต่จะทรงพระสรวล ให้ราษฎรใช้ความสัตย์ในที่ปฤกษานั้น ฯ ส่วนไพร่ในราชการของกรมพระราชบัญญัติว่าจะมีปัญหาประการใดอยู่ ฯ

เสด็จประพาสพระนคร

◎ ณวันศุกร เดือนหก ขึ้นสิบค่ำ ปีระกาสก เวลาบ่ายโมงเสศ สมเดจพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระที่นั่งราชรถ พร้อมกระบวนแห่หลัง เสดจโดยทางสถลมารค ออกประตูเสดจริยาเวียงชัยและมหาชัย ไปตามถนนหลังสนามไชย เลี้ยวถนนเจริญกรุง ทรงไปถึงถนนริมกำแพง เลี้ยวไปตามถนนริมกำแพง ข้ามสะพานช้างโรงสี เลี้ยวลงถนนริมคลองผ่านวัดราชประดิษฐ์ ไปถึงถนนเจริญกรุง แล้วกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง ฯ

เสด็จพระราชดำเนินทอพระนาค

◎ ณวันอังคาร เดือนห้า แรมสิบสามค่ำ ปีระกาสก เวลาบ่าย๕ โมงเสศ สมเดจพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำเนินประทับที่เกยณพระที่นั่งมุขสถานประยาศน์ ทรงพระที่นั่งราชยานพร้อมกระบวนแห่หลัง เสดจออกประตูพิมานไชยศรี ประทับเกยวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงพระราชดำเนินเสวยที่พลับพลาแล้ว เวลายามเสศเสดจพระราชดำเนินกลับพระบรมมหาราชวัง ฯ

ทอดพระเนตรช้าง

◎ ณวันอาทิตย เดือนห้า แรมค่ำ ปีระกาสก เวลาเช้า ๓ โมงเสศ พระยาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระที่นั่งราชยาน พร้อมกระบวนแห่หลัง เสดจออกประตูศรีสุนทร ไปประทับณพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย แล้วเสดจลงเรือพระที่นั่งบัลลังก์เรือกลไฟจูงโดยทางชลมารค เวลาบ่าย ๒ โมงเสศถึงเกาะบางปะอิน เสดจขึ้นประทับประมาณกึ่งชั่วโมง แล้วเสดจกลับประทับเรือพระที่นั่งบัลลังก์เรือกลไฟจูงโดยทางชลมารค เวลาบ่าย ๕ โมงเสศถึงท่าวังจันทรเกษม ประทับเรือพระที่นั่งเสดจขึ้นเรือพระที่นั่งบัลลังก์ ทรงเรือพระที่นั่งเก๋ง เวลา

ย่าย ๕ โมงเสศเสดรประทับณเพลียต ทรงรถดพระเนตรช้างแล้ว เวลา ๒ ทุ่มเสศ เสดรกลับประทับณวังจันทรเกษม รุ่งขึ้น ณวันจันทร เดือนห้า แรมห้าค่ำ ณวันอังคาร เดือนห้า แรมหกค่ำ ณวันพุธ เดือนห้า แรมเจดค่ำ เวลาเช้า ๒ โมงเสศ เสดรทรงเรือพระที่นั่งบ้กนิก เรือกเรือรูปไปประทับณเพลียต ทรงทอดพระเนตรคล้องช้างแล้ เสดรถลับณวังจันทรเกษมเสดจประทับแรมอยู่ที่วังจันทรเกษมสามวาลี รุ่งขึ้นณวันพุทธที่ เดือนห้า แรมเปดค่ำ เวลาเช้า ๒ โมงเสศ เสดรจากวังจันทรเกษม เวลาเช้า ๓ โมงเสศถึงบ่โพง เสดรประทับณเจ๊ะพลาทรงประเสดแล้ว รถดพระเนตรนางช้างสำคัญทั้ง ๒ แล้ว เสดรกลับทางชณมารค เวลาย่าย ๕ โมงเสศ เสดรถึงพระบรมมหาราชวัง ฯ

ประกาศแผ่นดิน ร.ศ. เรื่องราชกิจจานุเบกษา

๏ พระบาทสมเดจพระปรเมนดรมหามกุฎ สุดาสมมดิเทพพงษ วงษาดิศวรกระษัดริยวรจักดิยราชนิโรดม ชาดุรันดยรม มหาจักพรรดิราชสังกาษ บรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิดรพระจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม ทรงพระราชดำริด ดริดรอง ในการระทำนุบำรุงแผ่นดิน ให้เรียบร้อยสำรวยประโยชณ์ทั้งปวง แลแผ่นดินให้ดีขึ้นไปกว่าแต่ก่อน จึ่งทรงพระราชวิตกว่าราชการต่าง ๆ ซึ่งสั่งด้วยบาดหมายแต่กรมวังให้สัดกี แลหลวงพื้นเดินบอกตามหมู่ตามกรมต่าง ๆ นั้นก็ดี การบังคับให้เสยอำนาจ นิหมายบ้าวประกาสแก่ราษฎรในกรุงก็ดี การที่มีตังดราไป ให้เจ้าเมืองกรมการ หัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือ มีหมายให้กำนันวัดแขวงอำเภอ ประกาสแก่ราษฎรในแขวงนั้น ๆ ก็ดี พระราชบัญญัติใหม่ ๆ ตั้งขึ้นเพื่อจะห้ามการที่มิควร แลบังคับการที่ควรก็ดีการเดือนสดิให้รู้ฤกแลถือพระราชกำหนดกฎหมายเก่าก็ดี การกะเกณฑ์แลจะแรงแลบอกบุญก็ดี ว่โดยสั้นโดยย่อ เหตุใด ๆ การใด ๆ ที่ควรข้าราชการทั้งปวง ฤๅราษฎรทั้งปวงพึงรู้พร้อมกันนั้น แต่ก่อนเปนแต่บาดหมาย แลทำคำประกาสเขียนเส้นดินสอดำ ลงกระดาษส่งกันไปส่งกันมา แลให้จดต่อกันไปผิด ๆ ถูก ๆ ก็เพราะฉบับหนังสือนั้นน้อย ผู้ที่จะได้อ่านก็น้อยมิรู้ทั่วถึงกัน ว่าการพระราชประสงค์ แลประสงค์ของผู้ใหญ่ในแผ่นดิน จะยังคับคั่งมา แลคงลงประการใด ข้าราชการทั้งปวง แลราษฎรทั้งปวงก็ไม่ทราบทั่วกัน ได้ยินแต่ว่ามีหมาย ว่าเกณฑ์ ว่าประกาศ ว่ามังคับมา เมื่อการนี้เกี่ยวข้องกับตัวใคร ก็เปนแต่ถามกันต่อไป ผู้ที่จะได้อ่านคำหมายคำบ้องตรานั้นก็น้อยตัว ถึงจะได้อ่านก็ไม่เข้าใจ เพราะราษฎรเมืองไทผู้ที่รู้หนังสือนี้น้อยกว่าผู้ที่ไม่รู้ คนไพร่ ๆ ในประเทศบ้านนอกหนังสือก็อ่านไม่ออก ควงตราของขุนนางในตำแหน่ง ซึ่งจะยังคับราชการเรื่องไร ๆ เปนยังไรก็ไม่รู้จักดู ลักแต่ว่าหมดควงตราก็คิดมาด้วยชาดแลเสนแดง ๆ แล้วก็กลัว ผู้ที่ถือมาว่ากะไรก็ชั่วหมด เพราะฉนี้จึงมีคนโกง ๆ กน ๆ แต่งหนังสือเปนตังดังตรา แลบาดหมายอ้างวัดสั่งวังหลวงแลวังน่า แลเจ้านายแลสายอื่นเปนต้น ราษฎรนิถือยำเยงแล้ว ก็ว่าเรื่องยังคับไปต่าง ๆ ตามใจตัวปรารถนา ด้วยการที่มิได้เปนธรรม แลทำให้ราษฎรเกิดครั่น แลเสียพระเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดิน แลพระนามเจ้านาย แลชื่อของขุนนางไป เพราะฉนั้น บัดนี้ทรงพระราชดำริห ระบำบัดโทษต่าง ๆ ดังว่ามาแล้วนั้นทุกประการ จึ่งโปรดให้ตั้งการตีพิมพ์หนังสือขึ้นอย่างหนึ่ง มีชื่อโดยภาษาสังษกฤษฎว่า หนังสือราชกิจจานุเบกษา แปลว่าหนังสือเปนที่เพ่งดูราชกิจ มีตราพระรูปพระมหามงกุฎ แลฉัตรกระหวายสองข้างควงใหญ่ ตีในเส้นดำกับตัวหนังสือน้ำน่าเปนอักษรตัวใหญ่ ว่าราชกิจจานุเบกษา อยู่ในบังคับทุกฉบับเปนสำคัญ แรกมานแก่คนต่าง ๆ ที่ควรจะรู้ทุกเดือนทุกปักษ ตั้งแต่เดือนห้าปีมเมีย เปนปีที่แปดในรัชกาลอันเปนประจุบันนี้ไป หนังสือในราชกิจจานุเบกษานี้ คือการใด ๆ ซึ่งไม่มีต้องบัญชีบดรา แลบาดหมายแลประกาศด้วยหนังสือเขียนเส้นดินสอดำ ประทับตราตามตำแหน่งตามธรรมเนียมเก่านั้น ซึ่งได้มีแล้วไปในปักษนั้น ฤๅปักษที่ล่วงแล้วในเดือนนั้น ฤๅเดือนที่ล่วงแล้ว ก็ระเกบเอาความมาว่าแต่ย่อ ๆ ในสิ่งซึ่งเปนสำคัญ เพื่อจะให้เปนพยานแก่ท้องบัญชีบดรา แลบาดหมายคำประกาศ ซึ่งมีไปแล้วก่อนนั้น เพื่อจะให้คนที่ได้อ่านหนังสือก่อนชัดแน่แน่ใจไม่สงไสย ที่ไม่เข้าใจครามจะได้เข้าใจ ผู้ใดไม่รู้ความในหนังสือยังบัญชีบดราบาดหมายก่อนก็จะได้รู้ฉนั้น อนึ่งถ้าเหตุแลการในราชการแผ่นดินประการ

ใด ๆ เกิดขึ้น พระยาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน แลสมาบดีพร้อมกันบังคับไปอย่างไร บางทีก็จะเล่าความนั้นใส่มาในหนังสือราชกิจจานุเบกษานี้บ้าง เพื่อจะให้รู้ทั่วกันมิให้เล่าฦๅผิด ๆ ไปต่าง ๆ ขาด ๆ เกิน ๆ เป็นเหตุให้เสียราชการ แลเสียพระเกียรติยศแผ่นดินได้ หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้เมื่อตกไปอยู่กับผู้ใดจะให้เก็บไว้ อย่าให้ฉีกทำลายล้างเสีย เมื่อได้ฉบับอื่นต่อไป ก็ให้เย็บต่อ ๆ เข้าเป็นสมุด เหมือนสมุดจีนสมุดฝรั่ง ตามลำดับตัวเลขที่หมาย หนึ่ง สอง สาม สี่ ต่อ ๆ ไป ซึ่งมีอยู่ทุกน่ากระดาษนั้นเถิด จะให้มีหนังสือราชกิจจานุเบกษานี้เก็บไว้สำหรับจะได้รับทูลซ้อราชการต่าง ๆ ทุกหมู่ทุกกรมข้าราชการแลทุกหัวเมืองโดยประกาศนี้เทอญ ฯ

๏ ประกาศมาณวันจันทรเดือนห้าขึ้นค่ำหนึ่ง ปีมะเมียยังเป็นนพศก เป็นวันที่ ๒๔ ๙ ๖ ในรัชกาลแผ่นดินที่สี่ ชุนปฏิภาณพิจิตร (พ.ศ. ๒๓๑๖) รุนมหาสิทธิโวหาร กรมพระอาลักษณเป็นผู้รับสั่ง ฯ

ทรงรถน้ำ

๏ วันพฤหัศบดี เดือนหก ขึ้นค่ำหนึ่งปีรอกศก เวลาบ่ายสี่โมงเสศ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระที่นั่งราชยานพร้อมกระบวนน่าหลัง เสดจออกจากพระบรมมหาราชวัง ถึงพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย เสดจลงทรงเรือพระที่นั่งเก๋งพร้อมกระบวนน่าหลัง เสดจข้ามฟากไปประทับณพระราชวังเดิม แล้วเสดจทรงพระที่นั่งราชรถ แต่เกยน่าพระราชวังเดิม ไปโดยทางสถลมารค ข้ามคพาณคลองบางกอกใหญ่ ไปประทับณสวนเจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี ทอดพระเนตรตามภูมลำนาสวนแล้ว เสดจมาประทับรวมสมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ ทรงรดน้ำสมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษเสรจแล้ว เวลายามเสศเสดจโดยทางชลมารค แต่รวมสมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ กลับยังพระบรมมหาราชวัง ฯ

ตั้งกรม

๏ พระบาทสมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ บดินทรเทพยมหามกุฎ บุรุษยรัตนราชวรวิวงษ วุรุตมพงษบริพัตรขัตติยราชนิโรดม ชาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระปรารภเริ่มการที่จะเลื่อนกรม สมเดจพระเจ้าบรมวงษเธอ เจ้าพ้นหมาลากรมขุนอำรายปรีย์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งพระยาศรีสุนทรโวหาร เจ้ากรมพระอาลักษณ์ให้จารึกพระนามลงในพระสุพรรณบัต ว่าสมเดจพระเจ้าบรมวงษเธอ เจ้าพ้นหมาลากรมพระอำรายปรีย์กษมหิศรศักดิ์สุนทรรวิวงษบริพัตร วิวัฒนโสภณสรรพศิลปาคมอุดมกิริเพิ่มเผดรประสิทธิ์ชัชกรรมสาคร ไตรญาณวาทกาลยประฎิภาณ สีลุยศสรรพศุภการ สกลวัฒฎาธิกิจปรีชาวาสโยฬารยุคิธรรมา ชาวหยาโตรยโตรศรีรัตนธาดา มหันตเดชานุภาพพิศรนาคนาม ทรงศักดินา ๕๐๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างเจ้าฟ้าต่างกรมผู้ใหญ่ ในพระบรมมหาราชวัง รงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณสุขพลประฎิภาณคุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัคคิพิพัฒมงคลทุกประการ ฯ ครั้นถึงณวันอาทิตย เดือนหก ขึ้นสี่ค่ำ เปนวันตั้งสวดพระพุทธมนต์เฉลิมพระนาม เวลา ๔ ทุ่มเสศ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำเนินประทับเกย น่าพระที่นั่งมูลสฐานบรมอาศน ทรงพระที่นั่งราชรถ พร้อมกระบวนน่าหลัง เสดจออกประตูพิมานไชยศรี ตรงไปออกประตูวิเสดไชยศรี ไปประทับณวังพระเจ้าบรมวงษเธอ สมเดจเจ้าพ้นหมาลากรมขุนอำรายปรีย์กษ ประทับอยู่ถึงเวลา ๗ ทุ่ม เสดจกลับยังพระบรมมหาราชวัง ณวันจันทร เดือนหก ขึ้นห้าค่ำปีรอกศกเวลาเช้า ๓ โมงเสศเปนวันกำหนดพระฤกษที่จะเลื่อนกรมใหม่ จึงพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระที่นั่งราชยานลงยาราชาวดีพร้อมกระบวนน่าหลัง แต่งตัวเตมยศเสดจไปประทับณวังสมเดจพระเจ้าบรมวงษเธอ เจ้าพ้นหมาลากรมขุนอำรายปรีย์กษ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระสุพรรณบัตรกับเครื่องยศศรีสุยศ ชั้นมหาสุราภรณ์ตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๑ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปลี่ยนเครื่องยศลงยาราชาวดี เวลาบ่ายโมงเสศเสดจกลับพระบรมมหาราชวัง ฯ

พิธีจรดพระนังคัล

๏ วันอาทิตย เดือนหก ขึ้นสิบเอดค่ำปีรอกศก เวลาบ่ายสี่โมงเสศ เจ้าพนักงานจัดกระบวนแห่พระพุทธปฏิมากรคันธารราษฎ์ ออกจากวัดพระศรีรัตนสาศดาราม ออกประตูวิเสดไชยศรี เชิญแห่ไปตั้งในโรงพระราชพิธีที่ท้องสนามหลวง

เวลาทุ่มเสศพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เสดจพระราชดำเนิน ประทับที่เกยณพระที่นั่งมูลสฐานบรมอาศน ทรงพระที่นั่งราชยาน เสดจโดยทางสถลมารค ออกประตูวิเสศไชยศรี ประภัยพลับพลาพระราชพิธีท้องสนามหลวง แล้วเสดจประทับอยู่ณพระราชพิธีนั้น เกิดเพลิงไหม้ขึ้นที่วิมดพานช้างรองหลอก สมเดจพระเจ้าอยู่หัวทรงรถพระที่นั่ง เสดจจากท้องสนามหลวง ไปประทับเชิงดพานเจี่ยวทอดพระเนดรไฟไหม้ เวลา ๔ ทุ่มเสศเสดจกลับพระบรมมหาราชวัง ทรายดรามว่าในที่ไฟไหม้นั้น อำมาไต้ไปตรวจดูโรงเรือนที่ไฟไหม้นั้น ได้ดรามว่าเวลา ๓ ทุ่มเสศ เพลิงไหม้ขึ้นที่โรงช้างวิมดพานช้างฟากคลองหลอกก่อน โรงช้างนั้นยาว ๑๖ ห้องแบ่นเปนคลังราชการ ๓ ห้อง นายยิ้มเปนที่ขุนรักนสมบัดหนึ่ง นายแก่นเปนที่ขุนวิเสศสมบัดหนึ่ง เปนนายคลัง แต่หลังคาโรงช้างนั้นรั่ว ขุนรักนสมบัด ขุนวิเสศสมบัด ปลูกเปนโรงมุงจากอยู่ในโรงช้างคนละโรง ในคลังนั้นมีแต่ไต้ห้วยเสื่อ ได้ตัวขุนรักนสมบัดมาถาม ให้การว่าเพลิงเกิดขึ้นที่โรงขุนวิเสศสมบัดก่อน แล้วเพลิงจึงได้ติดไหม้ลามถึงคลังราชการ โรงช้างแลเรือนราษฎรต่อไปถึงฉางเข้า ขุนรักนสมบัดให้การว่า เมื่อเวลาค่ำหนขุนวิเสศสมบัดเอาถ้วยแก้วตามตะเกียงไว้ในโรง แล้วปิดประตูโรงไว้ แต่ตัวขุนวิเสศสมบัดหายอยู่ไม่ ครั้นเวลาค่ำยามเสศ เพลิงจึงไหม้ลามไปถึงโรงช้าง คลังราชการ ฉางเข้า เรือนฝากระดานมุงกระเบื้อง ๗ หลัง เครื่องสับ ๑๑ หลัง เรือนเครื่องผูก ๑๓ หลัง โรงเครื่องผูก ๑๒ หลัง รวมเรือนโรงที่ไหม้นั้น ๓๔ หลัง แต่ตัวขุนวิเสศสมบัดนั้น ยังหาได้ตัวไม่ ครั้นณวันจันทร เดือนหก ขึ้นสิบสองค่ำ ปีจอฉศก เวลาเช้า ๔ โมงเสศ ตั้งกระบวนแห่ เจ้าพระยาภูธราภัยแต่สาลาภักริมคลองผดุงออกไปณทุ่งที่แรกนาขวัญพร้อมกระบวนแห่น่าหลัง แลนางเทพีหาบเข้า ครั้นเวลาเช้า ๕ โมง ท่านเจ้าพระยาภูธราภัยก็ลงมือแรกนาขวัญ โคที่ใช้ไถนั้นเดินเข้าโพดคนสุรา เวลาบ่ายโมงหนึ่ง เสรจการพระราชพิธีแรกนาขวัญ ฯ ครั้นเวลาบ่าย เจ้าพนักงานแห่พระพุทธปฏิมากร คันธารราษฎร์เชิญกลับจากโรงพระราชพิธี ณท้องสนามหลวง มาประดิสฐานณยังวัดพระศรีรัดนสาสดารามตามเดิม ฯ

วิสาขบูชา

๏ วัน พฤหัสบดีเดือนหกขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศก เวลายามเสศสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เสดจพระราชดำเนินมาประทับที่พระที่นั่งอนันดสมาคม ทรงพระที่นั่งยานุมาศพร้อมกระบวนน่าหลัง เสดจประทับเกยน่าวัดพระศรีรัดนสาสดาราม เสดจพระราชดำเนินประทับในพระอุโบสถพร้อมด้วยข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย เข้าทูลอองธุลีพระบาทโดยลำดับเปนการวิสาขบูชา มีแตรสังขเครื่องประโคมพร้อมตามอย่างราชประเพณี ข้าราชการทุกหมู่ทุกกรมตั้งโคมมีดวงตราตามตำแหน่ง จุดประทีปรายรอบพระอุโบสถเวลา ๕ ทุ่มเสศเสดจกลับพระบรมมหาราชวัง ฯ

๏ ครั้นณวันศุกร์เดือนหกขึ้นสิบห้าค่ำ ปีจอฉศก เวลาสองทุ่มเสศ เสดจพระราชดำเนิน ประทับที่พระที่นั่งอนันดสมาคม ทรงพระที่นั่งราชยานพร้อมกระบวนน่าหลัง เสดจประทับเกยน่าวัดพระศรีรัดนสาสดาราม เสดจพระราชดำเนินประทับน่าพระอุโบสถ ทอดพระเนดรข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายใน เวียนเทียนประทักษิณอุโบสถสามรอบแล้ว เสดจประทับในอุโบสถทรงธรรมจบแล้ว เวลา ๔ ทุ่ม เสศเสดจกลับพระบรมมหาราชวัง ฯ

จันทรุปราคา

๏ ณวันเสารเดือนหกแรมค่ำหนึ่ง เวลายามหนึ่งกับยาดหนึ่งมีจันทรุปราคาจับช้างทิศอุดร สมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสดจขึ้นที่สรงมุรธาภิเศกมีเครื่องประโคม พร้อมด้วยข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน เข้าทูลอองธุลีพระบาทโดยลำดับครั้นส่งสรรเสดแล้ว เสดจประทับณพระที่นั่งอัมรินทรวินิจฉัย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินตราแก่ พระยมมวงษานุวงษแลข้าทูลอองธุลีพระบาทเสรจแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการสั่งสมเดจพระเจ้าบรมวงษเธอ เจ้าพ้ามหามาลากรมพระบำราบปรปักษ์กับสมเดจพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าพ้าภาณุรังษีสว่างวงษ แจกเงินแก่ผู้ที่เปนพนักงานประจำรักษาพระบรมมหาราชวัง เสรจแล้ว สมเดจพระเจ้าอยู่หัว เสดจพระราชดำเนิน ประทับที่เกยพระทวารเทวสรักษา ทรงพระที่นั่งราชยาน พร้อมกระบวนน่าหลัง เสดจโดยทางสถลมารค ออกประตูพิมานไชยศรี มาประทับณเกยวัดพระศรีรัดนสาสดาราม เสดจพระราชดำเนินประทับน่าพระอุโบสถ ทรงฟังข้าราชการกรมพระอาลักษ แลกรมราชบัณฑิตย์สวดสรภัญญะจบแล้ว ทรงจุดพระเดร

ข้าราชการฝ่ายฆ่าฝ่ายในเวียนเทียนประทักษิณสามรอบเสร็จ เสด็จประทับในอุโบสถทรงธรรมรอบแล้ว เจ้าสัญยาสมเด็จพระบรมมหาราชวัง ฯ

บอกราคาหนังสือ

๒๕ ท่านทั้งหลายซึ่งรับหนังสือราชกิจจานุเบกษาไปนี้ เมื่อรับไปเองตลอดปีคิดเป็นราคาแปดบาท เมื่อรับไปส่งเองเดือนละครั้งปีคิดเป็นราคาห้าบาท เมื่อรับไปเองเอาแต่สามเดือนคิดเป็นราคาสามบาท ฤๅจะรับแต่ใบหนึ่งสองใบ คิดเป็นราคาใบละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านปีหนึ่งต้องคิดค่าจ้างคนไปส่งถึงกำลึง ถ้าถึงปีค่าจ้างคนไปส่งหกสลึง ถ้าสามเดือนค่าจ้างคนไปส่งบาทหนึ่ง ฯ

ข่าวต่างประเทศ

ไม่เกี่ยวข้องในราชการ เป็นแต่ผู้เรียบเรียงไว้เพื่อจะให้รู้ข่าวต่างประเทศ ฯ

๑ ณวันพุธเดือนยี่ ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีระกาฉศกจุลศักราช ๕ โมงเช้า กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเจ้าพระยาเสด็จมาถึงได้ส่งหนังสือมหาดไทยออกจากเมืองสยามควน ณวันที่ ๒๐ เดือนมาฆคฤหคติการาช ๑๔๗๔ คิดตั้งแต่เมืองสยามมาถึงกรุงสยามได้ ๖๑ วันได้ข่าวว่า ณวันที่ ๑๕ เดือนมาฆ ปารลิยเมนต์ได้ประชุมใหญ่ ระปฤกษาในการแผ่นดินเมื่อประชุมแล้ว พวกตอรีก (ขุนนาง) ชุมนุมในที่สำรับตอรีกพวกกอมมอนส์ (ราษฎร) ประชุมในที่สำรับกอมมอนส์ แต่ท่านลอรีก ชานเซลเลอรีกได้เรียกพวกกอมมอนส์ เข้ามาในที่ประชุมพวกตอรีก (ขุนนาง) พึงท่านอ่านพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระนางเจ้าวิน ในพระราชหัตถเลขานั้นมีความว่า เราถึงท่านลอรีกแลกอมมอนส์ท่านผู้ที่ดำรัสมิสิเตอรีสเลาะห์ของเราได้ภูลาออกจากราชการ เราต้องจัดตั้งผู้นั้นขึ้นแทน เวลานี้ต้องรออยู่ ยังเรียกท่านมาประชุมไม่ได้ ยังมิได้ตั้งมิสิเตอรีสเลาะห์ใหม่แล้ว เราจึงได้ให้เรียกท่านมาประชุมเวลานี้ ฯ อันนี้เรากับเมืองต่างประเทศใหญ่ ๆ ซึ่งมีทางพระราชไมตรีต่อกันนั้น มิได้ความวิวาทกันไม่มีความรังเกียจซึ่งกันและกัน เราจึงจะอุสาหะจิตใจให้ปรองดองสนิทกลาง ฉันท์มิตรให้เมืองต่างประเทศรักใคร่กัน ประเทศต่อประเทศตลอดเมืองยุโรป และจะได้รักษาการยุติธรรมเมืองค่อเมืองด้วย ฯ

ประการหนึ่ง ซึ่งพระราชโอรสของเราดูกอฮฟเอดินเบริ์ด ได้ทำการวิวาหมงคลกับความาต์ดูเชชมารี อันลูกชายโตรมา ซึ่งเป็นพระราชธิดาของสมเด็จพระเจ้าอมเปรอร์กรุงรุสเซีย เป็นที่ชื่นชมโสมนัสในพระไทยของเรา ด้วยจะได้เป็นสิ่งสำคัญที่จะเป็นประกันสิ่งกรุงรุสเซียและกรุงอังกฤษ ซึ่งเป็นพระมหานครใหญ่ทั้งสองพระนครจะได้อยู่ในทางพระราชไมตรี ด้วยกันนี้ให้มั่นคง ฯ ซึ่งเราได้ให้กองทัพออกไประงับเมืองอาสานตี กองทัพนั้นได้ตีเมืองอาสานตีแตกแล้ว ให้ทำลายพระนครเมืองหลวงจนหมดสิ้น พวกอาสานตีจึงได้มาปฤกษา คิดทำหนังสือสัญญาทำกลงกัน เราก็ไว้ใจอยู่ว่าต่อไปข้างหน้า การจะเบียดเบียนกว่นแต่ก่อนนี้ ในทวีปอาฟริกาข้างทิศตวันตก ฯ ทหารซึ่งยกออกไปคราวนั้น ทั้งทหารบกทหารเรือ ได้สำแดงความกล้าหาญเสียชีวิตได้อยู่เรียบร้อยในบังคับของนาย แลกฎหมายธรรมเนียมทหาร แลฝ่ายออฟฟิเซอร์นายทหารก็ได้สำแดงชั้นญาณ แลได้ทำการแข็งแรงไม่ได้ย่อหย่อน เมื่อเกิดความยากความลำบากเป็นที่สุดเขาได้ทำการรุ่งเรือง ไม่ได้ยินเสียงทหารอังกฤษตกต่ำได้ ฯ อันซึ่งเมื่อยี่กลายนั้นไม่มีฝนตามระดูในบ้านของประเทศอินเดียของเราก็คงอยู่มากกว่ามาก จึงเกิดวาตสยิงอาหารทุกเย่าง ลางแห่งบ้านพรลางแห่งไม่มีก็มีเสีย แต่ที่มีนั้นเป็นที่ขัดสนนั้นเป็นหลายร้อย เราจึงให้สั่งถึง ไวสรอย คอนวอรแนเซเนอรอล ของเราว่า แม้ว่าจะต้องเสียเงินมากน้อยเท่าไรอย่าเสียดายเลย ต้องให้แต่ว่าบ่อนลงความลำบากนั้นให้หมดสิ้น ฯ เราถึง เยนตเติมน ท่านผู้ที่ใช้อยู่ในที่ว่าการ เคาส์ รอฟ รอมมอนส ในเรว ๆ นี้ มิสิสเตอร์ เสเนตที่ของราชจักเสสตีมนต์ ตายลงที่เราเสียใจที่คิดจะได้จนเสีย ในปีน่าจะมาให้ท่านตรวจแลปฤษาสุดแต่ท่านจะเหมาะควร ฯ เราถึงท่านลอรีก แล เยนตเติมน ท่านผู้ดี ด้วยมาถึงปีมาแล้วนี้ผู้ดีเสียนกฎหมายอังกฤษ ซึ่งว่าด้วยการเลือกตั้งขึ้นในปารลิยเมนต์ ตราก่อนนี้ได้ปฤกษาในจัดเสร็จแล้ว แต่เดี๋ยวนี้มิสิสเตอร์ เสเนตที่ของเราได้ร่างแต่งกฎหมายเพื่อจะแก้ความซึ่งติดขัดนั้น และจะมาปฤกษากับท่านด้วย ฯ เมื่อปีก่อนแล้วได้ทำกฎหมายใหม่แปลี่ยนธรรมเนียม ซึ่งว่าด้วยธรรมเนียมโรงศาล แลธรรมเนียมอื่นหลาย ๆ อย่าง ผู้จำจะทำสืบความในเมืองอินเดียนั้นแต่ก่อนได้แบ่งความเป็นสองจำพวก เรียกว่าลอว์

หนังสือพิมพ์ราชการ กรุงเทพมหานคร

เล่มที่ ๑ วันอาทิตย์ เดือน ๗ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๐ แผ่นที่ ๒๒

หนังสือราชกิจจานุเบกษา

◎ หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังนี้ ระออกเดือนละ ๔ ครั้ง ตามกำหนดทุกเดือน ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคา ห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึงสามใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้าน บ้านนอกค่าจ้าง ถึงตำลึง ครึ่งปี หกสลึง สามเดือน บาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรม มหาราชวังเทอญ ฯ

พระราชพิธีสมโภชช้าง

◎ วันศุกร เดือนหกแรมแปดค่ำ ปีจอฉศก เวลา ๔ โมงเช้า พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เสดจออกประทับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พร้อมด้วยพระบรมวงษานุวงษ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทโดยลำดับ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ทรงอ่านคำประกาศเกาน์ซิลแล้ว เวลา ๕ โมงเช้า เสดจพระราชดำเนิน ประทับเกยณพระที่นั่งมูลสฐานบรมอาศน์ ทรงราชยานเสดจพระราชดำเนิน พร้อมด้วยกระบวนนำ กระบวนตาม เสดจลงท่าราชวรภิรุ เสดจประทับเรือพระที่นั่งเพชรรัตนการาราย เรือทวยเทพถวายกร เปนพระที่นั่งรอง พร้อมด้วยกระบวนเรือกันคู่หนึ่ง เรือดั้ง ๕ คู่ เรือประตูน่าหลัง เรือแซงซ้ายขวา เรือพระบรมราชวงษานุวงษ เรือข้าทูลละอองธุลีพระบาท ฝ่ายทหาร พลเรือนน่าตาม สดกโดยทางชลมารค แต่ท่าราชวรภิรุขึ้นไปตามลำแม่น้ำเจ้าพระยา ประทับที่แพช้างสำคัญทั้งสอง ซึ่งภักอยู่ที่ท่าน่าวัดกลมุดฝั่งตวันตก แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงาน รัดเรือกลไฟชื่อฟอแลนต์ ๑ จูงสตีมลอน ๑ จูงแพช้าง พร้อมด้วยเรือข้าราชการตั้งเปนกระบวนแห่ล่องลงมาตามลำแม่น้ำ ถึงท่าพระให้ภักแพช้างไว้แล้วเสดจทรงเรือพระที่นั่ง มาประทับท่าราชวรภิรุ เสดจขึ้นพระบรมมหาราชวัง ครั้นเวลาย่าย ๕ โมงเสศ เสดจประทับเกยน่าพระที่นั่งมูลสฐานบรมอาศน์ ทรงพระที่นั่งราชยานลงยาราชาวดี พร้อมกระบวนนำเสดจ กระบวนตามเสดจแห่งตวันเดนยศเสดจทางประตูวิเสดไชยศรี ลงถนนน่าบ้อมอินทรรังสรรค์ ประทับณพลับพลาที่ท่าพระ ทอดพระเนตรนางช้างทั้งสอง ขึ้นจากแพแล้ว เสดจพระราชดำเนินแต่พลับพลาท่าพระ ครงไปเลี้ยวถนนบ้อมเผดจทักษกร ประทับณพลับพลาที่น่าพระที่นั่งสุไชยสวรรย์ ทอดพระเนตรกระบวนแห่ช้างเข้าโรงสมโภช แล้วเสดจไปประทับในโรงสมโภช ทรงถวายไตรยจีวรแก่พระสงฆ์ราชาคณะถานานุปรียญ ๓๖ รูปแล้ว ทรงฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว เสดจกลับยังพระบรมมหาราชวัง . อนึ่งการสมโภชนางช้างสำคัญทั้งสองช้าง ที่ท้องสนามไชยน่าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์นั้น โปรดเกล้า ฯ ให้กรมสังฆการีอาราธนาพระสงฆ์ราชาคณะถานานุปรียญ สมสิบหก เวลาย่าย ๕ โมงให้พิญพระพุทธมนต์ ตั้งแต่วันศุกรแรมแปด

วันเสาร์แรมเก้าค่ำ วันอาทิตย์แรมสิบค่ำ เวลาเช้าพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน ตั้งแต่วันเสาร์แรมเก้าค่ำ วันอาทิตย์แรมสิบค่ำ วันจันทร์แรมสิบเอ็ดค่ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อเสด็จในพระราชพิธีนั้น พร้อมด้วยพระบรมราชวงษานุวงษ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย แต่งฉลองยศ วันจันทร แรมสิบเอ็ดค่ำ เดือนหก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จจากพระที่นั่งอนันตสมาคม ทรงพระที่นั่งราชยานลงเรือราชาวดี เสด็จมาประทับณโรงสมโภช พร้อมด้วยพระบรมราชวงษานุวงษ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทเฝ้าโดยลำดับ ครั้นได้มหามงคลฤกษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรดน้ำนางช้างทั้งสอง แล้วพระราชทานอ้อยเคี้ยวสามท่อน ซึ่งชาวกุฎนามว่า ฯะ

๑ พระเทพคชรัตนกวิณี ศุภศรีสกลสวัสดิ วรเชฐชาติไทวิโลลักษณ์ เฉลิมราชศักดิสัยงวิชิต พงษอัคนิศรีมหิศรเกษตสุทธเนตรนัชโลมวิมล มงคลคุณสุนทรกรินี ปรมินทรมหาราชกฤษฎา นุพาหนนารถนฤบดินทร์ ศรชมาลินทรวิลาศเลิศฟ้า ฯะ

ให้นางช้างใหญ่สูงสามสอกเศียรหกนิ้ว ที่มาจากเมืองสุวรรณภูมนั้น ได้รับพระราชทานแล้ว ทรงพระราชทานอ้อยเคี้ยงอีกสามท่อน ซึ่งชาวกุฎนามว่า ฯะ

๑ พระศรีสวัสดิสวัสดิวรรณ์ สุทธาภิลัยพรรณสกนธพิเสศ ทุทิยเสวตรกณิฐวรลังกาย อัคนิศรเทวราชรังสฤษฎราชบุญฤทธิยาภิมิศาสะมาหาร รัตนคชาธานพาหนนารถยรมราชาธิราชชำรงวราภิพงษศรลักษณ์ สุนทรศักดิสิทธิวิยพิพัฒน์ กรณีรัตนเลิศฟ้า ฯะ

ให้นางช้างเลกสูงสามสอกหกนิ้ว ที่มาจากเมืองรอนแก่นนั้น ได้รับพระราชทานแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินตรานักผู้ที่นำนางช้างทั้งสองมาถวายนั้น เมืองสุวรรณภูม พระยาภักดีนวงษา ได้รับพระราชทานเงินตราสองชั่ง เสือเขี้ยวขายดอกใหญ่หนึ่ง เสือลักลาดดำหนึ่ง แพรหงอนไก่ย่นเพลาะหนึ่ง แพรหงอนไก่กรองเพลาะหนึ่ง ผ้าปูมหนึ่ง ผ้านั้ยวหนึ่ง ผ้าลายนอกอย่างหนึ่ง ท้าวมหาไชยบุตร กับท้าวเทินหลาน ได้รับพระราชทานเสื้อเขี้ยวขายดอกใบพิกุลนายฉะเชิง แพรชาวนายฉะแถย ผ้าม่วงนายฉะฉ่ม แล้วพระราชทานสัญญาบัตร ให้นายคำหมอผู้ถือช้างได้ช้างสำคัญเลกเปนจุนเศรีสารเสวกร ถือศักดินา ๔๐๐ กับเงินตราสามชั่ง เสื้อเขี้ยวขายก้านแย่งหนึ่ง เสื้อแพรจีนเราหนึ่ง ผ้าโภกติดจลิยหนึ่ง ผ้าลำนวิลาดหนึ่ง ผ้าห่มนอนอัดลักดอกสะเทินฉ่มหนึ่ง แพรหงอนไก่เถยหนึ่ง แพรโล่เถยหนึ่ง แพรจุนติ่นเถยหนึ่ง ผ้าปูมฉ่มหนึ่ง ผ้าม่วงฉ่มหนึ่ง ผ้าลายชายสะบักฉ่มหนึ่ง ขันน้ำพานรองทองขาวสำรับหนึ่ง กะโถนทองขาวหนึ่ง โตะท้าวช้างคาวหวานเครื่องพร้อมสองสำรับ แหวนรังแตนวงหนึ่ง แล้วทรงพระราชทานสัญญาบัตร ให้นายบุญมาควานได้ช้างใหญ่เปนหมื่นศรีคชกรรม ถือศักดินา ๓๐๐ กับเงินตราชั่งสิบตำลึง เสื้ออัดลักดอกสะเทินหนึ่ง เสื้อแพรจีนเราหนึ่ง ผ้าโภกติดจลิยหนึ่ง ผ้าลำนวิลาดฉ่มหนึ่ง ผ้าห่มนอนอัดลักดอกสะเทินหนึ่ง แพรหงอนไก่เถยหนึ่ง แพรโล่เถยหนึ่ง ผ้าปูมฉ่มหนึ่ง ผ้าม่วงฉ่มหนึ่ง แหวนรังแตนวงหนึ่ง แล้วพระราชทานสัญญาบัตร มอบให้พระศรีเสนารักษ์ส่งไปให้นายจัดหมอผู้ถือช้างสำคัญใหญ่ซึ่งไม่ได้ลงมานั้น เปนจุนเทพรัตนกวิณี ให้ถือศักดินา ๔๐๐ กับเงินตราสามชั่ง เสื้อขัมขายก้านแย่งหนึ่ง เสื้อแพรจีนเราหนึ่ง ผ้าโภกติดจลิยหนึ่ง ผ้าลำนวิลาดหนึ่ง ผ้าห่มนอนอัดลักดอกสะเทินหนึ่ง แพรหงอนไก่เถยหนึ่ง แพรโล่เถยหนึ่ง แพรจุนติ่นเถยหนึ่ง ผ้าปูมฉ่มหนึ่ง ผ้าไหมหนึ่ง ผ้าลายชายระบักหนึ่ง ขันน้ำพานรองทองขาวสำรับหนึ่ง กะโถนทองขาวหนึ่ง โตะท้าวช้างคาวหวานเครื่องพร้อมสองสำรับ แหวนรังแตนวงหนึ่ง แล้วทรงพระราชทานสัญญาบัตร มอบให้พระศรีเสนารักษ์ส่งไปให้นายเปควานช้างเลก ซึ่งไม่ได้ลงมานั้น เปแหม่นเดชลิกขกร ถือศักดินา ๓๐๐ กับเงินตราชั่งสิบตำลึง เสื้ออัดลักดอกสะเทินหนึ่ง แพรจีนเราหนึ่ง ผ้าโภกติดจลิยหนึ่ง ผ้าลำนวิลาดหนึ่ง ผ้าห่มนอนอัดลักดอกสะเทินหนึ่ง แพรหงอนไก่เถยหนึ่ง แพรโล่เถยหนึ่ง ผ้าปูมฉ่มหนึ่ง ผ้าม่วงฉ่มหนึ่ง แหวนรังแตนวงหนึ่ง เมืองรอนแก่น พระนครศรีบริรักษ์ ได้รับพระราชทาน เสื้อเขี้ยวขายดอกใหญ่หนึ่ง ผ้าปูมฉ่มหนึ่ง ผ้านั้ยวฉ่มหนึ่ง แพรหงอนไก่ย่นเพลาะหนึ่ง แพรหงอนไก่กรองเพลาะหนึ่ง ท้าวสุริยโยหลาน ท้าวโทนหลาน สี่นายนี้ได้รับพระ

ราชทาน เสื้อเข้มขาบตกใบพักนายรูเสื้อ แพรขาวห่มนายจะผืน ผ้าม่วงจีนนายระเด่น เข้าราชบุตรได้รับพระราชทานเงินตำลึงสองชั่ง เสื้อเข้มขาบก้านแย่งหนึ่ง เสื้อคัดสาตำหนึ่ง แพรขาวห่มผืนหนึ่ง ผ้าเกี่ยวผืนหนึ่ง ผ้าปูมผืนหนึ่ง แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องยศชื่อกลีบบุลขอมสองเกล้า สิ้นพระกุลเจ้าพระยาผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา พระสมุหกลาโหม พระสุนทรานุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ได้รับพระราชทานทั้งสองนาย หลวงกิจรานุกิจประกาษจางวางนักการ ในกรมพระสุรัสวดี ได้รับพระราชทานตราเครื่องยศ ชื่อกลีบบุลขอมเกล้า สิ้นพระกุลพระยาประชุมประชานารถ พร้อมกันที่โรงสมโภชนั้น แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการมีการเล่นต่าง ๆ ตั้งสามวัน ตั้งแต่วันอาทิตย แรมสิบเอ็ดค่ำไปจนถึงวันอังคารแรมสิบสามค่ำ เป็นวันเสร็จการพระราชพิธี สมโภชช้างสำคัญทั้งสอง ฯ

เบ็ดเตล็ด

◎ เมื่อวันเดือนห้าปีจอยังเป็นเอกศก มีกรรยาหลวงจัดมงสมบัติซึ่งเป็นเจ้าภาษีไม้จอนดัก แต่ก่อนเป็นเจ้าหลวงเดิมในแผ่นดินปัจจุบันนี้ ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอวัดหม่อมเจ้าหญิงแพ ซึ่งจักษุพิการทั้งสองข้างเป็นบุตรของมิ ขึ้นไปรักษาที่บ้านเรือนของมิ ตั้งอยู่ในของเมืองไชยนาทบุรี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานให้มีรับหม่อมเจ้าหญิงแพผู้บุตร แต่เมื่อยังเป็นหม่อมห้ามอยู่กับพระเจ้าบรมวงษเธอ กรมหมื่นสถิตนเรนทรนั้นไปตามประสงค์ของมิ แลมีพระบรมราชโองการตำรัสสั่ง ให้ข้าสักยเจียนใบตรังอนุญาตแก่ผู้ที่ถือตราออกไปค้าขายทางชั้นไปนั้น อย่าให้ข้าวต่างตกต่ายลงห้ามปรามไว้ มีพระราชบัญญัติประทับเป็นสำคัญ พระราชทานไปในต้นวันศุกร เดือนห้า รวมสองค่ำ ปีจอยังเป็นเอกศก ฯ

ตั้งตำแหน่ง

◎ ณวันพฤหัสบดีเดือนหกแรมสิบสี่ค่ำ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจไฉย พร้อมด้วยพระยมราชวงษมุขแลข้าทูลลอองธุลีพระบาทเฝ้าโดยลำดับ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระสมุหกลาโหมผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาเลื่อนตำแหน่ง ยกบันดาศักดิ์เป็นพระยาสมุหกลาโหมผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ให้ถือศักดินา ๓๖๐๐ พระราชทานโตะทองกาทองเป็นเครื่องยศโปรดเกล้า ฯ ให้พระสุนทรานุรักษ์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาเลื่อนตำแหน่งยกบันดาศักดิ์เป็นพระยาสุนทรานุรักษ์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ให้ถือศักดินา ๑๖๐๐ แล้วพระราชทานโตะทองกาทองเป็นเครื่องยศ ให้นายพันหาดเลกบุตรพระยาสมุหกลาโหมผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ให้ถือศักดินา ๔๐๐ ให้ถ้วยทองบุตรเจ้าเมืองคนใหม่ เป็นอุปสากเมืองกมลาไสยขึ้นกรุงเทพ ฯ ฯะ

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ฯ

เรื่องพระราชทานพระกฐินกรุงเก่า

◎ ด้วยพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่าแต่ก่อนได้เคยแสดงขึ้นมาประกาศ ณพระมหานครศรีอยุทธยาโบราณราชธานีอันนี้ ได้ทรงทอดพระเนตรภูมฐานบ้านเรือน แลอารามในเมืองนอกเมืองเป็นอันมาก เจดีย์สถานแลอารามบางแห่ง ได้ทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปนแน่ว่า พระเจ้าแผ่นดินในสยามประเทศนี้ ซึ่งได้ครอบครองเสวยราชสมบัติ ณพระมหานครศรีอยุทธยานี้แต่ก่อน ๆ ได้ทรงสร้างสถาปนาไว้บ้าง คือวัดพุทไธยสวริยแลวัดปาโมกข ฤๅพระอารามอื่น ๆ แลพระอารามซึ่งพระราชวงษานุวงษในพระวงษนี้ ได้ทรงสร้างแลถาปนาไว้บ้าง คือวัดสุวรรณาราม แลวัดกระษัตราราม ฤๅอารามอื่น ๆ แลอารามที่พระสงฆ์ซึ่งได้ทรงคุ้นเคยมาแต่ก่อน เหมือนอย่างวัดท่าหยอวัดคะไกร เป็นอารามของสมเดจพระสังฆราชที่มาแต่วัดหงษาราม ณกรุงเทพมหานคร ได้ถาปนาไว้ บัดนี้พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรฦกถึงภูมฐานพระมหานครศรีอยุทธยานี้ ที่ได้เคยแสดงขึ้นมาประกาศแลพระสงฆ์ราษฎรที่ได้เคยหมุ ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแต่ก่อน ๆ จึงทรงพระราชสัทธาอุษาหเสดร์พระราชดำเนินขึ้นมาพระราชทานผ้าพระกฐินกับทั้งพระกฐินบริวาร แลเครื่องไทยทานถวายพระอันดับ ซึ่งจำพรรษาในอารามณพระมหานครศรีอยุทธยานี้ อารามใดที่ควรจะเสดร์พระราชดำเนินไปพระราชทานพระกฐินได้ ก็เสดร์พระราชดำเนินไปพระราช

ทาน อารามใดที่ไม่ควรจะเสดร์พระราชดำเนิน ก็พระราชทานเจ้าต่างกรม แลเจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทให้ไปทอด ก็เปนพระกฐินหลวงทั้งนั้น ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายน่าฝ่ายใน ที่ได้ตามเสดร์พระราชดำเนินขึ้นมานี้ ที่มีลัทธาก็จัดเครื่องกฐิน ขึ้นมาถวายกฐินด้วยรวมอารามที่ได้รับพระกฐินหลวง แลกฐินข้าราชการเปนอาราม ห้าสิบเสศ อนึ่งทรงก่อฤกษถาปนาพระที่นั่งสรรเพชปราสาท อันเปนพระที่นั่งพระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อน ๆ ซึ่งทำลายไปแล้วให้มีขึ้นไว้ตามเดิม แล้วจะได้ชักพระนามพระเจ้าแผ่นดินซึ่งได้ครอบครองเสวยราชสมบัติ ณพระมหานครศรีอยุทธยาโบราณราชธานีนี้ทุก ๆ พระองค์ ประดิษฐานไว้ณพระที่นั่งสรรเพชปราสาท • ให้เปนที่สักการพลีแก่อาณาประชาราษฎร ด้วยพระเจ้าอยู่หัวแต่ก่อน ๆ นั้นได้มีพระเดชพระคุณในกาลครั้งหนึ่ง ๆ. เมื่อฉลองพระที่นั่งสรรเพชปราสาทนั้น โปรดเกล้า ๆ ให้เบ้าร้องผู้สูงอายุคนพิการ ในเขตรพระนครศรีอยุทธยานั้งสิ้น ให้มารับพระราชทานเงินแลผ้า พระราชกุศลซึ่งทรงพระราชอุทิศถวายเสดร์จขึ้นมาพระราชทานพระกฐิน แลพระราชทานเงินผ้า คนชราพิการครั้งนี้ ทรงพระราชอุทิศถวายเดพระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อนทุก ๆ พระองค์ กับทั้งพระราชวงษานุวงษของพระเจ้าอยู่หัวแต่ก่อน ๆ นั้นด้วย แลพระราชทานส่วนพระราชกุศลแก่ราษฎรชาวกรุงศรีอยุทธยานี้ ให้อนุโมทนาส่วนพระราชกุศลซึ่งทรงบำเพญทั้งปวงนี้จงทุกคน ให้ตั้งอยู่ในความสุขสัตยสุจริตวันการทุจริตต่าง ๆ จงปราศจากภยันตรายทั้งปวง ขอให้มีสุขสวัสดิเจริญทุกคนเทอญ ฯ

ข่าวต่างประเทศต่อน่า ๙

คือกฎหมายจำพวกหนึ่ง เอกวิตย์ คือยุติธรรมซึ่งต้องใช้สอยเมื่อไม่มีกฎหมาย แลชัดย ผู้ชำระความจำพวกหนึ่ง ถ้าแม่นชัดย ผู้รับชำระความตาม ถอว์ ไม่ได้รับว่า เอกวิตย์ เปนสองศาลสองพวกไป แต่เมื่อยุติที่จ่วงนั้นได้รวมเปนพวกเดียวกันศาลเดียวกัน บัดนี้จะคิดตั้งธรรมเนียมเดียวกัน ในเมืองไอร์แลนด์ จะขอให้ท่านได้ปฤกษาเอาใจใส่ในข้อนี้ เพื่อจะให้เสรจการเว้นแต่ในเมือง สกอตแลนด์ ธรรมเนียมศาลผิดกับที่เคยใช้ในเมือง อิงแลนด์ ซึ่งจะเอากฎหมายนั้น มาใช้ในเมืองสกอตแลนด์ ไม่ได้ แต่ฝ่ายเมือง สกอตแลนด์ มีนิสเตอร์ของเราจะเชิญท่านปฤกษาในกฎหมายข้อหนึ่ง ที่ใช้ในเมืองสกอตแลนด์นั้น จะใช้คล้าย ๆ กันกับกฎหมายอื่น ซึ่งปารลิอเมนต์ ทำในเรว ๆ นี้ • แลมินิสเตอร์จะตั้งกฎหมายลักษณหนึ่ง ว่าด้วยที่แลเจ้าของที่แลการซื้อขายที่ในเมืองสกอตแลนด์ เพื่อจะให้คนได้ซื้อที่ขายที่ก็ง่ายกว่าแต่ก่อนในปีมีคฤษตศักราช ๑๘๗๑ ปารลิอเมนต์ได้ทำกฎหมายว่าด้วยความผิดซึ่งเกิดจากธุระลูกค้าวานิช แลมีกฎหมายว่าด้วยการคบคิดกันแลในเรว ๆ นี้ ปารลิอเมนต์ ได้ทำกฎหมายว่าด้วยการนายกับลูกจ้างเปนความกัน แลมีคนมากบ่นว่ากฎหมายนี้ เปนกฎหมายคุมเหงแลเกิดการวิวาทกันมากเพราะข้อกฎหมายนั้น เราหนว่าจะแต่งกฎหมายอื่นแทน กฎหมายนั้นยังไม่ได้เพราะยังไม่รู้ความแน่ เราจึงได้ตั้งรอยอลกอมมิชัน (กอมมิสสิอนช้าหลวง) ให้สืบ เพื่อจะได้รู้ความจริงว่าเพราะกฎหมายนี้เกิดเหตุอย่างไร ซึ่งเขาเถียงกัน ๆ อย่างไร เถียงกันข้อไหนแล้วให้สืบเหตุข้อซึ่งเกี่ยวข้องในความนั้น เมื่อสืบแล้วถ้าควรจะแก้กฎหมายจึงจะคิดแก้ ฯ อนึ่งกฎหมายว่าด้วยการขายสุรามีข้อซึ่งผู้ที่เตียนนั้น จึงได้ให้แต่งกฎหมายเพิ่มเติม เพื่อจะแก้ความในข้อนี้ ปารลิอเมนต์จะเปนธุระ ฯ กับมินิสเตอร์เสนายดีของเราจะปฤกษาท่าน ในข้อกฎหมายซึ่งว่าด้วยเฟรนด์ลีย์ ปรอวิเดนต์ โสไซเอตีย์ โสไซเอตีย์ คือพวกคนจนเรี่ยรายกันทุก ๆ อาทิตย์ เพื่อจะให้มีเงินเลี้ยงผู้เฒ่าผู้แก่ผู้เจ็บแลบุตรภรรยาในพวกที่เรี่ยรายกันนั้น ซึ่งทำการทำมาหากินเองไม่ได้ ฯ การนี้ทุกข้อเปนสำคัญ ซึ่งควรจะปฤกษาคฤตรองด้วยใจหนักแน่น ขอสิ่งซึ่งเปนประธานในโลกย์ได้ โปรดอนุเคราห์น้ำบัญญาของท่านทั้งหลาย เพื่อจะได้ความเจริญในอาณาจักรของเรานี้ต่อไป ฯ อนึ่งที่เมืองอังกฤษมีธรรมเนียมอยู่เมื่อมินิสเตอร์จะทำกฎหมายใหม่ ฤาจะแปลงกฎหมายเก่าต้องทูลสมเดจพระนางเจ้ากวีนก่อน แล้วสมเดจพระนางเจ้ากวีนจึงยกเรื่องการนั้นมาพูด ในพระราชหัตเลขาฤๅในคำ สบัซเมื่อวลาปารลิอเมนต์ แรกประชุมปฤกษากันเรื่องซึ่งเข้าแพงในเมืองอินเดียนั้น คลเวอนเมนต์ รับเปนธุระแล้ว ที่จะซื้อเข้าให้มาส่งไปถึงที่เข้าขาดให้เรือตามราษฎร แต่คนที่ยัง

ทำการได้อยู่นั้นท่านไม่ให้กินเวรปล่า ท่านให้ซื้อของ แต่ว่าหลายคนด้วยกันไม่มีเงินที่จะซื้อ จึงได้จัดทำการหลายอย่าง ขุดคลองทำหนทางแลทำการต่าง ๆ ซึ่งเปนประโยชน์แก่แผ่นดิน ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดจะรับทำในการนั้น ถึงจะเปนคนมากน้อยเท่าใด ท้องจ้างพวกมันหมด ให้มีเงินเดือนละเล็กละน้อยตามที่เหมาะคนที่เข้ามารับจ้างทั้งนี้มากเหลือที่จะประมาณได้ ถึงจะหานายช่างกำกับช่วยตรวจตรองทำการก็เหลือที่จะหาได้ เงินค่าจ้างลงจะเปนหลายสิบหมื่นชั่ง แต่เงินมากน้อยเท่าใด คนเวรนเมนต์ก็คงจะหาได้ เพราะในท้องนายแลราษฎรในเมืองอังกฤษมีความหวาดหวั่นสดุ้งตกใจมาก ถ้าแลมีนิสเตอรผู้ใดจะไม่เอาใจใส่จัดแจงการให้เรียบร้อย จะปล่อยให้ราษฎรในอินเดียยอมเข้าต่อไป มินิสเตอรผู้นั้นคงจะต้องออกจากราชการ ๆ ซึ่งอังกฤษยกกองทับไปรบตีเมืองอาชันตีแตกเสียแล้วนั้น เจ้าเมืองอาชันตีคุมเหงพวกแขกผมหยิกชื่อฟานตี ซึ่งรวมกันเมืองอังกฤษ ๆ ได้ยกกองทับไปแต่น้อย เพราะเมืองนี้เปนเมืองป่าความไข้ร้ายนัก ทางตั้งแต่ทะเลจนถึงเมืองกูมาสสี ซึ่งเปนเมืองหลวงที่อยู่ของเจ้าเมืองอาชันตี เปนทางประมาณ ๔๐๐ เส้น แต่แม่ทับอังกฤษชื่อเสวร์คาระเนต ววลเสเลย์ ได้ตัดถนนทำทางขึ้นไป เมื่อเกือบถึงเมืองแล้ว เจ้าอาชันตี รับว่าจะทำหนังสือสัญญา หวังว่าจะพ้อลวงผัดเพี้ยนกว่ากองทับของเขาจะมามาก จะได้ล้อมทับอังกฤษซึ่งเปนทับน้อย ๆ แม่ทับอังกฤษก็ยอม เมื่อสั่นกำหนดผัดแล้ว อังกฤษจึงแบ่งกองทับเปนสามกอง ๆ กลางนั้นอาชันตีล้อมไว้แล้วสองทับ ซึ่งเปนปีกขวาปีกซ้ายยกล้อมล้อมอาชันตีเข้าไว้ อาชันตีทานมิได้ก็แตกพ่ายหนีไป แล้วก็คุมกองทับกลับมารบอีก แล้วก็แตกหนีพ่ายไปอีกเป่นสองครั้ง ครั้นเจ้าอาชันตีแพ้แล้ว จึงใช้ให้ทูตเข้ามาหาแม่ทับอังกฤษ ขอทำหนังสือสัญญาแม่ทับอังกฤษจึงว่าให้เจ้าอาชันตีมาเองจึงจะยอมทำหนังสือสัญญา ถ้าแลไม่มาอังกฤษจะทำลายเมืองหลวงเสีย แต่เจ้าเมืองอาชันตีไม่ได้มา อังกฤษจึงเอาไฟเผาเมืองเสีย แต่วังนั้นก็ว่าเปนอิสระเปนสิทธิ์ขาดไม่ได้ จึงเอาตีนี้ยะเบิดเสียแล้ว ด้วยไม่มีกองทับจะรบ ไม่มีเมืองจะตี แลเปนที่ความไข้ร้ายนัก แลฝนได้ตกลงบ้างแล้ว อังกฤษจึงได้ยกกองทับกลับไปท่าเรือ แล้วลงเรือกลับมาเมืองอังกฤษ เมื่อกองทับใหญ่ได้กลับไปจากเมืองกูมาสสีได้สองวัน ทับอังกฤษทับหนึ่งยกไปถึงซึ่งได้ไปทางอื่นเสียเหน่าผู้คนในเมืองกูมาสสีไม่เหลืออยู่แต่สักคนเดียว จึงยกตามแม่ทับใหญ่ลงไปท่าเรือ แต่เจ้าอาชันตีเหนกองทับยกข้ามาซึ่งดังนี้ก็มีความอ่อนใจ จึงให้ราชทูตนำเอาทองคำหนักประมาณ ๗๕๐ ชั่ง ลงไปทำหนังสือสัญญากับแม่ทับเมื่อคราวแม่ทับจะลงเรือ ในหนังสือสัญญานั้นว่ากรุงอังกฤษกับกรุงอาชันตีจะเปนทางไมตรีกันต่อไป เจ้าอาชันตีจะยอมเสียทองคำหนักสองพันห้าร้อยชั่ง เพื่อจะใช้ค่าบำรุงการเงินในการทำศึกครานี้ อันเมืองชันนีที่ก่อนซึ่งชันสตู่กับเมืองอาชันตี แต่ในการรบครานี้ ได้มาเข้าสมทบกับอังกฤษ เจ้าอาชันตีจะปล่อยเมืองเหล่านี้ ไม่ให้เปนเมืองขึ้นต่อไป อนึ่งที่ซึ่งเปนของชอลันตาแต่ก่อน แลเมืองซึ่งขึ้นกับชอลันตาแต่ก่อนนั้น เจ้าอาชันตีจะไม่เปนธุระต่อไป ทหารของเจ้าอาชันตีนั้น เจ้าอาชันตีจะเรียกกลับเข้ามาในที่ให้หมด แล้วจะเปิดทางให้ลูกค้าไปมาค้าขายได้ เจ้าอาชันตีจะรักษาหนทางกว้างสองวาศอก ไม่ให้เปนป่ารกชันได้ แลถ้าอังกฤษกับอาชันตีจะเปนไมตรีสนิทกันต่อไป เจ้าอาชันตีเพื่อจะส่งเสริมไมตรีมิให้มีใครสงไสได้ จะเอาใจใส่ในการที่จะห้ามปรามให้สิ้นธรรมเนียมแขกผมหยิก ซึ่งเอาคนมาฆ่าบูชายันเปนการทำบุญของเขา ซึ่งเปนการรังเกียจแก่คนทั้งปวง ซึ่งถือสาศนาคฤศโต ณวันที่สิบสามเดือนมกรสมเดจพระนางเจ้าวิน ได้เสดจออกรับขุนนางมาเฝ้าเหมยศที่ในวังบักกิงหาม แลรับขุนนางซึ่งได้เลื่อนที่ ฤๅรับตำแหน่งที่ราชการใหม่มีผู้นำเข้าเฝ้า ขุนนางที่ไปเฝ้ามีจดในหนังสือสัญญายัดอังกฤษ ซึ่งเปนคนคุ้นเคยกับผู้ครองฝ่ายสยามสองคนคือ อิหมเนอรเบยล รอบยอต์บิยรัก ได้รับที่เปนปลัดว่าการต่างประเทศ คนนี้ได้เฝ้าสมเดจพระเจ้ากรุงสยามที่เมืองกัลกัตตา ๑ เมเยอรเซนเอราลสวรารเซอร์แฟยร ที่ได้รับครองอิศริยยศเปนไค์นต์ตอมมานเดอรออฟธิสตาร์ออฟอินเดีย ท่านผู้นี้แต่ก่อนได้เปนเจ้าเมือง ๆ พม่า ฝ่ายอังกฤษเปนคนคุ้นเคย กับพระยาสมเดจพระยอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อนึ่งในหนังสือพิมพ์ที่มีรูปภาพนี้มีแต่รูปพระเจ้าลูกเธอคูลออฟเอดินเบริ์ก กับภรรยาแครนพ์ทูซสมรี ซึ่งเปนพระราชธิดาของสมเดจพระเจ้ากรุงรุสเลีย

มีการงานมาก การแห่การสมโภชสมเดจพระนางเจ้าวิน
ก็ได้ภักไปในรถ พร้อมกระบวนแห่น่าหลังล้วนมีเจ้าในเมือง
จอนคอนให้ราษฎรคำนับ การนี้ราษฎรได้มีความยินดีมาก
อนึ่งวันที่ ๑๖ เดือนมารช เปนวันประสูตรมวินชรรุศ์นโปเลออน
พระราชโอรส ของสมเดจพระเจ้าอมเปเรอฉฉาธิราชของชน
ชาวฝรั่งเสศที่สวรรคตแล้ว ณวันนี้จะอายุท่านได้ ๑๙ ปี
รับที่เปนผู้ใหญ่ ตามธรรมเนียมกฎหมายของสมเดจพระ
เจ้าอมเปเรอราชาธิราชของชนชาวฝรั่งเสศ ไม่ต้องมีวิเยนต์
ว่าการสิทธิขาดแต่พระองค์เดียว ราษฎรฝรั่งเสศประ
มาณ๖๐๐๐คน ได้มาเฝ้าท่านที่ชินเชวเหสต์ ที่อยู่ในเมือง
อังกฤษได้ถวายอภินอดเดรศสรรเสิญพระเจ้าอมเปเรอ ที่สวรรคต
และถวายอีกถวายภรตามธรรมเนียมเข้าในยุโรป ว่าให้นโปเลออน
ที่ ๔ มีอายุมาก ซึ่งเปนเหมือนว่า ขอให้ท่านเปนเจ้า
ฝรั่งเสศ แล้วท่านตอบว่า ซึ่งท่านทั้งหลายได้มาประชุม
ในวันนี้เปนที่สำแดงการซื่อสัตย์ ในพระเจ้าอมเปเรอ ที่
สวรรคตนั้น เราก็มีความชอบใจท่านทั้งหลายเปนที่สุด แต่
ก่อนมีผู้นินทาพระราชจริยาเรา แต่ในความวิตกทั้งปวงรู้ความ
คิของพระราชจริยาเราแล้ว จึงสรรเสิญท่านทั้งหลายก็ไม่เปน
คนอยู่บ้านเดียวกันกับเรา เปนคนต่างบ้านต่างเมืองมาแต่
ทุก ๆ ทิศ รู้ใจคนหลายสิ่งหลายแห่งเปนพยานในข้อนี้ ซึ่ง
ว่าสมเดจพระเจ้าอมเปเรอราชจริยาของเรานั้น ได้ยกใจใส่ทำ
นุบำรุงให้บ้านเมืองเจริญขึ้นทุกอย่าง จนถึงวันที่พระองค์
เสดจนิราชจากเมือง ท่านก็ไม่ได้คิดให้พระองค์ท่านสบาย
แต่ได้มีความอดทน ต่อความเดือดร้อนแลได้ล้ำแดง
ใจกล้าใจใหญ่เปนที่สุด ซึ่งท่านทั้งหลายได้มาหานั้นแลมี
หลายคนไม่ได้มานอง แต่มีหนังสือมาเราจึงรู้ว่าเมืองฝรั่งเสศ
มีความเดือดร้อน เพราะยังไม่ได้ จัดการข้างน่า บัดนี้
ภูกออฟมานเซนต์ได้อยู่กับบิดาของเรา ทั้งในวันมงคลแลวันนี้
ปราไชย บัดนี้ท่านได้รักษาเมืองเพียงแต่เรียบร้อย เปน
คนซื่อตรง ผู้หนึ่งผู้ใดจะหลอกลวงเอาราชสมบัตินั้นไม่ได้
แต่เมืองซึ่งเรียบร้อยนี้ยังไม่เปนที่เยนใจแก่ราษฎร เพราะ
ไม่มีความแน่มีแต่สงไสย กลัวว่าผู้หนึ่งผู้ใดเขาจะคิดที่จะ
ทำความลำยากในบ้านเมือง จึงคนเปนอันมากหยากจะรัก
ตอบเวรอนเมนต์ ให้แน่ใจมั่นคง ให้ตกทั้งเมืองแลสงใจ
ให้ตกทั้งหมดรู้ว่าคนเปนอันมากจะรักด้วยอ้างใหน การที่
จัดฉลากเปนความยอดกับเมือง เปนหลักที่จะให้ระ ได้
เปนแรงของผู้ที่จะครองเมืองอยู่ได้นาน ในการจัดฉลาก
ไม่มีผู้แพ้ ผู้ชนะเปนเมืองของ จึงได้ วิวาทกันเพราะเข้าคลพวก
ด้วยเปลี่ยนการมยาเปนพวก ถ้าจะปฤกษาเมื่อครั้งนี้
คนจะทิ้งหน้ามาเข้ากับเสตฤาไม่ หาทรายไม่ เรานึกในการนี้
มีความยินดีจะมีแรงกตกรฤาไม่ พระราชบิดาของเราได้
เคยสอนเราว่า ถึงว่าเปนผู้ ใหญ่แล้ว อำนาท่านผู้ครอง
เมืองเปนของหนักหัวจะแบกยาก ผู้ที่จะรับการซึ่งเปนการสูง
สุดทั้งไว้ ใจตัวเอง ต้องตั้งใจว่าเปนธุระของเรา ๆ จะ
ต้องทำให้มั่นเรื่องราก็เดียวนี้ เหนว่าหลุยราน้อยเดนจะไปได้
เพราะอย่างนี้ เรากับพระชนนีก็ได้เอาธุระดูแลรวมกันมาก
จะอยู่ด้วยกันคิดทำร้ายเสียหายเพื่อการข้างน่า ถ้าแลเมื่อจะ
ปฤกษาราษฎร ๆ จะชอบคอเวรอนเมนต์อื่น เราก็จะรับตาม
ราษฎรได้ทันที ถ้าว่ายึกคราวหนึ่ง จึงจะเปลี่ยนใน
การขับฉลากซื่อไปเลออน จะออกในคิบฉลาก เราก็รับ
ตามราษฎรให้รับนั้น เราคิดดังนี้ ซึ่งท่านได้มาจากที่ไกล
มาเยี่ยมฟังความคิดของเรา ๆ มีความชอบใจมาก ๆ อนึ่งสมเดจพระเจ้าอมเปเรอ พระบิดาเจ้าอยู่หัวนโปเลออนคนนี้
ได้ลวยราชสมบัติ ในเมืองฝรั่งเสศ ๑๙ ปี แล้วได้ทำสงคราม
กับพระเจ้าอมเปเรอยุโรปนี้ เพราะเจ้าอมเปเรอฝรั่งเสศปราไชย
เมืองฝรั่งเสศจึงได้เปนของ ไม่ยอมให้พระองค์ท่านเปนเจ้า
อมเปเรอต่อไป ท่านจึงได้ไปอาไศรยอยู่ณเมืองอังกฤษ
จนสิ้นพระชนม์ แลเมืองฝรั่งเสศนั้นหาได้มีเจ้าต่อไปไม่
ว่างอยู่ มีอุนนางใหญ่เปนหัวน่า จึงออกเชื่อข้างยอมแล้ว
เปนผู้รักษาให้เรียบร้อย แต่คนเปนอันมากเสียใจอยู่ด้วยว่า
ไม่ ได้ ตั้งธรรมเนียมให้มั่นคง เปนหลักที่จะใช้ ต่อไปมีแต่
การยุแยงแตกสังจะชิงสมบัติกัน ๆ. คือเปนพวกเจ้าอมเปเรอ
เก่าอันหนึ่งพวกหนึ่ง พวกป่อวบอน เปนเชื้อวงษเจ้าฝรั่งเสศผู้
ครองราชสมบัติก่อนพระเจ้าอมเปเรอพวกหนึ่ง แลพวก
คอมค์ชามปีรล์ เปนเชื้อวงษพระเจ้าฝรั่งเสศก่อนพวกหนึ่ง
แลพวก รีปับลิกซึ่งจะให้ราษฎรครองเมืองเอง แต่ต่างคน

ท่างกิดเหนเปนหลายพวกไป ถ้ามีเข้าแล้วแลเกิดกฎหมาย แม่นกินว่า พระราชโอรสใหญ่ของท่านจะสืบวงยต่อไปดังใน เมืองอังกฤษแลเมืองยรมนีย์ แลเมืองรุสเสีย ฤาจะดัดแปลงเอาธรรมเนียมกฎหมายนั้นลง ดังในเมืองอเมริกา จึงจะสิ้นสงไสย จึงจะกิดการยืดยาวต่อไปได้ ฯ

เมืองเบอรมนีย์

๏ ที่เมืองเยอรมนีย์ ปารลิเมนต์กับมินิสเตอร์ ยังปฤกษากันด้วยเรื่องกองทหารฝ่ายมินิสเต่อร์ ว่าแม้นว่าไม่มีการศึกควรจะเอาทหารไว้ ๔๐๑๖๔๑ คนนี้กำหนดลงอย่าง ฝ่ายปารลิเมนต์ ว่าคนมากนักไม่ต้องการเปลืองเงินเปล่า ๆ แต่การนี้ปารลิเมนต์ ตกระยองในคราวหลังปรินสยี่สมาวต์ ซึ่งได้เปนมินิสเตอร์เสนาบดีผู้ใหญ่ ในเมืองรุสเสีย ตั้งแต่ตายปีมานแล้ว เปนรู้ชื่อมีเสียงใหญ่ตลอดพิภพ เพราะว่าบัญชาท่านฤาลอียดในราชการเปนที่สุด เปนคนมีอาชาไศยเรื่องลัดย์ก่อแม่นกิน ได้คิดให้กันซึ่งเปนชาติเยอรมันเข้าร่วมของกันกัน แต่ก่อนเมืองเยอรมันแบ่งออกจากเมืองหลายพู้ เปนเมืองแยกกันคุณเมือง บัดนี้มารวมเปนเมืองเดียวกันแล้ว มีแรงมีอำนาจเปนเมืองเอกปรินสยี่สมาวต์ คนนี้เคยเปนขุนนางความธรรมเนียมเพราะได้มีความชอบจึงโปรดให้เปนเจ้าแค่ในแรว ๆ นี้ ท่านป่วยอยู่ต้องลาไปรักษาคัว ความนี้ได้ข่าวว่าท่านเก้าอ้อยกลายจีน แลว่าจะกลับมาว่าการได้ในแรว ๆ ฯ

เมืองสเปน

๏ ที่เมืองสเปนนี้ยังวุ่นนัก รายฎรบกันเองผู้ครองแผ่นกินไม่มี มีแต่ มารชาล เสราโน เปนหัวน่ายกทัพไปรบกับคอนการโลส ซึ่งเปนเชื้อวงษกระษัตร์เก่าในเมืองสเปน ผู้จะแย่งราชสมบัติ คอนการโลส เปนคนดีแต่ท่านเปนคนมักถือธรรมเนียมโบราณ เชื่อฟังบาดหลวงมากนัก คนชาวบ้านนอกนิ่งอยู่เมืองมนิอ ในเมืองสเปนเหมือนดังลาวของเรา แลพวกบาดหลวงเข้าข้างทัพคอนการโลส แต่พวกนี้ที่กรุงแลที่เมืองผีลูกค้าวานิชชั่งท่านมาณพาเข้าด้วยบาดหลวง ไม่หยากให้ท่านแลชื่อวงษของท่านเปนเจ้าผู้ครองเมืองแผ่นกินเลย ฯ

อเมริกา

๏ ที่เมืองอเมริกานั้น เกิดสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่ง คือผู้หญิงมากได้มาประชุมกัน คิดจะไม่ให้คนแลพสุราต่อไปเพราะบุตรแลผัวของเขาเปนอันตรายมาก เพราะเหตุที่แลพสุรานั้นเปนการชั่วนัก ผู้หญิงเหล่านี้เขาตั้งเปนหมวดเปนหมู่มีนายผู้กำกับเรียบร้อยเหมือนดังทหาร เขาตั้งหมู่ล้อมโรงสุราอยู่เปนแวนผลัดเปลี่ยนกัน ทั้งกลางวันกลางคืน ไม่ให้ว่างได้ ยืนสวดมนตร์ภาวนาอยู่ตรงหน้าประตูโรงสุรา เชิญผู้ขายสุราให้เลิกการขายสุราซึ่งไม่ดี เพราะว่าผู้ขายสุราชักนำให้คนตกนรก ตัวตงจะตกนรกตามไป ถ้าแลผู้หนึ่งผู้ใดมาซื้อสุราเขาร้องว่าท่านอย่าซื้อเลย ถ้าผู้นั้นไม่ฟัง ผู้หนึ่งผู้ใดในหมู่ผู้หญิงนั้นรู้ฉลาย เหมือนว่าผู้นั้นเปนคนที่ลูกกินเปียฤาขี้ชู ฤาได้ทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดเปนที่อายแล้วออกออกไปให้คนนั้นอายต่อหน้าคนทั้งปวง ผู้นั้นอายอยู่ไม่ได้ต้องหนีจากโรงสุรา แลหลายแห่งเจ้าของโรงสุราได้พังคำผู้หญิงนั้น จึงได้เอาสุรามาเทลงในดินเสียหมดแล้วเลิกการขายสุราไปหากินเสียทางอื่น เพราะการนี้ใหญ่นักที่ทั่วทั้งเมืองคงจะเปนอุปะใหญ่ ในครอบมนต์คนที่เหนชอบด้วยผู้หญิงนั้นมากกว่ามาก เขาว่าจะเรี่ยไรกันเกบเงิน ๑๐๐๐๐๐ ชั่ง ช่วยในการซึ่งผู้หญิงนั้นคิดทำ อนึ่งมีข่าวว่าเรือกลไฟชื่ออินคุสโคนเรือกำปั่นใบ ชื่อพระองค์เจ้าหญิงไสมาวที่ ๑ ล่มจมลงเรือลำนี้เหนจะเปนเรือที่มิสเตอรมะกลีนได้ต่อที่กรุงเทพ ฯ นั้น ได้สิ้นเชกปีมานแล้ว ฯ

ขาวน้ำเมืองลอนดอน

๏ ณวันยังการเดือนตกรมสิบสองค่ำ เรือกระลาโหมเข้ามาถึงได้รับหนังสือพิมพ์มาแต่เมืองสิงคโปร์ แลหนังสือมาแต่เมืองลอนดอน ณวันที่ ๓ เดือนอาปริล คฤษตศักราช ๑๘๗๔ ปี เปน ๔๐ วัน แต่กรุงลอนดอนถึงกรุงเทพ ว่าวันที่ ๒๐ เดือนมารช น้ำขึ้นในแม่น้ำเทมส์เกินกว่าตามธรรมเนียมสามสอกคืบ ท่วมเมืองลอนดอนหลายแห่ง ในถนนหลายแห่งรถไปมาไม่ได้ ตึกชั้นล่างเตมด้วยน้ำคนต้องขึ้นอยู่ชั้นบน แต่น้ำที่ท่วมนั้นลงแห้งในวันเดียว ใน ๔ปี ๕ปี ที่เมืองลอนดอนเกิดน้ำท่วมครั้งหนึ่ง แต่ไม่มากเหมือนครั้งนี้ น้ำที่ท่วมนั้นมิใช่น้ำเหนือหลาก

ลงมาท่วม เกิดด้วยน้ำทะเล อนึ่งกองทัพที่ไปรบเมืองอาชันตี ได้กลับมาถึงเมืองลอนดอนแล้ว สมเดจพระนางเจ้าก็ได้โปรดให้มาวิวักต่อน่าท่านครั้งหนึ่ง แลได้โปรดให้พวกออฟฟีเซอร์มาเลี้ยงโตะที่ในวัง แลได้โปรดให้ลอนดีนบ้าง ได้โปรดให้ครื่องอิศริยยศย่าง ลอศเมเยอร์ ผู้เปนใหญ่ในกรมเมืองเมืองลอนดอน ก็ได้เชิญพวกออฟฟีเซอร์มาเลี้ยงโตะพร้อมกับขุนนางแลพวกลูกค้าผู้ใหญ่ เมืองสเปน พวกคอนการลอส กับพวกคิบับลิก เมืองเยอรมะนีย์ ยังรบกันแรงแรงอยู่. ยังไม่ถึงแพ้ชะนะกัน ปารลิเมนต์ ได้ยอมให้ คลเวอรน์เมนต์ จัดทหารมากดังว่ามาแล้ว แม้นว่ามีพวกหนึ่งใหนว่า เลี้ยงทหารเปนการเสียเงิน ไปเปล่า แลัวเขาคงจะไม่ชัดในการซึ่ง คลเวอรน์เมนต์ ว่าเปนสำคัญฝ่ายฝรังเสศเขาจะทำย่อมอีกรอบครึ่งก็รุงปารีศ มีหลายย่อมแล้วแต่เขาหนุว่า ถ้าจะทำขึ้นอีกครึ่งปารีศจะเปนแรงแรงมั่นคงขึ้นมะ.

ข่าวบอกมาทางดีลินครฟไฟฟ้า

๑ เกิดจำแพงในเมือง อาเซียมินร์ ซึ่งเปนเมืองขึ้นกับเมืองตุรกีย์ คนตายวันละ ๑๐๐ เสศ ที่เมืองอะเมริกา แม่น้ำมีสิสิบี น้ำเหนือลงมาก ทำนบใหญ่ในแม่น้ำหักพังลง น้ำท่วมตลอดทั้งเมืองซึ่งอยู่ในทิศนั้น คงจะเกิดความลำบากมากเพราะเมืองนั้นไม่เหมือนเมืองไทย ต้องปลูกของในที่แห้ง ถ้าน้ำท่วมของก็เสียไปหมด มะ

ว่าด้วยราคาของในเมืองสิงคโปร์

พริกไทดำหาบละ	๙	เหรียญ ๔๐	เซนต์
พริกไทขาวหาบละ	๑๒	เหรียญ ๗๕	เซนต์
สาคูแมดหาบละ	๓	เหรียญ ๑๒	เซนต์
กานเพหาบละ	๒๐	เหรียญ ๑๐	เซนต์
คิบุกหาบละ	๒๐	เหรียญ	

แชรี่ส่วนหุ้นในกอมปนี

อู่เรือชื่อ ดานยอง ปากกะ แชละ ๑๒๕ เหรียญ
กอมปนีบ่อทองคำ ชิมคราส์ ลงทุนแชหนึ่ง ๕๐ เหรียญ
แชหนึ่งขายได้เดียวนี้ ๑๘๐ เหรียญ
คาสินากอมปนี ทำแร่คก้วในแขวงเมืองสงขลา ลงทุนแชหนึ่ง ๓๐ เหรียญ เดียวนี้มีราคา ๔๐ เหรียญ

ข่าวตาย

เจ้าจอมหงษในแผ่นดินพระบาท สมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เปนไข้จับให้ชืมให้ซืม ครั้นถึงวัน สุกร เดือนห้า ขึ้นสามค่ำ อาการไข้ทรุดหนักลง ให้หอบให้ชัก เวลาเช้า ๔ โมง ถึงแก่กรรม อายุศม์ได้ ๔๗ ปี มะ

◎ ณวัน พุท เดือนห้า ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีรกาเบญจศก เวลาย่ำรุ่ง เจ้าจอมมารดาว่า ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เปนไข้ ไหญ่ให้ลงสามครั้ง อาเจียนเก้าครั้ง หลวงศรีศักดิ์วางยาแก้อาเจียนแก้ลงอาการค่อยทุเลาขึ้น ครั้นณวันศุกร เดือนห้า ขึ้นสามค่ำ เวลาย่ายโมงเสศ ให้ยกอุจาระให้ร้อน เวลาย่าย ๓ โมงถึงแก่กรรมอายุศม์ได้ ๒๒ ปี มะ

◎ ณวัน พฤหัศบดี เดือน ห้า ขึ้นแก้ค่ำ ปีรกาเบญจศก พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าอุณากรรณอนันตนรเชษ ท.จ., ภ.ม. ประชวรเปนไข้ ไหญ่เวลาทุ่มหนึ่งมาจนเวลา ๒ ทุ่มไปยังคนหนัก ๗ ครั้ง ทรงพระอาเจียน ๕ ครั้งป่วดพระนาภีให้ร้อนเปนกำลัง หลวงศรีศักดิ์ ชุนรัตนแพทย์ ได้ถวายพระโอสถ พระอาการค่อยคลายขึ้น ครั้นรุ่งเวลา ๒ ยามมาจนย่ำรุ่งไปยังคนหนัก ๕ ครั้ง ทรงพระอาเจียน ๔ ครั้ง บันหมไม่หลับให้แน่นพระอุระ ให้ป่วดพระนาภีให้ร้อนกำเริบขึ้นให้อ้อน ให้กระหายน้ำ พระอาการยังเสมออยู่ ครั้นรุ่งขึ้นณวัน สุกร เดือนห้า ขึ้นสิบค่ำให้สิยดพระนาภีสมอัคสาสะประสาสะไม่สดวก หลวงศรีศักดิ์ ชุนรัตนแพทย์ ถวายพระโอสถแก้สิยดครั้งหนึ่ง เวลาโมงเช้า หลวงจินดาโอสถ ได้ถวายพระโอสถครั้งหนึ่ง ที่สิยดพระนาภีค่อยคลายขึ้น เวลาเช้า ๒ โมงให้ร้อนเปนกำลัง หมอถวายพระโอสถแก้ร้อนพระอาการกำเริบขึ้น ทรงพระอาเจียนนั้นเสมออยู่ มาจนถึงณวันอาทิตย เดือนห้า ขึ้นสิบสองค่ำ เวลาย่ำที่ยงสิ้นพระชนม์ พระชนม์ ๑๙ พรรษา มะ

◎ ณวัน จันทร เดือนหก ขึ้นสิบสองค่ำ ปีรกาเบญจศก เวลาเช้า ๓ โมงพระยาราชสัมภารากร ม.ม. เปนไข้ ไหญ่ให้วิ่งขี้สะไปอุจาระ ๒ ครั้ง เวลาย่ายโมง ๑ อุจาระโหลไม่เปนครั้ง เวลาย่ายสองโมงเสศให้ยกอุจาระ ชุนราชพรหมมาวางยาแก้ลงแก้อาเจียนแก้ยกอุจาระ อาการก็หาหยุดไม่ เวลา ๒ ทุ่มถึงแก่กรรม อายุศม์ได้ ๔๒ ปี มะ

หนังสือพิมพ์ราชการกรุงสยาม

เล่มที่ ๑ วันอาทิตย เดือน ๗ แรม ค่ำ ๑ ปีจอฉศก ๑๒๓๑ แผ่นที่ ๓

หนังสือราชกิจจานุเบกษา

หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ตีพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ระยะเดือนละ ๔ ครั้ง ตามกำหนดทุกเดือน ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคา ห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึงสามใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้าน มีหนึ่งตำลึง ครึ่งปี หกสลึง สามเดือน บาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรม มหาราชวังเถอญ ฯะ

ข่าวผู้ร้ายบอกมาแต่เมืองนครไชยศรี

◎ พระยาพากรมการบอกมา ๑๕ ฉบับ ว่าผู้ร้ายในแขวงเมืองนครไชยศรีนี้ พระยาพากรให้การมการออกจับผู้ร้ายได้ บ้างยังไม่ได้ บ้าง เรื่องหนึ่งหลวงอภัยพิทักษการมการนำหนังสือบอกลงมากลางทาง ถึงบ้านเกาะฤษีแขวงเมืองนครไชยศรี มีอ้ายผู้ร้ายเข้าตีปล้นเรือ อ้ายผู้ร้ายแขวงเมืองนครไชยศรีนี้ หลวงอภัยพิทักษ แลบุตรหญิงย่าวไพร่หลวงอภัยพิทักษตายคนหนึ่ง เจบป่วยหลายคน พระยาพากได้ตัวอ้ายผู้ร้ายมาบ้าง ถามให้การว่าเปนภักพวกย่าวไพร่พระยินทคีรีนายด่าน พระยินทคีรีเปนโทษต้องลงพระราชอาญาจำอยู่ในกรุงเทพ ฯ อ้ายพวกย่าวไพร่จึงจะทำการให้วุ่นวายขึ้นในเมืองนครไชยศรี ให้พระยินทคีรีขึ้นมาปรายปรามการเรื่องนี้ ให้นำยอกขึ้นกรายบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาททุกประการ ทรงพระราชดำริห์ว่าเมืองนครไชยศรีนี้เปนเมืองน่าด่านต่อแดน น่าแล้งนี้จึงจะโปรดเกล้า ฯ ให้มีจ้าหลวงผู้ใหญ่ขึ้นไปจัดการให้วิบวัย แต่ครั้งนี้ผู้ร้ายกำเริบนักขึ้น ครั้นจะรอจนถึงน่าแล้ง การก็จะเนิ่นช้าไป อ้ายผู้ร้ายจะทำอันตรายราษฎรลูกค้ามากขึ้น พระยาพากรมการจะปรายปรามไปไม่ตลอดทั้งจะโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาอนุชิตชาญไชย ท. จ. ว. ,ม. ม. รางวางกรมพระตำรวจขวานายหนึ่ง พระยาภาระลาไหมราชเสนา ซึ่งเปนที่ปฤกษาราชการนายหนึ่ง มีอำนาจขึ้นไปชำระปรายปรามผู้ร้ายช่วยพระยาพากรมการให้สงบลงได้ ข้าหลวงทั้งสอง จะได้กราบถวายบังคมลาขึ้นไปในแรมเดือนนี้ ฯะ

ข่าวหนังสือบอกผู้ร้ายปล้นเมืองนครไชยศรี

◎ ณวันเสาร เดือนหก แรมสามค่ำ ปีจอฉศก พระสยามพลภักดี ปลัดผู้ว่าราชการเมืองนครไชยศรี บอกเข้ามาฉบับหนึ่ง ว่ามีผู้ร้ายปล้นบ้านเรือนราษฎรชาวบ้านแขวงเมืองนครไชยศรี ๔ ราย รายหนึ่งเมื่อณวันจันทร เดือนห้า แรมห้าค่ำ ปีจอยังเปนเบญจศก เวลาสองยามเสศ มีอ้ายผู้ร้ายไทยจีนประมาณ ๓๐ เสศ ถือเครื่องอาวุธครบชุดจุดเพลิงโห่ร้องยิงปืน ๒๐ นัด อ้ายผู้ร้ายกากันขึ้นไปบนเรือนอำแดงจันบ้านตำบลคลองข้อมใหญ่ อ้ายผู้ร้ายเอาปืนยิงจีนวันถูกซ่าซ้าย

แผลหนึ่ง ทุบตีอำแดงจันมีบาดแผลหลายแห่ง แล้วเกบเอาเงินไปสิบเอ็ดชั่งห้าตำลึง กับสิ่งของทองรูปพรรณ ผ้านุ่ง ผ้าห่ม รวมเปนเงิน ๒๗ ชั่งเสศ เจ้าของทรัพย์แทงอ้าย ผู้ร้ายบ่วยเขยไปสามคน ฯ รายหนึ่ง ณวันเดือนห้า แรมสิบสี่ค่ำ ปีขอฉศก มีอ้ายผู้ร้ายประมาณ ๙ คน ๑๐ คน ปล้นที่เรือจีนเทงชุน ที่คลองมหาสวัศดิ์ จีนเทงชุนร้องให้ชาวบ้านช่วยจับ อ้ายผู้ร้ายแทงเอาผู้มีชื่อหนึ่ง ชาวบ้านช่วยกันจับตัวอ้ายยี่ผู้ร้ายได้คนหนึ่ง แต่เงินตราทรัพย์สิ่งของ ๆ จีนเทงชุนหายไป คิดรวมเปนเงินตราสองชั่งเศษบาท กรมการถามอ้ายยี่ ๆ ไม่รับ ครั้นเสียพยานได้ความสมโรยสามปาก กรมการลงเนื้อหนว่าอ้ายยี่เปนผู้ร้ายจริง ฯ รายหนึ่ง ณวันศุกร เดือนหก ขึ้นเก้าค่ำ ปีขอฉศก เวลาประมาณยามหนึ่ง มีอ้ายผู้ร้ายไทยประมาณ ๓๐ คน ถือคบเพลิงโห่ร้องปล้นเรือนนายสุด อำแดงเอี่ยม บ้านพระปถมเจดีย์ อ้ายผู้ร้ายเอาเหลก มีคม ฟันอำแดงเอี่ยมถูกไหล่ซ้ายถึงราวนมตายกับที่ อ้ายผู้ร้ายฟันอำแดงม้อยถูกสีสะ ๓ แผล แล้วอ้ายผู้ร้ายเกบเอาทรัพย์สิ่งของไป เปนเงินตราสามตำลึง กับของคำลึงหนักสองตำลึงกึ่ง ตุ้มหูหนึ่งราคาเงินห้าตำลึง แหวนทองคำฝังเพชรวงหนึ่งราคาเงินชั่งสิบตำลึง อำแดงม้อยจำหน้าอ้ายผู้ร้ายได้คนหนึ่ง ชื่ออ้ายหุ่น ทาษอำแดงพุ่ม บ้านพระปถมเจดีย์ กรมการได้ตัวอ้ายหุ่นมาถาม อ้ายหุ่นให้การไม่รับ ฯ รายหนึ่ง ณวันเดือนหก ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีขอฉศก เวลาค่ำประมาณยามเสศ มีอ้ายผู้ร้ายสามคน เข้าปล้นจีนเลี่ยงฮง บ้านธรรมศาลาคลองเจ๊กยูซา อ้ายผู้ร้ายที่ถูกอำแดงจำได้สีสะแตกแผลหนึ่ง แล้วอ้ายผู้ร้ายเข้าไปในโรงเกบเอาเงินตราสองชั่งสิบบาท กับสุกรสองตัว ของจีนเลี่ยงฮงไป ฯ รายหนึ่ง ณวันเดือนหก ขึ้นสิบเอ็ดค่ำ ปีขอฉศก เวลาประมาณสามยามเสศ มีผู้ร้ายไทยประมาณ ๓๐ คน . บุกคบเพลิงยิงปืนเข้าปล้นเรือนนายเปี่ยบ้านปากคลองเจ๊กยูซา ผู้ร้ายก็นายเปี่ยมีบาดแผลหลายแห่ง แล้วเกบเอาทรัพย์สิ่งของไป . คิดรวมเปนเงินราคาชั่งสิบเจ็ดตำลึงกึ่ง เรื่องความทั้งนี้ มีผู้กราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ครั้นณวันพุธ เดือนหก แรมหกค่ำ ปีขอฉศก มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้พระยามหามนตรี ว. ช. เจ้ากรมพระตำรวจในขวานายหนึ่ง พระยาอภัยสงครามนายหนึ่ง หลวงรัตนายัคในกรมท่ากลางนายหนึ่ง เปนข้าหลวงออกไปพร้อมด้วยพระสยามพลภักดี ปลัดกรมการเมืองนครไชยศรี ชำระสืบจับอ้ายผู้ร้าย ณวันจันทร เดือนหก แรมสิบเอ็ดค่ำ ปีขอฉศก พระยามหามนตรี พระยาอภัยสงคราม หลวงรัตนายัค ข้าหลวง พระสยามพลภักดี ปลัดกรมการเมืองนครไชยศรียกเข้ามาฉบับหนึ่ง ว่าได้ชำระอ้ายยี่ผู้ร้ายคดีเรือจีนเทงชุน อ้ายยี่ผู้ร้ายรับเปนสัตย์ ซักถึง อ้ายรุ่ง อ้ายสุ่น อ้ายแย้น อ้ายอ้ย ข้าหลวงกรมการให้กรมการกำนันไปจับตัว อ้ายรุ่ง อ้ายสุ่น อ้ายอ้ย อ้ายแย้น หาได้ตัวไม่ ได้แต่นายบุนเจ้าสำนัก อ้ายรุ่ง อ้ายสุ่น อ้ายบุนให้การว่า อ้ายรุ่ง อ้ายสุ่นหนีไปทางเมืองสุพรรณบุรี ข้าหลวงแต่งให้จุนราชพิภักษ หัวหมื่นกรมพระตำรวจในขวา ขึ้นไปสืบจับผู้ร้าย พระยาอภัยสงครามเหนว่า ผู้ร้ายรายนี้กลัวหารนัก จะขึ้นไปด้วย พระยาอภัยสงคราม จุนราชพิภักษ ได้ออกจากเมืองนครไชยศรี แต่ในวันเดือนหก แรมเก้าค่ำ ปีขอฉศก ยังหากลับมาไม่ แต่รายผู้ร้ายปล้นอำแดงจันบ้านข้อมใหญ่ ปล้นนายสุดบ้านปถมเจดีย์ ปล้นนายเปี่ยบ้านปากคลองเจ๊กยูซา ปล้นจีนเลี่ยงฮงบ้านธรรมศาลา ข้าหลวงได้ให้กรมการแลกำนันออกก้าวสกัดสืบขน จับอ้ายผู้ร้ายทุกอำเภอ รายหนึ่งผู้ร้ายปล้นกระบือของนายทอง บ้านสำปอควนแขวงเมืองนครไชยศรี ได้วากระบือไป ๗ กระบือ รายหนึ่งผู้ร้ายปล้นเกยทรัพย์สิ่งของกับวากระบือของนายพึ่ง บ้านแหลมหนองบัว แขวงเมืองนครไชยศรี ไปได้ ๑๐ กระบือ ผู้ร้ายปล้นสองรายนี้ เกิดขึ้นภายหลังนอกหนังสือออก นายทองนายพึ่งเจ้าของทรัพย์ ได้มาร้องต่อข้าหลวง นายพึ่ง นายทอง จำหน้ารู้จักอ้ายผู้ร้าย ๆ ชื่ออ้ายนุ้ยภาษจีนเค่า อำแดงปรัก อ้ายนุ้ยเปนบุตรอำแดงสุกเขมร จีนเค่า อำแดงปรัก จึงเอาตัวอำแดงสุกแม่อ้ายนุ้ย มาส่งต่อข้าหลวงกรมการ ๆ ได้เอาตัวอำแดงสุกจำตรวนเร่งเอาตัวอ้ายนุ้ยยังหาได้ไม่ แต่ผู้ร้ายปล้นนายทองนั้น นายทองกับผู้มีชื่อ ตามอ้ายรุ่งอ้ายสุ่งอ้ายอภัยอ้ายคอผู้ร้ายรายกระบือไปถึงบ้านยางพังแขวงเมืองราชบุรี นายทองได้อ้ายยักกระบือของนายทอง ๕ ตัวไว้ กับนายชมกำนันบ้านยางพัง แขวง

เมืองราชบุรี แต่ย้ายรุ่ง ย้ายจัด ย้ายสง ย้ายคอน ครั้นไปถึงตัวไม่ ย้ายคอน ย้ายสง ย้ายจัด ย้ายรุ่ง อยู่บ้านยางพลับเรียงเมืองราชบุรี ข้าหลวงได้มีหนังสือ จัดให้ขุนเสนากรมการกับขุนหมื่นนายไพร่รวมกัน ๙ นาย พร้อมด้วยนายทองโรงยา ไปถึงพระยาราชบุรีรู้ว่าราชการเมือง ให้ส่งตัว ย้ายรุ่ง ย้ายจัด ย้ายสง ย้ายคอนกับกระบือ ๕ ตัว ยังหาส่งมาไม่ แต่ย้ายรุ่งบุตรนายกู่ อำเภอคงพลับ บ้านคลองโยงเก่านั้น ข้าหลวงได้ให้กรมการกำนันไปจับตัว นายกู่ อำเภอคงพลับ ส่งกันเรื่อยมาถึงไปข้าหลวงยังสืบสวนจับอยู่ แต่ย้ายรุ่งรายนี้ยังกระบือ ย้ายมีผู้ร้ายปล้นวัดนั้น เป็นอย่างสักแต่ว่าอยู่ในอำนาจเจ้าพระยาสมุหกลาโหมใหญ่ข้าย ในพระบรมมหาราชวัง และข้าหลวงกรมการ ซึ่งไปสืบจับผู้ร้ายครั้งนี้มา ได้ความประการใด ข้าหลวงจะยกเข้ามาให้ทราบครั้งหลัง ฯ

๗ ๗ ๑๐ การขุดแร่ทำทองเมืองปราจิณบุรี

๏ เดิมเมื่อปีวอกจัตวาศก สมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ ม.ว., ม.ช., ป.จ. ได้ให้ข้าหลวงมาวางเกณฑ์ส่งขุดแร่ทำทองที่เมืองกระบินทบุรี เกณฑ์ลงเมืองกระบินทบุรี ๑ เมืองวัฒนานคร ๑ เมืองธัญประเทศ ๑ เมืองประจันตคาม ๑ รวม ๔ เมือง เป็นเลขเดือนละ ๕๐๐ คน ๆ หนึ่งต้องทำการปีละ ๒ เดือน ครั้นข้าหลวงเกณฑ์ได้ทำการอยู่ปีหนึ่งการนั้นก็ไม่ได้เนื้อทองคำให้สมกับที่เกณฑ์คนมาทำ แลทำการฝืด ๆ เฝือ ๆ มาจนถึงเวลาพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าฯ เสดจพระราชดำเนินไปเมืองปราจิณบุรี ได้ทรงทราบเรื่องความนั้นทุกอย่าง จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้พระยากระสาปนกิจโกสล ท.จ.ว., ม.ม. ออกไปเป็นแม่กองทำการตั้งเครื่องรักรขุดแร่ทอง ทำการให้สำเรจได้ ครั้นพระยากระสาปนกิจโกสลออกไปทำการแลเกณฑ์ผู้คนตัดไม้ทำโรง ตั้งเครื่องรักไม้ก็ไม่ใคร่จะได้ คนก็ได้บ้างไม่ได้บ้าง ครั้นถึงวันเดือนสิบเอ็ดขึ้นค่ำ ปีวอกฉอศก พระปริชากลการ ม.ร.ช. ออกไปตรวจการที่เมืองปราจิณบุรี มีผู้มาร้องกล่าวโทษ พระกำแหงมหิมา หลายสิบเรื่อง พระปริชากลการ จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ให้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว จึงโปรดเกล้า ฯ ให้พระยากระสาปนกิจโกสล ออกไปชำระตามเรื่องราวร้องทุกข์ของเจ้าพระยาสมุหกลาโหมใหญ่ พระยากระสาปนกิจโกสล ได้หาตัวพระกำแหงมหิมามาชำระได้ความเป็นสัตย์ว่า พระกำแหงมหิมาเกณฑ์จ่ายราชการช้าตัวอยู่เสมอ แลลงเอาเงินกับตัวเลขในเมืองกระบินทบุรี ตัวเลขจึงได้ควรขนเกือดร้อนเป็นอันมาก จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ถอดพระกำแหงมหิมาออกจากที่ผู้ว่าราชการเมือง ส่งลงเข้ามาไว้ณกรุงเทพ ฯ แต่ผู้คนยังแตกตื่นหลบหนีอยู่เป็นอันมาก จึงทรงพระราชดำริว่า การเกณฑ์คนมาทำการครั้งนี้ ถึงแม้เงินไม่ได้ความลำบากไพร่ได้ความลำบาก แต่เจ้าหมู่มูลนายระทำคุมแหงเกินแรงอย่างไร ไพร่จึงได้ความเดือดร้อน หลบหนีมากเหมือนหนึ่งเมืองกระบินทบุรี ซึ่งพระกำแหงมหิมาทำนั้น คนเมืองอื่น ๆ จึงได้ข่าวไปว่ากัน ระแตกตื่นหลบหนีมากขึ้น โปรดเกล้า ฯ ให้สมเดจเจ้าพระยา บรมมหาศรีสุริยวงษ ออกไปใต่สวนดูในการเรื่องนี้ ถ้าได้ความว่าผู้ว่าราชการเมืองกรมการเมืองใดลงเอาเงินทองแก่ไพร่ได้ ได้ความเดือดร้อนก็ให้ลงโทษให้ไพร่ตามโทษานุโทษ แล้วให้ดูการซึ่งพระยากระสาปน์กิจโกสล พระปริชากลการไปทำนั้นด้วย ระควรประการใด ก็ให้ท่านดูรัดการให้สำเรจได้ แล้วจึงโปรดเกล้า ฯ ให้พระราชเสนา ภ.ช. คุมตัวพระกำแหงมหิมาออกไปถวาย สมเดจเจ้าพระยาอยู่ที่เมืองปราจิณบุรีด้วย ถ้าควรจะลงโทษประการใด ก็ให้สมเดจเจ้าพระยาลงโทษเสียที่เมืองปราจิณบุรี ฯ เมื่องคลองบางกุนาก จึงเจ้าพระยาคลังมหาสมบัติชุดไว้ แต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นนั้น เรือสุกค้าจะไปมาลำบาก ควรจะแก้ไขอย่างไร ให้ท่านไปตรวจดูการนั้นด้วย สมเดจเจ้าพระยา ได้กราบถวายบังคมลาออกจากกรุง ฯ วันศุกรเดือนยี่ ขึ้นสองค่ำ ปีระกาสัปตศก ไปทางคลองบางกุนาก ฯ

ประกาศเรื่องพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ฯ เรื่องอย่าให้เชื่อผีที่เล่าฦๅกันต่าง ๆ

๏ วันอาทิตย เดือนแปดขึ้นสองค่ำ ปีเถาะสัปตศก พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวรจักรธรานุภาพ นำหนังสือเป็นเรื่องราวหลอกลวง ซึ่งราษฎรลอกต่อ ๆ กันมา ขึ้น

ทูลเกล้า ๆ ถวายให้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ในหนังสือนั้นใจความว่าพระยายมราชนายฝี บอกแก่เจ้าเมืองปักษ์ว่าจะเกิดความไข้ แต่ในที่สุดหนังสือนั้น ห้ามมิให้จุดไต้ทำไฟในเย่านเรือนตั้งแต่เพลาพลบค่ำไปจนรุ่ง ใครเรียกก็อย่าขานอย่าทักทายสิ่งใด ๆ ด้วย พระบาทสมเดจ์พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการตำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมว่าการเช่นนี้ไม่ปลาดอัศจรรย ได้เคยทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทมาแต่ก่อนหลายครั้งแล้ว เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเดจ์พระพุทธเลิศหล้านภาไลย ก็มีครั้งหนึ่ง แผ่นดินพระบาทสมเดจ์พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็สี่ครั้ง เรื่องราวก็เหมือนกันอย่างนี้เป็นคำเล่าฦๅอยู่ว่า พระเที่ยวจุทงค์ ได้เรื่องราวมาบ้าง ฤๅลายมุกบ้าง ปลิมาคิดคันไม่มีอยู่บ้าง การก็ไม่จริงเหมือนที่กำหนดว่า จะเกิดเหตุการแต่สักครั้งเดียว ชรอยจะเป็นความคิดของผู้ร้าย จึงห้ามมิให้จุดไต้ตามไฟในเย่าเรือน แลไม่ให้ร้องทักทายสิ่งใด ๆ เพราะจะขึ้นปล้นสดมย่องเบาลักทรัพย์สิ่งของ เหน่าเจ้าของบ้านเจ้าของเรือนจะจุงรักษาบ้านรักษาบุ้อนมั่นคงอยู่ ไม่มีความประมาท ฝ่ายผู้ร้ายจะคิดขึ้นปล้นสดมย่องเบาได้โดยยาก จึงแกล้งอุบายแต่งเรื่องราวหลอกลวงผู้ให้คนกลัวตกใจต่าง ๆ หวังจะให้คนทั้งปวงผยักเยื่อเชื่อฟังทำตาม ฝ่ายผู้ร้ายจะได้ขึ้นปล้นสดมย่องเบาเข้าลักทรัพย์สิ่งของได้โดยสดวก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ตีพิมพ์ประกาศแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาท แลราษฎรให้รู้ทั่วกันว่า อย่าให้เชื่อเรื่องราวเล่านี้เปนความไม่จริง ผู้ใดได้เรื่องราวอย่างนี้ไว้แล้ว ถ้าอยู่ในเขวงกรุงเทพมหานคร ก็ให้นำเรื่องราวนี้มาส่งแก่กรมพระนครบาล ถ้าอยู่เขวงหัวเมืองใด ๆ ก็ให้นำเรื่องราวนั้น ไปส่งแก่ผู้ว่าราชการเมืองกรมการเมืองนั้น ๆ อย่าให้ราษฎรทั้งปวงตกใจกลัววุ่นวายไปต่าง ๆ อย่างใดอย่างหนึ่งเลย ให้รักษาแต่บ้านเรือนของตน คอยระวังจับผู้ร้ายให้ได้ ถ้าผู้ใดจับตัวผู้ร้ายได้มาส่ง กรมพระนครบาลได้ในสามเดือนนี้ จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ พระราชทานรางวัลให้แก่ผู้นั้นโดยสมควร ตีพิมพ์ประกาศมา ณวันพุธ เดือนแปด อุตราสาท แรมสิบค่ำ ปีกะสัปตศก ๑ จะ

นางเปลี่ยนกล่าวไทยกระลาการ

๏ วันศุกร เดือนเจด ขึ้นแรกค่ำ ปีรวกศก นายเปลี่ยนบุตรพระยาประชาชีพโกษา เปนมหาดเลกกำกับศาล ที่วังพระเจ้าบรมวงษเธอ กรมพระเทวศรวัชรินทร์ น.ว. ศาลหนึ่ง กรมพระนครบาลศาลาน่ากับเสยศาลหนึ่ง รถหมายเสยนี้มีความว่า เดิมฉนี้มแสงเอกศก มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ๆ รับสั่งให้หลวงนายเดช เปนผู้บังคับมหาดเลกกำกับศาล หลวงนายเดชได้จัดให้ข้าพเจ้าไปกำกับศาลนั้น พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ ด้วยทรงพระกรุณาเกล้ากระหม่อม ให้ขุนศาลพิจารณาความให้เปนยุติธรรมนั้น ข้าพเจ้าได้มารับราชการ ผลองพระเดชพระคุณเสมอมิได้ขาด ได้ทราบเกล้า ๆ ว่าขุนศาลที่เปนยุติธรรมก็มี ที่ไม่เปนยุติธรรมก็มี แต่ที่ไม่เปนยุติธรรมนั้นมีเปนอันมาก บางขุนศาลเสมียน พธรรมรงค์ ผู้คุม เรียกค่าฤชา เหลือเกินพิจารณาความไม่เปนยุติธรรม ไม่ควรจะเสียก็ต้องเสียให้นั้น ความแพ่ง ว่าศาลที่รับฟ้อง สองสลึงเสมียนประจำไว้ให้ช้า ไม่ใคร่จะเขียนฟ้องให้ โจทก์ต้องเสียให้บาทหนึ่งบ้างหกสลึงบ้าง ผู้เขาฟ้องขนเสนอลูกขุนประจำไว้ให้ช้าโจทก์ก็ต้องเสียให้เรื่องละ บาทหนึ่งบ้าง สองบาทบ้า สามบาทบ้าง ขุนศาลนั่งรับฟ้อง ประทับตราศาลแล้วแต่ยังหาให้ตระลาการไม่ เขาฟ้องไปขายกับผู้คุมเรื่องละสองบาทบ้าง สามบาทบ้าง ใบสั่งก็หกสลึง เรียกสั่งละสองบาทบ้าง หกสลึงบ้าง เบี้ยเลี้ยงตระลาการที่เรียกฟ้อง ก็เรียกอาสองสลึง ไม่มีธรรมเนียมเรียกก็เรียกเอา ค่าคัดฟ้องสองสลึง ค่าถามสองสลึง ค่าเบี้ยเลี้ยงค่าสืบพยานสองสลึง ค่าตั้งสามสลึง ค่าทึ่งสลึงเฟื้อง โจทย์จำเลยไม่มาว่าความ ผู้คุมไปตามบาทหนึ่ง ๆ

๏ นครบาล ธรรมเนียมตราง่าสลึงหนึ่ง ต่อศาลรับสั่งให้จำโจทย์จำเลยจึงเรียก ทุกวันนี้ พธรรมรงค์ ผู้คุม เรียกค่าธรรมเนียมตรางห้าบาทสองสลึงทุกเรื่อง ใบสั่งที่หกสลึง เรียกโจทย์สามบาท เรียกจำเลยสามบาท (ไม่มีธรรมเนียม) ค่าเกาะบาทหนึ่ง คัดฟ้องสองสลึง ถามบาทหนึ่ง เบี้ยเลี้ยงเที่ยบสองสลึง เบี้ยเลี้ยงสืบพยานหกสลึง ตั้งสามสลึง ทึ่งสลึงเฟื้อง ที่นั่งข้าพระยายมราช โจทย์บาทหนึ่ง จำเลยบาทหนึ่ง ประทับ

หลังยอมค่าคราวข้าพระยายมราช โจทย์บาทหนึ่ง จำเลยบาทหนึ่ง ค่าป่วน โจทย์สองบาท จำเลยสองบาทนั้น ครั้นข้าพเจ้าว่ากล่าว ค่าป่วนก็หยุดแล้ว ถ้ากรรมฐีการียกค่ารับสั่งสองตำลึง ค่าพูดจาสามตำลึง รวมห้าตำลึง ตระลาการ เสมียน ผู้คุม หาเรียกแต่ห้าตำลึงไม่ ถ้าจำเลยสองคน สามคน สี่คน ห้าคน ก็เรียกค่าพูดจาเรื่องหัวคะแนนสามตำลึง ในหมายประกาศพระราชบัญญัติว่า ถ้าแลโจทย์ จำเลย เอาเงินค่าฤชามาเสียให้แก่ตระลาการ ให้ตระลาการจดหมายประทับตราให้แก่กู่ความเป็นสำคัญ กู่ความกับตระลาการ จึงจะไม่วิวาทกันต่อไป ขุนศาลก็หาทำตามกฎหมายไม่ บางทีเรียกค่าฤชาแล้วก็เรียกเอาซ้ำอีกครั้ง เพราะไม่ได้ทำจดหมายให้กู่ความเป็นสำคัญ จึงมีราษฎรได้ ตระลาการ เสมียร พระธรรมรงค์ เรียกอย่างนี้ผิดพระราชกำหนดกฎหมาย ถ้าโจทย์ จำเลยไม่ให้ ก็เอาชื่อตราไว้ว่าระยอมเสียให้ ข้าพเจ้าว่ากล่าวก็หาฟังไม่ บางทีโจทย์ จำเลย มาร้องต่อข้าพเจ้าว่าขุนศาล กดความไว้หาชำระให้ไม่ ข้าพเจ้าถึงเก้าสิบเก้าคน มีผู้ชายก็มี สองมีก็มี สามมีก็มี สี่มีก็มี ห้ามีก็มี ข้าพเจ้าตักเตือนขุนศาลให้ชำระความให้ ขุนศาลกลับโกรธข้าพเจ้า ว่ากล่าวคำหยาบต่างๆ ด้วยขุนศาลหน่วงหนักเบาก็ไม่มีอำนาจ ครั้นตักเตือนโดยการที่เป็นยุติธรรม ตระลาการ เสมียร ผู้คุม ก็เพิกเฉยเสีย บางทีพิพากษาลวงขุนศาลรู้ได้เงินมาแล้วเอาไว้ใช้เสียนานถึง เก้าปีก็มี สิบปีก็มี จัดเอาระยะกรมตระลาการ เสมียร ผู้คุม ก็หาพร้อมด้วยหมายเลขกำกับไม่ ขุนศาลก็ไม่อาใครจะมาตรวจเปนพยานความ กรมหาดเล็กจะทายกระแสความ เพราะประสงค์จะเรียกข้าฤชาน้ำราษฎร แลคิดกระแก้ความคู่แพ้ให้เปนชนะ ที่ชนะให้เปนแพ้ แล้วจะได้รับสินบนปล่อยผู้ร้ายหาผลประโยชน์ บางทีก็เข้าด้วยโจทย์ เข้าด้วยจำเลย แนะนำสำนวนให้โจทย์บ้าง ให้จำเลยบ้าง ถ้าขุนศาลทำตามกฎหมายสำรับแผ่นดินนี้แล้ว จะถามความให้พร้อมด้วยหมายเลขกำกับศาล เปนพยานความ ขุนศาลที่จะคิดยักเยื้องฉ้อราษฎร แลแก้ความคู่แพ้ให้เป็นชนะ ที่ชนะให้เปนแพ้ แลจะปล่อยผู้ร้ายแนะนำสำนวนให้โจทย์ ให้จำเลยก็จะทำไม่ได้ เพราะมหาดเล็กกำกับการอยู่ บางทีความตกถึงศาล ขุนศาลก็หาราคาเรื่องละ สิบตำลึงบ้าง สิบห้าตำลึงบ้าง สามสิบบ้าง สี่สิบบ้าง ห้าสิบบ้าง ตามเรื่องความใหญ่น้อย ที่เหมือนอย่างนี้ ราษฎรที่อยู่ในอำนาจ ตระลาการ เสมียร ผู้คุม ก็ได้ความเดือดร้อนมากนัก บางทีต้องขายบุตรภรรยาก็มี ขายตัวเองก็มี ข้าพเจ้าเห็นว่าซึ่งตระลาการ เสมียร พระธรรมรงค์ ผู้คุม ทำดังนี้ ไม่เปนที่เจริญแก่แผ่นดิน เปนความเสียความจริงของข้าพเจ้าดังนี้ ฯ

เรื่องผู้ร้ายปล้นเสมียนเจียนหวย

◎ จีนจิ๋ว จีนเลี่ยน ชาวร้านเสมียนเจียนหวย ที่ตลาดใหม่ วันวัฉลามนักษัตรวิหาร ณวันเดือนหก ขึ้นสองค่ำ บุรฉลศก เวลาพลบค่ำล่วงแล้วสองวัน จีนจิ๋ว จีนเลี่ยน ไหหลำขายโพยหวย ๒๗ ห่อ เดินมาด้วยกัน ถึงป่าวัดสุทธจระมหากน มีอ้ายคนร้ายสี่คนวิ่งแย่งชิงเอาโพยหวย ๒๗ ห่อ ทุบตีเอาจีน ๆ ร้องให้ชาวบ้านช่วย คนร้ายก็วิ่งหนีไป ครั้งหนึ่งณวันเดือนหก ขึ้นห้าค่ำ จีนเสมียนหวย ๒ คนเอาโพยหวย ๒๗ ห่อ เวลาค่ำเดินมาถึงป่าวัดสุทธจระมหากน มีอ้ายคนร้ายสามคนเข้าแย่งชิงเอาโพยหวยจีน ๆ เอาปืนยิงอ้ายคนร้าย ถูกปืนจะตายอ้ายคนร้ายก็ไม่ต้องหาหายไม่ อ้ายคนร้ายวิ่งหนีไป ตั้งแต่วันนั้นมาจีนส่งโพยหวย ไม่เดินถนนนั้นต่อไป ฯ

ในน่า ๑๕ แผ่นที่ ๒ ที่ว่าอ้ายเมืองเยอรมนี (คำที่ว่าในเมืองรุสเซียนั้น) ให้ว่าว่าในเมืองรุสเซีย

ชาวต่างประเทศมาตั้งเรือเข้าพระยา

◎ เรือข้าพระยาจันทึง ณวันอังคาร เดือนหก ขึ้นสี่ค่ำ บุรฉลศก ได้ข่าวว่าเคลิแลครฟว่าในเมืองสเปนต์ เยเนอราล เลร์ราโน กับทหารวิยัยลิก ได้รบกันพักหนึ่งการสงสเตกแล้ว แต่ยังไม่สิ้นรบกัน ที่เมืองฝรั่งเศสเงียบอยู่ แต่คณิวอร์นมนต์เสียใจอยู่เรื่องหนึ่ง คือแต่ก่อนเมื่อพวกกรีบลิกได้ที่ชนะพวกกอมมูล เขาจับพวกนายกอมมูลหลายสิบนาย มาชำระตัดสินฆ่าเสียหลายคน แต่เขาไม่ได้ฆ่าก็มีบ้าง ได้ส่งออกไปต่างประเทศถึงเกาะ นิว แคลิโดเนีย ซึ่งเปนที่ไว้คนโทษแลเกาะนั้นอยู่ไกลพันเมืองก็มีคน แลมีทหารเฝ้าอยู่ด้วย พวกนั้นจึงหนีไม่ได้ แต่คนหนึ่งชื่อ รอชฟอร์ ซึ่งเปนคนสำคัญ กับเพื่อน ๔ คน ลงเรือโยคลาวะไป

คณบด แล้วหนีไปขึ้นบนเรือลูกค้า เรือนั้นได้ส่งไปถึงเมืองซอสเตรเลีย แลเขาจะไปเมืองวิลาศ คณเวอรนีมนต์เลียใจด้วยว่า คอนต์โรป ฟอรต์ นั้น เปนคนสำคัญ แลเปนคนมีปัญญาเลยิศ แต่งหนังสือพิมพ์ เมื่อเขาแต่งหนังสือพิมพ์มีคนมาซื้อตั้งหมื่นตั้งแสน ที่เมืองอังกฤษไม่มีอะไรเปนสำคัญ เขาว่าที่โรงช่างหลวง ยังทำปืนใหญ่กระบอกหนึ่ง หนัก ๘๑ ตอน ประมาณ ๖๕ เกียน คณเวอรนีมนต์ ได้ตั้งข้าหลวง คือกอมมิสสิอน ให้สืบเสาะธรรมเนียมราชการทุก ๆ กรมสิ้นแล้ว จะทำหนังสือลงพิมพ์รูปเรือแลรูปตัวอย่างต่าง ๆ ซึ่งเปนของหลวง คณเวอรนมนต์จะรวมไว้ในวังเดิมที่บ้าน ควินวิช จะให้เปนมูลสำ ที่ราษฎรจะได้ไปชมเล่นเปนการสนุก แลเปนการบัญญาด้วยหลายบ้านหลายเมือง คนทำนา คนชุดแร่ แลช่างต่าง ๆ ได้ประชุมสัญญากันให้นายจ้นเงินเดือน นายไม่ยอม พวกสิ้นจึงได้หยุดไม่ยอมทำการต่อไป ฝ่ายเจ้านายต้องเสียประโยชน์มาก ด้วยว่าทำนาทำบ่อแร่ไม่ได้ แลฝ่ายพวกที่หยุดการนั้นต้องอดเข้าได้ความลำบากมาก แต่ที่ยังทำการอยู่พวกหนึ่ง เขาเรี่ยไรกันออกเงินเลี้ยงคนที่ไม่ได้ทำการ ด้วยเขาคิดว่า ถ้านายของผู้นั้นยอมขึ้นเงินให้พวกนั้น นายของเขาก็จะต้องยอมขึ้นเงินเดือนให้เหมือนกัน แต่ฝ่ายนายหมดทั้งนั้นแล้วเขาก็ได้ประชุมพร้อมกัน แล้วได้ประกาศว่า ถ้าพวกช่างนั้นไม่ยอมทำทุกแห่งทุกนายทั้งคราวก่อน พวกนายจะไม่ยอมให้ทำสักแห่งเดียว แต่จะปิดการหมด ให้พวกช่างทั้งนั้นอดเสียให้ตาย ลางแห่งได้ยอมทั้งคนกลางตัดสิน เรื่องเงินเดือนแต่ลางแห่งยังไม่เสร็จกันเลย

ฯ

๏ ราคาของที่เมืองสิงคโปร์ ณวันที่ ๔ เดือนเมษี ๑๔๗๔

พริกไทดำหาบละ	๔ เหรียญ	๗๕ เซนต์
พริกไทขาวหาบละ	๑๓ เหรียญ	
ดีบุกหาบละ	๒๖ เหรียญ	๕๐ เซนต์
ฝิ่นหาบละ	๕๔๗ เหรียญ	

ค่าอกสเชนซ์ ที่แลงกา ๔ ชิลลิง ๔ เปนนิครึ่งเปนเหรียญ ๑
ค่าอกสเชนซ์ ที่ลูกค้า ๔ ชิลลิง ๕ เปนนิเปนเหรียญ ๑
ค่าส่วนแชร ผู้เรือตามช่วงบัก แชรหนึ่ง ๑๒๕

ย่อทองคำ ชินตราส ลงทุน ๕๐ เหรียญ รายได้ ๑๕๐ เหรียญ
คาลิมาก้าบ่เนีย ลงทุน ๔๐ เหรียญ ราคา ๖๐ เหรียญ
ค่าเช่าวางเรือแต่สิงคโปร์ถึงลอนดอน ๒ปอน ๑๗ ชิลลิง ๖ เปนนิ

ข่าวต่างประเทศมาแต่ครั้งนี้

๏ วันจันทร เดือนหกจีนสิบสองค่ำ ปีวอกศก มิศเตอร์ชันคเล แปลหนังสือพิมพ์รถหมายเหตุมาราวลอนดอน ชื่อลอนดอนซีชนา เดนเดลมอร์ลงวันที่ ๒ เดือนมารชศกนี้ศักราช ๑๔๗๔ ปี มีความว่า ผู้ซึ่งเปนใหญ่จัดราชการแผ่นดิน กรุงสยาม ตั้งแต่พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สวรรคตแล้ว เมื่อศกนี้ศักราช ๑๔๖๔ ปีนั้น คือว่าท่านเรเซนต์เซา ยุโรป รู้มานแต่ก่อนว่าจะเชิญเจ้าพระยากระลาโหม เมื่อณวันที่ ๒๕ เดือนเดเซมเบอร์ ศกนี้ศักราช ๑๔๗๓ ปี ท่านเรเซนต์เมียศบันดาศักดิ์เปนอันมาก เมื่อถึงอายุครบ ๖๔ ปี แลตามธรรมเนียมวันเกิด เปนวันฤกษดี จึงได้รับตำแหน่งยศบันดาศักดิ์ใหม่อันสูงสุด ด้วยท่านได้จัดการแผ่นดินโดยความซื่อสัตย์สุจริตมานาน อายุครบก็สูงแล้วควรจะยกว่างราชการต่อท่าน เมื่องราชบุรีฝ่ายตวันตก ซึ่งเปนหัวเมืองชั้นเอกมีไว้นายบริบูรณ์ดีตั้งอยู่ริมลำน้ำ ที่นั้นท่านเรเซนต์ก็เปนธุระกังวลทำติกทำบ้านทำเรือน จะได้อยู่สบาย คนในกรุงสยามจะจัดการให้เรียบร้อยบริบูรณ์ เหมือนอย่างท่านเรเซนต์นั้นมีอยู่ตัวนัก ด้วยว่าหัวเมืองซึ่งชั้นเอกท่านเรเซนต์นั้นมีถนนทำใหม่มีคลองขุดใหม่มากหลายแห่ง แลราชการต่าง ๆ ก็เรียบร้อยดี แต่หัวเมืองชั้นเอกท่านผู้ว่าการเมืองฝ่ายเหนือนั้นในระวาง ๑๕ ปี ก็ยังคงอยู่เหมือนเดิม ไม่เหนว่าบริบูรณ์ขึ้นด้วยเหตุอันใด เมื่อวันเกิดของท่านพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองพระองค์ ก็ได้เสดจมาที่บ้านของท่านพร้อมด้วยข้าราชการทั้งปวง ได้พระราชทานพระสุพรรณบัตรใหม่ แลพระสงฆ์แต่งตัวด้วยผ้าเหลือง สวดมนต์ให้พรตามอย่างธรรมเนียมพระสงฆ์เปนอันมาก ถ้าท่านเรเซนต์จะออกจากราชการ ไปอยู่ให้เงียบสบาย ณเมืองราชบุรีคนเปนอันมากในกรุงเทพฯ ก็จะมีน้ำใจรักถึงท่าน แลท่านจะมีของสำคัญเกินมากกว่านั้น นามชื่อยาวถึง ๓๕ คำ นามชื่อนั้นจะเปนอย่างคำ ว่าล่นเปล่า ๆ สูง ๆ ก็หาไม่

เปนหนังสือพระสุพรรณบัตร พระราชทานยศอำนาจขนถึงว่า คนใด้ แลตั้งท่านให้เปนที่เจ้า มีอำนาจมากหลายอย่าง เปนอันยิ่ง ท่าถ้านเรเชนต์จะออกจากราชการแผ่นดินจริง ๆ ก็ยากอยู่ เพราะท่านเปนผู้จัดการแขงแรง แลท่านสนาบติกรุงสยามเหนด้วยท่านทุกประการ ฯ

◎ อนึ่งหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุกรุงเทพ ๆ ชื่อสยามวิกลิอรเวอร์ไตเซอร์มีความว่า ท่านคอนซอนแมนต์โปรตุเกศมีชื่อมาเกา ได้รับว่าการซึ่งกงสุลโปรตุเกศ ได้ทำที่ในกรุงเทพ ๆ ใช้ไม่ได้เปนการผิดไป ด้วยว่ากงสุลโปรตุเกศในกรุงเทพ ๆ ไม่มีอำนาจจะให้หนังสือแก่พวกจีน ที่ไม่ได้เข้าร่มธงโปรตุเกศ แลจีนซึ่งพวกจีนได้เปนคำหนังสือนั้น ต้องคืนให้ พวกจีน ๆ ต้องคืนหนังสือให้กงสุล คนที่จะอ่านหนังสือนี้จะไม่รู้เข้าใจ ข้อนี้ออกกระมัง ๆ ข้า ๆ จะแก้ใขให้ท่านทราย คือในกรุงเทพ ๆ พวกจีนมีมาก ท่านคอนซอรแมนต์ลยามอยากจะให้พวกจีนเข้ามามาก จึงได้ยกการงานค้าธรรมเนียมหลายสิ่งหลายอย่าง ซึ่งคนไทยต้องเสียนั้น พวกจีนไม่ต้องเข้าเกือนแลเปนเสมอข้าเจ้าบ่าวข้าราชการ จีนซึ่งอยู่ ในพระราชอาณาจักรสยามต้องเสียค่าผูกปี้ สามบาทครึ่งหนึ่งเท่านั้น ถึงกำหนดปีจะต้องผูกปี้ พวกจีนนั้นเข้าหาท่านกงสุลต่างประเทศในกรุงเทพ ๆ เปนอันมาก จะให้ท่านกงสุลจดชื่อของตัวไว้ ในบาญชีว่า เปนคนเกิดที่เมืองมลากา เมืองฮ่องกง เมืองใช่งอน เมืองมาเกา แลที่อื่น ๆ บ้าง ค่าธรรมเนียมต้องเสียเมื่อจดชื่อลงในบาญชีกงสุลนั้น พวกจีนไม่เสียดาย เพราะอยากจะพ้นอำนาจ คอนซอรแมนต์ฝ่ายไทย ได้ประมาณ ๕ ปี ๖ ปี มาแล้ว กงสุลโปรตุเกศในกรุงเทพ ๆ ได้รับเอาพวกจีนจดชื่อไว้ ในบาญชีหลายร้อยคน ได้รับเงินค่าจดชื่อหลายร้อยบาท ท่านคอนซอรแมนต์ฝ่ายสยามได้ฟ้องออกไปถึงเจ้าพนักงานในกรุงลิศบอน่า การนี้เปนการผิดกฎหมายเลท่าให้เงินหลวงในพระราชอาณาจักรนั้นผันผวน กอนซอรแมนต์โปรตุเกศ จึงได้ถอดกงสุลคนนั้นเสีย เหมือนว่ากงสุลที่ทำนรว ๆ นี้จะต้องถอดด้วยเหมือนกัน อนึ่งเมื่อ ณวันศุกร ศักราช ๑๔๓๓ ปีนั้น สมเดจพระเจ้าแผ่นดินสยามไม่ชอบกับพวกชาวยุโรป ไม่อยากให้ชาวยุโรปเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ๆ ด้วยกลัวว่าจะทำเปลี่ยนแปลงอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองเสีย ครั้งนั้นมีคนไทยที่ตระกูลสูงอาหารคบค้าชาวยุโรปมี ๔ คน คือพระยาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งเมื่อพระองค์ทรงพระผนวช ยู่ณวัดบวรนิเวศได้ว่าการสิกข์ขาดเปนใหญ่ในการยังคับพระสงฆ์ คณะกลางทั้งสิ้น ๑ พระยาทสมเดจพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เปนที่เจ้าฟ้ากมจุนอิศเรศรังสรรค์ ๑ หม่อมราโชทัย ๑ หลวงนายสิทธิ์ที่เลื่อนตำแหน่งยศขึ้นตาศักดิ์สูงขึ้นไป เปนท่านเรเชนต์ในปีหยุยนั้น ๑ แลท่านทั้ง ๔ นี้ ได้เรียนภาษาอังกฤษเมื่อยังหนุ่ม ๆ แต่พระยาทสมเดจพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงชำนาญในสำนวนอังกฤษแท้ แลลายพระราชหัตถพระยาทสมเดจพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวก็งามดี ด้วย ๆ ข้า ๆ เหนว่าคนไทยที่ออกไปเรียนภาษาอังกฤษแม้เพียงอังกฤษ จะพูดเหมือนอย่างพระยาทสมเดจพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นไม่มี พระยาทสมเดจพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กับท่านเรเชนต์เมื่อยังเปนหนุ่ม ครั้งแผ่นดินพระยาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ต่อกำปั่นใบแลกำปั่นไฟมาก แลการนี้เปนที่ให้คนในกรุงเทพ ๆ รู้การช่างแลเปนช่างมากขึ้น เรือซึ่งได้ทำนั้น ได้บันทุกสินค้าไปเมืองสิงคโปร์ แลเมืองอื่น ๆ เปนเหตุจะให้การค้าขาย แลการอื่นในกรุงสยามเจริญขึ้น เมื่อครั้งแผ่นดินพระยาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการเจริญน้อย แลพวกที่เข้ามาสอนสาศนาไม่เปนที่นับถือ แลคนไทยที่เรียนวิชายุโรปก็น้อย ครั้นพระยาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสดจสวรรคตแล้ว พระยวมวงษ์ใหญ่ ๆ แลท่านเสนาบดีเชิญสมเดจพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎ ลาพระผนวชขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ มีพระนามว่า พระยาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลได้เชิญสมเดจพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ขึ้นเปนพระยาทสมเดจพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ราชทูตฝ่ายยุโรปเข้ามาทำหนังสือสัญญาหลายเมือง เปิดทางค้าขายตั้งแต่นั้นมา เจ้านายที่เปนคนหนุ่ม ๆ ได้จัดการโดยมาก ราชการแผ่นดินจึงได้เจริญขึ้น บัดนี้ถ้าท่านเรเชนต์จะออกนอกราชการ ซึ่งเปนการหนักใจนั้น ราชการก็ได้จัดไว้เจริญอยู่แล้วก็คงจะเจริญอยู่เสมอแลชื่อเสียงท่านเรเชนต์ก็คงเจริญยอมต่อ ๆ ไป ฯ

แจ้งความมาให้ทราบ

เครื่องเลี้ยงโตะอย่างฝรั่ง

๏ ถ้าท่านผู้หนึ่งผู้ใดจะบากหน้า เกี่ยวข้องโตะพร้อม คือ จานชามถ้วยใหญ่น้อยมีลวดลายพร้อม ผ้าปูโตะ ๑ กับเครื่องถ้วยโตะและเครื่องพึ่งโตะ ทุกอย่าง ตามอย่างนิยม เปรียเทียบ มาซื้อที่ถนนถนน เซ้าธ์แฮ็ม กรมปืน Ranson Pyne Ship Company 21 Billiter Place London มิสเตอร์รอบี ที่ถนนบำรุงเมือง เป็นผู้รับอยู่ในกรุง ๑ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดหยาดจะรู้ราคาโตะเก้าอี้ และเครื่องสิ่งต่าง ๆ เป็นมาตามมิสเตอร์รอบีเถอญ ท้างนี้ไม่ได้คิดเอาค่านายหน้ากับผู้ที่ซื้อของ แก่ใครเลยนอง ๆ

ตึกสร้างใหม่.

๏ ถ้าท่านผู้หนึ่งผู้ใดคิดจะสร้างตึก ตั้งเครื่องโตะแก้วและของต่าง ๆ ตามธรรมเนียมยุโรป เชิญท่านปฤกษากับ วิชาการ์ ฮาวิสแยนด์ กรมปืน ที่ถนนถนนคณ Richard Harris and Company 20 Bridge Row London จะได้ส่งบาญชีบอกราคาเครื่องแต่งร้อง แลเครื่องตั้งให้สมควรงามที่สุด ถ้าจะซื้อแต่บาญชี ราคาเครื่องตั้งนั้น คือ ผ้าหรม เก้าอี้ แลโตะต่าง ๆ กระจก โคม ม่าน พัดแขวนฝรั่ง และเครื่องต่าง ๆ สำหรับใช้ในที่ตึกที่อยู่ ระเปนพระราชวังก็ดี เปนแต่บ้านผมนั้นก็ดี ท่านบอกราคาให้ถ้าจะซื้อสิ่งไร ผู้ที่ขายจะได้ส่งตามราคา ส่งให้ถึงกรุงเทพ ๆ ถ้าแลของนั้นแตกชำรุดไป ผู้ขายจะใช้ให้ ถ้าผู้ใดจะมาดูจะกรุณาเบย เครื่องโตะเครื่องตั้ง และของแต่งตึกแต่งสวนดอกไม้ เชิญมาดูที่บ้าน มิสเตอร์รอบี ที่ถนนบำรุงเมือง ๆ

บิลเลียดส์

๏ ๆ ขายโตะ สนุ๊กบิลเลียดส์ ทำที่ห้าง ถนนบนเนด ผู้เปนนายห้างทำโตะ บิลเลียดส์ ใช้ในพระราชวังพระเจ้ากรุงอังกฤษเปนในกรมทหารบกทหารเรือ โตะอันนี้ยาวกว้างขนาดใหญ่ตามธรรมเนียม และศิลาปูอย่างดีที่สุด ไม่มีอื่นที่จะเสมอ เครื่องต่าง ๆ มีพร้อม ถ้าผู้ใดจะยากจะรู้ราคาเชิญมาถามที่ห้าง แรมแสยแวลพีลด์แอนด์ กอมปนี ที่ถนนบำรุงเมือง ตรงพระที่นั่งไชยชุมพล ๆ

RAMSAY WAIFIELD & COMPANY

แรมแสย แวกฟิลด์ • แอนด์ กัมปะนี

ตั้งห้างในกรุงเทพ ๆ

ขอแจ้งความให้ทราบทั่วกันว่า ได้ไปรับการ ๆ รับสั่งให้ห้างนี้เปนผู้ส่ง เครื่องแต่งตัวทหาร แลเปนผู้รับหมายของในกรมวัง แลของกระยาหารมาแต่ที่ต่างแผ่นดิน ๆ

มี ๕๐๐ บาท

๏ ขอแจ้งความมายังท่านทั้งหลายให้ทราบ ด้วย ณวันศุกร เดือนยี่ ขึ้นสามค่ำ ปีจอศก เวลากลางคืน มีอ้ายผู้ร้ายตัดฝ่าต่างย่องเบาเข้าไปในห้างยุเอ็ลน คือบ้านกระฎีจีน อ้ายผู้ร้ายจับเอาทรัพย์สิ่งของ ของรูปพรรณต่าง ๆ ไปหลายสิ่ง คือ ลูกกุนแดงราว ๒ ดอก ๑๔ กุม ลูกกุนทองคำวิก ๒ สำรับ ๙ กุม นาฬิกาทองคำใบหนึ่ง ยี่ห้อ ยูเบรต์ ๔๐๙ นาฬิกาทองคำใบหนึ่งมีกุนแดงที่ถัว นาฬิกาทองคำใบหนึ่งมีกุนเรือแดงใบหนึ่ง นาฬิกาเงินเรือนหนึ่ง ลูกกุนประดับทับทิมนวกกูอยู่กลางทำเปนเยบกาว ๆ นั้นประดับเพชรเลก ๆ ดุ่งหนึ่ง ลูกกุนทองคำวิกรัมมีรูปโปร่งข้างในโปร่งข้าง ๆ มีเครื่องพันอยู่ข้างหลัง ๔ คู่ ลูกกุนทองคำประดับเพชรถนนาง ๓ กุม สายสร้อยนาฬิกาทองคำมีพู่สายหนึ่ง สายสร้อยนาฬิกาทองคำมีพิมพ์ลน ๒ เลยอยู่กลาง สายหนึ่ง สายสร้อยนาฬิกาทองรูปหมูโบ๊ะขังมีคลัสผึ่งในรา สายหนึ่ง สายสร้อยนาฬิกาทองคำมีคลัย ผึ่งในรากลมข้างสี่เหลี่ยมข้าง ๑๑ สาย ปิ่นทองคำทั้งสายสร้อยมีเพชรสำรับ ๑ ส่งกันหนึ่ง หีบทองคำใส่ยานอก ๆ รูปไข่หีบหนึ่งที่หลังหีบผูกสลักเปนใบไม้สีเขียว หีบทองคำกลมหีบหนึ่ง หีบแก้วเหลี่ยมเงิน ๒ หีบ หมวก ๓ หมวก ทำด้วยฟางมีกะบังหน้าใหญ่อีก ๖ หมวก ร่มผู้หญิง ด้ามไม้ข้าง เขาข้าง ๔ คันเปนร่มแพร ๔ ชิ้น ๆ ๆ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดนำจับผู้ร้ายแลของกลางได้หมดจะให้เงินสินบน ๔๐ บาท ถ้าได้ของกลางยังไม่หมดจะให้สินบนแต่ ๒๐๐ บาทขึ้

ราชกิจจานุเบกษา

กฎหมายทั่วไป

เล่มที่ ๑ วันจันทร์ เดือน ๗ แรม ๙ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๔

หนังสือราชกิจจานุเบกษา

หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง จะออกเดือนละ ๔ ครั้ง ตามกำหนดทุกเดือน ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคา ห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึงสามใบ ๆ ละสลึงแฟ้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้าน ปีหนึ่งค่าจ้าง ถึงตำลึง ครึ่งปี หกสลึง สามเดือน บาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรม มหาราชวังเทอญ ฯ

กำหนดวันฤกษ์ขึ้นจะวางพลายเนียม

◎ ณวันเสาร์ เดือนเจด ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีจอฉศก เวลาบ่าย ๕ โมง พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เสดจพระราชดำเนินมาประทับที่โรงช้างพลายเนียม พระราชทานผ้าไตรแก่พระสงฆ์ ๒๐ รูป ซึ่งมาเจริญพระพุทธมนต์ ครั้นพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว เสดจกลับพระบรมมหาราชวัง รุ่งขึ้นณวันอาทิตย เดือนเจด ขึ้นสองค่ำ เวลาเยนลงสวดมนต์ ครั้นณวันจันทร เดือนเจด ขึ้นสามค่ำ ปีจอฉศก เวลาเช้า ๓ โมงเสศ เสดจมาประทับที่โรงช้างพลายเนียม ถึงกำหนดเวลาฤกษ จึงทรงรดน้ำพลายเนียม ด้วยน้ำมนต์พิธีแล้ว พระราชทานบ้อยอ้อยแดงสามต่อน ที่จากฤกษ์ขึ้นเสจากฤกมนต์พราหิมณตามไสยเวททั้งสามต่อน แลซื้อระวางที่จากฤกในต่อนอ้อยนั้นว่า ฯ

◎ พระบรมทันตรลักษณ นาเคนทรศักดิสิงหสุรเดช พงษพิเสศทุติยปทุมทันต์ อัคนิศรสรรเสรังประสิทธิ อุดมฤทธิเอนกคุณวิบุลย์สวัสดิ เฉลิมสยามรัตนราไชย สวรรยาธิปไตยธรรมอาศน ดศพาหนนารถสุทธวิมล มหันตมงคลเลิศฟ้า ฯ

◎ พระราชทานซื้อระวางเสรจแล้วทรงประเคน พระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว พระราชทานเครื่องบริกขารไทยธรรมแก่พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป เวลาเช้า ๕ โมงเสศ เสดจกลับพระบรมมหาราชวัง ฯ

ประกาศเจ้าภาษีนายอากร

◎ มีพระบรมราชโองการมาร์พระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศเจ้าพนักงาน แลเจ้าภาษีนายอากรให้ทราบทั่วกันว่า ผู้ซึ่งได้รับทำภาษีอากรมาแต่ก่อน ๆ เงินหลวงค้างสะสมอยู่มาก ตั้งร้อยชั่งพันชั่งกว่านั้นขึ้นไปก็มีเป็นอันมาก ครั้นให้เจ้าพนักงานเร่งรัดก็ไม่ใคร่จะได้ ขอทุเลาผัดผ่อนส่งได้บ้างที่ไม่ได้เป็นอันมาก บางรายก็ขอหุ้นลาแก่ตัวใหม่ เอาเงินใหม่ผ่อนใช้เงินเก่า เงินใหม่ก็ค้างทับเข้าทุกปี ๆ ยากที่จะสะสางให้หมดได้ บางรายก็ต้องหักล้มยับเยินไป เงินหลวงก็สูญ ตัวก็ต้องฉิบหาย บุตรภรรยาทรัพย์สมบัติเกบ

มาเป็นหลวง ก็ไม่ได้ซักไซ้เอาของเงินที่ค้าง เพราะเจ้าภาษีได้เงินมาแล้ว เอาไปทำการค้าขายต่าง ๆ เงินหลวงก็ไม่ส่ง ถ้าส่งเงินหลวงหนักช้า การค้าขายก็ร่วงโรยไป เพราะฉนั้น การค้าขายสิ่งของ ๆ นี้จึงไม่เจริญ ที่ในหลวงก็ไม่เป็นประโยชน์ ที่ลูกค้าก็ไม่ตั้งอยู่ได้ บ้านเมืองก็ไม่มีความเจริญ จึงทรงพระราชดำริห์ ให้ตั้งพระราชบัญญัติ ให้เจ้าพนักงานแลเจ้าภาษีนายอากร จัดของแลผ่อนให้เรียบร้อยขึ้น จะได้เป็นความเจริญแก่บ้านเมืองต่อไป ให้เจ้าพนักงานแลเจ้าภาษี ประพฤติการตามพระราชบัญญัตินี้ ทุกประการ ฯ

◎ ข้อ ๑ ผู้ใดจะทำภาษีอากร ก็ให้ยื่นเรื่องราวบำระมูลต่อเจ้าพนักงาน ที่ยอพิจหลวงอย่าให้ไปยื่นที่อื่น ถ้าได้ทำภาษีอากรสิ่งไร เป็นเงินหลวงมากน้อยเท่าใด เจ้าพนักงานจะแบ่งเงินนั้นออกเป็น ๑๒ งวด ให้เจ้าภาษีส่งเงินล่วงน่าไว้ ๓ งวด แล้วให้ลงสัญญาแก่วันเจ้าภาษีได้รับตราตั้งภาษีไปแล้วให้ครบหนึ่ง ให้เจ้าภาษีส่งเงินอีกงวดหนึ่ง ตามที่ในพิกัดท้องตราได้แบ่งไว้เสมอทุกเดือน ถ้าเจ้าภาษีส่งเงินงวดถึงเดือนที่ ๙ แลเดือนที่ ๑๐ ที่ ๑๑ ที่ ๑๒ ครบจำนวนปีนั้น อย่าให้เจ้าภาษีต้องส่งเงินอีกเลย ในจำนวนปีนั้นเพราะเจ้าภาษีได้ส่งเงินล่วงน่าไว้สามงวดแล้ว ถ้าเป็นหัวเมืองให้กำหนดเดือนครึ่งให้ส่งเสมอทุกงวด ฯ

◎ ข้อ ๒ ถ้าภาษีนั้นครบปีขึ้นปีใหม่ ไม่มีผู้ใดยื่นเรื่องราวประมูลเงินภาษีรายนั้น เจ้าภาษีคนเก่าจะรับทำต่อไปก็ให้เจ้าภาษีส่งเงินล่วงน่าในจำนวนปีใหม่ไว้ก่อนเจ้าพนักงานอีกสามงวดตามเดิม แล้วให้เจ้าภาษีส่งเงินงวดเสมอทุกเดือนไป ถ้าถึงกำหนดเดือนเจ้าภาษีไม่ส่งเงินงวดได้ตามพิกัดท้องตราพ้นกำหนดเดือนงวด ๗ วัน แลเจ้าพนักงานยาญชีกลางจะหักเงินที่เจ้าภาษีได้ส่งล่วงน่าไว้ ๓ เดือนนั้นเป็นเดือนหนึ่ง ยังคงเงินที่ได้ส่งล่วงน่าไว้อีก ๒ เดือน ถ้าถึงกำหนดงวดเดือน เจ้าภาษีไม่ส่งเงินอีกดังเช่น ๒ งวด เจ้าพนักงานยาญชีกลางจะหักเงินล่วงน่าที่ยังเหลืออยู่ ๒ เดือนนั้น ส่งพระคลังมหาสมบัติอีกเดือนหนึ่ง แล้วเจ้าพนักงานยาญชีกลางจะออกหมายประกาศ กำหนดวันประชุมเปลี่ยนภาษีรายนั้น ในวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือนที่ ๓ อันจะเป็นต้นปีฤกลางปีก็จะต้องนัดวันประชุมว่า เปลี่ยนภาษีรายนี้แจ้งให้แจ้งในวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือนที่ ๓ นั้นเจ้าพนักงานจะแถลงตัว เจ้าภาษีเก่าว่าจะว่าภาษีกลงกันเปลี่ยนเจ้าภาษีใหม่ได้ครบเดือนที่ ๓ ถ้าหมดจำนวนเดือนที่ ๓ แล้วเจ้าพนักงานก็จะคืนเงินงวดของเจ้าภาษีคนเก่าที่ส่งไว้ยังเหลืออยู่นั้น ส่งพระคลังมหาสมบัติหมดจำนวนเจ้าภาษีคนเก่า ภายนี้เดือนหนึ่งของเจ้าภาษีใหม่รับทำต่อไป และเจ้าภาษีคนใหม่ที่จะรับทำภาษีนั้นต่อไปกลางงวดกลางปีนั้น เจ้าพนักงานจะต้องลงเงินหลวงให้ กับผู้ที่รับเป็นเจ้าภาษีใหม่สมควรกับเดือนที่ได้รับไปทำ แลเงินหลวงในจำนวนปีนั้น ยังขาดอยู่อีกมากน้อยเท่าใด จะต้องเร่งเอากับเจ้าภาษีคนเก่า ตามพระราชกำหนดกฎหมายว่ารับการภาษีนั้น ถ้าเจ้าภาษีทำภาษีส่งเงินงวดเดือนยังไม่ครบปี ไม่มีผู้ใดว่าประมูลเงิน ก็ยังให้เจ้าภาษีผู้นั้นทำต่อไป ถ้าทำภาษีรายนี้ผู้ยื่นเรื่องราวประมูลเงินแล้วจะให้ว่ากล่าวกันตามแต่เงินหลวงจะขาดเกินมากน้อยเท่านั้น ถ้าเดือนนี้ผู้ประมูลขึ้น เจ้าภาษีคนเก่ายังว่าภาษีอยู่ตามเดิม เหมือนว่าผู้ใดมาประมูลไม่ได้ อีกต่อไป ก็ให้เจ้าภาษีคนเก่าว่าประมูลกันคนใหม่ ผู้ประมูลกันตามแต่ใครที่จะรับทำต่อไปได้ ฯ

◎ ข้อ ๓ ผู้ที่จะรับทำภาษีอากร จะต้องเสียเงินค่าตราตั้งตามธรรมเนียม เงินค่าตราให้เจ้าพนักงานเป็นกวายภักษ ๑ เงินค่าตรานำเมือง ๑ แรงเงินค่าผ้าค่าฝีมือค่าอื่น ๆ บ้างตามพิกัด ถ้าเจ้าภาษีทำภาษีไป ส่งเงินงวดไม่ได้ตามพิกัดท้องตราแล้ว จะต้องออกชื่อเจ้าภาษีในต้นปีฤกลางปี แต่เงินค่าตราตั้งแลค่าอื่น ๆ ที่ได้เสียแล้วนั้นต้องเป็นภับกับเจ้าภาษี เพราะเจ้าภาษีส่งเงินไม่ได้ตามพิกัดท้องตรา ฯ

◎ ข้อ ๔ เจ้าภาษีนายอากรที่ได้รับตราตั้งไปแล้ว ไปคัดคอนซาบช่วงไปเก็บภาษีนั้นให้เจ้าภาษีใหญ่ ซึ่งเป็นผู้ตัดคอนซาบช่วงไปนั้นคิดเงินที่ลูกช่วงมากไป เป็นเงินมากน้อยเท่าใด ก็ให้ตะแบ่งออกเป็น ๑๒ ส่วน ให้ลูกช่วงส่งต่อเจ้าภาษีเดือนละส่วน เสมอทุกเดือน ห้ามมิให้เจ้าภาษีใหญ่ เรียกเงินล่วงน่าต่อลูกช่วงเกินกำหนด ๓ เดือน ถ้าเจ้าภาษีขาดส่งเงินงวดหลวง

เจ้าภาษี จะต้องออกจากที่เจ้าภาษีในตันปีฤกลางปี จะต้องคืนเงินที่ได้เรียกล่วงน่าไว้ตอถูกช่วงของตัวนั้น ให้กับเจ้าภาษีคนใหม่ตามกำหนด ที่ตัวได้เรียกเป็นเงินล่วงน่าเกินไว้ ถ้าเจ้าภาษีได้ รับตราตั้งไปกำหนดเดือนหนึ่งแล้ว ให้เจ้าภาษีทำบาญชีรื่อคน และตำบลบ้านที่รับผูกช่วงไปเกบภาษีนั้นกี่รายยื่นบาญชีต่อเจ้าพำนวนนี้ท รู้ไว้ ด้วยหนังสือหนึ่ง จะ

๏ ข้อ ๕ ผู้ซึ่งจะมาว่าประมูลเงินภาษีอากรก็ดี ฤาเจ้าภาษีนายอากรจะร้องขาดภาษีอากรที่ตัวทำอยู่นั้นก็ดี ถ้าจะประมูลเงินภาษีเดจะร้องขาดก็ให้มีหว่า ต่อภาษีรายนั้นครบจำนวนปีใหม่ที่จะมาว่าประมูลเงิน ฤาร้องขาดภาษีรายนั้น ในระหว่างกลางปีนั้นไม่ได้ ต่อครบงวดครบปีภาษีรายนั้น แล้วจึงว่าประมูลและร้องขาดได้ ถ้าเจ้าภาษีรายนั้น ส่งเงินไม่ได้ตามที่กำหนดท้องหรา เจ้าพนักงานออกหมายประกาศให้มาประมูลว่ากล่าวภาษีรายนั้น ถ้าเจ้าพนักงานออกหมายประกาศแล้ว ถึงภาษีรายใดจะเปลี่ยนตัวผู้ฤปลายปีก็เปลี่ยนเจ้าภาษีใหม่ไม่ได้ จะ

๏ ข้อ ๖ ภาษีอากรสิ่งใดสิ่งหนึ่งเจ้าภาษีเกบได้เป็นคราวเป็นระยะ ที่ไม่เหมือนกับภาษีสิ่งเกบได้สมอทุกเดือนนั้น ก็ต้องแบ่งเงินที่ได้มาเป็นงวดออกไปตลอดปี ๑๒ งวดเสมอกัน ที่เจ้าภาษีจะร้องว่าในเดือนนี้ ยังเกบภาษีไม่ได้ ไม่มีเงินจะส่งนี้ไม่ได้ เพราะภาษีสิ่งนี้ เจ้าภาษีเกบว่าเป็นกำไรซึ่งรับผูกขาดไปปีหนึ่งเป็นเงินเท่านั้น ในเดือนที่เกบภาษีไม่ได้นั้น เจ้าภาษีจะต้องส่งเงินของเจ้าภาษีทุกงวดเดือนให้ครบจำนวนปีหนึ่ง ๑๒ เดือน ถ้าผู้ใดเป็นอธิบดีกรม ก็ให้บวกเงินขึ้นในจำนวนปีนั้นอีกงวดหนึ่งเป็น ๑๓ งวด ถ้าเจ้าภาษีจะร้องว่าเกลือสะคือกำลังเพราะยังไม่ถึงเดือนที่จะเกบภาษีได้ จะต้องส่งเงินงวดทุกเดือนนั้นไม่มีเงินจะส่ง ถ้าเจ้าภาษีคนใดจะร้องดังนี้แล้ว ก็อย่าให้ผู้ใดคิดทำภาษีอากรเลย เพราะคนเป็นคนจักสิ้นที่จะมาผูกภาษี คิดกันเงินหลวงไปใช้นั้นไม่ควร จะ

๏ ข้อ ๗ การซึ่งเจ้าภาษีนายอากรจะรับทำภาษีอากรต่อไปนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ห้ามมิให้เจ้าภาษีนายอากรเสียเงินบี้และเสียสินบนแก่เจ้าพำนวน และเจ้าพนักงานเหมือนอย่างแต่ก่อน การที่เจ้าภาษีจะได้ทำภาษีนั้น เพราะเงินประมูลสูงกว่าผู้อื่นประการหนึ่ง และได้ทำภาษีแล้วส่งเงินงวดเสมอทุกเดือนไม่ขาด ประการหนึ่งเป็นการแน่ที่จะได้ ทำภาษีต่อไป ไม่มีผู้แย่งชิงได้ อย่าให้เจ้าภาษีนายอากรเที่ยวเดินเสียสินบนและเสียเงินบี้ และสิ่งของต่าง ๆ เหมือนอย่างเช่นที่ได้เป็นมาแต่ก่อน ๆ นั้น ตั้งแต่นี้ต่อไปถึงจะเที่ยวเดินเสียสินบนและสิ่งของเป็นกำนันกับท่านผู้หนึ่งผู้ใด มากน้อยสักเท่าใด ๆ ก็ไม่เป็นคุณแก่ตัวได้ ถ้าเจ้าภาษีนายอากร ผู้หนึ่ง ผู้ใดขืนกระทำดังนี้ต่อไป ถ้าสืบรู้ได้ความเป็นแน่ว่าเจ้าภาษีคนนั้นได้เสียสินบนให้แก่เจ้าพนักงานคนนั้น ถึงเจ้าภาษีผู้นั้น จะมาว่าประมูลภาษีขึ้นเงินให้สูงกว่าคนทั้งปวงสักเท่าใด ๆ ก็ไม่ตั้งให้เป็นเจ้าภาษีเป็นอันขาด จะ

๏ ข้อ ๘ ถ้าเจ้าภาษีมีกิจธุระการงานแลด้วยความที่เป็นการเกี่ยวข้องในการภาษีของตัวที่ทำอยู่นั้น ถ้าเจ้าพำนวนภาษีรายนั้นไม่ช่วยธุระให้เจริญแรงตามกำลัง แลพูดจาเบี่ยงบ่ายถ่วงเหให้มีผลประโยชน์ก่อน จึงจะช่วยธุระในการอันนั้นก็ดี ฤาจะทำอุบายเบียดเบียน สิ่งหนึ่ง สิ่งใด ในพวกเจ้าภาษีก็ดี ก็ให้เจ้าภาษีทำเรื่องราวมากราบ ต่อสมเดจเจ้าพระยามหาพิชัยญาตรมหาสุรสีหนาถ ราชวรินทรเสนาบดี สมเดจเจ้าพระยามหาศรีสุริยวงศ วรพงษ์ไพบูลย์ มหาโกษาธิบดี ทั้งสองนี้ ทำโทษให้ตามกฎหมายสำรับออพิคมิให้เจ้าพำนวนกระทำคุมเหงกดขี่ต่อเจ้าภาษีนายอากรได้ และผู้ซึ่งจะรับทำภาษีอากรต่อไปนั้น ให้ประพฤติตามหมายประกาศและกฎหมายสำเภียภาษี ในออพิคเจ้าพนักงานบาญชีกลางรงทุกประการ ประกาศมา ณวันพุทธ แรม๑๔ค่ำ เดือน๑๒ จุลศักราช ๑๒๓๕ ปีมะแม จะ

พระราชทานวิสัชนามาแต่นครไชยศรี

๏ เมื่อณวันพุฒ เดือน๑๒ ขึ้น๑๒ ค่ำ ปีรอสศก พระยาหามนตรีศรีองค์รัษ ท.ช. พระยาอภัยสงคราม หลวงรัตนายัคน์จำศีลวงพร้อมกับพระสยามพลภักดีปลัดผู้ว่าราชการเมือง หลวงสากลพิภักษภยัคร หลวงมนตรีผู้ชำนาญผู้ช่วยราชการ บัดเดี๋ยวเข้ามาว่าข้าหลวงกรมการได้บอกเข้ามาครั้งก่อนว่า พระยาอภัยสงครามขุนราชพิภักษ์ หัวหมื่นกรมการตำรวจขึ้นไปตามจับ ช้ายสุ่น ช้ายรุ่ง ช้ายเอี่ยม ช้ายชัย แขวงเมืองสุพรรณบุรี แจ้งอยู่ใน

ยอกครั้งก่อนนั้นแล้ว ครั้นณวันอังคาร เดือนหก แรมสิบสองค่ำ พระยาอภัยสงคราม ชุนราชพิทักษ มาถึงเมืองนครไชยศรีแจ้งความว่า อ้ายรุ่ง อ้ายสุ่น อ้ายชับ อ้ายเอี่ยมขึ้นไปสำนักอยู่ที่บ้านนายเสือนายกองชุ้ยบ้านกฤษณา แขวงเมืองสุพรรณบุรี จับได้ อ้ายรุ่ง อ้ายสุ่นผู้ร้าย แต่นายเสือเข้าสำนักกับ อ้ายเอี่ยม อ้ายชับนั้น ออพยบไปยังหาได้ตัวไม่ ได้แต่บุตรอ้ายเอี่ยมกับทาษนายเสือ ข้าหลวง กรมการ ถาม อ้ายรุ่งอ้ายสุ่นให้การรับเปนสัตย สมคำอ้ายบี่นต้นชักว่า ณวันอาทิตย เดือนห้า แรมสี่ค่ำ ปีขจอศก เวลาประมาณสองยาม เสศ อ้ายบี่น อ้ายรุ่ง อ้ายสุ่น อ้ายเชียง อ้ายกล่อม อ้ายทองแดง อ้ายสุด อ้ายเปี้ย อ้ายชับ อ้ายคง อ้ายชัง พร้อมกันเข้าปล้นเรือจีนเทงชุน ได้เงินตราชั่งหกตำลึง กับสิ่งของเสื้อผ้าหลายสิ่ง ข้าหลวงได้ให้ทหาร กรมการ กำนัน เที่ยวตามจับอ้ายผู้ร้ายยังไม่ได้ตัวนั้น จับได้อ้ายคล้ายบิดาอ้ายชัง อำแดงบุนมารดาอ้ายทองแดง นายคล้ายอำแดงบุนให้การว่า อ้ายชังเปนทาษเจ้าจอมมารดากลอกในพระบรมมหาราชวัง อ้ายทองแดงเปนทาษหลวงศรีสังขกร อ้ายทองแดง อ้ายชัง หนีเข้ามาอยู่กับนายเงินณกรุงเทพ ฯ อ้ายเปี้ย อ้ายสุดนี้ยังหาได้ตัวไม่ ราษฎรถึงอ้ายผู้ร้ายปล้น นายพึ่ง อำแดงทา บ้านแหลมหนองบัว นายพึ่งรู้จักชื่อจำน่าได้ว่า อ้ายนุ้ย ข้าหลวงได้ตัวอ้ายนุ้ยมาถามให้การไม่รับ อ้ายนุ้ยหนีจีนเต่านายเงิน เข้ามาอยู่กรุงเทพ ฯ แต่ณวันเดือนเก้า ปีรกาเบญจศก ข้าหลวงกรมการ ให้ไล่ราษฎรชาวบ้านมาสาบาลลื่นเปนพยานรางวัด ยอกความว่า ได้เห็นอ้ายนุ้ย มาเที่ยวอยู่แขวงเมืองนครไชยศรี ในเดือนห้า เดือนหก ปีขจอศกนั้น ข้าหลวงกรมการ เห็นว่า อ้ายนุ้ยให้การพิรุธ จึงเอาตัวอ้ายนุ้ยเข้าผูกท้าวผูกแขนเฆี่ยนถามอ้ายนุ้ยให้การรับเปนสัตย ชักถึงอ้ายเปี้ยว อ้ายกลั่น อ้ายเชียว บ้านศรีมหาโพธิ์ อ้ายจันทาษนายพึ่งเจ้าของทรัพย อ้ายสิงโต อ้ายจันเอี่ยม บ้านบางระกำ อ้ายจันตามบ้านบางไก่ซ้อน อ้ายอิศลาวบ้านสามปทวน อ้ายสี อ้ายดา กับพักพวกอีก ๑๐ คน ว่าภากันปล้นบ้านเรือนนายพึ่งเกบเอาทรัพยสิ่งของ กับกระบือ ๑๐ ตัวของนายพึ่งไป แต่กระบือนั้น อ้ายสิงโต อ้ายเชียว กับพักพวกลักต่อไปขายแขวงเมืองนครไชยศรี แจ้งอยู่ในคำให้การอ้ายนุ้ยนั้นแล้ว ข้าหลวง กรมการ ได้เอาตัวอ้ายจันอ้ายดา มาถามให้การรับเปนสัตย สมคำอ้ายนุ้ยต้นชัก แต่พักพวกอ้ายผู้ร้ายเหล่านี้ยังหาได้ตัวไม่ ได้แต่เข้าสำนักบ้างตัวจำน่าบ้าง ๒ รายหนึ่งผู้ร้ายปล้นเรือนายสุดอำแดงเอี่ยมผู้ร้ายฆ่าอำแดงเอี่ยมตาย นายสุดเจ้าของทรัพย์รู้จักตัว จำหน้าได้ว่า อ้ายหุ่นทาษอำแดงพุ่ม เปนคนถือคบเพลิงจุดบนเรือนนายสุด อ้ายผู้ร้ายแทงฟันพวกนายสุดบาดเจ็บหลายคน แต่อีมาทาษนายสุดอยู่ในเรือนด้วย อ้ายผู้ร้ายหาได้ตั้นแทงอีมาไม่ นายสุดมีความสงไสย ข้าหลวงถามอีมาให้การว่า เดิมอ้ายจำบ้านบางแพแขวงเมืองราชบุรี มาสำนักอยู่ที่บ้านนายคำบุตรอำแดงนิล อ้ายจำมาพูดจาแพลงไลมรักใคร่กับอีมาหลายครั้ง อ้ายจำถามอีมาว่า นายสุดอำแดงเอี่ยมมีทรัพย์อยู่มากน้อยเท่าใด ให้อีมาบอกอ้ายจำ ๆ จะชวนพวกเพื่อนมาปล้น ถ้าได้เงินได้ทองแล้วจะมาช่วยอีมาเปนภรรยา อีมาบอกอ้ายจำว่า นายสุดอำแดงเอี่ยม เอาเงินใส่กระบอกผูกไว้กับสาดทั้ง แต่จะมากน้อยเท่าใดอีมาหาทรายไม่ ครั้นณวันพฤหัศบดี เดือนห้า จันเก้าค่ำ เวลาสองยามเสศ อีมานอนอยู่ในเรือนนายสุดอำแดงเอี่ยม อีมาเห็นอ้ายหุ่นถือคบเพลิงกับมีดเหน่อเล่มหนึ่ง อ้ายโตอ้ายเพชอ้ายจันอุ่นถือดาย อ้ายมุดถือกฤช แต่อ้ายโตเปนคนฟันอำแดงเอี่ยม นายเงินอีมาตาย แจ้งอยู่ในคำให้การอีมานั้นแล้ว ข้าหลวง กรมการ ถามอ้ายหุ่นให้การรับเปนสัตย สมคำอีมา แต่นายคำบุตรอำแดงนิลเข้าสำนักอ้ายจำ ออพยบหนีไปยังหาได้ตัวไม่ แลผู้ร้ายปล้นเรือนนายเมี้ยปากคลองเจดียบูชา อำแดงจันบ้านอ้อมใหญ่ จีนเสียงหัวบ้านธรรมสาลานั้น พระมหามนตรีศรีองค์รักษ ให้หลวงมนตรีนุชิตผู้ช่วยราชการกับขุนหมื่นกำนันออกไปคอยกำจัดปราบอ้ายผู้ร้าย แต่ณวันเสาร เดือนหก แรมเก้าค่ำ ครั้นณวันศุกร เดือนหก แรมสิบห้าค่ำ ปีขจอศก หลวงมนตรีนุชิตกลับมาแจ้งความว่า หาได้ตัวอ้ายผู้ร้ายไม่ แลอ้ายผู้ร้ายปล้นนายพึ่งนั้น อ้ายดำน่าได้ของกลาง ผ้าลายย้อมหวาดผืน ๑ ผ้าลายสีน้ำเงินผืน ๑ ผ้าสีชมภูผืน ๑ ฯ

๏ รายหนึ่งเรือจีนเทงชุน อ้ายเชียงน่าได้ของกลาง เสื้อผ้าดำเสื้อ ๑ ของกลางสองรายนี้ ข้าหลวงได้ให้โจทยดูแล้ว ได้สอบคำทราสิ่งที่ท่าไว้ต่อกรมการทั้งสองราย ก็ถูกต้องกัน ซึ่งขุน

พรหมสงคราม ที่ข้าหลวงให้ถือหนังสือออกไปจับตัวอ้ายผู้ร้าย ณเมืองราชบุรียังหาได้กลับมาไม่ ถ้าข้าหลวงกรมการจับได้อ้ายผู้ร้าย แลพิจารณาได้ความประการใด ข้าหลวงกรมการจะบอกเข้ามาให้ทราบครั้งหลัง ออกลงวันจันทร เดือนเจด ขึ้นสามค่ำ ปีจอสัปตศก ๑๒๓๖ ฯ

ข่าวเรือเข้ามาณกรุงเทพฯ

๏ ฉบับหนึ่ง พระยามหาอัคนิกร พระยาสมุทบุรา นุรักษ์ ม.ม.,ภ.ช. พระยมรมหาเสช ออกมาว่า ณวันเสาร์ เดือนเจด ขึ้นห้าค่ำ ปีจอสัปตศก เรือกำปั่นปรัก ๑ เรือกำปั่นสกุนเนอ ๑ สองลำนี้ข้ามาถึงเมืองสมุทปราการ ลำหนึ่งกำปั่นปรักชื่อวิเซียน หมื่นศรีสาครนายเรือ แจ้งว่าพระยาสงขลาแต่งให้คุมเงินบัวรีน กับบาญชีสำมโนครัวรีนเข้ามาส่งยังท่านเข้าพักงานณกรุงเทพฯ มีกุ้งแห้ง ๒๐๐ หาบ หวายตะค้า ๒๐๐ มัด กระสอบ ๖๐๐๐ กระสอบ กับของเลกน้อย คนมาในลำเรือ กับคันต้นหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๓๓ คน ปืน ๔ บอก ดินดำ ๕ ถัง มาจากเมืองสงขลา ๙ วันถึงเมืองสมุทปราการ ลำหนึ่งกำปั่นสกุนเนอ ชื่อกิมไซเส็ง กับคันชื่อถอนเซนเซียน แจ้งว่าจีนอาจารคิด แต่งไปต้นเมืองสิงคโปร์กลับเข้ามามีพัน ๒๔๐๐๐ คุ้น คนซึ่งมาในลำเรือกับคัน ต้นหน กลาสี จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๒๐ คน ปืน ๖ บอก ดินดำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๑๙ วันถึงเมืองสมุทปราการ ครั้นณวันพฤหัศบดี เดือนเจด ขึ้นหกค่ำ ปีจอสัปตศก เรือกลไฟชื่อนเบงกอล กับคันเบลยิลอังกฤษ แจ้งว่าใช้จ้างข้ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขนห้างเคลาพ่อเซียนในกรุงเทพฯ มีของขึ้นสองหีบกับสินค้าต่างกัน ๒๖๑๐ หีบ ขนซึ่งมาในลำเรือ กับคันต้นหน อินณเนียกลาสี ๔๕ คน แขก จีน โคยสาน ๑๒ คน รวม ๕๗ คน ปืนดินดำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ออกลงวันพฤหัศบดี เดือนเจด ขึ้นหกค่ำ ปีจอสัปตศก ฯ

ข่าวต่างประเทศ

๏ ได้รับหนังสือมาแต่เมืองยุโรปเป็นสองคราว เรือกลไฟเมลักฤษคราวหนึ่ง เรือกลไฟเมลฝรั่งเสศคราวหนึ่ง ออกจากเมืองยุโรป ณวัน ๑๗ เดือนเอปริล คราวหนึ่งณวัน ๒๖ เดือนเอปริลคราวหนึ่ง แลมีคำบอกโทเล่ห์ราแลแกรฟ จนถึงณวัน ๒๑ เดือนแม่นเมืองสเปน มาถสาล เสรราโน หัวน่าแลแม่ทัพทหารริบับลิก ไปรบที่ตอนกาลอส ด้วยตอนกาลอสได้ตั้งทัพล้อมเมือง บิลบอ แปลว่าทูงาม ตอนกาลอสได้ล้อมเมืองนั้นเปนหลายอาทิตย์มาแล้ว คนที่อยู่ในเมืองนั้นอดอาหาร แลเมืองนั้นมีภูเขารอบเมืองตอนกาลอส ตั้งทัพบนภูเขาที่สำคัญมีป้อมตั้งปืนทุก ๆ แห่ง เขาสกัดทางได้ง่าย แลคนที่จะมาอาสาเสียเปรียบมาก แต่มารสาลเสรราโนเขาขนทหารของเขาตรงเข้าไปในทัพ ตอนกาลอส ๆ สู้ไม่ได้ถึงพ่ายแพ้หนีไป แต่มารสาลเสรราโนยังคิดความอยู่ ที่เมืองเยอรมนี เจ้ายีสมาร์ก์ ซึ่งประชวมหลายอาทิตย์มานั้น เดี๋ยวนี้ค่อยคลายขึ้นแล้ว แลเรื่องทหารซึ่งแจ้งอยู่ในหนังสืออาทิตย์ก่อน เดี๋ยวนี้ คอเวอรนเมนต์ กับปาลิอเมนต์ ยอมลงกันแล้ว ปาลิอเมนต์ว่า ซึ่งคอเวอรนเมนต์ คิดว่าแม้นไม่มีการระยให้มีทหารฝึกหัดอยู่เสมอ ๔๐๐๐๐ คน ปาลิอเมนต์จะยอมให้แต่เพียง ๗ ปี ขออย่าให้เป็นธรรมเนียมแต่นี้สืบไป ขุนนางในปาลิอเมนต์ ที่เหนด้วย ๒๑๔ คน ที่ไม่เหนด้วย ๒๓๓ คน สิ้นปฏิญาณกัน ในเรื่องทหาร แลเงินเดือนทหาร ปาลิอเมนต์เยอรมนี จะรับปฏิญาณเรื่องสาศนา ไม่ให้พวกบาดหลวงทำเหลือกินในการแผ่นดิน ในเมืองอเมริกันที่น้ำท่วมนั้นเขาว่าต้นข้าวเสียประมาณ ๗๐๐๐๐๐ ไร่ เข้าสาลี ๓๐๐๐๐๐ไร่ อ้อย ๑๕๐๐๐๐ ไร่ ที่เมืองฝรั่งเสศไม่สู้มีข่าวสำคัญเมืองอยู่สบายเจริยรุ่งเรืองดีในหนังสือพิมพ์เขาว่า ต้นเรื่องที่ปฏิญาณลงพิมพ์ คือระมีรัชชูปการดีฤๅ ๆ จะมีเจ้าผู้ครองดี ถ้าระมีเจ้าควรจะเชิญท่านผู้ใหญมาครองราชสมบัติ แต่คอเวอรนเมนต์เดี๋ยวนี้เขาคิด ตั้งท่านผู้มีชื่อเสียงหลายคน ปฏิญาในการแผ่นดิน ให้เป็นผู้ยุกหน่วงไม่ให้เสียธรรมเนียมแผ่นดินได้ แลในเมืองฝรั่งเสศคราวนี้ มีผู้มีอำนาจ ๓ จำพวก คือมารชาล มักมาหนผู้หัวน่า กับทหารยกเปนอำนาจหนึ่ง อาศแสมบ์ลี ซึ่งราษฎรได้เลือกแขวงละคน มานั่งประชุมปฏิญาแทนราษฎร จำพวกหนึ่ง ราษฎรจำพวกหนึ่ง เปน ๓ จำพวก แลผู้ที่คิดตั้งเกาน์ซิล คิดจะให้ ๓ จำพวกนี้ เลือกเอาคนซึ่งจะเปน

ยกาน์ซิล ระให้หัวน่านั้นเลือกเอาบ้าง ให้เอคเสมเลือกเอาบ้าง ราษฎรเลือกเอาบ้าง และระให้กาน์ซิลนั้นมีอำนาจสำคัญอย่างหนึ่งคือ ถ้าระเหนว่าปีใด พวกผู้ซึ่งราษฎรได้เลือกมาระประมาทคิดการคดใจราษฎร ให้กาน์ซิลพร้อมกับท่านหัวน่าไล่พวกนั้น แล้วให้ราษฎรเลือกเอาใหม่ แต่การนี้ระลำเรจาไม่ ข้าพเจ้าว่าไม่ได้ ด้วยฝีค่า เคเลเครฟว่า มินิสเตอร์เสนาบดีผู้รักษาเสคผู้ตุ๊ดการนี้ ได้ลาออกจากราชการแล้ว ที่นี่เรื่องคราวีมาลา เป็นเมืองเลกน้อย หวิบฉ่มวิกันแต่ไม่ได้ รี้นกับเมืองอยู่ในคิศเสคต์ส ที่ไทยเคยเรียกว่าอมริกันเข้าเมืองแห่งหนึ่ง จับตัวไวช้างชุดอังกฤษขึ้นบก ๒๐๐ ที่ แต่เมื่อคอมวรรณเมนต์ ที่กรุงควาทีมาลารู้แล้ว เขาจึงทำขวัญให้กับผู้ที่ถูกเชลยเป็นเงิน ๓๐๐ ชั่งเป็นสิ้นความ แล้วให้เอาตัวเชลยนั้นเรียมแล้วก็ยิงเสียด้วย พระเจ้ากรุงรุสเสีย ได้ไปเยี่ยมกวีเลิศคเจ้าผู้ครองราชสมบัติอังกฤษ มีการโยธามากสมควรกันเข้าที่เป็นใหญ่ แต่การนี้ข้าพเจ้าได้รู้แต่ทางไฟฟ้า เคเลเครฟถ้าได้หนังสือมิพ์แล้วคงจะแจ้งความหลัง ที่ในปารีสเมนต์อังกฤษมีมินิสเตอรสนาบดีผู้ว่าพระคลังแผ่นดิน ได้ยื่นยาญชีเอสติเมตให้ปารีสเมนต์ปฤกษา เอสติเมตนั้น คือยาญชีกะไว้ล่วงประมาณ ในปีหน้านี้ว่าในปีหน้าคงจะใช้เงินแผ่นดินเท่านั้น คงจะเกบเงินแผ่นดินเท่านั้น เงินที่ใช้นั้น คือในการโยธาเท่านั้น ในกรมท่าเท่านั้น กรมฝ่ายเหนือเท่านั้น กรมทหารเท่านั้นทุก ๆ อย่าง แบ่งความกรมและส่วนเงินที่เกบนั้น คือตำลาว่าที่ควรจะเกบเท่านั้น ค่าจดหลวงเท่านั้น ค่าสินค้าเข้าเงินเท่านั้นทุก ๆ อย่างเป็นลำดับไป ถ้าว่าเงินซึ่งควรจะใช้ มากกว่าเงินที่ควรจะเกบ ต้องจัดภาษีเงินหลวงกว่าจะได้เงินมาใช้ ถ้าเงินที่จะต้องใช้น้อยกว่าเงินที่จะเกบ ต้องลดภาษีเงินหลวงให้สมดังนั้น ไม่ให้ขาดไม่ให้เหลือ แลมีนี้เงินยวิญญณอยู่ ถ้าจะเกบตามธรรมเนียมเงินที่เกบคงเกินเงินที่ใช้สัก ๕๐๐๐๐ ชั่ง ปารีสเมนต์จึงลดภาษี คือภาษีน้ำตาลมาแต่นอก เลิกไม่ให้เรียกภาษีเลย ค่าลดหลวงซึ่งผู้มีเงินต้องเสียทุก ๆ ปี ตามเงินปีมากเงินปีน้อย แต่ก่อนเรียก ๖๐ บาทร้อยบาทหนึ่ง เดี๋ยวนี้ ๖๐ บาทชักแต่ ๓ สลึง ท่านเสอรคารเนควุลเสียแม่ทัพซึ่งได้ไปรบที่เมืองอาชันตี สมเดจพระนางเจ้าวิกโตเรียพร้อมกับปารีสเมนต์ได้โปรดให้บำนาญ ๒๕๐๐ ชั่ง อสเสคเมเจ ขุนนางอังกฤษมีกระดูลสูง แต่ก่อนได้เข้ามาเมืองไทยครั้งหนึ่งมาอยู่บ้านมิสเตอรอาลบาสเตอร ที่หลังเมื่อยิคาสิ้นชีพแล้วท่านได้สืบกระดูลได้ปฤษณียาแทนยิคา แลใจท่านปรานีแก่คนในเมืองอาเลีย ถ้าท่านสงไสยว่าขุนนางอังกฤษก็ดี วิลันดาก็ดี ผู้ดูนึงผู้ใดกลุนแหนมาก ระเปนเช่นนี้ทุกเมื่อก็ดี แลกมาลาผู้ก็ดี ท่านยกเรื่องนั้นมาพูดก็เปนในปารีสเมนต์ทุกที ในคราวนี้ท่านได้ยกเรื่องว่า เสอรอามครุกลากเข้าเมืองสิงคโปร์ ได้ไปคุมแหงแลกมาลาผู้นั้นเมืองปหัง แลแพรัมแลอรุต แต่มินิสเตอร์เสนาบดีผู้ว่าการคลอลนี - ท่านเคยว่าหาได้คุมแหงไม่ ได้เป็นธุระอาสาไล่เมืองเรียบร้อย เสร็จการุ์หาได้ไม่ แลในหนังสือพิมพ์อังกฤษราชการเรื่อง ลิวินสตนมากว่าเรื่องอื่น หมอคนนี้เปนคนมีเสคมหัศจรรย์เปรียบมิได้ ไม่ได้ทำการวางเสบายของตัว แต่เดือดไปเที่ยวราในเมืองแอฟริกา เปนเมืองป่าดิบอยู่ของแขกผมหยิก เมืองขาวยังไม่ไปแม้แต่ที่ว่างอยู่ ในแผนที่เพราะไม่มีใครจะรู้ว่านี่แม่น้ำภูเขาบ้านเมืองอย่างไรบ้าง เพราะเขายังมิได้รู้จักประจักษ์ตาเลย แต่ส่วนตัวนั้นเอง ท่านรู้ว่ามีบ้านหลายคน ไปบ่อยมีเมืองค้ายหนึ่งนั้นเปนเมืองขาย ทั้งหญิงมาขายปนกันเข้าทั้งเมืองอื่น ท่านเหนว่าเพราะเมืองซึ่งเปนดังโอย ยังไม่รู้จักรู้ทางในเมืองป่าละเหี่ยนั้น แลไม่มีใครเปนธุระ จึงไปได้ค้นความคุมแหงนั้น เขาจึงไปอยู่องค์ราย ๓ ปีบ้าง ๔ ปีบ้าง ไม่ได้กลับกับฝรั่งผู้หนึ่งผู้ใดอังกฤษเหมือนปนคนวิเสศ แล้วได้เอาใจใส่ในการซึ่งท่านสิก โดยอุสาห์ห้ามความนั้น แต่ตัวท่านเองยังเจ็บท้องแผนที่ เส้นสายภูเขาน้ำโหลซึ่งเปนแม่น้ำใหญ่ในเมืองแอฟริกา ต้นน้ำจะเกิดที่ไหนนั้นเปนที่ฉงนมาช้านานถึง ๒๐๐๐ ปี มาก็ยังไม่รู้จะถึงท่านวิลันสตอนท้องแผนที่อยู่แห่งหนึ่ง ต้องบุกป่าบุกน้ำหนลำยากมาก แล้วป่วยเป็นมิกสาย เมื่อเกือบจะตายอยู่แล้วท่านว่าข้าจะไปบ้านเหมือนดังว่าข้าจะสู่สวรรค์ พูดท่านนั้นแล้วก็ตาย แต่แขกถูกร้างเอาศพห่อไว้เหมือนเป็นห่อผ้า ด้วยกลัวว่าถ้าคนเมืองนั้นรู้ว่าเป็นศพจะไม่ยอมให้ฝังมา แล้วได้เอาศพนั้นมาถึงชายทเลเอาไว้บนเรือกลไฟ ส่งมาถึงเมืองอังกฤษแล้วได้เอาไปฝังในที่วสมิสเตอรแอบบี้ ซึ่งเปนวัดหลวงที่ฝังคนวิเสศ

ข่าวต่างประเทศ

แปลมาจากหนังสือพิมพ์ ฮ่องกง ไทม์

ในคราวก่อนเมืองมาเกา เป็นที่ชำระของพวกค้าขายทั้งห้างมาก ถ้วนทั้งนั้น แต่บัดนี้เป็นประเทศอาณัย ฝ่ายวันออก เป็นเมืองขึ้นกรุงใหญ่ และเป็นที่ตั้งอยู่กลางในการสิริไสยาด ๆ แต่ในคราวนี้เมืองมาเกาไม่มีที่จะอวดแล้ว เว้นแต่จะอวดว่าเราเป็นหัวใจในการส่งจีนออกไปต่างประเทศ ในการเล่นเบี้ย ในการรับฉลากโจงกันลุก ๆ อย่างเราอวดได้แต่เท่านี้ ตั้งแต่คราวเสนอกิมนรนส เป็นคณะอรมนอ คือผู้สำเร็จราชการเมือง ๆ ซึ่งเป็นต่อ ๆ กันมาจนทุกวันนี้ เงินคนว่าถ้วนหลวงมากขึ้น ผู้สำเร็จราชการเมืองจะได้มีเงินเดือน และจะได้ตั้งยศขึ้นคาศักดิ์อีก ซึ่งได้ตั้งภาษีบ่อนเบี้ย ถ้าเจ้าภาษีจากผู้ใดเพิ่มจำเงินมาก ผู้สำเร็จราชการเมือง ก็ยอมให้เจ้าภาษีผู้นั้นรับทำต่อไป และได้ยอมให้เจ้าภาษีตั้งโรงบ่อนทุกทิศทุกมุม เพื่อจะได้ทักชวนผู้คนให้เล่นมาก ให้ลองคิดการที่เป็นมาอย่างอุกฤษเพราะเหตุดังนี้ คนชาวโปรตุเกส จึงได้เสียชื่อตลอดในโลกย์ และเมืองมาเกาซึ่งแต่ก่อนบริบูรณ ยักมีกลับจนแล้ว ในคราวก่อนเมื่อยังไม่มีภาษี มีแต่บ่อนเบี้ยลับ ๆ ก็มีบ้าง เป็นที่โรมเลสลัคเลยประชุมกันเล่น แต่พวกชาวยุโรปเขาไม่ได้ไปคบด้วย เว้นไว้แต่ชายยุโรปสามคนเท่านั้น และชายยุโรปสามคนนั้น เขาเคยไปเล่นที่บ่อนเมือง ๆ มีผู้คิดเรียกชื่อคนทั้งสามนั้น ชื่อยอ ชาวเมืองทั้งปวง ก็ได้เรียกชื่อนั้นเพื่อจะให้มีความสบาย ตั้งแต่ปีกฤษตศักราช ๑๘๕๗ เกิดขนบเนียมใหม่ แม้ถึงเวลากลางวันก็ตีกลางคืนก็ดี คนผู้ดีแลคนแลเข้าชุมนุมกันที่บ่อนเบี้ย ถือว่าเป็นที่สนุกทั้งหญิงทั้งชาย ทั้งขุนศาลทั้งหมอ นายช่าง นายทหารบก นายทหารเรือ ทั้งเต้าแก กุลีพวกกงสุล นายรองเลี้ยงกุลี แลคนมาแต่เมืองฮ่องกงบ้าง พร้อมกับหญิงแพศยา โรงสลักนั่งปนกัน เล่นเบี้ยใกล้เคียงกัน และมีผู้แจ้งความว่า ตั้งแต่ปีกฤษตศักราช ๑๘๕๗ ผู้ที่เล่นเบี้ยได้เสียเงินหมดด้วยกัน ๕๐๐๐๐๐ เหรียญ แต่ ๒๐๐๐๐๐ เป็นส่วนในหลวง ๓๐๐๐๐๐ เป็นส่วนเจ้าภาษี กำไรซึ่งพวกจีนและพวกโปรตุเกส ได้มีนายการส่งรีนจงกำปั่นใน ๒๐ ปีนั้น เขามาเสียเงินหมดในการเล่นเบี้ย พวกจีน พวกโปรตุเกสก็ดี กำไรที่เหลืออยู่นั้นไม่มี บ้านเมืองที่ไหนจะเจริญได้ ถึงจะมีช่างทุกอย่าง และพวกค้าขายแลจะมีคนซื่อสัตย์สุจริตก็ดี ถ้าแลจะยอมให้ตั้งบ่อนเบี้ย ชักชวนผู้มีเงิน แม้มีแต่ ๔ เบี้ย ๕ เบี้ย ให้มาเล่นจนหมดการช่างแลการค้าขาย แลความซื่อสัตย์สุจริต แลกิริยาที่เรียบร้อย ก็พลอยหมดสิ้นไปด้วย ลางทีแปลแต่เสมียนแลลูกจ้างมาลับเงินของนาย ไปซื้อของที่ตลาดยังชักชวนให้เล่นด้วย ในคราวก่อนยังไม่ถึงปีกฤษตศักราช ๑๘๕๗ ดีกอย่างผู้ว่าเมืองมาเกา เป็นของโปรตุเกสทั้งสิ้นทุกตำแหน่ง ถ้าคนชาติอื่นอยากจะอยู่ในที่นั้น ต้องเข้าที่การของโปรตุเกส ๆ ก็ได้มีเงินเลี้ยงชีวิตแลลูกเมีย เพราะเงินเกิดในค่าเช่าที่แลค่าเช่าที่ซึ่งพวกจีนมาขอเช่าปลูกโรงปลูกบ้าน แต่ในคราวหลังชาวเมืองจีน คิมนรนส พร้อมกับท่านวิเบโรการวโฟปเป็นขุนศาล ได้ยอมให้จีนซื้อที่ดินอย่างเมือง แล้วจีนค่อยราคาขึ้นกว่าได้ ซื้อตัดครึ่งเมืองแต่ถ้าที่ดินนั้นจะได้อยู่กับผู้ชายหามิได้ แต่ได้ตกสิ้นสูญเสียในบ่อนเบี้ย คนทั้งปวงแต่ก่อนซึ่งเป็นคนมั่งมีบริบูรณ คือมีที่ดินแลมีค่าเช่าที่ดินเลี้ยงบุตรภรรยา เดี๋ยวนี้ไม่มีสิ่งไรที่จะเลี้ยงชีวิตร ผู้ว่าราชการเมือง คณะอรมนอ สานะผู้รู้ไวมีสติปัญญา แลท่านไม่ได้ว่าราชการแต่เมืองนี้เมืองเดียว ท่านได้ว่าราชการหลายแห่งหลายตำบล ทั้งในเมืองยุโรป เมืองอินเดียร์ ท่านคงจะได้เห็นว่า เราผู้อยู่ในเมืองนี้ ได้เสียคนแล้วเพราะบ่อนเบี้ย ถ้าท่านผู้ว่าราชการเมืองผู้หนึ่งผู้ใด มีใจที่จะให้ราษฎรมีความเจริญขึ้น ท่านผู้นั้นคงคิดให้เลิกการนี้ซึ่งเป็นเหตุจนไร ๆ จะเลิกในทันทีฤาจะผ่อนเลิก ถ้าว่าไว. กอรนต์สานะผู้รู้ไว จะปรายปรามสิ่งนี้ซึ่งเป็นที่ร้าคาญในเมือง ซึ่งมีชื่อเรียกว่าเมือง (สัมมาทิฐิ) ฤาเมือง (สักสิทธิ) ชาวเมืองนี้แลคนทั่วทั้งโลกย์ทั้งในปีศยุบันแลในอนาคต จะสรรเสริญท่านเป็นแน่ ท่านผู้ที่ในเมืองมาเกา ได้เลือกเสนอรบินโตบาสโต ทั้งให้เป็นแมมแบอร์ รับธุระแทนราษฎรในที่ปาลิยเมนต์ จะขอให้ท่านยกความเรื่องนี้ ปฤกษาในที่ปาลิยเมนต์ แลจะขอให้ปาลิยเมนต์ บังคับให้ลึก จะ

ความผู้ร้ายฆ่าเสก

๏ ความอ้ายจีนผู้ร้าย ๓ คน ชื่ออ้ายจีนไชร ๑ อ้ายจีนหมา ๑ อ้ายจีนสุก ฆ่าหนูเด็กบุตรจีนสาก ที่วัดราชบุรณ พระยาเพชรชฎา ภ.ม., ก.ร. พระอินทรเทพย ม.ม., ภ.ช. เปนตระลาการ ชำระได้ความเปนสัตย์ได้ของกลางบ้างยังบ้าง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ลงพระราชอาญาคนละ ๔๐ ที ตระเวนบกวันหนึ่งตระเวนเรือวันหนึ่ง ประหารชีวิตรตัดศีศะเสียไว้อย่าให้ผู้เยี่ยงกัน กำหนดตระได้ออกตระเวน ณวันจันทร เดือนเจด แรมแปดค่ำ ยก วันอังคาร เดือนเจด แรมสิบค่ำ เรือวันพฤหัสบดีเดือนเจด แรมสิบสองค่ำ เปนวันประหารชีวิตร ฯ แล้วจึงตะมีเรื่องความให้ลงพิมพ์ต่อครั้งหลัง ฯ

การเลหลังใหญ่

๏ สิ่งของทุกอย่าง จะขายณวันจันทร เดือนแปดบุรพาสาท ขึ้นสองค่ำ ที่ห้างแรมเซเวกฟิลแอนด กำปนี

๏ เลหลัง มีเกือกวัวหนึ่งร้อยสามหมัก ร่ม ๑๕๐ โหล ผ้าปูโตะ ๕๐ ผืน ถุงตีนผู้ชาย ๕๐ โหล เชมขัดหนัง ๕๐ โหล หมวกสำหรับสูบบุหรี่ โหลหนึ่ง เครื่องกินมาเด่นอก ๓๐๐ ตะเกียงน้ำมันกะโรซีน ๑๐๐ คู่อย่างดีที่สุด ตะเกียงเลก ๆ ทุกอย่าง ๑๗๐ ใบ เกือกผู้ชาย ๕๐ คู่ ช้อนแลช่อม ๒๕ โหล ผ้านุ่ง ๕๐๐ ผืน ผ้านุ่งอย่างใหญ่ ๗๕๐ ผืน ปืนลม ๔ กระบอก ปืนแฝดอังกฤษ กระบอกหนึ่ง เสื้อโคตผู้ชาย ๑๕๐ ตัว เสื้อกัฆาว ๖ โหล หมวกคำนลขาว ๕๖ ใบ คอเสื้อผู้หญิง ๑๐ โหล กระจก กองหนึ่ง เสื้อเชิกผู้ชาย ๒๐ โหล ผ้ากำมลิศทำเสื้อโคต ๒๕๐ เลหลา ลูกกะดุมเสื้อโคตทำด้วยทองคำ ๑๐ สำรับ นาลิกาพกแลนาฬิกาตั้ง กองหนึ่ง

๏ การเลหลังนี้จะขายเวลาห้าโมงเช้า ณวันจันทร เดือนแปดบุรพาสาท ขึ้นสองค่ำ แลวันอื่นต่อ ๆ ไปถ้าของจะขายหมดแรมเซเวกฟิลแอนด์กำปนี มีศลธิเปนผู้ชาย ฯ

RAMSAY WAKEFIELD & COMPANY
แรมเสย แวกฟิลด์ แอนด์ กัมปะนีย
ตั้งห้างณกรุงเทพ ฯ

ขอแจ้งความให้คนทั้งปวงทราบว่า ได้โปรดเกล้า ฯ รับสั่งให้ ห้างนี้เปนผู้ส่ง เครื่องแต่งตัวทหาร แลเปนผู้รับเหมาส่งของในหลวง แลของคณะอรมเมนต์พระเจ้าแผ่นดิน ฯ

บน ๔๐๐ บาท

๏ ขอแจ้งความมายังท่านทั้งหลายให้ทราบ ด้วย ณวันศุกร เดือนเจด ขึ้นเจดค่ำ ปีขอฉศก เวลากลางคืน มีอ้ายผู้ร้ายคัดน่าต่างย่องเบาเข้าไปในห้างยุเลียน ที่บ้านกระฎีจีน อ้ายผู้ร้ายลักเอาทรัพย์สิ่งของ ทองรูปพรรณต่าง ๆ ไปหลายสิ่ง คือ ลูกดุมทองขาว ช้างหลังแป้นทองคำ ๔ ดุม ลูกดุมทองคำอีก ๒ สำรับ ๘ ดุม นาลิกาทองคำเรือนหนึ่ง พันเยอร์ ๕๐๙ นาลิกาทองคำอีกเรือนหนึ่งมีกุญแจที่ครัว นาลิกาของคำผู้หญิงเรือนหนึ่ง นาลิกาเงินเรือนหนึ่ง ลูกดุมประดับทับทิมมรกฎอยู่กลางทำเหมือนดาว ๆ นั้นประดับเพชรเมดเลก ๆ คู่หนึ่ง ลูกดุมทองคำติดชัมีรูปโปร่งบ้างไม่โปร่งบ้าง มีเครื่องพับอยู่ข้างหลัง ๔ คู่ ลูกดุมทองคำประดับพลอยแดง ๓ ดุม สายสร้อยนาลิกาทองคำมีผู้สายหนึ่ง สายสร้อยนาลิกาทองคำมีพิศมอน ๒ เมดอยู่กลาง สายหนึ่ง สายสร้อยนาลิกาทองขาวรูปเหมือนฆ้องมีคลับผึ่งโมรา สายหนึ่ง สายสร้อยนาลิกาทองคำมีคลับ ผึ่งโมรากลมบ้างสี่เหลี่ยมบ้าง ๑๑ สาย ปิ่นทองคำทั้งสายสร้อยมีคลับสำรับใส่คันหนึ่ง หีบทองคำใส่ยาเลก ๆ รูปไข่หีบหนึ่งที่หลังหีบนั้นสลักเปนใบไม้สีเขียว หีบทองคำกลมหีบหนึ่ง หีบแก้วเหลี่ยมเงิน ๒ หีบ หมวก ๓ หมวก ทำด้วยฟางมีกะบังหน้าใหญ่อีก ๖ หมวก ร่มผู้หญิง ด้ามไม้บ้าง เขาบ้าง ๙ คันเปนร่มแพร ๙ ชั่ ๑ เล่ม ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดนำจับผู้ร้ายแลของกลางได้หมดจะให้เงินสินบน ๔๐๐ บาท ถ้าได้ของกลางยังไม่หมดจะให้สินบนแต่ ๒๐๐ บาทขึ้นไป ฯ

สยามประเภทกิจจานุเบกษา

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ วันอาทิตย เดือน ๙ ขึ้น ค่ำ ๑ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๕

หนังสือราชกิจจานุเบกษา

หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ตีพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ระออกเดือนละ ๔ ครั้ง ตามกำหนดทุกกำหน ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคา ห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึงสามใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้าน ปีหนึ่งค่าจ้าง กึ่งตำลึง ครึ่งปี หกสลึง สามเดือน บาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังเทอญ ฯ

การสมโภช พระเทพศรีรัตนกวีณี พระศรีสวัสดิเสวตรวรรณ ช้างใน

๏ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานเผดียงพระสงฆ์ ราชาคณะ ถานาปเวียญ เจริญพระพุทธมนต์ที่โรงพระเทพศรีรัตนกวีนี ๑๐ รูป ที่โรงพระศรีสวัสดิเสวตรวรรณ ๑๐ รูป ที่โรงพระพิมลรัตนกวีนี ๕ รูป ที่โรง พระเสวตรวรรวรรณ ๕ รูป ที่โรง พระเสวตรสุวภาพรรณ ๕ รูป รวม ๓๕ รูป ตั้งแต่ ณวันจันทร เดือนเจด ขึ้นสิบค่ำ ปีจอฉศก จนถึงณวันพุธ เดือนเจด ขึ้นสิบสองค่ำ เวลาย่ำค่ำแล้ว มีละครโรงใหญ่เล่นจับระบำตั้งที่สนามน่าออพีช ทหารมหาดเลกรักษาพระองค์ในพระบรมมหาราชวัง พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เสดจพระราชดำเนิน ประทับณพลับพลา ทอดพระเนตรละครเวลา ๔ ทุ่มเสศ แล้วเสดจกลับ ครั้นณวันพฤหัสบดี เดือนเจด ขึ้นสิบสามค่ำ เวลา ๓ โมงเช้า พระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว ในเวลาบ่าย ๔ โมง ตั้งกระบวนแห่ พระเทพศรีรัตนกวีนี พระศรีสวัสดิเสวตรวรรณ์ เข้ามาโรงใน มีละครโรงใหญ่ แลมีไม้ลอยการเล่นต่าง ๆ สมโภช เวลาย่ำ ๒ โมงเสศ เสดจพระราชดำเนินประทับ ณโรงพระเทพศรีรัตนกวีนี ณโรงพระศรีสวัสดิเสวตรวรรณ ทรงรถน้ำพระเทพศรีรัตนกวีนี พระศรีสวัสดิเสวตรวรรณ แล้วพระราชทานเครื่องไทยธรรมต่าง ๆ แดพระสงฆ์เสรจแล้ว เจ้าพนักงานตั้งเครื่องบายศรี ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยรับแว่นเวียนเทียนสมโภช พระเทพศรีรัตนกวีนี พระศรีสวัสดิเสวตรวรรณ แล้วเสดจกลับประทับพลับพลาทอดพระเนตรละคร แล้วเสดจกลับ เจ้าพนักงานตั้งบายศรี เวียนเทียนสมโภช ทั้ง ๓ วัน ณวันศุกร เดือนเจด ขึ้นสิบสี่ค่ำ มีละครแลมีไม้ลอยการเล่นตามธรรมเนียม ครั้นณวันเสาร เดือนเจด ขึ้นสิบห้าค่ำ เวลาบ่าย ๕ โมงเสศ ทรงรถพระที่นั่งเสดจไปประทับวังสราญรมย์ แล้วเสดจกลับประทับพลับพลา ทอดพระเนตรละคร จนถึงเวลา ๔ ทุ่มเสศเสดจกลับ การสมโภช พระเทพศรีรัตนกวีนี พระศรีสวัสดิเสวตรวรรณ ในครั้งหลังสามวันเปนเสรจ ฯ

เรื่องข้าระผู้ร้ายฆ่าเตก

๑ วันจันทร เดือนเจด ขึ้นสิบค่ำ ปีจอฉศก หนูเต็กอายุ ๔ ปี บุตรจีนตายเสมียน อยู่ในบ้านพระอินทรเทพย ม.ม.,ภ.ช. เจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ขวา มีเครื่องแต่งตัวอยู่กับตัว กำไลเท้าน่ากสิสะทองคำคู่หนึ่ง น่ากหนัก ตำลึงหนึ่ง ทองหนักกึ่งตำลึง กำไลข้อมือคู่หนึ่ง ทองหนัก ตำลึงกึ่ง เสมา ๑ เหรียน ๒ ผูกคอรวม ทองคำ หนักห้าสลึง ตุ้งติ้งใส่หูจอนหนึ่ง ทองคำหนักสลึงหนึ่ง นุ่งกางเกงผ้าสีครามย่อน เชมขีดสายยีกกาดูเอว ตายไปแต่เวลาเช้า ๒ โมงเสศ จีนตายบิดาแจ้งความต่อพระอินทรเทพย ๆ ให้สืบถามทหารเดินยามตามถนน ได้ความที่สายันก้อน ยามตำบลน่าวัดราชบุรณะ ว่าณวันจันทร เดือนเจด ขึ้นสิบค่ำ ปีจอฉศก เวลาเช้า ๒ โมงเสศเหน จีนมีชื่อ ๓ คน ภาเด็กมาใหญ่กดูเตกพวกแย่งรังต่อ ที่สาลาโรงธรรมมุมวัดราชบุรณะคู่หนึ่ง แล้วจีนมีชื่อ ๓ คน ภาเดินเล่นไปทางน่าวัดราชบุรณะ พระอินทรเทพยให้เรียกเด็กที่แย่งรังต่อได้ หนูฟัก บุตรนายฤทธิ์ หนูยิ้ม บุตรนายเกต หนูควาย บุตรนายสุก หนูเล็ก บุตรนายคง หนูบุญ บุตรนายเกต หนูเชียว ๖ คน มาถามได้ความว่า อ้ายจีนไชรคนหนึ่ง กับอ้ายจีนอีกสองคนไม่รู้จักชื่อจำหน้าได้ ภาหนูเต็กมายืนดูแย่งรังต่ออยู่คู่หนึ่ง แล้วภากันเดินไปทางน่าวัดราชบุรณะ พระอินทรเทพยให้จีนตายบิดาหนูเต็กบนผู้มีชื่อเปนเจ้าเมืองตราสืบตำลึง ให้นำทหารจับได้ตัวอ้ายจีนไชรที่หลังโรงภาษีย่านั้น ณวันจันทร เดือนเจด ขึ้นสิบค่ำ ปีจอฉศก เวลาบ่าย ๔ โมงเสศ ส่งตัวอ้ายจีนไชรไปยังโรงออพีก น่าพระที่นั่งไชยชุมพล พระอินทรเทพยเจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ขวา พระศักดาณุภาพรฤทธิ์ หลวงพิพิธพยุหพล ถามอ้ายจีนไชรให้การรับว่า ณวันจันทร เดือนเจด ขึ้นสิบค่ำ ปีจอฉศก เวลาเช้า ๒ โมงเสศ เหนหนูเต็กเดินมาชื่อพลูที่ร้าน ริมบ้านพระอินทรเทพย อ้ายจีนไชรชวนหนูเต็กไป ว่าจะให้ผ้าขาวม้าสีรี หนูเต็กก็ไปกับจีนไชรถึงหลังโรงภาษีย่านั้น ภบอ้ายจีนหมาอ้ายจีนสุก แล้วอ้ายจีนไชร อ้ายจีนหมา อ้ายจีนสุก ๓ คน ภาหนูเต็กเดินไปภบเตาแย่งรังต่อที่สาลาโรงธรรมริมมุมวัดราชบุรณะ หนูเต็กจะเข้าไปเล่นกับเตาที่แย่งรังต่อ อ้ายจีนไชร อ้ายจีนหมา อ้ายจีนสุก สกัดหนูเต็กว่าไปเอาผ้าขาวม้าสีรีเถิด ถึภาหนูเต็กไป แต่อ้ายจีนหมา อ้ายจีนสุก เปนทาษขุนพัดแหยม พระอินทรเทพยให้ไปเอาตัว อ้ายจีนหมา อ้ายจีนสุก ทาษขุนพัดแหยม ๆ ส่งตัวอ้ายจีนหมา อ้ายจีนสุกให้ แต่ขุนพัดแหยมนายเงินจำหน่ายว่า ได้ใช้อ้ายจีนหมาไปแจวเรือจ้างได้ใช้อ้ายจีนสุกขัดเรือ ในวันเวลาหนูเต็กบุตรจีนตายตาย พระอินทรเทพย ได้ให้หนูฟัก หนูยิ้ม หนูควาย หนูเชียว หนูเล็ก หนูบุญ ๖ คน กูอ้ายจีนหมา อ้ายจีนสุก หนูฟัก หนูยิ้ม หนูควาย หนูเชียว หนูเล็ก หนูบุญ ๖ คน ว่าอ้ายจีนหมา อ้ายจีนสุกสองคนนี้แล มากับอ้ายจีนไชร ถาม อ้ายจีนหมา อ้ายจีนสุก ๆ ให้การรับว่าหนูเต็กกับของที่แย่งรัง มอยไว้ให้กับมารดาอ้ายจีนหมารักษาไว้ ครั้นณวันพุธ เดือนเจด ขึ้นสิบสองค่ำ ปีจอฉศก เวลาเช้า ๒ โมงเสศ ผู้มีชื่อภบศพหนูเต็กที่ในกำแพงเก้าเลี้ยวนอาพระระเบียงด้านเหนือวัดราชบุรณะ พระอินทรเทพยให้ไปเรียกขุนชาญนคร ขุนคระเวนรักษา คระลาการนายอำเภอในพระยาอินทราธิบดีสิห์ราชรองเมือง ภ.ช. เจ้ากรมกองตระเวนขวา มาตราสืนพลิกศพหนูเต็ก มีรอยเหล็กมีคมตัดท้ายแขนซ้าย แขนขวาขาตรอยเหล็กมีคมเชือดหนังลมเบี้ย ถลกบีอหน้าหนูเต็กถามปากคำจีนตายบิดา อำเภอจิตมารดา หนูเต็กว่ากังเกงที่ใส่กับเชมขีดสายยีก กับรูปพรรณหนูเต็กจำได้ว่าบุตรจีนตาย อำเภอจิต พระอินทรเทพยคัดข้อความตามมูลเหตุแลตราสืนพร้อมด้วยเจ้ากระทรวงพนักงาน จีนตรายบังคมทูลพระกรุณาโปรดทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ทุกประการ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ๆ สั่ง ให้พระยาเพชรชฎา ภ.ม., ภ.ร. ปลัดทูลฉลองในกรมพระนครบาล พระอินทรเทพยเจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ขวา นายไปลิกรักษาถนนในกำแพงพระนครทั้งสองพนักงาน เปนคระลาการชำระเอาความจริง พระยาเพชรชฎา พระอินทรเทพย ถาม อ้ายจีนไชร อ้ายจีนหมา อ้ายจีนสุก ๆ ให้การรับว่า อ้ายจีนไชร อ้ายจีนหมา อ้ายจีนสุก ๓ คนนั่งปฤกษากันมาแต่ณวันเสาร เดือนเจด ขึ้นแปดค่ำ ปีจอฉศก ที่หลังโรงภาษีนั้น ว่าหนูเต็กบุตรจีนตายมีเครื่องแต่งตัวอยู่ คิดล่อเอาตัวไปถอดเอาของ แล้วฆ่าหนูเต็กเสียให้ตาย ความก็จะเงียบสูญไป ครั้นปฤกษาพร้อมใจกันแล้ว ณวันจันทร

เดือนเศษ จึนสิบค่ำ บี่จอศก ย้ายจีนไชร ย้ายจีนหมา ย้ายจีนสุก มาคอยอยู่ที่หลังโรงภาษีฝั่น เวลาเช้า ๒ โมง เสศหนูเต็กเดินมาซื้อพลูที่ร้าน ท้ายบ้านพระอินทรเทพย ย้ายจีนไชรผู้เคียวชวนหนูเต็กไปเอาผ้าชาวม้าศรี หนูเต็กก็ตาม ย้ายจีนไชรไป ถึงหลังโรงภาษีฝั่นที่ย้ายจีนหมา ย้ายจีนสุกซ่อนอยู่นั้นด้วย เดินย้ายจีนหมาเข่นทายจีนตาย ย้ายจีนไชรมาอยู่กับย้ายจีนหมา ที่เรือนจีนตายประมาณ ๓ เดือนเสศ ย้ายจีนหมาวางค่าตัวไปอยู่กับชุนพัดแหยม แต่ย้ายจีนไชรอาไศรยอยู่หลังโรงภาษีฝั่น ย้ายจีนหมา ย้ายจีนไชร ย้ายจีนสุก พ่อได้ตัวหนูเต็กภาเดินไป เหนเต็กแย่งวิ่งต่อที่สาลาโรงธรรมมุมวัดราชบุรณะ หนูเต็กจะเข้าไปเล่นด้วยพวกเดก ที่แย่งวิ่งต่อย้ายจีนไชร ย้ายจีนหมา ย้ายจีนสุก พูดพ่อหนูเต็กอยู่ประมาณคู่หนึ่งแล้วภาหนูเต็ก เดินไปเข้าประตูกำแพงแก้วน่าพระอุโบสถวัดราชบุรณะ ย้ายจีนหมาพ่อให้หนูเต็กจับตัววิ่งหริก หนูเต็กวิ่งก็มิได้จับตัววิ่งหริก ตามย้ายจีนหมาไปถึงมุมกำแพงแก้ว ย้ายจีนสุกเข้าบีบคอหนูเต็กถึงลงไว้ ย้ายจีนหมาเอาชวานฟันต้นแขนซ้ายแขนขวาขาด ย้ายจีนไชรเอามีดปาดหนังท้ายผมเบี่ยงลงปิดหน้าแล้ว ย้ายจีนหมาถอดกำไลข้อมือ ข้อเท้า เสมาผูกคอตุ้งติ้งใส่หูหนูเต็กได้แล้ว ย้ายจีนไชร ย้ายจีนหมา ย้ายจีนสุก ช่วยกันยกแผ่นศิลาทับศพหนูเต็กไว้ ๔ แผ่น แล้วย้ายจีนไชร ย้ายจีนหมา ย้ายจีนสุก ได้ทองคำรูปพรรณเครื่องแต่งตัว ไปแบ่งปันกันที่สาลาน่าวัดสุทัศน์เทพวราราม ย้ายจีนไชรได้กำไลมากศีสะทองคำคู่หนึ่ง ย้ายจีนหมาได้กำไลข้อมือทองคำคู่หนึ่ง ย้ายจีนสุกได้เสมา ได้เหรียนผูกคอกับตุ้งติ้งใส่หูทองคำ ย้ายจีนไชรนำได้กำไลมากศีสะทองคำกับมีดเข่นของกลาง แต่ย้ายจีนหมาให้การว่ากำไลข้อมือทองคำ ที่ย้ายจีนหมาได้ไป ส่งให้ย้ายจีนเกียดทายชุนพัดแหยม ไปขายให้ผู้ซื้อ เปนเงินตราห้าตำลึง ย้ายจีนเกียดหนี ตระลาการบังคับให้ชุนพัดแหยมชายเงินส่งตัวย้ายจีนเกียด ชุนพัดแหยมให้การปี่ตีเสธว่า ย้ายจีนเกียดไม่ได้เปนทายชุนพัดแหยม ตระลาการสอบถามจีนเลกอำเภอ ๆ ยืนสาระยบว่า ชุนพัดแหยมชายเงิน ย้ายจีนเกียดขาย ได้ทำสารกรมธรรม์มีค่าตัวเปนเงินตราสิบตำลึง ประทับตราอำเภอเปนสำคัญ กับจีนชื่นเพื่อนย้ายจีนเกียดเบิกความว่า ย้ายจีนเกียดเปนทายชุนพัดแหยม ๆ ได้เอาตัวย้ายจีนเกียดมาส่งโรงไว้ ย้ายจีนเกียด วานจีนชื่นไปบอกจีนย่นพี่ชายมาขอไถ่ชุนพัดแหยมจึงได้ถอดจีนเกียดออกจากโรง แต่ย้ายจีนสุกผู้ร้ายให้การว่า เสมาทองคำกับตุ้งติ้ง ย้ายจีนสุกฝากหงบุตรหญิงชุนพัดแหยมไว้ ตระลาการได้ตัวหงมาถาม หงให้การยืนเสธ แต่ย้ายจีนสุกผู้ร้ายยืนคำอยู่ พระยาเพชรชฎา พระอินทรเทพย คัดข้อความจีนกรายบังคมทูลพระกรุณา จึงทรงพระราชดำหริว่า ตระลาการจะพิจารณาอาชองกลางให้ครบตามข้อความที่จีนตายโรยหาทุกสิ่ง ทรงเหน่ว่าเปนข้อประวิงความระเนิ่นช้า ย้ายผู้ร้ายจะมีใจกำเริบ ให้ตระลาการคัดข้อความจีนให้ลูกชุนณสาลหลวงประชุมตรวจดู จะเหนควรประการใดให้ใส่ถ้อยบทพระไอยการ อนึ่งจีนตายโรย - ก็เปนคนมีความผิดล่วงละเมิด ข้อพระราชบัญญัติ ซึ่งพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตีพิมพ์ประกาศแจกไปทั่วทั้งพระนคร ลงวันที่ประกาศ วันอาทิตย เดือนสี่ แรมสิบเอ็ดค่ำ บี่ชานอัฐศก ศักราช ๑๒๒๙ บันนั้น แลรูปพรรณสิ่งของที่ตระลาการชำระได้มาเปนของกลางเท่าไร จีนตายก็ควรจะได้เท่านั้น สิ่งของที่ยังไม่ได้นั้นให้จีนตายเปนภัพไม่ควรจะได้ ด้วยเปนผู้มีความผิดครั้น ณ วันพฤหัศบดี เดือนเจด แรมห้าค่ำ บี่รอกศก พระยาเพชรชฎา พระอินทรเทพย คัดคำหา คำตราสิน คำให้การ ขึ้นให้ลูกชุนประชุมปฤกษา ณที่ม้ายตำรวน่าในพระบรมมหาราชวัง พระมหาราชครูมหิธร ๑ พระราชครูพิเชต ๑ พระราชครูพิราม ๑ พระยามนูสาราสาตรบัญชา ๑ พระพิจารณา ๑ หลวงเทพราชธาดา ๑ หลวงธรรมสาตร ๑ หลวงจักระปาณี ๑ หลวงญาณประกาศ ๑ หลวงราชมณี ๑ ชุนหลวงพระไกรศรี ๑ พร้อมกันปฤกษาเหน่ว่า ย้ายจีนไชร ย้ายจีนหมา ย้ายจีนสุก เปนผู้ร้ายโทรกรรมหนักโทษ ๓ ต้องด้วยพระราชกำหนดบทพระไอยการ ชุนหลวงพระไกรศรีเข้าพนักงานปรับโทษย้ายจีนไชร ย้ายจีนหมา ย้ายจีนสุก ต้องส่งพระราชญาณเงี่ยผลละ ๓ ยก ๕๐ ที ตระเวนยก ตระเวนเรือ

เสียปีหนึ่ง คนละห้าบาทเงิน หกบาทเงิน เอาร่วมคิดเปนราคาหายหนึ่งห้าตำลึง สี่คนต่อหาย ก็คูณเปนเงินคนละห้าบาท คนที่ยกไว้นอกจากส่วย ต้องเกณฑ์ขึ้นเดือนปีละ ๒ เดือน คิดเปนค่าจ้างเดือนละหกบาท ปีหนึ่งเสียเงินสามตำลึง คนอยู่บ้านเคียงเมืองเคียงกัน ต้องเสียจำราชการไม่เหมือนกันดังนี้ ก็เปนที่รังเกียจใจ แลส่วยซึ่งเรียกแก่ตัวไพร่นั้น จะได้มาในหลวงทั้งสิ้น ฤๅจะว่าไปอย่างไรก็ไม่ทราย แลการร่อนทองนั้น ถ้าได้รวงทั้งภาคดังหมาย ก็เปนผลเปนประโยชน์แก่แผ่นดินมาก เหมือนว่าคนที่เสียส่วยอยู่นั้น ให้ลดส่วยเสียเอามาใช้ ในการร่อนทองปีละเดือน ถ้าตัวมีมาก็ให้เสียเงินค่าจ้างปีละหกบาท เสมอกันกับคนที่ยกไว้นอกส่วย เหมือนว่าการผ่อนดังนี้คนที่มีที่ทำมาหากิน ก็จะเสียเงินให้ปีละหกบาท คนที่ไม่มีที่ทำมาหากิน หาเงินไม่ได้ก็ต้องมาเข้าเดือนรับใช้ราชการ ถ้าการผ่อนดังนี้ เหมือนจะไม่สู้มีความร้อนรนผัก แต่คนเมืองกบินทบุรีนั้นร่วงโรยไปมาก จะต้องยกยักไว้ก่อน ไม่ให้มีงานเดือน เอาไว้สำรับแปลคนวัยรุ่นวัยรุ่น ด้วยคนเหล่านั้นเคยกับที่ว่ายอ่อน ทำการได้ทั้งน่าฝน น่าแล้ง ประการหนึ่ง คนที่หลบหนีไปนั้น เหมือนว่าไม่ต้องถูกงานเดือนแล้ว ก็คงจะกลับคืนมาอยู่ตามถิ่นฐานบ้านเรือนเดิมบ้าง ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้พระราชเสนาตรวจคนทำบาญชีเข้ามาตามยันตามเมืองขึ้นเมืองประเทศบูรีทุก ๆ เมือง เหมือนว่าถ้าจัดการดังนี้ เดือนหนึ่งคงจะได้คนมาใช้สักห้าร้อยห้าร้อยเสศ ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ ฯ

ตั้งตำแหน่ง

๏ ณวันพุธ เดือนเจด ขึ้นสิบสองค่ำ ปีจอสัปตศก พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสดจประทับ ณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พร้อมพระยมราชวังษานุวงษ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาท ผู้ใหญ่ผู้น้อย เฝ้าโดยลำดับ โปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้หลวงวิเสศพจนการ เปนพระศรีธรรมสาสน ให้ถือศักดินา ๙๐๐ ให้นายชาดเปนหลวงสุนทรโกษา ให้ถือศักดินา ๙๐๐ ให้หลวงทรงพลราย เปนหลวงรักษาสมบัติพนักงานสักหลังฎีกา ให้ว่ายราชการต่าง ๆ ถือศักดินา ๙๐๐ ทั้งสามนายนี้มีตำแหน่งราชการในกรมท่าตลาง ฯ ให้หลวงรักษาสมบัติเปนพระศิริสมบัติ มีตำแหน่งราชการในกรมท่าขวา ถือศักดินา ๑๐๐๐ ให้นายข่ามหาดเล็กเวรฤทธิ เปนหลวงศักดิโยธารักษมอญใหม่ ให้ถือศักดินา ๖๐๐ ให้มีนชาญวิชิต เปนขุนนราภักดิ์ปลัดกรมอาษาใหม่ ให้ถือศักดินา ๔๐๐ ทั้งสองนายนี้มีตำแหน่งราชการท่ากลาง ให้พระสยามพลภักดิ์ปลัดเมืองนครไชยศรีเปนพระยาสุนทรบูรีศรีพิไชยสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองนครไชยศรี ถือศักดินา ๓๐๐๐ ให้หลวงพิบูลย์สมบัติเปลี่ยนมาเปนหลวงวิเสศสมบัติ ให้ถือศักดินา ๖๐๐ ให้นายอยู่เปนหลวงพิบูลยสมบัติ ให้ถือศักดินา ๖๐๐ ครั้งทั้งสองนายนี้มีตำแหน่งราชการในกรมพระคลังสินค้า

บอกเมืองเชียงใหม่ เรื่องพม่าเกณฑ์เชียงแสน

๏ อีกฉบับหนึ่งมีความว่า ณวันพุธ เดือนสี่ ขึ้นสิบค่ำ ปีรกา เบญจศก เจ้าเมืองเชียงราย แต่งให้ท้าวไชยเมืองชื่น ถือหนังสือมาถึงเจ้าอินทวิไชยาณนท์ว่า เจ้าเมืองเชียงรายได้แต่งให้ท้าวไชยเมืองชื่นกับไพร่ห้าคน ไปถึงหัวยแม่สวยแขวงเมืองเชียงแสน พบครอบครัวเงี้ยมลพม่า ๑๐๙ คน มีบั้นสายศีลาน่าเพลิง ๙๗ บอก ธงแดงสองคันกระบือสิบตัวโคสิบตัว บันทุกสิ่งของอาหารมาภักอยู่ริมห้วยแม่สวย พม่าชื่อบัญญายังโยมเปนนายบังคับ ท้าวไชยเมืองชื่นได้พูดจาไต่ถามบัญญายังโยม แจ้งความว่า จะมาอยู่เมืองเชียงแสน แต่จะตั้งอยู่ณเมืองพาน แต่เมื่อวันอาทิตย เดือนสี่ ขึ้นเจ็ดค่ำ ปีรกาเบญจศก อันึ่งเจ้าเมืองเชียงรายได้รับหนังสือ บัญญายังโยมฉบับหนึ่งมีความว่า บัญญายังโยมก็เปนเชื้อสายชาวเมืองเชียงแสน สืบตระกูลมาหลายชั่วอายุแล้ว เมื่อศักราช ๑๒๙๕ พระเจ้าอังวะมีรับสั่งให้บัญญายังโยม กลับคืนมาตั้งอยู่ตามภูมลำเนาเดิม เพื่อจะแผ่อาณาเขตรให้กว้างขวางไปภายน่า อย่าให้เปนเสี้ยนหนามต่อกัน แลที่เมืองพานซึ่งบัญญายังโยมจะไปตั้งอยู่นั้น ตวันตกเฉียงเหนือ ใกล้เมืองเชียงแสนทางกึ่งวันนั้น เจ้าอินทวิไชยาณนท์ ได้มีหนังสือมายังเจ้าเมืองเชียงราย ให้เจ้าเมืองเชียงรายห้ามปรามบัญญายังโยม อย่าให้ตั้งอยู่ณเมืองเชียงแสนเมืองพาน ด้วยเมืองทั้งสองนั้น เปนพระราชอาณาเขตรของสมเดจพระเจ้าอยู่หัวณกรุงเทพ ฯ ครั้นณวันศุกร เดือนสี่

แรมสิบค่ำ ปีรกาเบญจศก เจ้าเมืองหน่ายแต่งให้อำมาตย์หลวงกับไพร่ห้าคน ถือหนังสือมาถึงเจ้าอินทวิไชยานนท์ ๆ ได้แปลเป็นลำลาวได้ความว่า เจ้าเมืองหน่ายเสกรมการ มีหนังสือมาถึงเจ้านครเชียงใหม่ว่า เมื่อศักราช ๑๒๓๔ ปีวอก จัตวาศก เดือนยี่ มีอ้ายผู้ร้ายเปกคน ลักช้างของผู้มีชื่อไปช้างหนึ่ง พม่าชื่อวานุเวตามอ้ายผู้ร้าย จับได้ตัวอ้ายสี่อ้ายช่วง ๆ ให้การว่า เป็นชาวเมืองยั่นเมืองตวัน เจ้าเมืองหน่ายให้หาตัวผู้ว่าการเมืองยั่นเมืองตวันมาถาม ผู้ว่าการเมืองทั้งสองให้การว่า หารู้จักกับอ้ายผู้ร้ายนั้นไม่ เมื่อศักราช ๑๒๓๕ ปีรกาเบญจศก เดือนสิบสอง เจ้าเมืองหน่ายแต่งให้ชาวเมืองเชียงใหม่ ถือหนังสือไปถึงเจ้านครเชียงใหม่ว่า ขอให้เจ้านครเชียงใหม่มีความไว้ใจอย่าระแวงเกี่ยง ด้วยครอบครัวเมืองหน่าย ซึ่งมาภักดีอาไศรยอยู่ณเขตรแดนเมืองเชียงใหม่นั้น จะกลับคืนไปอยู่เมืองหน่ายตามเดิม เจ้าเมืองหน่ายมีหนังสือไปถึงเมืองยั่นเมืองตวัน ให้เจ้าเมืองทั้งสองแต่งนายไพร่ พร้อมด้วยเครื่องสาตราวุธ ไปรับครอบครัวซึ่งไปอยู่ในเขตรแดนเมืองเชียงใหม่นั้น ครั้นนายไพร่เมืองยั่นเมืองตวัน ไปถึงเมืองพร้าว ภยกองทับเมืองเชียงใหม่ ซึ่งไปลาดตระเวนได้สู้รบกันเป็นสามารถ นายไพร่ชาวเมืองทั้งสอง ก็ถอยกันกลับไปแจ้งข้อความนั้นแก่เจ้าเมืองเชียงรายทุกประการ เจ้าเมืองเชียงราย จึงมีหนังสือมาถึงเจ้านครเชียงใหม่มีความว่า ขอให้เมืองหน่ายกับเมืองเชียงใหม่เป็นทางไมตรีอย่าได้มีข้อขัดวิวาทกันต่อไป ครั้นผู้ถือหนังสือไปถึงเมืองเชียงใหม่ เจ้านครเชียงใหม่ให้จับผู้ถือหนังสือนั้นจำตรวนไว้ ครั้นเจ้าเมืองหน่ายทราบว่า เจ้านครเชียงใหม่ให้จับผู้ถือหนังสือจำไว้ จึงมีหนังสือไปถึงเจ้านครเชียงใหม่อีกฉบับหนึ่งว่า ซึ่งเจ้านครเชียงใหม่ ให้จับผู้ถือหนังสือจำไว้นั้น ผิดอย่างธรรมเนียม ถึงจะมีข้อราชการประการใดก็ดี ควรจะมีหนังสือมาให้รู้ก่อน จึงเจ้านครเชียงใหม่จับผู้ถือหนังสือไว้นั้น ขอให้มีหนังสือใส่มือปล่อยมาให้ทราบข้อราชการด้วย เมืองเชียงใหม่กับเมืองหน่ายนี้ จะเป็นทางไมตรีกันสืบไป ฯ

๏ หนังสือบัญญายังโยมอีกฉบับหนึ่งนั้น แปลออกได้ความว่า ข้าพเจ้า เจ้าพ้ายบัญญาผู้พี่ เจ้าพ้ายันทวงษผู้น้อง ซึ่งเป็นเชื้อสายชาวเมืองเชียงแสนสืบตระกูลมาหลายชั่วอายุแล้ว พระเจ้าอังวะได้ทรงทราบอยู่ ครั้นศักราช ๑๒๓๕ ปีรกาเบญจศก จึงรับสั่งให้ข้าพเจ้ามาเป็นผู้รักษาเมืองเชียงแสน เพื่อจะแผ่อาณาเขตรให้กว้างขวาง มิให้เป็นเสี้ยนหนามสัตรูต่อกัน ข้าพเจ้าจึงมีหนังสือคำนับมาขอเป็นทางไมตรีต่อกันสืบไป ฯ

บอกเมืองเชียงใหม่

วันพุธ เดือนหก ขึ้นเจ็ดค่ำ ปีรอกศก หลวงเทพสุภากรมการเมืองตาก ถือศุภอักษรเมืองเชียงใหม่ลงมาสองฉบับ ๆ หนึ่งว่า พระยาวรัญณาเขตรเจ้าเมืองเชียงราย มีหนังสือลงมาถึงเจ้าอินทวิไชยานนท์พหลเทพภักดี เจ้านครเชียงใหม่ว่า เมื่อเดือนสาม ปีรกาเบญจศก พระยาวรัญณาเขตรได้แต่งให้ท้าวพิงเมืองคุมไพร่ไปลาดตระเวนถึงแดนเมืองเชียงแสน พบพม่าชื่อโปกลาซองอูมีเครื่องยศ ร่มปีกทองคำสองคัน กล่องปีกทองคำคู่หนึ่ง กลองเงินหนึ่ง กับครอบครัวสามสิบคน ภักอยู่ที่บ้านห้วยวกปากห้วยแม่ละวักแม่สวย ใกล้เมืองเชียงแสน ทางประมาณกึ่งวันอยู่ฝั่งตวันตกเฉียงเหนือเมืองเชียงแสน ท้าวพิงเมืองได้ซักถามโปกลาซองอู แจ้งความว่า พระเจ้าอังวะให้โปกลาซองอูมารักษาเมืองเชียงแสน แต่จะมาตั้งอยู่ที่เมืองเชียงแสนนั้นไม่ได้ เกรงจะมีความวิวาทกับเมืองเชียงราย โปกลาซองอู จะขอหญิงชาวเมืองเชียงรายมาเป็นภรรยา จะได้เป็นบ้านพี่เมืองน้องกันสืบไป ท้าวพิงเมืองถามต่อไปว่าท่านจะไปอยู่ที่ไหน โปกลาซองอูตอบว่าชอบที่ไหนก็จะไปตั้งอยู่ที่นั่น แล้วโปกลาซองอูจึงจะมีหนังสือไปยังเจ้านครเชียงใหม่ ไปยังเจ้าเมืองเชียงรายให้ทราบต่อภายหลัง ท้าวพิงเมืองก็กลับมายังเมืองเชียงใหม่ เจ้าอินทวิไชยานนท์ จึงมีหนังสือไปถึงโปกลาซองอู กับเจ้าเมืองเชียงทุงว่า เมืองเชียงแสนนี้ เป็นพระราชอาณาเขตรของพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวฯ กรุงเทพ ฯ ซึ่งโปกลาซองอู จะมาอยู่ในเมืองเชียงแสนนั้นไม่ได้ ถ้าจะมาตั้งอยู่แล้วโปกลาซองอูกับเมืองเชียงใหม่คงจะได้วิวาทกัน เจ้าอินทวิไชยานนท์ได้มีหนังสือไปแล้วยังมิได้ไขก่อราชการ จึงจัดให้เจ้าราชวงษคุมไพร่ร้อยห้าสิบคน ไปเมืองเชียงรายสืบข่าวราชการทางเมืองเชียงแสน

บอกมาณวันพุธ เดือนสี่ ขึ้นสิบค่ำ ปีรกาเบญจศก ฯ

การเลหลังใหญ่

◎ สิ่งของทุกอย่าง จะขายณวันจันทร เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นสองค่ำ ที่ห้างแรมเซเวกฟิลเดน กำปนี

◎ เลหลัง	ม้าทษตัวหนึ่ง		งามนัก
◎ เลหลัง	ร่ม	๑๕๐	โหล
◎ เลหลัง	ผ้าปูโตะ	๕๐	ผืน
◎ เลหลัง	ถุงตีนผู้ชาย	๕๐	โหล
◎ เลหลัง	เขมขัดหนัง	๕๐	โหล
◎ เลหลัง	หมวกสำหรับสูบบุหรี่		โหลหนึ่ง
◎ เลหลัง	เครื่องกินมาแต่นอก		๓๐๐
◎ เลหลัง	ตะเกียงน้ำมันสะโรซีน	๑๐๐	คู่อย่างดีที่สุด
◎ เลหลัง	ตะเกียงเลก ๆ ทุกอย่าง	๑๗๐	ใบ
◎ เลหลัง	เกือกผู้ชาย	๕๐	คู่
◎ เลหลัง	ชั้นแลซ่อม	๒๕	โหล
◎ เลหลัง	ผ้านุ่ง	๕๐๐	ผืน
◎ เลหลัง	ผ้านุ่งอย่างใหญ่	๗๕๐	ผืน
◎ เลหลัง	ปืนลม	๔	กระบอก
◎ เลหลัง	ปืนแม่ดอังกฤษ		กระบอกหนึ่ง
◎ เลหลัง	เสื้อโคตผู้ชาย	๑๕๐	ตัว
◎ เลหลัง	เสื้อกัดขาว	๖	โหล
◎ เลหลัง	หมวกคำแลขาว	๕๖	ใบ
◎ เลหลัง	คอเสื้อผู้หญิง	๑๐	โหล
◎ เลหลัง	กระจก		กองหนึ่ง
◎ เลหลัง	เสื้อชิดผู้ชาย	๒๐	โหล
◎ แลหลัง	ผ้ากามลิศทำเสื้อโคต	๒๕๐	เลหลา
◎ เลหลัง	ลูกกะดุมเสื้อโคตทำด้วยทองคำ	๑๐	สำรับ
◎ เลหลัง	นวฬิกาพกแลนาฬิกาตั้ง		กองหนึ่ง

◎ การเลหลังนี้จะขายเวลาห้าโมงเช้า ณวันจันทร เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นสองค่ำ แลวันอื่นต่อ ๆ ไปกว่าของจะขายหมด แรมเซเวกฟิลเดนกำปนี มิศลอริเป็นผู้ขาย ฯ

RAMSAY WAKEFIELD & COMPANY

แรมเสย แวกฟิลด์ แอนด์ กำปนี

ตั้งห้างณกรุงเทพ ฯ

ขอแจ้งความให้คนทั้งปวงทราบว่า ได้โปรดเกล้า ฯ รับสั่งให้ห้างนี้เป็นผู้ส่ง เครื่องแต่งตัวทหาร แลเป็นผู้รับเหมาส่งของในหลวง แลของคอเวอรนเมนต์พระเจ้าแผ่นดิน ฯ

มัน ๕๐๐ บาท

◎ ขอแจ้งความมายังท่านทั้งหลายให้ทราบ ด้วย ณวันศุกร เดือนเจด ขึ้นเจดค่ำ ปีขอสก เวลากลางคืน มีอ้ายผู้ร้ายตัดน่าต่างย่องเบาเข้าไปในห้างยุเลียน ที่บ้านกะฎีจีน อ้ายผู้ร้ายลักเอาทรัพย์สิ่งของ ทองรูปพรรณต่าง ๆ ไปหลายสิ่ง คือ ลูกดุมทองขาว ข้างหลังเป็นทองคำ ๔ ดุม ลูกดุมทองคำอีก ๒ สำรับ ๘ ดุม นาลิกาทองคำเรือนหนึ่ง นัมเบอร์ ๕๐๑๙ นาลิกาทองคำอีกเรือนหนึ่งมีกุญแจที่คั่ว นาลิกาทองคำผู้หญิงเรือนหนึ่ง นาลิกาเงินเรือนหนึ่ง ลูกดุมประดับทับทิมมรกฎอยู่กลางทำเหมือนดาว ๆ นั้นประดับเพชรเมดเลก ๆ คู่หนึ่ง ลูกดุมทองคำติดชื่อมือรูปโปร่งบ้างไม่โปร่งบ้าง มีเครื่องพับอยู่ข้างหลัง ๔ คู่ ลูกดุมทองคำประดับพลอยแดง ๓ ดุม สายสร้อยนาลิกาทองคำมีพู่สายหนึ่ง สายสร้อยนาลิกาทองคำมีพิศมะยน ๒ เมดอยู่กลาง สายหนึ่ง สายสร้อยนาลิกาทองขาวรูปเหมือนฆ้องมีคลัดฝังโมรา สายหนึ่ง สายสร้อยนาลิกาทองคำมีคลัด ฝังโมรากลมข้างสี่เหลี่ยมข้าง ๑๑ สาย ปั้นทองคำทั้งสายสร้อยมีคลัดสำรับใส่คันหนึ่ง หีบทองคำใส่ยาเลก ๆ รูปไข่หีบหนึ่งที่หลังหีบนั้นสลักเป็นใบไม้สีเขียว หีบทองคำกลมหีบหนึ่ง หีบแก้วเหลี่ยมเงิน ๒ หีบ หมวก ๓ หมวก ทำด้วยฟางมีกะบังหน้าใหญ่อีก ๖ หมวก ร่มผู้หญิง ด้ามไม้บ้าง เขาบ้าง ๘ คันเป็นร่มแพร ๘ ชิ้น ฯลฯ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดนำจับผู้ร้ายแลของกลางได้หมดจะให้เงินสินบน ๔๐๐ บาท ถ้าได้ของกลางยังไม่หมดจะให้สินบนแต่ ๒๐๐ บาทขึ้นไป ฯ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ วันจันทร เดือน ๙ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๖

หนังสือราชกิจจานุเบกษา

หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ขายออกเดือนละ ๔ ครั้ง ตามกำหนดทุกเดือน ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคา ห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึงสามใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้าน ปีหนึ่งค่าจ้าง ถึงตำลึง ครึ่งปี หกสลึง สามเดือน บาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรม มหาราชวังเทอญ ฯ ระ

ร ๓ พระราชพิธีบรมราชาภิเศก

ในพระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

◎ ด้วยเจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระโหราธิบดีหลวงโลกทีป จุนโชดพรหมมา จุนเทพยากรณ์ โหรมีชื่อพร้อมกันคำนวนพระฤกษพระมหามงคลราชาภิเศก แลสมโภชพระนครทูลเกล้า ฯ ถวาย กำหนดวันพุธ เดือนสิบสอง แรมแปดค่ำ ปีกาเอกยญศก เจ้าพนักงานตั้งเครื่องพระมณฑล แลพระที่นั่งอัฐทิศพักบิฐ มณฑปพระกระยาสนานพร้อมเสร็จแล้ว เวลาบ่าย ๔ โมง พระราชาคณะยี่สิบรูปสวดพระพุทธมนต์ ตั้งน้ำวงด้ายในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ครั้นรุ่งขึ้นวันพฤหัศบดี เดือนสิบสองแรมเก้าค่ำ เวลาเช้า ๓ โมง พระราชาคณะผู้ใหญ่นั่งในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ๑๕ รูป พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ๕๐ รูป เสด็จพระราชดำเนินประทับ ทรงฉลองเครื่องมหามงกุฎแล้ว เวลา ๔ โมง ๔๒ นาที ทรงถวายเทียนชนวนแก่พระเจ้าบรวรวงษเธอ กรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ ทรงรับไปจุดเทียนโชยประโคมฆ้องไชย แตรสังข์ พิณพาทย์กลองแขก เปนพระฤกษเสรจแล้ว พระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว ทรงถวายโตรเพรยาภรพัชย์ยาม แล้วสวดภาณวารสำรับพระราชพิธีต่อไป ครั้นเวลาบ่ายสามโมง พระราชาคณะสวดพระพุทธมนต์ในพระที่นั่งทักษพรรดิพิมานห้ารูป พระที่นั่งไพศาลทักษิณสามสิบรูป พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยห้าสิบรูป เสดจพระราชดำเนิน ทรงฟังสวดทั้งสามวัน เวลาเช้าพระสงฆ์รับพระราชทานฉันแปดสิบห้ารูป เพน ๕ รูปสวดภาณวารทั้งกลางวันกลางคืน ครั้นณวันอาทิตยเดือนสิบสองแรมสิบสองค่ำ เวลารุ่งแล้ว ๑๔ นาที เสดจพระราชดำเนินประทับในพระที่นั่ง ไพศาลทักษิณ ทรงฉลองเครื่องมหามงกุฎแล้ว เสดจพระราชดำเนินเข้าสู่ที่สรงมูรธาภิเศกพระมณฑปกระยาสนาน ประโคมฆ้องไชย แตรสังข์ พิณพาทย์กลองแขก ครั้นสรงเสรจแล้วเสดจพระราชดำเนินขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงประทับ เหนือพระที่นั่งอัฐทิศ

ซึ่งราชบัณฑิตย ๙ นาย พราหมณ ๙ นาย อ่านคาถาอ่านเวท ถวายผ้าพระพุทธมนต์พระมหาสังข์ โดยลำดับทั้ง ๙ ทิศเสร็จแล้ว จึงเสด็จพระราชดำเนิน โดยทางลาดพระบาทสู่พระที่นั่งภัทรบิฐ พราหมณถวายเครื่องมงคลจากกุรุภัณฑ์ แล้วอ่านเวสสันดรชาดกถวายไชยสรรเสริญไกรลาสเสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานทรงถวายบริจาคใหญ่น้อยทั้งปวง ครั้นเวลา ๔ โมง กับ ๓๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ประทับเหนือพระบรมราชอาสน์ ซึ่งมีมหาสวัสดิรัตนะนั้น พระบรมวงษานุวงษ และข้าทูลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือนเข้าเฝ้าพร้อมกันกราบถวายบังคม เจ้าพนักงานประโคมมโหรทึกแตรสังข์กลองชนะ ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินลงประทับณพระแท่น แล้วมีพระบรมราชโองการคำรัสประกาศ โปรดให้พระบรมวงษานุวงษ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือน เปลี่ยนธรรมเนียมซึ่งหมอบเฝ้าเหมือนอย่างแต่ก่อนมานั้น ให้ยืนเฝ้าตามตำแหน่งโดยลำดับ จะไม่ใช้ธรรมเนียมหมอบคลานอีกต่อไป ครั้นทรงประกาศพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้พระบรมราชวงษานุวงษ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือน เปลี่ยนธรรมเนียมยืนเฝ้าเสร็จแล้ว ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือน กราบถวายบังคมอีกสามครั้ง แล้วยืนขึ้นพร้อมกัน จำภาคตรงที่ที่หมอบอยู่นั้น มิได้คลาดเคลื่อนถอยหน้าถอยหลังไปมาได้ เมื่อยืนขึ้นพร้อมกันเป็นปรกติแล้ว กัมสีสะถวายคำนับครั้งหนึ่งของทุกคน จึงพระเจ้าบรมวงษเธอ กรมหลวงเทวศวัชรินทร กราบทูลพระกรุณาถวายไชยมงคล และชอบพระเกษพระคุณซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระบรมวงษานุวงษทั้งปวงยืนเฝ้าเสร็จแล้ว ท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ สมันตพงษพิสุทธมหายุรศยรัตโนดม ซึ่งได้สำรวจราชการแผ่นดิน กราบทูลพระกรุณาถวายไชยมงคลชอบพระเกษพระคุณ ที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง ยืนเฝ้าตามตำแหน่ง ครั้นท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ สมันตพงษพิสุทธมหายุรศยรัตโนดม ซึ่งได้สำรวจราชการแผ่นดินกราบทูลเสร็จแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการคำรัส ประกาศที่จะพระราชทานเครื่องอิศริยยศตราตุลาภรณ เกลี้ยกับพระบรมราชวงษานุวงษ และข้าราชการซึ่งมีตระกูลได้รับพระราชทานภานทอง แลผู้ซึ่งได้สืบตระกูลทำราชการฉลองพระเดชพระคุณมาช้านานตามผู้ใหญ่ผู้น้อยโดยลำดับ เมื่อทรงประกาศพระราชทานเครื่องราชอิศริยยศเสร็จแล้ว กงสุลต่างประเทศผู้ใหญ่กราบทูลพระกรุณา ถวายไชยมงคลแทนกงสุลต่างประเทศทั้งปวงที่ได้เข้าไปเฝ้าในเวลานั้น กราบทูลถวายไชยมงคลเสร็จแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการคำรัสตอบชอบใจกงสุล จึงเข้ามาเฝ้าพร้อมกันถวายไชยมงคล ครั้นทรงตอบกงสุลต่างประเทศเสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่พระมหามณเฑียร ครั้นเวลาบ่ายเสด็จพระราชดำเนินทางข้างใน ไปพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ถวายบังคมพระรูปสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๔ แผ่นดินแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการ รับสั่งให้หาผู้ซึ่งจะได้รับพระราชทานเครื่องอิศริยยศเข้าไปแล้วพระราชทานเครื่องอิศริยยศนั้น ผู้ซึ่งเข้าไปรับเครื่องอิศริยยศ กัมสีสะถวายคำนับครั้งหนึ่งก่อน แล้วจึงเดินกรูเข้าไปข้างพระที่นั่งภอสมควร แล้วกัมสีสะถวายคำนับอีกครั้งหนึ่ง แล้วคุกเข่าซ้าย ตั้งเข่าขวา กัมสีสะคอยรับพระราชทานเครื่องอิศริยยศนั้น เมื่อพระราชทานทรงสวมเครื่องอิศริยยศให้แล้ว แลท่านผู้นั้นยืนขึ้นกัมสีสะถวายคำนับอีกครั้งหนึ่ง แล้วเดินถอยหลังออกมาสองเก้ ฤๅ ๕ เก้า ๗ เก้า ภอสมควร แล้วจึงกลับหน้าเดินไปยืนตามที่ยืนเฝ้าอยู่ตามเดิม ครั้นพระราชทานเครื่องอิศริยยศต่อพระบรมราชวงษานุวงษ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเสร็จแล้ว เวลาบ่าย ๕ โมง ตรัยยาศรีแก้ว ยายศรีทอง ยายศรีเงิน ยายศรีดอง น่าพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ข้าทูลอองธุลีพระบาท ฝ่ายน่าฝ่ายในพร้อมกันเวียนเทียนสมโภชพระที่นั่ง ตามขัตติยราชประเพณี ครั้นเวลาสองทุ่มเสด็จพระราชดำเนินออกพระที่นั่งอนันตสมาคมประทับยังพระแท่นโภรน เมื่อเวลาท่านอัคมหาเสนาบดี และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเข้าเฝ้าทูลอง ฯ ในพระที่นั่งอนันตสมาคมนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประทับอยู่ยังพระแท่นโภรน เจ้าพนักงานประโคม ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว ท่านผู้ซึ่งเข้ามาเฝ้าทูลอง ฯ นั้น ท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงษสมันตพงษพิสุทธมหายุรศยรัตโนดม ซึ่งสำรวจราชการแผ่นดิน เดินเข้ามาเฝ้าเป็นที่ ๑ ที่ ๒ ท่านเจ้าพระยาภูธราภัยที่สมุหพยก ที่ ๓ ท่าน

เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์พิพัฒนศักดิ์ ที่สมุหพระกระลาโหม ที่ ๔ ท่านเจ้าพระยายมราชชาติเสนางคณินทร ที่ ๕ ท่านเจ้าพระยาธรรมาธิกร ที่ ๖ ท่านเจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี ที่ ๗ กงสุลเยเนราลอังกฤษ ที่ ๘ กงสุลอเมริกัน ที่ ๙ กงสุลเยรมัน ที่ ๑๐ กงสุลฝรั่งเศส ที่ ๑๑ ผู้ว่าการกงสุลโปรตุเกศ ที่ ๑๒ กงสุลเดนมารก ที่ ๑๓ กงสุลออศเตรีย ที่ ๑๔ ผู้ว่าการกงสุลฮอลันดา ที่ ๑๕ ผู้ว่าการกงสุลอิตาลี ครั้นหมดกงสุลต่างประเทศแล้ว ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเดินตามกันเปนลำดับเข้าไปถวายคำนับ ต่อสมเดจพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ข้าราชการที่เคยเผ้าอยู่ฝ่ายขวา ก็เลี่ยงไปยืนเผ้าข้างฝ่ายขวาข้าราชการที่เคยเผ้าข้างฝ่ายซ้าย ก็เลี่ยงไปยืนเผ้าข้างฝ่ายซ้าย ครั้นหมดข้าราชการแล้ว พระยาพิพัฒโกษานำฉายุโรป ซึ่งได้รับพระราชทานเงินเดือน ทำราชการสนองพระเดชพระคุณนั้น เดินตามกันเข้าไปเผ้าเปนลำดับ แล้วพวกนายห้างพ่อค้าชาวยุโรปและเจ้าพนักงานพระคลังในกรมท่า ครั้นพวกพ่อค้าชาวยุโรปเข้าเผ้าเสรจแล้ว พระยาโชฎึกราชเสรษฐี นำจีนเข้าภาษีนายอากร และนายห้างพ่อค้าจีน เดินตามกันไปเปนลำดับถึงน่าพระที่นั่งภัทรบิฐสมควรแล้ว ถวายคำนับตามธรรมเนียมจีน แล้วเดินเลี่ยงไปยืนเผ้าอยู่ข้างขวามือเรียบร้อย ครั้นเผ้าพร้อมกันแล้วท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงษมหินทพงษ์พิสุทธมหาบุรุษศรัทโนดม ซึ่งสำรรราชการแผ่นดิน อ่านคำกราบทูลถวายพระเดชพระคุณของพวกข้าราชการ ที่ได้รับพระราชทานเครื่องอิศริยยศศราจุลจอมเกล้า ครั้นท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงษมหินทพงษ์พิสุทธมหาบุรุษศรัทโนดม ซึ่งสำรรราชการแผ่นดินเสรจแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการปราไสต่อพระยามหาอำมาตย์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยแลกงสุลต่างประเทศ กับนายห้างพ่อค้าชาวยุโรปและจีน แต่บันดาที่ได้เข้าไปเผ้าทูลละออง ๆ ในเวลานั้น ครั้นมีพระบรมราชโองการปราไสท่านทั้งปวงเสรจแล้ว เสดจพระราชดำเนินออกประทับณพลับพลาน่าพระที่นั่งสุทไธยสวรรย์ ทอดพระเนตรดอกไม้พลิงและการเล่นต่าง ๆ พระราชวงษานุวงษและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยและผู้ซึ่งเข้าไปเผ้านั้น ตามเสดจพระราชดำเนินออกไปที่พลับพลา ทอดพระเนตรดอกไม้พลิงพร้อมกันถอดเสื้อครุยชั้นนอกออกเสีย คงไว้แต่เสื้อยรบับ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยให้ตามเสดจพระราชดำเนินออกไปณพลับพลา พระราชวงษานุวงษผู้ใหญ่ผู้น้อย ขึ้นไปบนพลับพลาตามเคย และข้าราชการทั้งปวงทำถูกต้อง มิได้ผิดหมายไปแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นั้นเลย ซึ่งข้าราชการแต่บันดาผู้ซึ่งเข้าไปเผ้าในเวลาเสดจออก ณพระที่นั่งอนันตสมาคม พร้อมด้วยชาวต่างประเทศนั้น นุ่งผ้าสมปักลายสวมเสื้อยรบับเสื้อเข้มขาบสวมเสื้อครุยชั้นนอก สวมถุงท้าวขาวรองท้าวหนังดำมันมีเชมขัดทุกคน มิได้สวมถุงท้าวสีร่างต่าง ๆ ในเวลานั้น ครั้นรุ่งขึ้น ณวันจันทรแรมสิบสามค่ำ เดือนสิบสองเวลาบ่าย พระราชาคณะถานานุกรมเปรียญ สวดพระพุทธมนต์ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ๒๖๒ รูป ทรงถวายไตรผ้าเนื้อดี สวดรอบกำแพงพระราชวัง ๑๔๒๙ รูป ครั้นเวลาค่ำเสดจลงเรือพระที่นั่งทอดพระเนตรดอกไม้พลิง ที่น่าพระตำหนักน้ำเสรจแล้ว เสดจพระราชดำเนินทางชลมารค ทอดพระเนตรราชการแลราษฎรจุดโคมไฟตามลำน้ำ แล้วเสดจกลับขึ้นสู่พระบรมมหาราชวัง ในการพระบรมราชาภิเศกครั้งนี้ ข้าราชการแลราษฎรจุดโคมไฟฉลองพระเดชพระคุณ ๒ คืน วันอังคารแรม ๑๒ ค่ำเดือน ๑๒ คืนหนึ่ง วันจันทรแรม ๑๓ ค่ำเดือน ๑๒ คืนหนึ่ง รุ่งขึ้นณวันอังคารแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๑๒ พระสงฆ์เข้าฉันเช้า บ่ายสวดมนต์ วันพุธแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ เช้าฉันเช้า บ่ายสวดมนต์ วันพฤหัศบดีขึ้น ๑ ค่ำหนึ่งเดือนอ้ายเช้าฉันเช้า เกณฑ์พระยาพระหลวงในพระบรมมหาราชวัง พระราชวังบวร ทำเช้ากะทงถวายพระสงฆ์ฉันทั้ง ๓ วัน มีงานโรน ๒ โรง หุ่น ๒ โรง ลครไทย ๒ โรง ลครชาตรี ๒ โรง งิ้ว ๒ โรง รอบพระราชวังทั้ง ๓ วัน เวลากลางคืนมีหนัง ๙ โรงทั้ง ๓ คืน ครั้นณวันศุกรขึ้น ๒ ค่ำเดือนอ้ายเวลาเช้า ๓ โมง ๕๔ นาที เสดจพยุหยาตราทางสถลมารคเลี่ยพระนคร ออกประตูวิเสดไชยศรี ประทับวัดพระเชตุพน ออกจากวัดพระเชตุพน ประทักษิณรอบพระราชวัง เข้าประตูวิเสดไชยศรีตามเดิม ทหารปืนใหญ่ยิงสลุต ๒๑ นัด เดินกระบวนประทักษิณรอบพระราชวัง ครั้น

ณวันจันทร์ขึ้น ๕ ค่ำเดือนอ้าย เวลาเช้า ๓ โมง ๕๔ นาที เสด็จพยุหยาตราทางชลมารค ทหารปืนใหญ่ยิงสลุต ๒๑ นัด ประทับเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช เข้าคลองบ้อมพระสุเมรุไปประทับณวัดบวรนิเวศ แล้วออกจากวัดบวรนิเวศไปตามคลองคูรอบพระนคร ไปประทับณวัดอรุณราชวราราม ออกจากวัดอรุณราชวราราม มาประทับท่าราชวรดิฐยิงปืนสลุตอีก ๒๑ นัด เสด็จการพระบรมราชาภิเศก ฯ

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๑ พระราชทานชื่อพระที่นั่ง

◎ มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้า ๆ ให้ประกาศ แก่ข้าทูลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ทุกหมู่ทุกกรมทุกพนักงาน ให้ทราบทั่วกันว่า พระตำหนักที่ประทับริมฝั่งน้ำ ที่เรียกกันว่าพระตำหนักน้ำบ้าง พระตำหนักแพบ้างนั้น บัดนี้พระราชทานชื่อว่าพระที่นั่ง ชลังคนิวาส ดังนี้ จำเภาะแต่หลังสูงริมน้ำหลังเดียว มิใช่ชื่อทั้งหมู่ทั้งรั้วหลัง หลังสูงอีกองค์หนึ่งมีฝารอบ พระที่นั่ง ทิพยสถานเทพยสฐิต หลังใหญ่องค์ข้างเหนือ พระที่นั่ง ราชกิจวินิจฉัย หลังใหญ่องค์ข้างใต้พระที่นั่ง อนงคโนสราญรมย์ บ้องมุมริมน้ำข้างเหนือ ชื่อบรม พรหมอำนวยศิลป บ้องมุมริมน้ำข้างใต้ชื่อบ้อม อินทรอำพวยพร และชื่อทั่วทั้งรั้วรั้งหลังนั้น เรียกว่าที่ประทับ ราชวรดิฐ ท่าน้ำทางเสด็จพระราชดำเนิน ตรงพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยลงไปนั้น ชื่อท่าที่ประทับ ราชวรดิฐ ให้ข้าราชการ ผู้ใหญ่ผู้น้อยจะใช้สอยในท้องตราฤๅจะบอกหมายเลจะเขียนเรื่องราวทูลเกล้า ๆ ถวาย ฤๅจะกราบทูลพระกรุณา ให้ใช้ให้ถูกตามประกาศนี้จงทั่วกันเทอญ

◎ อนึ่งพระที่นั่งสร้างขึ้นใหม่ บนกำแพงตรงน่าพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ชื่อพระที่นั่งไชยชุมพล ๑ พระที่นั่งตึกหอสูงสำรับเสด็จพระเนตรเหนือไปกลางนั้น ชื่อพระที่นั่งภูวดลทัศไนย พระมหาปราสาทบนกำแพงด้านตวันออก ชื่อพระที่นั่ง สุทไธยสวิรัย พระที่นั่งตึกพระโรงใหม่ในสวน ชื่อพระที่นั่ง อนันตสมาคม พระที่นั่งองค์สูงด้านหลังพระที่นั่งอนันตสมาคม ชื่อพระที่นั่งบรมพิมาน พระที่นั่งองค์ด้านตวันตกต่อมาข้างใน ชื่อพระที่นั่ง นงคราญสโมสร พระที่นั่งองค์ด้านใต้ ชื่อพระที่นั่ง รัตนทิพโพภาส พระที่นั่งองค์ด้านเหนือ ชื่อพระที่นั่ง ภาณุมาศจำรูญ พระที่นั่งแฝกซึ่งเปนพระตำหนักเดิมอยู่ด้านเหนือ ชื่อพระที่นั่ง มูลมณเฑียร หอพระปริต อยู่ด้านเหนือพระที่นั่ง อนันตสมาคม ชื่อหอเสถียรธรรมจริต ประกาศมา ณวันเสาร์ เดือน ๔ ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีมะแมเอกศก เปนวันที่ ๓๐ ๕ ๒ ในราชกาลประจุบันนี้ ฯ

บอกเบี้ยขึ้นพระคลังสินค้า ๒๐ ตำบล

๓๗ ๑๐

◎ วันจันทร เดือนเจด ขึ้นสิบค่ำ ปีจอเอกศก จีนอิวรับหมายตั้งเปนตัวชุนพัก จีนเจียมประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลสามเสน เงินเดิม ๒๓๗ ชั่ง ประมูล ๖๔ ชั่ง รวม ๓๐๖ ชั่ง ◎ จีนซือรับหมายตั้งเปนตัวชุนพักจีนฟุ้งประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลบางกอกใหญ่ เงินเดิม ๒๓๕ ชั่ง ประมูล ๕๐ ชั่ง รวม ๒๘๕ ชั่ง ◎ จีนหัวรับหมายตั้งเปนตัวชุนพัก จีนหลงประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลคลองบางหว้า เงินเดิม ๖๐ ชั่ง ประมูล ๖ ชั่ง รวม ๖๖ ชั่ง ◎ จีนกักรับหมายตั้งเปนตัวชุนพัก จีนหยิมประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลท่าพระ เงินเดิม ๑๕๓ ชั่ง ประมูล ๔๓ ชั่ง รวม ๒๔๖ ชั่ง ◎ จีนอะสุนรับหมายตั้งเปนตัวชุนพัก จีนเย็มประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลวัดสะกษเงินเดิม ๑๓๕ ชั่ง ประมูล ๑๕ ชั่ง รวม ๑๕๔ ชั่ง ◎ จีนเย็มรับหมายตั้งเปนตัวชุนพัก หลวงวรศักดาเปนประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลโรงหวย เงินเดิม ๑๒๕ ชั่ง ประมูล ๕๐ ชั่ง รวม ๑๗๕ ชั่ง ◎ จีนคาครับหมายตั้งเปนตัวชุนพัก จีนฟุ้งประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลริมโรงม้า เงินเดิม ๑๕๖ ชั่ง ประมูล ๑๕ ชั่ง รวม ๑๗๕ ชั่ง ◎ จีนคาครับหมายตั้งเปนตัวชุนพัก จีนฟุ้งประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลบ้านม่อ เงินเดิม ๑๑๖ ชั่ง ประมูล ๑๔ ชั่ง รวม ๑๓๐ ชั่ง ◎ จีนหัยรับหมายตั้งเปนตัวชุนพัก นายอยู่ประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลบ่านก้ง เงินเดิม ๘๘ ชั่ง ประมูล ๕๔ชั่ง รวม ๑๔๒ ชั่ง ◎ จีนฝักรับหมายตั้งเปนตัวชุนพัก จีนตังฉวนประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลท่าดียน เงินเดิม ๗๔ ชั่ง ประมูล ๘ ชั่ง รวม ๘๒ ชั่ง ◎ จีนตีรับหมายตั้งเปนตัวชุนพัก จีนกีประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลวัดทองธรรมชาติ

เงินเดิม ๓๕ ชั่ง ประมูล ๒ ชั่ง รวม ๓๗ ชั่ง ๑ จีนจิ้นรับหมายตั้งเป็นตัวชุนพัก จีนตังกวยประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลคอกโค เงินเดิม ๔๐ ชั่ง ประมูล ๕๓ ชั่ง รวม ๙๓ ชั่ง ๑ จีนหลงรับหมายตั้งเป็นตัวชุนพัก จีนตังกวยประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลบางยี่ขัน เงินเดิม ๔๑ ชั่ง ประมูล ๒ ชั่ง รวม ๔๓ ชั่ง ๑ จีนเองลิวรับหมายตั้งเป็นตัวชุนพัก จีนไล้จือประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลบ้านลาว เงินเดิม ๑๓๐ ชั่ง ประมูล ๖๐ ชั่ง รวม ๑๙๐ ชั่ง ๑ จีนห้างรับหมายตั้งเป็นตัวชุนพัก จีนซุ้ยประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลตลาดน้อย เงินเดิม ๔๗๑ ชั่ง ประมูล ๑๐๓ ชั่ง รวม ๕๗๔ ชั่ง ๑ จีนเอี๊ยะรับหมายตั้ง เป็นชุนพัก จีนไล้รีเป็นประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลยางกอกน้อย เงินเดิม ๑๕๐ ชั่ง ประมูล ๓๐ ชั่ง รวม ๑๘๐ ชั่ง ๑ จีนรีรับหมายตั้งเป็นชุนพัก จีนแย้มเป็นประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลวัดบุยผาราม เงินเดิม ๓๔ ชั่ง สิบตำลึง ประมูล ๑๕ ชั่ง สิบตำลึง รวม ๕๐ ชั่ง ๑ จีนแหยมรับหมายตั้งเป็นตัวชุนพัก จีนปุเป็นประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลลำเพง เงินเดิม ๘๓๕ ชั่ง ประมูล ๒๗๕ ชั่ง รวม ๑๑๑๐ ชั่ง ๑ จีนยิ่งรับหมายตั้งเป็นตัวชุนพัก จีนเอี๊ยะเป็นประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลวัดชะนะสงคราม เงินตามเดิม ๑๓๐ ชั่ง ๑ จีนลีรับหมายตั้งเป็นตัวชุนพัก นายช่วงเป็นประกัน ทำบ่อนเบี้ยตำบลตลาดพลู เงินเดิม ๙๙๐ ชั่ง ประมูล ๙๕ ชั่ง รวม ๑๖๕ ชั่ง

จำนวนสมพัตสรขึ้นพระคลังมหาสมบัติ

๑ วันจันทร เดือนเจด ขึ้นสิบค่ำปีจอฉศก จีนบุนลีนายอากรนายเดกประกัน รับหมายตั้ง เป็นที่หมื่นพรหมอากรสมพัตสรเมืองสุพรรณบุรี เงินเดิม ๔๓ ชั่ง ประมูล ๑๗ ชั่ง รวม ๖๐ ชั่ง ๑ วันพฤหัศบดี เดือนเจด ขึ้นสิบสามค่ำ ปีจอฉศก จีนเบ็งเซ็ม จีนเสงประกัน รับหมายตั้งเป็นที่ขุนเทพอากรสมพัตสร เมืองจันทบุรี เมืองตราษ เงินเดิม ๑๔ ชั่ง สิบห้าตำลึง ประมูล ๔ ชั่ง ห้าตำลึง รวม ๑๙ ชั่ง ๑ วันอังคาร เดือนเจด ปีจอฉศก จีนหลีนายอากร ขุนราชการพะยาพัดเป็นประกัน รับหมายตั้งเป็นที่ขุนศรีอากร สมพัตสรเมืองนครไชยศรี เงินเดิม ๑๑๔ ชั่งสิบตำลึง ประมูล ๖ ชั่งสิบตำลึง รวม ๑๒๑ ชั่ง

พระคลังมหาสมบัติ

๑ ณวันเสาร์ เดือนเจด แรมเจดค่ำ ปีจอฉศก ได้นัดประชุมว่าอากรเกาสุราเมืองนครไชยศรี จีนฉายคนใหม่จะรับทำ เงินเดิม ๑๗๗ ชั่ง สิบตำลึง เงินชาก ๑๗๗ ชั่ง สิบตำลึง คง ๖๐๐ ชั่ง ๑ ณวันเสาร์ เดือนเจด แรมเจดค่ำ ปีจอฉศก ได้นัดประชุมว่าอากรบ่อนเบี้ยเมืองพิไชย เมืองอุตรดิฐ จีนจำจะรับทำ เงินเดิม ๙๙ ชั่ง สิบตำลึง เงินชาก ๑๑ ชั่ง คง ๒๘๗ ชั่ง สิบตำลึง ๑ ณวันจันทร เดือนเจด แรมแก้ค่ำ ปีจอฉศก ได้นัดหลังตราตั้งจีนชินนายประกัน จีนเชียงแกผู้ถึงแก่กรรม เป็นที่หมื่นอินทอากรค่าน้ำ เมืองเพชรบุรี เมืองสมุทสงคราม เมืองสมุทสาคร เงินเดิม ๑๙๕ ชั่ง เงินรับประมูลจีนบวกจิ้น ๕๗ ชั่ง รวม ๑๗๒ ชั่ง ๑ ณวันพฤหัศบดี เดือนเจด แรมสิบสองค่ำ ปีจอฉศก นายศรีรับตราตั้ง เป็นที่หมื่นเทพอากรสมพัตสรเมืองนนทบุรี เงินเดิม ๙๐ ชั่ง ห้าตำลึง เงินประมูล สิบห้าตำลึง รวม ๙๑ ชั่ง ๑ ณวันศุกร เดือนเจด แรมสิบสามค่ำ ปีจอฉศก จีนทองคำ ~~รับตราตั้ง เป็นที่หมื่นเทพอากรสมพัตสรเมืองนนทบุรี~~ เงินเดิม ๓๔ ชั่ง ประมูลชั่ง ๑ รวม ๓๕ ชั่ง จำนวนปีจอฉศก ๑

แจ้งความเรื่องปลูกษาเศกน์ชิลที่มีสัวกันไปบ้าง

๑ การเสกน์ชิลออฟสเตด คือปลูกษาราชการแผ่นดิน ตั้งแต่ประกาศตั้งแล้วมายังไม่ได้ มีข่าวรายวันในราชกิจจานุเบกษาเลย เพราะฉนั้นจะต้องแสดงความย่อ ๆ ในการที่ประชุมมาให้เจ้าทั้งแต่ออกประกาศแล้ว วันจันทร์ค่ำ ๑ เดือนเจด ประชุมเที่ยวหนึ่ง วันอังคาร ๙ ค่ำประชุมเที่ยวหนึ่ง วันแรมค่ำหนึ่ง ประชุมเที่ยวหนึ่ง แรม ๙ ค่ำประชุมเที่ยวหนึ่ง เป็นสี่เที่ยวด้วยกัน เที่ยวหนึ่งสามวันบ้าง สี่วันบ้าง ห้าวันบ้าง สมเดจ์พระเจ้าอยู่หัวเป็นประธานกรรมการ ๑ ที่การปลูกษากันอยู่ทุกวันนี้ด้วยจะตั้งพระราชบัญญัติด้วยการเงินขึ้นพระคลังทั้งปวง คือเงินภาษีนูกขาดเงินภาษีกลับเป็นหลวง คือคอเวอร์นเมนต์ทำเงินค่านางเงินค่าเลขสมโพร์หลวง และการที่จะรับเงินจ่ายเงินในพระคลัง จะจัดเจ้าพนักงานให้มีเงินเดือนเงินปีบ้างหวังให้ซื่อกัน จะได้ถือตามพระราชบัญญัติ ๑ กิจการเหล่านี้ได้ประชุมกันทำทีละข้อ ๆ การ

เลขไพร่หลวงแลเลขสมนั้นแล้วเสร็จข้อหนึ่ง การภาษีผู้ที่ขาดแล้วเสร็จ การพระคลังต่าง ๆ ซึ่งจะเบิกของยังขัดหมายอยู่ การภาษีคอเวอร์นเมนต์ทำปฏิญาตกลงกันแล้ว ยังจะทำกดหมายอยู่ การกรมนาเกือบจะตกลงหมดแล้ว ได้ทำกดหมายแล้วแต่บัดนี้ยังจะต้องทำกดหมายสำหรับออฟฟิซ คลังมหาสมบัติด้วยเป็นการสำคัญซึ่งจะรับเงินจ่ายเงิน แต่การนี้คงจะสำเร็จในเร็ว ๆ นี้ไม่ช้า อนึ่งได้คัดพิกัดภาษีอากรจะตีพิมพ์ให้ราษฎรทรายด้วย ไม่ว่าตราชูถังทนานแลเครื่องส่วนสัดทั้งปวงที่ได้ตรวจสอบ จะคิดให้ถูกต้องดีแล้ว จะออกด้วยพร้อมกับพิกัดภาษีอากรที่เดียว จะอื่นเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตซึ่งได้ประชุมกันทุกวันนี้ ค่อยแวดร้อยดีขึ้นกว่าแต่แรกมาก การนี้เหนจะสำเร็จไปได้โดยเร็ว ขัดนี้ได้ทำกดหมายสำหรับเคาน์ซิลออฟสเตต ได้ปฏิญาณกันจะออกในเร็ว ๆ นี้ การซึ่งแวดร้อยได้เพียงนี้โดยเร็วก็เป็นการดีมาก อนึ่งปรีวีเคาน์ซิลนั้นก็ได้ทำกดหมายแลคำพยาบาล คงจะได้ทรงตั้งในเร็ว ๆ นี้เป็นแน่ จะ

ประกาศ

การในที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน

๑ ท่านทั้งปวงบัดนี้ซึ่งได้ยินได้ทรายว่า ตั้งเคาน์ซิล ๆ ก็จะมีความคิดสงสัย คาดคะเนหมายไปต่าง ๆ โดยการที่ไม่ทรายว่าจะเป็นอย่างไร การเคาน์ซิลซึ่งทรงตั้งขึ้นไว้นี้ มีคุณ ๒ ประการ ประการที่หนึ่ง ยอมให้มีอำนาจที่จะยุดหน่วงขัดขวางพระเจ้าแผ่นดินได้ คือการใด ๆ ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงพระราชดำริห์ เป็นการไม่ต้องด้วยยุติธรรม ราษฎรจะได้ความเดือดร้อน มีแต่จะเร่งเอาเงินแก่ราษฎรทั้งแผ่นดินเป็นต้น จนถึงการใด ๆ เลก ๆ น้อย ๆ จนถึงพระราชบัญญัติ พิกัดอากรขนอนตลาดเป็นที่สุด ที่เป็นฝ่ายข้างเคาน์ซิลจะขัดอำนาจพระเจ้าแผ่นดิน ก็เจ้าแผ่นดินคนเดียว แลก็มีเคาน์ซิลยับยั้งอยู่ดังนี้ ถึงจะมีอำนาจสักเท่าใด จะทำการที่ผิด ๆ ถูก ๆ โกง ๆ ไปก็ไม่มากนัก ก็ฝ่ายผู้อื่น คนซึ่งเป็นราชการก็ดี มิได้เป็นราชการก็ดี เคาน์ซิลก็ต้องมีอำนาจที่จะขัดขวาง ปฤกษาการบังคับการ ตามซึ่งเหนชอบโดยยุติธรรม อย่าให้ถูก ๆ โกง ๆ ท่อเจ้าแผ่นดินได้เหมือนกัน คือการใด ๆ ซึ่งเป็นอยู่แล้วก็ดี ฤๅการที่จะมีผู้คิดต่อไปภายน่า เคาน์ซิลก็ต้องมีอำนาจ จะตรวจตราดูการข้อนั้น ถ้าเห็นขัดขวางไม่ถูกต้อง ไม่เป็นคุณแก่แผ่นดิน ไม่เป็นคุณแก่พระเจ้าแผ่นดิน ไม่เป็นคุณแก่ราษฎรทั่วไป ก็จะต้องคัดค้านว่าตามลำวังได้มีอำนาจดีเดียว ซึ่งว่ามานี้เป็นอำนาจเคาน์ซิลทั้งสองประการ ก็ผู้ซึ่งมาเป็นเคาน์ซิลลอร์นี้มีอำนาจที่จะขัดขวางพระเจ้าแผ่นดิน แลข้าราชการราษฎรได้ดังนี้ ก็ใช่ว่าจะเป็นคนเราประกอบตามธรรมเนียมนั้นหามิได้ ต้องรักษากดหมายสำหรับการเคาน์ซิล แลก็คำพยาบาลว่าจะตั้งใจให้ตรงอยู่ในยุติธรรม แล้วจึงจะเข้าวินิจการในที่ปฤกษาได้ เคาน์ซิลลอร์เหล่านี้ ก็คงต้องได้เงินปี เงินเดือน สมควรแก่การซึ่งอยู่ในที่สำคัญดังนี้ ถ้าผู้ใดอยากจะทราบธรรมเนียมเคาน์ซิลให้ชัด ก็จงคอยดูพระราชบัญญัติ สำรับตัวเคาน์ซิลซึ่งจะออกต่อไปข้างน่านี้ ที่การซึ่งตั้งเคาน์ซิลนี้ ท่านทั้งปวงจะมีความสงสัยว่า เมื่ออยู่ดี ๆ แล้ว เหตุไรจึงมาตั้งผู้ให้ขัดอำนาจตัวดังนี้ จะมีเหนการอย่างไร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในตัวฤๅ จะเอาไว้กีดกราดข่มเหงผู้อื่น ด้วยประการใดประการหนึ่งดอกกระมัง ถ้าผู้ใดคิดดังนี้ ก็จงให้เข้าใจเถิดว่าการซึ่งได้คิดอยู่ในใจนั้นว่า บ้านเมืองเราทุกวันนี้ ซึ่งในตาแลเหนว่ามีดีขึ้นมาก มิถนนขึ้นมากนั้น เหนว่าเป็นการเจริญในตา ก็แต่ถ้าจะคิดไปโดยจริง ๆ การโดยธรรมเนียมใด ซึ่งมีอยู่เดี๋ยวนี้ ก็ยังเป็นการเดือดร้อนแก่ราษฎรเป็นอันมากอยู่ ก็มีหลายอย่างหลายประการ การซึ่งควรจะประกอบทำนั้น ก็ยังมีอยู่อีกหลายอย่าง ก็ซึ่งตั้งเคาน์ซิลขึ้นไว้นี้ ก็เพราะประสงค์จะให้ช่วยอุดหนุนในการเรื่องนี้ ให้สำเร็จไปได้ทีละสิ่งทีละคราว จนบ้านเมืองเป็นความเจริญเข้า ราษฎรได้มีความศุขมากเมื่อเวลาไร เวลานั้นจะเป็นชื่อเสียงปรากฏติดแผ่นดินอยู่ไม่รู้หาย อนึ่งอันตรายใด ๆ ซึ่งจะมีมาในภายนอกแลภายใน ก็จะไม่ต้องหวาดหวั่นว่าจะมีมลทินเป็นอันขาดเมื่อราษฎรซึ่งเป็นโลหิตของแผ่นดิน มีความเจริญความศุข ได้ประกอบการทำมาหากินโดยชอบธรรมด้วยกันแล้ว บ้านเมืองก็คงจะเจริญเป็นแน่ เมื่อบ้านเมืองเจริญแล้ว ผลประโยชน์สิ่งใดก็คงจะบริบูรณ ความประสงค์ซึ่งเป็นประโยชน์ในตัวดังนี้ ขอให้ท่านทั้งปวงทรายความแล้ว

คิดตาม แล้วได้จำไว้ในใจด้วยแทอญ ฯ

ว่าด้วยปฤกษาจัดการในเศรษฐีชิลออฟสเตต คือที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน

๏ ท่านทั้งปวงบันดาซึ่งได้ทราบว่า ที่ปฤกษาราชการแผ่นดินได้ประชุมกันอยู่ทุก ๆ เรตวัน ก็จะเอียงหูลงฟังการ ว่าได้จัดสิ่งใดไป ได้ปฤกษาการสิ่งใดในเรตนี้ ก็จะได้ทราบความว่าจัดการเกบเงิน จัดการสยเงินดังนี้ ก็ไม่รู้ว่าเกบเงินอะไร เกบอย่างไร การซึ่งเกบเงินนั้น ใช่ว่าจะไปเกบเอาตามราษฎร ฤๅขัดพิจักภาษีอากร สิ่งใดนั้นหามิได้ เกบเงินนั้นซึ่งจำนวนเปนเงินซื้อยู่ในแผ่นดินแล้ว คือเงินภาษีอากรเปนต้น แต่ก่อนเกบได้ครั้งหนึ่งบ้าง สามส่วนบ้าง บัดนี้จะเกบเงินให้ได้หมดอย่าให้ขาดค้าง ท่านทั้งปวงจงจำคำนี้ไว้ให้มั่น ก็ถ้าจะว่าการอื่น ๆ ยังมีมากไป เหตุไรจึงไม่จัด มาขยันจัดการเรื่องนี้ก่อน ให้เปนการเดือดร้อน ก็การซึ่งว่าเดือดร้อนในการเรื่องนี้นั้น จะเดือดร้อนด้วยเหตุอย่างไร เหมือนอย่างเปนการเดือดร้อนอยู่แต่เดียว ในเจ้าพนักงานผู้ซึ่งเกบเงินทั้งปวง ถึงมาตรนี้ก็เจ้าพนักงานซึ่งเกบเงินทั้งปวง เมื่อประพฤติตัวอยู่ในความซื่อสัตยสุจริต ไม่ขัดขืนแล้ว ก็ไม่มีความเดือดร้อนสิ่งใด เพราะเคยทำมาอย่างไร ก็ทำไปอย่างนั้น จะเปนความเดือดร้อนจริงอยู่ ก็แต่ผู้ที่ไม่มีความสุจริต เคยขัดขืนมาแต่ก่อน ถึงมาบังเอิญเข้าก็จะต้องเปนความเดือดร้อน อยู่พวกเดียวเท่านั้น เหมือนว่าเปนการเดือดร้อนโดยใช่ธรรมแท้ ๆ เหมือนหนึ่งผู้ปลูกกะท่อม ภอเหยียดหัวเหยียดท้าวจด เอาจากฉางเข้าปูปะแยะอยู่ตามข้างฝา ข้างฉนน ข้างคลอง ซึ่งได้จัดไว้เรียบร้อยหมดจดงดงามแล้ว ก็สูนว่าคนเหล่านั้น ไม่ควรจะไปตั้งอยู่ในที่เหล่านั้น ให้ไล่เสีย ก็ย่อมจำว่าเปนการเดือดร้อน อยู่แต่ในพวกที่ทำกะท่อมอยู่ในนั้นแต่พวกเดียว ก็ถ้าจะคิดโดยจริงที่จัดไว้เรียบร้อยงดงามแล้ว จะมีของรกรุงรังมาอยู่อย่างนี้จะงามฤๅ อีกประการหนึ่งเล่า ที่กะท่อมที่บรุงรังอยู่ดังนี้เปนเชื้อจะทำให้เหตุอันตราย ให้ถึงของใหญ่ได้ คือถ้าเกิดเพลิงขึ้น ก็จะต้องไหม้ติดลอดถึงกันไปหมด ให้ท่านคิดดูเถิด ควรจะให้ปลูกฤๅไม่ อีกประการหนึ่ง ท่านทั้งปวงจะคิดไปว่าเงินของก็มีหนักหนมนักหนา ยังจะจัดจะไว่ต่อไปอีกเล่า การนี้ยากเพราะมีไสยคนชาวไทยแท้ ๆ ที่ไม่รู้การอะไร ก็คิดก็พูดอยู่บ่อย ๆ ว่าเงินในพระคลังมีล้นเหลือ ไม่มีที่จะเบียดบน คนที่พูดอย่างนี้ไม่ได้คิดถึงการใช้จ่ายจ่ายเลย ถ้าในหลวงจะเกบเงินไว้สักปีหนึ่งฤๅสองปี เงินในแผ่นดินก็จะไม่มีใช้เลยความจริง เมื่อได้เงินมาแล้ว ก็ต้องจำหน่ายแปนเงินเบี้ยหวัดเปนเงินเดือน แลประกอบการก่อสร้าง ทำนุบำรุงบ้านเมืองต่าง ๆ ทั่วไป ก็มือเงินเหล่านี้ไม่มีตัวเข้ามา การทำนุบำรุงแลก่อสร้างต่าง ๆ ก็ขัดสนไปทุกอย่าง จะทำการสิ่งใดก็ไม่สำเรจ เพราะการทั้งปวงต้องอาไศรยเงินเปนพื้น เหมือนหนึ่งถ้าจะตั้งโปลิศ รักษาชีวิตรแลทรัพย์สมบัติ ของราษฎรทั่วไปทั้งหัวเมืองในกรุง ให้เปนการรักษาจริง ๆ ก็ต้องอาไศรยเงินค่าจ้าง จึ่งจะเปนการจริงได้ ฝ่ายทหารยกทหารเรือเล่า ก็เปนเครื่องป้องกันบ้านเมืองคลอดพระราชอาณาเขตร ก็จำจะต้องมีไว้ให้จริง ๆ ภอสมควรแก่บ้านเมือง ก็การค้าขายเล่า เปนเครื่องทำมาหากินของราษฎร แลเปนประโยชน์การลงของบ้านเมือง เปนประโยชน์แก่ลูกค้าทั่วโลกย์ เมื่อสินค้าออกจากบ้านเมืองมาก เงินก็เข้ามาในบ้านเมืองมาก ราษฎรก็บริบูรณ์ขึ้น บ้านเมืองก็จำรุญ ก็การเหล่านี้ ก็ต้องอาไศรยการทำนุบำรุง คือขุดคลองทำทาง ทำท่านบกั้นน้ำให้ขังนา แลการอื่น ๆ อีก จะร่ำพรรณาก็ยืดยาวนัก ฯ

๏ อนึ่งเมื่อสินค้าบริบูรณ์ มีทางมีคลองตกลงมาได้ดังนี้แล้ว ก็จะต้องขวนขวาย ที่จะให้สินค้าออกจากในบ้านเมือง คือจะต้องมีเตเลแกรฟ คือสายไฟฟ้าบอกถึงเมืองท่าทั้งปวง ให้รู้ราคาสินค้า แลจัดแจงมาขนทุกวันโดยเรว เปนประโยชน์แก่ลูกค้าทั่วไป ก็การเหล่านี้จะต้องอาไศรยเงิน เปนเครื่องเกื้อกูลทั้งสิ้น จึ่งจะสำรับไปได้ จึ่งได้คิดพร้อมกันในที่เคาน์ซิล ว่าจะคิดจัดเกบเงินบันดาซึ่งมีจำนวนขึ้นอยู่ในพระคลังแล้วนั้น ให้ได้มาจริง ๆ ตามจำนวนตามบาญชี ให้เจ้าพนักงานในพระคลังมหาสมบัติ ทำบาญชีรับ บาญชีจ่าย ให้รู้ถูกต้องจริง ๆ จะได้คิดจ่ายประจำเดือน ประจำการ เมื่อเหลือจากประจำเดือน ประจำการ จะได้คิดจัดการดังเช่นว่ามาแล้วนั้น ไปทีละสิ่งทีละทางตามกำลังเงิน ซึ่งได้มากแล

น้อยทุก ๆ ปี ก็จะค่อยเจริญขึ้นทุกที บัดนี้จึงได้พร้อมกันจัดการ เรื่องนี้จะให้เป็นพระราชบัญญัติ ให้เรียบร้อยขึ้น การก็ค่อยจะสำเร็จอยู่แล้ว ให้ท่านทั้งปวงฟังเข้าใจความที่ว่ามานี้เถิด ว่าจะจัดเก็บเงินซึ่งมีบาญชีอยู่ อย่าให้พลั้งเลยซึ่งผิด ๆ แลหวาดหวั่นพรั่นแพ้นั้นสิ่งไรไป ก็ทุกวันนี้ใช่จะไม่คิดถึงการอื่น ๆ เลย จะมัวคิดอยู่แต่การเงินอย่างเดียวนั้นก็หาไม่ ได้ทรงพระราชดำริห์พร้อมด้วยเคาน์ซิล จะจัดการศาลชำระความแลแก้ไขสอบสวนพระราชกำหนดกฎหมายเก่าใหม่ แลการอื่น ๆ อีก มีอยู่หลายอย่างหลายประการ ก็คงจะจัดให้สำเร็จไปทีละสิ่ง ๆ แต่จึ่งจะสำเร็จไปโดยเร็วนั้นไม่ได้ เพราะเป็นการใหญ่ ให้ท่านทั้งปวงคอยฟังไปข้างน่าเถิด เมื่อผู้ใดได้อ่านได้ภายหนังสือประกาศนี้ ขอให้ตรึตรองตามการซึ่งว่ามานี้ ให้เข้าใจโดยการเถียงแล้วแลไปบอกเล่าซึ่งผู้ที่ไม่ได้อ่านหนังสือนี้ ฤๅผู้ซึ่งไม่ถนัดใจอ่านหนังสือ ชอบแต่ฟังด้วยหู เชิญแต่คำรฦๅให้ทราบตามความที่จริงดังนี้ด้วย ให้เข้าใจตามการที่จริงที่ชอบนี้เทอญ ฯ

ว่าด้วยการปรีวีเคาน์ซิล

๏ ท่านทั้งปวงยังจะได้ยินได้ฟังต่อไปข้างน่า ว่าจะตั้งปรีวีเคาน์ซิล คือที่ปฤกษาในพระองค์ ก็คงจะเป็นที่หวาดหวั่นสงไสย ไม่รู้ว่าเรื่องอะไรอีก ก็การปรีวีเคาน์ซิล ซึ่งจะทรงตั้งขึ้นไว้นั้น ฯ

๏ ที่ ๑ พระราชประสงค์ว่าการใด ๆ ซึ่งมี ซึ่งเป็น เป็นความเดือดร้อนแก่ราษฎร พระยุมวงษานุวงษ แลข้าราชการ ก็การซึ่งมี ซึ่งเป็นนั้นนั้น ไม่ให้เสดจออกไปถอดพระเนตรเห็น ไม่ให้ทรงได้ยินได้ฟัง เพราะเสดจอยู่ในวังเสมอ ไม่ได้ไปข้างไหน เมื่อคนเหล่านี้ได้ยินได้เห็นการสิ่งไร ซึ่งเป็นการเดือดร้อนแก่ราษฎร ฤๅคิดการสิ่งไรขึ้น โดยลำพังปัญญาของตัว ก็ให้ทำหนังสือกราบทูลได้ เพื่อจะได้เป็นทางปัญญา แล้วจะได้คิดปฤกษา ด้วยที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน แลท่านสนายที่ระงับแลจัดการนั้นให้ตลอดไป ฯ

๏ ที่ ๒ เมื่อมีราชการใด ๆ ซึ่งจะเอาความจริง แลจะจัดการให้ดีจริง ๆ จะได้ทรงใช้คนพวกนี้ ให้ไปสืบสวนแล้วจัดการ มีชำระความซึ่งรังฎีกาเป็นต้น ฯ

๏ ที่ ๓ คนหนุ่ม ๆ ซึ่งเป็นราชการ ยังไม่ได้ทรงรู้จักนิสัย แลสติปัญญา จะหาช่องทำราชการสิ่งใดก็ยังไม่มี จะได้ใช้สอยคนพวกนี้ ไปทำการถวายสมเวลา ถวายตัว เมื่อเห็นว่าผู้ใดมีสติปัญญาเฉียบแหลม แลจงรักภักดี ก็จะได้เป็นราชการต่อไปข้างน่า ฯ

๏ ที่ ๔ ปรีวีเคาน์ซิลลอร์ เหล่านี้ต้องถือคำสาบาล โดยซื่อสัตย์สุจริต ก็เหมือนหนึ่งผูกคอให้รักษาความสุจริตอยู่ชั้นหนึ่ง เพราะการ ๔ อย่างนั้น จึ่งได้คิดจะตั้งปรีวีเคาน์ซิล แลการซึ่งปรีวีเคาน์ซิลนั้น จะประพฤติตัวอย่างไร ถ้าผู้ใดอยากทราบก็ให้ดูในพระราชบัญญัติ สำหรับตัวปรีวีเคาน์ซิล ซึ่งจะออกไปข้างน่านี้เถิด อนึ่งการปรีวีเคาน์ซิล ซึ่งทรงตั้งไว้นี้ ใช่จะตั้งไว้สำหรับให้พูดพล่อย ๆ ทูลเจรกูลน้อยในการที่ใช่เหตุนั้นก็หามิได้ เพราะเคาน์ซิลลอร์ทั้งปวงเหล่านั้น ต้องรับถือพระราชบัญญัติ แลคำสาบานของแรงที่เดียว อนึ่งปรีวีเคาน์ซิลเหล่านี้ ก็จะเลือกเอาแต่พระยุมวงษานุวงษ แลข้าราชการ ซึ่งมีสติปัญญาเฉียบแหลมตามสมควร มิได้เอาคนเลว ๆ มาตั้ง ขออย่าให้ท่านทั้งปวงซึ่งมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความหวาดหวั่นครั่นคร้ามด้วยการ ซึ่งปรีวีเคาน์ซิลจะกราบทูลยุยงการเลว ๆ น้อย ๆ ให้เป็นการขัดเคือง แลเป็นการผิดไปเลย ให้ท่านทั้งปวงคอยฟังต่อไปข้างน่าเถิด ฯ

บอกการซึ่งจะออกอัฐกะดาษ

๏ อนึ่งการซึ่ง—จีนจุนพัดทำยี่ห้อมาขายให้ราษฎรใช้ ในท้องตลาดทั่วไป แล้วคิดสตางค์เลิกยี่เสีย กันเอากำไรมาก ราษฎรได้ความเดือดร้อนอยู่นั้น ได้ทรงพระราชดำริห์ จะทำแบบตัวพิมพ์ราคาอัฐหนึ่ง ให้ราษฎรใช้ต่างเบี้ยอัฐไปก่อน เพราะโรงกระสาปน์สิทธิการ ซึ่งได้ทำเบี้ยอยู่แต่ก่อนนั้นเครื่องจักรเสีย จึ่งได้ทรงสั่งเครื่องจักรใหม่ เปนราพันชั่งเศส แต่เครื่องนั้นใหญ่โตแรงแรงกว่าเครื่องเก่ามาก ต้องทำโรงกระสาปน์สิทธิการใหม่ การนั้นยังไม่สำเร็จ ชักช้า ๗ เดือน ๘ เดือนจึ่งจะได้ลงมือทำเบี้ยอัฐทองแดง ซึ่งจะให้ราษฎรใช้ทั่วกัน ก็ในระหว่าง ๗ เดือน ๘ เดือนนั้น จะต้องจำหน่ายตั๋วพิมพ์ให้ราษฎรใช้สอยกัน

ไปก่อน ในระหว่างระเบียบประกันในธัญกระทรวงนั้นให้เป็นกำลังผู้ใดอยากจะมาขึ้นเอาเงินเวลาใด ก็จะให้ได้ตัวเงินไปในเวลานั้นไม่ให้ขาดจะไม่ยอมเลิกเปลี่ยนตั๋ว กว่าจะยังธัญทองแดงจะได้ยกเลิกเงินธัญทองแดงออกเมื่อใด จึงให้ราษฎรเอาตั๋วนั้นมาเปลี่ยนเอาเงินธัญทองแดงไป ๆ อนึ่งราษฎรระวังเกียจว่าเป็นกระดาษมักขาดมักเปื่อยนั้น ใบหนึ่งก็เป็นราคาน้อย ๆ อนึ่งถ้าตั๋วนี้ขาดแต่ยังรักษาตัวติดกันได้ ไม่ถึงยับเยินเสียทีเดียว จะมาเปลี่ยนเอาตั๋วที่ดีไปก็จะควรให้เปลี่ยนบอกมาให้ทราบไว้ด้วย ๆ ก่อน คงจะได้ออกในเดือนแปดน่า ๆ กระไรให้คอยฟังคำประกาศ ซึ่งจะออกมาในครั้งหลังเทอญ ๆ

(ชุนวรชัยนร รับพระบรมราชโองการ)

จดหมายเหตุราชการ

◎ วันอาทิตย เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีจอสกร ๑๒๓๖ วันที่ ๒๐๖๔ ในราชการปัจจุบันนี้ เวลาบ่าย ๓ โมงเสศ เสดจออกที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ข้าราชการเฝ้าตามธรรมเนียม เสดจขึ้นพระราชอาสนแล้ว ประทับที่ในพระฉากครู่หนึ่ง แล้วเสดจขึ้นพระที่นั่งมูลสฐานบรมอาศน์ เวลาเย็นมีกำหนดเชิญพวกที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตด มาประชุมที่มุขพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ แต่ท่าน เคาน์ซิลลอร์ ที่มานั้น ได้เชิญมาแต่ ๑๐ นาย คือ พระยาราชสุภาวที ร.ม., ท.ช.ว. พระยาศรีพิพัฒน์ ท.ช.ว. พระยาราชวรานุกูล ท.ช.ว., น.ช., ภ.ม. พระยากระสาปน์กิจโกศล ท.ช.ว., ม.ม. พระยากายกรวงษ ท.ช.ว., ภ.ช., ภ.ม. พระยามหาอำมาตย ท.ช. พระยาไกรฤกษ์ฤทธิ ท.ช. พระยาราโชยมหัศวริย ท.ช. พระยาจริญราชไมตรี น.ช. พระยาราชโยธา อีก ๒ นายนั้น คือพระยาพิพิธโกษา ม.ม. ต้องไปดูการตรวจเงินที่พระคลังมหาสมบัตินายหนึ่ง แลพระยากระสาปน์ลาไปราชการเสียนั้น โปรดเกล้า ๆ ให้ขึ้นไปปราบปรามผู้ร้าย กับพระยาอนุชิตชาญไชย ท.ช.ว., ม.ม. ที่เมืองตาก รวม ๒ นายนี้ไม่ได้มาที่ประชุมในที่ประชุมนั้น พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ที่นั่นด้วย เวลา ๕ ทุ่มเสศเลิกประชุม วันจันทร เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นสองค่ำ วันที่ ๒๐๖๕ ใน ร.ป. เวลาบ่าย ๓ โมงเสศ เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ขุนนางเฝ้าตามธรรมเนียม แล้วประทับที่พระฉากแล้วเสดจขึ้นพระที่นั่งมูลสฐานบรมอาศน์ เวลาย่ำค่ำเสดประชุมปฤกษาราชการ เหมือนวานนี้ท่านเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตดมา ๑๐ นาย เหมือนแต่ก่อน แลพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ประทับในที่นั้นด้วย เวลา ๕ ทุ่มเสศเลิกประชุม วันอังคาร เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นสามค่ำ วันที่ ๒๐๖๖ ใน ร.ป. เหมือนกันกับวานนี้ วันพุธ เดือนแปด บุรพาสาธ ขึ้นสี่ค่ำ วันที่ ๒๐๖๗ ใน ร.ป. เวลาบ่าย ๓ โมงเสศเสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยตามธรรมเนียม ครั้นเสดจขึ้นพระที่นั่งมูลสฐานบรมอาศน์แล้ว พวกเจ้านายแลขุนนางที่โปรดเกล้า ๆ อนุญาตให้เข้าไปเฝ้าได้ ในพระที่นั่งนั้นก็เข้าไปเฝ้าตามเคย ครั้นเสดจขึ้นแล้ว พวกที่เฝ้านั้นก็กลับออกมา เวลาย่ำค่ำแล้ว สมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ น.ร., ม.ช. เข้าไปเฝ้า ที่พระที่นั่งมูลสฐานบรมอาศน์ ขณะเวลายามนานจึงได้กลับออก แล้วเสดจออกสนามย่าครู่หนึ่งเสดจขึ้น วันพฤหัศบดี เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นห้าค่ำ วันที่ ๒๐๖๘ ใน ร.ป. เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยเหมือนเวลาวันก่อนแล้ว เสดจขึ้นประทับที่พระที่นั่งมูลสฐานบรมอาศน์ แล้วพวกเจ้านายแลขุนนางที่เคยเฝ้าก็เข้าเฝ้าเสดจขึ้น แล้วก็ออกมา เวลาเย็นฝนตกไม่เสดจออก วันศุกร เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นหกค่ำ วันที่ ๒๐๖๙ ใน ร.ป. เวลาเช้าเสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ขุนนางเฝ้าตามเคย แลกรมพระราชวังบวรสถานมงคลมาเฝ้าด้วยแล้วเสดจขึ้นพระที่นั่งมูลสฐานบรมอาศน์ เวลาเย็นเสดจออกสนามย่าน่าพระที่นั่งใหม่ แล้วเสดจพระราชดำเนินขึ้นรถพระที่นั่ง พระองค์เจ้าจักรกฤดา พระองค์เจ้าดิเรกฤทธิ์ พระองค์เจ้าสุขุมาลย์ ตามเสดจพระราชดำเนินด้วยในรถพระที่นั่ง แลข้าราชการที่โปรดเกล้า ๆ ให้เฝ้าได้ ที่พระที่นั่งใหม่ก็ตามเสดจพระราชดำเนินไปในรถของตนเหมือนกัน แล้วไปประทับที่สวนใหม่ ข้างน่าวังสราญรมย์ แล้วเสดจลงทรงพระราชดำเนินออกพระแท่นประมาณสักครู่หนึ่ง แล้วเสดจขึ้นทรงรถพระที่นั่งกลับมาประทับที่สนามย่า อยู่ครู่หนึ่งฝนตกก็เสดจขึ้น ๆ

บอกเมืองสมุทปราการ

◎ ณวันเสาร์ เดือนเจด ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีจอสกร มีกำปั่นบรรทุกสำหนึ่ง ชื่อเอรวาน กัปตันอังกฤษ ชื่อยอนซ์เซปปอล มาแต่เมืองสิงคโปร์ ๑๒ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร์

เดือนเจด ขึ้นสิบค่ำ ปีรอฉศก ขึ้นห้างกำปั่นนี้ ณกรุงเทพ ฯ มีถ่านศิลา ๑๐๐ ตอน คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กัปตัน ต้นหน กลาสี ๑๓ คน ปืนคืนค่ำไม่มี อีกลำหนึ่ง ชื่อหวกหลี ขึ้นเดียนนายเรือแจ้งความว่า เปนเรือของขุนวานิชภูมิผล แต่งไปค้าเมืองลำปหลัง กลับเข้ามามีกระสอบ ๑๗๐๐ กระสอบ กับฟืน ๒๗๐๐๐ ตุ้น ถ่านไม้ ๙๐ หาบ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น ขึ้นนายเรือ ขึ้นลูกเรือ ๓๐ คน ขึ้นโดยสาน ๒ คน รวม ๓๒ คน มีปืน ๕ บอก ดินค่ำ ๔ ถัง มาแต่เมืองลำปหลัง ๑๖ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร เดือนเจด ขึ้นสิบค่ำ ปีรอฉศก อีกลำหนึ่ง เรือกลไฟชื่อยนัยยงเสง กัปตันอังกฤษชื่อวิเลียม เกรด มาแต่เมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือนเจด ขึ้นสิบสามค่ำ ปีรอฉศก ขึ้นบั้น ขึ้นห้างหวงลวง ณกรุงเทพ ฯ มีสินค้าต่าง ๆ ๗๒๓ หีบ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กัปตันต้นหน อินเยอเนีย กลาสี ๔๐ คน โดยสาน ฝรั่ง ไทย แขก จีน ๑๕ คน รวม ๕๕ คน มีปืนบอกหนึ่ง ดินค่ำไม่มี ครั้น ณวันศุกร เดือนเจด ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีรอฉศก เรือกลไฟชื่อกรมท่าลำหนึ่ง กัปตันอังกฤษชื่อกลาก มาแต่เมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ขึ้นห้างแยบคนหุเซน ณกรุงเทพ ฯ มีเล่าบารันดี ๗๒ หีบ มีเล่าเบีย ๕๑ หีบ กับสินค้าต่าง ๆ ๔๑๒ หีบ คนซึ่งมาในเรือนั้น กัปตันต้นหน อินเยอเนีย กลาสี ๔๕ คน ๆ โดยสาน แขก จีน ๙ คน รวม ๕๓ คน อีกฉบับหนึ่ง ว่าเรือกลไฟเสาครึ่งลำหนึ่ง ชื่อสิลิดดิน กัปตันอังกฤษชื่อดาด มาแต่เมืองสิงคโปร์ ๖ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร์ เดือนเจด ขึ้นแปดค่ำ ปีรอฉศก เข้ามารับข้าวบันทุกสินค้า ที่ห้างขึ้นแขกหวงลวง ณกรุงเทพ ฯ มีสินค้าต่าง ๆ ๕๓๔ หีบ คนซึ่งมาในเรือนั้น กัปตันต้นหน อินเยอเนีย กลาสี ๔๐ คน ๆ โดยสาน จีน แขก ๒๗ คน รวม ๖๗ คน มีปืนบอกหนึ่ง ดินค่ำไม่มี อีกลำหนึ่ง กำปั่นปรุก ชื่อยนเนตสตุลาดลำหนึ่ง กัปตันอังกฤษ ชื่อโยเซบ มาแต่เมืองสิงคโปร์ ๑๒ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร์ เดือนเจด ขึ้นแปดค่ำ ปีรอฉศก ขึ้นห้างยอนีโอกำปั่นนี้ ณกรุงเทพ ฯ ไม่มีสินค้า คนซึ่งมาในลำนั้น กัปตัน ต้นหน กลาสี ๑๐ คน ปืนดินดำไม่มี ณวันเสาร์ เดือนเจด ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีรอฉศก กำปั่นบรุก ๒ ลำ เข้ามาถึงเมืองสมุทปราการ ลำหนึ่งชื่อออดดาสลี กัปตันอังกฤษชื่อเยอเหตคลี มาแต่เมืองสิงคโปร์ ๑๒ วันถึงเมืองสมุทปราการ ขึ้นห้างยอนีโอกำปั่นนี้ มีกี ณกรุงเทพ ฯ มีถ่านศิลา ๑๙๓ ตอน คนซึ่งมาในเรือนั้น กัปตัน ต้นหน กลาสี ๑๒ คน ปืนดินดำไม่มี อีกลำหนึ่ง ชื่อไกรา กัปตันชื่อปีเตาเซนยามันมาแต่เมืองสิงคโปร์ ๑๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ ขึ้นห้างอินเซนรศลิทเอนกำปั่นนี้ ณกรุง เทพ ฯ ไม่มีสินค้า คนซึ่งมาในเรือนั้น กัปตัน ต้นหน กลาสี ๑๑ คน ปืนดินดำไม่มี อีกลำหนึ่งชื่อกาไวไลฟหุก กัปตันอังกฤษชื่อแฟรซิดออด มาแต่เมืองสิงคโปร์ ๙ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร เดือนเจด แรมสองค่ำ ปีรอฉศก ขึ้นห้างยีกกิมแปกติศเอนกำปั่นนี้ ณกรุงเทพ ฯ มีถ่านศิลา ๓๐ ตอน คนซึ่งมาในลำเรือนั้น รวมทั้ง กัปตัน ต้นหน กลาสี ๑๓ คน ปืนดินดำไม่มี เรือกลไฟเจ้าพระยา ลำหนึ่ง กัปตันชื่อยอดออดอนชาติอังกฤษ มาแต่เมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธ เดือนเจด แรมสี่ค่ำ ปีรอฉศก ขึ้นห้างนักกุดามหมัด ณกรุงเทพ ฯ มีเล่าบารันดี ๑๓๐ หีบ น้ำมันมะพร้าว ๓๓ ถัง แบ้งสาตู ๒๖๑ กระสอบ กับสินค้าต่าง ๆ ๕๙๔ หีบ คนซึ่งมาในเรือนั้น กัปตัน ต้นหน กลาสี ๔๐ คน ๆ โดยสาน จีน แขก ๔ คน รวม ๔๔ คน ปืนดินดำไม่มี ฯะ

บอกเมืองตาก

◎ ณเดือนห้า แรมสี่ค่ำ ปีรอยังเปนเบญจศก พระพิเรนทรเทพย์ ว.ม. เจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ซ้าย ได้ขึ้นไปถึงเมืองตาก ฯ พระยาวิชิตชลธีศรีสุรสงครามราชราโชยสวัยอภัยพิริยพาห ผู้ว่าราชการเมืองตาก ฯ ได้จัดให้พระพิพรักษ์ยกกระบัตรเมืองตากกับไพร่ ๖๐ คน เข้ากองพระพิเรนทรเทพย์ ๆ ได้ไปจากเมืองตาก แต่ณวันเดือนห้าแรมห้าค่ำ ฯะ

ของถวายเมืองนครจำปาศักดิ์

◎ เจ้าอุปราชเมืองนครจำปาศักดิ์ รักได้ทองคำหนักหนึ่ง

ห้าบาท สองสลึง สองไพ ผะระมาก ๖๑ ยอด ๆ หนึ่งหนัก ชั่งแปดตำลึง ยอดหนึ่งหนักชั่งสองตำลึง งาช้าง ๔ กิ่ง รวมน้ำหนัก ๙๒ ชั่ง ทูลเกล้า ๆ ถวาย ณวันศุกร เดือนหก ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีวอกเบญจศก เจ้าพนักงานได้รับไว้ตามตำแหน่ง

ข่าวเมืองน่าน

◎ มีความว่าแสนท้าวพระยาลาวเมืองนาน แต่งให้แสนหลวงอินทแสนรัตน สองนาย ซึ่งอยู่ณเมืองเชียงของ ไปลากระวนถึงแคนเมืองเชียงแสน ภยครอบครัวพ่ามีชายฉกรรจ ๗๐ คน ตั้งอยู่ณระหว่างบ้านแม่หวงอีก แม่ของแคนเมืองเชียงแสนแสนหลวงอินทแสนรัตน ได้ใต่ถามรายแม้วผู้นายได้ความว่า เจ้าเมืองยังจะให้ราษแม้วผู้ภาครอบครัวมาตั้งอยู่ณแคนเมืองเชียงแสน ฯ

บอกเมืองน่าน

◎ ฉบับหนึ่งมีความว่า ข้าผู้ร้ายปล้นบ้านแคงสาวตำบลเชียงคา แสงป่ากล้าย ข้าผู้ร้ายฆ่าเจ้าของทรัพย์ตายสามคน แต่พวกข้าผู้ร้ายนั้นตายคนหนึ่ง ฯ อนึ่งว่าต้องชุดคุมโจรพวกมีเครื่องสาตราวุธครบมือกันประมาณสามสิบคน มาจับแสนหลวงวิเสศกุญชรกองช้างทุ่งมัดไว้ แล้วเอาทรัพย์สิ่งของกับเงิน ๒๐๐ แถบของแสนหลวงวิเสศกุญชรไป ผู้ว่าราชการเมืองพิไชยได้มีหนังสือไปถึงเจ้าเมืองน่าน ให้เจ้าเมืองน่าน แต่งแสนท้าวพระยาลาวผลัดเปลี่ยนกัน ไปสืบข่าวข้อราชการอย่าให้ขาดได้ แลผู้ว่าราชการเมืองพิไชย ได้จัดกรมการขุนหมื่นกับไพร่ ๓๐ คน ไปสืบข่าวข้อราชการทางเมืองหลวงพระบาง กรมการขุนหมื่นไพร่ ๓๐ คนนั้น ไปจากเมืองพิไชยแล้ว แต่เดือนหกขึ้นค่ำหนึ่ง ปีจอฉศก ฯ

ข่าวตายหัวเมือง

◎ ณวันจันทร เดือนหก ขึ้นสิบสองค่ำ ปีจอฉศก พระภักดีเดชผู้ว่าราชการเมืองประจันตคาม ป่วยเป็นไข้ใหญ่ ครั้นณวันอังคาร เดือนหก ขึ้นสิบสามค่ำ ปีจอฉศก พระภักดีเดช ก็ถึงอนิจกรรม ฯ

ข่าวตายในกรุง

◎ พระมหาราชครู ปโรหิตาจารย์ก็ถึงบุตรพระเกษมราชสุภาวดีคนเก่า เปนมหาดเลกข้าหลวงเดิมในแผ่นดินพระบาทสมเดจ์พระพุทธเลิศหล้านภาไลย ในแผ่นดินพระบาทสมเดจ์พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ๆ ให้เปนที่หลวงธรรมปาณี แล้วเลื่อนมาเปนที่หลวงศรีสังฆกรแล้วได้รับที่เปนพระเกษมราชสุภาวดีมาจนใน แผ่นดินพระบาทสมเดจ์พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นที่พระมหาราชครูปโรหิตาจารย์ พระมหาราชครูมหิธรว่างลง จึงมีพระบรมราชโองการให้หาฤา พระบรมวงษานุวงษเสจ้าทูลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ให้เลือกข้าราชการว่าผู้ใดจะสมควร เปนที่พระมหาราชครูผู้ใหญ่ทั้งสองนี้ได้ พระบรมวงษานุวงษเสจ้าราชการเปนอันมาก ลงชื่อให้กราบบังคมทูลพระกรุณา ว่าอุนหลวงพระไกรศรีนั่วม พระเกษมกลิ่นทั้งสองนี้สมควรจะเปนลูกอุนผู้ใหญ่ได้ จึงโปรดเกล้า ๆ ให้เลื่อนอุนหลวงพระไกรศรีเปนพระมหาราชครูปโรหิตาจารย์ ให้เลื่อนพระเกษมกลิ่น เปนพระมหาราชครูมหิธรรับราชการมาจนในรัชกาลปัดยุบันนี้ ครั้นที่พระมหาราชครูปโรหิตาจารย์ว่างลงอีก จึงโปรดเกล้า ๆ ให้เลื่อนพระมหาราชครูมหิธร เปนที่พระมหาราชครูปโรหิตาจารย์ ให้รับราชการมาไม่มีความผิดร้ายประการใด ครั้นเดือนเจด ปีระกาเบญจศก พระมหาราชครูปโรหิตาจารย์ป่วยโรคชราเร้ารังมาได้ ๔ เดือนเสศ ถึงแก่อนิตยกรรม เมื่อณวันจันทร์เดือนเจดแรมสองค่ำปีจอฉศกอายุ ๗๗ ปี พระราชทานหีบทองทึบให้ใส่สบงตามตำแหน่งยศ แลพระมหาราชครูปโรหิตาจารย์ก็ลี้นี้ เปนคนที่รักษาตัวไม่มีความระแวงผิดในราชการตามตำแหน่ง มาได้ช้านานควรที่ท่านผู้อื่นจะประพฤติตามเอาเปนแบบฉบับได้ ฯ

◎ พระอไภยสุรินทร์ชำ เปนน้องท้าววรจันมาไลยเปนมหาดเลกรับราชการมานแต่ ในแผ่นดินพระบาทสมเดจ์พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ๆ ให้เปนที่หลวงสุรินทร์เดชะ เจ้ากรมทำลุข้ายแล้วเลื่อนที่มาเปนพระไภยสุรินทร เจ้ากรมตำรวจพลพันช้าได้รับราชการมาจนในแผ่นดินปัดยุบันนี้ เปนคนที่ไม่มีความประมาทผิดพลั้งในราชการประการใด ป่วยเปนวรรณโรคในปากอยู่ประมาณหกเดือน ถึงอนิตยกรรม ณวันเสาร แรมสองค่ำเดือนเจดปีจอฉศก อายุ ๕๔ ปี พระราชทานหีบจำหลักลายดอกไม้ใส่สบงตามตำแหน่งยศ ฯ

RAMSAY WAKEFIELD & COMPANY
แรมเสย แวกฟิลด์ แอนด์ กำปนี
ตั้งห้างณกรุงเทพ ฯ

ขอแจ้งความให้คนทั้งปวงทราบว่า ได้โปรดเกล้า ฯ รับสั่งให้ ห้างนี้เปนผู้สั่ง เครื่องแต่งตัวทหาร แลเปนผู้รับหมาส่งของในหลวง แลของคอเวอรนเมนต์พระเจ้าแผ่นดิน ฯ

แรมเซเวกฟิลดแอนดกำปนี่

◎ ได้รับของมาแต่อิงแลนด์ โดยกำปั่นไฟบางยองเสง
◎ ถุงท้าวด้ายศรีน้ำเงินอ่อน แลศรีน้ำเงินแก่ โหลละ ๖ บาท
◎ ถุงท้าวสักลาดศรีน้ำเงิน อ่อน แลศรีน้ำเงินแก่ คู่ละ ๖ สลึง
◎ ถุงท้าวสักลาดศรีน้ำเงิน อ่อน น้ำเงินแก่งามนัก คู่ละ ๒ บาท
◎ ถุงท้าวสกอช งามนัก คู่ละ ๒ บาท
◎ ถุงท้าว ศรีม่วง ศรีเขียว ศรีแดง คู่ละ ๖ สลึง
◎ ถุงท้าวแพร คู่ละ ๓ บาท ๔ บาท ๕ บาท แล ๖ บาท
◎ คอเสื้อผู้หญิง โหลละ ๕ บาท
◎ ข้อมือเสื้อผู้หญิง โหลละ ๕ บาท
◎ คอเสื้อผู้หญิง แลข้อมือเสื้อผู้หญิง โหลละ ๑๐ บาท
◎ คอเสื้อผู้หญิง แลข้อมือเสื้อผู้หญิง สำรับละ ๑ บาท
◎ ผ้าสำหรับตัดเสื้อผู้หญิง มีศรีต่าง ๆ เลหลาละ ๒ บาท
◎ ผ้าศรีดำ งามนัก เลหลาละ ๓ บาท
◎ แพรศรีดำ เลหลาละ ๓ บาท
◎ ผ้าปูโต๊ะ ผืนละ ๑๕ บาท
◎ หมวกผู้ชาย ทั้งดำ แลขาว ใบละ ๔ บาท
◎ เสื้อโคต ทำด้วยผ้าก่ำมลิศ ตัวละ ๑๐ บาท
◎ เสื้อโคต แต่งตัวผู้ชายเวลาเยน ตัวละ ๘ บาท
◎ เสื้อโคต แต่งตัวผู้ชายเวลาเยนงามนัก ตัวละ ๔๐ บาท
◎ เสื้อโคต ใส่สำหรับไปเยี่ยมกัน ตัวละ ๒๐ บาท

เครื่องประดับเพชร

◎ ข้าพเจ้าขอแจ้งความมายังท่านทั้งปวงให้ทราบ ด้วยข้าพเจ้าได้รับสั่งของท้าวนี้มาแต่เมืองปารีศ เปนสิ่งของประดับด้วยเพชรอย่างดีอย่างวิเสศหลายสิ่ง คือ
◎ สายสร้อยนาฬิกาทองคำประดับเพชร สำหรับผู้หญิง ราคาชั่ง ๑ ขึ้นไปถึง ๑๒ ชั่ง
◎ คุ้มหูหลายคู่ รูปอย่างยุโรปบ้าง รูปอย่างไทยบ้าง ประดับเพชร์ ราคา ชั่ง ๑ ขึ้นไปถึง ๕๐ ชั่ง
◎ เขมกลัดคอสำรับแต่งตัผู้หญิง ประดับเพชร์ทั้งเม็ด ราคา สิบตำลึงขึ้นไปถึง ๒๕ ชั่ง
◎ เขมกลัดแลคุ้มหูเปนสำรับกัน ประดับเพชร์ทั้งเม็ด ราคา ๒ ชั่ง ขึ้นไปถึง ๓๐ ชั่ง
◎ ตะหลับรูปทองคำ ประดับเพชร์ แลไม่ประดับเพชร์ ราคา ชั่ง ๑ ขึ้นไปถึง ๖ ชั่ง
◎ แหวนเพชร์อย่างงามหลายวง มีราคาต่าง ๆ กัน แลของอื่น ๆ ยังมีอีกหลายสิ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการซื้อเชิญมาดูที่ห้าง มาแลยุเลียนแอนดกำปนี ฯ

บางกอก

อู่กำปั่นนี่สิมมิตด

◎ การอู่กำปั่นนี้ เดี๋ยวนี้ก็พร้อมแล้ว ที่จะทำอยู่ทุกวันนี้คือ สัญญาที่จะรับเรือให้เข้าอู่ซ่อมแซมเปลี่ยนไหม้ เรือใบเรือกลไฟ แลเรือไฟเรือกลี ๆ จะรับแรงให้สอาด แลทาสีใหม่ แลที่จะต่อเรือใหม่ จะเปนเรือไฟกลี ๆ เรือใบกลี ๆ แลจะทำจอนแตรกต์ เครื่องเหลาแลของแลงแลผ้าใบ แลน้ำมันทาสี แลตะกาน แลชุงสำหรับต่อสร้าง มีช่างเหลาม่อผ้าแลอินเยอเนีย ทำการที่อู่เสมอ ดูแลในการเอาเรือเข้าอู่ แลการซ่อมแซม ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดจะต้องการใช้อย่างไร สุดแต่จะสัญญา ฯ

ราชกิจจานุเบกษา

หนังสือพิมพ์ประจำวัน

เล่มที่ ๑ วันจันทร เดือน ๙ แรม ค่ำ ๑ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผนที่ ๗

หนังสือราชกิจจานุเบกษา

หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ตีพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวัง ๆ ออกเดือนละ ๔ ครั้ง ตามกำหนด ทุกเดือน ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคา ห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคา สามบาท ใบหนึ่งจนถึงสามใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้าน ปีหนึ่งค่าจ้าง ถึงตำลึง ครึ่งปี หกสลึง สามเดือน บาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาตีโรงพิมพ์หลวงในพระบรม มหาราชวังเทอญ ฯ

ประกาศเปลี่ยนธรรมเนียมใหม่

๏ ศุภมัศดุ จุลศักราช ๑๒๓๕ กุกกุฏสังวัจฉระกะติกะมาศ กฤษณปักษพาระสัตติถี วิวิวารปริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเดจพระปรมินทร มหาจุฬาลงกรณ์ ยดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุศยรัตนราชวิวงษ วรุตมพงษบริพัต วงชัคคิย ราชนิกโรตม ชาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิ ราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสดจออกณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มหัศวิยพิมาน โดยสฐานอุดราภิมุข พระยมวงษานุวงษ แลท่านเสนาบดีข้าราชการ ผู้ใหญ่ ผู้น้อย ศักดาหาร พลเรือน เข้าพร้อมกันโดยลำดับ จึงมีพระบรมราชโองการ มารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ทรงประกาศ แก่พระยมวงษานุวงษ แลข้าทูลอองธุลีพระบาท ผู้ใหญ่ ผู้น้อย ให้ทราบทั่วกันว่า ตั้งแต่ได้เสดจเถลิงถวัลยราชสมบัติมา ก็ตั้งพระราชหฤไทย ที่จะทำนุบำรุงพระราชอาณาจักร ให้มีความศุกความเจริญแก่พระยมวงษานุวงษ แลข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อยทั้งสมณชีพราหมณ์ ประชาราษฎรทั้งปวงทั่วไป การสิ่งไรที่เปนการกดขี่แก่กัน ให้ได้ความยากลำบากนั้น ทรงพระดำริห์จะไม่ให้มีแก่ชนทั้งหลาย ในพระราชอาณาจักรต่อไป ด้วยได้ทรงพระราชดำริหเหนว่า ในมหาประเทศต่าง ๆ ซึ่งเปนมหานครอันใหญ่ ในทิศตวันออก ตวันตก ในประเทศอาเซียนั้น ฝ่ายตวันออก คือประเทศจีน ประเทศญวน ประเทศยี่ปุ่น แลฝ่ายตวันตก คืออินเดีย แล ประเทศที่ใช้การกดขี่ให้ผู้น้อยหมอบคลานกราบไหว้ต่อเจ้านาย เลผู้มียันตศักดิ์ที่เหมือนกับธรรมเนียม ในประเทศสยามนั้น บัดนี้ประเทศเหล่านั้นก็ได้เลิก เปลี่ยนธรรมเนียมนั้นหมดทุกประเทศด้วยกันแล้ว การที่เขาได้พร้อมกัน เลิกเปลี่ยนธรรมเนียมที่หมอบคลานกราบไหว้นั้น ก็เพราะเพื่อจะให้เหนความที่จะไม่มีการกดขี่แก่กัน ในบ้านเมืองนั้นอีกต่อไป ประเทศใด เมืองใด ที่ได้ยกธรรมเนียม ที่เปนการกดขี่ซึ่งกันและกันประเทศนั้นเมืองนั้น ก็เหนว่ามีแต่ความเจริญมาทุก ๆ เมือง

โดยมาก ก็ในประเทศสยามนี้ ธรรมเนียมบ้านเมือง ที่เป็นการกดขี่แก่กัน อันไม่ต้องด้วยยุติธรรมนั้น ก็ยังมีอยู่อีกหลายอย่าง หลายประการ จะต้องคิดลดหย่อนผ่อนเปลี่ยนเสียบ้าง แต่การที่จะจัดฉลักเปลี่ยนธรรมเนียมนั้นให้เสร็จไปในครั้งเดียวคราวเดียวนั้นไม่ได้ จะต้องค่อยคิดเปลี่ยนแปลงไป ตามเวลาที่ควรแก่กาล ที่จะเปลี่ยนแปลงได้ บ้านเมืองจึงจะได้มีความเจริญสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป และธรรมเนียมที่หมอบคลานกรายไหว้ ในประเทศสยามนี้ เหนว่าเป็นการกดขี่แก่กันแข็งแรงนัก ผู้น้อยที่ต้องหมอบคลานนั้น ได้ความเหนื่อยเหนื่อยลำบาก เพราะจะให้ยศแก่ท่านผู้ใหญ่ ก็การที่ให้คนหมอบคลานกรายไหว้นั้น ไม่ทรงเหนว่ามีประโยชน์แก่บ้านเมือง แต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย ผู้น้อย ที่ต้องมาหมอบคลานกราย ไหว้ให้ยศต่อท่านผู้ที่เป็นใหญ่นั้น ก็ต้องทนลำบากอยู่ จนสิ้นวาระของตนแล้วจึงจะได้ออกมา พ้นท่านผู้ที่เป็นใหญ่ ธรรมเนียมอันนี้และเหนว่าเป็นต้นแห่งการที่เป็นการกดขี่กันทั้งปวง เพราะฉนั้นจึงจะต้องละพระราชประเพณีเดิม ที่ถือว่าหมอบคลานเป็นการเคารพอย่างยิ่งในประเทศสยามนี้เสีย ด้วยทรงพระมหากรุณา ที่จะให้ท่านทั้งหลายได้ความสุข ไม่ต้องทนยากลำบากหมอบคลาน เหมือนอย่างแต่ก่อน และธรรมเนียมที่หมอบคลานนั้น ให้เปลี่ยนอิริยาบถเป็นยืนเป็นเดิน ธรรมเนียมที่กรายบังคมแลกรายไหว้นั้น ให้เปลี่ยนอิริยาบถเป็นถวายบังคมแลถวายคำนับ ธรรมเนียมที่ยืนที่เดินแลถวายคำนับนี้ใช้ได้เหมือนกับธรรมเนียม ที่หมอบคลานกรายบังคมแลกรายไหว้ บางทีท่านผู้ที่มีบันดาศักดิ์ ซึ่งชอบธรรมเนียมที่หมอบคลานกรายไหว้ตามเดิม เหนว่าคำนับจะมีความสงไสยสนเท่ห์ว่า การที่เปลี่ยนธรรมเนียม หมอบคลาน ให้ยืน ให้เดิน จะเป็นการเสริญแก่บ้านเมือง ด้วยเหตุใรก็ให้พึงรู้ว่า การที่เปลี่ยนธรรมเนียมใหม่ เลิกหมอบคลาน ให้ยืน ให้เดินนั้น เพราะจะให้เหนเป็นแน่ว่า จะไม่มีการกดขี่แก่กัน ในการที่ไม่เป็นยุติธรรมอีกต่อไป เมื่อใดประเทศใดผู้ที่เป็นใหญ่ มิได้ทำการกดขี่แก่ผู้น้อย เมื่องนั้นประเทศนั้นก็คงมีความเจริญเป็นแน่ตั้งแต่นี้สืบไป พระยุพราชวงษานุวงษ และข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อยซึ่งจะเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในพระที่นี้ก็ดี แลที่เสด็จออกแห่งหนึ่งแห่งใด จงประพฤติตามพระราชบัญญัติที่ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดไว้เป็นข้อบัญญัติสำรับข้าราชการต่อไป จงทุกข้อทุกประการ จึงได้โปรดเกล้า ฯ ให้ท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ สมันตพงษพิสุทธมหายุรุศย์รัตโนดม ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ตั้งเป็นข้อพระราชบัญญัติไว้สำรับแผ่นดินต่อไปดังนี้ ฯ

พระราชบัญญัติ

๏ ข้อ ๑ ว่าพระยุพราชวงษานุวงษ และข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน ผู้ใหญ่ ผู้น้อยทั้งปวง เมื่อจะเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในพระที่นั่งฤๅที่เสด็จออกแห่งใด ๆ ก็ดี เมื่อเดินเข้าไปถึงน่าพระที่นั่งแล้ว ให้กัมสีสะกวายคำนับครั้งหนึ่ง แล้วจึงเดินไปยืนที่ตำแหน่งของตนเฝ้า เมื่อไปถึงที่ยืนเฝ้าแล้ว ให้กัมสีสะกวายคำนับอีกครั้งหนึ่ง แล้วยืนให้เรียบร้อยเป็นปรกติ ห้ามมิให้เดินไปเดินมา แลยืนหันหน้าหันหลังในเวลาที่เสด็จออก และมิให้ยืนเอามือไพล่หลังแลท้าวเอวแลเอามือไปท้าวผนังแลเสาฤๅที่ต่าง ๆ แลสูบยูหรี่ หัวเราะพูดกันเสียงดัง ต่อน่าพระที่นั่ง ให้ยืนให้เรียบร้อยเป็นลำดับตามบันดาศักดิ์ผู้ใหญ่ ผู้น้อย ถ้ามีกิจราชการที่จะต้องกราบบังคมทูลพระกรุณา แล้วให้เดินออกมาจากที่เฝ้า ยืนตรงน่าพระที่นั่ง กัมสีสะกวายคำนับแล้วจึงกราบบังคมทูลพระกรุณา เมื่อสิ้นข้อความที่กราบบังคมทูลพระกรุณาแล้ว ให้กัมสีสะลงกวายคำนับ จึงให้เดินถอยหลังมาที่ยืนเฝ้าอยู่ตามเดิม ถ้าจะถวายหนังสือฤๅสิ่งของ สิ่งหนึ่งสิ่งใดต่อพระหัถ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วให้ถือสองมือเดินตรงเข้าไป ถึงหน้าพระที่นั่งกอสมควร กัมสีสะลงกวายคำนับก่อน จึงถวายของนั้นต่อพระหัถ ถ้าถวายของนั้นเสร็จแล้วให้เดินถอยหลัง ถ้าเป็นที่ใกล้ให้ถอยหลัง ๓ เก้ ฤๅ ๕ เก้ พอสมควร ถ้าเป็นที่ไกลให้ถอยหลังออกมา ๗ เก้ จึงกลับหน้าเดินไปยืนตามที่ ถ้าจะมีพระบรมราชโองการตำรัสด้วยผู้หนึ่งผู้ใดที่ยืนอยู่ในที่เฝ้านั้น ก็ให้ผู้นั้นยืนคงอยู่ตามที่ กัมสีสะกวายคำนับแล้ว จึงรับพระบรมราชโองการ เมื่อรับพระบรมราชโองการ กราบบังคมทูล สิ้นข้อความแล้วก็ให้ กัมสีสะลงกวายคำนับ อนึ่งพระบรมวงษานุวงษและข้าทูลละอองธุลีพระบาท

ผู้ใหญ่ ผู้น้อยทั้งปวง ที่ได้เข้ามายืนเฝ้า ในเวลาที่เสด็จออกอยู่นั้น ถ้ามีพระบรมราชโองการ โปรดพระราชทานเก้าอี้ให้นั่ง จึงนั่งได้ ห้ามมิให้นั่งลงกับพื้น แลนั่งบนเก้าอี้ ฤๅนั่งที่แห่งใด ๆ ตามชอบใจ ในเวลาที่เสด็จออกต่อหน้าพระที่นั่ง แลผู้ซึ่งทรงพระกรุณา โปรดให้นั่งเก้าอี้เฝ้าอยู่นั้น นั่งให้เปนปรกติ ห้ามมิให้ยกเท้าขึ้นวางบนเก้าอี้ แลไขว่ห้าง เหยียดเท้าตะแคงตัว ทำกิริยาหาความสบายให้เกินกิริยา ที่นั่งเปนปรกติเปนอันขาด เมื่อเวลาเสด็จขึ้นก็ให้ ยืนขึ้น ถวายคำนับ ให้พร้อมกัน แต่แขกเมืองประเทศราช เมื่อจะเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ให้ทำกิริยาคารวะ ตามเพศบ้านเมืองของคนก่อน เมื่อทรงพระกรุณาโปรดให้ ยืน จึงยืนได้ ฯ

◎ ข้อ ๒ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินออก ประทับอยู่ที่แห่งใด ๆ ก็ดี ข้าราชการแลมหาดเลกซึ่งเข้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ในที่นั้น ถึงเสด็จออกประทับอยู่ช้าหลายชั่วโมง ก็ห้ามมิให้ข้าราชการ แลมหาดเลกที่ยืนเฝ้าอยู่นั้น นั่งลง ในที่แห่งใด ๆ เปนอันขาด เว้นไว้แต่เปนที่กำบัง ลับพระเนตรสมเดจพระเจ้าอยู่หัวจึงนั่งได้ แล ในเวลาที่เสด็จออก ทรงประทับอยู่ณที่แห่งใด ๆ นั้น ข้าราชการแลมหาดเลก ยืนเฝ้าอยู่ในที่โดยลำดับแล้ว ผู้ซึ่งจะเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทภายหลัง ที่มิได้มีราชการที่จะกราบบังคมทูลพระกรุณา ห้ามมิให้เดินผ่านหน้าพระที่นั่ง แลเดินผ่านหน้าข้าราชการที่ยืนเฝ้า อยู่ก่อนนั้น ให้เดินหลีกเลี่ยงเข้า ยืนตามตำแหน่งของคน ที่ควรจะยืนเว้นไว้แต่ผู้ที่รับพระบรมราชโองการ จึงเดินผ่านหน้าเพื่อนข้าราชการไปมาได้ ฯ

◎ ข้อ ๓ สมเดจพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน ไปทางสถลมารค์ ข้าราชการแลราษฎร ชาย หญิง ที่จะมาคอยรับกระบวน เสด็จพระราชดำเนินก็ดี จะทรง ช้าง ทรงม้า ทรงรถ ฤๅจะทรงพระที่นั่ง อย่างหนึ่ง อย่างใดก็ดี เมื่อเวลาเสด็จพระราชดำเนิน มาถึงผู้ที่ยืนคอยรับกระบวน เสด็จพระราชดำเนินอยู่นั้น ให้คนเหล่านั้น ถวายคำนับ ทุกคน ห้ามมิให้ นั่ง มิให้ นิ่ง รับกระบวนเสด็จพระราชดำเนินบนชานเรือน บนน่าต่างเรือน แลบนที่สูง ที่ไม่ควรจะนั่ง จะยืน ถ้าทรงม้า ทรงรถ ไม่มีกระบวนนำกระบวนตามเสด็จพระราชดำเนิน ผู้ซึ่งอยู่บนเรือนแลบนที่สูง ไม่ทันรู้ว่า เสด็จพระราชดำเนิน แต่ภายแลเหน่าเปนรถพระที่นั่ง ฤๅม้าพระที่นั่งก็ให้ยืนขึ้น ถวายคำนับ ห้ามมิให้นั่ง มิให้หมอบ เปนอันขาด แลในเวลาที่เสด็จพระราชดำเนิน ทรงช้าง ทรงม้า ทรงรถ ฤๅทรงพระที่นั่งอย่างหนึ่งอย่างใด มาในทางสถลมารค์ถ้าผู้หนึ่ง ผู้ใด ไปบนหลังม้าฤๅไปบนรถ ภยปะกระบวนนำเสด็จพระราชดำเนิน ก็ให้หยุดม้า หยุดรถริมทาง ถ้าเสด็จพระราชดำเนินมาถึงตรงหน้า แล้วให้ถอดหมวกกัมสิสะ ถวายคำนับอยู่บนรถบนหลังม้า ไม่ต้องลงจากรถ จากหลังม้า ต่อเสด็จพระราชดำเนินไปสิ้นกระบวนแล้ว จึงให้ออกเดินรถ เดินม้าต่อไป ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน ทางชลมารค์ ข้าราชการแลราษฎร ชาย หญิง ที่อยู่แพ อยู่เรือนริมน้ำ ให้ยืนขึ้นถอดหมวกกัมสิสะถวายคำนับ ทุกคน ถ้ามาด้วยเรือยกระบวน เสด็จพระราชดำเนิน ถ้าเรือเลกยืนไม่ได้ ก็ให้ถอดหมวกกัมสิสะ ถวายคำนับในเรือไม่ต้องยืน ถ้าเปนเรือใหญ่ควรจะยืนได้ ก็ให้ยืนขึ้น ถวายคำนับตามธรรมเนียม ฯ

◎ ข้อ ๔ ข้าราชการเมื่อจะเข้าไป ในพระบรมมหาราชวัง แลจะออกจากพระบรมมหาราชวัง ฤๅจะไปกิจธุระแห่งหนึ่งแห่งใดก็ดี ถ้ามีท่านผู้มียันตศักดิ์ที่ได้เคยทำคำนับยันกรง ตามธรรมเนียมเก่าฉันใด ก็ให้ทำคำนับยันกรง อย่างธรรมเนียมใหม่ให้เหมือนกัน ธรรมเนียมที่ยืนเหมือนกับนั่ง เหมือนกับหมอบ ธรรมเนียมที่เปิดหมวกกัมสิสะ เหมือนกับกรายไหว้อย่างแต่ก่อนนั้น ถ้าผู้หญิงจะไปในที่เฝ้าแลเยี่ยมท่านผู้ใหญ่ ไม่ต้องเปิดหมวก เปนแต่กัมสิสะลงคำนับ เมื่อกระทำคำนับแล้ว หมวกนั้นจะเปิดก็ได้ ไม่เปิดก็ได้ แลผู้คนข้าทาษที่ใช้ การงานอยู่ในบ้านเรือนนั้น ก็อย่าให้ท่านผู้ที่เปนเจ้าเปนนาย บังคับให้ข้าทาษหมอบคลาน ให้บังคับให้ข้าทาษใช้ ยืน ใช้ เดิน ตามพระราชบัญญัติ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งไว้นี้ ให้พระบรมวงษานุวงษข้าราชการฝ่ายทหาร

พล่เรือนฝ่ายฝ่ายในในพระบรมมหาราชวังพระราชวังบวร ให้กระทำตามพระราชบัญญัติ ประกาศนี้จงทุกประการ ประกาศมาณวัน อาทิตย เดือน ๑๒ แรม ๑๒ ค่ำ ปีรกาเบญจศก ๚ะ

ประกาศซึ่งจะเดินสวนณปีจอฉศกนี้

◎ พระบาทสมเดจพระปรมินทรมหาภูมิพลาดุลยเดช พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์พร้อมด้วยที่ปฤกษาราชการแผ่นดินว่า ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ฯ ให้ข้าหลวงออกเดินสวน ตั้งแต่ปีกุลสัปตศก ศักราช ๑๒๒๙ มาจนปีมแมเอกศก พระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสดเถลิงถวัลย์ราชสมบัติล้วเปนปีที่ ๕ ในปีนั้นน้ำมากท่วมสวนของราษฎรต้นผลไม้ของราษฎรเสียไปเปนอันมาก จึงโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานจัดข้าหลวงรังวัดไม่ตาย สืบหลังโดนดไว้ครั้งหนึ่ง ยังมิได้คิดตั้งแต่ปีกุลสัปตศก มาจนถึงปีจอฉศกครบ ๑๐ ปี เปนประเพณีจะต้องจัดข้าหลวงออกเดินรังวัดสวน สำรวจไม้ตายไม้ขึ้นเปลี่ยนผ่าโดนดตราแผ่นดินใหม่ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้จัดข้าหลวงออกรังวัดสวนในปีจอฉศกนี้ แต่ธรรมเนียมเดิมมีท้องตราบังคับว่าให้แต่งข้าหลวงรังวัดสวนแล้ว ราษฎรบังอาจตัดต้นผลไม้มีอากรซึ่งนายวางประกาศป่าวร้องห้ามแล้ว ให้ขาดเงินอากรของหลวงไปให้ปรับไหมอากรต้นหนึ่งเปนสามต้น สืบหลังไว้ในโดนดเปนไม้ไทย แล้วอย่าให้หักลิบลดให้แก่ราษฎรผู้กระทำผิดนั้นเลย ข้อบังคับเดิมมีอยู่ดังนี้ ทรงพระราชดำริห์เหนว่าไม่ชอบ ราษฎรจะตัดฟันเสียนั้นก็แต่ที่ไม่มีผล กลัวจะต้องเสียเงินอากร จึงได้ลอบลักตัดฟันจนต้องทั้งมานเปนธรรมเนียมดังนี้ ฝ่ายข้าหลวงไปเดินสวนเล่า ก็ถือเคล็ดได้จะหาความว่าราษฎรตัดฟันไม้ในระหว่างห้ามปรามที่ราษฎรลักตัดจริงก็มีที่ตัดแล้วหลายเดือนหลายปีก็มีเจ้าพนักงานก็ชลมเอาว่า ตัดในเวลาประกาศห้ามปรามทั้งสิ้นจู่ขญให้ราษฎรกลัวต้องเสียเงินทอง ให้เปนผลประโยชน์แก่ตัวก็เปนอันเลิกแล้วสูญกันไป ถ้าที่ราษฎรเจ้าของสวนกลัวไม่อาจจะตัดฟันไม้ที่เสียลงก็ทนเสียอากร ตลอดไปราษฎรจึงไม่อาจปลูกต้นไม้แซมขึ้นอีกได้ครั้งนี้ทรงพระราชดำริห์ว่า สวนในกรุงเทพมหานครแจหัวเมืองเจริญขึ้นมากราษฎรทำสวนขึ้นใหม่อีกก็มาก ผลไม้ก็มีราคาแพงเปนสินค้าต่างประเทศได้บ้างก็มี ซึ่งราษฎรจะเกลงตัดฟันต้นไม้จึงมีผลเสียนั้นก็จะไม่เปน จะตัดฟันก็แต่ไม้ที่เสียไม่มีประโยชน์ หวังจะปลูกสร้างขึ้นใหม่ให้เปนประโยชน์แก่ตน ทรงพระราชดำริห์ว่าถ้าจะยอมให้ราษฎรตัดฟันต้นผลไม้ เงินอากรจะตกลงมากน้อยเท่าใดก็เหนว่าเปนคุณเปนประโยชน์แก่ราษฎรเปนอันมาก จะได้มีใจอุสาหปลูกสร้างต้นผลไม้ขึ้นใหม่ให้มากเปนคุณเปนประโยชน์แก่แผ่นดินอีก จึงมีพระบรมราชโองการมารพระยัมพุรสุรสังหนาทให้ประกาศพระบรมวงษานุวงษ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท ผู้สำเรจราชการเมืองกรมการ และราษฎรเจ้าของสวนในกรุงเทพมหานครแจหัวเมืองให้ทราบทั่วกันในปีจอฉศกนี้จะโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าหลวงออกรังวัดสวนต้นผลไม้ สิ่งไรซึ่งไม่มีผล ราษฎรจะตัดฟันปลูกสร้างขึ้นใหม่นั้นโปรดเกล้า ฯ ให้ยกเสียไม่ให้ระวิไหม สืบหลังโดนดเปนไม้ไทยเหมือนอย่างแต่ก่อน ให้ราษฎรมีมันปลูกสร้างต้นผลไม้ทำนุบำรุงเรือกสวนของตัวให้มีความเจริญ เปนผลประโยชน์แก่คนต่อไปเทอญ ๚ะ

ประกาศมาณวันอาทิตย ขึ้นค่ำหนึ่ง เดือนแปดปีกุนนพศกนี้ จอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่เรกในราชการบัดยุบันนี้ ๚ะ

ชะกา ว่าด้วยเบี้ยปรับผู้ลักใส่บ่อน

◎ ด้วย พระวรัดนโกษาเจ้ากรมพระคลังสินค้า ได้นำความเรื่องนี้ขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ครั้นความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการตำรัสสั่งให้ตีพิมพ์ประกาศยับยั้งการพนัน นายบ่อนราษฎรให้รู้ทั่วกันว่า เดิมบัดรกจัตวาศก มีพิกัดแต่ว่า ผู้ใดลักใส่บ่อนต่าง ๆ ถ้าขุนพักจับได้ปรับนายบ่อน ผู้ลักใส่บ่อนเปนเงิน ๑๐ ตำลึง ให้ปรับผู้เล่นเสมอคล ๗ ตำลึง ฝ่ายผู้ซึ่งลักใส่บ่อนแลผู้เล่นก็หาเขดหลายไม่ เพราะค่าปรับนั้นน้อยกว่าเงินที่เล่นได้กันเสียกัน ในจำนวนปีรกาเบญจศกนี้ มีพระราชดำรัสสั่งโปรด ให้เจ้าพนักงานจัดแก้พิกัดใหม่ ๚ะ

◎ ถ้าบ่อนโปกำโปปั่น ให้ปรับนายบ่อนผู้ลักใส่บ่อนให้เสียเงินค่าสินบนชั่ง ๒ ชั่ง ค่าปรับ ๓ ชั่ง รวมเปนเงิน ๕ ชั่ง ถ้าบ่อนถั่วให้ปรับนายบ่อนผู้ลักใส่บ่อน ให้เสียเงินค่าสินบนชั่ง ๑ ค่าปรับ ๒ ชั่ง รวมเปนเงิน ๓ ชั่ง ถ้าบ่อนไพ่ผ่องเลก ไพ่ม่องใหญ่ ไพ่ขวนเจียว ไพ่ขนกยม ๔ อย่าง

นี้ให้ปรับนายบ่อน ให้เสียเงินค่าสินบน ๑๐ ตำลึง ค่าปรับชั่ง ๑๐ ตำลึง รวมเป็นเงิน ๒ ชั่ง ถ้าบ่อนไพ่จีนต่าง ๆ นอกจากไพ่ ๔ อย่างกับเต๋านั้น ให้ปรับนายบ่อนผู้ลักใส่บ่อนให้เสียเงินค่าสินบน ๗ ตำลึง ค่าปรับชั่ง ๑ รวมเป็นเงินชั่ง ๗ ตำลึง ถ้าบ่อนกำตัด บ่อนแป๊ะเก๊ บ่อนต่อแต้ม บ่อนช้างงา ให้ปรับนายบ่อนผู้ลักใส่บ่อน ให้เสียเงินค่าสินบน ๕ ตำลึง ค่าปรับ ๗๕ ตำลึง รวมเป็นเงินชั่ง ๑ เพราะบางทีเจ้าของ ที่บ้าน ที่เรือน ที่โรง ที่ร้าน ที่ดิก ที่แพ ไปร่วมรู้คบคิดกับ ขุนพัก นายอากร นายบ่อน ไปตั้งบ่อนผิดการเล่นต่าง ๆ แล้วชักชวนผิดลงไหผิดลงจีนมาเล่น ให้ ขุนพัก นายอากร นายบ่อน มาจับแล้วลงเอาเงินค่าสินบน ค่าปรับ แก่ผิดเลงรายตัวตามผิดทีเดียว ครั้นได้เงินค่าสินบน ค่าปรับ มากน้อยเท่าใดแล้ว ขุนพัก นายอากร นายบ่อน จึงแบ่งปันกับผู้ที่ผิดผิดเลง มาเล่นก็มีบ้าง เพราะฉนั้น จึงปรับผู้ลักใส่บ่อนผู้เดียว บางทีผู้ที่ลักตั้งบ่อนต่อสู้ว่าได้บอก ขุนพักนายอากรนายบ่อนแล้วไม่ยอมให้ค่าสินบนค่าปรับต่อขุนพักนายอากร ฝ่ายนายบ่อนว่าไม่ได้บอก ความเถียงกันอยู่ทั้งนี้ เจ้าพนักงานจะพิจารณาหาความจริงได้โดยยาก แต่นี้สืบไปถ้าผิดเลงเสรายฎรเจ้าของ ที่บ้าน ที่เรือน ที่โรง ที่ร้าน ที่ดิก ที่แพ จะตั้งบ่อนการเล่นต่าง ๆ ผู้ที่ไม่รับตราตั้งต่อเจ้าพนักงานเสียก่อน ได้รับประทวน ต่อขุนพัก นายอากร นายบ่อน ถ้าจะตั้งบ่อนสิ่งไรตำบลใด ก็ให้ผู้นั้นไปคำนับแจ้งความต่อขุนพักนายอากรนายบ่อน เจ้าของแขวงตำบลนั้น ๆ ให้ยอมพร้อมใจ แล้วให้ ขุนพัก นายอากร นายบ่อนมีจดหมายรายวันรายเดือนรายปีสัญญาอย่างสำคัญเป็นคู่มือไว้ จึงตั้งบ่อนได้ ถ้าผู้ใดนักตั้งบ่อนเล่นการต่าง ๆ ไม่มีชื่อของ ขุนพัก นายอากร นายบ่อน ให้ไว้เป็นคู่มือดังนี้แล้ว ก็จะปรับผู้นั้นเอาเป็นลักใส่บ่อนในแขวงตำบลนั้น ซึ่งผู้นั้นจะร้องว่าได้บอกต่อขุนพักฤๅได้บอกแก่ยุครภารยา แลพักพวกของขุนพักไว้แล้วก็ดี ถ้าไม่มีสำคัญชื่อของขุนพัก ให้ไว้เป็นคู่มือแล้ว ก็เอาเป็นจริงไม่ได้ อนึ่งห้ามไม่ให้ราษฎรเจ้าของ ที่บ้าน ที่เรือน ที่โรง ที่ร้าน ที่ดิก ที่แพ ให้นักเลงมีชื่อภาษาต่าง ๆ ชายหญิงมาขายข้าวแลทาย ซึ่งมิได้เป็นขุนพักนายอากร มิได้เป็นนายบ่อนเจ้าของแขวงตำบล มาตั้งดิกบ่อนนักการเล่นต่าง ๆ ใน ที่บ้าน ที่เรือน ที่โรง ที่ร้าน ที่ดิก ที่แพ ของตัวเป็นอันขาด ถ้าเจ้าของ ที่บ้าน ที่เรือน ที่โรง ที่ร้าน ที่ดิก ที่แพ มิพึงใจให้ตั้งบ่อนนักการเล่นต่าง ๆ ตู่ช่องใน ที่บ้าน ที่เรือน ที่โรง ที่ร้าน ที่ดิก ที่แพ ของตัว ถ้าผู้ที่ลักใส่บ่อนนั้นหลบเลี่ยงหนีไป จะบังคับให้เจ้าของ ที่บ้าน ที่เรือน ที่โรง ที่ร้าน ที่ดิก ที่แพ ส่งตัวผู้นั้น ถ้าส่งตัวผู้นั้นไม่ได้ ก็จะให้เจ้าของ ที่บ้าน ที่เรือน ที่โรง ที่ร้าน ที่ดิก ที่แพ เสียเงินค่าสินบนค่าปรับ แทนผู้ลักใส่บ่อนตามในพิกัดนี้ทุกประการ ให้แก่ขุนพักนายอากรนายบ่อนผู้เจ้าของแขวงตำบลนั้น ประกาศมาณวันจันทร เดือน ๗ แรม ๖ ค่ำ ปีขานเบญจศก ศักราช ๑๒๓๕ ๆ

ว่าด้วยโปรดเกล้า ให้ใช้อัฐกาษาปณอัฐที่บุกไป กว่าโรงกสาปน์สิทธิการจะได้ทำอัฐทองแดง เปลี่ยนอัฐกระดาษ

๏ พระบาทสมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริห์ พร้อมด้วยที่ปฤกษาราชการแผ่นดินว่า ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้า ๆ ให้โรงกระสาปน์สิทธิการทำอัฐทำโสฬศด้วยดีบุกใช้แทนเบี้ย ครั้นต่อมามีผู้แกะพิมพ์กระทำอัฐปลอมแปลนอันมาก ภายหลังท่านเสนาบดี ปฤกษาพร้อมกันให้ใช้อัฐอันหนึ่ง ลดลงเป็นราคาย่อมเบี้ยรายฎรใช้สรอยก็สูญเสียไปโดยมาก การทำอัฐซึ่งคิดไว้หาได้ทำอัฐต่อไปไม่ เพราะเครื่องจักรเก่าทำด้วยทองแดงไม่ได้ จึงโปรดเกล้า ๆ สั่งเครื่องจักรมาใหม่ เป็นเครื่องใหญ่มีแรงมากกว่าแต่ก่อน การทำโรงจักรนั้นยังหาสำเรจไม่ เมื่อการเครื่องจักรเสรจแล้วเมื่อใดจะโปรดให้เจ้าพนักงานโรงกระสาปน์สิทธิการทำเป็นเบี้ยทองแดง จะมิให้คนร้ายทำปลอมแปลงได้เหมือนแต่ก่อน ก็ในระหว่างนี้ราษฎรใช้อัฐขุนพักนายบ่อนก็ใช้ ได้เป็นแต่เงินเป็นตำบล ราษฎรได้ความร้อนด้วยเบี้ยที่จะซื้อขายจ่ายของต่าง ๆ ถ้าขุนพักอยากที่ขุนพักแม้ใดเบี้ยนี้ก็ใช้หาได้ ไม่ ราษฎรมีแต่จะขาดทุนไปทุกที ครั้งนี้จึงโปรด

เกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานลงลิงพ์ประทับตราเป็นสำคัญ ในกระดาษแผ่นหนึ่งเป็นราคาอัฐหนึ่ง แลในกระดาษอัฐนั้นมีกรอบตราแผ่นดินใหญ่กรอบ ๑ เลกกรอบ ๑, แลมีหมายเลข ๑ เลข๒ เลข ๓ ขึ้นไป มิให้ซ้ำตัวเลขได้ ให้ราษฎรทราบโดยง่ายเพราะจะมิให้ผู้ใดผู้หนึ่งทำปลอมก็ผู้ใดเหมือนตัวเลขที่หมายมีซ้ำเหมือนกัน ก็ให้พิศวาหกูกรอบตราแลลายของกระดาษโดยละเอียด ก็คงจะทราบว่าเป็นอัฐปลอม แลอัฐกระดาษที่ได้ทำนั้น ให้ราษฎรใช้ไปพลางก่อนถ้าตั้งเครื่องจักรแล้วจะให้เจ้าพนักงานทำแบบตรงแลงใช้ต่อไป แลกระดาษที่ใช้แผ่นละอัฐนี้ เมื่อผู้ใดมีมากไม่หยาดจะเก็บรักษาไว้ก็กลัวจะเปียกน้ำจะละลายไปจะมาขึ้นคืนเอาเงินเมื่อใดก็ให้มา ที่หอรัษฎากรพิพัฒน์ ในเวลา ๕ โมงเช้า กระทั่งถึง ๓ โมงเย็นให้เจ้าพนักงานรับคืนเงินให้ ในวันเวลาที่กำหนดไว้นั้น มิให้ล่วงวันเวลาไปได้ ถ้าอัฐกระดาษที่ราษฎรมาขึ้นนั้น ถึงจะขาดเป็นสองท่อนสามท่อน ก็ติดต่อประกบต่อกันเหมือนเป็นอันเดียวได้ ให้เจ้าพนักงานคืนเงินให้หย่างอัฐกระดาษดีเหมือนกัน ห้ามอย่าให้เจ้าพนักงานซึ่งเป็นผู้รับขึ้นอัฐกระดาษนั้นเรียกเอาสิ่งหนึ่งสิ่งใด กับราษฎรเจ้าของอัฐกระดาษที่มาขึ้น ให้ได้ลำเค็ญเดือดร้อนเป็นอันขาดที่เดียว จึงมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรภูรภูรสิงหนาท ให้พระยาราชภักดีศรีรัตนราชสมบัติ ม.ส.ม., ป.จ. ว่าราชการพระคลังมหาสมบัติประกาศแก่พระบรมวงษานุวงษแลข้าทูลอองฯ ราษฎรให้ทราบทั่วกันในเดือน แปดทุติยาสาธ ขึ้นค่ำหนึ่งปีจอฉศกนี้ จะไปรษณีกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ ณหอรัษฎากรพิพัฒน์รับอัฐกระดาษใช้แทนอัฐที่ยุกไป กว่าโรงกระสาปน์สิทธิการจะแล้วจะได้ทำอัฐทองแดงเปลี่ยนอัฐกระดาษ ให้ราษฎรใช้อัฐกระดาษนั้นไปอย่ามีความสงสัยหวั่นหวาดสงไสยเข้าใจผิด ๆ ไปเลย ประกาศมาณวันจันทรเดือนแปดปะฐมาสาธ แรมค่ำหนึ่งปีจอฉศกศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๙ ในรัชกาลปัดยุบันนี้ ฯ

ว่าด้วยจัดการพระคลังทั้งปวง

๑ จ่าวเกาน์ซิลออฟสเตต ที่ปฤกษาราชการแผ่นดินประชุมวันจันทรเดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นเก้าค่ำ ในพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ทรงพระราชดำริห์ปฤกษา ด้วยการซึ่งจะจ่ายสิ่งของจากพระคลังต่าง ๆ พระยาโชสวรีย์ธาริบดี เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ต.จ. ได้เรียบเรียง รายการในพระคลังต่าง ๆ ขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย พร้อมด้วยเคาน์ซิล ทรงพระราชดำริห์ว่า ทุกวันนี้จะจัดการเก็บเงิน ขึ้นในพระคลังมหาสมบัติ แลจะคิดจ่ายให้เรียบร้อยขึ้นกว่าแต่ก่อน ในพระคลังต่าง ๆ เหล่านี้ เบิกเงินจัดซื้อสิ่งของจ่ายราชการ ปีละหลาย ๆ หมื่นชั่ง จะต้องจัดเป็นธรรมเนียมเสียให้เรียบร้อย ด้วยของในพระคลังต่าง ๆ ซึ่งจัดซื้อขึ้นนั้น แต่เดิมเงินพระคลังมหาสมบัติ จ่ายไม่ใคร่จะทันต้องคิดค้างอยู่นาน ๆ ผู้ซื้อขายของก็คิดเอากำไรตอกเบี้ยหลายเท่าหลายต่อ อนึ่งเงินเข้าภาษีซึ่งเงินหลวงค้าง ของส่งสิ่งของแทนก็คิดเอาราคาแพงเป็นประโยชน์มาก บัดนี้จะมีพระราชบัญญัติให้ส่งเงินตามงวด ห้ามมิให้ซื้อจ่ายเหมือนแต่ก่อน ถ้าการนี้สำเร็จเรียบร้อยไป ก็คงจะได้ตัวเงินมาใช้สมดังไม่ขาด ก็ยังจะต้องซื้อของแพงจ่ายเสียเปล่าอยู่อย่างเดิมนั้น จะเป็นลูกปากถุงก้นถุงรั่วไป อนึ่ง เงินซึ่งเจ้าพนักงาน เบิกไปซื้อของรองราชการนี้ ได้มาจ่ายสิ่งไรบ้าง จะหมดตามจำนวนเงินซึ่งเบิกไป ฤาไม่หมดตามที่เบิกก็ไม่ทราบ เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ จะรวมรายรับรายจ่ายได้เป็นอันยาก เพราะนายด่านแลเจ้าพนักงานทั้งปวงเบิกของแยกคลังกัน เหมือนหนึ่งเงินเบิกจากคลังมหาสมบัติเหลือ ไม่เบิกจากพระคลังในซวากมี ทั้งฎีกามาเบิกเงินไปซื้อก็มี เครื่องทองเหลืองน้ำยาครื่องต่าง ๆ เบิกคลังในซ้ายก็มี ซื้อก็มี น้ำมันพื้นเบิกจากพระคลังราชการ แลอื่น ๆ เป็นอันมาก ซึ่งเบิกบ้าง ซื้อบ้างดังนี้ จะกำหนดว่าสิ่งไร ทำขึ้นสร้างขึ้นสิ้นเงินสักเท่าใด ก็ไม่ทราบเลยสักรายเดียว ทหารยกทหารเรือ โรงจักรแลการอื่น ๆ สาระพัดทั้งสิ้น ก็กำหนดไม่ได้ ว่าปีหนึ่งใช้เท่าใด เพราะแยกย้ายกันอยู่ดังนี้ จึงทรงพระราชดำริห์ว่า จะตั้งเป็นธรรมเนียม สำรับเจ้าพนักงาน พระคลังมหาสมบัติ ซึ่งจะจ่ายเงิน แลเจ้าพนักงานกรมต่าง ๆ นายด่านซึ่งทำการก่อสร้างต่าง ๆ จำ ตั้งแต่วันซึ่งกำหนดในพระราชบัญญัติที่จะออกต่อไปข้างหน้า ถ้าเจ้าพนักงานกรมใด ๆ ซึ่งมีการอยู่ในกรม ที่ควรจะเบิกเป็นประจำเดือนได้ คือกรมทหารบก เรือรบทหารเรือ แลกรมโรงกระสาปน์สิทธิการเป็นต้น นอกกรมอื่น ๆ ซึ่งจะเบิกเงินเป็นประจำเดือนได้ ซึ่งคล้าย ๆ กับกรมเหล่านี้ เมื่อถึงปลายปี ให้จักรมฤาผู้ซึ่งเป็นพนักงานในการนั้น คิดประมาณ

เงินคู่ในกรมซึ่งจะใช้เป็นเดือน ๆ ไปจนตลอดปี คือเหมือนหนึ่งทหารมีเดือน ๑ นายเท่านั้น เลวเท่านั้น รวมเป็นเดือนเท่านั้น คำนวยเลี้ยงเดือน ๑ เท่านั้น ค่าข้า ค่าพื้น ค่าเลื่อ ค่าร่ม แลอื่น ๆ บันดาซึ่งเบิกตลังอยู่ทั้งสิ้น กะลงเสียว่าเดือนหนึ่งเท่าใด แล้วรวมเป็นปี ๑ ว่าคงจะไม่ใช้เกินกว่าเท่านั้น เรือรบก็กำหนดเสียว่าลำ ๑ ค่าพื้น ค่าน้ำมัน ค่าดินเปียง เท่านั้น ๆ เงินเดือนทหารต้นหลดคนเรือ รวมปี ๑ เท่านั้น โรงกระสาปน์สิทธิการก็ให้กำหนดเหมือนดังนั้น มายื่นที่เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติณหอรัษฎากรพิพัฒน์ไว้สิ้นปลายปี จะได้ประมาณถูกกับเงินที่จะได้แล้วจะได้ถวายพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยเคาน์ซิลเมื่อถึงเดือนก็ให้เจ้าพนักงานกรมนั้น ๆ ตั้งฎีกาเบิกเป็นเดือน ๆ ตามซึ่งได้กะไว้แล้วนั้น ถ้าเหมือนหนึ่งเรือรบไม่ได้ไปแห่งใด จะลดค่าพื้น ค่าน้ำมัน ค่าเงินเดือนลงเท่าไร ก็ให้เจ้าพนักงานตั้งเบิกแต่เพียงที่คงอยู่ อย่าให้เบิกเกมตามซึ่งกะไว้เดิมเหมือนหนึ่งโรงกระสาปน์สิทธิการ ถ้าหยุดไม่ได้ทำการก็ให้คิดเฉลี่ยตามรายวันซึ่งหยุด ถ้าเป็นการจรมีขึ้นในกรมนั้น คือเหมือนหนึ่งเครื่องจักรเสีย ก็ให้เจ้าพนักงานทำแชงชั่น คือหนังสือขออนุญาติ ตามซึ่งจะมีในพระราชบัญญัติต่อไปข้างน่า ถ้านายด้าน นายงานจะทำการก่อสร้าง เมื่อได้รับพระบรมราชโองการสั่งแล้ว ก็ให้นายด้านผู้นั้นกะจำนวนเงินซึ่งจะทำ มายื่นยังเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติให้ทราบ จะได้กะเงินไว้ให้ภัณฑแล้วตั้งฎีกาเบิกตั้งเป็นรายเดือนยังช่วงว่ามาแล้วนั้น ถ้าผู้ใดอยากจะทราบก็ให้คอยฟังพระราชบัญญัติ ประกาศสำรับผู้ซึ่งจะทำการด้าน และจะเบิกเงินพระคลังมหาสมบัติต่อไปข้างน่าเถิด จะว่ามาให้ลือยืดก็ยืดยาวนัก ก็ผู้ซึ่งจะทำการและจะเบิกเงินตามกรมดังนี้ ก็เป็นที่ไว้วางพระราชหฤไทยแล้ว จึงได้ โปรดให้รักษาการ กรมท่าง ๆ แลให้ทำการด้านทางทั้งปวง เมื่อได้รับเงินรวมปีไปอย่างนี้แล้ว จะจัดซื้อสิ่งของสิ่งไรในกรมนั้นก็ให้จัดซื้อแลนองเถิด อย่าให้ต้องเบิกของคลังเลย แล้วจึงทำรายฎีกาสิ่งของให้ลือยืด มายื่นยังเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ แลเบิกเงินไปตามสมควรเถิด ๆ เมื่อเจ้าพนักงานกรมท่าง ๆ จัดซื้ออยู่เองดังนี้แล้ว การที่จะจับจ่ายในพระคลังต่าง ๆ นั้นก็น้อยลงคงจะมีจ่ายอยู่แต่การเลกน้อย จึงจะให้ตั้งพระราชบัญญัติสำรับพระคลังเหล่านั้น ไว้เรียบร้อยทุก ๆ พระคลังการที่ว่ามานี้เป็นแต่ความย่อ ๆ ได้ทรงพระราชดำริห์ไว้ ในเคาน์ซิลถี่ถ้วนทุกประการ ให้คอยฟังผู้เถิดการซึ่งทรงจัดกระนั้น ท่านทั้งปวงได้ยินความยังไม่ทราบการเอียด ก็จะเป็นที่สงสัยเหมือนหวั่นไหวไป ว่าในตลวงมีวแวงแคลงขุนน้ำขุนนางไปอย่างไรฤา จึงได้จัดการขึ้นใหม่ ก็ท่านผู้ซึ่งได้ยินความว่ามาข้างต้นแล้วนั้น จงดำริห์ตริตรองเทียบเคียงดูกับการซึ่งเป็นอยู่เดี๋ยวนี้ ตั้งใจให้เที่ยงธรรม ก็คงจะแลเหนว่าการเป็นอย่างไร พระราชประสงค์นั้น จะให้บาญชีรับบาญชีจ่ายตรงกันเป็นต้น จะได้จัดรับจ่ายให้เรียบร้อยต่อไป อนึ่งพระราชบัญญัติพระคลังมหาสมบัตินี้ ก็ได้ทำแล้วเสรจ ยังแต่จะสอบแก้ไขเสียขึ้นปฤกษาเคาน์ซิลต่อไป อนึ่งความฎีกา ซึ่งราษฎรทำขึ้นทูลเกล้า ๆ ถวายนั้น ได้ โปรดให้เคาน์ซิลลอร์ ซึ่งว่างการประชุมกันปฤกษา ตัดสินแลชำระตั้งแต่วันพฤหัศเดือนแปดบุรพาสาธขึ้นสิบเอดค่ำ มาจนถึงวันเสาร์เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นสิบสี่ค่ำ ได้ปฤกษาตัดสินกันไปหลายสิบเรื่อง กำหนดวันแรมค่ำหนึ่ง เดือนแปดบุรพาสาธ จะได้ประชุมเคาซิลลอร์ออฟสเตด ในพระที่นั่งสมมุติเทวราชอุปบัติต่อไป ๆ

เสดจพระราชดำเนินเกาะบางปะอินทร

ณวันเสาร์ เดือนแปด บุรพาสาธ ขึ้นสิบสี่ค่ำ เวลาเช้า กำหนดจะเสดจพระราชดำเนินเกาะบางปะอินทร์ ประทับแรมบนพระที่นั่งไอยสวริยพิมยาศน์ ซึ่งทำขึ้นใหม่สองราตรี คือสิบสี่ค่ำหนึ่ง สิบห้าค่ำหนึ่ง วันจันทร์ เดือนแปดบุรพาสาธ แรมค่ำหนึ่ง เวลาเช้าเสดจพระราชดำเนินกลับ เวลาค่ำจะเสดจออกในที่เคาน์ซิลออฟสเตดในพระที่นั่งสมมุติเทวราชอุปบัติ ๆ

ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง

◎ ณวันเสาร์ ขึ้นเจดค่ำ เดือนแปดบุรพาสาธ ปีจอสกด ๑๒๓๖ เวลาบ่าย ๓ โมงเสดเสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน เข้าตามลำดับกันตามธรรมเนียม ครั้นเสดจขึ้นแล้วไปประทับที่ในพระฉากคู่หนึ่ง แล้วเสดจพระราชดำเนินขึ้นพระที่นั่งมูลสฐานบรมอาศน์ แล้วเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ ม.ส.ส., ป.จ. เข้าไปเฝ้าแล้วก็กลับ

ออกมา แล้วสมเดจเจ้าฟ้ากาญจนวรนารีสว่างวงษ น.ร., ป.ร. ๑ พระองค์เจ้าทิวถวัลยลาภ ท.ร. ๑ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ ท.ร. ๑ พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงษ ท.ร. ๑ พระองค์เจ้ากาพย์กนกวัฒน ท.ร., ว.ม. ๑ พระองค์เจ้าทวัน อุไทยวงษ ท.ร. ๑ พระปริชากลการ ม.ม. ๑ หลวงพิจารณจักรกิจ ภ.ม. ๑ หลวงพินิตจักรภัณฑ์ ว.ม. ๑ นายโตบุตร เจ้าพระยาสุรวงษไวยวัฒน์ ๑ เข้าไปเฝ้าที่มุขพระที่นั่งมูลสถานบรมอาศน์ ครั้นเสดจขึ้นแล้ว พวกนี้ก็กลับออกมา ๚ะ

๏ เวลาบ่ายสมเดจพระราชดำเนินออกมาสนามย่า น่าพระที่นั่งใหม่ แล้วเสดจพระราชดำเนินขึ้นทรงรถพระที่นั่ง สมเดจเจ้าฟ้ากาญจนวรนารีสว่างวงษ ๑ พระองค์เจ้าทวัน อุไทยวงษ ๑ พระองค์เจ้าสุขุมาลยมารศรี ๑ พระองค์เจ้าดวิวไลย ๑ ตามเสดจพระราชดำเนินบนรถพระที่นั่ง แล้วไปทอดพระเนตรสวนหน่าวังสราญรมย์ ครั้นทอดพระเนตรเสรจแล้ว เสดจพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรที่สวนในวังสราญรมย์ ข้างซ้ายพระที่นั่งทอดพระเนตรเสรจแล้ว เสดจพระราชดำเนินทรงรถพระที่นั่งกลับจากวังสราญรมย์ แล้วประทับที่สนามย่ากับข้าราชการเฝ้าอยู่ คือสมเดจเจ้าฟ้ากาญจนวรนารีสว่างวงษ ๑ พระองค์เจ้ากฤดากินิหาร ท.ร.ว., ม.ม. ๑ พระองค์เจ้าคัคณางค์ยุคล ท.ร. ๑ พระองค์เจ้าสุขสวัสดิ ท.ร. ๑ พระองค์เจ้าทิวถวัลยลาภ ๑ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ ๑ พระองค์เจ้าศรีสิทธิองไชย ท.ร. ๑ พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงษ ๑ พระองค์เจ้าชุมพลสมโภช ท.ร. ๑ พระองค์เจ้ากาพย์กนกวัฒน ๑ พระองค์เจ้าทวัน อุไทยวงษ ๑ พระองค์เจ้าสายสินีทรงษ ท.ร.ว., ม.ม. ๑ พระยาภาษกรวงษ ท.ร.ว., ภ.ช., ภ.ม. ๑ หลวงพิจารณจักรกิจ ๑ หลวงพินิตจักรภัณฑ ๑ รวม ๑๕ ประทับอยู่ขณะลายามเสดจเสดจขึ้น ๚ะ

๏ วันอาทิตย ขึ้นแปดค่ำ เดือนแปดบุรพาสาธ เวลาข้าวันนั้นเปนวันพระไม่เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แลสมเดจเจ้าฟ้ากาญจนวรนารีสว่างวงษ ๑ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ ๑ พระองค์เจ้ากระเษมสันต์โสภาคย ท.ร. ๑ พระองค์เจ้าสุนยสาคมานพ ๑ เจ้าหมื่นสมอใจราช ๑ พระสุนทรานุกิจปรีชา ภ.ช. ๑ หลวงพินิตจักรภัณฑ์ ๑ เข้าไปเฝ้าในพระที่นั่งมูลสถานบรมอาศน์ ครั้นเสดจขึ้นแล้ว พวกนี้ก็กลับออกมา ๚ะ

๏ เวลาย่ำค่ำเสด เสดจออกที่เก๋งวรราชสภาภิรมย์ ทรงหล่อเทียนพรรษาตามอย่างธรรมเนียมทุกปี ครั้นทรงเทเสรจแล้ว รับสั่งให้สมเดจพระเจ้าน้องยาเธอ แลพระเจ้าน้องยาเธอต่อไป ครั้นเสรจแล้ว เสดจทรงพระราชดำเนินมาประทับที่สนามย่ากับข้าราชการ คือสมเดจเจ้าฟ้ากาญจนวรนารีสว่างวงษ น.ร., ป.ร., ร.ช. ๑ สมเดจเจ้าฟ้ากาญจนวรนารีสว่างวงษ ๑ พระองค์เจ้ากฤดากินิหาร ๑ พระองค์เจ้าคัคณางค์ยุคล ๑ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ ๑ พระองค์เจ้ากระเษมสันต์โสภาคย ๑ พระองค์เจ้าดำรงสาคมานพสุนทรสวรรค์ ท.ร. ๑ พระองค์เจ้าศรีสิทธิองไชย ๑ พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงษ ๑ พระองค์เจ้าชุมพลสมโภช ๑ พระองค์เจ้าทวัน อุไทยวงษ ๑ พระองค์เจ้าสายสินีทรงษ ๑ พระยาภาษกรวงษ ๑ หลวงพิจารณจักรกิจ ๑ หลวงพินิตจักรภัณฑ์ ๑ รวม ๑๕ ประทับอยู่ขณะลายาม ๔ ทุ่มเสดเสดจขึ้น ๚ะ

๏ วันจันทร ขึ้นเก้าค่ำ เดือนแปดบุรพาสาธ เวลาบ่าย ๓ โมง เสดไม่ได้เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เพราะฝนตก จึงมีพระบรมราชโองการให้บอกข้าราชการ ซึ่งมาคอยเฝ้าอยู่ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยนั้น เข้าไปเฝ้าที่มุขพระที่นั่งมูลสถานบรมอาศน์ ครั้นเฝ้าแล้วก็กลับออกมา แล้วพระปริชากลการเข้าไปเฝ้าที่พระที่นั่งมูลสถานบรมอาศน์ เสดจขึ้นแล้วพระปริชากลการก็กลับออกมา ๚ะ

๏ เวลาบ่ายประชุมปฤกษาราชการ เรียกตามภาษาอังกฤษว่าเคาน์ซิล ๚ วันนี้มีพระชุมที่มุขพระที่นั่งสมมุตินทราชอุปโยคิ ท่านเคาน์ซิลลอร์ที่มาประชุมนั้น ๑๐ นาย คือพระยาราชสุภาวดี ว.ม., ท.ร.ว. ๑ พระยาศรีพิพัฒน ท.ร.ว. ๑ พระยาราชวรานุกูล ท.ร.ว., น.ช., ภ.ม. ๑ พระยากระสาปน์กิจโกสล ท.ร.ว., ม.ม. ๑ พระยาเทวัญราชไมตรี น.ช. ๑ พระยาราโชสวริยาธิบดี ท.ร. ๑ พระยาพิพิธโภไคย ม.ม. ๑ พระยาภาษกรวงษ ๑ พระยามหาอำมาตย์ ท.ร. ๑ พระยายมราชฤทธิ ท.ร. ๑ รวม ๑๐ นาย พระยาราชไยยาผนัดยกบัวไม่ให้มานั่งในที่ประชุม แลในที่ประชุมนั้น พระยาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ในที่นั้นด้วย ขณะสักสองยามเสดเลิกประชุม ๚ะ

๏ วันอังคาร ขึ้นสิบค่ำ เดือนแปดบุรพาสาธ เวลาย่ำเที่ยงแล้ว

เสดจพระราชดำเนินออกที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทางในเสดจพระราชดำเนินออกมาทรงถ่ายพระรูปที่ลานต่างชวามุขเดจทรงถ่ายพระรูปเสรจแล้ว พระราชดำเนินขึ้นทางข้างใน ไปประทับที่มุขพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ เวลา ๓ โมงเสศ เจ้าพระยาสุรวงษไวยวัฒน์ เข้าไปเฝ้าแล้วกลับออกมา แล้วพระวิสุทสาครกิจ ๑ พระปรีชากลการ ๑ หลวงพินิตจักรภัณฑ์ ๑ นายโตบุตรเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน ๑ เข้าไปเฝ้าที่มุข พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ แล้วกลับออกมา ฯะ

๑ เวลาเยนเสดจพระราชดำเนินออกสนามย่า แล้วขึ้นทรงรถพระที่นั่ง สมเดจเจ้าฟ้ากรมพระยาวชิรญาณวงศ ๑ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ ๑ พระองค์เจ้าสุขุมาลยมารศรี ๑ ตามเสดจพระราชดำเนินขบวนรถพระที่นั่ง ไปลงทางถนนบำรุงเมืองแล้วเลี้ยวทางแยกตามข้างข้างคลองข้างในนั้น แล้วเลี้ยวข้ามสะพานที่พระสุริยภักดีทำใหม่ที่ยังไม่ได้ยกได้ แล้วไปประทับทอดพระเนตร์ส่วนน่ำวังสราญรมย์ แล้วเสดจกลับมาประทับที่สนามย่าอยู่กับข้าราชการ คือสมเดจเจ้าฟ้ากรมพระยาวชิรญาณวงศ ๑ พระองค์เจ้ากฤดากินิหาร ๑ พระองค์เจ้าคัลยาณิศยุคล ๑ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ ๑ พระองค์เจ้ากะเสมสันตโสภาคย ๑ พระองค์เจ้าศิริสิทธิองไชย ๑ พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงษ ๑ พระองค์เจ้าจันทวันอุไทยวงษ ๑ พระองค์เจ้าสายสินีทวงษ ๑ พระยาภาษกรวงษ ๑ หลวงพิจารณจักรกิจ ๑ หลวงพินิตจักรภัณฑ์ ๑ รวม ๑๖ ประทับอยู่จนเวลายามเสศเสดจขึ้น ฯะ

๑ วันพุธขึ้นสิบเอกค่ำ เดือนแปดบุรพาสาธ เวลาเที่ยงเสศ เสดจพระราชดำเนินทางใน ออกพระที่นั่งอนันตสมาคมทอดพระเนตร์ มิศเตอเซเรนถ่ายรูปพระที่นั่ง แล้วภาเข้าไปที่พระพุทธรัตนสฐาน ก็ถ่ายไม่ได้ ด้วยเยนเสียแล้ว เสดจพระราชดำเนินกลับทางในไปประทับพระที่นั่งใหม่ เวลา ๔ โมงเสศ เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ข้าราชการเฝ้าตามธรรมเนียม เสรจแล้วเสดจขึ้นพระที่นั่งมูลสถานธรรมอาศน์ ฯะ

๑ เวลาเยนเสดจออกสนามย่า แล้วเสดจพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรโรงกระสาปน์ที่ทำใหม่ แล้วเสดจพระราชดำเนินขึ้นทรงรถพระที่นั่ง สมเดจเจ้าฟ้ากรมพระยาวชิรญาณวงศ ๑ พระองค์เจ้ากฤดากินิหาร ๑ พระองค์เจ้าจันทวันอุไทยวงษ ๑ ตามเสดจพระราชดำเนินรถพระที่นั่งแล้ว รถพระที่นั่งไปจอดรอบสนามหลวงแล้ว กลับเข้าพระบรมมหาราชวัง ประทับที่สนามย่ากับข้าราชการ สมเดจเจ้าฟ้าจุฑาธุชราชวรเดช ๑ สมเดจเจ้าฟ้ากรมพระยาวชิรญาณวงศ ๑ พระองค์เจ้ากฤดากินิหาร ๑ พระองค์สุขสวัสดิ์ ๑ พระองค์เจ้าทิวัฒวัลยลาภ ๑ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ ๑ พระองค์เจ้ากะเสมสันตโสภาคย ๑ พระองค์เจ้าศิริสิทธิองไชย ๑ พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงษ ๑ พระองค์เจ้าชุมพลสมโภช ๑ พระองค์เจ้ากาพยกนกรัตน ๑ พระองค์เจ้าจันทวันอุไทยวงษ ๑ พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ ๑ พระองค์เจ้าสายสินีทวงษ ๑ พระยาภาษกรวงษ หลวงพิจารจักรกิจรวม ๑๖ แลพระราชทานรางวันขึ้นสามเชิง ๑ จานเท่ง ๑ พระราชทานเงิน คนละชั่ง ผ้าคนละสำรับ ด้วยจีนสองคนนี้ ได้ประมูลเงินสุรา และย่อมเบี้ยเมืองนครศรีธรรมราช ขึ้นได้เงินหลวงมากเปนความชอบ แล้วประทับอยู่จนเวลายามเสศจึงเสดจพระราชดำเนินขึ้น ฯะ

ข่าวเสดจพระราชดำเนิน

๑ ณวันพฤหัสบดี เดือนเจด จันทค่ำ บริจฉัตร เวลาสองยามเสศ เกิดพลิงไหม้เรือนแช่มภรรยาพระมนตรีบวรที่ถึงแก่กรรม บ้านริมคลองวัดสุทัศน์เทพวรารามสองหลัง เรือนเครื่องผูกหลังหนึ่ง จากไหม้ประมาณ ๒๐ ตับ เรือนฝากระดานหลังหนึ่ง ไหม้แถบครึ่ง หมื่นราชประชาอำเภอ ได้ตรวจสอบเหนรอยเพลิงนั้น ไหม้สูงตั้งแต่ปลายเสาขึ้นไป มิได้ไหม้ขึ้นแต่พื้นเรือน ฝาเรือน จึงเหนว่าเพลิงนั้น มีอ้ายผู้ร้ายจุดทั้งแต่หาได้เจ้าเพลิงไม่ ฯะ

๑ ณวันอังคาร เดือนเจด จันสี่ค่ำ บริจฉัตร เวลายามเสศ เกิดเพลิงไหม้ชายคาโรงจันดีเหล็กณะกรอกโรงกระทะเก่า เหนือวัดสำพันธวงษาราม ผู้มีชื่อ ไทย จีน ช่วยกันดับเพลิง ๆ จึงหาได้ลามไหม้ต่อไปไม่ ไทย จีนตรวจหาได้สมคเจ้าของพลั่งกับเหล็กคีบอยู่ที่ร้างน้ำชายคา จึงได้ รู้ว่ามีอ้ายผู้ร้ายจุดทั้งขุนชาญวิชิตอำเภอการมห่าร้าย ได้จดหมาย วันคืน และก็ยเหล็กคีบกับเชื้อเพลิงนั้นไว้ ฯะ

๑ ณวันพฤหัสบดี เดือนเจด จันสิบสามค่ำ บริจฉัตร เวลายามเสศมีอ้ายผู้ร้าย เอาเชื้อเพลิงจุดทั้งหลังคาเรือนอันเดงปราง

ซึ่งอยู่นอกหลังบ้านพระยาเพชรปาณี ราษฎรมีประมาณ ห้าสิบหกสิบเจ้าของเรือนกลับได้ ขุนชรพราราชอำเภอไปตรวจสอบดู ได้ผ้าชุบน้ำมันยางเชื้อเพลิง จึงหมายว่ามีอ้ายคนร้ายมาจุดทิ้ง เผาเรือนอันเตงปราง ขุนชรพราได้จดหมาย วันคืนไว้ ฯะ

๏ ณวันอังคาร เดือนเจด แรมสามค่ำ ปีจอฉศก เวลายามเสศ มีอ้ายผู้ร้าย เอาเชื้อเพลิงทั้งหลังคาเรือนอันเตงปรางนั้น อีกครั้งหนึ่ง ขณะนั้นฝนตกลงมา เพลิงที่อ้ายคนร้ายทั้งนั้นดับไป จึงหาได้ไหม้จากหลังคาเรือนอันเตงปรางไม่ ขุนชรพรานายอำเภอตรวจดู ได้ผ้าชุบน้ำมันยางเชื้อเพลิง จึงรู้ว่ามีอ้ายคนร้ายมาลอบจุดเพลิงทิ้งเผาเรือนอันเตงปราง ครั้นรุ่งขึ้นเวลาประมาณยามเสศ มีอ้ายคนร้ายเอากล้วยมีชันอบควันไปรอบเรือนอันเตงปราง ถูกชายมีชื่อที่มาอยู่เพื่อนอันเตงปรางนั้นพักยวมป่วยเจ็บ ฯะ

พระมหามนตรี บอกเข้ามาให้กราบทูลพระกรุณา

๏ ข้าพระพุทธเจ้า พระมหามนตรี ท.ช. ขอพระราชทานทำบาญชีรายชื่อจำนวนอ้ายผู้ร้าย ปล้นเรือน ปล้นเรือ ปล้นไล่กระบือ เมืองนครไชยศรี ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าออกไปชำระ ขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท

ผู้ร้ายที่ปล้นเรือ ได้ตัวรับเปนสัจได้ของกลาง ๕ คน ได้ตัวจำนำเจ้าสำนัก คน ๑ ได้ตัวจำนำผู้ร้าย คน ๑ ผู้ร้ายยังไม่ได้ตัว ๗ คน รวม ๑๔ คน ผู้ร้ายปล้นเรือม่านเจ้าของทรัพย์ตายทายาทเจ้าของทรัพย์เปนเจ้าที่ ๑ ได้ตัวรับเปนสัจ ๖ คน ได้ตัวจำนำ คน ๑ ยังไม่ได้ตัว ๓ คน รวม ๑๑ คน ผู้ร้ายปล้นป่าคลองเจ็ดยุชา ยังไม่ได้ตัวอ้ายผู้ร้าย ๕ คน ยังไม่ได้ตัวพวกผู้ร้าย ๑๐ คน รวม ๑๕ คน ผู้ร้ายปล้นบ้านแหลมหนองบัว ทายาทเจ้าของทรัพย์เปนเจ้าที่ คน ๑ ได้ตัวรับเปนสัจ ได้ของกลาง ๖ คน ยังไม่ได้เปนสัจ คน ๑ ยังไม่ได้ตัว ๓ คน พวกผู้ร้าย ๕ คน รวม ๑๖ คน ผู้ร้ายปล้นบ้านอัมใหญ่ ได้ตัวรับเปนสัจได้ของกลาง ๔ คน ยังไม่ได้ตัว ๑๐ คน รวม ๑๔ คน ผู้ร้ายปล้นกระบือบ้านสำประทวน ได้ตัวรับเปนสัจได้ของกลาง ๒ คน ยังไม่ได้ตัว ๓ คน รวม ๕ คน รับเปนสัจได้ของกลาง ๑๗ คน รับเปนสัจไม่ได้ของกลาง ๖ คน ยังไม่เปนสัจ คน ๑ ทายาทเจ้าทรัพย์เปนเจ้าที่ ๒ คน ตัวจำนำอ้ายผู้ร้าย ๒ คน ตัวจำนำเจ้าสำนัก คน ๑ ขัดมีชื่อยังไม่ได้ตัว ๑๑ คน ขัดเปนพวกเพื่อน ๑๕ คน ได้ตัวผู้ร้าย ๒๔ คน เจ้าที่ ๒ คน ตัวจำนำ ๓ คน ยังไม่ได้ตัว ๔๖ คน รวม ๗๕ คน ฯะ

๏ วันพุธเดือนหันแรมสิบสี่ค่ำปีจอฉศก ผู้ร้ายปล้นเรือจีนแทงชุนคลองมหาสวัสดิ์ ผู้ร้ายรับเปนสัจ ได้ของกลาง อ้ายเชียง ๑ อ้ายรุ่ง ๑ อ้ายกล่อม ๑ อ้ายยี่ฝั่น ๑ อ้ายสุ่ม ๑ รวม ๕ คน ร้ายผู้ร้ายไม่ได้ตัว อ้ายชัง ๑ อ้ายทองแดง ๑ อ้ายคง ๑ อ้ายแย้ม ๑ อ้ายเชี่ยม ๑ อ้ายชับ ๑ อ้ายศุก ๑ รวม ๗ คน ได้ตัวจำนำ อำเตงบุนจำนำนายสำนัก ๑ บุตรอ้ายเชี่ยมจำนำอ้ายเชี่ยม ๑ รวม ๒ คน ฯะ

๏ วันศุกร เดือนหกขึ้นเก้าค่ำ ปีจอฉศก ผู้ร้ายปล้นเรือนนายศุกอำเตงเชี่ยม ผู้ร้ายฆ่าอำเตงเชี่ยมเจ้าเรือนตาย อ้ายผู้ร้ายรับเปนสัจ ยิงเจ้าที่ ๑ อ้ายเพช ๑ อ้ายหุ่น ๑ อ้ายนุช ๑ อ้ายหยวก ๑ อ้ายไป ๑ อ้ายจันอุ่น ๑ รวม ๗ คน อ้ายผู้ร้ายยังไม่ได้ตัว อ้ายโต ๑ อ้ายจำ ๑ อ้ายจ้อย ๑ รวม ๓ คน ได้ตัวจำนำผู้ร้าย อำเตงบัวพี่สาวอ้ายโตผู้ลงมือฆ่าอำเตงเชี่ยมเจ้าทรัพย์ตาย ๑ รวม ๑๑ คน ฯะ

๏ วันอาทิตย์ เดือนหก ขึ้นสิบเอดค่ำ ปีจอฉศก ผู้ร้ายปล้นเรือนนายเบี้ย บ้านป่าคลองเจ็ดยุชา อ้ายเชี่ยงลุนก่โทษ ผู้ร้ายยังไม่ได้ตัว อ้ายทองแดง ๑ อ้ายแสงตาบอด ๑ อ้ายเพง ๑ อ้ายแย้ผาว ๑ อ้ายพู่ ๑ รวม ๕ คน พวกอ้างผู้ร้าย ๑๐ คน รวม ๑๕ คน ฯะ

๏ วันอาทิตย เดือนหกแรมสามค่ำ ปีจอฉศก ปล้นเรือนนายเพิ่งบ้านแหลมหนองบัว ผู้ร้ายเอาทรัพย์ เอากระบือไป ผู้ร้ายรับเปนสัจได้ของกลาง อ้ายจันเจ้าที่ ๑ อ้ายผุ้ย ๑ อ้ายตา ๑ อ้ายเชียวใหญ่ ๑ อ้ายเชียวเลก ๑ อ้ายกลั่น ๑ อ้ายจันเอี่ยม ๑ รวม ๗ คน ยังไม่เปนสัจ อ้ายสิงโต ๑ รวม ๘ คน ผู้ร้ายยังไม่ได้ตัว อ้ายศรีเขมร ๑ อ้ายนิ่ม ๑ อ้ายคง ๑ พวกอ้ายสิงโต ๕ รวม ๘ คน รวม ๑๖ คน ฯะ

๏ วันอังคาร เดือนหก แรมห้าค่ำ ปีจอฉศก ผู้ร้ายปล้นอำเตงจันบ้านอัมใหญ่ อ้ายเชี่ยงลุนก่ โทษ ผู้ร้ายรับเปนสัจ ได้ของกลาง อ้ายเชียง ๑ อ้ายแหยม ๑ อ้ายพุก ๑ อ้ายทองสูง ๑ รวม ๔ คน ยังไม่ได้ตัว อ้ายบุตรุ่น ๑ อ้ายแสงตาบอด ๑

อ้ายเพง ๑ อ้ายเที่ยว ๑ อ้ายทองแดง ๑ อ้ายจันแดง ๑ อ้ายแดง ๑ อ้ายจันกัก ๑ อ้ายโหมก ๑ อ้ายพู่ ๑ รวม ๑๐ คน รวม ๑๔ คน ฯ

๏ วันอาทิตย เดือนหก ขึ้นสิบเอดค่ำ ปีขอฉศก ผู้ร้ายปล้นกระบือนายทองบ้านลำประทวน ผู้ร้ายรับเปนสัจได้ของกลาง อ้ายคณ ๑ อ้ายสง ๑ รวม ๒ คน ผู้ร้ายยังไม่ได้ตัว อ้ายรุ่ง ๑ อ้ายกลัด ๑ อ้ายจันเหี่ยะ ๑ รวม ๓ คน รวม ๕ คน ฯ

๏ แต่ผู้ร้ายปล้นบ้านธรรมสาลา แขวงเมืองนครไชยศรี ข้าพระพุทธเจ้าได้ซักถามอ้ายผู้ร้ายที่ได้ตัวแล้ว ไม่ได้ความแต่งคนออกสืบสวนขนบานหลายราย ก็หาได้ตัวอ้ายผู้ร้ายไม่ ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดช ฯ

บอกเมืองนครไชยศรี

๏ พระมหามนตรี เจ้ากรมพระตำรวจในขวาข้าหลวงกับกรมการเมืองนครไชยศรี มีบอกส่งเวนกรมท่า พระยาพิพัฒโกษานำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ในบอกมีว่า ผู้ร้ายปล้นชาวบ้านที่ชาวเรือ ณหัวเมืองนครไชยศรีหลายตำบล โปรดเกล้า ฯ ให้พระมหามนตรีข้าหลวง กับกรมการสกัดจับผู้ร้ายได้ตัวมาชำระ รับเปนสัตยหลายราย อ้ายผู้ร้ายที่ยังหลบหนีตระลาการอีกหลายคน พระมหามนตรีกับกรมการจัดให้ทหารแลหัวหมื่นพระตำรวจ กับกรมการ ออกตามจับอ้ายผู้ร้ายอ้ายทองแดงทาษหลวงศรีสังฆการ หนีเข้ามาอยู่กับนายเงินกรุงเทพ ฯ อ้ายช้างทาษเจ้าจอมมารดาเลี่ยม ในพระบรมมหาราชวัง หนีเข้ามาอยู่กับนายเงิน จึ่งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาอนุชิตชาญไชย ท.จ.ว.,ม.ม. รางวางกรมพระตำรวจเกาะเข้าหมู่มุลนาย เจ้าจอมมารดาเลี่ยส่งตัวอ้ายช้างให้พระยาอนุชิตชาญไชย ฯ ถามอ้ายช้างรับเปนสัตย ว่าที่เรือจันแดงชุนคลองมหาสวัสดิ์ แต่อ้ายทองแดงเกาะหลวงศรีสังฆการไว้ พระยาอนุชิตชาญไชย กราบถวายบังคมลาไปราชการ จับผู้ร้ายณหัวเมืองตาก มอบตัวอ้ายช้างแลหลวงศรีสังฆการ นายเงินอ้ายทองแดงให้พระอินทรเทพย์ ม.ม.,ก.ช. ชำระฉลองพระเดชพระคุณต่อไป หลวงศรีสังฆการนายเงินอ้ายทองแดง ทำเรื่องราวร้องต่อพระอินทรเทพย์ ว่าอ้ายทองแดงเปนทาษหลวงศรีสังฆการเปนเงินตราสามชั่งสิบตำลึง หลวงศรีสังฆการ ได้เอาตัวอ้ายทองแดงมอบให้ขุนศรีเกษ สมุหบาญชีในกรมลูกขุนชำระรวนเร่งเงิน ขุนศรีเกษทำให้อ้ายทองแดงหนีไปจากตรางขุนศรีเกษ พระอินทรเทพย์หาตัวขุนศรีเกษมาถาม ขุนศรีเกษรับว่าหลวงศรีสังฆการได้มอบตัวอ้ายทองแดงทาษ ให้ขุนศรีเกษเร่งเงินจริง แต่ผู้คุมรองของขุนศรีเกษกับอ้ายทองแดง ทาษหลวงศรีสังฆการหนีขุนศรีเกษ ฯ ได้บอกแก่หลวงศรีสังฆการว่า ขุนศรีเกษระบนผู้มีชื่อเปนเงินตราชั่งหนึ่งจับตัวอ้ายทองแดง หลวงศรีสังฆการห้ามไว้ แล้วหลวงศรีสังฆการเอาตัวมารดาภรรยาอ้ายทองแดงมาส่งให้ขุนศรีเกษจำเร่งแทนตัวอ้ายทองแดง ครั้นมารดาภรรยาอ้ายทองแดงป่วย หลวงศรีสังฆการรับตัวไป พระอินทรเทพย์ตัดสินว่าหลวงศรีสังฆการ เปนนายเงินอ้ายทองแดง ขุนศรีเกษเปนผู้คุมทำให้อ้ายทองแดงหนีไป ทั้งสองฝ่ายจะเถียงกันดังนี้หาชอบไม่ ด้วยอ้ายทองแดงเปนผู้ร้ายเลื่องลือหนาหูแผ่นดิน ชอบให้หลวงศรีสังฆการนายเงิน ~~ขุนศรีเกษมาผู้คุมจำตัวไว้ ต่อระลาการศาลรับสั่ง~~ แล้วให้หลวงศรีสังฆการขุนศรีเกษสืบแสวงผู้มีชื่อจับตัวอ้ายทองแดงซึ่งเปนผู้ร้ายมาส่ง หลวงศรีสังฆการขุนศรีเกษทำผักให้ระลาการแล้ว หลวงศรีสังฆการบนให้ผู้มีชื่อ ผู้หนึ่งผู้ใดนำจับอ้ายทองแดงได้ จะให้สินบนเงินตราสามชั่ง ก็ยังหาได้ตัวอ้ายทองแดงไม่ แต่ตัวอ้ายช้างซึ่งเปนสัตยนั้นได้ส่งไปฝากคุกไว้ตามรับสั่ง ฯ

ส่งตัวอ้ายเที่ยวอ้ายแดงฝากคุก

๏ อนึ่งพระอินทรเทพย์ เจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ขวา ได้รับพระบรมราชโองการแล้ว เกาะสมุหบาญชีในพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าศิริสิทธิชัยชาญไชย ฯ ส่งตัวอ้ายเที่ยว อ้ายแดงมาถาม อ้ายเที่ยว อ้ายแดง รับเปนสัตย์ว่าที่เรือจันแดงชุนกับปล้นเรือนผู้มีชื่อบ้านชั่งทัศ อ้ายเที่ยวน้ำของกลางที่ปล้นบ้านชั่งทัศได้ ผ้าขาวม้าไหมหนึ่ง ผ้าม่วงสีเหลือบหนึ่ง กางเกงผ้าสีครามหนึ่ง พระอินทรเทพย์กราบบังคมทูลพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระอินทรเทพย์ส่งของกลางไปให้พระมหามนตรีณหัวเมืองนครไชยศรี จะได้สอบกับคำตราสิน แต่ตัวอ้ายเที่ยว อ้ายแดง นั้นส่งฝากคุกไว้ ฯ

RAMSAY WAKEFIELD & COMPANY
แรมเสย แวกฟิลด์ แอนด์ กำปนี

ตั้งห้างณกรุงเทพ ฯ

ขอแจ้งความให้คนทั้งปวงทราบว่า ได้โปรดเกล้า ฯ รับสั่งให้ห้างนี้เปนผู้ส่ง เครื่องแต่งตัวทหาร แลเปนผู้รับเหมาส่งของในหลวง แลของคณะอรนมนต์พระเจ้าแผ่นดิน ฯะ

แรมเซเวกฟิลดแอนดกำปนี่

◎ ได้รับของมาแต่อิงแลนด์ โดยกำปั่นไฟบายของเสร็

◎ ถุงท้าวด้ายศรีน้ำเงินอ่อน แลศรีน้ำเงินแก่ โหลละ ๖ บาท
◎ ถุงท้าวสักลาดศรีน้ำเงิน อ่อน แลศรีน้ำเงินแก่ คู่ละ ๖ สลึง
◎ ถุงท้าวสักลาดศรีน้ำเงิน อ่อน น้ำเงินแก่งามนัก คู่ละ ๒ บาท
◎ ถุงท้าวสกอช งามนัก คู่ละ ๒ บาท
◎ ถุงท้า ศรีม่วง ศรีเขียว ศรีแดง คู่ละ ๖ สลึง
◎ ถุงท้ามเพร ๓ บาท ๔ บาท ๕ อาทะแล ๖ บาท
◎ คอเสื้อผู้หญิง โหลละ ๕ บาท
◎ ข้อมือเสื้อผู้หญิง โหลละ ๕ บาท
◎ คอเสื้อผู้หญิง แลข้อมือเสื้อผู้หญิง โหลละ ๑๐ บาท
◎ คอเสื้อผู้หญิง แลข้อมือเสื้อผู้หญิง สำรับละ ๑ บาท
◎ ผ้าสำหรับตัดเสื้อผู้หญิง มีศรีต่าง ๆ เลหลาละ ๒ บาท
◎ ผ้าศรีดำ งามนัก เลหลาละ ๓ บาท
◎ แพรศรีดำ เลหลาละ ๓ บาท
◎ ผ้าปูโต๊ะ ผืนละ ๑๕ บาท
◎ หมวกผู้ชาย ทั้งดำ แลขาว ใบละ ๔ บาท
◎ เสื้อโคต ทำด้วยผ้ากำมลิศ ตัวละ ๑๐ บาท
◎ เสื้อโคต แต่งตัวผู้ชายเวลาเยน ตัวละ ๙ บาท
◎ เสื้อโคต แต่งตัวผู้ชายเวลาเยนงามนัก ตัวละ ๔๐ บาท
◎ เสื้อโคต ใส่สำหรับไปเยี่ยมกัน ตัวละ ๒๐ บาท

เครื่องประดับเพชรต่าง ๆ

◎ ข้าพเจ้าขอแจ้งความมายังท่านทั้งปวงให้ทราบ ด้วยข้าพเจ้าได้รับสิ่งของทั้งนี้มาแต่เมืองปารีศ เปนสิ่งของประดับด้วยเพชรอย่างดีอย่างวิเสศหลายสิ่ง คือ

◎ สายสร้อยนาฬิกาทองคำประดับเพชร สำรับผู้หญิง ราคาชั่ง ๑ ขึ้นไปถึง ๑๒ ชั่ง
◎ กุ้มหูหลายคู่ รูปอย่างยุโรปบ้าง รูปอย่างไทยบ้าง ประดับเพชร์ ราคา ชั่ง ๑ ขึ้นไปถึง ๕๐ ชั่ง
◎ เขมกลัดคอสำรับแต่งตัวผู้หญิง ประดับเพชร์ทั้งเม็ด ราคา สิบตำลึงขึ้นไปถึง ๒๕ ชั่ง
◎ เขมกลัดแลคุ้มหูเปนสำรับกัน ประดับเพชร์ทั้งเม็ด ราคา ๒ ชั่ง ขึ้นไปถึง ๑๐ ชั่ง
◎ ตะหลับรูปทองคำ ประดับเพชร์ แลไม่ประดับเพชร ราคา ชั่ง ๑ ขึ้นไปถึง ๖ ชั่ง
◎ แหวนเพชร์อย่างงามหลายวง มีราคาต่าง ๆ กัน แลของอื่น ๆ ยังมีอีกหลายสิ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการจ้องเชิญมาดูที่ห้าง มานเลยยุเลียนแอนดกำปนี ฯะ

บางกอก

ยู่กำปั่นนี่ลิมิติด

◎ การยู่กำปั่นนี้ เดี๋ยวนี้ก็พร้อมแล้ว ที่จะทำกอนเตรกต์คือสัญญาที่จะรับเรือให้เข้ายู่ซ่อมแซมแปลงใหม่ เรือใบเลกก็ดี แลเรือไฟเลกก็ดี จะรัดแจงให้สอาด แลทาสีใหม่ แลที่จะต่อเรือใหม่ จะเปนเรือไฟก็ดี เรือใบก็ดี แลจะทำกอนเตรกต์ เครื่องเหลกเลิศทองแดงแลผ้าใบ แลน้ำมันทาสี แลกระดาน แลชุนสำรับต่อสร้าง มีช่างเหลกม่อผ้าแลอินเยอเนีย ทำการที่ยู่เสมอคุณเลในการอันเรือเข้ายู่ แลการซ่อมแซม ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดจะต้องการใช้อย่างไร สุดแต่จะสัญญา ฯะ

ราชกิจจานุเบกษา

หนังสือพิมพ์ราชการ

เล่มที่ ๑ วันยังการ เดือน ๙ แรม ๙ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๙

หนังสือราชกิจจานุเบกษา

หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ที่ได้พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง จะออกเดือนละ ๔ ครั้ง ตามกำหนดทุกเดือน ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคา ห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึงสามใบ ๆ จะสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้าน ปีหนึ่งค่าจ้าง ถึงตำลึง ครึ่งปี หกสลึง สามเดือน บาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรม มหาราชวังเทอญ ฯ

พระราชบัญญัติ สำรับหอรัษฎากรพิพัฒน์

๏ ศุภมัศดุ ๑๒๓๕ กุกกุสังวัจฉระเชษฐมาศ ชุณหปักษ์นวมีดิถีพุธวารปริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพย์มหามงกุฎบุรุษย์รัตนราชรวิวงษ วรุตมพงษบริพัตรวรขัตติยราชนิกโรตมชาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังภาส บรมธรรมมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตรพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสดจออกณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มหัศวรัยพิมานโดยสฐานอุดรามุขพร้อมด้วยพระบรมราชวงษานุวงษ แลข้าทูลอองธุลีพระบาทเฝ้าน้อมนาทบงกชมาศโดยลำดับ จึงพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า เงินภาษีอากรซึ่งขึ้นในท้องพระคลังทั้งปวง ซึ่งจะได้เปนกำลังทำนุบำรุง แผ่นดินต่อไปนั้น เจ้าภาษีรับทำอากรไป เงินหลวงก็ค้างสะสมอยู่มาก ต้องเร่งรัดอยู่เสมอไม่ขาด ~~ที่ไม่ใคร่จะได้เงินมาทันใช้ราชการที่~~ ต้องขาดสูญไปเสียก็มีโดยมาก การค้าขายที่กรุงเทพ ฯ ก็ไม่มีความเจริญ เพราะจีนซึ่งมารับทำภาษี แล้วเอาเงินไปใช้ในการอื่น ๆ เสียเงินหลวงก็ค้างทับหนักลง ถ้าเร่งนักก็ต้องล้มต้องเลิกกันไปไม่เปนคุณในแผ่นดิน แลลูกค้าทั้งปวงก็ไม่ตั้งอยู่ได้เพราะไม่มีธรรมเนียม แลข้าพนักงานระวังการเรื่องนี้ให้เรียบร้อยได้ จึงมีพระบรมราชโองการมาพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ตำรัสสั่งณเกาะสมเดจพระเจ้าบรมวงษเธอเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระบำราบปรปักษ ให้จัดตั้งเปนธรรมเนียม เจ้าพนักงานบาญชีกลางสำรับจะรวบรวมพระราชทรัพย์ ซึ่งจะมีในท้องพระคลังทั้งปวง ตั้งอยู่ในหอรัษฎากรพิพัฒน์ ในพระบรมมหาราชวัง แล้วจึงทรงพระกรุณาโปรด ให้ตั้งพระราชบัญญัติสำรับในออฟฟิศ จะได้เปนแบบอย่างแลเปนคุณในแผ่นดินสืบไป ให้ข้าพนักงานบาญชีกลาง แลเจ้าจำนวนเจ้าภาษีนายอากรทั้งปวง ประพฤติตามพระราชบัญญัตินั้น ของทุกประการ ฯ

๏ ข้อ ๑ ให้ข้าพนักงานบาญชีกลาง คัดบาญชีภาษีอากร

ยันคาที่ชื้นอยู่ในหอรัษฎากรพิพัฒน์ ไว้สำรับออฟฟิศฉบับ ๑ ให้เจ้าจำนวนในพระคลังนั้น ๆ มีไว้ฉบับ ๑ ทุกเจ้าจำนวน แล้วให้แบ่งบาญชีเปนสองแผนกคือเงินที่ค้างเก่ามาจนถึงปีวอกจัตวาศกฉบับ ๑ ตั้งแต่ปีรกาเบญจศก ซึ่งได้เปลี่ยนธรรมเนียมใหม่นี้ ให้มีบาญชีต่างหากคนละฉบับ สอบสวนให้ถูกต้องกัน ทั้งบาญชีกลางแลเจ้าจำนวนอย่าให้ผิดเพี้ยนเปนคำเถียงกันได้ ให้เจ้าจำนวนในพระคลังนั้น ๆ มีห้องออฟฟิศของตัวสำรับเกบบาญชี แลสำหรับเปนที่ชำระความภาษีที่ตัวได้ว่าอยู่นั้นทุก ๆ พระคลัง ที่ได้เปนเจ้าจำนวนว่าการภาษี แลเจ้าจำนวนภาษีทุก ๆ พระคลังนั้นให้มานั่งออฟฟิศที่เปนห้องของตัว คอยฟังการเสมอของทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๔ โมงเช้า จนถึงเวลา ๔ โมงเยน จึ่งให้ยกออฟฟิศกลับไปบ้าน แลการงานสิ่งใดที่เปนการว่ากล่าวเกี่ยวข้องในการภาษี ซึ่งตัวได้ว่ากล่าวอยู่นั้น ให้มาว่าในออฟฟิศห้ามมิให้ไปว่าการภาษีที่บ้านที่เรือน ของตัวเปนอันขาด ฯ

๏ ข้อ ๒ จำนวนเงินที่เจ้าภาษีนายอากร รับผูกไปปีหนึ่งเปนเงินมากน้อยเท่าใดนั้น ให้เจ้าพนักงานบาญชีกลาง แลเจ้าจำนวนแบ่งออกไปเปน ๑๒ งวด ให้เจ้าภาษีส่งเงินงวดทุกเดือนอย่าให้ขาด ถ้าปีใดมีอธิกมาศ ก็ยวกเงินขึ้นในปีนั้นอีกงวดหนึ่ง เปน ๑๓ งวดเสมอของทุกราย ฤๅภาษีสิ่งใดที่เจ้าภาษีเกบได้เปนคราวเปนระดู ที่ไม่เหมือนกับภาษีที่เกบได้เสมอทุกเดือนนั้น ก็ให้เจ้าพนักงาน แลเจ้าจำนวนแบ่งเงินที่เจ้าภาษีรับผูกขาดไปนั้น ออกเปน ๑๒ งวดเหมือนกัน แลเจ้าภาษีจะร้องว่า ในเดือนนี้ยังเกบภาษีไม่ได้ ไม่มีเงินจะส่งนั้นไม่ได้ เพราะภาษีสิ่งนี้เจ้าภาษีเหน่ว่ามีกำไรจึ่งได้รับผูกขาดไปปีหนึ่งเปนเงินเท่านั้น ในเดือนที่ยังเกบภาษีไม่ได้นั้น เจ้าภาษีต้องส่งเงินของเจ้าภาษีแทนเงินที่จะเกบภาษีได้ ให้ครบปีหนึ่ง ๑๒ งวด ถ้าปีใดเปนอธิกมาศก็ให้ยวกเงินขึ้นในปีนั้น อีกงวดหนึ่งเปน ๑๓ งวด ถ้าเจ้าภาษีจะร้องว่าหลือสติกำลัง เพราะยังไม่ถึงเดือนที่จะเกบภาษีได้ จะต้องส่งเงินงวดทุกเดือนนั้นไม่มีเงินจะส่ง ถ้าเจ้าภาษีคนใดร้องดังนี้แล้ว ก็อย่าให้เจ้าพนักงานผู้ที่ว่าภาษีมอบภาษีนั้นให้ผู้นั้นทำ เพราะผู้นั้นเปนคนขัดสนไม่มีทุนรอน ที่จะให้ผูกภาษีของหลวงไปนั้นไม่ควร ฯ

๏ ข้อ ๓ เมื่อจะว่าภาษีอากรกันนั้น ให้เจ้าพนักงานบาญชีกลาง หมายบอกพระยาโชฎึกราชเสรษฐี พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง พระเทพผลู ให้ประกาศไปตามเจ้าภาษีที่ได้ทรงพระกรุณาตั้งแต่งไว้ ให้รับพระราชทานเบี้ยหวัดแลจีนไทยผู้ซึ่งยังไม่ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัด ให้รู้จงทั่วกันว่าจะเปลี่ยนภาษีรายนั้นในวันนั้น แลเจ้าภาษีที่ได้ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงนี้ชื่อตัง ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเสมอทุกปีนั้น ถึงตัวจะต้องการทำภาษีสิ่งนั้นก็ดี ฤๅไม่ต้องการทำภาษีสิ่งนั้นก็ดี ถ้าผู้หมายประกาศแล้ว ต้องมานั่งที่ประชุมในวันกำหนดว่าภาษี ที่ออฟฟิศเสมอของทุกครั้งทุกคราว อย่าให้ขาดได้ แลหมายประกาศกำหนดที่จะว่าภาษีนั้น ให้กำหนดวันว่าภาษีก่อนน่าวันทำภาษีเดือนหนึ่ง ถ้าว่าภาษีตกลงกันในวันนั้นแล้ว ให้เจ้าพนักงานบาญชีกลาง แลเจ้าจำนวนเรียกนายประกันจีนผู้ที่รับทำภาษีนั้นไว้ให้มั่นคง แล้วยังคับให้ส่งเงินล่วงน่าภาษีรายนั้นไว้ ให้ครบ ๓ งวดให้เสรจแต่ใน ๗ วัน นับตั้งแต่วันได้ว่ากล่าวตกลงไป อย่าให้เกินกำหนดได้ แล้วให้เขียนหมายประกาศบีดน่าโรงออฟฟิศไว้ฉบับหนึ่ง ว่าเดือนนี้วันนั้น กำหนดจะเปลี่ยนภาษีสิ่งนั้น ถ้าผู้ที่จะรับทำภาษีรู้แล้ว ก็ให้มาตามกำหนด ฯ

๏ ข้อ ๔ การซึ่งจีนไทยผู้ใดจะยื่นเรื่องราว ประมูลเงินภาษีสิ่งใดก็ดี ฤๅฟ้องขาดเงินภาษีก็ดี ให้ครบงวดครบปีก่อนจึ่งมายื่นต่อเจ้าพนักงานบาญชีกลางในออฟฟิศ ห้ามมิให้ไปยื่นเรื่องราวกันที่อื่น นอกจากที่ประชุมในออฟฟิศ เจ้าพนักงานรับเรื่องราวจากมือจีนแล้ว ให้นำมากราบถวายสมเดจเจ้าพ้นหามาลากรมพระยำรายปรับกษในเวลานั้น ฯ

๏ ข้อ ๕ นายประกันของจีนผู้ที่จะทำภาษีนั้น ให้เจ้าพนักงานเลือกดูเหน่ว่าผู้นั้น ภอสมควรจะรับประกันเงินหลวงเท่านั้นได้ แล้วก็ให้ยอมรับให้ประกันโดยดี อย่าให้ทำอุบายแกล้งเลือก

นายประกัน เพราะจะหาผลประโยชน์ ให้ได้ความลำบากแก่ตัวเจ้าภาษีเหมือนเช่นเป็นมาแต่ก่อน แลผู้ซึ่งจะรับเป็นประกันนั้น ถ้าเจ้าพนักงานเห็นว่าไม่สมควร จะเลือกเสียไม่ยอมให้เป็นประกัน ก็ให้เจ้าพนักงานนำความมาทูล สมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระบำราบปรปักษ์ ให้ทรงทราบก่อน จะได้ทรงปฤกษาเจ้าพนักงานแลเจ้าภาษีที่มีชื่อทั้งปวง ถ้าเห็นว่านายประกันที่เลือกเสียนั้น ไม่สมควรก็จะได้ให้หาประกันเปลี่ยนใหม่ ให้สมควรแก่เงินหลวง ฯ

๏ ข้อ ๖ เมื่อถึงวันกำหนดประชุมว่าภาษีกัน เจ้าพนักงานบาญชีกลางรับเรื่องราว ของผู้ที่มายื่นทุก ๆ ราย ถวายสมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระบำราบปรปักษ์ ทอดพระเนตรแล้ว เรื่องราวที่เป็นภาษีรายเดียวกัน เงินในเรื่องราวของผู้ใดมาก ก็ให้เจ้าพนักงานเอาเงินรายนั้น ร้องประกาศในที่ประชุมว่าภาษีรายนั้นเงินเดิมเท่านั้น จนคนนั้นประมูลขึ้นอีกท่านนั้น เจ้าภาษีคนเก่าฤๅผู้หนึ่งผู้ใด จะประมูลเงินขึ้นอีกก็ให้ว่ามาในที่ประชุมนั้น ถ้าเจ้าภาษีคนเก่าฤๅผู้หนึ่งผู้ใดร้องประมูลเงินมากกว่า ผู้ซึ่งประมูลเดิม ตั้งแต่สิบชั่งขึ้นไป ก็ให้เจ้าพนักงานผู้ที่ร้องประกาศนั้น ยึดเอาคำผู้ที่ประมูลเงินขึ้นใหม่นั้น ร้องประกาศต่อไป ถ้ามีผู้ประมูลเงินขึ้นอีก ก็ให้เจ้าพนักงานรับเอาคำผู้ที่ประมูลเงินขึ้นอีกนั้นร้องประกาศต่อไป ถ้าเจ้าพนักงานร้องประกาศถามคนทั้งปวงถึง ๓ ครั้ง ๔ ครั้งแล้ว ไม่มีผู้ใดประมูลเงินขึ้นอีก ก็ให้ภาษีรายนั้นตกอยู่กับผู้ที่ประมูลเงินขึ้นมากนั้น ทำภาษีทูลกระหม่อม ถวายต่อไป ฯ

๏ ข้อ ๗ เจ้าพนักงาน จะร้องประกาศภาษีพวกจีนเจ้าภาษีที่จะเข้ามานั่งในที่ประชุมรับประมูลภาษีนั้น อย่าให้เจ้าจำนวนในภาษีที่จะว่ารายนั้นเกี่ยวกัน ว่าพวกนี้พวกนั้น ลางทีภาษีรายนั้น เจ้าจำนวนอยากจะให้แก่ผู้นั้นได้รับทำต่อไป ถึงจะมีผู้มาคอยขึ้นประมูลเงิน เจ้าจำนวนก็จะขอร้องพูดเป็นการลับเสียว่า ภาษีรายนี้อยากจะให้พวกพ้องของตัวทำ ผู้ซึ่งจะมาว่าประมูลเงินนั้นของไว้ก่อน อย่าเพ่อว่ากล่าวประมูลเงินขึ้นแลผู้ซึ่งจะมาประมูลเงินนั้น ถ้าเจ้าจำนวนว่าดังนี้แล้ว ก็ต้องมีความเกรงกลัวลดหย่อนให้ พวกของเจ้าจำนวนก็ได้รับภาษีนั้นไปทำได้โดยง่าย ไม่ต้องประมูลเงินขึ้นให้มาก เงินพระราชทรัพย์ของแผ่นดินจึงได้ตกน้อยถอยไป แต่เจ้าจำนวนนั้นมีผลประโยชน์ ห้ามมิให้เป็นการดังนี้ได้ต่อไป ถ้าเจ้าจำนวนใดจำนวนหนึ่งกระทำดังที่ว่ามานี้ จะทำโทษเสมอผู้ที่ล่วงพระราชบัญญัติ แลมือจีนเจ้าภาษีทั้งปวง จะมาประชุมว่าภาษีในออฟฟิศนั้น ให้เจ้าพนักงานแลเจ้าจำนวนกับเจ้าภาษี ที่มีชื่อทั้งตรวจน่าชื่อมีชื่อที่จะรับทำภาษีได้นั้น โดยความซื่อสุจริต อย่าให้ถือว่าพวกนี้พวกนั้น ถ้าเหมือนสมควรว่าเป็นคนมีทุนรอนมั่นคงดีแล้ว จึงให้เข้ามานั่งในที่ประชุม ถ้าเป็นจีนไม่มีทุนรอนก็อย่าให้เข้ามาในที่ประชุมนั้น ถ้าภาษีว่าตกลงกันแล้ว ให้เจ้าพนักงาน จดหมายถ้อยคำของผู้นั้นไว้ให้มั่นคงแล้ว ให้ผู้นั้นลงชื่อประทับตราไว้เป็นสำคัญด้วย แล้วให้เจ้าพนักงานคิดรวมเงินเดิม ~~แลเงินประมูลขึ้นใหม่แบ่งออก~~ เป็น ๑๒ งวด ให้ผู้ที่จะรับทำภาษีต่อไปนั้น ส่งเงินล่วงน่าไว้ ๓ งวด แล้วให้เรียกประกันไว้ให้ภอสมควรแก่เงินหลวง ฯ

๏ ข้อ ๘ ตั้งแต่วันได้ว่า ภาษีตกลงกัน ๗ วันให้เจ้าภาษีคนใหม่ ได้รับตราตั้งแลตราสำเนาเมืองนั้นให้สรรพ แลตราตั้งเจ้าภาษีแลตราสำเนาเมืองนั้น ให้เจ้าภาษีมารับต่อเจ้าพนักงานที่ออฟฟิศ แลเงินค่าตราค่าเผาค่าฎีกา ซึ่งเจ้าพนักงานเคยได้มาแต่ก่อนนั้น ให้เจ้าพนักงานในออฟฟิศ เรียกไว้แต่เจ้าภาษีที่รับตราตั้งรวมไว้ ให้พร้อมทั้งค่าเผาค่าฎีกา ในวันที่เจ้าภาษีมารับตราตั้ง แลเงินค่าตราค่าเผาค่าฎีกา ที่เจ้าพนักงานในออฟฟิศ เรียกรวบรวมไว้นั้น ภายหลังจึงจะทรงพระกรุณาพระราชทานแบ่งปันให้ ห้ามมิให้เจ้าพนักงานผู้หนึ่งผู้ใดเบียดเบียนเรียกเงินค่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดต่อเจ้าภาษีเป็นอันขาด ฯ

๏ ข้อ ๙ เจ้าภาษีที่ได้รับตราตั้ง ไปแล้วให้เจ้าพนักงานบาญชีกลาง แลเจ้าจำนวนกำหนดวันคืนไว้ให้มั่นคง เมื่อถึงงวดเดือนเจ้าภาษีไม่เอาเงินมาส่ง ตามพิกัดหัตถเลขตราก็ให้

เจ้าพนักงานเร่งรัดให้เจ้าภาษีนำเงินมาส่งให้จงได้ ถ้าพ้นกำหนดงวดเดือนไป ๗ วัน เจ้าภาษีไม่ส่งเงินงวดตามพิกัดต้องตรา ให้เจ้าพนักงานยาญชีกลาง หักเงินที่เจ้าภาษีส่งล่วงน่าไว้ ๓ เดือน นั้นเสียเดือนหนึ่ง ยังคงเงินที่ได้สั่งล่วงน่าไว้อีก ๒ เดือน ถ้าถึงกำหนดงวดเดือน เจ้าภาษีไม่ส่งเงินอีกเป็นสองงวด ให้เจ้าพนักงานยาญชีกลาง หักเงินล่วงน่าที่ยังเหลืออยู่อีก ๒ เดือนนั้น ส่งพระคลังมหาสมบัติเสียอีกเดือนหนึ่ง แล้วให้เจ้าพนักงานยาญชีกลาง ออกประกาศกำหนดวันประชุมเปลี่ยนภาษีรายนั้น ในวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือนที่สาม ในเดือนที่สามที่จะเปลี่ยนเจ้าภาษีใหม่นั้น ให้เจ้าพนักงานยาญชีกลางมาเร่งจำนวน เกาะตัวเจ้าภาษีคนเก่าไว้ก่อว่าจะครบเดือน ถึงกำหนดเจ้าภาษีคนใหม่รับทำต่อไป ถ้าครบเดือนถึงกำหนดเจ้าภาษีคนใหม่รับทำต่อไปแล้ว ก็ให้ตักเงินเจ้าภาษีคนเก่าที่ส่งล่วงน่าไว้ ยังเหลืออยู่เดือนหนึ่งนั้น ส่งพระคลังมหาสมบัติ หมดจำนวนเงินเจ้าภาษีคนเก่า ได้ส่งล่วงน่าไว้ ๓ งวด แล้วให้ปล่อยเจ้าภาษีคนเก่า ให้เจ้าภาษีคนใหม่รับทำภาษีนั้นต่อไป ถ้าภาษีรายใดเจ้าภาษีไม่ส่งเงินงวด ตามพิกัดท้องตราเหมือนดังห้ามาแล้วนั้น ถ้าเงินนั้นขาดไปไม่ได้ส่งถึงสองงวดในเดือนใด ไม่กำหนดว่าต้นปี กลางปี ฤๅปลายปี ถ้าขาดลงสองงวดไม่ได้ส่งแล้ว เจ้าพนักงานต้องประชุมเปลี่ยนเจ้าภาษีใหม่ ในวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือนที่สามให้สรรพากรทุกราย ในวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือนที่สาม ที่จะต้องประชุมเปลี่ยนเจ้าภาษีนั้น ถ้าเจ้าภาษีมีเงินมาส่ง ส่วนเงินที่ค้างสองงวดนั้นทันในวันนั้น ก็ให้งดการที่จะว่าเปลี่ยนเจ้าภาษีนั้นไว้ก่อน ให้เจ้าภาษีที่ได้ห้ามาแล้วนั้นรับทำต่อไป ถ้าภาษีรายใดครบจำนวนปีแล้ว ไม่มีผู้ใดยื่นเรื่องราวประมูลเงินนั้น เจ้าภาษีร้องว่าขาดทุนจะขอรับทำได้แต่ปีละเท่านั้น ให้เจ้าพนักงานรับเรื่องราว นำกราบทูลสมเดจเจ้าพระยามหามาลากรมพระคลังรายปรึกษา ทรงทราบแล้ว ให้เจ้าพนักงานหมายประกาศ นัดวันประชุมว่าการภาษีตามที่ได้กำหนดไว้ ถ้าถึงวันประชุมพร้อมกันแล้ว ให้เจ้าพนักงานคัดเรื่องราวของผู้ที่ร้องขอนั้น ร้องประกาศในที่ประชุมว่าภาษีรายนั้น เงินเดิมผู้นั้นรับผูกไปกำหนดนี้ผู้ใดผู้นั้นทำเรื่องราวร้องว่าขาดทุนทำไม่ได้ จะขอรับทำแต่เพียงปีละเท่านั้น ถ้าผู้ใดจะชักให้สูงกว่าผู้ที่ร้องขาด แล้วจะให้ผู้นั้นรับทำภาษีนั้นต่อไป ถ้ามีผู้หนึ่งผู้ใดประมูลเงินชักมากกว่าผู้ที่ร้องขาดมาก ก็ให้ภาษีนั้นเป็นของผู้ที่ประมูลเงินมาก รับทำต่อไป ถ้าเจ้าพนักงานร้องประกาศ ถึง ๓ ครั้ง ๔ ครั้งแล้ว ไม่มีผู้ประมูลเงินชักขึ้นให้สูงกว่า เจ้าภาษีผู้ที่ร้องขาดก็ให้ภาษีนั้นตกอยู่กับเจ้าภาษีคนเก่าที่ร้องขาด ได้ทำภาษีนั้นต่อไปแต่ให้ลดเงินให้ตามในเรื่องราวร้องขาดของเจ้าภาษีผู้นั้น ฯ

๏ ข้อ ๑๐ ภาษีสิ่งไร ที่เป็นภาษีเกบได้มาก ในระหว่าง ๒ เดือน ๓ เดือนต่างกันนี้ ต่อไปกลางปีปลายปีเกบไม่ได้เลยทุก ๆ เดือนก็ดี ฤๅภาษีที่เกบได้แต่ในกลางปีฤๅปลายปีก็ดี เจ้าภาษีเกบภาษีได้ ในเดือนที่เป็นเดือนดีแล้วจนเต็มจะทิ้งภาษีนั้นเสีย เพราะได้เกบภาษีในเดือนที่ดีนั้น ได้เงินไว้มากกว่าเงินที่ได้ส่งล่วงน่าไว้ ๓ งวด นั้นหลายเท่าแล้ว เจ้าภาษีจะทิ้งภาษีนั้นเสีย ไม่ส่งเงินงวดรายเดือนต่อไป ปล่อยให้เจ้าพนักงานหาเจ้าภาษีเปลี่ยนใหม่ ผู้ซึ่งจะมารับทำภาษีใหม่ก็จะร้องว่าภาษีรายนี้เกบได้ จำเภาะแต่ในเดือนนั้น ๆ นับที่ส่งล่วงเดือนมาแล้ว เจ้าภาษีคนเก่าได้เกบเงินภาษีรายนี้ ต่อราษฎรเสร็จแล้ว ผลในเดือนที่จะต่อไปจนตลอดปีนั้น ไม่มีสิ่งของที่จะเกบภาษีได้ เพราะสิ้นระดูขาดกรามแล้ว เจ้าภาษีคนเก่าจึงได้ทิ้งภาษีนั้นเสีย ถ้าการเป็นดังนี้ให้เจ้าพนักงานยาญชีกลาง แลเจ้าจำนวนปฤกษาแต่ยังคงเจ้าภาษีที่เป็นพระหลวงมีชื่อว่าภาษีรายนี้ ตั้งแต่เดือนนี้ไปจนถึงเดือนที่ครบจำนวนปี ถ้ามีผู้จะรับผูกต่อไป จะควรกะเงินหลวงให้ผูกไปถึงเท่าใด ให้พระหลวงเจ้าภาษีทั้งปวง ว่ามาให้พร้อมกันตามที่เหมาะสมควรในเวลานั้น ถ้าพระหลวงเจ้าภาษีเหมาพร้อมกันว่าภาษีรายนี้ยังอยู่อีกท่านี้เดือน จะสิ้นปีแล้วก็เป็นเดือนที่จะเกบภาษีได้น้อยด้วย ควรที่จะให้ผูกไปเป็นเงินแต่เพียงเท่านี้เหมาว่าจะสมควร ถ้าพระหลวงเจ้าภาษีเกลงเหมาว่าเป็นเงินเพียงเท่านี้แล้ว เป็นต้นว่าพระหลวงเจ้าภาษีกะเงินเพียงร้อยชั่งที่จะทำได้ต่อไปจนตลอดปีนั้น ก็ให้เจ้าพนักงานร้องประกาศ ลดเงินเสียสิบชั่ง ให้ร้องประกาศแต่เก้าสิบชั่ง ถ้ามีผู้ประมูลเงินขึ้นอีกสิบชั่ง ก็ให้เจ้าพนักงาน

ร้องประกาศต่อไปว่า ผู้นั้นประมูลเงินขึ้นอีกสิบชั่งเป็นร้อยชั่ง ถ้าจะมีผู้ใดประมูลเงินขึ้นอีกต่อไป ก็ให้ข้าพนักงานรับเงินรายที่ผู้ประมูลนั้นร้องต่อไป จนไม่มีผู้ใดประมูลแล้วจึงให้ภาษีรายนั้นตกอยู่กับผู้ที่ประมูลเงินสูงกว่าคนทั้งปวง รับทำต่อไปจนครบปี แลเงินในจำนวนปีที่เจ้าภาษีคนเก่ารับผูกขาดไปนั้น ยังขาดจำนวนมากน้อยเท่าใด ให้ข้าพนักงานเร่งเอาแต่เจ้าภาษีคนเก่า ถ้าแลพระหลวงเจ้าภาษีจะเงินลงแล้ว เจ้าพนักงานร้องประกาศถามคนทั้งปวง ไม่มีผู้ใดรับประมูลเงินขึ้นเลยแต่สักคนหนึ่ง ฤๅมีผู้รับประมูลเงินขึ้น ตามที่ว่ามานั้นก็ดี แลเงินหลวงที่ขาดจำนวนอยู่ในปีนั้น มากน้อยเท่าใด ให้ข้าพนักงานเอาตัวเจ้าภาษีคนเก่าจำตรวนเร่งเงินซึ่งขาดจำนวนในปีนั้น ให้ครบตามจำนวนเงินมากแลน้อย ถ้าเจ้าภาษีคนเก่าจะไม่มีเงินให้ ก็ให้ข้าพนักงานเกี่ยวเอาบุตรภรรยาข้าทาษที่บ้านเรือน เรือแพสวนไร่นา แลทรัพย์สิ่งของสะวิญญาณะกะทรัพย์ อวิญญาณะกะทรัพย์มาเป็นของหลวงให้สิ้นเชิง แล้วเอาตัวเจ้าภาษีจำคุกไว้ ๓ ปี จึ่งพ้นโทษ เพราะจีนเจ้าภาษีคนนั้น เกบเงินภาษีกันแล้วไม่ส่งหลวง คิดน้อพระราชทรัพย์ของหลวง ไม่ซื่อตรงต่อแผ่นดิน ภาษีรายนี้เมื่อถึงกำหนดปีขึ้นปีใหม่ จึ่งให้ข้าพนักงานบาญชีกลางแลเจ้าจำนวน นัดวันประชุมว่าประมูลภาษีรายนี้ใหม่ต่อไป ฯ

◎ ข้อ ๑๑ ถ้าเจ้าภาษีส่งเงินงวดเดือนเสมอทุกเดือน มิได้ขาดตามพิกัดต้องครบแล้ว ถ้าเจ้าภาษีส่งเงินเสมออยู่ทุกเดือนถึง ๙ เดือนแล้ว เดือนที่ ๑๐ ที่ ๑๑ ที่ ๑๒ อย่าให้เจ้าภาษีต้องส่งเงินงวดเดือนอีก ให้ข้าพนักงานบาญชีกลางหักเงินล่วงน่า ๓ เดือนที่เจ้าภาษีส่งนั้น ส่งขึ้นพระคลังมหาสมบัติแทนงวดเดือนที่ ๑๐ เดือนหนึ่ง ที่ ๑๑ เดือนหนึ่ง ที่ ๑๒ เดือนหนึ่ง ครบจำนวนปีหนึ่ง ๑๒ เดือน ถ้าขึ้นปีใหม่ไม่มีผู้ใดประมูลเงินภาษีนั้นขึ้นอีก เจ้าภาษีคนเก่าได้รับทำต่อไปก็ให้ข้าพนักงานเรียกเงินงวดล่วงน่าต่อเจ้าภาษีคนเก่าไว้ ให้ครบ ๓ งวดตามเดิมแล้ว ก็ให้เจ้าภาษีคนเก่ารับทำในจำนวนปีใหม่ต่อไป แต่อย่าให้เจ้าภาษีต้องเสียเงิน ค่าตราตั้งครั้งหนึ่งเท่านั้น ฯ

◎ ข้อ ๑๒ เงินงวดเดือนซึ่งเจ้าภาษีส่งทุกเดือนนั้น ถึงกำหนดเดือน ให้เจ้าจำนวนนำเจ้าภาษีมาส่งยังเจ้าพนักงานในออฟฟิศ ให้เจ้าพนักงานในออฟฟิศนำไปส่ง ยังพระคลังมหาสมบัติให้สมอของทุกครั้ง ห้ามมิให้เจ้าจำนวนแลเจ้าภาษีไปส่งเงินที่อื่น นอกจากออฟฟิศเป็นอันขาด แต่เงินซึ่งเจ้าภาษีส่งล่วงน่าไว้ ๓ เดือนทุก ๆ ภาษีนั้น ให้เจ้าพนักงานบาญชีกลางเก็บรักษาไว้ที่ออฟฟิศ ถ้าเงินภาษีรายใดขาดไม่ส่งตามงวดเดือน จะให้เอาเงินล่วงน่าภาษีรายนั้น ที่ส่งไว้ไปส่งยังเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ อนึ่งภาษีอากรทั้งปวงซึ่งเจ้าภาษีนายอากรได้รับทำไปใหม่ ตั้งแต่ออกพระราชบัญญัตินี้แล้วนั้น ให้ส่งตัวเงินทุกงวดทุกเดือน ตามพระราชบัญญัติห้ามมิให้ส่งสิ่งของสิ่งไรสิ่งหนึ่งเป็นอันขาด ฤๅเจ้าภาษีได้ส่งของไว้ ในพระคลังต่าง ๆ แต่เดิมแล้ว จะมาขอหักเงินงวดภาษีซึ่งทำไปใหม่นั้นห้ามอย่าให้เจ้าพนักงานหักให้เป็นอันขาด อนึ่งภาษีที่ต้องจ่ายราชการเหมือนหนึ่งภาษีน้ำมันเป็นต้น ให้เจ้าภาษีส่งตัวเงินทุกงวด แล้วจึ่งให้ทำฎีกามาเบิก เอาตัวเงินในคลัง จะจ่ายให้ทุกเดือนไม่ให้ขัดข้อง ฯ

◎ ข้อ ๑๓ ให้เจ้าพนักงานแลเจ้าจำนวน ยังคับเจ้าภาษีนายอากรเทนเงิน ซึ่งได้รับทำภาษีไปนั้น ให้เจ้าภาษีทำบาญชีรายชื่อผู้ซึ่งรับช่วงภาษีไปนั้น ให้ไว้ต่อเจ้าจำนวนทุกภาษีว่าตำบลนั้น เจ้าภาษีได้แต่งให้ผู้นั้นไปเก็บ ให้เจ้าจำนวนรู้ไว้ด้วย ของทุกตำบลเจ้าภาษีได้รับภาษี ไปครบเดือนหนึ่งแล้วจะให้ผู้ใดผูกช่องไปเก็บภาษีในแขวงกรุงเทพ ฯ ก็ดี หัวเมืองก็ดี กำหนดให้เจ้าภาษีใหญ่ยื่นบาญชีรายผูกช่อง ต่อเจ้าจำนวนให้สรรในกำหนดเดือนหนึ่ง แล้วให้เจ้าจำนวนหมายประกาศ ให้ผู้ที่รับช่วงผูกภาษีไปนั้นให้รู้จงทั่วกัน ว่าเจ้าภาษีใหญ่รับผูกขาดภาษีสิ่งนี้มาต่อเจ้าพนักงานยี่หนึ่ง เป็นเงินเท่านั้น เจ้าภาษีใหญ่ต้องส่งเงินหลวง เดือนละเท่านั้นเสมอทุกเดือน ปีหนึ่ง ๑๒ เดือนเป็นเงินเท่านั้น ผู้ที่ได้รับช่วงตัดตอนมาจากเจ้าภาษีใหญ่มากน้อยภาษีนั้น ถ้าจะส่งเงินต่อเจ้าภาษีใหญ่ ก็ให้เบ่งเงินของตัวที่ได้รับช่วงตัดตอนมาจากเจ้าภาษีใหญ่นั้นออกเป็น ๑๒ งวด ส่งเจ้าภาษีใหญ่เดือนละงวด ให้หมอนเจ้าภาษีใหญ่

ให้ส่งต่อเจ้าพนักงานในออฟฟิศหลวงเสมอทุกเดือน ถ้าเจ้าภาษีใหญ่จะเรียกเงินล่วงน่า ก็ให้ผู้ที่ผูกช่วงให้เงินล่วงน่าต่อเจ้าภาษีใหญ่เพียง ๓ เดือน แล้วบอกแก่เจ้าจำนวนให้รู้ไว้ เป็นพยาน ถ้าเจ้าภาษีใหญ่จะทิ้งภาษีเสีย ไม่ส่งเงินหลวงในระหว่าง ๓ เดือน ๔ เดือน มีเจ้าภาษีคนใหม่รับทำต่อไปแล้ว เจ้าภาษีคนใหม่จะเรียกเอาเงินภาษี กับผู้ที่รับช่วงตัดตอนไปจากเจ้าภาษีคนเก่า ในระหว่างที่เป็นเดือนของเจ้าภาษีคนใหม่รับทำนั้น ถูกช่วงจะร้องว่าเจ้าภาษีคนเก่าได้เรียกเงินล่วงน่าไปแต่เพียงนั้นเดือนแล้ว ข้าพนักงานแลเจ้าจำนวนก็จะต้องหาตัวเจ้าภาษีคนเก่ามาชำระเป็นความลำบากยืดยาวเสียเวลามาก จึงได้ประกาศให้ผู้ที่รับช่วงตัดตอนภาษีมาขอให้เจ้าภาษีใหญ่ให้รู้ทั่วกันไว้ดังนี้ ถึงจะเปลี่ยนเจ้าภาษีใหญ่ในเดือนไร ๆ ก็จะไม่ได้เป็นการลำบากเพราะตัวได้ส่งเงินไว้เป็นงวดเดือนทุก ๆ เดือน เมื่อเปลี่ยนเจ้าภาษีใหญ่เดือนไร ก็จะได้ส่งเงินต่อเจ้าภาษีคนใหม่ตามจำนวนเดือนให้ครบปี ตามที่ได้ผูกไปต่อเจ้าภาษีคนเก่านั้น ถ้าผู้ที่รับผูกช่วงภาษีให้เงินต่อเจ้าภาษีใหญ่ล่วงน่าไปหลายเดือน ถึงเวลาที่จะต้องการเปลี่ยนเจ้าภาษีใหญ่แล้ว จะร้องว่าได้ส่งเงินให้เจ้าภาษีใหญ่ไปเท่านั้นเดือนแล้วนั้นไม่ได้ ถ้าข้าพนักงานแลเจ้าจำนวนจะให้ครั้งให้เจ้าภาษีใหญ่ไปเก็บภาษีก็ให้มีหนังสือบังคับในพิกัดห้องตราว่า ถ้าเจ้าภาษีใหญ่จะตัดตอนให้มีผู้รับช่วงไปเรียกภาษีค้างเดือนไร เป็นเงินมากน้อยเท่าไร ก็ให้เจ้าภาษีใหญ่คิดกะเงินแบ่งออกเป็น ๑๒ งวด ให้ผู้รับช่วงส่งเป็นงวดเหมือนอย่างเจ้าภาษีใหญ่ ส่งเงินต่อเจ้าพนักงาน ห้ามอย่าให้เจ้าภาษีใหญ่เรียกเงินล่วงน่าต่อผู้รับช่วง ให้สรรฤาครึ่งหนึ่งเป็นอันขาด ฯ

๏ ข้อ ๑๔ ให้เจ้าพนักงานบาญชีกลาง ทำบาญชีรายเดือนทุก ๆ เดือน ว่าเงินภาษีอากรรายนั้น ผู้นี้รับทำตั้งแต่วันนั้นถึงวันสิ้นค่ำหนึ่งเดือนนั้นเป็นงวดที่หนึ่ง เจ้าภาษีได้ส่งเงินภาษีรายนั้นงวดที่หนึ่ง เป็นเงินเท่านี้ทุก ๆ ภาษี ถ้าภาษีรายใดไม่ได้ส่งเงินงวดตามพิกัดห้องตรา ก็ให้ทั้งบาญชีว่าภาษีรายนั้นไม่ได้ส่งเงินงวดในเดือนนั้น เจ้าพนักงานต้องทักเงินล่วงน่าภาษีรายนั้น ส่งพระคลังมหาสมบัติงวดหนึ่ง ในจำนวนเดือนนั้น ให้เจ้าพนักงานคัดบาญชี นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา แล้วให้มีไว้สำรับในออฟฟิศด้วยฉบับหนึ่ง เสมอทุกเดือนในเวลาที่ได้ตั้งเจ้าภาษีนายอากรใหม่เสร็จสิ้นทุกรายในจำนวนปีนั้นแล้ว ให้เจ้าพนักงานบาญชีกลาง เกียบบาญชีเงินภาษีอากร ซึ่งได้ตั้งให้ผูกไปแล้วนั้นทุก ๆ ราย คิดรวมเงินที่จะได้ส่งในพระคลังมหาสมบัติ ในปีนั้นเป็นเงินมากน้อยเท่าใด แล้วให้คิดตามงวดเดือนซึ่งแบ่งไว้ว่า เงินภาษีทุกรายจะได้ส่งพระคลังมหาสมบัติเดือนละมากน้อยเท่าไร แล้วให้เจ้าพนักงานบาญชีน้ำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาฉบับหนึ่ง แลให้เจ้าจำนวนที่ได้บังคับภาษีทุก ๆ ราย ทำบาญชีรวมจำนวนเงินในภาษีของตัวที่ได้ว่ากล่าวอยู่นั้น ให้ผูกกับบาญชีเจ้าพนักงานกลางรงทุกเจ้าจำนวน ให้เจ้าพนักงานบาญชีกลาง รวมบาญชีเงินภาษีอากรทั้งหมดให้รู้ชัดว่า ปีหนึ่งจะได้เงินนั้นในพระคลังมหาสมบัติ จะเป็นเงินมากน้อยเท่าใดให้สมอ รงทุกปีอย่าให้คลาดเคลื่อนได้ จะ

๏ ข้อ ๑๕ เจ้าจำนวนผู้ซึ่งได้ว่าภาษีอากรทุก ๆ ราย ให้ระวังรักษาภาษีอากรซึ่งตัวได้ว่าอยู่นั้นรงดี ถ้าเจ้าภาษีจะมีกิจอันควรเกี่ยวข้อง สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เป็นธุระของเจ้าจำนวนแล้ว ให้เจ้าจำนวนว่ากล่าวตักเตือนให้แล้วโดยเร็ว อย่าให้เจ้าจำนวนทำหน่วงเหนี่ยวชักช้าหาประโยชน์ ทำให้เจ้าภาษีได้ความเดือดร้อน เพราะเจ้าจำนวนเบียดเบียนแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้เป็นอันขาด ถ้าเจ้าภาษีจะมีกิจอันควรเกี่ยวข้องในการภาษีรายนั้น ถ้าเป็นความเกินอำนาจที่เจ้าจำนวนจะว่ากล่าวเปรียบเทียบได้ ก็ให้เจ้าจำนวนนำความมากราบทูล ต่อสมเดจเจ้าพ้นหัวหมาลา กรมพระยำนายปรยักษ จะได้ทรงตัดสินให้ ถ้าเป็นความใหญ่ควรจะกราบบังคมทูลพระกรุณา สมเดจเจ้าพ้นหัวหมาลา กรมพระยำนายปรยักษ จะได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ให้ทรงทราบฝ่าลอง ๆ จะได้ทรงตัดสิน ให้ไว้เป็นแบบฉบับสำหรับออฟฟิศต่อไป อย่าให้เจ้าจำนวนละเลยเพิกเฉยในกิจธุระของเจ้าภาษีซึ่งขึ้นอยู่ในจำนวนของตัว ให้ระวังเอาใจใส่ในการที่จะรักษาภาษีให้จงมาก ถ้าถึงเดือนขึ้นเจ้าภาษีจะต้องส่งเงินงวด ก็ให้เจ้าจำนวนคอยระวังทักเดือนเร่งรัด อย่าให้เงินงวดภาษีขาดค้างข้ามเดือนไปได้ ถ้าภาษีอากรรายใดไม่ได้ส่งเงินงวด ตามพิกัด

ท้องตราถึง ๒ เดือนต้องเปลี่ยนเจ้าภาษีคนนั้น มีเจ้าภาษีคนใหม่เข้ารับทำภาษีอากรรายนั้นแล้ว เจ้าภาษีคนใหม่กับเจ้าภาษีคนเก่าจะเกี่ยวข้องกันด้วยลูกช่วง ที่เจ้าภาษีคนเก่าให้ผูกคัดตอนไปเก็บภาษีทุกตำบลนั้น ก็ให้เจ้าจำนวนดูตามบาญชีของผู้ที่ได้รับช่วงคัดตอนไปเก็บภาษีนั้น ที่ได้ยื่นบาญชีส่งเงินแก่เจ้าภาษีใหญ่ไว้คือเจ้าจำนวน ถ้าในรายเดือนของลูกช่วงที่รับผูกไปได้ส่งไว้ถึงเจ้าภาษีคนเก่า เกินเดือนที่เจ้าภาษีคนเก่าจะต้องออกจริง ก็ให้เจ้าจำนวนเร่งเงินที่ลูกช่วงได้ส่งไว้คือเจ้าภาษีคนเก่านั้นเกินเดือนให้เจ้าภาษีคนใหม่ ให้ครบตามจำนวนเดือนที่เกินซึ่งเจ้าภาษีคนเก่าได้เรียกไว้ และลูกช่วงที่ได้ผูกไปต่อเจ้าภาษีคนเก่าแล้วนั้น ก็ให้เจ้าภาษีคนใหม่รับเป็นลูกช่วงของตัวต่อไป เมื่อสิ้นจำนวนปีนั้นแล้ว เจ้าภาษีได้ทำภาษีรายนั้นอีกต่อไป ลูกช่วงของเจ้าภาษีคนเก่านั้น เจ้าภาษีคนใหม่จะให้รับผูกต่อไปก็ตาม ฤๅจะผลักเปลี่ยนเสียก็ตามแต่ใจของเจ้าภาษีคนใหม่ แต่ในระหว่างที่เจ้าภาษีคนใหม่ รับเปลี่ยนภาษีมานั้นเป็นกลางงวดกลางปีเปลี่ยนเจ้าภาษีแล้ว จะเปลี่ยนลูกช่วงของเจ้าภาษีคนเก่าให้หมดก็จะเป็นการลำบากมากไป เพราะเจ้าภาษีใหญ่ได้รับภาษีกันในกลางงวดกลางปี ข้อความเหล่านี้เป็นธุระของเจ้าจำนวน จะต้องเป็นผู้ไปรียบเทียบตัดสิน ให้เจ้าจำนวนทูลกระหม่อมสำรับออฟพีคนี้ให้ถี่ถ้วนแล้วให้ชำระ เปรียบเทียบตัดสินให้แล้วแก่กันโดยเร็วอย่าให้เนิ่นช้าได้ ถ้าเจ้าจำนวนใดละเลยเพิกเฉยไม่เอาธุระถ้อยความเกี่ยวข้องในการภาษีของตัว ซึ่งได้ว่ากล่าวอยู่นั้นโดยยุติธรรมแลพูดจาเป็นอุบาย ถ่ายเทหมายแต่จะหาผลหาประโยชน์ในการซึ่งไม่เป็นยุติธรรมนั้น ถ้าเจ้าภาษีร้องฟ้องว่ากล่าวว่าเจ้าจำนวนไม่เอาธุระแลตัดสินความ ไม่เป็นยุติธรรมหมายแต่จะเบียดเบียนหาผลประโยชน์ฝ่ายเดียว ถ้าชำระได้ความจริงดังนั้นแล้ว จะให้ถอดเจ้าจำนวนผู้นั้นออกเสียจากที่เจ้าจำนวน แล้วจะลงพระราชอาญา ตามโทษานุโทษผู้ซึ่งล่วงพระราชบัญญัติ จะได้เป็นแบบอย่างแก่ข้าราชการ ผู้ซึ่งจะทำราชการสนองพระเดชพระคุณในแผ่นดินต่อไปภายน่า ฯ

๏ ข้อ ๑๖ แลการภาษีอากรทุกอย่าง ซึ่งสมเดจเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยำรายปรีดิ์กษ รับพระบรมราชโองการเป็นผู้จัดการรวบรวมจำนวนเงินภาษีทุกอย่าง ให้รู้จำนวนเงินซึ่งได้ขึ้นในพระคลังมหาสมบัติทุกเดือนทุกปี จะเป็นเงินมากน้อยเท่าใดนั้น ก็เพราะมีพระราชประสงค์ ที่จะได้ทรงจัดการบ้านเมืองให้มีความเจริญยิ่งขึ้นไป แลเงินที่จะจำหน่ายใช้ราชการในแผ่นดินนั้นก็จะได้รู้กำหนดมากแลน้อย แลเงินภาษีอากรซึ่งเก็บรวบรวมเข้าได้ดังนี้ ก็เป็นประโยชน์แก่แผ่นดินบ้านเมืองมิได้เป็นประโยชน์แก่ท่านผู้ใด เจ้าพนักงาน ผู้ใหญ่ผู้น้อยในบาญชีกลางก็ดี แลผู้ซึ่งเป็นเจ้าจำนวนได้ว่าภาษีทุกอย่างนั้นก็ดี ฤๅข้าราชการซึ่งได้รับราชการในการภาษีอากร ทำราชการอยู่ในออฟพีคบาญชีกลางนี้ จงตั้งใจประพฤติตามพระราชบัญญัติแลกฎหมาย ที่มีอยู่แล้วแลจะมีต่อไปเบื้องน่าทุกข้อทุกประการ พระราชบัญญัติแลกฎหมายสำหรับการออฟพีคนี้ เป็นการตัดผลต่อประโยชน์ของเจ้าพนักงานทั้งปวง ถ้าเจ้าพนักงานทั้งปวงจะประพฤติตามพระราชบัญญัติแลกฎหมายนี้ ผลประโยชน์เหมือนอย่างเช่นแต่ก่อน ซึ่งเคยได้เป็นอาณาประโยชน์ของคนนั้นก็จะขาดสูญไป การอันนี้ก็ได้ทรงทราบ ใต้ฝ่าลอง ๆ ทุกประการแล้วแลข้าราชการซึ่งได้รับราชการอยู่ในออฟพีคนี้ จะทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานเงินเดือนเงินปี ให้ถอสมกับการที่คนได้รับราชการนั้นของทุกนาย แต่อย่าให้คิดหาประโยชน์ ให้เกินกว่าราชการของคนที่ได้ทำนั้น ให้อุสาห์ประพฤติตามพระราชบัญญัติ แลกฎหมายที่มีอยู่แล้วนั้น แลที่จะมีต่อไปภายน่าทุกประการ ฯ

พระคลังสินค้า

๏ ณวันจันทร เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นเก้าค่ำ ปีขอฉศก จันพุ้ง รับตราตั้งเป็นที่หลวงเบิกบานบุรีรัตน์ นายอากรหวยจีน หวย กข กรุงเทพ ๆ จันซื้อประกัน เงินเดิม ๔๒๐๐ ชั่ง เงินประมูล ๖๐๐ ชั่ง รวม ๔๘๒๐ ชั่ง ออกโรงแต่ณวันเสาร์ เดือนแปด ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีขอฉศก

หอกเมืองปราจิณบุรี

๏ ข้าพระพุทธเจ้า พระราชเสนา ภ.ช. ปลัดทูลฉลองกรมหาดไทยฝ่ายเหนือ มาถึงพระศรีเสนา ต.ช. ปลัดบาญชีกรมหาดไทยฝ่ายเหนือ ได้นำยอกจีนกรายเรียน ๆ พณ ๆ เจ้าพระยาภูธราไทย ม.ส.ม., ป.จ. ที่สมุหนายกได้ทราบ ด้วยมีพระบรมราชโองการ ให้ขัด

พระพุทธเจ้าข้า ด้วยพระกำแหงหาญ ผู้ว่าราชการเมืองกระบินทร์บุรีย้ายมาเมืองปราจิณบุรี ข้าพระพุทธเจ้า ได้กราบถวายบังคมลาออกจากกรุงเทพ ฯ ณวันศุกร เดือนเจ็ด ขึ้นเจ็ดค่ำ ปีระกาศก ถึงเมืองปราจิณบุรี ณวันเสาร์ เดือนแปด ขึ้นแก้ดค่ำ ปีระกาศก ข้าพระพุทธเจ้า ได้ถามหลวงสุระอาษาปลัด หลวงลำแดงฤทธา ผู้ช่วย หลวงพลเมืองกระบินทร์บุรี สอบกับคำพระกำแหงหาญ หลวงปลัด หลวงลำแดงฤทธา หลวงพล ให้การว่าพระกำแหงหาญ เอาอ้ายชาลีทาษ มาตั้งเป็นหลวงอินท์อาญา อ้ายชาลีคุมแหงกรมการ แลเอาเจ้าหมู่ตัวเลข มาราศาภรรยาตัวเลข มาจำเร่งเรียกเอาเงินค่าธรรมเนียม เจ้าหมู่ตัวเลข ได้ความเดือดร้อน ข้าพระพุทธเจ้า ตักคำพระกำแหงหาญ หลวงปลัด หลวงลำแดงฤทธาผู้ช่วย หลวงพล อ้ายชาลี ขึ้นกราบเรียน สมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ น.ร.,น.ช.,ป.จ. ผู้สำเรจราชการแผ่นดิน มีพระประสาศน์สั่งให้ตักเกล้า พระกำแหงหาญว่า พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ชุบเลี้ยงตั้งแต่งให้เปนพระกำแหงหาญ มีศักดานันครศักดิ์ ควรที่จะทำนุบำรุงไพร่บ้านพลเมืองให้อยู่เยนเปนสุข พระกำแหงหาญเอาอ้ายชาลีทาษมาตั้งเปนหลวงอินท์อาญา คุมแหงกรมการแลเจ้าหมู่ตัวเลข เร่งเอาเงิน พระกำแหงหาญเสพสุราไม่เอาใจใส่ในราชการ ระมีความผิดฤๅไม่ พระกำแหงหาญให้การรับสาระภาพแล้ว สมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ ผู้สำเรจราชการแผ่นดิน มีพระประสาศน์ตัดสินปฤกษาโทษว่า พระกำแหงหาญเสพสุรา ตั้งอ้ายชาลีทาษเปนกรมการ อ้ายชาลีเอาเจ้าหมู่แลมาราศาภรรยาตัวเลขมาจำเร่งเอาเงิน พระกำแหงหาญมีความผิดเปนครุโทษ ให้ถอดพระกำแหงหาญเสียจากที่ผู้ว่าราชการเมือง ให้ลงพระราชอาญาฉกเอาอ้าวสิงพระกำแหงหาญสองเกหกสิบที เอาตัวไปตระเวนประจานโทษถึงเมืองกระบินทร์บุรีสามวันให้ข้าพระพุทธเจ้าถอดเครื่องยศอ้ายค้าวสิงพระกำแหงหาญ แลอ้ายชาลีมิได้รู้ประมาณตนว่าเปนทาษ บังอาจคุมแหงกรมการเจ้าหมู่ตัวเลขให้ได้ความเดือดร้อนนั้น ให้ลงพระราชอาญาฉกเอาอ้ายชาลีสองเกหกสิบทีเอาตัวไปตระเวนพร้อมกันกับอ้ายค้าวสิงพระกำแหงหาญ ครั้นตระเวนประจานโทษตัวเสรจแล้วให้ข้าพระพุทธเจ้าจำอ้ายค้าวสิง อ้ายชาลี ส่งเข้าไปณกรุงเทพ ฯ จำไว้ปีหนึ่งจึงให้พ้นโทษ แลตัวเลขซึ่งหลบหนีนั้น ให้ข้าพระพุทธเจ้าตรวจจำนวนเลขเมืองปราจิณบุรี เมืองประจันตคาม เมืองกระบินทร์บุรี เมืองวัฒนานคร เมืองอรัญประเทศ เมืองฉะเชิงเทรา เมืองนครนายก ให้ทรายยาญชี คนหนึ่ คนตาย แลคงใช้ราชการให้เน่นอน ข้าพระพุทธเจ้ากับหลวงอนุชิตพิทักษ ชุมแผลงสก้านปลัดกรมไพ่หลวงหมื่นแก้วหลวงพัน หลวงปราจิณบุรีเขาระบัด หลวงปลัดเมืองเมืองกระบินทร์บุรี คุมตัวอ้ายค้าวสิง อ้ายชาลี ออกจากเมืองปราจิณบุรี ณวันศุกร เดือนเจ็ด ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีระกาศก ถึงปากน้ำเมืองกระบินทรบุรี ณวันเสาร เดือนแปด ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีระกาศก ข้าพระพุทธเจ้าให้จำตรวนล่ามโซ่คอ จำคา จำขื่อมือ อ้ายค้าวสิง อ้ายชาลีเสรจแล้ว ให้ชุมแผลงสก้าน หลวงยกระบัตร หลวงปลัด หมื่นแก้วหลวงพัน คุมตัวอ้ายค้าวสิง อ้ายชาลี ให้นายชมองครักษ์องอาจนำหน้า ให้อ้ายค้าวสิง อ้ายชาลี ร้องประจานตัวว่า คุมแหงเจ้าหมู่ คุมแหงตัวเลข เร่งเอาเงินให้ได้ความเดือดร้อน ต้องรับพระราชอาญาฉกเอาอ้ายชาลีสองเกหกสิบที ตระเวนไปตลอดเมืองกระบินทร์บุรี แต่ณวัน อาทิตย์ เดือนแปด แรมค่ำหนึ่ง ปีระกาศก จนถึงวันอังคาร เดือนแปด แรมสามค่ำ ปีระกาศก ครบสามวัน ข้าพระพุทธเจ้าให้เรียกเอาสัปทนคันหนึ่ง ถาดหมากคนโทโถกล่ำสำรับหนึ่ง แลจำอ้ายค้าวสิง อ้ายชาลี มอบอ้ายค้าวสิง อ้ายชาลี แลเครื่องยศอ้ายค้าวสิงให้หลวงอนุชิตพิทักษ หมื่นแก้วหลวงพัน คุมเข้ามาส่งณกรุงเทพ ฯ ข้าพระพุทธเจ้า กับพระยาอุไทยมนตรี ผู้ว่าราชการเมืองปราจิณบุรี ยังจำระจำนวนเลขเมืองปราจิณบุรี เมืองวัฒนานคร เมืองกระบินทร์บุรี เมืองประจันตคาม เมืองอรัญประเทศ เมืองฉะเชิงเทรา เมืองนครนายก จำนวนคนคงใช้ราชการแน่นอนแล้ว ข้าพระพุทธเจ้า จะกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระราชการ ณ กรุงเทพ ฯ แต่เลขเมืองฉะเชิงเทราศักกรุงเทพ ฯ บ้าง ศักเมืองปราจิณบุรีบ้าง บาญชีตัวเลขยังเปนแผนกกันอยู่ ข้าพระพุทธเจ้า กราบถวายบังคมลาไปเมืองฉะเชิงเทรา สอบจำนวนเลขกับผู้ว่าราชการเมืองกรมการ แลเร่งเงินนี้ จนให้ยกจำนวนเงิน จำนวนคนให้สรจ ไม่ให้ค้างชำมาแต่ก่อน ข้าพระพุทธเจ้า ได้สิ่งสำคัญมาด้วยแล้ว ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด ยอกมาณวันพุทธ เดือนแปด แรมสี่ค่ำ ปีระกาศก ฯ

บอกส่งเงินบี้จีนมาแต่หัวเมือง

๏ ผู้ว่าราชการเมืองนครนายกกับกรมการ บอกส่งเงินบี้จีน จำนวนบี้กาเบญจศก จีน ๙๖ คน ๆ ละตำลึง ค่าตั๋วพิมพ์ ๙๖ ฉบับ ๆ ละเฟื้อง รวมเปนเงินตรา ๔ ชั่ง สิบเก้าตำลึง ๚ะ

๏ ผู้ว่าราชการกรุงเก่ากับกรมการบอกส่งเงินบี้จีน จำนวนบี้กาเบญจศก จีน ๕๔๑ คน ๆ ละตำลึง ค่าตั๋วพิมพ์ ๕๔๑ ฉบับ ๆ ละเฟื้อง รวมเปนเงินตรา ๒๒๗ ชั่ง สิบหกตำลึงสามบาทสามสลึง ๚ะ

๏ ผู้ว่าราชการเมืองลพบุรีกับกรมการ บอกส่งเงินบี้จีน จำนวนบี้กาเบญจศก จีน ๒๘๙ คน ๆ ละตำลึง ค่าตั๋วพิมพ์ ๒๘๙ ฉบับ ๆ ละเฟื้อง รวมเปนเงินตรา ๑๔ ชั่ง สิบเจ็ดตำลึง ๚ะ

๏ ผู้ว่าราชการเมืองนครราชสีมากับกรมการ บอกส่งเงินบี้จีน จำนวนบี้กาเบญจศก จีน ๙๔๒ คน ๆ ละตำลึงเปนเงินตรา ๔๒ ชั่งสองตำลึง ๚ะ

๏ ผู้ว่าราชการเมืองสระบุรีกับกรมการ บอกส่งเงินบี้จีนจำนวนบี้กาเบญจศก จีน ๑๘๒ คน ๆ ละตำลึง ค่าตั๋วพิมพ์ ๑๘๒ ฉบับ ๆ ละเฟื้อง รวมเปนเงินตรา ๙ ชั่งเจ็ดตำลึงสองบาทสามสลึง ๚ะ

บอกข่าวช้างศรีปลาดที่เมืองนครจำปาศักดิ์

๏ เจ้ายุติธรรมธรเจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ เจ้าราชวงษเจ้าราชบุตร เมืองนครจำปาศักดิ์ พระราษฎรบริหาร เจ้าเมืองกรรมลำลัย บอกลงมาว่า ณวันอังคาร เดือนห้า ขึ้นสามค่ำ ปีระยังเปนเบญจศก แต่ให้ นายจันทีหมอ นายหักควาน บ้านท่ากวาง เปนเลขเมืองนครจำปาศักดิ์ คุมช้างต่อไปแทรกโพนช้างณบ้านเขวงเมืองสมบุกเมืองสมบูญ ครั้นณวันพุธ เดือนสาม ขึ้นสิบเอกค่ำ ปีวกาเบญจศก นายจันทีหมอ นายหักควาน คล้องได้ช้างพลายศรีประหลาดช้าง ๑ ได้ผ้าช้างศรีประหลาดนั้น มาณเมืองนครจำปาศักดิ์ปลูกโรงไว้ช้างเลี้ยงปรนปรือพิทักษ์รักษาไว้แต่ณวันพุธ เดือนห้า ขึ้นสิบเอกค่ำปีจอยังเปนเบญจศก ได้วัดสอบช้างพลายศรีประหลาดนั้นสูงสามศอกคืบเสศนิ้ว ตัยยะคืนวลาเช้าท่านมหาดไทยสั่งคำ เวลาที่ยงเท่าเมดพริกไทย ธันวาโกษฐาว ขนหางโปร่ง ศรีเหมือนผลหว้าสุก ขนตัวขนหูขาวโปร่ง เลยท้าวหน้า เลยท้าวหลัง สีแปดเลยขาวงาพันสนับ ยาวสิบเจ็ดนิ้ว ไหญ่รอบสามนิ้ว งาขึ้นขวา หลังวงถ้านต้องหูหางสัย ได้ให้ช่างขึ้นรูปถ่ายอย่างประสานศรีกับขนกระโหมดขนคีศะ ขนตัว ขนหู ขนหาง มอบให้พี่ยมหาสงคราม เพี้ยพันธ์ อำมาตย์ คุมลงมาทูลเกล้า ๆ ถวาย บอกมาณวันอังคาร เดือนหก แรมสิบสองค่ำ ปีจอฉศก ๚ะ

ข่าวเรือกำปั่นมาถึงเมืองสมุทปราการ

๏ ณวันอังคารเดือนแปดบุรพาสาท ขึ้นสามค่ำ ปีจอฉศก พระยาสมุทบุราณุรักษ ผู้ว่าราชการเมืองสมุทปราการ พระยามหาอัคนิการ พระอมรมหาเดช บอกมาว่า ด้วยกำปั่นเข้ามาถึงเมืองสมุทปราการ กำปั่นกลไฟ กำปั่นบริก ๒ กำปั่นสกุณเนอ กำปั่นยาค กำปั่นเรือปากปลา รวม ๖ ลำ

๏ กำปั่นบริกลำ ๑ ชื่อไทยลีจันดีนายเรือแจ้งว่าจีสัวปั้นแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับเข้ามามีเล่าฝรั่ง ๙๘๐ หีบหมากแห้ง ๑๐๐ ห่อ กระแชงเตย ๒๐๐ ผืน น้ำตาลทราย ๘๐ หาบน้ำอ้อย ๔๐๐ หาบ คนมาในลำเรือ จีนนายเรือ จีนลูกเรือ กลาสี รวม ๕ คน ยืน ๕ บอก ดินดำ ๓ ถัง มาจากเมืองสิงคโปร์ ๖ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตยเดือนเจ็ดแรมแปดค่ำ ปีจอฉศก ๚ะ

๏ เรือกำปั่นสกุณเนอลำ ๑ ชื่อทะหวก จีนหยงเหงนายเรือแจ้งว่าจีสัวคิดแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับเข้ามามีไม้โปรงไม้โกงกาง รวม ๔๐๐ ซุก หมากแห้ง ๓๐ หาบ คนมาในลำเรือ จีนนายเรือ จีนลูกเรือ กลาสี รวม ๖ คน ยืน ๕ บอกดินดำ ๕ ถัง มาจากเมืองสิงคโปร์ ๒๖ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคาร เดือนเจ็ด แรมสิบค่ำ ปีจอฉศก ๚ะ

๏ เรือปากปลาลำ ๑ ชื่อโป่เหง จีนโตบีนายเรือแจ้งว่า จีสัวเล่นเชแต่งไปค้าเมืองลำปหลัง กลับเข้ามามีกระทะเหล็ก ๓๐๐ คนมาในลำเรือ นายเรือ ลูกเรือ ๒๔ คน ยืน ๖ บอกดินดำ ๖ ถัง มาแต่เมืองลำปหลัง ๓๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือนเจ็ด แรมสิบสองค่ำ ปีจอฉศก ๚ะ

๏ กำปั่นบริกลำ ๑ ชื่อลัดดิงค้า กัปตันชื่อยอเฝ่อดอันลฤษใช้ธงช้างแจ้งว่าพระยาอาหารบริรักษ แต่งไปค้าเมืองช่องกงกลับเข้ามามีสินค้าต่าง ๆ ๒๗๗ หีบ คนมาในลำเรือกัปตันต้นหนกลาสี จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๙ คน จีนโตยสาน ๗ รวม ๒๖ คน ยืน ๔ บอก ดินดำไม่มี มาจากเมืองช่องกง ๒๓ วันถึงเมือง

สมุทปราการ ณวันศุกร เดือนยี่ แรมสิบสามค่ำ ปีระกาสัก ฯะ

◎ กำปั่นยาวลำ ๑ ชื่อบันหลี กัปตัน เอชยลุมอังกฤษใช้ธง ช้าฯแจ้งว่าหลวงพิศาลผลพานิช แต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับเข้ามาไม่มีสินค้า คนมาในลำเรือ กัปตัน ต้นหน กลาสี รวม ๖ คน ยังคืนค่ำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๓ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนยี่ แรมสิบสี่ค่ำ ปีระกาสก ฯะ

◎ เรือกลไฟเหล็กลำ ๑ เสาครึ่ง ชื่อเลีย กัปตันชื่อโมลเซน ชาติดานิช์เจ้าว่า มาแต่เมืองสิงคโปร์ เข้ามาค้าขายณกรุงเทพ ฯ มีสินค้าต่าง ๆ ๓๙๕ หีบ คนมาในลำเรือ กัปตัน ต้นหน จีนเฮือเนีย กลาสี ๓๐ คน จีนโดยสาน ๔ คน รวม ๓๔ คน ยังนอก ๑ คืนค่ำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย เดือนยี่ แปดบุรพาสาธ จีนค่ำหนึ่ง ปีระกาสก ฯะ

ข่าวผู้ร้ายเมืองนครไชยศรี

◎ รายผู้ร้ายปล้นเรือจีนแทงชุนในคลองมหาสวัสดิ์นั้น พระยาอภัยสงคราม พระมหามนตรี ท.ช. หลวงรัตนายัตน์ ข้าหลวงกับพระยาสุนทรบุรีศรีพิไชยสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองนครไชยศรี ยกเข้ามาว่า ข้าหลวง กับผู้ว่าราชการเมืองกรมการ พร้อมกันได้ตัว อ้ายปั้น อ้ายเชียง อ้ายสุ่ม อ้ายรุ่ง อ้ายกล่อม ๕ คนชำระรับเปนสัตย์ นำได้ของกลางแล้ว แต่ อ้ายยัง อ้ายทองแดง อ้ายชัย อ้ายคง อ้ายแป้น อ้ายเอี่ยม ๖ คนนี้ ยังหาได้ตัวไม่ ได้แต่บุตรอ้ายเอี่ยมกับทาษนายเสือเจ้าสำนัก มาเปนจำนำไว้ ฯะ

◎ ผู้ร้ายปล้นเรือน นายสุก อำแดงเอี่ยม ข้าหลวงกรมการ ได้ตัว อ้ายหุ่น อ้ายเพด อ้ายโป้ อ้ายนุด อ้ายหยวก อ้ายฉ่ำ มาชำระรับเปนสัตย์ให้การว่า ทรัพย์สิ่งของ ๆ นายสุกอำแดงเอี่ยมนั้น อ้ายโต อ้ายชำ เอาไป แต่ยังหาได้แบ่งปันให้พวกเพื่อนไม่ อ้ายโต อ้ายชำ อ้ายรุ่ง ๓ คนนี้ ยังไม่ได้ตัว ได้แต่อำแดงบัวมารดาอ้ายโตมาเปนจำนำ อ้ายโต อำแดงบัวให้การว่าอ้ายโตสักท้องมือสังกัดอยู่กับพระยาชัยภักดีศรีกาฬสินธุ์ ฯะ

◎ รายปล้นเรือนนายพึ่ง อำแดงมา ข้าหลวง กรมการ ได้ตัว อ้ายจัน อ้ายตา อ้ายนุ้ย อ้ายเจียวใหญ่ อ้ายเจียวเล็ก อ้ายกลั่น อ้ายเอี่ยม มาชำระรับเปนสัตย อ้ายผู้ร้ายนำได้ของกลางแล้ว ให้การว่า กระบือของนายพึ่งอำแดงมานั้น อ้ายสิงโตเอาไปแต่ยังหาได้ตัวอ้ายสิงโตไม่ ได้แต่ตัวจำนำอ้ายสิงโตไว้ อ้ายอิด อ้ายจันตา นั้น ข้าหลวงกรมการ จับตัวได้ ๆ ถาม อ้ายจันตา อ้ายหยวก ไม่รับได้ผูกอ้ายอิด ๒ ยกหารับไม่ อ้ายจันตาให้การว่ากระบือนั้น ปล่อยอยู่ก่อนวันปล้นนั้นแล้ว ข้าหลวงกรมการสืบพยานรางวัลสมคำอ้ายจันตา แลได้เอา อ้ายโกย อ้ายสี อ้ายเนตร อ้ายคุ้น อ้ายเจียว ๕ คนมาให้ อ้ายผู้ร้ายต้นชักดู อ้ายผู้ร้ายต้นชักว่าหาใช่ไม่ ได้ให้มีประกันตัว อ้ายอิด อ้ายจันตา อ้ายโกย อ้ายคุ้น อ้ายเนตร อ้ายเจียว อ้ายสี ๗ คนนี้ไว้แล้ว ฯะ

◎ ณวันพฤหัศบดี เดือนยี่ จันทค่ำ ปีระกาสก ข้าหลวงกับกรมการ เอาอ้ายเชียงผู้ร้าย รายปล้นเรือจีนแทงชุนออกชักถาม อ้ายเชียงผู้ร้ายให้การลูกะโทษรับสารภาพว่า อ้ายเชียง อ้ายทองแดง อ้ายโหมด อ้ายภู่ อ้ายแพง อ้ายจันแดง อ้ายพุก อ้ายเจียว อ้ายแดง อ้ายจันกัก อ้ายแหยม อ้ายทองสูง อ้ายแสงบอด อ้ายบุตรุ่น กับพักพวกหลายคน ไปปล้นเรือนอำแดงจันบ้านอ้อมใหญ่ ครั้นข้าหลวงกับกรมการได้ตัว อ้ายแหยม อ้ายพุก อ้ายทองสูง ๓ คนมาถามให้การรับเปนสัตย นำของกลางได้ ผ้าม่วงจีนผืนหนึ่ง แหวจีนเงาเพลาะหนึ่ง แพรย่น ๒ แถบ ผ้าลายย้ามหวาดผืนหนึ่ง แต่อ้ายเทียว อ้ายแดง อ้ายจันกัก อ้ายแพง อ้ายโหมด อ้ายแสงบอด ยังหาได้ตัวไม่ แล้วอ้ายเชียงผู้ร้ายให้การลูกะโทษรับสารภาพว่า อ้ายเชียง อ้ายทองแดง อ้ายภู่ อ้ายแพง อ้ายแสงบอด อ้ายแป้นขาว อ้ายบุตรุ่น กับพักพวกอ้ายทองแดง ๑๐ คน ปล้นเรือนนายเปี่ยบ้านปากคลองเจดีย์บูชาอีกรายหนึ่ง อ้ายเชียง ได้ส่วนแบ่งนั้น แพรไล่ขาวเพลาะหนึ่ง ได้ส่งแก่ข้าหลวงกับกรมการ ข้าหลวงกับกรมการได้สอบกับคำตราสินเข้าของทรัพย์ ถูกต้องกันแล้ว ฯะ

ผู้ร้ายปล้นกระบือเมืองนครไชยศรี

◎ รายปล้นกระบือนายทองนั้น กรมการไปรับได้ อ้ายสัง อ้ายคอน แต่อ้ายรุ่ง อ้ายกลัด นั้น ยังหาได้ตัวไม่ ได้แต่บิดามารดาอ้ายรุ่งเปนจำนำ กับกระบือกลางมาแต่เมืองราชบุรี ครั้นเดือน ๗ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีระกาสก ข้าหลวงกรมการถาม อ้ายสัง อ้ายคอน ให้การรับเปนสัตย์ว่า อ้ายสัง อ้ายคอน อ้ายรุ่ง อ้ายกลัด มาปล้นได้คืนแล้วชิงเอากระบือของนาย

ทองไปเจ้งอยู่ในคำให้การของ อ้ายสัง อ้ายคอน ผู้ร้ายนั้นแล้ว ฯ

๏ ผู้ว่าราชการเมืองนครไชยศรี จับได้ตัว อ้ายสิงโต อ้ายจันอุ่น ไปแต่ครั้งเทพ ๑ ครั้นณวันพฤหัศบดี เดือนเจด ขึ้นสิบสามค่ำ ปีจอฉศก ข้าหลวง กรมการ พร้อมกันถาม อ้ายสิงโต ๆ ให้การไม่รับ แล้วได้เอาอ้ายผู้ร้ายต้นชัดมาสอบถาม อ้ายผู้ร้ายต้นชัดยืนคำอยู่ถึงสามปาก ครั้นจะผูกอ้ายสิงโตตามขาวิดนครบาล อ้ายสิงโตให้การสังกัดว่าเป็นผีภายลำทรงจึงงดไว้ยังไม่ได้ผูกอ้ายสิงโต สอบกับอ้ายผู้ร้ายต้นชัด ด้วยกลัวระผิดข้อพระราชบัญญัติ ฯ

พระยาภูธรสงคราม ให้สืบได้ความว่ากระบือที่อ้ายสิงโตลักไปนั้น มีอ้ายผู้ร้ายไล่ต้อนไปทางกรุงเก่าแล้ว ข้าหลวงกับกรมการได้แต่งให้ หมื่นชนายริบาล หัวหมื่นกรมพระคำรวจในขวา หลวงพรหมสัทธี ขุนคลังกรมการ ถือหนังสือไปกับนายพึ่ง โรทย ไปตามกระบือรายนี้แต่ณวันศุกร เดือนเจด ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศก แต่อ้ายจันอุ่นให้การรับเป็นสัตยสมคำ อ้ายหุ่น อ้ายแพก อ้ายโป้ อ้ายผู้ร้ายที่ต้องชัด นอกว่านี้นี้ยังหาได้ตัวไม่ ได้จัดให้ทหารกับกรมการไปสืบจับอ้ายผู้ร้ายอยู่ ข้าหลวง กรมการ ซึ่งไปสืบกระบือนั้นมาถึงเมื่อใด แล้วได้ตัวอ้ายผู้ร้ายมาจึงจะพิจารณาต่อไป ฯ

ข่าวสาย

๏ พระเจ้าราชวรวงษเธอ กรมหมื่นภูมินทร์ภักดี ป. จ. เป็นพระเจ้าลูกเธอที่ ๑๖ ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนามเดิม (พระองค์เจ้าลดาวัลย์) ได้รับราชการเป็นผู้กำกับ ทำวัดพระเชตุพน วัดพระราชโอรส วัดทัพยวิการาม วัดราชนัดดาราม จนสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ไม่มีความผิดร้ายในราชการประการใด ครั้นถึงแผ่นดิน พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรด ให้เลื่อนตำแหน่งยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามชาฎกในพระสุพรรณบัตรว่า (กรมหมื่นภูมินทร์ภักดี) ได้รับราชการทำวัดมหาพฤฒาราม แล้วได้กำกับการแจกเบี้ยหวัด ได้ว่ากรมช่าง ๑๐ หมู่ ด้วยท่านมีพระสันดานอันลึกในการช่างไม้ ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างสลัก แลการอื่น ๆ และวังพระองค์ ไม่ให้มีความผิด สิ่งหนึ่งสิ่งใดในราชการ ภายหลังประชวนพระเนตรมืดทั้งสองข้าง เสดจเข้าวังได้บ้างแต่รับราชการมิได้ หมอชาติวิลันดาเข้ามารับรักษา จึงพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานเงิน ๒๐ ชั่งให้แก่หมอผ่าพระเนตรดวงที่ออกมาได้ พระอาการคลายขึ้น จนทอดพระเนตรเหนถนัด ครั้นถึงณเดือนอ้าย ปีวอก จัตวาศก ประชวนพระยอก ที่พระนลองข้างขวา หมอว่าเป็นวรรณโรคอัคนีสันพระอาการชุกบ้างทรงบ้าง เสวยไม่ได้ประทมไม่หลับไหลพระองค์ไม่ใคร่ได้ มาจนตลอดปีหนึ่ง กับแปดเดือน ท่านพระองค์นี้ มีพระไทยหนักแน่นโอบอ้อมอารี เผื่อแผ่แลสงเคราะห์ทั่วไปในพระเจ้าราชวรวงษเธอ ทั้ง ฝ่ายน่า ฝ่ายใน ปรากฏในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งดำรงศิริราชสมบัติในแผ่นดินปัจจุบันนี้ พระราชทานเครื่องอิศริยยศ ตวงตราปฐมจุลจอมเกล้า สำรับดำรงวุฒิตระกูล ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระเกียรติยศยิ่งใหญ่ ครั้นถึงวันเสาร์ เดือนแปดขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศกเวลาบ่าย ๕ โมงเสศ ให้เชิญพระบาท พระวโรกาสให้แน่นพระนาภี หมอถวายอยู่งานนวด พระอาการไม่คลาย แลให้กลัดพระบังคนหนัก หมอถวายสูบพระบังคนก็ไม่ออกพระอาการที่แน่นทวีขึ้น เวลาแปดทุ่มเสศ สิ้นพระชนม์ พระชนมายุได้หกสิบพรรษา หม่อมเจ้าในกรมมีชายแลหญิงสิบสามรวม ๒๐ แต่เจ้าชายองค์หนึ่ง นามหม่อมเจ้าพระกระจ่าง ได้เล่าเรียนพระคำภีร์ปริญัตติรู้แปลได้เป็นเปรียญห้าประโยคครั้งในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นแผ่นดินปัจจุบันนี้ ทรงพระกรุณาโปรดให้สึกออกตำแหน่งยศเสมอตำแหน่ง พระราชาคณะ รับตาลิปัตรตามแลกพุ่มเข้าบิน มีนามว่าหม่อมเจ้าพระธรรมนิภาคุณากร แลได้เป็นอธิบดีสงฆ์ ในวัดราชบพิธสถิตย์มหาสีมาราม หม่อมเจ้าหญิงได้รับราชการอยู่ในพระบรมมหาราชวังสองรัชกาล รุ่งขึ้นณวันอาทิตย์ สิบห้าค่ำ เดือนแปดบุรพาสาธ กรมพระราชวังบวร พระเจ้าบรมวงษเธอ ฝ่ายน่า พระเจ้าราชวรวงษเธอ ฝ่ายน่า ฝ่ายใน แลพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าบรวรวงษเธอ ฝ่ายน่า พร้อมกันสรงน้ำพระศพ พระราชทานโกฏมณฑป ใส่พระศพตั้งบนเตียงแว่นฟ้าสองชั้น มีเครื่องสูง ๙ คัน กลองชะนะแตรสังข์ประโคมตามเวลา ทั้งกลางวันกลางคืน ตามตำแหน่งยศพระองค์เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง ฯ

RAMSAY WAKEFIELD & COMPANY
แรมแสย แวกฟิลด์ แอนด์ กำปนี

ตั้งห้างณกรุงเทพ ฯ

ขอแจ้งความให้คนทั้งปวงทราบว่า ได้โปรดเกล้า ฯ รับสั่งให้ห้างนี้เปนผู้ส่ง เครื่องแต่งตัวทหาร แลเปนผู้รับเหมาส่งของในหลวง แลของคนอรนเมนต์พระเจ้าแผ่นดิน ฯะ

แรมเซเวกฟิลดแอนดกำปนี่

◎ ได้รับของมาแต่อินเลนด์ โดยกำปั่นไฟบางยองเสง
◎ ถุงท้าวตายครีน้ำเงินอ่อน แลครีน้ำเงินแก่ โหลละ ๖ บาท
◎ ถุงท้าวสักลาดครีน้ำเงิน อ่อน แลครีน้ำเงินแก่ คู่ละ ๖ สลึง
◎ ถุงท้าวสักลาดครีน้ำเงิน อ่อน น้ำเงินแก่งามนัก คู่ละ ๒ บาท
◎ ถุงท้าวสกอช งามนัก คู่ละ ๒ บาท
◎ ถุงท้าว ครีม่วง ครีเขียว ครีแดง คู่ละ ๖ สลึง
◎ ถุงท้ามแพร คู่ละ ๓ บาท ๔ บาท ๕ บาท บาทแล ๖ บาท
◎ คอเสื้อผู้หญิง โหลละ ๕ บาท
◎ ข้อมือเสื้อผู้หญิง โหลละ ๕ บาท
◎ คอเสื้อผู้หญิง แลข้อมือเสื้อผู้หญิง โหลละ ๑๐ บาท
◎ คอเสื้อผู้หญิง แลข้อมือเสื้อผู้หญิง สำรับละ ๑ บาท
◎ ผ้าสำหรับคัดเสื้อผู้หญิง มีครีต่าง ๆ เลหลาละ ๒ บาท
◎ ผ้าครีดำ งามนัก เลหลาละ ๓ บาท
◎ แพรครีดำ เลหลาละ ๓ บาท
◎ ผ้าปูโต๊ะ ผืนละ ๑๕ บาท
◎ หมวกผู้ชาย ทั้งดำ แลขาว ใบละ ๔ บาท
◎ เสื้อโคต ทำด้วยผ้าก้ามลิศ ตัวละ ๑๐ บาท
◎ เสื้อโคต แต่งตัวผู้ชายเวลาเยน ตัวละ ๙ บาท
◎ เสื้อโคต แต่งตัวผู้ชายเวลาเยนงามนัก ตัวละ ๔๐ บาท
◎ เสื้อโคต ใส่สำหรับไปเยี่ยมกัน ตัวละ ๒๐ บาท

เครื่องประดับเพชรต่าง ๆ

◎ ข้าพเจ้าขอแจ้งความมายังท่านทั้งปวงให้ทราบ ด้วยข้าพเจ้าได้รับสิ่งของทั้งนี้มาแต่เมืองปารีส เปนสิ่งของประดับด้วยเพชรอย่างดีอย่างวิเสศหลายสิ่ง คือ
◎ สายสร้อยนาฬิกาทองคำประดับเพชร สำรับผู้หญิง ราคา ชั่ง ๑ ขึ้นไปถึง ๑๒ ชั่ง
◎ ตุ้มหูหลายคู่ รูปอย่างยุโรปบ้าง รูปอย่างไทยบ้าง ประดับเพชร์ ราคา ชั่ง ๑ ขึ้นไปถึง ๕๐ ชั่ง
◎ เขมกลัดคอสำรับแต่งตัวผู้หญิง ประดับเพชร์ทั้งเม็ด ราคา สิบตำลึงขึ้นไปถึง ๒๕ ชั่ง
◎ เขมกลัดแลคุ้มหูเปนสำรับกัน ประดับเพชร์ทั้งเม็ด ราคา ๒ ชั่ง ขึ้นไปถึง ๓๐ ชั่ง
◎ ตะหลับรูปทองคำ ประดับเพชร์ แลไม่ประดับเพชร ราคา ชั่ง ๑ ขึ้นไปถึง ๖ ชั่ง
◎ แหวนเพชร์อย่างงามหลายวง มีราคาต่าง ๆ กัน แลของอื่น ๆ ยังมีอีกหลายสิ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการซื้อเชิญมาดูที่ห้าง มาเลยอย่าเลี่ยงแอนดกำปนี่ ฯะ

บางกอก

อู่กำปั่นนี่ลิมิติด

◎ การอู่กำปั่นนี่ เตี้ยวนี้ก็พร้อมแล้ว ที่จะทำกอนเตรกต์คือสัญญาที่จะรับเรือให้ช่างอู่ซ่อมแซมแปลงใหม่ เรือใบเลกก็ดี แลเรือไฟเลกก็ดี จะจัดแรงให้สอาด แลทาสีใหม่ แลที่จะต่อเรือใหม่ จะเปนเรือไฟก็ดี เรือใบก็ดี แลจะทำกอนเตรกต์ เครื่องเหลกแลทองแดงแลผ้าใบ แลน้ำมันทาสี แลกระดาน แลชุนสำรับต่อสร้าง มีช่างเหลกม่อน้ำแลอินเยเนียทำการที่อู่เสมอคูแลในการเยอเรือเข้าอู่ แลการซ่อมแซม ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดจะต้องการใช้อย่างนี้ ๆ สุดแต่จะสัญญา ฯะ

ราชกิจจานุเบกษา

กฎเทพมหานคร

เล่มที่ ๑ วันอาทิตย เดือน ๙ แรม ๑๔ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๙

แจ้งความ

๏ ขอคำนับแจ้งความมายังท่านทั้งหลายทั้งปวง ให้ทราบทั่วกันว่า เดิมหนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ มีกำหนดจะได้ออกเดือนละ ๔ ครั้งทุกๆ เดือนไปคือขึ้นค่ำหนึ่ง ขึ้นเก้าค่ำ แรมค่ำหนึ่ง แรมเก้าค่ำ บางทีเป็นเดือนถ้วนก็เพิ่มวันออกไปบ้าง ถ้าเดือนขาดก็ร่นวันเข้ามาบ้าง หาเสมอกันไม่ บัดนี้ข้าพเจ้าคิดจะได้ออกทุกคราวอาทิตย์เสมอไปมิให้ขาด เชิญท่านทั้งหลายผู้ที่จะมารับหนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ จงมารับทุกอาทิตยเทอญ อนึ่งที่จะต้องไปส่งถึงบ้านนั้น ข้าพเจ้าจะให้ผู้ที่ไปส่ง ๆ ตามกำหนดทุกอาทิตย ตั้งแต่เดือนเปกบุรพาสาธแรม ๑๔ ค่ำ ไปโดยกำหนดซึ่งว่าไว้นี้ ฯ

สัญญาเชียงใหม่

๏ ด้วยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษยรัตนราชรวิวงษวรุตมพงษบวิพัตรวรขัตติยราชนิกโรตม ชาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศบรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตรพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ในรัชกาลที่ห้าในพระบรมราชวงษซึ่งได้ถวัลยราชสมบัติ ณกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาพระเจ้ากรุงสยาม มีพระราชประสงค์จะทำนุบำรุงรักษาทางพระราชไมตรี ให้วัฒนาการยิ่งขึ้นไป ด้วยเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เป็นของฝ่ายไทย แลนครแคนซึ่งเป็นกอลอนีเมืองขึ้นฝ่ายอังกฤษติดต่อกันกับเมืองเชียงใหม่ ถูกค้าไปมาค้าขายเกิดโจรผู้ร้ายและเหตุต่าง ๆ จะต้องจัดการระงับโจรผู้ร้ายให้ถูกค้าทั้งสองฝ่ายไปมาค้าขายโดยสดวกตามเสนายติกรุงสยาม แลคอเวอนแมนต์ฝ่ายอินเดียเหนพร้อมกันแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม จึงโปรดตั้งให้พระยาเชริญราชไมตรี เป็นผู้ใหญ่ได้บังคับการสืดขาดในศาลต่างประเทศเป็นมินิศเตอเปลนิโปเตนดิเอวียที่หนึ่ง พระยาสมุทยบุรานุรักษผู้ได้บังคับการเมืองสมุทปราการ เป็นมินิศเตอเปลนิโปเตนดิเอวียที่สอง พระมหามนตรีสวัสดิรักษสมุหเจ้ากรมพระคำรวจในจวนเป็นที่ปฤกษานายหนึ่ง กับหลวงสยามานุเคราะห์กงสุลเมืองรางูนนายหนึ่ง ฝ่ายท่านเรดฮอนเนอเรเปลทอมมาศยอดแมริงยารอนนอดบรุก ที่สแตรดตอน เป็นบารนเนต แลเป็นที่ปฤกษาของสมเด็จพระนาง เป็นเจ้าแผ่นดินเกรดบริดแตนแลอายริแลนด์ แลเป็นแครนด์มาสเตอเครื่องอิศริยยศชื่อสะคาร์อินเดียอย่างที่สุด แลเป็นไวสรอยคอวอนเนอเยเนราลอินเดียอยู่ในที่ประชุม จึงได้ตั้งท่านชาเลซัมเฟอสตอนเบิดจชุบแปเนียน ซึ่งได้รับเครื่องอิศริยยศอย่างสูงชื่อสะคาร์อินเปลนิโปเตนดิเอวีย แลผู้ซึ่งมีอำนาจทั้งสองฝ่ายได้ถูกต้องตกลงกันดังตามข้อสัญญาซึ่งจะกล่าวนี้

๑ ข้อ ๑ ว่า สมเดจพระจ้าแผ่นดินสยาม จะให้เจ้าเชียงใหม่ ทั้งค่านกองกระเวน แลให้มีเจ้าพนักงานกำกับมีฝั่งแม่น้ำสะระวิลที่เปนเขตรแดนเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเปนของฝ่ายสยามแล้วให้มีโปลิศตั้งอยู่กอสมควร จะได้ระงับห้ามโจรผู้ร้ายเลการอื่น ๆ ที่เปนสำคัญ จะ

๑ ข้อ ๒ ว่า ผู้หนึ่งผู้ใดเปนโจรผู้ร้าย ในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน หนีข้ามไปในเขตรแดนอังกฤษเจ้าพนักงานอังกฤษ แลโปลิศจะช่วยกิดตามจับผู้ร้ายโดยเขงแรง ถ้าได้ตัวผู้ร้ายเปนคนในบังคับสยาม ต้องส่งให้เจ้าพนักงานสยามที่เมืองเชียงใหม่ ถ้าเปนคนในบังคับอังกฤษให้ขุนนางอังกฤษ ที่ตั้งอยู่ในเขตรแดนของสะลิมข้าวะให้ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดเปนผู้ร้ายในเขตรแดนอังกฤษ หนีเข้าไปในเขตรแดนเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เจ้าพนักงานฝ่ายสยามกับโปลิศ จะช่วยกิดตามจับผู้ร้ายโดยเขงแรง ถ้าได้ตัวผู้ร้ายเปนคนในบังคับอังกฤษต้องส่งให้ขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่ของสะลิน ถ้าเปนคนในบังคับสยามเจ้าพนักงานที่ตั้งอยู่เมืองเชียงใหม่จะชำระให้ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดที่มีหนังสือเดินทางตามในสัญญาข้อ ๔ ฤๅไม่มีหนังสือเดินทาง เปนโจรผู้ร้ายในเขตรแดนอังกฤษ เขตรแดนสยาม ถ้าจับตัวผู้ร้ายได้ ไม่ต้องถามว่าเปนคนชาติของผู้ใด ต้องชำระตัดสินโทษตามกฎหมายบ้านเมืองนั้น ถ้าทรัพย์สิ่งของที่ผู้ร้ายลักไป เจ้าพนักงานในเขตรแดนฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ชำระได้ทรัพย์สิ่งของมาแล้ว ต้องส่งทรัพย์สิ่งของให้แก่เจ้าของฝ่ายนั้น จะ

๑ ข้อ ๓ ว่า เจ้าพนักงานสยามที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะต้องช่วยป้องกันคนในบังคับอังกฤษซึ่งไปมาค้าขายแลมีธุระอื่น ๆ ในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนโดยสมควร แลคอเวอนเมนต์อังกฤษในฝ่ายอินเดียก็ต้องช่วยป้องกันคนในบังคับสยาม ซึ่งมาจากเมืองเชียงใหม่ นครลำปาง เมืองลำพูน ไปค้าขายฤๅมีธุระอื่น ๆ เข้าไปในอังกฤษเหมือนกัน จะ

คนในบังคับอังกฤษมาแต่เมืองพม่า ฝ่ายอังกฤษเข้าไปเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ต้องมีหนังสือเดินทางสำรับตัว ของผู้ครองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษฤๅขุนนางซึ่งผู้ครองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ตั้งให้เปนเจ้าพนักงานในหนังสือเดินทางสำรับตัวนั้น ให้ใส่ชื่อแลตำนิว่ามาด้วยธุระสิ่งใด ๆ หนังสือเดินทางนั้นต้องเปลี่ยนใหม่ทุกครั้ง แต่หนังสือเดินทางสำรับตัวนั้นเจ้าพนักงาน ซึ่งตั้งอยู่ในเขตรแดนชั้นนอกฤๅชั้นในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะเรียกดูต้องให้ถูกถ้วนที่ลงหนังสือเดินทาง ไม่มีสิ่งของต้องห้ามตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ซึ่งสมเดจพระเจ้ากรุงสยาม กับสมเดจพระนางเจ้าวิกตอเรียกรุงอังแคลนด์ทำไว้ เมื่อวันที่สิบแปดเดือนเอปริล คฤษตศักราช ๑๘๕๕ ปี แลข้อเพิ่มเติมซึ่งคอเวอนเมนต์สยาม กับกอมิศเนอฝ่ายอังกฤษ ได้ทำไว้เมื่อวันที่สิบสามเดือนเมคฤษตศักราช ๑๘๕๖ ปี มิให้ขัดขวางไว้ ต้องยอมให้ไปตามระยะทาง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดที่ไม่มีหนังสือเดินทางสำรับตัวจะให้กลับก็ได้ แต่อย่าให้ทำอันตรายด้วยประการใด จะ

๑ ข้อ ๕ ว่า มีประสงค์ทกลงกันจะระงับความ ซึ่งคนในบังคับอังกฤษคนในบังคับสยาม ที่อยู่ในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จึงเปนฝ่ายของไทยที่จะเปนความแก่กันต่อไปข้างน่า มิได้เปนความคิดพิพาทถึงโทษ สมเดจพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามจะตั้งผู้ซึ่งสมควรให้เปนตระลาการ ที่เมืองเชียงใหม่ แลตระลาการนั้นจะมีอำนาจได้ชำระตัดสินความ ของคนในบังคับอังกฤษพ้องคนในบังคับสยาม ที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ถ้าคนในบังคับสยามพ้องคนในบังคับอังกฤษซึ่งมาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษที่เข้าไปในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ซึ่งมีหนังสือเดินทางสำรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ ๔ ถ้าคนในบังคับอังกฤษยอมให้ชำระที่ศาลนั้น จึงชำระตัดสินได้ถ้าคนในบังคับสยามพ้องคนในบังคับอังกฤษ ที่มาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษ เข้าไปที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ที่มีหนังสือเดินทางสำรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ ๔ ถ้าไม่ยอมให้ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ชำระตัดสินก็ต้องให้ถ้างสุลอังกฤษในกรุงเทพ ฯ ฤๅขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่

เขตรแดนที่ยองสะลีนชำระตัดสิน ถ้าคนในบังคับสยามพ้องคน ในบังคับอังกฤษ เข้าไปอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ถ้าไม่มีหนังสือสำรับตัวตามหนังสือสัญญา ข้อ ๔ ความนั้นต้องชำระตัดสินตามกฎหมายเมืองนั้น ฯะ

๏ ข้อ ๖ ว่า คนในบังคับสยามอยู่ที่เมืองหม่ำฝ่ายอังกฤษ ถ้าเป็นความกันเองจะหาตระลาการฝ่ายอังกฤษ ในคำนั้นให้ชำระความตระลาการอังกฤษ นั้นจะตั้งช่วยว่าอย่างไรได้สำรวจตามไมตรี ถ้าโจทจำเลยยอมกันความนั้นก็เสร็จกันได้ ถ้าคนในบังคับอังกฤษอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เป็นความกันเองจะไปหาตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งอยู่ตามหนังสือสัญญา ข้อ ๕ ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ต้องช่วยให้สำเร็จตามไมตรี ถ้าโจทจำเลยยอมกันตามตัดสิน ความนั้นก็เสร็จแก่กันได้ ฯะ

๏ ข้อ ๗ ว่า คนเกิดในฝ่ายอินเดีย ซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษมาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษเข้าไปในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ที่ไม่มีหนังสือเดินทางสำรับตัวตามหนังสือสัญญา ข้อ ๔ ถ้าทำความผิดในเขตรแดนสยาม ต้องชำระตามสาลและกฎหมายเมืองนั้น ถ้าคนเกิดในฝ่ายอินเดีย ซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษอย่างที่กล่าวมาแล้ว ถ้ามีหนังสือเดินทางสำรับตัวตามหนังสือสัญญา ข้อ ๔ แล้วทำความผิด ต้องไปทั้งสุดอังกฤษในกรุงเทพ ฯ ฤๅให้อุ้นนางอังกฤษที่ตั้งอยู่ในเขตรแดนยองสะลีน ชำระตามกฎหมายอังกฤษ ฯะ

๏ ข้อ ๘ ว่า เจ้าพนักงานที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ถ้าอุ้นนางที่ตั้งอยู่เขตรแดนยองสะลีนฤๅกงสุลในกรุงเทพ ฯ จะต้องการคำหา คำให้การ คำพยาน แลผู้ที่เป็นพยาน ต้องการ จะได้ตัดสินความมหันตโทษแลความมิใช่มหันตโทษไม่แล้ว ก็ต้องให้ทุกครั้งถ้าตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ หาคำให้การคำพยาน แลผู้ที่เป็นพยานต้องให้ ทุกครั้ง ฯะ

๏ ข้อ ๙ ว่า ความซึ่งอุ้นนางอังกฤษ ที่ตั้งอยู่เขตรแดนยองสะลีนชำระก็ดี ฤๅตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ก็ดี ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญา ข้อ ๕ นี้ ถ้าคนในบังคับสยาม เป็นความเกี่ยวข้องกับคนในบังคับอังกฤษ ฤๅคนในบังคับอังกฤษเกี่ยวข้องกับคนในบังคับสยาม เจ้าพนักงานสยามฤๅเจ้าพนักงานอังกฤษทั้งสองฝ่ายจะใช้อุ้นนางนายหนึ่งไปพิเคราะห์ชำระความก็ได้ ถ้าต้องการคำหาคำให้การคำพยานเจ้าพนักงานสยาม ฤๅเจ้าพนักงานอังกฤษ จะตักเตือนให้เร่งให้ได้ความตามคำร้องแต่สิ่งใด ฯะ

๏ ข้อ ๑๐ ว่า คนในบังคับอังกฤษ ที่มีหนังสือเดินทางสำรับตัวตามหนังสือสัญญา ข้อ ๔ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดจะซื้อไม้ตัดไม้ฉกานไม้ที่ป่าในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนต้องทำหนังสือสัญญาต่อเจ้าของป่าให้มีกำหนดปี หนังสือสัญญานั้นทำเป็นสองฉบับเอาไว้คนละฉบับ ต้องประทับตราตระลาการไทยที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญา ข้อ ๕ แลประทับตราเจ้าเชียงใหม่ด้วย แลตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ต้องส่งสำนาหนังสือสัญญานั้นให้แก่อุ้นนางอังกฤษที่ตั้งอยู่เขตรแดนยองสะลีนฉบับหนึ่งทุกครั้ง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดที่เป็นคนในบังคับอังกฤษมีหนังสือสำรับตัว ตัดไม้ฉกานไม้ ในป่าต่ายคนหนึ่งทำบลใดเจ้าของป่าไม่ยอม ฤๅเกินกำหนดหนังสือสัญญาที่ได้ทำไว้แล้วนั้นต้องใช้ราคาผลประโยชน์ ที่เสียไปให้แก่เจ้าของป่าตามกงสุลอังกฤษในกรุงเทพ ฯ ฤๅอุ้นนางอังกฤษ ที่เขตรแดนยองสะลีนเห็นสมควร ถ้าผู้นั้นไม่มีหนังสือสำรับตัวแล้วต้องชำระตามสาลแลกฎหมายเมืองนั้น ฯะ

๏ ข้อ ๑๑ ว่า ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญา ข้อ ๕ แลเจ้าเชียงใหม่ต้องห้ามอย่าให้เจ้าของป่าทำหนังสือสัญญาขายไม้ ฤๅป่าไม้ในป่าต่ายบลเดียวเป็นสองราย สามรายแลห้ามอย่าให้ผู้หนึ่งผู้ใด ไปตีตราฤๅลบตราที่เป็นเจ้าของแท้ได้ตัดตีตราไว้ แลต้องช่วยลูกค้าที่ตัดไม้ซื้อไม้ตามสมควรจะได้เกลี่ยไม้ของตัวได้ ถ้าเจ้าของป่าไม่ให้ตัดไม้ฉกานไม้ ฤๅไม่ให้ลดเลี่ยไม้ตามหนังสือสัญญาซื้อไม้ที่ว่าไว้ ในหนังสือสัญญา ข้อ ๑๐ ให้ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ซึ่งตั้งไว้ตามหนังสือสัญญา

ข้อ ๕ กับเจ้าเชียงใหม่บังคับให้เจ้าของย้า เสียค่าป่วยการให้กับผู้ซึ่งได้ทำหนังสือสัญญานั้นก็อสมควร ตามกฎหมายฝ่ายสยาม ฯะ

◎ ข้อ ๑๒ ว่า คนในบังคับอังกฤษ ซึ่งมาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษเข้าไปในเขตรแดนสยาม สิ่งของต้องพิกัดภาษีต้องเสียภาษีตามธรรมเนียมเมืองนั้น ถ้าคนในบังคับสยามเข้าไปในเขตรแดนอังกฤษสิ่งของต้องพิกัดภาษี ต้องเสียภาษีตามคอวเอนแมนต์ได้ตั้งไว้ ฯะ

◎ ข้อ ๑๓ ว่า ขุนนางอังกฤษ ซึ่งตั้งอยู่ที่เขตรแดนของสะถานะมีอำนาจตามหนังสือสัญญานี้ แลมีอำนาจทุกอย่างเหมือนกงสุลอังกฤษนายหนึ่ง ตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีสมเดจ์พระนางเจ้าวิก รุงเองแลนด์ที่ได้ทำไว้กะสมเดจ์พระเจ้าแผ่นดินสยาม เมื่อวันที่สิบแปดเดือนเอปริลคฤษตศักราช ๑๘๕๕ ปี แลข้อเพิ่มเติม ซึ่งคอวเอนแมนต์ฝ่ายสยามกับกอมิสเนอฝ่ายอังกฤษได้ทำไว้ในวันที่สิบสามเดือนเมคฤษตศักราช ๑๘๕๖ ปี ฯะ

◎ ข้อ ๑๔ ว่า ไม่มีข้อหนึ่งข้อใด ในหนังสือสัญญานี้จะยกข้อความหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ฤๅหนังสืออื่น ๆ ซึ่งใช้อยู่ในระวางคอวเอนแมนต์อังกฤษ คอวเอนแมนต์สยามยังไม่ยินยอมให้ใช้ในสัญญานี้ ใช้ได้เฉพาะที่ได้สัญญาตกลงกันเสมในหนังสือสัญญาใหม่นี้ ฯะ

◎ ข้อ ๑๕ ว่า เมื่อพ้นเจดปีนับตั้งแต่วันได้ใช้หนังสือสัญญานี้ฝ่ายประเทศอังกฤษ ฤๅประเทศสยาม จะขอตรวจแก้หนังสือสัญญานี้ให้บอกล่วงน่าสิบสองเดือน แลตั้งขุนนางทั้งสองฝ่ายให้มีอำนาจในการนี้แล้ว จึงได้แก้หนังสือสัญญาได้ตามที่จะเหนชอบเหมเกินประการใด ฯะ

◎ ข้อ ๑๖ ว่า หนังสือสัญญานี้ ทำไว้เป็นภาษาอังกฤษแลภาษาสยามเนื้อความอันเดียวต้องกัน แต่ผู้ซึ่งมีอำนาจเตมในฝ่ายอังกฤษไม่รู้ภาษาไทยได้ตกลงกัน ถ้าเป็นเหตุการทุ่มเถียงกันในสัญญานี้ต้องเอาคำอังกฤษเป็นแน่ ฯะ

◎ ข้อ ๑๗ ว่า ท่านไวสรอยกอเวอนแนอยแนราลอินเดียได้วิดีฟายหนังสือสัญญานี้ ได้ให้ผู้มีอำนาจเตมฝ่ายสยามทราบแล้วหนังสือสัญญานี้ ขอให้สมเดจ์พระเจ้าแผ่นดินสยามวิดีฟายแล้วให้ส่งให้แก่สะเกรศตารี คอเวอนแมนต์ฝ่ายอินเดียถือว่าการต่างประเทศเมืองกาละกัตตา ในกำหนดสี่เดือนเข้ามาหนังสือสัญญานี้เมื่อวิดีฟายแล้วจึ่งใช้ได้ ในวันที่หนึ่งเดือนยันยูวารี คฤษตศักราช ๑๘๙๕ ปี ตรงกับวันศุกรแรม ๔ ค่ำเดือนอ้าย ปีระกาศก จุลศักราช ๑๒๓๖ ปี แลท่านผู้มีอำนาจทั้งสองฝ่ายได้ลงชื่อประทับตราในหนังสือสัญญาสองฉบับ เป็นอักษรอังกฤษอักษรสยามไว้เป็นสำคัญ หนังสือสัญญานี้ทำที่เมืองกาละกัตตาลงวันที่สิบสี่เดือนเยนุวารีคฤษตศักราช ๑๘๗๔ ปี ตรงกับวันพุธเดือนยี่แรมสิบสองค่ำ จุลศักราช ๑๒๓๕ ปีกาเบญจศก ฯะ

◎ หนังสือสัญญาฉบับนี้ ได้ลงชื่อพระยาเจริญราชไมตรีประทับตราเทวดานั่งแท่นถือคอกบัว พระยาสมุทบุรานุรักษประทับตราชื่อตัวมีช้างอยู่กลาง มิศเอดจิซอนผู้รับอำนาจเตมแต่ท่านไวสรอยประทับตราครุ่งควงตราชื่อตัวรวมตราสามดวง ได้ประทับไว้ท้ายหนังสือสัญญาที่อักษรอังกฤษแห่งหนึ่ง ที่อักษรไทยแห่งหนึ่งทั้งสองฉบับ หนังสือสัญญานี้รักษาไว้ณกรุงเทพ ฯ ฉบับหนึ่งที่หมู่กระทรวง หนังสือสัญญาประทับตราประจำครั่งของมิศเอดจิซอนฉบับหนึ่ง ที่หมู่กระทรวงหนังสือสัญญาประทับตราประจำครั่งรูปพระธรรค์มีเครื่องอิกโข่ ของพระยาเจริญราชไมตรีรักษาไว้ณเมืองกาละกัตตา ฯะ

◎ จบข้อสัญญา ๑๗ ข้อท่านี้ ฯะ

ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง

◎ วันศุกร เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นสิบสามค่ำ ปีระกาศก ศักราช ๑๒๓๖ เวลาบ่าย ๓ โมงเสศ สมเดจพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี น.ร.,ป.ร.,จ.ช. เข้าไปเฝ้าที่มุขพระที่นั่งเทวราชอุปบัติแล้ว พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสดจออกอมรินทรวินิจฉัยตามธรรมเนียมเหมือนแต่ก่อนมาแล้วเสด

◎ เวลาย่ำ ๕ โมงเสศเสดจออกสนามหญ้า แล้

พระที่นั่ง พระองค์เจ้ากาพยกนกวัตน ท.ช.,ช.ม. พระองค์เจ้าทวันอุไทยวงษ ท.จ. พระองค์เจ้าสุขุมาลย์มารศรี ตามเสดจพระราชดำเนิรบนรถพระที่นั่ง ไปทอดพระเนตร์ที่สวนผ่าวังสราญรมย์ แล้วกลับเข้าในพระบรมมหาราชวังประทับอยู่ที่สนามหญ้าจนเวลาทุ่มเสดแล้ว เสดจขึ้นพระมหาปราสาทเสดจขึ้นใน ฯะ

๏ วันเสาร เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นสิบสี่ค่ำ เวลาเช้า ๒ โมงเสด เสดจออกที่พระทรงม้าพระที่นั่งไหม่ขึ้นทรงพระราชยานไปประทับที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย เจ้าพระยาสุรวงษไวยวัดน์ ม.ส.ม.,ป.จ. แลข้าราชการอื่น ๆ มาคอยส่งเสดจอยู่ณที่นั้น พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวตำรัสสั่งแก่ เจ้าพระยาสุรวงษไวยวัดน์ ครู่หนึ่งแล้วก็เสดจลงเรือพระที่นั่งบ้านิกล่าใหญ่สองชั้น พระยรมวงษานุวงษแลข้าราชการตามเสดจในเรือพระที่นั่ง คือ สมเดจพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจากรุนก์รัศมี สมเดจเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ น.ร.,ป.จ. พระองค์เจ้าฤดากมีหาร พระองค์เจ้าสุขุมาลย์มารศรี พระองค์เจ้าภาลย์กนกวัตน พระองค์เจ้าทวันอุไทยวงษ พระองค์เจ้าสายสนิทวงษ พระยาภาษากรวงษ ท.จ.ว.,ภ.ช.,ภ.ม. เจ้าหมื่นเสมอใจราช พระสุนทรพนุกิจวิชา ภ.ช. หลวงพิจารณ์รักรักิจ ภ.ม. หลวงพินิตรักรภัณฑ์ ว.ม. รวม ๑๒ เรือมรีปากแมนจูนเรือพระที่นั่งไปเวลาบ่าย ๕ โมงเสด ถึงเกาะบางบ้าอินทร์ เสดจขึ้นจากเรือพระที่นั่งขึ้นบนเกาะ ทอดพระเนตร์พระที่นั่งโถยสวรรยทิพยอาศน์ แลเรือนคิกต่าง ๆ ที่สร้างในเกาะนั้นแล้วขึ้นประทับแรมบนพระที่นั่งโถยสวรรยทิพยอาศน์ แลพระยาภาณุวงษ ม. ส.ม.,ป.จ. ตามเสดจพระราชดำเนิรมาด้วย แต่มาในเรือของท่านเอง มาถึงเกาะเมื่อเวลาย่ำค่ำเสด ฯะ

๏ วันอาทิตย เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นสิบห้าค่ำ เวลาเช้าไม่มีการอะไรประทับอยู่ในพระที่นั่งนั้น จนเวลาเที่ยงเสด เจ้าพระยาภาณุวงษกับข้าราชการที่ตามเสดจไปด้วย แลพระพิเรนทรเทพ ว.ม. ซึ่งกลับมาถึงจากเมืองเชียงใหม่ ขึ้นไปเฝ้าบนพระที่นั่งแล้วกลับลงมา ฯะ เวลาบ่ายเสดจพระราชดำเนิรลงจากพระที่นั่งไป ลงเรือพระที่นั่งข้ามสระไปฟากข้างโน้น ขึ้นประทับที่ฝั่งฟากข้างตันโพ แล้วทรงพระราชดำเนิร ข้ามสระกลับมาประทับแรมบนพระที่นั่งโถยสวรรยทิพยอาศน์

๏ วันจันทร เดือนแปดบุรพาสาธ แรมค่ำหนึ่งเวลาเช้า ๓ โมงเสด เสดจลงเรือพระที่นั่ง พระยรมวงษานุวงษแลข้าราชการก็ตามเสดจมา ก็ตามเสดจไปในเรือพระที่นั่งตามเดิม แลรับสั่งให้พระพิเรนทรเทพ ตามเสดจไปในเรือพระที่นั่งด้วย แล้วเรือเจ้าพระยาสุรวงษลำใหม่ซึ่งเรือพระที่นั่งลองลงมา ครั้นเวลาบ่าย ๒ โมงเสด ถึงท่าราชวรดิฐ เรือพระที่นั่งเข้าประทับที่แล้ว พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสดจขึ้น ทรงพระราชยานไปประทับที่พระที่นั่งไหม่แล้วเสดจขึ้น ฯะ

๏ เวลาเยน ๕ โมงเสด เสดจออกสนามหญ้าขึ้นทรงรถพระที่นั่ง สมเดจพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ พระองค์เจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระองค์เจ้าสุขุมาลย์มารศรี ตามเสดจบนรถพระที่นั่งไปทอดพระเนตร์ที่สวนผ่าวังสราญรมย์ แล้วเสดจกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง เสดจขึ้นพระที่นั่งสมมดิเทวราชอุปบัติ แล้วตำรัสเรียกที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ที่ภายังกฤษเรียกว่าเคาน์ซิลออฟสเตดมาประชุมที่มุขพระที่นั่งสมมดิเทวราชอุปบัติ เคาน์ซิลสถิตมานั้น ๙ นาย คือ พระยาราชสุภาวดี ช.ม.,ท.จ.ว. พระยาศรีพิพัฒน์ ท.จ.ว. พระยาราชวรานุกูล ท.จ.ว.,น.ช.,ภ.ม. พระยากระสาปน์กิจโกศล ท.จ.ว.,ม.ม. พระยามหาอำมาตย ท.จ. พระยายมราชฤทธิ์ ท.จ. พระยาราโชย ท.จ. พระยานรวิญราชไมตรี น.ช. พระยาราชโยธา แลพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวประทับในที่นั้นด้วย เวลา ๕ ทุ่มเสดเลิกประชุม ฯะ

๏ วันอังคาร เดือนแปดบุรพาสาธ แรมสองค่ำเวลาบ่าย ๓ โมงเสด เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ตามธรรมเนียมเหมือนแต่ก่อน แล้วเสดจขึ้นพระที่นั่งมูลสถานบรมอาศน์ เจ้าพระยาสุรวงษเข้าไปเฝ้า กลับออกมาแล้ว พวกที่เคยเฝ้าในพระที่นั่งไหม่ ก็เข้าไปเฝ้าตามเคย แล้วกลับออกมา ๑ เวลาย่ำค่ำแล้วประชุมเคาน์ซิลที่พระที่นั่งสมมดิเทวราชอุปบัติ ท่านเคาน์ซิลสถิตย์มา ๙ นาย เหมือนกับเวลาวานนี้ แต่พระยาภาษากรวงษ มาอีกนาย ๑ เปน ๑๐ นาย พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ประทับในที่นั้นด้วย เวลา ๔ ทุ่มเสด เลิกประชุม ฯะ

๏ วันพุธ เดือนแปดบุรพาสาธ แรมสามค่ำ เวลาบ่าย ๓ โมงเสด เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ตามธรรมเนียม แล้วเสดจขึ้นพวกที่เคยเฝ้าในพระที่นั่งไหม่ก็เข้าไปเฝ้าแล้วกลับออกมา ฯะ

๏ เวลาบ่ายเสดจออกทรงรถพระที่นั่ง พระองค์เจ้าฤดากมีหาร พระองค์เจ้าสุนันทา พระองค์เจ้าสุขุมาลย์ ตามเสดจบนรถพระ

ที่นั่ง ไปทอดพระเนตรที่สวนผ่าวังสราญรมย์ แล้วกลับเข้ามาในพระบรมมหาราชวัง เสด็จไปประทับที่มุขลดที่นั่งมุลสถานบรมอาสน์ รับสั่งให้พระองค์เจ้าฤทธากรนิกร ไปเชิญสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษเข้าไปเฝ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอยู่จนเวลายามเสศ เสด็จขึ้นแล้วก็กลับออกมา ฯ

๏ วันพฤหัศบดีเดือนแปดบุรพาสาธ แรม ๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๓ โมงเสศ เสด็จออกพระที่นั่งมหินทรวินิจฉัย ตามธรรมเนียมเหมือนเมื่อก่อน ฯ เวลายน ๕ โมงเสศ เสด็จออกสนามหญ้าแล้วขึ้นทรงรถพระที่นั่งสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระรักษิสว่างวงษ พระองค์เจ้าฤทธากรนิกร พระองค์เจ้าทวัติยุไทยวงษ ตามเสด็จพระราชดำเนินไปบนรถพระที่นั่งไปที่สวนผ่าวังสราญรมย์ ครั้นรถพระที่นั่งประทับที่แล้ว เสด็จพระราชดำเนินลงไปประทับที่เนินที่จะปลูกต้นไม้ แล้วให้ข้าราชการยกต้นพะวาที่ทรงปลูกน้ำนั้นขึ้นมาจากที่ต้นไม้นั้น แต่ครั้งก่อนๆ เพลงสรรเสิญพระบารมี ประทับอยู่ที่สวนนั้น กับพระบรมวงษานุวงษ และข้าราชการอีกหลายนายประทับอยู่ที่นั้น จนเวลาย่ำค่ำ แล้วจึงเสด็จกลับจากสวนเข้าในพระบรมมหาราชวังประทับที่สนามหญ้าจนเวลายามเสศเสด็จขึ้น ฯ

๏ วันสุกรเดือนแปดบุรพาสาธ แรม ๖ ค่ำ เวลาบ่าย ๓ โมงเสศ เสด็จออกพระที่นั่งมหินทรวินิจฉัย ตามธรรมเนียมเหมือนเมื่อก่อนแล้วเสด็จขึ้น ฯ

๐ เวลา ๒ ทุ่มเสศ รับสั่งให้พระบรมวงษานุวงษและข้าราชการซึ่งคอยเฝ้าอยู่ที่สนามหญ้านั้น เข้าไปเฝ้าที่น่าพระที่นั่งดำรงค์สวัสดิอนันตวงษ จนเวลา ๕ ทุ่มเสศ เสด็จขึ้นแล้วก็กลับออกมา ฯ

พระราชบัญญัติ
สำรับตระลาการศาลรับสั่ง

๏ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกณะพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ที่ปฤกษาราชการเผ่เดินประชุมเฝ้าพร้อมกัน พระยาภาษกรวงษกรายบังคมทูลพระกรุณาว่า ทุกวันนี้โจรผู้ร้ายชุกชุมมากขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ว่าควรจะจัดข้าทูลอองฯ ผู้มีปัญญาเฉียบแหลมควรจะเป็นตระลาการชำระความโจรผู้ร้ายซึ่งเป็นเสี้ยนหนามเบ่นดินให้สิ้นเสง ด้วยบัดนี้เจ้าพระยายมราชผู้เป่นอธิบดี ในกรมพระนครบาลก็ชราชำรุดอยู่จะยังคัว่ากล่าราชการ ในกรมพระนครบาลหาใคร่จะตลอดไปไม่ จึงทรงปฤกษากับตัวเสี่ปฤกษาราชการแผ่เดิน เหนตามพระกระแสพระราชดำริห์พร้อมกัน จึงโปรดเกล้าฯ จัดข้าทูลอองฯ ให้เป็นตระลาการสาลรับสั่ง แลทรงตั้งพระราชบัญญัติจัดเป่นข้อสำหรับตระลาการสาลรับสั่งไว้ครั้งนี้ ให้ประพฤติตามข้อพระราชบัญญัติทุกประการ ฯ

๏ ข้อ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งข้าทูลอองฯ ผู้ที่ควรจะเป็นใหญ่ในความนครบาลนายหนึ่ง กับตระลาการเท่านั้นนาย เป็นตระลาการสาลรับสั่ง ชำระความนครบาลเก่าใหม่ให้ยกตระลาการสาลกรมนครบาลและชำระรวงค์ผู้ร้าย มาวับราชการอยู่ในตระลาการสาลรับสั่ง ฯ

๏ ข้อ ๒ ให้ตระลาการกรมพระนครบาลทำสารบบคดีผู้ร้ายที่ค้างชำระอยู่ แลเจ้าพนักงานกรมมหาดไทยกรมพระกลาโหม กรมท่าทำสารบบความผู้ร้ายซึ่งตัวเมืองบอกส่งเข้ามาณกรุงเทพฯ เก่าใหม่มากน้อยเท่าใด มายื่นต่อท่านตระลาการสาลรับสั่งให้สิ้นเชิง และให้ตระลาการสาลรับสั่งพร้อมกันตรวจสารบบความที่ยื่น กับเรื่องราวของราษฎรที่เป็นความนครบาลจะร้องใหม่ต่อไปนั้น ถ้าความโจรผู้ร้ายปล้นสดมและความผู้ร้ายฆ่าฟันกันตายเป็นความใหญ่ๆ ก็ให้ตระลาการสาลรับสั่งรับไว้ชำระ ถ้าเป็นความผู้ร้ายย่องเบาลักล้วงทรัพย์สิ่งของเล็กน้อย ตระลาการสาลรับสั่งเหนควรจะให้ตระลาการในกรมพระนครบาล คนหนึ่งคนใดชำระอยู่คงกรม ก็ให้สั่งไปชำระให้แล้วโดยเร็ว ฯ

๏ ข้อ ๓ ให้ผู้ซึ่งเป็นใหญ่ในสาลรับสั่ง พร้อมกับตระลาการพิเคราะห์ตรวจกฎหมายความผิดกรรมไม่ผิดกรรม ควรจะให้ตระลาการเยกกันชำระตามนายหนึ่ง ฤๅจะรวมกันสี่ นาย สามนาย สุดแต่ผู้ซึ่งเป็นใหญ่จะบังคับ ฯ

๏ ข้อ ๔ ถ้าความโจรผู้ร้ายเพื่อนโจรผู้ร้ายได้ความแล้ว ให้อาคำให้การมาเสนอต่อผู้ใหญ่ในสาลรับสั่งก่อน แล้วให้ผู้ใหญ่ประชุมตระลาการให้พร้อมกันตรวจคำให้การ ถ้าเหนพิรุธควรจะทำตามราชนครบาลประการใด ก็ให้ผู้ใหญ่สั่งไปตามการ ถ้าเหนไม่พร้อมกัน ก็ให้โวตรับฉลาก ถ้าข้างใหนมาก

ก็ให้ผู้ใหญ่ทำตามฝ่ายข้างที่เพียงมาก ฯ

๏ ข้อ ๕ เวลาศาลการสาลรับสั่งชำระความอยู่พร้อมกัน ห้ามมิให้ผู้ใดผู้หนึ่ง เข้าไปพูดจาเลี้ยงสอนผู้ร้าย แลกันการขัดขวางท้าทายอ้างกำลังคนโน้นคนนี้ ซึ่งเป็นการข่มขี่ ให้ศาลการสาลรับสั่งเสื่อมเสียอำนาจ ถ้ามีผู้ใดทำการดังกล่าวมานี้ ให้ศาลรับสั่งให้ผู้นั้นไปเสียให้พ้นที่ชำระความจงได้ ฯ

๏ ข้อ ๖ ถ้าข้าผู้ร้ายซัดทอดถึงพวกพ้องเพื่อนข้าผู้ร้าย ที่ควรจะเอาตัวมาชำระแลพยานที่ควรจะเสียเอาความจริงนั้น ถ้าเป็นผู้ใหญ่เหนควรจะให้ศาลการฤๅ กรมกองตะเวนซ้ายตะเวนขวาลศาลนายพันหมวดนายพันรองผู้คุมแลผู้ใดที่จะไปเอาตัวข้าผู้ร้ายพวกข้าผู้ร้าย แลพยานนั้นก็ให้มีศราอำนาจมอบให้กับผู้นั้น ๆ ต้องไปตามบังคับสั่ง ฯ

๏ ข้อ ๗ ถ้าข้าผู้ร้ายพวกข้าผู้ร้ายแลพยานอยู่ในพระบรมมหาราชวัง แลวังเจ้าตั้งกรมแล้วยังไม่ตั้งกรม แลอยู่ในบ้านท่านเสนาบดี บ้านข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย จะเอาตัวมิได้ขัดขวางประการใด ก็ให้ผู้ใหญ่นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาให้รับรายฝ่ายของผู้นั้นพระยาท ฯ

๏ ข้อ ๘ ผู้ซึ่งเป็นใหญ่ในสาลรับสั่งนั้น ให้ตั้งผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้รับของกลางแลให้มีที่รักษาของกลาง แลให้มีผู้ถือกุญแจสองดอกสำหรับไว้ ดอกหนึ่งเป็นสาระบบไว้ว่า ของกลางอย่างนั้น ๆ เท่านี้สิ่ง ข้าผู้ร้ายเท่านี้คน เพื่อนข้าผู้ร้ายเท่านี้คน ให้นายพันรองนั้น ๆ รักษาไว้เท่านี้คนให้ถูกต้องกันทั้งสองฉบับ ฯ

๏ ข้อ ๙ ถ้าข้าผู้ร้ายแลพวกข้าผู้ร้ายแลตัวจำเลยได้ตัวมาแล้ว ผู้เป็นใหญ่สั่งให้จำทำโทษไว้นั้น ห้ามอย่าให้นายพันรองผู้คุมยอมให้มีประกัน ละเลยประกันเสียเลยได้เป็นอันขาด ถ้านายพันรองผู้คุมให้มีประกันไป โดยลำพังคนจะทำโทษผู้ให้ประกันไปจงหนัก ถ้าเพื่อนข้าผู้ร้ายที่ควรจะมีประกันได้ ผู้ใหญ่แลศาลการพร้อมกัน สั่งนายพันรองผู้คุมจึงให้ประกันได้ ห้ามอย่าให้เรียกค่าฤชาธรรมเนียมให้เหลือเกินเป็นอันขาด ฯ

๏ ข้อ ๑๐ ห้ามอย่าให้ศาลการสาลรับสั่ง รับสินบลรับของคำนับของลูกความ ถ้าลูกความจะไปมาหาสู่ที่บ้านผู้ซึ่งเป็นใหญ่แลศาลการสาลรับสั่ง ก็ให้ใส่ลูกความนั้นไปเสียจากบ้านศาลการผู้นั้น ถ้าลูกความจะมีข้อความที่จะชี้แจงให้ศาลราการเข้าใจ ก็ให้ลูกความไปชี้แจงข้อความที่ชำระถ้าผู้ใหญ่แลศาลการสาลรับสั่งไม่ทำตามข้อพระราชบัญญัตินี้ มีผู้มาร้องฟ้องพิจารณาเป็นสัตย์จะทำโทษตามโทษานุโทษ ฯ

๏ ข้อ ๑๑ ให้ผู้ใหญ่แลศาลการสาลรับสั่ง ซึ่งประชุมชำระความอยู่ด้วยกันนั้น ให้มีความสามัคคีสามัคคีปรองดองต่อกัน อย่าให้เป็นข้อวิวาทขึ้นถึงกล่าวคำหยาบต่อว่าลูกความทั้งปวง อย่าให้ลูกความและผู้อื่นทั้งปวง ดูหมิ่นประมาทให้เสียพระเกียรติยศได้ พระราชบัญญัตินี้ตั้งไว้ ณวันอังคาร เดือนแปด อุตราสาท ขึ้นค่ำหนึ่ง จุลศักราช ๑๒๓๖ ปีระกาสก ฯ

ประกาศเรื่องผู้ร้าย

๏ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์มหาจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า ข้าผู้ร้ายคบหากันเป็นพวก เป็นหลาย เที่ยวชิงวิ่งราวปล้นสดมภ์ย่องเบาฆ่าฟันกันตายในกรุงเทพ ฯ แลหัวเมืองชุกชุมเป็นอันมาก เจ้าหมู่มูลนายก็หาอำนาจไม่ ถ้าชาว่ากล่าวไม่ แลพระราชบัญญัติเดิมก็มีว่า ข่าว ไพร่ เสมียน ทนาย ทาษเชลยของผู้ใด แลขุนหมื่นพันทนายกรมใดเป็นผู้ร้ายก็ดี ผู้ร้ายซัดก็ดี ให้มูลนายส่งตัว ข่าวทาษมาพิจารณามูลนายไม่เชยร้อนด้วยราชการแผ่นดิน เหนกับทาษแลข่าว ไพร่ ปกปิดอำพรางไว้ ไม่หนีวาหนี บางทีไม่รับว่าเป็นขุนหมื่นพันทนายอยู่ในกรม ไม่รับว่าเป็นข่าวเป็นไพร่ของตัวดีกลัวแต่ที่จะไม่ส่งตัวผู้ร้ายจะให้ความจัดทาง ถ้าผู้ร้ายให้การซัดทอดถึงขุนหมื่น พัน เสมียน ทนาย สมทาษของผู้ใดว่าเป็นผู้ร้ายให้กระลาการเอาตัวสังกัดซึ่งเป็นเจ้าหมู่มูลนายแลนายเงินมายังคับให้ส่งตัวผู้ร้าย แลผู้ถือหนังสือให้กระลาการพิจารณาเอาความจริง แลพระราชบัญญัติเดิมก็มีอยู่ดังนี้ เจ้าหมู่มูลนายแลนายเงินไม่ประพฤติตามพระราชบัญญัติ ข้าผู้ร้ายจึงกำเริบชุกชุมขึ้น ประการหนึ่ง เจ้าพระยายมราชซึ่งเป็นอธิบดีในกรมพระนครบาลได้ชำระอยู่ จะยังคับว่ากล่าวความในกรมพระนครบาลไม่ใคร่ตลอดไปได้ ความโจรผู้ร้ายจึงคั่งค้างอยู่มาก จะตั้งจัดข้าทูลอองธุลีพระบาท ซึ่งมีสติปัญญาน่าที่กระลาการสาลรับสั่งประชุมกันชำระความผู้ร้าย เก่า ใหม่ รับเรื่องราวความโจรผู้ร้าย ต่อไป จึงทรงพระราชดำริห์ปฤกษากับด้วยตี่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ๆ เหนตามกระแสพระราชดำริห์พร้อมกัน จึงมีพระบรมราช

โองการมหาพระบัณฑูรสุริสิงหนาท ให้ประกาศแก่พระบรมวงษานุวงษ แลข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนแลหัวเมืองเอกโทตรีจัตวา ฝ่ายเหนือ ฝ่ายใต้ แลราษฎรให้รู้ทั่วกันว่า ครั้งนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งข้าทูลอองธุลีพระบาทผู้ที่ควรจะเปนใหญ่ในความกรมพระนครบาลกับตระลาการเท่านั้นมาย เปนตระลาการสาลรับสั่งชำระความนครบาลเก่าใหม่ ให้แล้วไปโดยเร็ว แลให้ยกตระลาการสาลกรมพระนครบาล แลนายพันหมื่น ผู้คุมมารับราชการอยู่ในตระลาการสาลรับสั่ง ถ้าเกิดโจรผู้ร้ายขึ้นแห่งใด ตำบลใดอ้ายผู้ร้ายหลบหนีไม่ได้ตัวมาชำระ ตระลาการสาลรับสั่งจะทำหมายประกาศให้ทรายทั่วกัน ว่าอ้ายผู้ร้ายชื่อนั้นทำร้ายที่ตำบลนั้นหลบหนีไป ถ้าผู้ใดสืบได้ความฤๅนำจับตัวผู้ร้ายได้ของกลาง ฤๅได้แต่ของกลางที่ผู้ใดผู้หนึ่ง จะให้เงินสินบลคนหนึ่งเท่านั้น ตามสมควรแก่รูปความมากแลน้อย ประกาศหนึ่ง ให้พระราชาคณะฐานานุกรม พระครู เจ้าอธิการ เจ้าบ้าน เจ้าคีก เจ้าเรือน เจ้าโรง เจ้าร้านตลาด เจ้าเรือ เจ้าแพ เอาใจใส่รวังระไวในเขตรของตนให้สมธรรมทุกวัน อย่าให้มีคนธรรมาสำนักนี้อาไศรยตั้งแต่วันหนึ่งคืนหนึ่งขึ้นไปเปนอันขาด ถ้ามีคนร้ายแปลกปลอมมาอาไศรยอยู่ในอารามเจ้าบ้าน เจ้าคีก เจ้าเรือน เจ้าโรง เจ้าร้านตลาด เจ้าเรือ เจ้าแพ ให้จับใส่โซ่ไปส่งถ้ามิไปให้มานำจังต่อตระลาการศาลรับสั่ง ถ้ามามิทันให้ไปแจ้งแก่อำเภอ กำนัน ให้อำเภอ กำนัน กับเจ้าบ้าน เจ้าถิ่น ไปช่วยจับเอาตัวส่งให้ตระลาการศาลรับสั่งถ้าเปนหัวเมืองให้อำเภอ กำนัน เอาใบส่งต่อผู้รักษาเมืองกรมการ ถ้าอำเภอกำนัน ไม่ไปจับอ้ายคนร้าย ฤๅพระราชาคณะฐานานุกรมพระครูเจ้าอธิการ เจ้าบ้าน เจ้าคีก เจ้าเรือน เจ้าโรง เจ้าร้านตลาด เจ้าเรือ เจ้าแพ ไม่ได้ไปบอกตระลาการศาลรับสั่ง แลอำเภอกำนัน ให้ไปจับอ้ายคนร้าย จะให้มีโทษแก่พระราชาคณะฐานานุกรมพระครูเจ้าอธิการ เจ้าบ้าน เจ้าคีก เจ้าเรือน เจ้าโรง เจ้าร้านตลาด เจ้าเรือ เจ้าแพ แลอำเภอกำนัน ตามไทยานุโทษกฎหมายเดิม ถ้าเปนคนเรียบร้อยไม่ใช่ชนิดคนพาล ควรจะให้อาไศรยได้ ก็สุดแต่ใบจัดี เจ้าถิ่น ถ้าผู้ใดไม่กระทำตามหมายประกาศนี้ ถ้าจับอ้ายคนร้ายได้ ให้ถือว่าได้ไปสำนักนี้อาไศรยอยู่บ้าน อยู่คีก อยู่เรือน อยู่โรง อยู่ร้านตลาด อยู่เรือ อยู่แพนั้น ๆ ชำระได้ความจริง จะให้มีโทษตามพระราชกำหนดกฎหมายเดิม ประการหนึ่ง ผู้ใดมีบุตรหลาน บ่าวทาษ ญาติพี่น้อง เปนพาลยังกลัวจะว่ากล่าวกลัวทรมานให้ละความชั่วได้ ก็ให้สั่งสอนกล่าวตักเตือนตามอำนาจคนก่อน ถ้าผู้นั้นมิฟังก็ให้เอาตัวมาส่งยังตระลาการศาลรับสั่ง ถ้าเหลือกำลังจะเอาตัวมามิได้ ก็ให้มาแจ้งต่อตระลาการศาลรับสั่ง แลอำเภอกำนันไปจับตัวมาชำระตามทรมานไว้กว่าจะเข็ดหลาบ ถ้ามิผู้มารับตัวผู้นั้นว่าเข็ดหลาบแล้ว ก็ให้รับเอาประกันพาเมียไว้ต่อตระลาการ ให้มีบาญชีชื่อคนต่างตำบลย้ายไว้ทุกราย ภายน่าผู้นั้นไปทำโจรกำมันอีก จะให้มีโทษแก่ผู้ที่รับประกันตามไทยานุโทษ ถ้าผู้ใดมีบุตรหลาน บ่าวทาษ ญาติพี่น้อง เปนพาล บิดามารดาญาติพี่น้องที่เปนผู้ใหญ่ แลเจ้าหมู่มูลนายไม่ได้เอามาส่งยังศาลรับสั่งยังคงไว้ถ้ามันไปกระทำโจรกำมันชำระได้ความจริง จะลงโทษ บิดามารดาญาติพี่น้องเปนผู้ใหญ่ แลเจ้าหมู่มูลนายตามกฎหมาย อนึ่ง ถ้าเกิดโจรผู้ร้ายเย่งชิงวิ่งราวขึ้น แห่งใดตำบลใด ถ้าเจ้าของทรัพย์ร้องขึ้นแล้ว ให้ชาวบ้าน ชาวคีก ชาวเรือน ชาวโรง ชาวร้านตลาด ชาวเรือ ชาวแพ ออกช่วยกันจับคนร้ายเอาตัวให้ได้ ถ้าผู้ร้ายวิ่งหนีไป ถนนใดกรอกใด แลลำน้ำ ลำคลอง แห่งใดตำบลใด ก็ให้ชาวบ้าน ชาวคีก ชาวเรือน ชาวโรง ชาวร้านตลาด ชาวเรือ ชาวแพ ที่ได้ไปนั้นร้องบอกต่อไปข้างน่าให้ออกช่วยกันจับคนร้ายให้ได้ ถ้ารู้จักตัวคนร้าย จับคนร้ายได้พิจารณาเปนสัจ จะให้เงินสินบลแก่ผู้จับตามสมควร อนึ่งถนนหนทางที่มีโปลิศรักษาอยู่นั้น ให้ โปลิศที่เดินไมง เดินยาม ตรวจตราระวังโจรผู้ร้ายในน่าที่ให้แข็งแรง ถ้าผู้ร้ายชักชิงวิ่งราวฤๅมีผู้วิวาทฆ่าฟันกันขึ้น ในน่าที่ซึ่งโปลิศรักษาอยู่นั้น ก็ให้ โปลิศจับตัวอ้ายคนร้าย ที่วิวาทชักชิงวิ่งราวให้จงได้ ถ้าจับได้ตัวอ้ายคนร้ายแล้วให้เอาตัวมาส่งต่อตระลาการศาลรับสั่ง ๆ จะให้รางวัลแก่โปลิศตามสมควร ถ้าโปลิศจับตัวอัยผู้ร้ายในน่าที่ของโปลิศไม่ได้แลอ้ายผู้ร้ายวิ่งหนีไปพ้นน่าที่โปลิศ ผู้อื่นจับตัวได้แลเงินสินบลซึ่งผู้นั้นจับอ้ายคนร้ายได้นั้น ให้ผู้ได้สามส่วนให้ โปลิศน่าที่นั้นได้ส่วน ๑ แลหมายประกาศซึ่งได้ประกาศออกมานี้ต่อไปภายน่า อ้ายคนร้ายจะทำการฉันแปรไปประการใด ๆ จะหมายประกาศเพิ่มเติม ฤๅจะคัดรอนให้สมกับอ้ายคนร้ายต่อภายหลัง ประกาศมาณวัน อังคาร เดือนแปดอุตราสาท ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีรอกสกรุงรัตนโกสินทร ๑๒๙๖

ราชกิจจานุเบกษา

ประกาศทั่วไป

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๔๕ วันอาทิตย์ เดือน ๗ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๑๐

แจ้งความ

๏ ขอคำนับแจ้งความมายังท่านทั้งหลายทั้งปวง ให้ทราบทั่วกันว่า เดิมหนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ มีกำหนดจะได้ออกเดือนละ ๔ ครั้งทุก ๆ เดือนไปครั้งหนึ่ง ขึ้นแก่ค่ำ แรมเก่าหนึ่ง แรมแก่ค่ำ บางทีเป็นเดือนถ้วนก็เกินวันออกไปบ้าง ถึงเดือนขาดก็ย่นวันเข้ามาบ้าง หาสม่ำเสมอกันไม่ บัดนี้ข้าพเจ้าคิดจะให้ออกทุกกลางวาทิตย์สม่ำเสมอไปมิให้ล้ำ เชิญท่านทั้งหลายผู้ที่จะรับหนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ จงมารับทุกอาทิตย์ทอญ อนึ่งที่จะต้องไปส่งถึงบ้านนั้น ข้าพเจ้าจะให้ผู้ที่ไปส่ง ๆ ตามกำหนดทุกอาทิตย์ ทั้งแต่เดือนแปดบุรพาสาธเรม ๑๔ ค่ำ ไปโดยกำหนดซึ่งว่านี้ ฯ

ข่าวตั้งพระยากัลยาณไมตรีเป็นสังฆนายกวัดราชบูรณะ

๏ วันอังคาร เดือนแปดปฐมาสาธแรม ๘ ค่ำ ที่ประชุมราชการแผ่นดิน ประชุมกันในพระที่นั่งสุทธาสวรรย์อุปปัติ ปฤกษาเลือกตระลาการขับถลาก พระยาจริญราชไมตรี น.ช. ๖ นายเลือกให้เป็นหัวน่าตระลาการ แลพระยาราชสุภาวดี จ.ม., ท.ช.ว. พระยาราชวรานุกูล ท.ช.ว.,น.ช.,ก.ม. พระยากระสาปนกิจโกศล ท.ช.ว.,ม.ม. พระยาภาษกรวงษ ท.ช.ว.,ก.ช.,ก.ม. ทั้ง ๔ นายนี้ ให้พร้อมกันเลือกให้เป็นตระลาการขึ้นไปในคราวนี้แล้วให้เลือกคนนอกจากเค้นี้อีกอีก ๕ คน คือพระยามหาเสนา ก.ม. ราชปลัดทูลฉลองกรมพระนครบาลนาย ๑ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ก.ช. นาย ๑ พระมหามนตรี ก.ช. เจ้ากรมพระตำรวจในขวานาย ๑ พระอินทรเทพย ม.ม.,ก.ช. เจ้ากรมพระตำรวจในซ้ายนาย ๑ พระพิเรนทรเทพย ว.ม. เจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ซ้ายนาย ๑ รวม ๑๐ นายทั้งเค้นี้อีกสอง แต่พระยามหาเสนาผู้ซึ่งได้ถูกถ้วยเจ็ดไว้ครั้งโปรดเกล้า ๆ เพิ่มพระยาราชโยธาเค้นี้อีกสองนั้นออกเสียนาย ๑ รวมเป็น ๑๐ นายอย่างเดิม กระลาการทั้งปวง ได้รับตราตั้งอำนาจ แต่ณวันอาทิตย์เดือนแปดบุรพาสาธ แรม ๑๔ ค่ำ ในตราตั้งนั้นมีความว่า

"สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้า
"เจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งมายังเจ้าพระยาจักรีว่า
"ด้วยสังฆราชวัดราชบูรณะถึงมรณภาพลง ยังหาได้ตั้งผู้ใดขึ้นเป็นสังฆนายกไม่ ครั้งนี้จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระยากัลยาณไมตรี น.ช. ที่ปฤกษาราชการแผ่นดินเป็นหัวน่า
"เป็นตระลาการสาลรับสั่ง ไปรับชำระความในกรมพระนครบาล
"ซึ่งได้ตั้งขึ้นในครั้งนี้ แลตำแหน่งตระลาการนี้ มิได้กำหนด
"แน่นอนไปจนตลอดชีวิตร แล้วแต่ความประสงค์ของเรา
"ถ้าจะให้ออกจากที่เวลาไร ก็ได้โดยประสงค์ แลให้พระยา
"เจริญราชไมตรีประพฤติให้ถูกต้องตามพระราชประสงค์ พระ
"ราชบัญญัติ ซึ่งได้ออกสำรับตระลาการในครั้งนี้ แลพระราช
"กำหนดกฎหมายเก่าใหม่ ให้ตัดสินตามยุติธรรมทุกประการ แล
"ให้ปฤกษาปรึกษาหารือกัน ด้วย (แซมเมนต์)
"แล (แมมเบอร์) ตระลาการทั้งปวง ให้สมกับที่ยศศัก

"และของด้วยราชการทุกประการเทอญ" ฯ

ตั้งมาแต่ ณวันอาทิตยเดือนแปดบุรพาสาธ แรมสิบสี่ค่ำปีจอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ฤาปนวันที่ ๒๐๖๙ ในรัชกาลประจุบันนี้ ฯ

พระยาราชสุภาวดี ร.ม.,ท.ช.,ว. ที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน

พระยาราชวรานุกูล ท.ช.,ว.,น.ช. ที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน

พระยากระสาปน์กิจโกศล ท.ช.,ว.,ม.ม. ที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน

พระยาภาษกรวงษ ท.ช.,ว.,ภ.ช.,ภ.ม. ที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน

พระยาราชโยธา ที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน พระยาอินทราธิบดีสิหราชรองเมือง ภ.ช. พระอินทรเทพย์ ม.ม.,ภ.ช. พระมหามนตรี ท.ช. พระพิเรนทรเทพย์ ว.ม. ตระลาการได้ประชุมกันว่าความเก่าซึ่งค้าง แลความใหม่ซึ่งจะเกิดขึ้น ที่ทิมดาบตำรวจข้างพระที่นั่งอนันตสมาคม แต่ณวันอังคารเดือนแปดทุติยาสาธขึ้นค่ำหนึ่งนั้นไป ฯ ไปรคเกล้า ๑ ตั้งตระลาการครั้งนี้นี้ได้เลือกเอาเคาน์ซิลลอร์ออกไปด้วย เพราะเปนการผิดกับที่ชำระความธรรมเนียมแต่ก่อน คือถ้าการสิ่งไรซึ่งจะยังคับไปในระหว่างชำระ เหมือนหนึ่งคำให้การจะปฤกษาว่าเปนพิรุธฤาไม่เปน ถ้าเปนศาลตามธรรมเนียมกรมพระนครบาล ต้องหาฤาลูกขุนต่อลูกขุนขึ้นลงมาแล้ว จึงจะว่าต่อไปได้ แต่ครั้งนี้ถ้าจะโปรดเกล้า ๆ ให้ตระลาการ ผู้หนึ่ง ผู้เดียว ชำระเปนความวินิจฉัยไปโดยอำนาจ ความเก่าก็ยังตั้งค้างอยู่มาก กลัวจะไม่สำเรจไปได้โดยเรว อนึ่ง ถ้ายังญญเดียวจะทำไปก็จะพลาดพลั้งไปบ้าง เพราะฉนี้จึ่งโปรดตั้งให้เปนหมู่ไปอย่างนี้ เพราะประสงค์ว่าถ้าความเรื่องใด ซึ่งจะขัดข้องอย่างไร จะได้ให้ตระลาการปฤกษาพร้อมกัน ทำไปให้สำเรจได้โดยเรว อย่าต้องให้ปฤกษาลูกขุน ๒ ตลบ ๓ ตลบให้ล่วงช้าไป ก็ซึ่งทรงตั้งเคาน์ซิลลอร์ไปนั้น เพราะประสงค์จะให้ไปเปนตัวอย่าง จะได้ปฤกษากันคล้าย ๆ กับการในที่เคาน์ซิล ฯ

ข่าวเกาน์ซิลลอร์ออฟสเตต

๏ ข่าวเกาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ประชุมวันอังคารขึ้นค่ำหนึ่งเดือนแปดทุติยาสาธปีจอฉศก วันนั้นเปนวันที่เกาน์ซิลลอร์ จะได้ทำสัตยานุสัตยสาบาลตัวตามกฎหมาย ครั้นเวลาค่ำตั้งพระราชพิธีถือน้ำณพระที่นั่งสมมตินิวราชอุปบัติ พระสงฆสวดมนต์๑๐ รูป กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ๑ หม่อมเจ้าพระธรรมนุนิศราคา ๑ หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ๑ สมเดจพระวรวงษเธอ ๑ พระพิมลธรรม ๑ พระสาสนโสภณ ๑ พระพรหมมุนี ๑ พระธรรมเจดีย์ ๑ พระเทพกระวี ๑ พระโพธิวงษ ๑ ครั้นสวดมนต์จบแล้วพระมหาราชครู ชำนาญช่างน้ำชุบพระแสง ครั้นแล้วพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เสดจประทับณพระที่นั่งโถรน เกานซิลลอร์แลคลีกออฟเกานซิล ลุกขึ้นอ่านคำสาบาล รับพระราชทานผ้าพระพิพัฒนสัตยา ทีละคน แล้วพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระราชดำรัส ให้ทีละคน ๆ เปนลำดับไป ความในพระราชดำรัสนั้นว่า ฯ

"สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้า
"กรุงสยาม เปนพระเจ้าแผ่นดินในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ
"ซึ่งได้ประดิษฐาน แลดำรงกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา
"ในประเทศบางกอกนี้ ซึ่งเปนพระมหานครราชธานีใหญ่
"ในพระราชอาณาจักรสยามทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ แลเปนบรมราชา
"ธิราชแก่ประเทศราชทั้งอยู่ใกล้เคียง คือลาวเขมร ลาวกาว
"มลายู กะเหรี่ยง แลอื่น ๆ ขอประกาศความเรื่องนี้ มาให้ท่าน
"ทั้งหลายทั้งปวง ฤาผู้หนึ่งผู้ใด ๆ ซึ่งจะได้ภักยอำนาจ
"คำประกาศนี้ ให้ทราบว่าเราได้ตั้งให้
"พระยาราชสุภาวดี ซึ่งได้รับเครื่องราชอิศริยยศ จุลสุราภรณ์
"มงกุฎสยาม แลได้รับเครื่องราชอิศริยยศสำรับตระกูล
"ชั้นที่สองชื่อทุติยจุลจอมเกล้าวิเสศ ให้เปนที่ปฤกษาราชการ
"แผ่นดิน เพื่อจะได้ช่วยทำนุบำรุงให้เปนคุณเปนประโยชน์แก่
"แผ่นดิน แลราษฎรทั้งปวงให้มีความสุขความเจริญถาวร
"ชั่วโคยชอบธรรมด้วยดี ของเราได้ตั้งอยู่ในความกระทัญ
"ญตวที ประพฤติให้ต้องตามพระราชบัญญัติ แลชำ
"ระสาบาลของทุกประการ ตามหน่วยศักดิ์ที่ตั้งนี้ จงเปนไปตลอด
"ความประสงค์ ของเราพระเจ้ากรุงสยาม ประจุบันนี้
"ฤาผู้ที่จะสืบราชอิศริยยศต่อไปภายหน่า แลตลอดเวลาอายุ
"ฤาความชอบใจของพระยาราชสุภาวดีนั้นเอง แลตามกฎ
"หมายข้อพระราชบัญญัติ ซึ่งตั้งไว้สำรับเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต
"ทุกประการ ขอสิ่งซึ่งผู้ซึ่งเปนใหญ่เปนประธานในสกลโลกย์

"และทพยดา ซึ่งรักษายติธรรม ของอนุเคราะห์รักษา พระยา
"ราชสุภาวดี ให้มีความเจริญสุขสวัสดิ ทุกประการเทอญ" ฯะ

(ลงพระราชลัญจกร และพระนาม) รูปาลงกรณ์

" ประกาศนี้พระราชทาน ที่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ
"แต่เมื่อวันอังคาร เดือนเปดทุติยาษาฒ ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีจอฉศก
"เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้" ฯะ

แลที่ปฤกษาราชการ อื่นอีกนั้น ก็มีตราตั้งดังนี้ เปลี่ยนแต่ที่
ชื่อ คือพระยาศรีพิพัฒน์วัฒนราชโกษา ซึ่งได้รับเครื่องราช
อิศริยยศสำรับตระกูล ชื่อ ทุติยจุลจอมเกล้าวิเสศ พระยาราช
วรานุกูลวิบูลภักดีพิริยภาห ซึ่งได้รับเครื่องราชอิศริยยศ สำรับ
ตระกูล ชื่อทุติยจุลจอมเกล้าวิเสศ แลนิภาภรณ์ ช้างเผือก
แลภัทราภรณ์ มงกุฎสยาม พระยากระสาปนกิจโกสล
ซึ่งได้รับเครื่องราชอิศริยยศสำรับตระกูล ชื่อทุติยจุลจอมเกล้า
วิเสศ แลมัณฑนาภรณ์ มงกุฎสยาม พระยาภาษกรวงษ ซึ่ง
ได้รับเครื่องราชอิศริยยศสำรับตระกูล ชื่อทุติยจุลจอมเกล้า
วิเสศ แลภูษณาภรณ์ ช้างเผือก แลภัทราภรณ์ มงกุฎสยาม
พระยามหาอำมาตยาธิบดีพิริยภาห ซึ่งได้รับเครื่องราชอิศริยยศ
สำรับตระกูล ชื่อทุติยจุลจอมเกล้า พระยาภูธรณฤทธิ์ ซึ่ง
ได้รับเครื่องราชอิศริยยศ สำรับตระกูล ชื่อทุติยจุลจอมเกล้า
พระยาวิไชยสวริยาธิบดี ซึ่งได้รับเครื่องราชอิศริยยศ สำรับ
ตระกูล ชื่อตติยจุลจอมเกล้า พระยาเจริญราชไมตรี ซึ่งได้
รับเครื่องราชอิศริยยศ ตราความชอบ ชื่อนิภาภรณ์ ช้างเผือก
พระยาพิพิธไภโกยสวรรย์ ซึ่งได้รับเครื่องราชอิศริยยศ ตราความ
ชอบ ชื่อมัณฑนาภรณ์ มงกุฎสยาม พระยาราชโยธา ๑ รวม ๑๑ นาย
แต่พระยากระลาโหมราชมนตรีอีกนายหนึ่งนั้น ยังไม่ได้ทำสัตยา
นุสัตย แลรับตราตั้ง เพราะมีราชการจำเปนไปเมืองตาก ครั้น
เกาน์ซิลถวายสัตยานุสัตยเสรจแล้ว พระยาทศมนตรพระเจ้า
อยู่หัว มีพระบรมราชโองการ ในที่ประชุม ว่าดังนี้
"ท่านเกาน์ซิลลอร์ออฟสเตตทั้งปวง ซึ่งได้มาประชุมกันในวันสัตยานุ
"สัตยสายาล, ตามกฎหมายสำรับเกาซิลลอร์ออฟสเตต ในเวลา
"วันนี้นั้น เปนไปเพื่อความเจริญในกรุงสยาม, เปนครั้งที่แรก,
"ซึ่งข้าราชการได้ทำสัตยานุสัตยสายาลเนื่องความดังนี้. เพราะ
"ดังนั้น, เราหมายเปนแน่ว่าการต่อไปข้างหน้า บ้านเมืองคงจะ
"มีความเจริญ, เจ้าแผ่นดินและข้าราชการราษฎร, จะประ
"กอบด้วยความซื่อสัตยสุจริตต่อกัน. เพราะอาไศรยเหตุสอง
"ประการ, ประการหนึ่ง ความทั้งปวง ซึ่งได้มานปฤกาน์
"ซิลลอร์ออฟสเตต ทั้งปวง บัดนี้, ก็เปนคนมีตระกูลยิศ
"ยันดาศักดิ์ใหญ่ ๆ และมีสติปัญญา, เปนที่ไว้วางใจของเรา,
"และข้าราชการราษฎรทั้งปวง, ชั้นหนึ่งแล้ว ก็บัดนี้ท่าน
"ทั้งปวง ยังได้สาบานในที่ประชุม, เปนการปรากฏแก่คน
"ทั้งปวงดังนี้ ก็เปนการเพิ่มความไว้ ในซึ่งสัจของเรา,
"และข้าราชการ ราษฎรทั้งปวง อีกชั้นหนึ่ง. เพราะฉนั้น, ท่าน
"ทั้งปวงจะพูดการสิ่งใร ฤาจะคิดการสิ่งไรขึ้น ก็คงและเหน
"ได้โดยง่ายว่า คงจะเปนการมีคุณมีการเจริญแก่แผ่นดิน, และ
"ต้นราชกับราษฎรทั้งปวง ไม่ต้องมีความหวาดหวั่นระแวงว่าจะ
"เปนเล่ห์กลอุบายสิ่งไรเลย. เพราะเหตุซึ่งความไว้ ในดังนี้, จึง
"เหน่ว่าการสิ่งไร ท่านทั้งปวงจึ่งได้คิด ได้ทำ ได้พูด การ
"เหล่านี้คงสำเรจได้ทุกประการ, ก็เมื่อการทั้งปวงสำเรจแล้ว
"บ้านเมืองก็คงมีความเจริญเปนแน่. อีกประการหนึ่ง, ท่านทั้ง
"ปวงจึ่งได้มาสาบานว่า" ฯะ ขอรับรักษาความซื่อสัตย์สุจริตภักดี
"ต่อเรานั้น, เราก็จะต้องรักษาความซื่อสัตยสุจริตต่อท่าน
"ทั้งปวง, ให้เปนไปโดยยุติธรรม เพื่อจะมิให้ตกไป ในอคติ ๔
"ประการ และจะคิดทำนุบำรุงบ้านเมือง ให้เสมอสติปัญญาความคิด
"เพื่อจะให้เปนเกียรติยศในตัวเรา, และเกาน์ซิลลอร์ออฟสเตต
"ต่อไปภายน่า, เพราะอาไศรยความสุจริต ทั้งสองประการดัง
"เช่นว่ามานี้, การทั้งปวงก็คงจะสำเรจไปได้ โดยความยุติธรรม
"ขอให้ท่านทั้งปวง ทั้งใจรักษาความซื่อสัตย์สุจริต, และช่วย
"กันคิดการให้เสมอสติปัญญาความคิด ตามที่ควร เทอญ ฯะ
" อนึ่ง ท่านทั้งปวงซึ่งรักษาความซื่อสัตย์สุจริตนั้น, ขออำนาจ
"สิ่งซึ่งเปนใหญ่ เปนประธานในสกลโลกย์ และทพยดาซึ่งมีเดช
"สวรคักดานุภาพ จงปกครองรักษาท่านทั้งปวง, ให้จิรัฐติ
"สวัสดิมงคลทุกประการ ทำราชการมีชัยชนะปรปักษ์ประกอบด้วย
"ทรัพย์สมบัติ สืบตระกูลบุตรหลานต่อไป โดยความ
"ชอบธรรมทุกประการ เทอญ" ฯะ

◎ พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ที่ประชุมเกาน์ซิลลอร์

ออฟสเตลวันอังคาร เดือนแปดกุติยาสาธ ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีระกาตรีศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลประจุบันนี้ ฯ

ว่าด้วยอัฐกระดาษ

๏ การเรื่องที่ทำอัฐกระดาษนี้ จะต้องขึ้นบังให้ทั่วทั้งปวงเข้าใจเดิมแต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ทำอัฐด้วยสังกะสีดีบุก ใช้ค่าน้ำหนักอันต่ำเพื่องอย่างหนึ่ง ๆ สิบหกอันต่อเพื่อง ครั้นมาภายหลังใช้ทำทองแดงอีกสองอย่าง ๆ ใหญ่เรียกว่าเบี้ย สองอันต่อเพื่องอย่างเล็กเรียกว่าเสี้ยวสี่อันต่อเพื่อง ใช้ต่อมา ครั้นภายหลังมีผู้ทำปลอมมากขึ้น จนถึงแผ่นดินประจุบันนี้ เมื่อแรกบรมราชาภิเศก ท่านเสนาบดีจึงได้ปฤกษาพร้อมกันออกเงินรับอัฐซึ่งผู้มาแลกนั้นไว้ แล้วจึงได้ประกาศให้ใช้ได้แต่เพียงสิ้นปีนี้ สิบเบี้ย แปดสิบอันต่อเพื่อง อัฐลดลงอันละเบี้ยเบี้ย สี่สิบอันต่อเพื่อง ซีกลดลงเปนอันละร้อยเบี้ย เปนแปดอันต่อเพื่อง เสี้ยวลดลงเปนอันละห้าสิบเบี้ย สิบหกอันต่อเพื่อง ครั้นภายหลังราษฎร จดราคาลงเองใช้กันอัฐหนึ่งราคาสิบเบี้ย แปดสิบอันต่อเพื่อง โสฬศอันละห้าร้อย ร้อยหกสิบอันต่อเพื่อง แต่ซีกเสี้ยวนั้นหมดไป มิได้ใช้อยู่นั้นเอง เมื่อลดราคาลงดังนี้ การที่ปลอมนั้นก็ยุด แต่ราษฎรเหนราคาถูก ก็ยุนเอาทองแดงดีบุกไปใช้การอื่น ๆ ฤๅทำเปนแท่งเปนปีกขายมีกำไร เบี้ยอัฐ เบี้ยโสฬศ เบี้ยซีก เบี้ยเสี้ยว แต่ก่อนนั้น ก็สูญไปหมด ไม่มีจะใช้ ในท้องตลาด จุนพักนายบ่อนต่าง ๆ คิดทำขึ้นแจกจ่ายให้ราษฎรใช้ บ้างอัฐบ้าง บ้างไพบ้าง บ้างสองไพบ้าง รนถึงสลึงเฟื้องเพื่อง ครั้นจำหน่ายขึ้นไปอยู่ประมาณหนึ่ง ก็ตีม้าเร็ว ตีกลองให้ราษฎรเอาขึ้นมาจน ที่ไม่ทันรู้ตัวไม่ได้เอาขึ้นมาจนทันเวลาบ้านี้ก็ใช้ไม่ได้ จะมาจนเอาเงินก็ไม่ได้ ต้องซื้อทุนเพิ่มละเลกทีละน้อยเสมออยู่ดังนี้ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบการดังนี้ จึงได้ทรงปฤกษาด้วยสมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษแลเจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี ตกลงกันว่าจะสั่งไปทำเบี้ยทองแดง ที่เมืองอินเดียด้วยถูกกว่าเมืองไทย ไปจนถึงเกาวหายเยอร์รัล เมืองอินเดียได้พูดไว้ เมื่อเวลาเสดจพระราชดำเนินออกไปเมืองกาลกะตา ถ้าเครื่องจักรที่กรุงจะยังทำเบี้ยไม่ได้ ไม่ทัน จะจ้างทำที่กาลกะตา ก็จะรับทำให้ทันใช้ ทรงพระราชดำริห์เหนชอบด้วย จึงให้กรมท่าฉีหนังสือมาถึงเมืองกาลกะตา ถ้าจะรับทำได้ ก็ขอให้ตอบมาให้ทราบ โดยทางเคเบิลเตรฟ ตั้งแต่นั้นมาก็คอยอยู่ประมาณสักหกเดือน ก็ไม่ได้ข่าวมา หนังสือจะสูญหายเสียฤๅประการใดก็ไม่ทราบ ราษฎรซึ่งเปนคนค้าขายเลกน้อยใช้เบี้ยอยู่ในตลาด ถ้าได้ความเดือดร้อนด้วยเรื่องนี้ ชาตทุนไปก็จะเลิกที่จะซื้อขายนั้นเสีย ก็ได้ความเดือดร้อนไปทั่วกันทั้งนั้น จึงได้ทรงพระราชดำริห์ปฤกษาด้วยเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษว่า การที่โรงกระสาปน์สิทธิการนี้ ก็ล่วงไปมากแต่การเครื่องจักรมาถึงนี้ จะไม่แล้วได้โดยเร็วประมาณสักเจ็ดแปดเดือน จึงจะได้ทำเบี้ยทองแดงได้ อนึ่งถ้าจะคิดสั่งไปทำที่ยุโรป ก็คงต้องช้าอยู่ใน ๕ เดือน ๖ เดือนจึงจะได้มา ก็ในระหว่างซึ่งยังไม่มีเบี้ยทองแดงใช้นี้ จึงได้ คิดทำตั๋วกระดาษให้ราษฎรใช้ไปก่อนเพื่องราคาอัฐหนึ่ง ออกไปบ้างเลกน้อยกอใช้ ในท้องตลาด เพื่อจะมิให้ราษฎรที่ยากจน ซื้อขายของเลกน้อยซึ่งจุนเจือลูกหลานบ่อยออกหากำไรนั้น ไปกว่าจะได้เบี้ยทองแดงมาใช้ ก็เบี้ยทองแดงซึ่งจะใช้ต่อไปนั้น ควรจะทำในโรงกระสาปน์สิทธิการได้ ฤาจะสั่งไปทำที่ยุโรปจึ่งจะคิดต่อภายหลัง เมื่อปฤกษากันตกลงดังนี้ จึงได้เอาไปปฤกษาต่อปฤกษาราชการแผ่นดิน มีหมายประกาศออกไปให้ใช้ ก็การซึ่งทำตั๋วกระดาษนี้ ใช่ว่าคอเวอนแมนต์จะคิดหากำไรเอาเปนผลประโยชน์เอาอย่างเรกำลีนี้ก็หามิได้ เพราะจะแก้ไขความซึ่งราษฎรซากลูกเลก ๆ น้อย ๆ เท่านั้นเอง ก็การซึ่งลงทุนเรื่องที่จะทำอัฐกระดาษนี้ ถ้าคิดแต่ค่ากระดาษค่าช่างคนทำค่าช่างเสมียนก็ถ้วนราคาอัฐหนึ่ง คือแบ่งร้อยเบี้ย เพราะจะให้ราษฎรที่เปนคนจน ๆ ขายของเลก ๆ น้อย ๆ ไม่ให้ขาดทุนร้อยเรื่องนี้ ในระหว่างซึ่งอัฐทองแดงยังไม่ได้ทำนี้ ใช่ว่าจะคิดหาผลประโยชน์ในการเรื่องนี้นั้นหามิได้ จึงได้คิดทำกระดาษที่ราคาแพงกว่าอัฐหนึ่ง ถึงผู้ที่คิดจะปลอมก็ไม่มีกำไรมาก สมกับการที่หนึ่งน้อย เพราะอัฐกระดาษนี้จะไม่ใช้ตลอดไป คงจะเลิกในเร็ว ๆ ไม่กว่าแปดเดือน ๑ อนึ่งอัฐกระดาษนี้ก็จะไม่ออกมากนัก แต่เพียงเท่าที่จะใช้สอยอยู่ในตลาดเลกน้อย

ราษฎรซึ่งไม่รู้จักใช้ ที่ควรจะจัดให้ใช้ในการเมืองการสงคราม เพื่องกิจการสามบาล อย่าให้ราษฎรต้องใช้ ๆ นี่เกาะตายนี้เป็นของมักเปลี่ยก มักชาก ถ้ามีชาดใช้ประการใด ระยะเปลี่ยนที่หลังก็จะรัย ตามประกาศที่ได้ออกมาแต่ก่อนนั้น ๆ นี่เงินรายฎรที่จะใช้สอย รองระวังตัวซื้อผู้จะทำปลอม มักทำเปลือกปลากลือกระดาษกุลวดลายไม่เหมือนกัน แลถัวเลขที่หมายชักมักมีหน้ามา ให้จำเพาะจงทุกระดับมหาสมบัติ ถอยสวมดูที่ลงชื่อรู้ว่าปลอมไม่ใช่ของ อนึ่งอัฐกระดาษที่ออกมานี้ ถ้าไม่ได้ยังกับให้นำมาแลกเปลี่ยนไปใช้ดังไป ผู้ใดเอาไม่ยอมใช้อัฐกระดาษ จะใช้ปืนยิงเสียก็ตาม ต่อเมื่อเบี้ยทองแดงได้ออกมาใช้ ๆ จึงจะยังคืนให้ราษฎรใช้ดังกันดังที่ได้ทรงพระราชดำริห์ไว้แล้ว ๆ

ประกาศมาณวันศุกร เดือนแปดทุติยาสาธ จันทร์ค่ำ ปีขจอศก ศักราช ๑๒๓๖ ๆ

ตั้งถอดแต่งตำแหน่งราชการ

๏ ณวันอาทิตย์เดือนแปดบุรพาสาธ จันทร์แปดค่ำ ปีขจอศก เวลาบ่าย ๔ โมงเสศพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เสดจออณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้นายเทศบุตรเมืองนนท์ราชธานี เป็นหลวงประชุมชนนิกร ตำแหน่งสมุห์บาญชีในกรมทหาร ถือศักดินา ๔๐๐ ๆ

๏ ทรงตั้งให้หลวงพิศณุเทพย์ เจ้ากรมมหาดไทยตำรวจภูบาล เป็นหลวงพิพัฒทุมากร อยู่ในกรมมหาดไทย พนักงานแกะแลรักษาพระราชทรัพย์ภาษีไม้ซอมสัก ถือศักดินา ๑๐๐๐ ๆ

๏ ทรงตั้งให้หมื่นพรภักดีบุตรพระศุภรัตกจสายานุกิจ เป็นหมื่นวิสูตรสมบัติปลัดกรมศุภรัตขวา ถือศักดินา ๔๐๐ ๆ

๏ ทรงตั้งให้ท้าวรัตนกุมารบุตรราชวงษคนเก่า เป็นพระวิจิตรกมุทเขตรครองเมืองกมุทาไสยบุรีรมย์ ซึ่งแต่ก่อนเป็นบ้านหนองบัวลำภูนั้น จันเมืองหนองคายพระราชทานคะยองเงินกลมคำหนึ่ง คนโทงเงินกลมคำหนึ่ง สัปปะทนแพรคันหนึ่ง เสื้อเข้มขาบรัวไส้หนึ่ง ผ้านุ่งจีนพลายหนึ่ง ผ้าม่วงจีนหนึ่ง ผ้าโพกดิกชอบหนึ่ง ผ้านุ่งครีกหน่วนพลายหนึ่ง เป็นเครื่องยศ ๆ

๏ ทรงตั้งให้ท้าวชัยยะน้องพระยาประทุมเทวาภิบาล เป็นพระวิชิตกลยาไชย ครองเมืองทุรคมหงษสถิตย์ ซึ่งแต่ก่อนเป็นบ้านหนองกอมีขึ้นเมืองหนองคาย พระราชทานคะยองเงินกลมคำหนึ่ง คนโทงเงินกลมคำหนึ่ง สัปปะทนแพรคันหนึ่ง เสื้อเข้มขาบรัวไส้หนึ่ง ผ้านุ่งจีนพลายหนึ่ง ผ้าม่วงจีนหนึ่ง ผ้าโพกดิกชอบหนึ่ง ผ้านุ่งครีกหน่วนพลายหนึ่ง เป็นเครื่องยศ ๆ

๏ ทรงตั้งให้ท้าวราชบุตร เป็นพระพิไสยสุรเดช ผู้ครองเมืองโพนพิไสย ๆ

๏ ทรงตั้งให้หลวงศรีวรวงษ์ผู้ช่วยราชการ เลื่อนตำแหน่งยศเป็นอุปราชเมืองโพนพิไสย ๆ

๏ ทรงตั้งให้ท้าวราชบุตรเจ้าเมืองคนใหม่ เป็นอุปฮาดเมืองกมลาไสยพระราชทานตั้งมา ณวันจันทร์เดือนหก แรมสิบเอกค่ำ ปีขจอศก ยังหาได้รับพระราชทานเครื่องสำรับยศไม่ มาณวันศุกร์เดือนแปดบุรพาสาธ แรมสิบสองค่ำ ปีขจอศก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ พระราชทานถาดหมากหนึ่ง คนโทเงินหนึ่ง สัปปะทนแพรคันหนึ่ง เป็นเครื่องยศทั้งสามเมือง ๆ

๏ ณวันศุกร เดือนแปดบุรพาสาธ แรมสิบสองค่ำ ปีขจอศก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ทั้งให้ขุนมหาพิไชยปลัด เป็นหลวงพิศณุเทพย์จ้ากรมตำรวจภูบาลขวา ถือศักดินา ๑๐๐๐ ๆ

๏ ทรงตั้งให้นายหมื่นมหาดเลกหัด บุตรหลวงพิศณุเทพย์เป็นขุนมหาไชยปลัดขวาตำรวจภูบาล ถือศักดินา ๖๐๐ ๆ

๏ ทรงตั้งให้หลวงมหาดไทยกรมการเมืองนครสวรรค์ เป็นพระบรรพตภูมาธิการ ผู้ว่าราชการเมืองบรรพตพิไสย จันเมืองนครสวรรค์ ถือศักดินา ๘๐๐ ๆ

๏ ทรงตั้งให้หลวงสำแดงฤทธาผู้ช่วยราชการ เป็นพระคำแหงมหิมาผู้ว่าราชการเมืองกระบินทรบุรี จันเมืองปราจิณบุรี ถือศักดินา ๘๐๐ ๆ

๏ ทรงตั้งให้พระวิชิตภักดีผู้ช่วยราชการกองเขมร เป็นพระยาภักดีณรงค์ ว่างวางกองเขมรเมืองราชบุรี ถือศักดินา ๑๐๐๐ ๆ

๏ ทรงตั้งให้นายกลิ่นบุตรพระยาภักดีณรงค์ เป็นพระวิชิตภักดีผู้ช่วยราชการกองเขมรเมืองราชบุรี ถือศักดินา ๖๐๐ ๆ

๏ ทรงตั้งให้นายบ้องบุตรพระวิไสศสงคราม เป็นพระวิไสศสงครามว่างวางกองเขมรเมืองราชบุรี ถือศักดินา ๘๐๐ ๆ

๏ ทรงตั้งให้พระวิชิตสงครามปลัดว่างวางกองลาว เป็นพระณรง

ภักดีทางวางกองลาวเมืองราชบุรี ถือศักดินา ๙๐๐ ชะ

๏ ทรงตั้งให้หลวงมือฉมังสงครามยุทธพระฉกรงค์ภักดี เป็นพระวิไชสงครามปลัดทางวางกองลาวเมืองราชบุรี ถือศักดินา ๖๐๐ ชะ

ตำแหน่งพระสงฆ์

๏ ณวันจันทร เดือนแปดบุรพาสาธ แรมแปดค่ำ ปีจอฉศก เวลาเช้า ๕ โมงเสศ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เสดจออกณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย โปรดเกล้า ฯ ตั้งพระราชาคณะ ๔ รูปพระครูในกรุงเทพ ๒๓ รูป หัวเมือง ๖ รูป รวม ๓๒ รูป ทรงเลื่อนพระเทพมุนีวัดราชนัดดารามเป็นพระธรรมเจดีย์ ตำแหน่งที่พระราชาคณะผู้ใหญ่ มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๔ ตำลึงสามบาท ไปครองวัดอรุณราชวราราม พระราชทานตาลิปัตรแฉกเงินเป็นเครื่องยศ ชะ

๏ ทรงเปลี่ยนพระภาวนาโกสลเถรเป็นพระธรรมทานาจารีย์ มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๓ ตำลึงบาท คงอยู่วัดสเกศตามเดิม พระราชทานตาลิปัตรแฉกเป็นเครื่องยศ ชะ

๏ ทรงตั้งพระครูปลัดสา วัดประยุรวงษาวาศ เป็นพระสาสนุตมสาจารีย์ ที่พระราชาคณะมีนิตยภัตร ราคาเดือนละ ๓ ตำลึง คงอยู่วัดประยุรวงษตามเดิม พระราชทานตาลิปัตรแฉกเป็นเครื่องยศ ชะ

๏ ทรงตั้งพระมหาฤทธิ์เปรียญ ๕ ประโยค วัดราชบุรณาวาศ เป็นพระอมรโมฬีที่พระราชาคณะ มีนิตยภัตร ราคาเดือนละ ๔ ตำลึง คงอยู่วัดบุรณาวาศตามเดิม พระราชทานตาลิปัตรแฉกเป็นเครื่องยศ ชะ

๏ ทรงตั้งเจ้าอธิการกุณวัดนางชี เป็นพระครูวิสุทธสีลาจารีย์ มีนิตยภัตร ราคาเดือนละ หกบาท คงอยู่วัดนางชีตามเดิม พระราชทานตาลิปัตรพุดตานเป็นเครื่องยศ ชะ

๏ ทรงตั้งเจ้าอธิการน้อยวัดยานนาวาราม เป็นพระครูพรหมจริยาจารีย์ มีนิตยภัตรราคาเดือนละ หกบาท คงอยู่วัดยานนาวารามตามเดิม พระราชทานตาลิปัตรพุดตานเป็นเครื่องยศ ชะ

๏ ทรงตั้งเจ้าอธิการโสภิตะวัดสนาม เป็นพระครูธรรมราชยติเจ้าคณะรองรามัญเมืองนนทบุรี มีนิตยภัตรราคาเดือนละ หกบาท คงอยู่วัดสนามตามเดิม พระราชทานตาลิปัตรพุดตานเป็นเครื่องยศ ชะ

๏ ทรงตั้งพระสมุห์อำวัดมหรรณพาราม เป็นพระครูธรรมเสนาเจ้าคณะรองเมืองราชบุรี ออกไปอยู่เมืองราชบุรี พระราชทานตาลิปัตรพุดตานเป็นเครื่องยศ ชะ

๏ ทรงตั้งพระปลัดมีวัดบ้านลัด เป็นพระครูพุทธญาณวิบาล เจ้าคณะใหญ่เมืองกาญจนบุรี คงอยู่วัดบ้านลัดตามเดิม พระราชทานตาลิปัตรพุดตานแฉกเงินเป็นเครื่องยศ ชะ

๏ ทรงตั้งเจ้าอธิการแก้วเจ้าคณะใหญ่ในกรุงธนบุรีฝ่ายวัดราชโอรสาราม เป็นพระครูธรรมวิจิตรเจ้าคณะใหญ่ในกรุงธนบุรีฝ่ายวัดราชโอรสาราม คงอยู่วัดราชโอรสารามตามเดิม พระราชทานตาลิปัตรพุดตานแฉกเงินเป็นเครื่องยศ ชะ

๏ ทรงตั้งพระสมุห์ขำวัดสุวรรณประทุมา เป็นพระครูสุวรรณคีรีวิสุทธาจารเจ้าคณะใหญ่เมืองนครสวรรค์ คงอยู่วัดสุวรรณประทุมตามเดิม พระราชทานตาลิปัตรพุดตานเป็นเครื่องยศ ชะ

พระราชทานเครื่องยศ

๏ พระยาสุนทรบุรีศรีพิไชยสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองนครไชยศรี ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร แต่ณวันพฤหัศบดีเดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นหกค่ำปีจอฉศก แต่ยังหาได้รับพระราชทานถาดหมากทอง ๑ คนโททอง ๑ สายประคำทอง ๑ ของสำรับยศไม่ ครั้นณวันเสาร เดือนแปดบุรพาสาธ แรมหกค่ำ ปีจอฉศก เวลาบ่าย ๔ โมงเสศ พระยาพิพัฒโกษา นำพระยาสุนทรบุรีศรีพิไชยสงคราม เข้าถวายบังคมพระบาท มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ สั่งให้พระสุพรรณรัตน์พิจิตรเจ้าพนักงานพระคลังทอง จัดถาดหมากทอง ๑ คนโททอง ๑ สายประคำทอง ๑ พระราชทาน พระยาสุนทรบุรีศรีพิไชยสงคราม เป็นเครื่องยศแลเป็นรางวัล ในการที่มีใจสวามิภักดิ์ต่อราชการจับโจรผู้ร้ายด้วย ชะ

ข่าวประหารชีวิตร ฆ้ายคู่มฆ้ายจีนชุย

กระทรวงเมืองฆางลมุง ยอกส่งความฆ่ากันตายมาสองราย ๆ หนึ่งฆ้ายคู่มมีใจรักอันเคงวิง ๆ ไม่รักฆ้ายคู่มโกรธ เอามีดมีคมฟันอันเคงวิงเกันแห่งขาดใจตาย, รายหนึ่งฆ้ายจีนชุยลอยจีนไปยนเรือนนายบังฟันนายบังตาย พระยาพิพัฒโกษาเปนกระลาการชำระสอบถาม ได้ความเปนสัตย์จีนปฤกษาลูกขุน ๆ

ปฤกษาให้ลงพระราชอาญาคนละสามยกเก้าสิบที่ให้ ริบราชบรรทว์เอาบุตรภรรยาเป็นคนหลวง แล้วให้เอาอ้ายคุ้มอ้ายจีนชุยไปประหารชีวิตรเสีย ฯะ

๏ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ว่า อ้ายคุ้มมีใจรักอำแดงวิง ๆ ไม่รักอ้ายคุ้ม อ้ายคุ้มโกรธ เอามีดโต้ฟันอำแดงวิงมีบาดเจ็บ ๔ แห่ง อำแดงวิงตาย ลูกขุนปฤกษาวางบทให้ริบราชบรรทว์เอาทรัพย์สิ่งของ กับบุตรภรรยาอ้ายคุ้มเป็นหลวง แล้วให้เอาอ้ายคุ้มไปประหารชีวิตร ก็ถูกต้องตามกฎหมายอยู่แล้ว แต่หนว่าอ้ายคุ้มไปรักใคร่อำแดงวิงนั้น ภรรยาอ้ายคุ้มคงจะมีใจหวงหึงครั้งโกรธ จะไม่ยอมให้อ้ายคุ้มไปมีเมียมีผัวประการหนึ่ง อ้ายคุ้มไปฆ่าอำแดงวิงตาย ไม่เหมือนผู้ร้ายปล้นสดมย่องเบาฆ่าเจ้าเรือนตายได้ทรัพย์มาแบ่งให้บุตรภรรยา ได้ผลประโยชน์นี่อ้ายคุ้มฆ่าอำแดงวิงตาย บุตรภรรยาหาได้ผลประโยชน์ด้วยไม่ ให้ยกคำลูกขุนปฤกษาวางบท ที่ขอให้ริบราชบรรทว์เอาทรัพย์สิ่งของกับบุตรภรรยาอ้ายคุ้มเสีย อย่าให้ริบราชบรรทว์เอาทรัพย์สิ่งของกับบุตรภรรยาอ้ายคุ้มเป็นหลวงเลย แลโทษอ้ายคุ้มอ้ายจีนชุย ให้ทำตามลูกขุนปฤกษาวางบทเดิมเถญ ฯะ

เคาวิลลอร์ เหนชอบตามกระแสพระบรมราชโองการ ฯะ

๏ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ว่าอ้ายคุ้มฆ่าอำแดงวิงตายอ้ายจีนชุยลอยฆ่านายปั้งตาย ลูกขุนปฤกษาวางบทมานั้น ให้เจ้าพระยายมราชทำตามลูกขุนปฤกษาวางบทกฎหมายจงทุกประการเทอญ ฯะ

๏ ครั้นณวันพฤหัสบดี เดือนสามแรมค่ำหนึ่ง เปดอุดรสาธ เจ้าพนักงานกรมพระนครบาล จึงนำตัวอ้ายคุ้ม อ้ายจีนชุยออกลงพระราชอาญาคนละ ๓ ยก ๙๐ ที แล้วไปประหารชีวิตรที่วัดพลับพลาไชย ฯะ

ปลดพระพิเรนทรเทพย์
เข้ากรมพระตำรวจใหญ่ซ้าย

๏ พระพิเรนทรเทพย์ ม.ว. ไปถึงเมืองตาก ข้อความมีแจ้งอยู่ในฉบับก่อนนั้นแล้ว ครั้นณวันศุกร เดือนห้า แรมเก้าค่ำ ปีขยังเบญจศก ผู้ว่าราชการเมืองตากจัดคนจัดช้างส่งโดยทางท่าฝั่งตวันตก ถึงเมืองเถินบุรี ณวันจันทร์เดือนห้า แรมสิบสองค่ำ ปีขยังเบญจศก พระสถลบุรินทรกับท้าวเพี้ยกรมการ ทราบข้อราชการแล้ว จัดคนแลช้างส่งพระพิเรนทรเทพย์ ไปแต่เมืองเถินบุรี ณวันพฤหัสบดีเดือนหก ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีขยังเบญจศก โดยทางฝั่งหมิน ถึงเมืองนครลำปาง ณวันอาทิตยเดือนหก ขึ้นสี่ค่ำ ปีขยังเบญจศก เจ้าพรหมาภิพงษราดา เจ้าราชวงษ์ เจ้าบุรีรัตน์ เจ้าราชบุตร กับแสนท้าวพระยาลาว ทราบข้อราชการแล้ว จัดคนแลช้างส่งแต่เมืองนครลำปาง ณวันสุกรเดือนหก ขึ้นเก้าค่ำ ปีขยังเบญจศก โดยทางฝั่งน้ำถึงเมืองลำพูน แต่ณวันอาทิตยเดือนหก ขึ้นสิบเอกค่ำ ปีขยังเบญจศก เจ้าราชวงษ์ เจ้าบุรีรัตน์ เจ้าราชบุตร ทราบข้อราชการแล้ว จัดคนแลช้างส่งแต่เมืองลำพูน ณวันพุธเดือนหก ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีขยังเบญจศก โดยทางประตูป่า ครั้นเวลาบ่ายถึงเมืองนครเชียงใหม่ เจ้าอินทวิไชยานนท์ เจ้าอุปราช เจ้าราชภาคิไนย กับแสนท้าวพระยาลาว ทราบข้อราชการแล้ว จัดที่ให้อยู่ภักโดยสมควร เจ้าราชวงษ์เมืองลำพูน ตามช้าหลวงขึ้นไปถึงเมืองนครเชียงใหม่ ณวันอังคารเดือนหก แรมห้าค่ำ ปีขยังเบญจศก เจ้าพรหมาภิพงษ์ราดาเมืองนครลำปาง ขึ้นตามช้าหลวงไปถึงเมืองนครเชียงใหม่ ณวันศุกรเดือนหก แรมเก้าค่ำ ปีขยังเบญจศก ครั้นณวันอังคารเดือนหก แรมสิบสองค่ำ ปีขยังเบญจศก เจ้าอินทวิไชยานนท์ เจ้าอุปราช เจ้าราชภาคิไนย กับแสนท้าวพระยาลาวเมืองนครเชียงใหม่ เจ้าพรหมาภิพงษราดา เจ้าบุรีรัตน กับแสนท้าวพระยาลาวเมืองนครลำปาง เจ้าราชวงษ์ เจ้าราชบุตร กับแสนท้าวพระยาลาวเมืองลำพูน มาพร้อมกันณะที่ ๆ พระพิเรนทรเทพย์ภักอยู่ ปฤกษาข้อราชการซึ่งจะทำนุบำรุงราษฎร ผลจะขจัดโจรผู้ร้าย ที่เป็นเสี้ยนหนามแผ่นดิน ณหัวเมืองซึ่งเป็นพระราชอาณาเขตร เห็นพร้อมกันว่า ณแขวงเมืองนครเชียงใหม่นั้น มีทางใหญ่แปดคำบล เป็นที่ลูกค้าเดินไปมาค้าขาย ควรจะมีไปลาดไประวังรักษา ทั้งแปดทาง ทางท่าสองยาง ริมลำน้ำแม่เมยต่อแดนเมืองตาก จะจ้างคนในเมืองเชียงใหม่ไประรักษานายหนึ่ง ไพร่เจ็ดสิบห้าคน ทางท่าฝั่ง ริมลำน้ำสะวิน ตรงยองสะลินคั่นฝั่ง จ้างคนในเมืองนครเชียงใหม่ นายหนึ่งไพร่เจ็ดสิบห้าคนไปรักษา ทางโคงหลวง ริมลำน้ำสะวิน ต่อแดนกับเมืองกัลยาณีเมืองหมอกใหม่ เมืองปั่น ซึ่งขึ้นแก่เมืองอังวะ เกณฑ์คนเมืองปายนายหนึ่งไพร่สามสิบคนไปรักษา ทางเมืองแหงเป็นเมืองร้าง

เกณฑ์คนเมืองกิ่งนายหนึ่งไพร่ห้าสิบคนไปรักษา ทางฉวงกต่อแดน เมืองกุ เมืองสาคร ซึ่งขึ้นแก่เมืองอังวะ เกณฑ์คนเมืองเชียงคาว เมืองงาย นายหนึ่งไพร่สามสิบคนไปรักษา ทางเมืองฝางเปนเมืองร้าง ต่อแดน เมืองกุ เมืองสาคร เกณฑ์คนเมืองพร้าวนายหนึ่งไพร่สามสิบคนไปรักษา ทางตัวไปขึ้นแขวงเมืองเชียงแสนต่อแดนกับเมืองเชียงตุง เกณฑ์คนเมืองเชียงรายนายหนึ่งไพร่สามสิบคนไปรักษา ทางขุนยวมริมลำน้ำสะวินต่อแดนกับเมืองยางแดง เกณฑ์คนเมืองยวมนายหนึ่งไพร่สามสิบคนไปรักษา รวมนาย ไพร่ ซึ่งไปรักษาทางทั้งแปดด่านนั้น คนช้าง นาย ๒ ไพร่ ๑๕๐ รวม ๑๕๒ คนเกณฑ์ นาย ๖ ไพร่ ๒๐๐ รวม ๒๐๖ รวม ๓๕๘ คน เจ้าพรหมาภิพงษาอาณาจักรเมืองนครลำปาง แจ้งความว่าแขวงเมืองนครลำปางนั้นมีทางใหญ่ทางหนึ่ง จะต้องมีโปลิศไปรักษา ทางเมืองพยาก่อแดนเมืองเชียงราย เกณฑ์คนเมืองนครลำปาง เมืองงา เมืองพยา นายหนึ่งไพร่ห้าสิบคนไปตรวจตรารักษา เจ้าราชวงษ์เมืองลำพูนก็แจ้งความว่าในแขวงเมืองลำพูนนั้น มีทางใหญ่สองทาง จำจะมีโปลิศไประวังรักษาบ้าง ทางคอนต่าม่อ ต่อแดนเมืองเถิน เกณฑ์คนเมืองหลี นาย ๑ ไพร่ ๓๐ ไปรักษาทางคอนต่าต่อแดนเมืองทา เกณฑ์คนเมืองหลี นาย ๑ ไพร่ ๓๑ ไปรักษา รวมคนที่ไปรักษาทางทั้งสองนั้น นาย ๒ ไพร่ ๖๐ รวม ๖๒ คน แล้วจะว่างคนในเมืองลำพูนห้าสิบคน ไปเพิ่มเติมช่วยเมืองนครเชียงใหม่ ให้รักษาทางท่าสองยางญี่สิบห้าคน ทางท่าฝั่งญี่สิบห้าคน รวมคน เมืองนคร เชียงใหม่ เมืองลำพูนไปรักษา ทางท่าสองยาง นาย ๑ ไพร่ ๑๐๐ รวม๑๐๑ ทางท่าฝั่งนาย ๑ ไพร่ ๑๐๐ รวม ๑๐๑ รวม ๒๐๒ การที่จัดคนไปตรวจตราระวังรักษาทางฉบับต่าง ๆ นั้น สังเขปความในใบบอกเพียงนี้ ฯ

ข่าวตาย

๑ พระยาเพชรพิไชย ท.จ.ว. นามเดิมชื่อหนูเปนบุตรพระยาเพชรพิไชยเกด พระยาเพชรพิไชยหนูคนนี้ ได้รับราชการอยู่ในมหาดเล็ก ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ครั้นสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระพุทธเลิศหล้านภาไลยแล้ว ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณ ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ฯ ให้เปนที่จุฬพรมปลัดทหารในซ้าย ได้เปนผู้กำกับการ วัดราชสิทธาราม วัดอัษเยศสวรรค์ วัดโปรดเกษ วัดโมฬีโลกย์ แล้วจึงทรงพระกรุณาโปรด เลื่อนขึ้นแปนหลวงราชโยธาเทพ เจ้ากรมทหารในซ้าย แล้วได้เปนผู้ตรวจตราทำการเมืองนครเชียงใหม่ ในสิ้นแผ่นดิน พระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เลื่อนเปนพระยาสามภพพ่าย รางวางช้างทหารในซ้าย พระราชทานโต๊ะทองกาทองเปนเครื่องยศ แลได้เปนนายงานทำพระที่นั่งอนันตสมาคม พระพุทธรัตนสถาน แลวังหน้าเกยมกรุงเก่า วัดเสนาศนาราม ภายหลังทรงพระกรุณาโปรด เกล้า ฯ ให้เลื่อนขึ้นเปนพระยาเพชรพิไชยรางวางกรมล้อมพระราชวัง ได้รับพระราชทานพานทองใหญ่เหลี่ยม คนโททองเปนเครื่องยศ พระยาเพชรพิไชยคนนี้ ชำนาญในการช่างไม้ ตั้งของใหญ่ของเล็ก ขวางขวดทรงโบสถ์วิหารก็งามดี แลพลิกแพลงจองอย่างใหม่อย่างเก่า ก็สันทัดจัดเจนมาก ครั้นสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณ ในแผ่นดินปัจจุบันนี้ ได้ตรวจตราดูการช่างกัลปพฤกษ์พระนคร ได้พระราชทานเครื่องอิสริยยศ ตราตุลาการชั้นเอกชั้นวิเสศ เปนเกียรติยศโดยสมควร ครั้นเดือนหกปีจอสัปตศก ป่วยได้ไข้เปนครั้ง ๆ รักษาหายอาการไม่ได้ ผอมไม่กลับ อาการทรงอยู่แล้วกลับทรุดไป อาหารได้น้อยลงละก้ำละฝ่อมาตั้งแต่ปีเถาะบ้างก้ำยซาบ้าง วโยก็กำลังชั้นเกตุเวลา ได้ศีระหย่อนแปลี้ยถอยกำลังลง จนถึงวันเดือนแปดยุรพาสาธแรมเก้าค่ำ อาการให้หอบเหนื่อยสมะกล้ำกัน จนถึงวันเดือนแปดยุรพาสาธแรมสิบค่ำ เวลาบ่ายสามโมงเสศ พระยาเพชรพิไชยถึงอนิตยกรรมอายุได้ ๗๕ ปี พระราชทานหีบทองหีบ ไส่ศพตามตำแหน่งยศ ฯ

๑ หลวงไพยนครรักษา เจ้ากรมหมอยาตายนั้น เปนไข้โรคชราหมอรักษาอาการทรงอยู่บ้างทรุดลงบ้าง จนถึงวันอังคารแรมเก้าค่ำเดือนแปดยุรพาสาธปีเถาะศกอาการหนักลงครั้นวันแรมสิบค่ำเวลาช้าโมงหนึ่ง หลวงไพยนครรักษาถึงแก่กรรมอายุ ๖๓ ปี ฯ

ข่าวราชการ ในพระบรมมหาราชวัง

๏ วันพฤหัสบดีเดือนแปดบุรพาสาธ แรมสิบเอ็ดค่ำ ปีจอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เวลาเช้า ๕ โมงเสศ เสดจพระราชดำเนิน ขึ้นทรงรถที่น่าพระทวาร น่าพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปยุพ์ แล้วเดินรถพระที่นั่งไปประทับประดูวัดราชบพิตร แล้วทรงพระราชดำเนินลงจากรถพระที่นั่ง เข้าในพระอุโบสถ ทรงนมัสการพระพุทธเจ้าแล้วเสดจออกจากพระอุโบสถ ไปประทับที่พลับพลายก ซึ่งปลูกขึ้นไว้ข้างพระเจดีย์ข้างด้านวันตก แล้วทรงจักเชือกที่ผูกยอดนั้นขึ้นสรวมที่เสรจแล้ว แล้วเสดจเข้าในพระอุโบสถอีก ถวายของพระสงฆ์ ๆ ๑๐ รูปแล้ว เสดจพระราชดำเนินไปประทับสวนน่าวังสราญรมย์ เสดจลงทรงพระราชดำเนิน ทอดพระเนตรอยู่ครู่หนึ่งแล้ว เสดจกลับเข้าในพระบรมมหาราชวัง ฯะ

๏ วันศุกรเดือนแปดบุรพาสาธ แรมสิบสองค่ำ เวลาบ่าย ๔ โมงเสศ เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยตามธรรมเนียม ครั้นเสดจขึ้นจากพระที่นั่งอมรินทรแล้ว ตอกเศอร์เคาวันหมอฝังเข้าไปเฝ้าที่มุขพระที่นั่งมูลสถานบรมอาศน์แล้วกลับออกมา แล้วเข้าพระยาสุรวงษ์เข้าไปเฝ้าที่นั้น แล้วกลับออกมา ฯะ

๏ เวลาบ่าย ๕ โมงเสศ เสดจออกทรงรถน่าสนามหญ้า ไปทอดพระเนตรสวนน่าวังสราญรมย์ตามเคย แล้วเสดจกลับเข้าในพระบรมมหาราชวัง ประทับที่สนามหญ้าจนเวลา ๒ ทุ่มเสศจึ่งเสดจขึ้น ฯะ

๏ วันเสารเดือนแปดบุรพาสาธแรมสิบสามค่ำ เวลาบ่าย ๔ โมงเสศ เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยตามธรรมเนียม แล้วเสดจขึ้นพระที่นั่งมูลสถานบรมอาศน์ ฯะ

๏ วันอาทิตยเดือนแปดบุรพาสาธแรมสิบสี่ค่ำ เวลาบ่าย ๔ โมงเสศ เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ตั้งตระลาการสาลวับสั่ง (ดูที่ข่าวตั้งตระลาการสาลวับสั่งกรมพระนครบาล น่า ๙๕) แล้วเสดจขึ้น เวลาเยน ๕ โมงเสศ เสดจออกทรงรถแต่น่าสนามหญ้าไปทอดพระเนตรสวนน่าวังสราญรมย์ตามเคย แล้วเสดจกลับเสดจขึ้นพระที่นั่งภุลิดามหาปราสาทแล้วเสดจขึ้น ฯะ

๏ วันจันทร เดือนแปดบุรพาสาธ แรมสิบห้าค่ำ เวลา ๑๑ ทุ่มเสศ เสดจขึ้นรถพระที่นั่ง ออกจากพระทวารน่าพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปยุพ์ ไปประทับสวนน่าวังสราญรมย์จนเวลาโมงเสศเสดจกลับเข้าในพระบรมมหาราชวังเสดจขึ้น เวลาบ่าย ๔ โมงเสศ เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ตั้งให้พระมหาศิลปโรเปนพระครูสีลคุณธราจารยมีนิตยภัตรราคาเดือนละแปดบาท ไปอยู่วัดเมืองราชบุรี ครั้นตั้งเสรจแล้วเสดจออกทางพระทวารเทวศทรงพระที่นั่งเทียมม้าคู่ ไปทอดพระเนตรสวนน่าวังสราญรมย์ตามเคย แล้วเสดจกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง เสดจขึ้นพระที่นั่งมูลสถานบรมอาศน์ สมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศิริสุริยวงษ์ขึ้นเฝ้าอยู่จนเวลายามเสศ เสดจขึ้นแล้วก็กลับออกมา ฯะ

๏ ณวันอังคาร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นค่ำหนึ่ง เวลา ๑๑ ทุ่มเสศ เสดจออกทรงรถสองคุมตรงลงไปถนนเจริญกรุง ตามถนนเหลกไปแล้วเลี้ยวทางสามแยก ทรงลงไปตามถนนหัลกวิมวัดทะเลียนแล้วเลี้ยวลงถนนหัวลำโพงไปจนพ้นคลองมหานาคแล้ว กลับรถพระที่นั่งกลับมาประทับสวนน่าวังสราญรมย จนเวลาโมงเสศ เสดจกลับเข้าพระบรมมหาราชวังเสดจขึ้น เวลาย่ำค่ำมีการที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน สายาลที่พระที่นั่งสมมุติเทวราชอุปยุพ์ (ดูที่ข่าวเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตหน่า ๙๖) ฯะ

๏ ณวันพุธเดือนแปดอุตราสาธขึ้นสองค่ำ เวลา ๑๑ ทุ่มเสศ เสดจออกทรงม้าพระที่นั่ง เข้าพระยาโหมัยแต่สนามหญ้า น่าพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปยุพ์ ไปทอดพระเนตรสวนน่าวังสราญรมย์ ประทับอยู่จนเวลาโมงเสศ เสดจกลับเข้าในพระบรมมหาราชวัง เวลาบ่าย ๔ โมงเสศ เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แล้วเสดจออกทางพระทวารเทวศ ทรงรถพระที่นั่งไปทอดพระเนตรสวนน่าวังสราญรมย์ แล้วเสดจกลับเข้าในพระบรมมหาราชวัง ประทับที่สนามหญ้าครู่หนึ่งแล้วเสดจขึ้น ฯะ

ทูลถวายทอง

๏ ณวันเสาร เดือนแปดบุรพาสาธ แรมหกค่ำ ปีจอฉศก เวลาบ่าย ๔ โมงเสศ พระยาจ่านเสนบดีศรีบริบาลเจ้ากรมมหาดไทย ฝ่ายพลำพัง นำหลวงลำแดงฤทธาผู้ช่วยราชการเมืองกระบินทรบุรี เข้าเฝ้าทูลถองธุลีพระบาท ทูลเกล้า ๆ ถวายทองลิ่มหนัก หกบาท ณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระสุพรรณวัดน์พิจิต เจ้าพักงาน

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ ปีเถาะ ๙๔ วันอาทิตย เดือน ๘ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีขอนกก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๑๑

แจ้งความ

๏ ขอคำนับแจ้งความมายังท่านทั้งหลายทั้งปวง ให้ทราบทั่วกันว่า เดิมหนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ มีกำหนดจะได้ออกเดือนละ ๔ ครั้งทุก ๆ เดือนไป คือขึ้นค่ำหนึ่ง ขึ้นเก้าค่ำ แรมค่ำหนึ่ง แรมเก้าค่ำ บางทีไปเดือนถ้วนก็เนิ่นวันออกไปบ้าง ถ้าเดือนขาดก็ย่นวันเข้ามาบ้าง หาสม่ำเสมอกันไม่ บัดนี้ข้าพเจ้าคิดจะให้ออกทุกคราวอาทิตย์เสมอไปมิให้ขาด เชิญท่านทั้งหลายผู้ที่จะมารับหนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ จงมารับทุกอาทิตยเทอญ อนึ่งจะต้องไปส่งถึงบ้านนั้น ข้าพเจ้าจะให้หมู่ที่ไปส่ง ๆ ตามกำหนดทุกอาทิตย ตั้งแต่เดือนแปดบุรพาสาธะเรม ๑ ๔ ค่ำ ไปโดยกำหนดซึ่งว่าไว้นี้ ฯะ

ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง

๏ ณวันศุกร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสี่ค่ำ เวลาย่ำรุ่งเสด็จออกทรงม้าพระที่นั่งเข้าพระนครในไม้ไผ่ ไปทอดพระเนตรสวนผ่าวังสราญรมย แล้วเสด็จกลับเข้าในพระบรมมหาราชวัง เวลาย่ำ ๔ โมงเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยตามเคย แล้วทรงพระราชดำเนินออกทรงรถพระที่นั่งที่น่าพระทวารเทวาไปทอดพระเนตรสวนผ่าวังสราญรมย์ และสถานอื่น ๆ แล้วกลับเข้าในพระบรมมหาราชวัง ประทับที่สนามหญ้าจนเวลา๒ ทุ่มเสด็จเสดจขึ้น ฯะ

๏ ณวันเสาร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นห้าค่ำ เวลาย่ำรุ่งแล้วเสด็จทรงพระราชดำเนิน แต่ในพระบรมมหาราชวัง จนถึงสวนผ่าวังสราญรมย์ แล้วทรงทอดพระเนตรที่ในสวนแล้ว ทรงรถพระที่นั่งสองคุมเสด็จกลับ เข้าในพระบรมมหาราชวังเสด็จขึ้น ฯะ เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยตามเคย แล้วเสด็จออกทรงรถพระที่นั่งที่น่าพระทวารเทวาไปทอดพระเนตรสวนแล้วเสด็จกลับเข้าในพระบรมมหาราชวัง ประทับที่สนามหญ้าจนเวลา๒ ทุ่มเสด็จเสดจขึ้นในพระมหาปราสาทข้างใน ฯะ

๏ ณวันอาทิตย์ เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นหกค่ำ เวลาเช้า๒ โมงเสด็จเจ้าพระยาภูธราภัย เข้าเฝ้าที่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ฯะ เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยตามเคย แล้ว ออกทรงรถพระที่นั่งไปทอดพระเนตรสวนตามเคยแล้วเสด็จกลับเข้าในพระบรมมหาราชวัง ประทับสนามหญ้า จนเวลาทุ่มเสด็จเสดจขึ้น ฯะ

๏ ณวันจันทร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นเจ็ดค่ำ เวลาเช้าย่ำรุ่งแล้วทรงพระราชดำเนิน แต่ในพระบรมมหาราชวัง จนถึงสวนผ่าวังสราญรมย์ แล้วทรงทอดพระเนตรที่นั้น แล้วทรงรถพระที่นั่งสองคุมกลับเข้าในพระบรมมหาราชวัง แล้วเจ้าพระยาสุรวงษเข้าไปเฝ้า ที่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ฯะ เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จออกทรงรถพระที่นั่ง ไปทอดพระเนตรสวนผ่าวังสราญรมย์ แล้วเข้าในพระบรมมหาราชวังแล้วเสด็จขึ้น ฯะ

๏ ณวันอังคาร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นแปดค่ำ เวลาเช้าย่ำรุ่ง

เสดเสดจออกทรงรถพระที่นั่ง ทรงลงไปถนนใหม่ข้างวัดสเกษ จนถึงตพานโยส แล้วกลับเข้าในพระบรมมหาราชวัง ๚ะ

๑ ณวันพุฒเดือนแปดอุตราสาธขึ้นเก้าค่ำ เวลาย่ำรุ่งเสดทรงพระราชดำเนิน แต่ในพระบรมมหาราชวัง จนถึงสวนน่าวังสราญรมย์ ครั้นทอดพระเนตรสวนแล้ว เสดจกลับเข้าในพระบรมมหาราชวัง ๚ะ

เวลา ๔ โมงเสศ เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยตามเคย แล้วเสดจพระราชดำเนินขึ้นทรงรถพระที่นั่ง ไปทอดพระเนตรน่าวังสราญรมย์ แล้วเสดจกลับเข้าในพระบรมมหาราชวัง แล้วประชุมเคานซิลที่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ท่านเคานซิลลอร์ที่มาประชุมนั้น คือ พระยาราชสุภาวดี ๑ พระยาศรีพิพัฒ ๑ พระยาราชวรานุกูล ๑ พระยากระสาปน์กิจโกศล ๑ พระยากาญ กรวงษ ๑ พระยามหาอำมาตย ๑ พระยาอภัยรณฤทธ ๑ พระยารา ไชย ๑ พระยาเจริญราชไมตรี ๑ พระยาพิพิธโภไคย ๑ พระยาพาชโยธา ๑ รวม ๑๑ นาย เสพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวประทับในที่นั้นด้วย จนเวลายามเสศ เลิกการประชุม ๚ะ

สมโภชพระองค์เจ้า แลหม่อมเจ้าที่จะทรงผนวช

๑ ณวันพฤหัศบดีเดือนแปดอุตราสาธขึ้นสิบค่ำ ปีจอฉศก พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบรมวงษานุวงษ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทในการสมโภช พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร ซึ่งจะทรงผนวชเปนภิกษุ ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยานุชิต ๑ พระองค์เจ้าวรวรรณากร ๑ หม่อมเจ้ากรรณเจียก ๑ หม่อมเจ้าชายคำ ๑ ในพระเจ้าพี่ยาเธอกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ ๒ ซึ่งจะได้ทรงผนวชเปนสามเณร ๔ ครั้นได้มงคลฤกษพระครูพราหมเบิกแว่นเวียนเทียน พระบรมวงษานุวงษ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทรับแว่นเวียนเทียนต่อ ๆ ไป ชาวพนักงานก็ประโคมสังข์แตรพิณพาทย์ ครั้นครบห้ารอบพระครูพราหมก็รับแว่นดับเพลิงโบกควันแลถวายขวัญเจิมตามพระราชประเพณีแล้ว ๆ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวทรงรดน้ำสังข์แลทรงเจิม พระราชทานโดยลำดับกัน เวลาค่ำมีพระบรมราชโองการให้เชิญ สมเดจพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี ม.ร.,ป.ร.,ร.ช. ๑ สมเดจพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ ม.ร.,ป.ร. ๑ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร ท.ร.ว.,ม.ม. ๑ พระองค์เจ้าคัคณางคยุคล ท.ร. ๑ พระองค์เจ้าศุขสวัสดิ ท.ร. ๑ พระองค์เจ้าทวีถวัลยลาภ ท.ร. ๑ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ ท.ร. ๑ พระองค์เจ้าเกษมสันตโสภาคย์ ท.ร. ๑ พระองค์เจ้ากมลาศนเลอสรวค์ ท.ร. ๑ พระองค์เจ้าศรีสิทธิธงไชย ท.ร. ๑ พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค ท.ร. ๑ พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงษ ท.ร. ๑ พระองค์เจ้าภาณุพันธุวงษ์...

พระองค์เจ้าภาพย์ณกรัตน์ ท.ร.,ว.ม. ๑ พระองค์เจ้าทวันอุไทยวงษ์ ท.ร ๑ พระองค์เจ้าชุมพลสมโภช ท.ร. ๑ พระองค์เจ้ามนุษนาคมานพ ๑ พระองค์เจ้าวรวรรณากร ๑ พระองค์เจ้าไชยานุชิต ๑ พระองค์เจ้าสายศนิทวงษ ท.ร.ว.,ม.ม. ๑ มาประชุมนั่งในที่ชุมนุมเลี้ยงที่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติเวลาค่ำ เสร็จการประชุมวันสมโภช ครั้นรุ่งขึ้นณวันศุกรเดือนแปดอุตราสาธขึ้นสิบเอ็ดค่ำ ปีจอฉศก เวลาเที่ยงแล้วพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสดจออกทรงพระที่นั่งราชยานเสดจพระราชดำเนิน ประทับพลับพลา ที่ข้างประตูวัดพระศรีรัตนสาศดารามด้านตวันตก พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร ที่ ๑ พระองค์เจ้าไชยานุชิต ที่ ๒ พระองค์เจ้าวรวรรณากรที่ ๓ หม่อมเจ้ากรรณเจียกที่ ๔ หม่อมเจ้าชายคำที่ ๕ ทรงเสลี่ยงมาโดยลำดับ ครั้นถึงที่เกยโปรยทาน ก็เสดจขึ้นบนเกยพร้อมกันถวายบังคมพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว แล้วก็โปรยทานหน้าพระที่นั่ง ครั้นเสร็จแล้วพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสดจเข้าในวัดพระศรีรัตนสาศดาราม ประทับในพระอุโบสถ พระองค์เจ้าหม่อมเจ้า ซึ่งจะทรงผนวช ก็ตามเสดจพระราชดำเนินเข้าไปในพระอุโบสถ พระองค์เจ้า แลหม่อมเจ้าก็ทรงผนวชเปนลำดับกันไป เมื่อเสรจการทรงผนวชแล้ว พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ทรงถวายไทยธรรมแก่พระองค์เจ้าหม่อมเจ้า ซึ่งทรงผนวชใหม่เสรจแล้วเสดจกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมงเสศ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสดจออกประทับณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงสมโภชหม่อมเจ้าเล็ก หม่อมเจ้าอ่อน ในพระบรมวงษเธอกรมหลวงสรรพสิลปปรีชา ๒ หม่อมเจ้าปุ๋ย ๑ ในพระบรมวงษ์เธอกรมขุนสฐิตยสถาพร ๑ หม่อมเจ้าเนตร ในพระเจ้าบรมวงษเธอกรมขุนวรจักรธรานุภาพ ๑ หม่อมเจ้าโฉม ในพระบวรวงษเธอ พระองค์เจ้ารัชนีกร ๑ หม่อมเจ้าเสไนพระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าชาย ๑

จึงระหนวชเปนพระภิกษุนั้น การสโกรตามเคยมิได้ละเว้นอย่างวันก่อน ครั้นเมื่อวันเสาร์เดือนแปดขึ้นสองค่ำ เวลาเที่ยงแล้ว หม่อมเจ้าที่ระหนวชก็ไปโกนจุกที่วังในไปรษณีย์ทานแล้วเข้าในพระอุโบสถ ทรงผนวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ในวันนั้นทั้ง ๖ องค์ เวลาบ่าย ๕ โมงพระยาทศมนตรพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกทรงพระมหาพิชัยราชยาน เสด็จยังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ถวายผ้าไตรธรรมเก่าหม่อมเจ้าที่ผนวชใหม่ แล้วเสด็จกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง ๚ะ

ริไปรษณีย์ทางเรือสำหรับการค้าขายระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองสิงคโปร์

◎ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้มีชื่อในท้ายหนังสือนี้ ขึ้นไปกราบบังคมทูลกระลาการสำหรับสิ่ง ซึ่งได้ปรึกษาหารือกันกับเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในศาล ขอพระราชทานโปรดเกล้า ฯ ตราสำหรับบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยกระทรวงยุติธรรมในศาล ทำสาระบบความมาว่า ข้าพระพุทธเจ้านั้น หัวเมือง มีอัน ๗ ม่ากันตาย ๑๓ ย่องเบา ๕ ตีชิงวิ่งราว ๑ ลอบตีพื้นแทง ๖ ลักสิ่งของ ๒ ขว้างปาโรงพัน ๑ รวม ๖๒ ในกรุงเทพ ฯ ปล้น ๓ ม่ากันตาย ๔๐ วางยาเจ้าทรัพย์ตายเอาทรัพย์สิ่งของไปเบาไฟไหม้บ้านเรือน ๑ ลอบตีพื้นแทง ๑๔๔ ตีชิงวิ่งราว ๔๑ ย่องเบา ๑๙ ลอบลักสิ่งของ ๔๙ แย่งชิงคน ๔ ลักตัดต้นผลไม้ ๒ ภาคนโทษหนี ๑ ทิ้งไฟ ๓ หัวไม้ ๑ ขว้างปาโรงพัน ๔ ลอบขว้างปาคน ๑ โจมหญิง ๑ ความอาญาพึงประทับมา ๑ รวม ๓๐๔ ปล้นหัวเมือง ๙ ปล้นในกรุงเทพฯ ๓ รวม ๑๑ ม่ากันตายหัวเมือง ๓๙ ม่ากันตายกรุงเทพ ฯ ๔๐ รวม ๗๙ ย่องเบาหัวเมือง ๕ ย่องเบากรุงเทพ ฯ ๑๙ รวม ๒๔ ตีชิงวิ่งราวหัวเมือง ๑ ตีชิงวิ่งราวกรุงเทพ ฯ ๔๑ รวม ๔๒ ลอบตีพื้นแทงหัวเมือง ๖ ลอบตีพื้นแทงกรุงเทพ ฯ ๑๔๔ รวม ๑๕๐ ลักสิ่งของหัวเมือง ๒ ลักสิ่งของกรุงเทพ ฯ ๔๙ รวม ๕๐ ขว้างปาโรงพันหัวเมือง ๑ ขว้างปาโรงพันกรุงเทพ ฯ ๔ รวม ๕ วางยาตาย ๑ แย่งชิงคน ๔ ลักตัดต้นผลไม้ ๒ ภาคนโทษหนี ๑ ทิ้งไฟ ๓ ตีสะไม้ ๑ ลอบขว้างปาคน ๑ โจมหญิง ๑ ความอาญา ๑ รวมความเก่า ๙๙๖ เรื่อง ความยื่นเรื่องราวต่อตระลาการผู้รับสั่งรับไว้ข้าวะใหม่ ๚ะ

◎ วันพุธเดือน ๙ ขึ้นสองค่ำ แทงกันตาย ๑ ลักเงิน ๑ ตีพื้น ๑ รวม ๓ วันพฤหัสบดีเดือน ๙ ขึ้นสามค่ำขว้างปาโรงพัน ๑ วันศุกรเดือน ๙ ขึ้นสี่ค่ำขว้างปาโรงพัน ๑ ตีพื้นกัน ๑ รวม ๒ วันเสาร์เดือน ๙ ขึ้นห้าค่ำ ตีพื้นกัน ๒ วันอาทิตยเดือน ๙ ขึ้นหกค่ำ ตีพื้นกัน ๙ รวม ๑๐ ๚ะ

◎ ความสาลหลวงประทับ มาสาลหลวงเมืองข้าวะใหม่ วันศุกรเดือน ๙ ขึ้นสี่ค่ำ ลักไม้ขอนตัก ๑ ลักเรือ ๑ ลอบตีพื้นกัน ๔ รวม ๖ เรื่องราว ๑๐ ฟ้องสาลหลวง ๖ รวม ๑๖ ปล้น ๑๑ ม่ากันตาย ๘๐ ย่องเบา ๒๔ ตีชิงวิ่งราว ๔๒ ลอบตีพื้นแทง ๑๖๐ ลักสิ่งของ ๕๑ ขว้างปาโรงพัน ๗ วางยาพาตาย ๑ แย่งชิงคน ๔ ลักตัดต้นผลไม้ ๒ ภาคนโทษหนี ๑ ทิ้งไฟ ๓ ตีสะไม้ ๑ ลอบขว้างปาคน ๑ โจมหญิง ๑ ความอาญา ๑ ลักไม้ขอนตัก ๑ ลักเรือ ๑ รวม ๓๙๒ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าแขมมนตระลาการได้เรียนฉลากชื่อขุนสาลแรกตระลาการรับฟ้องตระลาการ ๚ะ

◎ พระยาเจริญราชไมตรีแขมมน ได้ขุนพิทักษธานินความ ๖
◎ พระยาราชสุภาวดี ได้ขุนแทงเสมียนตราความ ๒๑
◎ พระยากระสาปน์กิจโกศล ได้ขุนกลางความ ๕๓
◎ พระยาราชวรานุกูล ได้ขุนทรงธรณีความ ๒๙
◎ พระยาภาษกรวงษ์ ได้ขุนพรบาลความ ๕
◎ พระยาราชโยธา ได้ขุนธรณีบาลความ ๓๗
◎ พระยาราชรองเมือง ได้ขุนโลกบาลความ ๓๕
◎ พระยาราชรองเมือง ได้ขุนบริรักษ์ความ ๑๙
◎ พระมหามนตรี ได้ขุนธราบาลความ ๔๐
◎ พระอินทรเทพ ได้หลวงจำเมืองความ ๓๙
◎ พระพิเรนทรเทพ ได้ขุนอาญาราชความ ๒๓
ได้เสมียนตราศุกความ ๓๕ ได้ขุนวิเสสความ ๒๗ ได้ขุนราชอาสาความ ๑๓ ได้หมื่นฤทธิ์ความ ๑๙ รวม ๓๙๗ เรื่อง

◎ ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณาปฤกษาพร้อมกันข้าวะแล้วตั้งแต่ ณวันเดือน ๙ ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีวอกสก

◎ พระยากระสาปน์กิจโกศลได้ถือกับสาลขุนกลาง ได้พิจารณา

ความเก่า เปรียบเทียบโทษจำเลยยอมกันแล้ว นายพึ่ง โทษ นายชาวพวก ๔ คนจำเลย หาว่าวิวาทตีกัน เรื่อง ๑ นายเอี่ยมโทษ จีนแย้มจำเลย หาว่าวิวาทตีกัน เรื่อง ๑ นายจันโทษ นายสด นายหล่ำ จำเลย หาว่าวิวาทตีกัน เรื่อง ๑ เมืองยะโสธรโทษ นายโก นายเมือก จำเลย หาว่าลักเรือเรื่อง ๑ นายเริกโทษ นายย่าจำเลย หาว่าวิวาทตีกัน เรื่อง ๑ รวม ๕ เรื่อง พระยาราชวรานุกูลได้กำกับศาล ชุนทรงธรณีได้ พิจารณาความเก่า ให้ตัดสิน จีนฮวดโทษ จีนแย้มจำเลย หาว่ายิงค้างคาว ถูกจีนเกี๋ยตาย เสียค่าปลุกตัว เผาผีให้โทษ เงินตราชั่งสิบตำลึง เรื่องหนึ่ง พระยาภาษกรวงษ์ได้กำกับศาล ชุนนรบาลพิจารณา ความเก่า เปรียบเทียบ โทษจำเลยยอมกันแล้ว นายเชี่ยวโทษ นายสอนจำเลย หาว่าวิวาทฟันกัน เรื่องหนึ่ง ๆ

๐ พระยาราชโยธา ได้กำกับศาล ชุนธรณีบาลพิจารณาความเก่า เปรียบเทียบ โทษจำเลย ยอมแล้วกัน นายพึ่งโทษ นายช้อยจำเลย หาว่าลอบ พันกัน เรื่องหนึ่ง ๆ

๑ พระยาราชรองเมือง ได้กำกับศาล ชุนโลกบาล ชุนบริรักษ พิจารณาความเก่า เปรียบเทียบโทษจำเลย แล้วกัน นายคล้ายโทษ นายเอี่ยมกับพักพวก ๑๐ คน จำเลย หาว่าวิวาทกันเรื่องหนึ่ง ๆ

๑ พระมหามนตรี ได้กำกับศาลชุนธรบาล พิจารณาความเก่า เปรียบเทียบ โทษจำเลยยอมแล้วกัน นายเทศโทษ นายฤทธิ จำเลยหาว่าวิวาทกันเรื่องหนึ่ง ๆ

อินเทงสุ่มโทษ ช้ายลอดจำเลย หาว่าเอามีดฟันกันเรื่องหนึ่ง ๆ ลูกชุนวางบทตัดสิน พุกภรรยา หม่อมเจ้าเสนหาโทษ ช้ายชง จำเลยหาว่าฉ้อของกัน ทำโทษช้ายชง ๕๐ ที เรื่องหนึ่ง ๆ รวม ๓ เรื่อง ๆ

๑ พระอินทรเทพ ได้กำกับศาลหลวงเมือง พิจารณาความเก่า เปรียบเทียบโทษจำเลยยอมแล้วกัน นายน้อยโทษนายแม่งจำเลย หาว่าลักไม้ซอนศักเรื่องหนึ่ง ๆ

๑ พระพิเรนทรเทพ ได้กำกับชุนศาล ๖ นาย พิจารณาความเก่า เปรียบเทียบโทษจำเลย ยอมแล้วกัน นายปานโทษ นายมุ้ย จำเลย หาว่าแกล้งชกวางกันเรื่องหนึ่ง ๆ

นายหลงโทษ นายหงจำเลย หาว่าตีกันเรื่องหนึ่ง ๆ นายเมี้ยนโทษ ช้ายน้อย ช้ายรอดจำเลย หาว่าลักหมวก กับเงินสามตำลึงบาทเรื่องหนึ่ง ๆ

จีนลิ้มจี่โทษ นายเริกจำเลย หาว่าตัดเถาพลูเรื่องหนึ่ง ๆ จีนหลงโทษ นายพริ้งจำเลยหาว่าคร่างป่าโรงเรื่องหนึ่ง ๆ นายคำโทษ นายอุ่มกับพวกสามคนจำเลย หาว่าลอบฟันกันเรื่องหนึ่ง ๆ

นายแกงโทษ นายสอนจำเลย หาว่าตีกันเรื่องหนึ่ง ๆ รวมได้พิจารณาแล้วไป ๒๐ เรื่อง ยังความเก่า ๙๕๑ เรื่อง ความใหม่ ๑๖ เรื่อง รวม ๓๗๒ เรื่อง ๆ

กับข้าพระพุทธเจ้าพร้อมกัน ได้ตรวจดูในคำลูกชุนปฤกษาวางบทท้าโทษช้ายผู้ร้ายลักภาณฑของรองพระภูษาโยง เฉี่ยนช้ายสมุดช้ายศรี คนละ ๓ ยก ประหารชีวิต ช้ายบุญสมีสองยก นายพุ่ม นายสุด คนละ ๕๐ ที จำไว้มิคุก นายชมอำเภอ ๕๐ ที จำแลงจึ่ง ๓๐ ที ให้นายรับตัวไปนั้น ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ เฉนพระราชหัตถเลขาว่า ช้ายสมุด ช้ายศรี ให้ยกโทษประหารชีวิตรเสีย ให้เอาช้ายสมุด ช้ายศรี จำไว้มิคุกรนตาย นายพุม นายสุด.จ้าพนักงานนั้น ให้ลงพระราชอาญาแล้วให้ยกโทษจำคุกเสีย นายชมอำเภอ จำแลงจึ่งนั้น ให้เอาตามคำลูกชุนปฤกษาแต่ช้ายบุญสมี ให้จำคุกให้นาน ข้าพระพุทธเจ้าปฤกษาพร้อมกันเหนควรยกถ้า ฯ ให้เอาช้ายบุญสมีจำคุกไว้ ๑๒ ปี จึ่งพ้นโทษ เรื่องหนึ่งลูกชุนปฤกษารายฆ่ากันตาย ในคำปฤกษาว่าต่อสู้กันต่างหนึ่งตาย ให้ทำโทษช้ายพริ้ง ๖๐ ที จำคุกไว้สามปีนั้น ข้าพระพุทธเจ้าพร้อมกัน ให้เอาช้ายมีชื่อทั้งนี้ ทำโทษที่น่าพระที่นั่งสุทไธยสวรีย์ แล้วให้หมายสั่งเจ้าพนักงานไปตามลายเฉนพระราชหัถ แลคำปฤกษาวางบท กับข้าพระพุทธเจ้าได้ประชุมปฤกษาทำช้อยังคับ ไว้สำรับพนักงานชุนศาลผู้คุมนายพลำมรงนักการทหารอยู่ยามตามคน เปนช้อยัญญัติ ๑๕ ข้อ ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ ๆ

พระยาเจริญราชไมตรี น.ช. แชเมน พระยาราชสุภาวดี ร.ม., ท.จ.ว. พระยาราชวรานุกูล ท.จ.ว.,น.ช.,ภ.ม. พระยากระสาปนกิจโกศล ท.จ.ว.,ม.ม. พระยาภาษกรวงษ ท.จ.ว., ภ.ช.,ภ.ม. พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ภ.ช.

พระอินทรเทพ ม.ม.,ภ.ช. พระพิรมนทรเทพ ว.ม. ฯะ

ศาลรับส่งกรมพระนครบาล

๏ การรื้อถอนกระลาการ ศาลรับสั่งไปชำระความในกรมพระนครบาลนั้น เพราะทรงพระราชดำริห์เหนว่าความตั้งค้างอยู่มาก ถ้าจะทิ้งไว้นานไปช้าไป ก็จะทับถมกันมากมา ด้วยการที่จะชำระความนี้ก็ได้ทรงพระราชดำริห์ไว้ในสิ่งปฤษฎางราชการว่า จะจัดการแก้ไขเลี่ยไหม่ให้เรียบร้อย แต่การนั้นจะช้าไปจึงจะสำเรจ ในเวลานี้ ความเก่าก็ค้างอยู่มาก แลก็เปนอันตรายมีโจรผู้ร้ายขึ้นเนือง ๆ เจ้าพระยายมราชซึ่งเปนอธิบดีในกรมพระนครบาลก็ป่วย ว่าการไม่ได้เต็มที่ จึงได้ตั้งกระลาการออกไปช่วยสะสางความเก่าใหม่ให้บรรเบาลง กว่าจะได้ทรงจัดการซึ่งจะทำต่อไปข้างน่า กระลาการได้รับตราตั้ง แล้วประชุมกันเรียกสารบบความแลได้ชำระแล้วไปบ้าง การก็คงจะเบาบางไปได้โดยเรว แลบางคนจะคิดเหนไปว่า ยกกระลาการกรมพระนครบาลมาเสียหมด การก็รวบมาว่าเสียหมด เจ้าพระยายมราชจะได้ว่าการอะไรต่อไป ก็ให้ทราบว่าการซึ่งทรงพระราชดำริห์นี้ มิได้ตัดทอนเจ้าพระยายมราช ถ้าท่านหายขึ้นเมื่อไร ก็คงจะได้รับการไปตามตำแหน่ง แต่ครั้งนี้ ความค้างเก่าซึ่งเรียกสารบบมาจากกระลาการถึง ๓๗๕ เรื่อง ถ้าจะคิดคนซึ่งต้องมาเปนความอยู่ แต่คู่โจทยจำเลย ก็ถึงแสนหรือแปดร้อยคน ถ้าจะคิดทั้งพวกเพื่อนแลพวกโจทยจำเลย ก็จะมากกว่านี้อีกหลายเท่า ป่วยการที่มามาหากินอยู่มาก ถึงเจ้าพระยายมราชจะหายป่วย ก็จะชำระไม่หมดไปได้โดยเรว อนึ่งความใหม่ก็จะต้องมาทับ ๆ กันเข้าอีก จึงได้โปรดให้รับชำระเสียโดยเรว ถ้าจะว่าความแพ่งความอาญาก็ค้างมา ทำไมจึงไม่ชำระก่อน ความแพ่งความอาญานี้ก็มากจริงเปนความสำรับบ้านเมือง แต่ไม่เปนการใหญ่เหมือนความนครบาล เพราะเปนความคู่โจทยจำเลยต่อสู้กัน แต่ความนครบาลนี้เปนการเจมีดแผ่นดินด้วย แลก็เปนคนร้าย ถ้าเคลื่อนคลายไปก็จะกำเริบทำร้ายราษฎร ให้ได้ความเดือดร้อนทั่วกัน ป่วยการที่มาหากิน จึงต้องรีบจัดเสียก่อน ความแพ่งความอาญานั้น ก็ได้ทรงพระราชดำริห์จะจัดต่อไปให้เรียบร้อยเหมือนกัน อนึ่งกระลาการศาลรับสั่งกรมพระนครบาลนี้ก็มิได้ตั้งคงตำแหน่ง จะต้องสลับเปลี่ยนไปตามควร ผู้ซึ่งรับตำแหน่งกระลาการไปนั้น ต้องทำการรักษาชื่อเสียงให้เปนเกียรติยศไว้ เพราะมิได้อยู่ในตำแหน่งนั้นเสมอไป เปนการครั้งหนึ่งคราวหนึ่ง จะได้เปนที่ไว้วางพระราชหฤไทยต่อไป ฯะ

ข่าวตาย

๏ พระเจ้าบรวงษเธอ กรมหมื่นกระษัตรศรีศักดิเดช ท.จ.ว. พระนามเดิมพระองค์เจ้าพงษนิเศรศร์ เปนพระองค์เจ้าในกรมพระราชวังบวร ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระพุทธเลิศหล้านภาไลย เมื่อพระชนม์พรรษาครบถ้วนกำหนดโสกันต์โปรดให้มีกระบวนแห่อย่างใหญ่ ในพระราชวังบวร ท่านไม่ใคร่จะได้รับราชการสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะท่านประชวรพระวาโยกระทบตรงพระหทัย จนสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ครั้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เข้าผ้าทูลอองธุลีพระบาทอยู่บ้าง แต่ก็น้อยครั้งได้รับพระราชทานเลี้ยงหวัดตามธรรมเนียม พระองค์เจ้าในพระราชวังบวร จนสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเหนว่าพระชนมายุมากอยู่แล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนตำแหน่งยศ เปนพระองค์เจ้าต่างกรมจากฉกพระนามตามในแผ่นพระสุพรรณบัตร ว่ากรมหมื่นกระษัตรศรีศักดิเดช ได้เข้าผ้าทูลอองธุลีพระบาทบ้างครั้งหลายครั้ง จนสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นในแผ่นดินปัตยุบันนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยยศ ทรงตราทุติยจุลจอมเกล้าวิเสศ เปนพระเกียรติยศโดยสมควร ครั้นณวันเดือนห้าปีขยังเปนเบญจศก เสวยพระอาหารไม่ได้ประทมไม่หลับให้หัวซ่อนเปลี่ยไป พระอาการทรงอยู่เก้าวันสิบวันก็สิ้นชนม์ไป เสวยได้แต่มื้อละถ้วยชาพระบาทพระหัถทรงพระโสรมาประมาณห้านิ้วก่อน ครั้นถึงณวันเดือนแปดอุตราสาธชันสิเตาปีรกาศก เวลา ๔ โมงเช้าสิ้นพระชนม์พระชนมายุได้ ๗๕ พรรษา หม่อมเจ้าในกรมมีชาย ๔ มีหญิง ๓ รวม ๗ หม่อมเจ้าหญิงสามองค์ ทำราชการเปนพนักงานในพระราชวังบวร แต่เจ้าชายองค์หนึ่งชื่อหม่อมเจ้ากระจ่างได้รับราชการ

อยู่ในกรมมหาดเล็กในพระบรมมหาราชวัง เปนนายช่างทำประสะคันโปรดพระราชทาน เงินเดือน ๆ ละ ห้าตำลึง ครั้น เวลาบ่ายได้สร้างน้ำพระศพ ไปรดเกล้า ๆ พระราชทานโกฎแปดเหลี่ยมใส่พระศพ ตั้งบนเตียงแว่นฟ้าชั้นหนึ่งมีเครื่องสูงแตรสังข์กลองชะนะประโคมตามเวลาทั้งกลางวันกลางคืน ตาม ตำแหน่งยศพระองค์เจ้าต่างกรมในพระราชวังบวร ๆ

๑๐ หม่อมเจ้าชายเล็ก ในพระองค์เจ้าอุณากรรณอนันตนรไชย ท.ช.,ก.ม. ประชวรเปนลมชัก เวียนไปเก้าวันสิบวันแล้วกลับเปนขึ้นมาอีก เสวยพมได้บ้างไม่ได้บ้าง อาการที่เปนนั้นทวีขึ้น ครั้นถึงวันเดือนแปดอุตราสาธขึ้นหกค่ำ บีจอศก เพลายามเสศ สิ้นชีพักไษชันมายุได้ปีหนึ่ง ๆ

พระศพังสินค้า

๑๐ จีนอุ้ยจันรับคราดั้งเปนที่จุนภักดีสินทยากร เจ้าภาษีน้ำตาลทราย ๔๑ หัวเมือง จีนสมบุญเปนประกัน เงินเดิม ๔๖๕ ชั่ง เงินขาด ๙๔ ชั่ง คงเงิน ๓๗๑ ชั่ง ได้รับที่คราดั้งต่อจ้าพนักงานหรัษฎากรพิพัฒน์ แต่วันอาทิตย เดือนแปดบุรพาสาธ แรมเจกค่ำ บีจอศก ๆ

บอกเมืองนครเชียงใหม่

ในเดือนเจดบีจอศกนี้ ๔ ฉบับ ๆ นี้เปนที่ ๑

๑๐ ศุภอักษรบวรพิศาลนมัศการบังคมธุลพิจิตร์ มหิทธิสาภิยาไศรย ในจ้าพระพุธเจ้า เจ้าอินทวิไชยานนท์ พหลเทพยภักดีศรีโยธางคะในราชวงษามหาประเทศราช ประชาธิบดินพิสีนะคราภิพงษ์ค้างพิพัฒชียางค์ราชวงษ เจ้านครเชียงใหม่ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงษ นายนัยมหาอินผู้ว่าที่เจ้าบุรีรัตน์ เจ้าราชบุตร เจ้าราชภคิไนย พระยาไชยสงคราม นายนัยเทพวัง กับเสนท้าวพระยาลาวเมืองนครเชียงใหม่ ปฏิบัติมายังลูกขุนณศาลา ขอได้น้ำชั้นกรายเรือน ๆ พม ๆ สมุหนายก แล้วน้ำชั้นกรายบังคมทูลพระกรุณา ได้ทรงทราบฝ่าธุลีพระยาท ด้วยพระพิเรนทรเทพย์เจ้ากรมพระคำรวจใหญ่ซ้าย กับพระพิพิธภักษายากระบัตรเมืองตาก รวมชุนหมื่นนายไพร่ราชบุรุศเชิญศุภอักษรกับหนังสือสัญญา ขึ้นไปถึงเมืองนครเชียงใหม่ ณวันพุธเดือนหกขึ้นสิบสี่ค่ำ บีจอศก ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดที่ให้พระพิเรนทรเทพย์กับชุนหมื่นนายไพร่พักอยู่ แล้วจ่ายสลียงอาหารไว้ให้พระราชทานตามสมควร แล้วข้าพระพุทธเจ้าเข้าเฝ้าถวายพระพรชัย จึงได้เข้าชุปราชนายนัยมหาอินผู้ว่าที่เจ้าบุรีรัตน์ เข้าราชภคิไนยเจ้าราชบุตร ถือเสนท้าวพระยาลาว ไปรับศุภอักษรราชสีห์ต่อพระพิเรนทรเทพย์ข้าหลวง ๆ และศุภอักษรฉบับหนึ่งกับหนังสือสัญญาฉบับหนึ่ง กับหนังสือสัญญา ๒๐ ฉบับ ให้เจ้าชุปราช กับเสนท้าวพระยาลาว ๆ เชิญศุภอักษรแห่ไปพร้อมกัน ณวันจ้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้ากับเสนท้าวพระยาลาว ถวายคำนับรับศุภอักษรแล้ว จ่านได้ทรายเกล้า ๆ ตามศุภอักษร และราชสีห์ทั้งหนังสือสัญญา ซึ่งโปรดเกล้า ๆ พระราชทานมานั้นทุกประการ ข้าพระพุทธเจ้า กับเจ้าพรหมวงษ์พงษชาตามืองนครลำปาง เจ้าราชวงษ์เมืองลำพูน กับเสนท้าวพระยาลาวทั้งสามเมืองเฝ้าพร้อมกันว่า ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้ผู้คนยกออกไปทำนะนังสือสัญญากับเมืองกาละกะตา ว่าด้วยการเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน แล้วโปรดเกล้า ๆ ให้พระพิเรนทรเทพย์เชิญศุภอักษร และหนังสือสัญญาขึ้นไปให้จ้าพระพุทธเจ้ากับเสนท้าวพระยาลาว ทรายรวมเนียมการที่จะรักษาบ้านเมืองมิให้มีความเกี่ยวข้องกับคนซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษต่อไปนั้น พระเดชพระคุณเปนล้นเกล้า ๆ หาที่สุดมิได้ ข้าพระพุทธเจ้า จะประพฤติการรักษาบ้านเมือง ให้ถูกต้องตามแบบอย่างหนังสือสัญญานั้นทุกประการ มิให้มีความขุ่นเคืองน้ำใจของธุลีพระบาท อนึ่ง น้ำไม้ชนบทลักณแขวงเมืองนครเชียงใหม่ วัดแม่น้ำลงชิงเรียกว่าลำน้ำสระวิล ต่อเขตร์แดนเมืองมรแมน เมืองยางแดงต่อเขตรแดนเมืองปุ เมืองยั้น เมืองสาคร มีแปดตำบลทางใหญ่ที่ลูกค้าเดินไปมาค้าขายนั้น มีอยู่แปดทาง ตั้งแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ข้าพระพุทธเจ้าเปนเจ้าเมืองนครเชียงใหม่ ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดบุตรหลานแสนท้าวพระยาลาว ให้คุมไพร่ไปตรวจ

ทรารวังโรงผู้ร้ายอยู่มะทางนั้น เนื่อง ๆ โรงผู้ร้ายก็ค่อยสงบเรียบร้อยลง แลทางเดินตกจากทางใหญ่ทั้งแปดนี้ยังมีอีกหลายตำบลจะตั้งด่านรักษาทางให้ทั่วไปนั้นก็ยังไม่สม ด้วยเมืองนครเชียงใหม่ มีผลประโยชน์แก่บ้านเมืองนั้น น้อยนักจะขอรับพระราชทานให้ โปลิศไปอยู่รักษาแต่ตำบลที่เป็นทางคับ แต่ทางใหญ่แปดทางนี้จะให้ โปลิศเดินไปมาถึงกันได้ อนึ่งโปลิศที่จะได้รับเงินเดือนนั้น ๔ เดือนจึงจะสลับเปลี่ยนกันครั้งหนึ่ง แต่ทางเล็ก ๆ นอกจากทางที่โปลิศไปรักษานี้ จะขอรับพระราชทานห้ามเสียมิให้คนเดินไปมาเป็นอันขาด ข้าพระพุทธเจ้าจะจ้างคนในเมืองนครเชียงใหม่ ๑๕๐ คน ไพร่นั้นจะได้รับเงินเดือน ๆ ละสลึงรูเบี้ย นายตายคนหนึ่งได้สลึงรูเบี้ย ตำบลหนึ่งมีนายกำกับอีกคนหนึ่งได้เงินเดือน ๆ ละบี่สิบรูเบี้ย นายตายคนหนึ่งลุกไพร่บี่สิบคน แลผู้ที่จะเป็นโปลิศนั้นจะได้แต่ง มีเครื่องติดสายตรายสำหรับตัวทุก ๆ คน ข้าพระพุทธเจ้าเจ้าอินทวิไชยานนท์ จัดได้นายด้วงทิพกับไพร่เจ็ดสิบห้าคน ไปตั้งด่านตระเวนรักษาณะท่าฝั่งริมแม่น้ำตง ให้นายน้อยกาวิละ พระยาไชยชำนะกับไพร่ ๓๕ คน ไปตั้งด่านตระเวนรักษาที่ตำบลของยางริมลำน้ำแม่แรม อนึ่งเจ้าราชวงษ์เมืองลำพูน จะจ้างคนเพิ่มเติมมาอีก ๕๐ คน ไปรักษาทางท่าฝั่ง ๒๕ คน ทางสองยาง ๒๕ คน รวมคนเมืองนครเชียงใหม่ เมืองลำพูน ซึ่งไปรักษาทางทั้งสองตำบลนั้นเป็น ๒๐๐ คน จะเกณฑ์คนเมืองยวม ๓๐ คน ไปรักษาทางขุนยวม ซึ่งเป็นทางรวมต่อแม่น้ำสะวิล เกณฑ์คนเมืองปาย ๓๐ คนไปรักษาทางโป่งหลวง เกณฑ์คนเมืองเด็ก ๕๐ คนไปรักษาทางเมืองแหงซึ่งเป็นเมืองร้างเป็นทางลูกค้า เดินไปมาค้าขายแต่เมืองพม่า เกณฑ์คนเมืองคาว เมืองงาย ๓๐ คนไปรักษาทางขามงกต่อแดนเมืองกุ เมืองสาคร ซึ่งขึ้นแก่เมืองอังวะ เกณฑ์คนเมืองคาว เมืองงาย อีก ๓๐ คนไปรักษาทางเมืองฝางเป็นเมืองร้างต่อแดน เมืองกุ เมืองสาคร ซึ่งขึ้นแก่เมืองอังวะ เกณฑ์คนเมืองพร้าว ๓๐ คนไปรักษาทางหัวโป่ง แขวงเมืองเชียงแสนต่อแดนเมืองเชียงตุง เกณฑ์คนเมืองเชียงราย ไว้ตรวตราโปลิศณทางแปดตำบลนั้น เดือนละสามสิบคน รวมคนซึ่งไปรักษาทางแปดตำบลนั้น คนร้อย ๑๕๐ คนเกณฑ์ ๒๐๐ รวม ๓๕๐ คน อนึ่งเจ้าราชวงษ์เมืองลำพูนว่า แขวงเมืองลำพูนมีทางใหญ่สองทาง ทางเชนตำม่อ ต่อแดนเมืองเถินทางหนึ่ง ทางขุนแม่พริกต่อแดนเมืองตากทางหนึ่ง เจ้าราชวงษ์เมืองลำพูนจะเกณฑ์คนไปรักษาทางทั้งสองตำบลนั้น เจ้าพรหมาภิพงษาคนเจ้าเมืองนครลำปาง ว่าแขวงเมืองนครลำปางนี้มีทางใหญ่อยู่สี่ทาง ๆ เมืองพยาทางหนึ่ง ทางต่อแดนเมืองแพร่ทางหนึ่ง ทางต่อแดนเมืองสวรรคโลกทางหนึ่ง ทางน้ำคาต่อแดนเมืองตากทางหนึ่ง เจ้าพรหมาภิพงษาคาจะเกณฑ์คนเมืองนครลำปางกับคนเมืองวังเมืองนครลำปาง ไปตรวตรารักษาทางทั้งสี่ตำบลนั้น ข้อความมีแจ้งในบอกเมืองนครลำปาง เมืองลำพูน แล้วแลเงินในเมืองนครเชียงใหม่ ที่จะจ่ายแจกโปลิศนี้ยังขัดข้องอยู่ จะขอรับพระราชทาน เกบเงินรายที่เรียกเลียงลดไม้ขอนสัก แต่ลูกค้าผู้ซื้อขายไปมาทางเมืองนครเชียงใหม่ มาเป็นเบี้ยแล้วไปโปลิศแลใช้สอยสำหรับการบ้านเมือง ข้าพระพุทธเจ้าได้ทำแผนที่เมืองนครเชียงใหม่ที่จะตั้งด่านให้ โปลิศไปตระเวนรักษา แลขอครแขวงตำบลป่าไม้ขอนสัก มอบให้พระพิเรนทรเทพย์ข้าหลวงนำลงมาณกรุงเทพฯ แล้ว ศุภอัศมรมาณวันจันทร เดือนเจ็ด แรมเก้าค่ำ ปีรอดศก

ฯะ

บอกเมืองนครเชียงใหม่ ในเดือนเจ็ดปีจอฉศก ฉบับที่สอง

๏ ฉบับที่สองนี้มีความว่า เงินค่าตอไม้ณะแขวงเมืองนครเชียงใหม่นั้นยังมีก็ได้น้อยบ้างมากบ้าง เก็บได้มากก็ต้องแจกให้แสนท้าวพระยาลาวแลผู้รักษาด่านทาง ซึ่งได้รับราชการตามมาแลน้อยกอสมควรเงินณะเมืองนครเชียงใหม่ สำหรับจะแจกโปลิศนั้นยังขัดข้องอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าเจ้าอินทวิไชยานนท์ กับแสนท้าวพระยาลาวปฤกษาเหนพร้อมกันว่า ป่าไม้ขอนศักณะแขวงเมืองนครเชียงใหม่ มีผู้ตัดขึ้นลากตกแม่น้ำพิง ล่องมาขายทางกรุงเทพฯ ผู้ตัดก็ต้องให้ค่าตอไม้แก่เจ้าของป่า ผู้ซื้อล่องลงมาก็ต้องให้ค่าภาษีช่วยราชการแผ่นดิน ไม้ขอนศักณะแขวงเมืองนครเชียงใหม่ ที่ลูกค้าซื้อไปขายทางเมืองมะแมน ผู้ซื้อขายไปมาทางนั้นหาได้เสียสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ช่วยราชการบ้านเมืองไม่ ถ้าผู้ซื้อผู้ขายวิวาทกัน ฤๅเกิดความสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นก็ต้องว่ากล่าวตัดสินให้ทุกครั้ง ข้าพระพุทธเจ้าจะขอรับพระราชทานเก็บเสียลกไม้ขอนสัก แต่ลูกค้าที่ซื้อไปขายทางเมืองมะแมน ไม้

ใหญ่รอบแปดกำยาวสี่วาขึ้นไป สิบต้นจะขอซักเป่นสิบลดต้น หนึ่งถ้าลูกค้าไม่ยอมให้ ไม้ จะให้เงินเป่นราคาจะขอเก็บต้นละ สองบูเบี้ย เงินค่าสิบลดนั้น จะขอรับพระราชทานไว้เป่นเบี้ยเลี้ยงไปลีศ แลใช้สอยสำหรับราชการบ้านเมือง อันธรรมเนียมณะเมืองนครเชียงใหม่ เคยเรียกภาษีอากรแต่ลูกค้าแม่ค้าอื่น ๆ อย่างไร จะขอรับพระราชทานเรียกแต่คนซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษนั้น เหมือนกับลูกค้าเมืองอื่น ๆ พลเป่นกำลังราชการบ้านเมืองต่อไป ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ศุภอักษรมาณวันจันทรเดือนเจ็ดแรมเก้าค่ำ ปีจอฉศก จะ

บอกเมืองนครเชียงใหม่
ในเดือนเจ็ดปีจอฉศก ฉบับที่ ๓

๑ ฉบับที่ ๓ มีความว่า เจ้าราชบุตร นายน้อยกาวิละ นายน้อยอินทรค กับพระยาราชบัณฑิตย์ ออกไปคอยราชทูตอยู่เมืองมวมแมน กลับมาถึงเมืองนครเชียงใหม่ ณวันพุธเดือนเจ็ด ขึ้นห้าค่ำ ปีจอฉศก เจ้าราชบุตรแจ้งความแก่เจ้าอินทวิไชยานนท์ว่า เมื่อเจ้าราชบุตรกลับมาแต่เมืองมวมแมนถึงเมืองยวมซึ่งขึ้นแก่เมืองนครเชียงใหม่ เห็นช้างพลายของกะเหรี่ยงช้างหนึ่ง สีตัวแปลกกว่าช้างทั้งปวง เจ้าราชบุตรได้ถามกะเหรี่ยงเจ้าของช้าง ๆ แจ้งความว่า เดิมช้างพลายนี้เป่นลูกช้างของกะเหรี่ยงบ้านลีเลย นำมาขายไว้ได้สองเดือนเสศแล้ว เมื่อซื้อไว้ก็เห็นแปลกประหลาด แต่สำคัญว่ายังเลกอยู่จึงไม่สงไสย เจ้าราชบุตรพิเคราะห์ดูเห็นช้างนั้นแปลกประหลาด จึงให้เงินแก่เจ้าของช้าง ๖๗๐ แกบ นำช้างพลายนั้น มาณะเมืองนครเชียงใหม่ ข้าพระพุทธเจ้าได้ปลูกโรงไว้ช้างเลี้ยงปรนปรือพิทักษรักษาไว้ ข้าพระพุทธเจ้า เจ้าอินทวิไชยานนท์ เจ้าพรหมาภิพงษ์จากา เจ้าเมืองนครลำปาง เจ้าราชวงษ์เจ้าเมืองลำพูน พร้อมด้วย พระพิเรนทรเทพย์ หลวงคณชนทรามาตย์ ข้าหลวงได้วัดสอบช้างพลายสีประหลาดนั้น สูง ๓ ศอกคืบ ๓ นิ้ว งาพ้นสนับ ยาว ๒๐ นิ้ว ใหญ่รอบ ๔ นิ้ว งาขึ้นขวา สิ่งเหลือง งักษุขาวเหมือนสีน้ำผึ้งแต่ผิวหนัง ข้างซ้าย ข้างขวา แลท้องลงมาถึงข้อเท้าวี หลังทั้งสอง ขาวกว่าที่ตัว แต่กระโหมกสีสะตลอดปลายหางเหมือนผลหว้าต่าม หางบั้กท่าปลาย ขนหางแดง ขนหางดำบ้าง ขนช้างขาว ขนหน้าสันใหญ่ช้างทันดำ ปลายขนสีดังผลหว้าต่าม ขนเส้นเล็ก ๆ ขาว เลียต้าว หน้าช้างละ ๕ หลังช้างละ ๔ สีเหมือนเวลากระบือผลัก มีสีขนโคนคปพ่างขนที่ปากยาวสันขาว ประทักหลังคันธนู รูปประพรรณ์เป่นกลางข้าพระพุทธเจ้า ให้ช่างปั้นรูปถ่ายอย่างประสานครี มอบให้พระพิเรนทรเทพย์นำลงมา จะควรประการใด แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ศุภอักษรมาณวันจันทรเดือนเจ็ด แรมเก้าค่ำ ปีจอฉศก จะ

บอกเมืองนครเชียงใหม่
ในเดือนเจ็ดปีจอฉศก ฉบับที่ ๔

๑ ในฉบับที่ ๔ มีความว่า ณเมืองนครเชียงใหม่นั้น มีพระเจดีย์โบราณองค์หนึ่ง อยู่บนเขาสุเทพย์ เจดีย์นั้นชำรุดหักพังลง เจ้าอินทวิไชยานนท์ ได้ปฏิสังขรณ์ ซ่อสร้างพระเจดีย์นั้นขึ้นใหม่ มีระเบียงสี่สิบเจ็ดห้องระยะทั้งสี่ด้าน ทิศตวันออกมีวิหารหลังหนึ่ง ทิศตวันตกมีวิหารหลังหนึ่ง ทิศอุดรใต้บรกาะสรง์แล้ว แต่เสาวิหารนั้นยังหาได้ลงรักปิดทองไม่ แลได้ให้ช่างหล่อเสานัศร์ด้วยศิลุกสำหรับพระเจดีย์นั้นทั้งสี่ทิศ แต่ยังหาได้ยกขึ้นไม่ อันวัดเชียงมั่นในเมืองนครเชียงใหม่ เปนที่ประชุมสงฆ์ถือน้ำพระพรรมลัศยาธิฐานมาแต่โบราณ พระอุโบสถวัดเชียงมั่นนั้นชำรุดหักพัง เจ้าอินทวิไชยานนท์ได้สร้างพระอุโบสถนั้นขึ้นใหม่ เจ้าอุปราชได้ปฏิสังขรณ์วิหารใหญ่ ที่วัดบ้านสวยในเมืองนครเชียงใหม่วิหารหนึ่ง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ปฏิสังขรณ์พระเจดีย์วิหาร เปนการกุศลในพระพุทธสาสนาได้นี้ ด้วยพระบารมีเกล้า ฯ ชุบเลี้ยงข้าพระพุทธเจ้า ๆ กับแสนท้าวพระยาลาวแลญาติทั้งปวง ยินดีได้สร้างกุศลพร้อมกันขอพระราชทานทูลเกล้า ฯ ถวาย ส่วนพระราชกุศลครั้งหนึ่งก่อน ถ้าการปฏิสังขรณ์นั้นเสรจแล้ว แลได้ผ้าลองสมโภชเมื่อใด ข้าพระพุทธเจ้าจะถวายพระราชกุศลมาต่อครั้งหลัง ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ศุภอักษรมา ณวันจันทร์ เดือนเจ็ด แรมเก้าค่ำ ปีจอฉศก จะ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ ฉบับเบอร์๑๐๒วันอาทิตย เดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๑๒

แจ้งความ

๏ ขอคำนับแจ้งความมายังท่านทั้งหลายทั้งปวง ให้ทราบทั่วกันว่า เดิมหนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ มีกำหนดจะได้ออกเดือนละ ๔ ครั้งทุกๆเดือนไป คือขึ้นค่ำหนึ่ง ขึ้นเก้าค่ำ แรมค่ำหนึ่ง แรมเก้าค่ำ บางทีเป็นเดือนถ้วนก็เนิ่นวันออกไปบ้าง ถ้าเดือนขาดก็ย่นวันเข้ามาบ้าง หามสมอกันไม่ บัดนี้ข้าพเจ้าคิดจะให้ออกทุกคราวอาทิตย์เสมอไปมิให้ขาด เชิญท่านทั้งหลายผู้ที่จะมารับหนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ จงมารับทุกอาทิตยเทอญ อนึ่งที่จะต้องไปส่งถึงบ้านนั้น ข้าพเจ้าจะให้ผู้ที่ไปส่งๆ ตามกำหนดทุกอาทิตย ตั้งแต่เดือนแปดบุรพาสาธแรม ๑๔ ค่ำไปโดยกำหนดซึ่งว่าไว้นี้ ฯะ

พระคลังมหาสมบัติ

๏ ณวันพฤหัศบดี เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสิบค่ำ ปีจอฉศก นายแลกได้รับสลักหลังตราตั้ง เป็นที่หมื่นวิเสศอากร ได้ว่าอากรสมพักศร เมืองสมุทปราการ เมืองนครไชยศรี สองหัวเมือง นายเชี่ยมรับประกัน เงินเดิมสี่สิบเอดชั่ง เงินขาดสิบชั่ง คงสามสิบเอดชั่ง รับสลักหลังตราตั้ง แต่ณวันอาทิตย์ เดือนแปดอุตราสาธ แรมห้าค่ำปีจอฉศก ฯะ

ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง

๏ ณวันเสาร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสิบสองค่ำ, ตรงกับวันที่ ๒๐๙๒ ในรัชกาลปัดยุบันนี้, ปีจอฉศก ๑๒๓๖. (ต่อกับเวลาที่ว่าเมื่อครั้งก่อน) ครั้นเสดจเข้าในพระบรมมหาราชวังแล้ว, ก็เสดจพระราชดำเนินไป, ที่พระพุทธนิเวศ ด้วยแวลาวันนี้, เป็นวันประสูตร ของกรมสมเดจพระเทพยศิรินธรามาตย์, สวดมนต์, แล้วพระปลัดถวาย, ถวายพระธรรมเทศนา, ครั้นจบแล้วสดับกรณ์, ถวายของพระสงฆ์, เสรจแล้ว, เสดจขึ้น. ฯะ

๏ ณวันอาทิตย เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสิบสามค่ำ, ตรงกับ, วันที่ ๒๐๙๓ ในรัชกาลปัดยุบันนี้. เวลาโมงเสศ, เสดจทรงพระราชดำเนิน, ขึ้นทรงรถพระที่นั่ง, (๒คุม), ไปทอดพระเนตร, สวนผ่า, วังสราญรมย์, แลกรมพระเทวศ, -๑ กรมหลวงวรศักดา, -๑ สมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ, -๑ เจ้าพระยาสุรวงษ ๑ มาผ้า, ที่สวนนั้นด้วย, ครั้นทอดพระเนตรแล้ว, เสดจกลับเข้าในพระบรมมหาราชวัง. ฯะ

เวลาย่ำ ๕ โมงเสศ, เสดจออกทาง, พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย, แล้ว, ทรงพระราชดำเนินมา, ขึ้นทรงรถพระที่นั่งที่น่าสนามหญ้า, ไปทอดพระเนตรสวน, น่าวังสราญรมย์ตามเคย, แล้วเสดจกลับเข้าในพระบรมมหาราชวัง, เสดจขึ้นประทับที่, พระที่นั่งอำมรินทรวินิจฉัย. ทรงจุดเทียนนมัศการแล้ว, พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์, เป็นวันฉลองเทียนพรรษา; ครั้นสวดพระพุทธมนต์จบแล้ว, เสดจขึ้น. ฯะ

๏ ณวันจันทร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสิบสี่ค่ำ, ตรงกับ, วันที่ ๒๐๙๔ ในรัชกาลปัดยุบันนี้. เวลาเช้า ๔ โมงเสศเสดจออก

พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย, เลี้ยงพระ, ถวายเทียนพรรษาตามเสด็จ ทุก ๆ ปี, ครั้นพระฉันแล้ว, ทรงเจิมเทียนพรรษา, แล้วเสด็จขึ้น ๑ ณวันอังคาร เดือนแปดอุตราสาท ขึ้นสิบห้าค่ำ, ทรงกับ, วันที่ ๒๐๙๕ ในรัชกาลปัจจุบันนี้. เวลาเช้า ๔ โมงเสศ, เสด็จออกทรงพระราชยาน, ไปประทับเกย, ที่วัดพระศรีรัตนสาสดาราม, แล้ว, เข้าในพระอุโบสถ, ทรงจุดเทียนนมัสการแลจุดเทียนพรรษา, ที่วัดนั้นด้วย, แล้วให้พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน, ครั้นฉันแล้ว, ทรงถวายพุ่ม, แล้ว, พระราชทานเทียนให้, พระบรมวงษานุวงษไปจุดเทียนพรรษาที่วัดนอก ๆ, ทรงถวายพุ่มพระสงฆ์แลสามเณร, (ที่เคยได้รับทุก ๆ ปี, ตามอย่างตามธรรมเนียมแต่ก่อน), ครั้นถวายเสร็จแล้ว, เสด็จกลับ, ขึ้นใน, ๆ ณวันพุธ เดือนแปดอุตราสาท แรมค่ำหนึ่ง, ทรงกับ, วันที่ ๒๐๙๖ ในรัชกาลปัจจุบันนี้. เวลาย่ำรุ่งแล้ว, เสด็จพระราชดำเนิน, ทรงรถพระที่นั่ง, (๒ คุม), ไปทอดพระเนตรสวน, น่าวังสราญรมย์, ครั้นทอดพระเนตรแล้ว, เสด็จกลับ, จากสวน, ไปประทับ, วัดราชประดิษฐ์, ทรงจุดเทียนพรรษาแล้ว ถวายพุ่มพระสงฆ์ด้วย, ครั้นเสร็จแล้วเสด็จกลับ, เข้าในพระบรมมหาราชวัง ๆ เวลาเช้า ๕ โมงเสศ, เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย, เลี้ยงพระสงฆ์, สดับปกรณ, พระบรมอัฐี, แลพระอัฐี, (ตามธรรมเนียมเข้าพรรษาแล้ว, ต้องสดับปกรณทุกปี), ครั้นเสร็จแล้ว, เสด็จออกทรงพระราชยาน, ไปประทับเกยวัดพระศรีรัตนสาสดาราม, แล้วทรงพระราชดำเนิน, เข้าในพระอุโบสถ, เปลื้องเครื่อง, พระพุทธรัตนปฏิมากร, ออกจากกิมหันตฤดู, (คือฤดูร้อน), เข้าวัสสานะฤดู, (คือฤดูฝน), ครั้นเปลื้องเครื่อง, แล้วเวียนเทียน, ครั้นเสร็จแล้ว, เสด็จกลับ เวลาย่ำค่ำโมงเสศ, เสด็จพระราชดำเนิน, ทรงรถพระที่นั่ง, ไปประทับวัดพระเชตุพล, เสด็จทรงพระราชดำเนินเข้าในพระอุโบสถ, ทรงจุดเทียนพรรษา, แลถวายพุ่ม, พระพุทธเจ้าเสร็จแล้ว, เสด็จพระราชดำเนินไปที่วิหาร, พระพุทธมารวิไชย อไภยบรมัษยัคฆปุคคโลทิศมัย อภิสมพุทธยพิศร, ด้านตวันออกทรงจุดเทียนพรรษา, ๑ ๓ ๑, แล้วเสด็จพระราชดำเนินไป, ที่วิหาร, พระพุทธชินราชวโรวาทธรรมจักร อัคปณแทศนา นราสภยสิงหะท้าไท้, ทรงจุดเทียนพรรษา, ๑ ๓ ๑, เหมือนกับที่ว่ามาก่อนแล้ว, เสด็จไปที่วิหาร, พระพุทธชินศรีมุนีนาถอรุ ณอาศนบรรลังก์ อุทธังทิศภาคนาคปรกติลกภพพิศร, ด้านตวันตก, เหมือนกัน, แล้วพระราชทานเทียน ให้, พระองค์เจ้าติสวรกุมาร, ไปจุดเทียนพรรษา, ที่วิหารปาพระเลไลย, ด้านเหนือ, แล้วเสด็จพระราชดำเนิน, ไปบูชาพระพุทธเจ้า, ที่พระเจดีย์สองค์แล้ว เสด็จพระราชดำเนิน, ทรงจุดเทียนพรรษา, ที่วิหารพระไสยาศน, แล้วเสด็จพระราชดำเนิน ไปที่คำหนักกรมสมเด็จพระปรมานุชิต, ทรงบูชาพระอัฐี, (เปนการนี้), แล้วเสด็จพระราชดำเนิน, ไปถวายพุ่ม, สมเด็จพระวันรัต, แล้วเสด็จกลับ, เข้าในพระบรมมหาราชวัง ๆ

ประกาศพระสงฆ์ให้บอกศักราชให้ถูกต้อง

๏ มีพระบรมราชโองการมาพระยันตรูสุรสิงหนาท ดำรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า ให้ประกาศแก่พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ทั้งปวงว่า ปีวันอธิกมาศ แลอธิกวาร ตามกำหนดโดยระบอบที่ตำนินแต่งพระสุริยยาตรามาแต่ก่อนนั้นมีมาทุก ๆ ครั้งนั้น ปีใดเมื่อมีอธิกมาศแลอธิกวารก็ดี พระสงฆ์สำแดงธรรมบอกพุทธศักราชนั้นหาถูกต้องกันไม่ ที่ใช้ล่วงอดีตก็มี ที่ใช้ล่วงอนาคตก็มี ผู้ที่ได้สดับฟังนั้นก็ไม่รู้ว่าจะแน่จะถูกอย่างไร เปนว่าไปแต่ตามใจตามรู้ของพระสงฆ์รูปนั้น ๆ นั่นนี้ โปรดเกล้า ๆ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ถ้าปีใดมีอธิกมาศให้บอกพุทธศักราชตามแบบนี้ไปจนสิ้นปีตามกำหนดในแบบอธิกมาศ ๆ ๏ ในปีขอสก จุลศักราช ๑๒๓๖ นี้มีอธิกมาศให้ท่านผู้จะบอกพุทธศักราชรู้ทั่วกันว่า เมื่อยังไม่ถึงเดือนแปดบุรพาสาธ ฤกษ์ยังช้าแต่ยังไม่ล่วงไปให้บอกอธิกมาศจะเสนอไว้ล่วงอนาคต ครั้นสิ้นเดือนแปดบุรพาสาธแล้วตั้งแต่วันขึ้นค่ำหนึ่ง เดือนแปดอุตราสาธไป ให้บอกอธิกมาศจะเสนอไว้ล่วงอดีต วันสามเดือนหกแรมค่ำหนึ่ง เปนวันขึ้นพุทธศักราช ให้บอกว่าดังนี้ อุกาสสิริศักยมุนิสัพพัญญุพุทธัสสะ ปรินิพพุตทิวะสโตยัฏฐาสิ สักราชสังวัจฉะรุทวะยะทุสตาธิกาฉันเทวสังวัจฉะรสหัสสานิอะเหสุง อิมัสมิงปัจจุบันนะ

กาลโสณะสังวัจฉะเร คิมหฤตุมหิ วิสาขมาส กาฬปักเข ปาฏิปะเท โสรวาร อนาคตกาล อธิกมาสวะเสนะเอกุนะติงสะทิวสุตตระทวาทสมาสาธิก ทวาสีติสังวัจฉรุตตระบัญจะสตาธิกา นิทวสังวัจฉะเรสหัสสานิภวิสสันติ ฯะ

◎ ศิริศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล นับจำเดิมแต่วันสมเดจพระบรมสัดมุนีศรีสรวเพชพุทธเจ้านั้น เสดจดับขันธปรินิพพานมา ล่วงแล้ว ๒๔๑๗ พรรษาถ้วน จะกล่าวกาลบัรุบันวันหนึ่งบัดนี้ ปีชนักษัตรฉศก เดือน ๖ แรมค่ำหนึ่งวันเสาร์เป็นบัรุบันวาร ยังพระพุทธสาสนกาลส่วนอนาคต ซึ่งกำหนดว่าจะมาจะเป็นไปในเบื้องน่านี้อีก ๒๕๘๒ พรรษา เสดก่อนกาลวันไสดาบุรุษมีระมา ยังอีก ๑๒ เดือนกับ ๒๙ วัน รวมพระพุทธสาสนกาลสามส่วนประมวณที่เสดกัน จึงบันรบครบ ๕๐๐๐ พรรษา ทั้งแต่ณวันเสาร์เดือนหกแรมสองค่ำไป ยกคำว่าถ้วนเสดสิ้นครั้นถึงเดือนแปดบุรพาสาธ ซึ่งเป็นเดือนอธิกมาสนั้น เพิ่มคำว่า อธิกมาสภูเตไว้น่าเดือนว่า อิมัสมิงบัรุบันนกาลโสณสังวัจฉะเร คิมหฤตุมหิ อธิกมาสภูเต บุพพาสาฬหมาสสุกกปักเข ปาฏิปะเท สลิวาระอนาคตกาล ๑๐ ภวิสสันติดังนี้ ฯะ เมื่อถึงเดือนแปด บุรพาสาธ ขึ้นค่ำหนึ่ง ยกว่าอุกาสะ ๑๐ บัญชาย อธิกมาสะวะเสนะ เอกุนะติงสะทิวสุตตระทวิมาสาธิกะสัตรสะสังวัจฉรุตตระทุสตาธิกานิ เทวสังวัจฉะเรสหัสสานิ อเหสุง อิมัสมิงบัรุบันนกาล ๑๐ ภวิสสันติ ฯะ ไปกว่าจะถึงวันเดือนหกก่อนสิบห้าค่ำบัญญัติ ให้ท่านผู้จะยกพุทธศักราช ยกตามแบบนี้ ในปีซึ่งมีอธิกมาสต่อ ๆ ไปจงทุกปีซึ่งมีอธิกมาสนั้นเทอญ ฯะ

ถ้าปีใดมีอธิกวาร ก็ให้ยกพุทธศักราชตามแบบนี้ไปจนสิ้นปีตามมีกำหนดในแบบอธิกวารนี้ ฯะ

◎ อนึ่งในปีมีอธิกวาร เดือน ๗ เป็นเดือนถ้วน ให้ท่านผู้ยกพุทธศักราช เพิ่มบทอธิกวาระวะเสนะ ไว้น่าเบื้องน่าเสดวันเดือนสิบห้าค่ำ ซึ่งเป็นอธิกวารนั้นเพิ่มบทอธิกวารภูตายะ ไว้เบื้องน่าดิถีบัรุบัน ต่อถึงเดือน ๘ แรมค่ำหนึ่ง จึงยกบทอธิกวาระวะเสนะนั้นออกเสีย เพราะนับแรมเดือนเจด ๑๕ วัน ขึ้นเดือนแปด ๑๕ วัน เป็นเดือนหนึ่งแล้วเหมือนในปีชวดอัฐศกจุลศักราช ๑๒๓๙ พระพุทธสาสนายุกาลส่วนอดีตภาค ๒๔๑๙ พรรษา เมื่อถึงเดือนแรมค่ำหนึ่งยกพุทธศักราชว่า อุกาสสิริลักษมุนิลัพภัญ พุทธัสสะบรินิพพุตทิวสโตปัฏฐายะ เอกมาสาธิกเอกูนาสีติสังวัจฉรุตตระตุสตาธิกานิ เทวสังวัจฉะเรสหัสสานิ เอหสุง อิมัสมิงบัรุบันนะกาเลมุสิกสังวัจฉะคิมหฤตุมหิ เชฐมาสกาพยักเขปาฏิปะเทจุลวารอนาคตกาล อธิกวาระวะเสนะเอกูนวีสติทิวสุตตระ ทสมาสาธิกะสมาสีติสังวัจฉรุตตระบัญจสตาธิกานิเทวสังวัจฉะเรสหัสสานิภวิสสันติ ฯะ

ศิริศุภมัสดุ ๑๐ เป็นบัรุบันวาร ยังพระพุทธสาสนกาล ส่วนอนาคต ซึ่งกำหนดว่าจะมาจะเป็นไปในเบื้องน่านี้อีก ๒๕๘๐ พรรษาถ้วนเสดก่อนแต่กาลวันไสดาบุรุษมีระมายังอีก ๑๑ เดือนกับ ๒๙ วัน ด้วยจำนานเดือนอธิกวารรวม ๑๐ ๕๐๐๐ พรรษา เมื่อถึงวันพุธเดือนแปดแรม ๑๕ ค่ำ ซึ่งเป็นอธิกวารนั้นเพิ่มบท อธิกวารภูตายะ น่าดิถี ว่า อิมัสมิงบัรุบันกาลมุสิกสังวัจฉะคิมหฤตุมหิชฐมาสะ กาพยักเขอธิกวารภูตายะปันณรสิยาดิถียังวุตมวาระอนาคตกาล อธิกวาระวะเสนะปันณรสะทิวสุตระ ๑๐ ภวิสสันติ ฯะ

◎ ศิริศุภมัสดุ ๑๐ จะกล่าวกาลบัรุบันวันหนึ่ง บัดนี้ ปีชวดอัฐศก คิมหฤตุเดือนแปดแรม ๑๕ ค่ำ อธิกวารวันนี้ วันพุธเป็นบัรุบันวาร ยังพระพุทธสาสน ๑๐ ครบ ๕๐๐๐ พรรษา เมื่อถึงวันศุกรเดือนแปดแรมค่ำหนึ่ง ยกบทอธิกวารวะเสนะเอกเสีย ฯะ

ให้ท่านผู้จะยกพระพุทธศักราชยกตามแบบนี้ ในปีซึ่งมีอธิกวารต่อไปจงทุกปีซึ่งมีอธิกวารนั้นเทอญ ฯะ

ให้พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย แรกหมายประกาศนี้ไปให้ทั่วในกรุงและหัวเมืองเอกโทตรีจัตวาปากใต้ฝ่ายเหนือ ทั่วพระราชอาณาเขตร์ผู้ซึ่งจะสำแดงพุทธศักราชเมื่อใดแล้ว ให้สำแดงให้เหมือนกันจะให้เป็นที่เคลือบแคลงสงสัยในพระราชาคณะ [illegible] รู้จริงเหมือนกันหมด จะไม่เป็นที่ติเตียนว่าเลอะเทอะ รู้มากรู้น้อยกว่ากัน ถ้าแลกำหนดยกถูกตามแบบนี้ทุก ๆ ปีแล้ว ก็จะเป็นที่รุ่งเรืองพระพุทธสาสนา และเป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศอย่างหนึ่งได้ ประกาศมาณวันจันทร์ เดือน ๑๐

แรม ๑๔ ค่ำ ปีกาเบญจศก ๛

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๑ ว่าด้วยมหาดเล็กซึ่งจะถวายตัว

๏ มีพระบรมราชโองการให้ประกาศไว้ แก่มุลนายในมหาดเลกตั้งแต่ขางวางจนหุ้มแพรเปนที่สุด ว่าถ้าบุตรแลหลานตรง ๆ คือบุตรของบุตรเจ้าพระยา แลพระยา พระหลวง แลบุตรจหมื่นปลัดกรมตำรวจแลคลังก็ดี แลบุตรขางวางหัวหมื่นหลวงนายนายเวรจ่าหุ้มแพรเปนผู้ใหญ่ในมหาดเลกก็ดี บุตรแลหลานตรง ๆ บุตรของบุตรเจ้าพระยาแลพระยาแลพระยาซึ่งเปนผู้สำแรจราชการ แลบุตรพระยา พระปลัด ยกกระบัตร แลผู้ช่วยราชการหัวเมืองเอกเมืองโทเมืองตรี แลบุตรหม่อมเจ้าที่มีบ่ระกันว่ามิใช่คนชั่วคนพาลคนเช่นว่ามานั้น มาขอให้ถวายตัวก็ถวายให้ได้ ถ้าว่าคนนอกนี้ คือบุตรขุนบุตรจหมื่น แลกรมการผู้น้อยในหัวเมือง แลบุตรข้าหลวงเดิม แลข้าราชการฝ่ายในแลใคร ๆ นอกจากกำหนดนี้ ถึงคนที่ว่าเปนหลานค่อง ๆ เคียง ๆ ของขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อย มิใช่หลานตรง ๆ ซึ่งเปนบุตรของบุตรก็ดีคนแปลกอย่างยังคัดมาแต่ก่อนทั้งปวงนี้ ใครจะถวายตัวก็ให้หานายนำฝ่ายนำฝ่ายในกราบทูลฉลองก่อน ถ้าได้พระกระแสโปรดแล้วจึ่งถวายตัวได้ ถ้ามิได้กราบทูลฉลองก่อนอย่าเพ่อภาตัวถวายเลย แต่บุตรมหาดเลกนั้นเปนหมู่อยู่แล้ว เอาตัวมาใช้ตามหมู่ถึงไม่ถวายตัวก็เคยใช้มา แต่เมื่อพิเคราห์ไปโดยเลอียดก็ไม่ควร เพราะคนที่ในหลวงไม่รู้จักแล้วจะเปนมหาดเลกใช้สอยใกล้ ๆ อย่างไร เพราะฉนั้นให้ภาถวายตัวเสียก่อนจึ่งเอาเข้าตั้งเบี้ยหวัดรับราชการ ถึงบิดาไม่ใช่ผู้มีบันดาศักดิ์ดังว่ามาแล้วนั้นก็ถวายตัวได้เพราะบิดาเปนมหาดเลกมาแล้ว ๛

สังกาทูลเกล้า ๑ ถวายของ

๏ ณวันจันทร เดือนแปดขึ้นสามแปดค่ำปีจอสกก เวลาย่ำเที่ยงแล้ว พระยาศรีสุนทรโวหาร ขุนสิงหพัสาคราลำมนำพวกสังกา ซื่อกาวิหามี ๑ โปโรหามี ๑ มาแต่เมืองแกนดีเจ้าเผ้าทูลถวายธุลีพระบาท ทูลเกล้า ๑ ถวายพระขรรค์องค์หนึ่งที่ปิดทำด้วยไม้สังกาหยิงหนึ่งในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ๛

ชาวสังกาถวายบังคมลา

๏ ณวัน พุธ เดือนแปดขึ้นสี่ค่ำ ขึ้นเก้าค่ำปีจอสกก เวลาบ่ายห้าโมงเสศ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เสดจออกณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระยาศรีสุนทรโวหาร นำชาวสังกาซื่อ กาวิหามี โปโรหามี สองนาย เข้าเผ้าทูลถวายธุลีพระบาทกราบถวายบังคมลา กลับไปเมืองแกนดีสังกาตามเดิม โปรดเกล้า ๑ พระราชทานเงินเหรียญร้อยเหรียญแปนรางวัล ๛

พระอินทรเทพยกสาระบบความ

๏ ด้วย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๑ ตั้งให้พระอินทรเทพย์เจ้ากรมพระตำรวใหญ่ขวาเปนตระลาการที่หนึ่ง พระศักดาภิเดชวรฤทธิเปนตระลาการที่สอง เปนพนักงานชำระแลตัดสินความราษฎรเกิดวิวาทชกตีแลฆ่าชิงวิ่งราว แลเปนความมีคู่ต่อสู้แก่กัน ในเขตรกำแพงพระนคร แลให้จัดทหารออกเดินรักษาถนนหลายตำบล คอยจับโจรผู้ร้ายหัวไม้ ทั้งกลางวันกลางคืน โปรดเกล้า ๑ จำหน่ายพระราชทรัพย์หลวง เปนเงินเดือนพระราชทานแก่พวกทหารทุก ๆ เดือน ๆ ละได้เปนศุขแก่พระราชวงษานุวงษ์ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลราษฎรได้ตั้งยอพ้อชำระแต่เดือนญี่ ขึ้นสิบสองค่ำ ปีกาเบญจศก ได้ชำระมาจนถึง ณวันอาทิตย์ เดือนแปดขึ้นสิบห้าค่ำ ปีจอสกก ได้ตัดสินความไปแล้ว ๑๕๒ ราย ๛

ข่าวตาย

๏ พระยาอภัยภักดีขางวางกรมหมอ ป่วยเปนโรคชรามาตั้งแต่ณวัน เดือนแปดขึ้นสี่ค่ำ ขึ้นหกค่ำ รับประทานอาหารไม่ได้ นอนไม่หลับ อุจาระให้ลงไปวันละหลาย ๆ ครั้ง หมอเชลยศักรักษามาจนณวัน เดือนแปดขึ้นสิบสามค่ำ อุจาระให้เปรไปเปนอติสาน ให้ตอย ให้สอึก เปนคราว ๆ ครั้นณวัน เดือนแปดขึ้นสิบสี่ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เวลาทีสิบเอกถึงแก่กรรม อายุเจดสิบแปดปี ๛

๏ พระประชานุกูลกิจปลัดกรม ในพระบรมมหิยกาเธอกรมสมเดจพระสุดารัตนราชประยูร ป่วยเปนโรคลมควงเรื้อรังมาช้านาน หมอเชลยศักประกอบยารักษามาจนถึงณวัน อาทิตย์

เดือนแปดอุตราสาท ขึ้นสามค่ำ ปีขอฉศก อาการนั้นทรุดหนักลง ครั้นณวันจันทร เดือนแปดบุรพาสาท ขึ้นสิบสี่ค่ำ เวลากลางคืน ประมาณสามยามเสศ พระประชานุกูลกิจถึงแก่กรรม อายุได้โจดสิบสี่ปี พระประชานุกูลกิจมีบุตรชาย เปนราชการอยู่นายหนึ่ง ชื่อนายทวีพัย เปนรางวางในพระบรมโหยิการของกรมสมเดจพระสุดารัตนราชประยูร ฯะ

ข่าวประหารชีวิตรอ้ายคล้ายอ้ายยิ้ม

◎ ตระลาการสารับสั่งพร้อมกัน คัดเรื่องราวความฆ่ากันตายขึ้นปฤกษาลูกขุน รายหนึ่งว่าอ้ายคล้ายตั้งบ้านอยู่บางพระ ครูรับตัวคุมตัวอยู่ในพระยาเพชรชฎา ภ.ม., ต.ร. เอามีดหัวเสียมฟันนายยาแปนจุนหมื่นอยู่ในกรมแสงหอกคายตาย รายหนึ่งผู้รักษาเมืองกรมการเมืองสมุทปราการ บอกส่งตัวอ้ายยิ้มเข้ามาว่าอ้ายยิ้ม อ้ายแสง เอาหลาวไม้รวกแทงหมื่นกล้าณรงค์ตาย อ้ายวันเปนภักพวกไปด้วย แต่อ้ายแสง อ้ายวันยังพยบหนีไปได้แต่อ้ายยิ้ม พระยาพิพัฒโกษา ภ.ม. เปนตระลาการสอบถามได้ความเปนสัตย ขึ้นปฤกษาลูกขุน ๆ ปฤกษาให้ลงพระราชอาญาเฉียนอ้ายคล้ายอ้ายยิ้มคนละ ๓ ยก ๙๐ ที ให้ริบราชบาทว์เอาบุตรภรรยาเลกทรัพย์สิ่งของเปนหลวง แล้วให้เอาอ้ายคล้ายอ้ายยิ้มไปประหารชีวิตเสีย แต่อ้ายแสงอ้ายวันซึ่งยังพยบหนีไปนั้น ให้ผู้รักษาเมืองกรมการเมืองสมุทปราการสืบตามจับตัวมาทำโทษตามโทษานุโทษ แลอ้ายแสงเปนผู้ลงมือแทงหมื่นกล้าณรงค์ตาย ถ้าได้ตัวมาให้ลงพระราชอาญาเฉียน ๓ ยก ๙๐ ที ให้ริบราชบาทว์เอาบุตรภรรยาเลกทรัพย์สิ่งของเปนหลวง แล้วประหารชีวิตรเสีย แต่อ้ายวันเปนภักพวกหาได้ลงมือทำไม่ ถ้าได้ตัวมาให้ลงพระราชอาญาเฉียน ๒ ยก ๖๐ ที แล้วให้ตักน่าอ้ายวันเปนอักษรไว้ที่น่าผาก ว่าอ้ายวันเปนพวกผู้ร้ายแทงหมื่นกล้าณรงค์ตาย แล้วให้ส่งอ้ายวันไปจำไว้ณคุก ความ ๒ รายนี้ ท่านตระลาการสารับสั่ง แลพระยาพิพัฒโกษานำชักความถวายลูกขุนปฤกษาขึ้นทูลเกล้า ๆ ถวาย จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ๆ ว่าอ้ายคล้ายเอามีดหัวเสียมฟันนายยาตาย แลอ้ายยิ้มอ้ายแสงเปนผู้ลงมือแทงหมื่นกล้าณรงค์ตาย ลูกขุนแลขุนหลวงพระไกรศรี ปฤกษาวางบทลงโทษอ้ายคล้ายอ้ายยิ้ม อ้ายแสงนั้นให้ข้าพระยายมราช ม.ส.ม,ป.ร. ทำตามลูกขุนแลขุนหลวงพระไกรศรีปฤกษาวางบทมานั้น ของทุกประการ แต่อ้ายแสง อ้ายวันหนียังไม่ได้ตัว ถ้าผู้รักษาเมืองกรมการเมืองสมุทปราการสืบตามจับตัว อ้ายแสง อ้ายวันได้ ส่งเข้ามาเมื่อใดก็ให้ทำโทษตามคำปฤกษาวางบทมานี้เทอญ ฯะ

◎ ครั้นณวันจันทร แรมหกค่ำ เดือนแปดอุตราสาท เจ้าพนักงานกรมพระนครบาล จะได้นำตัว อ้ายคล้าย อ้ายยิ้ม ออกลงพระราชอาญาคนละ ๓ ยก ๙๐ ที แล้วคุมตัวไปประหารชีวิตรที่วัดพลับพลาไชย ฯะ

ข่าวแร่ดีบุกเมืองกาญจนบุรี

◎ ด้วย พระยาประสิทธิสงครามรามภักดีศรีวิเสศประเทศนิคมบรมราไชยสวรรย์ผู้ว่าราชการเมืองกาญจนบุรี แลกรมการบอกคำนับเข้ามา ในบอกนั้นมีใจความว่า ณเดือนเจดบีขอฉศก พระศรีสุวรรณคีรีผู้ว่าราชการเมืองสุวรรณคีรี จับได้ต้อกไม้เงินแปดฉ้อ หนักสามตำลึงบาท พุ่มข้าวสองพุ่ม หนักยี่สิบชั่ง แร่ดีบุกชลอมหนึ่ง มาณเมืองกาญจนบุรี จะให้ส่งเข้ามาทูลเกล้า ๆ ถวาย พระยาประสิทธิสงครามรามภักดี ผู้ว่าราชการเมืองกาญจนบุรี ได้ถอนแร่ดีบุกสี่ก้อนถลุงพิสูตรสอบดูเปนเนื้อแร่ตัวอย่าง แล้วให้หลวงแก้ว หลวงเทพบุรี กับพระศรีสุวรรณคีรี กำกับเข้ามาส่งยังกรุงเทพ ๆ ให้เจ้าพนักงานนำขึ้นกราบเรียน ๆ พณ ๆ เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์สมุหพระกระลาโหมได้ทราบ ยอกมาณวันเสาร์ เดือนแปดบุรพาสาท แรมหกค่ำ ปีขอฉศก ฯะ

ข่าวบอกเรื่อง ผู้ร้ายเมืองกาญจนบุรี

◎ อนึ่งมีท้องตราพระกรสีห์ออกไปถึง พระยาประสิทธิสงครามรามภักดีผู้ว่าราชการเมืองกาญจนบุรี แลกรมการให้สืบเสาะจับอ้ายผู้ร้ายปล้นบ้านเรือน แลปล้นลูกค้าพานิช ยันตาซึ่งไปมาค้าขายในแขวงเมืองกาญจนบุรี [illegible] พระยาประสิทธิสงครามรามภักดี ทราบความในหนังสือนั้นแล้ว บังคับให้กรมการหมายไปถึง พระศรีสุวรรณคีรี ผู้ว่าราชการเมืองสุวรรณคีรี แลกรมการให้สืบเสาะจับอ้ายคนร้ายเที่ยวปล้นบ้านเรือนราษฎรในตำบลนั้น ๆ พระศรีสุวรรณคีรีแลกรมการได้ทราบหนังสือแล้ว ก็แต่งคนออกสืบจับ อ้ายคนร้ายได้ ยังค้างอยู่

ว่า ข้ายมะปะเกียงหนึ่ง ข้ายมะเยี้ยนหนึ่ง ข้ายมะยอยกองหนึ่ง ข้ายมะไทรชองหนึ่ง ข้ายมะสะโทหนึ่ง รวมข้ายกะเหรี่ยงห้าคน พระศรีสุวรรณคีรี แลกรมการไปชำข้ายกะเหรี่ยงผู้ร้ายได้ตัวมาถาม ให้การรับเปนสัตย์ ว่าณเดือนยี่ บีกาเบญจศก เพลาพลบค่ำ ข้ายกะเหรี่ยงห้าคนเปนผู้ร้ายถือสาตราวุธต่าง ๆ พร้อมกันไปปล้นบ้านเรือนมะกะจี่หนึ่ง มะกันทองหนึ่ง เกบเอาทรัพย์สิ่งของทั้งปวง ไปแบ่งปันกันในป่า พระศรีสุวรรณคีรี แลกรมการชำระ เรียกเอาของกลางมาได้ แล้วมอบให้มะกะจี่ มะกันทอง เจ้าของทรัพย์ แล้วชำระต่อไป ข้ายกะเหรี่ยงผู้ร้ายห้าคนให้การว่า วันหนึ่งข้ายกะเหรี่ยงผู้ร้ายเหนหมื่นอาษาไพร่หนึ่ง มะดีเรหนึ่ง มะลีกะหนึ่ง กับเดกสี่คน มาแต่บ้านแม่จันทน์แขวงเมืองตุ่ไทย ระไปบ้านคีรีบัง ข้ายกะเหรี่ยงผู้ร้ายห้าคน ไล่ตามไปทัน ข้ายกะเหรี่ยงผู้ร้ายเอาปืนคาบสิลายิงหมื่นอาษาไพร่ล้มลงตายในที่ตาย แล้วข้ายกะเหรี่ยงฟันมะดีเรแลเดกสองคนด้วยดาบ มีบาดเจบแผลลึกกรรชีปนหลายแห่ง มะดีเรแลเดกสองคนล้มลงตายในที่นั้น ข้ายกะเหรี่ยงเกบเอาทรัพย์สิ่งของ เงินเหรียนเรกสิบหก เรียนผ้าละว้าสองผืน ผ้าโพกศีสะหนึ่งผืนไปแบ่งปันกัน ยังรายหนึ่งข้ายมะยอยกองให้การว่า ได้คบคิดกับข้ายกะเหรี่ยงเก้าคน พวกทองชูเปนผู้ร้าย ไปปล้นมะกรานรามัญ บ้านน้ำโจนแขวงเมืองไทรโยก ข้ายกะเหรี่ยงยิงปืนขึ้นไปห้านัดหกนัด มะกรานถูกปืนล้มลง แล้วข้ายกะเหรี่ยงฟันด้วยดาบ ถูกมือแลเท้า มะกรานขาด มะกรานขาดใจตาย แล้วข้ายกะเหรี่ยงผู้ร้าย เกบเอาทรัพย์ สิ่งของทองเงินของมะกรานจนสิ้น แล้วข้ายกะเหรี่ยงผู้ร้ายเอาเพลิงจุดบ้านมะกรานเสียด้วย ข้ายกะเหรี่ยงผู้ร้ายเก้าคนหนีเข้าป่าไป พระศรีสุวรรณคีรีแลกรมการได้จดหมายยันตีกถ้อยคำ ข้ายมะยอยกองเปนตัวยักยรรมัญ ให้ผูกหยิกเลยไว้ พระศรีสุวรรณคีรี ผู้ว่าราชการเมืองสุวรรณคีรี แลกรมการ ได้นำข้ายกะเหรี่ยงผู้ร้าย กับคำให้การ เข้ามาส่งณเมืองกาญจนบุรี พระยาประสิทธิสงครามรามภักดี แลกรมการ ถามสอบข้ายกะเหรี่ยงทั้งห้าคน ซึ่งเปนผู้ร้าย ให้การรับสมกับคำที่ผูกหยิกเลยไว้แต่เดิมนั้น พระยาประสิทธิสงครามรามภักดีผู้ว่าราชการเมืองกาญจนบุรี ให้หลวงเทพบุรีหมื่นรามกรมการ ควบตัวข้ายมะยอยกอง ข้ายมะไทรชอง ข้ายมะเยี้ยน ข้ายมะสะโท ข้ายมะปะเกียง รวมข้ายผู้ร้ายห้าคน กับบอกส่งเข้ามาณกรุงเทพ ๆ บอกมาณวันจันทร เดือนหก แรมสิบเอดค่ำ ปีจอฉศก ๚ะ

บอกข่าวกำปั่นเมืองสมุทปราการ

๏ ณวันพฤหัศบดีเดือนแปดกลุ่ศยาสาร์ชั้นสามค่ำ ปีจอฉศก มีใบบอกมาแต่เมืองสมุทปราการฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่ากำปั่นปรีกลำ ๑ กำปั่นซีแลำ ๑ กำปั่นสกุนเนอ ๒ ลำ มาถึงเมืองสมุทปราการ กำปั่นปรีกลำหนึ่งนั้นชื่อถิมเหงลี จีนเคยี นายเรือแจ้งความว่า เจ๊สั่งมาแต่ไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับเข้ามามีเครื่องทองเหลืองทองขาวกับสิ่งของอื่น ๆ บ้าง คนมาในลำเรือกัปตันตันหน จีนนายเรือจีนลูกเรือ ๒๑ คนโดยสานฝรั่ง ๑ รวม ๒๔ คนมีปืน ๕ บอกดินดำไม่มี มาแต่เมืองสิงคโปร์ ๓ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทรเดือนแปดบูรพาสาธแรมเก้าค่ำ ปีจอฉศก กำปั่นซีแลำหนึ่ง ชื่อต้งกง กัปตันซ้งฟวน เดินเอกอังกฤษจีนมาแต่ไปค้าเมืองต้งกง กลับเข้ามามีสินค้าต่าง ๆ คนมาในลำเรือ กัปตันตันหน จีนนายเรือจีนลูกเรือ ๓๖ คน มีปืน ๙ บอกดินดำไม่มี มาแต่เมืองต้งกง ๑๗ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันศุกรเดือนแปดบูรพาสาธแรมสิบสองค่ำ ปีจอฉศก กำปั่นสกุนเนอลำหนึ่ง ชื่อสังสี จีนถิมเจียนนาย เรือแจ้งว่า หลวงอนุรักษ์ภูเบศร์ผู้ช่วยเมืองสงขลาแต่งเข้ามาค้าณกรุงเทพ ๆ มีหมากแห้งหนัก ๗๔ หาบ มีกระสอย ๕๗๕๐ กระสอย คนซึ่งมาในลำเรือ จีนนายเรือจีนลูกเรือ ๑๓ คน มีปืน ๖ บอกดินดำถัง ๑ มาจากเมืองสงขลา ๑๒ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันศุกรเดือนแปดบูรพาสาธแรมสิบสองค่ำ ปีจอฉศก กำปั่นสกุนเนอ อีกลำหนึ่งชื่อชงชุน จีนโงนายเรือแจ้งว่า พระฤทธิเดชแต่งไปค้าเมืองกาวังคนู กลับเข้ามามีหมากแห้ง ๗๒๐๐๐ ผล หมากยบหนก ๒๒ หาบกับสิ่งของอื่น ๆ บ้าง คนซึ่งมาในลำเรือ จีนนายเรือจีนลูกเรือ ๑๕ คน มีปืน ๕ บอกดินดำ ๓ ถัง มาแต่เมืองกาวังคนู ๑๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันศุกรเดือนแปดบูรพาสาธแรมสิบสองค่ำ ปีจอฉศก บอกมาณวันอังคาร เดือนแปดบูรพาสาธ จันค่ำหนึ่ง

ปีจอฉศก ๚ะ

บอกส่งผู้ร้ายเมืองสมุทปราการ

๏ ณวันพฤหัศบดีเดือนแปดทุติยาสาธวันสามค่ำ ปีจอฉศก มีใบบอกมาแต่เมืองสมุทปราการฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่า นายเชยแปนแขวง ณตำบลบ้านบางเหี้ยคุมตัวร้ายยิงมาส่งแก่พระยาสมุทบุรานุรักษ์ผู้ว่าราชการเมืองสมุทปราการ แล้วแจ้งความว่า เดิมอ้ายยิงอ้ายวันมาแจ้งความแก่นายเชยแขวงว่าอ้ายยิงชวนนายแช่มผู้เปนที่หมื่นกล้ามรงค์ เจ้าหมู่เลขทหารขึ้นปากน้ำเมืองสมุทปราการ ลงเรือลำเดียวกันจะมาเมืองสมุทปราการ ครั้นถึงกลางทางถอยเวลาสองทุ่มเสศ มีรบเข้าตีนายแช่มตาย ขอให้นายเชยแขวงไปสอบดูบาดแผลนายแช่มไว้ นายเชยแขวงกับชาวบ้านก็พากันไปค้นหาศพนายแช่ม เหนศพนายแช่มมีบาดแผลเปนรอยถูกแทงหลายแห่ง นั่งพิงฝั่งน้ำตายอยู่นายเชยแขวงสงไสย จึงเอาตัวอ้ายยิงมาส่งแก่พระยาสมุทบุรานุรักษ์ แต่วันจันทร เดือนเจด แรมสี่ค่ำ ปีจอฉศกครั้นถึงวันอังคาร เดือนแปดแรมสิบค่ำ ปีจอฉศก จมื่นกำแหงหักพลบิดาอำแดงอั้นผู้มารดานายแช่ม ไว้ความมีคำรับว่าอ้ายยิงเปนผู้ฆ่าพระยาสมุทบุรานุรักษ์ ข้อความแจ้งอยู่ในฟ้องของจมื่นอำนะที่นั้นแล้ว กรมการให้ตัวอ้ายยิงมาถามอ้ายยิงให้การรับเปนสัตย์ แล้วซัดถึงอ้ายวันอ้ายเสงว่าได้ช่วยกันเอาหลาวไม้รวกแทงนายแช่มตาย แต่อ้ายวันอ้ายเสงนั้นพลพหนีไปยังหาได้ตัวมาชำระไม่ พระยาสมุทบุรานุรักษ์จึงได้ส่งแต่ตัวอ้ายยิงมายังกรุงเทพ ๆ ก่อน ๚ะ

ข่าวผู้ร้ายเมืองนครเชียงใหม่นี้

๏ ณวันศุกร เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นสิบสามค่ำ ปีจอฉศก พระยาดำรงค์ราชพลขันธ์ราชมัญราชฎ ชาติเสนาบดีกรีสิกขิสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองนครเชียงใหม่ขันธ์บอกมาว่า ณวันเสาร เดือนเจด ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีจอฉศก เมียยอแจ้งความกับสมิงชะนูไชยมาบอกว่า เมียยอ แย่งลูกเมียนายต่าง แต่เมียสมมารดาเมียยอ มิให้เมียยออยู่กินเปนผัวเมียกับนายหว่างมาช้านานแล้ว ครั้นเวลาค่ำลงเมียสมมารดาเมียยอหายอยู่ไม่ เมียยอไปว่าสมิงชะนูไชยนายกอง มานอนเฝ้าเรือนของเมียสมม่วงดา เวลาประมาณสองยามเสศ มีอ้ายผู้ร้ายเอาหลาวไม้รวกมาลอยแทงสมิงชะนูไชย มีบาดแผลถลอกข้างขวาแห่งหนึ่ง อยู่ใกล้สิบห้าวันสมิงชะนูไชยก็ถึงแก่ความตาย เมียเกลี้ยงกรรยาสมิงชะนูไชย ประกันไว้ความให้สมิงรามศิริผู้น้องสมิงชะนูไชย พ้องกล่าวโทษเมียยอตามสาเหตุ ข้อความมีแจ้งอยู่ในฟ้องนั้นแล้ว กรมการเกาะได้ตัวเมียยอมาพิจารณา เมียยอให้การถึงนายหว่างผู้ผัว คะดีมีแจ้งอยู่ในคำหาคำให้การนั้นแล้ว พระยาดำรงค์ราชพลขันธ์ผู้ว่าราชการเมืองนครเชียงขันธ์ บอกส่งเข้ามายังเจ้าพนักงานณกรุงเทพ ๆ แล้วแต่จะโปรด ๚ะ

ข่าวผู้ร้ายปล้น

๏ พระเทพยัสญจักรมกองตระเวนซ้าย รดหมายแจ้งความมาว่า ณวันจันทรเดือนแปดบุรพาสาธ แรมแปดค่ำปีจอฉศก นายยังผัวอำแดงมิภรรยา ตั้งบ้านเรือนอยู่บางฆ้องแขวงกรุงเทพ ๆ เวลาประมาณสามยามเสศ มีอ้ายผู้ร้ายคุมพักพวกโพกผ้าคะมอมหน้า ถือดาบดาวุธพร้อมกัน เข้าปล้นเรือนนายยังอำแดงมิ อ้ายผู้ร้ายพ้นนายยังอำแดงมิเข้าเรือน นายยังมีบาดจบ ๓ แห่ง อำแดงมิมีบาดจบแห่ง ๑ ฉันลงแล้วอ้ายผู้ร้ายเกบเอาทรัพย์สิ่งของรูปพรรณหนีไป นายอำเภอแลกำนันได้ตรวจบาดแผล แลรดหมายตราสั่นไว้แล้ว ๚ะ

ข่าวผู้ร้ายพ้นกันศกยวัดอรุณราชวราราม

๏ พระเทพยัสญจักรมกองตระเวนซ้าย รดหมายแจ้งความมาว่า ณวันพฤหัศบดีเดือนแปดบุรพาสาธ แรมสิบเอดค่ำปีจอฉศก เวลาพลบค่ำ นายชื่นเปนที่หมื่นจินดารักษ์เปนบุตรนายศรีภักดี นายสวนกรมพระตำรวจในขวา ตั้งบ้านเรือนอยู่ ริมคลองวัดอรุณราชวราราม เวลาพลบค่ำหมื่นจินดารักษอยู่ในเรือนได้ยินเสียง นายใจร้องมาแต่คลองวัดอรุณราชวราราม่า มีผู้ร้ายแทงเอานายใจ หมื่นจินดารักษ [illegible] ก็ถูกแทงหมื่นจินดารักษ มีบาดแผลที่ชายโครงซ้างขวาแห่งหนึ่ง ที่ศอกซ้างขวาแห่งหนึ่ง อยู่ใกล้ประมาณทุ่มเสศ หมื่นจินดารักษ์ก็ถึงแก่กรรม แต่นายใจที่อ้ายผู้ร้ายแทงก่อนนั้น มีบาดแผลที่ราวนมซ้างขวาแห่งหนึ่ง นายอำเภอได้ตรู

สอบบาดแผลหมื่นจันตาภักษ นายใจไว้แล้ว ฯะ

ข่าผู้ร้ายคว่างเรือน่างวัดบางประทุน

๏ พระเทพย์ผลูเจ้ากรมกองตระเวนซ้าย ให้ขุนแผ้วนายอำเภอจดหมายแจ้งความว่า เมื่อวันอังคาร เดือนแปดขยุรพาสาย แรมสองค่ำ ปีรอกสก เวลาประมาณสามยามเสศ จีนฮวยจีนชะมาเรือคลองบันทุกหอยมาขายณกรุงเทพฯ ตามคลองบางกอกใหญ่กลเรือมาถึงน่าวัดบางประทุนมีร้ายผู้ร้ายสามคนยืนอยู่บนตะกานวัดบางประทุนเอาธูปว่างถูกจีนฮวยทีหนึ่ง คว่างถูกจีนชะทีหนึ่ง จีนชะตกน้ำตาย ขุนแผ้วนายอำเภอได้ชันสูตรบาดแผลไว้เป็นสำคัญ ฯะ

ข่าผู้ร้ายพันกันตายที่บางยี่เรือ

๏ พระเทพย์ผลูเจ้ากรมกองตระเวนซ้าย ให้ขุนแผ้วนายอำเภอจดหมายแจ้งความว่า พระปลัดเกษนอกราชการวัดธรรมาราม มีเทศนาสังกายนายพระสงฆ์ธันคับ ๕๐๐ รูป ครั้นเวลาบ่าย ๓ โมงเสศเทศนาจบแล้ว พระปลัดเกษมีทั้งทานเกิดวิวาทกันขึ้นในวัดมีผู้เกียจกันห้ามปราม พวกที่วิวาทก็ไล่กันออกไปนอกวัดใกลประมาณยี่สิบเส้น ถึงสวนผู้มีชื่อมีผู้พันกูกนายคอนสันลงชาดใจตาย ขุนแผ้วนายอำเภอได้ชันสูตรบาดแผลไว้เป็นสำคัญ ฯะ

บอกเมืองนครไชยศรี

๏ พระยาสุนทรบุรีศรีพิไชยสงครามผู้ว่าราชการเมืองนครไชยศรี กับกรมการ บอกมาอีกฉบับหนึ่งว่า ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าหลวงออกไปชำระผู้ร้ายรายปล้น ณเขตรเมืองนครไชยศรีนั้น ความแจ้งอยู่ในใบบอกฉบับก่อน ๆ นั้นแล้ว ฉบับนี้มีความว่า ครั้นณวันพฤหัศบดี เดือนเจด แรมสิบสองค่ำ ปีรอกสก หมื่นชนาธิบาลกับกรมการซึ่งไปสืบกระบือของนายพึ่งโรทย์ณเขตรกรุงเก่านั้น กลับมาแจ้งข้อราชการว่า หมื่นชนาธิบาลกับกรมการไปสืบได้ความแต่ว่า กระบือของนายพึ่งโรทย์นั้นมีร้ายผู้ร้ายหลายคนไล่ต้อนไปทางเขตรกรุงเก่า แล้วจะเสียกสงกระบือนั้นตกไปทางใหนก็หาได้ความไม่ แต่ร้ายผู้ร้ายปล้นผู้คนเรือนราษฎร ณเมืองนครไชยศรีเจดตำบลนั้น ข้าหลวงกับผู้ว่าราชการกรมการเมืองนครไชยศรีสืบจับร้ายผู้ร้ายได้ แต่รายปล้นจีนเหงชุน บ้านคลองมหาสวัสดิ์ ๑ นายสุกอำแดงเชียม บ้านพระปฐมเจดีย ๑ อำแดงจัน บ้านธัมใหญ่ ๑ นายพึ่งอำแดงทา บ้านแหลมหนองบัว ๑ นายทองบ้านลำประทวน ๑ นายเบี้ยบ้านคลองเจดียบูชา ๑ รวม ๖ ราย ได้ตัวร้ายผู้ร้ายรับเป็นสัตย์ได้ของกลางบ้างยังไม่ได้ตัวร้ายผู้ร้ายบ้าง จำนวนชื่อร้ายผู้ร้ายปล้น ๖ รายนี้มีแจ้งอยู่ในฉบับก่อนนั้นแล้ว ข้าหลวงกับผู้ว่าราชการเมืองนครไชยศรีเอาร้ายผู้ร้ายปล้นหกรายที่รับเป็นสัตย์นั้น ออกลูกถามถึงรายปล้นโรงจีนเสียงชัวบ้านธรรมศาลา แขวงเมืองนครไชยศรีต่อไปร้ายผู้ร้ายให้การรับเป็นสัตย์ยืนคำว่าได้ปล้นแต่หกตำบล แต่รายปล้นจีนเสียงชัวนั้น ร้ายผู้ร้ายว่าหารู้เห็นไม่ อนึ่งร้ายผู้ร้ายมีชื่อได้ปล้นหกตำบลนั้น แต่ ร้ายภู่ ร้ายแพง ร้ายเชียง ชื่อมีข้าเป็นผู้ร้ายปล้นสองตำบล ร้ายทองแดงชื่อปล้นสามตำบล แลร้ายผู้ร้ายที่พยพหนีไปยังไม่ได้ตัวนั้น ข้าหลวงกับผู้ว่าราชการเมืองนครไชยศรี ได้บนรายฎรให้สืบจับร้ายผู้ร้ายทุกแขวงทุกตำบลก็ยังหาได้ตัวร้ายผู้ร้ายไม่ อนึ่งร้ายกล่อมผู้ร้ายที่เรือจีนแห่งชุนนั้น ข้าหลวงกับผู้ว่าราชการเมืองนครไชยศรี มอบให้หมื่นปราบผู้คุมจำตรวนร้อยโซ่ล่ามกุญแจขังตรางไว้ ครั้นเดือนเจดขึ้นสิบสองค่ำปีรอกสก เวลากลางคืนประมาณสองยามเสศ ร้ายกล่อมผู้ร้ายหักโซ่กุญแจหนีไป ข้าหลวงกับผู้ว่าราชการเมืองนครไชยศรีได้ให้ออกตีตามแต่ในเวลาคืนวันนั้น ก็หาได้ตัวร้ายกล่อมไม่ จึงให้จำตรวนหมื่นปราบผู้คุมเร่งเอาตัวร้ายกล่อม แล้วข้าหลวงกับผู้ว่าราชการเมืองนครไชยศรี ได้บนรายฎรเป่นเงินตราสองชั่ง ให้สืบจับร้ายกล่อม ถ้าได้ตัวร้ายกล่อมจึงจะส่งเข้ามาพร้อมด้วยร้ายผู้ร้ายนครั้งหลัง ข่าวนี้มาแต่ ณวันพฤหัศบดีเดือนแปดขยุรพาสาย จันสิบสองค่ำ ปีรอกสก ฯะ

ว่าด้วยเรื่องทาษ แลกระเบียรอายุ

๏ วันพุธ เดือนแปดขยุรพาสาย จันเก้าค่ำ ที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ประชุมในพระที่นั่งสมมติเทวราชอุบัติ เวลาค่ำพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปฤกษาด้วยการแลกระเบียรอายุค่าตัวลูกทาษ และให้บิดามารดาขายได้ ตามกระเบียรอายุซึ่งจะตั้งขึ้นใหม่ ห้ามมิให้ขายแลกราคาแพง ๆ เกินกำหนดได้พระราชทานสำเนาความ ซึ่งทรงพระราชดำริห์นั้น ให้ที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ปฤกษาดูตามควร เนื้อความว่า

"๑ ข้าพเจ้ามีความปรารถนาว่า การสิ่งไรซึ่งเปนการเจริญมีคุณแก่ราษฎรควรจะเปนไปได้ ทีละเลกทีละน้อยตามการตามเวลา การสิ่งไรซึ่งเปนธรรมเนียมบ้านเมืองมาแต่โบราณ แต่ไม่สู้เปนยุติธรรม ก็หยากจะเลิกถอนเสีย แต่จะรู้โรมไหมหักเอาที่เดียวนั้นไม่ได้ จะต้องค่อยตัดรอนไปได้ทีละเลกทีละน้อย ภอให้บ่ายบางเข้าทุกที จึ่งเปนอยู่ดังนี้ การก็คงจะเปนไปที่ละน้อย ๆ เรียบร้อยไปตามเวลาตามการ บัดนี้ได้คิดเหนว่าลูกทาษซึ่งเกิดในเรือนเบี้ยนายเงินนั้น ในพิกัดกฎหมายเดิมต้องเปนลูกทาษ คิดอายุตั้งแต่ ๒๖ ปีถึง ๔๐ ปี เสมค่า ๑๔ ตำลึง ถ้าหญิงอายุตั้งแต่ ๒๑ ปีถึง ๓๐ ปี เสมค่า ๑๒ ตำลึง ถ้าชายเกินอายุ ๔๐ ปี หญิงเกินอายุ ๓๐ ปี จึ่งให้ลดน้อยถอยค่าตัวลงทุกที่ จนอายุถึง ๑๐๐ ปี ยังมีค่าตัวชายตำลึง ๑ หญิง ๓ บาท ยังหาชาดค่าตัวไม่ ของเดิมมีอยู่ดังนี้ จะ ๑ ข้าพเจ้าคิดเหนว่าลูกทาษ ซึ่งเกิดในเรือนเบี้ย ตั้งแต่ออกจากท้องถึงสิ้นคาก็ต้องนับเปนทาษมีค่าตัวไป จนถึงอายุ ๑๐๐ หนึ่งก็ยังไม่หมด ดังนี้ดูเปนหามีความกรุณาแก่ลูกทาษไม่ ด้วยตัวเลกที่เกิดมาไม่ได้รู้ ไม่ได้เหนสิ่งไรเลย บิดามารดาทำชั่วไปขายตัวท่าน แล้วยังภาบุตรไปให้เปนทาษจนสิ้นชีวิตรอีกเล่า เพราะรับโทษทุกข์ของบิดามารดาท่านนั้นเอง หาควรที่จะเอาเปนทาษจนตลอดชีวิตรไม่ แต่ครั้งนี้จะให้ลิกถอนหลุดค่าตัวเสียทีเดียว ถ้านายเงินที่ไม่มีเมตากรุณาแก่เดก ก็จะไม่เอาเปนธุระ ให้มารดาเลี้ยงรักษา เพราะเดกเกิดมาไม่เปนคุนเปนประโยชนแก่คน ก็จะเอามารดาไปใช้การงานของตัวมิให้เลี้ยงเดก ๆ นั้น ก็จะเปนอันตรายตายไป เพราะนายเงินไม่มีเมตากรุณาจึ่งคิดเหนว่า ถ้าจะไม่ให้เปนประโยชนแก่นายเงินบ้าง นายเงินก็จะไม่มีเมตากรุณาแก่เดก ถ้าจะตัดลงให้มีกเวลาหลุดเปนไทยได้บ้าง เหนว่าจะเปนการดี ลางทีก็จะรอดจากทาษไปได้ เดกลูกทาษตั้งแต่อายุ ๘ ปีไป นายได้ช่วยเลี้ยงชะน้ำ ชะไฟได้ ควรจะคิดเอาอายุ ๘ ปีเปนเสมค่าตั้งแต่พ้น ๘ ปีไปให้นายมีความกรุณาลดการะเบียรอายุให้ลูกทาษจนถึง ๒๑ ปี เปนสิ้นค่าการะเบียรอายุก็จะได้ไปทันอุปสมบทแลคิดทำมาหากินต่อไป ถ้าเปนหญิงจะได้มีลูกผัวไปตามการถ้าจะคิดแบ่งการะเบียรอายุ อย่างเช่นว่ามาแล้วนั้น คือลูกทาษตั้งแต่เกิดมา คิดตามกรมศักดิ์เดิม จนถึงอายุ ๘ ปี เสมค่าเปนเงิน ๘ ตำลึง ตั้งแต่นั้นต่อไป ให้คิดลดการะเบียรอายุตั้งแต่ ๙ ขวบ ๑๐ ขวบ ๑๑ ขวบ ๗ ตำลึง ๑๒ ขวบ ๑๓ ขวบ ๑๔ ขวบ ๕ ตำลึง ๒ บาท ๑๕ ขวบ ๑๖ ขวบ ๑๗ ขวบ ๓ ตำลึง ๒ บาท ๑๘ ขวบ ๑๙ ขวบ ๒๐ ขวบตำลึงหนึ่ง ๒๑ ชาดค่าสิ้นค่าตัว ฯ ถ้าหญิงอายุ ๘ ปี ๗ ตำลึงตามกระเบียรอายุในกรมศักดิ์เดิม ตั้งแต่ ๙ ขวบ ๑๐ ขวบ ๑๑ ขวบ ๖ ตำลึง ๑๒ ขวบ ๑๓ ขวบ ๑๔ ขวบ ๔ ตำลึง ๓ บาท ๑๕ ขวบ ๑๖ ขวบ ๑๗ ขวบ ๓ ตำลึง ๑๘ ขวบ ๑๙ ขวบ ๒๐ ขวบ ๓ บาท ๒๑ ชาดค่าสิ้นค่าตัว เพราะอายุตั้งแต่ ๘ ปี นายได้ใช้สอย มาจนถึงอายุ ๒๑ ปี ก็เหนว่าภอแก่การะเบียรอยู่แล้ว เพราะลูกทาษนี้ คิดเอาเปนกำไรเปล่า ๆ ไม่มีสารกรมธรรม เลี้ยงเงินทองสิ่งไรไปเลย เมื่อใช้ไปจนครบ ๒๑ ปี ก็ให้ปล่อยเสีย อย่าให้กดขี่ลูกทาษไว้ใช้สอยต่อไป เหนว่า ถ้านายลูกทาษมีน้ำจะดีบ้างก็ภอจะถอนตัวได้ ถึงนายเล่าก็ไม่เปนความเดือดร้อนสิ่งไรมากนัก เพราะเปนการได้ปล่อยเปล่า ถึงบ้านผู้มีบันดาศักดิ์ทุกวันนี้ ก็ไม่ใคร่จะได้คิดการะเบียรอายุลูกทาษมากนัก เปนแต่คนตามธรรมเนียมมาก อนึ่ง ถ้าลูกทาษซึ่งได้พันค่าตัว ในอายุ ๒๑ ปีดังนี้แล้ว คงได้สักเปนลูกทาษเสียค่าราชการอยู่ปีละหกสลึง ถ้าหลุดพันค่าตัวดังนี้แล้วตามกฎหมายเดิม ต้องสักเปนสม การข้อนี้เหนว่า ถ้าลูกทาษหลุดค่าตัวจะให้ไปสักเปนสม ก็คงจะไม่สมัก เพราะจะต้องเสียค่าราชการแรงปีละหกบาท ก็คงจะกลับทอดตัวลงเปนทาษเสียอย่างเดิม เสียแต่หกสลึงสบายกว่าการซึ่งเปนดังนี้ ก็เพราะเงินค่าราชการ ซึ่งเกบจากตัวเลกนี้ยังสูง ๆ ต่ำ ๆ หนสมอกันไม่ อนึ่งนายเงินเมื่อลูกทาษหลุดพันค่าตัวแล้ว ก็จะต้องรีบส่งตัวไปยังกรมพระสุรัศวดีให้สักแปลง เพราะถ้าตัวจะต้องเสียค่าราชการต่อไป กรมพระสุรัศวดีก็รับเอาตัวไปไว้ ก็จะเอาไว้คืนเปล่าไม่ได้ จะต้องจำไว้จนมีเจ้าหมู่มูลนายมารับรองไป การซึ่งจะผ่อนให้น้อยก็จะกลับเปนร้อนแก่ตัวทาษนั้น ว่าภอพันค่าตัวเปนไทยก็คิด

ตรวน ก็เหมือนหนึ่งทำอันตรายให้กลับเป็นทาษเข้าอีกเหมือนกัน อยู่ในไม่มีคุณสิ่งไร เหมือนว่า ถ้าจะให้ลดค่าตัวดังนี้แล้ว ก็จะต้องทำไปให้ตลอดคือลูกทาษ ซึ่งหลุดพ้นค่าตัวได้ดังนี้ก็ดีแล้วนั้น ให้คงเรียกลูกทาษอยู่ตามเดิม เสียค่าราชการแต่ปีละหกสลึง จะอยู่กับเจ้าหมู่มูลนายเดิม ฤาจะหักโอนไปอยู่กับเจ้าหมู่มูลนายใหม่ ก็ให้คงเป็นลูกทาษ อยู่ตามเดิม ถ้าลูกทาษซึ่งหลุดค่าตัวแล้วนั้น จะไปทำชั่วขายตัวลงเป็นทาษอีก ก็จะต้องมีสารกรมธรรม์ ถ้าทาษที่มีสารกรมธรรม์ ส่งค่าตัวหลุดให้ลักแปลงเป็นสม ตามพระราชกำหนดกฎหมายเดิม ยังคงอาสาธรรมธรรม์เป็นสำคัญ ถ้าทาษก็ดี ฤาลูกทาษก็ดี มีสารกรมธรรม์หลุดจากค่าตัวต้องลักแปลงเป็นสม ถ้าลูกทาษที่ยังชอมือขาว ขายุเกษค่าหลุดจากเป็นทาษเอง ฤาส่งเงินให้นายตามกระเบียรอายุ แต่ยังไม่ครบค่าตัวหลุดเป็นไทยก็ดี ถ้าไปเป็นขุนหมื่นขุนพัน ฤาไปเป็นอะไร ก็เป็นแล้วไป ถ้าไม่ได้เป็นอะไร ก็ต้องลักเป็นสม เพราะมันมีโทษที่หนึ่งคือไปเหมือนว่าซึ่งลูกทาษกลับไปเป็นทาษอีก ก็จะเบาบางลง บางทีก็ตั้งตัวได้บ้าง อีกประการหนึ่ง เหมือนว่าลูกพลเรียน บิดามารดาเกียจคร้านไม่ทำมาหากิน ก็หันเข้าเป็นผักเลง ครั้นเล่นเบี้ยเสียไปลงแล้ว ก็เอาบุตรไปขายรับใช้การงานของนายเงิน ครั้นบุตรเติบใหญ่ บิดามารดาก็ขึ้นค่าตัวมากขึ้นทุกที ๆ มีอยู่อย่างนี้โดยมาก ถึงบุตรนั้นจะโตใหญ่ขึ้น จะคิดหาเงินทองมาไถ่ให้พ้นจากเป็นทาษนั้น ก็ไม่ใคร่จะได้ เพราะบิดามารดาขายไว้แพง ๆ เหลือกำลังลูกที่จะถอนไถ่ตัวได้ กฎหมายลักษณทาษเดิมมีว่า ถ้าสามีภรรยาพ่อแม่นายเงิน เอาชื่อลูกมีค่าคนลงในสารกรมธรรม์ท่านว่าเป็นสิทธิ์ แม้นเจ้าสิ้นชีวิตก็ดี มิได้ยอมก็ดี ท่านว่าเป็นสิทธิ์โดยกระบิลเมือง เหตุว่าผัวพ่อแม่นายเงินเป็นอิศร ครั้นต่อมาพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ยกกฎหมายข้อนี้เสีย จึงทรงพระราชบัญญัติว่า ถ้าพ่อแม่ลูกที่ซื้อลูกมาขาย ขายุยังไม่ถึง ๑๕ ปี และอยู่กับพ่อแม่ ถึงมิได้แกงโคแลค่าของ ก็เป็นอันขายได้ ถ้าลูกแยกย้ายไปจากพ่อแม่ ฤาพ่อแม่โกรธเคืองร้างกัน ลูกตกไปอยู่ข้างชั่ว จะลอบลักเอาชื่อมาขายไม่ได้ ถ้าลูกชายลูกหญิงขายุถึง ๑๕ ปี จึงเป็นไปแล้ว พ่อแม่จะเอามาขาย ตัวเรือนเบี้ยลงแกงโคยินยอม จึงเป็นอันขายได้ ถ้าลูกไม่มีพ่อแม่เอามาเลี้ยงเหมือนลูก ขายุต่ำ ๗ ขวบลงมา ก็ขายได้ละมีคนกับลูกของตัว เพราะจะได้มีรอดกด้วย จะขายได้ขายุต่ำ ๑๕ ปีลงมา ถ้าขายุพ้น ๑๕ ปีจึงไปแล้ว ตัวเรือนเบี้ยยินยอมด้วยจึงขายได้ แลพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ลดหย่อนลงไว้ก็มาก ข้อหนึ่งแลควรนับเหมือนว่า บุตรชายหญิงซึ่งยังไม่ได้เป็นทาษ ขายุต่ำ ๑๕ ปีลงมา ถึงตัวโตกระรู้ก็ดี มิรู้ก็ดี ก็ให้ขายได้ตามพระราชบัญญัติเดิม เพราะจะได้รับทุกข์บิดามารดา ครั้นจะห้ามไม่ให้ขายเล่า ก็จะเป็นที่โทรมนัศเสียใจแก่บิดามารดา ว่าเลี้ยงแรงเลี้ยงลูกมา เวลาทุกขร้อนขัดสนจะขายก็ไม่ได้ การซึ่งยังชักช้าอยู่ดังนี้ เพราะเหตุซึ่งธรรมเนียมที่ขายตัวเป็นทาษนั้น จะเลิกถอนคืนไปโดยเร็วไม่ได้ ครั้นตัวบิดามารดา จะไปกู้ยืมเงินผู้ใด ก็ไม่มีใครจะให้ยืม เพราะฉนั้นจึงให้ยอมขายได้ไปก่อน แต่จะต้องรัดเข้าอีกขั้นหนึ่งว่า ถ้าบิดามารดา จะขายบุตรขายุต่ำ ๑๕ ปีลงมา ต้องให้ขายได้ตามกระเบียรอายุ ซึ่งยังขึ้นใหม่นั้น แต่พ้นขายุ ๑๕ ปีขึ้นไปนั้น ต้องบอกตัวเรือนเบี้ย ให้รู้ตามพระราชบัญญัติ พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตัวเรือนเบี้ยยอมให้ขายจึงขายได้ ถึงจะเกินกว่ากระเบียรอายุก็ได้ กิจการทั้งสองอย่างนี้ จะยากจะให้ได้ดังนั้น นับแต่ปีแรกได้รัชราชสมบัติ คือปีมโรงสัมฤทธิศกต่อไปข้างน่า ถ้าลูกทาษซึ่งเกิดแต่ปีมโรงสัมฤทธิศกนับไปจนถึงแปดปีต่อไป ปีที่ ๙ ให้ลดค่าตัวตามกระเบียรอายุซึ่งยังขึ้นใหม่นั้น แต่ลูกทาษซึ่งเกิดหนึ่งปีมโรงสัมฤทธิศกขึ้นไปนั้น ครั้นจะตัดลงก็จะลำบาก ให้คงไปตามกรมศักดิ์เดิมก็ได้ แต่ลูกเจ้าซึ่งขายกันนั้น จะคิดแต่ปีมโรงสัมฤทธิศกก็จะเป็นความลำบาก ด้วยว่าได้ขายกันไว้แพง ๆ แล้ว ให้คิดแต่ปีจอสัปตศก ภายหลังพระราชบัญญัตินี้ออกไป คนซึ่งขายไว้ ก่อนพระราชบัญญัตินี้นั้น ให้คงอยู่ตามเดิม

ตรางกรมศักดิ์เติมศักดิ์กระเษียรอายุ ซึ่งมีในกฎหมายดังนี้

ชาย อายุเต็ม	๑ ๒ ๓	๑ ๒	๑ ๒ ๓	๒	๑ ๒ ๓	๒ ๒	๑๐ ๑๑	๓	สิ้นเต็ม
ขวบ	๑ ๒	๔	๓ ๔	๕	๕ ๖	๖	๗ ๘	๘	๙ ๑๐
๑๖ ๒๐	๑๒	๒๑ ๒๕	๑๓	๒๖ ๔๐	๑๔	๔๑ ๔๕	๑๓	๔๖ ๕๐	๑๒
	๕๑ ๕๕	๑๐	๕๖ ๖๐	๘	๖๑ ๖๕	๖	๖๖ ๗๐	๔	๗๑ ๗๕
๗๖ ๘๐	๒ ๒	๘๑ ๘๕	๒	๘๖ ๙๐	๑ ๒	๙๑ ๑๐๐	๑	สิ้นขวบ	

หญิง อายุเต็ม	๑ ๒ ๓	๓	๑ ๒ ๓	๑ ๒	๑ ๒ ๓	๒	๑๐ ๑๑	๒ ๒	สิ้นเต็ม
ขวบ	๑ ๒	๓	๓ ๔	๔	๕ ๖	๕	๗ ๘	๘	๙ ๑๐
๑๑ ๑๕	๙	๑๖ ๒๐	๑๐	๒๑ ๓๐	๑๒	๓๑ ๓๕	๑๑	๓๖ ๔๐	๑๐	๔๑ ๔๕
๔	๔๖ ๕๐	๘	๕๑ ๕๕	๗	๕๖ ๖๐	๖	๖๖ ๗๐	๔	๖๖ ๗๐	๓
๗๑ ๗๕	๒ ๒	๗๖ ๘๐	๒	๘๑ ๘๕	๑ ๒	๘๖ ๙๐	๓	๙๑ ๑๐๐	๓	สิ้นขวบ

ตรางซึ่งทรงพระราชดำริใหม่ ระลอกระเษียรอายุลูกทาษ และให้บิดามารดาขายบุตรได้ตามนี้

ชาย อายุเต็ม	๑ ๒ ๓	๑ ๒	๑ ๒ ๓	๒	๑ ๒ ๓	๒ ๒	๑๐ ๑๑	๓
ปี	๑ ๒	๔	๓ ๔	๕	๕ ๖	๖	๗ ๘	๘
๙ ๑๑	๗	๑๒ ๑๓ ๑๔	๕ ๖	๑๕ ๑๖ ๑๗	๓๒	๑๘ ๑๙ ๒๐	๑	

หญิง อายุเต็ม	๑ ๒ ๓	๑	๑ ๒ ๓	๑ ๒	๑ ๒ ๓	๒	๑๐ ๑๑	๒ ๒
ปี	๑ ๒	๓	๓ ๔	๔	๕ ๖	๕	๗ ๘	๗
๙ ๑๐ ๑๑	๖	๑๒ ๑๓ ๑๔	๕ ๓	๑๕ ๑๖ ๑๗	๓	๑๘ ๑๙ ๒๐	๓	

ตรางซึ่งคิดไว้ใหม่นี้ ให้ใช้ได้แต่สองอย่าง

คือ กระเษียรอายุลูกทาษ และขายตัวเอก แต่ลักษณกฎหมายอื่น ๆ นอกนั้นให้คงใช้กรมศักดิ์เติม ฯ

แต่การซึ่งคิดมานี้ ข้าพเจ้าที่เป็นผู้คิดก็แลเหนอยู่ว่าจะไปไม่ตลอดทีเดียว เพราะการอื่น ๆ ยังกลอยู่มากแหม่อนหนึ่งไม่หยากจะให้คนเป็นทาษ คนก็คงจะยังหยากเป็นทาษอยู่เพราะเหตุที่เป็นทาษไม่ต้องเสียค่าราชการมากนัก แลวก็ไม่ต้องทำมาหากินสิ่งไรอาไศรย กินเข้าของนายไปมื้อหนึ่ง ๆ เมื่อมีการมาก็ทำ เมื่อไม่มีการก็นอน อยู่เปล่า ๆ ถ้ามีทุนรอนบ้างเลกน้อยก็คิดเล่นไปเล่นหวย ลองเคราะห์เคราะห์รายดูทีหนึ่ง เมื่อมันเสียหมดก็เข้าไปอยู่ในคงมีเข้ากิน ก็การซึ่งจะให้ทาษหมดไปนั้น ถ้าต้นเหตุยังไม่สิ้นปลายเหตุก็คงยังมีแต่คิดเหนว่าการสิ่งไรเปนช่องเปนคราวควรจะไปได้ก็ให้เปนไปทีละเลกทีละน้อย ต่อเมื่อไรได้แก้ต้นราดต้นหว้า คือ

อย่าให้ ไพร่เสียเงินสูง ๆ ต่ำ ๆ มาก ๆ น้อย ๆ เฉลี่ยที่สูงมาหาที่ต่ำ เฉลี่ยที่ต่ำขึ้นไปหาที่สูง ให้สมอน่ากัน ถึงจะเป็นทาษ เป็นไทยอย่างไร ก็คงต้องเฉลี่ยให้สมเกณ ข้อ ๒ จะต้องหาเงินแผ่นดินให้ทันกับการที่จะเลิกถอน และเลิกถอนสิ่งสำคัญ ซึ่งทำให้ราษฎรเสียเวลาทำมาหากิน คือการเล่นเบี้ยการพนันต่าง ๆ และช่วยทำนุบำรุงการที่จะทำมาหากินรอให้มีทางหากินได้คล่อง ๆ การนี้ก็คงจะสำเร็จได้ ถึงแต่ยังมีการที่ว่ามาแล้วนั้น จะทำไปก็ยังไม่สำเร็จ จะเลิกถอนเงินแผ่นดินเสียก็ยังไม่ได้ง่าย ๆ เพราะฉนั้น การซึ่งคิดนี้ก็ยังไม่เป็นอันเลิกถอนได้แท้ แต่คิดเหมว่า ถ้าเป็นช่องทางจะทำได้ก็ยังจัดไป รอให้เป็นทางของการใหญ่ ๆ เหล่านั้น เมื่อ ๑๐ เป็นไปได้สิ่งใด ที่จะเป็นไปตามการ ท่านผู้ใดซึ่งได้เห็นคำปฤกษาที่ว่ามานี้ ยังจะมีการขัดข้องอยู่กับพระราชกำหนดกฎหมายเก่าใหม่ และธรรมเนียมบ้านเมืองประการใด ฤๅเป็นการเกี่ยดร้อนกับเข้าเงินแลตัวทาษ ซึ่งจะมีอย่างไรในประจุบันแลต่อไปข้างน่า ก็จะให้ช่วยคิดกู้ให้ตลอดด้วย เพราะการเรื่องทาษนี้เกี่ยวข้องอยู่ในพระราชกำหนดกฎหมาย และทั่วไปในคนทั้งปวงมาก ซึ่งคนเดียวจะคิดไปให้ตลอดนั้นไม่ได้ ท้านทั้งปวงเหนการสิ่งไร ซึ่งยังขัดข้องจะเป็นเหตุในประจุบันฤๅภายน่า ก็จงให้เรียบเรียงเนื้อความข้อนั้นมาจะได้ปฤกษาแก้ไขกันต่อไป กว่าการนี้จะไปคิดอยู่เพียงไร ก็จะต้องทำไปไม่ได้ ถ้าจำเร็จจะให้ตลอดไป ก็จะได้จัดการให้ตลอดไปตามการที่ควร อนึ่งการซึ่งได้คิดมานี้ ถ้าสำเร็จไปได้ ข้าพเจ้าก็คิดเหนอยู่ว่ามีการอีกอย่างหนึ่ง ที่ควรจะจัดให้เป็นการช่วยลูกทาษให้พ้นจากเป็นทาษได้จริง ๆ บ้าง เพราะลูกทาษนี้ แต่เลกมาก็ได้ให้นายใช้อยู่จนโต ไม่ได้ร่ำเรียนวิชาการสิ่งใด ฝีมือหัตถ์ชำนาญอยู่แต่ในการที่จะเป็นทาษปฏิบัติงาย ไม่ได้รู้ในการทำมาหากินสิ่งไรมาก ถ้วนสว่างก็หัดเล่นเบี้ยมาแต่เล็กจนโต นิไสยของทาษก็อยู่ในระเบียบแผ่นหมา เหมเป็นมีความคุ้นสบาย คิดว่าจะไปหากินอย่างอื่น ถึงจะออกจากทาษจริง ๆ เล่า ก็ไม่มีวิชาสิ่งไรที่จะเลี้ยงตัวได้ดี ก็คงวนกลับลงเป็นทาษร่ำไป เหมว่าการโรงเรียนหนังสือ ที่ในเมืองเรานี้ ควรจะให้มีขึ้นได้จริง ๆ สักแห่งหนึ่ง เหมือนหนึ่งโรงทาน พระเจ้าแผ่นดินซึ่งโปรดให้สอนหนังสือมาแต่ก่อนนั้น เลย ๆ ก็ได้รู้หนังสือไปมาก คนที่เป็นเสมียนเขียนหนังสือ ก็เป็นคนออกจากโรงทานอยู่โดยมาก แต่ไม่ใคร่จะมากออกได้ ไม่ใคร่จะรู้จริง ๆ เพราะครูอาจารย์ ไม่ใคร่จะเอาใจใส่ ในการที่จะสอนเลย แล้วเลกนั้นจะมาก็ได้ไม่มาก็ได้ตามชอบใจ การจึ่งไม่เจริญรอย ไม่เป็นการจริงเข้าได้ อนึ่งก็ได้ตั้งโรงเรียนที่ในวัง สอนหนังสือลูกขุนณางก็เรียนกันอยู่บ้าง คิดว่าที่โรงทาน แต่ก็ยังมาช้างไม่มาช้าง ข้าน้อยข้าวันนี้จึงได้ รู้ ทุกวันนี้ผู้ซึ่งจะทำการต่าง ๆ จะหาเสมียนไม่ใคร่จะถูกใช้การ ถ้าคนรู้หนังสือแล้ว ขุนน้ำขุนนางก็อยากจะหาใช้มาก ถึงจะหากินการข้างก็ได้ คนที่รู้หนังสือจะเป็นทาษตราบชั่วอยู่ก็น้อยตัว จึ่งเหมว่าการหนังสือนี้ จะช่วยทาษให้เป็นไทยได้จริง ๆ ถ้าลูกทาษจะหลุดค่าตัวอันนี้แล้ว คิดตั้งโรงเรียนขึ้นให้ได้จริง ๆ ก็จะเป็นการช่วยสงเคราะห์อย่างหนึ่ง คือลูกทาษอายุ ๑๑ ปี ๑๒ ปี ค่าตัวเพียง ๗ ตำลึง ๕ ตำลึง สองบาท ถ้าจะลงทุนคิดซื้อมาเลี้ยงคนหล่านี้ มาให้เข้าโรงเรียนจักโรงเลี้ยงให้ร่ำเรียนรอย ให้ได้สั่งสอนกันจริง ๆ อย่าปล่อยให้เตลิดไปเที่ยวซุกซน เสียจนได้เงินอยู่ในมือให้เสร็จ อย่าให้ล่วงเบี้ยเล่นการพนันสิ่งไรเลย เพราะเลกในอายุ ๑๓ ปี ๑๓ ปี ๑๔ ปีนั้น กำลังจะฝึกหัดในการเล่นเบี้ย ที่คิดเอามาทีหลังเสีย อย่าให้รู้จักเลยดีเทียว สอนหนังสือก็ให้รู้ แล้วให้เรียนวิชาต่าง ๆ ถึงจะแปลมาจากวิชาช่างยุโรปก็ได้ ครูจะรู้การแล้ว อายุได้ ๑๗ ปี ๑๘ ปี ก็ปล่อยให้ไปรับการต่าง ๆ ก็คนซึ่งรู้หนังสือรู้วิชาอย่างนี้แล้ว ก็คงจะมีผู้ประสงการเอาไปใช้สอย เป็นอันหมั่นอันพัน เป็นเสมียนนายฤๅจะคิดรับจ้างทำการงานต่าง ๆ ก็ได้ เหมว่าคนซึ่งจะชักลับลงเป็นทาษโดยนั้นก็จะน้อยลง ต่อที่ชั่วจริง ๆ จึ่งจะวนกลับไปดังนี้ แต่การที่จะใช้สอยในโรงเรียนนั้น จะต้องใช้เงินของมากขึ้นไปทุกคราว ถ้าคิดหาเงินสิ่งไรได้สักสิ่งหนึ่ง จะทำลงน้อยไปก่อน แล้วจึ่งค่อยใหญ่ขึ้นไปทุกที เหมว่าจะเป็นการชอบกลราษฎร ในบ้านเมืองอย่างหนึ่ง และเป็นการชักลอย ให้ทาษเบาลงขึ้นด้วย ถึงการต่อไปข้างน่า จะเลิกถอนที่ตรงอย่างไร ก็จะค่อยง่ายขึ้น การทำมาหากิน จะอุดหนุนขึ้นได้ทีละน้อย ๆ การซึ่งว่ามานี้เป็นของจะต้องคิดขึ้นใหม่ จะควรลำเรยงลงไรได้ ก็หยากจะให้ลำเรยได้ โดยรอบ ให้ท้านทั้งปวงทรงรองการดูที่ควรเถญ' จะ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ หน้าเบอร์ ๓๑๔ วันจันทร์ เดือน ๕ แรม ๑๒ ค่ำ ปีจอ ฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๑๓

ประกาศตราสามดวง

๏ ศุภมัสดุ ศุภกัจราช ๑๒๓๕ กุกกุฏสังวัจฉรสาวัมภาส ชุสณปักษ ฉัฏฐีดิถีครูวาระ ปริเฉทกาลกำหนด ขอมหาสมเด็จบรมนาถบพิตร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จถวัลยราชสมบัติ ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ตั้งข้อพระราชบัญญัติเพิ่มเติม ให้ประกาศไปให้ทราบทั่วกันว่า ฯะ

๏ เครื่องยศสำหรับราชตระกูล

ชื่อนพวัตนราชวราภรณ์

แต่เดิมมานั้นแต่ครั้งกรุงทวาราวดีศรีอยุทธยาเก่า เป็นสาเหตุร้ายพระสังวาลประดับเนาวรัตน สายสร้อยอ่อนสายหนึ่งเป็นเครื่องสำหรับพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกสงคราม และสำหรับพระมหากระษัตริยทรงเมื่อเวลาเสวยราชย์ใหม่ เสด็จขึ้นบนพระที่นั่งภัทรบิฐ พราหมณ์ได้ทูลถวายทรงรับมาสรวมพระองค์ก่อน แล้วจึ่งได้รับเครื่องยศราชอิศริยยศราชตระกูลสืบต่อไป เป็นของสำหรับแผ่นดินสืบมาดังนี้ ไม่ทราบชัดว่าผู้ใดเป็นผู้สร้าง แลเป็นผู้ตั้งพระราชประเพณีอันนี้ แต่ครั้งกรุงทวาราวดีศรีอยุทธยาโบราณดำรงอยู่นั้น ก็มีสืบมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาประเทศราชยางกอก ฯะ

๏ ในปีระกา สัปตศก ศักราช ๑๐๔๔ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ซึ่งเป็นปฐมพระบรมราชวงษ์ปัจจุบันนี้ ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติปราบดาภิเศก ก็ได้ทรงรับเครื่องราชอิศริยยศอันนี้สืบมา แล้วจึ่งได้ทรงสร้างพระสังวาลนพรัตน์เป็นสังวาลเฟดประดับเนาวรัตนเป็นดอก ๆ ดอนพรวยดอกหนึ่ง ข้อกรวยยังยอกพร่อง แลยังหาได้เป็นข้อพระราชบัญญัติไม่ จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ตั้งข้อพระราชบัญญัติเพิ่มเติม ให้ประกาศไปให้ทราบทั่วกันว่า ฯะ

ทับทิมดอกหนึ่ง มรกฎดอกหนึ่ง บุศราคำดอกหนึ่ง โกเมนดอกหนึ่ง นิลดอกหนึ่ง มุกดาดอกหนึ่ง เพทายดอกหนึ่ง ไพฑูรย์ดอกหนึ่ง สลับกันดังนี้ จนตลอดสายเพิ่มขึ้นเป็นสังวาลพระราชวรราภรณ์ อีกสายหนึ่ง ฯ

◎ ครั้นจุลศักราช ๑๒๑๓ ปีกุนตรีศก พระบาทสมเดจพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้สถาปนาราชยรมราชานิศก แล้วทรงพระราชดำริห์ ให้สร้างตรวจตราประดับเนาวรัตนเป็นแถก ๙ แถก มีเพชรเล็ก ๆ ประดับเพิ่มเข้าในเครื่องราชอิศริยยศ นพรัตนราชวรราภรณ์ซึ่งเป็นของเดิมนั้น เป็นเครื่องทันลำรับพระเจ้าแผ่นดินทรงองค์หนึ่ง แล้วจึงทำพระราชทานพระบรมวงษ์ผู้ใหญ่ ๆ คือพระบาทสมเดจพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงวงษาธิราชสนิท ๑ พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศ ๑ พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธร ๑ สมเดจพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าฯลฯ กรมขุนพินิตประชานารถ ๑ สมเดจพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพินิตประชานารถ ๑ ได้สถาปนาขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ๑ พระเจ้าบรมวงษเธอกรมหลวงเทเวศวัชรินทร์ ๑ สมเดจพระเจ้าบรมวงษเธอ เจ้าฟ้ามหามาลากรมขุนอัปรายปรับภัย ๑ สมเดจพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี ๑ สมเดจพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ ๑ แลท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ ผู้สำเรจราชการแผ่นดิน ๑ แล้วทรงพระราชดำริห์ว่าพระบรมวงษ ผู้จะได้รับตรวจตรานพรัตนราชวรราภรณ์นั้นมีแต่ตรวจตรา ไม่มีสายสังวาล เพราะสายสังวาลผู้อื่นจะมีไม่ได้ เฉภาะทรงไว้แต่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียว จึงได้ทรงสร้างตรวจตราแลกประดับเนาวรัตนเหมือนอย่างดอกประจำยาม ที่พระสังวาลนพรัตนราชวรราภรณ์ด้านข้างหลังลงยาราชาวดีมีอุณาโลมอยู่กลาง มีรูปมงกุฎช้างยมประดับเพชร ห้อยติดกับแพรแถบสรายศรีเหลืองขอบเขียวร่วมเครื่องรัวน้ำเงิน สรายข้างขวามาซ้ายแทนสายพระสังวาล สำรับพระราชทานพระบรมวงษ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ในราชตระกูล ฤาผู้ซึ่งเนื่องในราชตระกูล มีความดีมีความชอบ ต่อแผ่นดินใหญ่ยิ่งจึงจะรับได้ แลผู้ที่มิได้เนื่องในราชตระกูล ฤาผู้ที่ไม่ได้ถือพระพุทธสาศนาอันนั้นจะรับเครื่องราชอิศริยยศนี้ไม่ได้ เครื่องราชอิศริยยศนี้มีสำรับพระเจ้าแผ่นดินองค์ ๑ สำรับพระราชทาน ๙ ตวง รวมเป็น ๙ ตวงเท่านี้ไม่มียิ่งขึ้นไปกว่านี้ เมื่อผู้ที่ได้รับไปนี้สิ้นชนม์ชีพแล้ว ต้องส่งเครื่องราชอิศริยยศนี้คืนคงได้ไว้แต่คำประกาศ ที่ประทับพระราชลัญจกร สำรับตวงตรานั้น จะได้ไว้เป็นที่ระลึกแก่บุตรหลานสืบไป ฯ

◎ อนึ่ง ผู้ที่ได้รับเครื่องราชอิศริยยศ นพรัตนราชวรราภรณ์ เมื่อจะลงชื่อตัวให้มีที่หมายตัวอักษรบอกยศต่อข้างท้ายลงนี้ น. ร. แทนนพรัตนราชวราภะณ์ตามยศซึ่งได้รับนั้นเทอญ ฯ

◎ เครื่องราชอิศริยยศ ความชอบอย่างสูงที่สุกเปนช้างเผือกช้างเผือกสยาม

◎ พระบาทสมเดจพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นเมื่อปีวอกตรีศก ศักราช ๑๒๒๓ เปนแผ่นทองคำฉลักเปนรูปช้างมีมงกุฎ แลเครื่องสูงลงยาราชาวดีประดับเพชรบ้าง เปนรูปช้างมีแต่มงกุฎ ไม่มีเครื่องสูงลงยาราชาวดีบ้าง เปนรูปช้างมีแต่เครื่องลงยาราชาวดีบ้าง แลไม่ได้ลงยาบ้าง แต่ไม่มีชื่อมีขึ้นเปนแต่เรียกว่าคิกอเรแชน สำรับพระราชทานพระบรมราชวงษานุวงษ แลข้าราชการที่ไปราชการต่างประเทศ แลราชทูตที่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ในกรุงเทพมหานคร แลคนชาวยุโรปบ้าง เมื่อครั้งปีชวดจุลศก ศักราช ๑๒๒๖ พระเจ้าแอมเปเรอราชาธิราชกรุงฝรั่งเสด ส่งเครื่องราชอิศริยยศอย่างสูงเปนของทรงยินดีเข้ามา พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ส่งตวงตราเครื่องราชอิศริยยศเช่นที่ว่ามานี้ไป เปนของทรงยินดีตอบแทน สมเดจพระเจ้าแอมเปเรอ ฯ

◎ ภายหลังเมื่อปีมะเส็งเอกศก จุลศักราช ๑๒๓๑ พระบาทสมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า ตวงตราที่พระบาท

สมเดจพระบรมชนกนาถ ทรงสร้างขึ้นไว้นั้น เป็นเครื่องราชอิศริยยศอย่างสูง และมีรูปช้างเผือกสำแดงชื่อแผ่นดินด้วยคนชาวต่างประเทศ ได้รับพระราชทานไปได้ทราบด้วยกันมากแล้ว สมควรจะเปนเครื่องราชอิศริยยศอย่างสูงในสยาม สำรับคอยแทนพระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศ และพระราชทานแก่ผู้ที่มีความชอบยิ่งใหญ่ในแผ่นดิน แต่ยังไม่มีชื่อมีขึ้นเปนลำดับเครื่องยศ และสายแพรแถบสพายให้สมควร จึงทรงแก้ตวงตราเก่า แล้วจัดเพิ่มเติมเปน ๕ ชั้นมีชื่อสำรับตวงตราทุก ๆ ชั้น ฯ

๏ ชั้นที่ ๑ ชื่อมหาวราภรณ์ ตวงตราใหญ่กลางลงยาราชาวดีพื้นน้ำเงินแก่ มีรูปมหามงกุฎอยู่บนหลังช้างมีเครื่องสูงสองข้าง ฉลักทับมีเนื้องเงินฉลักเปนแผงโตร่ง ขอบนอกเปนกลีบบัวลงยาราชาวดีครั่งแดง มีดอกแทรกตามกลีบบัวเปนระยะ ๆ ลงยาราชาวดีครั่งชายตวงหนึ่งแลมีตวงตราลอก ข้างน่าเปนแฉกกลีบบัวสามชั้น ลงยาราชาวดี ครั่งแดง ครั่งเขียว กลางตวงตรานั้นเปนรูปช้างลงยาราชาวดี-ครั่งขาว ด้านหลังมีจุณโลมอยู่กลางมีอักษร ส. พ. ป. ม. ม. ๔ เปนอักษรพระนามย่อ ในพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าจ้าอยู่หัว รอบรอบจุณาโลมขอบนอกกลีบบัวมีรูปมหามงกุฎ ร้อยแพรแถบสพายครั่งแดงครั่งเขียวมีรัวน้ำเงิน ๑ รัวเหลือง ๑ กว้าง ๔ นิ้วรวมทั้งสิ้นนี้เปนชั้นที่ ๑ ฯ

๏ ชั้นที่ ๒ ชื่อจุลวราภรณ์ มีตวงตราใหญ่ เหมือนอย่างมหาวราภรณ์ แต่ย่อมน่อยหนึ่ง และมีตวงตราลอก ข้างน่ามีรูปช้างเผือกอยู่กลาง ขอบเปนแฉกกลีบบัว ๓ ชั้นลงยาราชาวดีครั่งเขียวครั่งแดง มีมหามงกุฎอยู่บนกลีบบัว สองข้างมีใบไม้ทองติดกับห่วงร้อย ด้านหลังมีจุณโลมอยู่กลาง มีอักษร ส. พ. ป. ม. ม. ๔ รอบจุณาโลม ร้อยแพรแถบขนาดลอก มีดอกไม้ติดที่แพรแถบด้วย สำรับคิดแผนเสื้อชั้นนอกที่อกข้างขวาตวงใหญ่ติดข้างซ้าย รวมทั้งสิ้นนี้เปนชั้นที่ ๒ ฯ

๏ ชั้นที่ ๓ ชื่อนิภาภรณ์ มีตวงตราเปนแฉกกลีบบัว ๓ ชั้น ลงยาราชาวดีครั่งแดง กลางตวงตรานั้นเปนรูปช้างลงยาราชาวดีครั่งขาว ด้านหลังมีอักษร ส. พ. ป. ม. ม. ๔ อยู่รอบจุณาโลมขอบนอกกลีบบัวมีมหามงกุฎ ติดกับห่วงร้อยแพรแถบขนาดกลาง ร้อยสวมคอเปนชั้นที่ ๓ ฯ

๏ ชั้นที่ ๔ ชื่อภูษนาภรณ์ มีตวงตราช้างน่าเปนรูปช้างเผือกอยู่กลาง ขอบเปนกลีบบัวสามชั้น ลงยาราชาวดีครั่งแดง ครั่งเขียว มีมหามงกุฎทองอยู่บนกลีบบัว สองข้างมีใบไม้ทอง ติดกับห่วงร้อย ด้านหลังมีอักษร ส. พ. ป. ม. ม. ๔ รอบจุณาโลมห้อยแพรแถบขนาดลอกผูกดอกไม้ติดข้างบน สำรับคิดแผนเสื้อชั้นนอกที่อกข้างซ้าย เปนชั้นที่ ๔ ฯ

๏ ชั้นที่ ๕ ชื่อเทพยาภรณ์ มีตวงตราลอกรูปเหมือนตวงตราที่ ๔ มีสายแพรแถบลอกติดข้างซ้าย แต่ไม่มีดอกไม้ เปนชั้นที่ ๕ ตวงตราเครื่องราชอิศริยยศ ชั้นที่ ๑ ชั้นที่ ๒ ชั้นที่ ๓ ชั้นที่ ๔ นี้ ทำด้วยทองคำ แต่ชั้นที่ ๕ นั้นทำด้วยเงิน ตวงตรามหาวราภรณ์ ชั้นที่ ๑ นี้มีกำหนดเลี่ยง ๒๑ ตวง คิดเปนเครื่องต้นสำรับพระเจ้าแผ่นดินทรงยศ ๑ ยังอีก ๒๐ ตวงนั้น สำรับพระราชทานพระบรมราชวงษานุวงษ และข้าราชการผู้ใหญ่ ซึ่งมีความชอบในราชการแผ่นดินเปนอย่างยิ่ง และได้รับราชการใหญ่ในแผ่นดินมาช้านานไม่มีความผิดความเลย เปนคุณต่อแผ่นดินมาก จึงจะควรรับเครื่องราชอิศริยยศนี้ได้ ชั้นที่ ๒ จุลวราภรณ์ มี ๕๐ ตวง ชั้นที่ ๓ นิภาภรณ์ ๑๐๐ ตวง ชั้นที่ ๔ ภูษนาภรณ์ ๒๐๐ ตวง ชั้นที่ ๕ เทพยาภรณ์ไม่มีกำหนด สำรับพระราชทานผู้มีความชอบในแผ่นดิน และทำราชการมาช้านานตามความชอบมากและน้อย อนึ่งผู้ซึ่งได้รับตรางเครื่องราชอิศริยยศช้างเผือกสยามนี้ ให้ลงตัวอักษรที่ท้ายชื่อ หมายบอกยศชื่ออักษรดังนี้ ที่ ๑ ม. ช. แทนมหาวราภรณ์ ที่ ๒ จ. ช. แทนจุลวราภรณ์ ที่ ๓ น. ช. แทนนิภาภรณ์ ที่ ๔ ภ. ช. แทนภูษนาภรณ์ ที่ ๕ ท. ช. แทนเทพยาภรณ์ ให้ผู้ซึ่งรับเครื่องราชอิศริยยศประพฤติตามประกาศ และพระราชบัญญัตินี้ต่อไปเทอญ ฯ

๏ เครื่องราชอิศริยยศ ความชอบอย่างสูง

☞ ชื่อมงกุฎสยาม

๏ พระบาทสมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์กลั้นเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ จัดชั้นแลชั้นปน ๕ ชั้นสำรับควรตราเครื่องราชอิศริยยศช้างเผือก ซึ่งพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสร้างขึ้นไว้นั้น ทรงทำนุบำรุงเพิ่มเติมให้บริบูรณขึ้นดังที่ว่ามานั้นแล้ว เปนการเชิดชูเกลิมพระเกียรติยศ ในพระบาทสมเดจพระยอมชนกนารถ ให้เจริญรุ่งเรืองไปสิ้นกาลนาน จึงทรงพระราชดำริห์ว่าในกาลทุกวันนี้ ไม่มีฆ่าศึกสัคคู กรุงสยามเปนพระนครเกษมศุขสมบูรณ เจริญขึ้นดีกว่าแต่ก่อนหลายประการ มีทางพระราชไมตรีติดเนื่องกับต่างประเทศ ซึ่งเปนกรุงมหานครใหญ่ ๆ ควรจะมีเครื่องประดับสำรับเชิดชูอิศริยยศ แก่ผู้ซึ่งมีความชอบให้เจริญยิ่งขึ้นไป จะได้เปนที่เกลิม พระเกียรติยศ แลงามแก่บ้านเมือง จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้สร้างตราเครื่องราชอิศริยยศขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่ามงกุฎสยาม ในวันพุธเดือนอ้าย แรมสิบเอดค่ำ ปีมเสงเอกศก ศักราช ๑๒๓๑ อนุวัตตามอย่างตราสา เครื่องราชอิศริยยศช้างเผือก สำรับพระราชทานผู้มีความชอบ ในราชการมากแลน้อยโดยสมควร แลตราใหญ่ พื้นกลางลงยาราชาวดีศรีขาย มีรูปจุลมงกุฎมีพานรองมีเครื่องสูง ๒ ข้างฉลักไปรังทับอีกชั้นหนึ่ง มีเนื้องเงินฉลักเปนเพชรไสร่งรอบขอบเปนกลีบบัวศรีเขียว ศรีแดง สลับรอบตราหนึ่ง มีแพรแถบสีพื้นน้ำเงิน ขอบเขียวริ้วแดง ๑ ริ้วเหลือง ๑ กว้าง ๔ นิ้ว แลมีตราลอก ช้างผ่านปนแฉกกลีบบัว ๒ ชั้นลงยาราชาวดีศรีเขียวศรีแดง กลางพื้นทองไม่ให้ลงยามีรูปจุลมงกุฎมีพานรอง มีเครื่องสูงสองข้าง ด้านหลังที่กลางตรามีตัวอักษร ร. ป. ร. ไขว่กัน เปนอักษรพระนามย่อในแผ่นดินปีที่ยุบันนี้ ขอบเปนกลีบบัวลงยาราชาวดีเหมือนกับด้านหน้า ช้างยนกลีบบัวเปนกิ่งใบไม้ทองสามใบติดห่วงห้อยแพรแถบสีพาย รวมทั้งสิ้นชั้นมหาสุราภรณ์ เปนชั้นที่ ๑ ฯ

๏ ชั้นที่ ๒ ชื่อรุจสุราภรณ์ มีตราใหญ่ คล้ายกับตราสุราภรณ์ตราใหญ่ แต่ย่อมน่อยหนึ่ง แลมีตราลอกเล็กกว่าช้างผ่านปนแฉกกลีบบัว ๒ ชั้นลงยาราชาวดีศรีแดงศรีเขียว กลางพื้นทองไม่ให้ลงยามีรูปจุลมงกุฎมีพานรอง ถัดหลังมีอักษร ร. ป. ร. ไขว่กันอยู่ที่กลางตราช้อนปนกลีบบัว ลงยาราชาวดีเหมือนกับด้านหน้า ยนกลีบบัวเปนกิ่งไม้ทองสามใบ ติดกับห่วงห้อยแพรแถบขนาดเล็ก ผูกดอกไม้ช้างเผือก ตราเล็กติดแพรแถบกับเสื้อชั้นนอก ที่อกข้างขวา ตราใหญ่ ติดแพรแถบกับเสื้อชั้นนอกที่อกข้างซ้าย รวมทั้งสองตรา เปนชั้นที่ ๒ ฯ

๏ ชั้นที่ ๓ ชื่อมัณหาสุราภรณ์ รูปตราหมือนอย่างตราเล็กรัตนาภรณ์ของมหาสุราภรณ์ มีห่วงห้อยแพรแถบขนาดกลางรัดสีวมคอ เปนชั้นที่ ๓ ฯ

๏ ชั้นที่ ๔ ชื่อภัทราภรณ์ มีตราหมือนอย่างตราเลกของรุจสุราภรณ์ มีสายแถบขนาดเลกผูกดอกไม้ช้างเผือกติดแพรแถบกับเสื้อชั้นนอกที่อกข้างซ้าย เปนชั้นที่ ๔ ฯ

๏ ชั้นที่ ๕ ชื่อวิจิตราภรณ์ มีตราหมือนอย่างตราชั้นที่ ๔ มีสายแถบขนาดเลก แต่ไม่มีดอกไม้ติดแพรแถบกับเสื้อชั้นนอกที่อกข้างซ้าย เปนชั้นที่ ๕ ฯ

ตราเครื่องราชอิศริยยศ ชั้นที่ ๑ ชั้นที่ ๒ ชั้นที่ ๓ ชั้นที่ ๔ นี้ทำด้วยทองคำทั้งสิ้น แต่ชั้นที่ ๕ นั้นทำด้วยเงิน ตราตรามหาสุราภรณ์ ชั้นที่ ๑ นั้น มีกำหนดเพียง ๔๐ ตรา ถึงเปนเครื่องต้น สำรับพระเจ้าแผ่นดินทรงตรา ๑ องค์ ๔๐ ตรา สำรับพระราชทานพระบรมราชวงษานุวงษ แลข้าราชการผู้ใหญ่ ซึ่งมีความชอบยิ่งใหญ่ในราชการแผ่นดิน แลได้ทำราชการมานานเวียนร้อยมีคุณค่อแผ่นดิน แลส่งไปมาต่างประเทศ ซึ่งเปนทางพระราชไมตรี ชั้นที่ ๒ รุจสุราภรณ์ มี ๑๐๐ ตรา ชั้นที่ ๓ มัณหาสุราภรณ์ มี ๒๐๐ ตรา ชั้นที่ ๔ ภัทราภรณ์ มี ๔๐๐ ตรา ชั้นที่ ๕ วิจิตราภรณ์ นั้นไม่มีกำหนด สำรับพระราชทานผู้มีความชอบในราชการแผ่นดิน แลทำราชการมาช้านานไม่มีความผิดไม่มีความร้าย ตามความชอบมากแลน้อย ถึงถ้าผู้ใด

ซึ่งได้รับตราเครื่องราชอิศริยยศชั้น ๕ ชั้นนี้ ให้ใช้ตัวอักษรท้ายชื่อยอกยศ แลเครื่องราชอิศริยยศ ดังนี้ ที่ ๑ ม. ส. ม. แทนมหาสุราภรณ์ ที่ ๒ ร. ม. แทนรุจสุราภรณ์ ที่ ๓ ม. ม. แทนมัลราพาภรณ์ ที่ ๔ ภ. ม. แทนภัทราภรณ์ ที่ ๕ ว. ม. แทนวิจิตราภรณ์ ตามลำดับเครื่องราชอิศริยยศ ให้ผู้รับเครื่องราชอิศริยยศ ประพฤติตามประกาศ แลพระราชบัญญัติต่อไปนี้เทอญ ฯ

◎ ข้อพระราชบัญญัติ สำหรับเครื่องราชอิศริยยศช้างเผือกแลมงกุฎสยาม

◎ ข้อ ๑ ผู้ที่ได้รับพระราชทาน เครื่องราชอิศริยยศที่กล่าวมานั้นไปแล้ว รงแต่งเมื่อการประชุมใหญ่ ๆ คือ เวลาถือน้ำพระพิพัฒสัตยา แลเวลาเสดรออกแลกลับ แลการพระราชพิธีโสกันต์ แลทรงผนวชซึ่งเป็นการใหญ่ แลเสดพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐิน แลการอื่น ๆ ที่เวลาใด ๆ ต้องใช้สวมเสื้อเยียรบับแลมีสาย เป็นการแต่งตัวเสมอนายยศทั่วไป ฤๅเวลาสรวมเสื้อครึ่งยศ ฤๅเสื้อชิงเคศแต่งเวลาเย็น แลเวลาอื่นซึ่งเป็นการหลวงนั้น ๆ ก็ดี ก็ควรจะแต่งเครื่องราชอิศริยยศนั้นด้วยทุกครั้ง ฤๅเป็นการพิเสศนอกจากการหลวง คือการมงคลสัตยุจนเวรกน้ำบ่าวสาว แลยวชนาคแลทำบุญเลี้ยงพระในงานปี แลการพิเสศมีขึ้นในเวลานั้น ๆ แลการรับแขกเมืองอันสำคัญในกรุงนี้ ฤๅชาวต่างประเทศ แลเวลาประชุมวันขึ้นปีใหม่ ๆ ก็ควรใช้แต่งให้เป็นเกียรติยศไม่ห้าม ซึ่งโปรดพระราชทานมานั้น มิใช่จะให้กยวักษ์ไว้ ขอท่านทุกพระองค์ทุกท่านทุกนาย รงทรงแลแต่งใช้ตามกาลเวลาที่ควรนั้น อย่าให้มีความรังเกียจกระดากกระเดื่องอะไรเลย จะให้เป็นอย่างธรรมเนียมอันงามดี เป็นเกียรติยศ ในแผ่นดินสยามไปสิ้นกาลนาน ฯ

◎ ข้อ ๒ เครื่องราชอิศริยยศอย่างที่ว่ามานี้ มีหนังสือคำประกาศสำรับตรวจตรา ทรงประทับพระราชลัญจกรเป็นสำคัญด้วย ถ้ามีเหตุโรจสิ่งใดปรากฏเสีย จะทำขึ้นใช้แทนให้ทำดับของเดิมก็ได้ แต่ห้ามมิให้ประดับเพชรประดับพลอย เว้นไว้แต่ได้กรายยังคมทูล ขอพระบรมราชานุญาต ทรงพระกรุณาโปรดให้ประดับจึงประดับได้ แต่จะทำให้ใหญ่กว่าตรวจตราเดิมนั้นไม่ได้ ฤๅประสงค์จะใคร่ทำอย่างไว้ให้เป็นที่ปรากฏแก่ยุคหลานสืบไป จะถ่ายรูปตรวจตราเดิมทำขึ้นใหม่อีกให้เสมอกว่าตรวจตราที่พระราชทานไปนั้น จะประดับเพชรประดับพลอยก็ได้ ไม่ห้าม แต่ตรวจตราให้เหมือนตรงที่อยู่ อย่าให้แปลกไปอื่นนอกจากว่างไม่ได้ติดตรวจตรา ก็ให้ใช้ผ้าแถบแลกเหรียญเหมือนผ้าแถบเครื่องราชอิศริยยศที่ได้นั้น ถ้าได้ตรวจตราชั้นที่ ๑ ที่ ๓ ที่ ๕ ให้ทำแพรแถบแลเลกเปลี่ยนรูปแมงปอถ้าได้ตรวจตราชั้นที่ ๒ ที่ ๔ ให้ทำแพรแถบแลเลกเปลี่ยนรูปดอกไม้ คือที่ทรงเสื้อยอกยศเป็นสำคัญ ผู้ที่ได้รับเครื่องราชอิศริยยศนั้น ถ้าไม่เข้าใจในการที่จะแต่งให้ถูกต้องตามแบบอย่าง ฤๅมีความสงสัยไม่รู้ความอธิบาย ในพระราชบัญญัติ ข้อใด ข้อหนึ่ง ก็ให้มาถามต่อเจ้าพนักงาน ฯ

◎ ข้อ ๓ เครื่องพระราชอิศริยยศช้างเผือก แลมงกุฎสยามอย่างชั้นที่ ๕ ชั้นที่พระราชทานไปนั้น ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานให้เป็นสิทธิแก่ผู้ที่ได้รับไม่ต้องคืน แลตรวจตราช้างเผือกกับมงกุฎสยามนั้น มีกำหนดสูงแลต่ำกว่ากันตามลำดับดังนี้ ตราช้างเผือกชั้นที่หนึ่ง สูงกว่าตรามงกุฎสยามชั้นที่หนึ่ง ตรามงกุฎสยามชั้นที่หนึ่ง สูงกว่าตราช้างเผือกชั้นที่สอง ตราช้างเผือกชั้นที่สอง สูงกว่าตรามงกุฎสยามชั้นที่สอง พึงให้รู้เที่ยงเคียงสูงต่ำตามลำดับ ตรวจตราทั้งปวงทั้งหว่าน อันผู้ที่ได้รับเครื่องราชอิศริยยศอย่างต่ำอยู่ก่อนแล้ว ภายหลังได้รับตรวจตราชอิศริยยศอย่างสูงขึ้นไป ให้งดตรวจตรานั้นเสีย ให้ใช้ตราอย่างสูงตรวจเดียว ซึ่งว่านี้ในตรวจตราจำพวกเดียวกัน ถ้าแม้นตราต่างพวกคือตราช้างเผือกกับตรามงกุฎสยามติดร่วมด้วยนั้นได้ ไม่ห้าม ฯ

◎ ข้อ ๔ ผู้ที่ได้รับพระราชทานตรวจตราสำหรับคิดเลือก เป็นเครื่องราชอิศริยยศมา แต่ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ก็ไม่เลิกถอนให้คงใช้ได้ตามเดิม ไว้แม้นที่รฦกถึงพระเดชพระคุณต่อไป ถ้าผู้ที่ได้ตรวจตรามาแต่เดิมนั้น

จะใคร่เปลี่ยนตวงตราราชอิศริยยศช้างเผือกอย่างที่ทรงพระกรุณาโปรด ให้จัดขึ้นใหม่ในประชุมนี้ ก็ให้มาแจ้งความต่อเจ้าพนักงาน ให้กราบบังคมทูลพระกรุณา จะเปลี่ยนพระราชทานให้ตามยศตราเดิม ถ้าตวงตราเดิมเปนแผ่นทองฉลักเปนรูปช้างมีมงกุฎ แลเครื่องสูงลงยาราชาวดีประดับเพชร ก็จะโปรดพระราชทานตวงตราช้างเผือกสยามชั้นที่ ๒ พร้อมทั้งคำประกาศ ประทับพระราชลัญจกรด้วย ถ้าตวงตราเดิมเปนแผ่นทองฉลักรูปช้างมีมงกุฎลงยาราชาวดีไม่มีเครื่องสูง ไม่ได้ประดับเพชร ก็จะโปรดพระราชทานตราช้างเผือกชั้นที่ ๓ เปลี่ยนให้ ถ้าตราเดิมเปนรูปช้างเผือกไม่มีมงกุฎ มีแต่ลงยาราชาวดี ก็จะโปรดพระราชทานตราช้างเผือกชั้นที่ ๔ ถ้าตราเดิมเปนรูปช้างมีมงกุฎ ไม่ได้ลงยาราชาวดี ก็จะโปรดพระราชทานตวงตราช้างเผือกชั้นที่ ๕ ฯ

๏ ข้อ ๕ ผู้ซึ่งได้รับเครื่องราชอิศริยยศเช่นว่ามานี้ มีพิเศษแปลกกว่าข้าราชการตามปรกติหลายประการ คือมีฉลากแต่งตัวเหมือยศ ติดตวงตราช้างเผือกตวงตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ มาแล้ว ทหารซึ่งรักษายามประจำอยู่ในที่ต่าง ๆ ต้องคำนับ (วันทิยาวุธ) ถ้าแต่งตัวเหมือยศติดตวงตราช้างเผือกตวงตรามงกุฎสยามชั้น ที่ ๔ ที่ ๕ ทหารต้องคำนับ (อังฆีณีวุธ) ยกไว้แต่ทหารเชิญแถวใหญ่ประจำอยู่ ฤๅผู้มีบันดาศักดิ์ใหญ่กว่านั้นที่แต่งมานี้อยู่ที่นั้นด้วย แลผู้ซึ่งมีความชอบได้รับตราเครื่องราชอิศริยยศทั้งปวงนี้ ถ้ามีคดีเกี่ยวข้องในตัวเองประการใด ๆ ให้กราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทราบฝ่าละอองธุลีพระยาท จะทรงพระกรุณาโปรด ให้มีตระลาการชำระเปนความรับสั่ง เมื่อพิจารณาชนะความได้ปรับไหม จะโปรดยกฟ้องในหลวงพระราชทานให้ด้วย ถ้าแพ้คดีก็ต้องเสียเบี้ยปรับตามศักดินา แต่ส่วนฟ้องในหลวง ก็โปรดยกพระราชทานให้ ฯ

๏ ข้อ ๖ ผู้ซึ่งได้รับตราเครื่องราชอิศริยยศทั้งปวงนี้ ให้คงแต่งตามที่ได้รับพระราชทาน ถ้าผู้ใดทำตวงตราชั้นสูงกว่ายศตวงตราที่ตัวได้ปลอมใช้ ก็จะให้ปรับไหมเปนข้อเลมิดตามศักดินาให้แก่โจทย์ ฤๅผู้หนึ่งผู้ใด นอกจากผู้ที่ได้รับพระราชทานตราเครื่องราชอิศริยยศนั้น ห้ามมิให้ทำตวงตราเทียมปลอมแต่งเปนอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดทำตวงตราเทียมปลอมแต่งใช้ รับได้จะให้มีโทษจงหนัก ฯ

๏ ข้อ ๗ จะทรงพระกรุณาโปรดตั้งเจ้าพนักงาน ให้เปนผู้กำกับตรวจตราจัดการ ในเครื่องราชอิศริยยศทั้งปวงนี้ เจ้าพนักงานนั้นต้องเอาใจใส่จดหมายรายชื่อ แลความชอบของผู้ที่ได้รับตวงตราไว้ให้ถ้วน ให้จดทั้งชื่อทั้งตำแหน่งยศ แลอายุ แลลำดับชั้นตวงตรา แลวันที่ได้รับตวงตราไป ให้ถี่ถ้วน ไว้เปนสำคัญในหอหลวง แล้วให้ส่งสั่งให้กรมวังมาคัดโปยาดหมายให้รู้ทั่วทุกกระทรวง ฯ

☞ เหรียนสำรับทหาร ชื่อจักรมาลา

๏ อนึ่ง พระบาทสมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่าทหารทั้งปวง ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งรับราชการมานาน ไม่มีความผิดความร้าย มีความภักดีต่อราชการโดยสุจริตเรียบร้อยก็ควรจะได้รับพระราชทาน เครื่องแต่งเปนของสำแดงความชอบแก่ในพวกทหาร จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างเครื่องแต่งยอดสำคัญสำแดงความชอบในพวกทหาร เปนเหรียนเงิน ข้างหน้าหนึ่งมีรูปจุลมงกุฎ มีพานรอง มีเครื่องสูงสองข้าง ด้านหลังมีรูปช้างมีอักษรอยู่ข้างบนว่า ส.พ.ป.ม.จ. ๕ ขอบเปนจักรชื่อจักรมาลา หัยผ้าสีแดงขอบเชียวริ้วน้ำเงิน ๑ เหลือง ๑ แลมีเข็มเงินสำรับกลัด ติดแนบกับเสื้อชั้นนอกที่อกข้างซ้ายสำรับพระราชทานทหาร ซึ่งได้รับราชการมานาน ถึง ๑๕ ปี ไม่มีความผิด แลทหารซึ่งได้รับการแขงแรง ในการช่วยรับเพลิงเปนต้น เหรียนที่พระราชทานนั้น มีหนังสือคำประกาศประทับพระราชลัญจกรสำรับด้วย ฯ

☞ เหรียนสำรับผู้มีวิชาการช่างต่าง ๆ แลความชอบในพระองค์

๏ อนึ่งทรงพระราชดำริห์ ให้สร้างตวงตราสำรับพระราชทานผู้มีความชอบในพระองค์ แลทำการช่างต่าง ๆ มีอีกอีก ๒ อย่าง ที่ ๑ ชื่อรัตนาภรณ์ ตวงตรามีรูปจุลมงกุฎมีเครื่องสูง ๒ ข้าง ขอบเปนรัศมีฉลักเปนเพชรโสร่งลงยาราชาวดีสีแดง

ข้างด้านหลังมีอุณาโลมอยู่กลางอักษร ส.พ.ป.ม.จ. ๕ ล้อมรอบ ผ้าห่อศรีเขียว ซองน้ำเงินวัวแดง ๑ เหลือง ๑ มีเข็มทองกลัดติดแนบกับเสื้อชั้นนอกที่อกข้างซ้าย ที่ ๒ ชื่อบุษปมาลา เป็นเหรียญทองคำ น่าหนึ่งมีรูปจุลมงกุฎมีเครื่องสูง ๒ ข้าง น่าหนึ่งมีอุณาโลมอยู่กลาง มีอักษร ส.พ.ป.ม.จ. ๕ ล้อมรอบ ห่อผ้าศรีแ จซองเขียววัวเหลือง ว้วน้ำเงินมีเข็มทองคำกลัดติดแนบกับเสื้อที่อกข้างซ้าย ฯ

◎ เหรียนคราทั้ง ๓ อย่างนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานให้เป็นสิทธิ์แก่ผู้ที่ได้รับ ไม่ต้องคืนให้ผู้ซึ่งได้รับเหรียนคราทั้ง ๓ อย่างนี้ ตามที่เสื่อมเสียใช้การประกาศนี้เทอญ ฯ

ประกาศมาณวันศุกร เดือนสิบ แรมสิบสามค่ำ ปีระกาเบญจศก ศักราช ๑๒๓๕ ฯ

ริโปร์ตรายงานศาลรับสั่งบำระความ กรมพระนครบาลทูลเกล้าถวายเจ็ดวันครั้งหนึ่ง

◎ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้มีนามชื่อในท้ายหนังสือนี้ ซึ่งเป็นกรมมิตติระลาการศาลรับสั่ง ได้พิภากษาคดีกระทรวงกรมพระนครบาล ขอพระราชทานน้อมเกล้า ฯ ถวายคำพิพัย บังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้ายังมิได้สารบบครั้งก่อนความ ในกรมพระนครบาล ๓๗๖ พ้องประทับ ๖ ยังเรื่องราว ๑๐ รวมความ ๓๘๒ เรื่อง ตั้งแต่วันพุธเดือนแปดอุตราสาธขึ้นเก้าค่ำมีเรื่องรามาขึ้น เรื่องหนึ่งจีนเอกกล่าวโทษ นายแจ่ม นายแทน ว่าเอาดายพันจีนเจ็บมิยากแผล ๑ เรื่องหนึ่งอำแดงคลัยกล่าวโทษขุนอาธรัว ว่าทำบุตรอำแดงคลัยอายุ ๓ ปี ตาย ไม่สมัคเป็นภรรยาขุนอาธต่อไป ๑ รวม ๒ เรื่อง รวมเรื่องรามที่ยังค้างต่อตระลาการศาลรับสั่ง เก่าใหม่ ๑๒ เรื่อง รวมทั้งความในกรมพระนครบาล เป็นความ ๓๙๔ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณา ตั้งแต่วันพุธเดือนแปดอุตราสาธขึ้นเก้าค่ำปีจอฉศก มาจนวันอาทิตย เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสิบสามค่ำปีจอฉศก ฯ

◎ พระยาภาระสาปนกิจโกสล ได้กำกับศาลชุนกลางพิจารณาความเก่า เปรียบเทียบโจทยจำเลยยอมเลิกแล้วกัน นายโพลัง โจทย์ นายทิมกับพวก ๓ คน จำเลย หาวิวาทกันพันกัน ๑ ลูกขุนปฤกษาวางบท หมื่นประสิทธิกร นายเรียวโจทย์ ขุนวิจิตฉายา นายเอี่ยม จำเลย หาวิวาทพันกัน โจทย์แพ้มิยอมปรับเป็นเงิน ๖ ชั่ง ๖ ตำลึง สินไหมกึ่ง พิไนกึ่ง ๑ รวม ๒ เรื่อง ฯ

◎ พระยาราชวรานุกูล ได้กำกับศาลชุนทรงธรณี พิจารณาความเก่า ลูกขุนปฤกษาวางบท จำแลงบางโจทย์ โตะหะยิกะดี พวก ๔ คน จำเลย หาว่าผู้ร้ายย่องเบาลักทรัพย์สิ่งของไปโจทย์แพ้ จำเลยต้องใช้ทุนให้โจทย์เงิน ๔ ตำลึง เรื่อง ๑ ฯ

◎ พระยาราช โยธา ได้กำกับศาลชุนธรณีบาลพิจารณาความเก่า เปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน นายคำโจทย์ นายเมี้ยวพวก ๓ คน จำเลย หาวิวาทกันกัน เรื่อง ๑ ฯ

◎ พระยาราชรองเมือง ได้กำกับศาล ชุนโลกบาล ชุนบริรักษ พิจารณาความเก่า เปรียบเทียบโจทย์จำเลย เลิกแล้วกัน นายเทียวโจทย์ นายดี นายจัน นายฤท จำเลย หาวิวาทกันกัน ๑ นายอินโจทย์ นายนุช พวก ๔ คน จำเลย หาวิวาทกันพันกัน นายนุชทำขวัญโจทย์ ๑๐ ตำลึง เรื่อง ๑ รวม ๒ เรื่อง ฯ

◎ พระอินทรเทพได้กำกับศาล หลวงจำเมืองพิจารณาความเก่าใหม่ ลูกขุนปฤกษาวางบท นายศุกโจทย์ นายสายจำเลย หาว่าลักเงิน ชั่ง ๑๐ ตำลึง สืบพยานไม่สม โจทย์ต้องปรับไหม ชั่ง ๑๐ ตำลึง เป็นสินไหมกึ่ง พิไนกึ่ง ๑ เปรียบเทียบโจทย์จำเลยเลิกแล้วกัน ความใหม่ นายทิม หมื่นพิมิรอักษรโจทย นายรอ นายอิน พวก ๖ คน จำเลย หาวิวาทยุกรุกตีกันถึงน่าบันไดเรือน ๑ รวม ๒ เรื่อง ฯ

◎ พระพิเรนทรเทพได้กำกับ ๕ ศาลพิจารณาความเก่า เปรียบเทียบโจทย์จำเลยเลิกแล้วกัน ขุนรักษาราช โจทย์ นายอ่อน จำเลย หาว่าลักเรือ นายอ่อนยอมใช้ทุนเรือ ๖ ตำลึง เรื่อง ๑ นายโยโจทย์ นายนุช นายพรม จำเลย หาว่าลักตัดเอาของในตัวเดกจำเลยรับใช้ทุนโจทย์ เงิน ๒ ตำลึงกึ่ง เรื่อง ๑ รวม ๒ เรื่อง รวมได้พิจารณาความไปแล้ว ในกรมพระนครบาล ๘ เรื่องราวใหม่ ๑ รวม ๑๐ เรื่อง เก่าใหม่ แลวไป ๓๐ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาล ๓๔๗ พ้องประทับ ๖ เรื่องราวใหม่ ๑๑ ความใหม่ยัง ๑๗ รวม ๙๖๔ เรื่อง ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ ฯ

๏ พระยาเจริญราชไมตรี แขแมน ๑
๏ พระยาราชสุภาวดี ๑
๏ พระยาราชวรานุกูล ๑
๏ พระยากระสาปนกิจโกศล ๑
๏ ภษกรวงษ ๑
๏ พระยาราชโยธา ๑
๏ พระยาอินทราธิบดีสิริราชรองเมือง ๑
๏ พระมหามนตรี ๑
๏ พระอินทรเทพย์ ๑
๏ พระพิรนทรเทพย์ ๑

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๑

ว่าด้วยเรื่องคนเสียจริต

๏ มีพระบรมราชโองการมารพระยันตพูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ข้าราชการ ผู้ใหญ่ ผู้น้อย แลราษฎรทั้งปวงให้รู้ทั่วกันว่า บันดาคนซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ในกำแพงพระนคร แลนอกกำแพงพระนครโดยรอบ แต่ที่ตกทอดมาแต่บิดามารดาก็ดี ได้ถ้าญาติพี่น้องบุตรหลานบ่าวทาษของตนก็ดี แลผู้ซึ่งได้รับพระราชทานเฉลิมศักดิ์ของพระองค์ใดก็ดี เลี้ยงรักษาคนบ้าคนใบ้คนเสียจริตคนฟั่นเฟือนอยู่ด้วยกันทุกวันนี้ ๆ มีอยู่ ก็ให้ผู้นั้นหาใจใส่ให้ได้รักษาพยาบาลอย่าให้ผู้ใดเอาไปทิ้งเสียในที่ต่างๆ ได้ ถ้าคนเสียจริตพลัดเพลงหลบหนีไปเมื่อใดก็ให้เจ้าของบ้าน เจ้าของเรือนญาติพี่น้อง ผู้ที่รับคนเสียจริตไว้รักษานั้น มาอายัดยอกรูปพรรณสัณฐานตำนิกิริยาอาการ ต่อเวนการมวังให้แน่นอน แล้วให้การมวังรู้หมาย ว่าวันนี้แต่ละคนๆ ที่ยังคงอยู่นั้น เป็นเจ้าของข้ามาอายัดประตูต่อเวนการมวัง เวนนี้ซ้อนนั้น เป็นผู้ใด้รับอายัดว่าอย่างนี้ไว้หนึ่งไปรูปพรรณสัณฐานอาการกิริยาตำนิมุ่งหมายอย่างนั้น แล้วให้เขียนหนังสือ แล้วมอบให้ผู้ถือประตูวิเสดไชยศรีฉบับหนึ่ง ประตูเทวาพิทักษ์ฉบับหนึ่ง ประตูพิทักษ์บวรฉบับหนึ่ง ประตูสุนทรทิศาฉบับหนึ่ง ประตูเทวาภิรมย์ฉบับหนึ่ง เอาไว้ที่หน้าพระฉางฉบับหนึ่ง ให้เก็บไว้มายาอายัดไปฉบับหนึ่ง แล้วให้การมวังผู้รับอายัดเรือกนาเงินข้าอายัดแต่ยาทหนึ่ง แล้วจึงให้เจ้าของข้าไปยอกต่อการมวังระแวกบ้านให้ช่วยตามจับ แลให้จำรองบันร่วงติดตามจับเสียให้ได้ ตัวโดยเร็วอย่าให้ล่วงเวลาเสีย ถ้าญาติพวกพ้องเหลือกำลังที่จะระวังดูแลรักษา ก็ให้เอาตัวคนเสียจริตนั้น มามอบหมายส่งให้กรมพระนครบาล ด้วยโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเข้าหลวงไว้สำรับแจกให้เลี้ยงคนเสียจริต ถ้าไม่มีผ้านุ่งผ้าห่มให้กรมพระนครบาลไปรับที่โรงทานมาให้ ทรงพระกรุณาโปรดไม่ให้อดอยากอัตคัดสิ้นอนึ่งถ้าญาติพวกพ้องรับคนเสียจริตไว้รักษาพยาบาล ปล่อยทิ้งไว้ให้เที่ยวไปมาได้ตามลำพัง ถ้าคนเสียจริตนั้นเข้ามาในพระบรมมหาราชวังก็ดี ในพระราชวังบวรสถานมงคลก็ดี คือล่วงเข้ามาในประตูพิมานไชยศรี ประตูศรีสุนทร ประตูมงคลศิลา เจ้าพนักงานจับได้ ถ้ามีสาตราวุธก็ริดให้ปรับไหมญาติพวกพ้องของคนเสียจริตเปนเงินตราสามชั่ง ถ้าไม่มีเครื่องสาตราวุธให้ปรับไหมสองชั่ง ถ้าจับได้ที่ชั้นกลาง คือล่วงเข้ามาในประตูวิเสดไชยศรี ประตูเทวาพิทักษ์ประตูรัตนพิศาล ถ้ามีอาวุธให้ปรับไหมสองชั่ง ไม่มีอาวุธให้ปรับไหมชั่งเสี้ยตำลึง ถ้าจับได้ที่ชั้นนอกคือล่วงเข้ามาใน ประตูพิทักษ์บวร ประตูสุนทรทิศา ประตูเทวาภิรมย์ ถ้ามีอาวุธให้ปรับไหมชั่งเสี้ยตำลึง ไม่มีอาวุธปรับไหมชั่งหนึ่ง ถ้าจับได้ที่ชั้นรอบกรุงเทพมหานคร พระบรมมหาราชวัง มีสาตราวุธให้ปรับไหมห้าตำลึง ไม่มีสาตราวุธให้ปรับไหมสามตำลึง แลเงินค่าปรับไหมทั้งปวงนี้ ขอพระราชทานแปรรางวันแก่เจ้าพนักงานผู้จับแลให้กรมมหาดไทย กรมพระคลังโหม กรมพระสุรัสวดี กรมเมืองนายอำเภอ สังฆการี หมายประกาศแก่ข้าราชการ ฝ่ายทหารพลเรือน เจ้าต่างกรมจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม ในพระบรมมหาราชวัง ในพระบวรราชวัง แลพระอารามในกำแพง พระอารามนอกกำแพงพระนครราษฎรชาวบ้านทุกอำเภอทั่วไป หมายประกาศนี้พิมพ์มาณวันอาทิตย เดือนห้า จุลศักราช ๑๒๑๕ ปีมะแมนักษัตรเอกศก ฯ

ข่าวตาย

๏ หม่อมเจ้าหญิงจุ่นในพระสัมพันธวงษเธอ กรมหลวงพิทักษมนตรี ประชวรโรคชรามาช้านาน หมอเยียวยารักษาประการใดๆ ก็ไม่หาย อาการมาจนถึง วันอังคาร เดือนแปดอุตราสาท แรมสี่ค่ำ มีรถดับ อาการหนักลง ครั้นวันอังการ เดือนแปดอุตราสาท แรมเจดค่ำ มีรถดับ สิ้นชีพักไษย ชนมายุ ๗๔ ปี พระราชทานเพลิงพระศพที่วัดใหม่ศพ ฯ

ข่าวพิธีราชการถวายบังคมลาบวช

เป็นภิกษุ ๒๓ สามเณร ๑ รวม ๒๔ นาย

๑ นายท้วมทหารมหาดเล็ก ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ สิบบาท กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันศุกร เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นสิบสองค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดมหาธาตุ ฯ

๒ นายยิ้มทหารมหาดเล็ก เป็นศิษย์ปราโมทในกรมปลัดที่ ๑ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ สามตำลึงกึ่ง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันอาทิตย เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดบุญศิริมาตยาราม ฯ

๓ นายพันทหารมหาดเล็ก ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ สองตำลึงกึ่ง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันอาทิตย เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดบุญศิริมาตยาราม ฯ

๔ นายรถทหารมหาดเล็ก ในกรมปลัดที่ ๒ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ สองตำลึงกึ่ง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันพุธ เดือนแปดบุรพาสาธ แรมสิบค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดรังษี ฯ

๕ นายน้อมทหารมหาดเล็ก เป็นที่ชายได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ สี่ตำลึง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันพุธ เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสองค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดโสมนัสวิหาร ฯ

๖ นายสวัสดิทหารมหาดเล็ก เป็นที่เอี่ยดคงได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ สามตำลึง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันพฤหัสบดี เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสามค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดทองนพคุณ ฯ

๗ นายชื่นทหารมหาดเล็ก ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ สองตำลึงกึ่ง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันพฤหัสบดี เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสามค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดราชสิทธาราม ฯ

๘ นายหรุ่นทหารมหาดเล็ก เป็นศิษย์ปราโมทได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละสามตำลึงกึ่ง กราบถวายบังคมลาบวช แต่เมื่อวันศุกร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสี่ค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดเครือวัล ฯ

๙ นายโชตทหารมหาดเล็ก ในกรมปลัดที่ ๑ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ สองตำลึงกึ่งกราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันศุกร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสี่ค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดสุทัศนเทพวราราม ฯ

๑๐ นายประจันตสิทธิการทหารมหาดเล็ก เป็นที่เกาวิงชายได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ห้าตำลึง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันอาทิตย เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นหกค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดเครือวัล ฯ

๑๑ นายกว่างทหารมหาดเล็ก ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ สามตำลึง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันอาทิตย เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นหกค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดมหาธาตุ ฯ

๑๒ หม่อมราชรถยานปลัดการมรถ ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดปีละ สิบตำลึง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันอาทิตย เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นหกค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดสุทัศนเทพวราราม ฯ

๑๓ นายหมื่นสมุหทหารมหาดเล็กวรฤทธิ ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดปีละ สิบตำลึง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันจันทร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นหกค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดบุบผาราม ฯ

๑๔ หลวงสรวิสิทธิยามการ เป็นนายแขนในกรมปลัดที่ ๔ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ สิบตำลึง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันอังคาร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นแปดค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดรักระวิติราชวราส ฯ

๑๕ นายจิตรทหารมหาดเล็ก เป็นที่ชายนี้ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ สี่ตำลึง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันพฤหัสบดี เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสิบค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดยมนิวาส ฯ

๑๖ หม่อมราชวงษสวาททหารมหาดเล็ก ในกรมปลัดที่ ๓ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ สองตำลึง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันเพฤหัสบดี เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสิบค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดรฆังโฆสิตาราม ฯ

๑๗ นายบันยงทหารมหาดเล็ก เป็นที่ชายนี้ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ สี่ตำลึง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันศุกร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสิบเอ็ดค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดราชประดิษฐ ฯ

๑๘ นายโคมทหารมหาดเล็กวรฤทธิ บุตรพระยาราชโกษาได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดปีละสองตำลึง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันศุกร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสิบเอ็ดค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดรักระวิติราชวราส ฯ

๑๙ นายหมุนทหารมหาดเล็กวรฤทธิ ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดปีละ สองตำลึง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันศุกร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสิบเอ็ดค่ำ ปีจอฉศก อยู่วัดบุบผาราม ฯ

๒๐ นายถมทหารมหาดเล็ก เป็นศิษย์ปราโมทได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ สามตำลึงกึ่ง กราบถวายบังคมลาบวช แต่ณวันเสาร

เดือนแปดอุตราสาธ จันสิบสองค่ำ ปีจอสกก อยู่วัดราชบพิธ ฯะ ๒๑ นายทหารมหาดเล็ก เป็นที่กอปราดให้รับพระราชทานเงินเดือน ๆะ สามตำลึงกึ่งกรายกรายบังคมลายวช แต่ณวันอาทิตย เดือนแปดอุตราสาธจันสิบสามค่ำ ปีจอสกก อยู่วัดพิไชยญาติ ฯะ ๒๒ นายบุตรทหารมหาดเล็ก บุตรพระยาวรพงษพิพัฒเป็นที่กอปราดให้รับพระราชทานเงินเดือน ๆะ สามตำลึงกึ่ง กรายกรายบังคมลายวชแต่ณวันอาทิตย เดือนแปดอุตราสาธจันสิบสามค่ำ ปีจอสกก อยู่วัดพิไชยญาติ ฯะ ๒๓ หลวงศรีเยาวภาษ ให้รับพระราชทานเบี้ยหวัดปีละสิบตำลึง กรายกรายบังคมลายวช แต่ณวันศุกร เดือนแปดอุตราสาธจันสิบเอ็ดค่ำ ปีจอสกก บวชวัดประยุรวงษอยู่วัดบุบผาราม ฯะ ๒๔ หม่อมราชวงษใย ให้รับพระราชทานเบี้ยหวัดปีละสามตำลึง กรายกรายบังคมลายวชเปนปีละสามหน แต่ณวันศุกร เดือนแปดอุตราสาธจันสิบค่ำ ปีจอสกก อยู่วัดบุบผาราม ฯะ

คำเสกน้ำชักปฤกษาคดีเมืองไทย

หลวงรัตุรงค์โยธา นายทหาร

พระยาราชสุภาวดี ๑
พระยาศรีสิงหัฬ ๑
พระยาราชวรานุกูล ๑
พระยากลาปนกิจโกสล ๑
๑ ข้าพระพุทธเจ้า พระยาภาษกรวงษ ๑
พระยามหาอำมาตย ๑
พระยาอภัยณุชิต ๑
พระยาไชยสวัสดิยาธิบดี ๑
พระยาจริญราชไมตรี ๑
พระยาพิพิธไชยโกษ ๑

เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ปฤกษาด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมพร้อมกัน ด้วยพระเจ้าบรมวงษเธอสมเดจเจ้าพ้นหัวมาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ มีรับสั่งให้พระยาอนุรักราชมณเฑียรตัดคำให้การหม่อมเจ้าปลื่อน หลวงรัตุรงค์โยธา นายทหาร นายพ่วง ขึ้นกรายบังคมทูลพระกรุณาทรายน้ำจองๆ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าๆ ให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ปฤกษาทัดสินนั้น ข้าพระพุทธเจ้ารับใส่เกล้าๆ ตรวจดูได้ความ ๔ ข้อ ข้อ ๑ หลวงรัตุรงค์โยธา นายทหาร ว่าหม่อมเจ้าปลื่อนเป็นผู้ร้ายวิ่งราวหมวกนายทหาร ข้อ ๒ ว่าหม่อมเจ้าปลื่อน นายพ่วง เอาขวานฟันนายทหารถูกเสียขาด เอามีดไล่แทงนายทหาร ข้อ ๓ หม่อมเจ้าปลื่อน นายพ่วงว่าพวกหลวงรัตุรงค์โยธาเอาลุ้มรุมชก หม่อมเจ้าปลื่อน นายพ่วง ข้อ ๑ ว่าพวกหลวงรัตุรงค์โยธาเอาธิฐุบดีสะนายพ่วงแตก ฝ่ายละ ๒ ข้อก็หามีกันไม่ หลวงรัตุรงค์โยธานำสืบนายบูมหยานสาบานแล้วเบิกความว่า เหนแต่หม่อมราชวงษจรถือขวานไล่ฟันแย่งหมวกนายทหารหมวกหนึ่งนั้น ชายหม่อมพวกหม่อมราชวงษจรหยิบหมวกนายทหารขึ้นไป นายทหารไม่ทันใจสืบพยานต่อไป พยานนี้สืบมาก็ไม่สมคำให้การหลวงรัตุรงค์โยธานายทหาร แต่หลวงรัตุรงค์โยธานายทหารได้ให้การรับสารภาพจนเต็มแก่โทษไว้ แต่ก่อนสืบพยานนั้นครั้ง ๑ ว่าหลวงรัตุรงค์โยธานายทหารจับหม่อมเจ้าปลื่อน เอาผ้ามัดแขนข้างขวาไปส่งพระยาอินทราธิบดีสีห์ราชรองเมือง แลหลวงรัตุรงค์โยธานายทหารให้การจนเต็มแก่โทษภายหลังสืบพยานนั้นครั้ง ๑ ว่าหลวงรัตุรงค์โยธานายทหารว่าหม่อมราชวงษจร เป็นผู้ร้ายวิ่งราวหมวกไป แลหลวงรัตุรงค์โยธานายทหารให้การว่าหม่อมเจ้าปลื่อนเอาขวานฟันถูกนายทหารขาดแล้วแย่งหมวกนายทหารไป นายพ่วงวิ่งมาแก้หม่อมเจ้าปลื่อนหลวงรัตุรงค์โยธานายทหาร กับพวก ๖ คน รุมชกหม่อมเจ้าปลื่อนนายพ่วง แล้วเอาธิฐุบดีสะนายพ่วงแตก แล้วมัดแขนหม่อมเจ้าปลื่อนนายพ่วงไป ส่งพระยาอินทราธิบดีสีห์ราชรองเมือง ให้ความชัดดังนี้ เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต เหนพร้อมกัน ว่าหม่อมเจ้าปลื่อนมีสาเหตุด้วยราชตระกูล ฝ่ายหลวงรัตุรงค์โยธา ก็เป็นข้าทูลละอองๆ รู้จนยธรรมเนียมราชการแล้ว ถึงไหนว่าหม่อมเจ้าปลื่อน จะเกี่ยวข้องคดีประการใดชอบแต่จะฟ้องร้องยังโรงศาล ตามกระทรวงซึ่งจะควร ซึ่งหลวงรัตุรงค์โยธานายทหาร กับย่าวทาษ ยังอาจกลุ้มรุมชกหม่อมเจ้าปลื่อนนายพ่วง เอาธิฐุบดีสะนายพ่วงแตก ดุจับหม่อมเจ้าปลื่อนนายพ่วง ว่าเป็นผู้ร้ายเอาผ้ามัดแขนไปส่ง พระยาอินทราธิบดีสีห์ราชรองเมือง แล้วหลวงรัตุรงค์โยธานายทหาร สาระภาพครั้งก่อนแต่ที่ชอบมา ครั้นสืบพยานรู้ชัดว่าผู้อื่นเป็นผู้ร้ายภายหลัง

ซึ่งสารภาพว่าชกหม่อมเจ้าเปลี่ยนนายพ่วง เอาธิฐุบศีสะนายพ่วงแตกโลหิตไหล หลวงจักรุงค์โยธา นายเทศ กับย่าวทาษมีความผิดอยู่ด้วยกัน ต้องบทพระอายการว่า ท่านมิได้เป็นโจรลักสิ่งของๆ ทน จับกุมผู้ท่านว่าลักของตนไว้ให้ไหมเท่าทรัพย์ซึ่งตู่นั้น ถ้าผู้นั้นมักจำของคืนว่าพื้นแทน ให้ไหมให้น้ำผู้เจ็บโดยบาทเจ็บ บทหนึ่งว่าท่านหาผิดมิได้ ไปเกาะกุมเอาท่านมาพิจารณาว่ากล่าวลงอาญาศุภเงินทอง ร่ำเรียนพิพากษาให้จำคืนที่โยงจำของผู้ใดทำดังนี้ ท่านว่าผู้นั้นผิดเจ็ดให้ไหมโดยศักดิ์ แล้วให้ไหมโดยลักจำของตามพระราชกฤษฎีกา บทหนึ่งว่า วิวาทตีกันมีโทษ ๙ กระทง ๑๐ กระทงมิให้เรียงกระทงไหม โทษสิ่งใดหนักให้เอาแต่สิ่งหนึ่งตั้งไหม ตำนา ๔๐๐ ลงมาให้เอาบันดาศักดิ์ผู้เจ็บผู้ใดตั้งไหม แต่นา ๔๐๐ ขึ้นไป ให้เอาบันดาศักดิ์ผู้สูงนาฝ่ายเดียวตั้งไหมให้น้ำผู้ชำนะ ถ้ายศักดิ์เสมอกันทั้งสองฝ่ายศักดิ์นั้น ให้ไหมกลางกันเหลือนั้นเป็นสินไหมกึ่งพินัยกึ่ง แต่นา ๔๐๐ ขึ้นไปให้ไหมแต่ต้นหนังสือร้อง ถ้าต่ำนา ๔๐๐ ลงมาพวกกลั่งไปด้วยนั้น ให้ไหมกึ่งผู้ลงมือ แลหลวงจักรุงค์โยธา นายเทศ มีความผิดดังนี้ หม่อมเจ้าเปลี่ยนนา ๑๕๐๐ หลวงจักรุงค์โยธานา ๖๐๐ ต้องบทพระอายการ ให้หลวงจักรุงค์โยธา นายเทศ ตามศักดินาหม่อมเจ้าโดยถานเสมอคนๆนึ่งเป็นเงินสิบเฟื้องทำลึงสองบาทสลึงเฟื้อง สองคนเงินชั่งสิบห้าตำลึงสามสลึง เป็นแต่พินัยหลวง ปรับหลวงจักรุงค์โยธา นายเทศตามศักดินาหม่อมเจ้า ขัดเอาผ้าบังหน้าหม่อมช้ายขวาหม่อมเจ้าเปลี่ยน เงินชั่งสามตำลึงบาท ขัดให้การว่าหม่อมเจ้าเปลี่ยนวิ่งราวหมวก แลเอาชายพื้นนายเทศถูกสั้นจากไม่จริงท่านมักได้ไม่มีบาดเจ็บถานยอมช้าศักดิ์เสมอกัน เงินสิบสี่ตำลึงสองบาท ตำลึงสองบาทสองสลึง รวม หกชั่งสองตำลึงสามบาทสองสลึง หลวงจักรุงค์โยธานายเทศตามศักดินาหลวงจักรุงค์โยธา ขัดเอาธิฐุบนายพ่วงศีสะแตกตามศักดิ์ไม้ เงิน สองชั่งสิบสองตำลึงเฟื้อง ขัดเอาผ้าผืนนายพ่วง เงิน สิบสี่ตำลึงสองบาทสามสลึง รวม สามชั่งหกตำลึงสองบาทสามสลึงเฟื้อง รวม เก้าชั่งเก้าตำลึงสองบาทสลึงเฟื้อง เป็นสินไหมกึ่งพินัยกึ่งที่ขัด หลวงจักรุงค์โยธา นายเทศ ว่า หม่อมเจ้าเปลี่ยนนายพ่วง วิ่งราวหมวกของนายเทศไป ราคาหมวกนั้นมากน้อยเท่าใดมิได้มีแจ้งมา ให้ตระลาการที่ราคาหมวก จะควรเท่าใด ให้อาราคาหมวกนั้นตั้งปรับ หลวงจักรุงค์โยธา นายเทศ เป็นเงินเท่าราคาหมวกนั้นเป็น สินไหมกึ่ง พินัยกึ่งที่ขัด หม่อมเจ้าเปลี่ยน นายพ่วง ว่า หลวงจักรุงค์โยธา นายเทศ กับ ย่าว ทาษ ชก หม่อมเจ้าเปลี่ยน นายพ่วง ไม่มีบาดเจ็บแลไม่ได้ทำคำคราสินไว้ จอพระราชทานให้ยกที่ขัดชกไม่มีบาดแผลนั้นเสีย ให้ตระลาการชำระเร่งเงินสินไหมที่ผู้เสียให้แก่ผู้ได้ เร่งเงิน เสมิก พินัย ส่งเข้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ ที่ขัดนายพูนเบิกความว่า หม่อมราชวงษ์ชวิ่งราวหมวกนายเทศไปนั้น เป็นแต่คำนายพูนพยาน เบิกความแต่ผู้เดียว ไม่มีผู้อื่นยืนยันพร้องร้องหม่อมราชวงษ์ชร ระชำระต่อไปนั้นไม่ควร ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ๚

๏ ซึ่งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ว่าความเรื่องนี้ ซึ่งเสนาบดีจตุสดมภ์กรมวังกรมเมือง ปฤกษาตัดสินปรับไหมหลวงจักรุงค์โยธา เสมิกแผ่นดิน ปรับเป็น สินไหม พินัย นั้นก็ควรแล้ว แต่หลวงจักรุงค์โยธานี้ เป็นข้าราชการยังอาจทูลขอพระราชทานหม่อมเจ้าเปลี่ยน ซึ่งเป็นราชตระกูลตามอำเภอใจ หลวงจักรุงค์โยธาก็เป็นราชตระกูลมีความผิดอยู่อีกชั้นหนึ่ง ไม่ควรเป็นข้าราชการต่อไป แต่ทรงเห็นว่า หลวงจักรุงค์โยธาเป็นคนใหม่ ยังหารู้จักขนบธรรมเนียมราชการโดยเสียยังไม่ ๆ แลใกล้ค่ำมากนักจะเรียงรองอยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ภาคทัณฑ์โทษหลวงจักรุงค์โยธาไว้ครั้งหนึ่ง ให้ตระการเรียกทรัพย์หลวงจักรุงค์โยธาไว้ อย่าให้ทำการบังอาจกำเริบเช่นนั้นต่อไป ๚

บอกเมืองสมุทปราการ

๏ ณวันจันทร์เดือนแปดอุดรสาย ขึ้นเจ็ดค่ำปีจอสัปตศก มีใบบอกเมืองสมุทปราการมาฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่า เรือกลไฟ ๒ ลำเข้ามาถึงเมืองสมุทปราการ ลำหนึ่งชื่อเฉียเฉียกัปตันชื่อโมละเซนชาติภาษี แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงค์โปร์ ขึ้นห้างร้านฝรั่งมาจาก คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กัปตันกับหน อินเดียนิยกลาสี จีนไหยสาน รวม ๓๖ คน ยี่สิบสี่วันมาจากเมืองสิงค์โปร์ ๔ วันถึงเมืองสมุทปราการ

ณวันอาทิตย์เดือนแปดอุดรสาย ขึ้นหกค่ำปีจอสัปตศก ลำหนึ่ง

ชื่อกอนโสเลเซีย กัปตันชื่อทอมายกอมากชาติอังกฤษ แจ้งความว่า มาแต่เมืองฮ่องกงจีนห้างอินเชียรศลาเอนกอมปะนีกรุงเทพ ๆ ไม่มีสินค้า คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กัปตัน ต้นหน อินเยอเนีย กลาสี จีนโคยสาน รวม ๒๓ คน มีปืนบอกหนึ่งดินดำไม่มี มาแต่เมืองฮ่องกง ๑๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ วันอาทิตย เดือนแปดอุตราสาท จันทกค่ำ ปีรอฉศก

◎ อีกฉบับหนึ่งมีความว่า เรือกลไฟลำหนึ่ง กำปั่นยารกลำหนึ่งเข้ามาถึงเมืองสมุทปราการ เรือกลไฟนี้ชื่อกรมท่า กัปตันชื่อแหมเฟนเดนชาติอังกฤษ แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงค์โปร์ จีนห้างแอยดุลหุซมแอนด์กอมปะนีกรุงเทพ ๆ มีปืน ๒๔ หีบเล่าเยียถัง ๑ หมากแห้ง ๔๖๒ หาบกับสินค้าต่าง ๆ ๕๓๖ หีบ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กัปตันต้นหน อินเยอเนีย กลาสี รวม ๕๐ คน ปืนดินดำไม่มี มาจากเมืองสิงค์โปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ วันศุกร เดือนแปดอุตราสาท จันทสิบเอกค่ำปีรอฉศก กำปั่นยารกลำหนึ่งชื่ออาเดน กัปตันชื่อรอเบิดแกลษเชนชาติอังกฤษ แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงค์โปร์ จีนห้างบีกิมแปกหิมเอนดกอมปะนีกรุงเทพ ๆ ไม่มีสินค้า คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กัปตันต้นหน กลาสี รวม ๑๑ คน ปืนดินดำไม่มี มาจากเมืองสิงค์โปร์ ๑๒ วันถึงเมืองสมุทปราการ วันศุกร เดือนแปดอุตราสาท จันทสิบเอกค่ำปีรอฉศก ครั้นรุ่งขึ้นเรือกลไฟลำหนึ่งชื่อปากน้ำ กัปตันชื่อรากแปลกชาติอังกฤษเข้ามาถึงเมืองสมุทปราการ แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงค์โปร์ จีนห้างจีนบุญหลีกรุงเทพ ๆ มีสินค้าต่าง ๆ ๘๙ หีบ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กัปตันต้นหน อินเยอเนีย กลาสี ๔๒ คน จีนโคยสาน ๔ รวม ๔๖ คน ปืนดินดำไม่มี มาแต่เมืองสิงค์โปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ วันเสาร เดือนแปดอุตราสาท จันทสิบสองค่ำ ปีรอฉศก

ฯะ

บอกน้ำฝนต้นเข้า กรุงเก่า อ่างทอง ลพบุรี ไชยนาท สุพรรณบุรี

ปีรอฉศก ๑๒๓๖ น้ำฝนต้นเข้าทั่วเมือง เดือน ๘

ชื่อเมือง	ฝนตกกี่วัน	น้ำฝน ปีรอฉศก นิ้ว	ทสางค์	สตางค์	ปีกาบเบญจศก นิ้ว	ทสางค์	สตางค์	น้ำท่า ปีรอฉศก นิ้ว	ปีกาบเบญจศก นิ้ว	ต้นเข้า ที่ส่วน ทำแล้ว	ยังไม่ได้ทำ
กรุงเก่า	๑๔	๕	..	..	..	๘	๖	..	..	แควป่าสัก ๕	แควป่าสัก ๑
เมืองอ่างทอง	๘	๑๑	๘	..	๖	๕	..	๑๓๘	๕๘	..	..
เมืองลพบุรี	๕	๕	๑	..	๒	๓	..	๑๘๒	๓๖	..	..
เมืองไชยนาท	๑๓	๑๓	๑	..	..	๗	..	๘๗	๕	..	..
เมืองสุพรรณบุรี	๘	๘	๒	..	๔	๒	..	..	..	..	..

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ นำเบอร์ ๑๒๖ วันอาทิตย เดือน ๙ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๑๔

ประกาศตราตระกูล

๏ ศุภมัสดุ ลุศักราช ๑๒๓๕ กุญชรสังวัจฉระกติกมาศกฤษณ ปักษสัตมีดิถี สุริยวาร บริเฉทกาลกำหนดพระบาทสมเด็จ พระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎบุรุษยรัตน ราชรวิวงษ วรุตมพงษบริพัตรวรขัตติยราชนิกโรดม จาตุรันต บรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสดจออกพระที่นั่ง อมรินทรวินิจฉัยมไหศวริยพิมาน โดยสถานอุตราภิมุข พร้อมด้วย พระบรมราชวงษานุวงษ แลท่านเสนาบดี ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท จึ่งมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสว่า (ทรงประกาศดังนี้)

" เราพระเจ้ากรุงสยาม ขอประกาศแก่พระบรมวงษานุวงษ แลท่านเสนาบดีแลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยให้ทราบทั่วกันว่า ซึ่งท่านทั้งหลายได้มอบศิริราชสมบัติให้เรา ยกขึ้นเปนพระเจ้ากรุงสยาม มิได้มีความรังเกียจนั้น เราคำนึงคิดเหนการซึ่งท่านเปนอันมากด้วยแต่กรุงเทพทวาราวดีศรีอยุทธยาเก่ายังดำรงอยู่นั้น พระเจ้าแผ่นดินได้ดำรงราชสมบัติมาถึง ๓๔ พระองค์ เวลาเมื่อเปลี่ยนผลัดแผ่นดินใหม่ บางครั้งก็เกิดยุทธนาการแย่งชิงด้วยอำนาจชิงกันแลกัน จนถึงเกิดศึกในกลางพระนครเปนพิบัติต่าง ๆ ด้วยเกี่ยวเนื่องพวกเปนเหล่าแตกร้าว ปราศจากสามัคคีมานะกตญูไม่คิดตามการที่สมควรแทบจะทุกครั้งทุกคราวมา จนถึงตั้งกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยานี้ พระบรมราชวงษซึ่งได้ดำรงศิริราชสมบัติ เปนประฐมกระษัตรมาถึง ๔ พระองค์นับได้ ๙๐ ปีเสศจนถึงแผ่นดินปัจจุบันนี้ ก็มิได้เกิดยุทธนาการแย่งชิงกันให้ได้ความเดือดร้อน แก่ประชาราษฎรแต่สักครั้งหนึ่ง เลยควรจะเหนความดีความชอบอันใหญ่ยิ่ง ในพระบรมวงษานุวงษแลข้าราชการทั้งปวง ด้วยเรานี้มีอายุน้อยกว่าพระเจ้าแผ่นดินแต่กาลก่อน ๆ มา ท่านทั้งปวงก็มิได้มีความรังเกียจ เพราะท่านมีใจรฦกถึงพระเดชพระคุณ สมเดจพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเปนต้นบรมวงษมาทุก ๆ พระองค์โดยลำดับ รับฉลองพระเดชพระคุณมิให้เสื่อมสูญเสียพระเกียรติยศ มีความสวามิภักดิ์สมัคสโมสรพร้อมเพรียงกัน การจึงเรียบร้อยตลอดมาได้ ก็เหนความดีความชอบในพระบรมวงษานุวงษ แลท่านเสนาบดีแต่ก่อนซึ่งล่วงไปแล้วก็ดี แลที่ยังดำรงค์อยู่ในปัจจุบันนี้ก็ดี มีฉันทอัธยาศรัย พร้อมใจกันภักดีสัตย์ซื่อต่อพระบรมราชวงษนี้จึงได้สืบอิศริยยศต่อ ๆ มา ตามตระกูลเนื่องกันโดยการปรกติ มิได้คิดวิร้าวราญ ก็เปนความดีอย่างยิ่ง เพราะฉนั้นเรามีจิตรคิดจะทำนุบำรุงวงษตระกูลของท่านทั้งหลาย ให้เจริญยืนยาวปรากฎไปสิ้นกาลนาน จึ่งให้สร้างตราเครื่องราชอิศริยยศ สำรับสำแดงอิศริยยศ แลความชอบแห่งท่านผู้ที่มียศนับตาศักดิ์สืบวงษตระกูลมา เพื่อให้รฦกถึงท่านผู้ใหญ่ที่ได้รักษาแผ่นดินบังคับ

การมาแต่ก่อน ตลอดจนถึงท่านผู้ที่ได้ทำนุบำรุงแผ่นดิน และรักษาการบัดยุบันนี้ จะได้เหนว่าสืบเนื่องกระกูลวงษท่านไปสิ้นกาลนานเปนเกรียติยศแก่ท่านผู้มีความชอบทุก ๆ กระกูลเนื่องไปมิให้เสื่อมทราม แลว่องตั้งจิตรพร้อมใจกันช่วยทำนุบำรุงแผ่นดิน แลช่วยรักษาวงษกระกูลซึ่งกันแลกันสืบต่อไป ให้ปราศจากอัคติสี่ประการประกอบสามคิสไมสมเปนนิรันดรกาล ฉลองพระเดชพระคุณแต่ประชุมบรมกระษัตรมา ให้มีความสุขศิวิสวัดดีอายุวัฒนยืนนาน ขอทุกท่านทุกนายเทอญ ๆ ฯ

๏ แลวันนี้มีพระบรมราชโองการคำรัดสั่ง เจ้าพระยาธรรมมาธิกรณาธิบดี ศิริสุวิรมหามัคยวงษราชพงษนิกรานุรักษมหาสวามิภักดิบรมวโรปการาภิรมย์สรรโพคมกิจวิจารณ มหามณเฑียรบาลบดินทรราชนิเวศนินทรามาตย อันเตบุริกนารถเสนาบดีอภัยพิริยปรากรมพาหุ ซึ่งเปนประธานาธิบดีในกรมวัง ให้ประกาศแก่พระบรมราชวงษานุวงษ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน ฤๅผู้หนึ่งผู้ใดที่จะได้รับเครื่องราชอิศริยยศในแผ่นดินสยาม ให้ทราบทั่วกันว่า พระบาทสมเดจ์พระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้สร้างตราเครื่องราชอิศริยยศสำรับพระราชทานสำแดงอิศริยยศแลความชอบ ผู้ที่มียศบันดาศักดิ์กระกูลวงษ์สืบมา เพื่อจะให้เปนที่ระฦกถึงท่านผู้ใหญ่ที่ได้รักษาแผ่นดินแลรักษาการมาแต่ก่อน ตลอดจนถึงท่านผู้ที่ได้ทำนุบำรุงแผ่นดิน แลรักษาการประจุบันนี้ด้วย จะได้เปนที่ระฦกสืบกระกูลของท่านไปสิ้นกาลนาน จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งพระราชบัญญัติ แลคำประกาศไว้สำรับตราเพื่อจะให้ท่านทั้งปวงทราบทั่วกันดังนี้ เครื่องราชอิศริยยศ ซึ่งทรงพระราชดำริห์ให้สร้างขึ้นคราวนี้ ชื่อจุลจอมเกล้า เปนตราสำรับกระกูลแบ่งยศเปน ๓ ชั้น ฯ

๏ ชั้นที่ ๑ ชื่อปฐมจุลจอมเกล้า มีดวงตราเลก ขอบตราข้างน่าเปนแฉกแปดแฉก ลงยาราชาวดีศิริชมภู มีรัศมีทองออกตามระหว่างแฉก มีใบโพธิพฤกษสองข้าง ลงยาราชาวดีศิริเขียว กลางดวงตรานั้นเปนพระราชสาทิศลายาลักษณ์ในพระบาทสมเดจ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอบพระราชสาทิศลายาลักษณ์ลงยาราชาวดีศิริขาบ ในกลางขอบมีตัวอักษรทองว่า (เราจะบำรุงกระกูลวงษให้จริญ) ปลายแฉกข้างบนมีจุลมงกุฎ ลงยาราชาวดีศิริเขียวศิริแดงศิริขาบศิริขาว ด้านหลังดวงตรานั้นเหมือนอย่างข้างน่า แปลกแต่ที่กลางดวงตรานั้น เปนรูปช้างสามเศียรลงยาราชาวดีศิริขาว บนหลังช้างมีรูปดวิสูล ลงยาราชาวดีศิริขาว ขอบรอบช้างนั้นเปนจักร ลงยาราชาวดีศิริขาวพื้นแดง ในขอบจักรมีตัวอักษรทองว่า (ปีรกาเบญจศกศักราช ๑๒๓๕) ดวงตรานี้สำรับห้อยผ้าสไบพาดศิริชมภูอ่อนกว้าง ๔ นิ้วสายสไบพาดบ่าขวามาซ้าย มีดวงตราใหญ่อีกดวงหนึ่ง มีอักษร จ. ทองคำประกับเพชรสามตัวไคว่กันคือ (จุฬาลงกรณ์จุลจอมเกล้า) พื้นศิริชมภูขอบรอบตัว จ. ลงยาราชาวดีศิริขาย มีอักษรตัวทองว่า (เราจะบำรุงกระกูลวงษให้จริญ) มีแฉกในเปนแฉกเปนรัศมีทองแฉกนอกเปนแฉกเปนรัศมีเงิน สลักเปนเพชรโสร่งดวงตราสำรับคิดเลื่อนข้างซ้าย แลมีสายสร้อยทองคำสำรับคิดเลื่อนครุย ยาวหกศอกสามนิ้ว กลางสายสร้อยเปนรูปช้างสามเศียรมีจุลมงกุฎอยู่บนหลัง เครื่องสูงสองข้างมีรูปราชสีห์คชสีห์ตราแผ่นดินประดองอยู่กลางมีอักษร ร. ป. ร. ไคว่กัน คือ (จุฬาลงกรณ์บรมราชา) เปนอักษรพระนามย่อ ในแผ่นดินปัดยุบันนี้ ๒๕ ดวง ตอนวัว ๒๖ ตอกสลับกันไปจนตลอดสายสร้อยนี้สำรับคิดเลื่อนเมื่อเวลาเทศยศอย่างใหญ่หย่อนดวงตรานอกที่สายสร้อยเทนแพรสายแถบสไบ ตราทั้งสองดวงและสายสร้อยนี้ รวมเปนชั้นที่หนึ่ง ฯ

๏ ชั้นที่ ๒ ชื่อทุติยจุลจอมเกล้า มีดวงตราเลกเหมือนชั้นที่หนึ่ง ห้อยสายแถบศิริชมภูอ่อนขนาดกลาง กว้าง ๒ นิ้วสวมคอ แลมีดวงตราใหญ่เปนรัศมีเงินแปดแฉก กลางมีตัว จ. ทองคำสามตัวไคว่กัน คือ (จุฬาลงกรณ์จุลจอมเกล้า) พื้นลงยาราชาวดีศิริชมภูอ่อน ขอบตัว จ. ลงยาราชาวดีศิริขาย มีอักษรตัวทองว่า (เราจะบำรุงกระกูลวงษให้จริญ) สำรับคิดเลื่อนข้างซ้ายเปนดวงตราวิเสศ สำรับเพิ่มเข้าในชั้นที่ ๒ ฯ

๏ ชั้นที่ ๓ ชื่อตติยจุลจอมเกล้า มีดวงตราเลกเหมือนชั้นที่สอง แต่ย่อมน่อยหนึ่ง ห้อยสายแถบศิริชมภูอ่อนขนาดเลกกว้างนิ้วกึ่ง มีเข็มทองสำรับคิดเลื่อนอกข้างซ้าย เปนชั้นที่สามแลมีเหรียนเงิน มีรูปตราเหมือนดวงตราตติยจุลจอมเกล้า ชื่อตติยานุจุลจอมเกล้า เพิ่มขึ้นในชั้นตติยจุลจอมเกล้าอีก รวมเปน ๓ ชั้นด้วยกันดังนี้ ฯ

☞ ข้อพระราชบัญญัติสำรับตวงตรา ๑๕ ข้อ

๏ ข้อ ๑ ตวงตราสำรับเครื่องราชอิศริยยศทั้งสามชั้นนี้ มีกำหนดสร้างไว้ครั้งเดียว ซึ่งจะทำเพิ่มเติมขึ้นอีกไม่ได้ ถ้าตราใหญ่กับเรือกต้องตรงผู้ใดทำไว้ชำรุดไปไม่มีตัวแล้ว ส่งตราขึ้นมายังเจ้าพนักงานแล้ว จึงจะแรกต่อไปได้ อนึ่งจำนวนตวงตราเครื่องราชอิศริยยศ ซึ่งได้ทรงสร้างขึ้นไว้นั้น คือชั้นที่หนึ่งสำรับสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเป็นเจ้าของความเครื่องราชอิศริยยศนี้ ฤๅพระบรมราชวงษานุวงษ ซึ่งจะได้สืบพระราชอิศริยยศ เป็นพระเจ้าแผ่นดิน และสำรองตั้งแต่กลวัตถุสำหรับเครื่องราชอิศริยยศต่อไปตวงหนึ่ง ตวงตราเฉลยสลึยประดิษเพชรนารวัดแล้วสิ้น สำรับพระราชทาน ๒๐ ตวง เป็นชั้นที่หนึ่ง ๚ะ

๏ ชั้นที่สอง ๘๐ ตวง ชื่อทุติยจุลจอมเกล้า กับตวงตราวิเสศอีก ๕๐ ตวง ๚ะ

๏ ชั้นที่สาม ๑๐๐ ตวง ชื่อตติยจุลจอมเกล้า กับตวงตราเหรียญเงิน ชื่อตติยานุจุลจอมเกล้า อีก ๑๐๐ ตวง รวมตวงตรา ๓๕๑ ตวงนั้น ๚ะ

๏ ข้อ ๒ เครื่องราชอิศริยยศนั้น ตวงตราชั้นหนึ่งสำรับพระราชทานพระบรมราชวงษานุวงษ ผู้ใหญ่ซึ่งเป็นหัวน่าในราชตระกูล แลท่านอัคมหาเสนาบดีจัตุสดมภ์ แลตัวเมืองซึ่งเป็นเมืองเอกที่มีกำนันผู้ว่าราชการเป็นเจ้าพระยา แลท่านผู้ที่ได้รับพระราชทานพรัดน์ราชวราภรณ์ จึงจะรับตวงตราได้ ชั้นที่สองสำรับพระราชทานพระองค์เจ้าต่างกรมแลยังไม่ได้ตั้งกรม แลข้าราชการที่ได้รับพานทอง ตวงตราวิเสศอีก ๕๐ ตวงนั้น สำรับพระราชทานในพระบรมวงษานุวงษ แลข้าราชการ ซึ่งได้รับพระราชทานพานทอง ซึ่งมีความดีควรจะเพิ่ม แล้วแต่จะพระราชทาน ๚ะ

๏ ชั้นที่ ๓ สำรับพระราชทานบุตรชายคนหนึ่งของท่านผู้ที่ได้ตวงตราชั้นที่หนึ่ง แต่ในวันเมื่อบิดายังมีชีวิตรอยู่ แลสำรับพระราชทานบุตรชายใหญ่ที่ ๑ ของท่านผู้ที่ได้รับตวงตราชั้นที่ ๒ เมื่อบิดาสิ้นชีพแล้ว ๚ะ

๏ ข้อ ๓ บุตรชายใหญ่ ซึ่งจะได้รับตราแทนบิดาสืบตระกูลต่อไปนั้น จะต้องพระราชทานบุตรชายใหญ่ซึ่งเกิดด้วยภรรยาหลวง ถ้าบุตรภรรยาหลวงไม่มี จึงจะพระราชทานบุตรภรรยาน้อยซึ่งเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งบุตรชายใหญ่ของท่านที่ได้รับเครื่องราชอิศริยยศเป็นที่ ๑ ก็ดี ที่ ๒ ก็ดี นั้นเป็นผู้บกพร่องสูญเสียเป็นใบ้ ไม่เป็นราชการ ไม่ควรที่จะรักษาเครื่องราชอิศริยยศไว้ได้ ก็ให้เจ้าพนักงานมีแต่ยาญชีไว้ ไม่ให้ตวงตราไป ถ้าบุตรชายใหญ่นั้นถึงแก่กรรมแล้วก็เป็นสูญ อนึ่งถ้าบุตรชายใหญ่เสียจริตฤๅถึงแก่กรรมเสียแต่บิดายังมีชีวิตรอยู่ ตรานั้นต้องตกแก่หลานซึ่งเป็นบุตรของบุตรชายใหญ่ ถ้าหลานชายใหญ่ไม่มีให้ตกเป็นของบุตรชายที่สอง ที่ว่ามามารดาเคียงกันกับบุตรชายที่หนึ่ง ถ้าบุตรชายที่สองไม่มี ให้ตกเป็นของบุตรชายคนใด คนหนึ่งซึ่งเป็นคนเรียบร้อย แลได้ราชการดีกว่าบุตรอื่น ๆ ในตระกูลนั้น ถ้าบุตรคนไรๆ ได้รับตรานั้น ทำราชการดีเลื่อนยศขึ้นเป็นชั้นที่ ๒ ฤๅชั้นที่ ๑ ก็ดี ก็ให้สืบตระกูลนั้นไปในบุตรตามหย่างที่ว่ามาแล้วนั้น ถ้าไม่ได้เลื่อนยศคงอยู่แต่ชั้นที่ ๓ เมื่อถึงแก่กรรมแล้วบุตรของผู้นั้นไม่ได้รับเป็นชาตรีเท่านั้น ๚ะ

๏ ข้อ ๔ ถ้าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งผู้ที่ยังไม่มีตระกูลมาแต่เดิม ฤๅบุตรที่รองบุตรคนใหญ่ของผู้ที่มีตระกูลมาแต่เดิม ให้ตั้งตระกูลสืบต่อไปก็จะพระราชทานตวงตราชั้นที่ ๒ บุตรของผู้นั้นจึงจะได้รับตราสืบตระกูลนั้นต่อไปดังเช่นว่ามาแล้วนั้น ๚ะ

๏ ข้อ ๕ ผู้ซึ่งจะได้รับเครื่องราชอิศริยยศ ทั้งสามนี้มีกำหนดอายุพ้น ๒๑ ปี ชั้นไปจึงจะรับได้ดังนี้ไว้แต่ท่านผู้ที่ได้รับตราเครื่องราชอิศริยยศ นพรัตนราชวราภรณ์ พระเจ้าลูกเธอพระองค์ใหญ่ แลพระบรมราชวงษานุวงษ ที่ได้รับตำแหน่งยศที่ต่างกรมแต่เมื่อพระชนมายุศมยังไม่ถึง ๒๑ ปี ฤๅได้พระราชทานพานทองเป็นเครื่องยศแล้ว ก็ควรรับได้ ๚ะ

๏ ข้อ ๖ ผู้ซึ่งได้รับตวงตราทั้งสามชั้นนี้ มีหนังสือสำคัญสำรับตวงตรา ประทับพระราชลัญจกรกำกับด้วยทุกคน ถ้าผู้ที่ได้รับตราไปแล้วสิ้นชีพล่วงไป ให้คืนตวงตรามายังเจ้าพนักงาน แต่หนังสือสำคัญสำรับตวงตรานั้นไม่ต้องคืน จะได้ไว้ให้แก่

บุตรหลานเป็นที่รภกต่อไปข้างน่า ฯะ

◎ ข้อ ๗ ท่านผู้ที่ได้รับตราเครื่องราชอิศริยยศชั้นใดนึ่ง จะทำสายสร้อยสำรับตรวงตราไว้ใช้ ก็ให้ทำตามตำแหน่งยศ คือท่านผู้ที่ได้พานทองลงยาราชาวดี ก็ให้ทำสายสร้อยลงยาราชาวดี ถ้าได้พานทองคำเปล่า ก็ให้ทำสายสร้อยทองคำเปล่า ระลงยาราชาวดี ฤาระบ่ระดับเพชรพลอยด้วยไม่ได้ ฯะ

◎ ข้อ ๘ ท่านผู้ที่ได้ตวงตราพระมหาพิชัยราชวราภรณ์นั้น ฤาท่านผู้ที่ได้รับตราเครื่องราชอิศริยยศมหาวราภรณ์ ฤามหาสุราภรณ์ ถ้าได้รับตราจุลจอมเกล้าชั้นใดนึ่งแล้ว เมื่อเวลาแต่งตัวเต็มยศจะใช้ตราจุลจอมเกล้าด้วย ก็ให้ใช้ตราตวงเลกสวมคอแขวนด้วยสายสร้อย ฤาสายแถบขนาดกลางแทนสายสพาย ฯะ

◎ ข้อ ๙ เมื่อผู้ใดได้รับตราเครื่องราชอิศริยยศนึ่นแล้ว จะจำลองตวงตราให้เล็กลง จะประดับเพชรประดับพลอยให้งามก็สำรับไว้ใช้ฤาจะไว้ให้เป็นที่รภกแก่บุตรหลานต่อไปก็ได้ แต่ตราหลวงนั้นต้องคืนยังเข้าพนักงานตามธรรมเนียม ฯะ

◎ ข้อ ๑๐ ท่านผู้ที่ได้รับเครื่องราชอิศริยยศทั้งปวงนั้น ให้หมายตัวอักษรท้ายชื่อ บอกเครื่องราชอิศริยยศ คือ ป. จ. คือปฐมจุลจอมเกล้า แทนชั้นที่ ๑ ท. จ. & ท. จ. ว. คือทุติยจุลจอมเกล้าวิเสศ แทนชั้นที่ ๒ ต. จ. & ต. จ. จ. คือตติยจุลจอมเกล้า ฤาตติยานุจุลจอมเกล้า แทนชั้นที่ ๓ ฯะ

◎ ข้อ ๑๑ ผู้ที่ได้รับเครื่องราชอิศริยยศ จุลจอมเกล้าชั้นที่ ๑ ที่ ๒ นั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ผู้นั้นให้มียศอันภาคภูมิเสมอตำแหน่งที่ได้รับพระราชทานพานทองนึ่นใช้แล่ว แลถ้อยกัญญาพนักทองแลอื่น ๆ ได้ตามยศพานทองทุกอย่าง ฯะ

◎ ข้อ ๑๒ เมื่อเวลาแต่งตัวเต็มยศ ติดเครื่องราชอิศริยยศมาด้วยทหารซึ่งอยู่ประจำในที่ต่าง ๆ ต้องคำนับว่า (วันทิยาวุธคือปรีเซนอาร์ม) แต่ผู้ที่ได้ตวงตราที่ ๓ นั้นทหารต้องคำนับว่า (อัญชลีวุธ คือโซลเยอาร์ม) ยกเว้นแต่ทหารซึ่งเข้ามาในที่ใหญ่ และผู้นั้นก็ได้อยู่ในที่นั้นด้วย ถ้ามิดังนี้จะชักใจ ซึ่งได้ตวงตราด้วยกัน ก็ไม่ต้องไปเที่ยวไปโรงศาลให้ทำเรื่องราวมายื่นต่อเจ้าพนักงานใหญ่ ให้นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมสิ่งไร ฤาถ้าเป็นความเกี่ยวข้องกับพวกอื่นก็ให้ทำเรื่องราวมายื่นต่อเจ้าพนักงาน ให้นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ผู้ใดเป็นตระลาการชำระ ฯะ

◎ ข้อ ๑๓ ตวงตราสำรับอิศริยยศ แลหนังสือสำคัญสำรับตวงตรานึ่งพระราชทานไปแล้วนั้น มีกำหนดจะต้องคืนส่งต่อเจ้าพนักงานด้วยเหตุ ๓ ประการ คือผู้ที่ได้รับไปนึ่นเป็นกระยถแผ่นดิน ๑ ต้องโทษถึงจำคุกถึงต้องประหารชีวิตร ๑ ต้องโทษถึงริบราชบาตว์ ๑ ต้องส่งตวงตราแลหนังสือสำคัญต่อเจ้าพนักงาน เป็นเลิกตระกูลบุคคลไม่ได้รับสืบไป ฯะ

◎ ข้อ ๑๔ ตวงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เจ้าพนักงานสำรับตวงตราเครื่องราชอิศริยยศตามตำแหน่งอย่างยุโรป ที่ ๑ แกรนครอส ที่ ๒ ซาลมชเลอว์ ที่ ๓ สเกตคอรี่ ที่ ๔ ริยัลเลอรรวมเป็น ๔ ตำแหน่ง ฯ

◎ ข้อ ๑๕ เมื่อถึงวันคล้ายวันที่ออกคำประกาศพระราชทานตวงตรานึ่นให้บังเกิดผู้ได้รับเครื่องราชอิศริยยศทั้งปวงแต่งตัวเต็มยศมาประชุมกันยังพระรูปสมเดจ์พระเจ้าแผ่นดิน ในพระบรมราชวงษนึ่นในพระบรมมหาราชวังให้พร้อมกันทุกท่านทุกนายเทอญ ฯ

◎ ฉลิมศุภร เดือนแก้ จันทรคล้ำ เพลาแปดทุ่ม เป็นพระฤกษ พระองค์เจ้าฤดากานิลสาน สามนวดราภิกชุ ทำราชการต่อไป ฯะ

ข่าวปฤกษาไทย อิหริง อิพัน

ทางถักเงินกายเงิน ในพระบรมมหาราชวัง

◎ ข้าพระพุทธเจ้า ชุนหลวงพระไกรสีห์ปฤกษาด้วยกรมล้า ๆ ว่าพระยาอนุรักษราชมนเทียร หมื่นรองรักษาองค์ด้านขวาวังหลา หมื่นแพงรักษาองค์ด้านซ้ายวังน้อย ถักถ้า อิหริง [illegible] ทาย ถักเงินพ่วงขวัญยาย เจ้ารมมหาดาสุ่น ในพระบรมมหาราชวัง ขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทโปรด

ตาล้า ให้ข้าละพุทธเจ้า ปลายาไทย อีพร้อ อีพ้อน ให้ถือรถ
ก้อีพร้อ อีพ้อน ให้ถือร่างปลายพร้องรัตนาย อีพร้อนเก้ารัว ตรง
ชั่งสิบตำลึง อีพร้องค่าตัวของอีนี้ตำลึงสองบาท ครั้นแย้งกา
เสญจศก เจ้าพระมหาสมุหนายกพร้องเจ้าโยในตำหนักใช
กรมปูนเจ้าปั้นหยิบเงินถุงหนึ่ง สิบชั่ง ส่งให้อีพร้องถือตามมาณตำ
หนักหลวงนอกระชั่งจ่ายประคับเพชร์ แล้วพ่วงขรัวยายเข้าไปตั้ง
กำปั่นเงินอีพร้องไปด้วยอีก แล้วพ่วงขรัวยายออกอีพร้องว่าจ้างประ
ทับเพชร์วางอยู่ข้างนอก แล้วพ่วงขรัวยายออกมาถึงประตู
หลังนอก อีพร้องถือเอาเงินถุง สิบชั่ง ถุงหนึ่ง ซ่อนไว้ให้เต็ยง
แล้วอีพร้องยกเอาเงินในกำปั่นถุงหนึ่ง สิบชั่ง เอามาวางไว้ก่อหน้า
พ่วงขรัวยายเข้ารถมารดาสุ่นรวมสองถุง๒๐ ชั่ง แล้วพวง
ขรัวยายก็เข้าไปใส่กุญแจเสียอย่างเดิม ครั้นอยู่มาณเดือนยี่
บริบูรณศก พ่วงขรัวยายเอาอีพ้อนมาส่งไปใส่กุญแจร่วงเอาเงิน
ประมาณ ๒ วัน ๓ วัน ณวันพุธเดือนยี่แรมสิบเอกค่ำปีรอ
ฉศก พ่วงขรัวยายไปรับราชการเจ้าหอพระ เจ้าพระมหาสมุหนาย
ไปอยู่ที่ตำหนักเจ้าพระมหาสมุหนายสุก อีพร้องเข้าไปเอาเงินที่ลัก
ซ่อนไว้มาจะเบียดเบียนเอาอีพร้อง ๆ ได้เงิน ๓ ชั่ง ๘ ตำลึงบาท
ออก คงเงินอยู่ในถุง ๖ ชั่ง ๑๑ ตำลึง ๓ บาท แล้วซ่อนไว้
ใต้ร่มเรียง ครั้นเดือนยี่วันพฤหัศบดีเดือนแรมสิบสองค่ำปีรอฉศก
เวลาช้าอีพร้องให้ อีพ้อนผู้น้องจ้างถุงมาขาย ไปบอกอีเหลี่ยม
เข้ามาในพระบรมมหาราชวัง อีพร้องเงิน ๓ ชั่ง ๘ ตำลึงบาท
ให้ อีเหลี่ยมไปส่งค่าตัวอีพร้องต่อพ่วงขรัวยาย . ในวันนั้น
เวลาบ่าย ๕ โมงเศศ อีพร้องให้อีเหลี่ยมไปหาเงินเจ้าพระมหาสมุ
ทุ่น ชั่ง ๑ ได้มา อีพร้องเงินของอีพร้อง ๑๔ ตำลึง๒๓ บาท
ประสมเข้ากันเป็นเงิน ชั่ง ๑ ตำลึงเหลี่ยมพอดีให้ รวมให้อีเหลี่ยมไป
ส่งค่าตัวอีพร้องต่อพ่วงขรัวยาย แล้วไปพร้อมกันอยู่กับเจ้าพระ
มหาสมุหนาย ครั้นณวันพฤหัศบดีเดือนแรมสิบสองค่ำปีรอฉศก
เวลาค่ำประมาณ ๔ ทุ่มเศศ อีพร้องกลับไปเอาเงิน ๖ ชั่ง ๑๑ ตำลึง
๓ บาทที่อีเหลี่ยมไว้นั้น มาให้ใส่ในเรือนอีพร้อง ครั้นณวันศุกร
เดือนแรมสิบสามค่ำ ปีรอฉศก เวลาบ่าย๓ โมงเศศ อีพร้อง
ซ่อนถุงเงินใส่ในตะเกียงข้างบุกลงเงินแล้วนั้นแล้ว เอาตระกร้อมา
ครอบไว้ข้างนอก ส่งให้อีพ้อนถือเดินมาข้างหน้า ออกจาก
ประตู อนงคลีลาศอีกชั้นนอก นายหมื่น นายรุ่ง นายจำ เข้าประตู
กันในชั้นข้างพระเมรุถุงหนึ่ง จึงรับอีพ้อน กับเงินมาชั่งเข้า
มาส่ง พระยาอนุรักษราชมณเฑียร กับหมื่นรองรักษาองค์พระ
ตำรวจวัง ขวา ซ้าย ชำระ ได้เงินดี นายคำ นายหมื่น นายรุ่ง
นายจำ รับไว้ ๖ ชั่ง ๑๑ ตำลึง ๓ บาท ที่อีพร้อง ตำลึง
๓ บาท อีพ้อน อีพร้อง วางค่าตัว ๔ ชั่ง ๖ ตำลึง ๒๓ บาท
รวม ๑๑ ชั่ง ได้ความดังนี้ อีพร้อง อีพ้อน มีความผิดด้วย
บทกฎหมาย ให้ลงโทษ อีพ้อน อีพร้อง ตามคนละ ๒๐ ที
แล้วให้กระลาการคืนเงินที่ชำระได้ ๑๑ ชั่ง ของพ่วงขรัวยาย
๑๐ ชั่ง เจ้าพระมหาสมุหนาย ชั่ง ๑ ถ้าเจ้าพระมหาสมุหนายมีสาร
กรมธรรม์ให้กระลาการเรียกสารกรมธรรม์คืนให้ อีพร้อง แต่อี
พร้อง อีพ้อน คงเป็นภาษพ่วงขรัวยายตามเดิม แต่ นายคำ นายหมื่น
นายรุ่ง นายจำ ๔ คนนี้มีความชอบ พ่วงขรัวยายจะให้เงิน ๑๐
ชั่งนั้นแลงาน นายคำ นายหมื่น นายรุ่ง นายจำ ต้องที่พ่วงขรัวยายจะบำ
เหน็จรางวัลให้คนละ ๕ ตำลึง ควรมีความผิดแต่จะโปรดเกศ จะ
จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาอนุรักษ
ราชมณเฑียรตระลาการลงพระราชอาญา เฆี่ยนอีพ้อน อีพร้อง
ตามคำปรึกษาพุทธศักราช ๒๓๕๓ ครั้นณวันพฤหัศบดี
เดือนแปดบุรพาสาธแรมแรมสิบค่ำปีรอฉศก พระยาอนุรักษราชมณ
เฑียรให้ลงพระราชอาญาเฆี่ยน อีพ้อน อีพร้อง คนละ๒๐ ที แล้วมอบ
ตัว อีพ้อน อีพร้องให้พ่วงขรัวยายนายเงินไป ฯ

วิโปรดการงานศาลรับสั่งให้ระดาม

กรมพระนครบาลทูลเกล้า ฯ ถวายเจดวันครั้งหนึ่ง

๏ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ถือหนังสือนี้ ซึ่งเป็นกรมมีกิจ
ตระลาการศาลรับสั่ง ได้พิภากษาคดีกระทรวงกรมพระนครบาล
ของพระราชทานน้อมเกล้า ฯ ถวาย คำนับยังคมทูลพระกรุณา
ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้าขอยกสาระบบ
แต่ก่อนสองครั้งความ เก่า ในกรมพระนครบาล ๓๗๖ เรื่อง
ความใหม่ ฟ้องศาลหลวงประทับ ๖ เรื่อง ยังเรื่องราวเก่าใหม่
๑๒ เรื่อง รวม ๓๙๔ เรื่อง ตั้นแก่ณวันพฤหัศบดี เดือนแปด
อุตราสาธ แรมสองค่ำ ปีรอฉศก มีเรื่องราวมาอีก ๙ เรื่อง ๆ
หนึ่ง นายอินเรื่องราวกล่าวโทษ นายดวง นายดี นายน้อย ว่า
เลย ว่าลอยเอามีดหลกมีดคม พันนายอิน นายหว่าง มีบาท

แผล นายชื่น นายหว่าง ได้กักฎหมายอันสูดยาดแผลไว้กับอำเภอ ๑ เรื่องหนึ่ง นายโตยื่นเรื่องราวกล่าวโทษ นายทวัย ว่าเอาดายฟั่น นายโตมียาดแผล นายโตได้ทำคำชันสูดยาดแผลไว้ต่ออำเภอ ๑ เรื่อง หนึ่ง นายเย้ยยื่นเรื่องราวกล่าวโทษ นายภู่ ว่า นายเย้ม เอาดลุ้มมุขกระจกไปถวายพระ นายภู่จึงรามเอาดลุ้มมุขกระจก นายเย้ม ๆ รับตัวได้อายัดไว้ต่อพระเทพผลู ๑ เรื่องหนึ่งหม่อมราชวงษหญิงเลี่ยมผู้พี่ให้ความให้ หม่อมราชวงษไพรวันยังยื่นเรื่องราวกล่าวโทษ อีปุกภายกับอ้ายแมนทายรถมสังวาน่าสักสลับทองคำ ทองหนักกำลึงกึ่ง ๑ เรื่อง หนึ่ง นายเวนกรมท่าส่งความเมืองพนัดนิคม พันพรมโจทย์ นายเภาสมียโจทย์ จีนหลี จีนเตียน จีนตี อำแดงชัง อำแดงตี นายแสง จำเลย หาว่าตีกันตายที่เมืองพนัดนิคม ๑ เรื่อง หนึ่ง นายไปไว้ความให้นายตียื่นเรื่องราวกล่าวโทษ จีนหลีว่าเอาอิชูโยกครีสะ นายไขแตกที่ท้ายทอยแห่งหนึ่ง นายไขได้ ไปทำคำชันสูดยาดแผล ไว้ต่อนายอำเภอ ๑ เรื่อง หนึ่ง ขุนอนุชาผลไว้ความให้นายหว่ายกนายยื่นเรื่องราวกล่าวโทษ นายพึ่ง นายพัน นายพุ่ม นายเนียม นายแย้ม จหมื่นมณเฑียรพิทักษ์ อ้ายคุ่ย อ้ายโต ว่าผู้ร้ายลักไม้แดงไม้กระดาน นาฬิกาเข้าเปลื้องไป อ้ายคุ่ยหนีไป จหมื่นมณเฑียรพิทักษกับพวกจับเอาอ้ายคุ่ยไว้๑เรื่องหนึ่งนายสังนายจกยื่นเรื่องราวกล่าวโทษ นายชำชาว ว่าอาเหลดมีคนฟันเอานายจกมียาดแผล นายจกได้ทำคำชันสูดยาดแผลไว้ต่อนายอำเภอ ๑ เรื่องหนึ่ง เจ้าพระยายมราชส่งฎีกานอกสาระบบ มาให้กระลาการสาลรับสั่ง นายสิทร้องฎีกากล่าวโทษขุนชาญนคร นายรองผู้คุม ในพระยาราชรองเมือง กับ นายหุ่นพวกนายหุ่น ๑ รวม ๙ เรื่อง รวมเรื่องราวที่ยื่นต่อกระลาการสาลรับสั่ง เก่าใหม่ ๒๑ เรื่อง รวมทั้งความในกรมพระนครบาล เปนความ ๔๐๓ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้ รับพระราชทานพิจารนาตั้งแต่ณวันพฤหัศบดีเดือนแปดอุตราสาธแรมสองค่ำ ปีระกาสัปตศก มารนถึง ณวันอังคารเดือนแปดอุตราสาธแรมเจ็ดค่ำ ปีระกาสัปตศก พระยากระสาปน์กิจโกสลได้ทำกับสาลขุนกลาง พิจารณาความ เก่า ลูกขุนปฤกษาชี้ขาด นายยิ้มโจทย์ นายบู่จำเลย นายนิ่มจำเลย หาว่ามีผู้แทงเอานายไหมตยุดรนายยิ้มตาย จำเลยให้การว่ามีตำแหน่งที่อยู่ สืบพยานสมจำเลย ลูกขุนปฤกษาวางบท ให้เรียกประกันทานบลไว้ ๑ ลูกขุนปฤกษาวางบท อำแดงรัย โจทย์ นายเชย นายเฉ่ง กับพวกสี่คนจำเลย หาว่าลูกอำแดงรัยไปจ่างชื่นทำชั่วแรไม่ถึงชำนรา อำแดงรัยมียาดแผล ลูกขุนปฤกษาวางบทปรับจำเลยคนละ เปนเงินสิบชั่ง เก้าตำลึงเฟื้อง เปนสินไหมกึ่ง พิไนยกึ่ง ๑ ลูกขุนปฤกษาวางบท ขุนชำนาญ ครวรพลโจทย์ นายอ่ำสูงจำเลย นายอ่ำลกจำเลย หาว่าขว้างปาเรือน พิจารนาได้ความว่า นายอ่ำสูง นายอ่ำลก ถือเครื่องอาวุธเข้าบ้านท่านผัก ลูกขุนปฤกษาวางบท ให้ทวนนายอ่ำสูง นายอ่ำลก คนละ ๑๕ ที ๑ ลูกขุนปฤกษาวางบท นายแสงโจทย์ นายแฉ่งจำเลย นายเชยจำเลย หาว่ามีผู้เอาอิชูขว้างปานายแสงมียาดแผล นายแสงมีสาเหตุอยู่กับนายแฉ่ง นายเชย ๆ ให้การว่ามีตำแหน่งที่อยู่ พยานเบิกความสมคำให้การ ลูกขุนปฤกษาวางบท ให้เรียกประกันทานบลไว้ ๑ ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์ จำเลย ยอมเลิกแล้วแก่กัน นายทิมโจทย์ นายรอดใหญ่ นายรอดเลก กับพวกหกคนจำเลยหาว่าวิวาทตีกันกลางคืน ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลย ยอมเลิกแล้วกัน นายไพจำเลย นายสงจำเลยนายแจ้งจำเลย จีนตัวมักจำเลย หาว่าวิวาทตีกันกลางคืน ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์ จำเลย ยอมเลิกแล้วกัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลย ยอมเลิกแล้วแก่กัน จีนตัวมักโจทย์ นายแจ้ง นายแกม กับพวกสองคนจำเลย หาว่าวิวาทตีกันกลางคืน ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์ จำเลย ยอมแล้วกัน ๑ ๗ เรื่อง พระยาราชโยธาได้ทำกับศาลขุนอุรณียาล พิจารณาความ เก่า ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์ จำเลย ยอมเลิกแล้วกัน นายเบี้ยวโจทย์ นายรอด นายแปลก กับพวก ๔ คน จำเลย หาว่าวิวาทตีกันเวลากลางคืน เปรียบเทียบ โจทย์ จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์ จำเลย ยอมเลิกแล้วกัน จีนซัวโจทย์ จีนเชียงตี้ จีนหง กับพวก ๔ คน จำเลย หาว่าวิวาทตีกันเวลากลางคืน ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์ จำเลย ยอมเลิกแล้วกัน ๑ รวม สองเรื่อง พระยาราชรองเมือง ได้ทำกับศาลขุนโลกบาลบริรักษ์ พิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์ จำเลย ยอมเลิกแล้วกัน นายกับพั้ง นายสุกยื่นเรื่องราวโจทย์ นาย

ขันจำเลยนายสุก หาว่านายสุกพันนายเทศ นายอันชก นายสุก ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์ จำเลย ยอมเลิกแล้วกัน ๑ ลูกขุนปฤกษาวางบท จีนหงโจทย์ จีนเปี่ยม ย้ายคลังจำเลย หาว่าลักลับประหยัดในส่วนย้ายคลังเอาไม้หลาวแทงจีนตีกบุญตาย ลูกขุนปฤกษาวางบท ให้ย้ายคลังเสียค่าปลูกตัวมาจีนตีกบุญ เป็นเงินเปอคำลึง ๑ ลูกขุนปฤกษาวางบท , นายฉัยโจทย์ นายสี นายโต กับพวกสี่คนจำเลย หาว่าผู้ร้ายลอบเอาสายเหลกมีคม พันบุตรนายอยู่มีบาดแผล พิจารณาสืบพยานไม่ได้ความลูกขุนปฤกษา ให้เสียเงินแก่กัน ๑ ลูกขุนปฤกษาวางบท อำแดงจันโจทย์ ย้ายคลังจำเลย หาว่าย้ายคลังเอาสายพันนายยาผัว อำแดงจันตายลูกขุนปฤกษาวางบทให้ เอาย้ายคลังประหารชีวิตรกันไปตามกัน ๑ เปรียบเทียบ โจทจำเลยยอม เลิกแล้วกัน นายสวยนายประกัน ย้ายคลังโจทย์ ขุนศรีสำรวจ ย้ายภู่ จำเลย ย้ายโต จำเลย หาว่าวิวาทกันแย่งชิงเอาเงิน ไปกระลาการเปรียบเทียบ โจทยจำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ เปรียบเทียบ โจทจำเลย ยอมแล้วกัน นายจันโจทย์ นายศรุตจำเลย นายแพงจำเลย นายรุ้ยจำเลย อำแดงแก้วจำเลย หาว่าลักเรือขับเรือไต่ที่จำเลย ว่ากลัวไต่ระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ เปรียบเทียบ โจทจำเลย ยอมแล้วกัน จีนฮวดโจทย์ นายหง่องจำเลย นายนาจำเลย หาว่ายึดเอาไม้ซอนตักไว้ระเอาค่า จ้างจีนฮวดยอมเสียค่าจ้างให้จำเลย เป็นเงินสามบาทสองสลึงความเลิกแล้วกัน ๑ รวม ๗ เรื่อง ฯะ

◎ พระพิเรนทรเทพโต้กำกับศาล ๕ นายพิจารณาความ เก่า ลูกขุนปฤกษาวางบท นายกลั่นโจทย์ นายรุ้ยจำเลย นายทัดจำเลย หาว่าทั้งนั้นกันมีบาดแผลลูกขุนปฤกษาวางบทปรับนายรุ้ยให้แก่นายกลั่น เงินชั่ง สิบเบดคำลึง บาท เป็นสินไหมกึ่งพิไนกึ่ง ปรับอำแดงกล่อมมารดาภรรยานายกลั่นให้นายทัด เงินเก้าตำลึง บาทสองสลึง เป็นสินไหมกึ่งเป็นพิไนกึ่ง ๑ เปรียบเทียบ โจทย์จำเลย ยอมแล้วกัน นายพลัดโจทย์ นายชำจำเลย หาว่าวิวาทชากีกันมีบาดแผลเปรียบเทียบ ให้จำเลยทำขวัญโจทย์เป็นเงินตรา ชั่งหนึ่ง เป็นสินไหมกึ่งเป็นพิไนกึ่ง ๑ เปรียบเทียบ โจทย์จำเลย ยอมแล้วกัน นายบุตรโจทย์ นายเกษจำเลย นายคำจำเลย หาว่านายเกษ นายคำชกต่อยแย่งชิงสายสัยยี่บุตนายบุตหาได้สายสัยไปไม่ กระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ ลูกขุนปฤกษาวางบท อำแดงจั้วโจทย์ นายแดงจำเลย หาว่าชายมีชื่อพวกนายแดง จิ้งราวสายสัยยุบุตรอำแดงจั้วไปสียพยานเสรจ ไม่สมโจทย์ ลูกขุนปฤกษาลงมาให้เรียกประกันทานายสไว้ปล่อยตัวนายแดงไป ๑ รวม ๔ เรื่อง รวมได้พิจารณาไปแล้ว ความเก่าในกรมพระนครบาล ๒๐ เรื่อง เก่าใหม่ แล้วไป ๕๐ เรื่อง ยังความ เก่าในกรมพระนครบาล ๑๒๗ ความใหม่ พ้องศาลหลวงประทับ ๖ ยื่นเรื่องราว ๒๐ รวม ๒๖ รวม ๑๕๓ เรื่อง ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า

โปรดกระหม่อม	ขอเกษ	ฯะ
พระยาเพชญราชโมลี แชแมน		๑
พระยาราชสุภาวดี		๑
พระยาราชวรานุกูล		๑
พระยาภาระสาปน์กิจโกสล แชแมนแชแทน		๑
ภายกรวงษ		๑
พระยาราชโยธา		๑
พระยายินทรายิยศิสีหราชของเมือง		๑
พระมหามนตรี		๑
พระยินทรเทพย์		๑
พระพิเรนทรเทพ		๑

ข่าวเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต

◎ วันพฤหัสบดี เดือนแปดอุตราสาท แรมสองค่ำ มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้า ฯ สั่งว่าให้เคาน์ซิลออฟสเตต ประชุมณพระที่นั่งสุทไธสวริย์ปราสาท เคาน์ซิลลอร์ คือ

พระยาศรีพิพัฒน์	๑
พระยามหาอำมาตย์	๑
พระยายมราช	๑
พระยาราโชสวริยาธิบดี	๑
พระยาพิพิธโภไคยสวรรย์	๑

รวม ๕ นาย ได้มาประชุมพร้อมกันกับเคาน์ซิลลอร์ ซึ่งเป็นกอมมิตตี

ตะลาการสาลรัษฎากร ปฤกษาพร้อมกันจัดการภาษีอากรทั้งปวง บันดาที่ยังขึ้นอยู่ในกรมต่าง ๆ ให้รวบรวมเข้าไว้ในที่เดียวกัน มีที่ว่าการรับผิดชอบคือภาษีอากร ซึ่งจัดอยู่ในกรมมหาดไทย ๘ อย่าง ซึ่งอยู่ในกรมพระกระลาโหม ๑๒ อย่าง ซึ่งอยู่ในกรมท่ากลาง ๙ อย่าง ซึ่งอยู่ในกรมท่าซ้าย ๓ อย่าง ซึ่งอยู่ในกรมมหาดเล็ก ๓ อย่าง ซึ่งอยู่ในกรมพระคลังมหาสมบัติ ๙ อย่าง ซึ่งอยู่ในกรมพระคลังสินค้า ๑๔ อย่าง ซึ่งอยู่ในกรมพระคลังในข้าง ๓ อย่าง ซึ่งอยู่ในกรมพระคลังในชวา ๒ อย่าง ซึ่งอยู่ในกรมพระคลังราชการ ๒ อย่าง รวมเป็นภาษีอากร ๖๓ อย่าง เคาน์ซิลลอร์ทั้งปวงได้อาศัยตั้งเข้าภาษีมาเอากรทุกฉบับ มาตรวจสอบทานกับพิกัดซึ่งเจ้าพนักงานนั้น ๆ ส่งมาให้ถูกต้องกันมิให้วิปลาศผิดเพี้ยน ประชุมกันจัดการภาษีอากรต่าง ๆ ทุกวันมา ขณะวันจันทร เดือนแปดอุตราสาธ แรมหกค่ำ ปีจอฉศก มีพระราชหัตถเลขาตระเลขพระราชดำริห์ กับเรื่องราวของพระยานาพิธภาษีฉบับหนึ่ง พระราชทานให้หลวงพิจารณจักรกิจ เอามาส่งให้ในที่เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตให้ปฤกษาในความในเรื่องราวของพระยานาพิธภาษีว่า บันดาภาษีอากรซึ่งขึ้นในกรมพระคลังสินค้า ขอรับพระราชทานให้มีจำเสนอนบจับผู้ลอบลักภาษีอากรทุก ๆ รายนั้น เคาน์ซิลลอร์เสตพร้อมกันปฤกษาว่า ถ้ามีพิกัดกำหนดเงินสินบนทุกภาษีอากรแล้ว ก็จะเป็นทางที่ให้ข้าภาษีนายอากร และผู้หยากได้สินบนคิดอุบายต่าง ๆ พามาโลภับราษฎรที่ทำมาค้าขาย ลงเอาเงินสินบนให้ได้ความร้อนรนวุ่นวายไป จึงพร้อมกันขอยกเลิกเสีย ให้คงมีพิกัดเงินสินบนอยู่แต่ ภาษีผ้า ภาษีน้ำมันพร้าว อากรสุรา อากรบ่อนเบี้ย รวม ๔ อย่างเท่านี้แล้ว เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ประชุมกันทุกวันต่อมาจนวันพฤหัสบดี เดือนแปดอุตราสาธ แรมเก้าค่ำ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานเรื่องราว ของพระยาราชวรานุกูลเคาน์ซิลลอร์มาในที่เคาน์ซิล ให้พร้อมกันปฤกษาในความในเรื่องราวว่า พระยาราชวรานุกูลเป็นตัวเจ้าภาษีไม้ขอนสักคลองเวอร์เมนต์ รับได้ลูกค้าลักล่องไม้ขอนสักหนีภาษี ในพิกัดไม่มีกำหนดปรับผู้ลักประการหนึ่งราษฎรตัดไม้ขอนสักซื้อขายกันลากไม้ลง ทางลำแม่น้ำเมืองกาญจนบุรีบ้าง โรงที่จะตั้งเกบเงินภาษีที่เมืองกาญจนบุรียังหามีไม่ ประการหนึ่งไม้กระดานที่ล่องมาจากเมืองเหนือนั้นยังเกบภาษีตามแบบพิกัดของ พระเจ้าบรมวงษเธอกรมหลวงวงษาธิราชสนิทเจ้าพิกัดหลวงยังหามีไม่ จะขอให้ตั้งเป็นพิกัดหลวงทั่วไปทั้งเคาน์ซิลจึงปฤกษากันทุกวัน ฯ

ข่าวราชการ ในพระบรมมหาราชวัง

◎ ณวันเสาร์เดือนแปดอุตราสาธ แรมสิบเอ็ดค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑ ๙ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ เวลาเช้าสองนาฬิกาเศษ พระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้วสดับปกรณ์ พระบรมอัฐิ พระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าฯ ครบปีหนึ่งในวันนี้ เวลาวันนี้เป็นวันสวรรคต ครั้นแล้วเสดจขึ้น ฯ

◎ เวลาค่ำวันเดียวกันนี้ เสดจพระราชดำเนินที่พระพุทธนิเวศ พระสงฆ์สวดมนต์แล้ว ขึ้นถวายพระธรรมเทศนา แล้วสดับปกรณ์อีกทำนองเดียว แล้วเสดจขึ้น ฯ

◎ ณวันอังคารเดือนแปดอุตราสาธแรมสิบสี่ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๔ ๙ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ เวลาย่ำ ๕ โมงเสด เสดจออกที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบรมวงษานุวงษและข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน เข้าถวายของชุพระบาทพร้อมกัน จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ สั่งพระสุพรรณพิจิตรข้าพนักงานรักษาพระคลังรอง จัดการหล่อพระกำหรือม ๑ คนโท ทองคำ ๑ กะโถนทองคำ ๑ และเครื่องราชอิศริยยศ (ตราพุ่มข้าวบิณฑ์) พระราชทานแก่พระยาราชวโรกาสในครั้งที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ร.ศ. ครั้งได้ทำราชการในศาลต่างประเทศ ณลองพระเกศพระคุณมาจนถึงทุกวันนี้ ไม่มีความผิดร้ายสิ่งไร อนึ่งได้ไปราชการเมืองกาลกัตตา ทำหนังสือสัญญาก็ได้ปรึกษาเรียบร้อยในราชการ หลายประการแลได้ทรงไว้ในที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ก็เรียงรัยการซึ่งพระราชทานเครื่องราชอิศริยยศตรานั้น ซึ่งสำรับพระภูษาตำแหน่งที่ ๒ ให้ทำรังดุมพระภูษาไว้เมื่อล่วงฉัตรแล้ว ให้บุตรชาย ให้รับกำแหน่งที่ ๓ ชื่อทศดิศจุลจอมเกล้า สืบพระกุลต่อไป แลโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยยศ (มัณฑนาภรณ์) มงกุฎสยาม แก่พระยาไวยสวริยาธิบดีที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ร.ศ. ด้วยได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณมาจนถึงทุกวันนี้ ไม่มีความผิดร้ายสิ่งไร แลเป็นที่คุ้นเคยสนิทชิดชอบพระราชอัธยาไศรย จึงพระราชทานเครื่องราชอิศริยยศ ความนี้เป็นความชอบ ครั้นแล้วเสดจขึ้น ฯ

ราชกิจจานุเบกษา

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๑๓๔ วันอาทิตย เดือน ๙ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีขอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๑๕

ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง

ณวันพฤหัศบดีเดือนเก้า ขึ้นค่ำหนึ่ง ตรงกับวันที่ ๒๑๐๑ในรัชกาลปัดยุบันนี้ ปีขอฉศก ๑๒๓๖ เวลาย่ำค่ำแล้วประชุมที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน เกาน์ซิลออฟสเตตที่พระที่นั่งสมมดิเทวราชอุปบัติ คือ เกาน์ซิลเลอที่มาประชุมนั้น ๑๑ นาย ขาดพระยากระสาโหม ราชเสนาที่ไปราชการเมืองตาก แลพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวประทับในที่ประชุมนั้นด้วย ขณวลายามเสดเลิกการประชุม ฯ

หล่อพระพุทธรูป
พระชนมพรรษาในพระบรมมหาราชวัง

๑ พระวงษ์เธอ พระองค์เจ้าประดิชูวรการ กรายบังคมทูลพระกรุณากำหนดพระฤกษ จะได้หล่อพระพุทธรูปพระชนมพรรษาที่โรงทอง ครั้นเมวันเสาร เดือนเก้า ขึ้นสามค่ำ ปีขอฉศก เวลาบ่าย ๕ โมงเสศ เจ้าพนักงานช่างหล่อชิญหุ่น ที่จะหล่อเข้าตั้งในมณฑลพระราชพิธี ครั้นเวลาค่ำพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าคัณางคยุคล เสดจมาทูลเกี่ยวนะมัศการ แล้วพระสงฆ์ราชาคณะสวดมาเปรียญ ๕ รูป่เจริญพระพุทธมนต์ ที่พระที่นั่งอาภรณพิโมกขปราสาท รุ่งขึ้นณวันอาทิตยเดือนเก้า ขึ้นสี่ค่ำเวลาเช้าพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าจิตรเจริญ เสดจมาทรงประเคนพระสงฆ์ ๆ รับพระราชทานฉันแล้ว เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติจัดเงินตราชั่งสิบตำลึง มามอบเจ้าพนักงานกรมช่างหล่อ ๆ รับเงินตราชั่งสิบตำลึงหลอมเตรียมไว้ แต่พระพุทธรูปพระชนมพรรษานั้น มีกำหนดน้ำหนักแต่ชั่งหนึ่ง ตามพระราชประสงค์ ที่ทรงพระราชอุทิศเพิ่มพระชนมพรรษาทุกปี ครั้นเวลาเช้า ๔ โมงเสศ พระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสดจประทับณโรงทอง ครั้นได้มงคลฤกษ ชาวพนักงานก็ลั่นฆ้องไชย ประโคมสังฆ์แตรพิณพาทย์ ขึ้นพร้อมกัน แล้วพระสงฆ์ราชาคณะถานาเปรียญ สวดถวายพรไชยมงคล เจ้าพนักงานคลังทองนำทองคำมาทูลเกล้า ๆ ถวายทรงรับใส่ลงในเบ้า แล้วทรงหล่อพระพุทธรูปพระชนมพรรษา เหมือนอย่างที่เคยทรงหล่อมาแต่ก่อนทุกปี ครั้นแล้วเสดจกลับประทับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงประเคนสำรับพระราชาคณะผู้ใหญ่ ๑๐ รูป มีพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์เปนประธานพระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว เสดจขึ้น ฯ

ข่าวบริวิเคาน์ซิลประชุมถือน้ำ

๏ ณวันเสาร เดือนเก้า ขึ้นสามค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑๐๓ ในรัชกาลปัดยุบันนี้ เวลาทุ่มเสศ ทั้งพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒสัตยา ณพระที่นั่งบรมราชสฐิตยมโหฬาร พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ ๑๐ รูป กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ๑ หม่อมเจ้าพระญาณวรารงษ์ ๑ หม่อมเจ้าพระธรรมุณหิศราดา ๑

หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ๑ สมเดจพระวันรัต ๑ พระพิมลธรรม ๑ พระธรรมวโรดม ๑ พระพรหมมุนี ๑ พระธรรมเจดีย์ ๑ พระธรรมไตรโลก ๑ ครั้นเจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว พระสงฆ์กรายถวายเครื่องแลกราบพระพรลา กลับออกจากพระบรมมหาราชวังแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ๆ ให้หาท่านผู้ซึ่งจะได้รับตำแหน่งที่ปรีวีเคาน์ซิลนั้นมาเฝ้าพร้อมกัน ในพระที่นั่งบรมราชสภิรมยมโหฬาร แลท่านปรีวีเคาน์ซิลทั้งหลายพร้อมกัน เข้าทางประตูน่ามุขพระที่นั่งสมมตินิเวศราชอุปบัติ (แต่เจ้าหมื่นไวยวรนารถวันนั้นป่วย ไม่ได้เข้าไปในที่ประชุม) แล้วขึ้นทางบันไดใหญ่ เดินไปทางมุขน่าพระที่นั่งบรมราชสภิรมยมโหฬาร แล้วขึ้นพระที่นั่งบรมราชสฤงคมโหฬาร เมื่อขึ้นไปนั้น พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวทรงยืนคอยรับอยู่น่าพระที่นั่งไพรน ท่านปรีวีเคาน์ซิลทั้งหลายเข้าไปถวายคำนับเรียงตามลำดับกันทีละคน แลพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ทรงจับมือทุกท่านทุกนายต่อพระหัตโดยลำดับทั่วกันแล้ว จึงมีพระบรมราชานุญาตโปรดเกล้า ๆ ให้นั่งเก้าอี้ที่จัดไว้นั้น แล้วทรงปรวโรย ด้วยท่านปรีวีเคาน์ซิลทั้งหลายตามธรรมเนียม " แลมีพระบรมราโชวาท ในเรื่องการซึ่งจะทรงตั้งปรีวีเคาน์ซิลนั้น เพื่อจะให้เข้าใจชัดทั่วกันว่า พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว มิได้ทรงพระราชประสงค์ ในการสุรุริตอย่างเดียวจะให้การทั้งปวงซึ่งเป็นการเจริญแก่บ้านเมืองสำรวจไป เพราะฉนั้น จึงได้ลดหย่อนผ่อนพระราชอิศริยยศลง มิได้ถือพระองค์ยอมให้ท่านทั้งหลายทูลทานทักชักชวาง ในการซึ่งทรงพระราชดำริห์ยังไม่ต้องด้วยยุติธรรม แลให้กราบทูลการซึ่งตัวได้คิดเหนว่าเป็นคุณ ตามความคิดของตนเพื่อจะให้เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ราษฎรไปภายน่า ก็การที่พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงลดหย่อนพระราชอิศริยยศ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินต้นพระบรมราชวงษ์แต่ก่อน ซึ่งไม่มีผู้ใดเป็นผู้ทัดทานชักชวางได้ แลบัดนี้จะให้ทูลชักชวางแลชักน่าได้นั้น ก็เป็นการสำคัญยากที่พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว จะทรงสันนิฐานน้ำใจคนที่จะคิดการทั้งปวงนั้นจะเป็นการสุรุริต ฤๅเป็นการคิดแต่ประโยชน์ตน ไม่คิดถึงคนอื่นก็จะไม่เป็นที่ไว้วางพระราชหฤไทยลงได้เพราะฉนั้นควรที่ปรีวีเคาน์ซิลลอร์ จะต้องถวายสัตยานุสัตย์ด้วยอาไศรยเหตุสามประการ ประการหนึ่ง ตัวผู้ซึ่งได้รับเป็นปรีวีเคาน์ซิลลอร์ ต้องถือกฎหมายสำหรับเคาน์ซิล ถ้าจะคิดจะพูดการฤๅจะกราบทูลพระกรุณา ด้วยได้ทราบการสิ่งไรมาโดยสุรุริตชาราชการแลราษฎร ก็จะมีความหวาดหวั่นว่าผู้นั้นจะกราบทูลพระเจ้าแผ่นดินหาถ้อยความใส่ผู้อื่น ฤๅแกล้งคิดให้ผู้นั้นเป็นอย่างนั้น ผู้นั้นเป็นอย่างนั้นไปต่าง ๆ เพราะผู้ซึ่งเป็นเคาน์ซิลลอร์นั้นเป็นคนปรกติเรา ๆ อย่างนั้นเอง นี้เป็นการเสียช่างฝ่ายข้าราชการแลราษฎรเพราะไม่ได้สาบาล อีกประการหนึ่งพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เมื่อเคาน์ซิลลอร์จะพูดการคิดการสิ่งไรมาก็จะต้องทรงพระราชดำริห์เทียบเคียงช่างน่าช่างหลังมากว่าการที่พูดมานั้นเป็นการจริง ฤๅเป็นอุบายสิ่งไรที่จะแกล้งกัน ฤๅจะหาประโยชน์ตน เมื่อต้องทรงพระราชดำริห์ดังนี้ไปทุกทางทุกปฏิการสิ่งไรซึ่งจะสำเรจเป็นการเจริญก็จะไม่ไปได้โดยง่าย ถ้าลาวคราวจะพลาดพลั้งลงก็จะเป็นที่เกือกร้อนแก่คนทั้งปวง บางสิ่งก็จะไม่เป็นยุติธรรมได้ ซึ่งเป็นดังนี้เพราะโทษที่เคาน์ซิลลอร์ไม่ได้ทำสัตย์ อีกประการหนึ่งตัวเคาน์ซิลลอร์ จะประพฤติตัวให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติ เมื่อคิดเหนการอย่างไร ฤๅได้ทราบการอย่างไร ก็จะพูดจะคิดไปตามการที่เหนจริงนั่นคุณ ก็แต่คำนั้นคงจะเป็นที่ขัดขวางแก่ผู้นั้นบ้างผู้นั้นบ้าง บางทีก็จะเป็นโทษเป็นโทยแก่ตัว เพราะผู้ที่กล่าวคัดค้านขึ้นอย่างนั้นแล้วก็ไม่มีสิ่งไรจะแก้ตัวเลย ก็เป็นโทษแก่ผู้ที่เป็นปรีวีเคาน์ซิลลอร์เพราะเหตุฉนี้ถ้าเคาน์ซิลลอร์ได้สาบาล มีคุณสามประการคือข้าราชการราษฎรเป็นที่วางใจประการหนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินเป็นที่วางพระราชหฤไทยประการหนึ่ง ตัวเองเป็นที่ไว้ใจแก่ตัวเองประการหนึ่ง ถ้าไม่สาบาลมีโทษสามประการ ดังเช่นที่ว่ามาแล้วนั้น ฯ อนึ่ง คำสาบานนั้น ถ้าจะถือว่าไม่เคยสาบานมาแต่เดิมชั่วปู่แลบิดาจะต้องสาบานบัดนี้ มีความรังเกียจนั้นพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินสืบพระบรมราชวงษมา ถึง ๔ ชั่ว ๔ ชั้น นับเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ถึง ๕ พระองค์ จนแผ่นดินประจุบันนี้ก็ไม่เคยเสดจนั่งในที่ประชุมให้มีผู้ขัดขวาง ถึงแต่บัดนี้สมเดจพระเจ้าอยู่หัว จะเสดจลงนั่งในที่ประชุมให้เพจทูลขัดขวางชักน่าได้ จึงจะต้องขอความสัตยาชาราชการทั้งปวงก็ต้องลดหย่อนเหมือนกันเหนว่าเกอดีอยู่แล้ว แลปรีวีเคาน์ซิลนี้ก็จะเป็น

ที่ไว้วางพระราชหฤไทย สนิทของพระเจ้าแผ่นดินที่เดียว ควรจะต้องมีความสัตย์ไว้ให้เป็นที่วางพระราชหฤไทย แต่ถึงกระนั้นก็ไม่ได้ทะเกณฑ์ให้มาเป็น เหมือนอย่างเช่นเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตจึงได้ มีพระราชหัตเลขา แลส่งกฎหมายถึงท่านทั้งปวง ให้ตริตรองดูตามความเคารพที่จะรับได้ เพราะเหตุซึ่งปรีวีเคาน์ซิลนี้เป็นสำคัญ ถ้ารับแล้วต้องเป็นตลอดไปจนสิ้นแผ่นดิน ไม่มีเวลาออกเหมือนเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ถ้าจะต้องมีเหตุเป็นโทษเพราะผิดรัชคำสาบาล ก็จะต้องถือว่าผู้นั้นไม่เป็นมนุษเลยทีเดียว เพราะฉนั้นท่านทั้งปวงซึ่งรับเป็นปรีวีเคาน์ซิลนี้เหมว่าเป็นคนรักความสุจริต พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวชอบใจเป็นอันมาก ขอให้ท่านทั้งปวงเข้าใจว่าการที่เป็นปรีวีเคาน์ซิลนี้เป็นการใหญ่มิใช่เป็นการเลกน้อย แลให้รู้สึกตัวว่าเป็นที่ไว้วางพระไทยของพระเจ้าแผ่นดิน โดยสนิทยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนจงให้ท่านทั้งปวงมีความเจริญเทอญ” ฯ

ครั้นมีพระบรมราชโองการเสร็จแล้วเสด็จขึ้น ท่านปรีวีเคาน์ซิลพร้อมกันยืนขึ้นถวายคำนับ แล้วกลับออกทางเดิม เป็นเสร็จการในเวลาวันนั้น ครั้นรุ่งขึ้นวันอาทิตย์ เดือนเก้า ขึ้นสี่ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑๐๔ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ เวลาบ่ายห้าโมง เจ้าพนักงานกรมสังฆการีมีหมายพระสงฆสี่รูปสำรับเดียว เข้าไปในพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร เช่นวันก่อนพร้อมกันแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้หาท่านปรีวีเคาน์ซิลทั้งหลายนั้น เข้าไปในพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬารเช่นวันก่อน แต่ท่านปรีวีเคาน์ซิลมิได้เข้าไปพร้อมกันแล้ว ถวายคำนับเรียงตามลำดับเสร็จแล้ว แล้วจึงมีพระบรมราชาณุญาตโปรดเกล้า ฯ ให้นั่งเก้าอี้ที่จัดไว้เช่นวันก่อน จึงหลวงราชมณเฑียรบาล ยืนขึ้นถวายคำนับแล้วอ่านโองการแช่งน้ำตามธรรมเนียมโบราณซึ่งมีสืบมา ครั้นอ่านคำแช่งน้ำจบแล้ว พระครูสิทธิไชยพราหมณยืนขึ้นถวายคำนับ แล้วรับพระแสงอัษฎาวุธจากเจ้าพนักงานกรมแสงหยกตามมาแทงน้ำ ขณะนั้นพระสงฆ์สี่รูป จึงเจริญสัจคาถาขึ้นพร้อมกัน ชาวประโคมก็สั่นสังข์ไชยประโคมแตรสังข์พิมพาทย์ขึ้นเป็นพระฤกษ ครั้นแทงน้ำเสร็จแล้ว จึงพระเจ้าบรมวงษเธอกรมพระเทวศวัชรินทร น.ร., ป.จ. ๑ พระเจ้าบรมวงษเธอ กรมหลวงวรศักดาพิศาล ป.จ. ๑ สมเดจพระเจ้าบรมวงษเธอ เจ้าพ้ามหามาลากรมพระบำราบปรปักษ น.ร., ป.จ., ม.ช., ม.ส.ม. ๑ รวมสามพระองค์ยืนขึ้นพร้อมกันถวายคำนับ แล้วเดินเข้าไปที่โต๊ะตรงน่าพระที่นั่งโทรนถ สายาลเฉภาะน่าพระที่นั่ง พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เป็นคำรบปฐมที่หนึ่ง ท่านทั้งสามพระองค์ เมื่อสายาลขบแล้ว รับพระราชทานน้ำพระพิพัฒสัตยาโดยลำดับทั้งสามพระองค์ แล้วเดินเข้าไปน่าพระที่นั่งโทรน ...ะคำนับแล้วนั่งลงคุกเข่าข้างซ้ายทั้งเข่าขวา รับตราตั้งต่อพระหัตถ์สมเดจพระเจ้าอยู่หัว ตามลำดับทีละพระองค์ แล้วยืนขึ้นถวายคำนับเดินถอยหลังออกมาเชนชื่อลงในสมุด ซึ่งเคลิฐออฟเคาน์ซิลจัดไว้นั้น ครั้นเชนชื่อเรียงตามลำดับเสร็จแล้ว ถวายคำนับกลับมานั่งเก้าอี้ตามเดิม ฯ

◎ ที่ ๒ พระบวรวงษเธอ กรมหมื่นอนันตวรฤทธิ์ ร.ม., ท.จ.ว. ๑ พระเจ้าวรวงษเธอ กรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ ร.ม., ท.จ.ว. ๑ พระเจ้าวรวงษเธอ กรมหมื่นเจริญผลภูล สวัดดิ์ ร.ม., ท.จ.ว. ๑ รวมสามพระองค์ ก็ทำอย่างเช่นกล่าวมาแล้ว ฯ

◎ ที่ ๓ สมเดจพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนตรัศมี น.ร., ป.จ., ร.ช. ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าฤดากฤดิหาร ท.จ.ว., ม.ม. ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าคัคณางคยุคล ท.จ. ๑ รวม ๓ พระองค์ ฯ

◎ ที่ ๔ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศุขสวัดดิ์ ท.จ. ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทวีวัฒนวงศ ท.จ. ๑ พระวงษเธอ พระองค์เจ้าสิงหนาทราชกุมารกฤดิ ท.จ., ม.ม. ๑ พระวงษเธอ พระองค์เจ้าสายสินธวงษ ท.จ.ว., ม.ม. ๑ รวม ๔ พระองค์ ฯ

◎ ที่ ๕ เจ้าพระยาภูธราภัย ป.จ., ม.ส.ม. ๑ เจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี ป.จ., ม.ส.ม. ๑ รวม ๒ ท่าน ฯ

◎ ที่ ๖ พระยาราชสุภาวดีศรีสัจจทัพพนารายน์ จ.ม., ท.จ.ว. ๑ พระยาศรีพิพัฒนวรัตนราชโกษา ท.จ.ว. ๑ พระยาราชวรานุกูลวิบูลยภักดีพิริยพาห ท.จ.ว., ม.ช., ภ.ม. ๑ พระยากระสาปนกิจโกศล ท.จ.ว., ม.ม. ๑ รวม ๔ นาย ฯ

◎ ที่ ๗ พระยาภาษกรวงษ ท.จ.ว., ภ.ช., ภ.ม.

พระยาอภัยรณฤทธิ ท.ช. ๑ พระยามหาอำมาตยาธิบดีพิริยพาห ท.ช. ๑ พระยาเจริญราชไมตรี ท.ช., น.ช. ๑ รวม ๔ นาย ๚

◎ ที่ ๙ พระยาวไชยสวัสดิยาธิบดี ม.ม., ท.ช. ๑ พระยาพิริยโกไกยสวรรย ม.ม. ๑ พระยาจ่านเสนบดี น.ช. ๑ พระยาอนุรักษราชมณเฑียร ท.ช., ภ.ช., ภ.ม. ๑ รวม ๔ นาย ๚

◎ ที่ ๙ พระยารัตนภักดีมนตรี ม.ม. ๑ พระยาอาหารบริรักษ ท.ช. ๑ พระยาเพชรชฎา ท.ช., ภ.ม. ๑ พระยาพิพัฒนโกษา ภ.ม. ๑ รวม ๔ นาย ๚

◎ ที่ ๑๐ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ภ.ช. ๑ พระยาราชสงคราม ภ.ม. ๑ พระยาโชฎึกราชเสรษฐี พระยานรนารถภักดี ม.ม. ๑ รวม ๔ นาย ๚

◎ ที่ ๑๑ พระมหาเทพย ๑๑ พระมหามนตรี ท.ช. ๑ พระอินทรเทพย ม.ม., ภ.ช. ๑ พระพิเรนทรเทพย ม.ม. ๑๑ รวม ๔ นาย ๚

◎ ที่ ๑๒ เจ้าหมื่นเสมอใจราช ท.ช., ภ.ม. ๑ เจ้าหมื่นไวยวรนารถ ท.ช., ภ.ม. ๑ เจ้าหมื่นสรรพเพชภักดี ม.ม, ภช. ๑ พระสุนทรานุกิจบริรักษ ภ.ช., ภ.ม. ๑ รวม ๔ นาย ๚

◎ ที่ ๑๓ พระยาสมุทบุรานุรักษ ม.ม., ภ.ช. ๑ พระปริชากลการ ม.ม., ๑ พระราชเสนา ภ.ช. ๑ รวม ๓ นาย ๚

◎ ที่ ๑๔ พระนรินทรเสนี ๑ พระไพรัชพากยภักดี ท.ช. ๑ หลวงพิจารณจักรกิจ ภ.ม. ๑ รวม ๓ นาย ๚

ถวายสุราบาล แลทำอาการเช่นกล่าวมาแล้วเหมือน ๆ กัน อนึ่งพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานตราตั้งให้ ที่ละคน ๆ เปนลำดับไป ความในตรานั้นว่า ๚

“ สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม เปนพระเจ้าแผ่นดิน ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ ซึ่งได้ประดิษฐานแลดำรงกรุงรัตนโกสินทร มหินทรายุทธยาในประเทศยางอกนี้ ซึ่งเปนมหานครในพระบรมราชอาณาใหญ่ ในพระราชอาณาจักรสยามทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ ในเมืองบรมราชาธิราชแก่ประเทศราชทั้งอยู่ใกล้เคียง คือลาวเฉียง ลาวกาว มลายู กะเหรี่ยง แลอื่น ๆ แลเปนเจ้าของตราเครื่องราชอิศริยยศ จุลจอมเกล้าสำหรับทรงกูลแลอื่น ๆ ขอประกาศความเรื่องนี้มาให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงฤๅผู้หนึ่งผู้ใด ๆ จะได้ภักอ่านคำประกาศนี้ให้ทราบทั่วกันว่า เราได้ตั้งให้ พระเจ้าบรมวงษเธอ กรมพระเทวศวัชรินทร น.ร., ป.ร. ซึ่งเปนที่รักใคร่ไว้วางใจของเรานั้นเปนปริวีเคาน์ซิลลอร์ รับปฤกษาราชการในตัวเราเพิ่มอีกตำแหน่งหนึ่งอีก ๑๐๐ เพื่อจะได้ช่วยเราคิดทำนุบำรุงแผ่นดินให้เปนคุณเปนประโยชน์มีความเจริญสมบูรณ์ แลรายฎรทั้งปวงให้มีความสุขความเจริญขึ้นโดยชอบธรรมอันดี ขอจงได้ตั้งอยู่ในซึ่งสัตย์สุจริตกตัญญูกตเวที ประพฤติให้ต้องตามพระราชบัญญัติ แลข้อคำสาบานทุกประการ ตำแหน่งยศที่ตั้งนี้ จงเปนไปตลอดเวลา ความประสงค์ของเราพระเจ้ากรุงสยามปัจจุบันนี้ แลตามกฎหมายซึ่งพระราชบัญญัติซึ่งตั้งไว้สำหรับปริวีเคาน์ซิล แลเคาน์ซิลออฟสเตต ทุกประการ ขอผู้ซึ่ง สิ่งซึ่งเปนใหญ่ เปนประธานในสกลโลกย์ แลเทพยดาซึ่งรักษายุติธรรม จงอนุเคราะห์รักษา พระเจ้าบรมวงษเธอกรมพระเทวศวัชรินทร น.ร., ป.ร. ให้มีความเจริญสุขสวัสดิ์ทุกประการเทอญ” ๚

{ลงพระราชลัญจกร / แลพระนาม} จุฬาลงกรณ์

“ ประกาศนี้พระราชทานที่พระที่นั่ง บรมราชสฐิตยมโหฬาร ณวันอาทิตยเดือนเก้าขึ้นสี่ค่ำปีจอฉศก ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ”

แลที่ปริวีเคาน์ซิลอื่นอีกนั้นก็มีตราตั้งเหมือนกันดังนี้ เปลี่ยนแต่ที่ชื่อ แลอักษรที่หมายสำหรับตวงตรา เครื่องราชอิศริยยศ ตามที่ได้รับพระราชทานนั้น รวมปริวีเคาน์ซิล ๔๙ ด้วยกัน แต่พระยาอนุชิตชาญไชย ราชวรวงศ์กรมพระคำรวจอีกนายหนึ่งนั้น ยังไม่ได้ทำสัตยานุสัตย์แลรับตราตั้ง เพราะมีราชการไปเมืองตาก ครั้นปริวีเคาน์ซิล ถวายสัตยานุสัตย์เสร็จแล้ว พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว จึงมีพระบรมราชโองการในที่ท่ามกลางประชุม ว่าดังนี้ ๚

“ ท่านพระบรมวงษานุวงษ์ผู้ใหญ่ผู้น้อย แลท่านเสนาบดีข้าราชการบันดาซึ่งได้รับเปนปริวีเคาน์ซิล ถึงมาประชุมพร้อมกันกระทำสัตยานุสัตย์ ตามพระราชบัญญัติกฎหมายสำหรับปริวีเคาน์ซิลโดยความชื่นชมยินดีพร้อมเพรียงกันนั้น ข้าพเจ้ามีความยินดีเปนที่สุด แลขอบใจท่านทั้งปวงเปนอันมาก เพราะ

การปรีวีเคาน์ซิลนั้น เป็นการสำคัญ ควรจะเรียกว่าเป็นการใหญ่นั้นหลายประการ คือท่านพระบรมวงษานุวงษทั้งปวง ซึ่งมีพระชนมายุมากและมีพระเกียรติยศใหญ่ เป็นที่เคารพนับถือแลท่านเสนาบดีซึ่งมีเกียรติยศอยู่ในตำแหน่ง มีไวยวุฒิปรีชาได้รับราชการทำนุบำรุงแผ่นดินมา และข้าราชการซึ่งเป็นตำแหน่งใหญ่มีอายุได้รับราชการมานาน และข้าราชการซึ่งได้รับราชการใหม่ที่มีปรีชาญลาดได้มาประชุมกัน รับคำสาบานแลถือกฎหมายพระราชบัญญัติอย่างเดียวกันเสมอกัน ท่านผู้ซึ่งเป็นพระบรมวงษผู้ใหญ่ และท่านเสนาบดีข้าราชการซึ่งเป็นผู้ใหญ่มีใจมีความรักเกื้อกูลแก่ผู้น้อย และพร้อมเพรียงกันเข้าเป็นหมู่ได้ดังนี้ก็เป็นการอัศจรรย์ควรจะถือว่าเป็นการสำคัญได้อย่างหนึ่ง ๆ

อีกประการหนึ่ง ท่านทั้งปวงบันดาซึ่งมาเป็นปรีวีเคาน์ซิลจงรู้ว่าจะรู้สึกตัวว่าได้เป็นที่ปฤกษาราชการ เป็นที่ไว้วางพระไทยของพระเจ้าแผ่นดินจะต้องเป็นผู้ช่วยทำนุบำรุงแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินให้ตรองสติปัญญาของตน ๆ จะไม่ทอดธุระเหมือนหนึ่งแต่ก่อนเพราะแต่ก่อนมา การซึ่งจะทำนุบำรุงแผ่นดินให้เจริญขึ้นฤๅมีเหตุสิ่งใดมาจะต้องแก้ไข ก็แล้วแต่พระเจ้าแผ่นดินแลท่านเสนาบดีจะจัดการตามความคิดความเห็นให้สำเร็จไป ถึงข้าราชการทั้งปวงซึ่งมีสติปัญญาความคิด จะเห็นการต่างแตกไปอย่างไรก็คิดไปไม่ตลอด ต้องเป็นความแค้นอกร้อนใจให้ความซึ่งคิดนั้นท้อถอยไปจนถึงทอดธุระว่าแล้วแต่การจะเป็นไป ก็ไม่ได้คิดอ่านการสิ่งใดซึ่งจะช่วยทำนุบำรุงแผ่นดินให้มีความเจริญ จะก็คงจัง ท่านทั้งปวงได้รับเป็นปรีวีเคาน์ซิลเป็นคณะกุลาด ให้คิดการเหล่านั้นได้ ก็จำจะต้องคิดการนั้นให้สมสติปัญญาแลความคิดตามซึ่งเห็นว่าดีของตน แล้วแสดงการนั้นขึ้นได้ตามซึ่งตนเห็นเพราะการเป็นดังนี้ จึงเห็นว่าท่านทั้งปวงก็คงจะช่วยคิดการอีกหลายสิบปัญญาก็คงจะเป็นการดีได้เป็นแน่ จึงเห็นว่าเป็นการสำคัญอีกอย่างหนึ่ง อีกประการหนึ่ง การสิ่งใดซึ่งจะทำต่อไปข้างหน้าซึ่งเป็นการสำคัญ ก็จะได้ข้าใครยท่านทั้งปวงเป็นกอมมิตตีไปจัดการทั้งปวงให้สำเร็จไปได้จริง ๆ ไม่เป็นการจืดจาง และท่านทั้งปวงก็จะตั้งใจทำไปโดยสุจริต ให้สำเร็จไปได้สมความคำนึงแลอำนาจของท่านทั้งปวงการนั้น ก็คงสำเร็จได้ทุกอย่างก็เป็นกิจสำคัญมากเพราะการสิ่งใด ซึ่งคิดแล้วทำแล้วไม่สำเร็จไม่ตลอดไม่ได้จริง ก็เป็นทางให้เสียการตลอดไปทั้งสิ้น เมื่อการซึ่งเป็นดังนี้ไม่มีแล้วก็คงหมายว่าการเจริญในบ้านเมือง คงจะมีเป็นแน่ไม่ต้องสงไสย นี่ก็เป็นการสำคัญอีกอย่างหนึ่ง จะอีกประการหนึ่ง ข้าพเจ้าได้ท่านทั้งปวงมาเป็นผู้ทำนุบำรุงอยู่ดังนี้แล้วจะทำการสิ่งไรคิดการสิ่งไร ก็คงไม่ตกไปตามทางที่ผิดซึ่งจะเป็นทางให้เสื่นเกียรติยศ ชื่อเสียงเป็นโทษแก่บ้านเมือง เป็นเครื่องเดือดร้อนแก่ราษฎร การสิ่งไรซึ่งจะเป็นการดีการเจริญในตัวข้าพเจ้าจะเป็นเกียรติยศชื่อเสียง และจะเป็นการเจริญแก่บ้านเมืองจะให้มีความสุขแก่ราษฎร ให้ราษฎรเป็นที่รักใคร่ในตัวข้าพเจ้าได้ ท่านทั้งปวงก็คงจะช่วยแนะนำแลทำนุบำรุงให้การนั้นสำเร็จตลอดไปได้ทุกประการ จะเพราะการดังนี้ ข้าพเจ้าเห็นเป็นแน่ว่าเป็นการสำคัญในตัวข้าพเจ้าอีกอย่างหนึ่ง ที่ซึ่งท่านทั้งปวงได้มาสาบานว่าจะรักษาความซื่อสัตย์สุจริต และจะช่วยทำนุบำรุงข้าพเจ้ามิให้มีเหตุอันตรายโดยกำลังปัญญา และกำลังต่อสู้จนถึงสิ้นชีวิตรนั้น ข้าพเจ้ามีความยินดีชอบใจท่านทั้งปวงเป็นอันมาก หมายเป็นแน่ว่าท่านทั้งปวงก็คงจะช่วยทำนุบำรุงตัวข้าพเจ้า และวงษตระกูลให้มีความเจริญปราศจากไภยันตราย โดยความซื่อสัตย์สุจริตของท่านทั้งปวงข้าพเจ้าก็ตั้งใจจะทำนุบำรุงท่านทั้งปวง และวงษตระกูลของท่านให้มีความเจริญ มียศศักดิ์ชื่อเสียงปรากฏสืบไป โดยความซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน ขอสิ่งซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานในสกลโลกย์ และเทพยดาซึ่งรักษายุติธรรมของแผ่นดินพยานุภาพปกครองรักษาท่านทั้งปวงให้มีความเจริญ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒมงคลทุกประการ และจงช่วยแนะนำบัญญัติของท่านทั้งปวงให้ดำริหการซึ่งเป็นคุณเป็นการเจริญแก่บ้านเมือง และยกบ้านเมืองให้ใหญ่ไพบูลย์ปราศจากไภยันตรายสืบไป และช่วยทำนุบำรุงข้าพเจ้าให้อยู่ในราชสมบัติ ยืนยาวโดยความชอบธรรมทุกประการขอให้ท่านทั้งปวงทำราชการมีเกียรติยศ ชื่อเสียงทรัพย์สมบัติสืบตระกูลวงษไปยืนยาวสิ้นกาลนานเทอญ” จะนี้คือเชษฐพระราชหัถ ☞ (จุฬาลงกรณ์) บรมราชสฐิตยมโหฬาร วันอาทิตย์ขึ้นสี่ค่ำเดือนเก้า ปีจอฉศก ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๑๗ ในรัชสมัยที่ จะ

๑ ขณะนั้นท่านปรีวีเคาน์ซิลทั้งหลาย ยืนขึ้นฟังพร้อมกัน

ครั้นทรงอ่านคำสบัดจบแล้ว ท่านปรีวีเคาน์ซิลพร้อมกันถวายคำนับ จึงเจ้าพระยาภูธราภัยผู้ว่าที่สมุหนายก อ่านคำสบัดเปนคำทูลตอบแทนท่านปรีวีเคาน์ซิลทั้งหลาย ซึ่งได้ลงเซนชื่อไว้ในท้ายหนังสือนั้นพร้อมกันทั้ง ๑๙ ในคำสบัดว่าดังนี้ “ข้าพระพุทธเจ้า ปรีวีเคาน์ซิลลอร์ ซึ่งมีชื่อในท้ายหนังสือนี้ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศผ้มเกล้าฯ ถวาย (เลกเรคส์) แดพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ๆ ล ๆ แลเปนเจ้าของตราเครื่องราชอิศริยยศจุลจอมเกล้า สำรับตระกูลให้ทรงทราบ ฝ่าลอองธุลีพระบาท ด้วยได้ชุบเกล้าชุบกระหม่อมยกย่องตั้งแต่งให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เปนปรีวีเคาน์ซิลลอร์ ที่ปฤกษาราชการรับทำนุบำรุงในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ด้วยทรงพระมหากรุณารักใคร่ไว้วางพระราชหฤไทย มิให้รังเกียจกินแหนง แก่พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ซึ่งเปนข้าทูลลอองธุลีพระบาท ทรงพระยรมราชานุญาต ให้พวกข้าพระพุทธเจ้ามี (ลิยเบอตี) ที่จะถวายคำนับทูลในการทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งพวกข้าพระพุทธเจ้าได้คิดเหนว่าเปนการดี มีความเจริญในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท แลมีคุณมีประโยชน์ต่อแผ่นดินให้ราษฎรอยู่เยนเปนสุขโดยชอบธรรมนั้น พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ พวกข้าพระพุทธเจ้ามีความยินดีเปนที่สุด ด้วยได้เหนเปนแน่ว่า การที่เข้ากับข้าไม่มีความรังเกียจกินแหนง ทั้งความสุจริตต่อกันโดยอันดีรายที่ไม่เปนยุตติธรรม คงจะไม่มีในตัวข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ต่อไปภายน่าเปนแน่ได้เปนที่ไว้วางใจของข้าพระพุทธเจ้าที่จะทำราชการฉลองพระเดชพระคุณ ทำนุบำรุงในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ให้เตมสติปัญญาความคิดคริตรองของข้าพระพุทธเจ้าทุกสิ่งทุกอย่างให้ต้องตามชั้นคำสาบาล และชั้พระราชบัญญัติทุกประการ อนึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จะตั้งความสุจริตกตัญญูกตะเวที ต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ตลอดพระบรมราโชวาสที่จะสืบราชอิศริยยศต่อไป ให้คิดคิดเนื่องดังเช่นไปรอพระราชทานพร แก่พวกข้าพระพุทธเจ้าทุกประการ อนึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ขอปฏิญญาณถวายต่อฝ่าพระที่นั่งด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จะตั้งใจรักษาความสามัคคีมีความสมัคสโมสรประนีประนอมพร้อมเพรียงช่วยกัน ทำนุบำรุงแผ่นดิน ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณ ในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทให้สมดังพระราชประสงค์ทุกประการ แลข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะไม่มีความรังเกียจแก่กันและกัน ว่าวาสนาน้อยก็ดี มากก็ดี อายุน้อยก็ดี อายุมากก็ดี ที่ได้มาเปนปรีวีเคาน์ซิลลอร์แล้ว ถ้าผู้หนึ่งผู้ใด คิดกล่าวถ้อยคำสิ่งซึ่งจะเปนความเจริญ ในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท แลเปนคุณเปนประโยชน์แก่แผ่นดิน ให้ราษฎรมีความสุขโดยทรงโดยแท้ดังพระราชประสงค์แล้ว ถ้าคำของผู้ซึ่งกล่าวนั้น แม้ความนั้นมีประโยชน์จริง ๆ ก็จะอนุมัติยอม แลรับรองตามเหตุผลที่นั้น ถ้าถ้อยคำนั้นมิได้เปนคุณเปนประโยชน์ ก็จะไม่อนุมัติรับรองตามผู้ซึ่งกล่าว ด้วยจิตรบริสุทธิ์เที่ยงแท้ มุ่งแต่เฉภาะความคิดความชอบ ที่เปนคุณเปนประโยชน์อย่างเดียว ไม่ทำจิตรให้ประกอบด้วยอคติมิศยามานะมัจฉะริยา พูดขาหลู่ลบกลบเกลื่อนให้ความคิดความชอบของผู้ที่คิดเจื่อนจางเสียไป แกล้งชักไปให้เรื่อเสีย มีถ้อยพายแต่ไม่พายเอาพายราน้ำ ทำให้ราชการของพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสื่อมเสียไป และข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จะมิจิตรคิดคั้งสามัคคีมีความรักใคร่ไว้วางใจแก่กันและกัน ที่จะช่วยทำนุบำรุงในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ให้มีความเจริญอยู่ในศิริราชสมบัติสืบเนื่องไป มิให้ผู้หนึ่งผู้ใดประทุษร้าย ต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทได้ ขอผู้ซึ่งสิ่งซึ่งเปนใหญ่เปนประธานในสกลโลกย์ นับถือพุทธศาสนา ซึ่งรักษายุตติธรรม จงได้อภิบาลรักษา แดพระบาทสมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทรงพระเจริญพระชนมายุยืนยาวอยู่ในศิริราชสมบัติ แลพระบรมราโชวาสที่จะต่อติดเนื่องสืบไปสิ้นกาลนาน แลขอให้ได้พระนามว่า พระองค์เปนผู้เบิกการสิวิไลยเชนในแผ่นดินสยาม ซึ่งได้ทรงรักใคร่ในความสว่าง ความยุตติธรรมให้เปนที่นิยมชมชื่นแผ่ไปในสกลโลกย์ ให้พระเกียรติยศปรากฏไปชั่วฟ้าแลดินเทอญ” ฯะ

- ◎ กรมพระเทเวศวัจรินทร์ ฯะ
- ◎ กรมหลวงจรัศกาพิศาล ฯะ
- ◎ สมเดจกรมพระบำราบปรปักษ์ ฯะ
- ◎ กรมหมื่นอนันตการฤทธิ์ ฯะ
- ◎ กรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ ฯะ

- กรมหมื่นเจริญผลภูลสวัสดิ์ ๆ
- สมเดจเจ้าฟ้าจากรุนทร์รัศมี ๆ
- พระองค์เจ้ากฤดากินิหาร ๆ
- พระองค์เจ้าคัคณางค์ยุคล ๆ
- พระองค์เจ้าศุขสวัสดิ์ ๆ
- พระองค์เจ้าวิถวัลยลาภ ๆ
- พระองค์เจ้าสิงหนาทราชกุรุงศ์ฤทธิ ๆ
- พระองค์เจ้าสายสินิทวงษ์ ๆ
- เจ้าพระยาภูธราภัย ๆ
- เจ้าพระยาภาณุวงษ์ ๆ
- พระยาราชสุภาวดี ๆ
- พระยาศรีพิพัฒน์ ๆ
- พระยาราชวรานุกูล ๆ
- พระยากระสาปน์กิจโกสล ๆ
- พระยาภาษกรวงษ์ ๆ
- พระยาภัยรณฤทธิ ๆ
- พระยามหาอำมาตย์ ๆ
- พระยาคชวิญราช ไมตรี ๆ
- พระยาราไชยสวัวยาธิบดี ๆ
- พระยาพิพิธโภไคย ๆ
- พระยาจ่าแสนยบดี ๆ
- พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร ๆ
- พระยารัตนภักดีมหามนตรี ๆ
- พระยาอาหารบริรักษ์ ๆ
- พระยาเพชรชฎา ๆ
- พระยาพิพัฒน์ โกษา ๆ
- พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๆ
- พระยาราชสงคราม ๆ
- พระยาโชฎึกราชเศรษฐี ๆ
- พระยานรนารถภักดี ๆ
- พระมหาเทพย์ ๆ
- พระมหามนตรี ๆ
- พระอินทรเทพย์ ๆ
- พระพิเรนทรเทพย์ ๆ
- เจ้าหมื่นเสมอใจราช ๆ
- เจ้าหมื่นไวยวรนารถ ๆ
- เจ้าหมื่นสรรพเพธภักดี ๆ
- พระสุนทรานุกิจปริชา ๆ
- พระยาสมุทบุรานุรักษ์ ๆ
- พระปริชากลการ ๆ
- พระราชเสนา ๆ
- พระนรินทรเสนี ๆ
- พระไพรัชพากยภักดี ๆ
- หลวงพิชาญณ์จักรกิจ ๆ

ครั้นเจ้าพระยาภูธราภัยอ่านคำสาบีศจบลงแล้ว ปริวิเคาน์ซิล ทั้งหลายถวายคำฉัยพร้อมกัน พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว จึงมีพระบรมราชานุญาต สั่งให้เลิกประชุมปริวิเคาน์ซิล ๆ พร้อมกันถวายคำฉัย แล้วกลับออกทางเดิม จึงพระยาท สมเดจพระเจ้าอยู่หัวทรงวายไทยธรรม แก่พระสงฆ์ ๑๐ รูป นั้นเสรจแล้ว พระสงฆ์ถวายอติเรกแลถวายพระพรลากลับ ออกจากพระบรมมหาราชวัง เปนเสรจการพระราชพิธี สัตยานุสัตย ๆ

เสดจพระราชดำเนินประพาศทางชลมาร

ณวันจันทรเดือนเก้าขึ้นห้าค่ำทรงกับวันที่ ๒๑ ๐๕ ในรัชกาล ปัตยุบันนี้ เวลาช้า ๓ โมงเสศ เสดจพระราชดำเนินทางชล มารค ทรงเรือพระที่นั่งบัลลังกนิกลำใหญ่ (๒ ชั้น) พร้อมด้วย พระบรมวงษานุวงษ ข้าราชการตามเสดจในเรือพระที่นั่ง ครั้น พร้อมเสรจแล้วออกเรือพระที่นั่ง จากท่าราชวรดิฐไป เวลาบ่าย โมงเสศถึงบางหลวงเชิงราก แล้วประทับอยู่ที่นั้น แล้วเสดจ พระราชดำเนินทรงเรือพระที่นั่งแจว เข้าไปในคลองสักน้อยหนึ่ง แล้วเสดจกลับมาเสวยในเรือพระที่นั่งบัลลังกนิกล ครั้นเวลาบ่าย ๒ โมงเสศเสดจกลับ เวลา ๕ โมงเสศถึงท่าราชวรดิฐ เสดจ ขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ๆ

ข่าวตายในกรุง

- พระบรวรวงษเธอชั้น ๑ (พระองค์เจ้าหญิงลมุด) เปน

พระองค์เจ้า ในกรมพระราชวังในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ พระองค์เจ้าหญิงจุมภนี้ เมื่อพระชนมายุได้ ๗ ปี กรมพระราชวังในแผ่นดินพระบาท สมเดจพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์สวรรคต ครั้นพระชนมายุได้ ๑๑ ปี พระบาทสมเดจพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ โปรดให้ลงมาโสกันต์ในพระบรมมหาราชวัง แล้วกลับขึ้นไปอยู่พระราชวังบวรสถานมงคล จนล่วงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ครั้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ก็ไม่ได้มีความผิดสิ่งหนึ่งสิ่งใด ให้อุ้นเครื่องได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ครั้นล่วงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ถึงแผ่นดินพระบาท สมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ลงมาเฝ้า ทูลละอองธุลีพระบาท ถือน้ำมีละสองครั้งตลอดมา ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเหนว่าพระบวรวงษเธอพระองค์เจ้าหญิงจุมภนี้ มีพระชนม์พรรษามาก เปนพระองค์เจ้าผู้ใหญ่หายาก ได้รับเบี้ยหวัดอยู่ปีละสองชั่ง จึงโปรดพระราชทานเพิ่มขึ้นอีกสามชั่ง รวมเปนห้าชั่ง เงินเดือนคำลึงกึ่ง ครั้นถึงเดือน ๗ ปีเถาะนพศก พระบวรวงษเธอพระองค์เจ้าหญิงจุมภ ประชวรพระโรคชราเสวยไม่ได้ประทมไม่หลับ พระกรรณหนักทึ่งไปไม่ได้ยิน พระสติก็ให้หลงลืมเลือน ครั้นยี่มโรงสัมฤทธิศกเดือน ๑๑ ล่วงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงแผ่นดินปัจจุบันนี้ โปรดเกล้า ฯ พระราชทานผ้าครองผ้าทุกปี ประชวรมาได้ ๗ ปีเสศ ครั้นถึงวันเดือนแปดอุบาสาย ปีจอฉศก ให้หิวข่อนหวย เสวยแต่กะยาคูเวลาละห้าฉลองพระหัตถ์บ้าง สี่ฉลองพระหัตถ์บ้าง ครั้นไม่ได้ ครั้นถึงวันเดือนแปดอุตราสาย แรม ๑๑ ค่ำ เสวยได้แต่น้ำ ทรงพระโสกะที่พระภักตร์ประทมแน่ยู่ ครั้นวันจันทรเดือนเก้าขึ้นห้าค่ำ ปีจอฉศก เวลาแปดทุ่ม พระบวรวงษเธอพระองค์เจ้าหญิงจุมภสิ้นพระชนม์ พระชนม์พรรษาได้ ๘๕ ปี รุ่งขึ้น วันอังคารเดือนเก้าขึ้นหกค่ำ สรงน้ำพระศพแล้วชิญพระศพออกจากพระราชวังบวรข้างใน แห่มาไว้ที่ศาลาสำรับไว้พระศพ ณวัดบวรสถานสุทาวาศ โปรดให้ใส่โกฎ ๔ เหลี่ยม ตั้งบนเตียงแว่นฟ้า เครื่องสูงเครื่องสังข์กลองชะนะตั้งประโคมตามยศอย่างพระองค์เจ้า ในพระราชวังบวรสถานมงคล ฯ

๏ หม่อมเจ้าหญิงจรในกรมหลวงเสนีบริรักษ ประชวรโรคลมแห้งเรื้อรังมานานประมาณ ๕ เดือน ๖ เดือน หลวงรัตนแพทย์ว่าเปนโรคสันนิบาตมาหลายเวลาก็หาคลายไม่ จึงหาหมอชะเลยสักมารักษา อาการนั้นหนักลง ณวันจันทร์ขึ้นห้าค่ำเดือนเก้า ปีจอฉศก เวลาย่ำโมงเสศถึงชีพักไษย ชนมายุ ๔๙ ปี พระราชทานหีบทองทึบใส่ศพตามตำแหน่งยศ ฯ

๏ นายรองพลพันธ์ (หล่อ) รองหุ้มแพรมหาดเลกวนฤทธิ์ ป่วยเปนวรรณโรคภายในมาแต่ณปีวอกจัตวาศก หมอชะเลยสักหลายหมอ ประกอบยารักษาก็หาคลายไม่ หมอว่าเปนโรคไกษยบ้าง โรคฤษดวงบ้าง อาการนั้นมีแต่จะทวีขึ้น ให้บวมหน้า บวมเท้า ครั้นณวันอาทิตย เดือนแปดอุตราสาย แรมห้าค่ำปีจอฉศก เจ้าอธิการวัดบางกระสอมารักษาไว้คนนั้นอยู่ ๓ วัน ครั้นณวันอังคาร เดือนแปดอุตราสาย แรมสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศก บุพโพตกทางทวารหนัก ให้อ่อนเปลี้ยหนักลง ครั้นถึงณวันพฤหัศบดี เดือนเก้าขึ้นค่ำหนึ่ง ปีจอฉศก เวลาประมาณเจดทุ่มเสศ นายรองพลพันธ์ ถึงแก่กรรม อายุ ๒๙ ปี โปรดเกล้า ฯ พระราชทานหีบลายกุดั่น ใส่ศพตามตำแหน่งยศ ฯ

๏ พระยาสุนทรยุวิศวิไชยสงคราม ผู้ผู้จะนอการเมืองนครไชยศรี นอกราชการ ป่วยแปนโรคลมลันนิบาตมาตั้งแต่เดือน ๑๐ ปีจอจัตวาศก อาการให้บวมไปทั้งกายแลให้แน่นให้หอบเปนเวลาให้หาหมอชะเลยสักมารักษา หมอว่าเปนโรคลมไกษย ได้รับประทานยามานานอาการไม่คลาย ครั้นณวันเดือนเก้าขึ้นแปดค่ำ วันพฤหัศบดีปีจอฉศก ก็ถึงแก่กรรม อายุ ๓๖ ปี พระราชทานหีบทองทึบใส่ศพ

ข่าวตายตัวเมือง

๏ ณวันศุกรเดือนแปดอุตราสาย แรมสามค่ำ ปีจอฉศก พระยาสุรยคินทรสุริยพรฤาไชย ผู้ว่าราชการเมืองไชยนาท หลวงกำแหงพลล้านปลัด หลวงพรหมภักดียกกระบัตร ยกมาณยับหนึ่งมีความว่า เดิมพระไชยบริรักษผู้ช่วยราชการเปนหลวงกำแหงพลล้านปลัด ครั้นในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงกำแหงพลล้านปลัด เลื่อนขึ้นเปนพระไชยบริรักษ ผู้ช่วยราชการเมืองไชยนาท แต่

ณวันพฤหัศบดีเดือนเก้าแรมห้าค่ำ จุลศักราช ๑๒๓๕ ปีกุญเบญจศก พระราชทาน เสื้อชั้นชาย ๑ ผ้านุ่งขาวเพลาะ ๑ ผ้าปูม ผืน ๑ ผ้าลำนำผืน ๑ เปนรางวัลเลื่อนที่ยศ แต่ถวายหมากคนโท เงินเครื่องยศนั้นได้รับพระราชทาน แต่ครั้งเปนหลวงกำแหงพลล้านปลัดนั้นแล้ว พระไชยบริรักษ์ผู้ช่วยอยู่ในตำแหน่งผู้ช่วยมา ๑๑ ปี อายุได้ ๑๐๐ ปี ครั้นเดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นสองค่ำปีรกาศก พระไชยบริรักษ์ป่วยขมิ้นที่ท้อง รับประทานอาหารได้วันละเล็กน้อย ครั้นถึงวันจันทร์เดือนแปดบุรพาสาธ แรมสองค่ำปีรกาศก เวลาบ่าย ๓ โมงเสศ พระไชยบริรักษ์ผู้ช่วยราชการถึงแก่กรรม บุตรหลานพระไชยบริรักษ์ได้ศพพระไชยบริรักษ์ตามธรรมเนียม จุนอนุรักษ์ บุตรพระไชยบริรักษ์ นำถวายหมากเงิน ๑ คนโทเงิน ๑ กับประคำทองสาย ๑ มาแจ้งความแก่พระยาสุรบดินทรสุรินทรฤาไชย ผู้ว่าราชการเมืองไชยบาท หลวงกำแหงพลล้านปลัด หลวงพรหมภักดีศักดินาหกระยัดว่า พระไชยบริรักษ์ผู้ถึงกาลกว่า ประคำทองสายนี้เปนของพระเจ้าอยู่หัวพระราชทาน แต่ระพระราชทานครั้งใดนั้น จุนอนุรักษ์บุตรหาทราบไม่ พระยาสุรบดินทรสุรินทรฤาไชย หลวงกำแหงพลล้านปลัด หลวงพรหมภักดีศักดินาหกระยัดว่า จึงให้จุนอนุรักษ์คุมถวายหมากเงิน ๑ คนโทเงิน ๑ ประคำทองสาย ๑ มาส่งณกรุงเทพ ฯ แด่ศพพระไชยบริรักษ์ กำหนดระมานแต่เดือนแปดบุรพาสาธ แรมค่ำ ๑ ปีรกาศก ถึงเดือนแปดบุรพาสาธ แรมสองค่ำ ปีรกาศก ฯ

รับโปรดรายงานศาลรับสั่งพิจารณาความ

กรมพระนครบาลทูลเกล้า ฯ ถวายเจ็ดวันครั้งหนึ่ง

๏ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้มีนามอันลงในท้ายหนังสือนี้ ซึ่งเปนกรมการศาลรับสั่ง ได้พิภากษาคดีกระทรวงกรมพระนครบาลขอพระราชทานอัมเกล้า ฯ ถวายคำนับ บังคมทูลพระกรุณาตรายฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้ายื่นยอดสารบบแต่ก่อนสามครั้ง ความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ พี่งศาลหลวงประทับ ๖ ยื่นเรื่องราวเก่าใหม่ ๒๑ รวม ๔๐๓ เรื่อง ตั้งแต่วันพฤหัศบดีเดือนแปดอุตราสาธแรมเก้าค่ำ มีเรื่องราวมายื่น ๕ เรื่อง เรื่องหนึ่ง อำแดงแสงโรทย์ กล่าวโทษนายแก่ง ว่านายแก่งตีแย่งชิงเอาสิ่งของอำแดงแสง จึงเข้าไปในวังกรมหมื่นภูวไนย ๑ หนึ่ง จีนเซงโรทย์ กล่าวโทษอ้ายพุก อ้ายพุ่ม ว่าลักจีนกะแยะหมากในสวน ๑ หนึ่ง นายพึ่งโรทย์ กล่าวโทษจีนหมากับพวกเพื่อน ๒๐ คน ว่าขว้างปาเรือ ๑ หนึ่ง นายแผนโรทย์ กล่าวโทษ นายแก้ว อำแดงทรัย รับพวกลากันลุ้มรุมตีมีบาดแผล ๑ หนึ่ง นายทองโรทย์ กล่าวโทษ นายยิ้ม ว่านายยิ้มเอาพร้าหวดพันเอาถนนน่องนายทองขาด ๑ รวม ๕ เรื่อง ฯ

๏ รวมเรื่องราวที่ยื่นต่อกระลาการศาลรับสั่ง เก่าใหม่ ๒๖ เรื่อง รวมทั้งความในกรมพระนครบาล เปนความ ๔๐๗ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณาความ ตั้งแต่วันพฤหัศบดีเดือนแปดอุตราสาธ แรมเก้าค่ำปีรกาศก มาจนถึงวันพุธเดือนแปดอุตราสาธ แรมสิบสี่ค่ำ ปีรกาศก ฯ

๏ พระยาราชสุภาวดี กำกับศาลปรึกษาพิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบ โรทย์จำเลย ยอมเลิกแล้วกัน นายผันโรทย์ นายหร่อง นายแพ นายทัด จำเลย หาว่าตีฟันถีบมีบาดแผล สืบพญาน โรทย์จำเลย ให้ช้างสคม ตระลาการเปรียบเทียบ โรทย์จำเลย ยอมแล้วกัน ๑ จีนชาโรทย์ นายด้วง นายเจ้ง กับพวก ๕ คน จำเลย หาว่าแย่งยาฝิ่นไป พิจารณาถึงสืบพญาน ตระลาการเปรียบเทียบ โรทย์จำเลย ยอมเลิกแล้วกัน ๑ ลูกขุนปรึกษาวางบท อำแดงอ่วมโรทย์ นายทับ นายเปรม นายบุญ กับหญิง พวก ๕ คน จำเลย หาว่าฆ่านายแดงผัวอำแดงอ่วมตาย พระไกรศรีปรีชัย นายทับ นายเปรม ผู้ต้นเหตุเปนเบี้ยปลูกตัวเผาผีผู้ตายเปนเงิน ชั่งแปดตำลึงสามบาท เปนสินไหมกึ่ง ฟ้องกึ่ง รวม ๓ เรื่อง ฯ

๏ พระยาราชวรานุกูล กำกับศาลจุนทรงธรรมณีพิจารณาความเก่า ลูกขุนปรึกษาวางบท อำแดงทิพโรทย์ อำแดงบุญจำเลย หาว่าชวนเอานายแดงผัวอำแดงทิพไปตกน้ำตาย ลูกขุนปรึกษา พระไกรศรีวางบทให้จำเลยเลี้ยงเบี้ยปลูกตัวเผาผีนายแดง เปนเงินตรา ๑๓ บาท ๑ เรื่อง ฯ

๏ พระยากะสาปน์กิจโกศล กำกับศาลจุนกลางพิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบโรทย์ จำเลย ยอมเลิกแล้วกัน นายวันทนาย หลวงสวัสดิ์โกษาโรทย์นายทรัพย์จำเลย หาว่านายทรัพย์ถือผีคนล่าทำร้ายอยู่บ้านหลวงสวัสดิ์โกษา ตระลาการ

เปรียบเทียบ โจทย์จำเลย ยอมแล้วกัน ๑ นายจันโจทย์ นายสุดจำเลย หาว่าเอาไม้ตีเอานายจันมีบาดแผล ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลย ยอมแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง ฯ

๏ พระยาราชโยธา เดิมกำกับศาลชุนธรณีบาลความ ๑๗ ยกศาลชุนอายาราชมาให้ความ ๒๓ ได้พิจารณาความเก่า เรื่องราวใหม่ ลูกชุนปฤกษาชี้ขาดความใหม่ หลวงศรีสังขกรโจทย์ ย้ายหลำ ย้ายค่อน จีนคล้าย จีนเตา จำเลย หาว่าขว้างปาเรือน พิจารณาถึงชั้นชาด ให้ตระลาการ เรียกประกันตามยศพวกจำเลย ความเลิกแล้วกัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์ จำเลยยอมเลิกแล้วกัน นายบุญโจทย์ นายอ่อน นายแก่ง นายเนตรจำเลย หาว่าขว้างปากัน มีบาดแผล ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลย ยอมเลิกแล้วกัน ๑ ลูกชุนปฤกษาวางยก จีนโตโจทย์ จีนเจียงจำเลย หาว่าลักทรัพย์ สิ่งของไป พิจารณาเปนสัจ เร่งของกลางได้ ส่งให้โจทย์ไป แล้วโจทย์ไปค้าขายเมืองจีน จำเลยหนี ปฤกษาให้เรียกตามยศชุนอรนิยาลตระลาการไว้ ๑ ระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน นายยมโจทย์ นายกลั่น นายเบี้ย นายจุก จำเลย หาว่านายกลั่นชกนายเจียว บุตรนายยอม นายเบี้ยเงื้อมีดจะฟันนายเจียว พิจารณาถึงสืบพยาน เปรียบเทียบโจทย์ จำเลยแล้วกัน ๑ รวม ๔ เรื่อง ฯ

๏ พระยารองเมือง กำกับศาล ชุนโลกยาล ชุนบริรักษ พิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์ จำเลยยอมเลิกแล้วกัน นายนากโจทย์ นายเอี่ยม นายเพื่อน นายพูน จำเลย หาว่าขว้างปาเรือน ตระลาการพิจารณาถึงสืบพยาน ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลย ยอมเลิกแล้วกัน ๑ เรื่อง ฯ

๏ พระมหามนตรี ได้กำกับศาลชุนทรายาล พิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมแล้วกัน นายชุมโจทย์ นายสอน นายเกษ นายศิร นายจีบ จำเลย หาว่าวิวาทกันมีบาดแผล ตระลาการถามจำเลย แล้วเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมแล้วกัน ๑ เรื่อง ฯ

๏ พระอินทรเทพ ได้กำกับศาลหลวงเมือง พิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน นายไย โจทย์ จีนหิมจำเลย หาว่าลอยเอาก่อนอธิฐโอกศีสะนายไยมีบาดแผล ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยแล้วกัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน นายทรัพโจทย์ นายโตจำเลย หาว่าวิวาทฟันกันมีบาดแผล ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง ฯ

๏ พระพิเรนทรเทพ เดิมกำกับศาล ๕ ศาย ยกชุนอาญาราช ไปนายหนึ่ง ยัง ๔ นาย พิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ชุนประสาทโจทย์ นายศุก นายไย นายอยู่ จำเลย หาว่าขว้างปาเรือน ตระลาการเปรียบเทียบ จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ จีนจันโจทย์ จีนจำนายประกัน จีนทัง จีนพุก จำเลย หาว่าตีกัน พิจารณาไม่ได้ความจริง โจทย์ยอมเสียค่าธรรมเนียมแทนจำเลย ความเลิกกัน ๑ ลูกชุนปฤกษาชี้ขาด นายดิโจทย์ นายหว่างจำเลย หาว่าวิวาทตีฟันกัน สืบพยานสมทั้งสองฝ่าย ลูกชุนปฤกษาชี้ขาดมาว่าให้เลิกแล้วกัน ๑ รวม ๓ เรื่อง รวม พิจารณาแล้วไป ความเก่า ๑๔ ความพ้องศาลหลวง ๑ ความยื่นเรื่องราว ๒ รวม ๑๗ เรื่อง เก่าใหม่ แล้วไป ๖๗ เรื่อง ยังความเก่าในกรมพระนครบาล ๓๑๔ ใหม่ พ้องศาลหลวงประทับ ๕ ยื่นเรื่องราว ๒๒ รวม ๓๔๑ เรื่อง ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า โปรดกระหม่อมชอเดช ฯ

๏ พระยาเจริญราชไมตรี แชเมน ๑
๏ พระยาราชสุภาวดี ๑
๏ พระยาราชวรานุกูล ๑
๏ พระยากระสาปนกิจโกศล ๑
๏ ภาษกรวงษ ๑
๏ พระยาราชโยธา ๑
๏ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๑
๏ พระมหามนตรี ๑
๏ พระอินทรเทพ พระมหามนตรี เซนแทน ๑
๏ พระพิเรนทรเทพ ๑

พระยาโชฎึกราชเสรษฐีขึ้นสารบบความ

๏ ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพเจ้าเปนที่พระยาโชฎึกราชเสรษฐีเจ้ากรม ๆ ท่าช้าย ตั้งแต่ ณวันศุกรเดือนแปดแรมสิบเอดค่ำปีกาเยญจศก มารนถึงเดือนแปดบุรพาสาธปีจอ

ฉลกครบบั้นหึ่ง ข้าพเจ้าได้ชำระความขึ้นรายฎรกล่าวหากัน ด้วยคดีน้ำยอจัดวิวาทขายตั๋วยาฝิ่นเลศดีต่าง ๆ นั้น ซึ่งพระยาราชาณุชิตวามดีรู้ยิดี สั่งความที่ค้างเก่ามาให้ข้าพเจ้าชำระสืบต่อไปจนสิ้นเชิงเรื่อง กับความใหม่ซึ่งขึ้นรายฎรยื่นเรื่องราวแลฟ้องศาลหลวงตกกระทรวงกรมต่าง ๆ เก้าสิบเอ็ดเรื่อง รวมความเก่าใหม่ร้อยหาสิบสองเรื่อง ข้าพเจ้าชำระตัดสินแล้วไปเก้าสิบหกเรื่อง ได้สั่งให้ลูกขุนปรึกษาค้างอยู่สิบเรื่อง ยังมิได้ชำระอยู่อีกห้าสิบหกเรื่อง ฯะ

ข่าวฝ่ายใน

๏ ณวันพฤหัสบดีเดือนเก้าขึ้นค่ำหึ่งปีจอฉศก เวลาพลบค่ำเกิดลมพยุฝนตก ฟ้าร้องคะนองมาก ครั้นเวลาสองยามเสศ อสนีบาตตกลงถูกต้นลำภูใหญ่ใกล้บ้านเจ้าพระยาสุรวงษไวยวัฒน์ที่สมุหพระกระลาโหมประมาณเส้นเสศ กิ่งลำภูใหญ่หักกิ่ง ๑ สายอสนีบาตพลาดมาถูกหลอดเพลิงก๊าศแตก จนถึงเวลา ๑๐ ทุ่ม จึงมีเพลิงติดหลังคาตึกหอนั่งชั้นใน ของเจ้าพระยาสุรวงษไวยวัฒน์ เพลิงไหม้ลามหลังคาตึกห้องเสศ จึงดับได้

๏ ครั้นณวันอาทิตยเดือนเก้าขึ้นสี่ค่ำ ปีจอฉศก เวลาบ่ายสี่โมงเสศ เจ้าพระยาสุรวงษไวยวัฒน์ให้นิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะห้ารูป ฐานาสองรูป รวมเจ็ดรูป มาเจริญพระพุทธมนต์ ครั้นณวันจันทรเดือนเก้าขึ้นห้าค่ำเวลาเช้า ถวายบิณฑบาตร แลไทยธรรมต่าง ๆ แก่พระสงฆ์ ฯะ

บอกเมืองสมุทปราการ

๏ ณวันจันทร เดือนแปดบุรพาสาธ แรมแปดค่ำปีจอฉศก มีใบบอกมาแต่เมืองสมุทปราการฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่า กำปั่นชิบลำหนึ่ง ชื่อกลินออฟอินแลน กัปตันอังกฤษ ชื่อแปเตอร์เดนลิชน แจ้งความว่าหลวงพิศาลผลพานิชแต่งไปค้าเมืองฮ่องกง กลับมามีสินค้าต่าง ๆ แต่ในใบบอกนั้นหามีความชัดไม่ มีมาแต่ว่า คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กัปตันต้นหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ รวม ๑๔ คน ยืนกินค่ำไม่มี มาจากเมืองฮ่องกง ๒๘ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัสบดี เดือนแปดบุรพาสาธ แรมสี่ค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

๏ กำปั่นบารกลำหนึ่ง ชื่อไกรฎ กัปตันอังกฤษ ชื่อเยลุนด์ แจ้งความว่า มาแต่เมืองฮ่องกง แต่ในใบบอกนั้นหามีความชัดว่า มีของสิ่งใด แลมากน้อยเท่าใดไม่ มีมาแต่ว่า คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กัปตันต้นหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๒๘ คน จีนโคยสาน ๖ คน รวม ๓๔ คน มียืน ๒ บอก กินค่ำไม่มี มาแต่เมืองฮ่องกง ๑๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนแปดบุรพาสาธ แรมหกค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

๏ เรือกลไฟลำหนึ่งชื่อกรมท่า กัปตันอังกฤษ ชื่อแฮมเฟนเดน แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ จีนห้างแอดกุนหุเซนกอมปนี ณกรุงเทพ ฯ มีสินค้าต่าง ๆ ๓๓๖ หีบ คนซึ่งมาในลำเรือกัปตันต้นหน จีนเยอเนียกลาสี ๔๕ คน โคยสาน ๔ คน รวม ๔๙ คน ยืนกินค่ำ ไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๖ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย เดือนแปดบุรพาสาธ แรมเจ็ดค่ำปีจอฉศก ฯ เรือกลไฟลำหนึ่งชื่อเจ้าพระยา กัปตันอังกฤษ ชื่อยอดสตันแจ้งความว่า มาแต่เมืองสิงคโปร์ จีนห้างเมกกุกาแอมประแหมเอองกุศามะหะมัด ณกรุงเทพ ฯ มีเล่าบารันดี ๒๐๐ หีบ คน ซึ่งมาในลำเรือ กัปตันต้นหน จีนเยอเนียกลาสี ๔๐ คน โคยสานจีน แขก ๕ รวม ๔๕ คน ยืนกินค่ำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย เดือน ๙ บุรพาสาธ แรม ๗ ค่ำปีจอฉศก ฯะ

๏ เรือระยับลำหนึ่งชื่อลอมบิม วายิมมะพายเรือแจ้งความว่า เป็นชาวเมืองตรางกานูเข้ามาค้าขาย ณกรุงเทพ ฯ มีสินค้าต่าง ๆ ๙ สิ่ง คนซึ่งมาในลำเรือ นายเรือ ลูกเรือ ๘๖ คน มียืน ๓ บอก กินค่ำ ๕ ลงมาจากเมืองตรางกานู ๓๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร เดือนแปดบุรพาสาธ แรมแปดค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

ว่าวบอกเมืองนครศรีธรรมราช

๏ ข้าพระพุทธเจ้า หลวงพิพิธภัณฑวิจารณ์ข้าหลวง มีใบบอกเข้ามาฉบับหนึ่ง พระศรีธรรมธิราชภักดีวราชยกระบัตร พระเสนหามนตรี ผู้ช่วยราชการเมืองนครศรีธรรมราช มีใบบอกเข้ามาฉบับหนึ่ง ความในใบบอกทั้งสองฉบับนั้นต้องกัน มีความว่า มีท้องตราพระคชสีห์ ไปถึงข้าพระพุทธเจ้าว่า มีศุเตอรนื่อกกงสุลเยเนอราลอังกฤษ มีหนังสือทั้งมาว่า จีนเป่นเมืองเกาะหมาก แต่งเรือให้เจ้า แปรอินเปนนายเรือ บันทุกสิ่นค้าไปขายณเมืองพุเก็ท เมื่อเวลากลับจะไปบันทุกมูลกางคาว ที่

คลองสี่กานแหลมตาหยงแขวงเมืองตรัง มีข้าย ผู้ร้าย คือ จ่า ถูกเรือตาย เกบทรัพย์สิ่งของในเรือนั้นได้หนีไป ให้พระยาราชวังสรร หลวงพิพิธภัณฑวิจารณ์ ข้าหลวงอยู่รักษาเมืองพุเก๊ะ คุมเรือรบกลไฟชื่อพิทยอำนวยยุทธมาช่วยระงับเมืองตรัง ให้พระศรีธรรมบริรักษ์ปลัด คุมตัวข้าย ผู้ร้าย ๒ คน พระยาศรีธรรมราชชาติภักดีโยธายมหัศสุขวิบัติภัยพิยปรากรมพาหุ ผู้สำเร็จราชการเมืองนครศรีธรรมราช ให้ตามการจับไว้ได้ นี้ส่งมาณเมืองตรัง ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้า ๆ แล้ว ครั้นณวันศุกรเดือนสามขึ้นสิบสามค่ำ ปีรกาเอกศก พระศรีธรรมบริรักษ์ลงไปถึงเมืองตรังสืบจับข้ายผู้ร้ายได้ความว่า ข้ายแย้น ๑ ข้ายเจะหวาหาญ ๑ ข้ายเจะใย ๑ สามคนเปนผู้ร้าย เที่ยวอยู่ที่ละงูแขวงเมืองสะตูนบ้าง แขวงเมืองเปอร์เลบ้าง พระศรีธรรมบริรักษ์มีหนังสือไปถึง ผู้ว่าราชการเมืองสะตูน แลหลวงเดชรัชนิกรภักดีปลัดเมืองเปอร์เลๆ ให้จับข้ายเจะหวาหาญ ข้ายเจะใย ได้ตัวมาส่ง แต่ข้ายแย้นนั้น พระศรีธรรมบริรักษ์จับได้ที่เมืองตรัง ครั้นณวันเสาร์เดือนหกขึ้นสิบค่ำปีรกาเอกศก หลวงพิพิธภัณฑวิจารณ์ข้าหลวงกับพระศรีธรรมบริรักษ์ปลัด มาพร้อมกันณเมืองตรัง เอาข้ายแย้น ข้ายเจะหวาหาญ ข้ายเจะใย ออกถาม ข้ายแย้น ข้ายเจะหวาหาญ ข้ายเจะใย ให้การว่า เดิมพร้อมใจคิดกันตั้ง ๓ คน จะไปตีเรือจีนค้า อำแดงแก้วได้รักสะเยียงอาหาร ข้ายคง ข้ายเพช บุตรอำแดงแก้ว ให้เรือกับมีดกระดิ่งมีดกระด้างมาแก่ ข้ายแย้น ข้ายเจะหวาหาญ ข้ายเจะใย ครั้นณวันอังคาร เดือนสิบสองขึ้นค่ำ ๑ ปีรกาเอกศก ข้ายแย้น ข้ายเจะหวาหาญ ข้ายเจะใย ลงเรือไปถึงอ่าวละเมงใกล้กับแหลมตาหยงตรงปากคลองสี่กานแขวงเมืองตรัง เหนเรือใหญ่ลำหนึ่งทอดอยู่ที่ปากอ่าว ครั้นณวันจันทรเดือนสิบสองขึ้นแรกค่ำ ข้ายแย้น ข้ายเจะหวาหาญ ข้ายเจะใย พายเรือไปตกเบ็ดที่เกาะยานแล้วกลับมาอยู่ที่อ่าวละเมง เหนจีนประมาณ ๙ คน ๑๐ คน ลงข่าเรือใหญ่ขนยกไปเอาละเมง จีนอยู่เฝ้าเรือสองคน ข้ายแย้น ข้ายเจะหวาหาญ ข้ายเจะใย พายเรือเข้าไปใกล้เรือที่จีนอยู่นั้น จีนชาวเรือร้องถามซื้อปลา ข้ายแย้น ข้ายเจะหวาหาญ ข้ายเจะใย หยิบปลาส่งให้ จีนชาวเรือ แล้ว ข้ายแย้น ข้ายเจะหวาหาญ ข้ายเจะใย ขึ้นไปบนเรือ ข้ายเจะหวาหาญเอากฤชแทงจีนชาวเรือถูกที่ท้องข้างขวามีบาดเจ็บแห่งหนึ่ง จีนชาวเรือแย่งกฤชได้ ข้ายแย้นเอามีดประเภะ แทงจีนถูกที่หลังได้บาดเจ็บแห่งหนึ่ง จีนกับข้ายแย้นสู้กันกฤชหลุดจากมือจีน ข้ายเจะหวาหาญแย่งกฤชได้ แทงจีนถูกท้องข้างซ้าย มีบาดเจ็บแห่งหนึ่ง ข้ายแย้นแทงซ้ำที่หนึ่ง จีนล้มลงจากใรทาย จีนคนหนึ่งวิ่งหนีลงน้ำยุดเรือลำนั้นไว้ได้ ข้ายแย้น ข้ายเจะหวาหาญ เกบทรัพย์สิ่งของต่าง ๆ กับหีบใส่ของ ๕ หีบไปแบ่งปันกัน แล้วข้ายแย้น ข้ายเจะหวาหาญ ข้ายเจะใย พากันหนีไปอยู่ที่ละงูแขวงเมืองสะตูน พระศรีธรรมบริรักษ์ หลวงพิพิธภัณฑ์วิจารณ์ ได้ถามอำแดงแก้ว ข้ายคง ข้ายเพช ๆ รับถูกต้องกับคำซัด ข้ายแย้น ข้ายเจะหวาหาญ ข้ายเจะใย ของกลางส่วนที่ข้ายแย้น ข้ายเจะหวาหาญ ข้ายเจะใย แบ่งปันกันนั้น จำเพาะได้คืนบ้างมิได้บ้าง ข้าพระพุทธเจ้า หลวงพิพิธภัณฑ์วิจารณ์ กับพระศรีธรรมบริรักษ์ปลัด ส่งคำให้การ ข้ายแย้น ข้ายเจะหวาหาญ ข้ายเจะใย อำแดงแก้ว ข้ายคง ข้ายเพช กับของกลางมานั้นแล้ว แต่ตัวผู้ร้าย ข้ายแย้น ข้ายเจะหวาหาญ ข้ายเจะใย ข้ายคง ข้ายเพช อำแดงแก้ว จำทรวนขังตรางมอบให้ ขุนพิพิธเดชะยุกระบัตรกรมการเมืองตรังรักษาไว้

ฯ

ข่าวใบบอกข้ายผู้ร้ายเมืองตรัง

๑ ความในใบบอกฉบับหนึ่ง มีความเรื่องเดียวกันกับฉบับที่ว่ามาแล้วในบอกฉบับก่อนนั้น มีความว่า หลวงพิพิธภัณฑ์วิจารณ์ ข้าหลวงอยู่รักษาเมืองพุเก๊ะ ได้ให้ผู้ว่าราชการเมืองเกาะหมากรับจีนซึ่งเปนเจ้าของเรือ ได้แต่เงินเหรียญซื่อยีเจะดำบีหนึ่ง กาตามะคันหนึ่ง สองคนมาคืนกับพี่องเรื่องสลัดที่ชิงเรือยีเจะดำบี ลำ ๑ กาตามะคัน ลำ ๑ รวมเงินสองลำ ๆ ยีเจะดำบี ๒๘๖๙ เหรียน ลำกาตามะคัน ๖๕เหรียน ถูกต้องกันกับหนังสือ หลวงบำรุงจองจีนาเอานายในคลองตาหยงแขวงเมืองเปอร์เลย้อน ข้าพระพุทธเจ้า ได้ให้นายทองเปนข้าหลวงเอาตัว ยีเจะดาบี กาตามะคัน สองนาย ไปมอบให้ผู้ว่าราชการเมืองเปอร์เลชำระ ๆ ได้ความประการใดจะยกปฏิบัติเข้ามาณะตรังหลัง บอกมาณวันพฤหัสบดี เดือนแปดขึ้นสามค่ำ ปีรอกศก ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ฯ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๑๔๖ วันอาทิตย เดือน ๙ แรม ๓ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๑๖

พระราชบัญญัติ

เคาน์ซิลลอยฟสเตดคือที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน

◎ ศุภมัศดุ จุลศักราช ๑๒๓๖ โสณสังวัจฉรบุพพาสาฬหมาศ ศุกปักษ ปฐมยาม รวิวารปริเฉทกาลกำหนด

◎ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษยรัตนราชวิวงษวรุตม พงษบริพัตร วรจัตยราชนิกโรดม ชาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้า เจ้าแผ่นดินสยาม เปนพระเจ้าแผ่นดินในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษซึ่งประดิษฐาน แลดำรงกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาณประเทศบางกอก เปนพระบรมราชธานีมหานครใหญ่ ในแผ่นดินสยามเหนือใต้ แลเปนบรมราชาธิราช ในเมืองใกล้เคียง คือ ลาวเฉียง ลาวกาว มลายู กะเหรี่ยง แลอื่น ๆ ทรงพระราชดำริห์ว่า ได้ทรงประกาศตั้งเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตด ที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ไว้แต่วันศุกร เดือนหก แรมแปดค่ำ ปีจอฉศก เพื่อจะให้ช่วยคิดราชการแผ่นดิน ซึ่งจะให้มีคุณมีประโยชน ทำนุบำรุงพระนครทั่วพระราชอาณาเขตร ให้ราษฎรอยู่เยนเปนศุข แต่ยังหาได้มีพระราชบัญญัติสำรับตัว ที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ซึ่งจะประพฤติให้ถูกต้องตามแบบอย่าง ที่ปฤกษาราชการไม่อนึ่งปรีวีเคาน์ซิล คือที่ปฤกษาราชการในพระองค์นั้น ก็จะโปรดเกล้า ฯ ตั้งขึ้นตามซึ่งมีมาในประกาศฉบับก่อนนั้น ก็ควรจะมีพระราชบัญญัติ กฎหมายยังคับสำรับตัวด้วย จึงทรงร่างข้อพระราชบัญญัติ แล้วปฤกษาด้วยพระยุพราชวงษานุวงษท่านผู้นายที่ แลที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ได้แก้ไขเพิ่มเติมตกลงกัน จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งพระราชบัญญัติ สำรับที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน แลที่ปฤกษาราชการในพระองค์ไว้ปฏิบัติเปนแบบฉบับ สำรับแผ่นดินสืบไป ฯ

◎ ข้อ ๑ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว จะทรงตั้งราชตระกูลแลข้าราชการซึ่งมีตระกูล แลผู้มีสติปัญญาว่องไวเฉียบแหลมรอบรู้ในราชกิจการต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงปรากฏ เปนที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ซึ่งเรียกตามภาษาอังกฤษว่าเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตดโดยกำหนดตั้งแต่ ๑๐ นายขึ้นไป ไม่ให้เกินยี่สิบนายออกไป ถ้าที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งในพวกที่ปฤกษาหมู่เดียวกัน ไม่เปนที่ชอบใจ เพราะทำการผิด ไม่สมควรเปนที่รังเกียจด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง จะใคร่คัดผู้นั้นออกเสียจากที่ปฤกษา ก็ให้ผู้ที่มีความรังเกียจนั้นชุมนุมกันลงชื่อ ตั้งแต่หกนายขึ้นไป จดหมายข้อความที่เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตดนั้นทำผิดอย่างไร เปนที่รังเกียจด้วยเหตุไร นำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายให้

ทรงทราบให้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ถ้าพระราชดำริห์ทรงเหนชอบด้วย จึงจะคัดผู้นั้นออกเสีย จากที่ปฤกษาได้ ฯ

๏ ข้อ ๒ ท่านเสนายกีซึ่งมีอำนาจอยู่ในตำแหน่ง มีราชการที่เกี่ยวข้อง ฤๅมีพระยุพราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้มาประชุมปฤกษาในที่ประชุมเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตก็มาได้ แต่มิได้นับเข้าในพวกที่ปฤกษา ๒๐ นาย ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดตั้งไว้ อนึ่งพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน จะทรงเลือกพระยุพราชวงษานุวงษต่างกรมตั้งไว้ในที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน นอกจากจำพวกที่ปฤกษา ๒๐ นายนั้นได้อีก ๖ พระองค์ พระยุพราชวงษานุวงษ ๖ พระองค์ซึ่งทรงตั้งไว้นั้น ก็มีอำนาจจะเข้าไปนั่งประชุมปฤกษาในที่ประชุมปฤกษาราชการแผ่นดินได้ แลพระยุพราชวงษานุวงษซึ่งทรงตั้งไว้นี้ ถ้าในหมู่เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตที่ปฤกษาราชการแผ่นดินมีความรังเกียจ ชุมนุมกันลงชื่อจดหมายกล่าวโทษกราบบังคมทูล ตั้งแต่ ๖ นายขึ้นไป ถ้าพระเจ้าแผ่นดินทรงเหนชอบด้วย ก็จะต้องห้ามพระยุพราชวงษานุวงษซึ่งเปนที่รังเกียจนั้น ไม่ให้เข้าไปนั่งในที่ประชุมปฤกษาต่อไป ฯ

๏ ข้อ ๓ ข้าราชการผู้หนึ่งผู้ใด ซึ่งพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงพระกรุณาโปรดยกย่องตั้งไว้ในที่ปฤกษาราชการแผ่นดินแล้ว ท่านผู้นั้นมียศยันดาศักดิ์ควรนับว่าเปนที่สองรองท่านเสนายกี ท่านผู้นั้นได้ทำราชการเรียบร้อยดี จะพระราชทานเงินปีไม่ให้ต่ำกว่าปีละ ๔ ๕ ชั่ง แม้นถึงมิได้ดำรงอยู่ในตำแหน่งราชการก็ดี ก็จะพระราชทานเปนส่วนเบี้ยเลี้ยงเสมอไปจนตลอดชีวิตร เพื่อเปนเครื่องประดองรักษายศที่ได้ทรงยกย่องเปนที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ฯ

๏ ข้อ ๔ ที่ปฤกษาราชการแผ่นดินทุก ๆ นาย ต้องกระทำสัตยานุสัตยสาบานตัวถวายตามคำสาบาน สำรับที่ปฤกษาราชการแผ่นดินก่อน แล้วจึงจะนับว่าเปนที่ปฤกษาราชการแผ่นดินได้ ถ้าผู้ใดยังไม่ได้สาบานตัวแล้ว ผู้นั้นจะเข้านั่งในที่ปฤกษาราชการแผ่นดินไม่ได้ ฯ

๏ ข้อ ๕ พระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดินเปนเปรสิเดนหัวน่าปฤชาธิบดีเปนผู้บำรุงในที่ปฤกษาราชการแผ่นดินจะเลือกหมายในที่ประชุม ฤๅจะไม่เลือกหมายก็ได้ตามพระราชอัธยาไศรย ฯ

๏ ข้อ ๖ เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ต้องเลือกผู้หนึ่งผู้ใดใน ๒๐ นายนั้นยกให้เปนไวซ์เปรสิเดน คือเปนผู้ระงับแลบังคับสิทธิ์ขาด ในการปฤกษาราชการแผ่นดินนายหนึ่ง เพื่อไว้เปนที่สองรองพระองค์ พระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดินในเวลาซึ่งไม่ได้เสดจออกปฤกษาราชการแผ่นดิน ทุกคราวประชุม แลตำแหน่งไวซ์เปรสิเดนนั้น จะเลือกจัดขึ้นไว้ปีละนายหนึ่ง ฤๅจะเลือกซ้ำผู้ที่ได้เปนในปีก่อนนั้น ให้ว่าการต่อไปอีกก็ได้ แต่เมื่อพร้อมใจกันเลือก เหนว่าท่านผู้ใดควรจะเปนไวซ์เปรสิเดนได้ ก็ให้ลงชื่อกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทก่อน ถ้าทรงพระราชดำริห์เหนชอบด้วย ท่านผู้นั้นจึงเปนตำแหน่งไวซ์เปรสิเดนได้ ถ้าผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งเปนไวซ์เปรสิเดนแล้ว มีความผิดไม่เปนที่ชอบพระราชหฤไทย ถึงยังไม่ครบกำหนดปี จะโปรดให้ออกเสียจากที่ไวซ์เปรสิเดนเมื่อใดก็ได้ ฯ

๏ ข้อ ๗ ผู้ที่ดำรงอยู่ในตำแหน่งไวซ์เปรสิเดนนั้น ต้องเปนธุระเอาใจใส่จัดการ ในที่ปฤกษาราชการแผ่นดินให้เรียบร้อยทุกอย่าง แลเปนผู้ลงชื่อในจดหมายข้อคำปฤกษา แลในจดหมายตอบคำปฤกษา ซึ่งจะต้องลงชื่อเปนสำคัญทุกเรื่อง แลจะต้องพูดนำแลพูดแทนที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ให้ทราบทั่วกันในที่ประชุม ถ้าการในที่เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต จะต้องรับฉลาก ซึ่งเรียกตามภาษาอังกฤษว่าโวต ไวซ์เปรสิเดนต้องเปนผู้นับตรวจฉลาก ถ้าในหมู่ที่ปฤกษาราชการแผ่นดินด้วยกัน จะเกิดแก่งแย่งทุ่มเถียงไม่ตกลงกันประการใดก็ดี ในเวลานั้นพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเปนเปรสิเดนไม่ได้เสดจมาอยู่ในที่ประชุมด้วย ไวซ์เปรสิเดนต้องเปนผู้ระงับความวิวาท แลตัดสินสมัครสมานเสียให้เรียบร้อยอย่าให้เปนคำโต้เถียงกันได้ ฯ

๏ ข้อ ๘ ในราชการที่ปฤกษานั้น ต้องมีตำแหน่งเคลิกอยฟเคาน์ซิล คือเสมียนใหญ่ในที่ปฤกษานายหนึ่ง ดิปุตี เคลิกอยฟเคาน์ซิล คือเสมียนผู้ช่วยที่ปฤกษานายหนึ่ง ทั้งสองนายนี้ มีตำแหน่งราชการที่จะรักษาบาญชี แลจดหมายเหตุในที่ปฤกษาทุกอย่างทุกประการ ไคลิกนั้นต้องมีอยฟฟิซที่รักษาหนังสือไว้ ในพระบรมมหาราชวัง แลจะต้องมีเสมียนใช้ให้ทันแก่การ อำแหน่งเคลิกนี้จะนับเข้าในพวกที่ปฤกษา แลจะเข้าประชุมปฤกษาราชการด้วยไม่ได้ เป็นแต่พนักงานรับใช้การงานของเปรสิเดน แลไวซ์เปรสิเดน แล เป็นผู้จดหมายเรื่องราวในการปฤกษา แลคำสั่งต่าง ๆ เรียบเรียงให้เป็นเรื่องความ ตามที่ได้ยินได้ฟัง ในที่ปฤกษาให้เรียบร้อยชัดเจน อย่าตัดเปลี่ยนเพี้ยนแปลงให้ผิดจากข้อความปฤกษาของทุกข้อ . แลต้องเอาใจใส่รักษาหนังสือต่าง ๆ อย่าให้เป็นอันตรายได้ ถ้าจะเรียบเรียงเรื่องความปฤกษาแลคำสั่ง . ต้องเรียงความให้ต้องตามความคิดของผู้ให้เรียง แลให้เรียบร้อยเข้าใจง่าย อนึ่งผู้รับตำแหน่งเคลิกนั้น ต้องเป็นผู้ซื่อสัตย์สุจริตภักดีต่อราชการ แลต้องสาบานตัวว่าสิ่งซึ่งตัวได้ยินได้ฟังในที่ประชุมเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต นั้นจะรักษาไว้ให้เป็นความลับมิให้แพร่งพราย เว้นไว้แต่เรื่องใดที่เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต จะยอมให้บัดเผยได้ไม่เป็นการลับจึงจะพูดได้ เคลิกที่ ๑ เคลิกที่ ๒ ทั้งสองนายนี้ จะมารับราชการประชุมพร้อมกันทั้ง ๒ นาย ก็ได้ ฤๅจะผลัดเปลี่ยนกันมาตามเวลาซึ่งมีเหตุการคือป่วยไข้ แลมีการสำคัญก็ได้

๏ ข้อ ๙ ถ้าเวลาใดพระยาราชสมเดจ พระเจ้าแผ่นดินไม่ได้เสดจมาในที่ประชุม แลพระราชทานพระราชหัตเลขาเป็นสำนากระแสพระราชดำรัสมาในที่ประชุม ให้ไวซ์เปรสิเดนอ่านพระราชหัตเลขานั้นให้ที่ปฤกษาได้ฟังทั่วกัน จะ

๏ ข้อ ๑๐ ถ้าที่ปฤกษาผู้ใดผู้หนึ่ง อยากจะให้ที่ปฤกษาปฤกษาข้อกฎหมายตามที่ตัวได้คิดเห็น ฤๅจะปฤกษาในเรื่องราวที่จะถวายในพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน ฤๅจะเปลี่ยนข้อสำคัญในคำปฤกษา ที่เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตยังปฤกษาค้างอยู่ ฤๅจะยกข้อใดข้อหนึ่งในเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ซึ่งเป็นข้อสำคัญก็ดี ต้องให้ที่ปฤกษาผู้นั้นเขียนเป็นเรื่องราว มายื่นต่อไวซ์เปรสิเดนก็ได้ ให้ไว้แก่เคลิกอยฟเคาน์ซิลก็ได้ ยื่นให้ทันที่จะคัดกอบีมาส่งผู้ซึ่งเป็นที่ปฤกษาทุก ๆ นาย ก่อนเวลาประชุม ๒๔ ชั่วโมง ถ้าคิดการสิ่งใดขึ้นใหม่ จะนำเรื่องราวขึ้นทูลเกล้า ๆ ถวาย ต้องให้มีเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตรับรองเหนด้วยตั้งแต่นายหนึ่งขึ้นไปจึงจะถวายได้ ถ้าเป็นแต่จะแก้ไขในข้อเลกน้อย มิใช่ข้อใหญ่ข้อสำคัญ ฤๅเป็นแต่จะคิดค้นการเลกน้อย ซึ่งผู้อื่นยกขึ้นปฤกษาไม่ต้องจดหมาย มายื่นดังว่านั้นก็ได้ จะ

๏ ข้อ ๑๑ ถ้าจะมีการประชุมเมื่อใด ให้เคลิกมีจดหมายเชิญท่านเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตมาประชุมทุก ๆ นาย ในจดหมายนั้นมิได้ให้กำหนดเวลานัก แต่ที่ประชุม แลเรื่องเหตุที่จะต้องปฤกษาให้ถ้วนถี่ทุกประการ ให้ที่ปฤกษาทราบก่อนเวลาประชุม ๒๔ ชั่วโมง ถ้าที่ปฤกษามีราชการประชุมต่อติดกันไปหลายวันหนึ่งหลาย ๆ วัน เคลิกไม่ต้องมีจดหมายเชิญ ถ้ามีเหตุสำคัญเป็นการควรที่จะให้ประชุมโดยเรว เคลิกต้องมีจดหมายไปเชิญเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตทั้งปวง ให้มีการเรว ให้ทันเวลา จะ

๏ ข้อ ๑๒ ถ้าเกิดเหตุใหญ่เป็นการจุลาจล สำคัญในแผ่นดิน เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตทั้งปวง ทราบแล้วไม่ต้องรอรับจดหมายเชิญให้รีบเข้ามาในที่ประชุมปฤกษาโดยเรว จะ

๏ ข้อ ๑๓ ในวันประชุมนั้น ถ้าถึงเวลาตามกำหนดที่จดหมายแล้ว เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตยังหาพร้อมกันไม่ มาพร้อมเพียง ๗ นายฤๅกว่า ๗ นายแล้ว อย่าให้รอคอยเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ผู้อื่นซึ่งยังไม่มานั้นให้เสียเวลานาน ถ้าไวซ์เปรสิเดนยังไม่มาในที่ประชุมนั้น ก็ให้เลือกท่านผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งจะเหนพร้อมกัน ว่าเป็นผู้ว่าราชการได้ ให้ว่าการแทนไวซ์เปรสิเดน แล้วจึงชุมนุมปฤกษาตามราชการ จะ

๏ ข้อ ๑๔ ถ้าเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต กับไวซ์เปรสิเดนนั่งพร้อมกันในที่ประชุมแล้ว ให้เคลิกอ่านจดหมายปฤกษาสำแดงใจความที่ได้ประชุมปฤกษาในวันก่อน แต่ย่อ ๆ ให้เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตฟังทั่วกัน ถ้าเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตทั้งปวงเหนถูกต้องกันแล้ว ไวซ์เปรสิเดนจึ่งจะลงชื่อเปนสำคัญ ถ้ามีผู้ทักทานค้านขึ้นในข้อใดข้อหนึ่งต้องปฤกษาอีก ที่ควรจะแก้ได้ก็ให้แก้เสียให้สรจในเวลานั้น ถ้าเหนถูกต้องพร้อมกันแล้ว ไวซ์เปรสิเดนจะได้ลงชื่อให้เปนการเสรจ ในการปฤกษาไว้ชั้นหนึ่งแล้วให้ ไวซ์เปรสิเดน นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงเหนชอบแล้ว คำปฤกษานั้นจึ่งใช้ได้ ถ้าคำปฤกษานั้นไม่ตกลงกันในข้อใดข้อหนึ่งก็ดี ไวซ์เปรสิเดนต้องยังคับให้ โวตคือจับฉลาก ฯ

๏ ข้อ ๑๕ คำปฤกษาในวันก่อนตกลงเปนเสรจกัน จนไวซ์เปรสิเดนได้ลงชื่อในหนังสือคำปฤกษาแล้ว ไวซ์เปรสิเดนจะยกข้อความใหม่ ที่จะปฤกษากันในวันนั้น ให้เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตได้ทราบ ไวซ์เปรสิเดนจะพูดสบีชองฤๅจะเชิญผู้ใดผู้หนึ่งให้สบีชกล่าวความในเรื่องนั้นก็ได้ ฯ

๏ ข้อ ๑๖ ในที่ประชุมเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตนั้น ยกไว้แต่ไวซ์เปรสิเดนผู้เดียวเปนหัวน่าเปนประธาน นอกนั้นเปนผู้มียศเสมอกันทั้งสิ้น ไม่มีสูงต่ำกว่ากัน ถ้าเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ๒ นายขึ้นขึ้นจะพูดความพร้อมกัน ไวซ์เปรสิเดนจะตัดสินให้ผู้ใดงดไว้และจะให้ผู้ใดพูดก่อน ต้องตัดสินตามลำดับชื่อซึ่งเรียงอยู่น่าและหลัง ในคำหมายประกาศเสก และผู้ซึ่งได้เปนเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตก่อนและหลัง ผู้ที่มีชื่ออยู่น่าและผู้ซึ่งได้เปนเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตก่อน ไวซ์เปรสิเดนต้องตัดสินให้พูดก่อน ถ้าท่านเสนาบดีซึ่งเชิญมาอยู่ในที่ประชุมนั้น จะขึ้นขึ้นพูดพร้อมกันกับผู้อื่น ไวซ์เปรสิเดนต้องตัดสินให้ผู้อื่นงดไว้ และยอมให้ท่านเสนาบดีพูดก่อน เพราะท่านเสนาบดีธุระราชการมากจะให้ครอไว้ช้าจะเสียราชการอื่นไป ถ้าเปนท่านเสนาบดีด้วยกันขึ้นขึ้นจะพูดพร้อมกัน ไวซ์เปรสิเดนต้องตัดสินตามการที่ได้รับตำแหน่งยศท่านเสนาบดีก่อนและหลัง ฯ

๏ ข้อ ๑๗ มีกำหนดห้ามว่า เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งจะพูดสบีชในความปฤกษาเรื่องเดียวกันวันเดียวกัน อย่าให้พูดสบีชมากกว่าสองคราว เว้นแต่ความต่างเรื่องจึ่งพูดได้ ฤๅไวซ์เปรสิเดนจะเชิญผู้นั้นให้พูดมากกว่าสองคราว เพื่อจะตอบความและจะแก้ไขความจึ่งพูดได้ ฯ

๏ ข้อ ๑๘ ถ้าเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ผู้ใดผู้หนึ่งจะขอให้จดหมายถ้อยคำซึ่งตัวได้พูดนองก็ดี ฤๅท่านผู้อื่นพูดก็ดี ท้องยอกแก่ไวซ์เปรสิเดนขอให้จดคำนั้นไว้ แล้วเคลิกต้องจดคำนั้นไว้ อนึ่งถ้าเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ผู้ใดผู้หนึ่งได้ยกข้อปฤกษาข้อใดข้อหนึ่งขึ้นพูดในที่ประชุม และจะให้ โวตจับฉลาก ถ้าไม่มีผู้ลงใจรับรองเหนชอบด้วย ตั้งแต่คนหนึ่งขึ้นไปแล้ว ไม่ต้องโวตจับฉลากเลย ฤๅถ้าผู้ใดผู้หนึ่งจะห้ามการข้อใดข้อหนึ่งจะต้องมีผู้รับรอง เหนชอบด้วยตั้งแต่คนหนึ่งขึ้นไป ถ้าไม่มีผู้รับรองก็ไม่ต้องโวตจับฉลาก ถ้ามีผู้กล่าวขึ้นเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ดี มีผู้รับรองเหนด้วยคนหนึ่งพร้อมแล้ว แลไม่มีใครพูดห้ามนั้นกางแล้ว ไวซ์เปรสิเดนต้องถามเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตทั้งปวง ว่าเรื่องนี้ใครจะเหนข้อห้ามทัดทานอย่างไรบ้าง ถ้าไม่มีใครห้ามทัดทานแล้ว ก็เปนอันเหนว่ายอมพร้อมกัน ความข้อนี้เปนใช้ได้ ฯ

๏ ข้อ ๑๙ ถ้าเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ผู้ใดผู้หนึ่งจะห้ามก็ดี ฤๅจะยกขึ้นแก้ไขก็ดี แลมีผู้รับรองเหนด้วยคน ๑ ให้เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตปฤกษากันก่อน ต่างคนต่างพูดซักถามกันตามแต่ปัญญาจะรู้ความ ครั้นพูดกันสิ้นข้อความแล้วจึ่งให้ โวตจับฉลาก คือให้ผู้ที่เหนด้วยฝ่าย ยืนขึ้นพร้อมกัน ให้ไวซ์เปรสิเดนนับดูว่าฝ่าย ๑ จะเปนกี่นาย แล้วให้ผู้ที่ฝ่ายข้างไม่ยอมเหนด้วยนั้นยืนขึ้นพร้อมกัน ให้ ไวซ์เปรสิเดนนับดูว่าฝ่ายนี้จะเปนกี่นาย ถ้าการโวตจับฉลากมีผู้เหนด้วยกึ่งหนึ่ง ไม่ยอมเหนด้วยกึ่งหนึ่งเท่ากันทั้ง ๒ ฝ่าย ก็ให้ ไวซ์เปรสิเดนยกความเรื่องนั้นเสีย ให้ โวตจับฉลากใหม่ในเวลาอื่น เว้นแต่พระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเปนเปรสิเดน ประทับอยู่ในที่ประชุมนั้นด้วย สุดแล้วแต่จะทรงตัดสินในการเรื่องนั้น ฯ

๏ ข้อ ๒๐ ถ้าโวตจับฉลากกันในข้อเติมข้อแก้นั้นแล้ว แต่มีผู้เหนชอบในข้อเติมข้อแก้มากด้วยกัน ต้องเอาข้อนั้นเติมในข้อเติมให้เรียบร้อย แล้วให้โวตจับฉลากอีกครั้ง ๑ ถ้าคนมากไม่เหนด้วยในข้อเติมข้อแก้ ต้องคงจับฉลากแต่ในข้อเติมเท่านั้น อนึ่งในความข้อใดมีผู้ใดผู้หนึ่งเหนชอบด้วยว่าแล้วดี ไม่ต้องแก้ ไขเลยมีผู้อื่นรับรองพร้อมใจเห็นด้วย ผลได้โวตจับฉลากกันมีผู้เหนพร้อมกันมาก ความข้อนั้นไม่ต้องเติมต้องแก้ เปนใช้ได้ อนึ่งเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ผู้หยากจะขอรองดไว้ จะให้ประชุมต่อในเวลาอื่น ฤๅจะให้ลดข้อที่ปฤกษาอยู่นั้น จะให้ปฤกษาก่อนในคราวหลัง ถ้ามีผู้รับรองเหนด้วยแต่ผู้หนึ่งก็ดี ให้ไวซ์เปรสิเดนบังคับการโวตจับฉลากกัน ถ้ามีผู้มิเหนพร้อมกันมาก การนั้นก็ให้งดเลิกตามที่เหนพร้อมกัน ถ้ามีผู้ใดขอเลิกครั้งหนึ่งแล้ว แต่ผู้อื่นไม่ยอมเหนด้วย ห้ามไม่ให้ผู้นั้นขอเลิกอีกในระหว่างโมง ๑ ถ้าพ้นกำหนดโมง ๑ จะขอเลิกเสียอีกก็ได้ ถ้าข้อที่ปฤกษาก่อนนั้น ปฤกษาสรจกันแล้ว จะยกข้อใหม่มาปฤกษาต่อไป แม้นยังไม่พ้นกำหนดโมง ๑ ผู้นั้นจะขอเลิกเสียก็ได้ ฯ

๏ ข้อ ๒๑ ถ้าเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ผู้ใดผู้หนึ่งทำการไม่ชอบแลพูดเปนการขัดขวางให้เสียราชการ แลเปนที่ขัดเคืองแก่ผู้อื่น ไวซ์เปรสิเดนห้ามปรามผู้นั้นหาฟังบังคับไม่ ไวซ์เปรสิเดนต้องให้ลงชื่อผู้นั้นไว้ ในจดหมายปฤกษา ถ้าถึงคราวเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตประชุมกันอีกในคราวหลัง ไวซ์เปรสิเดนจะยกความข้อนั้นขึ้นปฤกษาในที่ประชุม เพื่อจะให้เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตทั้งปวงเหนผิดแล้ชอบพร้อมกัน ถ้าเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตผู้ที่มีความผิดนั้น รู้สึกตนว่ามีความผิด แลรับสารภาพโทษตนเสียก็เปนการดี ถ้าผู้นั้นยังไม่รับสารภาพผิดต่อไวซ์เปรสิเดน ๆ ต้องทำจดหมายเรื่องความนั้น กราบพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อจะให้ทรงจัดการรักษายศในเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตให้เรียบร้อยอย่าให้เสื่อมสูญ เพราะมีผู้ขัดขวางไม่ฟังบังคับไวซ์เปรสิเดนแล้ว อำนาจในการเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตก็น้อยลงเสื่อมลงจะไม่สมบูรณได้ ฯ

๏ ข้อ ๒๒ ถ้าเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต จะประชุมปฤกษาราชการในที่ใดเวลาใด ห้ามไม่ให้อาเสมิ่นเอาคนใช้ของเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตทั้งปวงเข้ามาในที่ประชุมเปนอันขาด ฯ

๏ ข้อ ๒๓ ถ้าพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน มีพระราชประสงค์จะรับสั่งให้หาปรีวีเคาน์ซิลลอร์ คือที่ปฤกษาราชการในพระองค์ผู้เดียวก็ดี หลายคนก็ดี มาประชุมปฤกษาพร้อมกับเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งกำหนดในจดหมายเชิญในเรื่องนั้น ปรีวีเคาน์ซิลลอร์ มีอำนาจที่จะพูดให้ยกข้อเติมข้อแก้ แลให้โวตจับฉลากได้เหมือนดังเปนเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตเอง แต่นอกจากเวลาราชการนั้นแล้ว ปรีวีเคาน์ซิลลอร์ไม่ต้องเปนธุระในการเรื่องนั้น ถ้าเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตทั้งสิ้นด้วยกัน ฤๅตั้งแต่ ๖ นายขึ้นไปพร้อมใจกันเหนว่ามีการเกี่ยวข้องอยู่ ควรจะเชิญปรีวีเคาน์ซิลลอร์ผู้ใดผู้หนึ่ง มาปฤกษาในเรื่องความที่เกี่ยวข้องนั้น ให้มีจดหมายเชิญมาในทันใดก็ได้ แลปรีวีเคาน์ซิลลอร์นั้นมานั่งพูดในที่ปฤกษาประชุมด้วยความเรื่องนั้นได้ แต่ไม่มีอำนาจที่จะให้ยกข้อเติมข้อแก้ แลให้โวตจับฉลากได้ เปนแต่ผู้จะต้องแจ้งความตามสงไสยของเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตเท่านั้น ฯ

๏ ข้อ ๒๔ ถ้าเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตผู้หนึ่งผู้ใด เพราะตนเปนคนชรามากกำลังปัญญาอ่อนแล้ว ฤๅเพราะเหตุขัดข้องอื่น ๆ จะรับราชการตำแหน่ง เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตฉลองพระเดชพระคุณต่อไปไม่ได้ จะกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งราชการเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต การนี้สุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรด ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ออกจากตำแหน่งยศเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ก็ต้องออกจากราชการอื่น ๆ ที่ตนได้บังคับมานั้นด้วย ซึ่งจะเลิกแต่สิ่งที่ตนชอบแลจะวางสิ่งซึ่งตนไม่ชอบเสียนั้นไม่ได้ แม้นถึงโปรดให้ออกจากตำแหน่งยศแล้วก็ดี ถ้าผู้นั้นได้รับราชการในตำแหน่งที่ปฤกษาราชการแผ่นดินเรียบร้อยมาถึง ๕ ปี ก็จะพระราชทานเปนเบี้ยเลี้ยง ซึ่งภาษาอังกฤษเรียกว่าเปนเพนชน ๓ ส่วนลดจากส่วนเดิมส่วน ๑ คงได้รับพระราชทานแต่ ๒ ส่วน คือไม่ต่ำกว่าปีละ ๓๐ ชั่ง ฯ

๏ ข้อ ๒๕ ถ้าคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ผู้ใดผู้หนึ่งได้รับราชการมาครบ ๕ ปีแล้ว ต้องคัดออกจากตำแหน่งเสต คาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งแล้ว ผู้นั้นยังจะพระราชทานเป็นชั้น เบี้ยเลี้ยง ๓ ส่วนให้ส่วน ๑ คือ ๑๕ ชั่ง อันเงินเบี้ยเลี้ยงนี้ทรงกำหนดสมมั่นเป็นอย่างต่ำที่สุด ซึ่งผู้จะได้รับพระราชทาน ถ้าคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต มีความอุสาห ตั้งความสวามิภักดิ์เอาใจใส่ในราชการหมั่นคิดทรงคิดอ่านการที่จะเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่แผ่นดิน แลให้เจริญพระเกียรติยศ ของพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวยิ่ง ๆ ขึ้นไปก็จะทรงพระกรุณาโปรด พระราชทานเงินบี้ แลเป็นชั้นเบี้ยเลี้ยงเพิ่มขึ้นไปให้สมควรแก่ความชอบมากแลน้อย ฯะ

คำสาบาล

เคาน์ซิลออฟสเตตคือที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน

๏ ข้าพระพุทธเจ้า ขอกระทำสัตยานุสัตย ภายในพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม เฉภาะพระศรีรัตนไตรย พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลผู้ซึ่งสิ่งซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานในสกลโลกย์ ทั้งเทพยดาซึ่งมีมเหศวรศักดานุภาพลัภสิทธิ์ ทรงทิพยจักษุ ทรงทิพยโสต มีฤทธิ มีอำนาจ แผ่ไปทั่วสกลเมทนีอาจรู้ อาจเหน การสุจริต การทุจริต ในดวงจิตรของมนุศย์ทั้งปวงทั่วทุกสถาน จงเป็นสักขีทิพยานแก่ข้าพระพุทธเจ้า ด้วยนัดนี้ พระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทะกรุณาโปรดเกล้า ฯ ยกย่องตั้งข้าพระพุทธเจ้าไว้ในที่คาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ที่รับปฤกษาราชการแผ่นดิน ข้าพระพุทธเจ้าจะตั้งใจสวามิภักดิ์กระทำสัตยานุสัตยสาบาลตัวภาย ตามข้อคำสาบาลทั้ง ๗ ข้อด้วยความเต็มใจจะไม่เป็นแต่สักว่าออกวิเภท ฯะ

๏ ข้อ ๑ ข้าพระพุทธเจ้า จะกราบทูลปฤกษาในข้อใดข้อหนึ่งนั้น จะกราบทูลด้วยเต็มสติปัญญา แลเต็มความคิดตริตรองซึ่งข้าพระพุทธเจ้าเหนว่าเป็นการที่มีคุณเป็นความเจริญ แลข้าพระพุทธเจ้าจะไม่ทอดธุระ ในการที่จะมาประชุมปฤกษาราชการทุก ๆ ครั้ง แลจะเอาใจใส่ยิ่งกว่ารักษาเกียรติยศในคาน์ซิลให้เต็มกำลัง เพื่อจะให้การซึ่งได้ปฤกษาในคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตสำเรจได้ด้วยดี แลจะไม่ให้ชื่อเสียงยศศักดิ์ของคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตเสื่อมสูญไป ฯะ

๏ ข้อ ๒ ข้าพระพุทธเจ้า จะกราบทูลปฤกษาราชการสิ่งใด ๆ จะคิดให้เป็นเกียรติยศ แผ่นการเจริญแด่พระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลจะให้เป็นคุณ เป็นประโยชน์แก่แผ่นดิน ให้ราษฎรมีความสุขได้โดยชอบธรรมทุกประการ ข้าพระพุทธเจ้าจะไม่ลำเอียงคิดหลีกเลี่ยงให้เสียความจริงใจ เพราะเหนแก่คนที่ข้าพระพุทธเจ้ารักใคร่ แลญาติพี่น้องบุตรภรรยาแลผู้มีคุณแลข้าพระพุทธเจ้าจะไม่คิดหลีกความจริง เพราะกลัวท่านผู้มีอำนาจ แลกลัวความพยาบาทผูกเวร แลจะไม่กลับความจริงเป็นเท็จกลับเท็จเป็นจริง เพราะผู้ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าเกลียดชังไม่ชอบ ฯะ

๏ ข้อ ๓ การสิ่งใด ซึ่งพระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชดำริห์ไว้ ในคาน์ซิล ซึ่งยังไม่เป็นการเปิดเผย ข้าพระพุทธเจ้าจะรักษาความข้อนั้นไว้ ให้เป็นการลับมิให้เพ่งพรายได้ ฯะ

๏ ข้อ ๔ ข้าพระพุทธเจ้าจะไม่ทำการผิด กลับเอาที่เป็นจริงเพราะเหนแก่อามิศลินบนแลผลประโยชน์ในคน แลเพราะเชื่อคำคนยุยงชักนำให้เสียจากสิ่งที่ตรง ฯะ

๏ ข้อ ๕ การสิ่งใดที่ได้ปฤกษาตกลงกันแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะเอาใจใส่ ช่วยค้ำชูอุดหนุนในการซึ่งปฤกษาตกลงกันนั้นให้มั่นคงแข็งแรงขึ้น ฯะ

๏ ข้อ ๖ ถ้าผู้ใดผู้หนึ่ง จะกีดกางขัดขวางต่อการซึ่งได้ปฤกษาตกลงพร้อมกันแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะเป็นผู้ตอบโต้ต่อสู้กับผู้นั้น ให้เต็มสติปัญญาความคิดเต็มกำลังอำนาจแห่งข้าพระพุทธเจ้า ฯะ

๏ ข้อ ๗ ข้าพระพุทธเจ้า จะตั้งใจรักษาประพฤติตัวให้สมควรแก่แบบอย่างธรรมเนียมคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต ซึ่งเป็นคน

ดีมีความซื่อสัตย์กะตัญญู แลรักใคร่ในพระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่คิดประทุษร้ายด้วยกายวาจาผ้าคิดทั้ง ๓ ประการ ข้าพระพุทธเจ้าขอรับประพฤติธรรมเนียมตามคำสาบาล ที่ข้าพระพุทธเจ้าถวายสัตยานุสัตย์ทั้ง ๗ ข้อนั้นทุกประการ ถ้าข้าพระพุทธเจ้ามิได้ดำรงคงอยู่ในความสัตยานุสัตย์ข้อใดข้อหนึ่งไซร้ ขออำนาจผู้ซึ่งสิ่งอันเปนใหญ่เปนประธานในสกลโลกย์เดชอำนาจเทพยดาซึ่งรักษายุติธรรม แลโทษแห่งวิทูรวิตรของบันดานโทษทุกข์ไภย ให้ถึงแก่ข้าพระพุทธเจ้าจนถึงชีวิตันตรายด้วยความลำบาก ให้เหนประจักษ์แก่ตาโลกย์ในชาตินี้ อันหนึ่งทางใกล้ซึ่งเปนช่องจะให้ได้ ถึงความศุขความเจริญในภพนี้แลภพหน้า ทางนั้นขออย่าให้ข้าพระพุทธเจ้าได้ประสบภยเลย ฯ

ประกาศสวนวังสราญรมย์

๏ ให้ข้าราชการทราบทั่วกัน ด้วยที่สวนใหม่ ซึ่งสร้างขึ้นในที่วังพระเจ้าราชวรวงษ์เธอ กรมหมื่นอมเรนทรฦทธิ์ แลที่วังพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ ซึ่งเปนที่รกร้างอยู่นั้น — บัดนี้โปรดเกล้า ฯ ให้ทำเปนสวน แลเปลี่ยนให้พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ ไปอยู่ที่สวนหลวง วิมวังกรมหมื่นอมเรนทรฦทธิ์ แลจะเปิดน่าสวนให้ถึงวังสราญรมย์ ก็วังสราญรมย์นั้น เปนของพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างไว้ สำรับพระเจ้าลูกเธอได้ออกเงินพระคลังข้างที่สร้าง จึงได้พระราชทานนามว่าวังสราญรมย์ บัดนี้สวนซึ่งทำใหม่นั้น เปนของติดเนื่องกันกับวังสราญรมย์ ก็ให้เรียกว่า "สวนสราญรมย์" ตามชื่อวังนั้น ให้ข้าราชการซึ่งจะกราบทูล และจะเรียก ให้ใช้ตามชื่อนี้ อย่าให้เรียกอย่างอื่นเลย ฯ

ประกาศมาณวันอาทิตย เดือนเก้า ขึ้นสิบเอดค่ำ ปีจอฉศกศักราช ๑๒๓๖ หลวงพินิตจักรภัณฑเปนผู้รับพระบรมราชโองการ ฯ

ข่าวทหารถือน้ำประจำเดือน

๏ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยินทรเทพย์กอลอแนนต์ อินชีพผู้ว่าการที่หนึ่ง พระศักดาภิเดชชวรัฐฑินเอดยุแดนผู้ว่าการที่สอง หมื่นพิไชยยุทธเดชาคนีผู้ช่วยการในกรมพระทหารทุกกรม กรมรักษาพระองค์ปีนี้ทองปราย ซ้ายกองปนี ๑ ขวากองปนี ๑ รวม ๒ กรมรักษาพระองค์ปีนี้ปลายหอก ซ้ายกองปนี ๑ ขวากองปนี ๑ รวม ๒ กรมรักษาพระองค์ในข้าหลวงเดิม ซ้ายกองปนี ๑ ขวากองปนี ๑ รวม ๒ กรมทหารหน้าอย่างยุโรป ซ้ายกองปนี ๑ ขวากองปนี ๑ รวม ๒ กรมสัมพระยรมมหาราชวังกองปนี ๑ กรมรามัญกองปนี ๑ กรมเกณฑ์หัด ซ้ายกองปนี ๑ ขวากองปนี ๑ รวม ๒ กรมมะหาดไทย ซ้ายกองปนี ๑ ขวากองปนี ๑ รวม ๒ กรมมะช้าง กองปนี ๑ รวมกรมทหาร ๑๕ กองปนี้นั้น พระยินทรเทพย์กอลอแนนต์ อินชีพเห็นว่า ออฟพิเซอร์แลทหารซึ่งได้ถือเครื่องสาตราวุธ แต่นำตามเสดจพระราชดำเนินทุกช่องล้อมวงมิได้ขาด ควรที่จะให้ออฟพิเซอร์แลทหารนั้น ถือน้ำพระพิพัฒสัตยาธิฐาน เสมอทุกครั้งจึงจะชอบ ข้าพระพุทธเจ้าได้บังคับให้ออฟพิเซอร์กับทหารถือน้ำพระพิพัฒสัตยาทุกเดือน ๆ ละครั้ง ครั้นถึงณวันขึ้นสามค่ำ ออฟพิเซอร์ตามกรมทหารมาประชุมพร้อมกัน ที่สนามฝึกหัด หมื่นพิไชยยุทธเดชาคนีผู้ช่วยราชการ ได้จัดทหารออกเปน ๔ กระบวน ให้กัปตันเลยเตอแนนต์ สกันเลยเตอแนนต์ เกาวริงชายนัต์ เดินกำกับแถวทหารทั้ง ๔ กระบวน มีธงแลพิณพาทย์กลองแตรนำหน้าทหารทุกกองปนี้ ครั้นถึงวัดพระศรีรัตนสาศดาราม ออฟพิเซอร์จึงได้บอกวิเชนต์อย่างยุโรปทำคำนับพระพุทธบัฏมากร พระสงฆ์ ๕ รูปเชิญพระพุทธมนต์ ชีพ่อพราหมณ์แลเจ้าพนักงานก็กระทำบวงสรวง แลอ่านคำประกาศ แล้วออฟพิเซอร์จึงได้รับเอาคำสาบาล ต่อกรมพระอาลักษณ์อ่านให้ทหารทั้ง ๔ กระบวนฟัง ครั้นอ่านคำสาบาลสรรแล้ว ทหารทั้งปวงก็คำนับรับเอาน้ำพระพิพัฒสัตยาธิฐานถือทั้ง ๔ กระบวน ออฟพิเซอร์จึงได้บอกคำวิเชนอย่างยุโรป น้อมคำนับลาพระพุทธบัฏมากรอีกครั้งหนึ่ง แล้วนำกระบวนกลับมาพร้อมกัน ยังที่สนามฝึกหัดทั้ง ๔ กระบวน ออฟพิเซอร์บอกวิเชนคำนับ พระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วแยกกองปนี้กลับไปยังที่ทหารอยู่นั้น ฯ

ข่าวตาย

๏ เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (บุญศรี) ม.ส.ม. , ป.จ. เดิมเปนมหาดเล็ก ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย ครั้นล่วงแผ่นดิน พระบาทสมเดจพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกยแล้ว ถึงแผ่นดิน พระบาทสมเดจพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ไม่ได้รับราชการจนสิ้นแผ่นดิน ครั้นท่านระแวงความผิด เพราะท่านเปนพระญาติอยู่ในกรมหมื่นศรีสุเรนทร์ ๆ ผู้นั้นเปนกบฏในแผ่นดิน พระบาทสมเดจพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ท่านจึงออกจากมหาดเล็กหลวง ไปเปนนายเวรมหาดเล็กอยู่ในกรมหลวงพิทักษมนตรี ครั้นกรมหลวงพิทักษมนตรีสิ้นพระชนม์แล้ว จึงมาฝากตัวอยู่ ในพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าจ้าอยู่หัว ให้ทรงใช้สอยแต่ยังเปนต่างกรมอยู่ ครั้นพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าจ้าอยู่หัว ได้เถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศกแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้เปนที่จำรง แล้วโปรดให้กำกับคูการโรงทอง แล้วเลื่อนที่เปนเจ้าหมื่นไวยวรนารถหัวหมื่นมหาดเล็กเวนฤทธ์ โปรดให้ดูแลตรวจตราในกรมหมอด้วย แล้วทรงเหนว่าควรจะรับราชการฉลองพระเดชพระคุณ ในตำแหน่งกรมท่าได้ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนเปนที่พระยาพิพัฒโกษา ปลัดทูลฉลองใต้พระราชทานถาดหมากทองคำ ๑ เต้าน้ำทองคำ ๑ กะโถนทองคำ ๑ แลได้กำกับคูการช่างทำพระพุทธปฏิมากรฉลองพระองค์ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย พระพุทธเลิศหล้านภาไลย ทั้งสองพระองค์ แลได้รับทำการยอบคัมภีร์ซ่อมแซมเปนลวดลายอันวิจิตรต่าง ๆ ทูลเกล้า ฯ ถวายจนจบพระไตรปิฎก ครั้นล่วงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าจ้าอยู่หัว ถึงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าจ้าอยู่หัว ทรงเหนว่าแปนผู้ใหญ่ แลได้คุ้นเคยชอบพระราชอัธยาไศรยมาแต่ก่อน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปนพระยามหาอำมาตย์ พระราชทานพานหมากใหเลี่ยมทองคำเปนเครื่องยศ แลมีพระบรมราชโองการโปรดให้ขึ้นไปเปนแม่กองตัดเลข ฝ่ายหัวเมืองขึ้นในกรมท่าใต้ ขึ้นไปตั้งตัดเลขอยู่ณเมืองพิศณุโลกย์ แลได้ทำคาลิยั๊กแลกหุ้มเข้าอีนแกะด้วยงาสัน ทูลเกล้า ฯ ถวายคันหนึ่ง พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าจ้าอยู่หัว จึงได้ถวายในพระเจ้าบรมวงษเธอกรมพระปรมานุชิตชิโนรส ในการพระศพวิยาลงกรณ์นั้น อนึ่งท่านได้ถวายประมาสร้างพระอารามไว้ในตำบลที่เกิดของท่านอารามหนึ่งพระราชทานนามว่าวัดบุญศิริมาตยาราม ครั้นแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนตำแหน่งยศขึ้นมาถึงชั้นพิริยพัคร เปนเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดีศรีวิชิตสุสมภ์ในกรมวัง พระราชทานเงินรายวัน ๆ ละสองสลึงเฟื้อง หวัดสิมได้รับพระราชทานอยู่ ๗ ชั่ง ทรงเพิ่มขึ้นอีก ๘ ชั่งรวม ๑๕ ชั่ง แลทรงรดน้ำพระราชทานเงินตราปีละ ๑๐ ตำลึง ผ้าสี่ ๒ สำรับบ้าง ๓ สำรับบ้างทุก ๆ ปี ครั้นล่วงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าจ้าอยู่หัว มาในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าจ้าอยู่หัวซึ่งได้ดำรงค์ศิริราชสมบัติในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษนี้ ทรงพระราชดำริห์หมว่าท่านผู้นี้ชราอายุมากแล้วจะมีราชการฉลองพระเดชพระคุณไปกำลังกายกำลังปัญญาก็เสื่อมทรามลงแล้ว ควรจะพระราชทานแต่ความสุข จึงมีพระบรมราชโองการมาพระบัณฑูรสุรสิงหนาทโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนที่มีนามตามชาฎกในแผ่นศิริบัญชีครั่งว่า เจ้าพระยาสุธรรมมนตรีเปนใหญ่ตามที่ในกรมวัง พระราชทานตราบงหาสุราภรณ์มังกุฎสยาม ๑ แลตราปฐมจุลจอมเกล้า ๑ เปนเกียรติยศใหญ่ยิ่ง พระราชทานเงินตรารดน้ำปีละ ๑๐ ตำลึง ผ้าสี่ ๒ สำรับบ้าง ๓ สำรับบ้างทุก ๆ ปี อนึ่งเบี้ยหวัดเงินเดือนซึ่งได้เคยรับพระราชทานมาแต่ก่อนนั้น ก็โปรดพระราชทานให้คงเดิม ไม่ให้ลดหย่อนสิ่งหนึ่งสิ่งใด แลเจ้าพระยาสุธรรมมนตรีนี้ ได้รับราชการมา ๔ แผ่นดินแล้ว รักษาการสุจริตประพฤติแต่ที่ชอบธรรม ครั้นณวันเดือนแปดบุรพาสาฬห์ขึ้นสามค่ำ มีอาพาธลง บ่วงให้ขัดปัสสาวะ ถ่ายปัสสาวะเปนโลหิตให้ปวดเปนกำลัง รับประทานอาหารได้มื้อละถ้วยน้ำชนาดน้อย นอนไม่หลับ พระประสิทธิ์หัตถาหมอวังผ่ารักษายาก็หาคลายแต่อาการแย่ไปๆ อุจาระวันละ ๕ ครั้งบ้าง ๖ ครั้งบ้าง ๑๑ ครั้งบ้าง ๑๒ ครั้งบ้าง ได้หาหมอหลวง หมอชะเลยคัก มาประกอบยาหลายหมอ อาการชุดหนักลง รับประทานอาหารได้มื้อละช้อน ๑ บ้าง ไม่ได้บ้าง บวมมือ บวมเท้า จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานผ้าไตรย ๕ ไตรย ผ้าขาว ๔๐ พอก ๑๐ ภัปให้ทำบุญ อาการให้หิวอ่อนพระหวยมากขึ้นทุกเวลา ครั้นณวันพฤหัสบดีเดือนเก้าขึ้นแปดค่ำ เวลา ๑๑ ทุ่มเสศ เจ้าพระยาสุธรรมมนตรีถึงอสัญญกรรม อายุได้ ๘๑ ปีกับ ๖ เดือน พระราชทานโกฎเหลี่ยมตู้ใส่ศพตั้งบนเครื่อง ๒ ชั้น ๒ ชั้น เครื่องสูงลายทอง ๙ คัน กลองชนะ ๕ คู่ จ่าปี่ตู้ประโคมตามตำแหน่งยศ

● พระธรรมสารโสภณ ราชาคณะวัดพระยาธรรม ได้รับพระราชทานนิตย์ภัตรวันละ ๔ ตำลึง อาพาธเป็นไข้พิษม้ามแต่วันจันทร์เดือน ๙ ขึ้น ๑๐ ค่ำ หมื่นชำนิหมอกุมารประกอบยาถวาย อาการไม่กลับกลาย วันอังคารเดือน ๙ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เวลาย่ำค่ำแล้ง ถึงมรณภาพ อายุ ๔๐ ปี พระราชทานเงินของที่ใส่ศพ ๗๕

รายงานศาลรับสั่งประกาศ

กรมพระนครบาลทูลเกล้า ๆ ถวายฎีกาครั้งหนึ่ง

● ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ที่มีชื่อในท้ายหนังสือนี้ ซึ่งเป็นอาสามิกคดีตระลาการศาลรับสั่ง ขอพระราชทานน้อมเกล้า ถวายคำนับยังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้ายังไม่ยอมสารบบแต่ก่อน ๔ ครั้ง ความเก่าในกรมพระนครบาล ๓๗๖ ความใหม่ พร้องศาลหลวงประทับ ๖ ยังเรื่องราวเก่าใหม่ ๒๖๑ รวม ๔๐๗ เรื่อง ตั้งแต่ขึ้นวันพฤหัสบดีเดือนเก้าขึ้นค่ำหนึ่งปีขาลเอกศก มาจนถึงขึ้นวันพุธเดือนเก้าขึ้นเจ็ดค่ำปีขาลเอกศกนี้ครบ พร้องศาลหลวงประทับ นายลูกกล่าวโทษนายคล้ายกับพวก ๒ คน ว่าลักมาในสวน จำเลยพึ่งได้รับมีบาดแผล ● เรื่องหนึ่ง อ้ายแพง อ้ายเตย อ่ายไย อ้ายคง อ้ายรอดมีวิถีอยู่เมีย อ้ายม่วม อ้ายเจียม เข้าชื่อกันกล่าวโทษหลวงยันเพาทุกขราชการมาตรกรุงเก่า ตั้งค้นสุราเจียงมักเลงให้เรี่ยรายทำโจรกรรมแก่ราษฎร แลลงเอาเงินตราปล่อยตัวผู้ร้ายหลายราย กดขี่ข่มเหงตลายข้อรวม ● เรื่องราว เรื่องหนึ่ง อำแดงนิ่มโจทย์ กล่าวโทษนายเหยกับพวก ๔ คนว่าเป็นผู้ร้ายปล้นย้านเรือนอำแดงแย้มมารดาอำแดงพิม ● เรื่องหนึ่ง นายพิมกล่าวโทษนายยี่ว่าลักมะพร้าวในสวนฝ่ายพิม ● เรื่องหนึ่ง ขุนประเวศอักษรกล่าวโทษจีนอยู่กับพวก ๕ คน ว่าลักรถเอาหินเผาปูนของขุนประเวศอักษรไป ๑ รวม ๕ เรื่อง รวมความที่พร้องศาลหลวงประทับแลเรื่องราวที่ยื่นต่อตระลาการศาลรับสั่ง เก่าใหม่ ๓๗ เรื่องรวมทั้งความเก่าในกรมพระนครบาล เป็นความ ๔๑๓ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณา ตั้งแต่ขึ้นวันพฤหัสบดีเดือนเก้าขึ้นค่ำหนึ่งปีขาลเอกศก มาจนถึงขึ้นวันพุธเดือนเก้าขึ้นเจ็ดค่ำปีขาลเอกศกนี้ พระยาราชวรานุกูล ได้ว่ากับศาลขุนทรงธรณี พิจารณาความเก่า ลูกขุนปฤกษาวางบท ขุนวาณิชโจทย์ นายอุ่นจำเลย หาว่านายแดงกับนายสังนายจำไปชิงไม้ของผู้ตายนายอุ่น แล้วภายันทุบตีนายอุ่น พิจารณาสรรสำนวน ลูกขุนปฤกษาให้วิยาประกันทานยลจำเลยไว้ ๑ ลูกขุนปฤกษาวางบทขุนศรีโจทย์ ร้องเรียกพวก ๔ คน จำเลย หาว่าช่องเบาะแว่ในเรือนเอาทรัพย์สิ่งของไป แล้วทุบตีโจทย์มีบาดแผล พิจารณาสรรสำนวน ลูกขุนปฤกษาวางบทปรับจำเลยให้โจทย์ เงินสิบแปดตำลึงสามบาท เป็นสินไหมกึ่ง พินัยกึ่ง ● รวม ๒ เรื่อง พระยากระสาปกิจโกศล ได้ว่ากับศาลขุนกลาง พิจารณาความเก่า ลูกขุนปฤกษาวางบท ขุนราชรักษาโจทย์ นายแดงจำเลย หาว่าแย่งชิงเงิน ๓๕๐ บาท ไปโจทย์ตาย ลูกขุนปฤกษาให้วิยาประกันทานยนนายประกันไว้ ๑ เรื่อง พระยาราชโยธา ได้ว่ากับศาลขุนอัยยาราช ขุนอรเณยบาล พิจารณาความเก่า เปรียบเทียบโจทย์จำเลยเลิกแล้วกัน นายน้อยโจทย์ นายรอด อำแดงบ่านจำเลยหาว่าค่าหาตัวผู้ร้ายด้วยกัน นายรอดคืนนายน้อยตกยอม นายรอดยอมทำขวัญ นายน้อย สามตำลึง ● ลูกขุนปฤกษาวางบทจีนจำโจทย์ จีนเมียว จีนฉายจำเลย หาว่าลอบตีจีนจำมีบาดแผล พิจารณาถึงโทษสัจ ปรับให้แก่โจทย์เป็นเงิน เจตชั่งสามตำลึงบาท เป็นสินไหมกึ่ง พินัยกึ่ง ● เปรียบเทียบโจทย์จำเลยรวมแล้วกัน นายกลโจทย นายพ่วงปลาแหคุจำเลย หาว่าวิวาทตีพันกัน ตระลาการเปรียบให้จำเลยทำขวัญโจทย์ เป็นเงินสิบตำลึงโจทยยอม ความเลิกแล้วกัน ● ลูกขุนปฤกษาชี้ขาด อำแดงเปี่ยมโจทย์ ขึ้นปากจำเลย หาว่าลักแหวนรัยข้อมือบุตร พิจารณาถึงชี้ขาด ให้วิยาประกันทานยนขึ้นปากไว้ ๑ ลูกขุนปฤกษาชี้ขาด นายพันโจทย์ นายปรีกจำเลย หาว่าขว้างปากัน พิจารณาถึงชี้ขาด ปฤกษาให้วิยาประกันทานยนไว้ ● รวม ๕ เรื่อง พระมหามนตรี ได้ว่ากับศาลขุนทรายบาล พิจารณาความเก่า ● เรื่องราวใหม่ ● เจ้าพระยายมราชส่งฎีกานอกสารบบ ● รวม ๓ เรื่อง ลูกขุนปฤกษาวางบท ขุนอักษรโจทย์ พันเต่าจำเลย หาว่าวิวาทพันกันมีบาดแผล มีบทปรับพันเต่า เป็นเงิน ชั่งสิบเจตตำลึงบาท เป็นสินไหมกึ่งพินัยกึ่ง ● เปรียบเทียบโจทย์จำเลยรวมแล้วกัน ความฎีกานอกสารบบยกมาจากพระยาราชรองเมือง นายหุ่นโจทย์ นายสิทธิจำเลย หาว่าวิวาทตีกัน ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำ

เลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ เปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกันด้วยความเรื่องราว นายทองโรทย์ นายปั้น-นายตาน นายโม้จำเลย หาว่าอาพร้าหวดฟันเอาบุตรนายทองมีบาดแผล จำเลยยอมทำขวัญโจทย์เป็นเงินตรา ตำลึงกึ่ง ความแล้วกัน ๑ รวม ๓ เรื่อง พระพิเรนทรเทพ ให้ก้ากับศาล ๔ นายพิจารณาความเก่า เปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน นายจันโจทย์ นายผันพวก ๓ คนจำเลย หาว่าขว้างปามีบาดแผลจำเลยยอมทำขวัญโจทย์ เป็นเงินหกตำลึง ๑ เรื่อง รวมได้พิจารณาความเก่า ๑๐ ใหม่ ๒ รวม ๑๒ เรื่อง แล้วไป เก่าใหม่ ๓๙ เรื่อง ยังความเก่าในกรมพระนครบาล ๓๐๔ ความใหม่ฟ้องประทับสาลหลวง ๖ ยื่นเรื่องราว ๒๔ เรื่อง ๓๐ รวม ๓๓๔ เรื่อง ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า โปรดกระหม่อม ขอเดช ๚ะ

◎ พระยาเจริญราชไมตรี แชเมน ๚ะ

◎ พระยาราชสุภาวดี ๚ะ

◎ พระยาราชวรานุกูล ๚ะ

◎ พระยากระสาปน์กิจโกศล ๚ะ

◎ ภาษกรวงษ ๚ะ

◎ พระยาราชโยธา ๚ะ

◎ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๚ะ

◎ พระมหามนตรี ๚ะ

◎ พระอินทรเทพย์ ๚ะ

◎ พระพิเรนทรเทพ ๚ะ

ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง

◎ ณวันศุกร เดือนเก้าขึ้นเก้าค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑๐๙ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ ปีขอฉศก ๑๒๓๖ เวลาทุ่มเศศ ประชุมที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน คือเคาน์ซิลออฟสเตต ที่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปโยคี ท่านเคาน์ซิลลอร์ ที่มาประชุมนั้น ๑๑ นาย ขาดพระยาภูธราภัยมหาโหมราชเสนา ที่ไปราชการเมืองตาก แลพระยาทศมเดชพระเจ้าอยู่หัว ประทับในที่ประชุมนั้นด้วย จนเวลายาม เสศเลิกการประชุม ๚ะ

ณวันเสาร เดือนเก้าขึ้นสิบค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑๑๐ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ เวลาย่ำ ๔ โมงเสศ หมอเกาวันเข้าเฝ้าที่พระที่นั่งมูลสฐานบรมอาศน์ ๚ะ

◎ ณวันอาทิตย เดือนเก้าขึ้นสิบเอ็ดค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑๑๑ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ เวลาทุ่มเศศ ประชุมที่ปฤกษาราชการในพระองค์ คือปรีวีเคาน์ซิล ที่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปโยคี ท่านปรีวีเคาน์ซิลลอร์ ที่มาประชุมนั้น ๔๖ ขาดสมเดจพระเจ้าบรมวงษเธอเจ้าพ้นหมาลา กรมพระยาวงษานุประยูรกษ ๑ เจ้าหมื่นไวยวรนารถ ๑ พระปรีชากลการ ๑ เวลา ๔ ทุ่มเศศเลิกการประชุม ๚ะ

◎ ณวันพฤหัศบดี เดือนเก้าขึ้นสิบห้าค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑๑๕ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ เวลาย่ำโมงหนึ่งกับ ๕๐ มินิต เศศ พระราชดำเนินทางชลมารค ทรงเรือพระที่นั่งมหินทรลำใหญ่ล่องลงไปเสวยเช้าในเรือพระที่นั่ง แลเวลาเช้า ๕ โมงกับ ๓๕ มินิต ถึงบ้องสีเสือสมุท (คิดเมื่อเศศโยคตั้งแต่ท่าราชวรดิฐ จนถึงบ้องสีเสือสมุท ๓ ชั่วโมงกับ ๔๕ มินิต) ครั้นเรือพระที่นั่งถึงที่นั้นแล้ว จึงรอเจ้าพ้นหมื่นท้อดพระเนตรแล้วเศศจึ่งขยับขึ้น แล้วเศศกลับประทับในเรือพระที่นั่ง (ประทับอยู่ที่นั้น ๒ ชั่วโมงกับ ๒๕ มินิต) แล้ว เวลาบ่าย ๒ โมง เศศกลับจากที่นั้น แลเสวยเวลากลางวันในเรือพระที่นั่งแล้ว เวลาบ่าย ๕ โมง ๔๕ มินิต ถึงท่าราชวรดิฐ แล้วเศศจึ่งจากเรือพระที่นั่ง เศศเข้าในพระบรมมหาราชวัง (คิดเมื่อเศศกลับแต่บ้องสีเสือสมุท จนถึงท่าราชวรดิฐ ๓ ชั่วโมงกับ ๔๕ มินิต ๚ะ

เตือนสติ

◎ คำว่ายีตคราบ้าง ยีตคราบ้าง เดี๋ยวนี้ภาษามันพูดแลใช้เขียนมากมันแทบทุกแห่งทุกหนังงาน คำนี้ไม่ถูกเลยไม่ดีเลย เพราะว่าถ้าคราชาติไว้แล้วที่ตระลาการใหน ๆ ใครอยากจะไม่ให้คนอื่นเหนคราอันนั้น ตัดกระดาษไปทายผนึกสิ่งนั้นแลควรจะเรียกว่ายีตครา ถ้าทำคราให้ปรากฏเปนสำคัญ ควรจะว่า "ตีตรา" ก็ดี ไม่ควรจะว่ายีตคราเลย ๚ อนึ่งคำว่ายีตคราคำนี้เขียนไว้ก็ชุมแต่อ่านยังไม่เข้าใจ คำว่ายีตครานั้นจะเหมือนว่าแจตราฤาเพราะเอาคราไปแจะเข้าฤา ๚

๑ ว่าทับทุ่มโมง กลางวันเรียกว่าโมง กลางคืนเรียกว่า ทุ่ม แต่เช้านับโมงหนึ่ง ๒ โมง ไปจน ๕ โมงเรียกว่า โมง ๑ เช้า ๒ โมงเช้า ๓ โมงเช้า ๔ โมงเช้า ๕ โมงเช้า แต่ ๖ โมง ไม่มี มีแต่ย่ำเที่ยง ใครจะย่ำเรียก ๖ โมงเช้าจะเป็นอันขาด ๚ ตั้งแต่เที่ยงแล้วนับ ๑ ไปโมงจน ๕ ให้เรียกว่า บ่ายโมง ๑ บ่าย ๒ โมง บ่าย ๓ โมงบ่าย ๔ โมง บ่าย ๕ โมง ฤๅเรียกว่า โมง ๑ บ่าย ๒ โมง บ่าย ๓ โมง บ่าย ๔ โมงบ่าย ๕ โมงบ่ายก็ได้ แต่ ๖ โมงไม่มี มีแต่ย่ำค่ำ ค่ำแล้วนับเป็นจำพวกไปว่า ทุ่มหนึ่ง ๒ ทุ่ม ยามหนึ่ง ๔ ทุ่ม ๕ ทุ่ม ๒ ยาม ๗ ทุ่ม ๘ ทุ่ม ๓ ยาม ๑๐ ทุ่ม ๑๑ ทุ่ม ฤๅที่ ๑๑ แล้วก็ย่ำรุ่งจนแน่ใจ ว่าในกลางคืนตามธรรมเนียมไทย ๓ ทุ่ม ๖ ทุ่ม ๙ ทุ่ม ๑๒ ทุ่ม ไม่มีเลย ใครจะย่าเรียกใครจะย่าเรียกเป็นอันขาด อนึ่ง โมง ๑ ตามอย่างไทยแบ่ง ๑๐ ส่วน เรียกว่าบาท นับว่าบาทที่ ๑ บาทที่ ๒ บาทที่ ๓ บาทที่ ๔ บาทที่ ๕ บาทที่ ๖ บาทที่ ๗ บาทที่ ๘ บาทที่ ๙ ตั้งนี้ก็ได้ ถ้าพูดกระทะเข้ากับโมง คือว่าโมง ๑ กับบาท ๑ ก็ดี กับ ๓ บาท ๔ บาท ๕ บาท จนถึง ๙ บาทก็ว่าได้ แต่คำว่า ๒ บาทนั้น แต่โบราณสมมติกันว่าเป็นคำอายไป ทั้งคำใช้ในราชการ แลบาทเงิน เพราะฉนั้น ในพิธีบาทพาลิกา ให้ว่า โมง ๑ มีเสศถึงทุติยบาทแล้วก็ดี โมง ๑ มีเสศถึงบาทที่ ๒ แล้วก็ดี ฤๅการไม่สู้เลอียดนัก ก็ว่าโมง ๑ เกินบาท ๑ ไปน้อย ฤๅหย่อน ๓ บาทอยู่น้อย อย่าให้ว่า ๒ บาทก็ดี แปดสลึงก็ดี กึ่งคำลึงก็ดี ในที่นับบาทโมง ด่วนเมื่อพิธีบาทเงิน จึงว่าแปดสลึงก็ได้ กึ่งคำลึงก็ได้ อย่าให้ว่า ๒ บาทเป็นอันขาดทีเดียว ๚

ขาวเข้าเมืองสมุทปราการ

๏ ณวันอาทิตย เดือนแปดอุตราสาท แรมสิบสองค่ำ ปีรวกสก มีใบบอกมาแต่เมืองสมุทปราการ ฉบับ ๑ ในใบบอกมีความว่า เรือกลไฟลำ ๑ ชื่อแบงกอกกัปตันอังกฤษชื่อแปลบิล แจ้งความว่า พระยาอนุมานราชภักดี แต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมาถึงนี่ ๑๕ หีบ เครื่องรถ ๕ หีบ กับสินค้าต่าง ๆ ๒๐๑๕ หีบ คนซึ่งมาในเรือ กัปตันต้นหน ยิมเยอเนีย กลาสี ๔๕ โดยสารฝรั่ง แขก จีน ๑๔ รวม ๕๙ คน ขึ้นกินตำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันสุกร เดือนแปดอุตราสาท แรมสิบค่ำ ปีรวกสก ๚

๏ กำปั่นบารกลำ ๑ ชื่อซอเกาก์ปัตตันอังกฤษแจ้งความว่า เข้าลิเวลแต่ไปค้าเมืองฮ่องกง กลับมา มีกระบือมุงหลังคา ๒๐๐๐๐ แผ่น แลสินค้าต่าง ๆ คนซึ่งมาในเรือ กัปตันต้นหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๓๔ คนมีขึ้น ๒ ยอก กินตำไม่มี มาจากเมืองฮ่องกง ๒๖ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนแปดอุตราสาทแรมสี่ค่ำปีรวกสก ๚

๏ กำปั่นบารกลำ ๑ ชื่อเดลกราฟกัปตันอังกฤษ ชื่อบาเรนเยน แจ้งความว่า พระวงษเธอพระองค์เจ้าสายสินิทวงษ แต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมาไม่มีสินค้า คนมาในเรือ กัปตัน ต้นหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ รวม ๑๖ คน ขึ้นกินตำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๑๗ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนแปดอุตราสาท แรมสี่ค่ำ ปีรวกสก ๚

๏ เรือกลไฟลำหนึ่ง ชื่อแย็กม่า กัปตันอังกฤษ ชื่อราดบัน มาแต่เมืองสิงคโปร์ จีนห้างจีนบุนหลี ณกรุงเทพ ๆ มีเหรา ๒ หีบ เครื่องแก้ว ๓ หีบ เล่ายิน ๑๕๐ หีบ แลสินค้าต่าง ๆ ๑๐ หีบ คนซึ่งมาในเรือ กัปตัน ต้นหน ยิมเยอเนีย กลาสี ๔๒ โดยสาร ๒ รวม ๔๔ คน ขึ้นกินตำ ไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร เดือนแปดอุตราสาท แรมสิบเอ็ดค่ำ ปีรวกสก เรือกลไฟลำนี้ได้จีนมากรุงเทพแล้ว ๚

๏ ยอกมา ณวันอาทิตย เดือนแปดอุตราสาท แรมสิบสองค่ำ ปีรวกสก ๚

ยอกเมืองสมุทปราการ

๏ ณวันสุกรเดือนแปดอุตราสาท แรมสามค่ำ ปีรวกสก พระยามหาอรรคนิกร พระยาสมุทบุรานุรักษ ผู้ว่าราชการเมืองสมุทปราการ พระยมราชมหาดเล็กผู้ช่วยราชการ ยอกมาถึงบังหนึ่งมีความว่า เรือกลไฟลำหนึ่งชื่อบังเลียงเสง กัปตันชื่อวิเลียมเตรศ อังกฤษ แจ้งว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ จีนห้างจีนบันหวงลวงณกรุงเทพ ๆ มีสินค้าต่าง ๆ ๑๔๐๓ หีบ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กัปตันต้นหน ยิมเยอเนีย กะลาสี ๕๔ คนโดยสานแขกจีน ๘ รวม ๖๒ คน มีขึ้นยอกหนึ่งกินตำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ วันพุธเดือนแปดอุตราสาท ขึ้นสิบสาม

ค่ำปีรอฉศก ๚ะ

๏ ณวันพฤหัศบดี เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสิบสี่ค่ำ กำปั่นชิบ ๑ ยาวกว่า ๒ สกุณเนอ ๑ รวม ๔ ลำ มาถึงเมืองสมุทปราการ กำปั่นชิบนั้น ชื่อองเชง จีนตันอิวซุนนายเรือแจ้งความว่า หลวงไหครี่แต่งไปค้าเมืองซ่องกงกลับมา มีกระเทียมดอง ๑๙๐๐ ไห กระเทียมแห้ง ๑๐๖ หาบ วุ้นเส้น ๑๐๐ หาบ ข่มจีน ๗๐๐ ถัง อ่างมังกร ๔๐ อ่าง กะทะเหล็ก ๑๐๐ เถา หีบไม้ซำฉา ๑๔๗ หีบ แลสิ่งของต่าง ๆ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กัปตันตันหน จีนนายเรือ ลูกเรือ ๓๖ จีนโคยสาน ๔ รวม ๔๐ คน มิได้บรรทุกอันตำไม่มี มาจากเมืองซ่องกง ๔๔ วันถึงเมืองสมุทปราการณวันพฤหัศบดีเดือนแปดอุตราสาธขึ้นสิบสี่ค่ำปีรอฉศก ๚ะ

๏ กำปั่นยารกลำหนึ่ง ชื่อกิมไถเซง จีนโปเซงนายเรือแจ้งความว่า พระยาอาหารบริรักษแต่งไปค้าเมืองซ่องกง กลับมามีกระเทียมดอง ๓๑๗ ไห หีบไม้ซำฉา ๒๗๐ หีบ ผักฉาดเค็ม ๕๐ ถัง กับสินค้าต่าง ๆ คนมาในลำเรือ กัปตันตันหน จีนนายเรือ ลูกเรือ รวม ๓๓ คน มิได้สูบฝิ่น กินกำไม่มีมาจากเมืองซ่องกง ๓๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดีเดือนแปดอุตราสาธขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีรอฉศก ๚ะ

๏ กำปั่นสกุณเนอลำหนึ่งชื่อหวดหิน จีนเซียงงวนนายเรือแจ้งความว่า จีนพันกุยเป็นเค้าก่อยู่เมืองตรางกานู แต่งมาค้าณกรุงเทพ ๆ มีหมากแห้ง ๑๐๐ หาบ แลสินค้าต่าง ๆ ๖๕๗ ตี่ คนซึ่งมาในเรือนั้น จีนนายเรือ จีนลูกเรือ รวม ๑๔ คน มิได้สูบฝิ่นกินกำ ๓ ถัง มาจากเมืองตรางกานู ๑๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดีเดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีรอฉศก ๚ะ

๏ กำปั่นยารกลำหนึ่งชื่อหัวเซง จีนเหียงนายเรือแจ้งความว่า เรือสำเภาจีนแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมา มีฝิ่น ๑๒๐๐๐ ตุ้น ถ่านไม้ ๑๕๐ ถัง แลสินค้าต่าง ๆ คนมาในลำเรือ กัปตันตันหน จีนนายเรือ ลูกเรือ รวม ๒๙ คน มิได้สูบกินกำ ๒ ถัง มาจากเมืองสิงคโปร์ ๑๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสิบสี่ค่ำ ยกมาณวันพฤหัศบดี เดือนแปดอุตราสาธ แรมสองค่ำ ปีรอฉศก ๚ะ

๏ ครั้นณวันอาทิตยเดือนแปดอุตราสาธ แรมห้าค่ำ ปีรอฉศก ยกขึ้นมาอีกลำหนึ่งมีความว่า ณวันพฤหัศบดี เดือนแปดอุตราสาธ แรมสองค่ำ เรือกลไฟ ๑ กำปั่นยารก ๒ กำปั่นสกุณเนอ ๑ รวม ๔ ลำ มาถึงเมืองสมุทปราการ เรือกลไฟลำหนึ่งชื่อคนยุย กัปตันชื่อหอยกิมอังกฤศแจ้งความว่า มาแต่เมืองซ่องกง ขึ้นห้างอินเชอเรดตันแอนกรมบันเทิงกรุงเทพ ๆ มีเล่า ๓๗ หีบ เครื่องทองเหลือง ทองขาว ๒๓ หีบ แพรสีต่าง ๆ ๖ หีบ ใบชา ๓๗ หีบ แลสินค้าต่าง ๆ คนมาในลำเรือนั้น กัปตันตันหน กลาสี ๓๕ โคยสาน ฝรั่ง ๒ จีน ๖๗ รวม ๑๐๔ คน มิได้กินกำ ไม่มี มาแต่เมืองซ่องกง ๗๓ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือนแปดอุตราสาธ แรมสองค่ำ ปีรอฉศก ๚ะ

๏ กำปั่นยารกลำหนึ่งชื่อปันลี กัปตันอังกฤศ ชื่อปะลุ แจ้งความว่าเรือสำเภาจีนชื่อ แต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมามีสินค้าต่าง ๆ แต่ในใบบอกนั้น กำปั่นลำนี้หาได้กำหนดสินค้าบอกมาว่ามีสิ่งใดแลมากน้อยเท่าใดไม่มีกำหนดไว้ แต่ว่าคนซึ่งมาในเรือนั้น กัปตันตันหน จีนนายเรือ ลูกเรือ รวม ๑๗ คน มิได้กินกำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๙ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดีเดือนแปดอุตราสาธ แรมสองค่ำ ปีรอฉศก ๚ะ

๏ กำปั่นยารกลำหนึ่ง ชื่อเคโลดี กัปตันอังกฤศชื่อเวิดมกา แจ้งความว่า พระยามหานาวาธิบดี แต่งไปค้าเมืองซ่องกง มีสินค้าต่าง ๆ แต่ไม่มีกำหนดมาในใบบอก ว่าสินค้ามากน้อยเท่าใด กำหนดแต่คนมีมาในลำเรือนั้น กัปตันตันหน จีนนายเรือ ลูกเรือ รวม ๔๕ คน มิได้สูบกินกำ ๖ ถัง มาจากเมืองซ่องกง ๓๑ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือนแปดอุตราสาธ แรมสองค่ำ ปีรอฉศก ๚ะ

๏ กำปั่นสกุณเนอลำหนึ่งชื่อเหียงสุน จีนลิมกินหมอ นายเรือแจ้งความว่า เป็นชาวเมืองตรางกานู เข้ามาค้าขายณกรุงเทพ ๆ มีหมากแห้ง ๑๐๐ หมื่นผล แลสินค้าต่าง ๆ คนมาในลำเรือ จีนนายเรือ จีนลูกเรือ รวม ๑๑ คน มิได้สูบกินกำถัง ๑ กินกำหีบ ๑ มาจากเมืองตรางกานู ๑๒ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดีเดือนแปดอุตราสาธแรมสองค่ำ ยกมา ณวันศุกรเดือนแปดอุตราสาธแรมสามค่ำ ปีรอฉศก ๚ะ

ราชกิจจานุเบกษา

แผนกพิเศษ

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๑๕๘ วันอาทิตย เดือน ๙ แรม๑๐ ค่ำ ปีจอนพศก ๒๓๖ แผ่นที่ ๑๗

พระราชบัญญัติ
ปรีวิเคาน์ซิลคือที่ปฤกษาในพระองค์

๏ ข้อ ๑ พระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน จะทรงเลือกจัดสันพระยมวงษานุวงษ แลข้าทูลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยตามแต่จะทรงเหนควรนั้นไว้ เปนปรีวิเคาน์ซิลลอร์สำรับปฤกษาราชการในพระองค์ แลจำนวรที่ปฤกษาในพระองค์นั้น มากน้อยเท่าใดไม่มีกำหนดตามแต่พระราชประสงค์ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดได้เปนที่ปฤกษาในพระองค์ แลวัดต้องรับตำแหน่งที่อยู่ในสันแผ่นดินแล้วมีกำหนดอยู่ได้ ๗ เดือน จึ่งต้องขาดจากที่ปฤกษาในพระองค์หมด ถ้าพระเจ้าแผ่นดินที่ได้สืบราชอิศริยยศใหม่นั้น จะโปรดให้เปนที่ปฤกษาในพระองค์ต่อไปก็ต้องตั้งใหม่ ฯ

๏ ข้อ ๒ ถ้าพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน จะโปรดตั้งผู้ใดให้เปนปรีวิเคาน์ซิลลอร์ที่ปฤกษาในพระองค์ ต้องพระราชทานสัญญาบัตรประทับพระราชลัญจกรมีกำหนดคักดินา เพิ่มขึ้นในยศเดิมเปนสำคัญ แลผู้ที่ได้รับตำแหน่งที่ปฤกษาในพระองค์นั้นมียศวิเสศ แลต้องเดินน่าข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งคักดินาเสมอกันซึ่งมิได้อยู่ในตำแหน่งที่ปฤกษาในพระองค์ ฯ

๏ ข้อ ๓ ผู้ที่ได้รับตำแหน่งที่ปฤกษาในพระองค์ แม้ถึงได้สัญญาบัตรแล้ว ถ้ายังไม่ได้ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยานุสัตยตามขอสาบาลสำรับที่ปฤกษาในพระองค์ก่อน ก็ยังนับว่าเปนที่ปฤกษาไม่ได้ ต่อได้ถือน้ำพระพิพัฒน์ทำสัตยานุสัตยสาบานตัวภายในพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดินแล้ว จึ่งนับว่าผู้นั้นเปนที่ปฤกษาได้ ฯ

๏ ข้อ ๔ ให้เคลิกออฟเคาน์ซิลลอร์ มีบาญชีจดหมายราชชื่อเจ้านวรที่ปฤกษาราชการในพระองค์ ถ้าที่ปฤกษาผู้ใดระมีที่ไปลักเจ็ควัน ฤๅกึ่งเดือน ฤๅเดือนหนึ่งก็ดี ต้องบอกเคลิกออฟเคาน์ซิลก่อนจึ่งไปได้ ถ้าจะไปเกินกำหนดเดือนหนึ่งต้องทูลลา เมื่อเวลากลับมาก็ต้องบอกเคลิกออฟเคาน์ซิลให้รู้ด้วย ถ้าที่ปฤกษาผู้ใดผู้หนึ่งลอบหนีไปเมื่อลาฤๅไปเกินกำหนดที่ตัวได้บอกไว้ เมื่อมีราชการจะเชิญมาปฤกษาไม่เห็นตัว ที่ปฤกษานั้นมีความผิดควรจะต้องถอดเสียจากที่ ฤๅจะต้องรับโทษประการใด สุดแล้วแต่พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวจะทรงตัดสินโทษ ฯ

๏ ข้อ ๕ ถ้าที่ปฤกษาอยู่ในกรุงตามปรกติ ไม่มีที่ไปที่อื่น ถ้าเคลิกออฟเคาน์ซิล ได้มีจดหมายเชิญกำหนดนัดเวลาแลที่ประชุมปรีวิเคาน์ซิลที่ปฤกษาในพระองค์ ได้รับจดหมายเชิญแล้วต้องให้มาในที่ประชุมตามจดหมายเชิญ อย่าให้คลาดเวลาได้ ฯ

๏ ข้อ ๖ ถ้าพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน จะตำรัสสั่งที่ปฤกษานายหนึ่ง สองนาย ฤๅมากกว่านั้น ให้เป็นกรมมิศสิอน คือว่าหลวงไปสืบราชการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ปรีวีเคาน์ซิลที่ปฤกษาในพระองค์ ซึ่งเปนผู้รับสั่ง ต้องไปสืบราชการในเรื่องนั้นจนสำเรนแล้ว ให้มีรดหมายข้อราชการ ทูลกล้า ๆ ถวายในพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ยื่นรดหมายข้อราชการ ต่อที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ฤๅผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งให้ยื่นรดหมายข้อราชการตามรับสั่ง ฯะ

๏ ข้อ ๗ ที่ปฤกษานั้น ถ้าไม่ได้รับรดหมายเชิญแล้ว ห้ามไม่ให้เข้ามาในที่ประชุมปฤกษานอกนั้นจาก เว้นไว้แต่มีเหตุใหญ่เหตุสำคัญ เกิดขึ้นในแผ่นดินเปนกาลปัจจุบัน ที่ปฤกษาทุก ๆ นายต้องรีบเข้ามาเตรียมในที่ประชุมให้พร้อมกันโดยเรว ๆ เมื่อพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน ฤๅไวซ์เปรสิเดน แลผู้รักาการแทนไวซ์เปรสิเดน ของเคาน์ซิลออฟสเตด มีราชการสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะให้เชิญมาปฤกษา แลจะให้ตั้งเปนกรมมิศสิอน ใช้ไปทำการโดยเรว ฯะ

๏ ข้อ ๘ ปรีวีเคาน์ซิลลอร์ที่ปฤกษานั้น ไม่มีเงินเดือน ถ้าได้รับตำแหน่งราชการในที่ปฤกษาทรอด ๑๐ ปี โดยเรียบร้อยภักดีต่อราชการ หมั่นเอาใจใส่สืบคิดราชการอยู่แล้ว ให้เงินเบี้ยหวัดเฉลี่ยในเดือนยังไม่ถึงปีละ ๑๐๐ ชั่ง พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ระทรงโปรดให้ได้รับพระราชทานเงินเบี้ยเลี้ยง จนตลอดชีวิตรในปีหนึ่ง รวมทั้งเบี้ยเลี้ยงและเงินอื่น ๆ ไม่ให้ต่ำกว่าปีละ ๑๐๐ ชั่งลงมา ถ้าที่ปฤกษาได้รับราชการตำแหน่งอื่นอยู่ด้วย ให้เบี้ยหวัดถึงปีละ ๑๐๐ ชั่ง ขึ้นไปแล้ว พระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดินจะโปรดพระราชทานเบี้ยเลี้ยงเพิ่มให้ด้วยก็ได้ รายเงินเบี้ยเลี้ยงนี้ เปนเงินส่วนทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ พระราชทานสำรับรักษาเกียรติยศ ตำแหน่งที่ปรีวีเคาน์ซิล ที่มีความภักดีต่อราชการ จนตลอดอายุ ฯะ

๏ ข้อ ๙ ถ้าที่ปฤกษาผู้หนึ่งผู้ใด ทำความมิชอบความชั่วหยาบช้าไม่สมควรแก่ยศศักดิ์ พระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน จะถอดผู้นั้นเสียจากที่ตำแหน่งยศ แลจะไม่พระราชทานเงินเบี้ยเลี้ยงรักษายศต่อไป ฯะ

๏ ข้อ ๑๐ ถ้าที่ปฤกษาผู้ใดได้รับ รดหมาย เชิญมาในที่ประชุมปฤกษา เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตด ฤาจะประชุมแต่ปรีวีเคาน์ซิลก็ดี ต้องประพฤติธรรมเนียมให้ถูกต้องตามกฎหมายข้อพระราชบัญญัติ สำรับเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตด คือที่ปฤกษาราชการแผ่นดินทุกข้อ ฯะ

๏ ข้อ ๑๑ ถ้าคราวใดพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดินตำรัสให้ที่ปฤกษาราชการในพระองค์มากน้อยเท่าใด ประชุมกันเปนกรมมิศสิอน ปฤกษาวิสัยสวนข้อราชการ แลข้อระคายเรื่องหนึ่งเรื่องใดก็ดี ให้ผู้ที่ต้องประชุมนั้นจับสลาก เลือกในพวกเดียวกันนั้น ยกขึ้นเปนเชร์เมนคือหัวน่านายหนึ่ง แล้วประชุมปฤกษาราชการกันไปตามธรรมเนียม เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตด ฯะ

๏ ข้อ ๑๒ ผู้ซึ่งได้รับยศที่ปฤกษาแล้ว ถึงจะไม่มียศตำแหน่งอื่นเลย ก็เข้าพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดินในท้องพระโรง ฤๅเข้าเปนการ ปรีวเวศ ตามธรรมเนียมได้ — ถึงผู้นั้นจะเปนกรมอื่นก็ไม่ต้องให้นายในกรมนั้นพาเข้า ถ้าจะไคร่เข้านอกจากเวลาที่เสดจออกท้องพระโรง ฤๅปรีวาศตามธรรมเนียม ก็ให้สั่งกาศรีธรายบังคมทูลก่อน สุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรด ฯะ

๏ ข้อ ๑๓ ที่ปฤกษาผู้หนึ่งผู้ใดก็ดี ได้ถวายเหตุการอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งเปนเหตุสำคัญแน่นอนแล้ว ให้กราบบังคมทูลพระกรุณาโดยเรว ถ้ายังมิได้รังเรียไว้ต้องมีความผิด ฯะ อนึ่ง ถ้ากราบบังคมทูลพระกรุณาข้อใดข้อหนึ่ง ให้เจ้ยนรดหมายลงชื่อด้วยลายมือเปนสำคัญ ให้เปนการแน่นอนเว้นแต่กราบทูลตอบในเวลามีคำรัสถาม ฯะ

๏ ข้อ ๑๔ พระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน โปรดให้มีหนังสือจดไว้ในสมุดบาญชีชั้นแรงการที่ปฤกษาสำรับตัวทุก ๆ นาย แลที่ได้ช่วยคิดราชการถวายสำรับรดหมายราชการ ในข้อความที่

ให้ช่วย เคาน์ซิลลอร์ยอฟสเตต ทุกอย่างในจำนวนนี้หนึ่ง เคาน์ซิลลอร์ยอฟสเตต ประชุมระปฤกษากันตั้งครั้ง แลปรึกษา เคาน์ซิลลอร์ ให้มาช่วยปฤกษาราชการต้องใช้ใดบ้าง เคลิกยอฟเคาน์ซิล ต้องจดหมายคราวไว้ ให้เร็งรัด เมื่อถึงกำหนดครบปี ๑ แล้ว เคลิกยอฟเคาน์ซิล ต้องนำสมุดบาญชีนั้นทูลเกล้า ๆ ถวาย ปีละครั้งทุกปี แลสมุดบาญชีนั้นจะต้องรักษาไว้เป็นของสำรับแผ่นดินสืบไป ๚ะ

ว่าด้วยกรมมิตตียอฟปรีวีเคาน์ซิล

๏ ข้อ ๑๕ ถ้าพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน จะทำวัสลั่งให้ที่ปฤกษาผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นกรมมิตตีสืบราชการ แลข้าระความเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ต้องมีข้าหลวงหมื่นหลวงรับสั่งทูกประการถ้อยที่ต้องตีเข้ามาถึงในที่ประชุมแล้ว ให้เชิญแผนรายก่อนแล้วผู้นั้นจะกลับต่อไปก็ได้ เสมียนต้องจดหมายไว้ ทั้งคำถามแลคำให้การทูกอย่าง ๚ะ

๏ ข้อ ๑๖ ถ้าข้าระได้ความจริงแล้ว ผู้ซึ่งเป็นกรมมิตตีทูก ๆ นาย ปฤกษากัน ทำสาระบบความมีลำนำ ตามคำที่ลูกความให้การเป็นใจความย่อ ๆ แลรังความปฤกษาของท่านกรมมิตตีด้วยถ้อยมิตตีไม่พร้อมใจ ความเหนไม่ร่วมเป็นอย่างเดียวกันให้ทำจดหมายสาระบบให้ครบตัวท่านที่เหนต่างกันนั้น แล้วให้ชี้มือลากต่างฝ่ายใหนจะมากจะน้อย สาระบบซึ่งมีคนเหนด้วยมากนั้น ต้องถือเป็นสาระบบของกรมมิตตีนั้น แต่กรมมิตตีที่ไม่เหนความร่วมกัน ก็ต้องทำสาระบบตามความคิดของตนทูลเกล้า ๆ ถวายสาระบบนั้นให้ทรงทราบทั้ง ๒ ฝ่าย ๚ะ

๏ ข้อ ๑๗ ถ้ากรมมิตตีชุมนุมกันครั้งแรก จะเลือกจัดให้ผู้ใดเป็นแชร์แมน ผู้นั้นจะครองตำแหน่งแชร์แมน แลมีอำนาจว่าการกรมมิตตีใดทูกอย่างในสันธุระ กรมมิตตีคราวนั้น ถ้าสันธุระกรมมิตตีครั้งนั้นแล้ว แชร์แมนสิ้นอำนาจ ถ้าพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดินไม่โปรดเกล้า ๆ ตั้งผู้ใดเป็นแชร์แมน ผู้นั้นจะเป็นแชร์แมน มีอำนาจยืดยาวไปตลอดเวลา กว่าพระบาทสมเดจพระเจ้าแผ่นดินจะให้ออกเสียจากอำนาจนั้น ๚ะ

๏ ข้อ ๑๘ ในกรมมิตตีนั้งประชุมปฤกษาลับข้อราชการ แลข้าระความนั้น ระยมให้เป็นการ เมื่อและให้คนทั้งปวงมาฟังฤาจะให้เป็นการลับ ห้ามไม่ให้ใครเข้ามาฟังก็ได้ สุดแต่กรมมิตตีระบิงคับ แต่ระห้ามท่านเสนายที แลเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตตด้วยนั้นไม่ได้ เคลิกยอฟเคาน์ซิล เป็นพนักงานจัดการเสมียน แลจัดการหนังสือต่าง ๆ ของกรมมิตตี ต้องตั้งเสมียนสำรับไว้ในกรมมิตตี ๆ ทุกคน ๆ เสมียนซึ่งเคลิกยอฟเคาน์ซิลได้จัดตั้งไว้แล้ว ต้องมาประจำการรมลอดเวลา ห้ามไม่ให้ เคลิกยอฟเคาน์ซิลเปลี่ยนเอาคนอื่นมาใช้แทนเสมียนเว้นแต่เสมียนที่ตั้งไว้นั้น มีเหตุมาไม่ได้ ๚ะ

ศาลา

ปรีวีเคาน์ซิลลอร์ดีที่ปฤกษาในพระองค์

๏ ข้าพระพุทธเจ้า ขอถวายพระพรชัยมงคล ถวายในพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว สมเดจพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระบรมนารถบพิตร พระราชสังวาลย์ พระพุทธเจ้าหลวง พระอรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลผู้ซึ่งสังวัดเป็นใหญ่เป็นประธานในสกลโลกย์ ทั้งเทพยดาซึ่งมีเดชวิเศษศักดานุภาพศักสิทธิ์ ทรงทิพยรักษุทิพยโสต มีฤทธิ์มีอำนาจแผ่ไปทั่วสากลเมทนีอาธารัฐอาณาเขต การสุจริตกรรมทุจริตในควรจิตรของมนุษย์ทั้งปวงทั่วทุกสถาน จงปรากฏชัดทิพยพยานแก่ข้าพระพุทธเจ้า ด้วยอัตนี้พระบาทสมเดจพระบรมนารถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ยกย่องตั้งข้าพระพุทธเจ้า ไว้ในที่ปรีวีเคาน์ซิลลอร์ดีที่ปฤกษาราชการในพระองค์ ข้าพระพุทธเจ้าจะตั้งใจสวามิภักดิ์กระทำสัตยานุสัตยสาบาตัว ถวายตามข้อคำสาบานทั้ง ๑๐ ข้อ ด้วยความเต็มใจจะไม่เป็นแต่ลักว่าออกวจีเภท ๚ะ

๏ ข้อ ๑ ข้าพระพุทธเจ้า จะกราบทูลปฤกษาในข้อใดข้อหนึ่งนั้นจะกราบทูลด้วยเต็มสติปัญญา แลรวมความคิดตริตรองซึ่งข้าพระพุทธเจ้านึกว่าเป็นการมีคุณแก่ความเจริญ แลข้าพระพุทธเจ้าจะไม่ทอดธุระในการ ซึ่งตัวข้าพระพุทธเจ้าจะมาประชุมปฤกษาราชการในที่ปรีวีเคาน์ซิลทุก ๆ ครั้ง แลจะเอาใจใส่ป้องกันรักษาเกียรติยศในเคาน์ซิลให้เต็มกำลัง เพื่อจะ

ให้การซึ่งได้ปฏิญาในปรีวีเคาน์ซิลสำเร็จได้ด้วยดี และจะไม่ให้ชื่อเสียงยศศักดิ์ของปรีวีเคาน์ซิลลอร์ เสื่อมสูญไป ฯะ

๏ ข้อ ๒ ข้าพระพุทธเจ้าจะกราบทูลปฏิญาการสิ่งใด ๆ จะคิดให้เป็นเกียรติยศเป็นการเจริญ แก่พระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่แผ่นดิน ให้ราษฎรมีความสุขโดยความชอบธรรมทุกประการ ถ้าทรงพระกรุณาโปรดให้ข้าพระพุทธเจ้าไปทำราชการสิ่งใด ฤๅข้าพระพุทธเจ้าจะกราบทูลพระกรุณา ด้วยได้ทราบเหตุการสิ่งใดมา ข้าพระพุทธเจ้าจะไม่ลำเอียงคิดหลีกเลี่ยงให้เสียความจริงใจ เพราะเหนแก่คนที่ ข้าพระพุทธเจ้ารักใคร่ และญาติพี่น้องบุตรภรรยา และผู้มีคุณ และข้าพระพุทธเจ้าจะไม่คิดหนีความจริง เพราะกลัวท่านผู้มีอำนาจ และกลัวความพยาบาทผูกเวร และจะไม่กลับความจริงเป็นแก่จึ่งกลับเท็จเป็นจริง เพราะผู้ซึ่งข้าพระพุทธเจ้า เกลียดชังไม่ชอบ ฯะ

๏ ข้อ ๓ การสิ่งใดที่พระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชดำริห์ไว้ ในที่ปรีวีเคาน์ซิล ซึ่งยังไม่เป็นการเปิดเผย ข้าพระพุทธเจ้าจะรักษาความข้อนั้นไว้ ให้เป็นการลับมิให้แพร่งพรายได้ ฯะ

๏ ข้อ ๔ ข้าพระพุทธเจ้า จะไม่ทำการผิดกลับเอาเท็จเป็นจริง เพราะเหนแก่อามิศสินบน และผลประโยชน์ในคน และเพราะเชื่อคำคนยุยงชักนำให้เสียจากสิ่งที่ตรง ฯะ

๏ ข้อ ๕ การสิ่งใดที่ได้ปฏิญาตกลงกันแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะเอาใจใส่ช่วยค้ำชูอุดหนุน ในการซึ่งปฏิญาตกลงกันนั้นให้มั่นคงแข็งแรง ฯะ

๏ ข้อ ๖ ถ้าผู้ใดผู้หนึ่งจะกั้นกางขัดขวางต่อการซึ่งได้ปฏิญาตกลงกันแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะเป็นผู้ตอบได้ต่อสู้กับผู้นั้นให้เต็มสติปัญญาความคิดเต็มกำลังอำนาจแห่งข้าพระพุทธเจ้า ฤๅถ้าผู้ใดจะคิดประทุษร้ายต่อ พระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้า จะรับต่อสู้ด้วยผู้นั้น จนถึงสิ้นชีวิตร

๏ ข้อ ๗ ข้าพระพุทธเจ้า จะตั้งใจรักษาประพฤติตัวให้สมควรแก่แบบอย่างธรรมเนียมปรีวีเคาน์ซิลลอร์ ซึ่งเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์กะตัญญู และรักใคร่ในพระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่คิดประทุษร้ายด้วยกายวาจาน้ำจิตรทุกประการ ข้าพระพุทธเจ้าขอรับประพฤติธรรมเนียม * ตามคำสาบานที่ข้าพระพุทธเจ้าสาบานสัตยานุสัตย์ทั้ง ๗ ข้อนี้จงทุกประการ * ถ้าข้าพระพุทธเจ้ามิได้ดำรงค์คงอยู่ในความสัตยานุสัตย์ ข้อใด ข้อหนึ่ง ไซร้ขออำนาจสิ่งซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานในสกลโลกย์ และอำนาจเทพยดาซึ่งรักษายุติธรรมแลโทษแห่งวจีทุจริต จงบันดานโทษทุกข์ภัย ให้ถึงข้าพระพุทธเจ้าจนถึงชีวิตม์ดับสูญด้วยความลำบาก ให้หนประจักษ์แก่ตาโลกยในชาตินี้ อนึ่งทางใดซึ่งเป็นช่องจะให้ได้ถึงความสุขความเจริญในภพนี้และหน้า ทางนั้นขออย่าให้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ประสบภพเลย ฯะ

๏ พระราชบัญญัติ สำรับเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตด คือที่ปฏิญาราชการแผ่นดิน และปรีวีเคาน์ซิล คือที่ปฏิญาในพระองค์นี้ ได้ตั้งไว้ แต่ณวันอาทิตย เดือนแปดขยุรพาสาย ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีระกาสกจุลศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลย์ยุบันนี้ ฯะ

คำประกาศให้ข้าราชการรู้ในสาธรรมเนียมเก่า

๏ ประกาศให้รู้ทั่วกัน ด้วยข้าราชการ ซึ่งจะมาเฝ้านั้น บัดนี้ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ไม่ใคร่จะได้เสดจออกท้องพระโรง เพราะเสดจมาประทับอยู่ในพระที่นั่งใหม่ ต้องเสดจพระราชดำเนินไปออกถึงพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ถ้าเป็นเวลากลางวันทางที่เสดจพระราชดำเนิน ก็เป็นเวลาแดดร้อน ฯ อนึ่งราชการซึ่งมีในท้องพระโรงนั้น คือขอกหัวเมืองและราชการอื่น ๆ บ้างได้กราบทูลในเวลาเสดจขึ้นพระแท่น เมื่อเวลาเสดจลงจากพระแท่นแล้ว ประทับอยู่ที่เฉลียงท้องพระโรง ข้าราชการ ซึ่งมีราชการเข้ามากราบทูลการต่าง ๆ ถวายเรื่องราวและร่างหนังสืออื่น ๆ มาก เมื่อจะทรงสิ่งใด จะลงพระราชหัดเลขาฤๅสิ่งใดก็ไม่มีอยู่ในที่นั้น ท้องตอบเรื่องราวนั้นก็กลับมาพระที่นั่ง

ใหม่ แล้วก็เป็นที่รังเกียจไม่ทรงสบาย ฯ

๏ อนึ่ง ข้าราชการที่เข้ามากราบทูลราชการ แลซึ่งจะทรงพระราชดำริห์การใด ๆ ก็อยู่ในพระที่นั่งใหม่ทั้งสิ้น กว่าการนั้นจะแล้วสรร จึงได้เสด็จออกพระที่นั่ง บางวันก็ถูกฝนบ้างไม่ได้เสด็จออก ข้าราชการซึ่งไม่เคยเข้ามากราบทูลราชการในพระที่นั่งใหม่ก็จะเกรงอยู่ ราชการนั้นจะคิดคั่งค้างอยู่นาน ข้าราชการผู้น้อยซึ่งหยากจะเข้าทูลละอองธุลีพระบาท ก็จะไม่ได้เฝ้า เพราะฉนี้จึงประกาศให้รู้กำหนดทั่วกัน ว่าพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกเช้า ๆ ทุกวัน แต่เวลาก่อนโมง ๑ โมงหนึ่งบ้าง ข้าราชการผู้ใด ซึ่งจะมาเฝ้าในเวลาเช้านั้น ก็ให้มาคอยเฝ้าที่สนามหญ้า ในเวลาเสด็จกลับจากรถ ๑ จะตามเสด็จพระราชดำเนินไปที่สวนด้วยก็ได้ ไม่ห้ามปราม แล้วพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น ถ้าผู้ใดมีราชการ ควรจะรับสั่งให้หาเข้าไปในพระที่นั่ง ก็จะรับสั่งให้หาเข้าไปกราบบังคมทูลได้ ครั้นสิ้นเวลาแล้ว เวลาบ่ายตั้งแต่ ๑ โมงหนึ่งไปถึง ๔ โมง ผู้ใดจะส่งเรื่องราวให้ทูลเกล้า ๆ ถวาย ก็ให้ส่งเข้าไป ถ้าตั้งแต่เวลาบ่าย ๒ โมง ขึ้นถึง ๔ โมงครึ่ง ผู้ใดหยากจะเฝ้ากราบทูลด้วยราชการสิ่งใด ก็ให้สั่งก็าดซื่อแลบอกเข้าไป ให้กราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบ แต่ปรึกษาการนั้น ถึงไม่มีราชการสิ่งใดหยากจะเข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ก็ให้สั่งก็าดเข้าไปให้ทรงทราบเสียแต่จะโปรด ทั้งเวลาเช้า เวลาเย็น ไม่ห้าม ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมง จะเสด็จพระราชดำเนินออกทรงรถ ข้าราชการจะเฝ้าในเวลานั้น ๑ จะเสด็จกลับก็ได้ ถ้ามีราชการบอกหัวเมืองเป็นการสำคัญ ให้กราบทูลยังพระที่นั่งใหม่ ตามเวลาที่กำหนดมา ถ้าเป็นการไม่ลับสำคัญเหมือนหนึ่งรายงานเก็บเข้าบอกข่าวตายแก็ศพ ถวายพระราชกุศลเจือน ๆ ดังนี้ ให้กราบทูลที่สนามหญ้าก็ได้ ฯ

๏ อนึ่ง วันสองค่ำ สิบค่ำ จะเสด็จพระราชดำเนินออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เวลาบ่าย ๔ โมงเสด ๕ โมง เดือนละ ๔ ครั้ง ควรให้ข้าราชการมาเฝ้าให้พร้อม ๆ กัน ราชการสิ่งใดซึ่งเป็นการควรจะกราบทูลในที่นั้น สำคัญ ๆ ๑ บอกส่งส่วย ซึ่งมีกรมการผู้ใหญ่คุมมา บรรณาการเมืองประเทศราช ข้าราชการหัวเมือง แลเจ้าประเทศราชให้เข้าเฝ้าในวันนั้น ถ้าเป็นแต่บอกส่งส่วย กรมการเอกน้อยคุมมา ก็ให้มาเฝ้าแลกราบทูลที่สนามหญ้าก็ได้ ๑ เจ้าเมือง กรมการ จะเข้ามาเฝ้า ตามธรรมเนียมเข้าเฝ้าในที่สนามหญ้าก็ได้ ฯ อนึ่ง เจ้าประเทศราชหัวเมืองเมื่อเฝ้าในที่ต้องพระโรงแล้ว จะเข้าในที่อื่น ๆ อีกต่อไปก็ได้ ให้ข้าราชการทั้งปวง มาให้ถูกเวลาตามซึ่งกำหนดมานี้ อย่าให้ราชการคั่งค้างอยู่ได้ ฯ

๏ อนึ่ง ที่สวนสราญรมย์นั้น ข้าราชการผู้ใดจะไปเฝ้า ๑ จะไปเที่ยวในที่นั้นก็ได้ ไม่ห้ามปรามสิ่งไร ประกาศมาณวันศุกร เดือนเก้า แรมค่ำหนึ่ง ปีจอฉศก ๑๒๓๒

พระยาอนุรักราชมุณเฑียร รับพระบรมราชโองการ

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๑ ว่าด้วยผ้าสันถัด

๏ ผ้าซับ (นิสีทนัง) เป็นของอย่างหนึ่ง มีพุทธานุญาตให้ภิกษุให้ใช้ว่าไว้ ในจีวรนั้น แลมีประมาณยังคับในปาจิตตียกัณฑ์วรรคปลายเป็นสิกขาบทอันหนึ่ง เป็นผ้าวิเสศอย่างหนึ่ง ซึ่งควรจะเลือกว่าผ้าใดควรจีวรทั้งสามสิ่นั้น สำหรับภิกษุจะได้ใช้รักษากายรักษาจีวร แลรักษาสมาศนะมีอยู่ในวินัยบัญญัติ แต่ผ้านี้เดี๋ยวนี้ไม่ได้ใช้มานานแล้ว ก็เมื่อจะไม่ใช้ก็ได้ ไม่มีโทษก็เพราะภิกษุถือศีรวิรัติก็ต้องยกเสียไม่ใช้ แต่ถึงกระนั้นพุทธบัญญัติเป็นสิกขาบท ภิกษุก็จำจะต้องศึกษารู้ไว้ จึงจะชอบแต่ยังมีความในสิกขาบทนั้น ถึงพระราชาคณะบางองค์ก็มีบัณดาศักดิมากเลื่อนขึ้นเป็นถึงสมเดจพระราชาคณะแล้วบ้าง เป็นพระราชาคณะสูงอายุแก่จนถึง ๖๐ พรรษาแล้วบ้างก็ไม่รู้ เมื่อยามจะมาตั้งเทศนาต้องเธอราถึงผ้านิสีทนังนั้น ก็ว่างมงายมืดมนหาไม่เข้าใจเลย จนถึงแปลคำบาลี (อะทะสกังนิสีทะนัง) ว่าสันถัดไม่มีผ้าย ก็ว่าได้ น่าอายแก่คฤหัฐที่เป็นสิษยพระสมณะ แปลหนังสือไม่ออกรู้แต่สิกขา ๑๐ ผูก สั่งสอนให้สิษย์รู้สิกขาบทนั้นได้นั้นหนักหนา ถึงตัวพระราชาคณะนั้นจะเพลิดเพริดไปด้วยความสุขที่ไม่เอาใจใส่สิกขาบทนั้นแล้วไม่รู้จักอายก็ดี พระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นนิพัทธุปฐาก ก็ได้ยกย่องตั้งแต่ให้มีถานันดรยศถึงที่เป็นพระราชาคณะแล้ว ถวายนิตยภัตรอยู่เป็นนิตยนั้น เมื่อได้ทรงสดับคำ งม ๆ งาย ๆ เก้อ ๆ ดังนี้ มีความ

ว่าคานพระราชหฤทัยละอายแก่ผู้ใด แต่ครั้นจะเก็บงำเสียก็ไม่ได้ เอาใจใส่สึกษาให้รู้ไว้ เพื่อจะได้ใช้ในเวลาเมื่อจะตั้งรอยรื้อของที่ต้องยังคับใจนั้น คือเมื่อสำเหนียกธรรมเทศนาก็ดี เมื่อจะปฏิบัติความพระสงฆ์บางคราวก็ดี จะตั้งรอยรื้อของนั้น ธรรมเนียมของนั้นแล้วจะได้ว่าให้ถูก ๆ อย่าให้ผิด ๆ เลื่อนนี้ยังไม่ให้ผู้รู้เลว ๆ หัวเราะเยาะได้นั้น ก็ทรงพระราชดำริชอบในพระราชหฤทัยอยู่แล้ว ว่าการที่จะทรงตักเตือนดังนั้น ก็จะเหมือนกันกับการที่ยูรณว่า น้ำท่าไปยังหนหนก แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีวัตรของพระเจ้าแผ่นดิน ที่เป็นผู้อุปถัมภ์ พระราชาคณะนั้น ควรจะทำนุบำรุงไว้อย่างไรให้เป็นคุณ โดยทางธรรมตามวิสัยนักปราชญ์ก็ทรงปรีชาที่ไปอย่างนี้แล้ว เหมือนกับการถวายเงินทองแก่พระสงฆ์ด้วยกับยี่โวหาร ถึงทรงทราบแล้วว่าพระสงฆ์ไม่ต้องการด้วยกับยี่โวหาร ก็ทำลงไปอย่างนั้นเองด้วยกับยี่โวหาร แต่ก็ไม่ให้เสียวัตรวัฒนวัตร เพราะฉะนั้นจึงมีพระบรมราชโองการ ๆ ให้เจ้าพนักงานจัดแจงแต่งตัดผ้านิสีทะนังนั้น ให้ตัดอย่างตัดประมาณ ตามความในพระพินัยวินัยธรรมฐกถาว่า เป็นผ้านิสีทะนังรัดเข่านั้น พระราชทานมาแก่พระราชาคณะ และพระราชวงษานุวงษซึ่งทรงผนวชมีถานันดรเป็นพระราชาคณะแลบาเรียญ และพระครูถานานุกรมบาเรียญผู้ใหญ่ ซึ่งควรจะเลื่อนที่เป็นพระราชาคณะต่อไปรู้จักนั้นเพื่อจะให้รู้จักว่า ผ้านิสีทะนังตามวินัยบัญญัติเป็นดังนี้ จะชักตามไม่ชักก็ตาม จะเอาใจใส่ก็ตามไม่เอาใจใส่ก็ตาม เมื่อเวลาจะออกชื่อถึงผ้านิสีทะนังนั้น เมื่อเทศนาทุติยสังฆาทิเสสจะไม่ได้ว่าผ้าสันถัตไม่มีผ้าย ฤๅว่าล่อม ๆ แล่ม ๆ แอ้ม ๆ ย้อม ๆ อยู่น่าอายน่ายิศดี ๆ อนึ่งพระสงฆ์เมื่อจะเทศนาก็ดี จะพูดยกตนก็ดีมักพูดบ่อย ๆ ทีเดียว ว่าภิกษุตั้งอยู่ในศีล ๒๒๗ ผ้ายผู้ใดพังไม่นั้น ชนผู้หญิงและเด็ก ๆ ก็พูดกันอึงไป ว่าพระสงฆ์นั้นศีล ๒๒๗ ก็นิสีทะนะสีกาบทที่ว่าด้วยประมาณผ้านิสีทะนังเช่นนี้นั้น ก็มีในพระปาฏิโมกษนัยเป็นหนึ่งใน ๒๒๗ ๆ ก็ถ้าพระสงฆ์รูปใดมาเทศนาว่าเลื่อนเยอน ไม่รู้จักผ้านิสีทะนังไม่เข้าใจแล้ว ผู้หญิงก็ดีเด็ก ๆ ก็ดี จะมีว่าศีล ๒๒๗ ของพระสงฆ์รูปนี้ไม่ครบฤๅเป็นที่อัประยอดอดอายเพราะไม่สมกับคำปฏิญญาว่าศีล ๒๒๗ นั้น ว่ามาทั้งนี้ ก็ทราบแล้วว่าจะไม่เปลี่ยนคืนแก่ท่านผู้อ่าน แต่เข้าใจว่าคำที่ว่ามานี้ ท่านผู้ใดได้ฟังแล้วไม่ชอบใจ ท่านผู้นั้นจะไม่เปล่งวจีให้เกิดเบาปแก่ผู้ว่านักดอก ท่านผู้ใดที่ได้อ่านคำที่ว่ามานี้แล้ว มีความยินดีสาธุการเทเชอยด้วย ท่านผู้นั้นจะเป็นบุญเขตรมรงยิ่งกว่าเขตรบาป จึงได้ว่ามาเมื่อท่านผู้ใดเหนว่าล่วงว่าผู้ใดไม่ต้องการ ขอมาโทษเถิดอย่าขัดเคืองเลย จะ

ว่าไปรับรายงานศาลรับสั่งชำระความ

กรมพระนครบาลทูลเกล้าถวายเจดวันครั้งหนึ่ง

๑ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ที่มีชื่อในท้ายหนังสือ ซึ่งเป็นอายมิตติดตามศาลรับสั่ง ขอพระราชทานน้อมเกล้าถวายคำนับบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้านี้ยกสารบบแต่ก่อน ๕ ครั้ง ความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ ความใหม่ พึ่งศาลหลวงประทับ ๖ ขึ้นเรื่องราว ๓๑ รวมความ ๔๑๓ เรื่อง ตั้งแต่วันสุกรเดือนเก้าขึ้นเก้าค่ำปีจอสกก มาจนถึงวันพุธเดือนเก้าขึ้นสิบสี่ค่ำปีจอสกก มีความยินดีเรื่องราวขึ้นใหม่ทำว่าหลวงยับยั้งทำทุจริตราชการกรุงเก่าคนผู้ร้าย แลปล่อยผู้ร้ายลงเอาเงินสินบนของสิ่งของรายฎรหลายราย ๑ ปล้นเรือนหนึ่ง ๑ ลักหมาก ๑ ลักมพร้าว ๑ ลักหินปูน ๑ รวม ๕ รวม ๕ พระมหามนตรีย์ส่งสารบบความฎีกาช้างวะค้าง ความหย่ากันตาย พระพิเรนทรเทพย์ตั้นรับสั่งขึ้นสารบบในสมเดจพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาทุรนต์รัศมี พื้นแทงไรย์ ๕ วิราฑพื้นกัน ๒ กฐินรุนที่ ๔ ลักทรัพย์สิ่งของ ๒ วิงราว ๓ รวม ๑๖ รวม ๒๔ พระยายมราชบดีสีหราชรองเมือง ขึ้นสารบบความเก่าค้างจำระ แทงกันตาย ๑ ชกร้างปานเรือนจุดเพลิง ๑ ย่องเบา ๕ ลักเงินทรัพย์สิ่งของ ๙ ลักเรือกับปืนพกาสีลา ๑ ลักม้า ๕ ม้า ๑ แย่งชิงวิงราว ๔ ลอบตี ๑ ลอบพื้น ๑ เข้าบ้านมีมีดมีเหลกตัด ๑ ตายสักกรม ๑ พื้น ๑ แทง ๒ ชกตีชกร้างปา ๒ ของหาย ๑ รวม ๓๑ ฆ่ากันตาย ๔ ๆ ผัวรายฎร ๑ ลักหมากมพร้าว ๑ ปล้นเรือน ๑ ลักทรัพย์สิ่งของ ๑๔ พื้นแทง ๑๑ ชกตี ๗ วิงราว ๗ ย่องเบา ๕ เข้าบ้านมีอาวุท ๑ ทิ้งไฟ ๑ สักกรม ๑ ของหาย ๑ รวม ๕๕ เรื่อง รวมทั้งความหัวเมืองบอกส่งสารบบ แลเรื่องราวขึ้นต่อกระลาการศาลรับสั่ง เก่าใหม่เป็นความ ๙๒ เรื่อง

รวมทั้งความในกรมพระนครบาล เป็นความ ๔ ๖๙ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทาน พิจารณาตั้งแต่วันศุกรเดือน เก้าขึ้นเก้าค่ำปีจอศก มาจนถึงวันพุธแปดเก้าขึ้นสิบสี่ค่ำปีจอศก พระยาเจริญราชไมตรี แชแมน ได้ก้ากับศาลอุทธรณ์ พิจารณาความเก่า ลูกขุนปฤกษาวางบท ขุนพัดดีชวา นายอยจำเลย หาว่านายรอยตั้งไฟใส่หลังคาเรือน พิจารณาถ้อยคำสืบพยานไม่ได้ความ มีบทมาว่าให้เรียกประกันตามยศนายรอยไว้ให้มั่นคายศพี่น้องรับตัวไป ๑ ลูกขุนปฤกษาวางบท นายฝิ่นนายขอมสองคนก้าปุ่มโจทย์ หม่อมกลิ่นจำเลย หาว่าลักแหวนเพชรไปตระลาการถึงส่งใบสั่งมีบทปรับมาว่าให้หม่อมกลิ่นเสียสินบลแทนโจทย์ ๓ ชั่ง ท่านแชแมนตัดสินให้เสียกันแต่ ชั่งสิบค้าลิ่ง ๑ ลูกขุนปฤกษาวางบท อ้ายก้วมโจทย์ ขุนโลกยาลตระลาการจำเลย หาว่าขุนโลกยาลเจียดค้าให้การเอนอง พิจารณาอ้ายก้วมรับเป็นสัจว่าปล้นเรือนนายสอนจำแลงอ้วนจริง มีบทปรับอ้ายก้วมอีกกล่าวโทษตระลาการผิด เป็นเงิน ๑๑ ค้าลิ่งสองบาทสลึงเฟื้องเป็นพิในหลวง ๑ รวม ๓ เรื่อง พระยาราชสุภาวดีได้ก้ากับศาลปากลูงจันเสนียนตราพิจารณาความเก่า ลูกขุนปฤกษาวางบท จีนเหนียวหัวโจทย์ นายทรัพย์จำเลย หาว่ายิงจีนโลกยุตรจีนเหนียวหันตายพิจารณาได้ความจริง มีบทว่าให้เรียกประกันตามยศนายทรัพย์ไว้ให้โจทย์สืบหาตัวอ้ายผู้ร้ายต่อไปกว่าจะได้ตัว ๑ เรื่อง พระยากระสาปน์กิจโกศล ได้ก้ากับศาลขุนกลางพิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมแล้วกัน นายไพล่งโจทย นายหมวดโคด กับพวก ๔ คนจำเลย หาว่าลักม้ารุนดีโจทย์มียาทแผล ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมแล้วกัน ๑ มล ฝรั่งโจทย์ หมื่นศักดิ์รักษ นายเอี่ยน นายแย นายหนูจำเลย หาว่าลักทรัพย์สิ่งของทองรูปพรรณไป ตระลาการเปรียบเทียบให้จำเลยใช้คืนให้กับโจทย์เงินตรา ชั่ง ๑ ความยอมแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง พระยาราชโยธาได้ก้ากับศาล ขุนอาญาราช ขุนธรณีบาลพิจารณาความเก่า เปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมแล้วกัน นายโยโจทย์ นายเอี่ยนจำเลย หาว่าคิดโขนายเอี่ยนว่าลักเงินตรา ชั่งสิบสามค้าลิ่ง พิจารณาไม่ได้ความจริง เปรียบเทียบจำเลยเสียค่าธรรมเนียมแทนโจทย์ยอมแล้วกัน ๑ จีนยุกโจทย์ จีนทองจำเลย หาว่าแย่งชิงเอาเงินหนังกับยี่ไป ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยเลิกแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง พระมหามนตรี ได้ก้ากับศาลขุนทรายาลพิจารณาความเก่าเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมแล้วกัน นายทับโจทย์ จีนพุกจำเลย หาว่าลักทรัพย์สิ่งของจำแลงพันหลานนายทับ ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ เปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมแล้วกัน นายสุกโจทย์ นายแปรม นายคุ่ย นายพัก จำเลย หาว่าซกต่อยตีนายสุก ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ เปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมแล้วกัน จำแลงเปลี่ยนโจทย์ นายพักจำเลย หาว่าลักเอาได้ตัวนายพักมาตามให้ก้ามแล้ว ตระลาการเปรียบเทียบ ให้ยอมอยู่กินเป็นผัวเมียกันตามเดิม ๑ พระยินทรมนตรี ได้ก้ากับศาลหลวงจำเมืองพิจารณาความเก่า เปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมแล้วกัน ความเรื่องร่าวใหม่ นายชื่นโจทย์ นายหว่าง นายตัวง นายน้อย จำเลย หาว่าพ่นแทงโจทย์มียาพนเผล ตระลาการเปรียบเทียบจำเลยท้าชวนโจทย์ เงิน๒ ชั่ง ๑๗ ค้าลิ่ง ยอมแล้วกัน ๑ เรื่อง พระพิเรนทรเทพย์ ได้ก้ากับศาล ๔ นาย พิจารณาความเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมแล้วกัน นายเรืองโจท นายโต นายแดง นายคิด จำเลยหาว่าลักผลทุเรียนในสวน ๓๖ ผล ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ เรื่อง รวมได้พิจารณาแล้วไปความเก่า ๑๒ ความใหม่ยี่สิบเรื่องร่าว ๑ รวม ๑๓ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไป ๙๒ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาลยื่นสารบบเก่า ๒๙๒ ใหม่ ๓๔ รวม ๓๒๖ พี่น้องศาลหลวงประทับ ๖ ยื่นเรื่องร่วมเก่าใหม่ ๒๙ รวมสามสิบสี่ พระพิเรนทรเทพตั้นรับสั่ง ยื่นสารบบความศาลในวังสมเดจพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี ๑๖ รวม ๕๐ รวม ๙๗๖ เรื่อง ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ

๑ พระยาเจริญราชไมตรี แชแมน ๑ ชะ

๒ พระยาราชสุภาวดี แชแมน เชนแทน ๑ ชะ

๓ พระยาราชวรานุกูล ๑ ชะ

๔ พระยากระสาปน์กิจโกศล แชแมน เชนแทน ๑ ชะ

๕ พระยาภาษาวงษ แชแมน เชนแทน ๑ ชะ

๖ พระยาราชโยธา ๑ ชะ

๗ พระยาอินทราธิบดีสีหราชวรเมือง ๑ ชะ

◎ พระมหามนตรี ๗ะ
◎ พระอินทรเทพย์ ๗ะ
◎ พระพิรุนทรเทพย์ ๗ะ

ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง

พระราชทานตราเครื่องราชอิศริยยศ

◎ ณวันศุกร เดือนเก้าแรมค่ำ ๑ ตรงกับวันที่ ๒๑๑๖ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ ปีรอกสก ๑๒๓๖ เวลาเย็นเสดจออกสนามหญ้าน่าพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ พระราชทานตราเครื่องราชอิศริยยศ ชื่อยุศปมาลาแก่มิสเตอร์ เยนริชุรนซึ่งเปนนายช่างถ่ายรูป ถัดมิสเตอร์เยนริชุรน ได้รับราชการถ่ายพระราชสาทิศลายลักษณ์ และถ่ายรูปอื่นต่าง ๆ หลายอย่างคมคดสอาดเรียบร้อยมาก ต้องตามพระราชประสงค์ เปนความชอบในพระองค์ จึงยกพระราชทานให้ มิสเตอร์เยนริชุรน รับเครื่องราชอิศริยยศ สำหรับพระราชทานผู้มีความชอบที่ในการช่าง ให้เปนเกียรติยศเลเปนที่ระภึกของพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ๗ะ

การประชุมที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน

◎ ณวันเสาร เดือนเก้า แรมสองค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑๑๗ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ เวลาทุ่มเสศ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เสดจออกณพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ท่านเคลิกออฟเคาน์ซิล จึงเชิญท่านเคาน์ซิลออร์ออฟสเตด ๑๑ นายอย่างเช่นประชุมคราวก่อนเข้าไปประชุมพร้อมที่พระที่นั่งนั้น ณเวลา ๕ ทุ่มเสศ เสดจขึ้นเลิกการประชุม

การทรงพระกฤฎาโปรดเกล้า ฯ

พระราชทานที่รองแผ่นดินให้ปันที่วิสุงคามสีมา ๖ แห่ง

◎ ณวันจันทร เดือนเก้า แรมสี่ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑๑๙ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ ที่ ๑ เขตรพระอุโบสถวัดสวนมะม่วงแขวงเมืองประทุมธานีโดยยาว ๗ วา ๒ สอก กว้าง ๕ วา ๓ สอก พระยามหาอัคนิกรได้ให้กรายบังคมทูลพระกรุณา ขอพระบรมราชานุญาต ที่ ๒ เขตรพระอุโบสถวัดบ้านวัง แขวงเมืองประทุมธานี โดยยาว ๖ วา ๓ สอก กว้าง ๕ วา ๑ สอก หลวงมินิตร์คำกิรได้ให้กรายบังคมทูลพระกรุณา ขอพระบรมราชานุญาต ที่ ๓ เขตรพระอุโบสถวัดใหม่ที่ ๔ แยกคลองภาษีเจริญกรุง ด้านบางแคแขวงกรุงเทพ ฯ โดยยาว ๑๕ วา กว้าง ๘ วา จุนทาลอโพชากร ได้ให้กรายบังคมทูลพระกรุณา ขอพระบรมราชานุญาต ที่ ๔ เขตรพระอุโบสถวัดกลางนา แขวงเมืองประทุมธานี โดยยาว ๖ วา ๓ สอก กว้าง ๔ วา ๒ สอก มะเจิดได้ให้กรายบังคมทูลพระกรุณา ขอพระบรมราชานุญาต ที่ ๕ เขตรพระอุโบสถวัดกลาง แขวงเมืองประทุมธานี โดยยาว ๖ วา ๒ สอก กว้าง ๔ วา ๑ สอก อำแดงหนูได้ให้กรายบังคมทูลพระกรุณา ขอพระบรมราชานุญาต ที่ ๖ เขตรพระอุโบสถวัดกระดีทอง แขวงเมืองประทุมธานี โดยยาว ๗ วา ๑ สอก กว้าง ๕ วา ๓ สอก อำแดงแฟงได้ให้กรายบังคมทูลพระกรุณา ขอพระบรมราชานุญาต รวมที่ ๖ แห่ง ประสมกันเข้าเปนที่ยาว ๒ เส้น ๙ วา ๓ สอก กว้าง ๑ เส้น ๑๓ วา ๒ สอก รวมคิดเปน ๒๖๖๖ ส่เหลี่ยมสอก ๗ะ

เดือนสิทธิ ๒

◎ ที่ว่าด้วยทรากสพนั้น อย่าให้ใครกรายบังคมทูลพระกรุณาว่า อาศภ อศภ อาศุภ เลยเปนอันขาด ๗ะ

◎ คำว่าต้นแผ่นดินนั้น ใช้ได้แต่แผ่นดินที่เหมปลายแล้วจึงว่าได้ ถ้ายังไม่เหมปลายเลยว่าไม่ได้ จะถือว่าเหมปลายตามคำแม่มดคนทรงนั้นเลยหมดทุไม่ได้ ด้วยคนเช่นนั้นเที่ยวยอคนขยั้มเผยอสอพลอหากินเปนธรรมดา มิมาแต่หลังมากแล้วตายโหงไม่รู้ตัว ทั้งคนพึ่งคนตายอยู่ไม่ได้เลย เพราะฉนั้นคำว่าเมื่อต้นแผ่นดินนั้น จะใช้ได้แต่แผ่นดินที่ล่วงแล้ว จะใช้ในแผ่นดินประจุบันไม่ได้เลยเปนอัยประมงคลฤๅอย่างหนึ่งถ้าจะใช้ในแผ่นดินประจุบันได้ ก็ต่อเมื่อแผ่นดินประจุบันนั้นล่วง ๒๐ ปีไปแล้ว จึงจะใช้ได้บ้างก็แต่ไม่เพราะเลย ในที่อย่างนี้ให้ว่าเมื่อแรกตั้งแผ่นดินนั้น เมื่อเริ่มแรกแผ่นดินประจุบันนี้ว่าได้ ตั้งแต่นี้ไปถ้าใครเรียนว่าต้นแผ่นดิน ด้วยเฉพาะแผ่นดินประจุบันนี้ จะปรับใหม ๕ ตำลึง ถ้าเปนแต่พูดเพทุลจะปรับใหม ๓ ตำลึง ทำขวัญแผ่นดิน ๗ะ

๑ ภูสามาลา คำนี้เรียกมาแต่ยุรบโยราณก็จะกลับเอาคำนี้เป็นปลายเรียกว่ามาลาภูสาก็คงหนักเหมือนจะไปเรียกมหาดไทยว่าไทยมหาด กระลาโหมจะไปเรียกว่าโหมกระลา พึงไม่ได้เลย เพราะอย่างนั้นให้คงเรียกว่าภูสามาลาตามเดิม อย่าเรียกว่ามาสาภูสา กลับน่าเป็นหลังเลยเป็นอันขาด ฯ

ว่าด้วยคนเที่ยวประจบผู้มีอำนาจ

๑ มีพระบรมราชโองการให้ประกาศพระราชดำริห์ สังเขปมาให้ท่านทั้งปวงทราบพระราชอัธยาไศรย ว่าไม่ทรงคิเคียดคน ๔ จำพวกที่จะว่าข้างต้น แลไม่โปรดคนจำพวกหนึ่งที่จะว่าข้างปลาย แลอธิบายโดยพิศดาร ให้ท่านทั้งปวงทราบแถลก ฯ

๑ คนที่มีอุปนิสัยเป็นไปตามอุปนิสัยของตัวก็ทรงเหนชอบด้วย ฯ

๒ คนที่ว่าศาสนาแล้วประพฤติสมควรแก่ศาสนา ตามได้ตามมีตามที่ตามทาง ก็ทรงเหนชอบด้วย ฯ

๓ คนที่วาศนาน้อย ฝากตัวทั่วไปไม่ผ่านนั้นบ้าง ภอสมควรก็ทรงเหนชอบด้วย ฯ

๔ คนที่มีสารทุกข์แล้ว เปนตามสารทุกข์ของตัว ก็ทรงเหนชอบด้วย ฯ

แต่คนที่มีสารทุกข์แล้วคิดไปอย่างไรมา ไม่ผันแลเดินในที่ในทางอันควรแก่ตัว มาทำแลประพฤติให้แหลมให้ประหลาดเปนที่จะให้คนอื่นรู้เหนแล้ว คิดไปต่าง ๆ ก่อเหตุให้เปนที่หม่นหมองช้างในนั้นช้างนั้นนั้น คิดจะทรงชังไม่โปรดไม่ชอบพระราชหฤทัยเลย คนเช่นนี้เปนแต่มดโค่ยช้างเท่านั้นมิรวสผลาให้ร้าคาญ ขอเสียอย่าให้ท่านผู้ภักดีต่อราชการเอามายกมายอให้เปลืองเบี้ยหวัดเปล่า ๆ ถ้าได้ราชการแผ่นดินจึงเอนทอญ ประกาศมาณวันพฤหัศบดี เดือนอ้าย ขึ้นสามค่ำ ปีชวดฉศก ฯ

ข่าวพระราชทานเปลี่ยนเครื่องยศ

๑ ณวันเสารเดือนยี่ขึ้นสามค่ำปีชวดฉศก เวลาบ่าย ๕ โมงเสศ พระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสดจออกณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พร้อมด้วยข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเฝ้าโดยลำดับ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ สั่งข้าพนักงานคลังทอง ให้รับเครื่องยศถ้วยทอง ๑ กาทอง ๑ มาพระราชทานเปลี่ยนคืนกากหมากทอง ๑ คนโททอง ๑ ซึ่งเปนเครื่องยศเดิม แก่พระยาสมุทบุรานุรักษ์ ผู้ว่าราชการเมืองสมุทปราการเปนรางวัลความชอบที่พระยาสมุทบุรานุรักษ์ หมั่นตรวจตราดูแลกรรต่างประเทศ แลเอาใจใส่ในราชการแผ่นดินเรียบร้อย ฯ

เมืองนครเชียงขัน บอกส่งผู้ร้ายแทงกันตาย

๑ ณวันอาทิตย์ เดือนเก้า แรมสามค่ำ ปีจอฉศก มีใบบอกมาแต่เมืองนครเชียงขันฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่าพิระยาดำรงค์ราชพลขันธ์ รามัญราชชาติเสนาบดีศิริสิทธิสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองนครเชียงขันกับกรมการ ชำระผู้ร้ายแทงกันตายรายสมิงรามศิริโรทยร้ายหว่างเมืองของจำเญยนั้น ได้กักตำหาคำให้การบอกมาครั้งหนึ่งแล้ว แต่บัดนี้ร้ายหว่างให้การสารภาพรับเปนสัตย์ ว่าได้เชิญไม้พุทธชานแทงสมิงรามศิริโรทยตาย ผู้ว่าราชการเมืองนครเชียงขันกับกรมการ จัดให้นายชุ่มผู้คุม ๆ ตัวสมิงรามศิริโรทย ร้ายหว่างผู้ร้ายเมืองของจำเญย กับคำหาคำให้การส่งมาณกรุงเทพ ฯ บอกมาณวันพุทธ เดือนเก้า ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศก ฯ

พระยาอนุชิตชาญไชย พระยากระลาโหมราชเสนา บอกส่งมาแต่เมืองตาก เรื่องผู้ร้าย

๑ ณวันพฤหัศบดี เดือนแปด อุตราสาธ แรมแปดค่ำ ปีจอฉศก มีบอกมาแต่เมืองตาก ฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่ามีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาอนุชิตชาญไชยข้างวางกรมพระคำรวจ พระยากระลาโหมราชเสนา เปนข้าหลวงขึ้นไปจัดการบ้านเมือง แลชำระผู้ร้ายณเมืองตาก พระยาอนุชิตชาญไชย พระยากระลาโหมราชเสนา ข้าหลวงถวายบังคมลาเจ้าพระยาทั้งสี่กรมพระราชสีห์ไปจากกรุงเทพ ฯ แต่ณวันพฤหัศบดี เดือนแปด แรมสิบสองค่ำ ปีจอฉศก ถึงเมืองตาก ณวันอังคารเดือนแปดบุรพาสาธ แรมสองค่ำ ข้าพระพุทธเจ้าข้าหลวงกับผู้ว่าราชการเมืองตาก จัดให้ทำรมหายศ หลวงต่างใจ ชเชิญศุภอักษร ๒ ฉบับ ไปเมืองนครเชียงใหม่ ให้หลวงอาจ ทำรมหม เชิญศุภอักษรฉบับหนึ่ง ไปเมืองนครลำปาง กับท้องตราอีกฉบับหนึ่งไปเมืองลำพูน หลวง

ต่างใจ หลวงอาร ท้าวพรหม ท้าวมหายศ ไปราชเมืองพาก ณวันพฤหัสบดี เดือนแปดขุรพาสาธ แรมสี่ค่ำ ปีรวอกศก ๑๒ อนึ่งผู้ว่าราชการเมืองพาก กับกรมการทำสารบบความเก่าใหม่ ตามท้องตราพระราชสีห์ ซึ่งโปรดเกล้าฯ ขึ้นไปนั้น ๑๕ ราย มายื่นแก่ข้าพระพุทธเจ้าข้าหลวง กับความนอกท้องตราอีก ๑๒ ราย รวมเป็นความ ปลัน ๗ พันกันตาย ๕ ยิงกันตาย ๑ ลักช้าง ๗ ลักกระบือ ๒ ลักไม้ซอนลัก ๓ ลักเงิน ๑ รวม ๒๖ ซื้อขายไม้ซอนลัก ๑ รวม ๒๗ ราย แต่ความผู้ร้ายปล้นหลวงอภัยพิทักษ์ผู้ช่วยราชการนั้น ผู้ว่าราชการเมืองพากสืบจับ ย้ายคา ๑ ย้ายถา ๑ ย้ายใจ ๑ รวม ๓ คน ได้ตัวมาชำระถาม ย้ายคา ย้ายถา ย้ายใจ ให้การสารภาพรับเป็นสัตย์ แต่ ย้ายศรี ๑ ย้ายรี ๑ ย้ายสาร ๑ ย้ายหนานคำ ๑ ย้ายบุญปั๋น ๑ ผู้ร้าย ๕ คนนี้ยังหาได้ตัวไม่ ได้แต่เจ้าสำนักแปดคน แต่ย้ายคาผู้ร้ายนี้ป่วยตายเสียแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าข้าหลวงกับกรมการพร้อมกัน ตรวจรูปคำให้การ ย้ายถา ย้ายใจ ผู้ร้าย ทั้งคำให้การเจ้าสำนัก แล้วชำระซักถาม ย้ายถา ย้ายใจ ๆ ให้การได้ความต่อไปอีกว่า ณเดือนสี่ปีระกาเบญจศกนวลาชั่ว ย้ายคา ย้ายน้อยเรือน ไปกูลคร ณบ้านผู้ผู้ชื่อคำบ้าผู้ว่าราชการเมืองพาก ย้ายคา ย้ายน้อยเรือน เหนบ่าวทามหลวงอภัยพิทักษ์ผู้ช่วยราชการ ขนของลงบันทุกเรือ ย้ายคา ย้ายน้อยเรือน ถามบ่าวทามแจ้งความว่า หลวงพิทักษ์ผู้ช่วยราชการจะลงไปกรุงเทพ ฯ ย้ายคา ย้ายน้อยเรือนจึงอาศัยไปพบ ย้ายศรี ย้ายรี ย้ายสาร ย้ายหนานคำ ย้ายบุญปั๋น ที่ศาลาณบ้านหัวเขียด ย้ายคา ย้ายน้อยเรือน จึงบอกว่า หลวงอภัยพิทักษ์ผู้ช่วยจะล่องลงไปกรุงเทพ ฯ เราพากันไปคอยสกัดดักเรือหลวงอภัยพิทักษ์ผู้ช่วยราชการ ย้ายคา ย้ายน้อยเรือน ย้ายศรี ย้ายรี ย้ายสาร ย้ายหนานคำ ย้ายบุญปั๋น ก็พร้อมใจกันว่าจะไปดักเรือ หลวงอภัยพิทักษ์ผู้ช่วย ขณะนั้น ย้ายจันยอก ย้ายคาว่า เมื่อพระอินทศรีรักษ์อยู่ณเมืองพาก ย้ายศรี ย้ายรี ย้ายน้อยสาร ย้ายหนานคำ ย้ายน้อยเรือนนี้ เคยไปลักช้างขาย ได้เงินมาแบ่งให้พระอินทศรี ถึงผู้ใดจะร้องฟ้องว่ากล่าวประการใด พระอินทศรีก็ช่วยปกปิดความเสียทุกครั้งมา พระอินทศรีไปอยู่ที่กรุงเทพ ฯ เราไม่มีที่พึ่งต้องซุ่มซ่อนอยู่จะเข้าบ้านเมืองมิได้ ต้องทำโจรกรรมปล้นสะดมให้แรงแรง ทวีขึ้นกว่าแต่ก่อนคนทั้งปวงจึงจะสิ้นสงสัยแหนจริงว่าพระอินทศรีไม่ได้เอื้อเฟื้อผู้ร้าย พระอินทศรีจะได้ลักลอบมาอยู่ณเมืองพาก จะได้เป็นที่พึ่งอาศัยกันพวกเรา ย้ายคา ย้ายถา ย้ายใจ ย้ายน้อยเรือน ย้ายศรี ย้ายรี ย้ายน้อยสาร ย้ายหนานคำ มีสาตราวุธคนละชิ้นคนละมือกัน ไปณบ้านจันโคอำเภอเทพา อำเภอจะนะ ๆ ให้นั่งเรือยอาหารแล้ว พากันไปคอยอยู่ที่บ้านกาะภูษี แต่ย้ายบุญปั๋นนั้นว่าจะไปทางเรือก็หาแหนไปไม่ ครั้นเรือหลวงพิทักษ์ผู้ช่วยราชการล่องไปถึงเกาะภูษี ย้ายคา ย้ายถา ย้ายรี ย้ายใจ เอาปืนยิงระดมเรือหลวงพิทักษ์ผู้ช่วย ถูกบ่าวทายคนหนึ่ง ถูกหลวงพิทักษ์ถึงบุตรคนหนึ่ง หลวงพิทักษ์กับ บุตร ภรรยา บ่าว ทาย หนีไป ย้ายผู้ร้ายลงในเรือเลือกเกยทรัพย์สิ่งของ พยหนังสือในหีบหีบหนึ่ง ย้ายผู้ร้ายทิ้งน้ำเสีย แล้วรวบรวมเก็บทรัพย์สิ่งของหนีไป เจ้าสำนักแปดคนที่ย้ายผู้ร้ายอัดนั้น ก็ให้การสมกับคำย้ายผู้ร้าย อนึ่งย้ายผู้ร้ายที่ยังไม่ได้ตัวนั้น ๕ คน ย้ายถา ย้ายใจ ให้การว่า ย้ายรีเป็นลาวเมืองนครลำปาง เปลี่ยนชื่อว่าย้ายปู่คำ ย้ายน้อยเรือนเปลี่ยนชื่อใหม่สองชื่อว่า ย้ายน้อยคำ ย้ายทรางคำ ไว้หนวดยาวแต่งตัวเปลืองเป็นจีนยิว ย้ายผู้ร้าย ๒ คนนี้เป็นบ่าวพระอินทศรี ย้ายน้อยสาร ย้ายศรี เป็นลาวเมืองลำพูน ย้ายน้อยคำเป็นลาวเมืองเชียงใหม่ พระยาอนุชิตชาญไชย พระยากระลาโหมราชเสนาข้าหลวงกับผู้ว่าราชการเมืองพาก จัดให้พระสุรินทรามาตย์ขุนชาญ ไปทางทิศตวันตก หลวงราชรองเมือง ขุนราชรองเมือง ไปทางทิศตวันออก พระเชียงทอง พระไชยแสนฝีภูโยธาด่านพล หลวงไชยมนตรีผู้ช่วยด่านใน ออกไปสืบเสาะก้าวสะกัดดันจับย้ายผู้ร้ายตามน่าด่าน แขวงเมืองพากทุก ๆ ตำบล ให้แต่งไปแต่เดือนแปดแรมเก้าค่ำปีรวอกศก อนึ่งได้แบ่งกำลังเลกรมการ ให้ไปคอยตรวจตราจับย้ายผู้ร้ายตามลำน้ำแขวงเมืองพาก ทางใต้ถึงแดนเมืองกำแพงเพชร ทางเหนือถึงแดนเมืองเถิน รวมแปดอำเภอ แล้วได้มีหมายไปทุกอำเภอกำนันว่า ถ้าผู้ใดจับย้ายผู้ร้าย ๕ คนนี้ได้ จะให้เงินสิ่นบนคนละชั่ง แต่ความนอกนี้ม ๒๖ เรื่องนั้นยังชำระอยู่ ถ้ากรมการนายด่านนายอำเภอ ที่ไปสืบจับย้ายผู้ร้ายคลับมาได้ความประการใด จึงจะยกมาต่อครั้งหลัง ได้แต่งให้หมื่นรักษภิรมย์ หัวหมื่นกรมพระตำรวจนอกซ้าย ถือหนังสือยกลงมาณวันศุกรเดือนแปดขึ้นสามค่ำ ปีรวอกศก

พระยาอนุชิตชาญไชยพระยากระลาโหมราชเสนา บอกส่งมาแต่เมืองตากว่าด้วยข้าคอไม้

◎ ณวันพฤหัสบดี เดือนแปดอุตราสาธ แรมแปดค่ำ ปีจอฉศก มีบอกมาแต่เมืองตากฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่า มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาอนุชิตชาญไชย พระยากระลาโหมราชเสนา เหล่าข้าหลวงขึ้นไปชำระเงินค่าคอไม้จอมสักณเมืองตาก ข้าหลวงถือใบบัญชีท้องตราพระราชสีห์ขึ้นไปถึงเมืองตาก ณวันอังคารเดือนแปดปุริพาสาธแรมสองค่ำปีจอฉศก พระยาวิชิตชลธีศรีสุรสงครามรามราไชยสวรรยอภัยพิริยพาห ผู้ว่าราชการเมืองตาก กับกรมการทราบข้อราชการตามท้องตรา ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ข่นไปนั้น แล้วทำบาญชีไม้จอมสักจำนวนปีรกาเบญจศกมาแจ้งแก่ พระยาอนุชิตชาญไชย พระยากระลาโหมราชเสนา ข้าหลวง ๆ ได้ชำระเร่งเงินค่าคอไม้ตามบาญชี ค่านพระอินทคีรีไม้จอมสัก ๑๗๖๒ ต้น เงินค่าคอไม้ ต้นละ ๒ แถบเปนเงิน ๓๕๒๔ แถบ ค่านพระพลสงครามไม้ ๕๔๔๒ ต้น ค่าคอไม้เปนเงิน ๑๐๘๘๔ แถบ ค่านพระไชยสงครามไม้ ๑๗๐๙ ต้น ค่าคอไม้เปนเงิน ๓๔๑๘ แถบ ค่านพระเชียงทองไม้ ๑๒๕๒ ต้น ค่าคอไม้เปนเงิน ๒๕๐๔ แถบ รวมไม้จอมสักตกไปเมืองมรแมน ๑๐๑๖๕ ต้น ค่าคอไม้เปนเงิน ๒๐๓๓๐ แถบ ไม้จอมสักตกลำน้ำเมืองตาก คนในแขวงเมืองตากแลคนต่างแขวงตัดพื้นไม้จอมสักณบ้านถ้อ ค่านพระศิริไม้ ๑๒๐๐ ต้น ค่าคอไม้เปนเงิน ๒๔๐๐ แถบ คลองต้นค่านพระอินทคีรีไม้ ๑๔๑๗ ต้น ค่าคอไม้เปนเงิน ๒๘๓๔ แถบ คลองวังเจ้าแขวงเมืองเชียงทอง ไม้ ๗๘๖ ต้น ค่าคอไม้เปนเงิน ๑๕๗๒ แถบ ค่ายลบ้านแขวงเมืองตาก ไม้ ๒๑๖ ต้น ค่าคอไม้เปนเงิน ๔๓๒ แถบ คนต่างเมืองตัดพื้นสามราย ไม้ ๒๘๓๓ ต้น ค่าคอไม้เปนเงิน ๕๖๖๖ แถบ คนเมืองตากตัดพื้น ๑๒ ราย ไม้ ๗๘๖ ต้น ค่าคอไม้เปนเงิน ๑๕๗๒ แถบ รวมไม้จอมสัก ๗๒๓๘ ต้น ค่าคอไม้เปนเงิน ๑๔๔๗๖ แถบ คงค้างอยู่ ค่านพระศิริไม้ ๕๗๗๑ ต้น ค่าคอไม้เปนเงิน ๑๑๑๔๒ แถบ รวมไม้จอมสัก ตกทางเมืองมรแมน ๑๐๑๖๕ เมืองตาก ๗๒๓๘ รวม ๑๗๔๐๓ ต้น ค่าคอไม้ ๓๔๘๐๖ แถบ แบ่งสี่ส่วน ได้ส่วนละ ๘๗๐๑ กับสลึงเฟื้อง เปนหลวง ๒ ส่วน ยัง ๑๗๔๐๓ แถบ พระยาวิชิตชลธีศรีสุรสงครามรามราไชยสวรรยอภัยพิริยพาห ผู้ว่าราชการเมืองตาก กับกรมการรับพระราชทานไว้จ่ายราชการบ้านเมือง เงินซึ่งเหลืออยู่นั้น พระราชทานผู้ว่าราชการเมืองกรมการ นายด่าน ตามท้องตราซึ่งโปรดเกล้า ฯ ขึ้นมา แล้วข้าพระพุทธเจ้าข้าหลวงได้มอบเงินค่าคอไม้จอมสักหมื่นแถบ ให้หลวงค่างใจราชมหาดไทยกรมการคุมลงมาส่งครั้ง ๑ ก่อน แต่เงินค่าคอไม้จอมสักจำนวนหลวงที่ยังค้างอยู่กับเงินค่าน้ำซับ น้ำซายนั้น ข้าพระพุทธเจ้าข้าหลวงเร่งรัดชำระได้มากน้อยเท่าใด จึงจะจัดกรมการคุมลงมาส่งครั้งหลังบอกมา ณวันศุกร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นสิบเอกค่ำ ปีจอฉศก ฯ

บอกเมืองสมุทปราการ

◎ ณวันจันทร เดือนเก้า ขึ้นห้าค่ำ ปีจอฉศก มีใบบอกเมืองสมุทปราการมาฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่า เรือกลไฟ ซื่อกรมท่าลำ ๑ ซื่อมันยงเสงลำ ๑ กำปั่นเซียลำ ๑ บารกลำ ๑ ปรีกลำ ๑ รวม ๕ ลำ เข้ามาเมืองสมุทปราการ ฯ

◎ กำปั่นบรีกลำหนึ่ง จีนโหนายเรือแจ้งว่า เรือสัวเภาแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมาไม่มีสินค้า คนซึ่งมาในลำเรือ กับคันคันหน กลาสี ๑๓ จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๑๐ รวม ๒๓ คน มีปืน ๖ บอก กินดำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๑๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณ วันอังคาร เดือนแปดอุตราสาธ ขึ้นแปดค่ำ ปีจอฉศก ฯ

◎ เรือกลไฟลำหนึ่งซื่อกรมท่า กับคันอังกฤษจีนแหยะฝนเดนมาแต่เมืองสิงคโปร์ มีสินค้าต่าง ๆ ๙๙๓ หีบ จีนห้างแยกกูลหุนชน ณกรุงเทพ ฯ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน จีนเยอเนีย ๕๐ กลาสี โคยสาน ฝรั่ง ๒ จีน ๔ รวม ๕๖ คน มีปืนกินดำไม่มี มาจากเมือง สิงคโปร์ ๕ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร เดือนแปดอุตราสาธ แรมสิบสามค่ำ ปีจอฉศก ฯ

◎ กำปั่นบารกลำหนึ่ง ซื่อแปรเดนกับคันอังกฤษจีอยไม มาแต่เมืองสิงคโปร์ ไม่มีสินค้าจีนห้างอินเซอร์เวิกลิเอนโก ณกรุงเทพ ฯ คนซึ่งมาในลำเรือ กับคัน คันหน กลาสี ๑๔ คน มีปืน กินดำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๒๘ วัน ถึงเมืองสมุท

ปราการ ณวันจันทร เดือนแปด อุตราสาธ แรมสิบสามค่ำ ปีขอฉศก ๗ะ

๏ เรือกลไฟลำหนึ่ง ชื่อบันยงเสง กัปตันอังกฤษ ชื่อวิเลียมเตรก แจ้งว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ มียาฝิ่น ๑๐ หีบ สินค้าต่าง ๆ ๑๓๙ หีบ ขึ้นห้างจีนบันหวงลวงณกรุงเทพ ฯ คนซึ่งมาในลำเรือ กัปตัน ต้นหน อินเยอเนีย กลาสี ๕๔ โคยสาน จีน แขก ๗ รวม ๖๑ คน มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุฒ เดือนแปดอุตราสาธแรมสิบห้าค่ำ ปีขอฉศก ๗ะ

๏ กำปั่นใบลำหนึ่ง ชื่อเจ้าสาย กัปตันอังกฤษ ชื่อยอดกรุด แจ้งว่ากลับมาแต่เมืองฮ่องกง ไม่มีสินค้าขึ้นห้าง จีนควนผา ณกรุงเทพ ฯ คนซึ่งมาในลำเรือ กัปตัน ต้นหน กลาสี ๔๒ คน มีปืน ๔ บอก ดินดำไม่มี มาจากเมืองฮ่องกง ๓๘ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุฒ เดือนแปดอุตราสาธ แรมสิบห้าค่ำ ปีขอฉศก ๗ะ

๏ เรือกลไฟลำหนึ่ง ชื่อยิดดินไว กัปตันอังกฤษ ชื่อวิศปฐแจ้ง ว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างจีนแอดสัน ณกรุงเทพ ฯ มีเล่าบารนี ๓๙๙ หีบ มีเล่ายิน ๑๐๕ หีบ ผลอินสมาลำ ๑๖ กระสอบ แลสินค้าต่าง ๆ ๕๗ หีบ คนซึ่งมาในลำเรือ กัปตัน ต้นหน อินเยอเนีย กลาสี ๓๘ คน มีปืนยอกหนึ่ง ดินดำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนเก้า ขึ้นสามค่ำ ปีขอฉศก ๗ะ

บอกวันดีแลวันชั่ว

๏ ว่าด้วยวันอังไชย แลวันโลกวินาศ วันอธิบดี แลวันอุบาสน ในปีขอฉศกนี้ กล่าวไว้ให้ทรายทั่วกัน ยังที่ท่านทั้งหลาย ที่ไม่ชอบอัทยาไศรย ก็จะติเตียนว่าไม่ควรจะเอามาใส่ ด้วยไม่เกี่ยวข้องในราชการ แต่ข้าพเจ้าคิดเหนว่า เราท่านทุกวันนี้ ก็มีจิตรต่างกัน ยังจำพวก ก็ถือว่าบุญแต่งกรรมแต่ง ยังจำพวก ก็มีบัตถือข้างมคล่อหมอดู อารมณ์ต่าง ๆ กันฉนี้ ก็ซึ่ง ฤกษ ยาม วันดีแลชั่วนั้น สังเกตกันก็เหนใช้กันโดยมาก เปนต้นว่า จะถวายตัว แลจะกราบถวายบังคมลาบวช ฤๅไปราชการทางไกล แลจะถวายเรื่องราว อนึ่งท่านผู้ที่จะทำการมงคลตามอรรมเนียมบ้านเมือง คือจะปลูกเรือน แลจะว่ากล่าวขอสู่ ปลูกหอ แลแต่งงานบ่าวสาว แลขึ้นเรือนใหม่ โกนจุก บวชนาค แลจะไปทางไกล แลเริ่มการจะหาลาภผลต่าง ๆ ก็ต้องคิดเลือกหาวันดีเปนมงคล ไม่ใช่ฤๅ จึงได้จัดมาใส่ไว้ เมื่อจะมีผู้ต้องการใช้ก็จะได้ใช้ ถ้าไม่ต้องการใช้ก็แล้วไป ไม่ยากกรรมอะไร เพราะว่าผู้ที่รับราชกิจจานุเบกษานี้ มิใช่แต่เจ้าแต่นาย แลข้าราชการ ที่เปนแต่ราษฎรก็มารับอยู่มากด้วยกัน ที่ต้องการใช้ จะได้ดูใช้ได้ง่าย ๆ ไม่ต้องไปเที่ยวถามผู้อื่นให้ลำบากใจ แต่วันอุบาสนนั้น เดิมแต่โบราณเขียนว่าอุบาทว์ คือเปนวันอัยประมงคลก็ว่า วันจันไรก็ว่า คนเก่า ๆ มักไม่ใคร่จะใช้ แต่ในพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า ผู้ซึ่งเขียนว่า อุบาทวนั้น เหนจะผิดไป ด้วยวันอุบาทวนี้ อยู่เบื้องหลังวันองไชยเสมอทุก ๆ ปี ดังนี้ วันอาทิตย์เปนองไชย วันเสาร์ เปนวันอุปาทว ถ้าวันจันเปนวันองไชย วันอาทิตย์คงเปนวันอุบาทว ถ้าวันอังการเปนวันองไชย วันจันทรคงเปนวันอุบาทว เช่นนี้เสมอทุกปีไป จะว่าเปนวันอุบาทว คือวันไม่ดีนนเหนจะไม่ควร จึงโปรดเกล้า แก้กรมพระอาลักษณ์ว่าแต่นี้สืบไป อย่าให้ผู้ใดเขียนว่า วันอุบาทว ทูลเกล้า ฯ ถวาย เปนอันขาด ให้เขียนว่าวันอุบาสน คือแปลว่าเข้าไปใกล้ จะได้สมความกันกับที่อยู่ใกล้วันองไชย ดังเช่นอุโจสถภิมุข แลอุโจสถวิลาส ซึ่งนำน่าแลอยู่เบื้องหลังมหาอุตมนั้น ก็ได้ใช้กันว่าดี แลวันอุบาสนนี้ ก็จะเปนเช่นอุโจสถภิมุข อุโจสถวิลาส เปนแน่ ตั้งแต่นี้มาจึงได้ใช้เขียนว่าวันอุบาสนมา ตราบเท่าจนทุกวันนี้ อนึ่งท่านทั้งหลาย ซึ่งจะแต่งหนังสือ แลจะเขียนจะใช้นั้น จงสำเหนียกให้แน่ใจ ซึ่งคำว่าอุบาทว-ฤๅอุบัทวนี้ เปนของไม่เปนมงคลจะเอามาใช้ในการที่ดีแลของสูงนั้นไม่ชอบกลเลย ๗ะ

ปีขอฉศก	วัน	ยาม	ฤกษ	ราษี	ดิถี
องไชย	๑	๓	๒๔	๓	๓
อธิบดี	๒	๙	๒๔	๑๒	๓๐
อุปาสน	๗	๒	๒๓	๒	๒
โลกวินาศ	๔	๕	๗	๔	๑๖

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ หน้าเบอร์ ๑๗๐ วันอาทิตย เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๑๙

การเฉลิมพระชนมพรรษา

หมายแต่เวรกรมวัง ในพระบรมมหาราชวัง
วันอาทิตย เดือนสิบ ขึ้นสามค่ำ
ปีจอฉศก ๑๒๓๖

๏ ให้พระยรมวงษานุวงษ ข้าราชการราษฎรทราบทั่วกันว่า การเฉลิมพระชนม์พรรษา ในพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ตามสุริยโคจรโดยอยจักรราษีบันยบถึงวัน พระบรมมหาประสูติมงคล อย่างเช่นเคยมีการทุกปีนั้น ตกลงในวันจันทร เดือนสิบ ขึ้นสิบเอดค่ำ ก็ในการพระราชพิธี เฉลิมพระชนม์พรรษาในปีฉลู นี้ ระทำตามเคยเหมือนอย่างทุกปี กำหนดณวันเสาร เดือนสิบ ขึ้นเก้าค่ำ เปนวันรัดการ ตั้งชุมพุดโคมดินหนึ่ง เวลาค่ำ ในพระบรมมหาราชวัง จะมีเทศนาวัดนสูตรปริตรกันหนึ่ง. ครั้นณวันอาทิตย เดือนสิบ ขึ้นสิบค่ำ เวลาเช้า มีเทศนามงคลสูตรกันหนึ่ง เวลาบ่ายพระสงฆ ๖๐ รูปจะได้เจริญพระพุทธมนต์ วันจันทร เดือนสิบ ขึ้นสิบเอดค่ำ เวลาเช้า พระสงฆจะได้รับพระราชทานฉันพระฤกษจะเสดจสู่ที่สรง พระมุรธาภิเศก เวลาย่ำเที่ยงตรง จะเสดจขึ้นพระที่นั่งไทรณ จึงพระบรมวงษานุวงษข้าทูลลอองธุลีพระบาท เข้าผ้าไตรลำดับ พระบรมวงษเธอกรมพระเทวะวัชรินทร แลเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี จะได้นัดคำนับบังคมทูลพระกรุณากราบไหว้มงคล ในการเฉลิมพระชนม์พรรษา พระบรมมหาประสูติมงคล เสดจขึ้นแล้ว เวลาบ่ายจะได้สมโภช พระที่นั่งตามเคย ครั้นณวัน อังคาร เดือนสิบ ขึ้นสิบสองค่ำ มีเทศนา เมตตสูตร เทวตาอุทิศ วันหนึ่ง ๒ กัน ให้ข้าพนักงานทหารยก ทหารเรือยิงปืนสลุตในวัน จันทร์ เดือนสิบ ขึ้นสิบเอดค่ำ ๓ เวลาตามเคยทุกปี ให้พระยรมวงษานุวงษและข้าราชการ ฝ่ายน่า ฝ่ายในมาชักการแต่งชุมตามโคมในที่ต่าง ๆ เหมือนอย่างทุกปี ตั้งแต่วันขึ้นเก้าค่ำ สิบค่ำ สิบเอดค่ำ ให้พร้อมกัน อนึ่งให้ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย มาเฝ้าทูลลอองธุลี ๑ ในท้องพระโรงแลกิจวรราชสภาภิรมย์ ตามเวลาซึ่งกำหนดมานั้น แต่ณวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เวลากลางวัน ซึ่งข้าราชการจะเข้าเฝ้าถวายไชยมงคลนั้น ให้สรวมเสื้อยรยับเชิ้มชาย นุ่งผ้าตามธรรมเนียม แลมีดอกไม้ธูปเทียน เข้ามาชุกยูชาถวายตามเคย จะ

๏ อนึ่ง พระบรมวงษานุวงษ ข้าราชการราษฎร แลผู้ซึ่งเคยชุดโคมไฟฉลองพระเดชพระคุณ ฤาผู้ซึ่งหยากจะชุดโคมไฟนั้น ก็ให้ทำตามวันซึ่งกำหนดมานั้น คือวันขึ้นเก้าค่ำ ขึ้นสิบค่ำ ขึ้นสิบเอดค่ำ แต่วันขึ้น ๑๑ ค่ำ เปนวันใหญ่ ให้พระบรมวงษานุวงษ ข้าราชการราษฎร ทราบทั่วกันเทอญ

พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร เปนผู้รับพระบรมราชโองการ จะ

การฉลองพระพุทธรูปพระชนมพรรษา ตามจันทคติ

หมายแต่เวรกรมวัง
ในพระบรมมหาราชวัง
วันอาทิตย เดือนสิบ ขึ้นสามค่ำ
บัรจุศก ๑๒๓๖

๏ ด้วยวันแรม ๓ ค่ำ เปนวันกำหนด ตามจันทรโคจร เสวยนักขัตฤกษโดยรอบจักร ถึงกิติวันฉลอง พระพุทธรูปตามพระชนมพรรษา วันอาทิตย เดือนสิบ แรมสองค่ำ เวลาบ่าย พระสงฆสวดพระพุทธมนต์ ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ๒๒ รูป รุ่งขึ้นวันจันทร์ เดือนสิบ แรมสามค่ำ พระสงฆรับพระราชทานฉันแล้ว เวลาบ่าย เวียนเทียนสมโภชพระพุทธรูป พระชนม์พรรษาตามเคย เวลาค่ำมีเทศนามงคลวิเสสกันหนึ่ง มีดอกไม้พลุจุดฉลองสองคืนนั้น ให้รับพนักงาน จัดการตามเคย อย่าให้ขาดได้

พระยาอนุรักษราชมนเทียรเปนผู้
รับพระบรมราชโองการ

แจ้งข่าวแห่งท่านผู้ที่มาลงชื่อได้รับหนังสือ พิมพ์ราชกิจจานุเบกษาไปแล้ว

๏ ข้าพเจ้าผู้รักการหนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ขอคำนับแจ้งความมายังท่านทั้งหลาย ซึ่งได้รับหนังสือไปนั้นให้ทราบทั่วกันว่า หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ได้ออกมาตั้งแต่ณวันอาทิตย เดือนเชตร์ขึ้นสองค่ำปีจอฉศก ๑๒๓๖ คิดรวมเข้าทูนแต่ที่ได้รับไปแล้วได้ ๓๕๕ ราย และยังฝากไว้ยังขันล่มนั้น ๔๙ ฉบับ รวม ๔๐๔ ฉบับ ข้าพเจ้าคิดชอบใจท่านทั้งหลายเปนอันมาก เหนว่าท่านมีปัญญาหมการโดยเลอียด ชวนชวายอยากทราบในราชกิจจริง ๆ ประสงค์จะได้ทรายเหตุการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในกรุงเทพ ๆ แลหัวเมืองนั้น ๆ โดยรอบพระราชอาณาเขตร เพราะฉนั้นท่านทั้งหลาย จึงได้มีความอุสาหพร้อมเพรียงกันมารับไปครวจตราในราชกิจ เสมอทุก ๆ อาทิตยมิได้ขาด แล้วและได้เล่ากันต่อ ๆ ไป ให้ผู้ซึ่งไม่ภอใจอ่านหนังสือชอบแต่ฟังด้วยหู เชื่อแต่คำกุมิก ๆ ถูก ๆ จะได้ทรายการชัดเจนบ้างก็บางจำพวกไม่ภอใจจะอ่านไม่ภอใจจะฟัง ไม่อยากรู้ไม่อยากเหน เพราะมีความหวากหวั่น เกรงจะกระทบกระทั่งข้างซ้ายข้างขวา ห่วงน่าระวังหลัง แลเกรงการที่ควรจะยึดก็มายึด ที่ไม่ควรเชิดก็มาชูนี่ไปต่าง ๆ ฉะนี้ก็เหนว่าคิดไปเปล่า ๆ ด้วยคำที่ว่าราชกิจจานุเบกษานี้ ก็มีความว่าจะให้ลงทูลฉลองราชกิจใหญ่น้อยทั้งปวงต่าง ๆ อันข้าพเจ้าคิดเหนว่าเรื่องความในราชกิจจานุเบกษานี้ ได้จัดคัดเอาแต่เรื่องควรเปนผลเปนประโยชน์แก่ท่านทั้งหลายมาใส่ในหนังสือนี้ หวังจะให้เปนเครื่องประดับสติปัญญาให้รุ่งเรืองทั่วไป และจะให้เฉลิมพระเกรียติยศในพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวให้ปรากฎไปในฝ่า ๆ ประเทศ เปนจดหมายเหตุสำรับแผ่นดินสืบไปสิ้นกาลนาน เมื่อท่านทั้งหลายได้อ่านได้ฟังอยู่ทั่วไปฉะนี้ก็เปนการเจริญแก่บ้านเมือง ถึงท่านผู้ใดที่ไม่ใคร่จะได้มาในพระบรมมหาราชวัง ก็จะได้ทรายความที่สำคัญและไม่สู้สำคัญต่าง ๆ อยู่เปนนิตย ประการหนึ่งถ้าจะสงไสยในข้อพระราชบัญญัติฤาประกาศเรื่องใด ก็จะได้ดูให้รู้การถี่ถ้วนทุกอย่าง ด้วยมีไว้เปนของสำรับคน บางทีก็คิดเหนเยี่ยมแน่นมิทยักไม่อยากจะลงทุนกลัวต้องเสียเงิน เมื่อได้ยินคำพูดกันว่า มีพระราชบัญญัติอย่างนั้น ฤาประกาศอย่างนี้ ครั้นจะฟังคำที่ว่านั้นเอาเปนแน่เสียงก็ต่าง ๆ กันมาก ๆ น้อย ๆ ต้องยืมหนังสือคนนั้นดูบ้างคนนี้ดูบ้าง อ่านจบแล้วก็ต้องส่งคืนให้เจ้าของ บางทีจำได้ข้างต้นลืมข้างท้าย นั่งครองข้างท้ายกลับลืมข้างต้น ถ้ามีเรื่องก็สำคัญ ๆ ออก ควรจะรู้ในอาทิตยนั้น อยากจะใคร่ทรายความบ้างก็ไม่ได้ทรายเพราะของตัวไม่มี ครั้นจะไปยืมที่ใดยืม เจ้าของท่านก็ยังอ่านของท่านอยู่ ด้วยเปนข้อความสำคัญ เจ้าของก็อยากรู้การก่อน ต่อการอื่นทางไปแล้วจึงได้รู้ ครั้นรู้กันเขาบ้างการก็เสียไปแล้ว อย่างนี้เปนนิไสยธรรม

เนื่องของคนที่มีชัยชั้น แต่คนซึ่งสนใจในราชการอยากทราบการ
ต้นเลขชั่วนี้ควรจะต้องมีไว้สำรับตัวคนละฉบับทุก ๆ คน เมื่อ
สงสัยข้อใดเรื่องใดจะได้ดูรู้การโดยเร็ว ไม่ต้องพึ่งคำล่ำรู้ผิด ๆ
ถูก ๆ มาก ๆ น้อย ๆ แต่ได้ออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา
มานี้ ก็ได้ ๔ เดือนแล้วราษฎรยังไม่ทราบทั่วกัน ถ้าได้ทราบ
ทั่วกันคงจะมีผู้มาลงชื่อรับไปอีกบ้าง ด้วยเป็นของมีคุณมากนัก
ถ้ามีผู้มาลงชื่อรับไปอีกมาก น้อยเท่าไร จึ่งจะบอกเติมมาในฉบับ
โน้น ๆ ต่อไปให้ทราบทั่วกัน ฯ

นี่คือจำนวนท่านผู้ซึ่งได้มาลงชื่อ แจ้งได้รับไปแล้ว

◆ กรมพระปวเรศสวริยาลงกรณ์ ๑
หม่อมเจ้าพระพุทธบูชาทิบัลลังก์ ๑
◆ หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ๑
หม่อมเจ้าพระศักดิ์ ๑
พระพรหมมุนี ๑
◆ พระไพร่วงษ ๑
พระมงคลทพ ๑
พระวิเชียรมุนี ๑
พระครูธรรมพิมล ๑
◆ พระครูธรรมกิจจานุรักษ ๑
◆ พระสมุห์แหยม ๑

สมเด็จพระเจ้าบรมวงษเธอเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำ
ราบปรปักษ น.ร., ม.ช., ม.ส.ม., ป.จ. ๑
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี น.ร.,
ป.จ., จ.ช. ๔
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากาญจนิษฐางวงษ
น.ร., ป.จ. ๔
◆ พระเจ้าบรมวงษเธอ กรมพระเทวะวงษวิสุทธ น.ร., ป.จ.
◆ พระเจ้าบรมวงษเธอ กรมหลวงวรศักดาพิศาล ป.จ. ๑
◆ พระเจ้าราชวรวงษเธอ กรมหมื่นอมเรนทรเดินทร ท.จ.ว.๑
◆ พระเจ้าราชวรวงษเธอ กรมหมื่นภูวไนยนฤบดินทราธิบาล
จ.ม., ท.จ.ว. ๑
◆ พระเจ้าราชวรวงษเธอ กรมหมื่นเจริญผลภูลสวัสดิ์
จ.ม., ท.จ.ว. ๑
◆ พระยวรวงษเธอ กรมหมื่นอนันตการฤทธิ์ จ.ม., ท.จ.ว.๑
พระยวรวงษเธอ กรมหมื่นสิทธิสุขุมการ ท.จ.ว. ๑
พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้ากฤดากินิหาร ท.จ.ว.,ม.ม.๒
พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าคัคณางค์ยุคล ท.จ. ๒
พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าศุจสวัสดิ์ ท.จ. ๒
◆ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าทวิวัจฉลาภ ท.จ. ๒
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทองกองกัลยาณี ท.จ. ๒
พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้ากษมสันต์โสภาคย์ ท จ. ๓
◆ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าภมราคมเลอสรรค์ ท.จ. ๒
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากษมศรีสุภโยก ท.จ. ๒
◆ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศิริสิทธิ์องไชย ท.จ. ๒
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงษ ท.จ. ๑
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าชุมพลสมโภช ท.จ. ๑
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากาพยกลกวีวัฒน์ ท.จ.,ว.ม. ๑
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทวัณฑุไทยวงษ ท.จ. ๒
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าม่วงมุศดาคมมานพ ๒
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยานุชิต ๑
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวรวรรณากร ๑
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิษวรกุมาร ๒
◆ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีสาวภางค์ ๑
◆ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าโสณยัณฑิตย์ ๑
พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าจิตรเจริญ ๑
◆ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวัฒนานุวงษ ๑
พระวรวงษเธอ พระองค์เจ้าวัน ท.จ. ๑
พระวรวงษเธอ พระองค์เจ้าหัศดินทร์ ๒
◆ พระวงษเธอ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ ท.จ.,ม.ม.,ภ.ช. ๒
◆ พระวงษเธอ พระองค์เจ้าชิตเชียรพจน ท.จ.,ภ.ช. ๑
พระวงษเธอ พระองค์เจ้าสิงหนาท ท.จ.,ม.ม. ๑
พระวงษเธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงษ ท.จ.ว., ม.ม. ๒
พระวงษเธอ พระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์ ท.จ. ๒
◆ หม่อมเจ้ายงกช ท.จ. ๑
◆ หม่อมเจ้าสวน ๑
หม่อมเจ้ากลาง ๑

- ◆ หม่อมเจ้าปรีดา ต.จ. ๒
- หม่อมเจ้าป๋า ต.จ. ๑
- หม่อมเจ้าพร น.ช., ต.จ. ๑
- ◆ พระองค์เจ้าปรีชา ๑
- ◆ หม่อมเจ้าพังหวัด ๑
- ◆ หม่อมเจ้าจำเริญ ภ.ม. ๑
- หม่อมเจ้าประวิช ว.ม. ๑
- หม่อมเจ้านิลวรรณ์ ๑
- หม่อมเจ้าจำหรัส ต.จ. ๑
- ◆ หม่อมกรุง ๑
- ◆ หม่อมราชวงษวิน ๑

- สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ น.ร., ม.ช., ป.จ. ๑
- เจ้าพระยาสุรวงษไวยวัฒน์ ม.ส.ม., ป.จ. ๑
- เจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี ม.ส.ม., ป.จ. ๒
- ◆ พระยาราชสุภาวดี จ.ม., ท.จ.ว. ๑
- พระยาศรีพิพัฒน์ ท.จ.ว. ๑
- ◆ พระยาราชวรานุกูล ท.จ.ว., น.ช., ภ.ม. ๒
- พระยากระสาปนกิจโกศล ท.จ.ว., ม.ม. ๒
- พระยาภาษกรวงษ ท.จ.ว., ภ.ช., ภ.ม. ๒
- พระยามหาอำมาตย์ ท.จ. ๑
- ◆ พระยาอภัยรณฤทธิ์ ท.จ. ๑
- พระยาราไชยสวริยาธิบดี ม.ม., ต.จ. ๑
- ◆ พระยาเจริญราชไมตรี ท.จ., น.ช. ๑
- พระยาพิพิธโภไคยสวรรย์ ม.ม. ๑
- พระยากรลาโหมราชเสนา ๑
- ◆ พระยาราชโยธา ๑
- พระยาอนุรักษราชมณเฑียร ท.จ., ภ.ช., ภ.ม. ๒
- พระยารัตนภักดีมนตรี ม.ม. ๑
- ◆ พระยาอภัยพิริยรักษ์ ต.จ. ๑
- ◆ พระยาเพชรชฎา ภ.ม., ต.จ. ๑
- ◆ พระยาพิพัฒโกษา ภ.ม. ๑
- ◆ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ภ.ช. ๑
- พระยาราชสงคราม ภ.ม. ๑
- พระยาโชฎึกราชเศรษฐี ๑
- ◆ พระยาพรนารถภักดี ม.ม. ๑
- พระมหาเทพย์ ๑
- ◆ พระมหามนตรี ท.ช. ๑
- ◆ พระอินทรเทพย์ ม.ม., ภ.ช. ๑
- พระพิเรนทรเทพย์ ว.ม. ๑
- เจ้าหมื่นไวยวรนารถ ภ.ม., ต.จ. ๑
- ◆ เจ้าหมื่นสรรพเพชภักดี ม.ม., ภ.ช. ๑
- ◆ พระสุนทรานุกิจบริชา ภ.ช. ภ.ม. ๒
- พระยาสมุทบุรานุรักษ ม.ม., ภ.ช. ๑
- พระปรีชากลการ ม.ม. ๒
- ◆ พระราชเสนา ภ.ช.. ๑
- ◆ พระนรินทรเสนี ๒
- ◆ พระไพรัชพากย์ภักดี ต.จ. ๑
- ◆ หลวงพิจารณรักรกิจ ภ.ม. ๒

- ◆ พระศรีเสนา ต.จ. ๑
- หลวงอนุชิตพิทักษ ๑
- หลวงอนุรักษภูเบศ ๑
- ขุนพิบูลย์สมบัติ ๑
- เสมียนตรากรมมหาดไทย ๑
- ◆ พระยาศรีสรราช ๑
- ◆ พระสุรินทรามาตย์ ๑
- ◆ หลวงอำนาจสุรเสนี ๑
- หลวงอาวุธอัคนี ๑
- หลวงยศรักษา ๑
- ◆ หลวงวิชาญณอาวุธ ๑
- หลวงศรีโยธา ๑
- หลวงไกรนารายน์ ต.จ.จ. ๑
- ◆ ขุนอาวุธอัคนี ๑
- พันเทพราช ๑
- พระยาเพชรปาณี ต.จ. ๑
- พระเทพผลู ๑
- ◆ พระสกลรัฐยาภิบาล ๑

- หลวงจำเมือง ๑
- หลวงวิเสศชานี ๑
- ชุนวิถีธรรมสัญจร ๑
- ชุนศรีนคร ๑
- ชุนธรณียาล ๑
- ชุนภักดีอักษรกิจ ๑
- ชุนสิทธิสารวัด ๑
- พระยาบำเรอภักดิ์ ๑
- หมื่นจงขวา ๑
- หมื่นจงซ้าย ๑
- พระยาราชานุชิต ท.ช. ๑
- พระศรีธรรมสาส์น ภ.ม. ๑
- พระศิริสมบัติ ภ.ช. ๑
- พระภาษีสมบัติ ๑
- หลวงนฤศรราชกิจ ๑
- หลวงพิศาลผลพาณิช ๑
- หลวงนาวาเกณิกร ๑
- หลวงโกษานุการสวัสดิ ๑
- หลวงมนตรีนิกรโกษา ๑
- หลวงวิสูตรโกษา ๑
- หลวงบริบาลบุรีรมย์ ๑
- หลวงศรีท่องสมุท ๑
- หลวงราชเสรฐี ๑
- ชุนอภัยพิพิธ ๑
- ชุนอักษรเสมียนตรากรมท่า ท.ช. ๑
- หมื่นวิเสศอักษรกรมท่า ๑
- หมื่นว่องวารีกรมท่าซ้าย ๑
- พระศรีทิพโภช ๑
- เสมียนตรากรมนา ๑
- พระยาราชภักดี ม.ส.ม., ท.ร.ว. ๑
- พระไชยศสมบัติ ภ.ช. ๑
- พระราชธนพิทักษ ๑
- พระไชยสุรินทร ภ.ม. ๑
- หลวงอินทรมนตรี ๑
- หลวงมงคลรัตน์ ๑
- หลวงอุทยานาธิกรณ์ ๑
- เสมียนตราคลังมหาสมบัติ ๑
- หลวงสุวรรณภักดี ๑
- ชุนธนสิทธิ์ ๑
- พระสุพรรณรัตนพิจิตร ภ.ม. ๑
- พระภักดีรชนา ๑
- พระสุภาลังการ ๑
- พระรัตนโกษา ภ.ม., ท.ร. ๑
- พระนานาพิธภาษี ๑
- หลวงสวัสดิโกษา ภ.ม. ๑
- หมื่นราชนาภา ๑
- หมื่นราชภัณฑารักษ ๑
- หลวงพินิจจักรภัณฑ์ ว.ม. ๒
- พระยาอัศภันตรีกามาเทย์ ท.ร. ๑
- หลวงวิภัษานารถ ๑
- พระยาพิพิธไชยสูรย์ ๑
- พระยามนูสารสาสน์บัญชา ๑
- ชุนหลวงพระไกรสีห์ ๑
- หลวงเทพราชธาดา ๑
- พระยาจินดารังสรรค์ ๑
- หลวงวิจิตรวรชนา ๑
- พระวุฒิการบดี ว.ม. ๑
- หลวงพิไชยเสนา ๑
- หลวงรัตุรงค์โยธา ๑
- ชุนอมรินทร์รักษา ๑
- ชุนนราภิบาลเสมียนตราสุรัสวดี ๑
- หลวงประชุมชนนิกร ๑
- พระอัคนเศร ๑
- ชุนทิพยมงคล ๑
- ชุนเทพพรรณา ๑
- หมื่นราชรักษาสมุบาญชีกรมโหร ๑

พระรัชฎานุกูล ๑
หลวงศิริรักษา ๑
◆ พระเสนาราชภักดี ๑
◆ หลวงราชานุรักษ ๑
◆ ขุนสุนทรสาทิศลักษณ์ ๒
หลวงเทพามาตย์ ๑
พระยาอนุชิตชาญไชย ท.ช.,ม.ม. ๑
พระอิทธรเดช ๑
พระพรหมยริรักษ ๑
พระสุริยภักดี ๑
หม่อมทิพเสนา ๑
หม่อมไชยภูษา ๑
หม่อมไชยาภรณ ภ.ม. ๑
หม่อมประยาหมณเฑียร ๑
หม่อมจิตรจำนง ท.ช. ๑
◆ หลวงราชโยธาเทพ ๑
ขุนภักดีอาษา ๑
◆ จ่าผลาญอริพิศม์ ๑
หลวงนายสิทธิ ภ.ช.,ภ.ม. ๑
หลวงนายฤทธิ ๑
หลวงนายเดช ๑
จ่าเรศ ๑
◆ จ่ารง ภ.ม. ๑
◆ จ่ายวด ภ.ม. ๑
◆ นายชิต ภ.ม. ๑
นายเสน่ห์ ๑
◆ นายเด่หอาวุธ ๓
นายสุรินดา ๑
นายพลพ่าย ๑
◆ นายไชยชรรค์ ๑
◆ นายสรรพวิไชย ๑
นายวรกิจบรรหาร ภ.ม. ๑
นายพิจิตรสรรพการ ๑
◆ นายรองกวด ๑
นายรองพิจิตร ๑
◆ นายแก่มหาดเลก ๑
◆ นายอุ่นมหาดเลก ๑
นายคล้ำมหาดเลก ๑
◆ นายจั่นมหาดเลก ๑
นายนิ่วมมหาดเลก ๑
◆ นายโต๊ะมหาดเลก ๑
นายช่วมมหาดเลก ๑
◆ นายห่วงมหาดเลก ๑
นายเปลี่ยนมหาดเลก ๑
นายหว่างมหาดเลกผ้าร้อน ๑
◆ นายเดชชัย ๑
พระสารสาสนพลขันธ์ ๑
พระวรภัณฑ์พลากร ว.ม. ๑
หลวงสโมสรพลการ ๑
◆ หม่อมสุรเดชรณชิต ๑
◆ หม่อมสุรฤทธิพฤฒิไกร ๑
◆ หม่อมวิชิตไชยศักดาวุธ ๑
◆ หม่อมวิไชยยุทธเดชาคนี ๑
◆ หลวงธังกนิศรพลารักษ ท.ช ๒
◆ หลวงศัลยุธวิธีกรรม ๑
◆ หลวงศิลปสาร ๑
ขุนพิไชยพลฤทธิ ๑
◆ ขุนรัตรนยุทธ์ ๑๐
◆ นายประจนรณฤทธิ ๑
◆ นายประจันริทธิการ ๑
◆ นายเย็นนกอปรัน ๒
หม่อมราชวงษ์แดงชายัน ๒
นายเจิมชายัน ๑
นายสินชายัน ๑
นายแย้มชายัน ๑
◆ นายโท ๑

- ◆ นายแนต ๑
- พระยาศรีสุนทรโวหาร ๑
- หลวงสารประเสริฐ ๑
- ขุนปฏิภาณพิจิตร ๑
- ◆ ขุนสุวรรณอักษร ๑
- ขุนศรีกระวีราช ๑
- ◆ ขุนจิตรอักษร ๑
- นายแก่นเปรียญ ๑
- พระศักดาภิเดชวรฤทธิ ๑
- ◆ พระพหลพลพยุหเสนา ๑
- หลวงพิพิธพยุหพล ๑
- ◆ หลวงอภิบาลภูวนารถ ๑
- ◆ หลวงสิทธิศรสงคราม ๑
- หลวงโยธาภิบาล ๑
- หลวงวิจารณ์ราชารักษ ๑
- ◆ หลวงสารภัณฑวิสุทธิ ๑
- ◆ หลวงบริคุตภัณฑการ ๑
- ◆ หลวงทวยหารรักษา ๑
- ◆ หลวงกัมมายุยาทวี ๑
- หลวงราชเสวก ๑
- พระยาพิไชยบุรินทราชยศ ๑
- ◆ พระยาไพบูลย์สมบัติ ๑
- ◆ พระยาอำนวยวิรัชย ๒
- ◆ พระยาสาครราฤทธิรงค์ ๑
- ◆ พระชาติสุเรนทร ต.จ. ๑
- ◆ พระณรงค์วิชิต ๑
- ◆ พระวิสูตรวารี ๑
- หลวงเทพนาไลย ๑
- ขุนอนศักดิ์วังน่า ๑
- ◆ พระยานครศรีธรรมราช ท.จ. ๑
- ◆ พระยาสมบัติภิรมย์ ท.จ. ๑
- พระยาสุนทรานุรักษ ท.จ. ๑
- ◆ พระยาสุนทรบุรีศรีพิไชยสงคราม ๑
- ◆ พระยาสุรวิภรรักษา ๑
- พระยานนทบุรี ภ.ช. ๑
- พระยาอ่างทอง ๑
- ◆ พระยากำแพงเพชร นอกราชการ ๑
- ◆ พระอิศราวิไชย ๓
- เจ้าพรหมเทวา ๑
- ◆ ยกระบัตรเมืองนครราชสีมา ๑
- หลวงวังนายอำเภอกรุงเก่า ๑
- พระวิสูตรสาครคิรี น.ช. ๑
- กงสุลอังกฤษ ๑
- กงสุลฝรั่งเศส ๑
- กงสุลโปรตุเกส ๑
- กงสุลดนมาร์ค ๑
- กงสุลซุยแลนด์ ๑
- กงสุลเยอรมัน ๑
- กงสุลอเมริกัน ๑
- กงสุลออสเตรีย ๑
- ◆ มิศเตอร์ยอศคุปอน ๑
- ◆ มิศเตอรอาลยาสเตอร์ ๒
- ◆ หมอสมิศ ๒
- ◆ หมอเฮา ๑
- ◆ หมอโกาน์แวน ๑
- หมอแวนไค ๑
- ◆ หมอมะเก็กแนพ ๑
- หมอแมคดอนเนอร์ ๑
- หมออัดจินซอน ๑
- ◆ มิศเตอร์มกลีน ๑
- ◆ หมอบี ๖
- ◆ หมอคิน ๑
- มิศเตอแก้น ๑
- ◆ ยุเลียนนายห้าง
- ◆ พองซิออร์คานีอล
- ◆ อินเซอร์เลศลิกนายห้

- เสมียนอินโคร ๑
- ถอวินายห้าง ๑
- เสมียนมา ๑
- เสมียนกุลาย ๑
- นายสินเสมียน ๑
- คุณวันเสมียน ๑
- ปุณณรายาเจ้สัมมัน ๑
- ครูมีน ๑
- ครูคัน ๑
- หลวงรัฐยาธิบาลบัญชา ๑
- นายเอีย ๑
- อำเภอง่วนกิจ ๑
- หลวงบาลเมืองบุรีรัตน ๑
- จีนซือซุนบาล ๑
- เจ้สัวจุย ๑
- เจ้สัวเสง ๑
- เจ้สัวกงชัว ๑
- เจ้สัวจู ๑
- เจ้สัวซี ๑
- เจ้สัวปาน ๑
- เจ้สัวเพ ๑
- หลวงนวินครภักดี ๑
- จีนนิ่มนายอากร ๑
- จีนเตานายอากร ๑
- จีนโป้ ๑
- จีนเกี๊ยซุน ๑
- จีนโต ๑
- จีนเต็ก ๑
- ซุนพัดหลง ๑
- ซุนพัดหัว ๑
- หลงซุมา ๑
- จีนยุ่น ๑
- จีนเล็ก ๑
- แขกอะบะระฮิม ๑

บอกน้ำฝนต้นเข้า กรุงเก่า ลพบุรี สระบุรี ประทุมธานี

ปีขอฉศก ๑๒๓๖ น้ำฝนต้นเข้าหัวเมือง เดือน ๙

ชื่อเมือง	ฝนตกกี่วัน	น้ำฝน						น้ำท่า		ต้นเข้า	
		ปีขอฉศก			บีรกาญจนศก			ปีขอ	บีรกา	กี่ส่วน	
		นิ้ว	ทสางค์	สตางค์	นิ้ว	ทสางค์	สตางค์	นิ้ว	นิ้ว	ทำแล้ว	ยังไม่ได้ทำ
กรุงเก่า	๑๗	๘	๙	๓	๑	๗	๓	..	..	๔	๑
เมืองลพบุรี	๖	๗	๓	..	๖	๙	..	๑๗๙	๑๕๗	แล้วเสร็จ	..
เมืองสระบุรี	๗	๙	๗	..	๕	๔	..	๒๗๑	๗๒	๓	๒
[illegible]ธานี	๙	๘	๔	..	๔	..	..	..	..	..	..

รี่ไปรัดรายงานศาลรับสั่งชำระความ กรมพระนครบาลทูลเกล้า ๆ ถวายเจดวันครั้งหนึ่ง

◎ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้มีนามชื่อในท้ายหนังสือนี้ ซึ่งเป็นกรรมมิรติตระลาการศาลรับสั่ง ขอพระราชทานพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้าขึ้นยอดสารบบ ๖ ครั้ง ความเก่าในกรมพระนครบาล ๔๑๐ ใหม่ ฟ้องศาลหลวงประทับ ๖ ยื่นเรื่องราว ๓๖ รวม ๔๒ พระพิรนทรเทพย์ยื่นสารบบความในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจุฬามณีรัตน์ ๑๖ รวม ๔๖๙ เรื่อง ตั้งแต่วันศุกรเดือนเก้า แรมค่ำ ๑ ปีรอกสก มาจนถึงวันพุธเดือนเก้าแรมแรดค่ำปีรอกสก มีความเรื่องราวมาขึ้น แลหัวเมืองออกส่ง นายวิสุทธมณเฑียร นายเวรกรมพระกระลาโหมหมายส่งความเมืองนครเชียงใหม่ ขึ้นหัวเมืองโทษ กล่าวโทษนายโพลังกับพวก ๔ คนว่ากลุ้มรุมแย่งเอาเงินซึ่งสืบห้าตำลึงกึ่งไป ๑ นายเวรกรมท่าหมายส่งความเมืองนครไชยศรี ขึ้นกรุงโทษกล่าวโทษอ้ายแก้ อ้ายจร อ้ายหนู อ้ายปุ่ย แย่งผู้ร้ายปล้นร่วนจันร้อยเศษยายหาได้เกยทรัพย์สิ่งของไปไม่ ๑ มาขึ้นต่อตระลาการศาลรับสั่ง ๗ เรื่อง เรื่อง หนึ่งนายบัวโทษกล่าวโทษ นายน้อยนายเสม ว่าเป็นผู้ร้ายลักเรือนางและของนายบัวไป ๑ เรื่อง หนึ่งนายจันโทษกล่าวโทษ นายวัน อินเตงเชียง กับพวกโทษอีก ๕ คน ว่าวิ่งราวเอาสายสร้อยของนายจันไป ๑ เรื่อง หนึ่งมะหมดโทษกล่าวโทษ กำนันเกษ กำนันคล้าย ว่าเป็นใจให้ผู้ร้ายลักเอากระบือของมะหมดไป ๑ เรื่อง หนึ่งพระศรีพรังโทษกล่าวโทษ หลวงพัศดีกลางว่า หลวงพัศดีกลางเกาะตัวพระศรีพรังมาร่วงเอาตัวอ้ายเลื่อ ๆ นั้นพระศรีพรังหาได้ประกันไม่ ๑ เรื่องหนึ่งนายเนียมโทษกล่าวโทษนายบัวว่า เอาภาษีเล่นพนันนายเนียมมีผู้ห้ามปรามไว้ จึงหาได้พนันนายเนียมไม่ ๑ เรื่อง หนึ่งนายเลื่อนโทษกล่าวโทษ นายหน นายคำ อินเตงเชย พวก ๑๐ คน บังอาจรวบรวมเอาไม้ตีกรรยานายเลื่อน ๑ เรื่อง หนึ่งอินเตงหนู อินเตงบุญ อินเตงรองโทษกล่าวโทษ ชุนอิน นายภิต นายทรัพ กับพวกสามคนว่าเอาไม้ตีตีตะโทษ มีบาดแผลหลายแห่ง ๑ รวม ๙ รวม ๙ รวมหัวความหัวเมืองนอกส่ง แลขึ้นสารบบกับยื่นเรื่องราวเก่าใหม่ เป็นความ ๕๑ เรื่อง รวมทั้งความในกรมพระนครบาลเป็นความ ๔๗๗ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณา ตั้งแต่วันศุกรเดือนเก้าแรมค่ำหนึ่ง มาจนถึงวันเสาร์ เดือนเก้า ปีรอกสก ฯ

◎ พระยากระสาปน์กิจโกศล ได้ก้ากับศาลชุนกลางพิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน อินชอโจทย์ นายแจกจำเลย หาว่าลักกะบือ ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ อินช้างโจทย์ อินชุนจำเลย หาว่าลักมะพร้าวไป ตระลาการเปรียบเทียบให้จำเลยใช้ค่ามพร้าวให้แก่โจทย์ ความเลิกแล้วแก่กัน ๑ รวม ๒ เรื่อง

◎ พระยาราชโยธาได้ก้ากับศาล ชุนอาญาราช ชุนธรณีบาล พิจารณาความเก่า ลูกชุนปฤกษาวางบท อินเอี่ยมโจทย์ นายแพ อินทอง อินจัย จำเลย หากันว่าตัดกาพลูพิจารณาถึงสืบพยาน ไม่ได้ความจริง วางบทมาว่า ให้เรียกประกันพยาน อินทอง อินจัยไว้ ๑ นายนิมโจทย์ นายปาจำเลย หาว่าลักมะพร้าว ตระลาการเปรียบเทียบ ให้จำเลยใช้ทุนโจทย์เจดตำลึงยอมเลิกแล้วกัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบ อินเตงจูหลาน อ้ายน้อยโจทย์ อ้ายพูนกับพวกสามคนจำเลย หาว่าวิวาทกันพิจารณาถึงสืบพยาน ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมแล้วกัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบ นายน้อยโจทย์ อ้ายอ่วม อ้ายแย้มจำเลย หาว่าเอาธิชูชว้างปาโจทย์ ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ รวม ๔ เรื่อง ฯ

◎ พระยาราชรองเมือง ได้ก้ากับศาล ชุนโลกบาล ชุนบริรักษ์ พิจารณาความเก่า ๑ ยื่นเรื่องราวใหม่ ๑ รวม ๒ เรื่อง ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน อินอ้วโจทย์ อินเตงอิ่ม อ้ายชุมจำเลย หาว่าลักปี่กับเงินไป พิจารณาไม่ได้ความจริง ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมแล้วกัน ๑ อินเตงคลับ โจทย์ นายศุกจำเลย หาว่านายศุกทำให้บุตรอินเตงคลับตาย ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมใช้ตกแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง ฯ

◎ พระอินทรเทพย์ ได้ก้ากับศาลหลวงเมือง พิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบ อินแสงโจทย์ นายพุ่ม นายพุก จำเลย หาว่าลักหมากในสวน ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์

จำเลยยอมแล้วกัน ๑ อำแดงแสงโรทย์ อำแดงทานจำเลย หาว่าลักสายสร้อยไป ตระลาการพิจารณาไม่ได้ความจริงเปรียบเทียบโรทย์จำเลยแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง ฯะ

๏ พระพิเรนทรเทพย์ ได้ทำการกับศาลจุนวิเสศ จุนราชษา จุนฤทโยราพิจารณาความเก่า ยื่นเรื่องราวใหม่ ตระลาการเปรียบเทียบ นายนุ้ยโรทย์ นายนิ่มจำเลย หาว่าลักมะพร้าวโรทย์ไป พิจารณาเปรียบเทียบโรทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ตระลาการเปรียบเทียบ รินหงิโรทย์ รินรันจำเลยความใหม่ หาว่าลักเงินตราสิบตำลึงไป ตระลาการเปรียบเทียบโรทย์สายาสู้ให้จำเลยใช้เงินให้แก่โรทย์เปนเงินห้าตำลึง ความยอมแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง ฯะ

รวมได้พิจารณาแล้วไป ความเก่า ๒๐ ยื่นเรื่องราวใหม่ ๒ รวม ๒๒ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไป ๑๐๔ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาล ๓๑๖ พี่องศาลหลวงประทับ ๖ ยื่นเรื่องราว ๓๕ พระพิเรนทร์เทพยื่นสารบบความศาล ในสมเดจพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจุฑามณีรัศมี ๑๖ รวม ๕๗ รวม ๓๗๓ เรื่อง ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า โปรดกระหม่อม ฯะเกชะ ฯะ

๏ พระยาเจริญราชไมตรี แชแมน ฯะ

๏ พระยาราชสุภาวดี ฯะ

๏ พระยาราชวรานุกูล ฯะ

๏ พระยากระสาปน์กิจโกสล ฯะ

๏ ภาษกรวงษ ฯะ

๏ พระยาราชโยธา พระยาภาษกรวงษ เซนแทน ฯะ

๏ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ฯะ

๏ พระมหามนตรี ฯะ

๏ พระอินทรเทพย์ ฯะ

๏ พิระพิเรนทรเทพย์ ฯะ

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ว่าด้วยเครื่องรองน้ำฝนอย่างยุโรป

๏ ท่านทั้งปวง จงทราบเกิดว่าเมื่อเดือนอ้าย ปีมเสงนพศก เชอรอเบิดสรอมเบิกกงสุลอังกฤษคนใหม่ สมเดจพระนางกวินวิกตอเรียพระเจ้ากรุงลอนดอน ตั้งให้เข้ามากำกับลูกค้าฝ่ายอังกฤษอยู่ในกรุงเทพ ฯ นี้ เมื่อถึงสุดคนนี้มาแล้ว กวินวิกตอเรียพระเจ้ากรุงลอนดอน ได้มีบอกให้กุมพระราชสาสนและเครื่องมงคลราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้า ฯ แด่พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย ในเครื่องราชบรรณาการที่มาครั้งนี้มีเครื่องรองน้ำฝนวัดประมาณรู้ว่า น้ำฝนตกลงจะมากน้อยเท่าใด จะรู้ได้ โดยเลื่อยกว่าเครื่องมือที่จัดแจงไว้ ใช้มานานก่อน คือว่าอย่างอัฐกฤษนิ้วหนึ่งแบ่งผ่อนปรนให้หนาได้ถึงร้อยส่วน เครื่องมือนี้ดีมาก แต่ว่าคนที่รองน้ำฝนแต่ก่อน สันดานโพร่ยอยากลาภ ผักรู้จักแต่จะทุบเข้าต้มแกงคั่วน้ำพริก กินเข้นเสียจนร้านที่จะล้างมือ และหาผ้าเช็ดมือ เอามือเช็ดหัวตัวเอง ไม่รู้จักคุณแลใช้ของดี ๆ เลย ไกลนักหนาแต่ความรู้ไม่เจริญ เพราะฉนั้นก่อนนี้ไป ด้วยเครื่องมือนี้หาได้ความเปนแน่ไม่ พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ยังไม่ได้ทรงพิจารณาสังเกตตราบโดยถนัด พึ่งได้ทรงตั้งแต่วันจันทรเดือนหกแรมหกค่ำมาได้ความเปนแน่นักแล้ว แต่ครั้นจะโปรดให้ลงพิมพ์หนังสือข่าวบอกมาโดยกำหนดนิ้วอย่างอังกฤษตามเครื่องมือ คนไทยทั้งปวงเคยสังเกตแต่นิ้วอย่างไทย ก็จะไม่เข้าใจจึงทรงดำริว่าเปนขนาดนิ้วอย่างไทย คือเรียกเมตรนั้นเปลือกตาแลงเปนนิ้วหนึ่ง แต่จะแบ่งเปนสี่กระเบียด ฤาเปดกระเบียดอย่างนิ้วไทยนั้นอยากนัก ฝนตกน้อยไม่ถึงกระเบียดก็ไม่มีจำนวนจดบาญชีไว้ ก็ลืมเสดไปทุกเวลาฝนตก อย่างเก่าจึงได้แบ่งนิ้วหนึ่งเปนสิบกระเบียดเรียกว่าทสางค์ ถึงกระนั้นก็ลางเวลาฝนตกน้อยถ้าทสางค์ยังว่าไม่ได้น้ำ ฯ. เครื่องมือที่มานี้แบ่งนิ้วหนึ่งได้ถึง ๑๐๐ ส่วน เรียกว่าสตางค์ สิบสตางค์ จึงเปนทสางค์ สิบทสางค์ จึงเปนนิ้วให้รู้ดังนี้เกิดขึ้นไว้ให้แม่นยำ ฯะ

[illegible] [illegible]

เล่มที่ ๑ นำเบอร์ ๑๘๐ วันอาทิตย์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๑๙

ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง

๏ ณวันอาทิตย์เดือนเก้าแรมสิบค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑๒๙ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้เจ้าเมืองผู้เปนพระประทุมวิเศศ เจ้าเมืองกันทรวิไชย ซึ่งแต่ก่อนเปนบ้านกันทางโปรดเกล้า ฯ ให้ยกขึ้นเปนเมืองนั้น ขึ้นเมืองกาฬสินธุ์ ได้บังคับบัญชาด้านพิทักษการ แลราษฎรที่อยู่ในแขวงแขวงเมืองกันทรวิไชยทั้งสิ้น ตามที่เจ้าเมืองใกล้เคียงได้บังคับมา ครั้นแล้วเสดจขึ้น ฯ

๏ ณวันพุธเดือนเก้าแรมสิบสามค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑๔๙ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ เวลาเช้าเลี้ยงพระสงฆ์สดับปกรณ์พระบรมอัฐิ ในพระบาทสมเดจพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ที่พระพุทธนิเวศน์ แต่พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้เสดจออก พระเจ้าน้องยาเธอลงไปสดับปกรณ์ ในการนั้นเวลาพระเสดจพระราชดำเนินขึ้น เสดจขึ้นแล้วเสดจออกพระพุทธนิเวศน์ พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ แล้วพระอมรโมลีถวายพระธรรมเทศนา แล้วเสดจขึ้น ฯ

๏ ณวันอังคารเดือนสิบขึ้นห้าค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑๕๔ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ เวลาเช้าเลี้ยงพระสงฆ์ ๑๐ รูป ที่พระพุทธนิเวศน์ แลสดับปกรณ์พระบรมอัฐิ ในกรมสมเดจพระเทพศิรินทรามาตย์ เปนการทำบุญในวันสิ้นพระชนม แต่พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวหาได้เสดจไม่ รับสั่งโปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าจิตรเจริญ ไปประเคนสำรับพระสงฆ์ แลทอดผ้าสดับปกรณ์ ครั้นเวลาค่ำจึ่งได้เสดจพระราชดำเนินไปประทับในที่นั้น ทรงจุดธูปเทียนพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ ครั้นพระสงฆ์เจริญพระธรรมจักรปวัตนสูตร แลโลกุตรสูตร จบแล้วพระสงฆ์สดับปกรณ์ ถวายไทยธรรมแก่พระสงฆ์ ๑๐ รูป แล้วมีพระธรรมเทศนากัณฑ์หนึ่ง อย่างเคยทำมาทุกครั้ง แล้วเสดจขึ้น ฯ

พระราชบัญญัติ เรื่องกู้เงิน แลราษฎรให้คิดดอกเบี้ยเพียงชั่งละบาท

๏ ด้วยสมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งให้ประกาศแก่เจ้าต่างกรมแลเจ้านายไม่ได้ตั้งกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทในพระบรมมหาราชวัง แลพระราชวังบวรสถานมงคล ฝ่ายทหารพลเรือน แลหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือ แลราษฎรในกรุงนอกกรุงให้ทราบทั่วกัน ด้วยพระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสดจเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศกแล้ว ประกอบด้วยพระมหากรุณาปรีชาญาณการที่จะทำนุบำรุงรักษา พระบวรพุทธศาสนาแต่ปลัดนาการเลื่อมใส พระราชหฤไทยใฝ่อยู่ในรักษาสมณ

พราหมณาณาประชาราษฎร ทั่วพระราชอาณาจักรขอบขัณฑเสมาบันดาที่ซึ่งพระบรมโพธิสมภาร ได้รับพระราชทานทำมาหากินอยู่เยนเปนศุขทั่วกัน จึ่งทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้สมเทพเจ้าพระยายมราชว่าที่สุริยวงษ แต่ยังเปนสมุหพระกระลาโหมอยู่นั้น สำนรราชการต่างพระเนตรพระกรรณว่าราชการแก่งรวมเทพอสถาน รับฎีกาภักดิ์สินกิรทุกข์ยากผู้ยากมีคดีต่าง ๆ ด้วยน้ำใจเสมอโดยทางยุติธรรม แลทาษลูกนี้มาร้องฎีกาว่าโทษ เจ้านี่นายเงินต่อสู้กันเงินดอกเบี้ยเปนความกันอยู่ที่โรงสาลโดยมาก เหนว่าแต่ก่อนผู้ให้ทาษลูกนี้กู้ขายจำนำมาคิดเบี้ยชั่งละ สิบสลึงบ้าง ถึงตำลึงบ้าง เปนธรรมเนียมแต่เดิมต่อ ๆ มา ครั้นผู้กู้ขัดสนร้อนใจอยากได้เงินมาใช้ ก็ทำสารกรมธรรม์กู้ขายจำนำสัญญาให้ดอกเบี้ยชั่งละ ห้าบาทบ้าง ตำลึงบ้าง สามบาทบ้าง ที่ทาษลูกนี้ไม่สู้ร้อนใจ ก็ทำสารกรมธรรมสัญญาให้ดอกเบี้ยชั่งละ ถึงตำลึงบ้าง หกสลึงบ้าง บาทหนึ่งบ้าง สัญญากันมาก ๆ น้อย ๆ เพราะเจ้านี่นายเงินให้กู้ขายจำนำ เงินไม่สู้มากเหมือนอย่างเงินให้กู้ขายจำนำในกาลประจุบันนี้ ๚ะ

ประการหนึ่งลูกค้าพานิชในประเทศนอกประเทศ เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเปนอันมาก ตั้งห้างแลบ้านเรือนค้าขายทำมาหากินมีทรัพย์สิ่งสิ้น ก็บริบูรณ์มากกว่าแต่ก่อน อาณาประชาราษฎรก็เปนปรกติมีความศุขสบาย ผู้ที่มีมักย่อมให้กู้ขายเลยจำนำ ถ้าเงินมากก็เอาดอกเบี้ยแต่เพียงชั่งละบาทบ้าง สองสลึงบ้าง ถึงมีผู้มากู้เงินหลวงไปทำทุนค้าขายใช้สอย ก็ลดหย่อนดอกเบี้ยเอาแต่ชั่งละบาทบ้างสองสลึงบ้าง เจ้านี่ก็ให้กู้ขายจำนำเอาดอกเบี้ยแต่น้อยนั้น เหมือนมีส่วนหุ้นเจ้าทุนกันค้าขายมีกำไร ได้ดอกเบี้ยเปนประโยชน์ทั้งสองฝ่าย แต่ทาษลูกนี้ก็เสียดอกเบี้ยเพียงชั่งละห้าบาท ตำลึงหนึ่งสามบาท สิบสลึง ถึงตำลึงนี้ก็มีเงินจะเสีย ก็ยกย่อต่อสู้เจ้านี่นายเงินด้วยอุบายต่าง ๆ จะทักสินให้ทาษลูกนี้เสียเงินให้แก่เจ้านี่นายเงินตามสัญญามาก ๆ น้อย ๆ นั้น หาเปนยุติธรรม์ไม่ จึ่งได้ทักสินให้ลดหย่อนผ่อนดอกเบี้ยลงบ้าง ให้ที่ลดสินไหมดอกเบี้ยบ้าง ให้ส่งไปใช้จารหลวง โรงสีปีหนึ่งแล้วคืนไปให้แก่เจ้านี่นายเงินบ้าง ความทาษลูกนี้วิวาทกันด้วยดอกเบี้ยยังชุกชุมค้างโรงสาลมีอยู่โดยมาก จึ่งมีพระประสาทสั่งให้ขุนหลวงพระไกรศรีหัสดุมนุมลูกขุน ณสาลหลวงเช็ญกฎหมายเดิมมาดู ให้แต่งเปนหมายประกาศพระราชบัญญัติขึ้นใหม่สำหรับไว้ทักสินคดี เจ้านี่นายเงินทาษลูกนี้ต่อไป ๚ะ

ข้าพระพุทธเจ้า พระมหาราชครูปโรหิตาจารย ๑
พระมหาราชครูมหิธร ๑
พระยามนูเนติบรรหาร ๑
พระยวมนูสารสาตรบัญชา ๑
พระศรีสังขการ ๑
หลวงเทพราชอาคา ๑
หลวงธรรมสาคร ๑
หลวงอัษยา ๑
หลวงศรีมโหสถ ๑
ขุนโชฎาญา ๑
ขุนจินดาภิรมย์ ๑
พร้อมกันเช็ญกฎหมายเดิมมาดูมีว่า ๚ะ

๏ ทาษราษฎรกู้นี่ก็อย่างหนึ่งกัน แต่ตำลึงขึ้นไปให้มีกรมธรรมแถงไคเปนสำคัญ ให้ลูกดอกเบี้ยแต่ชั่งละเฟื้อง ถ้าหนอกสารสำคัญมิได้ มาร้องฟ้องท่านว่าอย่าได้รับไว้ยังคัยบัญชา ๚ะ มีกฎหมายไว้แต่ก่อนดังนี้ ข้าพระพุทธเจ้าหมดด้วยเกล้า ๆ ว่า ผู้ให้ลูกนี้กู้ขายแลจำนำนั้น ให้ทำสารกรมธรรม์ให้ดอกเบี้ยยอมได้ยอมสิบให้กันตามสัญญาบ้าง ตามกฎหมายบ้างมากกว่ากฎหมายบ้าง น้อยกว่ากฎหมายบ้าง ที่ลูกนี้สัญญาให้ดอกเบี้ยมาได้มีเงินเสียก็หลบหนีไปบ้าง ไปพึ่งเจ้านายให้จักขวางไว้บ้าง มาฟ้องต่อสู้เจ้านี่นายเงินบ้าง ที่ทาษลูกนี้แพ้เจ้านี่นายเงิน ก็ต้องจำเร่งบังคับตามอาญาตระลาการให้ความลำยากยากที่จะได้เงิน ขอพระราชทานให้ลดหย่อนผ่อนดอกเบี้ยลงกว่าให้เจ้านี่นายเงินเอาดอกเบี้ย กู้ขายจำนำแลค่าป่วยการแก่ทาษลูกนี้เงินชั่งหนึ่งเดือนละบาท ทาษลูกนี้ก็จะมีน้ำใจด้วยเสียดอกเบี้ยแต่น้อย จะไม่ได้คิดหลบหนีแลต่อสู้เจ้านี่นายเงินจะหาเงินมาส่งให้โดยสดวก ความทาษลูกนี้ก็จะค่อยบางเบาน้อยลง แต่นี้สืบไปเมื่อหน่า ถ้าผู้ใดทำสารกรมธรรม์เอาภรรยาบุตรหลานญาติพี่น้องทาษ แลผู้ใด ๆ มาขายไว้แก่ท่านก็ดี แล

ขายตัวเองอยู่กับท่านก็ดี จะไปขายเงินแล้วหนีไปก็ดี ลูกตกเบี้ยอยู่ที่บ้านที่เรือนผู้เงิน แลผู้ลูกตกเบี้ยไปอยู่ต่างบ้านต่างเรือนก็ดี ผู้ใดทำสารกรมธรรม์กู้เงินท่านไว้ก็ดี ผู้ใดเอาที่ไร่นาสวนบ้านเรือนค้ำเรือแพแลสรรพสิ่งใด ๆ มาทำหนังสือขายจำนำไว้แก่ท่านก็ดี แลทำหนังสือสัญญาให้ดอกเบี้ยกันด้วยประการใด ๆ ก็ดี ถ้าเจ้าหนี้มายังเงินกับทาษลูกนี้จะวิวาทกันด้วยดอกเบี้ยค่าป่วยการก่อนหมายประกาศนี้ให้ตัดสินให้ทาษลูกนี้เสียดอกเบี้ยแลค่าป่วยการให้แก่เจ้าหนี้นายเงิน เดือนหนึ่งคำชั่งจะเพิ่มเป็นชั่งละสิบสลึงตามกฎหมายเดิม ถ้าสัญญาให้ดอกเบี้ยต่ำกว่าชั่งละสิบสลึงลงมา ให้ตัดสินเอาตามสัญญา ถ้าสัญญาให้ดอกเบี้ยมากกว่าชั่งละสิบสลึงขึ้นไป แลทาษลูกนี้ส่งดอกเบี้ยให้แก่เจ้าหนี้นายเงินไปก่อนแล้ว ก็ให้ปันลาภแก่เจ้าหนี้นายเงินแลดอกเบี้ยยังค้างอยู่นั้น ให้ตัดสินให้ทาษลูกนี้เสียเงินดอกเบี้ยค่าป่วยการ ให้แก่เจ้าหนี้นายเงินชั่งละสิบสลึง ถ้าถึง ๗ ปี ๑๐ ปี แลข้ามหนหนึ่งก็ดี ให้คิดเอาดอกเบี้ยแต่เท่าต้นเงินอย่าให้คิดเอาดอกเบี้ยค่าป่วยการ เกินต้นเงินออกไปเป็นประมาณเท่านี้เทียว ถ้าภายหลังหมายประกาศพระราชบัญญัตินี้ทาษลูกนี้กับเจ้าหนี้นายเงินวิวาทกัน ด้วยต้นเงินดอกเบี้ยค่าป่วยการดังกล่าวมานั้น ก็ให้ตัดสินให้ทาษลูกนี้ผู้ชอบจำนำแลทำหนังสือสัญญาให้ดอกเบี้ยกันต่าง ๆ นั้น เสียเงินดอกเบี้ยค่าป่วยการให้แก่เจ้าหนี้นายเงินเดือนหนึ่งชั่งละบาทเสมอกัน ถ้าทำสารกรมธรรม์กู้ชายจำนำ แลหนังสือสัญญาให้ดอกเบี้ยแก่กันต่ำกว่าชั่งละบาทลงมา ก็ให้ตัดสินเอาตามสัญญานั้นเพราะเหตุว่าเจ้าหนี้นายเงินปรานีแก่ทาษลูกนี้ ถ้าทำสารกรมธรรม์กู้ชายแลหนังสือจำนำสัญญาให้ดอกเบี้ยมากกว่าชั่งละบาทขึ้นไป แลทาษลูกนี้ได้ส่งดอกเบี้ยให้แก่เจ้าหนี้นายเงินไปก่อนแล้ว ให้ปันลาภแก่เจ้าหนี้นายเงินแต่ที่ได้ไว้ แลดอกเบี้ยยังค้างอยู่นั้น ให้ตัดสินให้ทาษลูกนี้เสียเงินดอกเบี้ยค่าป่วยการ ให้แก่เจ้าหนี้นายเงิน แต่ชั่งละบาท ตามหมายประกาศดอกเบี้ยสัญญากันชั่งละบาทนั้นให้คงเสีย อนึ่งทำสารกรมธรรม์กู้ชายจำนำแลทำหนังสือสัญญากันด้วยประการใด ๆ ก็ดี มีสัญญาให้ดอกเบี้ยแก่กันเดือนหนึ่ง ชั่งละสองสลึงก็ดี ต่ำจากชั่งละสองสลึงลงมาก็ดี ให้มีกำหนดสัญญาครบปี ให้ส่งดอกเบี้ยให้สรรอย่าให้ดอกเบี้ยค้างล่วงปีไป ถ้าดอกเบี้ยครบปีทาษลูกนี้ไม่ให้เอาดอกเบี้ยมาส่ง ดอกเบี้ยค้าง ๑ ปี ๒ ปี ๓ ปี ก็ดียังไม่เท่าต้นเงิน ให้เอาดอกเบี้ยค้างบวกเข้าในเงินเดิมเป็นต้นเงินสลักหลังกรมไว้ ให้คิดเอาดอกเบี้ยต่อไปชั่งละสองสลึง ถ้าทาษลูกนี้ไม่ใส่ส่งดอกเบี้ยค้างมาช้านาน คิดบวกเท่าต้นเงินแล้วให้เจ้าหนี้นายเงินคิดเอาดอกเบี้ยแต่เท่าต้นเงิน อย่าให้คิดเอาดอกเบี้ยต่อไปอีกเลย ซึ่งเจ้าหนี้นายเงินคิดเอาดอกเบี้ยแก่ทาษลูกนี้ชั่งละสองสลึง ฤๅต่ำจากชั่งละสองสลึงตามจำนวนเงินที่สัญญา เพราะดอกเบี้ยผันแปรจึงให้เสียกันดังนี้ พระราชบัญญัติประกาศใหม่ให้ไว้ ณวันศุกร เดือนสี่ ขึ้นสองค่ำ ปีมโรงนักษัตร สัมฤทธิศก ๑๒๓๐ ๆ

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๆ ว่าด้วยที่เข้าผสม

๏ มีพระบรมราชโองการมาพระบัณฑูรสั่งสิ่งหนึ่ง ให้ประกาศว่า การที่มีผู้บ่าไสมักทาษเจ้านายผู้มีบันดาศักดิ์ใหญ่ ด้วยการใดพระกระทรวงเก่าว่าข้อนี้ว่าอย่างนั้น แต่เรายังมิงคลไม่ควรตามเคยที่อ้างเป็นหลายประการ คือคำว่าข้อนี้ว่าผสมเป็นคำพยานคำต่ำคำหนึ่งประการหนึ่ง คือเอาการที่ควรจะวิตกเป็นประมาณว่าดีว่าชั่วในสัตว์เดียรฉาน มาพูดถามราชาในมนุษย มีศักดิ์สูงไม่มีประโยชน์ประการหนึ่ง คือทำให้ก้าวล่วงเกินซึ่งขนบธรรมเนียมอันมีศิริอันดีการหยาบช้าอันเก่าก็ดี ที่ไม่ควรมาประการหนึ่ง ซึ่งว่าคำว่าข้อนี้ว่าผสมเป็นคำต่ำคำหยาบนั้น พึงเอาเกิดปากผู้ดี ๆ ทั้งนักอย่าใครอย เมื่อเขาจะต้องพูดว่าข้าพเจ้าผสมไปแล้วอย่างนั้น เขาก็ย่อมว่าข้อพระองค์แลทรงพระเจริญ ฤๅพ่องพี่ดังนี้ ไหนมาเขาไม่ว่าข้อนี้ว่าผสมมาใช่ฤๅ อนึ่งเปรียบความให้เห็นตัวอย่างในถ้อยคำเหมือนข้าจะขอมาราศีในพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าบุยมา คือข้าจะขอตั้งเป็นบุตรเจ้าพระยาศรีธรรมาธิราชี แลเป็นน้องเจ้าพระยาภูธร แลพระยาอนุชิตชาญไชยชนะ แลเป็นอนุจ้าพระยายมราช พระยาสหาภูเบศรบัดนี้ แลพระยาอนุชิตชาญไชยหนุแลอื่น ๆ นั้น เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเดจพระพุทธเลิศหล้านภาไลย เจ้าขอมมารศาศรีเป็นเจ้าขอมมารศาผู้ใหญ่ ทรงพระกรุณาโปรดให้ว่าราชการฝ่ายในต่างโดยมาก ท่านทั้งหลาย

ทั้งปวงคลอดลงไปจนไพร่เสวยยางกวางถลังนั้นก็มาก เมื่อจะเรียกออกชื่อเดิมว่าคุณครี เจ้าคุณครีก็ตะคอกปาก จึงได้ยกเอาสัญฐานกายเจ้าจอมมารดานั้น ซึ่งแปลกกันกับสัญฐานกายคุณนุ่นพระยมญาติ ที่เรียกว่าเจ้าคุณวังหลวง ผู้ราชการในพระราชวังโดยมากเหมือนกันนั้น เช่นที่ว่ามาแล้วจึงเรียกนามแปรไปว่าเจ้าคุณพี่ ชื่อนี้ก็ยังแจ้งอยู่แก่เหล่าหลานแลญาติสืบมาตกถูกเถิก ถ้าคำว่าข้านี่ว่าผมเป็นคำที่เจาะยางว่าเจ้าคุณนี่ทำไม เจาะมีเรียกว่าเจ้าคุณข้านฤๅ อันนี้เรียกอย่างเจ้าจอมมารดาที่ว่าเจ้าคุณนี่แล้ว คุณนุ่นพระยมญาติผู้ว่าราชการทั้งแผ่นดินกัน ก็ควรจะเรียกว่าเจ้าคุณผมเพราะคำว่าผมเป็นคำที่จะเรียกว่าเจ้าคุณวังหลวงโดยเคียบกับคุณคู่ผู้เป็นเจ้านั้น ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ว่าราชการในพระบวรราชวัง มีผู้เรียกว่าเจ้าคุณวังน่า เมื่อคุณกระต่ายน้องท่าน ซึ่งในเวลานั้นได้เป็นผู้ใหญ่ในข้างในของในเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพยวดี ซึ่งเสด็จอยู่ในพระปรัศว์ข้างขวาพระที่นั่งวิมานรัชฎา ซึ่งนับเนื่องในหมู่พระมหาปราสาทนั้นว่าเจ้าคุณปราสาท ก็จึงขอว่าอาการที่ควรจะวิตกเป็นประมาณ ว่าดีร้ายชั่วในสัตว์เดียรฉานมาพูดผสมจนราว่าในมนุษย์มีศักดิ์สูง ไม่มีประโยชน์นั้น คือว่าให้หมดด้วยกันว่าการที่จะวิตกแล้วเอาสติว่าอย่าเป็นชั่วสรรเสริญว่าข้านี่เป็นดีประมาณของข่าประโยชน์นั้น ต้องการในสัตว์เดียรฉานสองจำพวก คือสัตว์ที่จะเป็นพาหนะจำพวกหนึ่ง สัตว์ที่จะต้องการเนื้อที่เรียกว่านังสะ เป็นอาหารจำพวกหนึ่ง เมื่อผู้ใดจะซื้อหาช้างม้าโคกระบือรูปลา ซึ่งเป็นพาหนะจะใช้แรง ก็ย่อมสรรเสริญสัตว์ที่อ้วนดีสัตว์ที่ผอม สัตว์ที่อ้วนมีราคามากสัตว์ที่ผอมมีราคาน้อย ถึงสัตว์ที่เป็นอาหาร คือสุกรแลเนื้อสมันกวางชายคลอดลงไปจนปลาไก่แลปลา ยันกาที่จะใช้เนื้อเป็นอาหารผู้ซื้อหาต้องการก็เลือกหาสัตว์ที่อ้วนพราะมีเนื้อมากสัตว์ที่อ้วนมีราคามาก เพราะสัตว์ที่ผอมนั้นคิดว่าเป็นสัตว์มีโรค ก็ความอันควรจะผอมนั้น เมื่อมาพิจารณาในมนุษย์ แม้นในคนที่จะใช้แรงเป็นทาษกรรมกร ฤๅทหารแลคนมวยคนปล้ำต่าง ๆ มัชฌิมบุรุษคือคนสัณฐานกลางนั้นเป็นดี คนอ้วนมักเมื่อเป็นทาษวิ่งตามนายไม่ไหว ใช้สืบข่าวสั่งร่างร้านหลังกาไม่ได้มักหอบชอบเซ่อ ถ้าผอมมักขี้เปลี้ยถูกเตะถูกชกกาลำลงลุกไม่ขึ้น ถ้าผอมมักใช้แยกใช้หามรองใจญ่ ซองหนักไม่ใคร่ได้โรคระดัก ถ้าปานกลางเป็นปถ้ามรงน้อยไปชกเอาไม่ตาย จะเป็นอันตรายก็ไม่ [illegible] จะว่าคนอ้วนคนผอมอนุโลม กาลนี้ไม่ใช่เป็นประมาณ ที่จะตัดเป็นพระราชวินิจฉัยลงไปว่าพระยศเท่านี้จะเป็นพระราชทรัพย์ ซึ่งเป็นผู้ผอมอย่างเอกอายุอ่อนกว่าพระยศเท่านี้จะเป็นพระราชทรัพย์ ซึ่งเป็นผู้อ้วนอย่างเอกอายุมากกว่าพระยศเท่านี้ ๓๒ ปี ก็หาไม่ เหตุไรเล่าพระยศวิสาลศุภผลจึงตายไปก่อนพระราชชนนี ก็น่าจะว่าทำให้การเรือนวันของกายผู้มีศีลด้วยการประกอบกันกับการที่ไปว่านั้นมานั้น ให้สิ้นลงเกตเอาเถิดกันที่จะตกก่อหน้าเลยนั้นเขาไม่ว่าอ้วนว่าผอมว่าผมว่าหัวล้านว่าชม เพราะว่าที่ผิดกันเพียงนี้น้อย แต่ถึงว่าอย่างนี้ก็ไม่ [illegible] ที่จะตกไม่ได้ เพราะเหตุที่ว่าตกไม่รู้จักวิธีรักษาตัว การที่รักษาตัวมิตกนั้นเป็นธุระของผู้ใหญ่ที่จะให้ [illegible] ประกอบยาเลี้ยงคนเจ็บไข้ให้ตกกิน ก็ผู้ใหญ่ทั้งปวงนี้ก็ชีวิตรสะ ๆ ก็รัก เมื่อจะสบายไม่สบายตัวเขารู้ก่อนผู้อื่น การของเขา ๆ ก็ [illegible] ด้วยล่องกระกอยู่ทุกวัน ถึงที่ใหนจะไม่มีกระจก ก็หาน้ำใสเงาสองหน้าครูปของตัวประดามเสา ไม่ต้องการที่จะเลี่ยงระบำใส่ล่วงเกินเข้ามา ถ้าตักหยอกว่าที่สะอาดนักว่า เพราะพูดเป็นการเล่น ไม่เอามาถึงชีวิตรชีวัง ก็การที่รักว่าข้างอ้วนนั้น เมื่อเพิ่มคราดไปเป็นการเสียถึงชีวิตรชีวัง แลเพิ่มให้รักว่าสูงเป็นเหมือนดังบิดามารดาสอนประการใจของการผู้ใดต้องดังนั้น ให้เป็นหมื่นตันเลย ๆ ไม่รู้จักรักษาตัว ก็ท่านทั้งหลายทั้งปวงนี้ไม่ใคร่จะสังเกตการ [illegible] ที่ได้ทำมา จนถึงในพระเจ้าแผ่นดินที่มีพระเดชานุภาพเป็นที่สยบยำเกรง ก็ยังล่วงเกินผิดงานทูลทักทายเนือง ๆ ไม่ระวังว่าเป็นการต่ำสูงเกินเลย การทักทายอย่างนี้มักมีมานต่อพระสงฆแลพระเจ้า ผู้ใหญ่ ๆ ข้างในข้างน่า เพราะฉนั้นบัดนี้จึงมีพระบรมราชโองการให้ประกาศห้าม อย่าให้ใครล่วงเกินทักทายอย่างที่ว่าแล้ว ทั้งพระสงฆแลคฤหัฐชาววัดชาววา ถ้าพระสงฆจะเข้ามาในพระราชฐานวันใดเวลาใด ให้สังฆการีเชิญพระราชบัญญัตินี้ มาว่ากล่าวเตือนสติให้ระวัง ด้วยพระสงฆมักนั้น ๆ เนือง ๆ โกล ๆ เรือน ๆ ฝ่ายข้าราชการผู้ใหญ่ ๆ สูงอายุเล่า ก็ให้ท่านผู้วิจักขณ์เตือนห้ามปราม อย่าให้กราบทูลทักทายกันเลยนี้ หมอถวายอยู่งานถวายพระโอสถมัก

ใกล้ที่จะกราบทูลอย่างนี้ เมื่อเวลาไม่เรียกตรอ ให้ราวที่คอย
ทำรับใช้นั้นวัง อย่าให้กราบทูลรักกวนได้ ถ้าผู้ใดมีฟ้องขึ้นมาร้าย
ทูลถึงเกล้านี้ ขอให้ส่งพระราชอาญาตามด้วยในหมาย ๕๐ ที่
สังฆการีแลชาวที่แลกรมวังอยู่ในแขวงที่เกิดเหตุนั้น จะต้อง
ให้รับพระราชอาญาด้วยคนละ ๓๐ ที ๒๐ที ตามโทษานุโทษ
ที่ได้ตัดเดือนบ้างแรไม่ได้ตัดเดือนเลย ตามสฐานที่ผู้กำกับนั้น
คือถ้าในพระสงฆจะลงโทษแก่สังฆการี ถ้าในหมอจะลงโทษ
แก่ชาวที่ ถ้าในข้าราชการจะลงโทษแก่กรมวัง ถ้าท่านผู้ใด
ที่ไม่ควรจะรับพระราชอาญา คือพระสงฆก็จะให้มีเปลี่ยปรับถ่าย
โทษคน ถึงในข้าราชการก็จะใช้เล่นเมื่อหัวนางฤๅท่านอื่น ๆ
จะภาผู้ใดจำเข้า ก็ให้ตัดเดือนห้ามปรามกำชับผู้นั้นก่อน
ถ้าเกิดเหตุขึ้นเพราะผู้นั้นจำเข้า จะลงโทษแก่ท่านผู้นำเข้านั้นด้วย
ตามโทษานุโทษ ประกาศมาณวันเสาร์เดือนหกขึ้นห้าค่ำ ปีรอ
จัตวาศก ศักราช ๑๒๔๔ เป็นวันที่ ๔๐๐๗ ในรัชการ
ปัจจุบันนี้ ฯ

ว่าด้วยน้ำมันกสาปน์ ร. ๔

๏ มีพระบรมราชโองการให้ประกาศ แก่ผู้ที่ได้รับพระราช
ทานแหวนนาคปลอกมีคำไปให้ทราบ ว่าแหวนนี้ทำด้วยทองผสม
ชื่อน้ำมันกสาปน์ ผสมตามตำราของโบราณฤๅษี คือเอา
ทองผมพุนทุรุสุทธิ์สุกขนบริสุทธแท้ส่วนหนึ่ง เงินไล่ให้หม
ล้นชั่นแลทองแดงเป็นเงินบริสุทธแท้ส่วนหนึ่ง ทองแดงไล่
ให้สิ้นสังกะสีกับตะกั่วเสียนที่เดียวสองส่วน แล้วจึ่งผสมโลหสาม
อย่างนี้ ให้กินกันเป็นอันเดียว เรียกว่าน้ำมันกสาปน์เป็นของ
โบราณ กาลก่อนเมื่อครั้งแรกตั้งพระพุทธสาสนาในเมืองมคธ
เขาใช้น้ำมันโลหนี้เป็นรูเบี้ยหนัก ๔๐ กล่ำคือสองสลึงเฟื้อง เรียก
ชื่อน้ำมันกสาปน์ที่ดี น้ำมันกสาปน์กลาง คือส่วนที่ ๔
ของน้ำมันกสาปน์นั้น คือน้ำมันเช่นนี้หนัก ๑๐ กล่ำเรียกว่าบาท
ก็ด้วยบาทนั้น แลพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นยาทานปาราชิก
แก่ภิกษุสิกขาภิกษุนี้นั้นหลาย ว่าภิกษุสิกขาภิกษุซึ่งลักเอาน้ำมัน
โลหอย่างน้ำหนัก ๑๐ กล่ำขึ้นไปก็ดี สิ่งของอื่นที่ราคาเท่าฤๅ
สูงกว่าน้ำมันโลหนี้ ซึ่งหนัก ๑๐ กล่ำก็ดี ภิกษุสิกขาภิกษุนี้นั้น
เป็นปาราชิก ถ้าต่ำกว่านี้มาอย่างไม่ถึงปาราชิก คือถ้าลักเอา
น้ำมันโลหเช่นนั้น หนักแต่กล่ำ ๑ สองกล่ำ ฤๅของสิ่งอื่น
ราคาเพียงเท่าน้ำมันโลหเป็นแต่อาบัติทุกกฎ ถ้าเจ้าของเขาว่า
ของเขาหนักไม่ถึงกว่า ๑๐ กล่ำดังนี้ ฤๅจะลงโทษนั้นไม่ได้
เท่านั้น ภิกษุสิกขาภิกษุนี้ผู้ลักเอาน้ำมันโลหนี้ ก็ต้องอาบัติปาจิตย์
พระบัญญัติว่านี้เป็นของโบราณ ยังคับด้วยเนื้อนิลกสาปน์นี้
มีในพระคำภีร์แลตำราของเก่าแน่นอน ครั้นพระสาสนาแผ่ไป
ในนานาประเทศ ที่ไม่มีเนื้อนิลกสาปน์นี้ใช้ โบราณท่านจึ่งคิด
ตามลัทธิ ว่าทองคำหนักหนัก ๒๐ เมฆเข้าปลือก ราคา
เท่ากับเนื้อนิลกสาปน์หนัก ๑๐ กล่ำที่เรียกว่าบาท คิดกันเนื้อ
ทองในเนื้อนิลกสาปน์ ๑๐ กล่ำนั้น กล่ำหนึ่งหนัก ๔ เมฆ
เข้าปลือก ๑๐ กล่ำเป็น ๔๐ เมฆเข้าปลือก ก็ใน
๑๐ กล่ำนั้นมีเนื้อทองแต่ ๑๐ เมฆเข้าปลือก เนื้อเงิน ๑๐
เมฆเข้าปลือกเนื้อทองแดง ๒๐ เมฆเข้าปลือก ก็เมื่อจะ
แยกคิดว่าทองแดงราคาเท่าใด ราคาทองแดงก็จะน้อย เมื่อ
มาผสมเข้ากับเงินที่หนักทำกับทองส่วนหนึ่งอีก ราคาก็จะไม่
เท่ากับราคาทองผมพุน ที่โดยต่ำเป็น ๑๖ หนัก โดยสูง
เป็น ๑๙ หนัก แต่ท่านคิดโดยคุณของผสมแล้วท่านตัดความ
ว่า เนื้อนิลกสาปน์หนัก ๑๐ กล่ำ ราคาเท่ากับราคาทอง
ผมพุนหนัก ๒๐ เมฆเข้าปลือก เมื่อคิด ๑๖ หนักก็เป็น
เงิน ๕ สลึง ก็เนื้อนิลกสาปน์ ๑๐ กล่ำนั้น ถ้าคิดแต่ ๘
หนักอย่างราคานาคในกาลทุกวันนี้ ก็เป็นเงิน ๕ สลึงถูกต้อง
กัน เนื้อนิลกสาปน์นี้ราคาก็เท่ากับราคานาค ที่ใช้ซื้อขายกัน
โดยมากในกาลทุกวันนี้ แต่อาจารย์ที่ไม่รู้จักเนื้อนิลกสาปน์นี้
แลไม่ได้คิดเทียบราคานาคที่คนซื้อขายกันอยู่ ก็มักคิดราคา
บาทที่เป็นวัตถุทินนาทานอื่น ๆ ไปไม่ต้องกัน เนื้อนิล
กสาปน์นี้เป็นแหวนพระราชทานมานี้ ได้มีพระบรมราชโองการให้
ช่างทองช้าระไล่หล่อหลอมทำให้ถูกต้องตามตำราจริง ๆ แล้ว
จึ่งทำเป็นแหวนปลอกมีคลวง ๆ หนักวงละสองสลึงเฟื้อง
นับว่าเป็นนิลกสาปน์หนึ่ง เมื่อพระราชทานไปแก่ผู้ใดให้ผู้นั้น
เกษไว้ ฤๅสวมไว้นิ้วไว้สำรับรักษาถึงพระเกษพระกุน เมื่อ
เลยไปกว่านั้นของผู้ใดรับพระราชทานไปแล้ว จะไปให้ช่าง
รายหรือให้ช่องออกไปควรแก่นิ้วของตัวก็ตาม ฤๅถ้าจะเอาเป็น
เครื่องรางเป็นวัตถุที่เป็นสวัสดิมงคลเมื่อเวลาสบาย ๆ จะ
จารึกให้ทรงลงอักษรซึ่งเป็นมงคลสำคัญ ๆ ก็จะลงพระราช

เอาไว้ใช้สรวมนิ้วทำการมงคล คือโกนขุดตัดผมฤๅล้างหน้าแลเจิม อย่าเอาไปสรวมนิ้วที่จะจับของสมมมไม่เป็นมงคล ผู้ใดได้รับพระราชทานแหวนเนื้อนิลกลายปม ไปสรวมนิ้วใช้สอย ทรงพระอิฐานพระราชทานส่วนพระราชกุศล เป็นพระราชวราสว ขอให้ท่านผู้นั้นเจริญอายุวรรณ สุขพลปฏิภาณ สุนทรสารสมบัติศิริสวัสดิพิพัฒมงคล สรวพศุภผลทุกประการเจญ ฯะ

ข่าวตาย

◎ นายอิเยมหาดเลกเวนสิทธิ์ ป่วยมาแต่ณวันอาทิตย์ เดือนเก้าขึ้นสี่ค่ำ ปีระกาศก เวลาบ่ายสามโมงเสศ ให้ป่วดศีศะจับสบัดวัดนะถ่านหนาว ไข้นั้นแปรไปเป็นไข้พิศม์ ทำให้ลิ้นกระด้างคางแข็งพูดไม่ได้ เป็นเหมยชาทั่วไปทั้งกาย หาหมอชื่อจะลักมารักษา หมอว่าเป็นลมอมะพาดเจ็ดวันสันนิบาตลูกนิก จึงประกอบยาตั้งตามลักษณไข้ ก็หาศลายไม่ อาการหนักลงทำให้หลังแข็งให้หอยกระวนกระวายกระหายน้ำเป็นกำลัง ครั้นณวันพฤหัศบดี เดือนเก้าแรมเปดค่ำ เวลาเช้าสองโมงเสศ นายอิเยถึงแก่กรรม อายุ ๔๑ ปี พระราชทานเบิกทองทื่อใส่ลพ ฯะ

ต้นคำแปลหนังสือขอเมืองหลวงพระบาง

◎ ณวันเสารเดือนแก้แรมเก้าค่ำปีรอกศก พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตพิพัฒนพิไชยอไรยพิริยพาหะ ผู้ว่าราชการเมืองพิไชย ยกส่งต้นหนังสือขอเมืองหลวงพระบางมาฉบับหนึ่ง ในอักษรขอมนั้น พระยาจ่าแสนยบดีศรีบริบาลปรีวีเคาน์ซิลลอร์ ได้บังคับให้ล่ามแปลออกเป็นคำสยาม คัดขึ้นน้อมคำนับบังคมทูลพระกรุณา ในอักษรลาวนั้นมีข้อความว่า หนังสือข้าพระเจ้าเสนาบดีเมืองนครหลวงพระบาง มายังพระพิไชยชุมพลมหาดไทยเมืองพิไชย ขอให้นำข้อราชการของข้าพระเจ้าขึ้นกราบเรียนผู้สำเรจราชการเมืองพิไชยโดยตรง ณวันอังคารเดือนเจดขึ้นสองค่ำปีรอกศก หลวงพิชิตภักดีแสนหลวงผู้ว่าราชการท่าแม่น่างลำพูน กับหลวงฤทธิเดชะกรมการเมืองพิไชย ถือหนังสือมาถึงข้าพเจ้าเสนาบดีฉบับหนึ่ง ข้าพเจ้าได้รับรายความนั้นแจ้งทุกประการแล้ว แลราชการบ้านเมืองซึ่งมีมาศึกสัลยุทธสัตรูมาเบียดเบียนขอบขันธเสมา ฝ่ายเรานั้น พระยาเชียงขาย พระยาเชียงขวา พระยาเชียงใต้ พระยาเวใต้ นายทัพนายกองยกลงมาว่าตีนักระดมพวกกองทัพ เจ้าต่อสู้กับกองทัพข้อทรงเหลืองซึ่งตั้งอยู่ณะเมืองชนะ ณวันพฤหัศบดีเดือนเจดขึ้นสิบเอดค่ำปีรอกศก ถึงกำหนดวันนัดนายทัพนายกองมาพร้อมกันพร้อมกันไม่ พระยาเมืองขายณข้าพเจ้าจึงเลิกทัพมาตั้งลาดระเตงมาพระยาเชียงขวายณข้าพหุนกองทัพไว้ แล้วมีหนังสือยกลงมาว่าจะขออาษาต่อสู้ทำการรบอีกศักครั้งหนึ่ง ถ้าข้าเมืองนครหลวงพระบางทราบความแล้ว จงรีบแต่งให้ พระยาหัวของ พระยาหัวพันเมืองชุมศุมไพร่พล ๒๐๐ คน ยกขึ้นไปช่วย พระยาเชียงขาย พระยาเชียงขวา พระยาเชียงใต้ พระยาเวใต้ นายทัพนายกองทั้งปวง แต่ณวันพุธเดือนแปดบุรพาสาธแรมสองค่ำปีรอกศก ครั้นณวันพฤหัศบดี เดือนแปดบุรพาสาธแรมสามค่ำ พระยาเชียงขาย พระยาเชียงขวา พระยาวิมหานาม พระยาเชียงใต้ พระยาเวใต้ นายทัพ นายกอง ซึ่งตั้งอยู่ทางน้ำเลียง น้ำอูยกข้าราชการลงมา ว่าข้อทรงเหลืองกับพวกข้อทรงดำ รวมกัน ๒๐๐ เสศ ยกล่วงเข้ามาถึงปากข่าวริมแม่น้ำเลียงราย มาทางเมืองหลวงพระบาง ๒๑ คืน ฝ่ายพวกข้อทรงเหลืองแต่งกองโจรเข้าปล้นเมืองคอยปล้นเชลยปล้นแคน พวกเมืองตายตาย ประมาณ ๓๐ คน แล้วกวาดต้อนได้ คนไป ๕๐ ครัวม้า ๓ ม้า ปืน ๔ บอก ตาย ๓ เล่ม แลราชการที่เมืองแถง พวกข้อทรงเหลือง ซึ่งเข้ามาตั้งอยู่นั้น นายทัพนายกอง ได้แต่งให้ขึ้นไปสืบข้าราชการยังไม่กลับมา พระยาเมืองขวา นายทัพนายกองทั้งปวง บอกนัดกันจะเข้ารบทำลาย ล้างพวกฆ่าตีกันที่ล่วงเข้ามาตั้งอยู่ปากข่าวแม่น้ำเลียงราย กำหนดแต่ณวันอาทิตย์เดือนแปดบุรพาสาธแรมหกค่ำปีรอกศก เข้าเมืองนครหลวงพระบางไม่ประมาทแก่ราชการ แต่งให้พระยาพันมาลุกท้าวคุมไพร่ ๓๐๐ คน ยกขึ้นไปตั้งอยู่ทางสบหวี ไปยันรับกับพระยาเชียงขาย แต่ณวันศุกรเดือนแปดบุรพาสาธ แรมสิบเอดค่ำ ให้เจ้าราชสัมพันธวงษ์ ผู้ว่าที่เจ้าราชวงษ์ เจ้าราชบุตร เจ้าพรหมาผู้ว่าที่เจ้าราชสัมพันธวงษ์เป็นนายทัพ พาเจ้านายบุตรหลานกับหลวงวิชิตภักดี ข้าหลวงผู้รักษาเมืองคุมไพร่ ๙๐๐ คน ยกขึ้นไปทางแม่น้ำอู เป็นทัพหนุนกองทัพทั้งปวง อนึ่งหลวง

วิวิตวิริมสนหลวงผู้ล้วงราชการแม่นางจำพูน กับหลวงฤทธิเทเชะ เข้ามาแจ้งความต่อข้าพเจ้าสมายว่า จะขอกลับมาบ้านเมือง เจ้าเมืองนครหลวงพระบางก็ให้หลวงวิจิตรวิริแสนหลวงกับหลวงฤทธิ์เทเชะ กลับลงมาด้วยแล้ว ถ้าราชการผันแปรไปเป็นประการใด จะบอกประฏิบัติมาต่อภายหลัง บอกมาในวันพุธเดือนเปดอุตราสาท ขึ้นค่ำหนึ่งปีระกา ศก ๑๒๓๖ จะ

บอกเมืองสมุทปราการข่าวกำปั่น ๖ ลำ

๑ ณวันอังคารเดือนเก้าแรมสิบสองค่ำปีระกาศก มีบอกมาแต่เมืองสมุทปราการฉบับหนึ่ง ในใบบอกมีความว่า เรือกลไฟลำหนึ่งชื่อโยเซีย กัปตันอังกฤษชื่อโมลเซน แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ จะขึ้นห้างจีนมาขายณกรุงเทพ ฯ ในเรือกลไฟนั้นบันทุกสินค้าต่าง ๆ ๙๙๙ หีบ คนซึ่งมาในลำเรือ กัปตัน ตันหน กะลาสี อินเยอเนีย ๓๑ โคชสาน แขก จีน ๓๒ รวม ๖๓ คน มีปืนบอกหนึ่งไม่มีดินดำ มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร์เดือนเก้าแรมสองค่ำปีระกาศก จะ

๑ กำปั่นชิบลำหนึ่ง ชื่อกลันออยอิงเล กัปตันอังกฤษชื่อเซซาเลียเซน แจ้งความว่าจีสัวชิวแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมามีฟืนไม้ โกงกางสี่หมื่นคุ้น แลสิ่งของต่าง ๆ คนซึ่งมาในลำเรือ กัปตัน ตันหน กะลาสี จีน รวม ๒๗ คน มาจากเมืองสิงคโปร์ ๗ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคารเดือนเก้าแรมห้าค่ำปีระกาศก จะ

๑ กำปั่นสะกุนเผอลำหนึ่งชื่อเหอโร กัปตันอังกฤษชื่อกรุสแจ้งความว่านายเวดแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมามีถ่านไม้ ๔๕๐ เข่ง กับสิ่งของเล็กน้อย คนซึ่งมาในลำเรือ กัปตัน ตันหน กะลาสี จีน รวม ๑๔ คน มาจากเมืองสิงคโปร์ ๗ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคาร เดือนเก้า แรมห้าค่ำปีระกาศก จะ

๑ เรือกลไฟลำหนึ่งชื่อวิคเคน กัปตันอังกฤษ ชื่อเยอมูลร์แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ จะขึ้นห้างจีนหอฮุนฉกรุงเทพ ฯ มีลำเบีย ๖ ถัง แป้งสาลู ๑๗๐ กระสอบ กับสินค้าต่าง ๆ ๒๑๗ หีบ คนซึ่งมาในลำเรือ กัปตัน ตันหน กะลาสี อินเยอเนีย ๑๒ จีนไหยสาน ๑๕ รวม ๔๗ คน มีปืนบอกหนึ่ง ดินดำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธเดือนเก้าแรมหกค่ำปีระกาศก จะ

๑ กำปั่นสะกุนเผอลำหนึ่งชื่อท้ายมุ่ย จีนเคียงผายเรือแจ้งความว่าจีสัวคิดแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมามีถ่านไม้ ๖๐๐ ถัง ฟืน ๗๐๐ คุ้น คนซึ่งมาในลำเรือ จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๒๐ คน มีปืน ๗ บอกไม่มีดินดำ มาจากเมืองสิงคโปร์ ๑๓ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธเดือนเก้าแรมหกค่ำปีระกาศก จะ

๑ เรือระยับลำหนึ่ง จีนอูนายเรือแจ้งความว่า เป่นลูกค้าอยู่ณเมืองตรังกานู เข้ามาค้าขายณกรุงเทพ ฯ มีหมากแห้ง ๕๒๐ ผล ยี่ลาหมึก ๖ หาบ น้ำมันมะพร้าว ๑๕ หาบ หวายหิน ๑๔ หาบ หวายตะค้า ๘ หาบ หวายขี้ ๗๐๙ มัด เสื่อเตย ๒๑๕ กุล่ เสื่อกระจูด ๒๓๐ ผืน คนซึ่งมาในลำเรือ จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๖ แขก ๑๓ รวม ๑๙ คน มีปืน ๔ บอก ดินดำ ๓ ถัง มาจากเมืองตรังกานู ๑๕ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธเดือนเก้าแรมหกค่ำปีระกาศก เจ้าพนักงานได้รับปืนดินดำจีนไว้ที่เมืองสมุทปราการ บอกมา ณวันศุกรเดือนเก้าแรมแปดค่ำ ปีระกาศก จะ

บอกเมืองตาก ข่าวเมืองเชียงตุง เมืองเชียงใหม่ บอกต่อ ๆ มา

๑ บอกฉบับนี้ มีความว่า เจ้าอินทวิไชยานนท์ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงษ กับแสนท้าวพระยาลาวเมืองนครเชียงใหม่ มีหนังสือมาถึงขุนวิเศษลักษายกระบัตร์เมืองตากว่า พระยาไชยมงคลเมืองนครเชียงราย ขึ้นไปสืบราชการแขวงเมืองเชียงตุง เจ้าเมืองเชียงตุง ได้มอบหนังสือให้พระยาไชยมงคลมาฉบับหนึ่ง พระยาไชยมงคลมาถึงเมืองนครเชียงใหม่ แต่งวันอาทิตย์เดือนแปดขึ้นสิบค่ำปีระกาศก หนังสือที่พระยาไชยมงคลถือมาจากเมืองเชียงตุงนั้น เขียนเป่นอักษรพม่า เจ้าอินทไชยานนท์ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงษ กับแสนท้าวพระยาลาวเมืองนครเชียงใหม่ หาทราบความในอักษรพม่าว่าประการใดไม่ แต่พระยาไชยมงคลนั้นว่า เจ้าเมืองเชียงตุงพูดจาพลิกแพลงอยู่ว่า

ยุ้ญญายิงยอมกับอินทวงษ์ ที่มาตั้งอยู่แขวงเมืองเชียงแสนนั้น จะให้เข้าเมืองเชียงตุงไปช่วยไล่เสียนั้นไม่ได้ ข้าพเจ้าทั้งปวงจะต้องนำซึ่งความนี้ขึ้นไปแจ้งแก่เจ้าอังวะก่อน ว่าเจ้าอังวะสั่งมาประการใด ข้าพเจ้าจึงจะแต่งหนังสือมาให้ทราบต่อภายหลัง อนึ่งปูของอู้นั้นหนีระไปอยู่ค่ายลใดหาทราบไม่ พระยาไชยมงคลได้ความมาเป็นสังเขปเท่านี้ แต่ต้นหนังสือที่เป็นอักษรพม่าซึ่งเข้าเมืองเชียงตุงให้มานั้น เจ้าอินทวิไชยานนท์ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงษ กับแสนท้าวพระยาลาวเมืองนครเชียงใหม่บอกส่งลงมากับใบบอกเข้ามาถึงนครเชียงใหม่ ถึงพระที่พรักษายกระบัตรเมืองตาก ๆ ให้ส่งใบบอกกับหนังสืออักษรพม่าลงมา ถึงพระพิรมหมหาเทพย์เจ้ากรมพระคำรวงใหญ่ซ้าย ปรีวีเคาน์ซิลลอร์ ณกรุงเทพ ฯ ยอมา ณวันพฤหัสบดีเดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นสิบสองค่ำ ปีขอสกศักราช ๑๒๓๖ พระพิรมหมหาเทพย์ ปรีวีเคาน์ซิลลอร์กราบความในใบบอกนั้นแล้ว นำหนังสืออักษรพม่านั้นขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ สั่งพระยาพ่านแสนยกิศริยบริบาลเจ้ากรมมหาดไทยฝ่ายพระลำพัง ปรีวีเคาน์ซิลลอร์ ให้จัดหาล่าม แปลอักษรพม่านั้นออกเป็นคำสยาม ขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ในอักษรบทต้นนั้นมีว่า รมณะ อุทมะ มังคะละวุธะเท อักษรราชะกะถา ฉะนี้มีความต่อไปว่า ข้าพเจ้าหม่อมเหล็กหลวงเชมวัฒมหาสุริวงษาสีหวรราชา พระยวรกนิฐาธิราช วรสถิตย์พิไสย ในมหาอุดมวงษ์ของเชมวัฒ ไชยโชติคุงคบุริศรีมหานครราชธานี เป็นประธานาธิบดี เจ้านายมหาอัคคิยราชวงษานุวงษ์ ท้าวพระยามหาเสนาอำมาตย์ ๓๖ คน มาประชุมพร้อมกันณโรงวินิจฉัย ไชยคิตคุงคะบุรี มีสุนทรปราสิตสนิทสนหา เจริญไมตรีมาถึง สมเดจพระบวรเชฐาธิราชอัมสกิตย์พิไสย ในมหาอุดมวงษ์ของกุรุรัฐวัฒนสิงษานพบุรี เจ้าอุปราช เจ้าบุรีรัตน เจ้านายท้าวพระยาลาวเสนาอำมาตย์ ๗๒ คน มาประชุมพร้อมกันณะสนามเมืองนครเชียงใหม่ ด้วยมีอักษรมาถึงข้าพเจ้า ผู้เป็นวรกนิฐาได้ทราบทุกประการแล้ว ที่เมืองเชียงแสนนั้นว่างเปล่ามาถึง ๗๗ ปี ข้าพระเจ้าทั้งปวงได้ทราบว่า เดิมเป็นเขตรแดนของกระษัตราธิราชเมืองหงษาวดี ควรจะให้เป็นทางไปมาค้าขาย เป็นมิตรไมตรีสนิทเกื้อกูลแก่กัน จึงได้จัดการตามสั่งของเจ้าอังวะ ให้ไพร่บ้านพลเมือง พวกเชียงตุงมาตั้งทำไร่ไถนาค้าขาย ถ้าแลเจ้าเมืองนครเชียงใหม่ จะให้ลวกพลไพร่มาตั้ง ก็ให้ขึ้นมาถึงแม่น้ำคงที่เก่า ซึ่งว่ายังคับให้ไล่ขับคนพวกเชียงตุงเสีย ทำให้ที่ว่างเปล่าเช่นแต่ก่อนนั้นเหมาะไม่ควร ใช่ว่าข้าพเจ้าทั้งปวงจะขัดรับสั่งบรมกระษัตริย์ฝ่ายใต้นั้นไม่ได้ ถวายที่จะให้ราษฎรตั้งไปราษฎที่เป็นของว่างเปล่าอยู่นั้น จะต้องไปแจ้งความแก่เจ้าอังวะก่อน ถ้าเจ้าอังวะสั่งมาประการใด จะมีหนังสือลอยมาค่ายภายหลัง เชิญเจ้านายทั้งปวงรอรั้งคอยท่า ฟังดูให้เรียบร้อยก่อน แต่ปูของอู แลยุ้ญญายิงยอมทั้งสองพี่น้องนั้น เป็นชาติของชูยู่ทิศตวันตก อ้างว่าเจ้าอังวะสั่งให้มาตั้งอยู่แขวงเมืองนครเชียงใหม่ ข้าพเจ้าทั้งปวงยุ่นะเมืองเชียงตุง ก็ไม่ทราบเหตุประจักษ์แจ้งว่า ความคิดมีมาเป็นฉันใด ครั้นข้าพเจ้าแต่งอักษรไปแจ้งข้อราชการแก่เจ้าอังวะ ๆ สั่งให้หาตัวปูของอู ๆ ครั้นทราบว่าเจ้าอังวะให้หาตัวแล้วก็หนีไป หาทราบว่าไปอยู่ค่ายลใดไม่ อนึ่งยุ้ญญายิงยอมทั้งสองพี่น้อง ก็ว่าได้ยกลงไปให้ทราบบังคมทูลสมเดจบรมกระษัตริย์เจ้าแล้ว ยุ้ญญายิงยอมทั้งสองจะตั้งขุดร่องทองคำ ปีหนึ่งจะให้ได้ทองกำหนัก ๑๘๐๐ ชั่งขึ้นลงมาทูลเกล้า ฯ ถวายเสมอทุกปี ทองคำที่ใช้สอยซื้อขายแก่กันตามเพศเมืองอังวะ แลเมืองเชียงตุงนั้น ชั่งหนึ่งหนักสองตำลึง สิบชั่งเป็นห้อยหนึ่ง ร้อยหนึ่งน้ำหนักชั่งทองหนึ่ง ทองคำพันแปดร้อยชั่ง คำนวนเป็นเงิน ๑๘๐ ร้อยชั่งเป็นทองคำ ๑๘๐ ชั่งไทย ซึ่งยุ้ญญายิงยอมทั้งสองพี่น้องนั้น จะได้ทองพันแปดร้อยชั่งนั้น ลงมาทูลเกล้า ฯ ถวายก็หาไม่ บ่อทองนั้นก็ยังเป็นหมวดหมู่อยู่ ผู้หนึ่งผู้ใดที่จะขุดร่องทำบ่อทองนั้น ให้ระวังรักษาพรายที่ไม่มี มาขนทุกวันนี้ แลมีฉันใด เชิญมหานครทั้งสอง ซึ่งจะเป็นสุพรรณภูมิแผ่นดินของคำขันเดียวกัน แลจะเป็นกัลยาณมิตรสนิทเนื่องกันไป ชั่วกัลปาวสานสืบเนื่องไปภายหน้า ขอจงได้มีไมตรีจิตรมิตรภาพ ตั้งอยู่ในเมตตาภิทยาไตรย ไตรยโลกะไธ ยะพรหมาพุทธนิมงคลศิรสวัสดิ์ อจัดภยันตรายของทุกประการ จงเจริญความสุขสวัสดิ์ทุระราชะกะถา ถวายบังคมทูลมาแต่ที่นี้ณวันใด มีแจ้งอยู่ในอักษรที่ปกาศมานี้ จุลศักราช ๑๒๓๖ สันวัจฉรในอักษรพม่านั้นๆ

แจ้งความ

๏ ข้าพเจ้าผู้เป็นพนักงาน เรียงความหนังสือราชกิจจานุเบกษา ขอแจ้งความมาให้ท่านทั้งปวง ที่ได้อ่านหนังสือราชกิจจานุเบกษานั้นให้ทราบทั่วกันว่า หนังสือราชกิจจานุเบกษาซึ่งได้ออกเมื่อวันอาทิตย์เดือนสิบสองขึ้นสามค่ำ มีบาญชีรายชื่อท่านผู้ที่ได้ลงชื่อซื้อหนังสือราชกิจจานุเบกษาทั้งหมด แจ้งความมาให้ท่านทั้งปวงทราบ และชื่อของท่านผู้ที่เป็นข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยที่มิได้ออกชื่อหมายข้างหน้าชื่อนั้นก็มี ที่ไม่มีได้ออกชื่อหมายนั้นก็มี แต่ที่มิได้ออกชื่อหมายสำคัญไว้ข้างหน้าชื่อนั้นเพราะจะให้ทราบว่า ที่มีหมายนั้นได้ให้เงินค่าหนังสือมาแล้ว ที่ยังไม่มีได้ออกชื่อเป็นที่หมายนั้นเพราะยังไม่ได้ให้เงิน และชื่อท่านกงสุลซึ่งเป็นผู้แทนคอเวอนแมนต์ทุก ๆ ประเทศ ก็หาได้มีได้ออกชื่อเป็นที่หมายด้วยไม่นั้น ข้าพเจ้ามิได้ไปหาได้อธิบายความมาให้ชัดแจ้งในหนังสือฉบับนี้ไม่ เพราะท่านกงสุลซึ่งเป็นผู้แทนคอเวอนแมนต์ต่างประเทศ ซึ่งเข้ามาตั้งอยู่ณกรุงเทพ ฯ นี้ ไม่ต้องเสียเงินที่จะซื้อหนังสือราชกิจจานุเบกษา เพราะสมเดจพระเจ้าแผ่นดินสยาม ได้ โปรดพระราชทานให้กับท่านผู้แทนคอเวอนแมนต์ สำรับที่จะได้ทูลเกล้าถวายราชการในกรุงเทพ ฯ เดือนละ ๔ ครั้งสมอทุกเดือนไป ตามทางพระราชไมตรีที่ได้มีต่อกัน ภาวที่หมายออกชื่อและไม่ได้หมายออกชื่อนั้น เป็นสำคัญของข้าพเจ้าผู้เป็นเจ้าของว่า ท่านผู้นั้นได้ให้เงินแล้ว และยังไม่ได้ให้เงิน ไม่เป็นสำคัญที่ว่าท่านผู้นั้นนิยศ จึงได้มีออกชื่อ แต่ท่านผู้นั้นไม่มียศจึงไม่มีออกชื่อ

ฯ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๏ ขอแจ้งความมายังท่านทั้งหลายให้ทราบ ด้วยหนังสือในโรงพิมพ์หลวงที่เป็นเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ทำไว้ใช้ในราชการนอกพระราชประสงค์แล้ว ก็เหลือใช้ในราชการบ้างเลกน้อยนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติแลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้าง ฤๅไม่ได้แจกจะต้องการทราบบ้างก็จะไม่มีที่หาได้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใดซึ่งอยากจะทราบราชการให้เลอียดบ้าง ข้าพเจ้าได้จัดสมุดนั้นไว้พร้อมเพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกอีกก็เป็นการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

๏ พระราชบัญญัติลักษณ์ขัด ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละ บาท

หนังสือสอนเดก

ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงสารประเสริฐคิดขึ้นใหม่

๏ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละ หกสลึง
๏ วาหนิติกิกร ราคา เล่มละ หกสลึง
๏ อักษรประโยค ราคา เล่มละ หกสลึง
๏ สังโยคพิธาน ไวพจนพิจารณ์ พิศาลการันต สามอย่างรวมเป็นเล่มเดียว ราคา เล่มละ หกสลึง
ถ้าสั่งเล่มนี้รวมเย็บเป็นเล่มใหญ่ ราคา เล่มละ หกบาท
๏ นิทสารสายเล่ม ๑ ราคา เล่มละ บาท
๏ นิทสารสายเล่ม ๒ ราคา เล่มละ บาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๏ กลสัตริแลยั่วราชาภิเศก ราคา เล่มละ สี่บาท
๏ ราชนีติ ราคา เล่มละ บาท
๏ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละ บาท
๏ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละ บาท
๏ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละ บาท
๏ ยีคาชปกะรณัม มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละ บาท
ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังเถอญ

ฯ

ราชกิจจานุเบกษา
เล่มที่ ๑ ตำเบอร์ ๑๘๙ วันอาทิตย เดือน ๑๐ แรม ๒ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๒๐

ประกาศเรื่องปืนแคตริงกัน

๏ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว

สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้า เจ้าแผ่นดินสยาม มีพระบรมราชโองการ มารพระยัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่พระยมวงษานุวงษ แลข้าทูลอองธุลีพระบาท เสรายฎร ลูกค้า ไทยจีน แลคนชาวต่างประเทศ ซึ่งเข้ามา ตั้งการค้าขาย อยู่ณกรุงเทพ ฯ นี้ให้ทรายทั่วกันว่า อาวุทปืน อย่างหนึ่ง มีชื่อตามภาษาอังกฤษ เรียกว่าแคตริงกัน เปนอาวุทยวิเสศสำคัญยิ่งนัก นาลิกหนึ่ง ยิงได้ถึง ๔๐๐ นัด อาวุทสิ่งนี้ ผู้เดียวอาจจะต่อสู้ข่าศึกลัดกูได้ ถึงร้อยคนพันคน จึ่งทรงพระราชดำริห์เหนว่า ปืนแคตริงกันนี้ นอกจากของหลวง สำรับที่จะรักษาแผ่นดินแล้ว ไม่ควรที่จะให้ ผู้หนึ่ง ผู้ใด มีไว้สำรับวัง สำรับบ้าน และ สำรับห้าง จึ่งได้ทรงปฤกษาพร้อมด้วยท่านเสนาบดี แลเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตด เหนพร้อมกันว่า ควรที่จะห้ามปรามเสีย จึ่งให้ตั้งกฎหมายประกาศ ให้พระยมวงษานุวงษ แลข้าราชการ แลราษฎรลูกค้า ไทยจีน แลชาวต่างประเทศ ซึ่งเข้ามาตั้งการค้าขายอยู่ณกรุงเทพ แลหัวเมือง ซึ่งเปนพระราชอาณาเขตร แลประเทศราช ซึ่งขึ้นกับกรุงเทพ ฯ ให้ทรายทั่วกันว่า ปืนที่เรียกว่า แคตริงกัน อย่างที่ว่ามาแล้วนั้น ห้ามมิให้ ผู้หนึ่งผู้ใด ซื้อหาแลกเปลี่ยนไว้ใช้สอย สำรับวัง สำรับห้าง แลบ้านเรือน โรง เรือแพ เปนอันขาดทีเดียว นะเภาะมีได้ แต่เปนของหลวงสำรับที่จะรักษาแผ่นดินแห่งเดียว ถ้าหัวเมือง ที่เปนอาณาเขตร แลประเทศราช ซึ่งขึ้นกับกรุงเทพ ฯ นั้น ถ้าผู้รักษาเมือง อยากจะมีไว้ สำรับรักษา บ้านเมือง ก็ให้นำความ ขึ้นกราบบังคมทูล พระกรุณาให้ทรงทราบได้ฝ่าลอองธุลีพระบาทก่อน เมื่อทรงพระบรมราชานุยาต ให้ซื้อให้สั่งมาไว้ สำรับที่ จะรักษาบ้านเมืองจึ่งมีได้ ถ้าไม่ทรง พระบรมราชานุยาต ให้ผู้ใดมีแล้วที่จะซื้อหาไว้ ใช้สอยนั้นไม่ได้เปนอันขาด คนที่เปนสัปเยกสยาม ถ้าผู้ใดไม่ฟังลักลอบซื้อหาปืนแคตริงกันไว้ ใช้สอยแล้ว จะปรับไหมทำโทษตามบทพระอัยการ ถ้านายห้างฝรั่งชาวต่างประเทศ จะบันทุกปืนแคตริงกันนี้ เข้ามาขายที่ในกรุงเทพ ฯ ก็ขายได้แต่เปนของหลวง สำรับรักษาแผ่นดินแห่งเดียว ถ้าในหลวงไม่ต้องการแล้ว เจ้าของปืนที่บันทุกปืนแคตริงกันเข้ามาขายนั้น ก็ต้องบันทุกปืนกลับไปตามเชิ้ดหนังสือสัญญา

ทางพระราชไมตรีทุกฉบับ ซึ่งคอนซอนแมนต์ต่างประเทศได้ตั้งไว้ด้อกรุงเทพ ฯ ทั้งสองฝ่าย แลนายห้างพ่อค้าที่เป็นชาวต่างประเทศนั้น ก็ได้มีหนังสือแจ้งความไปถึงกงสุลซึ่งเป็นผู้แทนคอนซอนแมนต์ทุก ๆ ประเทศ ซึ่งเข้ามาตั้งอยู่ณกรุงเทพ ฯ นั้น ขอให้ประกาศห้ามลูกค้าซึ่งเป็นคนสยามให้ประพฤติตามกฎหมายประกาศนี้ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดทรยกฎหมายประกาศนี้แล้ว ให้ประพฤติตามกฎหมายประกาศนี้จงทุกประการ กฎหมายประกาศมาณวันเสาร เดือนสิบสองแรมค่ำหนึ่ง ปีจอ ฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่ใจดในรัชกาลปัดยุบันนี้ ฯ

พระราชบัญญัติเรื่องพยาน

๑ มีพระบรมราชโองการ มาพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งสมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ แต่ยังเป็นสมุหพระกระลาโหม ให้ประกาศแก่ พระยมวงษานุวงษ์ แลข้าทูลอองธุลีพระบาท ลูกขุนผู้ปรับแลพระลากาการผู้รักษาเมือง กรมการเมืองนอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา ฝ่ายใต้ ฝ่ายเหนือ บันดาที่ได้พิจารณาตัดสินความให้ทราบทั่วกัน ด้วยกฎหมายลักษณพยานที่รับด้านต้องบทห้าม ๓๓ ข้อพวกนั้น ถ้าพยานรับด้านแต่ข้อใดข้อหนึ่ง ไม่มีพยานอื่นเจือฟังเป็นพยานไม่ได้ โจทย์จำเลยยอมให้สืบจึ่งฟังเป็นพยานได้ แลถ้าความโจทย์จำเลยกลัดกลัดย้ายด้านพยานไม่เคลื่อนคลุมแยบแฝงจะให้พยานรับด้านด้วยกลอุบายหลายอย่าง แลพระลากาการผู้พิจารณา ก็ไม่ซักฟอกข้อด้านให้แจ่มแจ้ง ให้พยานเข้าใจพยานที่รู้ความอยู่บ้างก็แย่งแก้แย่งรับแยกย้ายออกได้บ้าง พยานที่ไม่รู้กระบวนความก็รับด้านต้องกลอุบายของผู้ด้าน ประการหนึ่ง ลูกขุนผู้ปรับแลผู้รักษาเมืองกรมการ เหมแต่ว่าพยานรับด้านผิดกฎหมายห้าม ก็ปฏิบัติตัดสินให้ยกคำพยานเสียพยานที่รับด้านจะควรฟังได้มิได้ไม่พิจารณา ให้ลงโทษปฏิบัติตามคำรับด้าน ตัดสินความรุ่งหนาปยุติธรรมไม่ ๑ ผณ ๑ ซึ่งสำนวราชการแผ่นดิน จึ่งตรวจดูในลักษณพยานเหนว่าลักษณพยานผิดข้อด้าน ๓๓ ข้อพวกนี้ว่าไว้ เคลือบคลุมอยู่ไม่ชัดเจนแลพยานที่ต้องด้าน ควรจะฟังใช้ได้ก็มีบ้างที่ใช้ไม่ได้ก็มีบ้าง ยังระคนปนกันอยู่ จึ่งมีพระประสาทรสั่งให้ พระยาเจริญราชไมตรี ชุนหลวงพระไกรศรี พระศรีสังข์กร เลือกตัดตัดรอนเพิ่มเติมในลักษณพยาน ตามที่ระตัดสินพิภากษาว่าความให้แน่นอน แล้วให้ปฏิบัติพระบรมวงษานุวงษแลท่านเสนาบดีผู้ใหญ่ตรวจดูเหนชอบพร้อมกันแล้ว จึ่งโปรดเกล้า ให้ตั้งเป็นพระราชบัญญัติตัดเป็นมาตรา สำหรับผู้พิจารณาพิภากษาตัดสินความแต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ฯ

---

๑ มาตรา ๑ พยานที่ห้ามไว้ ๓๓ จำพวกเดิมที่มิให้ฟังเป็นพยานนั้น ให้ยกขึ้นเป็นพยานฟังได้ ๑๑ จำพวก คือคนมิได้อยู่แก่ศีลห้าศีลแปด ๑ หญิงมีครรภ์ ๑ เป็นกระเทย เป็นบัณเดาะ ๑ หมอยามิได้เวียนคำภีร์แพทย์ ๑ เกียก ๑ คนประมง ๑ คนโทโสมาก ๑ คนเป็นเพชฆฆาต คนโรคมาก ๑ คนมักเสียดสีท่าน ๑ คน ๑๑ จำพวกนี้ให้ควรฟังเอาเป็นพยานได้

---

๒ มาตรา ๒ คน ๒๒ จำพวกจะฟังเอาถ้อยคำเป็นพยานไม่ได้นั้น คนกู้เงินสินผู้เป็นความตั้งแต่คำลึงหนึ่งขึ้นไป ๑ คนเป็นภายผู้เป็นความต่างตั้งแต่สองคำลึงขึ้นไป ๑ คนเป็นญาติพี่น้องบิดามารดาของสไพผู้เป็นความ ๑ คนเป็นมิตรสหายได้ล้งน้ำสาบาล ร่วมทุกข์ร่วมสุขไว้ด้อกัน ๑ คนไม่มีบ้านเรือนเที่ยวรอนอนตามวัดตามสาลาโรงร้านที่ต่าง ๆ ๑ คนเลือกระเบียงกระลาของทานเลี้ยงชีวิตร ๑ คนหูหนวกทั้ง ๒ ข้างไม่ได้ยิน ๑ คนตาบอดทั้ง ๒ ข้างมิได้เห็น ๑ หญิงนครโสภีมีสารกรมธรรม์ประทับตรานลักษีแลยังไม่ได้ประทับตราลักษี รับจ้างขันราหาเงิน ๑ หญิงแพศยามากผู้เหนือผัว ๑ คนเพื่อนกินอยู่สำมเลสพย์สุรา สาบาลตัวไว้ด้อกันกับผู้เป็นความ ๑ คนอวิวาทกับผู้เป็นความกำหนดใน ๗ เดือน ๑ คนมักมากถ้อยความรับว่าความแทนผู้เป็นความหลายโรงศาล ๑ คนโกรธผูกเวรกับผู้เป็นความ ๑ เดกอายุแต่ ๗ ปีลงมาถ้อยคำไม่ยั่งยืน ๑ คนสูงอายุ ๗๐ ปีขึ้นไปถ้อยคำฟั่นเฟือนหลงไหล ๑ คนมั่นจำขอทานเลี้ยงชีวิตร ๑ คนขี้จำขอทานเลี้ยงชีวิตร ๑ คนเป็นพ่อมดแม่มดมารยาอุบาย

ให้คนเชื่อถือ ๑ คนพิกลจริต ๑ คนนักเลงเล่นเบี้ยบ่อน เที่ยวขอข้าหากินเป็นอาจิณ ๑ คนเป็นโจร เป็นปาราชิก ต้องจำอยู่ที่ฝาตรางคุกก็ดี พันโทษแล้วก็ดี ๑ คน ๒ จำพวกนี้ ห้ามมิให้ฟังเป็นพยาน ถ้าพยานรับคำฝ่ายต้องบทห้ามข้อใดข้อหนึ่ง ให้ผู้พิพากษาปฤกษาตัดสินยกพยานนั้นเสียอย่าให้ฟังเอาเป็นพยาน ถ้ามีพยานอื่นที่ไม่ต้องห้าม เบิกความแย้งพยานที่ต้องห้ามเข้ามาด้วย จึงให้ปฤกษาตัดสินประกอบกันฟังได้ ๚ะ

◎ มาตรา ๓ มีกฎหมายในลักษณพยานแต่ว่าถ้าเกิดวิวาทกันในที่ป่อนแลนักเลงเป็นพยาน ถ้าวิวาทกันในที่โรงทำเกือกช่างเกือกเป็นพยาน ถ้าวิวาทกันในที่ทำประมงชาวประมงเป็นพยาน ถ้าวิวาทกันในที่เสพย์สุรา ผู้เสพย์สุราเป็นพยานฟังได้ แลที่วังเจ้า บ้านขุนนาง บ้านเสวยฐี บ้านพ่อค้าใหญ่ ที่ไม่มีผู้ใดแปลกปลอมเข้าไปได้ เกิดวิวาทไม่มีพยานนอกบ้านผู้ใดผู้หนึ่งรู้เหน มีแต่บุตรภรรยาทาษลูกนี่บ่าวไพร่ เจ้าของวังเจ้าของบ้านเจ้าของเรือน อยู่ในถานวิวาทได้รู้เหน ระอย่างเป็นพยานฟังได้ฟังไม่ได้ประการใด ไม่มีในกฎหมายยังขาดอยู่ แต่นี้สืบไปถ้าเจ้าวังกรมแล้ว เจ้ายังไม่ได้วังกรม แลขุนนางผู้มีบันดาศักดิ์ที่ได้รับสัญญาบัตรตั้งแต่น่า ๑๐๐ ไร่ ขึ้นไป เสวยฐีแลพ่อค้าใหญ่ ซึ่งไม่มีผู้ใดแปลกปลอมปะปนเข้าไปได้ เกิดวิวาทด้วยคดีต่าง ๆ แลเกิดโรงในวังเจ้า ในบ้านขุนนาง ในบ้านเสวยฐี ในบ้านพ่อค้าใหญ่ ดังกล่าวมานี้ ไม่มีพยานนอกวังนอกบ้านรู้เหน เจ้าของวังเจ้าของบ้าน ระอย่างเอาทาษลูกนี่บ่าวไพร่เจ้าของวังเจ้าของบ้านเรือน ในถานที่วิวาทรู้เหนเป็นพยาน สมกับข้อความก็ควรฟังเป็นพยานได้ เพราะว่าพยานอยู่ในถานที่มูลวิวาท ๚ะ

◎ มาตรา ๔ มีกฎหมายลักษณพยานข้อหนึ่ง ว่าคู่ความอ้างพยาน นำตระลาการไปเผชิญโดยอ้าง ครั้นภยพยานแล้วเผชิญไปสถานที่ควร ตระลาการถามพยานโดยอ้างพยานนั่งอยู่มิได้ว่าถ้อยคำสิ่งใดก็ดี อนึ่งพยานสาบานตัวแล้วนั่งเสียมิได้ ให้การมิได้แก้คำค้าน มิได้กล่าวคำสิ่งใดไซ้ ชื่อว่าโมฆพยาน ยมควรเอาผู้นั้นเป็นพยาน กฎหมายบทนี้แหน่ว่าโจทจำเลยอ้างพยานก็ต้องพยายามให้การตามรู้ตามเหน ตามได้ยินตามสัจย์ตามจริง ระอันความไว้ไม่ให้ขาดตก ระให้ยกพยานเสียไม่ให้สืบนั้นไม่ควร ให้ยกกฎหมายบทนี้เสีย แต่นี้สืบไปถ้าโจทย์จำเลยอ้างพยาน ก็ให้ตระลาการเสมียนผู้คุมเผชิญพยานมาสาบาลในถานที่ควร แล้วสืบตามประเด็น ข้ออ้างของโจทจำเลย ถ้าพยานอันความไว้ไม่ให้การตามประเด็นข้ออ้าง แลไม่แก้คำค้านแก้ตึงตามข้อค้านข้อตึง ก็ให้ตระลาการเสมียนผู้คุมเกาะพยานไว้ ให้โจทย์จำเลยเฝ้าพยานอยู่อย่าให้มีเหตุที่จะแนะนำชักช้อมว้างบนพยานประการใด ๆ แล้วให้ตระลาการสืบตามประเด็นข้ออ้างของโจทย์จำเลยให้ทั่งได้สัดส่วนแล้ว จึงให้ปล่อยพยานไป ๚

◎ มาตรา ๕ กฎหมายในลักษณพยานข้อหนึ่งว่า คู่ความนำตระลาการไปเผชิญพยานโดยอ้าง มีภยพยานที่บ้านเรือนพยานมีที่ไปแลมิได้ไปทางไกล ผู้อ้างจะนำไปสถานที่อื่นไซ้ ให้นำไปแต่สามแห่ง ถ้ามิภยให้กลับมาคอยท่าพยานอยู่ที่บ้านเรือนจนพระอาทิตย์อัฐงคตให้ถ้วนคำรบสามวัน ถ้ามิภยพยานไซ้ชื่อว่าประไลยสักขีพยาน ๆ นั้นเป็นสูญ กฎหมายข้อนี้แหน่ว่าโจทจำเลยนำตระลาการเสมียนผู้คุมไปสืบถึงบ้านเรือนพยาน ไม่ภยพยานให้คอยพยานอยู่จนพระอาทิตย์อัฐงคตถึงสามวันนั้น ก็จะป่วยการตระลาการเสมียนผู้คุมว่าการอื่น ๆ ให้เนิ่นช้าไปกฎหมายข้อนี้ให้ยกเสีย แต่นี้สืบไป ถ้าตระลาการจะไปสืบถึงบ้านเรือนพยาน ไม่ภยพยานครั้งหนึ่ง สองครั้งสามครั้ง ไม่ต้องคอยพยานให้ป่วยการเวลา ให้ตระลาการทอดโฉนดยาทหมายไปถึงเจ้าหมู่มูลนายแลกำนันอำเภอ ให้ส่งตัวพยานมาให้ตระลาการเสมียนผู้คุมสืบให้ทั่งได้ ๚ะ

◎ มาตรา ๖ กฎหมายในลักษณพยานข้อหนึ่งว่า โจทย์จำเลยอ้างพยาน ผู้ใดออกชื่อพยานปรากฏแล้วให้เผชิญในวันนั้น ถ้าอยู่แรมคืนจึงไปเผชิญ ยมควรเอาผู้นั้นเป็นพยาน กฎหมายข้อนี้แหน่ว่า ถ้าโจทย์จำเลยมีพยานรู้เหนแต่คนหนึ่ง สองคนออกชื่อปรากฏแล้ว ระนำตระลาการไปสืบไม่ทัน บางทีพยานบ้านอยู่ไกล บางทีไปสืบไม่ภยตัวพยาน ระให้ยกพยานเสียนั้น ยาก

ที่ตระลาการจะพิจารณาได้ความจริง กฎหมายข้อนี้ให้ถือเสียตั้งแต่นี้สืบไปเมื่อผ่าถ้าโจทย์จำเลย อ้างพยานระบุชื่อปรากฏแล้ว ก็ให้ตระลาการ เสมียนผู้คุมสืบพยานที่โจทย์จำเลยระบุชื่อไว้ก่อนให้ครบถ้วน แล้วจึงให้สืบพยานที่ยังไม่ได้ระบุชื่อต่อภายหลัง ฯ

๏ มาตรา ๗ ผู้มีอรรถคดีเป็นความแก่กัน ตระลาการพิจารณาจะถึงสืบพยานโจทย์จำเลย เหนว่าสำนวนยกพ่วงกลัวความจะแพ้แก่ลั่งกำหนดอ้างพยานฝ่ายละ ๒๐ คนบ้าง ๓๐ คนบ้าง ๔๐ คนบ้าง เพื่อประสงจะหาพยานสืบให้สมชั่ความของตนแลคิดจะเหนี่ยวหนวงถ่วงความให้เนิ่นช้า มิให้ตระลาการพิจารณาให้เสรจลงได้ ฉภูหมายแต่ก่อน ก็หาได้มีบังคับให้กำหนดพยานว่าน่าใดไม่ ตั้งแต่นี้สืบไป ถ้าผู้มีอรรถคดีเป็นความกัน ณโรงศาลกรมใด ๆ ตระลาการพิจารณาจะถึงสืบพยาน ให้โจทย์จำเลยกำหนดอ้างพยาน ถ้าความ ๒ ข้อ ๓ ข้อ ให้กำหนดอ้างพยานแต่ข้อละ ๓ คน ถ้าความหลายข้อนั้นไปก็ให้ กำหนดอ้างพยานในสำนวนฝ่ายละ ๑๒ คน ถ้าโจทย์จำเลยจะอ้างมากกว่า ๑๒ คนขึ้นไป ห้ามอย่าให้ตระลาการเสมียน รับจดกำหนดพยานไว้เปนอันขาดทีเดียว อนึ่งโจทย์จำเลยนำตระลาการเสมียนผู้คุมไปสืบพยาน ๆ สายานตัวให้การแก้ต้านเสรจแล้ว ฝ่ายโจทย์แลจำเลยก็มีใคเปน ผู้อ้างร้องต่อตระลาการเสมียนผู้คุมคิดโจทย์พยานว่า เปนพยานรับสินจ้าง สินบน ทนสายาลมีพยานรู้เหนกลัวจะหลบหนีไปขออายัดตัวพยานไว้ แก่ตระลาการเสมียนผู้คุม ก็ให้ตระลาการเสมียนผู้คุมรับอายัดเรียกนายประกันพยานไว้ ห้ามอย่าให้ตระลาการเสมียนผู้คุมเรียกเอาค่าชำประกันแก่พยานแล้ว ให้ปล่อยตัวพยานไปให้ตระลาการบังคับให้โจทย์จำเลยนำสืบพยาน ตามซึ่งได้กำหนดไว้ ให้เสรจก่อน ถ้าโจทย์จำเลยจะพ้องกล่าวโทษพยานผู้ รับสินจ้างสินบนนั้นให้พ้องต่อลายหลัง ให้ประทับพ้องพยาน มาให้ตระลาการเทิม จ่วมศาลเดียวกันแล่งพิจารณาความพยานรับสินจ้างสินบนเสรจสำนวนแล้วมื่อใด จึงให้คัดค้นหาตำให้การพยานชั้นความเดิมแลชั้นความพยานรับสินจ้างสินบน ชั่นให้ผู้พิภากษา ปฤกษาตัดสินพร้อมกัน แลให้ลูกขุนผู้ปรับลูกขุนตระลาการผู้รักษาเมืองกรมการ แต่บันดาได้พิจารณาปฤกษาตัดสินความ ให้ทำตามพระราชบัญญัติทุกประการ ถ้าผู้ใดไม่ทำตาม จะให้ลงโทษโดยโทษานุโทษ ประกาศให้ไว้ ณวันอาทิตย์เดือนสิบสอง แปดค่ำจุลศักราช ๑๒๓๒ ยีมเมียโทศก ฯ

รีไบร์ดรายงานสำหรับส่งชำระความ

กรมพระนครบาลทูลเกล้า ๆ ถวายเจดวันครั้งหนึ่ง

๏ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ลงชื่อในท้ายหนังสือ ซึ่งเป็นกรมมิคัดตระลาการศาลรับสั่ง จึงได้พิภากษาในกระทรวงกรมพระนครบาล ขอพระราชทานน้อมเกล้าถวายคำฉันยังคมทูลพระกรุณาตราบเท่าลอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้ายื่นสารบบความแต่ก่อน ๗ ครั้ง

ความ ในกรมพระนครบาล ๗๗๖ พ้องศาลหลวงประทับ ๖ ยื่นเรื่องราวเก่าใหม่ ๔๕ รวม ๕๑ ยื่นสารบบ พระยาราชรองเมือง ๓๓ พระมหามนตรี ๓ พระพิเรนทรเทพ ๑๖ รวม ๕๐ รวม ๔๗๗ เรื่อง ตั้งแต่ ณวันเสาร เดือนเก้า แรมเก้าค่ำ ปีจอ ฉศก มารนถึงณวันพฤหัศบดี เดือนเก้า แรมสิบสามค่ำ ปีจอ ฉศก ความหัวเมือง นายวิสูทมณเฑียรนายเวรกรมพระกระลาโหม หมายส่งความเมืองนครเชียงขวัน์ จีนมีโจทย์กล่าวโทษ นายวันนายพุก กับพวก ๔ คน จำเลย ว่าเอาปืนยิงกันตาย นายอ้มจำเลย พ้องอุธรจำศาลสมียผู้คุมเมืองนครเชียงขวัน์ กรมการบอกส่งเข้ามา ๑ สมิงรามสิทธิโจทย์กล่าวโทษ นายหว่างเมยคะจำเลย หาว่านายไม้ตลาวแทงพี่น้องโจทย์ตาย ๑ นายเวนกรุมมหาดไทยบอกส่งความเมืองนครนายก หมื่นอินโจทย์กล่าวโทษนายม่วงว่าเปนผู้ร้ายลักเอาทรัพย์สิ่งของหมื่นอินโจทย์ไป ๑ นายเวนกรมท่าหมายส่งความเมืองนครไชยศรี จีนสวนโจทย์กล่าวโทษข้อยเอี่ยมว่าเปนผู้ร้าย เอามีดสามหมุดแทงจีนพึ่งพี่จีนสวนตาย ๑ บอกส่งแลยื่นเรื่องราว พ้องศาลหลวงประทับส่งมา อำแดงบู่ อำแดงทรัย ไว้ความให้ อำแดงแสงพ้องกล่าวโทษ อำแดงพึ่ง อำแดงสาย อำแดงศุก อิหง อิบุญว่ายังอาจภากันกลุ้มรุม เอาผ้าขาวม้าผูกคออำแดงแสง ฉุดลากเอามือเอาท้าว เตะต็กถีบตบ มีบาดแผลฟกบวมหลายแห่ง ๑ หนึ่ง อำแดงลกโจทย์กล่าวโทษ อำแดงคล้ำว่าเปนผู้ร้ายลักเรือนองแล้วไป ๑ หนึ่ง จีนแดงโจทย์กล่าวโทษจีนซื่อ จีนฮู

ว่ากลุ้มรุมชกต่อยโจทย์ มีบาทแผลฟกช้ำหลายแห่ง ๑ หนึ่ง อ้นเดงจำโจทย์กล่าวโทษ นายกลับ นายทอง ว่าเปนผู้ร้ายเที่ยวลักทรัพย์สิ่งของ ๆ ราษฎรชาวบ้านกรุงเก่าแล แขวงเมืองนนท์มิได้ขาด ๑ หนึ่ง หม่อมอิ่ม นายแสง อ้นเดงสุ่น โจทย์กล่าวโทษหลวงบันเทาทุกขราษฎรกรมการกรุงเก่า ว่ามีผู้ร้ายลักเอาทรัพย์สิ่งของไป หม่อมอิ่มทำคำกดหมายตราส่งไว้กับหลวงบันเทา ๆ ว่ารู้จักตัวผู้ร้ายจะสำระให้ก็หาสำระให้ไม่ ๑ รวมความทั้งนี้จึงบอกส่ง แลพิจารณาหลวงประทับกับเจ้าเมืองราว เปนความเก่า ๔๑ ความใหม่ ๙ รวม ๕๐ เรื่อง รวมทั้งความในกรมพระนครบาลเปนความ ๔๘๖ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณา ตั้งแต่วันจันทร เดือนเก้า แรมเก้าค่ำ มาจนถึง วันพุธ เดือนเก้าแรมสิบสามค่ำ ปีรอดศก

๏ พระยาราชสุภาวดี ได้ถ้ากับศาลประแดงจันเสมียนตราพิจารณาความเก่า นายสุกโจทย์ นายอังกาย อ้ายบุญ อ้ายสิน อ้นเดงคำ จำเลย หาว่าขว้างปาเรือนหลวงศรีสิทธิสงคราม แล้วตีพันอ้นเดงเพมีบาทแผล นายอึ่งเฮาตาบพื้นพวกนายอังกาย มีบาทแผลหลายคน มีบทปรับโจทย์ให้พวกจำเลยเปนเงิน ๑๗ ชั่ง ๑๖ ตำลึงบาท เปนสินไหมกึ่ง พิไนยกึ่ง แล้วให้ตัดนิ้วมือนายอังกายกึ่งนิ้ว ถ่ายนิ้วเปนเงินตำลึงกึ่ง ให้ทวนนายอังกายยี่สิบหัวที ๑ นายอินโจทย์ พี่นายทัดผู้ตาย อ้ายกล้ำ อ้ายอยู่ กับพวก ๔ คน จำเลยหาว่าแทงพันตีนายทัดตาย โจทย์จำเลยมีบาทแผลด้วยกันทั้งสองฝ่าย พิจารณาถึงใบสัจ มีบทปรับกลบลบกัน คง อ้ายกล้ำอ้ายอยู่ต้องเสียเบี้ยปรับไหมให้พวกโจทย์เปนเงิน ๑๑ ชั่ง ๑๘ ตำลึงสิบสลึง เปนสินไหมกึ่ง พิไนยกึ่ง ๑ นายเกื้อนโจทย์ นายแก้วจำเลย หาว่าผู้ร้ายปล้นเรือน นายรอด อ้นเดงแพ ตระลาการพิจารณาไม่ได้ความจริง มีบทมาว่าให้เรือกประกันตามยถากรรมไว้ แล้วให้ปล่อยตัวอ้ายแก้วไป ๑ โสมโจทย์ พระเทพผลู นายพลอย กับพวก ๑๔ คน จำเลย หาว่ากลุ้มรุมแทงนายพลอยบุตรโสมตาย ถูกขุนปฤกษามีบทปรับ ให้จำเลยเสียสินไหมเบี้ยปลุกตัวให้แก่โสมมารดานายพลอย เปนเงิน ๒ ชั่ง ๑๐ ตำลึงสองสลึง เบี้ยปลุกตัว ๑๒ ตำลึง แล้วให้ผิดนายไปส่งนายหวานคนละ ๖๐ ที่จำคุกไว้ ๑ จีนอยู่โจทย์ นายอุ่ม นายยิ้มกับพวก ๔ คน จำเลย หาว่าเดียจีนหลีกคดีราษฎรไม่ได้ความจริง มีบทมาว่าให้ประกันตามยถากรรมจำเลยไว้ เมื่อโจทย์สืบหาตัวผู้ร้ายต่อไป ความเลิกแล้วแก่กัน ๑ รวม ๕ เรื่อง

๏ พระยาราชวรานุกูล ได้ถ้ากับศาลชุนทรงธรณี พิจารณาความเก่า นายเบี้นโจทย์ อ้ายครุธจำเลย หาว่าอาลิคพื้นนายปลั่งพื้นนายเบี้นตาย ปฤกษาวางบทให้เอาอ้ายครุธไปประหารชีวิต ๑ นายหนูโจทย์ อ้นเดงคำจำเลย หาว่าสงใสยอ้นเดงคำมารดาเลี้ยง ว่าตีพื้นปลัดชังบิดานายหนูตาย โจทย์จำเลยตายความเลิกแล้วไป ๑ จีนเปาะโจทย์ นายรอย นายกัน นายพลอย จำเลย หาว่าพวกจำเลยเปนคนมีมือ สงใสว่าพื้นจีนกล้วยน้องจีนเปาะตาย พิจารณาไม่ได้ความจริงโจทย์ยอมไม่ว่าความ ๆ เลิกแล้วกัน ๑ อ้นเดงเบี้ยมโจทย์ หมื่นรองมหาดไทย นายนวม นายแนน จำเลย หาว่าวางยาเบื่อนมาแล้วย่องเบาเอาทรัพย์สิ่งของ ๆ อ้นเดงเบี้ยมโจทย์ไปพิจารณาถึงใบสัจโจทย์ตาย ความเลิกแล้วกัน ๑ รวม ๔ เรื่อง

๏ พระยาราชโยธาได้ถ้ากับศาล ชุนธรณียาล ชุนราชษา พิจารณาความเก่า นายมุกโจทย์ โตะเซะจำเลย หากันว่าลอบตีโจทย์มีบาทแผล พิจารณาถึงซักจาก โจทย์จำเลยประนีประนอมยอมเลิกแล้วกัน ๑ นายพูนโจทย์ นายนิ่ม อ้ายเงินจำเลย หาว่าลักหมากในสวนหลายครั้ง ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ จีนชัวโจทย์ จีนหรกับพวก ๕ คน จำเลย หาว่าวิวาทชกต่อยกันมีบาดแผล พิจารณาถึงสัปยพยาน ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ จีนซ่าโจทย์ จีนเนี่ยว จีนฉาย จำเลย หาว่าลักลักเอาเผือ ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ นายน้อยโจทย์ นายรอด อ้นเดงปาน อ้นเดงไผ่ จำเลย หาว่าวิวาทชกต่อยกันมีบาดแผลพิจารณาถึงสัปยพยาน ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ รวม ๕ เรื่อง

๏ พระยาอินท์ราภิบดีสีหราชรณเมือง ได้ถ้ากับศาลชุนโลกบาล ชุนธรรวิจัย์พิจารณาความเก่านายมั่ง โจทย์ นายพุ่งจำเลย หาว่าวิวาทกันนายพุ่งเอาไม้ตีนายมั่งมีบาดแผล ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลยรับเสียค่าฤชาเทนโจทย์ ความเลิกแล้วกัน ๑ นายรัก

ไชยท์ นายเปี่ยม นายใจ นายสุม นายทอง อำแดงรอด จำเลย หาว่าลอยชายช้างปากไชยท์ ตระลาการเปรียบเทียบ ไชยท์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ นายชำชาวไชยท์ อำแดงรอดนายประกันนายสังจำเลย หาว่าลักมพร้าว ตระลาการเปรียบเทียบจำเลยรับใช้ทุนให้ไชยท์เป็นเงินสามตำลึงบาท ความเลิกแล้วกัน ๑ พระศรีพะวังไชยท์ หลวงพัศดีกลาง จำเลย หากันว่าหลวงพัศดีกลางเกณฑ์ตัวพระศรีพะวัง มาจองตรางเร่งเอาตัวอ้ายเสือผู้ร้าย พิจารณาถึงกาม ไชยท์จำเลยยอมแล้วกัน ๑ รวม ๔ เรื่อง ๚

๑ พระยินทรเทพย์ ให้กำกับศาลหลวงเมือง พิจารณาความเก่า ๆ นายทับ นายทรัพย์ไชยท์ นายกู้ นายโต จำเลย หาว่าวิวาทฟันกัน มีบาดแผลด้วยกันทั้งสองฝ่าย ตระลาการเปรียบเทียบไชยท์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ๑ เรื่อง ๚

๒ พระพิเรณทรเทพย์ ให้กำกับศาล ขุนวิเสด ขุนราชิษา หมื่นฤทธ พิจารณาความเก่า นายจันไชยท์ นายฉัน นายใน จำเลย หาว่าจำเลยยังอาจกลุ้มรุมฟันแทงทุบตีไชยท์มีบาดแผลหลายแห่ง ภากันแย่งชิงเอาเรือสำปั้นของไชยท์ไป นายฉัน นายใยตายความเลิกแล้วกัน ๑ นายสอนไชยท์ นายไหน้ายพึ่ง จำเลย หาว่านายไหน้ายพึ่งเอามีดแทงเอานายสอน มีบาดแผลหลายแห่ง ลูกขุนปฤกษาวางบทปรับนายไหน้ายพึ่งเป็นเงิน ๒ ชั่งสิบตำลึง เป็นสินไหมกึ่งพิไนยกึ่ง ๑ รวม ๒ เรื่อง รวมได้พิจารณาแล้วไปความเก่า ๒๑ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไป ๑๒๕ เรื่อง ยังความ ในกรมพระนครบาล ๒๖๓ พัศดีศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราวเก่าใหม่ ๔๓ รวม ๕๐ ยื่นสารบบ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๒๙ พระมหามนตรี ๓ พระพิเรนทรเทพย์ ๑๖ รวม ๔๘ รวม ๓๖๑ เรื่อง ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ขนบธรรมเนียมชะ

๑ พระยาเจริญราชไมตรี แช่มมณ ๚

๑ พระยาราชสุภาวดี ๚

๑ พระยาราชานุกูล ๚

๑ พระยากระสาปนกิจโกศล ๚

๑ พระยาราชไยยา พระมหามนตรี ไชยแทน ๚

๑ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๚

๑ พระมหามนตรี ๚

๑ พระอินทรเทพย์ ๚

๑ พระพิเรนทรเทพย์ พระมหามนตรีไชยแทน ๚

ประกาศผ่อนผันพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ๑ ว่าด้วยผู้มีอำนาจคิดพยาบาทแก่ผู้น้อย

๑ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกาศแก่เจ้าเมืองกรมการ และชนาประชาราษฎรให้รู้ทั่วกันด้วยเดือนก่อนได้ทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทอยู่ว่า คนที่เป็นเจ้าเป็นนายมักทิ้งกองช่องสุมสมคบโจรผู้ร้าย ฉกิรภาชีวิตทายแลลูกเมียชายหญิง แลช้างม้าโคกระบือของราษฎรไปไว้ ผู้ใดมาฟ้องร้องว่ากล่าวขัดแข็งต่อเจ้าเมืองกรมการ ถึณเจ้าถึณนายก็เคยมีมาทุก ๆ แผ่นดิน การเป็นดังนี้เพราะเจ้าเมืองกรมการอาญาประชาราษฎรหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือ ภากันถือใจผิดราษฎรมีคดีความเกี่ยวข้อง จะฟ้องร้องต่อเจ้าเมืองกรมการก็ไปเกรงกลัวเสียว่า เจานายข้อยอยู่ในเจ้าพระยงค์นั้น ๆ ท่านขุนนางผู้นั้น ๆ ถึงเจ้าเมืองกรมการระยาคหมายไปเอาตัวก็คงจะไม่ได้ตัวมา แล้วจะมีความพยาบาทกลับมาทำร้ายเหงต่าง ๆ ต่อ ๆ มากไปอีก จึงคิดอ่านเสียเงินค่าไถ่ถอนเสียด้วยคิดว่าคิดกว่าฟ้องร้อง ฝ่ายเจ้าเมืองกรมการเล่าก็ถือใจผิดเหมือนกัน มีธุระมาฟ้องข้าเจ้าพระยงค์นั้น บ่าวท่านขุนนางผู้นั้นใช้กรมการไปเกาะตัวไม่ได้ตัวมา ครั้นจะยกลงไปยังศาลาเวรมหาดไทยกระลาโหม กรมท่า ตามเมืองจร ให้หน้าที่นำรายบังคมทูลพระกรุณา ก็คิดเกรงว่าเจ้าพระยงค์นั้น ข้าราชการผู้นั้น ๆ ฝ่ายน่าฝ่ายในก็ดี เป็นคนสนิทในพระเจ้าอยู่หัว ถ้าท่านจะกราบบังคมทูลพระกรุณา ชักนำประการใดพระเจ้าอยู่หัวก็จะทรงเชื่อถือทุกประการ ที่ไหนข้าพนักงานจะกล้าอาจยกขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา แล้วท่านก็ได้สั่งเสียมีหนังสือฝากฝั่งมาไว้ ภากันคิดให้ผิด ๆ ไปดังนี้ การทุกวันนี้ไม่เป็นเช่นนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณาทั่วอาณาประชาราษฎรเป็นอันมาก ถึงท่านผู้ใดจะมีบุญญาธิการแหลมหลัก สนิทชิดชอบโปรดปรานเพดทูลชักนำ

จักวางประการใด ก็ทรงชักใช้สืบสวนไล่เลียงเอาแต่ที่จริงเป็นประธาน ทรงประพฤติการแต่ที่ชอบที่ควร ด้วยการซึ่งเป็นอย่างไรแก่บ้านเมืองมาแต่หลัง ได้เคยทรงทราบมานานแล้วทุกประการ ตั้งพระราชหฤทัยว่าการสิ่งไรที่เป็นที่ขัดข้อง ให้ราษฎรได้ความเดือดร้อนนั้นจะมิให้มีต่อไป ตั้งแต่นี้สืบไปเมื่อว่าราษฎรเกี่ยวข้องคดีประการใด ๆ ก็ให้มาร้องฟ้องต่อเจ้าเมืองกรมการ ให้เจ้าเมืองกรมการเกาะเอาตัวมาชำระให้แล้วใน ๑๕ วันฤๅเดือนหนึ่งตามระยะทางใกล้ไกล ถ้าเจ้าเมืองกรมการนิ่งความไว้พ้นกำหนดนั้น ให้มาร้องอุธรยังศาลลูกขุนณศาลาตามเมืองขึ้น ถ้าเป็นความฉกรรจ์มีหนักโทษฤๅความเสียหนามแผ่นดินอันใหญ่ ฤๅได้ความเดือดร้อนยิ่งหนักก็ให้มาร้องถวายฎีกาทีเดียว จะได้โสรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เอาตัวผู้ต้องคดีมา ให้มีคะลาการชำระตัดสินให้สำเร็จตามพระราชกำหนดกฎหมาย ฝ่ายเจ้าเมืองกรมการนั้นเล่าข้อคดีของราษฎรมีประการใด ก็อย่าให้คิดเกรงใจท่านผู้มีวาสนามากกว่าทุกข์ของราษฎร ๆ จะมาร้องฟ้องข้อคดีประการใดก็ให้บาดหมายไปเกาะกุมเอาตัวผู้ต้องฟ้องมาชำระแต่ใน ๑๕ วัน ถ้าผู้ต้องฟ้องนั้นต่อสู้ขัดขวางมีมาแข็งแรง ก็ให้เร่งบอกมายังศาลาลูกขุนจะได้นำเอาข้อความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ถ้าเจ้าเมืองกรมการคิดเกรงเจ้าพระยองค์นั้น ๆ ท่านขุนนางผู้นั้น ๆ เป็นเจ้านายของผู้ต้องคดีจะมีหนังสือบอกลงมายังศาลาลูกขุน ก็ให้บอกเป็นคำนับมาในพระยองค์เจ้าฤๅท่านขุนนางที่เป็นเจ้านายของผู้ต้องคดีนั้นด้วยฉบับหนึ่ง ว่าตัวโจทย์เขามีเขาจะร้องฎีกาเอา ถ้าพระยองค์เจ้าฤๅขุนนางนั้นเป็นเจ้านายของผู้ต้องคดีได้หนังสือเจ้าเมืองกรมการ ที่คำนับชี้แจงข้อคดีของข่าวข้าลงมาแล้ว กลับเข้ากับข่าวข้า ว่ากล่าวโกรธซึ่งเจ้าเมืองกรมการ คิดอ่านผูกพยาบาทมาฎเวรต่อไป ทรงพระราชดำริห์เหน่า เจ้านายพระยองค์นั้น ท่านขุนนางผู้นั้น มิได้มีใจที่จะทำนุบำรุงแผ่นดินและราษฎรให้อยู่เยนเป็นสุขเลย เป็นอันอาสโดยแท้ ที่จะเป็นใหญ่ต่อไปข้างหน้านั้นไม่ได้เป็นอันขาด ให้ผู้มีสติพิจารณาเทียบเคียงการซึ่งเป็นมาแต่หลังภูเก็ต ตีพิมพ์ประกาศมาณวันพฤหัศบดี เดือนเจ็ดแรมสิบสี่ค่ำ ปีเถาะสัปตศก ๒๔

เดือนสตติที่ ๘๓

คนชาววัด ๆ หาพึ่งหาสิ่งที่วัด ได้เล็กน้อยก็สำคัญตัวว่ามีทรัพย์ถึงเป็นทุน ศึกออกหากินต่างบ้านด้วยกำแต่งแลเชี่ยนหนังสือ มักไม่เคยไม่รู้จักขนบธรรมเนียมในราชการแผ่นดิน ว่านิด ๆ ถูก ๆ ท่านทั้งปวงอย่าเชื่อถือนักหนังสือทั้งปวง ที่คำนินพระราชโองการไปจากกรุงยังหัวเมืองต่าง ๆ ถ้าเมืองเป็นประเทศราช หนังสือคำโนนพระราชโองการนั้น เรียกว่าศุภอักษรบ้าง ท้องตราบ้าง ตามเมืองเจ้า แลเมืองท้าวพระยา ถ้าเมืองน้ำพระพิพัฒสัตยาก็เรียกแต่ว่าท้องตรา ถ้าหนังสือเสนายที่ก็เรียกแต่ว่าตราบ้าง หนังสือบ้าง ถ้าหนังสือขุนนางต่ำ ๆ ลงมา ก็เรียกแต่ว่าหนังสือ บันดาหนังสือซึ่งออกไปจากกรุงเทพ ฯ ยังหัวเมืองทั้งปวงแล้ว จะเรียกว่าใบบอกก็ดี หนังสือบอกก็ดี ไม่ได้เลยเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าว่าอย่างนั้นก็เหมือนกับว่ากรุงเทพ ฯ เป็นเมืองขึ้นแก่หัวเมือง หนังสือเสนายที่ไปจากกรุง จะว่าอย่างนั้นได้ ต่อเมื่อพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสดจพระราชดำเนินไปอยู่นอกกรุง หนังสือเสนายที่ส่งออกไปวางเวนกรมทำให้กราบทูลพระกรุณานั้น จะเรียกว่าใบบอกก็ได้ หนังสือบอกก็ได้ หนังสือซึ่งมาแต่หัวเมืองประเทศราชใหญ่วางเวรมหาดไทย เรียกว่าศุภอักษร หนังสือถึงเสนายที่ด้วยเหตุผลกลคำแหน่งใหญ่เรียกหนังสือบอก ถ้ามาแต่ประเทศราชน้อย ๆ ฤๅหัวเมืองน้ำพระพิพัฒสัตยาทั้งปวง ฤๅหนังสือมาแต่แม่ทัพนายกองซึ่งออกไปจากกรุงเทพ ฯ จะเรียกว่าใบบอกก็ได้ หนังสือบอกก็ได้ ควรหมดแต่จะเรียกว่าท้องตราก็ดีตราก็ดี ไม่ได้เลยเป็นอันขาดถ้าใครมาเรียกผิด ๆ เขียนถวายก็ดี กราบทูลก็ดี จะต้องปรับให้ถึงวาดชานหมากล้างน้ำหมากทั้งในทั้งนอกท้องพระโรงพระบรมมหาราชวัง ให้ท่านทั้งปวงรวังปากอย่าชื่อคนวัด ๆ เถน ๆ นักไม่รู้จนยราชการอะไร ๒๔

๏ บัดนี้ข้าราชการแทบทุกตำแหน่ง จะแต่งหนังสือจะไรจะไรก็ลงใจที่จะว่าทะแกล้วทหาร คำนี้พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังไม่ทรงทราบแน่ในพระราชหฤทัยเลยว่าจะไรเป็นทะแกล้วทรงทราบแต่กล้าหาญฤทหาร ว่าเปนคนรักษาอาวุธสาตราเตรียมตัวจะสู้ข้าศึกแต่ทะแกล้วนั้น ไม่ทราบว่าเปนคนอย่างไรเลย คนที่ไม่กลัวใครนั้นควรจะว่าคนกล้าแกล้วกล้าก็ดี คนกล้าหาญก็ดี คนแกล้วหารก็ดีว่าไป แต่ทะแกล้วนี้คือคนจำพวกใด ฯ

๏ คำว่า (ช้าง) ไม่ใช่คำยาย จะกราบทูลพระกรุณา ว่า(ช้าง) ไม่ผิดอะไรเลย ถึงจะทูลในหลวง ทูลเข้าช้างน่าช้างในก็ได้ แต่ข้าราชการทุกวันนี้ เอาคำงอนของผู้หญิงมาใช้ เพราะทูลว่าสัคโค เมื่อว่าอย่างนี้เปนอยากโดยอีก เพราะเหตุที่พวกผู้หญิง เมื่อด่ากันแล้วก็ให้ช้างกัน เพราะนึกเพ่งเล็งหมายว่า สิ่งใดของข้าที่ใครจะเอามาด่ากัน ก็ผู้ที่เรียกว่า สัคโคนั้น ก็ไปนึกถึงสิ่งนั้นขึ้นจึงว่าอย่างนั้น เมื่อว่าสัคโค ก็เหมือนว่า มีอะไรโค เหมือนกัน เพราะฉนั้นห้ามอย่าให้ใครกราบทูลพระกรุณาว่า สัคโคเลยเปนอันขาด ให้คงทูลว่าช้างทุกเมื่อ ฯ

๏ วัดพนัญเชิงอีกคำหนึ่งว่าวัดพระเจ้าพนัญเชิง ให้คงเรียกอยู่ตามเดิม อย่าอุตริเล่นลิ้นเรียกว่าพนังเชิง เพราะเขาเรียกอย่างนั้นตั้งบ้านตั้งเมือง แต่ไหน ๆ มา มาแปลงว่าพนังเชิงก็ไม่เหมาะเพราะเขาะ เปนอะไรเปนเกี่ยวดีอะไรสำแดงแต่โง่ของผู้แปลง ไม่รู้ภาษาดีมาว่าพนัญเชิงด้วยเหตุไรประการหนึ่ง วัดนี้ก็เปนวัดราษฎรไทยจีนเปนอันมากเขานับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ก็ผู้เปนเจ้าของวัดเดิมตั้งชื่อนี้ไว้ จะเปนสิ่งสวรรคาสิ่งสู่อยู่อย่างไรไม่รู้ มาแปลงเรียกขึ้นใหม่ ๆ ดูเหมือนผู้แปลงก็จะไม่สบายไม่ภอที่จะย้ายก็อย่าย้ายไปเลย ให้คงไว้ตามเดิมเถิด ฯ

๏ คำว่าใส่ ใช้ในคำที่ราชทูลได้ แต่ของไม่มีตัว คือใส่ความใส่โทษ เอาใจใส่ ใส่ไหรักษาใคร่ ใส่ชวิต แลอื่น ๆ ใส่ของมีตัวไม่ได้เหมด อย่างใส่ยาคร ต้องว่าทายาคร ฤๅเจ้านาย ก็ว่าทรงยาคร ใส่สี่ใส่กันเกรง ก็ว่าห่มสไบ ผู้หญิง ฤๅทรงพระสนับเพลา แลฉลองพระองค์ใส่หมวก ว่าสวมหมวก แลทรงพระมาลา ใส่คุม ว่าขัดคุม ใส่กำไลใส่เกี้ยว ว่าสวมกำไล สวมแหวน ใส่ยิ้น ว่ายัดยิ้น ใส่สร้อยใส่ระ ว่าผูกสร้อยผูกระ ใส่โซ่ใส่ตรวนใส่ขื่อใส่คา ว่าจำโซ่จำตรวน จำขื่อจำคา ใส่คุก ว่าจำคุกขังคุก ส่งคุก ขังคุก เข้าคุกใส่ตราง ใส่ทิม ว่าขังตราง ขังทิม ใส่เล้า ว่าขังเล้า ใส่กรง ว่าขังกรง ฤๅไว้ในกรง ใส่ม่อใส่ไห ใส่ขะต ว่าการอกม่อกรอกไหกรอกขวด ใส่เรือ ว่ายนั้นทุกเรือ ใส่คลัง ว่าขึ้นคลัง ส่งคลัง เข้าคลัง ฤๅเกบไว้ในคลัง ถ้าพูดถึงของ ใส่หีบ ใส่ตู้ ใส่ถุง ว่าของในหีบ ในตู้ ในถุง ถ้าพูดถึงถ้วย ก็ว่าเข้าหีบ เข้าตู้ เข้าถุง ใส่ยุ้งใส่ฉาง ว่าขึ้นยุ้งขึ้นฉาง ถ้าเปนสินค้า ก็ว่ายนั้นทุกกำปั่น บันทุกสำเภา ถ้าเปนของ ก็ว่าเอาไว้ ในกำปั่นในสำเภา ใส่ช้างใส่เกวียนใส่ต่างถ้ามาก ก็ว่ายนั้นทุกช้างบันทุกเกวียนบันทุกต่าง ถ้าน้อยก็ว่าขึ้นช้างขึ้นเกวียนขึ้นต่าง ฤๅไปยนต่างยนช้างยนเกวียน ใส่กะบุงตะกร้าตะแกรง ก็ว่าไว้ในกะบุงตะกร้าตะแกรง ใส่กุนแจใส่กลอน ว่าลั่นกุนแจขัดกลอน ตักน้ำใส่ตุ่มใส่ถัง ว่าชังตุ่มชังถัง ใส่หมุดตำนี้ ถ้าเปนหมุดแผล ว่าสอดหมุด ถ้าเปนหมุดตรึงแลขัดสิ่งของใด ๆ ก็ว่าตรึงหมุดขัดหมุดใส่ยา ก็ว่าทายา ฤๅให้ยายี่ตยาตามสมควรไม่ว่าใส่ บ้วนใส่กะโถน ว่าบ้วนลงกะโถน ฯ

๏ ว่าคำสำเรจ ฤๅ เสรจ นี้ถ้าจีนลังเลยกลัวตัว ๆ (๑) เหมว่าจะเปนคำจอมรแปลว่าแล้วว่าจบว่าสุดการ ฯ แต่คนวัดคนผู้กับวชศึกษาออกมามักสงไสยว่าจะเปนคำมาแต่ มคธ ที่เรียกกันว่าบาลีนี้ว่า สมิทธิ จึงมันเขียนว่า สำเรทธิบ้าง สำเรทธบ้าง เสรทธิบ้าง เสรท บ้าง ครั้นพิเคราะห์ดูก็เปนอันผ่าวังเกียจ ว่าเปนอุตริของคนชาววัดฤๅผู้กับวชศึกษาไป ค้นดังสอบในโบราณมีเขียนว่าสัมฤทธิเหมือนกับชื่อทองสัมฤทธิก็มี คำนี้แลเหมจะมาแต่คับว่าสมิทธินั้ แปลว่าเหมว่าพร้อมว่าได้การว่าครบถ้วนเพราะฉนั้นตั้งแต่นี้ไปเมื่อความที่ว่าแล้ว ให้เขียนว่า ๆ (๒) สำเรจ แลเสรจ ดังนี้ ทุกแห่ง คำที่ว่าเหมว่าพร้อมว่าครบถ้วนดังคำว่าผู้สัมเรทธิราชการ แลสัมเรทธิศึก ให้ใช้ว่าสัมเรทธ ดังนี้เทอญ สัม ใน สัมเรทธิ ให้เขียนเปนสัมดังนี้จึงจะถูก เหมือนกับคำว่าสัมภิว ถ้าเขียนว่าสำ ใน สำเรทธิ ก็จะไม่งามเปนที่รังเกียจเหมือน ว่าคำ ที่ลางคนเขียนในคำว่า คำภีรนั้น ก็น่ายคำว่าสำเรจนี้แปลว่าแล้วว่าสุดว่าจบนั้น คงให้เขียนว่า สำเรจ อย่าหลงเขียนว่าสัมเรทเลย ฯ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๑๙๗ วันอาทิตย เดือน ๑๐ แรม ๙ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๒๑

ประกาศเตก

ห้ามมิให้เล่นการพนันต่าง ๆ

๑ มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ในพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ให้ประกาศแก่พระบรมวงษานุวงษ แลข้าทูลอองธุลีพระบาท ผู้ใหญ่ผู้น้อยแลทวยราษฎรในแขวงขังหวัดกรุงเทพ ฯ ให้ทราบทั่วกันว่า ในพื้นบ้านพื้นเมืองสยามนี้ การเล่นซึ่งจะชักรูปใจเตกให้เปนนักเลง แลให้เพลิดเพลินเสียเวลา ซึ่งจะร่ำเรียนศึกษาหาวิชาใส่ตัวนั้นมีมากหลายประการ คือการเล่นพนันมีผู้ใหญ่เปนเจ้ามือชักใยให้เตกเล่น คือไม้สามอัน, ๑ ไม้ต่ำ ไม้แตง, ๑ ไม้หมุน, ๑ ตีตวง, ๑ อีโปงปั้น, ๑ อีโปงกำ, ๑ อีโปงชัก, ๑ ปั้นอีแปะ, ๑ ชลุกชลิก, ๑ ผ้นต้าฟ่อ, ๗, ๑ กรอกแกรก, ๑ สี่เหงาสัก, ๑ รวม ๑๒ สิ่งนี้ ห้ามมิให้ใครเปนเจ้ามือ เล่นในที่บ้านและที่ถนนหนทาง แลที่อื่นทั่วทั้งกรุงเทพ ฯ เปนอันขาด ถ้าผู้หนึ่งผู้ใด ยังจ้นคิดการพ้อลวงเปนเจ้ามือ ชักชวนให้เตกเล่นการพนันตามถนนหนทางที่ใด ๆ อย่างที่กล่าวมาทั้ง ๑๒ สิ่งนี้ ก็ให้ทหาร โปลิศ กำนันอำมาต แลคนอื่น ๆ จับผู้เปนเจ้ามือแลเครื่องมือที่เล่นมาส่งยังโรงทหารโรงโปลิศ ชำระเปนสัตย์จะปรับเจ้ามือผู้เล่นเปนเงินสิบตำลึง ให้เปนค่าสินบนแก่ผู้จับแล้วให้ลงพระราชอาญาเฆี่ยน เจ้ามือผู้เล่นยกหนึ่ง ๓๐ ที แล้วให้เจ้าหมู่มูลนายรับเอาตัวไป ถ้าเล่นในที่เรือน ที่บ้าน ก็ให้ปรับไหมเจ้ามือเงินสิบตำลึงเปนค่าสินบน แลให้ทำโทษตามเช่นกล่าวมาแล้วนั้น ส่วนเจ้าของเรือนเจ้าของบ้าน ยอมให้เจ้ามือไปเล่น ให้ปรับไหมเงินห้าตำลึง ไว้สำรับซ่อมแซมบำรุงถนน อนึ่งถ้าทหารโปลิศก็ดี ผู้รับสินบนเจียดก็ดี จับได้ไม่เอาตัวมาส่งเจ้าพนักงานลงอาญาฉันมาก ๆ น้อย แลปล่อยตัวผู้ทำผิดเลยมิดพระราชบัญญัตินี้เสีย มีผู้มาร้องฟ้องว่ากล่าวชำระได้ความเจริงให้ลงพระราชอาญาเฆี่ยน ผู้ที่ปล่อยคนผิดจากพระราชบัญญัตินั้น ๓๐ ที ถอดเสียจากที่ไม่ให้ทำการต่อไป แล้วปรับไหมเงินสิบตำลึง ให้แก่ผู้มาฟ้องร้องว่ากล่าวนั้น อนึ่งถ้าตัวเตกอายุเพียง ๑๕ ปีลงมาจะเข้าไปเล่นเบี้ย บ่อนกั๊ว บ่อนไป การพนันเลื่น ๆ ในบ่อนใด ๆ ให้เจ้าของบ่อนห้ามปรามจับไล่เสียอย่าให้เล่น ถ้านายบ่อนยอมให้เตกเล่นเตกจะเสียเปนเงินมากน้อยเท่าใด นายบ่อนจะเอาใช้แก่ตัวเตกไม่ได้ ต้องตัดสินให้เปนภัยแก่นายบ่อน เพราะนายบ่อนเลมิดจากพระราชบัญญัตินี้ อนึ่งการเล่นเปนแต่เตกเล่นกันตามภาษาเตกนั้น ให้เปนที่กีดขวางถนนหนทางชอกกระยกลำบากแก่คนเดินไปมา แลคนขี่ม้าขี่รถทั่วกันนั้น คือเล่น

ลูกช่าง, ๑ ช่างโชย, ๑ ช้อเค, ๑ ทอยเทศ, ๑ ทอยกอง, ๑ อยู่โยง, ๑ สอันหา, ๑ กูลาสอันผ้า, ๑ เล่นคี่, ๑ เล่นว่าว, ๑ เล่นตะกร้อ, ๑ จุกตอกประทัก, ๑ จุกตอกไม้เพลิง, ๑ ทั้ง ๑๓ สิ่งนี้ ให้บิดามารดาพี่น้าอย่า แลนายเงินของเดกห้ามปรามเดกอย่าให้ออกมาเล่น ให้ก็ดถนนหนทางเป่นอันขาด ถ้าเดกยังขืนออกมาเล่นผิดจากพระราชบัญญัตินี้ ก็ให้ทหารไปลิศ อำเภอจับตัวเดกไปมอบไว้ยังโรงไปลิศ โรงทหาร ให้เจ้าพนักงานไปลิศ เจ้าพนักงานทหารจดบาญชีชื่อเดก แลบิดามารดาญาติ กฎหมายเงินค่ายลบ้านไว้สำรับโรงทหารไปลิศ แล้วให้บิดามารดาญาติมารับตัวไปแต่ใน ๒๔ ชั่วโมง ถ้าพ้น ๒๔ ชั่วโมงแล้ว ก็ให้ทหารไปลิศนำตัวเดกไปส่งแก่บิดามารดาญาติกฎหมายเงิน แล้วเรียกเอาเงินค่าส่งคนละสลึง แลเมื่อจะส่งตัวเดกนั้น ต้องบังคับแก่บิดามารดาญาติกฎหมายเงิน ให้กดขี่เดกอย่าให้เล่นเป่นการคนองค่าง ๆ ในกลางถนนอย่างที่ว่ามาแล้ว ถ้าบิดามารดาญาติ กฎหมายเงินไม่เอาใจใส่ระวังห้ามปรามเดก ปล่อยให้เดกมาเล่นในกลางถนนหนทางอีก ถ้าจับตัวเดกได้ในครั้งหนึ่ง สองครั้ง จะยอมปล่อยให้เดกไปโดยดี ไม่ต้องเสียอะไร ถ้าจับตัวเดกซ้ำถึง ๓ ครั้ง ให้ทหารไปลิศเรียกเอาค่าจับปรับแก่บิดามารดาญาติ กฎหมายเงินของเดกตามตัวเดก เป่นเงินคนละตำลึงหนึ่ง แล้วจึงมอบตัวเดกไปให้แก่บิดามารดาญาติกฎหมายเงิน ส่วนเงินค่าจับนั้น ให้เก็บไว้สำรับซ่อมแซมถนน ถ้าเดกเข้าไปเล่นในบ้านในเรือน ไม่เป่นการกีดถนนหนทางแล้ว อย่าให้ทหารไปลิศจับเลย อนึ่งการซึ่งเดกเล่นตามลำพังเดก ทำให้เสียเวลาที่จะฝึกหัดวิชาความรู้นั้น คือเล่นตะกร้อลงหลุม, ๑ เลื่อนถัง, ๑ เลื่อนงัว, ๑ กู่คี่, ๑ เกวียก ๑ กำดัด, ๑ อีขลิบอีเขียน, ๑ หมากเก็บ, ๑ และการเล่นต่าง ๆ ซึ่งกล่าวมาแต่ต้นนั้น ทรงพระราชดำริห์เหนว่าเป่นเครื่องชวนใจให้เดกเพลิดเพลิน เสียอายเลยลามไปจนเล่นการพนันใหญ่ ๆ คือไพ่ต่าง ๆ, ๑ ตวก, ๑ ถั่ว, ๑ โป, ๑ จนเดกยักเยินเป่นนี่เป่นทาษ แลภายบิดามารดาเป่นนี่เป่นทาษเขาภัย ก็มีเป่นอันมาก เพราะเดาสีกใจมาตั้งแต่เล็กจนผู้ใหญ่ จะสีกหัดดัดแปลงเมื่อไดก็ดัดเป่นอันยาก จึงโปรดเกล้า ฯ ว่า ตั้งแต่นี้สืบไปภายน่า ให้บิดามารดาญาติ กฎหมายเงินของเดกห้ามปรามเดกอย่าให้ประพฤติการเล่นอย่างที่ว่ามาแล้ว ให้เอาใจใส่ฝึกสอนเดกให้รู้จักธรรมเนียมดี คือให้เรียนหนังสือ ให้เรียนเลขการสิลปสาครวิชาช่างต่าง ๆ แลการวิชาค้าขายทำมาหากินตามนิไสยของเดก ที่จะชอบฝึกหัดสิ่งไดให้ได้วิชาสำรับตัวเดกนี้วิธีอย่างหนึ่ง จะได้เป่นที่พึ่งของเดกต่อไปภายน่า อย่าให้ผู้ใหญ่ทอดธุระให้เดกเล่น ในการที่ไม่เป่นประโยชน์เหมือนอย่างแต่ก่อนเป่นอันขาด ให้คอยเอาใจใส่ระวังคอยเกี่ยวกันข่มขู่อย่าให้เดกเล่นจงได้ อนึ่งให้กองกระเวนซ้ายกองกระเวนขวา แลนายอำเภอ นายกำนันทั้งปวง เข้ารับราชฎรให้รู้ทั่วกันก่อนทุกบ้านทุกเรือน ว่ากำหนดจะให้ลงมือจับตั้งแต่วันอังคาร เดือนสิบเอ็ด ขึ้นสามค่ำ ปีจอสกไป ให้ทหารไปลิศ นายเวร นายอำเภอ นายกำนัน ทั้งปวง ประพฤติให้ต้องตามพระราชบัญญัติหมายประกาศนี้ ทุกประการ อนึ่งห้ามมิให้ทหารไปลิศ แลนายเวร นายอำเภอ นายกำนัน ราษฎรผู้หนึ่งผู้ใด แกล้งใส่โทษจับเดกให้ราษฎรได้ความเดือดร้อนเป่นอันขาด ถ้าผู้ใดแกล้งจับเดกที่มิได้ผิดดังนี้ มีผู้มาฟ้องร้องชำระได้ความเป่นสัตย จะให้ลงโทษตามโทษานุโทษประกาศมาณวันอาทิตย เดือนสิบ แรมสี่ค่ำ ปีจอสกศักราช ๑๒๓๖ เป่นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯ

ปรีวีเคาน์ซิล

วันอังคาร เดือนสิบ แรมสี่ค่ำ ปีจอสกศักราช ๑๒๓๖ ปรีวีเคาน์ซิลได้ประชุมในพระที่นั่ง สมมติเทวราชอุปบัติปฤกษาด้วยเรื่องเคลิคราฟ ได้ไวศ ๓ คนจับ, ๔๕ คนแหน ควรคอวอนแมนต์จะทำ เพราะเหตุว่า ถ้าจะให้กัมปนีทำจะเป่นความลำบากหลายอย่าง แลจะต้องเลี้ยงเงินให้กัมปนีถึงสองพันสี่ร้อยชั่ง เหนควรคอวอนแมนต์จะทำ เพราะมีประโยชนหลายอย่าง คือถ้าคอวอนแมนต์ทำสายเคลิคราฟก็จะลงทุนเท่ากัมปนีเหมือนกัน ได้สายเคลิคราฟไว้ถ้อยความก็ไม่ใคร่จะมี ถึงจะได้กำไรก็ดี ขาดทุนก็ดี คอวอนแมนต์ก็ไม่ต้องการ จะหาผลประโยชน์เป่นกำไรในทางเคลิคราฟนั้นเพราะถ้าสินค้าออกจากบ้านเมืองมากแล้ว บ้านเมืองก็คง

ระเจริญ นั่นก็เป็นประโยชน์แก่คอเวอนแมนต์อยู่เอง เพราะภาษีอากรจะได้ขึ้นมาก ถึงโดยคอเวอนแมนต์จะทำในครั้งนี้แรกก็จะเสียเงินเต็กภุ้มทุน ถ้าเห็นว่าเป็นประโยชน์คนใช้มากมีความเจริญแก่บ้านเมืองก็จะลดหย่อนผ่อนราคาให้น้อยลงเพราะประสงค์ประโยชน์ในบ้านเมืองเท่านั้นเอง ในบัวิเคาน์จึงตกลงเป็นแน่ว่าคอเวอนแมนต์ทำ ในวันนี้แล้วจึงจะได้เอาคำซึ่งตกลงกันนี้ส่งเคาน์ซิลออฟสเตตเสนาบดีตามธรรมเนียม ฯ

คำต่างประเทศถวายไชยมงคล

เซนเนอราล เอฟ กับลู บ่าวสเวิร กงสุยุในดิศเสตศ ถวายพระไชยมงคล แด่พระบาทสมเดจพระเจ้ากรุงสยาม ซึ่งข้าพระพุทธเจ้า มาเฝ้าฝ่าละอองธุลีพระบาท เป็นทูตแทนคอเวอนแมนต์ยุในดิศเสตศ มีความยินดีเป็นที่สุด ในครั้งที่จะได้มาถวายพระไชยมงคล ในวันเฉลิมพระชนม์พรรษาครั้งแต่ ๔๐ ปีมาแล้ว ยุในดิศเสตศ ได้รักษาพระราชไมตรีตามหนังสือสัญญา กับสมเดจพระเจ้ากรุงสยาม นานกว่า ๔๐ ปีแล้ว มีคนยุในดิศเสตศได้มาอาไศรย อยู่ในกรุงเทพ ฯ ลางคนก็เยากจะหาผลประโยชน์ของตัวเอง ลางคนอยากจะสอนพระสาศนา ของพระกฤษโตแลการวิชาสิวิไลเสศ ก็เพราะพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเปนต้น ซึ่งเปนสมเดจพระยรมจนกนารถของพระองค์ มีพระเกียรติยศอันล้นเกิศ เมืองยุในดิศเสตศแลประเทศข้างหวันตกหลายประเทศ ก็ได้มาสนิทกับกรุงสยาม พระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ฯ ทรงพระสติปัญญามากเปนนักปราชญ แลรักใคร่ในการวิชาทั้งปวง จึงได้มีกฤศโปนเดนสมาก ด้วยท่านมีความรักใคร่ในแผ่นดินของท่าน อยากจะให้เจริญขึ้น ความคิดของท่านให้เปนประโยชน์แก่ราษฎรดังนี้ เกิดกาลใหม่ในแผ่นดินสยาม แต่พระบาทสมเดจพระจอมเกล้านั้นสวรรคตเรวนัก เมื่อแรกน่ากลัวว่าจะเกิดอันตราย ในกรุงสยาม ด้วยไม่มีใครจะจัดแจงให้เรียบร้อย แลฝ่าละอองธุลีพระบาทจึงได้อาแบบพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า เปนธรรมเนียมต่อมา แต่สืบเสาะภุกยิ่งกว่าท่านผู้ที่คิดเดิม ประเทศข้างหวันตกที่ยังไม่สู้จะรู้ความในกรุงสยาม ก็ตั้งหน้าตั้งตาคอยจะฟังแต่พระองค์ทรงพิจารณาการหาได้ล้มเลิย ในธรรมเนียมบุราณไม่ แต่ได้ทรงพิจารณาตามรูปความ แลพระองค์ทั้งพระไทยหาความรู้แลวิชาจริง ๆ เหมประจักษแก่ตาคนทั้งปวง ว่าพระองค์จะปล่อยราษฎรซึ่งผูกพันธะอยู่ในที่ชั่ง คือการอะวิชาแลการเสลวทั่วทั้งไลกย ซึ่งเปนสิวิไรเสศ ได้ตั้งรักษุกยสังเกตพระองค์ แลในผู้ที่เอาใจใส่ในราชกิจของพระองค์ราษฎรซึ่งยุในดิศเสตศ ซึ่งเปนคนไทยแล้ว คงจะได้เอาใจใส่เปนที่สุดในการซึ่งพระองค์ได้ทรงจัดแจงนั้น โจนหน่าควรจะได้ผลดังพระราชประสงค์ เพราะว่ามี ๓ สิ่งซึ่งเปนประธาน คือ ฐิติความตั้งมั่นจิตรสิ่งหนึ่ง อำนาจในชั่วที่คิดสิ่งหนึ่ง ความวังในการข้างหลังหนึ่ง ๆ ยุในดิศเสตศ จึงได้รับสั่งให้ข้าพระพุทธเจ้า ถวายพระไชยมงคลแด่พระองค์ ยุในดิศเสตศ ได้เอามีธมาถวายเปนสำคัญ แลจะรับรองในการของพระองค์ด้วยเดมกำลัง ความที่ทรงประพฤติสิ่งไรที่ล่วงแล้ว ฤๅความที่ทรงประพฤติอยู่ในบัดยุบันนี้ เปนความงามความเจริญ มีพระเกียรติยศอันล้นเกิศในอนาคตนั้น ขอให้มีความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปหาที่สุดมิได้ ฯ

ขอทูลถวายแด่ สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระเจ้าแผ่นดินสยาม บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าเปนผู้ว่าการแทนคอเวอนแมนต์ของสมเดจพระนางเจ้าราชินี ในกรุงสยาม ข้าพระพุทธเจ้าจึงขอถวายพระพร ในการที่เฉลิมพระชนมพรรษานี้ ให้เปนไชยสวัสดิมงคล พระองค์ทรงพระปัญญาปรีชาญรู้ แลพระองค์ได้มีสดรประพาศไป ทดพระเนตร์ในเมืองอื่น ๆ แลทรงพระดำริหไคร่ครวญ ในการธรรมเนียมที่ประเทศนี้อย่างนั้น ๆ แลในการที่ทรงผลัดเปลี่ยน ธรรมเนียมในประเทศสยาม พระองค์ได้ทรงปรากฏพระดำริหการโดยสัจโดยธรรม ให้เปนยุติธรรม เพราะฉะนี้ข้าพระพุทธเจ้าหวังใจว่า ในประเทศสยามนี้ จะมีลาภสการแก่ราษฎรมากยิ่ง ๆ ขึ้นไป พระนามแลพระเกรียติยศ ของพระองค์ก็จะเลื่องฦๅชรสืบไปในเบื้องน่า ขอให้พระองค์ผ่านพระราชสมบัติสืบไปในเบื้องน่าสิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำทรงลปีชอบ

◎ ท่านพระยรมวงษานุวงษ ท่านเสนาบดีข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อยแลท่านผู้แทนคอวอมแมนต์ต่างประเทศ ได้มาประชุมพร้อมกันให้พร ในวันเกิดข้าพเจ้าวันนี้ ข้าพเจ้ามีความยินดีชอบใจท่านทั้งหลายเปนอันมาก แลข้าพเจ้ามีความชื่นชมยินดี ด้วยได้เห็นท่านเสนาบดี ซึ่งได้ช่วยทำนุบำรุงแผ่นดินมานั้น แลท่านซึ่งได้รับตำแหน่งที่ปฤกษาราชการ ซึ่งได้ตั้งขึ้นใหม่ในปีนี้ทั้งสองพวก คือที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน แลปรีวีเคานซิล ก็ในเวลานี้ท่านที่เปนเคานซิลลอรทั้งหลาย ได้มาประชุมพร้อมกันในที่นี้ด้วย ข้าพเจ้าได้เห็นท่านทั้งหลายในเวลานี้ ก็เปนที่ชื่นชมมาก เพราะเห็นว่าท่านทั้งหลายจะช่วยคิดราชการทำนุบำรุงในตัวข้าพเจ้า แลทำนุบำรุงแผ่นดินให้มีความเจริญ ด้วยสมสติปัญญาความคิดความอำนาจให้ราษฎรอยู่เยนเปนสุขได้ แลระวังราชการ ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงแลได้ตั้งขึ้นไว้ คือการที่ลิขิตธรรมเนียมหมอบคลานเปลี่ยนเปนธรรมเนียมยืนเดิร แลตั้งเคานซิลออฟสเตต แลปรีวีเคานซิลสำรับช่วยคิดราชการ ทำนุบำรุงแผ่นดินนี้ คงจะไม่เลิกถอนเสื่อมทรามไป ก็การสิ่งไรซึ่งได้ปฤกษาไว้ในเคานซิลว่าจะจัดการนั้น เปนการใหญ่ ๆ หลายอย่าง แต่เห็นว่าจะเปนการที่มีคุณแก่ราษฎรมาก การซึ่งตั้งศาลไปชำระความตามพระนครบาลนั้น ท่านผู้ซึ่งได้รับการไปก็เห็นว่าตั้งใจทำการนั้นโดยซื่อสัตย์สุจริต ให้ความลำเรจได้เปนอันมาก เปนตัวอย่างซึ่งจะให้เห็นว่าการซึ่งจะจัดต่อไปข้างน่านั้น ท่านทั้งปวงคงจะให้ลำเรจได้ทุกประการ คือการที่จะจัดศาลชำระความให้เสร็จได้โดยเรว แลให้ถูกต้องตามยุติธรรม แลจะแก้กฎหมายก่าบ้าง เพิ่มเติมใหม่บ้าง ทีละเรื่องทีละเรื่อง ไปกว่าจะแล้วทั้งสิ้น จารีกนี้เปนการใหญ่ จะอนึ่ง การซึ่งจะลดกระเสียรอายุลูกทาส แลการซึ่งจะห้ามไม่ให้ขายตัวคนต่อไปข้างน่า ซึ่งได้ปฤกษากันอยู่นั้น ก็รวมจะลำเรจไปได้ แลการอื่นอีกคือการซึ่งจะเลิกบ่อนเบี้ย แลการตัวเลขซึ่งจะผ่อนให้เสมอกันนั้น การเหล่านี้ก็เปนการสำคัญ ซึ่งจะจัดให้ลำเรจไปโดยเรวนั้นไม่ได้ แต่ข้าพเจ้าก็ยังไว้ใจอยู่ว่าการที่ได้คิดได้ปฤกษากันเหล่านี้ คงจะไม่สูญเสียเปล่า จะได้ลำเรจไปตามเวลา ซึ่งควรจะลำเรจไปได้เปนลำดับไป ขอท่านทั้งปวง จงช่วยกันตั้งใจคิดจัดการซึ่งได้เห็นว่าเปนดีแล้วนี้ ให้ลำเรจไปจะได้เปนความสุขทั่วกัน แลเปนชื่อเสียงไปภายน่า จะอนึ่ง ท่านทั้งหลายซึ่งเปนผู้แทนคอวอมแมนต์ ต่างประเทศได้มาพร้อมกันในเวลานี้ ข้าพเจ้ามีความยินดีชอบใจท่านทั้งหลายเปนอันมาก สำคัญใจว่าคอวอมแมนต์ต่างประเทศ ซึ่งเปนทางพระราชไมตรี ได้มีความชื่นชมยินดีรักใคร่ในทางพระราชไมตรีเปนอันมาก แลไว้ใจว่าคอวอมแมนต์ต่างประเทศ คงจะมีความยินดี ด้วยเมืองสยามนี้ ซึ่งเปนเมืองจะตั้งตัวใหม่ ให้ได้จัดการทำนุบำรุงบ้านเมืองให้ครบตามกำลังแลอำนาจ ท่านกงสุลซึ่งเปนผู้แทนอยู่ในกรุงนี้ คงจะรักษาทางพระราชไมตรี ให้เรียบร้อยยืนยาวสืบไป ซึ่งท่านทั้งปวงได้มาประชุมพร้อมกัน ให้พรข้าพเจ้าในเวลาวันนี้ แลได้ช่วยรุดโหมโน่นต่าง ๆ นั้น ข้าพเจ้าชอบใจมาก จะให้สิ่งซึ่งเปนใหญ่เปนประธานในสกลโลกย์ จงอนุเคราะรักษาท่านทั้งหลาย ให้มีความสุขความเจริญทุกประการเทอญ จะ

ริโปรตรายงานศาลรับสั่งชำระความ

กรมพระนครบาลทูลเกล้า ๆ ถวายเจดวันครั้งหนึ่ง

◎ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ที่มีชื่อในท้ายหนังสือนี้ ซึ่งเปนกรรมการตั้งตระลาการศาลรับสั่ง ได้พิภาษาคดีกระทรวงกรมพระนครบาล ขอพระราชทานน้อมเกล้าถวายคำนับยังคงทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้ายื่นยอดสารบบความแต่ก่อน ๔ ครั้ง ความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ ฟ้องศาลหลวงประทับ ๔ ยื่นเรื่องราวแก่ใหม่ หัวเมืองยอกส่ง ๕๒ รวม ๖๐ ยื่นสารบบพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๓๑ พระมหามนตรี ๓ พระพิรนทรเทพ ๑๖ รวม ๕๐ รวมความ ๔๘๖ เรื่อง ตั้งแต่ณวันศุกรเดือนสิบขึ้นค่ำหนึ่ง มาจนถึง ณวันพฤหัศบดีเดือนสิบขึ้นเพดค่ำ

ปีขอฉศก ฯะ

๏ นายเวรกรมมหาดไทยหมายส่งความ เมืองนครนายก นายรอดโจทย์กล่าวโทษ นายเรือง นายเมา ว่าต่อยนายแดงน้องนายรอดตาย ๑ เมืองพิจิตร นายผุ้ยโจทย์กล่าวโทษ นายแก้ว นายนน อินแดงคีบ ว่าเปนผู้ร้ายลักผ้าม่วงและสิ่งของ ๆ นายผุ้ยไป ๑ รวม ๒ เรื่อง รวมความหัวเมืองยอกส่งแลยืนสารบบ ยื่นเรื่องราวเก่าใหม่ เปนความ ๑๑๒ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณาตั้งแต่ ณวันศุกร เดือนสิบสองค่ำหนึ่งปีขอฉศก มาจนถึงณวันพฤหัศบดีเดือนสิบสองค่ำปีขอฉศก ฯะ

๏ พระยาราช โยธา ได้ก่ากับศาล ชุนอาญาราช ชุนอรณียาล พิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบ นายแพโจทย์ อินแดงรองจำเลย หาว่าอินแดงรองลักเงินสิบตำลึง ตระลาการถามจำเลยไม่รับ เปรียบเทียบให้จำเลยสาบาล ๆ ได้ โจทย์ไม่คิดใจว่าความ ๆ เลิกแล้วกัน ๑ เรื่อง ฯะ

๏ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ได้ก่ากับศาล ชุนแก บาล ชุนยริรักษ์ พิจารณาความเก่า ลูกชุนปฤกษาวางยท นายจันโจทย์ จันจัน นายเรียม จำเลย หาว่าขว้างปาเรือน ตระลาการพิจารณาเสรจสำนวน ลูกชุนปฤกษาส่งรวางใบสัจให้ผู้ปรับ ๆ ย้อนสัจมา นายจันโจทย์ จันจัน นายเรียม จำเลยยอมเลิกแล้วกัน นายเรียมรับใช้ทุนให้ โจทย์เปนเงินตรา สิบห้าตำลึง ๑ เรื่อง ฯะ

๏ พระพิเรนทรเทพย์ ได้ก่ากับศาล ชุนวิเสศ ชุนราชษา หมื่นฤทธิ์ พิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบ โจทย์จำเลยเลิกแล้วกัน จันจันโจทย์ นายเปี่ยมกำนัน จำเลย หาว่าจับตัวอ้ายกรุดผู้ร้ายลักอ้ายได้ เอาตัวอ้ายัดไว้กับนายเปี่ยมกำนัน ๆ ปล่อยตัวผู้ร้ายไปเสีย ตระลาการเปรียบเทียบให้นายเปี่ยมกำนันใช้ค่าอ้อยให้ โจทย์ ๆ ยอมความแล้วกัน ๑ เรื่อง ฯะ รวมได้พิจารณาแล้วไปความเก่า ๓ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไปเปนความ ๑๒๙ เรื่อง ยังความ ในกรมพระนครบาล ๒๖๐ พร้องศาลหลวงประกับ ๙ ยื่นเรื่องราวเก่าใหม่ หัวเมืองยอกสู่ ๔๕ รวม ๕๒ ยื่นสารบบ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๒๙ พระมหามนตรี ๓ พระพิเรนทรเทพย์ ๑๖ รวม ๔๙ รวม ๑๐๑ รวม ๓๖๐ เรื่อง ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ ฯะ

๏ พระยนตรีญราชไมตรี แชแมน ๑
๏ พระยาราชสุภาวดี ๑
๏ พระยาราชวรานุกูล ๑
๏ พระยากะสาปนกิจโกสล ๑
๏ พระยาราช โยธา ๑
๏ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๑
๏ พระมหามนตรี ๑
๏ พระอินทรเทพย์ ๑
๏ พระพิเรนทรเทพย์ ๑

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๑

ว่าด้วยลักภ

๐ มีพระบรมราชโองการ มารพระบัณฑูรสั่งสิงหนาท ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า คนมีแผลคันถ้าจะห้ามไม่ให้กายังมีที่ว่า ว่าควรจะห้ามอยู่ เพราะว่าแกนช้า หนังถลอกฤๅที่คันนั้นเปนเมกยอกสำคัญ ก็ให้โทศมากกี่ผู้มีบุตรหญิงจะมาชังไว้ ไม่ให้มีผัวนั้น จะต้องการอะไร ถ้าผู้มีบันดาศักดิ์ จะกักบุตรหญิงไว้ไม่ให้มีผัว เพราะกลัวจะเปนละคนด้วยชาติต่ำช้า เพราะบุตรเกิดมาชานับถือชื่อตามหมู่บิดา ถ้าชายชาติต่ำช้ามาเปนผัวหญิงบุตรผู้ดี มีบุตรเกิดขึ้นก็คงจะต้องรู้ต้องเรียกว่าเปนบุตรไพร่ ตามกระกูลบิดาจะเชิกชูตามฝ่ายมารดามิได้ ด้วยเหตุนี้บิดาของหญิงที่มีบันดาศักดิ์จะชังจะกักบุตรหญิงของตัวไว้ ด้วยกลัวจะปะปนละคนด้วยคนต่ำ ๆ ก็ควร เพราะฉนี้ถ้าบิดาหญิง ฤๅมารดาหญิงมีศักดินาสูงตั้งแต่ ๔๐๐ ขึ้นไป ถ้าฝ่ายกระกูลชาย คือตัวชายฤๅบิดาของชายฤๅปู่ตัวผู้ข้างชีก ๆ ของชาย มีบันดาศักดิ์สูงเสมอบิดาหญิงฤๅสูงกว่าบิดาหญิง ถ้าผู้แลบิดายังมีตัวอยู่ มาเปรียบเทียบตลางลับบิดาของหญิงก็เปนคื

ถ้ามิตกลงก็ต้องตัดสินว่าตามแต่ใจหญิงสมัค เพราะฝ่ายชายเป็นบุตรผู้มีบันดาศักดิ์มิใช่หรือ ก็ถ้าฝ่ายชายฤๅบิดามารดาผู้ของชายต่ำศักดากว่าบิดาของหญิงต้องสุดแต่ใจบิดาของหญิง เมื่อบิดาของหญิงไม่วิตกเกียจใจ ด้วยบุตรชั้นชอกแล้วนั้นจะเรียกเอาตัวคืนก็ได้ เพื่อจะเอาตัวมากักขังไว้รักษาตระกูลผู้บันดาศักดิ์ ก็สุดแต่ใจของบิดาหญิงที่มีบันดาศักดิ์ ขะยอมยกให้ก็ได้ ไม่ยอมยกให้จะเรียกตัวคืนมาแล้วไปยอมยกให้คนอื่นก็ได้ ชายที่ต่ำศักดิ์มาล่วงเกินจะให้ทำโทษให้ ฤๅจะให้ปรับไหมเป็นเบี้ยเลมิดให้ก็ได้ ถึงมาขอสมานแล้วก็ไม่คุ้มเบี้ยเลมิดได้ แต่การอย่างนี้ว่าแต่ในเรื่องฝ่ายข้างบิดาหญิงมีบันดาศักดิ์สูง ฝ่ายชายมีบันดาศักดิ์ต่ำ ก็ถ้าฝ่ายชาย ฝ่ายหญิง มีบันดาศักดิ์สูงด้วยกันก็ดี บันดาศักดิ์ต่ำด้วยกันก็ดี ให้ศักสินเอาตามใจหญิงสมัคอย่างเดียว ถ้าหญิงสมัคระกลับมาอยู่กับบิดามารดา ก็ให้กลับมำ ถ้าสมัคระไปกับชายผู้ก็ให้ไป ถ้าได้มาขอสมาระยะผิดแล้วข้างบิดาข้างมารดาหญิงระยับสมาก็ดี ไม่ระยับก็ดีไม่มีเบี้ยเลมิด แต่สิ่งของ ๆ ฝ่ายบิดา ฝ่ายมารดาหญิงหายไป เมื่อเวลาลักภากันเท่าใด ให้เจ้าทัพพยสายาลตราสินไว้ โดยไม่ได้ตราสินด้วยเข้าใจว่าไม่ใช่ ผู้ร้ายอื่น เมื่อมาให้การกำหนดของแม่นยำว่าเฉภาะหายในวันนั้นเวลานั้นเท่าใดสายาลได้ เมื่อระยอมให้แก่บุตรหญิงไปเท่าใดก็ให้ยอม เหลือนั้นให้ชายผู้ลักภาต้องใช้ของสิ้น แต่ผู้ชักสื่อแลพวกเพื่อนที่มากับชาย แลเจ้าสำนักที่ต่าง ๆ ถ้าแม้นลักภากันสูญหายไป ไม่ได้ตัวหญิงไม่ได้ตัวชาย ฤๅไม่ได้ทั้งสองคนจึงควรต้องพ้องต้องเกาะครองเร่งรัดให้สิ่งให้น้ำ ถ้าได้ตัวหญิงตัวชายมาแล้วโทษผู้ชักสื่อแลผู้มาเป็นเพื่อนผู้ลักภาแลเจ้าสำนักให้ยกเสีย แต่การข้างผู้มีบันดาศักดิ์ ยังมีในที่จะว่าไปหลายอย่างอยู่ ถ้าที่อยู่ของบิดามารดา เป็นวังเจ้าบ้านขุนนางผู้ใหญ่มีข้างน่าข้างใน กำหนดกฎหมายนั้นคง คนผู้ล่วงเกินเข้าไป ก็จะต้องให้มีโทษ สมควรแก่วังใหญ่วังน้อยตามบันดาศักดิ์ใหญ่ด้อย ของท่านเจ้าของวังเจ้าของบ้าน อนึ่งผู้มีบันดาศักดิ์สูงต่ำจะว่าตามศักดิ์นั้นเป็นแน่นอนก็ไม่ได้ เพราะผู้มีศักดิ์นาสูงลางจำพวกก็เป็นแต่ผู้ดีชั้นเดียว เมื่อมาข้องมาเกี่ยวกับผู้มีบันดาศักดิ์สืบตระกูลมา หลายชั่วแผ่นดินก็จะต้องรู้ว่าผู้มีบันดาศักดิ์ชั้นเดียว เหมือนกันไหร่ แต่การในเรื่องอย่างนี้ ก็ไม่เป็นวิสัยที่ลูกขุนจะตัดสินได้ ต้องเวียนท่านเสนาบดีให้ตัดสิน ฤๅกราบทูลพระกรุณาให้ทรงตัดสิน เพราะในการในทิดในทางที่ไม่เคย ถ้าตัดสินไม่ชอบกล ก็จะเป็นเยี่ยงเป็นอย่างไป ต้องให้ผู้หลักผู้ใหญ่ตัดสินจึงควร แต่ในการผู้มีบันดาศักดิ์ต่ำผู้มีบันดาศักดิ์สูงกันในการที่ เหมือน ๆ กัน เคยสมาคมกันอยู่แล้วก็ให้ตัดสินว่าสุดแต่ใจหญิง ฤๅสุดแต่ใจบิดามารดาฝ่ายหญิง แลบิดามารดาทั้งสองข้างประนีประนอมกัน ตามเคยบันดาศักดิ์ทั้งสองฝ่าย ถ้าบิดาหญิงเป็นสูงศักดิ์ตัดขาดไม่เอาเป็นธุระ ไม่ภายที่จะว่าถึง ถ้าผู้หญิงคบชายที่ไม่ควรแท้ พระเจ้าอยู่หัวก็จะทรงพระราชดำริห์ตัดสินให้ทำโทษชาย แลจำของหญิงตามอำนาจแต่ผลสิ่งไม่ให้เสื่อมเสียเกียรติยศแก่ราชตระกูลแต่ในการเช่นนี้ ไพร่ผู้ไม่มีบันดาศักดิ์ แลเชื้อสายตระกูลสูงที่ได้ รู้อยู่ทั่ว ๆ กันแล้ว แลมีศักดินาต่ำกว่า ๔๐๐ ไร่ลงไปทั้งสองฝ่าย ไม่ควรที่จะมาทำวุ่นวาย เอาอย่างท่านผู้มีบันดาศักดิ์สูงเลย บุตรหญิงของใคร ๆ จงรวังรักษาของ จงหาผัวให้เป็นที่ชอบใจให้รวย ๆ เถิด ถ้าเกิดเหตุคิดตามผู้ชายไป ก็จะต้องลงโทษตามความใจหญิงสมัค ผู้ลอยลักภาถ้าไม่ได้ขอสมาก็ให้มีเบี้ยเลมิด ของซึ่งหายในเวลาหญิงหนีตามชายไป เจ้าทัพยสายาลได้ว่าหายในเวลานั้น ผู้ลักภาก็ต้องใช้ต้องเร่งรัดให้ ใช้เจ้าของทัพยะของเสมอ ฤๅตามใจเจ้าทัพยะยอมลดยอมให้บ้าง จะให้ว่ายิ่งกว่านั้นไปไม่ได้ เพราะบิดามารดา แลญาติผู้ใหญ่เลี้ยงบุตรหลานไม่ดี ว่าผิดตามการปรกติถ้าการวิบริต คือชายหลอกลวงลักภาหญิงไปแล้ว ไปผ่าฟันรันตีแย่งชิงสิ่งของ ฤๅไปชวนชายอื่นมาข่มขืน ทำยับเยินแลเอาไปขายเป็นคนชั่ว ฤๅหญิงไม่สมัคคุมพวกพ้องมาฉุดคร่าเอาตัวไปด้วยพละการ การเช่นนี้ถึงผู้มีบันดาศักดิ์สูงเป็นเจ้าเป็นนายทำ ก็มีโทษมีความผิดต่อแผ่นดินระบิบเมือง ควรต้องลงพระราชอาญาเสมอ ฤๅใกล้กับโทษผู้ร้ายปล้น บันดาศักดิ์แลตระกูลไม่คุ้ม ผู้ที่ถูกพิพากษาอย่างนี้ ถึงจะไม่ได้ฟื้นโรงศาล ด้วยเหมือนว่าจะเผื่อเข้าไป จะมารังวายฎีกาก็เกียวก็จะรับ แต่การจะเป็นอันฉุดฤๅไม่เป็นอันฉุดจะต้องพึ่งเอาคำหญิงคนกลางเป็นประมาณ เพราะการลางเรื่องฉุดลัก ๆ กันนั้นมี ถ้าหญิงสมัครอยู่กับชาย แล้วจะเอาเรื่องฉุดขึ้นอ้างไม่ได้ อนึ่งหญิงซึ่งตามชายไป โดยความสมัครรัก

ใคร่กันเองบิดามารดาไม่ได้ยอมยกให้ ไม่ได้ขัดแต่งมีทุนมีสินสอดอย่างนี้ ก็ชื่อว่าเปนหญิงไม่ดี ชายจะถือว่าเปนเมียไม่ได้ ถึงมีไม่สมัครอยู่กับชายจะหนีกลับมาหาบิดามารดา แลญาติพี่น้องก็ดีจะตามชายอื่นไปก็ดี ชายที่เรียกว่าเปนผัวนั้น จะตามพ้องร้องเร่งรัดเอาตัว ฤๅจะเอาบังคับแก่ชายชู้ ใหม่ไม่ได้ เพราะมันมิฉนั้นใครให้มีไปฉันนั้นจะตามว่ากล่าวได้แต่สิ่งของ ๆ ตัวที่หญิงลักฉกไปเมื่อวันหนึ่ง แลที่ได้ทำราสีนสาบาลไว้ ฤๅนี่สินเกี่ยวข้องกับผู้อื่นอย่างไรเมื่ออยู่ด้วยกัน ก็ถ้าเมียหญิงอยู่ในเรือนชาย คบชายอื่นเปนชู้เข้ามาในเรือนตัว ชายที่เปนผัวจับได้ ฤๅสืบความได้ชายที่เปนผัวควรจะร้องพ้องว่ากล่าวให้มีโทษปรับไหมเหมือนอย่างผู้ร้ายข้นเรือน แต่เรื่องทำชู้ในเมียให้ยกเสีย เพราะเมียเปนหญิงไม่ดีมาแต่เดิมแล้ว ถ้าบิดามารดา ของหญิงกลับมาดีด้วยยุดรหญิงอุประถัมภ์ค้ำชูให้ทุนรอน ทายกรรมกรณเครื่องเล่าเรือน ฤๅหญิงนั้นมียุดรกับชายที่ตัวตามมา บิดามารดากลับรับรักใคร่ว่าเปนหลาน ตั้งแต่การเมื่อหญิงนั้นดีกับบิดามารดา แลบิดาแลมารดาของหญิงนับถือชายนั้นว่าเปนเขย เรียกใช้สอยกิจการต่าง ๆ เปนปรกติไป เมื่อนั้นชายจะว่าหญิงนั้นเปนเมีย ถ้าหญิงมีชู้จะพ้องร้องชายชู้ ตามลักษณผัวเมียก็ได้ เพราะโทษที่ให้เปนร้ายกลายเปนดีไปเสียแล้ว ประกาศมานี้ให้รู้ทั่วไปทุกโรงทุกศาลว่าเปนพระราชกำหนดใหม่ ให้สุภาตุลาการถือตาม แลอย่าให้ถูกความแกบเอาการที่ว่าในกฎหมายเก่า ซึ่งเปนอันขัดแก่พระราชบัญญัติใหม่นี้ มาว่ากันได้เปนสำนวนถูมเถียงวุ่นวายไป ประกาศพระราชบัญญัติใหม่ มาณวันพุธเดือนเจด ขึ้นเจดค่ำ ปีมโรงสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๓๐ ฯ

ว่าด้วยผู้ที่จะถวายฎีกา

๏ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ๆ ให้ประกาศแก่พระราชวงษานุวงษ แลข้าทูลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือน ในพระบรมมหาราชวังบวรราชวังให้ทราบทั่วกันด้วยเมื่อก่อนแต่ปีนี้ไปคดีหลายเรื่อง ลูกขุนปฤกษาฉิด ๆ ไปบ้างมีผู้ร้องถวายฎีกา มีพระบรมราชโองการให้เรียกคำปฤกษามาทรงทอดพระเนตร ครั้นบางทีทรงพระราชดำริห์เห็นแล้วลูกขุนบางนายออกตัวว่าไม่ทราบตัวบ้างอยู่บ้าง มิได้มารับราชการบ้าง ลูกขุนผู้เรียงฉีกเอาชื่อไส่ลงคงเก็ง จึงมีพระบรมราชโองการตำรัสสั่งว่า ตั้งแต่กาลนี้ไปลูกขุนผู้ใดจะลงชื่อในคำปฤกษาพร้อมกันก็ดี จะลงในคำชี้แย้งก็ดีในคดีเรื่องใด ๆ ให้ลงลายมือเขียนชื่อตัวเอง ฤๅถ้าให้คนอื่นเขียนก็ให้เขียนลงในกระดาษขาวแล้ว ประทับตราตามตำแหน่งของตัว แล้วจึ่งผนึกเข้ากับสมุดคำปฤกษา ฤๅลงชื่อแล้วประทับตราตามตำแหน่งในใบสัดย ทับหลังสัดย์แลสั่งพ้องทุกนายในคดีทุกเรื่องบันดาที่ตัวได้ปฤกษา ตั้งแต่นี้มาการใด ๆ ซึ่งลูกขุนได้ปฤกษานั้น เมื่อลูกขุนผู้ที่ประชุมปฤกษาในเรื่องนั้น ๆ เมื่อใหนพร้อมกันรวิรงความลงแล้ว ก็ลงชื่อเองบ้างสั่งให้ผู้อื่นเขียนแทนบ้างแล้ว ประทับตราตามตำแหน่งไว้เปนสำคัญ ทุกเรื่องตามพระราชโองการตำรัสสั่งนี้มาจนแล้ว ภายหลังรายฎีกามาร้องถวายฎีกา ข้างเสมียนเขียนมาบ้างมาให้การคดี ให้พนักงานเรียบเรียงที่กรมสัมพระราชวังบ้างเมื่อเรื่องราวถวายแล้ว ครั้นได้ทรงทอดพระเนตรเรื่องราวบางเรื่องทรงตัดสิน ให้ผู้ถวายฎีกาแลเสียเปรียบไปตามความในคำของผู้นั้นเองบ้าง โปรดให้มีกระทู้ซักถามข้างผู้ถวายฎีกากลับให้การว่า ตัวไม่รู้หนังสือเขียนไม่ได้จ้าพนักงานฤๅผู้รับเขียนแต่งความผิดไป ไม่ต้องความจริงบ้าง เขียนเกิน ๆ ขาด ๆ บ้าง เปนที่หุ่มเถียงกันเนือง ๆ หลายเรื่อง เพราะฉนั้น แต่นี้สืบไป มีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศทั่วไปทุกตำแหน่ง ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ผู้ใดจะทำเรื่องราวทูลเกล้า ๆ ถวาย ว่าด้วยเหตุสิ่งใดก็ดี ก็ให้ลงชื่อเปนลายมือของตัวในที่ ที่ว่าข้าพระพุทธเจ้า (ชื่อ) ดังนี้ เปนสำคัญทุกฉบับ ถ้าราษฎรจะทำเรื่องราวฎีกาทูลเกล้า ๆ ถวาย ด้วยไปให้จ้าพนักงานกรมล้อมพระราชวัง เรียงความแลเขียนเรื่องราวให้ เมื่อเรื่องราวแต่งเขียนแล้ว ให้ผู้แต่งอ่านให้เจ้าของเรื่องราวฟังแล้ว ให้เจ้าของเรื่องราวรับไป ว่าให้ผู้อื่นอ่านให้ฟังให้หลายครั้งแล้ว ลงชื่อเปนลายมือของตัวประจำเปนสำคัญ ฤๅว่าผู้อื่นที่ตัวเชื่อถือลงชื่อหมายลายมือแทนในเรื่องราวนั้น ทุกฉบับ ว่าข้าพระพุทธเจ้า (ชื่อนั้น) ชอบใจแล้ว

จึงนำมาถวายให้เป็นที่ชื่อพึงใคร่ถือไม่ได้ อนึ่งบางทีทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระราชวงษานุวงษ แลท่านเสนาบดีแลข้าทูลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ ๆ ปฤกษาด้วยข้อราชการใด ๆ ฤๅเรื่องราวสิ่งผู้ใหญ่ผู้น้อย เป็นอันมากจะเข้าชื่อกัน จะกราบบังคมทูลพระกรุณาว่าด้วยเหตุสิ่งใด ๆ ก็ให้ลงชื่อด้วยลายมือของท่านผู้นั้น ๆ ฤๅประทับตรามาเป็นสำคัญของทุกครั้ง อย่าให้เป็นที่ทรงรังเกียจว่าผู้อื่น เอาแต่ชื่อท่านบางองค์บางคนไม่ให้หนไม่ให้ฟัง คำปฤกษาแลเรื่องราวนั้นเลย จงทำมาใส่ชื่อตามยังคัยมานี้ให้ทั่วกัน ประกาศมาณวันพฤหัศบดี เดือนสิบเอดขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีมะเมียสำฤทธิศก เป็นวันที่ ๒๓๗๑ ในราชกาลประจุบันนี้ ฯะ

เดือนสิบเอ็ด

๑ ด้วยคำที่เขียนว่าฆ่าย ไม่มีในคำไทยโบราณจริง ๆ เลย เป็นแต่คำชาววัดชอบรู้อะไรมิรู้เขียนเชื่อนเชือนไม่ได้ การหลวงเก่าไม่เคยใช้เคี่ยวนี้ก็ไม่ใช้ ชาววัดจะชอบรู้ ก็ให้เขาชอบยาลำยาฬีไปเถิด จะล่วงมาชอบคำไทยลบล้างของเดิมไม่ได้ มิใช่การงานความรู้ของชาววัด ฯ เป็นแต่คนโชษมีความรู้ชั้นช้างวัก ไม่ได้มีความรู้ แต่อ่านเขียนเรียนในกระบวนราชการเชื่อนักไม่ได้ คำว่า ฆ่ายในภาษาไทยไม่มี มีแต่ฆ่าย กับ ภาย แต่ชาววัดแหนจะสันกดไม่ได้ จึงเขียนปะปนเลอะเทอะกันไป ทำให้เป็นอย่างใหม่ขึ้น ภาย พาย ทั้งนี้คำไทยมีสองอย่าง เสียงเหมือนกันแต่อย่างหลังนั้นใช้เขียนชื่อลม อย่าง พระพาย แปลว่าเทวดาที่ให้เกิดลม ฤๅตัวลมก็เรียกพระพายด้วย อย่างคำว่าพระพายพัดเมื่อยนำมาแล้ว ๆ อันนี้ก็ควรว่ามาแต่คำนอก ที่เรียกชื่อชื่อคำภิรที่แต่งด้วยภาษานั้นว่าบาฬี แลอ่านชอบตามเสียงเขมรไปว่าบาพี้นั้น ทั้งใครที่ยังไม่เคยพบภาสาลาติง ภาสาอังกฤษแต่ก่อนเลย แลมีบาทหลวงฤๅครูประเดิดเดียด มาสอนศลอศปล ด้วยภาสาลาติงในยิยลิยา ฤๅภาสาอังกฤษในโยบลิ่ก่อนคนที่รับรีดก็จะเรียกภาสาลาติง ว่าภาสายิยลิยา ฤๅภาษาอังกฤษว่าภาสาโยบลิ นั้นแล คำว่าพายนี้แปลชื่อลมอย่างว่าพระพายดังว่าแล้ว แล้วจะมาเป็นชื่อของกิริยาที่คุยน้ำให้เรือเดินอย่างว่าพายเรือด้วย คนที่คุยน้ำให้เรือเดินก็เรียกว่าพลพาย ถึงพายฤๅผีพาย พวกพายคนพายด้วย เครื่องมือที่คุยน้ำก็เรียกว่าพาย ดังพัดแลอันแลอื่น ๆ ด้วย คำอย่างนี้ถึงในอังกฤษก็มีอย่างนั้น พาย คำนี้สำแดงความโยกได้ โหวให้คืน ภาย คำนี้มีที่ใช้อยู่ ๔ สถาน ภายใน ภายนอก ภายน่า ภายหลัง ฆ่ายใช้ ไม่ได้ ในที่นี้ชาดหนึ่งกับ ภายใน ภายนอก สำแดงโอกาศต้องภายใน ภายนอก กายตัว วัง บ้าน เมือง เรือน โรง เรือ ป่า ภูเขา พิภพ จักรวาฬ แลอื่น ๆ ฤๅคำว่า ภายในนั้นใช้ว่ากาลเวลาก็มีบ้าง คือภายในวันนี้ คืนนี้ ทุ่มนี้ โมงนี้ ภายนอกไม่ลู่ใช้ด้วยกาลเวลา มักว่าก่อนหลังฤๅน่าหลังไป ภายน่า ภายหลัง มักใช้ ว่าด้วยการเวลาใกล้มาก อย่างว่า รฦก ภายหลังภูเกิด นานไปภายน่าจะมีจะเป็นอะไร ๆ ภายหลังแปลว่าการที่ล่วงมาแล้ว ภายน่าแปลว่าการที่จะมาใกล้มาก แต่บางทีเขาก็มาพูดในโอกาศถิ่นที่ก็มีบ้าง อย่างว่าภายน่ายังภายน่านึ่ง ภายหลังเรือน ภายหลังโรง มีสิ่งนั้นสิ่งนี้ อย่างที่เขาก็พูดกาลแลโอกาศกรวมกัน อย่างว่าตัวไปที่อื่น ภายหลังที่บ้านเรือนมีเหตุขึ้น ตัวจะไปไม่รู้ว่าเหตุอันใดจะมีในภายน่า ฤๅคนที่เดินในกระบวนแห่นแถวไป เขาก็พูดกันว่าข้าไปภายน่า ฤๅข้างน่า ภายหลัง ฤๅข้างหลัง เป็นอย่างไงไม่รู้ จ้าไปข้างหลังฤๅภายหลัง ข้างภายน่า เป็นอย่างไรข้าไม่รู้ ในที่เช่นนี้กาลกับโอกาศปะปนกันอยู่ ว่าแต่ใกล้มากแล้วภายน่าภายหลังใช้พูดถึงการเวลา ภายในภายนอกพูดถึงที่ ถ้าจะว่าภายบน ภายล่าง ภายใต้ ภายเหนือ ภายซ้าย ภายขวา หมายเอาโอกาศว่าทั้งภายใน ภายนอก ก็ดูเหมือนจะว่าจะควรพึ่งใช้อยู่แต่คำคนโบราณเขาไม่ลู่ใช้ จะว่าไปกลัวจะเป็นอุตริไป ฆ่าย คำนี้ไม่มีในหนังสือเก่า ๆ เลย แต่ทุกวันนี้แหนแต่หนังสือชาววัดเอามาเขียน ในที่ควรว่า ภาย คะแหนชาววัดจะหลงไหลเชอะแชะปะปน ด้วยคำว่าฆ่ายตกกระมัง คำว่า ฆ่าย คำนี้ในราชการใช้มาก หมายพวก หมายแหล่า หมายหมู่ หมายกอง ไม่ว่าด้วยการแลโอกาศ ดัง ภาย เลย ที่ใช้ฆ่าย นั้นดังนี้ คือข้าราชการ ฆ่ายน่า ฆ่ายใน เกณฑ์ฤๅอยู่นั่งเฝ้าฆ่ายซ้าย ฆ่ายขวา ฆ่ายน่า ฆ่ายหลัง ฤๅในการถือความ แลศึกสงคราม ก็ว่าฆ่ายไหนว่าอย่างนี้ ฆ่ายพม่าว่า

อย่างนั้น ทำแลคิดอย่างนี้อย่างนั้น ฝ่ายเรา ฝ่ายเขา ฝ่ายพระสงฆ์ ฝ่ายคฤหัฐ คำว่าฝ่าย คือหมายหมู่เหล่า ต่าง ๆ ที่เปนคู่ ๆ แต่กิริยาอาการร่วมกัน ฤๅผิดกัน ระว่าถึงนั้นร่วมกัน คือว่าเปนไมตรีกันยอมความกันทั้งสองฝ่าย ขัดกันคือว่าสองฝ่ายเปนข้าศึกกัน ฤๅยักย้ายทำไม่เหมือนกัน แลอื่น ๆ คำว่าคงหมายชี้แจงแยกพวกเหล่า ให้เปนแผนกไม่ปะปนกันว่า ฝ่ายก็ไม่มีเลย อำไทยเขียนอีกคำหนึ่งว่า ฟาย คำนั้นแปลว่าของสิ่งหนึ่งในฝ่ามือข้างเดียวที่ไม่ให้ล้นเข้า ฤๅถ้าเปนกิริยาคนร้องไห้ คำคนมากพูดว่าเชดน้ำตาแล้ว คำที่ ๆ สูง ๆ เขาไม่ว่าเชดเขาว่าฟายน้ำตา แลอีกอย่างหนึ่งผู้ที่ทำการหลายอย่างมักได้หลายอย่าง เขาว่าผู้นั้นฟูมฟาย คำว่าฟายมีที่ใช้สามอย่างเท่านี้ คำว่าฝ่ายนี้ อยากระของเลยไม่ให้ใช้ เพราะไม่เปนคำไทยเลย ระ

◎ ประกาศมาให้คนเขียนหนังสือทั้งปวงทราบทั่วแล้วสังเกตใช้ให้ถูกในที่ควรระว่า (กับ) ว่า (แก่) ว่า (แด) ว่า (แต่) ว่า (ต่อ) ว่า (ใน) ว่า (ยัง) จงสังเกตให้แน่แล้วใช้ให้ถูก อย่าให้เปนกับไปทุกแห่ง แลอย่ากลัว (กับ) งกเงิ่นไป ร

คนสองคนสามคนขึ้นไปทำกิริยาเหมือนกัน ใช้ว่ากับ ผัวนอนกับเมีย ผัวอยู่กับเมีย นายไปกับบ่าว คนหนึ่งนั่งพูดเล่นกับคนหนึ่ง นายบ่ฤกมากับบ่าว บุตรร่วมสุขทุกขกับบิดามารดา ลูกค้าซื้อขายกับชาวบ้าน ชุนนางเรรากับแขกเมือง สดอนเล่นกับตลก คนหนึ่งวิวาทกับเพื่อนบ้าน ผู้ร้ายตีรันกันกับเจ้าเรือน คนโทษไปกับผู้คุม อื่น ๆ เช่นนี้มากมายนักเอาที่คนสองคนสามคน ฤๅมากทำกิริยาเดียวกัน ทำด้วยกันจึงใช้กับ ร อนึ่งถ้าเปนของที่ไปด้วย, มาด้วย, อยู่ด้วย, ได้มาด้วย, เสียไปหายไปด้วยกัน, ก็ว่ากับได้ เหมือนคนหนึ่งคนไปกับย่ามของตัว, ไปกับดาบแลปืนของตัว, ก็ว่าได้ คนมากับหายสิ่งของ, คนแก่มากับไม้ก้าว, คนมากับช้าง, กับม้า, กับโค, กับกระบือ, คนอยู่กับที่นา, ของเกบไว้กับเงิน, ข้าวสารเลี้ยงอยู่ด้วยกัน, คนได้ของมากับค้า, ได้ความมากับสิ่ว, เงินมากับดินดำ, โค้วเวียนมากับวัว, ตีไฟไหม้เสียกับผ้า, เงินหายไปกับถุงด้วยกัน, ของก็ดี สัตวก็ดี คนก็ดี อยู่ด้วยกัน, ไปด้วยกัน, ทำไรด้วยกัน, ต้องที่จะออกชื่อด้วยกัน ว่ากับได้สิ้น คือเงินกับทอง, ม่อยชากับเชิงกราน, บังเหียนกับม้า, ทพกกับโค, สายสนตกายกับกระบือ, นกกับกรง, ทหารกับปืน, คนกับช้าง, ม้ากับรถ, โคกับเกวียน, คนกับรองท้าว, ร่มกับรองท้าว, ช้างกับม้า, สากับฆ้อง, บุตรกับบิดา, ข้ากับเจ้า, เรือกับคนอไร ๆ เปนอันมาก ที่ไปด้วยกันมาด้วยกันอยู่ด้วยกัน ทำไรด้วยกัน ว่ากับได้หมด แต่ถวาย, แสให้, แสรับ, แสวิยาเอา, บอกล่า, ว่ากับไม่ได้เลย ทูลกล้าทูลกระหม่อมถวายในหลวง, ในพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ถวายในเจ้าต่างกรม กำนันในท่านเสนายตี ถวายพระพรแดพระเจ้าอยู่หัว, กราบทูลพระกรุณาแดพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว, กราบทูลในเจ้าต่างกรม, เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม เรียนต่อท่านเสนายตี, แจ้งความต่อผู้สำเรรราชการเมืองกรมการ, พ้องต่อลูกขุนณสาลหลวง, ให้ใช้ใน, แด, ต่อ, โดยสมควร นอกว่านี้ใช้แก่ คือพระราชทานแก่, ให้แก่, บอกแก่, แจ้งความแก่, ทำโทษแก่, ลงโทษแก่, ใคร ๆ อไร ๆ ว่าไม่สุดแล้วคำที่ต่อกับ แจ้งแก่, ร้องเรียนแก่, ทำคุณแก่, ทำให้แก่, บอกให้แก่, แจกจ่ายแก่, เสียไปแก่, ลงพระราชอาญาแก่, ให้ปรับไหมแก่, ได้แก่, เสียแก่, ไว้แก่, ไว้ในแก่, ไว้ความแก่, เอนดูแก่, เหนแก่, ให้อ่อยคำแก่, ยอมแก่, โกรธแก่, ดุษยาแก่, ทรัพย์มรฎกตกแก่ ทำร้ายแก่, เสียสินบนแก่ มีประโยชน์แก่, มอบหมายแก่, ไว้อุระแก่ ให้สิลให้พรแก่, สมควรแก่, จงมีแก่, สงสาแก่, อนุเคราห์แก่, ขายให้แก่, ให้ช่องแก่, แลอื่น ๆ ที่คล้ายกันให้ว่าแก่, อย่าว่ากับเลย เหมือนคำที่จะควรว่าแต่นั้น คือวับแต่, ขอแต่, เอาแต่, เรียกเอาแต่, ได้รับพระราชทานแต่, ได้อนุเคราห์แต่, เรียกภาษีแต่, เอามาแต่, ฟังแต่, มาแต่, ซื้อมาแต่, เรียกเอาแต่, เกบเอาแต่, รู้แต่, แลอื่น ๆ ใช้แต่ในที่ว่าด้วยต้นทางมา ประกาศมาณวันพฤหัศบดี เดือนยี่ แรมห้าค่ำ ปีมเมียอัฐศก ระ

ว่าด้วยให้ยื่นบาญชีเบี้ยหวัด

◎ ด้วยพระยาราชวรานุกูลวิบูลยภักดีพิริยพาหะราชปลัดทูลฉลองกรมมหาดไทย รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าใส่กระหม่อมทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสั่งว่า ธรรมเนียมแต่ก่อนถึงกำหนดยื่นบาญชีเบี้ยหวัด ขุนหมื่นในเบี้ยหวัดขุนหมื่นตัด ขุนหมื่นขึ้น กรมใดเป็นกรมขึ้นมหาดไทยสมุบาญชีทำยื่นกรมมหาดไทยฉบับหนึ่ง ยื่นขุนอนรักษ์ฉบับหนึ่ง กรมขึ้นพระกระลาโหมสมุบาญชีทำยื่น กรมพระกระลาโหมฉบับหนึ่ง ยื่นขุนอนรักษ์ฉบับหนึ่ง เดือนใดจะเกณฑ์ขุนหมื่นจ่ายราชการมากน้อยเท่าใด เจ้าพนักงานกรมมหาดไทยกรมพระกระลาโหมเป็นผู้เกณฑ์ แต่กรมพระสุรัศวดีหารู้จำนวนขุนหมื่นจำหน่ายแลคงมากน้อยเท่าใดไม่ นั้นให้กรมมหาดไทย กรมพระกระลาโหม หมายบอกข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนให้รู้ทั่วกันว่า ตั้งแต่นี้สืบไปภายน่าถึงกำหนดยื่นบาญชีเบี้ยหวัด กรมขึ้นมหาดไทย ให้สมุบาญชีทำบาญชีเบี้ยหวัดยื่นกรมมหาดไทยฉบับหนึ่ง ขุนอนรักษ์ฉบับหนึ่ง กรมสุรัศวดีฉบับหนึ่ง กรมขึ้นกรมพระกระลาโหมให้สมุบาญชีทำบาญชีเบี้ยหวัด ยื่นกรมพระกระลาโหมฉบับหนึ่ง ขุนอนรักษ์ฉบับหนึ่ง กรมพระสุรัศวดีฉบับหนึ่ง ถ้ามีราชการจะเกณฑ์ขุนหมื่นซึ่งมีเบี้ยหวัดขุนหมื่นตัด ขุนหมื่นขึ้นจำนวนเดือนใดเป็นขุนหมื่นมากน้อยเท่าใด ก็ให้กรมมหาดไทยให้กรมพระกระลาโหม กรมพระสุรัศวดีพร้อมกันชำระบาญชีจ่ายขุนหมื่นให้น้อยด้านทำการต่าง ๆ ให้หมั่นอย่างกรมมหาดไทย กรมพระกระลาโหม กรมพระสุรัศวดีกำกับกันชำระหาง่าวเสมอไพร่หลวงจ่ายเดือนมาแต่ก่อน อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง หมายมาณวันอาทิตย เดือนสิบ แรมเก้าค่ำ ปีจอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ ฯ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

◎ ขอแจ้งความมายังท่านทั้งหลายให้ทราบ ด้วยหนังสือในโรงพิมพ์หลวงนี้เป็นเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้คัดไว้ใช้ในราชการจนภอพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพเจ้าหน่วงท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชญัญญัติแลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤาไม่ได้แจกจะต้องการทราบบ้างก็จะไม่มีที่หาได้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใดซึ่งอยากจะทราบราชการให้เฉียดเคียงบ้าง ข้าพเจ้าได้รัดสมุดนั้นไว้พร้อมเพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกอีกก็เป็นการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

◎ พระราชบัญญัติเคาน์ซิล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
◎ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน พยวันฐากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
◎ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีฝ่ายอากร ราคา เล่มละบาท

หนังสือสอนเลก

ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงสารประเสริฐคิดขึ้นใหม่

◎ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
◎ วาหนิตนิกร ราคา เล่มละบาทหนึ่ง
◎ จักษรประโยค ราคา เล่มละบาทหนึ่ง
◎ สังโยคพิธาน ไวพจนพิจารณ์ พิศาลการันต
สามอย่างรวมเป็นเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
ถ้าสี่เล่มรวมเย็บเป็นเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท
◎ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท
◎ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

◎ กลสัตว์แลบัญชีราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท
◎ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารจีน ราคา เล่มละบาท
◎ บิศาจปกรณัม มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท
ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังเทอญ ฯ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ ฉบับเบอร์ ๒๐๗ วันอาทิตย เดือน ๑๑ ขึ้น ค่ำ ๑ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๒๒

ว่าด้วยผู้ซึ่งจะทูลเกล้า ๆ ถวายหนังสือ

๑ มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศข้าราชการทราบทั่วกันว่า ผู้ใดซึ่งจะทำหนังสือตอบคำปฏิกษา ฤๅจะทำเรื่องราวจะทูลเกล้า ๆ ถวาย ด้วยเรื่องไรเหตุไรก็ดี คือหนังสือที่จะทูลเกล้า ๆ ถวายทุกอย่าง ให้ลงวันเดือนปีศักราชด้วย ทุก ๆ ครั้ง อย่าให้ทำมาเปล่า ๆ เหมือนอย่างแต่ก่อน อนึ่งผู้ซึ่งจะทำเรื่องราว ฤๅจะจดหมายข้อความจะทูลเกล้า ๆ ถวายดังเช่นว่ามาแล้วนั้น ให้เขียนด้วยกระดาษลงเส้นหมึกทั้งสิ้น ห้ามไม่ให้เขียนด้วยสมุดดำ ฤๅเรียนด้วยกระดาษลงเส้นดินสอดำเป็นอันขาด ยกเสียแต่ร่างกฎหมายฤๅเรื่องความซึ่งยังไม่ตกลงกัน และบาญชีใหญ่ ๆ ซึ่งไม่สู้สำคัญและเป็นคู่ร่าง เพื่อจะได้ลบถ้อยแก้ไขได้ง่ายนั้น จึงให้เขียนด้วยสมุดดำ จะทูลเกล้า ๆ ถวายได้ ประกาศมาณวันอังคารเดือนสิบแรมสิบเอดค่ำปีจอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ พระยาอนุรักษราชมณเฑียร รับพระบรมราชโองการ ฯ

ว่าด้วยจะประกาศต่าง ๆ ลงในราชกิจจานุเบกษาทีเดียว

๑ มีพระบรมราชโองการ มารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศข้าราชการทุกหมู่ทุกกรม ฝ่ายทหารพลเรือนในกรุงและหัวเมือง ให้ทราบทั่วกันว่า พระราชบัญญัติเลขคำประกาศและบาดหมายในราชการทั้งปวง ซึ่งจะไม่ต้องการให้ทั่วถึงราษฎรนั้น จะลงในหนังสือราชกิจจานุเบกษาทั้งสิ้น เพราะเป็นหนังสือพิมพ์ประกาศราชการออกจากพระบรมมหาราชวัง ประทับตราแผ่นดินช้างน่าหนังสือเป็นสำคัญ ควรจะเชื่อฟังเป็นแน่ได้อยู่แล้ว แลยังมีข้าราชการบางคนบางกรม ซึ่งยังไม่ได้รับหนังสือราชกิจจานุเบกษาเลยทีเดียวก็มี บางทีก็ได้รับไปแล้วบ้างก็ไม่ได้อ่านมิได้ทูลยกเลยทีเดียวก็มี เพราะฉนี้มีราชการสิ่งไรขึ้นฤๅมีราชการสิ่งไรมาแล้ว ข้าราชการทั้งปวงก็ไม่ทราบสิ่งไร จะให้ต้องตีพิมพ์แจกอีกฉบับหนึ่งฤๅ ฤๅจะเชื่อกระดาษไทยที่ลอกคัดกันเขียนผิด ๆ ถูก ๆ ข้าราชการทั้งปวงควรจะต้องมีหนังสือราชกิจจานุเบกษา สำรับกรมทุก ๆ กรม เพื่อจะให้ผู้ใหญ่ผู้น้อยในกรมนั้น ทราบราชการทั่วกันและราชการต่อไปนี้ ถ้าเป็นการไม่ต้องทั่วถึงราษฎร ก็จะไม่ตีพิมพ์แจกต่างหากเลย ต่อการสิ่งไรซึ่งจะต้องทั่วถึงราษฎร เหมือนหนึ่งประกาศห้ามไม่ให้ตกเล่นการพนันต่าง ๆ ซึ่งควรจะต้องรู้ทั่วไปในราษฎรทั้งปวง จึงจะให้ลงพิมพ์ใบเลกประกาศให้ทราบทั่วกัน ถ้าผู้ใดไม่หยากจะอ่านราชกิจจานุเบกษา ก็ให้งมอยู่นั่นเถอะ อนึ่งข้อราชการใด ๆ ซึ่งควรจะบาดหมายให้รู้ทั่วกันจะออกจากกรมใด ๆ ก็ดี ถ้าควรจะลงในราชกิจจานุเบกษา

ก็ให้นำมาส่งที่โรงพิมพ์ ในพระบรมมหาราชวังจะได้ลงประกาศให้ทราบทั่วกันประกาศมาณวันอังคารเดือนสิบแรมสิบเอดค่ำปีจอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ พระยาอนุรักราชมณเฑียรรับพระบรมราชโองการ

แจ้งความเรื่องค่านา

● วันอังคาร เดือนสิบ แรมสิบเอดค่ำ ปีจอฉศก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งปรีวีเคาน์ซิลลอร์หกนายคือ

● พระยาพิพิธโกษา ม.ม.	๑
◎ พระยาอาหารบริรักษ์ ต.จ.	๑
● พระมหาเทพ	๑
● พระราชเสนา ภ.ช.	๑
◎ พระนรินทรราชเสนี	๑
◎ หลวงวิจารณ์จักรกิจ ภ.ม.	๑

ให้ไปชำระความรายพระยานครครีธรรมราช ยื่นบาญชีซึ่งข้าหลวงเสนาออกไปเกบเงินค่านา เมืองนครครีธรรมราช ได้ลงเงินน้อยกว่าที่เกบได้นั้นหลายร้อยชั่ง พณหัวเจ้าท่านสมุหพระกระลาโหม ได้สั่งเรื่องราวไปยังพระยาอาหารบริรักษ์เจ้าพนักงานกรมนา พระยาอาหารบริรักษ์ได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ปรีวีเคาน์ซิลเปนกองมีกิตติ์ชำระให้แน่แท้แลจริง อนึ่งเรื่องส่วนซึ่งราษฎร อพยบส่วนยังตกค้างอยู่กับนายระวาง บักนั้นจะเดินส่วนใหม่ ให้กองมีกิตติ์ตรวจชำระดูให้ชัดเจนด้วย จุนหลวงพระไกรสีหเปนผู้รับสั่ง

ประกาศลูกทาษ

◎ มีพระบรมราชโองการ มารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ในพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว สัมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ให้ประกาศแก่พระราชวงษานุวงษ แลข้าทูลอองธุลีพระบาท ฝ่ายทหารพลเรือนซ้าย ขวาน่าใน กำนันอำเภอรั้วแขวง แลประชาราษฎรทุกจังหวัด ในกรุงเทพ ฯ หัวเมืองฝ่ายใต้ฝ่ายเหนือ บันดาผู้ที่มีข้าทาษ แลผู้ซึ่งเปนทาษเปนเชลยให้รู้ทั่วกัน ด้วยทรงพระราชดำริห์พร้อมด้วยท่านเสนาบดี แลที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ว่าตั้งแต่นี้สืบไป ให้จำนับยนายเงินผู้มีทาษ ตั้งแต่ คนหนึ่งสองคน เก้าคนสิบคน เก้าครัวสิบครัว ให้ตรวจตราลูกทาษของตัวซึ่งเกิดในเรือนเบี้ย ว่ามันเกิดในปีมโรงสัมฤทธิศก ปีมเสงเอกศกเปนต้นไป จะมีชายหญิงสักกี่คน แล้วให้พร้อมด้วยอำเภอกับตัวทาษ สักหลังสารกรมธรรม์ไว้เปนแผนก ว่าอ้ายอีมีชื่อเกิดในปีมโรงสำฤทธิศก เปนต้นไป อายุได้เท่านั้นปี จงให้มีไว้ทุก ๆ ฉบับสารกรมธรรม์ ถ้าลูกทาษเกิดในเรือนเบี้ย ตั้งแต่ปีมโรงสำฤทธิศกมาไม่มี ฤๅมีแต่ลูกทาษซึ่งเกิดในปีเถาะนพศก ปีขานอัฐศกพ้นขึ้นไป ก็ไม่ต้องสักหลังสารกรมธรรม์ไว้ อนึ่งตั้งแต่ปีมโรงสัมฤทธิศกต่อไป ผู้มีสันดรพัยว์รับช่วยไถ่ ผู้คนข้าทาษชายหญิงมาเปนทาษ ก็ให้ตรวจตราดูอ้ายอีลูกทาษซึ่งช่วยไถ่มาใหม่ ว่าจะมีลูกทาษเกิดในปีมโรงสำฤทธิศก เปนต้นมาบ้างฤๅไม่ ถ้ามีดีกมาบ้างแล้วไซร้ ก็ให้อำมาตย์กำนันพร้อมกันกับตัวทาษสักหลังสารกรมธรรม์ ไว้เปนแผนก ส่วนอ้ายอีลูกทาษซึ่งดีกมาว่าอ้ายอีมีชื่อนั้นอายุเท่านั้นปีจงทุกราย อย่าละเมินพิณาสเสียเปนอันขาดครั้นโปรดเกล้า ฯ ให้ออกพระราชบัญญัติเมื่อใด จึงให้จำนับยนายเงินแบ่งเงินในสารกรมธรรม์ มาลงเปนเงินค่าตัวส่วนลูกทาษตามพิกัดกระเษียรอายุ ซึ่งมีในพระราชบัญญัติเรื่องลูกทาษมาตราที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ นั้น ต่อไปภายน่าตัวทาษจะวางเงินไป ๆ มา ๆ จะได้ดีกราคากระเษียรอายุลูกทาษขึ้น ๆ ลด ๆ ให้ลูกต้องกันโดยง่าย ตามในพระราชกำหนดบัญญัติไว้ในมาตรา ๓ โนน กับอนึ่งเจ้านายเงินซึ่งมีสารกรมธรรม์ประทับตราอำมาตย์อยู่แล้ว จะสักหลังสารกรมธรรม์แบ่งลูกทาษครั้งนี้ ห้ามอย่าให้อำมาตย์เรียกเอาเงินค่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดกับเจ้านายเงินฤๅตัวทาษ ถ้าเจ้านายเงินเอาสารกรมธรรม์มาให้สักหลังเมื่อใด อย่าให้อำมาตย์เรียกสักช้าทำให้เสียเวลา ของผู้ที่มาทำเปนอันขาด ประกาศมา ณวันพฤหัศบดีเดือนสิบแรมสิบสามค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ จะ

Thursday last Quarter 15 Nov 12 o'clock, Bangkok Time, 1874

แจ้งความเรื่องดาว

◎ ด้วยในเดือนก่อนแลเดือนนี้ คนทั้งปวงได้เหนเปนอันมากว่าดาวพระเคราะห์สุกร ขึ้นในเวลากลางวันก็จะเปนการอัศจรรย์เจ้าใยประหลาดไปต่าง ๆ ด้วยบางคนที่ไม่ใคร่เคยเหน ก็มักตื่นกันไปว่าจะเปนอย่างนั้นอย่างนี้ ก็แต่ดาวสุกรที่ขึ้นกลางวันนี้

ไม่เปนการปลาดอะไรเลย มีบ่อย ก็ในระยะห้าสิบปีเสศนี้ ดาวสุกวันนี้ขึ้นกลางวัน ถึงเก้าครั้งทั้งครั้งนี้ มีหมายปรากฏชัดอยู่ ในปูมแลประฏิทินการเรื่องที่สังเกตดาวสุกนี้ พระเจ้าบรมวงษเธอกรมพระปวเรศสวริยาลงกรณ์วัดบวรนิเวศน์ ท่านได้ทรงสังเกตแน่นอน จนทายได้ล่วงน่า ว่าจะขึ้นเมื่อไรไม่คลาดเคลื่อนเลย ท่านรับสั่งว่า ที่จะดูดาวสุกนี้ไม่ยากลำบากสิ่งไร ถ้าพระเคราะห์สุกร่างจากอาทิตย์ ๔๕ ฤๅ ๔๖ องษา ก็คงจะเหนในกลางวันเปนแน่ ศิริยะวันกำหนดที่จะเหนได้ ตั้งแต่ท่านเสดจขึ้นบนตำหนัก ที่วัดบวรนิเวศน์นี้ ได้เหนมาถึง ๔ ครั้ง ในครั้งหนึ่งเล่า ก็ได้กำหนดไว้ก่อนแล้ว ก็ขึ้นในวันตามที่ท่านกำหนด ไม่คลาดเคลื่อนเลย ในรดหมายเหตุซึ่งดาวสุกขึ้นกลางวันนั้น ปีมโรงโทศก ๑๒๔๒ วันเสาร เดือนเจด ขึ้นค่ำ หนึ่ง วันเหน ๓๑ วัน ปีกุนเอกศก ๑๒๐๑ วันพุธ เดือนเก้า ขึ้นสิบค่ำ วันเหน ๑๙ วัน ปีวอกสัมฤทธิศก ๑๒๑๐ วันพฤหัศบดี เดือนสิบ ขึ้นค่ำหนึ่ง วันเหน ๓๔ วัน ปีกาบโทศก ๑๒๑๑ วันจันทร เดือนแปด แรมสิบเอกค่ำ วันเหน ๒๑ วัน ปีฉลูสัปตศก ๑๒๑๗ วันพฤหัศบดี เดือนเก้า ขึ้นสามค่ำ วันเหน ๓๙ วัน ปีมะโรงอัฐศก ๑๒๒๗ วันอาทิตย์ เดือนแปด แรมค่ำหนึ่ง วันเหน ๓๙ วัน ปีวอกฉศก ๑๒๓๔ วันอังคาร เดือนสาม แรมสิบสามค่ำ วันเหน ๒๙ วัน ปีกาบยโมโทศก ๑๒๓๕ วันพุธ เดือนแปด ขึ้นค่ำหนึ่ง วันเหน ๔๖ วัน ปีรวอกศก ๑๒๓๖ วันศุกร เดือนเก้า แรมแปดค่ำ วันเหน ๕๙ วัน ก็แต่ดาวซึ่งขึ้นเวลาอื่น ๆ คนไม่เหนเสียนี้ก็มาก หลายครั้ง หลายคราว เปนของมีบ่อย ๆ ชุดที่เดียว ไม่เปนเหตุเปนผลสิ่งไรเลย อย่าให้ผู้ใดตื่นเต้น คิดไปอย่างโน้น อย่างนี้ต่าง ๆ เปนของในท้องฟ้าอากาศ ไม่เกี่ยวข้องกับบ้านเมืองสิ่งไร ไม่เปนเหตุอะไรกับเจ้าแผ่นดิน เจ้านายข้าราชการ แลราษฎรเลย ที่เดียว อย่าให้ผู้ใด ผู้หนึ่งตื่นเต้นพูดวุ่นวายไปจะเสียรูปแจ้งความมา ณวันพฤหัศบดี เดือนสิบ แรมสิบสามค่ำ ปีรวอกศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่เจดในรัชกาลปัจจุบันนี้ จุนราชอักษร เปนผู้รับสั่ง ฯ

การทำบุญที่พระพุทธนิเวศ

ณวันพุธเดือน ๑๐ แรม ๑๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑๑๖ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ เวลาเช้าเลี้ยงพระสงฆ ๑๐ รูป ที่พระพุทธนิเวศ แลสดับปกรณ์พระบรมอัฐิ ในกรมสมเดจพระศรีสุริเยนทรามาตย เปนการทำบุญในวันสิ้นพระชนม ฯ

ข่าวตาย

วันพุธ เดือนสิบ แรมสิบสองค่ำ ปีรวอกศก เวลาเช้า ๓ โมง พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์จันทรวิญกมลศุขสวัสดิ์ ประชวรไข้ใหญ่ ให้ไปยังคนลงไป ๔ ครั้ง เวลาเที่ยงจุนกุมารประสิทธิ์ได้ถวายยา พระอาการให้หาว โมงหนึ่งหลายสิบครั้ง ให้อ้วนเปนกำลัง ชีพรหรอมากพระหัตพระบาทเยนชืด เวลาย่ายโมงหนึ่ง พระองค์เจ้าสายสินทวงษ ได้ถวายยาฉีดเสวยพระอาหารค้ำได้ถ้วยชาขนาดน้อยประมาณ ๔๐ มินิตประหมดลับน่อยหนึ่ง พระอาการให้อ้วนเปลี้ยชีพรหาไม่ใคร่จะพบ หมอคาแวลกรวจดูให้หมอว่าลมอ่อนนักแล้วจึงให้ปลุกประหม จะให้สรงน้ำมัศตาซึ่งเปนของรับเพื่อจะให้พระวาโยเดิน ยกขึ้นพระเขนรก็ดิ้ง จึงให้สรงน้ำแล้วก็สิ้นพระชนม์ พระองค์เจ้าองค์นี้เปนพระราชธิดาที่สุดในพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูตรเมื่อปีมเสง เอกศกพระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาเหมือนพระเจ้าลูกเธอ จนพระองค์เจ้ารักษใคร่เชื่อถือว่าเปนพระเจ้าลูกเธอจริง มาเฝ้าแหนสนิทอยู่มิได้ขาด จนวันสิ้นพระชนม์ พระชนมายุ ๖๒ ชวบหย่อน ได้เชิญพระศพไปตั้งไว้ณวัดสเกษ ฯ

◎ เจ้าจอมมารดาอม เปนเจ้าจอมมารดาในพระเจ้าราชวรวงษเธอกรมหมื่นภูมินทรภักดี ป. จ. ครั้นพระเจ้าราชวรวงษเธอกรมหมื่นภูมินทรภักดี ได้พระราชทานวังจึงทรงพระกรุณาโปรดให้เจ้าจอมมารดาอมออกมาอยู่ที่วังด้วย พระราชทานเบี้ยหวัดปีละสองชั่ง จนสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เข้าขอมมารดาแอมก็ได้เข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท อยู่เนือง ๆ จึงพระราชทานเบี้ยหวัดเดือนอีกสิบตำลึง รวมเปนสองชั่งสิบตำลึง ขณะนั้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นถึงแผ่นดินปัดยุบันนี้ ได้เข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แต่รับเบี้ยหวัดกับถือน้ำ เพราะท่านเปนคนชราแล้ว ครั้นถึงเดือนอ้ายปีรกาเบญจศก เข้าขอมมารดาแอมป่วยเปนเมตฉันที่น่องแลน่านขังค่างขวา ให้แสบร้อนเปนกำลังนอนไม่ใคร่หลับ ได้หาหมอชะเลยสักมารู้ว่าเปนไฟลามทุ่งบ้าง เปนลำลามเพลิงบ้าง หมอชะเลยสักได้ประกอบยาทา อาการที่แผลคลายขึ้น แต่แสบร้อนนอนไม่ใคร่หลับยังทรงอยู่ ครั้นถึงฉวันเสาร์ เดือนยี่ แรมเจ็ดค่ำ ปีรอกสก เปนวรรณโรคขึ้นที่ท้ายทอยตก • ประมาณท่านมลัดถั่วเขียวแตกพังไปเปนยุพโพโลหิตไหล พระราชทานหลวงศรีวรรณกิตมารักษา หลวงศรีวรรณกิจว่าเปนวรรณโรคศีศะชาวมิพิสม์ ได้ประกอบยาพอกอยู่ถึง ๑๑ วัน แผลให้พังมากออกไปกว้าง ๔ นิ้ว ยาว ๗ นิ้ว รับประทานอาหารได้แต่มื้อละถ้วยฝา ขนาดน้อย นอนไม่ใคร่หลับ ได้หาหมอชะเลยสักมารักษา อาการที่แผลนั้นค่อยคลายขึ้น แต่อาการอื่นยังทรงอยู่ ครั้นถึงฉวันแรมสิบค่ำเดือนแปดอุตราสาธ อาการให้ขมเท้าไปอุจาระวันละ ๔ ครั้งบ้าง วันละ ๕ ครั้งบ้าง นอนไม่ใคร่หลับให้อ่อนเปลี้ยไป รับประทานอาหารได้แต่มื้อละถ้วยชา แล้วได้หาหลวงคำรงค์มารักษา หลวงคำรงค์ให้รับประทานยาอาการยังทรงอยู่ ครั้นถึงเดือนสิบขึ้นสามค่ำ ขมมื้อขมท้องมากขึ้นให้ซึมซ่อนหิวไป รับประทานอาหารคำได้แต่ ๔ ช้อนบ้าง ๕ ช้อนบ้าง ป่วยมาได้ ๑๑ เดือน ครั้นถึงฉวันจันทร เดือนสิบ แรมสิบค่ำ ปีรอกสก เวลาย่าย ๒ โมงเสศ เข้าขอมมารดาแอมถึงอนิตยกรรม อายุ ๗๙ ปี โปรดพระราชทานหีบทองทึบใส่ศพ เครื่องสูง ๖ คันเปนเกียรติยศเข้าขอมมารดา • ฯ

● พระสุรินทรามาตย์ เดิม ชื่อคล้าย เปนบุตรพระยาเทพวรชุณชำ เปนมหาดเล็ก ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับราชการว่ารายงานในกรมช้าง แล้วทรงพระกรุณาโปรด ให้เลื่อนเปนที่นายจิตมหาดเล็กหุ้มแพรตัน เสือเวสสิทย์ ได้รับราชการมาจนสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ขึ้นไปรับราชการอยู่ในพระบวรราชวัง พระบาทสมเดจพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ไปว่ราชให้เลื่อนที่ขึ้นเปนจมื่นอินทรเสนาปลัดกรมพระตำรวจในขวา แล้วเลื่อนที่เปนพระศรีพิทักษ เข้ากรมพระตำรวจนอกซ้าย ในพระบวรราชวัง ครั้นพระบาทสมเดจพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว กลับลงมารับราชการ ในพระบรมมหาราชวัง แต่ยังคงเปนที่พระศรีพิทักษอยู่ตามเดิม ครั้นสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มาในแผ่นดินปัดยุบันนี้ โปรดเกล้า ฯ ให้เปนที่พระสุรินทรามาตย์ ปลัดทูลฉลองในกรมพระกระลาโหมฝ่ายเหนือ ครั้นฉวันเดือนสามปีรกาเบญจศก ให้ป่วยระหวยอ่อนนอนไม่หลับทั้งเพื่อ • รับประทานอาหารไม่ใคร่ได้ หมอชลยศักว่าเปนโรคไกษ อาการทรงอยู่แล้วกลับซุดไป ขมมื้อขมท้ายขมหน้า ป่วยมาได้ ๕ เดือน ครั้นฉวันเดือนเก้าแรมห้าค่ำปีรอกสก อาการให้หนักลงนอนไม่ได้ ให้เพ้อให้เหนื่อยเปนกำลัง ที่ขมนั้นมากขึ้นรับประทานอาหารคำได้ มื้อละ ๕ ช้อนบ้าง ๖ ช้อนบ้าง ให้หิวอ่อนหลยเปนกำลัง ครั้นถึงฉวันพฤหัศบดี เดือนสิบแรมหกค่ำ ปีรอกสก เวลาทุ่มเสศพระสุรินทรามาตย์ ถึงอนิตยกรรม อายุได้ ๕๒ ปี โปรดพระราชทานหีบทองทึบใส่ศพตามตำแหน่งยศ ฯ

บอกเมืองนครเชียงใหม่ ขอยืนสำหรับที่เข้าอุปราช

๏ ฉวันพฤหัศบดี เดือนสิบ ขึ้นสิบเอดค่ำ ปีรอกสก นายน้อยเทพวังถือใบบอกมาแต่เมืองนครเชียงใหม่ ฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่า เดิมมีท้องตราโปรดเกล้า ฯ ขึ้นไปว่า ยืนสำหรับที่เข้าอุปราชคงค้างอยู่ • ณเมืองนครเชียงใหม่ ๓ บอก ให้ข้านครเชียงใหม่กับแสนท้าวพระยาลาว ชำระเอายืนนั้นให้เก่าเข้าอุปราชคนใหม่เปนเครื่องยศต่อไป ข้อความแจ้งอยู่ในท้องตราซึ่งโปรดเกล้า ฯ ขึ้นไปนั้นแล้ว ฯ เจ้านครเชียงใหม่กับแสนท้าวพระยาลาวให้หาตัวบุตรหาตัวหลาน เจ้าอุปราชคนเก่าซึ่งถึงแก่กรรม มาถามได้ความว่า ยืนนั้นหาได้ตกค้างอยู่กับบุตรกับหลาน ผู้หนึ่งผู้ใดไม่ อนึ่งเมื่อโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าอุปราชคนใหม่ เปนที่เจ้าอุปราชขึ้นไปนั้น เจ้าพนักงาน

เอาขึ้นชำรุดมามอบให้เจ้าอุปราช ๆ เหนว่าขึ้นนั้นจะใช้การมิได้ จึงให้หลวงศักดิ์สนิทกรมหาดไทย ไปส่งจืนต่อเจ้าพนักงานแล้ว บัดนี้ เจ้าอุปราชยังหาได้รับพระราชทาน ขึ้นสำหรับยศไม่ ยอมมา ณวันอังคาร เดือนเก้า ขึ้นสิบสามค่ำ ปีระกาสัปตศก ฯ

ข่าวศุภอักษร

เมืองนครเชียงใหม่บอกส่งเงินพระคลังมหาสมบัติ

๏ ข้าพระพุทธเจ้า เจ้าอินทวิไชยานนท์เมืองนครเชียงใหม่ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงษ์ • นายน้อยมหาอินท์ผู้ว่าที่เจ้าบุรีรัตน์ เจ้าราชบุตร เจ้าราชภาคิไนย พระยาไชยสงคราม นายน้อยเทพวัง กับแสนท้าวพระยาลาวเมืองนครเชียงใหม่ คำนับมายัง ๆ พน ๆ สมุหนายาใกัทราบ ณวันพฤหัศบดี เดือนห้า แรมห้าค่ำ ปีรกาเบญจศก ข้าพระพุทธเจ้ากับบุตรหลาน เจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ ทำหนังสือสัญญาขึ้นมาถึงพระพุทธเจ้า กับบุตรหลานเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ ทำไว้ที่พระคลังมหาสมบัติฉบับหนึ่ง แลกรมมหาดไทยฉบับหนึ่ง แล้ว ครั้นณเดือนสิบเอด ปีรกาศก ข้าพระพุทธเจ้า กับบุตรหลานเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ เกบรวบรวมเงินค่าตะไหล่เมืองนครเชียงใหม่ กับเงินของข้าพระพุทธเจ้ารวมเปนเงินหกหมื่นสามร้อยสิบห้ารูเบี้ย มอบให้นายน้อยเทพวัง พระยาศุภมิตรท้าวเสมอใจเมืองนครเชียงใหม่ คุมเงินหกหมื่นสามร้อยสิบห้ารูเบี้ย มาส่งครั้งหนึ่งก่อน ข้าพระพุทธเจ้ากับบุตรหลานเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ เกบรวบรวมเงินได้อีกมากน้อยเท่าใด จะแต่งให้บุตรหลานแสนท้าวพระยาลาว คุมลงมาส่งให้ครบในเดือนสี่ตามกำหนดสัญญา ถ้าพระวิไสยราชยกกระบัตรนำนายน้อยเทพวัง พระยาศุภมิตรท้าวเสมอใจ คุมเงินหกหมื่นสามร้อยสิบห้ารูเบี้ย มาส่งต่อเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติรับไว้แล้ว ขอรับพระราชทานหนังสือสีมาครองตราประทับเปนสำคัญ มอบให้นายน้อยเทพวัง พระยาศุภมิตร ท้าวเสมอใจขึ้นมาด้วย ควรมิควรสุดแล้วแต่จะโปรด ศุภอักษรมา ณวันอังคาร เดือนเก้า ขึ้นสิบสามค่ำ ปีรกาศก ฯ

ข่าวศุภอักษรเมืองนครเชียงใหม่

๏ ศุภอักษรบรมพิศาล ผมมีความยินดีจะอุดมพิจิตรมหิทธิสาภิทยาศัยในข้าพระพุทธเจ้า เจ้าอินทวิไชยานนท์ผดุงเทพยภักดีศรีโยนางคะนะไนย ราชวงษมหาประเทศราช ประชาธิบดีนะพิสิฐคะราภิพงษ์ธำรงค์พัฒน์ ชิยางกูราชวงษ์เจ้านครเชียงใหม่ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงษ์ นายน้อยมหาอินท์ผู้ว่าที่บุรีรัตน์ เจ้าราชบุตร เจ้าราชภาคิไนย พระยาไชยสงคราม นายน้อยเทพวัง กับแสนท้าวพระยาลาวเมืองนครเชียงใหม่ คำนับมายัง ๆ พน ๆ ผู้ลำรงราชการกรมมหาดไทย ขอได้ฟังข้อความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ณวันอาทิตย์ เดือนแปดขึ้นสามค่ำ ปีรกาศก หลวงไชยสงคราม หลวงอาจหาญณรงค์ ถือหนังสือมากราบเรียนว่ากองเสือเจ้าพระยาสีหราชฯ มาถึงข้าพระพุทธเจ้า กับแสนท้าวพระยาลาวทั้งปวง ได้รับทำคำนับชื่นชูถวายตราพระราชสีห์ โดยสมัครระเคารพแล้ว จึงคลี่ถวายตราพระราชสีหออกอ่านให้ได้ความแถลง ๆ ในท้องตราพระราชสีหว่า พม่าแสนหวีจึงยกครอบครัว มาตั้งอยู่เมืองเชียงแสนนั้น แต่ก่อนได้มีท้องตราพระราชสีหมา ถึงข้าพระพุทธเจ้า เปนหลายครั้งหลายประการ ว่าเมืองเชียงแสนเขตรแดนต่อเนื่องกัน กับเมืองเชียงตุงฝ่ายหนึ่ง ต่อกันกับเมืองนครเชียงใหม่ฝ่ายหนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ข้าพระพุทธเจ้าแต่งแสนท้าวพระยาลาวขึ้นไป พูดจาว่ากล่าวกับพม่า แลเจ้านี่มาตั้งอยู่เมืองเชียงแสนนั้น ถ้ายินดียอมยอมขึ้นกับเมืองนครเชียงใหม่ เมืองเชียงราย เหมือนอย่างเช่นขึ้นกับเมืองอังวะ แลเมืองเชียงตุงนี้ไซ ก็ให้ขึ้นกับเมืองนครเชียงใหม่ แลเมืองเชียงรายนั้นนั้นก็จะยอมให้ตั้ง ถ้าไม่ยอมก็ไม่ให้ตั้งเปนอันขาด ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้า ๆ ในท้องราชพระราชสีหทุกประการแล้ว จึงได้มีหนังสือไปบังคับให้เมืองเชียงรายห้ามปราม ไม่ให้ยินดียอมกับพวกไพร่ ๆ แลปูพกาของตู ตั้งอยู่ในเขตรแดนแขวงเมืองเชียงแสนได้ปีเดียนขาด ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าจะได้ให้ได้ความ พูดจอกให้มีน้ำใจยินดีว่า จะยอมขึ้นเมืองนครเชียงใหม่ เมืองเชียงราย เหมือนอย่างขึ้นเมืองอังวะ แลเมืองเชียงตุงนี้มิได้

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเหนด้วยเกล้า ฯ ว่าระถามพม่าแลเงี้ยน ก็จะมีความยินดียอมขึ้นเมืองนครเชียงใหม่ เมืองเชียงรายโดยง่าย ที่จะขัดขืนแรงแรงพูดยักเยื้องไป ก็จะไม่กล้าหาญต่อต้านสู้พระบารมี ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกลัวจะเสียที่ปัญญายิ่งยอม กับพวกไพร่แลปู่พกาของตู ที่จะย่อมยอมขึ้นเมืองนครเชียงใหม่ เมืองเชียงราย แลเมืองเชียงแสน ก็จะไม่มีความศุขสืบไปภายหน้า ข้าพระพุทธเจ้า คิดด้วยเกล้า ฯ ฉนี้ จึงไม่ให้ไปถามแต่ข้าพระพุทธเจ้า แต่งให้ท้าวขอมไขหาญขึ้นไปพร้อมกับเมืองเชียงราย ให้ไปว่ากล่าวกับปัญญายิ่งยอมตามสัญญาพระราชสีห เสียให้ตีกชาดอย่าให้ผัดหน่วงเกี่ยวข้องกันไปได้ แต่ท้าวขอมไขหาญนั้นยังหากลับมาไม่ ถ้าท้าวขอมไขหาญกลับลงมาได้ความประการใด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง จะมีศุภอักษรตอบคำสัญมาต่อภายหลัง อนึ่งไปครั้งนี้ คนใช้เมืองหน่าย ถือหนังสือลงมาถึงเมืองเชียงราย เจ้านครเชียงรายจับตัวจำครวนไว้ เพราะโปละอิงถือหนังสือมาจะได้มีความตราประทับเป็นสำคัญ ว่าเป็นหนังสือเมืองใดก็ไม่ได้ความประจักษแจ้ง เมืองเชียงรายส่งตัวหนังสือ กับตัวโปละอิง ลงมายังเมืองนครเชียงใหม่ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็จำครวนโปละอิงไว้ อยู่มาณวันจันทร เดือนหก แรมสิบค่ำ ปีรกาเบญจศก เจ้าเมืองหน่ายมีหนังสือบ่ระทับตรา ให้ชิงหลวงสีหล่วยทา ถือลงมาถึง ข้าพระพุทธเจ้า มีแจ้งอยู่ในหนังสือของโปชิงหลวงสีหล่วยทานั้นแล้ว ข้าพระพุทธเจ้า ได้มีศุภอักษร บอกปฏิบัติมาณครั้งก่อนแล้ว ซึ่งที่ว่าถือตำรองโปละอิงแลพม่า ให้ภาระนั้นก็ไม่เต็งกันกับหนังสือที่ไม่ได้ประทับตราชื่อ โปละอิงถือมานั้น โปชิงหลวงสีหล่วยทาว่า มันหลุมพิรุธไม่ต้องกันดังนี้ ก็จะต้องกลับไปแจ้งความให้เจ้าเมืองหน่ายทราบก่อน ถ้าข่าวคราวมีเป็นอย่างไร โปชิงหลวงสีหล่วยทาจะมีหนังสือตอบมาต่อภายหลัง แต่โปละอิงกับพม่า ๔ คนนั้น ให้ให้จำครวนไว้มาจนทุกวันนี้ เจ้าเมืองหน่ายกับโปชิงหลวงสีหล่วยทา มีหนังสือมาแม้ใด ข้าพระพุทธเจ้าจึงจะมีศุภอักษรปฏิบัติมาต่อภายหลัง ควรมิควรสุดแล้วแต่จะโปรด ข้าพระพุทธเจ้านายนัยเนตรพวังแม่นผู้ถือศุภอักษรมาณวัน อังคาร เดือนเก้า ขึ้นสิบสามค่ำ ปีรกสก ฯ

บอกเมืองสมุทปราการ.

๑ ณวันอาทิตย์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีรอฉศก มีใบบอกเมืองสมุทปราการมาฉบับหนึ่ง ในใบบอกมีความว่า กำปั่น ๖ ลำ เข้ามาถึงเมืองสมุทปราการ กำปั่นบารกลำ ๑ ชื่อแวแค กัปตันชื่อเปตาชาติอังกฤษ แจ้งความมาว่ามาแต่เมืองฮ่องกง ขึ้นห้างยอดเยี่ยมวิลเลี่ยมกรุงเทพ ฯ ไม่มีสินค้า คนซึ่งมาในลำเรือนั้นกับตันต้นหนกลาสี ๑๒ คน ปืนกันลำไม่มี มาจากเมืองฮ่องกง ๑๙ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร เดือนสิบ ขึ้นสี่ค่ำ ปีรอฉศก ฯ

๑ กำปั่นปรีกลำหนึ่งชื่อโกลิต กัปตันชื่อแอกซะมิชอนชาติอังกฤษ แจ้งความว่า มาจากเมืองสิงคโปร์ สิบวันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคาร ขึ้นห้าค่ำ เดือนสิบ ปีรอฉศก ฯ

๑ เรือกลไฟอีกลำหนึ่ง ชื่อเมดมุ๋ย กัปตันชื่อไหปตันชาติอังกฤษ แจ้งความว่ามาแต่เมืองฮ่องกง ขึ้นห้างบีนเสรจลิแอนกัมปนีกรุงเทพ ฯ มีทองรูปพรรณ ๒ หีบ เครื่องทองเหลืองเครื่องกระจาว ๔ หีบ แป้งสาลู ๕๐ กระสอบ กับสินค้าต่าง ๆ กัน ๑๔๐ หีบ คนซึ่งมาในเรือนั้น กัปตัน ต้นหน อินยอเนีย กลาสี ๓๓ โดยฐานฝรั่ง ๑ ว่าเป็นต้นหนเรือสยาม ขึ้น ๔๔ คน รวม ๑๐๐ รวม ๑๓๓ คน ปืนกันลำไม่มี มาจากเมืองฮ่องกง ๑๓ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคาร เดือนสิบ ขึ้นห้าค่ำ ปีรอฉศก ฯ

๑ กำปั่นบารกสยามลำหนึ่ง ชื่อยันหลี กัปตันชื่อยนชาติอังกฤษ แจ้งความมาว่า หลวงพิศาลผลพานิช แต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับเข้ามามีพื้น ๒๐๐๐ ตุ้น คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กัปตัน ต้นหน กลาสี ๑๙ โดยสานฝรั่งชาย ๑ หญิง ๑ ว่าเป็นกับตันเรือสยาม ๒ รวม ๒๐ คน มาจากเมืองสิงคโปร์ ๑๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคาร เดือนสิบ ขึ้นห้าค่ำ ปีรอฉศก ฯ

๑ เรือกลไฟชื่อกรมท่าอิกลำ ๑ กัปตันชื่อแหยแฝมแคมชาติอังกฤษ แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างแอยคุนลาแอยคุนพุชนกัมปนีกรุงเทพ ฯ มีเล่าเบารันที่ ๕๙๒ หีบ เล่นเบีย ๒๕ ถังกับ ๑๔ หีบ เล่าไวซอ ๔๑ หีบ

ยาสูบ ๑๒๒ หีบ กระรก ๙ หีบ เทียนไข ๑๐๐ หีบ น้ำมัน ๒๕ ถัง ในใบบอกไม่แจ้งความว่าซื้อน้ำมันอันใด แป้งสาลู ๑๐๐ กระสอบ พลอยดีลา ๒ หีบ เงินเหรียน ๓ หีบ ดีลาต่าง ๆ กัน ๒๕ หีบ คนซึ่งมาในเรือนั้น กับคัน ต้นหน กลาสี อินเดียนีย ๕๐ โดยสานพะยาอัศฎงแขก จีน ๑๑ รวม ๖๑ คน ขึ้นดินตำไม่มีมาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธ เดือนสิบ ขึ้นสิบสามค่ำ ปีขอสก

ที่ ๑๐ ๑๒๓๖ ราชกิจจานุเบกษา ล่ม ๑ น่า ๒๑๓

เดือนสิบ ขึ้นสิบสามค่ำ ปีขอสก ฯ ๒ กำปั่นยาวกลำหนึ่ง ชื่อมาดาเร็คโต กับคันชื่อมิสลินชาติอังกฤศ มาแต่เมืองบีแนง ขึ้นห้างมิสยิทมิดแอนกัมปนี ณกรุงเทพ ฯ ไม่มีสินค้า คนซึ่งมาในเรือนั้นกับคัน ต้นหน กลาสี ๑๑ คน ขึ้นดินตำไม่มี มาจากเมืองบีแนง ๒๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธ เดือนสิบ ขึ้นสิบสามค่ำ ปีขอสก

คำราทักทิน

วัน	อาทิตย	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร	เสาร์
ราชโชก	๖	๓	๙	๖	๑๐	๑๑	๔
ไชยโชก	๕	๓	๑๑	๑๐	๔	๑	๑๑
มหาสิทธิโชก	๑๔	๑๒	๑๓	๔	๗	๑๐	๑๕
สิทธิโชก	๑๑	๕	๑๕	๑๐	๙	๑๑	๔
บำมุฤทยโชก	๘	๓	๙	๒	๔	๑	๕
ทัณฑิน	๑	๔	๖	๙	๕	๓	๗
ทรทึก	๔	๖	๑	๓	๘	๙	๑
ยมขันธ์	๑๒	๑๑	๗	๓	๖	๙	๙
อัคนิโรช	๔	๒	๑๐	๓	๘	๗	๓
ทัณฑินเพลิง	๑๒	๑๑	๑๐	๙	๘	๗	๖
ทินสูญ	๑๓	๑	๑๐	๕	๕	๖	๘

ว่าด้วยประกาศเก่า

◎ ประกาศครั้งแผ่นดิน พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งข้าพเจ้าจัดเรียบเรียง มาลงในราชกิจจานุเบกษานี้ ๔ เรื่องสองเรื่องนั้น ท่านทั้งหลายซึ่งได้ทราบ แลมีของเก่าอยู่แล้ว ก็จะย่นออก ๆ แลก ๆ ว่าประกาศ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไป แต่ข้าพเจ้าคิดเหนว่าการในสมัยใหม่นี้ ผู้ซึ่งจะได้รู้แลกไปก็จะมีบ้าง แต่ที่ไม่ได้รู้แลกไม่ได้รู้ได้เหนนั้นเหนจะมีโดยมาก อนึ่งผู้ซึ่งได้รับแลกไปแล้วก็ดี ถึงจะได้รับไปแล้ว ถ้าอุสาห์เก็บหอมรอมริบไว้ก็จะรักษาไว้ได้ บางคนได้อ่านทราบความแล้วก็ทิ้งเสียบ้างใช้หัอะไร ๆ เสียบ้าง เรื่องนั้น ๆ ก็สาบสูญไป ยังมีข้าพเจ้าจึงได้คิดรวบรวมลงไว้ห่อเดียวกัน เพื่อจะไม่ให้กระจัดพรัดพรายผู้อื่นครบมีแล้ว จะได้เย็บเปนเล่มเดียวกัน พระราชบัญญัติแลประกาศทั้งปวงก็จะมีพร้อมแพร่งกันไม่ตกหล่น เรียรายอยู่ในที่อื่น ๆ ถ้าต้องการก็มาได้ได้ดูง่าย ๆ ด้วยพระราชบัญญัติแลประกาศเหล่านี้ก็ยังใช้อยู่ ไม่แผ่นดินปัจจุบันนี้ไม่ได้เลิกถอนอะไร ถ้าในแผ่นดินปัจจุบันนี้ จะทรงตั้งพระราชบัญญัติแลจะประกาศเรื่องใดขึ้นใหม่ ที่เปนข้อความซึ่งจะลบล้างพระราชบัญญัติ แลประกาศก่อน ๆ นั้น จึงจะได้ใช้ของที่ตั้งขึ้นใหม่สืบต่อไป ถ้ายังไม่ได้ทรงดัดแปลงเพิ่มเติมของใหม่นั้น ก็ยังใช้ของเก่าคงอยู่ ข้าราชการแลราษฎร ซึ่งเกี่ยวข้องกับที่อยู่นั้น จะได้รู้การจัดเจนทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อตุลาการตระลาการพิภากษาความ ผิดรากพระราชบัญญัติ ข้อหนึ่งจะใดจะได้ฟังรังวัดว่ากล่าว โดยประพฤติผิดพระราชบัญญัตินั้น อนึ่งตุลาการตระลาการ ผู้พิจารณาความของราษฎรเล่าก็จงศึกษาไว้ให้แม่นยำชำนาญ เมื่อพิภากษาความนั้น ๆ จะได้พิจารณาให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติ โดยยุติธรรม

บอกวาหนังสือต่าง ๆ

◎ ขอแจ้งความมายังท่านทั้งหลายให้ทราบ ด้วยหนังสือในโรงพิมพ์หลวงนี้เปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ มีมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ตั้งไว้ใช้ในราชการนอกพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างนอกน้อยนั้น ข้าพเจ้าเหนว่าท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติแลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างก็ไม่ได้ แลจะต้องการทราบบ้างก็จะไม่มีที่หาได้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใดซึ่งอยากจะทราบราชการให้เลยทบบ้าง ข้าพเจ้าได้จัดสมุดนั้นไว้พร้อมเพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแลกอีกก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

◎ พระราชบัญญัติเคาน์ซิล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
◎ พระราชบัญญัติสำรับข้าพนักงาน ตอนรัฐาภรณ์พัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
◎ พระราชบัญญัติสำรับข้าภายินายอากร ราคา เล่มละบาท
◎ หนังสือสัญญาเมืองเชียงใหม่ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

หนังสือสอนเดก

ซึ่งไปรดเกล้า ฯ ให้หลวงสารประเสริฐคิดขึ้นใหม่

◎ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
◎ วาหนิติกิกร ราคา เล่มละบาทหนึ่ง
◎ นิกษรประโยค ราคา เล่มละบาทหนึ่ง
◎ สังโยคพิธาน ไวพจนพิจารณ์ พิศาลการันต สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
ถ้าสั่งเล่มนี้รวมเยบเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท
◎ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท
◎ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

◎ กฎสัตรีแลขัตติยราชานิเสก ราคา เล่มละสี่บาท
◎ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท
◎ ยีศารปกรณัม มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท

ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังนี้ทุกวัน ๆ ๆ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ หน้าเบอร์ ๒๑๕ วันอังคาร เดือน ๑๑ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีวอกศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๒๓

ร.พ.ส. 6 ต.1 ล.2 น.1674

พระราชบัญญัติ

พิกัดกระเบียรอากรกำหนดขึ้นใหม่

๑ ศุภมัสดุ ฤกษ์ดีศักราช ๑๒๓๖ โสณสังวัจฉระสาวัน มาศชุณหปักษ นวมีดิถีศุกรวาระปริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว สมเดจพระปรมินทรมหาราชางกระฬัทินทรเทพยรามางกูล บุรุษยวัฒนราชวิเรษ วรุรมเดช บริพัตรวรขัตติยราชนิกโรดม ชาตุรันตบรมมหาจักพรรดิราช สังกาส บรมธรรมิกมหาราชาธิราชบรมนาถบพิตร พระจุลจอมกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม รัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ์ ซึ่งประดิษฐานเสลดำรงค์ศิริราชสมบัติ รัตนราโชมหัยสวริยาธิบัติ ณกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทรมหินทรายุธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานี บูรีรมย์อุดมราชนิเวสมหาสถาน ซึ่งเปนพระมหานครบรมราชธานีใหญ่ ในราชอาณาจักรแดนสยามฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ แลเปนบรมราชาธิราชธานีใหญ่ ในประเทศราชที่ใกล้เคียง คือลาวกะเหรี่ยงมลายูประเทศแลอื่น ๆ ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ เสดจออณพระที่นั่งสมมตีเทวราชอุปบัติ เบื้องบูรพาทิศาภาคแห่งพระที่นั่งภูมิสมหาปราสาท ทรงสถิตยเหนือบวรราชอาศน์อันพิจิตรบัลลังแปรพระภักตร์ตรงทักษิณทิศาภิมุข พร้อมด้วยท่านที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน เฉ้าทูลอองธุลีพระบาทโดยลำดับ ทรงพระอนุสรคำนึงถึงธรรมเนียมบ้านเมืองสมเดจโบราณ ธรรมเนียมใดเปนการเจริญ มีคุณมีประโยชน์แก่ธุระธรรมเจ้าแล้ว ยากระทรงทำนุบำรุงให้วัฒนาการเจริญยิ่งขึ้น ให้ล้างไปให้สิ้นเกลาสูญ ถ้าธรรมเนียมใดไม่เปนการรุ่งเรืองแก่ประชาชาพระนคร ไม่เปนคุณเปนฝ่ายโยชน์ ไม่เปนยุติธรรม ก็ยากระทรงเลิกถอนเสียแก่ระยะกาลสมัยต่อไป ที่ละได้ ที่ระงับ ตามการตามเวลาว่าจะเวียรจ่ายไปได้ ก็แก่ในพระราชบัญญัติพิกัดบัญชีอากรขนอนตลาดนั้น ตามบัญชีโบราณมาแต่ก่อนนั้น ตามบัญชีโบราณสาตรว่าที่ยกเว้นมิให้เก็บอากรนั้น ๗ จำพวก คือทาษสืบไม่ ๑ ลูกทาษเกิดในเรือนเบี้ย ๑ ทาษได้มาแต่ยุติการมรดก ๑ ทาษต่างใช้ ๑ ทาษอันได้ภัยช่วยรักษาชีวิตรมิตรจำนน ๑ ทาษได้เลี้ยงมาแต่กาลทุพภิกขภัย ๑ ทาษไปรบศึกได้มาเปนเชลย ๑ เปน ๗ จำพวกด้วยกันดังนี้ อันทาษ ๗ จำพวกนี้ ยังว่าเปนทาษโดยกะบิลเมืองท่าน ถ้าไม่มีเงินมาให้แก่เจ้าทาษครบค่าตัวก็ไม่มีเวลาที่จะพ้นยากจากทุกข์เปนไทยได้ ฝ่ายลูกทาษซึ่งเกิดแต่ทาษทั้ง ๗ จำพวกนั้น ทั้งแต่เอกจากครรภ มารดาก็ต้องนับว่าเปนทาษมีค่าตัวไป ขนอายุถึงร้อยปีแล้วก็ยังไม่หมดค่าตัว คือค่านิดอายุทั้งแต่คลอดหนึ่ง ๖๒ เดือน ๓ เดือน ชาย ๖ บาท หญิง ๕ ตำลึง ๑ ขนชายอายุ ๒๖ ปี ถึง ๔๑ ปี เหมค่า สิบสี่ตำลึง หญิงอายุ ๒๑ ปี ถึง ๓๑ ปีเหมค่า

สิบสองตำลึง ถ้าชายอายุเกิน ๔๐ ปี หญิงอายุเกิน ๓๐ ปี จึงให้ลดลดหย่อนค่าตัวลง จนอายุถึง ๑๐๐ ปี ยังมีค่าตัวชายตำลึง ๑ หญิงสามบาท ยังหาจากค่าตัวไม่ เปนธรรมเนียมเดิมมีมาดังนี้ ฝ่ายข้างหนึ่งหามีความกรุณาแก่ลูกทาษไม่ ด้วยลูกทาษที่เกิดมา ไม่ได้รู้ไม่ได้เห็นสิ่งใดเลย บิดามารดาซื้อไว้ แล้วยังภาลูกให้เปนทาษไปจนสิ้นชีวิตรอีกเล่า เพราะรับโทษทุกข์ของพ่อของแม่เท่านี้ หาควรที่จะเอาเปนทาษจนตลอดชีวิตรไม่ ถ้าจะไปเกลือกกอนให้ลูกทาษหลุดค่าตัวเสียทีเดียว นายเงินผู้ไม่มีความเมตตากรุณา ก็จะไม่ให้ทาษมาเลี้ยงรักษาลูก เพราะเหนว่าลูกทาษเกิดมาไม่เปนคุณไม่เปนประโยชน์แก่นายเงิน ๆ ก็จะเอาทาษที่เปนพ่อแม่ ไปใช้การงานของตัว มิให้เลี้ยงรักษาลูก ๆ นั้นก็จะเปนอันตรายทายเสียเปนอันมาก เพราะนายเงินจะแกล้งฉนี้ จำต้องผ่อนให้เปนประโยชน์แก่นายเงินบ้าง ให้ลูกทาษถอมีเวลาหลุดเปนไทยได้บ้าง ถ้าลูกทาษเปนชายครั้นหลุดพ้นค่าตัวแล้ว จะได้รับจ้างทำมาค้าขายศึกษาวิชาการ แลจะได้บวชพระอุปสมบทบ้าง ถ้าเปนหญิงหลุดพ้นเปนไทย ได้มัว ได้ลูกมีช่องที่จะประกอบกิจทำมาหากินได้บ้าง เมื่อเปนดังนี้ จะเปนการรุ่งเรืองเจริญแก่ประชาชาวพระนครสยามโดยแท้ จึงมีพระบรมราชโองการมาพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำหรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งให้ตั้งปฤกษาราชการแผ่นดิน ตราพระราชกฤษฎีกาเปนพระราชบัญญัติไว้ ให้พระบรมวงษานุวงษ แลข้าราชการทุกกระทรวง ทบวงการฝ่ายทหารพลเรือน แลอาณาประชาราษฎรในกรุงเทพ ฯ แลหัวเมืองเอก โท ตรี จัตวา ฝ่ายใต้ฝ่ายเหนือให้ทราบทั่วกันว่า จุลศักราช ๑๒๓๐ ปีมะโรงสัมฤทธิศกนี้ เปนปีพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ได้ถวัลยราชสมบัติครบรอบราชาภิเศก ในพระมหาสวรครัชกาลเปนปีมหามงคลอันประเสริฐ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งปีมะโรงสัมฤทธิศกเปนต้นพระราชบัญญัติลักษณลูกทาษนี้ว่า ตั้งแต่นี้สืบไป ฯ

---

๑ มาตรา ๑ ถ้าลูกทาษชายหญิง เกิดเมื่อจุลศักราช ๑๒๓๐ ปีมะโรงสัมฤทธิศกนี้ เปนต้นไป ให้ลดค่าตัวลงจนอายุ ๙ ปี ลดลงปีละ ๒ ตำลึง ๒ บาท ๑ เฟื้อง จนอายุ ๙ ปี เหมือนค่าตั้งแต่ ๙ ปีต่อไป ให้ลดกระเบียรอายุลงทุกปี ถึงอายุ ๒๑ ปีขาดค่า ให้ลูกทาษพ้นค่าตัวเปนไทย ฯ

๒ มาตรา ๒ ตรากระเบียรอายุลูกทาษ ทรงพระราชบัญญัติครั้งใหม่ ให้ใช้แต่ลูกทาษแลบุตรายาฎที่ยังเปนไทยไม่เปนทาษ จำเพาะแต่ที่เกิดในปีมะโรงสัมฤทธิศก ปีมะเส็งเอกศก ต่อ ๆ ไป เปนต้น คือชายอายุเกินหนึ่ง ๒ เกิน ๓ เกินกระเบียรอายุเงิน ตำลึงกึ่ง ๔ เกิน ๕ เกิน ๖ เกิน สองตำลึง ๗ เกิน ๘ เกิน ๙ เกิน สองตำลึงกึ่ง ๑๐ เกิน ๑๑ เกิน สามตำลึง ๑ ปี ๒ ปี สี่ตำลึง ๓ ปี ๔ ปี ห้าตำลึง ๕ ปี ๖ ปี หกตำลึง ๗ ปี ๘ ปี แปดตำลึง ๙ ปี ๑๐ ปี ๑๑ ปี เจ็ดตำลึง ๑๒ ปี ๑๓ ปี ๑๔ ปี ห้าตำลึงกึ่ง ๑๕ ปี ๑๖ ปี ๑๗ ปี สามตำลึงกึ่ง ๑๘ ปี ๑๙ ปี ๒๐ ปี ตำลึง ๑ ฯ หญิงอายุเกิน ๑ ๒ เกิน ๓ เกิน ตำลึงหนึ่ง ๔ เกิน ๕ เกิน ๖ เกิน ตำลึงกึ่ง ๗ เกิน ๘ เกิน ๙ เกิน สองตำลึง ๑๐ เกิน ๑๑ เกิน สองตำลึงกึ่ง ๑ ปี ๒ ปี สามตำลึง ๓ ปี ๔ ปี สี่ตำลึง ๕ ปี ๖ ปี ห้าตำลึง ๗ ปี ๘ ปี เจ็ดตำลึง ๙ ปี ๑๐ ปี ๑๑ ปี หกตำลึง ๑๒ ปี ๑๓ ปี ๑๔ ปี ห้าตำลึงสามบาท ๑๕ ปี ๑๖ ปี ๑๗ ปี สามตำลึง ๑๘ ปี ๑๙ ปี ๒๐ ปี สามบาท ถึง ๒๑ ปีหมดค่าตัวทั้งชายทั้งหญิง ตรากระเบียรอายุทั้งจุนทั้งลดทั้งนี้ ถ้าคนเกิดในปีเถาะนพศกขึ้นไป และจะตัดสินคดีตัดสายความขึ้น ๆ ให้ใช้กระเบียรอายุ ในกรมศักเดิม เมื่อจุลศักราช ๑๒๕๕ ปีวอกเบญจศกโน้น ฯ

---

๓ มาตรา ๓ ลูกทาษชายหญิง ซึ่งเกิดในเรือนเบี้ยนายเงินตั้งแต่ปีมะโรงสัมฤทธิศกต่อไป จะอยู่กับนายเงินเดิมตลอดไปจนอายุถึง ๒๑ ปีก็ดี ไม่ได้อยู่กับนายเงินเดิม จะยกย้ายวางเงินไปอยู่กับนายเงินที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖ ในระหว่างยังไม่ถึง ๒๑ ปีก็ดี ให้คิดพิกัดกระเบียรอายุตามจำนวนลดลงต่อไปทุก ๆ นายเงิน กว่าลูกทาษชายหญิง อายุจะได้ถึง ๒๑ ปี พ้นค่าตัวเปนไทย ฯ

๏ มาตรา ๔ ลูกทาษเปนชายก็ดีเปนหญิงก็ดี ที่เกิดในปีมโรงสัมฤทธิศก แลในปีอื่น ซึ่งจะช่วยไถ่กันต่อ ๆ ไปนั้น ให้คิดกระเษียรอายุขึ้นลดตามพิกัดแบบนี้ คือค่าตัวเด็กอ้ายถอยัว อีขอเมีย ๒ คน เงิน ๓ ชั่ง ๕ ตำลึง เกิดลูกในเรือนเบี้ยนายเงินที่หนึ่ง ๒ คน ชายชื่ออ้ายคอ หญิงชื่ออึ่งอ อยู่กับนายเงินที่หนึ่ง รนอายุอ้ายคอได้ ๓ ปี อึ่งอได้ ๓ เดือน ว่างเงินไปอยู่กับนายเงินที่สอง ๆ ต้องเติมเงินขึ้นค่ากระเษียรอายุส่วนลูกทาษที่เกิดมา อ้ายคอ ๓ ปี ห้าตำลึง อึ่งอ ๓ เดือน ตำลึง ๑ ตราไว้ในกรมธรรม์เปนแผนกส่วนค่ากระเษียรอายุลูกทาษเงินหกตำลึง รวมทั้งค่าตัวอ้ายถออีขอพ่อแม่เปนเงิน ๓ ชั่ง ๑๑ ตำลึง ถ้าอยู่กับนายเงินที่สอง ๕ ปี อายุอ้ายคอได้ ๘ ปีเศษค่า แปดตำลึง อายุอึ่งอได้ ๕ ปี ๓ เดือน ห้าตำลึง แล้วว่างเงินไปอยู่กับนายเงินที่สาม ๆ ต้องเพิ่มเงินขึ้นค่ากระเษียรอายุ อ้ายคอสามตำลึง เก่าใหม่ เปนแปดตำลึง อึ่งอ สี่ตำลึง เก่าใหม่ เปนห้าตำลึง ตราไว้ในกรมธรรม์ เปนแผนกส่วนอ้ายคอ อึ่งอ รวมทั้งค่าตัวอ้ายถอ อีขอพ่อแม่เปนเงิน ๓ ชั่ง สิบแปดตำลึง อยู่กับนายเงินที่สาม ๘ ปีกับ ๖ เดือน อายุอ้ายคอได้ ๑๖ ปี ๖ เดือนค่าตัวลดอยู่แต่ สามตำลึงกึ่ง อายุอึ่งอได้ ๑๓ ปี ๙ เดือนค่าตัวลดอยู่แต่ ห้าตำลึงกึ่ง แล้วว่างเงินไปอยู่กับนายเงินที่ ๔ นายเงินที่ ๓ ต้องลดเงินค่าตัวส่วน อ้ายคอ สี่ตำลึงกึ่ง เอาแต่ สามตำลึงกึ่ง ส่วนอึ่งอเอาขึ้น กึ่งตำลึง เปนห้าตำลึงกึ่ง รวมเก้าตำลึง นายเงินที่ ๔ ต้องออกเงินช่วยไถ่ตราไว้ในกรมธรรม์ เปนแผนกส่วนลูกทาษ อ้ายคอเก่า แปดตำลึง ลดสี่ตำลึงกึ่ง คงสามตำลึงกึ่ง อึ่งอเก่า ห้าตำลึง ขึ้น กึ่งตำลึง คงห้าตำลึงกึ่ง รวม ๘ ตำลึง รวมทั้งค่าตัวอ้ายถออีขอเปนเงิน ๓ ชั่ง ๑๔ ตำลึง ถ้าอยู่กับนายเงินที่ ๔ ได้ ๓ ปีกับ ๗ เดือน อายุอ้ายคอได้ ๒๐ ปีกับเดือน ๑ ส่วนอ้ายคอหลุดพ้นค่าตัวเปนไทย แต่อึ่งออายุได้ ๑๗ ปีกับ ๔ เดือนลดค่าตัวลงอยู่แต่สามบาท อ้ายถออีขอ อึ่งอ ว่างเงินไปอยู่กับนายเงินที่ ๕ นายเงินที่ ๔ ต้องลดส่วนค่าตัวอึ่งอลง สี่ตำลึงสามบาท เอาแต่ สามบาท ตัวอึ่งออายุ ๑๗ ปีกับ ๔ เดือน ย่างเข้าใน ๑๘ ปี พิกัดกระเษียรอายุลดลงอยู่ สามบาท แล้ว นายเงินที่ ๕ ต้องออกเงินช่วยไถ่รวมทั้งค่าตัวอ้ายถอ อีขอ อึ่งอ เปนเงินตรา ๓ ชั่ง ๕ ตำลึง สามบาท ถ้าอยู่กับนายเงินที่ ๕ ได้ ๒ ปีกับ ๙ เดือน อายุอึ่งอได้ ๒๐ ปีกับ ๒ เดือน ส่วนอ้ายคอหลุดพ้นค่าตัวเปนไทย แต่อ้ายถออีขอพ่อแม่ค่าตัวลง ๓ ชั่ง ๕ ตำลึง ตามเดิม ถ้าอ้ายถออีขอ อ้ายคออึ่งอ คนใดคนหนึ่งตายเสียในระหว่างนายเงินใดนายเงินหนึ่ง ก็ให้คิดยกส่วนค่าตัวผู้ตายผู้ยังเปนภัพแก่นายเงิน ตามพระราชกำหนดกฎหมายเดิม ฯ๔

๏ มาตรา ๕ ว่า ตั้งแต่จุลศักราช ๑๒๓๖ ปีขึ้นศกนี้ไป ผู้มีสิน มีทรัพย ฯ๔ รับช่วยไถ่คนยากจนขาดแคลนมาเปนทาษลงใหม่ก็ดี ทาษเก่าที่ว่างเงินมาแต่นายอื่น ๆ ก็ดี ซึ่งมีลูกทาษเกิดในปีมโรงสัมฤทธิศกติดมาด้วยไซร้ ให้ผู้เปนเจ้าเบี้ยนายเงินพร้อมกัน กับอำเภอกำนันแลตัวทาษ ทำสารกรมธรรม์เขียนด้วยเส้นหมึกให้ชัดเปนส่วนออกว่า ลูกทาษชาย หญิง เกิดในปีนั้น ๆ อายุได้เท่านั้น เงินค่าตัวตามกระเษียรอายุใหม่เท่านั้น ให้ตัวทาษเซ็นชื่อมั่นเอง ฤๅร้างวานเขาเซ็นชื่อมั่นไว้ในท้ายกรมธรรม์ แล้วประทับตราอำเภอกำนันนั้นไว้เปนสำคัญรองทุกฉบับ ฯ๔

๏ มาตรา ๖ ทวยราษฎรซึ่งเปนไทย ยังมิได้ทุกข์ยากลงเปนทาษ ฝ่ายว่าขัดสนจนขาดแคลน บิดามารดาผู้ย่าตายายถูงบ้าน้ำอาว์ พี่ชายพี่หญิง ฯ๔ เอาบุตรอาหลาน ที่เกิดตั้งแต่ปีมโรงสัมฤทธิศก อายุต่ำกว่า ๑๕ ปีลงมา ไปขายฝากประจำเชิงกระยาดอกเบี้ยไว้กับท่าน ลงชื่อในกรมธรรม์เจ้าสินตัวเบี้ยจะรู้ก็ดีมิรู้ก็ดี ว่าเปนสิทธโดยกระบิลเมืองท่าน เพราะบิดามารดาญาติผู้ใหญ่เปนอิสระภาพ ตามพระราชกำหนดใหม่ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อจุลศักราช ๑๒๒๔ ปีเถาะนพศก แต่ให้ขายได้ตามพิกัดกระเษียรอายุใหม่ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯ๔

๏ มาตรา ๗ ถ้าบุตรหลานที่เกิดตั้งแต่ปีมโรงสัมฤทธิศก จำริญไวยอายุได้ ๑๕ ปีขึ้นไป ถึง ๒๐ ปี ผันว่ารู้เดียงสาการผิดชอบแล้ว บิดามารดาญาติผู้ใหญ่ จะเอาไปขายประจำ

เชิงกระยาสะกดเบี้ยต่ำไล่ซื้อในกระดองมั่งไรๆ ต้องให้มันตัวเรือนเบี้ยรู้หนลงกำแหงแรงใดเขียนชื่อไว้เป็นสำคัญ จึ่งเป็นสิทธิ์ได้แก่เจ้าสิ่งจำตัวมันตัวเบี้ยจึ่งมันเบี้ยลด ตามจิตกระเษียรอายุใหม่ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ถ้าตัวเบี้ยผู้มีใหม่ไม่ได้เขียนชื่อด้วยลายมือตน แลไม่ได้ร้างไม่ได้ขานชื่อเขียนชื่อไรๆ อย่างนี้ว่าเป็นทาสเลย ฯ

◎ มาตรา ๙ ลูกทาษก็ดี ลูกไทยก็ดี ที่เกิดในปีมโรงสัมฤทธิศกเป็นต้นไป อายุถึง ๒๑ ปี บิดามารดาจดหมายกันไว้ ฤๅตัวมันเองก็ดี จะคนหลงระไปขายว่าเป็นข้าเขียกระยาเบี้ยไว้ก็ดี หามิได้ เจ้าสิ่งผู้มีเบี้ยจะใช้เบี้ยไม่ มาเป็นทาษคนเป็นอันขาด ถ้าลูกทาษลูกไทยนี้เกิดในปีมโรงสัมฤทธิศกเป็นต้นไป อายุถึง ๒๑ ปีแล้วก็ดี ฤๅอายุจะมากกว่านั้นไป ถึง ๒๕ ปีก็ดี ถึง ๓๐ ปีก็ดี ๓๕ ปีก็ดี ๔๐ ปีก็ดี ๔๕ ปีก็ดี ๕๐ ปีก็ดี ยากจนขัดแคลนลง จะกล่าวเท็จหลอกลวงว่าเจ้าสิ่งมิได้ทักไว้ ปีมโรงสัมฤทธิศก ในปีมเสงเอกศกเป็นต้นไป ข้าพเจ้าก็ดี ลูกขุนณศาล ฤๅผู้รักษาฤๅผู้ลูกขึ้นศาล พึงรู้เป็นแน่ว่าเป็นไทยแต่ปีระจำชิงเบี้ยท่านไซร้ ให้ท่านผู้มีเบี้ยจึ่งใช้เบี้ยได้ เป็นเจ้าบ่าวขายเงินชำระได้ลงมาเป็นตัวเบี้ยว่าเกิดปีใด จุลศักราชเท่าไร แล้วจดหมายปากคำไว้ ให้เป็นแน่ในสารกระดองมั่ง ว่าตัวมันเกิดปีนั้น มันมีสกุลชื่อนามเดิมว่าอย่างนี้ ถ้ากาลหลังมันกลับแย้งกันว่าเป็นอย่างอื่นไซร้ จงมีโทษมันผู้ขายนั้นถึงตลาดกระยาสิทธิ์ท่าน ในลักษณขายมาตรา ๑๔ โน้น ถ้าข้าสิ่งเขียกระยาให้ขายมิได้ตามอย่างคำพิพากษาไว้ในกระดองมั่งให้แน่นอน แล้วรับช่วยนี่ก็เป็นมาเป็นทาษ ถ้าตัวทาษนั้นว่า มันเกิดในปีมโรงสัมฤทธิศกเป็นต้นไป ซึ่งเป็นปีที่ห้ามในพระราชบัญญัตินี้ไซร้ ให้ปรับไหมเจ้าเบี้ยนายเงินเป็นสัพในเงินค่าตัวทาษซึ่งมีในสารกระดองมั่งนั้น ฯ

◎ มาตรา ๑๐ ถ้าผู้มีกรรมสิทธิ์ช่วยนี่ ลูกทาษ ลูกไทยนี่เกิดในปีมโรงสัมฤทธิศกเป็นต้นไป อายุได้ ๒๑ ปีพ้นนี้หลุดค่าตัวเป็นไทยแล้วนั้น มาเป็นทาษมิได้เป็นสิทธิ์แก่เจ้าสิ่งโดยพระราชบัญญัตินี้ ถึงกระดองมั่งมีคุณมาสิ่วนั้นก็ดี ชื่อกันเบี้ยจำนวนเงินประการใด ตัวเบี้ยจะไปจากเจ้าเบี้ย เจ้าเงินได้ตามจำนงใจ เจ้าเบี้ยเจ้าเงิน จะตามกุมเอาตัวมาว่ากล่าวไม่ได้ทั้งนี้ค่าตัวเป็นสัพแก่เจ้าเบี้ยเจ้าเงิน โดยโทษล่วงพระราชกฤษฎีกา ฯ

◎ มาตรา ๑๑ ลูกทาษ ลูกไทย อายุถึง ๒๑ ปีพ้นค่าตัวจากเจ้าเบี้ยนายเงินแล้ว มันเหล่านั้นคือว่ามีหมายหมู่แล้วก็ดี ยังมิได้คือเบี้ยอายุก็ดี ให้เจ้าเบี้ยนายเงินเดิมฤๅเจ้าหมู่มูลนายใหม่ ทำหางว่าวคืนแปลง ยื่นต่อกรมพระสุรัสวดี ให้คืนแปลงเป็นทาษพ้นค่าตัว มีกำหนดมา ๑๐ ไร่ จงทุกคน ถ้านายเดิมแลเจ้าหมู่ใหม่เกรงบีคบังเบียดใส่ไม่นำตัวทาษพ้นค่าตัวไปคืน จงปรับไหมมีโทษแก่ผู้บีคบังจงหนักตามพระราชกฤษฎีกา ฯ

◎ มาตรา ๑๒ ทวยไพร่หลวงข้าไพร่หลวงคนเลี้ยง กรมจัตุรงค์ กรมหัดโทษ วิเสท โรงสี สถิง โรงโขน โรงถน โรงทาน มันค้าค่าคนหลวงลอยลักปลอมแปลงโยกย้ายสารกระดองมั่ง ขายฉ่อฉ้อชิงกระยาสิทธิ์ไว้ก็ดี มันเกิดลูกในเรือนเบี้ยท่านก็ดี ตั้งแต่ปีมโรงสัมฤทธิศกเป็นต้นไป อายุลูกเรือนเบี้ยถึง ๒๑ ปีเข้า ให้เจ้าเบี้ยนายเงินไปแจ้งความต่อกรมพระสุรัสวดี ให้จ้าหมู่พาเอามันไปสักคงหมู่ ส่วนแผ่นมัน ส่วนแม่มัน คงอยู่เป็นใช้เจ้าเบี้ยนายตามพระราชกำหนดเดิม ฯ

๑ มาตรา ๑๒ ว่าในลักษณะทาษเดิม มาตรา ๒๐ ครั้งมหาศักราช ๑๓๕๙ ปีมะแมนักษัตรนั้น คือตรงกับจุลศักราช ๗๔๙ ปีมะแมนพศก โน้น มีความว่าชายหญิงมีอายุขายตัวเองไว้ก็ดี ท่าน ให้ท่านใช้ ถ้าลูกชายลูกหญิงอายุตั้งแต่ ๑ เดือน ๒ เดือน ติดตามพ่อแม่เขาเข้าบ้านเข้าสวนอยู่ด้วย มิได้เข้าในอายุสมัยที่ขาย ลูกนั้นโตใหญ่ขึ้นไป ให้นายเงินคิดแบ่งเอาค่าเข้าบ้าง ๓ ส่วนครั้งนี้ อย่าใช้ต่อไปให้ยกเลิกมาตรา ๒๐ นั้นเสีย แต่นี้ไปถ้วยรายฤๅชายหญิงอายุสมควรจนเดือนขึ้นจนมีอายุสมมาขายตัวอยู่ก็ดี ถ้าลูกชายหญิงติดตามพ่อแม่เขาเข้าบ้านเข้าสวนอยู่ด้วย แต่มิได้เข้าชื่อเป็นตัวเบี้ยในกรมธรรม์ท่านก็ดี ถึงลูกชายหญิงนั้น ระติดมาอยู่ตั้งแต่อายุได้ ๑ เดือน ๒ เดือน

๓ เดือนขึ้นไป จนถึง ๗ ขวบก็ดี ถ้าอายุเกิน ๗ ขวบขึ้นไปก็ดี อย่าให้เจ้าพนักงานเงินคิดเอา ค่าน้ำนมเข้าเป็นอันขาด ทรกเปนเงินค่าตัว อย่าเอาทารกนั้นเปนทาษต่อไปเป็นอันขาด ๆ

พระราชบัญญัติลูกทาษลูกไทยนี้ ให้เจ้าพนักงานเงินผู้มีทาษแลจะช่วยไถ่ถอน ให้ตั้งอายุลูกทาษลงเรือนเงินไว้ในสารกรมธรรม์ไว้ให้ชัดทั้งในมาตรา ๕ ให้สรรแต่ในปีจอสัปตศกนี้ ต่อไปตั้งแต่ ณวัน เดือนห้า ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีกุญยังเปนสัปตศก ให้ผู้ชำระคดีสินไถ่ละเลิกจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ด้วยลูกทาษลูกไทยตำ ตามพระราชบัญญัติใหม่ทุกประการ ๆ

ประกาศ

กระเบียรอายุลูกทาษลูกไทย

◎ มีพระบรมราชโองการ มาพระราชบัญญัติรับสั่งเหมือนโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้แจ้งความแก่พระยาพระยาพานุรงษ์แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายฝ่ายใน แลอาณาประชาราษฎรไทยจีน พ่อค้าชาวต่างประเทศ ในกรุงเทพ ๆ แลหัวเมืองฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ ทั่วทั้งพระราชอาณาจักร ให้ทราบทั่วกันว่า ให้ตั้งพระราชดำริห์ ปลุกบาพร้อมด้วยท่านเสนาบดี แลเจ้าพนักงานให้ตั้งพระราชบัญญัติลักษณลูกทาษ ขึ้นกำหนดทาษทั้ง ๗ จำพวก ตั้งไว้เปนพระราชกำหนดกฎหมายสำรับแผ่นดิน เพื่อจะให้เป็นคุณเปนประโยชน์แก่มีความศุขเจริญ แก่ชนชาวสยามต่อไปภายหน้า แต่ทรงพระราชดำริห์เห็นอยู่ว่า ด้วยคน ๒ จำพวกจะไม่ทราบชัดเจ้าใจสนัก ในพระราชดำริห์พระราชประสงค์ ซึ่งทรงจักเปนพระราชบัญญัติขึ้นครั้งนี้ คือคนพวกหนึ่ง ที่มีสันดานอันหนาแน่นอยู่ด้วยธรรมเนียมเดิม ซึ่งเปนของชั่วประกอบแต่การกดขี่กันและกัน คนมีเงินข่มเหงคนจน คนวาสนามากกดขี่คนวาสนาน้อย ตามอย่างชาวิตโบราณแต่เดิม ๆ มานั้น ก็จะไม่เปนที่ชอบใจพูดกันไปกันมาว่า ซึ่งโปรดตั้งพระราชบัญญัติ ลดพิกัดกระเบียรอายุลูกทาษลงชั้นหนึ่งแล้ว ๆ เมื่อลูกทาษ อายุถึง ๒๑ ปีหลุดค่าตัวแล้วก็ห้ามมิให้ช่วยไถ่กันได้ต่อไปดังนี้ เจ้านายข้าราชการแลผู้มีทรัพย์ทั้งปวง ที่ไม่เคยทำกิจการงานด้วยแรงตน ก็จะต้องทนทุกข์ลำบากทำการงาน เพราะจะไม่มีทาษแลลูกทาษใช้สอยเปนพาหนะกำลังช่วยทำมาหากิน บ่ระกอบกิจราชการต่าง ๆ จะได้ความลำบากยากเย็นเปนอันมาก ฝ่ายคนพวกเจ้าหนี้แลไพร่เลวยากจนอัตคัดขัดสน จะเอาบุตร เอาหลานไปขายฝากไว้ ก็จะแก้ขัดไปได้ ย่างเหมือนอย่างแต่ก่อน ก็อ่อนผ่อนไปก็ไม่ได้ ฝ่ายคนนี้จำพวกหนึ่ง ซึ่งเปนคนที่มีความกรุณาเมตตาตามจริยาเนียมคติกระเดียดอยู่ ได้ยินได้ฟังการดีใจ ของใครคนต่างประเทศ ก็จะนึกไปว่า ซึ่งโปรดตั้งพระราชบัญญัติเรื่องลูกทาษลูกไทยไว้ครั้งนี้ ก็เปนการดีการชอบลงจะมุ่งเรื่องแก้ไขเหมือนราษฎรจะอยู่เย็นเปนศุขขึ้นบ้าง แต่ยังจะช้าอยู่ที่ทาษจะเลิกให้หมด เหมือนแม่ลูกอ่อนไปสักวันนั้น ด้วยพระราชบัญญัติใหม่ยังมิได้ ห้ามขาดเรื่องขายทาษไม่ให้ทาษช่วยไถ่ทาษช่วยไถ่เชลยเลิกถอน กฎหมายลักษณลูกทาษเก่าขาดสิ้นเชิงทีเดียว กับยังมิได้ให้เลิกย่อมเป็นการพ้นวิสัย ซึ่งเปนรากเง่าเค้ามูลแห่งความเดือดร้อนให้เกิดเปนทาษ ซึ่งแม้จะขายตัวกันดังนี้ เมื่อไรทาษจึงจะหมดได้ ตราบเท่าชั่วอายุคนสิ้นไป จึงจะได้เปนการที่ไม่ลำบากขัดข้องกัน เหมือนประเทศอื่น ๆ ที่สมบูรณ์พูนผล ซึ่งคนทั้งสิ้นจำพวกนี้ก็คือคนต่าง ๆ กันดังว่ามานี้ ก็เปนการถูกด้วยกันทั้งสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเหมือนว่าเปนการที่มีคุณ ฝ่ายหนึ่งเหมือนว่าเปนโทษไม่มีคุณสิ่งใด ก็จะชี้แจงให้เจ้าโรคเข้าใจความในพระราชดำริห์ ความในพระราชประสงค์ ซึ่งได้ทรงโปรดตั้งพระราชบัญญัตินี้ไว้เป็นปานกลาง จะได้เปนทางที่จะได้ผันแปลงผ่อนผัน หันการอันมาหากลับคืนตามกาลตามเวลาที่ละเลกคราวละน้อยทุก ๆ ครั้ง ทุก ๆ คราวไป ก็ที่จะโรคคนจำพวกนี้ผันคืนตามเคยตัว ในการซึ่งใช้ทาษหาอำนาจในการกดขี่นั้น ก็จะเลิกพร้อมวันหวาดเลิกตัวทาษจะสูญหมดไปโดยเร็วพลัน จงเข้าใจให้ชัดเถิด ว่าลูกทาษลูกไทย ซึ่งโปรดให้ตกกรมเมียรอายุถึง เสมอ ๗ ปี ๘ ปี ๙ ปี ตีค่าเพียง ๘ ตำลึง อายุถึง ๒๑ ปี หมดค่าตัวนั้น ที่พันค่าตัวเปนไทยแล้ว ช่วยไถ่กันไม่ได้นั้นก็ดี การนี้ก็จำเภาะแต่ตก ที่เกิดในปีมโรงสัมฤทธิศก เปนต้นไปเท่านั้น ก็ยังเหลือที่เกิดในปีเถาะนพศก ปีขานอัฐศกถัดขึ้นไป ก็ยังมีเหลือเปนอันมาก

คงได้ช่วยไถ่ถอนมาเป็นทาษใช้สอยอยู่นาน แลทาษที่เป็นพ่อแม่พี่น้าน้าอาเก่า ๆ เหล่านั้นก็ยังมีถมไป คงช่วยไว้ใช้กันอยู่อีกนานกลัวจะเกินอายุ ท่านผู้ที่มีความคิดก็นึกเสียอีกด้วยคนที่เกิดในยี่ขานี้เกาะนี้ กว่าอายุจะถึง ๗๐ ปีบอกหักชราได้นี้ก็ยังนานนัก ถ้าจะคิดตั้งแต่ปีจอนี้ไป ก็ยังอีก ๖๑ ปี ๖๒ ปี เพราะฉนี้ จึงทรงพระราชดำริห์เป็นป่านกลาง ภอจะได้ให้เป็นทางเข้าใจรู้สึกตัวไว้บ้าง ที่จะได้เลิกร้างคนที่เกิดยี่มโรงเป็นต้น ไว้ใช้สอยเข้าในเสียก่อน จึงมิได้ทรงพระราชดำริห์ เลิกถอนโดยเรว แลงแรงเหมือนเมื่อครั้งคิดกันมาแต่แรกบรมราชาภิเศก ว่าจะให้นายเงินลดค่าตัว ให้แก่ทาษเดือนละกึ่งตำลึงนั้น ถ้าคิดดูที่จะลดครั้งนี้ปีหนึ่งเป็นเงิน ๖ ตำลึง ทาษค่าตัวถ้วยธรรมดาคนละ ๒ ชั่ง คิดดู ๗ ปีเสดทาษก็จะต้องเลิกหมดไปโดยเรว ผู้ที่ช่วยไถ่มีทาษไว้แต่ก็นิดก็จะได้ความลำบากยากแค้นเป็นอันมาก เหมือนผู้ยากผู้จนที่อันสบายกลับกลายมาถูกรัยนโดยเรว ก็คงจะไม่สบายไปต่าง ๆ แล้วก็เป็นทางที่ขาดทุนเสียทรัพย์ ของผู้ที่ช่วยไถ่ไว้แต่ก็มีนั้น จึงทรงผ่อนผันแต่เรื่องลูกทาษ ที่ไม่เป็นการขาดทุนสิ่งใด เพราะทรงหวังตั้งพระราชหฤไทย แต่ให้เป็นคุณเป็นประโยชน์ ไม่ทรงอยากให้เป็นไทยได้ความเดือดร้อนรำคาญต่าง ๆ จึงได้ทรงไว้เป็นป่านกลาง ภอให้เป็นหนทางที่จะได้ ใช้ลูกช้างบ้าง ใช้ทาษบ้างรคนปนกันภอเคยใจไว้ เพราะไม่ทรงอยากให้เข้าร้อนทรัพย์ขาดทุนเดิม สิ่งใดให้เป็นที่ร้อนใจรำคาน ในการซึ่งทรงพระราชดำริห์นี้ กับอีกนึ่งทาษไพร่ไทยพาลสันดานคำ ก็ยังไม่รู้จักที่จะทำมาหากินสิ่งไร จึงต้องผ่อนหย่อนไปภอให้ข้าไทยมายเงิน ได้กินอยู่นุ่งห่มไปพลาง ๆ ก่อน กว่าบุตรหลานจะได้หัดลูกถอนพันค่าตัวไป ได้วิชาสิ่งไรภอรับจ้างหากินมีทรัพย์สินมาช่วยรับใช้แบ่งไถ่ให้บิดามารดา พันค่าหลุดเป็นไทยไปได้บ้าง เปรียบเหมือนหย่างบิดาคนหนึ่ง มารดาคนหนึ่งบุตร ๓ คน ถ้าบุตรลูกพันไปได้ คงคิดเบี่ยงบ่ายรับจ้างหาเงิน มาช่วยไถ่บิดามารดาไปให้เป็นไทยได้ ก็คงช่วยกันซื้อขายทำมาหากินต่อไป บิดามารดาคงไม่กลับใจไปในการที่ชั่ว ตามที่เคยตัวมาแต่เรก เพราะบุตรได้ร่ำเรียนวิชา คงชักภาให้ตื่นแต่ที่ชอบทุกประการ จึงได้ทรงพระสันนิฐานเปนพระราชบัญญัติ ดังได้เปนอย่างกลางตามทางดังนี้

๑ สิ่งอ้ายคนอีกจำพวกหนึ่ง ที่มีสันดานดี อยากจะไม่ใช้มีธรรมเนียมใช้ทาษนั้น พึงทราบพระราชดำริห์พระราชประสงค์เดิม ว่าซึ่งทรงโปรดมีพระราชบัญญัติครั้งนี้ เพื่อจะแบ่งหนักให้เป็นเบาไว้ก่อน เพราะจะผ่อนลูกทาษลูกไทย ซึ่งเกิดในยี่มโรงเป็นต้นนั้น อายุได้ ๒๑ ปี พ้นนี้หลุดกลับตัวเป็นไทย แลไม่ให้ขายกันได้ต่อไปนั้น เพราะจะให้หัดทำการหาวิชาเป็นที่ทำมาหากิน รู้ในลิลปสาตร์ต่าง ๆ จะได้เป็นลูกช้างหากินต่อไป เมื่อธรรมเนียมช้างกัน หนานแน่นชุกชุมขึ้นแล้ว ถึงหมว่าธรรมเนียมใช้ทาษก็คงจะน้อยถอยลงทุกครั้งทุกที ก็จะดีกว่าจะมากขึ้นร้ำไป จึงได้ทรงตั้งพระราชบัญญัติ ให้คนเข้าใจเคยดูเคยหาด้วยกันมาก แล้วภายน่าต่อไปถึงจะไม่มีใครใช้ทาษก็คงจะไม่เป็นไรนัก เพราะเหมือนชวนชักให้คนที่มีสันดานดีนั่นหนา ตามธรรมดาหยากจะใช้ทาษนั้น ให้เคยดูเคยใจเคยหาเสียก่อน ก็คงจะมีความผ่อนหาสิ่งสร่าง เสื่อมสร่างการที่ชั่วได้ จึงยักย้ายพระราชบัญญัติ ดัดต่อเพิ่มเติมขึ้นตามภาคภาวะเวลาที่จะเปลี่ยนไปได้ ทุกสิ่งทุกอย่าง ขนถึงหนทางที่จะทรงนั้น กับอีกนึ่งการเล่นเบี้ยพนันเอาเงินกัน เป็นที่ก่อสันดานให้เกิดเป็นทาษขึ้นนั้น การอันนี้นี่พระราชหฤไทย ร่ำพึงถึงอยู่เสมอ ที่จะเลิกถอนผ่อนให้หมดไปนั้นเป็นแน่ แต่เป็นเงินถึง ๑๐๐๐ ชั่ง เสดได้สำรับจ่ายใช้ราชการแผ่นดินอยู่เสมอ ถ้าจะเลิกถอนเสียโดยเรวนี้ เงินซึ่งสำรับจะใช้จ่ายราชการก็ยังไม่มีภอที่จะทำการงานไยต่าง ๆ แทนเงินซึ่งจะเลิกได้นั้น แต่การอันนี้ก็ได้ทรงพระราชดำริห์ปฤกษาอยู่ในเคาน์ซิล แล้วเมื่อตกลงอย่างไร ท่านทั้งปวงคงได้ทรายต่อไปเมื่อภายน่า

แจ้งความมาณวันอาทิตย เดือนสิบเอด ขึ้นแปดค่ำ ปีระกา สกศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯ

ชุนหลวงพระไกรสีห์ เลกิกเอฟ เคาน์ซิล

เคาน์ซิล

วันจันทรเดือนสิบเอดขึ้นสองค่ำ ปีระกาสก โปรดเกล้า ฯ ตั้งกรมมิกดีไปชำระตรวจสอบญาญชีเงินค่านา ซึ่งพระยาอาหารบริรักษ์ทำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายว่าได้สิ่งเงินคลัง ตั้งแต่

ปีกุญศักราช ๑๒๑๓ จนถึงปีวอกจัตวาศก ๑๒๑๔ รวม ๒๒ ปี เงินหาถูกต้องกับจำนวนรถลัง ซึ่งพระไชยยศสมบัติไม่ผิดเงินผาญชีพระยาอาหารบริรักษ์ สูงอยู่กว่าที่ได้สั่งคลังมากแลการอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ตระลาการนั้น เคาน์ซิล ออฟสเตตแลปรีวีเคาน์ซิลลอร์อีกหลายนาย คือพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าจุฬาภินิหาร ท.จ.ว., ม.ม. พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าคัณางค์ยุคล ท.จ. พระวงษเธอ พระองค์เจ้าสาธิสินีวงษ์ ท.จ.ว., ม.ม. พระราชเสนา ภ.ช. พระนิรินทรเสนี หลวงพิจารณจักรกิจ ภ.ม. รวม ๑๗ นาย ได้ชำระตั้งเจ้างวรราชสภาภิมุข์ ในพระบรมมหาราชวัง วันอังคารเดือนสิบเอดขึ้นสามค่ำ ปีขุนหลวงพระไกรษี เคลิกออฟคิเคาน์ซิล ฯะ

ริโปรตรายงานในศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาลทูลเกล้า ๆ ถวายเจตวันครั้งหนึ่ง

◎ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ที่มีชื่อในท้ายหนังสือนี้ ซึ่งเปนกองมิคคีตระลาการศาลรับสั่ง ได้พิภากษาคดีกระทรวงกรมพระนครบาล ๆ รับพระราชทานน้อมเกล้าถวายคำพิพัย ยังคงทูลพระกรุณาทรายฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้ายื่นยอกสารบบความแต่ก่อน ๙ ครั้ง ความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ พื้องศาลหลวงประทับ ๙ ยื่นเรื่องราวเก่าใหม่ หัวเมืองบอกส่ง ๕๔ รวม ๖๒ ยื่นสารบบ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๓๑ พระมหานนทรี ๓ พระพิเรนทรเทพย์ ๑๖ รวม ๕๐ รวม ๑๑๒ รวม ๔๘๙ เรื่อง ตั้งแต่ณวันเสาร เดือนสิบสองขึ้นเก้าค่ำ ปีรอดศก มาจนถึงณวันพฤหัศบดี เดือนสิบสองขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีรอดศก เรื่องหนึ่ง นายเช่นโจทย์ ไว้ความให้นายกอนความเรื่องเดียวกันยื่นเรื่องราวกล่าวโทษนายดี นายกลั่นกับพวก ๗ คน ว่าภากันลุ้มรุมชกต่อยตะบายเช่นนายกอนฟกช้ำหลายแห่ง ๑ เรื่องหนึ่ง นายรองบ้านรถโจทย์กล่าวโทษนายม่นภรรยานายม่นกับย่าวทายนายม่น ว่าภากันบุกรุกเข้าไปในบ้านนายรองบ้านรถ แล้วชกตีพวกนายรองบ้านรถมีบาดแผล ๑ เรื่องหนึ่ง นายชื่นโจทย์ กล่าวโทษนายจันว่าคร่างปาเรือนนายชื่น ๑ เรื่องหนึ่ง นายต่อโจทย์กล่าวโทษอ้ายเปก อ้ายลน อ้ายทูบ ว่าเปนผู้ร้ายลักหมากในสวนนายต่อ ๑ เรื่องหนึ่ง จีนแซ่งโจทย์กล่าวโทษ จีนสงอำแดงทุน ว่าตบตีแล้วเอาเหลกมีดพร้าจีนแซ่งมีบาดแผล ๑ เรื่องหนึ่ง หม่อมยุคภรรยาพระยาสังขลา กล่าวโทษหม่อมราชวงษสวาสว่าลักทรัพย์ สิ่งของไป ๑ รวม ๖ เรื่อง รวมความยื่นเรื่องราวเก่าใหม่ แลความหัวเมืองบอกส่งเปนความ ๑๑๙ เรื่อง รวมทั้งความในกรมพระนครบาลเปนความ ๔๙๔ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณาตั้งแต่ณวันเสาร เดือนสิบ ขึ้นเก้าค่ำปีรอดศก มาจนถึง ณวันพฤหัศบดี เดือนสิบ ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีรอดศก ◎ พระยาราชสุภาวดี ได้ว่ากับศาลประแดงขันสมียรตราพิจารณาความเก่าลูกขุนปฤกษาวางยท หมื่นภักดีโจทย์จีนหงกับพวก ๑๐ คน จำเลย หาว่าจีนหง กับพวกจีนหงลงไปในเรือหมื่นจิตภักดี แล้วเกบเอาทรัพย์สิ่งของไป พิจารณาไม่ได้ความจริง มีนหมาว่าให้เรียกประกันทานบลจำเลยไว้ เรื่อง ๑ ฯะ ◎ พระยาราชโยธา ได้ว่ากับศาล ขุนอาญาราช ขุนธรนิบาล พิจารณาความใหม่ ยื่นเรื่องราวเรื่องหนึ่ง ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน ความเรื่องราวใหม่ นายจันโจทย์ นายสุก นายพัก จำเลย หาว่าวิ่งราวเอาสายสัยของนายจันไป ได้ตัวจำเลยมาถามไม่รับ ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมเลิกแล้วกัน เรื่อง ๑ รวมได้พิจารณาแล้วไปความเก่า ๑ ความใหม่ ๑ รวม ๒ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไป ๑๓๐ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาล ๒๕๙ พื้องศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราว หัวเมืองบอกส่ง ๕๐ รวม ๕๗ ยื่นสารบบ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๒๙ พระมหานนทรี ๓ พระพิเรนทรเทพย์ ๑๖ รวม ๔๘ รวม ๑๐๕ รวม ๓๖๔ เรื่อง ควรมิควรแล้วแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ฯะเกษะ ฯะ

◎ พระยาเจริญราชไมตรี แซแมน ๑
◎ พระยาราชสุภาวดี ๑
◎ พระยาราชวรานุกูล ๑
● พระยากระสาปนกิจโกศล ๑
◎ พระยาราชโยธา พระมหานนทรีแซแมน ๑
◎ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๑

- พระมหามนตรี ๑
- พระอินทรเทพย์ พระมหามนตรีเชษฐแทน ๑
- พระพิเรนทรเทพย์ ๑

ประกาศ

พระบรมวงษอุชั้นสาม พระองค์เจ้านุ่นเป็นพระองค์เจ้าในกรมพระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฉวันเดือนหกปีมะแมเบญจศก ประชวรไข้ลิ้นเพลิน ทรงพระอาเจียรเป็นพระเสลดเหลือวสงบังหมบานปนโลหิตวันละ ๔ ครั้ง ๑๐ ครั้ง พระนาภีใหญ่ขึ้นทรงพระโสกพระศัรูพระบาท กรมพระราชวังพระราชทานพระบรมโอสถสิริรัฐสาทค้ำจุน ๆ ว่าพระโรคปานมารกระไลยให้เบาบางหายประมาณไม่ใคร่จะหลับ แต่ประชวรมาได้ปีหนึ่งกับค้างเดือน ครั้นถึงฉวันเดือนสิบเอ็ดขึ้นสามค่ำไปบังคมพระบรมศพแล้วเสด็จกลับมาถึงพระตำหนักแพ พระอาการให้หิวบอกรัสไม่ได้ประชวรลงไม่ได้สรงสนานได้แต่น้ำพระโสชทั้งสิ้นพระองค์ ครั้นถึงฉวันพุธเดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบเอกค่ำปีรวอศก เวลาบ่ายสามโมงสิ้นพระชน พระชนมายุได้ ๕๔ ปี มีหม่อมเจ้าชาย ๔ หม่อมเจ้าหญิง ๗ รวม ๑๑ องค์ ฉวันเดือนสิบเอ็ดเดือนสิบเอกขึ้นห้าค่ำ กรมพระราชวังเสดจไปสรงน้ำพระบรมศพ พระราชทานโกฏสี่เหรียมใส่พระศพ ตั้งบนเตียงแว่นฟ้า เครื่องสูงกลองชนะแตรสังข์ทั้งประโคมตามตำแหน่งยศพระองค์เจ้าในพระบวรราชวัง จะ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

- หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ตีพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มีแต่ขาด ราคาตลอดปี ๔๙ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งหนึ่ง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องใช้ส่งถึงบ้านอีกหนึ่ง ค่าร่วงถึงตำลึง ครึ่งบาทสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเถอญ จะ

- อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เป็นเรื่องวิเศสสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้คัดไว้ใช้ในราชการ จนถึงพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเลกน้อยนั้น ข้าพเจ้าหน่วา ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤาไม่ได้บ้างก็ จะต้องการทราบบ้าง ก็จะไม่มีที่หาได้ อนึ่งถูกต้นเสรายฎรผู้ใดซึ่งอยากจะทราบราชการให้ลเอียดบ้าง ข้าพเจ้าได้รัดสมุดนี้ไว้พร้อม เพื่อจะทำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั่วปวง เพราะถ้าจะแจกอีก ก็เปนการไม่รู้จะไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะให้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

- พระราชบัญญัติคาน้ำลิ รวมกา เล่มละสึงคำลึง
- พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ สึงคำลึง
- พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท
- หนังสือพระราชบัญญัติใหม่ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้โรงพิมพ์หลวงสาธารณะประโยชน์ขึ้นใหม่

- มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละสึงคำลึง
- วาหนิติ์นิเวศ ราคา เล่มละบาท
- ธัญญประโยค ราคา เล่มละบาท
- สังโยคพิธาน โหราธิบาย พิสาดการนัด สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละสึงคำลึง ถ้าเล่มหนึ่งรวมเย็บเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท
- นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท
- นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

- กลสังวรินทร์ญาณราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท
- ราชนิติ ราคา เล่มละบาท
- พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท
- พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท
- พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท
- บัตรปกรณัม มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท

ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังเถอญ จะ

เล่มที่ ๑ หน้าเบอร์ ๒๒๒๓ ตีพิมพ์โดย [illegible] วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๓๖ หน้าที่ ๒๖๕

ประกาศ

ว่าด้วยพระเจ้าอยู่หัวให้ท่านที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน

๑ มีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศมาทั่วกันว่า ที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ตั้งไว้แต่ครั้งนั้น ก็มิยศกระนี้ว่า เปนที่สรงของท่านแต่ก่อนมา โดยปฤกษาราชการในแผ่นดินนี้ด้วย ก็จะรวมอยู่ในแต่ก่อนมา ถูกชุนนั้งแต่งตัวถ้าจะเรียกออกชื่อนั้นเหมือนใจว่า พนมหัวเจ้าท่าน ฤๅใช้ ๆ พน ๆ ถูกชุนณศาลา พนมหัวเจ้าท่าน ๆ นน ๆ ถูกชุนณศาลหลวงนั้น ดังนี้ พนมหัวเจ้าท่าน ถูกชุนณราชหลวงนั้น คือถูกชุนทั้งปวง มีพระมหาราชครูปโรหิตาจารย พระมหาราชครูมหิยงปนกัน เมื่อประชุมพร้อมกันเจ้าคิดสิ่งใดว่าการใด ๆ ให้สำเร็จไปได้นั้น ก็เพนมหัวเจ้าท่านถูกชุนณศาลหลวง ก็พนมหัวเจ้าท่านถูกชุนณศาลานั้น คือเจ้าราชการซึ่งมีตำแหน่งต่าง ๆ ผู้ใหญ่ ๆ มีท่านเสนาบดีเปนต้น นี่เปนพนมหัวเจ้าท่านถูกชุนณศาลา ศาลานั้นคือศาลาถูกชุนในทั้งสองฝ่าย ถ้าจะมีราชการสิ่งใด ซึ่งเปนการบ้านเมืองก็ปฤกษาถูกชุนณศาลา ฤๅในยอกหัวเมือง ก็ว่ายอกปะนิยัดมา ยังพนมหัวเจ้าท่านถูกชุนณศาลา จอได้นำข้อความอันกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทดังนี้ ฯ

๒ เพราะฉนั้น ที่ปฤกษาราชการแผ่นดินนี้ เมื่อประชุมพร้อมกัน ถ้าแม่นตระลาการไปก็อาจจะให้การทั้งปวงสำเร็จได้ เพราะมีเจ้าพนักงานไปด้วย จะใช้ในหนังสือแลว่าปฤกษาการแผ่นดินอย่างนี้ ควรสังให้ว่าพนมหัวเจ้าท่านที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ฤๅพนมหัวเจ้าท่านแลเจ้าท่านผู้ใหญ่ ๆ ให้เจ้าราชการแลราษฎรได้รับประกาศทั่วกันทุกประการ ประกาศมาณวันพุธเดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบเอกค่ำ ปีระกาสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๓๖ ฉะพระยาพิพัฒโกษาธิบดีว่าราชการกรมท่าขวาเปนแม่กองตรวจชำระ

ว่าด้วยฉลองพระเดชพระคุณ

ออกจากที่ปรึกษาราชการ

๑ มีพระบรมราชโองการ มาพระยาอัครมหาเสนาสั่งว่าพระยาเทพาธิบดีว่าราชการกรมท่าขวา ซึ่งเปนแลนายเวรอยู่ในที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ประพฤติผิดมิสมกับตำแหน่งนั้น ให้ถอดออกเสียจากที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ให้ไปว่าราชการกรมท่าขวาตามเดิม ฯ

๒ มีพระบรมราชโองการ มาพระยาเทพาธิบดีว่าราชการกรมท่าขวา ซึ่งเปนที่ปรึกษาราชการแผ่นดินนั้น ได้ประพฤติผิดมิสมกับตำแหน่งนั้น ให้ถอดออกเสียจากที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ให้ไปว่าราชการกรมท่าขวาตามเดิม ฯ

๓ มีพระบรมราชโองการ มาพระยาเทพาธิบดีว่าราชการกรมท่าขวา ซึ่งเปนที่ปรึกษาราชการแผ่นดินนั้น ได้ประพฤติผิดมิสมกับตำแหน่งนั้น ให้ถอดออกเสียจากที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ให้ไปว่าราชการกรมท่าขวาตามเดิม ฯ

๔ มีพระบรมราชโองการ มาพระยาเทพาธิบดีว่าราชการกรมท่าขวา ซึ่งเปนที่ปรึกษาราชการแผ่นดินนั้น ได้ประพฤติผิดมิสมกับตำแหน่งนั้น ให้ถอดออกเสียจากที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ให้ไปว่าราชการกรมท่าขวาตามเดิม ฯ

๕ มีพระบรมราชโองการ มาพระยาเทพาธิบดีว่าราชการกรมท่าขวา ซึ่งเปนที่ปรึกษาราชการแผ่นดินนั้น ได้ประพฤติผิดมิสมกับตำแหน่งนั้น ให้ถอดออกเสียจากที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ให้ไปว่าราชการกรมท่าขวาตามเดิม ฯ

๖ มีพระบรมราชโองการ มาพระยาเทพาธิบดีว่าราชการกรมท่าขวา ซึ่งเปนที่ปรึกษาราชการแผ่นดินนั้น ได้ประพฤติผิดมิสมกับตำแหน่งนั้น ให้ถอดออกเสียจากที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ให้ไปว่าราชการกรมท่าขวาตามเดิม ฯ

๗ มีพระบรมราชโองการ มาพระยาเทพาธิบดีว่าราชการกรมท่าขวา ซึ่งเปนที่ปรึกษาราชการแผ่นดินนั้น ได้ประพฤติผิดมิสมกับตำแหน่งนั้น ให้ถอดออกเสียจากที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ให้ไปว่าราชการกรมท่าขวาตามเดิม ฯ

๘ มีพระบรมราชโองการ มาพระยาเทพาธิบดีว่าราชการกรมท่าขวา ซึ่งเปนที่ปรึกษาราชการแผ่นดินนั้น ได้ประพฤติผิดมิสมกับตำแหน่งนั้น ให้ถอดออกเสียจากที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ให้ไปว่าราชการกรมท่าขวาตามเดิม ฯ

๙ มีพระบรมราชโองการ มาพระยาเทพาธิบดีว่าราชการกรมท่าขวา ซึ่งเปนที่ปรึกษาราชการแผ่นดินนั้น ได้ประพฤติผิดมิสมกับตำแหน่งนั้น ให้ถอดออกเสียจากที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ให้ไปว่าราชการกรมท่าขวาตามเดิม ฯ

๑๐ มีพระบรมราชโองการ มาพระยาเทพาธิบดีว่าราชการกรมท่าขวา ซึ่งเปนที่ปรึกษาราชการแผ่นดินนั้น ได้ประพฤติผิดมิสมกับตำแหน่งนั้น ให้ถอดออกเสียจากที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ให้ไปว่าราชการกรมท่าขวาตามเดิม ฯ

อาหารบริรักษ หาได้ปฏิญาณสิ่งระจัดการข้อใดข้อหนึ่งไม่เหมาะแต่ว่าจักไม่ได้ทุกอย่างไป จึงเหนว่าพระยาอาหารบริรักษมีคำสาบาลทั้ง ๒ ข้อ แลยังมีได้ใช้ระความในกรมมหาหลวงสนิทสมบัติ ให้การว่าได้เปลี่ยนแปลงหางว่าวสมาชิกหลวงกำนันนั้นยังเงินหลวงแล้วแบ่งปัน ให้พระยาอาหารบริรักษ ส่วนตัวพระยาอาหารบริรักษ ก็มีพิรุธอีกหลายอย่าง เปนทางน้อยที่จักเงินหลวงในกรมมหา ไม่ควรจะอยู่ในที่ปรีวีเคาน์ซิล ซึ่งได้สาบานในข้อ ๗ ว่าจะประพฤติตัวให้สมควรแก่แบบอย่างธรรมเนียมปรีวีเคาน์ซิลเอร์ ซึ่งเปนคนที่มีความซื่อสัตยกระญัญ จึงพระยมราชโองการ ให้ถอดพระยาอาหารบริรักษ ออกจากที่ปรีวีเคาน์ซิลเอร์ ตามกฎหมายปรีวีเคาน์ซิล ข้อ ๔ ว่า ถ้าที่ปฤษาผู้ใดทำความผิดชั่วอย่างใดไม่สมควรแก่ยศศักดิ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน จะถอดผู้นั้นเสียจากที่ตำแหน่งยศแลจะไม่พระราชทานเงินเบี้ยเลี้ยงรักษายศต่อไปนั้น ให้ถอดพระยาอาหารบริรักษ ออกจากที่ปรีวีเคาน์ซิล ตั้งแต่วันนี้ไป แล้วให้เรียงลำดับยศที่ปรีวีเคาน์ซิลเอร์ลงใหม่ แต่ยศอื่น ๆ นั้น ให้คงอยู่ตามเดิมก่อน

พระที่นั่งสมมุติเทวราชอุปบัติ

ณวันพฤหัสบดี เดือนสิบเอด ขึ้นสิบสองค่ำ ปีจอฉศก

ขุนหลวงพระไกรสี เคลื่อออฟเคาน์ซิล รับพระยมราชโองการ

ประกาศ
เพิ่มเติมห้ามมิให้เล่นการพนันต่าง ๆ

๑ มีพระยมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่พระยมมวงษานุวงษ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ ผู้น้อย แลทวยราษฎรในแขวงขังหวัดกรุงเทพ ฯ ให้ทราบทั่วกันว่า ในหนังสือพิมพ์ราชกิจจานุเบกษา แลหนังสือพิมพ์ประกาศที่ได้ออกแจกไปแล้ว ๑๐ ฉบับ อาทิตย เดือนสิบเอด ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีจอฉศกนั้น ว่าห้ามห้ามการเล่นพนันต่าง ๆ ที่เปนการผู้ใหญ่ชักให้เกิดเล่นได้ว่าระบุการเล่นไว้แต่ ๑๒ อย่าง บัดนี้จะต้องห้ามเพิ่มเติมอีก ๓ อย่าง คือตักภุเวียน ๑ ตักซ่อนไอ ๑ ซ้องอ้อย ๑ เพราะการเล่นทั้งสามอย่างนี้ มักจะก่อเหตุต่าง ๆ ถ้าผู้ใหญ่เล่นก็มักจะให้เกิดแทงพนันกันขึ้น การทั้งสามอย่างนี้ห้ามขาดไม่ให้เล่น รวมกับที่ว่าไว้ก่อนเปนการเล่น ๑๕ อย่าง แลข้อห้ามการเล่นเปนแต่เคา เล่นกันโดยลำพังให้เปนที่กีดขวางถนนหนทางชะกรวก ลำบากแก่คนเดินไปมาได้ว่าระบุไว้แต่ ๑๓ อย่าง จะต้องเพิ่มเติมอีก ๕ อย่าง คือพุ่งพัน ๑ เรือพุ่ง ๑ ตีไม้ตั้ง ๑ ไม้ตั้ง ๑ ตาล่างย่น ๑ รวมกับที่ว่าไว้ก่อนเปนการเล่น ๑๘ อย่าง ห้ามมิให้เล่นกลางถนนหนทางให้นายแขวงนายอำเภอ ในกรมกองกระเวนชายขวาเอาคำประกาศฉบับเพิ่มเติมนี้ ประกาศราษฎรให้ทราบทั่วกันตั้งแต่ออกประกาศ ๕ วันก่อน แล้วให้ลงมือจับไปตามหมายประกาศฉบับเดิมเถิด ประกาศเพิ่มเติมมาณวันอาทิตย เดือนสิบเอด ขึ้นห้าค่ำ ปีจอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้

ประกาศ
ว่าด้วยทำบุญวันประสูตรแลวันสวรรคต
ในพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑ มีพระยมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ว่าณวันเสาร์เดือนสิบเอด ขึ้นสิบสี่ค่ำเปนวันประสูตร ณวันอาทิตย เดือนสิบเอดขึ้นสิบห้าค่ำเปนวันสวรรคต ในพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามจันทรคติกาลจะได้ชิญพระยมอัฐิ มาตั้งในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เวลาเช้าพระสงฆ ๒๐ รูปจะได้รับพระราชทานฉัน ๆ แล้วพระสงฆ ๑๐๐ รูป จะได้สดับปกรณ์ เวลาค่ำพระสงฆ ๒๐ รูปจะได้เจริญพระพุทธมนต์ ๆ จบแล้วมีพระธรรมเทศนากัณ ๑ พระญาณสังโวธถวายเทศนาทานมัย เปนการถวายพระราชกุศล แลพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันประสูตร แล้วเสดจพระราชดำเนินทรงลอยพระปถีป ทรงประทับในเรือพระที่นั่งอัมพรสถาน รุ่งขึ้นวันอาทิตย เดือนสิบเอด ขึ้นสิบห้าค่ำ เวลาเช้าพระสงฆ ๒๐ รูปรับพระราชทานฉัน แล้วพระสงฆ ๑๐๐ รูปสดับปกรณ์ เวลาค่ำพระสงฆ ๒๐ รูปจะได้เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว มีพระธรรมเทศนา กัณ ๑ พระสัตตปกรณ์ ถวายเทศนาสิลมัย เปนการถวายพระราชกุศล วันสวรรคต แล้วเสดจพระราชดำเนิน

ทรงสดับพระปาติโมกข์ รุ่งขึ้นวันจันทร์ เดือนสิบเอ็ดแรมค่ำหนึ่งเป็นวันอาทิตย์ เวลาบ่ายเสด็จพระราชดำเนินไปทรงสดับพระธรรมเทศนาในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระสงฆ์ ๒๖ รูป รับพระราชทานฉัน แล้วสดับปาฏิโมกข์ของภิกษุกาล ๕๐ รูป เวลาค่ำมีพระธรรมเทศนา กัณฑ์ ๑ พระโพธิรังษี ถวายเทศนาภาวนามัย แล้วเสด็จพระราชดำเนินทรงสดับพระปาติโมกข์ ทรงประทับในเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ครั้นวันอังคารเดือนสิบเอ็ดแรมสองค่ำ เวลาบ่ายมีพระธรรมเทศนาพระมหาชาติ เรียงกัณฑ์ ๑๓ กัณฑ์

๑ พระเจ้าบรมวงษเธอกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ถวายทศพร
๒ หม่อมเจ้าพระพุทธอุบาทบีสันต์ ถวายหิมพานต์
๓ พระธรรมเจดีย์ ถวายทานกัณฑ์
๔ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าเณรวรวรรณากร ถวายวันประเวศ
๕ พระครูพรหมโกสลวิสุทธิมหาฐาปนา ถวายชูชก
๖ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าสวัสดิประหวัด ถวายจุลพน
๗ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าจันทรังสุทาราม ถวายมหาพน
๘ พระอาทิตยวงษวิสุทธิวิมล ถวายกุมาร
๙ พระสมุห์ฬ่องวัดสุทัศนาราม ถวายมัทรี
๑๐ หม่อมเจ้าพระศักดิ์เดชศรี ถวายสักกบัพ
๑๑ พระพุ่มพิเชียรวงษวิสุทธิราชบุรณ ถวายมหาราช
๑๒ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าไชยานุชิต ถวายฉกษัตริย
๑๓ พระสุธรรมมุนีวรคุณ ถวายนครกัณฑ์

ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ให้เจ้าพนักงานจัดการประดับเครื่องพร้อมตามเคย ครั้นวันพุธเดือนสิบเอ็ดแรมสามค่ำ มีพระธรรมเทศนาพระจตุราริยสัจ ๔ กัณฑ์ พระพรหมมุนี ถวายทุกขสัจ พระธรรมโกศาจารย ถวายสมุทยสัจ พระเทพกระวี ถวายนิโรธสัจ พระอริยมุนี ถวายมัคคสัจ รวม ๕ วันเทศนา ๒๐ กัณฑ์ เงินประจำกัณฑ์ ๆ ละ ๑๐ ตำลึง มีไตรแพรกับทั้งเครื่องบริขาร พร้อมถวายทั่วทั้ง ๑๓ กัณฑ์ นั้นให้เจ้าพนักงานทุกตำแหน่งจัดการให้พร้อมเสร็จตามสั่งอย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง หมายมาณวันพฤหัสบดีเดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบสองค่ำ ปีระกาสัปตศก ศักราช ๑๒๓๖ ฯ

พระยาอนุวัตราชมณเฑียรเป็นผู้รับสั่ง

การทำบุญที่พระพุทธนิเวศ

◎ ณวันอาทิตย์เดือนสิบเอ็ดขึ้นแปดค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑ ๙ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ เวลาเช้าเจ้ายงพระสงฆ์ ๑๐ รูป ที่พระพุทธนิเวศแสดงปาฏิโมกข์ ในกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย เวลาค่ำพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ แสดงปาฏิโมกข์ มีเทศนากัณฑ์หนึ่งเป็นการทำบุญ ในวันจันทร์เดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบสองค่ำนั้น เป็นการทำบุญในวันประสูติ ฯ

แข่งความ

◎ ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้พระยาโชฎึกราชเสรฐี ปรีวีเคาน์ซิลมาช่วยกรมมิศติ ตระลาการชำระสอบยาญชีกรมนา รายพระยาอาหารบริรักษ์ แต่ณวันอังคารเดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบค่ำปีระกาสัปตศก แข่งความมาณวันพุธเดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบเอ็ดค่ำปีระกาสัปตศก ๑๒๓๖ ฯ

ขุนหลวงพระไกรสีห์เป็นผู้รับสั่ง ฯ

เจ้าพระยารกุวงษมหาโกษาธิบดี ประกาศ

◎ ให้ท้านทั้งปวงทราบทั่วกันว่า เรือนตะเกียงที่ได้สร้างขึ้นไว้ที่ปากน้ำเมืองสมุทปราการนั้น บัดนี้การที่ทำเรือนตะเกียงนั้นเสร็จแล้ว กำหนดจะได้จุดตะเกียงโคมสำหรับที่จะให้เรือราชการ แลเรือลูกค้าไปมาเป็นที่สังเกตในเวลากลางคืนกำหนดจุดตะเกียง วันจันทร์ เดือนสิบสอง ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีระกา เสร็จไป แลเรือนตะเกียงหลังนี้ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ ท่านได้เป็นผู้คิดสร้างขึ้นสำหรับจะได้เป็นที่สังเกตกับเรือราชการ แลเรือลูกค้าไปมาทั้งปวง ท่านได้นำความประสงค์ของท่าน ขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระบรมราชานุญาติ ให้ท้านสร้างเรือนตะเกียงตามความประสงค์ของท่าน สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษท่านได้มีคำสั่งถึงพระสยามธุระพาห์ ซึ่งเป็นกงสุลสยามณกรุงลอนดอน ให้จัดซื้อเรือนตะเกียงทำด้วยเครื่องเหล็กสำรับ

หนึ่งส่งเข้ามากรุงเทพฯ ที่ได้ตั้งขึ้นไว้ที่ปากน้ำเจ้าพระยา ในทุกวันนี้ ราคาเรือนตะเกียงที่พระสยามธุรพาหต่างสุดิชส่งเข้ามาจนถึงกรุงเทพฯ นั้นเปนราคาเงิน ๑๙๐ ชั่ง พร้อมเสร็จทั้งเครื่องเรือนตะเกียงแลโคมด้วย เงินที่มาลงทุนทำกระไม้ตั้งเรือนตะเกียงขึ้นนั้นอีกเงินค่าไม้ แลของใช้เบ็ดเสร็จ ๑๗ ชั่ง ๖ ตำลึง ๑๐ สลึง เงินค่าจ้างเรือจ้างคนบันทุกศิลาไปถมราก ๑๐ ชั่ง เงินจ้างเรือไฟไปลากเรือนไฟบุก ๑๕ ชั่ง เงินจ้างช่างปั้น ชั่ง ๑๗ ตำลึง ๑๑ สลึง รวม ๔๕ ชั่ง ๕ ตำลึง ๕ สลึง รวมเปนเงิน ๒๒๕ ชั่ง ๕ ตำลึง ๕ สลึง เปนเสร็จการ แลเงินที่ลงทุนค่าเรือนตะเกียงทั้งหมดนี้ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์ ท่านได้ออกเงินสร้างเปนของ ๆ ท่านสำหรับที่จะให้เรือราชการ แลเรือลูกค้าไปมาเปนที่สังเกตในเวลากลางคืน แลจะได้เปนเครื่องหมายสันดอนปากน้ำเจ้าพระยาด้วย เรือนตะเกียงนั้นตั้งอยู่ห่างตวันออกริมร่องน้ำแลลึก ๑๓ ฟิต ๒๗ นิ้ว ๒๖ แลห่างเรือนที่ตั้งทิศตวันออกสันดอนปีรุก ๑๐๐ ฟิต ๓๕ นิ้ว ๒๐ เสกัน ห่างในสันดอนปากน้ำที่เปนสัณฐานตึกเหมือนกัน ก่อนจะตั้งมาตั้งเรือนตะเกียงนี้เห็นแสงสว่างเร็ว สูงพ้นน้ำ ๔๔ ฟิตเศษไป ผู้จะแลเห็นแสงไฟได้ห่าง ๑๐ ไมล์ การที่ทำเรือนตะเกียง แลการที่จักเข้าพนักงานพิทักษ์รักษาตะเกียงนั้น สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์ ได้มอบธุระให้เจ้าพนักงานปะมัน จัดการมาแต่แรกตั้งที่เก่า เรือนตะเกียงนี้ตั้งขึ้นตั้งแต่ปีมเมียโทศก จุลศักราช ๑๒๓๒ แล้วเสร็จในปีมแมตรีศก จุลศักราช ๑๒๓๓ การที่จัดอยู่ไม่ให้จุดตะเกียงนั้น เพราะเรือนตะเกียงนั้นชุด ต้องรื้อทำใหม่ถึง ๒ ครั้ง เพราะที่นั้นเปนเลนอ่อน การที่ได้ทำครั้งหลังต้องทิ้งศิลาถมลงเปนรากเสียจึ่งได้ตั้งเรือนตะเกียงได้ ตั้งแต่ถมมาถึง ๑๐ เดือน แล้วก็เห็นว่าจะอยู่ได้ จึ่งได้ออกประกาศให้ทราบทั่วกัน ผู้ซึ่งจะเปนเจ้าพนักงานจุดตะเกียงนั้น มีคนฝรั่งควรเชื่อมั่นได้รับเปนธุระในการจุดตะเกียง แลการที่จะรักษาเรือนตะเกียง อนึ่งเรือลูกค้าไปมาค้าขายนั้น ต้องเสียเงินช่วยในการจุดตะเกียง คิดเอาตามน้ำหนักเรือค้าตันหนึ่งเปนเงินเซนครึ่ง ตามอย่างเมืองสิงคโปร์ ถ้าจะคิดเปนตามเงินตราธรรมเนียมไทยก็จะต้องแบ่งละเอียดเปนพัศ จะเปนการลำบากกับลูกค้า เพราะเรือลูกค้าที่ไปมาค้าขายนั้น เปนเรือของต่างประเทศมากกว่าเรือลูกค้าในกรุงเทพฯ จึ่งได้คิดน้ำหนักเปนตัน คิดเงินเปนเซนตามอย่างเมืองสิงคโปร์ เรือใบแลเรือกลไฟ เรือรูปต่าง ๆ ที่เข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยาได้ต้องเสียทั้งขาเข้าขาออกเปนตันละ ๓ เซน เรือที่เปนเรือใหญ่ทอดอยู่นอกสันดอนเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยาไม่ได้ เสียแต่ตันละเซนครึ่งทุกเที่ยว เรือกลไฟแลเรือรูปต่าง ๆ ที่ไปมาจะต้องเสียเงินค่าเรือนตะเกียงนั้น เรือขนาดต่ำตั้งแต่ ๕๐ ตัน คิดเปน ๗๐๐ หาบขึ้นไปจึ่งต้องเสียเงินค่าเรือนตะเกียง เรือที่ไม่ถึง ๕๐ ตันคิดเปน ๗๐๐ หาบลงมาแล้วไม่ต้องเสียเงินค่าเรือนตะเกียง เรือที่จะต้องเสียค่าเรือนตะเกียงนั้น เปนแต่เรือบันทุกสินค้าไปค้าขายต่างเมือง ถ้าเปนเรือรับจ้างลำเลียงบันทุกสินค้าไปส่งเรือใหญ่ แลเรือกลไฟที่เปนเรือสำหรับรับจ้างลากเรือเข้าออก ไม่ต้องเสียค่าเรือนตะเกียง ประกาศมา ณวันอาทิตย เดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบห้าค่ำ จุลศักราช ๑๒๓๖ ปีจอฉศก ฯ

พระยามนูศักดิ์ชาญไชย พระยากระลาโหมราชเสนา บอกส่งเงินค่าไม้ขอนสักหัวเมืองตาก

๑ ณวันพฤหัสบดี เดือนสิบเอ็ด แรมสี่ค่ำ ปีจอฉศก พระพิไชยรักษา ยกระบัตร เมืองตากมีใบบอกลงมาฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่า พระยามนูศักดิ์ชาญไชย พระยากระลาโหมราชเสนา จ้าหลวง กับพระยาวิชิตชลธีศรีสุรสงครามรามวราไชยศรีรัฐพิพาท ผู้ว่าราชการเมืองตาก ได้ให้หลวงมหาดไทย คุมเงิน ๒๐ ชั่ง ค่าไม้ขอนสักลงมาส่ง แต่เงินที่ยังค้างอยู่กับนายหมวด นายกองนั้นจะเร่ง ให้กรมการมาส่งต่อครั้งหลัง แจ้งอยู่ในใบบอกครั้งก่อนแล้ว ครั้นณเดือนเก้าปีจอฉศก จ้าหลวงได้หาตัวนายหมวด นายกองมาตักเตือนเร่งเงินค่าไม้ขอนสักที่ยังค้างอยู่นั้น มาส่งจำนวนปีระกาเบญจศก พระศักดาณรงคฤทธิเดช ส่งเงิน ๗ ชั่ง พระพิไชยรักษายกระบัตร ส่งเงิน ๔ ชั่ง หลวงศรีกุพยาบาล ส่งเงิน ๑๒ ตำลึง รวม ๑๒ ชั่ง ๑๒ ตำลึง นายกองขุนยุทธ์พระศักดาณรงค์

ฤทธิ์ปลัดทั้งแก่กรรม เมียกรมรยา พระศักดา ส่งแทนจำนวน ปีมะเมียศกศักราช ๒ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ๓ บาท ปีมะแมจัตวาศก ๕ ชั่ง ๑๗ ตำลึง รวม ๘ ชั่ง ๑๒ ตำลึง ๓ บาท รวม ๒๑ ชั่ง ๔ ตำลึง ๓ บาท ยังขาดไว้ ให้นายหมวด นายรองตำหรวจว่าจำนวนเลข จำหน่าย ตายหนี ยังมิได้ ครั้นมาถึงต่อหลวงสัสดี แต่หลวงสัสดียังคิดราชการอยู่ จะนำหางว่าวลงมาจำนวนในกรุงเทพ ฯ ครั้งนี้ให้ส่งเงินตรา ๒๑ ชั่ง ๔ ตำลึง ๓ บาทได้ พระยารักษายกระบัตรกรุงมา ยังจำนวนเงินแต่ไม่ครบ ยังขาดหมวดนายรองไว้ยังมากนักแต่ใจ จะมิได้ตรวจลงมาส่งครั้งหลัง บัดนี้วันที่ ๑๒ เดือน ๑๒ ปีจอ ฉศก ศักราช ๑๒๓๖

บอกพระยานุชิตชาญไชย พระยากระลาโหม ราชเดโช บอกส่งเงินค่าตะไม้ ขอผลัก รถกเมืองตาก ที่ ๒

๏ ฉบับพระยานุชิตชาญไชย พระยากระลาโหมราชเสนา ขอผลักยกระยัดเมืองตาก ขึ้นในกรุงฉบับหนึ่ง ใจความว่า พระยานุชิตชาญไชย พระยากระลาโหมราชเสนา ข้าหลวงบอกลงมาว่าเดือนก่อนว่า พระยาวิชิตณรงค์ศรีสุรสงครามรามาไชยสวัสดิภักดีศรีพิพาก ผู้ว่าราชการเมืองตาก ทำยางชันได้ขัดผลัดจำนวน ปีกากยอยู่ศกมาโน้น ได้ขัดผลัดค่าตะเข็นนอกทั้ง ๔ ตำบล ตกไปตามเมืองระแหง ๑๐๑๖๕ ต้น เรียกเงินค่าตอ ต้นละ ๒ รูเปี้ย เป็นเงิน ๒๐๓๓๐ รูเปี้ย ได้ขัดค่าตะเข็นในตกตำบลเมืองตาก ปีกากับค่าหมอศิริ ๑๒๐๐ ต้น ตลองตัดค่าหมอวิเชียรศิริ ๑๔๑๗ ต้น บ้านนาเขวาเมืองตาก ๒๑๖ ต้น พม่าตองรูตัดฟัน ๓ ราย รวมได้ขัดผลัก ๒๐๔๓๓ ต้น ตลองเข้าเขวาเมืองเชียงกลูชาวเมืองตากตัดฟัน ๑๒ ราย ระไม้ขัดผลัก ๗๔๖ ต้น ได้ขัดผลัดค่าตะเข็นใน ที่ตกลำน้ำเมืองตาก ๓๖๑๔ ต้น ได้ขัดผลัดค่าตะเข็นนอกทั้ง ๔ ตำบล ไปทางเมืองระแหงตกลำน้ำ... ตกรวม ๑๓๗๔๐ ต้น ค่าตะไม้ต้นละ ๒ รูเปี้ย ชำระได้เงิน ๒๗๕๖๐ รูเปี้ยแบ่ง ๔ ส่วน เป็นหลวง ๒ ส่วนเงิน ๑๓๗๔๐ รูเปี้ย รับพระราชทานไว้จ่ายราชการบ้านเมือง เงิน ๑๔๓๒ รูเปี้ย พระยานุชิตชาญไชย พระยากระลาโหมราชเสนา กับผู้ว่าราชการเมืองตากได้มีเงินมา ๑๐๐๐ รูเปี้ยให้หลวงมหาดไชย กรมการลงมา แต่เงินค่าตะไม้ ค่าน้ำอ้อยค่าน้ำขาย ซึ่งยังค้างอยู่นั้น ข้าหลวงยังชำระต่อไป ความนี้เร่งให้บอกครั้งก่อนนี้แล้ว ครั้นณเดือนแปดแรม ๑๕ ค่ำ ข้าหลวงชำระเงิน ได้ ๑๔๕๒ รูเปี้ย ได้เงินค่าน้ำอ้อย ค่าน้ำขาย ตั้งแต่ปีมะเมีย ไม้ตะเข็นค่าหมอเชียงกลูน ๑๒๕๒ ต้น ค่าหมอโรงกรม ๑๗๐๙ ต้น รวม ๒๔๖๑ ต้น เป็นเงิน ๒๔๖๑ รูเปี้ย แบ่งเป็น ๔ ส่วน เป็นหลวง ๒ ส่วน เงิน ๑๔๘๐ รูเปี้ย โปรดส่วนหนึ่ง เงิน ๗๔๐ รูเปี้ย พระยาพิไชยราชาเจ้าเมืองหนึ่ง ชำระเงินค่าตะไม้ ค่าน้ำอ้อย ค่าน้ำขาย ครั้งนี้รวมเป็นเงิน ๑๔๗๒ รูเปี้ย จะได้ส่งมาพร้อมกับครั้งลงมาส่ง แต่เงินค่าน้ำอ้อย ค่าน้ำขาย ที่ยังค้างอยู่นั้น ข้าหลวงยังชำระเร่งรัดการมาอยู่ ถ้าจำนวนได้มีขึ้นเมื่อใด จะทำหางว่าว จำนวนไม้จำนวนเงินส่งลงมาส่งครั้งหลัง แต่จะตกครั้งก่อนนี้หลวงมหาดไทยเกณฑ์มา จำนวนไม้ตำบลนี้ใน ระแหงได้ขัดผลัดเกณฑ์มาได้ ๑๖๑๔ ต้น เป็นไม้ขัดผลัด ๑๒๓๔ ต้น ตกถึงตาพระราชสีห์ ซึ่งไปรับเกณฑ์ ฯ ขึ้นไป แจ้งอยู่ว่าราชการเมืองตากไม่ ยกมา ณวันสุกนักษัตรสิบสองค่ำหนึ่งค่ำ ปีมะเมีย ฉศก ศักราช ๑๒๓๖ ปีระกา ตรี ศก

ชำระบอกเมืองตากว่าพิมพราชสงครามกลับไปวิศ

๏ ข้าพระพุทธเจ้า พระยานุชิตชาญไชย รางวางกรม พระคำรวจขวา พระยากระลาโหมราชเสนาข้าหลวง พระยาวิชิตณรงค์ศรีสุรสงครามรามาไชย ผู้ว่าราชการเมืองตาก กับกรมการ บอกมายังพระยาจ่าแสนยากรีบริบาล ปรีวีเคาน์ซิลเลร์ ขอได้นำชัดความขึ้นกราบเรียน ฯ พฤ ฯ สมุหนายกได้ทราบ ณวันพฤหัสบดี เดือนแปดบุรพาสาธ แรมสิบค่ำ ปีระกาตรีศก ข้าพระพุทธเจ้าได้รักษาหลวงไชยวงษา หลวง

อาจสงคราม เชิญศุรอักษรแลท้องตราพระราชสีห์ ขึ้นไปเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำพูน ท้าวพรหม ท้าวมหายศ เชิญศุภอักษรไปเมืองนครหลวงพระบาง ณวันพฤหัศบดี เดือนเก้า ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีระกาสัก หลวงไชยวงษา หลวงอาจสงคราม ท้าวพรหม ท้าวมหายศ กลับลงมาถึงเมืองสาก เข้าเมืองนครเชียงใหม่ เข้าเมืองนครลำพูน เข้าเมืองนครหลวงพระบาง มีหนังสือมาถึงพระยาวิชิตชาญชัยศรีสุริยสงคราม รามาไชย ผู้ว่าราชการเมืองสาก แลกรมการแจ้งความมายังข้าพระพุทธเจ้าว่า ได้ถวายคำนับเชิญศุภอักษร แลท้องตราพระราชสีห์ ออกอ่านทราบทุกประการแล้ว เจ้าอินทวิไชยานนท์เจ้าเมืองนครเชียงใหม่ เจ้าพรหมมาภิพงษาดาเจ้าเมืองนครหลวงพระบาง • เจ้าราชวงษผู้ว่าราชการเมืองลำพูน ยอกมาว่าได้จัดไปอีกไปตั้งระวังรักษาอยู่ มิได้ขาดแต่ณเดือนเก้าปีระกาสัก จำนวนไปจะมากน้อยเท่าใดมิแจ้งอยู่ในศุภอักษร แลหนังสือยอกที่พระพิเรนทรเทพย์เจ้ากรมพระคำรวจใหญ่ส่งมาณครั้งก่อนนั้นแล้ว ซึ่งข้อราชการที่เมืองเชียงแสนนั้น เจ้าเมืองนครเชียงใหม่แต่งให้ท้าวขอมใจหาญกับพวกเมืองนครเชียงราย ไปพูดจากับบัญญาอิงยอมที่มาตั้งอยู่ณเมืองเชียงแสน แต่ณวันพุธเดือนแปดอุตราสาท ขึ้นแปดค่ำ ปีระกาสัก ผู้ที่รับยังมิได้ไปว่าแก่บัญญาอิงยอมก็ยังไม่กลับมา แต่ไปละอิงที่ได้หนังสือมาแต่เมืองหน่าย ไม่มีความราชประทับเป็นสำคัญ เจ้าเมืองนครเชียงใหม่รับตัวผู้ถือหนังสือจำตรวนไว้ แล้วแต่งหนังสือให้ไปถึงเจ้าเมืองหน่าย ถ้าหนังสือตอบเจ้าเมืองหน่ายมีมาเมื่อใด จะส่งตัวหนังสือมาเมื่อนั้น ความในหนังสือเจ้าเมืองนครเชียงใหม่ เจ้าเมืองนครหลวงพระบาง เจ้าราชวงษผู้ว่าราชการเมืองลำพูนมียอกมาดังนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ถามหลวงไชยวงษา หลวงอาจสงคราม ท้าวพรหม ท้าวมหายศ สอบกับหนังสือเจ้าเมืองนครเชียงใหม่ เจ้าเมืองนครหลวงพระบาง เจ้าเมืองนครลำพูน ก็แจ้งความว่าราชการในเมืองนั้น ๆ จัดสรรในราชการคูเวียงวัยคือข้าพระพุทธเจ้าพระยาอนุชิตชาญไชย พระยากระลาโหมราชเสนาข้าหลวง ให้พระทิพรักษายกระบัตรกรมการเมืองสาก ถือยอกลงมาแต่ณวันศุกร เดือนสิบ ขึ้นค่าหนึ่ง ปีระกาสัก ๑๒๓๖ ๚ะ

ยอกเมืองสมุทปราการเรื่องกำปั่น

◎ ณวันพฤหัศบดี เดือนสิบ แรมสามสิบค่ำ จุลศักราช ๑๒๓๖ ปีระกาสัก มีใบยอกมาแต่เมืองสมุทปราการฉบับ ๑ ในใบยอกนั้นมีความว่า กำปั่นยางกชื่อยามันลำ ๑ กับตันอังกฤษ ชื่อเวยกอแจ้งความว่ามาแต่เมืองไวแวนมามีชื่อยก ขึ้นค้างปีอยู่ในกัมปะนีมารุงเทพ ๑ มีหลักฟาก ๓๕ ท่อน คิดา ๑๒ ใบ่น คนขึ้นมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน กลาสี ๑๒ คน มีปืน ๒ บอก ไม่มีสินค้ามาจากเมืองไวแวนมาวันชื่อยก ๑๓ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันศุกร เดือนสิบ แรมสองค่ำ ปีระกาสัก ๚ะ

◎ เรือกลไฟชื่อกระทาลำ ๑ กับตันอังกฤษชื่อแหมแฝดแคน มาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นค้างแจะดูณกรุงเทพ ๑ มีเพชร ๒ หีบ เล่นเบี้ย ๒ หีบ ผลอินอหลำ ๔๐๐ กระสอบ แลสินค้าต่าง ๆ ๓๗๓ กระสอบ คนขึ้งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน กลาสี ๕๐ โดยสาร ฝรั่ง ๓ แขก จีน ๑๖ รวม ๑๙ รวม ๖๙ คน มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย เดือนสิบ แรมสามค่ำ ปีระกาสัก ๚ะ

◎ กำปั่นปรักชื่อเกิมจุนหองลำ ๑ จีนหองนายเรือแจ้งความว่าเข้าสินค้าแต่ไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับเข้ามาไม่มีสินค้า คนขึ้งมาในลำเรือ กับตัน ตันหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ รวม ๒๓ คน มีปืน ๖ บอก ดีน ๖ ถัง มาจากเมืองสิงคโปร์ ๔ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย เดือนสิบ แรมสามค่ำ ปีระกาสัก ๚ะ

◎ เรือกลไฟชื่อยันยองเสงลำ ๑ กับตันอังกฤษชื่อวิเลียมเกรก มาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นค้างจีนยันหลวงณกรุงเทพ ๑ มีเงินเหรียนหีบ ๑ เหล็กฟาก ๑๐๐ ท่อน เก้าอี้ ๒๔ เก้าอี้ แลสินค้าต่าง ๆ ๘๐๕ หีบ คนขึ้งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน กลาสี ๕๔ โดยสาร ๖ รวม ๖๐ คน มีปืนยอก ๑ ไม่มีดินดำ มาแต่เมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธ เดือนสิบ แรมสิบสองค่ำ

บีรอณศก ฯะ

◎ เรือกลไฟชื่อแยงกอกล่า ๑ กับคันอังกฤษชื่อมะบิล แจ้งความว่าพระยามหานาวิกาธิบดี แต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับเข้ามา มียาฝิ่น ๓๐ หีบ แลสินค้าต่าง ๆ ๒๗๓๙ หีบ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน คันหน กลาสี จีนยอเนีย ๓๓ โคยสาน แขกจีน ๗ รวม ๔๐ คน บันทึกกำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธ เดือนสิบ แรมสิบสองค่ำ บีรอณศก ฯะ

บอกเมืองสมุทปราการกำปั่น ๔ ลำ

◎ ณวันพุธ แรมสิบห้าค่ำ เดือนสิบบีรอณศก จุลศักราช ๑๒๓๖ มีใบบอกมาแต่เมืองสมุทปราการฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่า กำปั่นยาวกสยามล่า ๑ จีนคีหวดนายเรือแจ้งความว่า นายอากรซื้อแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์กลับเข้ามา มีเหลกตะปู ๔๐๐ มัดเฉลี่ยของต่าง ๆ คนซึ่งมาในลำเรือ กับคันคันหน ๒ กะลาสี ๒๐ จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๘ รวม ๓๐ คน มียิน ๖ บอกมีกินกำ ๔ ถัง มาจากเมืองสิงคโปร์ ๑๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันศุกร จันเดือนห้าค่ำ เดือนสิบ บีรอณศก ฯะ

◎ กำปั่นยาวกชาติกลาลำหนึ่ง ชื่อการนี กับคันอังกฤษชื่อมเย่อ มาแต่สำปะหลัง จีนห้างแนกกุลาเอประทีม ณกรุงเทพ ฯ มีสินค้าต่าง ๆ คนซึ่งมาในลำเรือ กับคันกะลาสี ๒๐ โคยสาน จีน ๗ แขก ๒ รวม ๙ รวม ๒๙ คน มาจากเมืองสำปะหลัง ๓๒ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร์เดือนสิบแรมค่ำหนึ่ง บีรอณศก ฯ

◎ กำปั่นปริกล่าหนึ่ง ชื่อกัดกิงกา กับคันอังกฤษชื่อกอมฟอด แจ้งความว่า พระยาอาหารบริรักษแต่งไปค้าเมืองฮ่องกง กลับมามีกระเทียมดอง ๔๐๐ ไหเครื่องทองเหลือง ๓ หีบ คนซึ่งมาในลำเรือ กับคันคันหน จีนนายเรือลูกเรือ ๒๔ คน มียิน ๔ บอกไม่มีกินกำ มาจากเมืองฮ่องกง ๓๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทเดือนสิบแรมสามค่ำ บีรอณศก ฯะ

◎ กำปั่นยาวกลำหนึ่ง ชื่อยูลิโรซี กับคันอังกฤษชื่อลุยสิดกัด มาแต่เมืองปวนนิล์ จีนห้างมาแหมยุเลียมณี ณกรุงเทพ ฯ ไม่มีสินค้า คนซึ่งมาในลำเรือ กับคันกะลาสี ๑๖ คนปีนกินกำไม่มี มาจากเมืองปวนนิล์ ๔๒ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคาร เดือนสิบแรมสี่ค่ำ บีรอณศก ฯ

ข่าวตายหัวเมือง

◎ ณวันพฤหัสบดี เดือนสิบ แรมหกค่ำ บีรอณศก พระยาราชพงษานุรักษ ผู้ว่าราชการเมืองสมุทสงครามกับกรมการบอกเข้ามาว่า หลวงอร่ามเรืองฤทธิยกระบัตรเมืองสมุทสงครามป่วยเป็นโรคชราเรื้อรังมานาน อาการให้ไอแล้วทำให้หอบเป็นกำลัง หาหมอชะเลยสั่งมารักษา โรคนั้นก็ไม่คลายมีแต่ทรุดหนักลง ครั้นณวันอาทิตย เดือนสิบ จันสิบค่ำ บีรอณศก หลวงอร่ามเรืองฤทธิยกระบัตร รับประทานอาหารไม่ได้ให้อ่อนหิวน้อยกำลัง หมอประกอบยาให้รับประทานอาการหาคลายไม่ ครั้นมาณวันพุธ เดือนสิบ จันสิบสามค่ำ บีรอณศก เวลาสามยามเสศ หลวงอร่ามเรืองฤทธิถึงแก่กรรม อายุ ๗๔ ปี ยอกมาณวันพุธ เดือนสิบ แรมห้าค่ำ บีรอณศก ๑๒๓๖ ฯะ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

◎ หนังสือราชกิจรานุเบกษานั้น ตีพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตยมีให้จำหน่าย ราคาตลอดปี ๔๙ ฉบับ สองตำลึงครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งหนักไม่เกิน ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านอีกหนึ่ง ค่าจ้างถึงตำลึง ครึ่งบาทสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ฯะ

◎ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่ปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้คัดไว้ใช้ในราชการ จนภอพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการข้างหลังนั้น ข้าพเจ้าหมายว่า ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างก็ไม่ได้นัก จะต้องการหายบ้าง ก็จะไม่มีที่หาได้ อนึ่งถ้าผู้ใดผู้ใดซึ่งอยากจะทราบราชการให้ลเอียดบ้าง ข้าพเจ้าได้รัก

สมุดนี้ไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแยกจ่าย ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะให้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

◎ พระราชบัญญัติคนเล็ก ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
◎ พระราชบัญญัติลำรับเจ้าพนักงาน พระวัฏฏากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
◎ พระราชบัญญัติลำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท
◎ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท
◎ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอเมริกัน ๑ สัญญาเดนมาร์ก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรุยซิล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเย็บรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท

หนังสือสอนเกก

ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้พิมพ์สรรสาระประเสริฐขึ้นใหม่

◎ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
◎ วาหนิติกิจ ราคา เล่มละบาท
◎ จักษรประโยค ราคา เล่มละบาท
◎ สังโยคพิธาน โวหารพิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง ถ้าเย็บเล่มรวมเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท
◎ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท
◎ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

◎ กฎสัตรีแลพระราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท
◎ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท
◎ ยี่สาปกรณัม นิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท

ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวัง ณ

บอกน้ำฝนต้นเข้า กรุงเก่า ลพบุรี อินทรบุรี ช่างทอง สมุทปราการ

ปีระกา ศก ๑๒๓๖ น้ำฝนต้นเข้าหัวเมือง เดือน ๙

ชื่อเมือง	ฝนตกกี่วัน	น้ำฝน ปีระกา นิ้ว	ทลาง	สลาง	ปีมะโรง นิ้ว	ทลาง	สลาง	น้ำท่า ปีระกา นิ้ว	ปีมะโรง นิ้ว	ต้นเข้า กี่ส่วน ทำแล้ว	ยังไม่ได้ทำ
กรุงเก่า	๙	๕	..	๖	..	๑	๗	..	..	..	..
เมืองลพบุรี	๖	๗	๓	..	..	..	..	๑๗๙	..	เสรจแล้ว	..
เมืองอินทรบุรี	๑๐	๘	๑	..	..	๙	..	๑๐๑	๒๖	..	..
เมืองช่างทอง	๔	๑๖	๑	..	..	..	..	๑๕๓	..	..	..
เมืองสมุทปราการ	๗	๘	๗	..	๔	๒	..	..	..	..	..

ประกาศ

เจ้าพนักงานซึ่งประจำของทอดทุ่นล้อมวง

๏ ด้วยพระยาอนุรักษราชมณเฑียร รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ สั่งให้หมายบอก เจ้าพนักงานทุกกรมซึ่งมีพนักงานในการลอยพระประทีป - และพระยรมวงษานุวงษ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ราษฎรให้ทราบ ด้วยเจ้าพนักงานกรมวัง และกรมพระคำรวจพร้อมกันนี้ข้อมเกล้าคำนับบังคมทูลพระกรุณา ว่าการลอยพระประทีปซึ่งเปนธรรมเนียมมาแต่เดิมนั้น ภายหลังเปลี่ยนแปลงมาต่าง ๆ ยังหามีแบบแผนข้อบังคับแน่นอนลงไม่ อนึ่งธรรมเนียมที่เจ้าพนักงาน จะรักษาราชการนั้นก็มีแยกย้ายกันอยู่ จะขอพระราชทาน ให้เปนข้อบังคับสำรับรักษาราชการในการลอยพระประทีปสืบไป จึงมีพระบรมราชโองการมาพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้กรมวังและข้ากรมพระคำรวจพร้อมกันตั้งเปนกฎบัตรธรรมเนียมไว้ ให้เจ้าพนักงานซึ่งต้องด้วยราชการทำตามข้อบังคับนี้ทุกประการ ฯะ

๏ ข้อ ๑ เจ้าพนักงาน ผู้ที่ต้องลงเรือพระที่นั่งบันลังก์ ก็ให้มาลงประจำเรือพระที่นั่งบันลังก์อยู่แต่ในเวลา ๒ ทุ่ม ให้ข้ากรมปลัดกรม ๆ ทหารในซ้ายทหารในขวามีเรือบั๊กโคมเพชสำรับเรือเปนสำคัญมารอคประจำอยู่ที่เรือพระที่นั่งบันลังก์ ท้ายน้ำลำหนึ่งเหนือน้ำลำหนึ่งตามเจ้าพนักงานฝ่ายซ้ายฝ่ายขวา สำรับจะได้ใช่เรือแลได้ใช้กิจราชการไปมา ในเวลาเสดจลงทรงลอยพระประทีป ถ้าผู้ที่เปนพนักงานกรมอื่นนอกจากกรมทหารในซึ่งจะมาลงประจำอยู่ในเรือพระที่นั่งบันลังก์ ถ้าลงอยู่ในเรือพระที่นั่งบันลังก์แล้ว ห้ามอย่าให้เอาเรือของผู้นั้นออกจิกติดกับเรือพระที่นั่งบันลังก์ ให้ลอยออกไปเสียให้พ้นให้อยู่แต่ตัวผู้นั้นผู้เดียว แลมิให้เอาบ่าวไพร่ซึ่งไม่ใช่พนักงานลงมาอยู่ในเรือพระที่นั่งบันลังก์ด้วยเปนอันขาด ถ้าผู้ที่มิใช่พนักงานลงไปอยู่ในเรือพระที่นั่งบันลังก์ ก็ให้ข้าพนักงานกรมทหารในฝ่ายซ้ายฝ่ายขวา ใส่ชื่อเสียจากเรือพระที่นั่งบันลังก์ ถ้ามิฟังก็ให้ข้าพนักงาน นำความขึ้นถวายคำนับทูลพระกรุณาให้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ฯะ

๏ ข้อ ๒ ตั้งแต่เวลาสองทุ่มไปแล้ว ถึงยังไม่เสดจพระราชดำเนินลงประทับเรือพระที่นั่งบันลังก์ก็ดี ห้ามไม่ให้เรือแจวเรือพาย และเรือกลไฟพระยรมวงษานุวงษ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย และเรือราษฎรผ่านไปมาหน้าเรือพระที่นั่งบันลังก์ในทุ่นแพไฟไปเปนอันขาด ถ้าจะเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทก็ให้เดินนอกทุ่นแพไฟ ฯะ

๏ ข้อ ๓ ถ้าเสดจพระราชดำเนิน ลงเรือพระที่นั่งบันลังก์ พนักงานชักโคมสัญญา เรือตำรวจออกจากท่าจับทุ่นล้อมวงยังมิได้ลดโคมสัญญา ห้ามมิให้เรือแจว เรือพาย เรือกลไฟ พระยรมวงษานุวงษ และข้าราชการซึ่งมิใช่พนักงานในราษฎร ลัดทุ่นเข้าออกเปนอันขาด ถ้ามิฟังขืนลัดเข้ามาในทุ่น ให้ข้าพนักงาน ซึ่งประจำทุ่นไล่จับเอาคนเอาเรือ ผู้ที่ลัดเข้ามาในทุ่นไว้แล้ว ให้ถวายคำนับทูลพระกรุณาแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ฯะ

๏ ข้อ ๔ เมื่อเวลาเสดจพระราชดำเนิน ลงประทับในเรือพระที่นั่งบันลังก์แล้ว เจ้าพนักงานทั้งปวงทอดทุ่นล้อมวงเหน่เรือลัดเข้ามาผ่าที่ของผู้ใด ไม่ห้ามปรามไล่จับจับกุมปล่อยให้เรือนั้นล่วงไปเกินทุ่นผ่าที่ ถ้าทุ่นลำอื่นจับได้จะให้มีโทษแก่ผู้เข้าผ่าที่ ซึ่งปล่อยให้เรือล่วงพ้นมานั้นตามสมควรแก่โทษ ฯะ

๏ ข้อ ๕ ผู้ถือเกณฑ์ส่งกระทงรับกระทง ให้มีเรือชุดโคมบั๊กมาในลำเรือเปนสำคัญ ถ้าส่งกระทงต่อเจ้าพนักงานท้ายเรือพระที่นั่งบันลังก์แล้ว ให้ลงไปคอยรับกระทงใต้ท่าโรงวิเสด อย่าให้ล่วงขึ้นมารับกระทงเหนือโรงวิเสด ถ้าล่วงพ้นขึ้นมาให้เรือทุ่นตำรวจห้ามปราม อย่าให้ล่วงขึ้นมาได้ ถ้าขืนล่วงขึ้นมาก็ให้ขับเอาตัวเอาเรือ ผู้นั้นไว้ทำโทษตามโทษานุโทษ ฯะ

๏ ข้อ ๖ ถ้าเจ้าพนักงานผู้ที่ลงในเรือพระที่นั่งบันลังก์มามิทันเวลาเสดจพระราชดำเนินลงประทับในเรือ พระที่นั่งบันลังก์แล้ว ห้ามมิให้ลัดทุ่นเข้ามาเปนอันขาด ถ้ามิฟังขืนลัดเข้ามาในทุ่น ก็ให้ข้าพนักงานผู้ทอดทุ่นล้อมวงจับเอาตัวคน

เอาเรือผู้นั้นไว้ แล้วให้นำความขึ้นถวายคำนับทูลพระกรุณา แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ๑ ฯะ

๏ ข้อ ๗ ถ้าข้าพนักงานตอกไม้เพลิง ทอดทุ่นเรือตอกไม้แล้ว ให้ประจำรักษาอย่าให้ละเลยมีเหตุการเกิดขึ้นในเรือตอกไม้เพลิงได้ ห้ามมิให้ผู้ที่มิใช่พนักงานตอกไม้เพลิงไปแอบขอดชิดติดกับเรือทุ่นเรือตอกไม้ อนึ่งตอกไม้หุ้มซึ่งไปซุ่มหลบฝนอยู่ที่ก้าพระ ถ้าข้าพนักงานตอกไม้เพลิงจะล่องเอาเรือตอกไม้ลงไปที่เรือทุ่น ก็ให้มีเรือจุดโคมบังคับนำเรือตอกไม้ไปเป็นสำคัญ อย่าให้ถ้าเรือผู้ที่มิใช่พนักงานล่องตามเรือตอกไม้ลงไปด้วย ถ้าเรือลำหนึ่งลำใด ล่องตามเรือตอกไม้ลงไปก็ให้เจ้าพนักงานล้อมวงจับเอาคนเอาเรือลำนั้นไว้ให้จงได้ ฯะ

๏ ข้อ ๘ ให้มีกรมวังทหารประจำรักษา ประตูหลังพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยตั้งแต่เวลาย่ำค่ำไปแล้ว เจ้าพนักงานฝ่ายในลงประจำจัดการอยู่ในนั้น ผู้ที่มิใช่พนักงานห้ามมิให้เข้าไปในประตูพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ถ้ามิฟังก็ให้ทหารจับเอาตัวผู้นั้นเข้าไปมาส่งยังเจ้าพนักงานกรมวัง ๆ ต้องถวายคำนับทูลพระกรุณาแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ๑ ฯะ

๏ ข้อ ๙ สมมติว่ารถพลเรือน กรมวังทหารซึ่งรักษาประตูข้างฉนวนประจำท่าทั้งชั้นนอกชั้นใน ให้ระวังรักษาตั้งแต่เวลาที่ย่ำ ๒ ทุ่มแล้ว ห้ามมิให้ผู้ที่มิใช่พนักงานรักษาประตูไปยืนอยู่ประตูข้างฉนวนชั้นนอกชั้นใน ถ้าผู้ที่มีราชการทั้งฝ่ายน่าฝ่ายในจะไปมาทางนั้นให้บอกแก่เจ้าพนักงานผู้รักษาประตู ว่าจะไปด้วยกิจราชการอย่างนั้น ก็ให้เจ้าพนักงานผู้รักษาประตูข้างในข้างนอก ยอมส่งผู้จะไปกิจราชการในต่อเมื่อเฉพาะผู้นั้น ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดไม่มีกิจราชการเดินผ่านฉนวนไปมา ก็ให้ผู้ที่รักษาประตูข้างในข้างนอกจับตัวมาส่งกรมวังลงโทษตามโทษานุโทษ ฯะ

๏ ข้อ ๑๐ ตั้งแต่เวลาเสด็จพระราชดำเนินลงประทับในเรือพระที่นั่งบัลลังก์ แล้วห้ามมิให้พระยุพราชวงษาณุวงษ์ราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย และราษฎรทั้งเจ้าพนักงานล้อมวงทุกคอกไม้เพลิงในล้อมวงเป็นอันขาด ถ้าผู้ใดทุกคอกไม้เพลิงในล้อมวงน่าที่เจ้าพนักงานผู้ใด ให้เจ้าพนักงานผู้นั้นห้ามปรามถ้ามิฟังให้เจ้าพนักงานจับเอาตัวให้จงได้ ฯะ

๏ ข้อ ๑๑ ถ้าข้าพนักงานลงเรือพระที่นั่งบัลลังก์ แลล้อมวงฝ่ายน้ำฝ่ายบก แลกระบวนแห่น้ำตามเสด็จทั้งปวง เมื่อเวลาเสด็จพระราชดำเนินลงประทับเรือพระที่นั่งบัลลังก์แล้ว ยังไม่เสด็จพระราชดำเนินนั้นก็ดี อย่าให้เจ้าพนักงานลงเรือพระที่นั่งบัลลังก์แลล้อมวงแห่น้ำตามเสด็จทั้งปวง ทิ้งละน่าที่ไปเป็นอันขาด ถ้าผู้ใดทิ้งละน่าที่ของตัวเสีย ให้ทำโทษผู้นั้นตามโทษานุโทษ ฯะ

๏ ข้อ ๑๒ ซึ่งพระยาพระหลวงผู้เป็นเพื่อนพนักงานทอดทุ่นเหนือทุ่นท้ายตั้งกองล้อมวงทั้งปวงนั้น ถ้าป่วยไปให้พระยาพระหลวงในกรมนั้น ๆ แทนตัวมาทอดทุ่นตั้งกองล้อมวง อย่าให้เอาขุนหมื่นพันทนายบ่าวไพร่มาตั้งกอง ทอดทุ่นล้อมวงนั้นเป็นอันขาด แล้วให้เจ้าพนักงานตั้งกองจุกช่องล้อมวงทางน้ำทางบก มาประจำรักษาน่าที่ให้พร้อมแต่ในเวลา ๒ ทุ่ม แลผู้เป็นเพื่อนพนักงานมาทอดทุ่นประจำน่าที่อยู่ก่อนแล้ว ถ้าน้ำขึ้นลงสมมติว่าเรือเลื่อนจากน่าที่ ไปให้บอกกับเรือทุ่นที่ใกล้เคียงกันให้รู้ไว้ แต่อย่าให้ถอยเรือขวักแอบเลียงฝั่ง ถ้าเจ้าพนักงานผู้ตรวจทางน้ำทางบก ไปตรวจทุ่นใดกองใดขาดน่าที่มามิทันในกำหนดฤาถอยเรือทุ่นเข้าแอบฝั่ง ก็ให้เจ้าพนักงานผู้ตรวจไปเกาะเอาตัวผู้ที่ขาดน่าที่มาไว้ แล้วให้นำความขึ้นถวายคำนับทูลพระกรุณา ให้ทรายผ้าลองอุลีพระยาทัณฑ์นั้น ให้เจ้าพนักงานจุกช่องล้อมวง ทอดทุ่นทำตามข้อบังคับนี้ทุกประการ และพระยมมวงษานุวงษ์ข้าราชการราษฎรซึ่งจะขึ้นล่องไปมา อย่าให้ละเมิดข้อบังคับนี้ประการหนึ่งประการใดได้ ถ้าไม่ฟังจะเอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ ประกาศมาณวันศุกร เดือนสิบเอด ขึ้นสิบสามค่ำ ปีจอสัปตศก ๑๒๓๖ ฯะ

ริโปร์ตรายงานศาลรับสั่ง

ชำระความกรมนาทูลเกล้า ๑ ฉบาย

ข้าพระพุทธเจ้าแช่มมล และหมื่นศรีศักดิ์การศาลรับสั่ง

ซึ่งจะควรมากรมมา ขอพระราชทานน้อมเกล้าคำนับบังคมทูล พระกรุณา ตรงทรายให้ผ้าลองธุลีพระบาท ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าจัดระดวงพระยาอาหารบริรักษ ขุนรุดอักษรเสมียนตรา หลวงสนิทสมบัติ นั้น พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ ข้าพระพุทธเจ้าได้พร้อมกันจัดระบาญชีซึ่งพระยาอาหารบริรักษ ขุนรุดอักษรเสมียนตรา หลวงสนิทสมบัติ เจ้าพนักงานกรมนา ทำบาญชีทูลเกล้า ฯ ถวาย เจ้าพนักงานได้สอบดูบาญชีที่ส่งเงินแก่พระโชยศสมบัติ ถูกต้องอยู่เป็นอันมาก จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าระสอบบาญชีกรมนา กับบาญชีตั๋วฎีกาต่าง ๆ ซึ่งเจ้าพนักงานได้รับเงินไว้นั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้รับบาญชีตั๋วฎีกาต่าง ๆ มาสอบดู แต่ปีมโรงสัมฤทธิศก ถึงปีวอกจัตวาศก ๕ ปี ซึ่งพระยาอาหารบริรักษ ได้รับตำแหน่งทำการกรมนานั้น เดิมบาญชีกรมนายื่นต่อนาต่อขนเข้า ๓๐๗๔๔ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ๓ สลึง บาญชีพระโชยศและบาญชีเจ้าพนักงานต่าง ๆ ได้รับเงิน ๒๓๔๖๔ ชั่ง ๑๕ ตำลึงสลึงเฟื้อง ยังขาด พระยาอาหารบริรักษ ขุนรุดอักษรเสมียนตรา หลวงสนิท ชำยังไม่ได้เป็นเงิน ๖๗๗๔ ชั่ง ๑๕ ตำลึงสลึงเฟื้อง อนึ่งบาญชีที่กรมนาส่งเงินพระคลังใน ซึ่งท้าวสมศักดินก ท้าวทรงกันดาน ได้ทำให้ไว้แก่เจ้าพนักงานกรมนา มีชื่อพระศรีทิพโภช แต่ยังเป็นนายรองบำรุงอยู่ มีชื่อหลวงสนิท ในบาญชีท้าวสมศักดินก ได้ประทับตราเป็นเหลี่ยมยาวรูปผู้หญิงท้าวแขน ปีเถาะสัปตศก ปีมโรงอัฐศก ครั้นต่อมาท้าวสมศักดินก แกะตราใหม่กลมเป็นรูปผู้หญิงนั่งท้าวแขนถือถุงเงิน จึงได้ประทับตราลงในบาญชีเมื่อปีมะเส็งต่อ ๆ มา ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ตรวจตราและสืบสวนดู ได้สมุดบาญชีของพระยาราชสุภาวดี ที่ได้ส่งเงินเวียวัดนานาม แต่ท้าวสมศักดินก มีตราประทับรูปเหลี่ยมยาวของท้าวสมศักดินก ประทับรายปีเถาะ ปีมโรง ปีมะเส็งจึงได้ประทับตรากลมตรงใหม่ต่อมา แล้วเส้นดินสอที่เขียนในบาญชีนั้นต่อมาก็เหมือนกันทุกปี จึงเห็นว่าบาญชีที่ท้าวสมศักดินก ท้าวทรงกันดาน ทำให้กรมนานั้น จะเป็นบาญชีปลอมทำใหม่ ตราดวงเหลี่ยมที่ท้าวสมศักดินกประทับไว้แต่เมื่อปีเถาะสัปตศก ปีมโรงอัฐศก จึงหายไป มีแต่ตรากลมประทับแทนนั้นขึ้นไว้ถึงปีเถาะปีมโรง ก่อนทำตราควรกลมนั้นขึ้นไปอีก ข้าพระพุทธเจ้าจึงให้หาตัวพระศรีทิพโภชมาถาม เพราะพระศรีทิพโภชเมื่อยังเป็นนายรองบำรุงและเป็นนายเสนองานประภายอยู่นั้น เจ้าพระยาพลเทพยิกาให้ให้มาส่งเงินด้วยกับหลวงสนิทนั้น เมื่อมาส่งเงินกับท้าวสมศักดินก ๆ ได้รับเงินแล้วจึงประทับตรารูปเหลี่ยมยาวให้หลวงสนิท ซึ่งเป็นปีเถาะฤๅปีมโรงจำหาสนักไม่ แต่เมื่อปีมะเส็งฤๅปีมะเมียฤๅปีมะแม จำหาสนักไม่ ท้าวสมศักดินกจึงเอาตรากลมรูปผู้หญิงนั่งท้าวแขนถือถุงเงินประทับต่อตราเหลี่ยมในบาญชีเล่มนั้นมา ฝ่ายหลวงสนิทได้ทำบาญชีประทับตราหลวงสนิทนี้ถือมาเงิน พระศรีทิพโภชน์แต่ยังเป็นนายรองบำรุงอยู่ ได้ประทับตารูปยักษ์ของพระศรีทิพโภชน์ประจำตรายวันหนึ่ง ครั้นต่อมาพระศรีทิพโภชน์ให้มาส่งเงิน ด้วยหลวงสนิทก็ยังคงประทับตราต่อไป ไม่ตราที่ประทับครั้งนั้น ที่หาได้ถอนไม่ยังติดอยู่ในสมุดนั้น ครั้นพระศรีทิพโภชน์ได้ราชการแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจึงให้เอาสมุดบาญชีที่ท้าวสมศักดินก ท้าวทรงกันดาน ทำนี้ท้ารมนาบาญชีกรมนาทำให้ท้าวสมศักดิ ท้าวทรงกันดานมาให้พระศรีทิพโภชน์ดู พระศรีทิพโภชน์ตรวจดูว่าบาญชีสองเล่มนี้หาใช่บาญชีเดิมไม่ เพราะตราเหลี่ยมที่ท้าวสมศักดิประทับไว้แต่เดิมนั้นหายไป หากเมื่อที่พระศรีทิพโภชน์ได้เห็นตั๋วส่งเงินมาแต่ก่อนไม่ กับตราบัวของพระศรีทิพโภชน์ที่ประทับรายวันหนึ่ง ในบาญชีกรมนาทำให้กับท้าวสมศักดิ ท้าวทรงกันดานนั้นก็ไม่มี ข้าพระพุทธเจ้าจึงถามหลวงสนิทตามคำให้การพระศรีทิพโภชน์ หลวงสนิทให้การรับเป็นสัจว่าได้เปลี่ยนสมุดประทับตราใหม่จริงทั้ง ๒ ฉบับ เพราะหมายจะคิดค่อเงินให้มากขึ้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงถามว่าทำไมหลวงสนิทแก้บาญชีนั้น บาญชีในทำไมจึงจะแก้ได้ หลวงสนิทก็ยังให้การรวนเรียมอยู่ยังหาชัดไม่ ถ้าได้ความประการใด ข้าพระพุทธเจ้า จะทำรีโปร์ดทูลเกล้า ฯ ถวาย อนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าได้ตรวจหนังสือยอก ซึ่งเจ้าเมืองกรมการได้ยอก

ส่งเงินค่านานั้น ที่ขุนรุดอักษรส่งมานั้นใบบอกไม่มีรายเมืองเปนใบบอกหลายสิบฉบับ อนึ่งใบบอกเมืองพัทลุง เมืองปะเหลียนฉบับหนึ่ง เจ้าเมืองกรมการบอกส่งเงินค่านาจำนวนปีมโรงสัมฤทธิศก เงิน ๗๙ ชั่ง ๗ ตำลึง บาทเฟื้อง จึงได้ถามหลวงสนิทสมบัติ ๆ ว่าหาได้รับไม่ ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ถามขุนรุดอักษรเสมียรตรา ว่าได้เงินค่านาเมืองพัทลุงเมืองปะเหลียนนั้น หลวงสนิทสมบัติว่าหาได้รับไปนั้น เอาเงินไปเสียไหนเล่า ขุนรุดอักษรเสมียรตราให้การเดิมไม่รับแล้วรับว่าเงินนั้นอยู่กับนายเวรหลานพระยาอาหารบริรักษ์ ครั้นณวันพุธเดือนสิบเอกขึ้นสิบเอกค่ำปีจอสัปตศก นายเวรให้นายสินเสมียรพระยาอาหารบริรักษ์ เอาตั๋วรับเงินของหลวงสนิทมาให้ข้าพระพุทธเจ้าๆ จึงพิจารณาปฤกษาเหนพร้อมกันว่าตั๋วนั้นเปนตั๋วฎีกาทำใหม่ เพราะสมรู้กันหมายจะให้หลวงสนิทรับโทษแต่ผู้เดียว แล้วตรวจตราแลบาญชีของหลวงสนิทสมบัติที่อยู่ที่บ้านพระยาอาหารบริรักษ์ทั้งสิ้น อนึ่งใบบอกหัวเมืองซึ่งขุนรุดอักษรเสมียรตรายื่นมีตัวอยู่นั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ตรวจสอบทานดูกับฎีกาคลังมหาสมบัติ ที่ได้รับเงินค่านาจำนวนปีต่าง ๆ นั้น บาญชีเงินรับต่ำกว่าใบบอกเจ้าเมืองกรมการ หลายสิบเมือง เปนเงินทั้งพันชั่ง จึงได้ถามหลวงสนิทสมบัติ ขุนรุดอักษรเสมียรตรา ให้การรับสารภาพต้องกันว่า ได้ชักคัดหางว่าวค่านาไว้หลายเมือง ถ้าเมืองใดระยะก็แบ่งคัดหางว่าวเมืองนั้นเขียนหางว่าวใหม่ เอาตราเสมาคมเก่าประทับ ลางเมืองก็ทิ้งหางว่าวเสียยอกว่าหาย แลได้ชื่อเงินค่านาจำนวนปีมโรงสัมฤทธิศก ปีมเมียงเอกศก ปีมเมียโทศก แบ่งให้พระยาอาหารบริรักษ์ ๕๕๐ ชั่ง ขุนรุดอักษร ๘๐ ชั่ง หลวงสนิท ๗๐ ชั่ง รวม ๗๐๐ ชั่ง ข้าพระพุทธเจ้า จึงได้ปฤกษาพร้อมกันเหนว่าเจ้าพนักงานกรมนา ช่อยังพระราชทรัพย์ของหลวงไว้มาก มีความผิดเปนมหันตโทษ แลการที่จะชำระนั้นยังจะเนิ่นนานอยู่อีกหลายเวลาถึงจะแล้ว จึงได้พร้อมกันทำรีโปร์ตสังเขปมาทูลเกล้า ถวาย ขอพระบรมราชานุญาตให้ยึดบ้านพระยาอาหารบริรักษ์ ขุนรุดอักษรเสมียรตรา หลวงสนิทสมบัติ ให้เจ้าพนักงานไปรับบาญชีทรัพย์สิ่งของ ซึ่งเปนวิญญาณกะทรัพย์ อวิญญาณกะทรัพย์ ให้รู้จำนวนไว้ก่อน เพราะพระยาอาหารบริรักษ์ ขุนรุดอักษรเสมียรตรา หลวงสนิทสมบัติ รู้สึกตัวกลัวเกลือกจะยักย้ายถ่ายทรัพย์สมบัติ แลเปลี่ยนปลอมตั๋วฎีกาแก้ ไขได้อีก จึงได้ให้ท้าบาญชีทรัพย์สิ่งของไว้ ถ้าชำระได้ความแสรงแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจึงจะทำรีโปร์ตโดยละเอียดขึ้นทูลเกล้า ๆ ถวายต่อภายหลัง ควรมิควรสุดแล้วแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ขณะนี้

- พระยากระสาปนกิจโกศล แช่แมน
- พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าฤดากิมิหาร
- พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าคัคณางค์ยคล
- พระวงษเธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงษ
- พระยาราชสุภาวดี
- พระยาศรีพิพัฒ
- พระยาราชวรานุกูล
- พระยาภาษกรวงษ
- พระยาอภัยรณฤทธิ์
- พระยามหาอำมาตย
- พระยาเรวดีราชไมตรี
- พระยาราไชยสวริยาธิบดี
- พระยาพิพิธโภไคย
- พระราชเสนา
- พระนรินทรเสนี
- หลวงเพิ่มพูนจักรกิ,
- พระยาโชฎึกราชเสรษฐี ผู้ช่วยคิดบาญชี

ริโปร์ตรายงานศาลรับสั่งชำระความกรมพระนครบาลทูลเกล้า ๆ ถวายเจดวันครั้งหนึ่ง

● ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ตั้งชื่อในท้ายหนังสือนี้ ซึ่งเปนกรมมีคดีทะลาการศาลรับสั่ง ได้พิภากษาคดีกระทรวงกรมพระนครบาล - ขอพระราชทานน้อมเกล้าถวายคำนับ ยังคงทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้ายื่นยรายงานแต่ก่อน ๑๐ ครั้ง ความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ พ้องศาลหลวงประทับ ๙ ยื่นเรื่องราวเก่าใหม่ ตั...ง

ยอกส่ง ๖๐ รวม ๖๙ ยื่นสารบบ พระยาอินทราธิบดีสิหราชชองเมือง ๓๑ พระมหามนตรี ๓ พระพิเรนทรเทพ ๑๖ รวม ๕๑ รวม ๑๑๙ รวม ๔๙๔ เรื่อง ตั้งแต่ณวันเสาร์เดือนสิบแรมค่ำหนึ่ง มาจนถึงณวันศุกรเดือนสิบแรมเจดค่ำ ปีขอฉศก มีความหัวเมืองบอกส่งแลยื่นเรื่องราวใหม่ หัวเมืองบอกส่ง นายเวรกรมท่าหมายส่งความเมืองนนทบูรีย์ นายเนตรโจทย์กล่าวโทษนายแมก นายชำ นายพึ่ง ว่าลักเอากระบือของนายเนตรไป นายเนตร นายรุ่งไปตามทัน นายรุ่งเอาปืนยิงนายพึ่งผู้ร้ายตาย ๑ หัวเมืองบอกส่ง นายแก่วน นายเวรกรมหาดไทย หมายส่งความเมืองลพบูรีย์ จีนเกษโจทย์กล่าวโทษอ้ายเปรมกับพวก ๑๒ คน ว่าภากันปล้นบ้านปล้นเรือนราษฎรชาวบ้านรายหนึ่ง กับย่องเบาจีนเกษราษฎรรวมกันสามรายแขวงเมืองลพบูรีย์ ๑ รวม ๒ ยื่นเรื่องราวเรื่องหนึ่งนายคล้ายโจทย์กล่าวโทษ นายคล้ายกับพวก ๓ คน ว่ากลุ้มรุมตีพันนายคล้ายโจทย์ มีบาดแผลหลายแห่ง ๑ เรื่องหนึ่งหลวงพัศดีกลาง . ไว้ความให้นายวันยื่นเรื่องราวกล่าวโทษอำแดงจำว่า คนนักโทษหนีคุกสำนักอยู่บ้านเรือนอำแดงจำ ๑ เรื่องหนึ่ง นายวันโจทย์กล่าวโทษ นายเหมือนนายแสง อำแดงเทศกับพวก ๖ คน ๗ คน ว่านายเหมือนผัวอำแดงทิมวิวาทกัน อำแดงทิมตายหายไปแล้วเอาทรัพย์สิ่งของฝากไว้กับนายเหมือน ๆ ไม่ให้ ๑ เรื่องหนึ่ง นายแหลียม นายทิพโจทย์ กล่าวโทษนายช่วมกับพวก ๙ คน ๑๐ คน หาว่าลักเครื่องสาตราวุธตีพันโจทย์ มีบาดแผลหลายแห่ง แล้วแย่งชิงเอาหมวก เอาแหวนทองคำ เอาเงินตราสิบบาทไป ๑ รวม ๖ เรื่อง รวมความหัวเมืองบอกส่ง ยื่นสารบบใหม่ ยื่นเรื่องราวเก่าใหม่ พิจารณาหลวง เป็นความ ๑๒๔ เรื่อง รวมความในกรมพระนครบาล เป็นความ ๕๐๒ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณา ตั้งแต่ณวันเสาร์เดือนสิบแรมค่ำหนึ่งปีขอฉศก มาจนถึงณวันศุกรเดือนสิบแรมเจดค่ำปีขอฉศก ฯ

๑ พระยาราชโยธา ได้ว่ากับศาล ชุนอรณีบาล ชุนอายาราช พิจารณาความเก่า . ลูกชุนปฤกษาวางบท นายรันโจทย์ อำนิตจำเลย หาว่าลักหมากในสวน ตระลาการพิจารณาสรรสำนวน ปฤกษาวางบทปรับลงมาว่าให้ชดเชยอ้ายโต ๕๐ ที่แล้วให้ริบประกันทามยบไว้ ให้มุลนายอ้ายโตรับเอาตัวอ้ายโตไป ๑ ตระลาการเปรียบเทียบ จีนเซ่งโจทย์ อำแดงหนูจำเลย หาว่าไปทวงเงิน ผัวอำแดงหนูเอาหลักมีคมฟันเอาจีนเซ่งมีบาดแผล ตระลาการพิจารณาเปรียบเทียบให้จำเลยเสียค่าน้ำมันให้โจทย์เป็นเงิน ห้าตำลึงกึ่ง กับใช้ทุนให้โจทย์เป็นเงินตรา สามตำลึงกึ่ง ความเลิกแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง รวมไก่พิจารณาแล้วไปความเก่า ๒ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไป ๑๓๒ เรื่อง ยังคราม ในกรมพระนครบาล ๒๕๗ พ้องศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราวหัวเมืองบอกส่งเก่าใหม่ ๕๖ รวม ๖๓ ยื่นสารบบ พระยาอินทราธิบดีสิหราชชองเมือง ๒๙ พระมหามนตรี ๓ พระพิเรนทรเทพย์ ๑๖ รวม ๔๘ รวม ๑๑๑ รวม ๓๖๘ เรื่อง ควรมีควรแล้วแต่ระทรง พระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ ฯ

๑ พระยาเรวัญราชไมตรี แชมมน ๑
๑ พระยาราชสุภาวดี ๑
๑ พระยาราชวรานุกูล ๑
๑ พระยาเดชสายนิกโกสล ๑
๑ พระยาราชโยธา ๑
๑ พระยาอินทราธิบดีสิหราชชองเมือง ๑
๑ พระมหามนตรี ๑
๑ พระอินทรเทพย์ ๑
๑ พระพิเรนทรเทพย์ ๑

กำหนดวันซึ่งจะเสดจพระราชดำเนินพระราชทานพระกะฐิน

๑ ด้วยพระยาอนุรักษราชมณเฑียร รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ สั่งว่า จะได้เสดจพระราชดำเนินทางสถลมารคไปทรงพระราชทานพระกะฐินตั้งแต่ณวัน เดือนสิบเอด แรมห้าค่ำ ปีขอฉศก ไปจนณวัน เดือนสิบเอด แรมสิบสี่ค่ำ ปีขอฉศก รวม ๙ วัน ๓๖ พระอาราม ฯ

๑ วัน เดือนสิบเอด แรมห้าค่ำ วัดมหันต์ปพารามที่ ๑

วัดบวรนิเวศที่ ๒ วัดเทพธิดาที่ ๓ วัดสุทัศนเทพวรารามที่ ๔ เสด็จกระบวนรถ วัน เดือนสิบเอก แรมหกค่ำ วัดราชประดิษฐที่ ๑ วัดจักรหวัดราชวรารามที่ ๒ วัดสำพันทวงษ ที่ ๓ วัดประทุมคงคาที่ ๔ เสด็จทรงพระราชยาน ฯ

๗ วัน เดือนสิบเอก แรมเจ็ดค่ำ วัดพระเชตุพน ที่ ๑ วัดราชบูรณ ที่ ๒ วัดราชบพิตร ที่ ๓ วัดมหาธาตุ ที่ ๔ เสด็จทรงพระราชยาน วัน เดือนสิบเอก แรมแปดค่ำ วัดอรุณราชวราราม ที่ ๑ วัดโมฬีโลกย์ที่ ๒ วัดหงษาราม ที่ ๓ วัดราชสิทธาราม ที่ ๔ แต่นี้ไปเสด็จทางชลมารค. ฯ

๘ วัน เดือนสิบเอก แรมสิบค่ำ วัดกัลยาณมิตร ที่ ๑ วัดประยูรวงษาวาสที่ ๒ วัดบุบผาราม ที่ ๓ วัดพิชยญาติที่ ๔

๙ วัน เดือนสิบเอก แรมสิบเอดค่ำ วัดเทวราชกุญชร ที่ ๑ วัดราชจริวาส ที่ ๒ วัดโมฬาภิรตาราม ที่ ๓ วัดเญสิมพะเกรียติที่ ๔ ฯ

๑๐ วัน เดือนสิบเอก แรมสิบสองค่ำ วัดพระนามบัญญัติที่ ๑ วัดโสมนัสวิหาร ที่ ๒ วัดธรรมนิวาสที่ ๓ วัดสมอราย ที่ ๔ ฯ

๑๑ วัน เดือนสิบเอก แรมสิบสามค่ำ วัดนางชี ที่ ๑ วัดหนัง ที่ ๒ วัดนางนอง ที่ ๓ วัดพระราชโอรส ที่ ๔ ฯ

๑๒ วัน เดือนสิบเอก แรมสิบสี่ค่ำ วัดเครือวัน ที่ ๑ วัดนากกลาง ที่ ๒ วัดพระยาธรรม ที่ ๓ วัดชีโนรส ที่ ๔ ฯ ให้พระยมมวงษานุวงษ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย และราษฎรทำงานทุกตำแหน่งเครื่องแต่งตามเสด็จ นำเสด็จแลแต่งที่ประทับรับวัดทุก ๆ พระอารามอย่าให้ขาดได้ หมายมาณวันเสาร์ เดือนสิบเอก ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีจอสัปตศก ๑๒๓๖ ฯ

ข่าวตายในกรุง

๑ พระยาอไภยพิพิธ ท.ช. , ม.ม. เดิมชื่อ (เสพ) เป็นมหาดเล็กในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระพุทธเลิศหล้านภาไลย อยู่จนตลอดแผ่นดิน ครั้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงขึ้นไปเป็นมหาดเล็กอยู่ในพระราชวังบวร ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นที่นายปลัดราชมหาดเล็กหุ้มแพรเวนชาญภูเบศ ครั้นกรมพระราชวังสวรรคตแล้ว กลับลงมารับราชการสมทบในพระบรมมหาชวัง โปรดเกล้า ฯ ให้เป็นที่จำแดงรวมมหาใหญ่ภักดิ แล้วเลื่อนที่เป็นหลวงอินทรโกษาปลัดกรมพระคลังราชการ ครั้นสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นพระยาพิพัฒโกษาราชปลัดทูลฉลองกรมท่ากลาง ครั้นสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงแผ่นดินปีกดยุบันนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นที่พระยาอไภยพิพิธในกรมท่ากลาง ได้รับพระราชทานตราตระกูลอยู่ในเกล้าควงหนึ่ง แลตราความชอบมหาดูลสยาม มีนพนพรัตณ์ควงหนึ่ง ครั้นณวันเดือนแปดปีรกาบญจศก ป่วยโรคชรา ให้ไปอุจาระวันละ ๑๔ ครั้ง ๑๕ ครั้ง รับประทานอาหารได้แต่มื้อละถ้วยฝาชนากลางนอนไม่ไคร่จะหลับ ได้ยาหมอชะเลยสักมาดูว่าธาตุพิการเป็นไข้ชรา หมอชะเลยสักให้รับประทานยา อาการทรงอยู่แล้วกลับทรุดไป ครั้นณวันเดือนสิบ ปีจอสัปตศก อาการให้บวมเท้ายวมมือ รับประทานได้แต่น้ำข้าวต้มมื้อละ ๔ ชั่วบ้าง ห้าชั่วบ้าง ให้อ่อนหิวเปลี่ยไป ป่วยมาปีหนึ่ง กับ ๔ เดือน ครั้นถึงณวันศุกร เดือนสิบเอด ขึ้นหกค่ำ ปีจอสัปตศก เวลาบ่าย ๒ โมงเสศ พระยาอไภยพิพิธถึงอนิจกรรมอายุ ๗๓ ปี พระราชทานเพลิงทองทิบให้ใส่ศพเป็นเกียรติยศ ฯ

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๑

ว่าด้วยชาวต่างประเทศ

๑ ด้วยสมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ แต่ยังว่าที่สมุหพระกระลาโหมอยู่นั้น รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งมาให้ราษฎรชาวกรุงเทพ ฯ แลคนหัวเมืองขึ้นลงไปมานี้ ๆ บางพวกมักจำคิดเลี่ยงชาวต่างแลเข้าหาผีว่าขานต่าง ๆ ให้ได้ความเป็นข้าวว่า . ราษฎรมาถึงด่านขุนหมื่นชาวด่าน เรียกเรี่ยไรเอาสิ่งของต้องห้ามครั้นไปถึงโรงภาษี เจ้าภาษีก็เรียกสิ่งของบังคับที่ต้องตามพิกัดภาษี ถ้าแม้นว่ายังขึ้นลงพ้นด่านแลโรงภาษีไป ชาวด่านว่าราษฎรชาวบ้านหนีด่าน จับเอาตัวราษฎรมายังคับให้ทำขวัญด่านราษฎรไม่ทำ กักเรือแลกดขังเอาทางเสียไว้ราษฎรต้องเสีย

ค่าไถ่จึงได้ไป ลางทีชาวด่านกับราษฎรเกิดวิวาทชกตีกันก็มี ฝ่ายเจ้าภาษีนั้นถ้าเรือไม่แวะโรงภาษี ก็แต่งคนไปเอาเรือราษฎรมาตรวจดูสิ่งของในลำเรือต้องตามภาษี พาลว่าราษฎรหนีภาษี ปรับไหมเอาสิ่งของไว้จนสิ้น ก็บัดนี้ด่านกับโรงภาษีแยกย้ายกันตั้ง ราษฎรไปมาทางวันหนึ่ง ต้องรอดด่านรอดโรงภาษี ถึงกำแห่งสิ่นแห่ง ถ้าแม้นราษฎรกับชาวด่านเจ้าภาษีมีความวิวาทไม่มีพยานแล้วยากที่จะชำระได้ความจริง จะไม่จัดการเสียให้เรียบร้อยก็เหนเป็นสิ่งลำบาก แก้ราษฎรทั้งหลายมากนัก ตั้งแต่นี้สิ้นไปให้บังคับเจ้าภาษีให้ยกโรงภาษี บันดาทั้งเกบเงียกอยู่ณแขวงหัวเมือง ให้มารวมตั้งติดอยู่กับด่านของทุกแห่งทุกตำบล ราษฎรรอดด่านแล้ว ให้เจ้าภาษีมาตรวจดูสิ่งของต้องตามภาษี ก็ให้เจ้าภาษีเกบเงียกเอาแต่ราษฎรตามพิกัดต้องตรา เมื่อเจ้าภาษีมีความวิวาทราษฎร จะได้อ้างชาวด่านเปนพยาน ถ้าชาวด่านจับสิ่งของต้องห้ามได้ ฤๅชาวด่านจะวิวาทกับราษฎรจะได้อ้างเจ้าภาษีเปนพยาน ห้ามไม่ให้ภาษีแยกย้ายตั้งอยู่ต่างหากจากด่านเหมือนแต่ก่อน เจ้าภาษีขึ้นไปตั้งโรงภาษีที่แห่งอื่น พ้นด่านไปหลายเส้น จนราษฎรจะต้องแวะเปนหลายแห่งไปนั้น จะมาร้องว่าราษฎรไม่รอดโรงภาษีนั้นไม่ได้ จะต้องให้เปนภัตอยู่แก่เจ้าภาษี เมื่อเจ้าภาษีกับด่านตั้งอยู่แห่งเดียวกันได้ดังนี้ เหนว่าราษฎรจะได้ความศุขยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน พระบรมราชโองการพระรัสสั่งดังนี้นั้นให้มหาดไทย กะลาโหม กรมท่า กรมพระสุรัสวดี หมายบอกเจ้าภาษีบันดาที่รับทำภาษีทั้งปวงตามกรมนั้น แลมีตราบังคับไปถึงผู้สำเรจราชการเมืองกรมการ ให้ตรวจดูที่แห่งใดเปนทางร่วมเรือเดิน ควรจะยกด่านมาตั้งที่โรงภาษี ฤๅจะยกโรงภาษีไปตั้งต่อยู่ที่ด่านอย่างไร ก็ให้ว่ากล่าวจัดการเสียให้สำเรจในปีขฉลูสัปตศก ถ้าถึงเดือนห้าขึ้นค่ำหนึ่งปีชานอัฐศกไปแล้ว ถึงชาวเรือที่จะต้องเสียภาษีไม่แวะโรงภาษีที่ไปเที่ยวตั้งเอาตามอำนาจใจ นอกยังบังคับซึ่งไม่ติดต่ออยู่กับด่านนั้น มาให้รับไหมท่าไทยให้ ก็ทำตามไม่ได้ แลที่ ๆ จะตั้งโรงภาษีหนึ่งด่านท้ายด่าน แลยกด่านไปตั้งติดอยู่กับโรงภาษีนั้น เปนที่สวนที่บ้านของราษฎรมีเจ้าของ ให้ชาวด่านแลเจ้าภาษีไปว่าซื้อว่าเช่าตามราคาสมควร ถ้าราษฎรไม่ยอมขายไม่ยอมให้เช่า จะว่ากล่าวรักขวางไปอย่างไร ให้ผู้สำเรจราชการเมืองกรมการกำนันนายตำบลราษฎรเข้าของที่มาว่ากล่าม่อมปรน ให้ชาวด่านแลเจ้าภาษีได้ตั้งเรียกภาษีโดยสมควรตามรับสั่ง หมายประกาศมาณวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้นสิบสองค่ำ ปีวอกสัปตศก รัตนโกสินทรศก ๑๒๓๗

ว่าด้วยเรื่องพัชนี

๑ มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้า โปรดกระหม่อมฉันให้สั่งให้ล่ามราชการหลังให้ทำนังปวงฟัง แลเดือนสิบสี่ให้ทำนังปวงรำพึงดู แต่ก่อนมาทุกวันนี้ ก็เปนเยี่ยงอย่างประเพณีผู้มียศในพระสงฆ ท่านองค์ใดรูปใดเปนพระราชาคณะถานานุกรมแลเจ้าอธิการแล้ว ก็ไม่ถือตามยศใบลานตามธรรมเนียมถือพัชนีแทนศาสิบ๊ดทุกแห่งทุกตำบลสิ้น ๆ มา ก็ฝ่ายฤๅหัฐนั้น แต่ก่อนนับถือพัชนีเปนเครื่องยศ แม้นในหลวงอยู่งานในที่พระบันทม แลทิ้งเครื่องแต่ที่เสวย ฤๅมหาดเลกอยู่งานช้างน่าก็ใช้พัชนีทั้งสิ้น ต่อเสดรอดแชกเมื่องฤๅออกพลับพลา จึงอยู่งานพัชโบก ว่าด้วยเจ้านายทั้งปวง ก็ใช้พัชนีเปนเครื่องยศอยู่งานทุกหนทุกแห่ง ชุนนางแห่งสระสนานแลเหยียนชิงช้า ก็มีหนายแบกพัชนีตามสองข้าง เมื่อลงจากช้างไปเดินแล้ว หนายก็ถือพัชนีพัดไปทั้งสองข้าง เพราะแต่เดิมชาวบ้านใช้พัชนีเปนเครื่องยศอย่างนี้แล้ว บางทีผู้มียศเปนเจ้าของพัชนีล้มตายหายจากไป ก็เกบเอาพัชนีที่ใช้ไปถวายพระสงฆไปใช้เปนศาสิบ๊ก ฝ่ายพระสงฆได้เครื่องยศของคฤหัฐไปใช้ก็ดีใจ ว่าได้จอมผู้ดี ก็ให้ลูกสิศย์ถือพัดวีประฏิบัติตัวตามยศบ้าง ถือเปนศาสิบ๊กบ้าง นับถือกันว่าเปนพระสงฆมีบันดาศักดิ์จึงใช้พัชนี ความนี้เปรียบเหมือนเครื่องลำยองฉัตรเบี้ยวใบกา นานเบือนนานเสี้ยวหางหงษเครื่องประกับหลังคานเจดีย์ธรรมจำคูหา เครื่องเหล่านี้เดิมก็เปนเครื่องประกับสำรับราชอิศริยยศ คือทำในพระที่นั่งน้อยใหญ่ในพระราชวังแลวังเจ้าต่าง ๆ ภายหลังในหลวงทรงพระราชศรัทธาให้ไปทำถวายในพระสาศนา คือทำในพระวิหารพระอุโบสถหอไตรยโรงธรรมแลกุฏีที่อยู่พระสงฆผู้ใหญ่ ฝ่ายพระสงฆเมื่อได้ของอย่างเช่นพระราชวังแลวังเจ้า พระเจ้าแผ่นดินให้มีขึ้นได้ ใน

วัดก็ชอบใจที่ใจ ก็ผู้ที่จะประฏิบัติพระสงฆ์ให้ชอบใจและจะทำบุญให้มาก ก็ทำถวายขันสร้างถวายขันชุกชุมมาก ทั้งหัวเมืองและในกรุงอย่างพัชนี แม้นไม่มีเจ้าของเสียหายสิ้นสาย ผู้ที่จะทำบุญเหนว่าพระสงฆ์ชอบใจมาก อยากถือยากใช้ก็ทำขึ้นถวายเปนการบุญไป จนถึงมีผู้ทำพัชนีเจดก้านเจดจี่ไม่ครบเก้าอย่างธรรมเนียมหลวง บิดโหมดเพรบิ่กขายเปนของเครื่องสำรับผู้จะซื้อไปทำบุญให้ทาน ครั้นกาลนานมาพระสงฆ์ในกรุงเทพ ๆ ก็รู้จักชัก ว่าพัดเก้าชั้นเก้าสิ้นเปนพัดอย่างเครื่องยศแท้ ก็พัดเจดชั้นนั้นเปนแต่ของคนทำขายโดยความมักง่าย หามีท่านองค์ใดใช้ไม่ ยังหลงใช้แต่พระสงฆ์บ้านนอกขอกนาไม่สังเกตสังการึงยังใช้อยู่ แต่การช้างบ้านผ่านมาแล้วผันแปรไป แต่ฝ่ายพระสงฆ์ยังไม่หันเหียนตามไปเลย เปรียบเหมือนอย่างเครื่องลายองฉัตรผ้าใบกาปูนรำ เมื่อมีผู้ทำถวายวัดมากมาย หลายแห่งหลายตำบล มากไปกว่าพระราชมณเฑียรแลตำหนักเจ้านาย ตามที่ทั้งหลายนี้เหนของอย่างนี้มีในวัดโดยมากก็สำคัญไปเสียว่าของอย่างนี้เปนของวัดมิใช่ของบ้าน คนไปมาต่าง ๆ ก็มักว่าพระราชมณเฑียร เหมือนพระวิหารแลพระอุโบสถ แต่แรกเหนนี้กว่าวัดเล่า ตำหนักเจ้าก็ว่าเหมือนโรงธรรมแลกุฏิวัด เมื่อแรกเหนนี้กว่าวัดเล่า เพราะการเปนดังนี้เจ้านายทั้งปวงก็อายไป ถึงสร้างตำหนักสร้างวังก็ยักย้ายเปนตึกเปนก๋งไปต่าง ๆ ไม่ใคร่จะทำลำยองฉัตรผ้าใบกาขึ้นในหลวงก็หนไม่ได้ พระที่นั่งใหม่ ๆ ก็ยักย้ายเปนตึกมีลายปั้นประหลาด ๆ ไป ยังคงเปนลำยองฉัตรผ้าใบกาอยู่แต่ของเก่าแต่ที่ไว้พระพุทธรูป ซุ้มระนำนี้ลางแห่งก็เปลี่ยงของเก่าเสีย เปนซุ้มลายปั้นต่าง ๆ ไปก็มี เพราะรังเกียจที่คนไปมาว่าเหมือนวัดนั้นเปนเหตุนี้ไฉน ถึงพัชนีช้างชาวบ้านก็เกลียดอายหายนิยมมานานแล้ว เพราะเหตุที่เหนพระสงฆ์ผู้มีศรัทธาเอาไปถือเปนตาลปัตรทุกหนทุกแห่งไป มากกว่าผู้ที่ใช้ในบ้านแต่ครั้งปลายแผ่นดิน พระบาทสมเดจพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เจ้านายเปนอันมากหลายแห่งด้วยกัน เลิกพัชนีเสียไม่ใช้ ใช้พัดขนนกเปนเครื่องอยู่งาน ยังคงใช้อยู่แต่ในหลวง ครั้นมาถึงแผ่นดินพระบาท สมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพัดอยู่งานก็ใช้พัดขนนกสิ้นทั้งข้างหน้าข้างใน พัชนีของเก่าที่มีค้าที่ใช้ไม่ตกถูบ้างเลย เปนของเปนแต่สำรับเชิญตามเสด็จ ฤๅยกย่ำกันยามรี้พลที่นั่งไปตามเคยอย่างแต่ก่อน มาถึงแผ่นดินนี้ศตยุคนี้ พัชนีเลิกหลุดทีเดียว ถึงพัดก้านทองก็ทำก้านทองต่อเข้ากับขนนก ไม่ได้ใช้พัชนีหุ้มไหมตกหุ้มทาดเลย พัชนียังคงมีใช้ในข้างบ้านบัดนี้อยู่สองอย่าง คือสำรับอยู่งานเข้านายเลก ๆ เมื่อไปนั่งพิงสวด ฤๅสมโภชไสกันอย่างหนึ่ง สำรับเล่นลคะมีนางไปนั่งพักตัวนั่นเครื่อง มีเก้าอี้ตราสังสองทรงเครื่องอย่างหนึ่ง ก็ว่าเล่นลครนั้น เอาคำโบราณมาสำแดง เหมือนกับหญิงโบราณไว้ผมยาวลคะก็ต้องรักษ์ชัย ทำเปนผมยาวเหมือนคนโบราณ แลอยู่งานไสกันเข้านั้น เพราะการไสกันก็คล้ายกับเล่นลคร อย่างมยุรฉัตรแลเชิญเครื่อง ก็ใกล้กับเล่นลครทีเดียว พัชนีใช้ช้างบ้านยังเหลืออยู่แต่เท่านี้ นอกนั้นถึงพัชนีทำขึ้นก็เปนแต่สำรับถวายพระสงฆ์ เพราะพระสงฆ์ยังคงชอบใจว่าเปนเครื่องประดับสำรับยศผู้ใหญ่ ไม่กระดิกเลยจนเท่าทุกวันนี้ ก็แต่ยังได้ยินพระสงฆ์รูปหนึ่งว่าประหลาดอยู่ด้วยพัชนี แต่ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่หามีผู้ใดเอาใจใส่ตามไม่ ท่านผู้ว่านั้นคือพระญาณสมโพธิครั้งวัดนาคกลาง ท่านผันแผงนั่นเปนพระราชาคณะแล้ว ไม่ถือพัชนีเลย คงถืออยู่แต่ตาลปัตรใบตาลแต่ที่ถือก่อเสียให้สันผิดกันกับพระสงฆ์อนุรธน่อยหนึ่ง เพื่อจะได้ถือพัชโบกลมแอ่งโกยสดวกด้วย เมื่อมีผู้ถวายถามท่านว่าทำไมเจ้าคุณซึ่งไม่ถือพัชนีอย่างท่านทั้งปวงนี้มันตาตัดดี ท่านตอบว่าพัชนีนั้นท่านคิดไปดูรูปร่างเหนเปนน่ายักสิ ใครคิดอ่านทำขึ้นให้เปนรูปอย่างนี้ ผู้นั้นจะไม่ได้ พิจารณาให้ลอยเลย ทำขึ้นโดยใหม่มักง่าย ท่านทั้งหลายที่รับใช้ก็ดีใจ ใช้ไปไม่มีสดีนึกได้บ้างเลย ว่ารูปร่างไม่ดีไม่เปนมงคลเลย เอามาถือบังหน้าบังตาครอบหัวครอบหู อย่างไรมีรู้อยู่น่าว่าคาญใจคิดดูเถิดบ้านอื่นเมืองอื่น พระสงฆ์ที่มีตาลปัตรยักย้ายอย่างไปต่าง ๆ อย่างตาลปัตรผ่า ก็เปนใบตาลก้านยก อย่างสังกาก็เปนพัดก้างา วงพัดสังรูปโข่มน ๆ พัดจีนเปนอันมากหลายอย่าง ทั้งของเจวที่ข้อมมาต่างน่าก็มี ที่จีนอยู่ก็มี ก็ไม่มีเปนเช่นพัชนีของไทยเลย พัชนีของไทยนี้รูปร่างน่าวังเกียรน่ายักสันนักผู้ที่จำที่ใช้ไม่คิดดูบ้างเลย จำรูปร่างไม่ผู้ชอบกล ๒๒

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๒๓๙ วันอาทิตย เดือน ๑๑ แรม ๗ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๒๕

บอกชื่อเรือพระที่นั่ง

“ ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานน้อมเกล้า ๆ ถวายคำนับ จัดเรือพระที่นั่ง ถวายในกระบวนเสดจพระราชดำเนินทางชลมารค พระราชทานพระกฐิน ปีจอฉศกนี้ ฯะ

๑ วัน เดือนสิบเอด แรมเก้าค่ำ วัดอรุณราชวราราม ที่ ๑ วัดโมฬีโลกย์ ที่ ๒ วัดหงษาราม ที่ ๓ วัดราชสิทธาราม ที่ ๔ เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงษ ผ้าไตร ยาว ๑๘ วา กำลัง ๗ สอก กว้าง ๕ สอกคืบ ๖ นิ้ว ท้องภูกสอก ๗ นิ้ว เรือพระที่นั่งเทวาธิวัฒ์ ทรง ยาว ๒๔ วา ๕ นิ้ว กำลัง ๖ สอกคืบ ๖ นิ้ว กว้าง ๕ สอก ๑๐ นิ้ว ท้องภูกสอก ๑๐ นิ้ว เรือพระที่นั่งเพชรรัตนดารารายรอง ยาว ๒๐ วา ๒ นิ้ว กำลัง ๖ สอก ๖ นิ้ว กว้าง ๕ สอก ๕ นิ้ว ท้องภูกสอก ๕ นิ้ว ฯะ

๑ วัน เดือนสิบเอด แรมสิบค่ำ วัดกัลยาณมิตร ที่ ๑ วัดประยุรวงษาราม ที่ ๒ วัดบุปผาราม ที่ ๓ วัดพิชัยญาติ ที่ ๔ เรือพระที่นั่งชลพิมานไชยผ้าไตร ยาว ๑๒ วา ๓ สอก ๖ นิ้ว กำลัง ๕ สอก ๒ นิ้ว กว้าง ๓ สอกคืบ ๔ นิ้ว ท้องภูกสอก ๒ นิ้ว เรือพระที่นั่งรัตนกิลก ทรง ยาว ๑๙ วา ๒ สอก ๗ นิ้ว กำลัง ๖ สอก ๖ นิ้ว กว้าง ๕ สอก ๔ นิ้ว ท้องภูกสอก ๓ นิ้ว เรือพระที่นั่งบุษบกพิศาลรอง ยาว ๑๕ วา กำลัง ๕ สอกคืบ ๒ นิ้ว กว้าง ๔ สอกคืบ ๒ นิ้ว ท้องภูกสอก ๒ นิ้ว

๑ วัน เดือนสิบเอด แรมสิบเอดค่ำ วัดเทวราชกุญชร ที่ ๑ วัดราชจริวาส ที่ ๒ วัดเชมาภิรตาราม ที่ ๓ วัดเฉลิมพระเกียรติ ที่ ๔ เรือพระที่นั่งศรีประภัศวโชยผ้าไตร ยาว ๑๙ วา กำลัง ๕ สอก ๕ นิ้ว กว้าง ๕ สอก ๔ นิ้ว ท้องภูกสอก ๕ นิ้ว เรือพระที่นั่งประจำทวีป ทรง ยาว ๑๙ วา ๓ สอกคืบ กำลัง ๕ สอกคืบ ๘ นิ้ว กว้าง ๔ สอกคืบ ๖ นิ้ว ท้องภูกา สอกคืบ เรือพระที่นั่งประภาศแสงจันรอง ยาว ๑๖ วาสอก กำลัง ๕ สอกคืบ ๒ นิ้ว กว้าง ๔ สอก ๑๐ นิ้ว ท้องภูกสอก ๔ นิ้ว ฯะ

๑ วัน เดือนสิบเอด แรมสิบสองค่ำ วัดพระนามบัญญัติ ที่ ๑ วัดโสมนัสวิหาร ที่ ๒ วัดบรมนิวาส ที่ ๓ วัดสเกษ ที่ ๔ เรือพระที่นั่งศรีสุนทรไชย ผ้าไตร ยาว ๑๙ วา ๒ สอก กำลัง ๖ สอก ๓ นิ้ว กว้าง ๔ สอกคืบ ๘ นิ้ว ท้องภูกสอก ๔ นิ้ว เรือพระที่นั่งทวยเทพวรวรกร ทรง ยาว ๑๙ วา กำลัง ๕ สอก กว้าง ๕ สอกคืบ ๕ นิ้ว ท้องภูกสอก ๑๐ นิ้ว เรือพระที่นั่งบุษบกพิศาลรอง ยาว ๑๕ วา กำลัง ๕ สอกคืบ ๒ นิ้ว กว้าง ๔ สอกคืบ ๒ นิ้ว ท้องภูกสอก ๒ นิ้ว ฯะ

๑ วัน เดือนสิบเอด แรมสิบสามค่ำ วัดนางชี ที่ ๑ วัดหนัง ที่ ๒ วัดนางนองที่ ๓ วัดราชโอรส ที่ ๔ เรือพระที่นั่ง

ศรีสุนทรโสธรมัไทร ยาว ๑๙ วา ๒ สอก กำลัง ๖ สอก ๓ นิ้ว กว้าง ๔ สอกคืบ ๙ นิ้ว ท้องภูก สอก ๖ นิ้ว เรือพระที่นั่งนารายณทรงสุบรรณ ทรง ยาว ๑๙ วา ๒ สอก กำลัง ๖ สอก ๖ นิ้ว กว้าง ๕ สอก ๕ นิ้ว ท้องภูก สอก ๖ นิ้ว เรือพระที่นั่งสุวรรณเหรารอง ยาว ๑๕ วา สอก กำลัง ๖ สอก ๕ นิ้ว กว้าง ๔ สอกคืบ ๔ นิ้ว ท้องภูก สอกคืบ ฯะ

๏ วันเดือนสิบเอก แรมสิบสำ วัดเครือวัล ที่ ๑ วัดนาคกลาง ที่ ๒ วัดพระยาธรรม ที่ ๓ วัดชิโนรส ที่ ๔ เรือพระที่นั่งไกรสรมาตมัไทร ยาว ๑๔ วา กำลัง ๔ สอก กว้าง ๔ สอก ท้องภูกำสอก ๒ นิ้ว เรือพระที่นั่งกลิยสมุท ทรง ยาว ๑๖ วา๒ สอก กำลัง ๕ สอก๕ นิ้ว กว้าง ๔ สอก ๓ นิ้ว ท้องภูก สอก ๒ นิ้ว เรือพระที่นั่งรุ้งประสานสาย รอง ยาว ๑๖ วา ๙ นิ้ว กำลัง ๔ สอกคืบ ๓ นิ้ว กว้าง ๓ สอกคืบ ๓ นิ้ว ท้องภูก สอก ๑ ฯะ

ควรมิควรแลวแต่ฯะทรงพระกรุณาโปรดเกลา ๆ ขอเดชะ ” ฯะ

“ พระอินทรเทพย์ ปรีวิเคาน์ซิลลอร์ ”

กะฐินพระราชทานกรมพระราชวังบวร

๏ เดือน ๑๒ วันที่ ๑ วัดชะนะสงคราม ที่ ๑ วัดราชนัดดาราม ที่ ๒ วัดรังษีสุธาวาส ที่ ๓ วัดบุญธีรมาตยาราม ที่ ๔ รวม ๔ วัด ฯะ

๏ เดือน ๑๒ วันที่ ๒ วัดสังฆ์กระชาย ที่ ๑ วัดอินทราราม ที่ ๒ วัดจันทาราม ที่ ๓ วัดปากน้ำ ที่ ๔ รวม ๔ วัด วัดหิรัญรูจี พระราชทาน ๑ ฯะ

๏ เดือน ๑๒ วันที่ ๓ วัดกุสิตาราม ที่ ๑ วัดยวรมงคล ที่ ๒ วัดภคินีนาฏ ที่ ๓ วัดสัมเกลี่ยง ที่ ๔ รวม ๔ วัด ฯะ

๏ เดือน ๑๒ วันที่ ๔ วัดศรีสุดาราม ที่ ๑ วัดบพิตรพิมุข ที่ ๒ วัดทองธรรมชาติ ที่ ๓ วัดทองนพคุณ ที่ ๔ รวม ๔ วัด ฯะ

กะฐินพระราชทานข้างใน

๏ วัดโชยพฤกษมาลา พระราชทานพระเจ้าน้องนางเธอพระองค์เจ้าภักดีพิมลศรวรณ์ ฯะ

๏ วัดอนงคาราม พระราชทานพระเจ้าน้องนางเธอพระองค์เจ้าสุขุมาลมารศรี ฯะ

๏ วัดสามพระยา พระราชทานพระเจ้าน้องนางเธอพระองค์เจ้าประภัศร ฯะ

๏ วัดกบเจ็ด พระราชทานพระเจ้าน้องนางเธอพระองค์เจ้าสรรณิกาแก้ว ฯะ

๏ วัดอัปสรสวรรค์ พระราชทานพระเจ้าน้องนางเธอพระองค์เจ้าอรไทยเทพกัญา ฯะ

๏ วัดประทุมวนาราม พระราชทานเจ้าจอมมารดาทองกฎ ฯะ

๏ วัดเสวตรฉัตร พระราชทานหม่อมเจ้าดาวในกรมหมื่นสุรินทรรักษ ฯะ

กะฐินพระราชทานฝ่ายน่า

๏ วัดอมรินทราราม ๑ วัดรัชฎาธิฐาน ๑ วัดกาญจนสิงหาศน์ ๑ พระราชทานสมเดจพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าราชบุรดีรัศมี ฯะ

๏ วัดระฆังโฆษิตาราม ๑ วัดสุวรรณาราม ๑ พระราชทานสมเดจพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ ฯะ

๏ วัดศรีทศเทพ พระราชทานพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้ากฤดากินิหาร ฯะ

๏ วัดโชตนาราม พระราชทานพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าคัณางคยุคล ฯะ

๏ วัดเวฬุราชิน พระราชทานพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าศุขสวัสดิ์ ฯะ

๏ วัดกาวิศ พระราชทานพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าทองกองกัลยาใหญ่ ฯะ

๏ วัดอภัยทานริการาม พระราชทานพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าทวีวัลยลาภ ฯะ

๏ วัดสังเวชวิศยาราม พระราชทานพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าเกษมสัณฑโสภาคย ฯะ

๏ วัดมหาพฤฒาราม ๑ วัดยานนาวาราม ๑ พระราชทานพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าภมรศักดิ์เลอสรรค์ พระองค์เจ้าภิญรกุมาร ๚ะ

๏ วัดสัมพันธวงศ์ พระราชทานพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศิริสิทธิชัยชโย ๚ะ

๏ วัดราชภัฏยาราม ๑ วัดภูมาสจรรค ๑ พระราชทานพัดองค์วัดกา

๏ วัดนวนพระคีย์ พระราชกานุเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ ๚ะ

กะฐินหัวเมือง

๏ วัดกงการาม ๑ วัดมหาสมณาราม ๑ เมืองเพชรบุรี เสดจพระราชดำเนิน ๚ะ

๏ วัดชุมพลนิกายาราม บางปะอิน เสดจพระราชดำเนิน ๚ะ

๏ วัดปากข่าว ๑ วัดสนาม ๑ วัดบางพัง ๑ วัดราษฎ์ ๑ เมืองนนทรามัญ เสดจพระราชดำเนิน ๚ะ

๏ วัดเมดารัง ๑ วัดสวนมะม่วง ๑ วัดสแก ๑ วัดธัมภุรา ๑ เมืองประทุมธานี พระราชทานพระเจ้าบรมวงษเธอกรมพระเทวสังรินทร์ ๚ะ

๏ วัดสาลพูน ๑ วัดชุนยวน ๑ วัดสุวรรณสถารามราม ๑ วัดพนัญเชิง ๑ วัดทูม ๑ วัดสาคา ๑ วัดสนาคน์ ๑ กรงเก่า พระราชทานพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าณรงค์

๏ วัดโปรดเกษ ๑ วัดทรงธรรม ๑ พระราชทานพระเจ้าบรมวงษเธอ กรมหลวงวรศักดาพิศาล ๚ะ

๏ วัดไพรชนค์พลเสพ พระราชทานพระบวรวงษเธอพระองค์เจ้าอรุณ ๚ะ

๏ วัดธัมมวันเจดียาราม เมืองสมุทสงคราม ๑ วัดกล้วย ๑ วัดใหม่ ๑ เมืองราชบุรี ๒ พระราชทานสมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ ๚ะ

๏ วัดปฐมเจดีย์ เมืองนครไชยศรี ๑ วัดกลางเมืองสมุทปราการ ๑ วัดบางพระ เมืองบางละมุง ๑ วัดเกาะศรีชัง ๑ พระราชทานเจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี ๚ะ

๏ วัดป่าโมจ เมืองอ่างทอง ๑ วัดอรรมามูล เมืองชัยนาท ๑ พระราชทานเจ้าพระยาภูธราภัย ๚ะ

๏ วัดพระพุทธบาท ราชธานีศรีย์ ๚ะ

๏ วัดสมุทประดิฐ ๑ วัดขานแก้ว ๑ เมืองสระบุรี พระราชทานพระยาสระบุรี ๚ะ

๏ วัดกระวิศราราม ๑ วัดสารงทอง ๑ เมืองลพบุรี พระราชทานพระยาสุรินทรักษา ๚ะ

ริไปรัตรายงานศาลรับสั่งชำระความ

กรมพระนครบาลทุกเดือน ๑ ถวายเจดวันครั้งหนึ่ง

๏ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้มีนามชื่อในท้ายหนังสือนี้ ซึ่งเป็นกรรมมิตรตระลาการศาลรับสั่ง ได้พิภากษาคดีกระทรวงกรมพระนครบาล ฉะพระราชทานน้อมเกล้าถวายคำนับ • บังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้ายื่นยอดสารบบแต่ก่อนสิ้นเดือนครั้ง ความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ ฟ้องศาลหลวงประทับ ๙ ยื่นเรื่องราว หัวเมืองยอกส่ง เก่าใหม่ ๖๖ รวม ๗๔ ยื่นสารบบ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๓๑ พระมหานนครี ๓ พระพิเรณทรเทพย์ ๑๖ รวม ๕๐ รวม ๑๒๔ รวม ๕๐ เรื่อง ตั้งแต่ณวันอาทิตย์เดือนสิบแรมเก้าค่ำ ปีระกาสัปตศก มาจนถึงณวันศุกรเดือนสิบแรมสิบสี่ค่ำ ปีระกาสัปตศก มีความหัวเมืองยอกส่ง หัวเมืองยอกส่งนายวัดนายเวรกรมพระตำรวจ หมายส่งความฎีกาเมืองสระบุรี จีนตั้วเกากสีวไทยหลวงวิเสศ นายยอกนายศุกจำเลยว่าแย่งชิงเอาหีบใส่เงินไป ตระลาการพิจารณาสรรสำนวน ๑ นายแก่วนายเวรกรมหาดไทย หมายส่งความเมืองอินทบุรี นายม่วมกลาวโทษอ้ายผุดว่าลักกระบือ แล้วอ้ายผุดรับเปนสัจ ซัก อ้ายเกศ อ้ายชุน อ้ายกลั่น อ้ายน้อย ๑ รวม ๒ รวมทั้งความยื่นสารบบใหม่ ยื่นเรื่องราว ฟ้องศาลหลวงประทับ หัวเมืองยอกส่งเข้นความ ๑๒๘ เรื่อง รวมทั้งความในกรมพระนครบาลเปนความ ๕๐๒ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณา ตั้งแต่ณวันอาทิตย์เดือนสิบแรมเก้าค่ำ ปีระกาสัปตศกมาจนถึงณวันศุกร เดือนสิบแรมสิบสี่ค่ำ ปีระกาสัปตศก ๚ะ

๏ พระยาราชโยธา กำกับศาลชุนธรณียาล ชุนอาญาราชพิจารณาความเก่าใหม่ ถูกชุนปฤกษาสรรสำนวน นายคงโจรย์

นายโค นายเข้า นายยิ้ม นายพลอยจำเลย หาว่าลอยคดี นายคงโจทย์ ตระลาการพิจารณาไม่ได้ความจริง มีบทปรับให้โจทย์เสียเงินให้จำเลย ๓ ชั่ง ๒ ตำลึงกึ่ง เป็นสินไหมกึ่งพินัยกึ่ง ๑ ตระลาการเปรียบเทียบความใหม่ นายคล้อยโจทย์ นายคล้าย นายเอี่ยม อำแดงมอน ย้ายปรม จำเลย หาว่าวิวาทชกต่อกัน ได้ตัวจำเลยมาถาม จำเลยยอมเสียค่าธรรมเนียมแทนโจทย์แลส่วนตัวด้วย ความเลิกแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง ฯ

๑ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ได้ว่ากับศาลชุนโลกบาลชุนบริรักษพิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบจีนรงให้โจทย์จีนแกจำเลย. หาว่าจีนแกลักเอาเงิน ๑๒๑ บาท ของโจทย์ไป ตระลาการเปรียบเทียบให้จีนแกสายบาล ๆ ได้ให้ใช้เงินให้โจทย์เป็นเงิน ๖๐ บาท โจทย์ยอมกัน กับเสียค่าฤชาแทนโจทย์ส่วนตัวด้วย ความเป็นอันสำรนเลิกแล้วแก่กัน ๑ เรื่อง ฯ

๑ พระอินทรเทพย์ ได้ว่ากับศาลหลวงจำเมืองพิจารณาความเก่าใหม่ ตระลาการเปรียบเทียบความใหม่ หม่อมราชวงษไพรวัลย์ว่าความต่างหม่อมราชวงษเสงี่ยมโจทย์ ย้ายแมงอีปุก จำเลย หาว่าลักเอาคลังของคำหนักตำลึงกึ่งไป ตระลาการเปรียบเทียบให้อีปุกย้ายแมน ใช้ทุนให้โจทย์เป็นเงินชั่งสิบสองตำลึงสามบาท โจทย์ยอม ความเลิกแล้วกัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบ จีนเกงโจทย์ จีนฉาง จีนแห่งจำเลย หาว่านี้ผู้รักษาสิ่งของโจทย์ไป ขับขุดกลางได้ที่จีนแห่ง ตระลาการเปรียบเทียบ จีนฉาง จีนแห่งยอมใช้ทุนให้โจทย์สามชั่งห้าตำลึงความแล้วกัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบ นายแย้มโจทย์ อ้ายภู่จำเลย หาว่าอ้ายภู่วิ่งราวเอาทรัพย์สิ่งของไป ตระลาการเปรียบเทียบ อ้ายภู่ยอมใช้ทุนให้โจทย์เป็นเงินสามตำลึง ความเป็นเลิกแล้วแก่กัน ๑ รวม ๓ เรื่อง ฯ

๑ พระพิเรนทรเทพย์ ได้ว่ากับสี่ศาล พิจารณาความใหม่ ตระลาการเปรียบเทียบความใหม่ นายหัตบำรุงโจทย์ นายแม่น อ้ายคิก อ้ายไท้ อ้ายริด จำเลย หาว่าวิวาทชกตี โจทย์มีบาดแผลหลายแห่ง ตระลาการเปรียบเทียบให้จำเลยทำขวัญโจทย์เป็นเงินชั่งห้าตำลึง กับรับเสียค่าฤชาธรรมเนียมแทนโจทย์แลส่วนตัวด้วย ความเลิกแล้วแก่กัน ๑ เรื่อง ฯ

๑ รวมได้พิจารณาแล้วไป ความเก่า ๔ ความใหม่ ๓ รวม ๗ เรื่องเก่าใหม่แล้วไปเป็นความ ๑๓๙ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาล ๒๕๓ ห้องศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราวหัวเมืองยกส่ง ๕๕ รวม ๖๒ ยื่นสารบบ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๒๙ พระมหามนตรี ๓ พระพิเรนทรเทพย์ ๑๖ รวม ๔๘ รวม ๑๑๐ รวม ๓๖๓ เรื่อง ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ ฯ

๑ พระยาจริญราชไมตรี แขกแมน ๑
๑ พระยาราชสุภาวดี ๑
๑ พระยาราชวรานุกูล ๑
๑ พระยาภาสกรวงศ์ ๑
๑ พระยาราชโยธา ๑
๑ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๑
๑ พระมหามนตรี ๑
๑ พระอินทรเทพย์ ๑
๑ พระพิเรนทรเทพย์ ๑

พระกะทู้ถาม

พระยาอาหารบริรักษ ชุนรุดอักษรเสมียนตรา

ถึงกระบวนวิธีตระลาการชำระความกรมนา ด้วยเมื่อคิดแบบก่อนนั้น พระยาอาหารบริรักษ ได้นำยาญชีเข้าในกรมนามาให้ แล้วได้ปฤกษากันในการที่จะจัดการกรมนา พระยาอาหารบริรักษ ชุนรุดอักษรเสมียนตรา ได้ยกว่าได้เงินผลประโยชน์แบ่งจากสิบลดคนสนาข้าหลวง พระยาอาหารบริรักษได้ปีหนึ่งเพียง ๔๐ ชั่ง เสมียนตราปีหนึ่งเพียง ๓๐ ชั่ง ครั้นวันประชุมบรีวีเคาน์ซิลได้ปลดออกอีก พระยาอาหารบริรักษให้การขยับเงินขึ้นทุกที ขนถึงปีละ ๑๒๐ ชั่ง เสมียนตราปีละ ๘๐ ชั่ง มายังนี้ไปตรวจทำญาญชีที่บ้าน ได้เงินผลทรัพย์สิ่งของมากกว่านี้อีกหลายสิบเท่า พระยาอาหารบริรักษ ชุนรุดอักษรเสมียนตรา ได้ไหนมา อนึ่งพระยาอาหารบริรักษเป็นบรีวีเคาน์ซิล เมื่อมานั่งในที่ประชุม ได้ถามถึงในการกรมนา ก็ออกตั้งน่ารับเสียหมด มิได้ขัดข้องในคำปฤกษา วาจาที่พูดก็เลื่อนขึ้นเลื่อนลงไม่ยั่งยืน . อนึ่งได้ปัญญานในที่ประชุมบรีวีเคาน์ซิล

ทั้งสองคนว่า ถ้าได้ผลประโยชน์เกินกว่านี้แกล้งบีบบังไว้จะถวายชีวิต ก็ยังมิได้ ข้าพระบาทผู้ชื่อพระยาอาหารบริรักษ์ ขุนรุทธักษรเสมียนตราทำมาให้ ต่ำกว่าฎีกาที่พระไชยเสสมยังมีเป็นอันมาก จะมิเป็นล้นเกล้าเอางินแผ่นดินไปอีก ผิดจากคำที่ปฏิญญานไว้นั้น ก็คำที่ปฏิญญานไว้นั้น เป็นคำพูดเล่นฤๅพูดจริง เมื่อได้ความชัดดังนี้จะว่าได้ฤๅมิได้ โทษตัวจะเป็นประการใดให้ตอบ มิตคีตระลาการถาม พระยาอาหารบริรักษ์ ขุนรุทธักษรเสมียนตรา ให้ให้การมาให้แจ้ง ขดหมายมาแต่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ณวันพุธเดือนเสี่ยงเอกแรมสามค่ำปีรัฐนัดก ๑๒๓๖ ฯะ

หลวงพิจารณ์จักกิจ รับพระบรมราชโองการ

คำแก้พระกะทู้

๑ ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานผู้ช่วยเกล้าคำนับบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยพระราชทานพระราชกระทู้ถาม พระยาอาหารบริรักษ์ ขุนรุทธักษรเสมียนตรา มาให้ข้าพระพุทธเจ้านั้น พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ ข้าพระพุทธเจ้าได้พร้อมกันเชิญพระราชกระทู้ถาม พระยาอาหารบริรักษ์ขุนรุทธักษรเสมียนตราว่า พระยาอาหารบริรักษ์ ได้กราบทูลในที่ปรึกษาว่าจะทั้งสองคนว่า ได้ผลประโยชน์ส่วนพระยาอาหารบริรักษ์แต่ ๑๒๑ ชั่ง ขุนรุทธักษรเสมียนตราได้ ๔๑ ชั่ง ถ้าได้มากกว่านี้ไป จะถวายปฏิญญานให้ลงพระราชอาญาถึงประหารชีวิตรนั้น พระยาอาหารบริรักษ์ ขุนรุทธักษรเสมียนตรา จะว่าประการใด พระยาอาหารบริรักษ์ขุนรุทธักษรเสมียนตรา ให้การว่ามิได้ปฏิญญานถวายชีวิตร เป็นแต่ปฏิญญานว่า ให้ลงพระราชอาญาแต่ขั้นนั้นก็รับสารภาพว่าผิดไม่พ้นเกล้า ฯ เพราะจะคิดฉ้อยักยังไว้ต่อไป จึงได้กราบบังคมทูลพระกรุณาเป็นความจริง ข้าพระพุทธเจ้าจึงปฤกษาหนพร้อมกันว่า ซึ่งพระยาอาหารบริรักษ์ขุนรุทธักษรเสมียนตรา กราบบังคมทูลพระกรุณาก็ต่อหน้าข้าพระพุทธเจ้าพร้อมกัน กลับเถียงพระบรมราชโองการว่าไม่ได้ปฏิญญานให้ประหารชีวิตรนั้น ข้าพระพุทธเจ้าพร้อมกันเห็นว่า พระยาอาหารบริรักษ์ ขุนรุทธักษรเสมียนตรา เถียงพระบรมราชโองการ จึงได้ให้ปรับเงินเดือนละ ๓๐ ที่ยกหนึ่ง ควรมิควรสุดแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ ฯะ

พระยากระลาปรึกษาโทสล แขมเมน

บอกช่อพระที่นั่ง

๑ แจ้งความให้ท่านทั้งหลายทราบ ซึ่งเก๋งซึ่งเป็นตำแหน่งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง และชื่อพระที่นั่งเก่า ใหม่นั้น ท่านที่เป็นข้าราชการควรจะรู้ไว้ให้แน่นอน เมื่อเวลาจะอุทิศใช้ในหนังสือ ฤๅจะกราบทูลพระกรุณา จะไม่ต้องลำบากใจ แม้นถึงผู้ที่มิใช่ข้าราชการได้รู้ไว้ ก็เป็นการดี เก๋ง ๔ หลัง สร้างขึ้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งล้อมสกุณวันกรงนกซึ่งเลิกเสียนั้น เก๋งด้านตวันออกชื่อ เก๋งราชาที่นุราชอาศน์ เก๋งด้านใต้ชื่อ เก๋งรมนาฏนารีเสพย เก๋งยาวด้านตวันตกชื่อเก๋งสมมติเทพยสถาน เก๋งด้านใต้ชื่อเก๋งสำราญมุขมาตยา ๒ เก๋งกลางซึ่งสร้างขึ้นใหม่ในแผ่นดินประจุบัน แทนที่กรงนกนั้น ชื่อเก๋ง วรสภาภิรมย์ ๑ พระที่นั่งสร้างขึ้นใหม่หมู่หนึ่ง ๕ องค์ ชื่อพระที่นั่งมูลสถานบรมอาศน์ ๑ พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ๑ พระที่นั่งดำรงค์สวัสดิพิมุญญวงษ ๑ พระที่นั่งพิพัฒมงษถาวรพิจิตร ๑ พระที่นั่งเทวราชสถิตยมโหฬาร ๑ ฯะ

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ

ว่าด้วยยิงกะสุน

ด้วยเจ้าพระยายมราชชาติเสนางคนวินทรมหินทราธิบดี ศรีวิชัยราชมหัยสวริย บริรักษภูมิพิทักษโลกาภิรมย์ทัมพ์ฤทธิทรนครบาลสมุหยคือภัยพิริยปรากรมพาหุ รับพระบรมราชโองการมารพระยันตรูสุรสิงหนาท ดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่าให้หมายประกาศแก่ขันดาข้าราชการ ฝ่ายทหารพลเรือนทั้งฝ่ายน่าฝ่ายใน และราษฎร ไทย จีน มอญ ลาว เขมร ญวน แขก ฝรั่งปฤเกษเทิม ให้รู้จงทั่วกันว่า มีพระราชกำหนดแลบทพระอัยการสำรับประเทศกรุงสยาม แต่ครั้งกรุงเทพทวาราวดีศรีอยุทธยา ที่ทุกวันนี้เรียกว่า กรุงเก่านั้นสืบ ๆ มาเป็นอย่างธรรมเนียมอยู่จนตราบเท่าทุกวัน ถ้าพระเจ้าแผ่นดินจะเสดจพระราชดำเนินทางสถลมารค ก็มีม้าน้ำร้องตรวจทางไปก่อน มีกระสุนมีนปืนมีหอกขัดเสียบไปบนหลังม้า แล้วจึงกระบวน

องครักษ์ถือหวายถือพลอกชักกระบี่เป็นลำดับ ๆ จนถึงพระราชยาน ถ้าเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคเล่า ในเรือประตูน่าประตูหลังในเรือตั้งเรือกันทุก ๆ ลำ แลน่านเสด็จเรือพระที่นั่งก็มีกระสุนปืนนกไม่ขาดสาย ถ้าเรือขัดน่าเรือพระที่นั่งฤาแซ่งขึ้นมาก็ต้องลงอาญาตามกฎหมาย ถ้าราษฎรเดินยุ่มเยี่ยมน่าต่างเยี่ยมประตู ที่ใกล้ทางเสด็จพระราชดำเนิน ม้าน้ำวิ่งแลเจ้าพนักงานในเรือประตูน่าประตูหลัง ในเรือตั้งในเรือพระที่นั่งก็เอากระสุนยิง ครั้นกาลล่วงมาบ้านเมืองครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ พระพุทธเลิศหล้านภาไลย เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานพระกฐิน ณวัดหนังณวัดนางนอง แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับมาในกลางทาง ทรงได้ยินเสียงผู้หญิงร้องทุกข์ถวายความว่า เจ้าพนักงานในเรือตั้งเอากระสุนยิงถูกควงจักษุแตก ครั้นได้ทรงสดับแล้วทรงพระมหากรุณาโปรด ให้รถเรือพระที่นั่งแล้วตำรัสสั่ง ให้หลวงทิพเนตรเข้ากรมหมอสำรับรักษาจักษุโรค ซึ่งลงประจำอยู่ในเรือพระที่นั่งไปดูรักษา หลวงทิพเนตรจึงกลับมากราบทูลพระกรุณาว่า กระสุนยิงถูกควงจักษุแตกเสียแล้ว จึงพระราชทานเงินตราผ้านุ่งผ้าห่มทำขวัญให้แก่หญิงผู้เสียจักษุนั้นแล้ว จึงโปรดให้มีพระราชบัญญัติห้ามว่าแต่นี้สืบไปเมื่อน่า อย่าให้เจ้าพนักงานในเรือประตูน่าประตูหลัง ในเรือตั้งในเรือพระที่นั่ง เอากระสุนยิงราษฎรต่อไป เป็นแต่ให้จ่อคงไว้เรือให้กลัว เพราะฉนั้นเจ้าพนักงานต้องเอากระสุนเตรียมไปตามธรรมเนียมแล้วห้ามคนที่ไม่เคารพเวียบรัย แต่ถ้วยโขกมิฉะห้ามบังอาจกระสุนบ้าง แต่ครั้งนั้นมาเจ้าพนักงานก็มิได้เอากระสุนยิงราษฎร จะเป็นอยู่บ้างก็แต่ที่คนมิใช่เทือกแถวคอยนำเสด็จมาเนือง ๆ แลมาเป็นพนักงาน เรือประตูน่าเรือประตูหลังเรือตั้งใหม่ ๆ ต่อ ๆ ถือไปตามพระราชกำหนดเดิม จึงได้ทราบว่ามีเหตุขึ้นบ้าง บัดนี้จึงประกาศขึ้นมา ตั้งแต่นี้สืบไปเมื่อน่าถ้าเจ้าพนักงานเรือประตูน่าประตูหลัง เรือตั้งยิงกระสุนถูกราษฎรพวกใด แล้วให้พวกนั้นสืบดูให้รู้แน่ว่าเรือประตูน่าประตูหลัง เรือตั้งลำใดจะเป็นเรือกรมใด ได้ความแน่แล้วก็ให้มาร้องฟ้องว่ากล่าวจะชำระทำโทษให้ ฤาให้ทำขวัญให้ โดยสมควรตามพระราชกำหนดที่ห้ามไว้ บัดนี้พระบาทสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่าเสด็จพระราชดำเนินไปทางสถลมารคแลทางชลมารค กรมเมืองนายอำเภอแลพวกนั่งกองรักษาจุกช่องล้อมวง ม้าน้ำวิ่งแลตำรวจแลเรือประตูน่าประตูหลังเรือตั้ง ก็ได้คนเลี่ยมให้อยู่ใกล้ทางเสด็จพระราชดำเนิน แล้วให้ชาวบ้านยิดประตูบ้านแลยิดประตูโรงประตูร้านประตูน่าถังเสียหมด ก็มิได้เป็นการที่จะบังกันอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่งได้ ไม่เหมาะเป็นคุณเลย เหมือนโทษเป็นหลายประการ คิดมิได้ถึงพระเดชพระคุณราษฎรทั้งปวงเข้าแลทรงรู้รักมาแต่ก่อน ย่อมการหนึ่งยิดประตูโรงประตูร้านประตูน่าถังไว้ก็จะเป็นที่คนแอบแฝง คนที่แอบแฝงอยู่ในโรงในร้านในน่าถังนั้น จะเป็นคนดีคนร้ายคนเสียจริตประการใดก็ไม่รู้ จึงโปรดให้มีประกาศห้ามว่าต้นแต่นี้สืบไปเมื่อน่า ถ้าเสด็จพระราชดำเนินไปทางสถลมารคทางชลมารค ก็อย่าให้กรมเมืองนายอำเภอแลกรมไพร่หลวง ที่ไปนั่งกองรักษาจุกช่องล้อมวงไล่ราษฎรชาวบ้านไปไกลเลย แลอย่าให้ยิดประตูบ้านแลประตูโรงประตูร้านประตูเรือนประตูแพประตูน่าถังเสีย ตั้งแต่ก่อนให้ราษฎรเจ้าของบ้านเป็นผู้ใหญ่ในบ้านในเรือน ออกมาคอยเฝ้ารับเสด็จตามยังคงให้ทอดพระเนตรเห็น ถ้าทรงรู้จักจะได้ทรงทักทายปราไสบ้างตามสมควรให้ได้ความยินดี อนึ่งให้เจ้าของบ้านเจ้าของเรือนเจ้าของโรงเจ้าของร้านตรวจตราดูอย่าให้คนเมาสุราแลคนเสียจริตอยู่ที่น่าบ้านน่าเรือนน่าโรงน่าร้านของตัวเมื่อเพลาขบวนเสด็จพระราชดำเนินเป็นอันขาด ถ้าเจ้าของบ้านเป็นข้าราชการมีกำลังก็ได้ ไล่เลี่ยให้ไปให้พ้นให้ไกลอย่าให้อยู่ที่น่าบ้านได้ ถ้าไล่มิไปก็ให้จับตัวส่งให้กรมเมืองแลพวกนั่งกองรักษาจุกช่องล้อมวง ถ้าเป็นราษฎรมีกำลังน้อยจะจับมิได้จะไล่มิไป ก็ให้ไปบอกกรมเมืองนายอำเภอพวกนั่งกองรักษาจุกช่องล้อมวง ให้มาช่วยไล่ช่วยจับเสียโดยเร็วในกำหนดเวลาเสด็จพระราชดำเนิน อย่าให้คนในกระบวนแห่เสด็จพระราชดำเนิน ต้องไล่ต้องจับคนเมาสุราคนเสียจริตให้วุ่นวายไป ถ้าเสด็จทางชลมารค ก็ให้เจ้าของบ้านเจ้าของเรือนเจ้าของแพออกมานั่งคอยเฝ้า น่าบ้านน่าเรือนน่าแพในที่ควรจะหมอบอยู่ได้ให้ทอดพระเนตรเห็น แลให้ดูถ้าเห็นกระบวนเสด็จพระราชดำเนินแล้ว แลมีเรือพายขึ้นล่องสวนทางแซงกระบวน

ก็ให้เจ้าของบ้านเจ้าของเรือนเจ้าของแพ บอกห้ามให้เรือนั้นจอดเสีย อย่าให้พายสวนพายเข่งพายคัดน่ากระบวนเสด็จพระราชดำเนินได้ ถ้าเป็นเรือจีนใหม่เรือแขกเรือฝรั่งเขาไม่รู้จรรมเนียมไทยไม่เข้าใจกัน ก็ให้ใช้ใบบอกห้ามตามไม่รู้จักภาษากัน ถ้าเจ้าของบ้านเจ้าของเรือนเจ้าของโรง เจ้าของร้านเจ้าของแพไม่อยู่ ก็ให้บุตรภรรยาออกมารับเสด็จดูแลแทนเทียบแทนมารดาแทนผัว อนึ่งถ้าราษฎรเป็นจีนแลเมื่อเพลาเสด็จพระราชดำเนินไปถึงหน้าบ้านหน้าเรือน หน้าโรงหน้าร้านหน้าแพ ถ้าและเคารพหมอบกราบอย่างไทย ตามเคยมาแต่ก่อนก็ตามใจ ฤๅจะลุกขึ้นยืนถูยเคารพตามอย่างจีน เคารพต่อพระเจ้าแผ่นดินจีนก็ตาม อนึ่งแขกฝรั่งถ้ารู้จรรมเนียมไทยจะนั่งลงเคารพหมอบกราบอย่างไทยก็ตาม ฤๅจะยืนเบิกหมวกถวายคำนับคือเคารพอย่างแขกอย่างฝรั่งก็ตาม อย่าให้ข้าราชการในกระบวนเสด็จพระราชดำเนิน แลกรมเมืองนายอำเภอนั่งกองชุกช้องล้อมวง แลราษฎรชาวบ้านที่ออกมานั่งคอยเฝ้ารับเสด็จ ห้ามปรามว่ากล่าวขึ้นใจคนนอกประเทศ ซึ่งภักดีจะเคารพรับเสด็จตามธรรมดาของตัว ๆ นั้น ให้นั่งหมอบลงเคารพราบอย่างไทยเสีย จงได้ตามเลี้ยงให้รู้กิริยาคนนอกประเทศแล้วจงยอม ให้คนนอกประเทศได้เคารพตามใจชอบ ที่เคยนับถือนั้นเถิด อนึ่งถ้าคนนอกประเทศ มาช่าโรงเช่าเรือนเช่าแพของผู้ใดอยู่ ก็ให้เจ้าของโรงเจ้าของเรือนเจ้าของแพ เอาใจใส่คัดเลือกคนนอกประเทศซึ่งไม่รู้จรรมเนียมนั้น ให้เคารพตามจรรมเนียมคนประเทศนั้น ๆ ฤๅตามอย่างไทยก็ตาม จงบอกกล่าวห้ามปรามเสียอย่าให้ทำกิริยาณะ ๆ ณะ ๆ ไม่มีเคารพได้ เมื่อเวลาเสด็จพระราชดำเนิน ทางสถลมารคทางชลมารคของทุกรายถ้ามีเหตุเพราะคนมาสุรา แลคนเสียจริตแลอื่น ๆ อันใดขึ้นที่น่าบ้านร้านโรงผู้ใดเมื่อเวลาเสด็จพระราชดำเนิน ก็จะต้องหาตัวเจ้าของบ้านร้านโรงมาชำระให้จริง ให้ระยะหลวง คือพิมพ์มาณวันอาทิตย์ เดือนแปด จันเพ็ญค่ำ ปีมะเส็งนักษัตรนพศก ๑๒๓๖

ข่าวเมืองเชียงใหม่

ยอก ข้อราชการทางเมืองเชียง แสน

ฉบับอังคารเดือนสิบ แรมสี่ค่ำปีรอกศก พระยาราชสัมภิกย์ พระยาสมคำมิตร เมืองนครเชียงใหม่ นำศุภอักษร เจ้าอินทวิไชยานนท์ เจ้านครเชียงใหม่ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงษ บุตรหลานญาติพี่น้อง แสนท้าวพระยาลาวเมืองนครเชียงใหม่ เป็นอักษรไทยฉบับหนึ่งมีความว่า ณวันพุธเดือนแปดอุตราสาธชั้นแปดค่ำปีรอกศก จ้าพระพุทธเจ้าอยู่ปวงเดียให้ท้าวธรรมใจหาญ กับแสนหลวงสุพรรณราช เมืองนครเชียงราย คุมไพร่ขึ้นไปพูดจากับบัญญายิงยอม ณเมืองเชียงแสน ตามศุภอักษรซึ่งโปรดเกล้า ฯ ขึ้นไป ครั้นณวันศุกรเดือนสิบแรมเก้าค่ำ ปีรอกศก ท้าวธรรมใจหาญแสนหลวงสุพรรณราช กลับมาถึงเมืองนครเชียงใหม่ แจ้งความแก่จ้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ว่าได้พูดจาไต่ถาม บัญญายิงยอมว่า บัญญายิงยอมกับพวกครัวทั้งปวง ครัวเชียงมาตั้งอยู่เมืองนครเชียงแสน เจ้าอังวะให้มาตั้ง ฤๅเจ้าเมืองเชียงตุงให้มาตั้ง บัญญายิงยอมว่าเจ้าอังวะให้มาตั้ง ท้าวธรรมใจหาญว่า จะอ่อนน้อมต่อเจ้านายเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครเชียงรายเหมือนเจ้าอังวะ เจ้าเมืองเชียงตุงฤๅประการใด บัญญายิงยอมว่าการที่จะอ่อนน้อมต่อ เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครเชียงรายนั้นสุดแต่เจ้าอังวะ แลเจ้าเมืองเชียงตุงผู้ยังกับให้ข้าพเจ้ามาตั้งนั้นจะยามเป็น บ้านพี่เมืองน้อง กับนครเชียงใหม่ กับเมืองนครเชียงรายฤๅจะไม่ยอมนั้น มักมีบัญญายิงยอมใช้อาญาเจ้าอังวะ มาตั้งอยู่เมืองนครเชียงแสน เจ้าเมืองเชียงตุง ก็ว่าจะให้อ่อนน้อมต่อเจ้าเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครเชียงรายนั้น สุดแต่เจ้าเมืองเชียงตุงบัญญายิงยอมแลเชื่นว่า จะให้ยกไปจาก เมืองนครเชียงแสนนั้นสุดแต่เจ้าอังวะ เจ้าเมืองเชียงตุง อนึ่งพระยาราชวา ที่บัญญายิงยอมอ้างว่าเป็นเชื้อสายนั้น เมื่อศักราช ๑๑๖๖ ปี เจ้าเมืองนครเชียงใหม่กาวิละ ให้เจ้าอุปราชช้างเผือกพา พระยาราชวาลงมาเฝ้าถวายตัวอยู่พระนครเทพ ฯ ครั้นบุตรภรรยาพระยาราชวากลับขึ้นไป ถึงบ้านบางหลวงก็ถึงแก่กรรม ซึ่งบัญญายิงยอมว่า พระยาราชวาตาไปอยู่เมืองเชียงทองนั้นหาจริงไม่ แล้วท้าวธรรมใจหาญว่ากับบัญญายิงยอมว่า ถ้าอ่อนน้อมต่อ เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครเชียงรายก็จะยอมให้ทั้ง เมืองนครเชียงแสน ถ้าไม่อย่า

น้อมถวายไม่ยอมให้ตั้ง บัญญายิงยอมอ้างว่าเปนเชื้อ เปนสายเจ้านายเมืองนครเชียงแสนนั้น แจ้งมาในคำให้การบัญญายิงยอมนั้นแล้ว ศุภอักษรมาณวันจันทร เดือนเก้า แรมสิบเอกค่ำปีระกาสก ๚ะ

๏ ท้าวรอมใจหาญเมืองนครเชียงใหม่ แสนหลวงสุพรรณราชเมืองนครเชียงราย ซึ่งเจ้านครเชียงใหม่ให้จับนั้นไปพูดจากับบัญญายิงยอมกลับมาถึงเมืองนครเชียงใหม่ ณวันเสาร เดือนเก้า แรมเก้าค่ำ ปีระกาสก เจ้าอินทวิไชยานนท์ ให้ซักถามท้าวรอมใจหาญได้ความว่า ท้าวรอมใจหาญแสนหลวงสุพรรณราช ไปพบบัญญายิงยอมที่เมืองนครเชียงแสน เมื่อณวันศุกร เดือนเก้า ขึ้นสองค่ำปีระกาสก ถามบัญญายิงยอมท้าวเง้ยวเจิน ชุนเง้ยวเจินว่า บัญญายิงยอมกับท้าวเง้ยวเจิน ชุนเง้ยวเจิน พากันมาตั้งในเมืองนครเชียงแสนนี้ เจ้านายผู้ใดให้มาตั้ง บัญญายิงยอมบอกว่าเจ้าอังวะ เจ้านครลำเปางให้มาตั้ง ท้าวรอมใจหาญแสนหลวงสุพรรณราชว่า ที่เมืองนครเชียงแสน เปนดินเปนน้ำ เขตรแขวงเมืองนครเชียงใหม่ถ้าบัญญายิงยอมท้าวชุน จะอ่อนน้อมต่อเมืองนครเชียงใหม่เมืองนครเชียงรายเหมือนนับถือ เจ้านายฝ่ายเมืองอังวะ เมืองเชียงตุงแล้วก็จะยอมให้ตั้ง บัญญายิงยอม พม่าเง้ยวพม่าชินตอบว่าถึงจะให้อ่อนน้อมต่อ เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครเชียงราย แลจะให้ตั้งอยู่ในเมืองนครเชียงแสน ฤาจะให้ยกเลิกไปนั้นก็สุดแท้แต่ เจ้านาย ฝ่ายเมืองอังวะ ข้อหนึ่งท้าวรอมใจหาญ แสนหลวงสุพรรณราชถามว่า บัญญายิงยอมเปนบุตรเปนหลานของผู้ใด บัญญายิงยอมแจ้งความว่า แต่ก่อนอยู่เมืองลุงทำราชการอยู่เมืองเชียงตุง ตัวบัญญายิงยอมเปนหลานพระยานาควานเมืองนครเชียงแสน แล้วไปอยู่เมืองอังวะเจ้าอังวะจึงให้มาตั้ง เมืองนครเชียงแสนให้เปนบ้านเปนเมืองขึ้น แล้วให้ร้อนทองคำไปถวายเจ้าอังวะ ๖ เดือนให้ได้ทอง ๔ ร้อย ๆ หนึ่งหนัก ๑๐๐ บาท ปีหนึ่งส่ง ๒ ครั้ง เปนทองหนัก ๑๔๐๐ บาท ปีหนึ่งเปนทองหนัก ๒๒ ชั่ง สิบตำลึง ไม่ให้ขาดเกินกลับไป ข้อหนึ่งท้าวรอมใจหาญแสนหลวงสุพรรณราช ถามบัญญายิงยอมว่าเปนบุตรเปนหลานผู้ใดบัญญายิงยอมบอกว่า เมื่อเมืองนครเชียงแสนแตกไปนั้น พระยานาควาหนีลงไปเมืองอังวะ บุตรภรรยาพระยานาควาตามาอยู่เมืองนครเชียงใหม่ ภรรยาพระยานาควาชื่อนางโขม มีบุตรที่หนึ่งชื่อนองสวยอู มีบุตรที่สองชื่อน้อยคุย พระยานาควาใช้ทูลเจ้าอังวะว่า เมืองนครเชียงแสนก็เสียบ้านเสียเมืองไปแล้ว จะกลับไปอยู่ก็ไม่ได้ เจ้าอังวะมีรับสั่งว่าข้องกับตายใช่จะถอยหลัง ผู้ใดจะอยู่ที่ไหนก็ตามแต่ใจสมัคเถิด พระยานาควาจึงลงมาอยู่เมืองเชียงตอง เมืองเชียงตุงก็แตกอีกนางแสนหนึ่งลงมาเมืองเชียงตอง พระยานาควาได้นางแสนเปนภรรยาอยู่ในเมืองเมืองเชียงตอง มีบุตรชาย ๓ คน บุตรที่หนึ่งชื่อชุนช้างบัญญา ๑ บุตรที่สองชื่อชุนช้างช่อ ๑ บุตรที่สามชื่อชุนนายคำ ๑ บุตรหญิงคนหนึ่งชื่อนางคำบัญญายิงยอมอายุได้ ๔๒ ปี มีบุตรหญิง ๒ คน ครั้นได้หนังสือเจ้าอังวะแล้วจึงให้พาพี่น้องมาตั้งเมืองนครเชียงแสน ๔๐ หลังเรือน จะให้เปนบ้านเปนเมืองสืบไป ไม่อาจที่จะคิดกลับไปได้ เพราะเจ้าอังวะรับสั่งให้มาตั้งได้ความดังนี้ ๚ะ

๏ ความในต้นหนังสือบัญญายิงยอม มีมาถึงเมืองนครเชียงใหม่ เปนอักษรลาวฉบับหนึ่ง ให้ให้พระยาราชบัณฑิตพระยาสมคำมีครเมืองนครเชียงใหม่ แปลเปนลำไพได้ความว่า เมื่อครั้งเมืองนครเชียงแสนแตกได้ ๓ ปี พระยานาควาไปอยู่เมืองอังวะ ทูลเจ้าอังวะว่าเมืองนครเชียงแสนแตกไปแล้ว พระยานาควาก็ไปอยู่ไม่ได้ เจ้าอังวะรับสั่งว่าข้องกับตายใช่จะถอยหลัง ผู้ใดจะอยู่บ้านเมืองใหนก็สุดแต่ใจ พระยานาควาขึ้นไปอยู่เมืองเชียงตอง แล้วเมืองเชียงตุงก็แตก ฝ่ายย่าม้านางเมืองเชียงแสน นายมอยพากันลงก็พากันไปอยู่เมืองเชียงตอง ย่าม้านางเปนบุตรที่หนึ่ง นายมอยเปนบุตรที่ ๒ พากันลงเปนบุตรที่ ๓ พระยานาควาได้ย่าม้านางเปนภรรยาอยู่ที่เมืองเชียงตอง แล้วเมืองเชียงตุงกลับตั้งเปนบ้านเปนเมืองขึ้นอีก นายมอยพากันลงกลับมาอยู่เมืองนครเชียงแสน พระยานาความีบุตรชื่อชุนมองสวยหุน แต่มารดาบัญญายิงยอมนั้นเปนชาวเมืองศุขเมืองชาง มาอยู่เมืองแสน มองสวยหุนได้เปนภรรยาอยู่พร้อมพี่น้องที่เมืองแสน เปนเชื้อเปนสายต่อมาดังนี้ ยอกปฏิบัติมาให้เจ้า ในต้นหนังสือมีได้ลงวันมาถึงเมืองนครเชียงใหม่ ณวันเสาร เดือนเก้า แรมเก้าค่ำ ปีระกาสก ศักราช ๑๒๓๖ ๚ะ

ข่าวตาย

๏ ท้าวราชโภช (อิ่ม) ป่วยมาแต่เดือนแปดทุติยาสาธ มีจดหมายให้ตัวร้อนเปนไข้รับอยู่ ๕ วัน ๑๐ วัน ๆ ละ ชั่วโมงบ้างสองชั่วโมงบ้าง ได้ทำหมอเชลยศักมาดู ว่าเปนวัณโรคเม็ดเล็กในท้อง รับประทานอาหารได้แต่ถ้วยฝาขนาดกลาง นอนไม่ได้คร่ำครับ บวมเท้าบวมมือ หมอประกอบยาให้รับประทานอาการยังทรงอยู่ ณวันเดือนสิบเอ็ดขึ้นค่ำหนึ่ง ไข้อุจาระวันละ ๒ ครั้งวันละ ๓ ครั้ง บวมหน้า บวมเท้า บวมมือมากขึ้นรับประทานอาหารได้น้อยละถ้วยชา ให้หิวอ่อนเปลี้ยลงทุกวัน ป่วยมาได้สิ่เดือน ครั้นถึง ณวันพุธเดือนสิบเอ็ด แรมสามค่ำ เพลาสองโมงเช้าถึงอนิจยกรรม อายุได้ ๖๕ ปี พระราชทานเพลิงที่ทุ่งใต้ศพตามยศ ฯ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๏ หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มิได้ขาด ราคาตลอดปี ๔๙ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านปีหนึ่ง ค่าบ้างถึงตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเถอญ ฯ

๏ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ตีไว้ใช้ในราชการ จนภายพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพเจ้าหมายว่า ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤๅไม่ได้แจก จะต้องการทรายบ้าง ก็จะไม่มีที่หาได้ อนึ่งถูกต้นแลวามฎีผู้ใดซึ่งอยากจะทรายราชการให้ลอียดบ้าง ข้าพเจ้าได้รักสมุดนั้นไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกอีก ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะให้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

๏ พระราชบัญญัติเคาน์ซิล ...

๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอวัฒกรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง

๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท

๏ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท

๏ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอะเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรอยซิล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าแยกรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท

๏ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเบียรอายุ ลูกทาษลูกไทย ราคาเล่มละสองสลึง ฯ

หนังสือสอนเดก

ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้ตรวงสารประเสร์ฐศัพท์ขึ้นใหม่

๏ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๏ วาหนิติปกรณ ราคา เล่มละบาท

๏ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท

๏ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง ถ้าสี่เล่มนี้รวมยอดเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท

๏ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท

๏ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๏ กลสัตรีแลบัญชะราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท

๏ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท

๏ บัตรปกรณัม มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ฯ

หนังสือพิมพ์ราชการ แผนกพระศาสนาจักร

เล่มที่ ๑ ฉบับที่ ๒๔๘ วันอาทิตย เดือน ๑๑ แรม ๑๔ ค่ำ ปีจอ ฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๒๖

คำดุแก่โทษ

๑ ข้าพระพุทธเจ้า หม่อมเจ้าสุวรรณ์ พระวุฒิการบดี หลวงธรรมเสนา ซึ่งพระราชทานนามเกลัวรายคำฉันยังคม ทูลพระกรุณา ใต้ทรายฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยพระเจ้าบรมวงษเธอ สมเดจเจ้าฟ้ามหามลา กรมพระยำราย ปรบ้าย รับสั่งให้ข้าพระพุทธเจ้า นำคำดุแก่โทษสมีสุก ขันทูลเกล้า ๆ ถวาย ความว่า ณวันเสาร เดือนเก้า ขึ้นสิบค่ำ ปีจอฉศก สมีสุกวัดช้างบางระนกวงมีองนนทบุรี มาให้การดุแก่โทษ ขอฮารักชาต่อเจ้ากระทรวงกรมพระธรรมการว่า ณ.เดือน ๓ ปีรกาบญจศก สมีสุกเล่น ไพ่ตอง เล่นเทกวก เล่นเทชวก กับสมีเกช สมีดี สมีอยู่ สมีจัน สมีแห สมีเหล็ก วัดลิง สมีเอี่ยม สมีเนตร สมีนิล สมีเยี่ยว วัดนาวะเก พนันเอาเงินกัน ที่วัดลิงบ้าง วัดนาวะเกบ้าง เล่นไพ่ตอง พนันเอาเงินกันตองละเฟื้องบ้าง ตองละสลึงบ้าง เทกวก ๆ ตะลึงบ้าง เทชวก ๆ ตะลึงบ้าง ตองละตึงตำลึงบ้าง สมีเกช สมีอาย เปนนายบ่อน เล่นกันแต่ณเดือน ๓ ตรุษจีน มาจนถึงเดือนแปดตรุษสาท เดือน ๘ ปีจอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ ๆ

๒ จึ่งมีพระบรมราชโองการโปรดเกลัว ๆ สั่งให้หม่อมเจ้าสุวรรณ์ พระวุฒิการบดี หลวงธรรมเสนา เอาตัวสมีสีซึ่ง ๑๐ รูป ที่เล่นไพ่ตอง เล่นเทกวก เล่นเทชวกนั้น มาชำระ หม่อมเจ้าสุวรรณ์ พระวุฒิการบดี หลวงธรรมเสนา พร้อมกันถาม สมีเกช สมีดี สมีจัน สมีอยู่ สมีแห สมีเหล็ก สมีเนตร สมีเอี่ยม สมีอยู่ สมีนิล ให้การสาระภาพรับเปนสัตยสมภัยคำ สมีสุก ดุแก่โทษ หม่อมเจ้าสุวรรณ์ พระวุฒิการบดี หลวงธรรมเสนา จึ่งนำคำให้การ สมีทั้ง ๑๐ รูปขึ้นทูลเกลัว ๆ ถวาย ทรงพระกรุณาโปรดเกลัว ๆ สั่งให้หม่อมเจ้าสุวรรณ์ พระวุฒิการบดี หลวงธรรมเสนา ให้ชิญพระราชบุรษนา ไปประชุมพระชราคณะ พระครู ถานานุกรม ในพระราชบุรษนานั้นว่า ใต้ทั้งพระราชหฤไทยเปนสาสนูปถัมภก ทรงพระราชศรัทธา ทั้งพระราชคณะ พระครู ถานานุกรม ไว้ในพระอาราม หลวงทุก ๆ พระอาราม ด้วยหวังพระราชหฤไทยจะให้พระราชคณะ พระครู ถานานุกรมที่เปนเจ้าอารามนั้น ๆ ว่ากล่าวสั่งสอน ภิกษุ สามเณร ไม่ให้ประพฤติอนาจารต่าง ๆ ในพระพุทธสาสนา ๆ จะได้การรุ่งเรืองสืบต่อไป อนึ่งใต้ทรงพระกรุณาโปรด ทั้งพระราชบัญญัติห้ามมิให้พระภิกษุสามเณร ประพฤติการลามกเล่นการพนันต่าง ๆ เจ้าพนักงานได้หมายไป ให้ทรามทั่วกันทั้งวัดเดิมวัดขึ้นแล้ว แลบัดนี้ สมีดี สมีจัน สมีอยู่ สมีเกช สมีแห วัดลิง สมีเอี่ยม สมีอยู่ สมีเนตร สมีนิล วัดนาวะเก ชักชวน

กันสุมซ่อน เล่นไพ่ตอง เล่นเทกวก เล่นเทวก พนันเอาเงินกันไพ่ตอง ๆ ละลึง ตองละเฟื้อง เทกวกละภาพละบาทบ้าง กึ่งตำลึงบ้าง เทวก ๆ ละตำลึงบ้าง กึ่งตำลึงบ้าง ประพฤติการเล่นอย่างนี้เหมือนคฤหัสถ์ ทำให้ทายกวงวงบ้านที่ใกล้รู้ได้เห็นนั้นเสื่อมเสียศรัทธาไป แลชาวต่างประเทศที่เข้ามาค้าขาย เจริญทางพระราชไมตรี ที่รู้จะคิดเคียนลบหลู่ภูมิพระพุทธสาสนาได้ แลการพนันต่าง ๆ นี้ เจ้าภาษีนายอากรผูกมาจากเจ้าพนักงาน ก็ยังสมมิชื่อ ๑๐ รูป ที่ลักลอบเล่นทำให้หักเบี้ยเจ้าภาษีสุมพิกัดอากรไปอย่างนั้น จะไว้เกี่ยวข้องหมองมัวในสิกขาบทบ้างฤๅ อนึ่งพระครูวินัยบัญญา ทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นพระครูอยู่ในตำแหน่งวัดสิง เป็นเจ้าคณะขึ้นกับเจ้าคณะ พระสงฆ์ สามเณร ศิษย์วัด ไม่ให้ประพฤติการสามกในพระพุทธสาสนา พระครูวินัยบัญญาก็หาควรดูแลว่ากล่าวพระสงฆ์ สามเณร ศิษย์วัดไม่ ปล่อยให้เล่นการพนันจนมีผู้มาลุมาโทษโปรดเกล้า ฯ ส่งให้จำพนักงานกรมพระธรรมการพระธรรมการจำระโกลาหลนั้นจะ สมมิชื่อ ๑๐ รูปนี้จะมีความผิดฤๅไม่ จะสงฆอยู่ในพระพุทธสาสนาได้ฤๅมิได้ อนึ่งครั้นในเดือนกันยายน พระยาศรีสมุทรพระคลังเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จำพนักงานกรมพระธรรมการมีหมายไปให้พระราชาคณะพระครูฐานานุกรม วัดเก้าวัดนั้นเรียกประกันพระสงฆ์ไว้ให้ช่วยว่า เมื่อระให้ลอยหมู่ไปได้ในประชุมวันโรจน์จำพรรษาตามพระธรรมวินัย ก็ให้ลงมาบอกให้ทราบทั่วกันตามพระราชบัญญัติเถิด พระครูวินัยบัญญาไม่เรียกประกันสมิอาไว้ สมิไม่รู้ก็ได้จำพรรษาอยู่ ชักเกิดสงสัยหลายปาก สมิอายรู้สึกเคว้าคลั่งความผิดก็ไปพระครูวินัยบัญญาส่งกรัวสมิอายนี้ไม่ได้นั้น พระครูวินัยบัญญาจะมีความผิดฉันใด ให้พระราชาคณะปฤษฎางค์ให้ทราบ ฯ ๑๐ ณวันจุม เดือนเก้า แรมสิบสองค่ำ ปีขอสัมฤทธิศก ๑๒๓๖ สมเดจพระวันรัตเจ้าคณะใหญ่ ฝ่ายวาสี อรัญญวาสี แลพระธรรมยุติกนิกาย พระเทพโมลี พระโพธิวงษ พระราชาคณะ พระครูฐานานุกรม ๒๐ รูป ขอถวายพระพรให้กรมหมายอาทมาภาพประชุมพร้อมกัน ณพระตำหนักสมเดจพระเจ้าบรมวงษเธอกรมสมเดจพระปรมานุชิตชิโนรสถวายหนังสือเจ้าสุวรรณมัจจุราชกับด้วยหลวงธรรมเสนาเชิญพระราชบัญญัติมาให้ดูว่าภิกษุ ๑๐ รูป ชวนกันเล่นไพ่ตอง เทกวก เทวก จะควรอยู่ในพระพุทธสาสนาฤๅควรนั้น สมเดจพระวันรัตกับพระราชาคณะพระครูฐานานุกรมทั้งปวง ได้รับพระราชทานทราบในพระราชบัญญัติแล้วปฤกษาหารือพร้อมกันว่า สมิกิสมิรัน สมิอยู่ สมิเดช สมิมิล สมิอาย สมิแม สมิเหล็ก สมิเนตร สมิเอี่ยม ๑๐ รูป วัดสิง วัดมาระเต มางภูเวียง แขวงเมืองขนบุรี ชวนกันเล่นการพนันต่าง ๆ ดังนี้เป็นอัพพุทธังนี่แน่นอนทุสีลโจรปล้นพระพุทธสาสนา เกิดขึ้นในสงวัยยริสัย ควรจะทำยัพพาชนียกรรมเหมือนพวกฉัพพัคคีภิกษุ ๕๐๐ ที่อยู่ในฤาษีประเทศ ประพฤติเป็นปาปะสะมาจาร คะนองลายโลกเต้นฟ้อนรำ เล่นมวย เล่นปล้ำ เล่นไม้ตึง เล่นสะกา หมากรุก หมากฮุก หมากแยก ตีปากให้ร้อง ขับเพลง และเล่นการคนองต่าง ๆ เป็นหลายอย่าง ครั้นความทราบถึงพระบาทบพิตรพระบาทสมเดจพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เจ้า ๆ จึงมีพระพุทธบรรหารโปรดสั่งให้พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ กับพระสงฆ์ชิสัช ๑๐๐ รูป ไปทำยัพพาชนียกรรม ประชุมสงฆ์สวดญัตติจตุตถกรรมวาจา ขับภิกษุพวกนั้นเสียจากกฎาคีรีประเทศสิกษุพวกนั้นเมื่อไม่มีภิกษุพวกอื่น ร่วมสมโภคคบหาแล้วศึกจากพระพุทธสาสนาสิ้นเจ็ด ๕๐๐ รูป สมเดจพระวันรัตกับพระราชาคณะพระครูฐานานุกรม เหมือนภิกษุวัดสิง วัดมาระเตสิยรูป ประพฤติอนาจารอย่างนี้ ก็เหมือนฉัพพัคคีภิกษุที่อยู่ในกฎาคีรีประเทศนั้น ถ้าอาจารย์องค์ใดพิจารณาพิจารณาดูแล้วศึกษาภิกษุบรรพิจกลับแล้ว ภิกษุ ๑๐ รูปนี้ ก็ไม่พ้นสุขาวาจะหาเพราะมีคำแก้อธิบายบทพยานในคัมภีร์ปะณามสามเณร์ว่า สุขกิจฺจะโคหะนัง คือสุขกะมาฏิ ฯ ตังหิยัสมาคะโคสุขการังภัณฑังสุขังอะกัวานิหะวันทาวัญโญสุขังหะนันติ ตัสมาสุขกะมาฏังคำนี้ว่าภิกษุหล่าใด ๆ ทำสุขกะมาฏเบี้ยบังของส่วยพระเจ้าแผ่นดินให้พินาศให้ตกไป ภิกษุเหล่านั้นคือสุขาวาจะหาม คำแก้พระบาลีมีมาอย่างนี้ ข้อซึ่งพระครูวินัยบัญญาไม่ส่งตามพระราชบัญญัติกกหมายประกาศ ไม่เรียกนายประกันสมิอายไว้ สงวายเนื่องจากเรื่องนี้ไปได้นั้น ในหมายประกาศก็มิว่าภิกษุในอารามใด พระราชาคณะ พระครู ฐานานุกรม

ญาเจ้าอาวาสไม่เรียกประชุม พระภิกษุรูปนั้นไว้ มิให้ออกหนีไปส่งตัวมิได้ ระยะวันโทษเจ้าอาวาสตามโทษานุโทษเสมอกับภิกษุที่หนีนั้น และซึ่งพระครูวิบูลบุญญาเป็นเจ้าอาวาสไม่ทำตามหมายประกาศนี้มีความผิด เสมอโทษผู้ที่หนีไปไม่ให้ตัวนั้น แต่อาศัยมารดาทั้งป่วย เหนว่าพระครูวิบูลบุญญามีพรรษายุกาลถึง ๗๓ ปี แล้วทรงพระกรุณาโปรดตั้งเป็นที่พระครูมาอ้างนาม อาศัยมารดาพระราชทานภาคทัณฑ์ พระครูวิบูลบุญญาได้ครั้งหนึ่ง ควรมิควรสุดแล้วแต่จะโปรดอย่างพระพร พระวุฒิการบดีครั้งสุดท้ายสาหัสวิธีประการ รางวางกรมพระธรรมการนำคำปฤกษาพระราชาคณะขึ้นกราบทูลกล้า ๆ ความ จึงทรงพระกรุณาโปรดทั้งเป็นที่พระครูมาอ้างนาม ถวายพระพรว่าพระสงฆปฤกษาหนว่า ควรจะต้องบรรพาชนียกรรมตามที่วินเตให้เจ้าหมู่รับเอาตัวไปเข้าคณีนเสียตามกรม จะศึกมีศึกลงต้องเข้าคณีนเสียตามหมู่ ถ้าคณีจะมีอาจให้กรมสรรัตถ์สึกเป็นไพร่หลวง ตัวเองนั้นไม่ลดให้หย่อน เพราะสึกเขาไม่ได้ยังคับให้พระสงฆมาส่งเมื่อจะได้ยกตัวเองให้ ถ้าไม่สึกเขาว่าต้องเล่นเองจึงเป็นพระสงฆนั้น ก็จะยกตัวเองถวายเป็นการกุศลพระครูวิบูลบุญญานั้น ให้ยกโทษไว้ครั้งหนึ่ง ณวันศุกร เดือนสิบ ขึ้นแปดค่ำ ปีระกาสกศักราช ๑๒๓๖ หมอมเจ้าสุวรรณ์ พระวุฒิการบดี หลวงธรรมเสนา เชิญพระราชหัตเลขาไปแสดงสมเดจพระวันรัต พระราชาคณะ พระครูฐานานุกรม ณวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชมหาวิหาร พระอารามหลวง สมเดจพระวันรัต พระราชาคณะ พระครูฐานานุกรมทั้งป่วง ได้ทราบในพระราชหัตเลขา จึงปฤกษาพร้อมกันว่า สมณศักดิ์ วัดอารามเก ๑๐ รูป ซักชวนกันเดินการพนันต่าง ๆ เอาเงินกันดังนี้ ไม่ควรอยู่ในพระพุทธศาสนาต่อไป จึงได้สมมติชื่อ ๑๐ รูปนี้ ศึกราชภิกษุ หมอมเจ้าสุวรรณ์ พระวุฒิการบดี หลวงธรรมเสนา ตระลาการให้ลงไปเข้าคณีนตามกรม ความเรื่องนี้จึงระเอนแล่นวันศุกร เดือนเก้า แรมค่ำหนึ่ง ปีระกาสก ศักราช ๑๒๓๖ ฯ

แจ้งความ

๑ จึงได้บอกไปในราชกิจจานุเบกษา เมื่อสาทิศย์แล้วมานั้น ว่าจะเสดจพระราชดำเนินเมืองเพชรบุรี พระราชทานพระกระฐินวัดกลางคราม วัดมหาสมณาราม นั้น บัดนี้จะไปจวดเกลา ๆ พระราชทานเปลี่ยนให้พระองค์เจ้าเณร ออกไปจวดในหลวงไม่เสดจ จะเสดจพระราชดำเนินขึ้นไปพระราชทานพระกระฐินที่วัดกรุงเก่า ด้วยเป็นทางเดียวกันกับจะแวะเยี่ยมบ้านเมืองบางแห่ง

๒ วันเสาร เดือนสิบสอง ขึ้นหกค่ำ เวลาจะจำเสดจพระราชดำเนินขึ้นไปกรุงเก่า จะประทับพระราชทานพระกระฐินที่ปากเกร็ด วัดปากอ่าว วัดรามัญ วัดบางพัง เสดจพระราชดำเนิน วัดสนาม พระราชทาน ๆ พระกระฐินแล้ว เวลาบ่ายเสดจพระราชดำเนินขึ้นไป ประทับแรมบางประอิน รุ่งขึ้นณวันอาทิตย เดือนสิบสอง ขึ้นเจดค่ำ เวลาจำเสดจพระราชดำเนินพระราชทานพระกระฐินวัดชุมพลนิกายาราม เวลาบ่ายเสดจพระราชดำเนินขึ้นไปประทับแรมวังนันทอุทยาน รุ่งขึ้นวันจันทร เดือนสิบสอง ขึ้นแปดค่ำ เวลาจำเสดจพระราชดำเนินทางสถลมารคพระราชทานพระกระฐิน วัดสนามคลาราม เวลาบ่ายเสดจพระราชดำเนินทางชลมารค พระราชทานพระกระฐิน ๑ วัดสุวรรณการามที่ ๑ วัดพนัญเชิงที่ ๒ วัดธรรมาธิปที่ ๓ วัดสาลาปูนที่ ๔ รวม ๔ วัด วัดศูนวัดสาสดานั้น พระราชทาน วัดกลางคราม วัดมหาสมณาราม เมืองเพชรบุรี พระราชทานพระองค์เจ้าเณร รุ่งขึ้นณวันเดือนสิบสอง ขึ้นเก้าค่ำ ขึ้นสิบค่ำ ขึ้นสิบเอดค่ำ จะเสดจเที่ยวประพาสทุ่ง วัน เดือนสิบสอง ขึ้นสิบสองค่ำ จะเสดจกลับกรุงเทพ ๆ ณวันเดือนสิบสอง ขึ้นสิบสามค่ำ เวลาบ่ายหมอมเจ้า พระราชาคณะ เปรียญ ฐานานุกรม พระพิธีธรรมในกรุงเทพมหานคร รวม ๕๐๐ รูป จะได้เจริญพระปริตพุทธมนต์ในพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันเดือนสิบสอง ขึ้นสิบสี่ค่ำ ขึ้นสิบห้าค่ำ แรมค่ำหนึ่ง พระสงฆ์ผู้ณหยากรในพระบรมมหาราชวังวันละ ๓๓๒ รูป นั้นในพระที่นั่งอนันตสมาคมวันละ ๑๖๖ รูป เวลาค่ำมีเทศนาวันละกัณฑ์ วันเดือนสิบสอง ขึ้นสิบสี่ค่ำ

พระราชมุนีถวายเทศนากระฐินทาน วันเดือนสิบสอง ขึ้นสิบห้าค่ำ พระธรรมโมลีถวายเทศนาจีวรทาน วันเดือนสิบสอง แรมค่ำหนึ่ง พระวินัยรักขิตถวายเทศนาปฏิสังขรณ์ทานเทศนาจบแล้ว เสด็จลงลอยพระประทีปทั้ง ๓ วัน ณวันเดือนสิบสอง แรมสองค่ำ เวลาเช้าพระราชาคณะถานานุกรมหัวเมือง ๒๖ รูป พระองค์เจ้าณรหม่อมเจ้าณร ๆ เปรียญ รวม ๖ รูป ระโกนัยนพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ แล้วสดับปกรณ์พระบรมธาตุ แลพระธาตุตามเคยเหมือนอย่างทุกปี ในวันลอยประทีป ๓ วันนี้มีผ้าบำวันละ ๙ กระจาก แล้วถวายพระราชาคณะถานานุกรม หัวเมืองที่ฉลองไตรปี ทั้ง ๓ คืน ๒๔ กระจาก วันอาทิตย เดือนสิบเอก แรมสิบสี่ค่ำ พระครูถานานุกรม ไทย ๔ รามัญ ๔ รวม ๘ รูป สวดพระพุทธมนต์บนพระที่นั่งอากาศวิโมกขปราสาท . วันจันทร เดือนสิบสอง ขึ้นค่ำหนึ่ง เวลาเช้า ๒ โมงพระฤกษะได้ยกโคมไชยโคมประเทียบ พระราชพิธีรองเปรียงจะได้ชักโคมบูชาในพระราชพิธีนี้ไปจนถึง ณวันพฤหัศบดี เดือนสิบสอง แรมสามค่ำลดโคมเปนเสร็จการ พระราชพิธีในเดือน ๑๒ นี้ แลฌวันอังคาร เดือนสิบสอง แรมค่ำหนึ่ง เวลาค่ำพราหมณ์โหรคาจารย์พร้อมกันทั้งพระราชพิธีอีกคิเกยายูชะ พุ่งไม้ทัพพกณฑ์ณเทวสถานรุกคบตามเพลิงกระสารตบูชาตามเคยอย่างทุกปี ฯะ

บอกเมืองสมุทปราการรายกำปั่น

◎ ณวันจันทร เดือนสิบเอก ขึ้นเก้าค่ำ ศักราช ๑๒๓๖ ปีจอฉศก มีใบบอกมาแต่เมืองสมุทปราการฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่า เรือกลไฟชื่อยอเลียลำ ๑ กัปตันอังกฤษชื่อโมนเซน แจ้งความว่า มาแต่เมืองฮ่องกงขึ้นห้างมาราห์มกรุงเทพฯ มีทองใบ ๑ หีบ มีแพรดิบต่าง ๆ หกหีบ มีสบู่ ๖๐ หีบแบ้งสาตู ๑๐๐ กระสอบ แลสิ่งของเล็กน้อย คนซึ่งมาในลำเรือ กัปตัน ตันหน จีนเยอเนี่ย ถลาสี ๓๔ จีนไตยสาน ๘๙ รวม ๑๒๓ ปืนคืนคำน่ำมี มาจากเมืองฮ่องกง ๘ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือนสิบเอก ขึ้นห้าค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

◎ กำปั่นปริกจื่อกิมเชงหวด จีนนายเรือชื่อตันจิ้ว แจ้งความว่า เปนลูกค้าเมืองสำปหลังมาค้าขายณกรุงเทพฯ มีสีออ่อน ๒๓๖ กุลี เล่ายิน ๗๙๕ หีบ ฟืน ๔๐๐๐ ตัน ถ่านไม้ ๑๙๐ ลัง คนซึ่งมาในลำเรือ กัปตัน ตันหน จีนนายเรือจีนลูกเรือ ๓๐ ปืนคืนคำน่ำมี มาจากเมืองสำปหลัง ๑๓ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือนสิบเอก ขึ้นห้าค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

◎ กำปั่นสกุนเนอลำ ๑ หลวงจันทภักดีเมืองชุมภรแจ้งความว่า บันทุกกระดาน ๑๕๗ แผ่นมาส่งราชการ สมุทพระกระลาโหม แลมีสินค้าต่าง ๆ ได้ ๑๕๐๐ มัด หวาย ๒๐๐๐ มัด เรือมาด ๒๐ ลำ คนซึ่งมาในลำเรือนายไพร่ ๓๐ มาจากเมืองชุมภร ๔ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันศุกร เดือนสิบเอก ขึ้นหกค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

บอกพระยาอนุชิตชาญไชย พระยากลาโหมราชเสนาส่งมาแต่เมืองตากเรื่องจับระฆ้องร้ายฉบับที่ ๒

◎ ณวันพฤหัศบดี เดือนสิบ ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศก พระทิพย์รักษายกระบัตร ถือใบบอกลงมาฉบับ ๑ ในใบบอกนั้นมีความว่า พระยาอนุชิตชาญไชย พระยากลาโหมราชเสนา ข้าหลวงกับพระยาวิชิตชลธีศรีสุรสงครามรามาไชย สวรินอภัยพิริยพาห ผู้ว่าราชการเมืองตาก ได้จับข้าหลวงทหารกรมการ ให้ออกญาสกัดจับข้าย ผู้ร้ายหลายตำบลแจ้งอยู่ในใบบอกครั้งก่อน ซึ่งมีอยู่ในรวชกิจจานุเบกษานั้นแล้ว ครั้นณวันศุกร เดือนเก้า ขึ้นสองค่ำ ปีจอฉศก หมื่นฤทธินทราวุธ ทหารข้าหลวง กับหลวงศรีพิไชย หลวงราชวังเมือง กรมการเมืองตากจับได้ ข้ายแดง ๑ ข้ายจัน ๑ ข้ายแย้ม ๑ รวม ๓ คน บ่าวพระคำแหงสงครามเมืองสวรรคโลกย์ ข้ายปาะ บ่าวพระยางั่ง ข้ายดี บ่าวหลวงสรวัสดิ์ใจรงกองส่วย ในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ข้ายเยดสลาว บ่าวพระพลสงครามเมืองตาก กองนี้ จับข้ายผู้ร้ายได้ ๖ คน ขุนชำนาญธาวุธ หมื่นภักดีไธภัก กับทหารข้าหลวงพระมหาอำมาตย์ราชยกระบัตร์เมืองกำแพงเพชร์ หลวงสุนทรวิรักษ์ผู้ช่วยราชการเมืองตาก จับข้ายน้อยญะลาวเมืองนครลำปาง ข้ายหมี บ่าวหลวงพลเมืองพิศณุโลกย์ เมื่อข้าหลวงจับข้ายผู้ร้ายข้าผู้ร้ายต่อสู้ทหารเอาปืนยิงถูกข้ายวงลาว เมืองนครลำปางตายคน ๑ แลจับข้ายหอม ๑ ข้ายลาวเมือง

นครลำปาง ผู้ร้าย ข้าหลวงแลกรมการ รับร้ายผู้ร้าย ได้ ๑๑ คน ตายเสียคน ๑ ยัง ๑๐ ถามร้ายผู้ร้ายสิบคน ๆ ให้การรับเป็นสัตย์สารภาพว่า ร้ายผู้ร้ายมีชื่อ ไทย ๒๕ ลาว ๒๐ รวม ๔๕ คน คบคิดกันแยกเที่ยวปล้นเรือน ปล้นเรือ ปล้นร้าง ณแขวงเมืองพิศณุโลกย์ ๑ เมืองศุโขทัย ๑ เมืองกำแพงเพชร์ ๑ เมืองตาก ๑ เมืองสวรรคโลกย์ ๑ เมืองพิไชย ๑ เมืองเถิน ๑ รวม ๗ เมือง แต่คนนี้มเมียโทศกฆาฉนี้ง ๑ ยี่รอยศก ๑ ร้ายรอนข่าวพระเมืองเทพย์ ชิงเปนเมืองขึ้นแก่เมืองพิศณุโลกย์เปนหัวหน้า ร้ายนี้กับพวก ๖ คน ปล้นเรือจีนนา ณแขวงเมืองเทพย์ ร้ายผู้ร้ายยิงปืน ๒ นัด เจ้าของทรัพย์หนีไป ร้ายผู้ร้ายเก็บทรัพย์สิ่งของได้ เงินตราสามชั่งสี่ตำลึง ได้ปืนคาบศิลา ๑ ได้คาบค้ำไม้ไผ่ ๑ ราย ๒ ๆ ร้ายพรมกี ข่าวหลวงอนุรักษ์เมืองพิศณุโลกย์ แลร้อยนั้นกับพักพวก ๙ คน ปล้นบ้านโนนกันเตา ณแขวงเมืองพิศณุโลกย์ เจ้าของทรัพย์ต่อสู้ร้ายผู้ร้ายตีเจ้าของทรัพย์ศีศะแตกคน ๑ ร้ายผู้ร้ายแย่งชิงได้แต่ปืนคาบศิลาสองบอกราย ๑ ๆ

๑ ร้ายจำ ร้ายกง กับพวก ๔ คน ปล้นเรือจีนลูกค้าที่ท้ายบ้านท่าอ้อแขวงเมืองพิไชย ร้ายผู้ร้ายยิงปืน ๓ นัด เจ้าของทรัพย์หนีไป ร้ายผู้ร้ายเกบทรัพย์สิ่งของได้ เงินตรา ๑๐ ตำลึง ยาฝิ่น ๑๑ กัน ปืนคาบศิลา ๑ ราย ๑ ๆ

๑ ร้ายพรมลาวกับพวก ๓ คน ปล้นเรือจีนที่แก่งหลวงแขวงเมืองสวรรคโลกย์ ร้ายผู้ร้ายฮาปืนยิงถูกเจ้าของทรัพย์ป่วยคน ๑ เจ้าทรัพย์หนีไป ร้ายผู้ร้ายเกบทรัพย์สิ่งของได้ ปืนคาบศิลา ๑ เสื้อศักลาด ๑ คุมทองคำ ๕ คุมนาย ๑ ๆ

๑ ร้ายหอมกับพวก ๗ คน ปล้นเรือจีนอำแดงอมที่คลองเตวก แขวงเมืองศุโขไทย ร้ายผู้ร้ายฮาปืนยิง ถูกทาษชายตายคน ๑ ถูกทาษหญิงป่วยคน ๑ เจ้าของทรัพย์ต่อสู้แข็งแรง ร้ายผู้ร้ายไม่ได้ทรัพย์หนีไปราย ๑ ๆ

๑ ร้ายเถิน ๑ ร้ายจัน ๑ กับพวก ๑๐ คน ปล้นกะเหรี่ยงบ้านโป่งพ่ากแขวงเมืองเถิน ร้ายผู้ร้ายยิงปืน ๕ นัด กะเหรี่ยงเจ้าของทรัพย์หนีไป ร้ายผู้ร้ายเกบทรัพย์สิ่งของ ๆ กะเหรี่ยงทั้ง ๗ เรือนได้เงิน ๔๗ แถบ ปืนคาบศิลา ๖ บอก ม่อทองแดง ๓ ม่อ กับผ้าห่มผ้านุ่งราย ๑ ๆ

๑ ร้ายอินปั่นลาวชาวเมืองนครลำปาง หลานเจ้านครดวงทิพย์ กับพวก ๑๒ คนลักเรือกล้าชาวบ้านวังลำ ๑ ชาวบ้านวังม่วงลำ ๑ เปน ๒ ลำแขวงเมืองตาก ขึ้งไปปล้นเรือณายปานอำแดงเกิด นายมูลอำแดงแก้ว บ้านโป่งปลาค้าณแขวงเมืองตาก รับนายปานอำแดงเกิดมัดไว้ แล้วเอามีดแทงนายปานอำแดงเกิด มีบาดแผลหลายแห่ง แต่นายมูลอำแดงแก้วหนีไปได้ ร้ายผู้ร้ายเก็บทรัพย์สิ่งของทั้ง ๒ เรือนได้เงิน ๖ แถบ ปืนคาบศิลา ๒ บอก หอกเล่ม ๑ ดาบเล่ม ๑ ผ้านุ่งผ้าห่มเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ราย ๑ ๆ

๑ ร้ายอินปั่นลาวกับพวก ๑๒ คน ปล้นเรือจีนสวัสดิ์ที่คลองจระเข้แขวงเมืองกำแพงเพชร์ ร้ายผู้ร้ายยกปืนขึ้นจะยิงเจ้าของทรัพย์หนีไป ร้ายผู้ร้ายเก็บทรัพย์สิ่งของในเรือได้เงินตราสองชั่ง ๑๗ ตำลึงกึ่ง ได้เงินแถบ ๑๕๐ แถบ ทองคำรูปพรรณ ๔ สิ่ง เครื่องใช้สอยต่าง ๆ ผ้านุ่งผ้าห่ม ราย ๑ ๆ

๑ ร้ายหมื่นข่าวพระไชยบูลปลัดเมืองพิศณุโลกย์ ร้ายเผดข่าวพระคำแหงปลัดเมืองสวรรคโลกย์ กับพวก ๖ คนปล้นเรือนนายทองกำมัน นายจำ บ้านหนองพร้อแขวงเมืองพิศณุโลกย์ ยิงปืน ๓ นัดเจ้าทรัพย์หนีไป ร้ายผู้ร้ายได้ ช้างพลาย ๑ ช้างพัง ๑ เปน ๒ ช้างราย ๑ ๆ

๑ ร้ายผู้ร้ายปล้น ๗ ตำบลนี้ ไทย ๒๕ ลาว ๒๐ รวม ๔๕ คนปล้นเรือน ๓ ราย ปล้นเรือ ๔ ราย ปล้นช้างราย ๑ รวม ๘ ราย ลักเรือกล้าราย ๑ รวม ๙ ราย จับได้ร้ายผู้ร้าย ๑๓ คน ตายไทย ๑ ลาว ๑ รวม ๒ คน ยัง ๑๑ คน ที่ยังไม่ได้ตัวนี้อีก ๗๒ คน ร้ายผู้ร้าย ๑๑ คนให้การว่า ร้ายผู้ร้าย ๗๒ คนที่ยังไม่ได้ตัวนี้ อยู่ณแขวงเมืองพิศณุโลกย์ ๑๑ คน ณเมืองสวรรคโลกย์ ๔ คน แต่ร้ายผู้ร้ายเปนลาว ๑๗ คน ซึ่งอยู่ณแขวงเมืองตากนั้นหนีไปทางเมืองลับแลบ้าง เมืองพิไชยบ้าง เมืองเถินบ้าง ข้าหลวงกับผู้ว่าราชการเมืองตากจักให้ หมื่นสนิทอาวุธ ทหารข้าหลวง กรมพระกลาโหมถือ ๑ จักให้ หลวงเมืองแสนจำนงวัฒนากรมการ เมืองตากถือ ๑ จักให้ ขุนทิพย์ทหารกรมพระกลาโหม หลวงเมืองเมืองกำแพงเพชร์

กอง ๑ รวม ๓ กอง ไปเมืองพิศณุโลก เมืองคุโยโรย ขุนหมื่นกรมพระกลาโหม หลวงไชยราช หลวงไชยมนตรี กรมการเมืองตาก ไปเมืองเถิน ไปบ้านแม่พริก ขุนหมื่นกรมพระกลาโหม หลวงราชธรรมเมือง หลวงศรีพิไชย กรมการเมืองตาก ไปเมืองสวรรคโลกย์ ขุนหมื่นกรมพระกลาโหม พระคำแหงสงคราม ปลัดเมืองสวรรคโลกย์ หลวงสุนทรบริรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองตาก ไปเมืองลับแล เมืองพิไชย ไปตามจับอ้ายผู้ร้ายที่ยังไม่ได้ ๙๒ คนนั้น ข้าหลวงกรมการไปจากเมืองตาก แต่เดือนเก้าขึ้น ๖ ค่ำ ๗ ค่ำ ๘ ค่ำ มีรอยศก แต่อ้ายผู้ร้ายยังไม่ได้ตัวเลย ข้าหลวงกรมการ ลับได้ความว่า อ้ายผู้ร้าย ๕ คนนี้ยังไม่ได้ตัว นั้นหนีไปอยู่ณเขาช่องเมืองแพร่ จึงจัดให้ ขุนชำนาญสงคราม ขุนศรีพิมลวันกองส่วยกรมพระกลาโหม ไปตามจับอ้ายผู้ร้ายนั้นถึงณเขาช่องเมืองแพร่ แต่ณวันเสาร์ เดือนเก้า ขึ้นสิบค่ำ มีรอยศก ถ้าข้าหลวงกรมการขึ้นไปตามจับอ้ายผู้ร้ายนั้น กลับมาได้ความประการใด จึงจะบอกมาให้ทราบต่อครั้งหลัง ฯ

แต่อื่นอีกคนตำบลบ้านแลของกลางซึ่งข้าพระได้นั้น มีแจ้งในหางว่าว พระยากลาโหมราชเสนา ส่งมาพร้อมกับใบบอกฉบับนี้แล้ว บอกมาณวันศุกร เดือนสิบ ขึ้นค่ำหนึ่ง มีรอยศก ฯ

พระยากลาโหมราชเสนา ส่งสารบัญชีรายชื่อข้าผู้ร้ายเมืองตาก

๏ จดหมาย พระยากลาโหมราชเสนา ที่ปฤกษาข้าหลวงคำนับมายังพระยาจ่าแสนยากรครบริบาล เจ้ากรมมหาดไทยฝ่ายพลำพังปรีวีเคาน์ซิลลอร์ ข้าพเจ้าได้ตำหางว่าวรายชื่อข้าผู้ร้ายปลันบ้านเรือนวัดเปนลัย ๙ ตำบล ผลยาญชีวิตอ้ายผู้ร้ายปลันเรือน ปลันเรือ ปลันช้าง ราษฎรเขตรแคนแขวงเมืองตากมาให้ทราบมีแจ้งอยู่ในหางว่าวนั้นแล้ว พระยากลาโหมราชเสนา ส่งลงมากับใบบอกแต่ณวันศุกร เดือนสิบ ขึ้นค่ำหนึ่ง มีรอยศก ฯ

๏ ณวันเสงเอกศกเวลายามเศศ ปลันเรือนายบ้านยาง แขวงเมืองพิศณุโลกย์ อ้ายยิ่งปืน ๒ นัด อ้ายรอน บ่าวพระเมืองเทพเปนหัวหน้า ๑ อ้ายอ่ำ ๑ อ้ายอ่วม ๑ อ้ายอ่ำมี ๑ อ้ายคำ ๑ บ่าวพระไชยบูลปลัดเมืองพิศณุโลกย์ ๔ อ้ายพริ้มกับเปนที่หมื่นรองพัน บ่าวหลวงอนุวัตรเมืองพิศณุโลกย์ ๑ อ้ายอินบ่าวพระปลัดเมืองสวรรคโลกย์ ๑ อ้ายแย้บ่าวหลวงเทพเมืองพิศณุโลกย์ ๑ รวม ๙ คน ได้ทรัพย์สิ่งของเงินตรา ๓ ชั่ง ๔ ตำลึง ปืนคาบศิลายอก ๑ ดาบด้ามไม้ไผ่เล่ม ๑ รวม ๓ สิ่ง ตำบล ๑ ฯ

๏ ณวันมะเมียศก เวลายามเศศ ปลันเรือนนายพริ้ง บ้านโพนทันเขาแขวงเมืองพิศณุโลกย์ ยิงปืนสามนัดตีเจ้าของทรัพย์ตีสะแคกแห่งหนึ่ง อ้ายพรมกินปืนที่หมื่นรองพันบ่าวหลวงอนุวัตรเมืองพิศณุโลกย์ ๑ อ้ายน้อยครูดลาว เมืองนครลำพูน ๑ อ้ายน้อยสามลาว เมืองนครหลวงพระบาง ๑ อ้ายคง ๑ อ้ายอิน ๑ อ้ายแย้ม ๑ บ่าวพระปลัดเมืองสวรรค์โลกย์ รวม ๓ อ้ายอินคะ ๑ อ้ายดา ๑ ลาวเมืองนครหลวงพระบาง บ่าวพระอินทคีรีเมืองตาก รวม ๒ อ้ายเมียลาวบ้านวังม่วง แขวงเมืองตาก ๑ อ้ายยอดบ่าวหลวงเมือง ๆ ตาก ๑ รวม ๑๐ คน ได้ทรัพย์สิ่งของเงินตรา ๒ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ปืนคาบศิลา ๒ ยอกตำบลหนึ่ง ๆ ณวันอาทิตย์ศกปลันเรือจีนที่แก่งหลวง แขวงเมืองสวรรค์โลกย์ยิงเจ้าทรัพย์ป่วย คน ๑ อ้ายพรมลาว เมืองนครหลวงพระบางเปนหัวหน้า ๑ อ้ายยอดบ่าวพลเมืองตาก ๑ อ้ายน้อยแก้ว ๑ อ้ายอินคะบ่าน ๑ ลาวเมืองนครหลวงพระบาง บ่าวพระอินทคีรีเมืองตาก ๒ รวม ๔ คน ได้ทุนทรัพย์ปืนแฝดณะนวมทองแดงยอก ๑ เสื้อศักลาดกุมทองคำ ๕ กุม หนึ่ง รวม ๒ สิ่ง ตำบล ๑ ฯ

๏ ณวันอาทิตย์ศกเวลายาม ๔ โมงเศศ ปลันเรือจีนที่บ้านท่าญวนแขวงเมืองพิไชย จีงปืน ๑ นัดเจ้าของทรัพย์ หนีไป อ้ายอิน ๑ อ้ายขำ ๑ อ้ายคง ๑ บ่าวพระปลัดเมืองสวรรค์โลก รวม ๓ คน อ้ายน้อยแก้วลาว เมืองนครหลวงพระบาง บ่าวพระอินทคีรี เมืองตาก ๑ อ้ายน้อยไชยาลาวเมืองแพร่ ๑ อ้ายน้อยพรม ๑ อ้ายอินคะ ๑ ลาวเมืองนครหลวงพระบาง บ่าวพระอินทคีรีเมืองตาก รวม ๒ คน อ้ายคีบ่าวหลวงสวัคคีไชยง ๑ อ้ายยอดบ่าวพระพลเมืองตาก ๑ อ้ายน้อยคะลาวเมืองนครหลวงพระบาง ๑ รวม ๑๐ คน ได้ทรัพย์สิ่งของเงินตรา ๑๕ ตำลึง ยาสิ้น ๒๑ ลูก ปืนคาบ

ศิลา ๔ บอก ทึ่งน้ำสีย ๗ บอกเอาไป ๑ บอก รวม ๓ สิ่ง ค่ายล ๑ ฯ ณ.ก็อนหัวยังอยู่ปนเขญรสงวลาช้า ปล่อนเรืออำเภอเมืองกลองเดวก แขวงเมืองสุโขไทย ยิงถูกบ่าวชายตายคนหนึ่ง หญิงบ้องคนหนึ่ง เจ้าของทรัพย์สู้แรงแรง ย้ายหมู่บ้านกลองเขนแขวงเมืองสุโขไทย เปนหัวหน้า ๑ ย้ายแผนทายหมานพันธวงษเมืองตาก ๑ ย้ายน้อยยะลาวเมืองนครหลวงพระบาง ๑ ย้ายน้อยวันลาวเมืองพะเยาว์ ๑ ย้ายคำกิละเปนยุครจีนเมืองตาก แปลงตัวเปนลาว ๑ ย้ายปาะบ่าวพระบางจัง ๑ ย้ายปานเกื้อลาวเมืองแพร่ ๑ ย้ายน้อยวงลาวเมืองนครหลวงพระบาง ๑ รวม ๙ คน ไม่ได้ทรัพย์สิ่งของไป ค่ายล ๑ ฯ

๑ ณ.ก็อนหาย้อยอยู่กะเวลาเที่ยง ปล้นกะเหรี่ยงบ้านไป้ง ฟากแขวงเมืองเถิน ขัดกำมันบ้านผมัดไว้ เกยทรัพย์สิ่งของทั้งเครื่องยิงปืน ๕ ผัก ย้ายฆ่าเปนบ่าวพระปลัดเมืองสวรรคโลกย์ ๑ ย้ายเกื้อนเปนบ่าวพระบางจัง ๑ เปนหัวหน้า ๒ ย้ายเสือ ๑ ย้ายอ่ำ ๑ เปนบ่าวพระไชยบูลปลัดเมืองพิศณุโลกย์ ๒ ย้ายจเปนบ่าวพระปลัดเมืองสวรรคโลกย์ ๑ ย้ายน้อยวง ๑ ย้ายน้อยยะ ๑ ลาวเมืองนครหลวงพระบาง ๒ ย้ายแผนทายหมานพันธวงษเมืองตาก ๑ ย้ายน้อยลาวเมืองพะเยาว์ ๑ ย้ายอินเปนบ่าวพระยาพิศณุโลกย์ ๑ ย้ายอินทะ ลาวเมืองนครหลวงพระบาง บ่าวพระอินทรีเมืองตาก ๑ ย้ายคำกิละยุครจีนเมืองตากแปลงตัวเปนลาว ๑ รวม ๑๐ คนได้ทรัพย์สิ่งของเงินรูเบี้ย ๔๙ รูเบี้ยปืนคาบศิลา ๖ บอกม่อกของนคร ๓ ม่อ เสื้อบ้าง ม้าบ้าง รวม ๔ สิ่ง ค่ายล ๑ ฯ

๑ ณ.เดือนแปดบุรพาสาธปีจอศก เวลาช้าแย่งเอาเรือหมานโสมบ้านวังยาระบัดแขวงเมืองตาก ล่องมาปล้นเรือนนายปานนายมูนบ้านไป้งปลายค้า จับนายปานฆ่าแทงเกือบมัดไว้อาผีกชุยแทงสองคน นายมูลอินแทงแก้วหนีไปผู้ร้ายเกยทั้งสองร้อย ย้ายอินยั่นลาวเมืองนครหลวงพระบางหลวงเจ้านครกังกิส ๑ ย้ายน้อยวงลาวเมืองนครหลวงพระบาง ๑ ย้ายน้อยวันลาวเมืองพะเยาว์ ๑ ย้ายคำกิละยุครจีนเมืองตากแปลงตัวเปนลาว ๑ ย้ายน้อยสำ ๑ ย้ายน้อยแหว่ ๑ ลาวเมืองนครเชียงใหม่ ๒ ย้ายคานน้อยลาวเมืองเถิน ๑ ย้ายปานเกื้อลาวเมืองแพร่ ๑ ย้ายน้อยลาวเมืองนครหลวงพระบาง ๑ ย้ายน้อยยุทศิลาเมืองนครลำพูน ๑ ย้ายแผนทายหมานพันธวงษเมืองตาก ๑ ย้ายเกื้อนเปนบ่าวพระบางจัง ๑ รวม ๑๒ คน ได้ทรัพย์สิ่งของ ม้าปูมเขมร ๑ ม้าม่วงสีต่าง ๆ ๕ ผืน แหวนหัว ๔ วง ไปกองคำ ๑ คุ้มหูมะระขอม ๑ เงินตราคำลิงถึง ล่วมขันขาย ๑ ม้าลายม้ามะหวากสีน้ำเงิน ๒ ผืน แพรสีต่าง ๆ ๕ แถบ คุ้มหูสองคู่ กะครุก ๒ กลก มีดชุยเล่ม ๑ ตายคร่ำเงิน เล่ม ๑ ขันน้ำพานรองสำรับ ๑ กระจก ๑ ทับทิมกองหลือง ๑ ถุงเงิน ๑ เงินตรา ๒ ชั่ง ๑๖ คำลึง เงินแถบ ๑๕๐ แถบ ปืนทองคำกัน ๑ ไหมลาวใจ ๑ รวม ๑๙ สิ่ง ค่ายล ๑ ฯ

๑ ชำระได้ทรัพย์สิ่งของคืน ให้ขุนสวัสดิ์เจ้าของทรัพย์ไปแล้ว ปูมเขมรผืน ๑ ขันน้ำพานรองสำรับ ๑ ปืนทองคำ ๑

ทะกรุด ๒ สาย ตุ้มหู่ ๑ แขยแดง ๑ รวม ๖ สิ่ง ฯ
๏ ชำระได้ทรัพย์สิ่งของ คืนให้นายป่าน นายมูน เจ้าของทรัพย์ไปแล้ว ถาดทองเหลืองโปร่ง ๒ แพรแถบจีนเขา ๓ ม่วงจีนศรีน้ำงิน ๑ ม่วงจีนศรีต่าง ๆ ๓ ม่วงลาว ๑ ปืนคายศิลา ๒ รวม ๑๒ สิ่ง ฯ
๏ ปล้นช้างกำนันทอง นายจำบ้านหนองพร้อ แขวงเมืองพิศณุโลกย์ได้ช้างพลาย ๑ ช้างพัง ๑ รวม ๒ อ้ายหมีบ่าวพระไชยบูลปลัดเมืองพิศณุโลกย์ ๑ อ้ายจำ ๑ อ้ายจัน ๑ อ้ายคง ๑ อ้ายแดง ๑ อ้ายแจ้ง ๑ เปนบ่าวพระปลัดเมืองสวรรคโลกย์ รวม ๕ อ้ายคงบ่าวกองแสกบ้านหนองปลิงแขวงเมืองพิศณุโลกย์ ๑ อ้ายแทคบ่าวหลวงสวัสดิ์กองส่วยเมืองสวรรคโลกย์ ๑ รวม ๘ คน ฯ
๏ เมืองสวรรคโลกย์ ผู้ร้ายปล้นเรือนปล้นเรือ ได้ตัว อ้ายจัน ๑ อ้ายแย้ม ๑ บ่าวพระปลัดเมืองสวรรคโลกย์ ๒ อ้ายดีบ่าวหลวงสวัสดิ์ใหรงกองส่วยในพระราชวังบวร ๑ อ้ายเรือน ๑ อ้ายเปาะ ๑ เปนบ่าวพระบางขัง ๒ รวม ๕ คน ไม่ได้ตัว อ้ายคง ๑ อ้ายจำ ๑ บ่าวพระคำแหงสงครามปลัด ๒ รวม ๗ ปล้นช้าง ได้ตัว อ้ายแดงบ่าวพระคำแหงสงครามปลัด ๑ ไม่ได้ตัว อ้ายแจ้งบ่าวพระคำแหงสงครามปลัด ๑ อ้ายแทคบ่าวหลวงสวัสดิ์ใหรง ๑ รวม ๓ ได้ตัว ๖ ไม่ได้ตัว ๔ รวม ๑๐ คน ฯ
๏ เมืองพิศณุโลกย์ ผู้ร้ายปล้นเรือน ปล้นเรือ ได้ตัว อ้ายหมีบ่าวหลวงพล ๑ ไม่ได้ตัว อ้ายพรมกับบ่าวหลวงอนุรักษ ๑ อ้ายแย้มบ่าวหลวงเทพ ๑ อ้ายนิลบ่าวพระยาพิศณุโลกย์ ๑ อ้ายขอนบ่าวพระเมืองเทพ เมืองจันเมืองพิศณุโลกย์ ๑ อ้ายอำหัวโต ๑ อ้ายจำ ๑ อ้ายอ่วม ๑ อ้ายอำมี ๑ อ้ายสิงห ๑ บ่าวพระไชยบูลปลัดเมืองพิศณุโลกย์ ๕ รวม ๙ ปล้นช้างไม่ได้ตัว อ้ายมีบ่าวพระไชยบูลปลัด ๑ อ้ายคงบ่าวหมวดบัวส่วยเงิน ๑ เมืองพิศณุโลกย์ ๒ รวม ๑๑ ได้ตัว ๑ ไม่ได้ตัว ๑๑ รวม ๑๒ เมืองศุโขไทย ผู้ร้าย ปล้นเรือน ปล้นเรือ ได้ตัว อ้ายหมื่นบ้านคลองขนมแขวงเมืองศุโขไทย ๑ รวม ๒๓ คน ฯ
๏ เมืองตากผู้ร้ายปล้นเรือน ปล้นเรือ ได้ตัว อ้ายถา ๑ อ้ายน้อยยะ ๑ ลาวเมืองนครหลวงพระบาง ๒ อ้ายยศลาวเมืองน่านบ่าวพระพลเมืองตาก ๑ รวม ๓ ตาย อ้ายแผทายหนานพันธวาย.เมืองตาก ๑ อ้ายน้อยวงลาวเมืองหลวงพระบาง ๑ รวม ๒ รวม ๕ ยังไม่ได้ตัว อ้ายยอดบ่าวหลวงเมือง ๆ ตาก ๑ อ้ายคำเกิดละบุตรจีนแปลงเปนลาว ๑ อ้ายเบี้ยบ้านวังม่วงแขวงเมืองตาก ๑ อ้ายอินคะป่าน ๑ อ้ายอินคะทอม ๑ อ้ายน้อยพรม ๑ อ้ายน้อยแก้ว ๑ ลาวเมืองนครหลวงพระบาง เปนบ่าวพระอินทคีรีเมืองตากรวม ๔ อ้ายอินยั่น ๑ อ้ายน้อยสาน ๑ ลาวเมืองนครหลวงพระบาง ๒ รวม ๔ อ้ายคำน้อยลาวเมืองเถิน ๑ อ้ายน้อยวันลาวเมืองพะเยาว ๑ อ้ายน้อยลำ ๑ อ้ายน้อยแก้ว ๑ ลาวเมืองเชียงใหม่ ๒ อ้ายน้อยเครื่อง ๑ อ้ายน้อยบุดดี ๑ ลาวเมืองนครลำพูน ๒ อ้ายป่านเกือ ๑ อ้ายน้อยไชยา ๑ ลาวเมืองแพร่ ๒ รวม ๙ รวม ๑๗ ไทย ๒ ลาว ๒๐ รวม ๒๒ คน ฯ
๏ รวมอ้ายผู้ร้ายเก่าตำบล เมืองสวรรคโลกย์ ได้ตัวแล้ว ปล้นเรือน ปล้นเรือ ๕ ปล้นช้าง ๑ รวม ๖ ไม่ได้ตัว ปล้นเรือน ปล้นเรือ ๒ ปล้นช้าง ๒ รวม ๔ รวม ๑๐ เมืองพิศณุโลกย์ ได้ตัวแล้วปล้น ๑ ไม่ได้ตัว ปล้นเรือน ปล้นเรือ ๙ ปล้นช้าง ๒ รวม ๑๑ รวม ๑๒ เมืองศุโขไทย ได้ตัวปล้นเรือน ปล้นเรือ ๑ รวม ๒๓ เมืองตากปล้นเรือน ปล้นเรือ ตาย ไทยเมืองตาก ๑ ลาวเมืองน่านครลำปาง ๑ รวม ๒ ได้ตัวแล้ว เมืองนครลำปาง ๒ เมืองน่าน ๑ รวม ๓ รวม ๕ ยังไม่ได้ตัว เมืองตาก ไทย ๑ ลาว ๒ รวม ๓ เมืองนครหลวงพระบาง ๖ เมืองเถิน ๑ เมืองพะเยาว ๑ เมืองนครเชียงใหม่ ๒ เมืองแพร่ ๒ เมืองนครลำพูน ๒ รวม ๑๗ รวม ๒๒ คน ฯ
๏ รวมอ้ายผู้ร้ายสิ้นตัวเมือง ปล้นเรือน ปล้นเรือ ตายไทย ๑ ลาว ๑ รวม ๒ ได้ตัว ไทย ๗ ลาว ๓ รวม ๑๐ ไม่ได้ตัว ไทย ๑๒ ลาว ๑๖ รวม ๒๘ รวม ๔๐ ปล้นช้าง ไทย ได้ตัว ๑ ยังไม่ได้ตัว ๔ รวม ๕ ตายไทย ๑ ลาว ๑ รวม ๒ ได้ตัว ไทย ๙ ลาว ๓ รวม ๑๑ รวม ๑๓ ยังไม่ได้ตัว ไทย ๑๖ ลาว ๑๖ รวม ๓๒ ไทย ๒๕ ลาว ๒๐ รวม ๔๕ คน ฯ

ข่าวตาย

๏ พระยารามกำแหงนอกราชการ (น้อย) เปนบุตรหลวงเทเพนบุนจัน พระยารามกำแหงน้อยคนนี้ ได้รับราชการมาแต่ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เปนที่ขุนรามมรณฤทธิ์ปลัดกรมอาสาวิเสศซ้าย ครั้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ๆ ให้เปนที่หลวงพลอาไสยเจ้ากรมอาษาวิเสศซ้าย แล้วเลื่อนขึ้นเปนพระยารามกำแหงเจ้ากรมอาษาวองขวา ครั้นถึงแผ่นดินประจุบันนี้ ไม่ใคร่ได้เข้าเฝ้าทูลองธุลีพระบาทด้วยเปนคนชรา ครั้นณวันเดือน ๕ ปีระกาเบญจศกเบื่อยมือเท้าให้หนักขึ้น ได้หาหมอชะเลยศักมารักษาว่าเปนลมอำมพาต แล้วอาการให้บวมทั่วทั้งตัว ป่วยมาปีหนึ่งกับ ๙ เดือน ครั้นถึงณวันพุธ เดือนสิบเอด แรมสามค่ำยี่ยอดศก เพลาสองยามเสศถึงอนิศยกำม์อายุได้ ๗๔ ปี โปรดให้ใส่หีบทองทึบเปนเกริยติยศ ฯะ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๏ หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มีได้ขาด ราคาตลอดปี ๔๙ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านปีหนึ่ง ค่าบ้างถึงตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ฯะ

๏ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ตีไว้ใช้ในราชการ จนภายพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพเจ้านึกว่า ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤๅไม่ได้แจก จะต้องการทรายบ้าง ก็จะไม่มีที่หาได้ อนึ่งถูกต้นเลขราษฎรผู้ใด ซึ่งอยากจะทราบราชการให้ลึกลับบ้าง ข้าพเจ้าได้รักสมุดนี้ไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกฟรี ก็เปนการฟุ่มเฟือยไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะให้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

๏ พระราชบัญญัติคาร์ซัล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท
๏ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท
๏ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอะเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรอยซิล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเยบรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท
๏ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเดียรอายุ ลูกทาษลูกไทย ราคาเล่มละสองสลึง ฯะ

หนังสือสอนเดก

ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้หลวงสารประเสริฐคิดขึ้นใหม่

๏ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
๏ วาหนิติกิจ ราคา เล่มละบาท
๏ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท
๏ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง ถ้าสี่เล่มนี้รวมเยบเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท
๏ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท
๏ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๏ กลลัศรีแลยัญญะราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท
๏ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท
๏ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท
๏ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท
๏ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท
๏ ยีศาปกรณ์ มีนิทานต่าง ๆ เล่มละบาท ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ ราคา เล่มละบาท ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ขึ้นมาที่โรงพิมพ์หลวง

ฯะ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๒๕๑๗ วันอาทิตย เดือน ๑๒ ขึน ๗ ค่ำ ปีขอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๒๗

ประกาศเรื่องโรงเรียน

๏ มีพระบรมราชโองการมาพระยัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ หม่อมเจ้า หม่อมราชวงษ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งได้นำบุตรทูลกระหม่อม ๆ ถวายให้ทำราชการสนองพระเดชพระคุณในกรมมหาดเล็กบ้าง ในกรมทหารมหาดเล็กวังหน้าพระองค์บ้าง มีเปนอันมาก จึงทรงพระราชดำริห์ว่าบุตรหลานของท่านทั้งปวงยังมิได้เข้ามาในราชการสนองพระเดชพระคุณอยู่นั้น แต่ถึงเปนผู้มีชาติมีตระกูล ควรจะรับราชการต่อไปในเบื้องหน้า แต่ก็ยังไม่รู้หนังสือไทย แลขนบธรรมเนียมราชการโดยมาก ที่รู้อยู่บ้างแต่ยังใช้ภาษาเขมรโทนเลอะ ๆ ไม่ถูกต้องตามแบบอย่างก็มีอยู่มาก แลการรู้หนังสือนี้เปนคุณสำคัญขึ้นใหญ่ เปนเหตุจะให้ได้รู้วิชาแลขนบธรรมเนียมต่าง ๆ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ตั้งโรงสอนขึ้นไว้ที่ในพระบรมมหาราชวัง แลวังหลวงในกรมอาลักษณ์ ตั้งให้เปนขุนนางพนักงานสำหรับเปนครูสอนหนังสือไทย แลคิดเลขขนบธรรมเนียมราชการ พระราชทานเงินเดือนให้ครูสอนให้สมควรกับใช้สอยส่วนผู้เรียนหนังสือนั้น จะพระราชทานเลี้ยงข้าวนุ่งห่มก็เปนเลี้ยงกลางวันเวลาหนึ่งทุกวัน ครูสอนนั้นจะให้สอนโดยอาการเรียบร้อย ไม่ให้ตีหยาบคาย ฯ

๏ อนึ่งถึงบุตรหลานของข้าราชการ ซึ่งยังไม่ได้นำเข้ามาทูลกระหม่อม ๆ ถวายนั้นก็ดี ถ้าสมัครจะเข้ามาฝึกหัดเล่าเรียนหนังสือไทย ก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้รับเข้าฝึกหัดเล่าเรียน เพื่อจะได้รู้หนังสือแลคิดเลขขนบธรรมเนียมราชการให้ชัดเจน จะได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อไป ถ้าท่านทั้งปวงได้ทราบหน้าประกาศนี้แล้ว จงมีใบบอกหมั่นตักเตือนบุตรหลานของท่านทั้งปวงให้เข้ามาฝึกหัดหนังสือไทย ถ้าเล่าเรียนได้เข้าใจในภาษาหนังสือแล้วความคิดงามความเจริญ ก็จะมีแก่บุตรหลานของท่านทั้งปวงไปสิ้นกาลนาน ประกาศมาณวันพฤหัสบดีเดือนอ้ายรวมสามค่ำปีมะแมตรีศกศักราช ๑๒๓๓ ฯ

พระยาธรรมสารนิคิเขียนสารบบความ

๏ ข้าพระพุทธเจ้า พระยาธรรมสารนิคิวิจิตรภักดี ๆ ขอพระราชทานทำสารบบความมายื่นต่อเจ้าพนักงานได้ทราบ ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ข้าพระพุทธเจ้ารับเรื่องราวความฉ้อฉ้องร้องทุกข์ของราษฎรที่เปนกันอยู่เก่าใหม่ ในพระบรมมหาราชวัง และพระราชวังบวรสถานมงคล ที่ตระลาการกดขี่คุมเหง แลลูกขุนผู้ปรับปฤกษาปรับสัจตัดสินไม่เปนยุติธรรมนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้รับเรื่องราวความของราษฎรที่ฉ้อฉ้องร้องทุกข์ ตั้งแต่ณเดือนสิบสองปีฉลูจัตวาศก มาจนถึงณวันอาทิตยเดือนสิบเอดแรมสิบสี่ค่ำปีขอฉศก ครบสองปีรวมเปนเรื่องราวแปดร้อยสามเรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้บังคับตัดสินไปเสร็จแล้ว ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด ฯ

ตั้งตำแหน่ง

๏ ณวันอาทิตย เดือนเก้า แรมสิบค่ำ ปีระกาสัปตศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัดยุบันนี้ เวลาบ่าย ๕ โมงเสศพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสดจออณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย โปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตร์ ให้หลวงวิชิตภักดี ผู้ช่วยราชการเปนพระสงครามภักดี ผู้ว่าราชการเมืองน่าปากพนังเมืองพิไชย ให้ถือศักดินา ๑๐๐๐ ฯ ให้หลวงศิรณรงค์ผู้ช่วยราชการ เปนพระภักดีราชยกกระบัตร์ เมืองพิไชย ให้ถือศักดินา ๑๐๐๐ ฯ

๏ ให้หลวงอนุชิตพิทักษ์ราชมหาดไทย เปนพระอำนวยวิชิตปลัดเมืองนครนายก ให้ถือศักดินา ๙๐๐ ฯ ให้ตั้งตำมูลเปนพระประทุมวิเสส เจ้าเมืองกันทรวิไชย ซึ่งแต่ก่อนเปนบ้านกันทางไปรกเกล้า ๆ ให้ยกขึ้นเปนเมืองนั้นขึ้นเมืองกาฬสินธุ์ ฯ

๏ ณวันอังคาร เดือนสิบสอง ขึ้นสองค่ำ ปีจอฉศกศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัดยุบันนี้ เวลาบ่าย ๕ โมงเสศพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยโปรดเกล้า ๆ พระราชทานสัญญาบัตร์ ให้หลวงสุนทรพิทย์ปลัดขวาวางกรมพลเรือนที่ เปนพระวิชิตชลธารขวางกรมพลเรือนขวา ถือศักดินา ๙๐๐ ฯ

๏ ให้หลวงอุดมภักดี ปลัดขวางกรมพลเรือนที่เปนพระชำนาญพลพายขวางกรมพลเรือนซ้าย ให้ถือศักดินา ๙๐๐ ฯ

๏ ให้ขุนสุนทรลิขิตผู้ช่วยราชการกรมพลเรือน เปนหลวงอุดมภักดีปลัดขวางกรมพลเรือนซ้าย ให้ถือศักดินา ๔๐๐ ฯ

๏ ให้นายสวนเสมียนกรมพลเรือน เปนหลวงสุนทรกิจนิยม์ปลัดขวางกรมพลเรือนขวา ให้ถือศักดินา ๔๐๐ ฯ ให้ขุนภักดีอักษรกิจในศาลต่างประเทศ เลื่อนที่เปนหลวงสุจริตวินิจฉัย ผู้ช่วยว่าราชการในพระยุพราชไมตรี ให้ถือศักดินา ๖๐๐ ฯ

ประกาศมีพระบรมราชโองการ พระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๆ ว่าด้วยซายสวนและซายนา

๏ มีพระบรมราชโองการ มาพระบัณหุสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้ประกาศแก่ข้าราชการ ทั้งปวงในกรุงเทพมหานคร และหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวง ให้ทราบทั่วกันว่า แต่ก่อนผู้มีชื่อเปนเจ้าของสวนมีนาของตัว ก็มีผู้ขายได้ขายให้ ฤๅให้มรดกสืบตระกูลตามกฎหมายอยู่ในอำนาจของตัว เปนกรรมสิทธิ์แล้วไม่มีใครอื่น เหมือนจีนพวกว่า จึงมาสร้างวัดขึ้นในที่ของตัว ให้ราษฎรทั้งปวงในแวดเนื่อง เข้าเงินของตนมาใช้การเปนอย่างนี้ ก็เปนเพราะแต่ก่อนสวนและนาราคาถูก ผู้เจ้าของสวนเจ้าของนา เหนว่าจะขายจะจำนำอันใดมาคิดว่าอาศัยสวนที่นาไว้ ยังมีสวนและนามีราคาแพงขึ้นเพราะมีผู้ลำนำทำสวนมากขึ้น จึงผู้ขายผู้จำนำนั้นเอง ฤๅญาติพี่น้องบุตรหลานของผู้นั้น อยากใคร่ได้สวนและนาคืน คิดอ่านมาฟ้องร้องกันเนืองว่าขายฝากไม่ได้ขายขาด แลจำนำยังไม่หลุดจะขอถ่ายตามราคาคืน ด้วยเปนของเดิมของตัว ต่อสู้หนังสือสัญญาเถียงกันอยู่นานต่าง ๆ ทั้งได้เสียพยาน ให้ยากแก่กระลาการมากนายหลายเรื่องเนือง ๆ ไป เพราะฉนั้นยังมีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศว่า อย่าให้ข้าพนักงานอุทลาการกระทรวงนั้น ๆ รับมาพิจารณา ให้เปนถ้อยคำสำนวน ยืดยาวไปเลย ถ้าฟ้องร้องโรงโจทย์ศาลนี้อยู่นี่เรื่องก็ร้าย ให้ขุนศาลตัดสินเสียให้แล้ว คิดค่าสินไหมเปนสิทธิ์ แก่ผู้ได้ได้โดยสมควรแก่ความสำรับที่สวนนั้นไว้นั่นเถิดให้ความเปนแล้ว ถ้าขายฝากแลจำนำมีแต่หนังสือเหมือนสารกรมธรรมเปนสำคัญ เปนแต่ยอมให้ขนกยมสมไม้ในสวน แลทำนาอาไนมกเข้าต่างกระยาทอดเบี้ย โดยสมควรแลหนังสือสำคัญอื่น ๆ แต่เดิมสำรับสวนและนาไม่ได้ให้แก่ผู้รับจำนำและผู้รับขายฝากไป เจ้าของเดิมยังเกบไว้ได้ ยังคงอยู่ในมือเจ้าของเดิม จึงควรเหนว่าเปนจำนำแท้ เปนขายฝากแท้ ให้ชำระเงินถ่ายกัน ถ้นเงินแลตกลงเสียหนังสือคืน ถ้าโจทย์มีแต่หนังสือสำคัญอื่น ๆ แต่ผู้ซื้อผู้รับจำนำไปแล้ว ให้ตัดสินให้ผู้รับซื้อ ผู้รับจำนำเปนเจ้าของสวนและนานั้นเถิด ถ้าผู้ขายฝากผู้จำนำจะเอาคืนมิได้ ก็ต้องใช้ราคาตามแก่ผู้รับขายฝากผู้รับจำนำจะยอมขาย ถ้าไม่ยอมขายก็เปนสิทธแก่ผู้รับขายฝาก ผู้รับจำนำ แต่ถ้าผู้รับขายฝากผู้รับจำนำจะไม่เอาไว้ จะขายจะจำนำ ฤๅจะทิ้งเสียก็ให้ ผู้อื่นไปเสียเปนเงินเท่าใดเจ้าของเดิมถ้ายังเสียดายสวนและนาอยู่ ว่าเปนของเดิมของตัว ฤๅของบิดามารดาญาติพี่น้องก็ให้ใช้เงินตามราคา ที่เจ้าของใหม่จะขายและจำ

น้ำกันมิให้เสียหายแก่ไร่นาได้ ระยะทางที่ขุดนั้นกว้างลึกเท่าใด ยาวเท่าใด ให้ขุดตามแต่ที่เห็นสมควรจะขุดเพิ่มราคาถูกเดือนนี้ราคาแพง ถ้าผู้ใดจะขุดคลองถ่ายน้ำให้ไหลไปลงแม่น้ำ ให้ขุดคลองนั้นให้ตื้นกว่าคลองที่ขุดเข้าไปในนาของผู้อื่น ผู้ใดประกาศนี้มาร้องทีหลังมิได้ ให้ปรับไหมเป็นเงินตราสองตำลึง ประกาศมาณวันอาทิตย์ เดือนยี่ แรมสิบเอ็ดค่ำ ปีชวดโทศก

ว่าด้วยลูกขุน

๏ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศแก่พระยมราช วงษานุวงษ และข้าราชการทั้งปวง ฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือน ในพระบรมมหาราชวังพระบวรราชวังให้ทราบทั่วกัน ด้วยเมื่อก่อนแต่นี้ไปคดีความเรื่องลูกขุนปรึกษาผิด ๆ ไปบ้าง ผู้ร้องถวายฎีกา มีรับสั่งให้นำคำปรึกษามาทรงพิจารณาหลายครั้ง ทรงพระราชดำริห์เห็นแล้ว ลูกขุนบางพวกยอมตัวว่าไม่ทราบตัวประเพณีบ้านเมือง ไม่ได้มารับราชการบ้าง ลูกขุนผู้เรียงฉลาดชี้แจงลงออก จึงมีพระบรมราชโองการตำรัสสั่งว่า ตั้งแต่นี้ไปลูกขุนผู้ใดจะลงชื่อในคำปรึกษาพร้อมกันแล้วจะกลับแย้งภายหลังมิได้ ในคดีเรื่องใด ๆ ให้ลงลายมือชื่อตัวของลูกขุนไว้ให้ครบถ้วนในคดีนั้นแล้ว ประทับตราตามตำแหน่งของตัวทุกคนในคดีทุกเรื่อง ตั้งแต่นี้มาถ้าลูกขุนคนใดจะลาการเพราะมีความเสร็จ ก็ให้ลาแต่เจ้าตัวโดยความจำเป็นแล้วลูกขุนคนอื่น ๆ ปรึกษาในเรื่องนั้นต่อไปเถิด ถ้าลูกขุนคนใดลงแล้ว เหตุความประการใดก็ดี จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงอย่างใดมิได้ ต้องแต่ประทับตราตามตำแหน่งไว้เป็นสำคัญทุกเรื่อง ตามพระราชโองการตำรัสสั่งมานั้นนานแล้ว เมื่อการมิดชอบอย่างไรไปภายหน้าก็ไม่เป็นที่ครหานินทาได้ แต่การอื่น ๆ ยังระคายพระราชหฤทัยอยู่ด้วยเหตุหลายประการ ที่ทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชดำรัสเสนาบดีข้าราชการทั้งปวงยังคงสดุดีพระราชอัธยาศัยเป็นที่ทรงเหนชอบด้วยเกล้า ฯ ถ้าได้สั่งเข้าแล้วไปตามการ ถ้าไม่ทรงเหนชอบด้วยก็ทรงพิจารณาทักท้วงบ้าง ผู้ที่ฉลาดเฉียบแหลมส่งเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ระดับเอาเหตุมาต่อว่าก็ไม่มีสักกี่คำ เพราะฉนั้นแต่นี้สืบไปภายหน้า ขอทรงปฏิญาณด้วยการบ้านเมือง และการทั้งปวง ฤๅพระราชวงษานุวงษท่านเสนาบดีข้าราชการผู้ใด จะทำเรื่องราวรถหมายหาว่าข้าพระพุทธเจ้าผู้ใดก็ดี ข้าฯ ขอถวายพระพรพระมหากษัตริย์ (ยกขึ้น) ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณา (ว่างลง) ขอพระราชทานความ ซึ่งมิได้ทรงพระปรมาภิไธยกำกับนั้นอย่าทรงรับเป็นอันขาด แต่ให้ขีดเส้นด้วยลายมือชื่อตัวลงในสมุดรายกระดาษไว้เป็นสำคัญทุกฉบับ ถ้าเป็นกระดาษประทับตราของผู้ครั่งชื่อลงในเรื่องราวรถหมาย หากว่าการนั้นจะเป็นสิ่งชี้ขาดสำคัญมั่นคงแก่กัน ประกาศ มาณวันพฤหัสบดี เดือนเก้า ขึ้นห้าค่ำปีมะเมีย สัปตศก ฯ

ว่าด้วยลูกขุนศาล

๏ พระบาทสมเด็จพระบรมนารถบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชหฤไทยทรงพระเมตตากรุณา แก่อาณาประชาราษฎรไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินสมณพราหมณาจารย์ ทั่วพระราชอาณาจักร ทั้งพระราชหฤไทยจะทนุบำรุงให้อยู่เป็นสุข ได้ทรงทราบว่าคะดีอาการลูกขุนศาลทุกกระทรวงจำระความต่าง ๆ ตามเรื่องคดีของราษฎรถูกต้องตามยุติธรรมบ้าง มิถูกต้องตามยุติธรรมบ้าง อาไศรยโจทเหนแก่ลาภเลกน้อยผิดเล็กผิดน้อยโทษบ้างจำเลยบ้าง ที่ควรแพ้ให้เป็นชนะ ที่ควรชนะให้เป็นแพ้ตามความปรารถนาของตน แลเพิ่มเติมสอนเล่ห์โจทย์จำเลย ให้มีถ้อยคำสำนวนต่อกันเรื่องความคดีจะสิ้นรู้ยากเย็นช้า ให้ราษฎรประกอบการหาผลประโยชน์เนื่องเรื่อง นี้เป็นธรรมเนียมของลูกขุนศาลการทั้งมหาอรรคฆาฏิกาในโรงโรงศาล เช่นการเกี่ยวโทษไม่ยอมโดยยุติธรรมแลพระราชกำหนดมีตัวอย่างแสดงในกฎหมายเรื่องนายโรงจำแดงจำเลย ที่ตระลาการตัดสินว่าผู้ใดให้รักษาไข้ปลงสพ ให้ได้ส่วนแบ่งปันทรัพย์มรดกของผู้ตายไม่ได้ ให้ถามหาครัวญาติสืบสันดานต่าง ที่ควรจะได้ส่วนแบ่งปันตามมาแลนี้เรื่องหนึ่งไม่ควรจะได้ และทรัพย์มรดกนั้นควรจะแบ่งปันก็แต่บุตรภรรยาแลครัวญาติสืบสันดาน ซึ่งได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขทำมาหากินมาด้วยกันกับผู้ตายแต่ก่อนนั้นเรื่องหนึ่งจะชอบโดยยุติธรรม เพราะฉนั้นจึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้พระยาประสิทธิ์ศุภการเป็นพนักงานคัดเรื่องความของราษฎรที่ฟ้องร้อง ขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายให้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท เมื่อทรงเหนชอบประการใดจะได้ทรงตัดสินให้แล้วมอบกันโดยยุติธรรม เพื่อจะ

ให้ราษฎรในพระราชอาณาจักร ได้ยินยอมเป็นศุขทุกท่วนหน้า แลขอถวายพระยาประสิทธิ์ศุภการ พูดอ้างว่าคอยหาช่องที่จะทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เรื่องความมรกตนี้ไม่ได้ ความจริงเมื่อช้ายู่ การถวายพระยาประสิทธิ์ศุภการพูดเช่นนี้ก็เหมือนว่าเป็นอันแล่หาผลประโยชน์ฝ่ายตัวอย่างเดียวเท่านั้น เพราะฉนั้นจึงได้หน่วงเหนี่ยวเรื่องความมรกตไว้ให้นานช้า เรื่องหนึ่งถึง ๕ เดือน ๖ เดือน ๗ หนึ่งก็มีบ้าง ขนมีมูลมากล่าวโทษถวายฎีกา ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท จึงได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ตั้งพระราชบัญญัติว่าตั้งแต่นี้ไป ถ้ามีผู้มาร้องฟ้องกันเรื่องความมรกตแล้ว อย่าให้จุนครือรวมราชจำศาลผู้รับฟ้องหน่วงเหนี่ยวฟ้องไว้ให้นานช้า ให้คัดระวางเร่งส่งให้พระยาประสิทธิ์ศุภการนำขึ้นถวายบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแต่ในกำหนด ๑๕ วัน ถ้าและจุนครือรวมราชจำศาลหน่วงเหนี่ยวให้นานช้าไปกว่ากำหนด ๑๕ วัน ถ้าราษฎรผู้ใดคัดรวมของราษฎรให้นานช้าไปกว่ากำหนด ๑๕ วัน ถ้าราษฎรผู้ใดคัดรวมเกือกรวันมาฟ้องหาว่าล่วงโทษ ฤๅร้องถวายฎีกาให้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว จะให้ปรับไหมวันละบาท นับตั้งแต่วันฟ้องแล้วมาจนถึงวันที่ ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ประกาศมาณวันจันทร เดือนเก้า แรมเก้าค่ำ ปีมะแมเอกศก ฯ

ประกาศภาษีเรือ

๑ มีพระบรมราชโองการ มาพระยันตรสั่งมาให้ประกาศแก่อำราชการในกรุงเทพ ฯ และผู้ว่าราชการเมืองกรมการหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือ เจ้าภาษีนายอากรและผู้รับช่วงไป ท้านเทพเจ้าภาษีนายอากรและกำนันนายอำเภอราษฎรในกรุงนอกกรุงทั้งปวง ให้รู้ทั่วกันว่าด้วยทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลิกตลาดเปลี่ยนเรียกเป็นภาษีเรือเรือนโรงร้านตึกแพลอย ๆ มาหลายปี ความยังปรากฏแจ้งอยู่ในตำราตั้งเจ้าภาษี แลหนังสือพิมพ์ประกาศนั้นแล้ว ครั้นล่วงมามีผู้กราบบังคมทูลพระกรุณา ให้ทราบฝ่าละออง ฯ ว่าเจ้าภาษีรับทำภาษีแล้วขายช่วง ให้ยู่ยี่ไปเกินตามระยะจังหวัดกรุงเทพ ฯ และของหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือ และผู้รับช่วงไปนั้น หาเรียกภาษีตามพิกัดต้องตรไม่ ไปเรียกภาษีให้เหลือ ๆ เกิน ๆ ฝ่ายราษฎรเล่าก็ตีสีกันย้ายต่าง ๆ หลีกเลี่ยงให้ผิดจากพิกัดอัตราที่ตามเป็นอยู่แก่กัน จึงทรงพระราชดำริห์หน่วงว่า เมื่อเลิกตลาดเปลี่ยนเรียกเป็นภาษีเรือโรงร้านตึกแพนี้ไว้สินค้า แลให้ช้าต้องย่อมเล่นเบี้ยต่าง ๆ มาหลายปี ก็ไม่ผู้มีความเดือดร้อนวิวาทขุ่นเคืองกัน ครั้นมีทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานยกภาษีเรือเรือนให้แก่ราษฎรไม่ให้ต้องเสียภาษีเป็นอันมาก การที่ยังไม่เรียบร้อยนั้นใครจะคิดให้ท้านเสนายสี่ปฤกษาหารือกัน จัดการเสียใหม่ให้สมควรท่านเสนายสี่ปฤกษาพร้อมกัน เหมือนว่าให้ยกเว้นเรือเรือนเสียนั้น คงไว้แต่เรือประจำขายของ เหมือนกับโรงร้านแลเรือยนัทกูชูยนัทกูทรายนัทกูกระเบื้อง ซึ่งไม่ได้เสียภาษีแลเรือยนัทกูเครื่องกสานถึงไปเที่ยวขายในจังหวัดกรุงเทพ ฯ แลหัวเมือง ฤๅเรือน โรง ร้าน ตึก แพ ที่ให้ช้า แลไว้สินค้าต่าง ๆ แลโรงคนช้าซึ่งเป็นสินค้าอย่างหนึ่ง แลจึ่งย่อมเล่นเบี้ยเรือนหวยนั้น ครั้นให้เสียภาษีตามพิกัดที่ลงชื่อประกาศ ให้ผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการกำนันนายอำเภอ แรกให้ราษฎรในกรุง นอกกรุง ให้รู้จักกันว่ากำหนดพิกัดให้เรียกภาษีดังนี้ เรือยนัทกูชูยนัทกูทรายนัทกูกระเบื้อง ซึ่งไม่ได้เสียภาษี แลเรือยนัทกูเครื่องกสานถึง ไปเที่ยวขายในจังหวัดกรุงเทพ ฯ แลหัวเมือง ให้เรียกภาษีเรือสองสลึงวาละบาท แลเรือหัวเมืองยนัทกูสินค้าต่าง ๆ เข้ามาขายในจังหวัดกรุงเทพ ฯ แลหัวเมืองอื่น ๆ แลเรือกรุงเทพ ฯ ยนัทกูสินค้าต่าง ๆ ประจำขายในจังหวัดกรุงเทพ ฯ แลออกไปขายตามหัวเมือง ประจำขายอยู่ที่แขวงเมืองใดตั้งแต่ ๒ เดือนขึ้นไปให้เรียกภาษีเรือสองสลึง ถ้าประจำขายสินค้าอยู่ที่แขวงเมืองใดเมืองหนึ่ง ตั้งแต่ ๑๒ เดือนขึ้นไป ให้เรียกภาษีเรือสองสลึงวาละบาท ถ้าราษฎรเจ้าของเรือสาบาลได้ ว่าประจำขายอยู่ในจังหวัดกรุงเทพ ฯ แลแขวงเมืองนั้นต่ำกว่า ๒ เดือนลงมา เรือเช่นนี้เป็นเรือจรไม่ต้องเสียภาษี เรือช่วงยนัทกูสินค้าส่งเรือใหญ่แลส่งขึ้นโรงร้านตึกแพ แลเรือรับถ่ายสินค้าที่โรงร้านตึกแพ ยนัทกูเรือไปเที่ยวขายสิ้นเวลาแล้วกลับมา ขนของขึ้นโรงร้านเป็นเรือเร่ไม่ต้องเสียภาษี • กำหนดให้เรียกภาษีแต่ที่ไว้สินค้าขายใน

จังหวัดกรุงเทพ ฯ ถ้าแพผู้สินค้าสิ่งหนึ่งสองสิ่งสามสิ่งเป็นสินค้าราคาน้อย ให้เรียกภาษีแพห้องละหกสลึง สองห้องสามบาท สามห้องตำลึงสองสลึง ถ้าสินค้าราคาน้อยมีสิ่งห้าหกสิ่ง ๔ สิ่ง ๕ สิ่ง ๖ สิ่ง ให้เรียกภาษีห้องละกึ่งตำลึง สองห้องตำลึงหนึ่ง สามห้องหกบาท แพที่มีสินค้าราคามาก คือผ้าแถบแพรต่าง ๆ และเครื่องเงินเครื่องทองเหลืองทองขาว เครื่องแก้วเครื่องหลอกแลปั้น หนังสือและอย่างสุราย่านี้แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง แพให้ค่าแรงเรียนหวย ตั้งบ่อนเล่นเบี้ยต่าง ๆ และแพคนชั่ว ให้เรียกภาษีห้องละสามบาท สองห้องหกบาท สามห้องเก้าบาท เรือโรงร้านตึก ที่ให้ค่าเรือสินค้า ตั้งบ่อนเล่นเบี้ยเรียนหวย และคนค่าอยู่ และเรือนโรงตึกคนชั่ว และเรือนโรงร้านตึกที่ไม่ได้ให้ค่าไว้สินค้าของตัวเอง ซึ่งอยู่ในที่ต้องที่โปลิศลาดตระเวน ให้เรียกเหมือนค่าเช่าให้เรียกภาษี ๑๒ ชัก ๑ นั้น คือสิบสองตำลึงชักหกบาท แต่เรือนโรงร้านตึกและที่ให้ค่า แลไว้สินค้าของตัวเองไม่ได้อยู่ในที่ต้องที่โปลิศลาดตระเวน ให้เรียกภาษี ๑๒ ชัก ๑ แลโรงร้านตึกแพที่ตั้งอยู่ตามแถวที่ต้องตลาด แทรกปนอยู่ในระหว่างโรงร้านตึกแพที่มีสินค้าขาย ไม่ประกอบการซื้อขายให้มีผลประโยชน์สำเร็จแก่เจ้าของนั้นไม่ชอบ ให้เรียกภาษีเท่ากับโรงร้านตึกแพที่ไว้สินค้าขายเหมือนกัน แลให้จ่ายภาษีเรียกภาษีแก่ผู้ที่อยู่ในโรงร้านตึกแพนั้น ๆ ครั้นจะให้ผู้ที่อยู่ในโรงร้านตึกแพนั้นนำไปหาเจ้าของโรงร้านตึกแพก็ยาก บางทีก็อยู่ไกลบางทีก็อยู่ใกล้ ไปไม่ภายบ้างมักเกิดวิวาทกัน จึ่งให้เรียกภาษีเอาแก่ผู้ที่อยู่ในโรงร้านตึกแพนั้น ๆ แล้วจึ่งให้ผู้เช่าไปหักเอาเงินค่าเช่าโรงร้านตึกแพ ซึ่งได้เสียไปตามมากแลน้อย ถ้าผู้เช่าเป็นคนอยู่ต่างประเทศ ให้เรียกภาษีเอาแก่เจ้าของโรงร้านตึกแพผู้ให้ค่าเช่า แลเรือนโรงร้านตึก ที่ไว้สินค้าของตัวเองไม่ได้ให้ค่า แลอยู่ใกล้กับที่เช่าจะเทียบเป็นค่าเช่าไม่ได้ ให้เรียกภาษีเป็นห้อง ๆ ใดมีสินค้าสิ่งหนึ่งสองสิ่งสามสิ่งราคามากกว่าตำลึงหนึ่งขึ้นไป ให้เรียกภาษีที่ไว้สินค้าห้องละสองสลึง ถ้ามีสินค้าราคาน้อย ๔ สิ่ง ๕ สิ่ง ๖ สิ่ง ให้เรียกภาษีห้องละหกสลึง ถ้ามีสินค้าราคามากต้องพิกัดแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ให้เรียกภาษีห้องละกึ่งตำลึง • แลเรือนโรงร้านตึกแพซึ่งอยู่ตามหัวมุมปากใต้ฝั่งหนึ่งนั้น ด้วยราคาสินค้าไม่เหมือนกรุงเทพ ฯ ต้องลดหย่อนผ่อนราคาลงบ้าง กำหนดให้เรียกภาษีแพที่อยู่หัวมุมนั้น ซึ่งมีสินค้าราคาน้อย ห้องละหกสลึง สองห้องสามบาท สามห้องตำลึงสองสลึง แพให้ค่าตั้งบ่อนเล่นเบี้ยต่าง ๆ และแพที่มีสินค้าราคามาก คือพิกัดแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ให้เรียกภาษีแพห้องละกึ่งตำลึง สองห้องตำลึงหนึ่ง สามห้องหกบาท แต่เรือนโรงร้านตึกที่ให้ค่าเป็นราคาเท่าใดให้เรียกภาษี ๑๒ ชัก ๑ ถ้าชาวจีนที่เหล็กแลหล่อเครื่องทองเหลืองทองขาว ปั้นหม่อทำสามทำปอทำไต้ทำตะกุ่ม แลทำไว้ใส่ขันน้ำมัน สามอย่างสามสิ่งละสิ่งต่าง ๆ เบี้ยวาเบี้ยกะแซง ฤๅไปซื้อหาสับกิละสักสิ่งใดสิ่งหนึ่งแต่ผู้อื่นมาไว้ขายที่เรือนโรงบ้าน สินค้านี้มีอยู่สิ่งหนึ่งสองสิ่งสามสิ่งราคามากกว่าตำลึงหนึ่งขึ้นไป ให้เรียกภาษีที่ไว้สินค้าห้องละสองสลึง ถ้าสินค้า ๔ สิ่ง ๕ สิ่ง ๖ สิ่ง เป็นสินค้าราคาน้อย ให้เรียกภาษีห้องละบาท ถ้าสินค้าราคามากต้องในพิกัดแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ให้เรียกภาษีห้องละหกสลึง ถ้าสินค้าปนของในสวนในไร่ของตัวไม่ต้องเสียภาษีที่ไว้สินค้า แต่โรงเลื่อยไม้โรงสีข้าวโรงทำน้ำมันขาย ให้เรียกภาษีห้องละยี่สิบโรงเลี้ยงสุกรขาย สุกรตั้งแต่ ๑๐ ตัวขึ้นไป โรงเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ตั้งแต่ ๕๐ ตัวขึ้นไป ให้เรียกภาษีโรงเลี้ยงเป็ดที่ไว้สินค้าหลังละบาท ถ้าสุกรต่ำกว่า ๑๐ ตัว เป็ดไก่ต่ำกว่า ๕๐ ตัว จงมา และเป็นที่กลางแจ้งไม่ได้เลี้ยงในโรง ไม่ต้องเสียภาษี ถ้าราษฎรมีที่กเรือนโรง และทำพิมะเลียงหน้าที่กข้างที่กเรือนโรงห้องหนึ่งสองห้องสามห้องก็ดี บันทุกสินค้าไว้แต่ที่เพิงเลียงแห่งเดียว แต่ในที่กในโรงในเรือนไม่มีสินค้า ให้เรียกภาษีเพิงเลียง เป็นที่ไว้สินค้าอย่างเดียว ห้องละสองสลึง ถ้าไว้สินค้าทั้งที่เรือนที่โรงก็ดี และเพิงเลียงก็ไว้สินค้าต่าง ๆ หลังใดหลังหนึ่ง ให้เรียกภาษีหลังนั้น ทั้งเพิงเลียงเป็นที่ไว้สินค้าด้วย รวมกันห้องละสามบาท สองห้องหกบาท สามห้องเก้าบาท แลราษฎรผู้เกี่ยวบันทุกสินค้าไว้ที่เรือนโรงร้านตึกแพหลายหลัง ห้องใดเป็นที่ไว้สินค้าให้เรียกภาษีห้องนั้นทุกหลังตามมากแลน้อย ถ้าเจ้าของสายสำ

ว่าสินค้าราคาไม่ถึงตำลึง แลหีบเปล่าไม่มีสินค้าไม่ต้องเสียภาษี พิกัดในท้องตรากำหนดให้เรียกภาษีดังกล่าวมานั้น ถ้าเจ้าของผู้ใดค่านจ่า แลผู้เช่าเรือนโรงร้านตึกแพนั้น ๆ ยังมิได้ค่าเช่าไว้ไม่บอกไถ่ถาม เจ้าภาษีนายพวกเจ้าภาษีจับได้ว่าจะได้ความจริง ก็ให้ปรับไหมเอาผู้ยังภาษีสามต่อ ความเคยเช่ามาก แลน้อย แลเงินสินบนเท่าใด ก็ให้เอาแก่ผู้ยังภาษีให้แก่ผู้รับสินบน ให้เจ้าภาษีนายผู้ยังค่าเช่าเป็นเงินสิบตำลึงลงมา แลให้เจ้าภาษีเรียกภาษีเท่าราชการพิกัดประกาศ ถ้าเจ้าภาษีคิดอัตราเรียกภาษีเหลือ ๆ เกิน ๆ ก็ให้ราษฎรผู้มีเรือนโรงร้านตึกแพทั้งปวง พิเคราะห์ในพิกัดหมายประกาศนี้ให้ถ้วนถี่ จะได้เสียภาษีตามพิกัดกำหนดในท้องตรา ถ้าเจ้าภาษีเรียกเหลือกว่านั้นไป อย่าให้ราษฎรยอมเสียภาษีให้ร้องทุกเอาเกิด ให้ผู้ว่าราชการกรมเมืองกรมการ มีในหนังสือกราบบังคมทูลแก่ราษฎรรับหมายประกาศแจกไปให้รู้ทั่วกัน อย่าให้เป็นใจด้วยเจ้าภาษี ยอมให้เจ้าภาษีเกินภาษีให้เหลือ ๆ เกิน ๆ ในพิกัดท้องตราแลหมายประกาศนี้ ถ้าผู้ว่าราชการกรมเมืองกรมการข่มเหงราษฎรให้เสียภาษีเกินพิกัด ให้ความจริงจะได้มีโทษด้วย ฝ่ายเจ้าภาษีเล่าจงมีความเมตตากรุณาแก่ราษฎร ภาษีก็จะมีประโยชน์กำไร ก็เพราะราษฎรทำมาหากินอย่าให้น้อยกว่าเหลือกินผิดจากพิกัดท้องตราแลหมายประกาศนี้ ให้ราษฎรได้ความเดือดร้อนสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ ฝ่ายราษฎรทั้งปวงเล่าจะยอมเสียภาษีให้เจ้าภาษี ตามพิกัดแลหมายประกาศนี้แต่ใดก็อย่าให้ล่วงมิได้ ถ้าสงสัยประการใดก็ให้ไปถามผู้ว่าราชการเมืองกรมการให้ทราบ จะได้เสียภาษีตามพิกัดแลให้เจ้าภาษีกับราษฎรมีความชอบพอกันต่อกัน ความแลกาลวิบัติก็จะไม่บังเกิดมีประกาศไว้ ณวันพฤหัสบดี เดือนเจด ขึ้นสิบค่ำ ปีมะเมียโทศก ศักราช ๑๒๓๒ เป็นปีที่ ๓ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯ

ริโปร์ตรายงานศาลรับสั่งข้าราชการ

กรมพระนครบาลทูลเกล้า ฯ ถวายรายการดังนี้

๏ ข้าพระพุทธเจ้า ได้มีใบบอกมาครั้งนี้ ขึ้นปีมะเมีย มีกิตติศัพท์ลือมาว่าศาลรับสั่ง ได้พิจารณาตัดสินคดีความราษฎรในกรมพระนครบาล ขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยตัดสินคดีความนั้นให้ถูกต้องตามพระราชกำหนดกฎหมาย ด้วยข้าพระพุทธเจ้าขึ้นยอดสารบบแต่ก่อน ๑๒ ครั้ง ความในกรุงเทพมหานคร ๓๗๖ ความเมืองสาครหลวงประทับ ๔ ความเมืองราว หัวเมืองยกกลับ ๖๔ รวม ๑๖ ขึ้นสารบบ พระยาอินทราธิเดศรีหราชวรังเมือง ๓๑ พระมหามนตรี ๓ พระพิเรนทรเทพ ๑๖ รวม ๕๐ รวม ๑๒๖ รวม ๕๑๒ เรื่อง ฯ

๏ ตั้งแต่ ณวัน เดือนสิบเอด ขึ้นค่ำหนึ่ง มาจนถึง ณวัน เดือนสิบเอด ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีระกาสกมีความหัวเมืองยกกลับแจ้งเรื่องราว หัวเมืองยกกลับ นายวิสูตรมนตรีวรกรมท่าหมายส่งความเมืองนนทบุรี นายนัยกล่าวโทษนายลิทนายเถียน วิวาทตีกันมีบาดแผลนายกล่ำตาย ๑ นายควรนายวรกรมมหาดไทยหมายส่งความเมืองพรหมบุรี นายขังกำนันกล่าวโทษอำแดงฟักอำแดงแย้ว ว่ามีผู้ร้ายย่องมาลักสายสร้อยทองคำไป ๑ นายแก่นนายวรกรมมหาดไทยหมายส่งความเมืองพรหมบุรี นายกล่ำกล่าวโทษนายชะเอมนายคุ้ยว่าเป็นสาเหตุลงไล่ง่ายอยู่ตลาดบางบัวทองตัดสินชดใช้ ๑ รวม ๓

๏ ใหม่เรื่องหนึ่ง นายสิงห์กล่าวโทษนายอุ่นอำแดงคำว่านายศรีค้าหาว่าผู้ร้ายลักเงินประมูลบ้าน จำเลยอ้างมีสัญญาเงินไม่ได้ตามนายศรีโจทย์ ๑ ฯ

๏ ใหม่เรื่องหนึ่ง นายรองโจทย์กล่าวโทษว่าผู้ร้ายลักวัวควาย ๒ ตน ๓ ตน ว่านายอยู่ผู้ร้ายลักหมาในสวนไป ๕ ตัน ลักปะรด ๑๐๐ ผล โจทย์ความผู้ร้ายปรับถ้วนกึ่งหนึ่งตามโจทย์ ๆ เอาตัวยังถูกซ้ายกุมผู้ร้ายตัดหนึ่ง ๑ ๆ ใหม่เรื่องหนึ่ง ว่าด้วยกฎหมายคำพิพากษาไว้แก่พระยาอินทราธิบดีศรีราชรองเมืองว่า ผู้ร้ายปล้นบ้านเรือนจีนบ้านยายระยับเขตรกรุงเทพ ๆ พระยาอินทราธิบดีศรีราชรองเมืองสืบได้ตัวผู้ร้ายตายในป่าพาย เจ้าคุณนุ่มในสมเดจเจ้าพระยาองค์นี้ ๑ ข้าพเจ้าเป็นเจ้าพระยาพิไชยยุทธิราชรับมาไม่ได้ตัวผู้ร้ายสักคนหนึ่ง ข้อกล่าวหาผู้ร้ายหาได้ตัวไม่ได้แต่มายกมือกล่าวโจทย์ใหญ่ ๆ ๑ รวม ๒ เรื่อง รวมความนี้เรื่องยกกลับ แลพระยาอินทราธิบดีศรีราชรองเมืองสืบได้ตัวผู้ร้ายได้ความหนึ่งเรื่องหัวเมืองยกกลับ ๓ เรื่อง รวมเก่าใหม่เป็นความ ๑๗๒ เรื่อง รวมทั้งความในกรมพระนครบาล

เปนความ ๕๑๗ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณาตั้งแต่วัน เดือนสิบเอก ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีจอฉศก มาจนถึงวัน เดือนสิบเอก ขึ้นสิบค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

๑ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมืองได้ว่ากับศาลจุลโลกบาล ขุนบริรักษ พิจารณาความเก่า ลูกขุนปฤกษาวางบท หม่อมอิ่มโจทย์ นายจ่า นายแก้วจำเลย หาว่าจำเลยเปนผู้ร้ายตัดฝาเรือนลักเอาทรัพย์สิ่งของกับเงิน ๒๐ ชั่ง ของโจทย์ไป ชี้แสงกันเหตุภายวางบทปรับลงมาให้จำเลยใช้ทุนให้โจทย์เงิน ๕ ตำลึงบาท กับรับเสียค่าฤชาธรรมเนียมแทนโจทย์แลส่วนตัวด้วย ความแล้วกัน ๑ เรื่อง ฯะ

๑ พระพิเรนทรเทพได้ว่ากับศาล ๔ นาย พิจารณาความเก่า ลูกขุนปฤกษาวางบท อำแดงอิ่มโจทย์ อ้ายจำเลย หาว่ามีผู้ร้ายลักสิ่งของโจทย์ไปรับแหวนไว้ที่อ้าย ลูกขุนปฤกษาวางบทให้อ้ายคืนแหวนให้โจทย์ กับรับเสียค่าฤชาธรรมเนียมแทนโจทย์แลส่วนตัวด้วย ๑ เรื่อง รวมได้พิจารณาแล้วไปความเก่า ๒ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไป ๑๔๑ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาล ๒๕๑ ฟ้องศาลหลวงประลัย ๗ ยื่นเรื่องราวหัวเมืองบอกส่ง เก่าใหม่ ๖๑ รวม ๖๘ อยู่ศาลพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๒๙ พระมหามนตรี ๓ พระพิเรนทรเทพ ๑๖ รวม ๔๘ รวม ๑๑๖ รวม ๓๖๗ เรื่อง ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ ฯะ

พระมหามนตรี ผู้ว่าการแทน แซแมน

พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง

พระอินทรเทพย์

พระพิเรนทรเทพย์

บอกเมืองสมุทปราการ

๑ ณวันอังคาร เดือนสิบเอก ขึ้นสิบเอดค่ำ ปีจอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ มีใบบอกเมืองสมุทปราการมาฉบับหนึ่งในใบบอกนั้นว่าความว่า เรือกลไฟชื่อปรีกลำ ๑ ใช้จักท้าย กัปตันอังกฤษชื่อ...แจ้งความว่า มาแต่เมืองฮ่องกงขึ้นห้างชื่อ...แอนกัมปนีกรุงเทพฯ มีเล่าบรรทุกกัง ๑ กับหีบ ใบชา ๒๔๐ หีบ แป้งสาคู ๒๐๐ กระสอบ แลสินค้าต่าง ๆ ๑๓๐๕ ที่ คนซึ่งมาในลำเรือ กัปตันต้นหน อินเยอเนีย กลาสี ๓๕ จีนโดยสาร ๙๗ รวม ๑๒๗ ปืนคีนค่ำไม่มี มาจากเมืองฮ่องกง ๑๒ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย เดือนสิบเอด ขึ้นสิบค้ำค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

เรือกำปั่น ๗ ลำข้ามาถึงเมืองสมุทปราการ กำปั่นสกุนเนอลำ ๑ พระศรีสงครามรามภักดีปลัดเมืองไชยา เปนนายเรือแจ้งความว่า คุมเงินค่าอากรบ่อนเบี้ยเตาสุรา ๒๕ ชั่ง กับส่วยน้ำรัก ๖๐๐ ทะนาน เรือมาดโกลน ๒ ลำ แจวโกลน ๙๐ เล่ม เข้ามาส่งยังเจ้าพนักงานณกรุงเทพฯ คนซึ่งมาในลำเรือนั้นนายไพร่ ๒๓ คนมาจากเมืองไชยา ๙ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันศุกร เดือนสิบแรมสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

๑ กำปั่นปริกลำ ๑ ชื่อยูคลี กัปตันอังกฤษชื่อรอบเปนแจ้งความว่า มาจากเมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างจีนหองบีณกรุงเทพฯ มีพื้นไม้โกงกาง ๓๓๐๐๐ ดุ้น คนซึ่งมาในลำเรือนั้นกัปตันต้นหน กลาสี จีนนายเรือจีนลูกเรือ รวม ๓๕ คน มีปืนเอก ๑ คีนค่ำ ๒ กัง มาจากเมืองสิงคโปร์ ๑๔ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันศุกร เดือนสิบ แรมสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

๑ เรือกลไฟสามเสาชื่อตาไวไอลำ ๑ กัปตันอังกฤษชื่อแยมดูกลาศแจ้งความว่า มาจากเมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างดูล่ำพะมัดณกรุงเทพฯ ไม่มีสินค้าคนซึ่งมาในลำเรือนั้น กัปตัน ต้นหน กลาสี รวม ๒๓ คน ปืนคีนค่ำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๖ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุฒ เดือนสิบเอก ขึ้นสี่ค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

๑ กำปั่นบารกชื่อวิเลียมแอ็นลำ ๑ กัปตันอะกิเยียรมันชื่อวะแลกเซนเดยอินคอแจ้งความว่า มาจากเมืองนครไชยศรีขึ้นห้างเยอนีไวกัมปนีเลมิสเต็ดณกรุงเทพฯ ไม่มีสินค้าคนซึ่งมาในลำเรือนั้น กัปตัน ต้นหน กลาสี รวม ๑๒ คนมีปืนไม่มีกินค่ำ มาจากเมืองนครไชยศรี ๒ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุฒ เดือนสิบเอก ขึ้นสี่ค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

๑ กำปั่นบารกชื่อไทยหงสลำ ๑ จีนเหงกุยนายเรือแจ้งความว่า พระยาอาหารบริรักษ แต่งให้ไปค้าเมืองฮ่องกงกลับมามีฝิ่น ๒๙ ยัก กระสอบ ๔๐๐๐๐ กระสอบ

กระเทียมดอง ๓๐๐ ไหคนจึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน ตันหน กลาสี จีนนายเรือ จีนถูกเรือ รวม ๓๖ คน มีบัน ๒ บอก กินคำ ๔ ถัง มาจากเมืองซัวกง ๔๐ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธ เดือนสิบเอด ขึ้นสิ่ค่ำ ปีระกาศก ๚ะ

◎ กำปั่นสกุนเมอลำหนึ่ง ชื่อยุยลวงเซน จีนแต้เกงยุญนายเรือบังคับว่าจีนฉุยของอยู่เมืองสิงคโปร์ แต่งเข้ามาค้าณกรุงเทพ ฯ มีสัตว์ ๕๐๐ พับ ต้นเจียว ๔๐ มัด ผ้าขน ๕ กุลี ชานปรั่ง ๑๘๙ โหล พื้น ๑๓๔๐๐ กุ้น น้ำมันมัจโครเอี่ยม ๑๒๐ หีบ เลือกระรูก ๑๕๐ กุลี คนจึ่งมาในลำเรือนั้น จีนนายเรือ จีนถูกเรือ ๑๙ คน มีบันกินคำไม่มีมาแต่เมืองสิงคโปร์ ๑๖ วัน • ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธ เดือนสิบเอด ขึ้นสิ่ค่ำ ปีระกาศก ๚ะ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

◎ หนังสือราชกิจรานุเบกษานี้ ตีพิมพ์โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มีกำจาก ราคาตลอดปี ๔๙ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านนั้นหนึ่ง ค่าร้างถึงตำลึง ครึ่งบาทหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเถอญ ๚ะ

◎ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้น มีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ตีไว้ใช้ในราชการ จนกอพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพเจ้านึกว่า ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างก็ไม่ได้แจก จะต้องการทรายบ้าง ก็จะไม่มีที่หาได้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใด ซึ่งอยากจะทราบราชการให้ลือสักบ้าง ข้าพเจ้าได้รับสมุดนี้ไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกฮึก ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

◎ พระราชบัญญัติลำดับศักดิ์ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
◎ พระราชบัญญัติสำรับเข้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
◎ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท
◎ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท
◎ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอเมริกัน ๑ สัญญาเดนมาร์ก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรุยซิล ๑ ราคา ชำดิละบาท
ถ้าเยบรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท
◎ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเบียรอายุ ฉบับภาษาไทย ราคาเล่มละสองสลึง ๚ะ

หนังสือสอนเกก

ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้สืบสวนการประเสริฐศิลปวิทยาใหม่

◎ มูลบทยรรมกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
◎ วาหนิติกิจ ราคา เล่มละบาท
◎ จินดามณีโภชน ราคา เล่มละบาท
◎ สังโยคพิธาน ไวพรน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
ถ้าสั่งเล่มนี้รวมเยบเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท
◎ นิติสารสายกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท
◎ นิติสารสายกุเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

◎ กฎสัตรีนเลยัญชะราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท
◎ ราชนีติ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท
◎ โศลกดำรา มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท
ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังเถอญ ๚ะ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๒๖๕ วันอาทิตย เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีขอณศก ๑ ๒๓๖ แม่นที่ ๒๙

พระราชบัญญัติ

สำรับผู้รักษาเมืองซึ่งจะทำสัญญากับชาวต่างประเทศ

◎ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว

สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพย์มหามงกุฎ บุรุศยรัตนราชวิวงษ วรุตมพงษ บวิพัตรวรขัตติยราชนิกโรดม ราตุรันตบรมมหาจักรพรัตราช สังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระจุพจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม รัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษซึ่งได้ประดิษฐาน แลดำรงศิริราชสมบัติรัตนวาไชย มหัยสวริยาธิบดี ณกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรา ยุทธยา มหาดิลกภพนพรัตนราชธานีบูรีรมย์ อุดมราชนิเวศ มหาสถาน ซึ่งเปนบรมราชธานีมหานครใหญ่ในราชอาณาจักร แดนสยาม ฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ เปนบรมราชธิราชอันใหญ่ ในประเทศ ที่ใกล้เคียงคือลาวกระเหรี่ยงมลายูประเทศแลอื่น ๆ ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ เสดจออกประทับเหนือบวรสิ รามอุดมภายใต้พระมหาเสวตรฉัตร ณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มหัยสวริยพิมานโดยสถานอุดราภิมุข พร้อมด้วยพระบรมวงษา นุวงษ อัคมหาเสนาพฤฒามาตย์มุขมนตรีกระวีจตุ ราชประโรหิตโหราจารย์ ฝ่ายทหารพลเรือน ถวายคำนับแล้วน้อมเกล้าน้อมกระหม่อม ยงกชมาศโดยอันดับ จึงเจ้าพระยาสุรยวงษวัชวัลพิพัฒน คักคือคัยไสคมที่สมุหะพระกระลาโหม ถวายคำนับยังคมทูล พระกรุมา ว่ากาลลุกวันนี้ จีน แขก ฝรั่ง ลัปเยกต่าง ๆ ซึ่งไปทำมาหากินณเมืองประเทศราช แลหัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา นั้น บางทีหยากจะทำสัญญากับผู้ครองเมือง แล้วเกิดสงไสยว่าหนังสือสัญญาที่ทำกับผู้ครองเมืองนั้น จะใช้ได้ เพียงใหน ถ้าเกิดความขึ้นจะเข้ามาร้องฎีกากรุงเทพ ฯ ก็เปน ความยากยาก ขอพระบรมราชวโรกาศให้มีพระราชบัญญัติ สำรับผู้ครองเมืองประเทศราช แลหัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา ต่อไป จึงมีพระบรมราชโองการมาร พระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัศเหนือเกล้า ว่า ในแผ่นดินบ่ายบูรพ์นั้น ก็มีเมืองใหญ่หลายประเทศ มาขอทำหนังสือสัญญาเรียญทาง พระราชไมตรี แลลูกค้าขายต่างประเทศไปมาค้าขายเมือง ประเทศราช แลหัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา ฝ่ายใต้ฝ่ายเหนือเปนอันมาก มักทำหนังสือสัญญาต่อผู้ครองเมือง ประเทศราช แลผู้รักษาเมืองกรมการ ด้วยบ้าไม่แลชุดแร่ แลสัญญาสิ่งอื่น ๆ ซึ่งเปนของแผ่นดิน ผู้ครองเมืองประเทศราช แลผู้ว่าราชการเมืองก็ทำหนังสือสัญญาปะปนระคนกันไป หารู้ว่า สิ่งใดเปนของแผ่นดิน แลเปนของเจ้าเมืองกรมการของราษฎร ของบ้านไม่ ครั้นทำสัญญาแล้วภายหลังเกิดความขึ้นจะตัดสิน เปนที่ลำบากกับเจ้าของเมือง ควรจะให้มีกฎหมายชัดยังลับ

ผู้ครองเมืองประเทศราช แลผู้ว่าราชการเมืองกรมการหัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา ให้เป็นแบบอย่างต่อไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ที่ปฤกษาราชการแผ่นดินตั้งข้อพระราชบัญญัติจัดเป็นมาตรา ไว้สำหรับผู้ครองเมืองประเทศราชผู้ว่าราชการเมืองกรมการ เมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา ฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ ทั่วพระราชอาณาเขตร์ ให้ทำตามข้อพระราชบัญญัติซึ่งทุกข้อทุกประการ ฯ

◎ มาตรา ๑ หนังสือสัญญาที่ผู้ครองเมืองประเทศราช แลหัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา ที่จะทำสัญญากันกับคนชาวต่างประเทศก็ดี ชาวสยามก็ดี ต้องแบ่งเป็นสองอย่าง ๆ หนึ่งเรียกว่าขบัดสิทธิ์เป็นของแผ่นดิน อย่างหนึ่งเรียกว่าโปรเวศคือเป็นของ ๆ ผู้นั้น ฯ

◎ มาตรา ๒ คนชาวต่างประเทศฤๅชาวสยาม จะทำหนังสือสัญญาด้วยการทำป่าไม้ ชุดแร่ทำเข้าสาเคี่ยุกร่อนทองชุดคลองทำทางทำปลา ผูกภาษีอากรทำสวน ไร่ นา ที่ไม่มีเจ้าของ ๆ อื่นที่เป็นของแผ่นดิน แลเรื่องใช้สัตว์พาหนหลวงสำหรับเมืองอย่างนี้เป็นหนังสือสัญญาขบัดสิทธิ์ทั้งนั้น เป็นของแผ่นดิน ฯ

◎ มาตรา ๓ ถ้าคนชาวต่างประเทศ กับชาวสยามจะทำหนังสือสัญญาด้วยการรับซื้อขายสิ่งของต่าง ๆ ข้างคน ช้าง ม้า เช่าที่ เช่าเรือ เช่าเกวียน เช่าโรง เช่าแพ ที่มีเจ้าของ แลรับเหมาทำการต่าง ๆ อย่างนี้เป็นหนังสือสัญญาโปรเวศทั้งนั้น เป็นธุระของผู้ที่ทำหนังสือสัญญานั้น ฯ

◎ มาตรา ๔ ถ้าชาวต่างประเทศผู้ใดฤๅชาวสยามผู้ใดจะทำหนังสือสัญญาแก่ผู้ครองเมืองประเทศราช แลหัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา ฝ่ายใต้ ฝ่ายเหนือ ว่าด้วยการขบัดสิทธิ์เกี่ยวข้องเป็นของสำหรับแผ่นดินนั้น ผู้ครองเมืองกับผู้จะทำสัญญาให้บอกข้อความเข้ามาณกรุงเทพ ฯ ท่านเสนาบดีผู้เจ้าของเมืองเหนอรวมแล้ว ท่านเสนาบดีซึ่งได้บังคับเมืองนั้น ได้รับไฟหนังสือสัญญาแล้วจึงใช้ได้ ถ้าท่านเสนาบดีเจ้าของเมืองไม่ยอมรับไฟ หนังสือสัญญานั้นใช้ไม่ได้แลของที่ได้สัญญานั้นไม่เป็นสิทธิแก่ผู้ทำหนังสือสัญญา ฯ

◎ มาตรา ๕ ผู้ใดจะทำหนังสือสัญญาเป็นโปรเวศนั้น แล้วแต่ใจของผู้นั้นจะมีกำหนด แลสัญญาตกลงประการใด แต่อย่าให้ผิดกับพระราชกำหนดกฎหมายเก่าใหม่ ถ้าจะเกิดวิวาทด้วยข้อสัญญาประการใด จะมาร้องฟ้องต่อท่านเสนาบดีซึ่งเป็นเจ้าพนักงานณกรุงเทพ ฯ ก็ได้ถ้าผู้รักษาเมืองกรมการแลราษฎรนั้นแพ้ความจะต้องเสียเงิน แลทรัพย์สิ่งของก็ให้ริบเอาแต่ผู้ซึ่งแพ้ความ จะเรียกเอาที่แลทรัพย์สิ่งของซึ่งเป็นของสำรับแผ่นดินนั้นไม่ได้ ฯ

◎ มาตรา ๖ ถ้าผู้ใดซึ่งเป็นชาวต่างประเทศ มีคดีเกี่ยวข้องฟ้องกล่าวโทษผู้รักษาเมืองกรมการแลราษฎร ต่อท่านเจ้าพนักงานณกรุงเทพ ฯ ถ้าฟ้องหาเงินทุนทรัพย์ต้องเสียค่าธรรมเนียมให้ตระลาการร้องละสองก่อน ถ้าไม่ให้ค่าธรรมเนียมร้องละสองก่อนอย่าให้รับคำฟ้อง ถ้าผู้มาฟ้องนั้น กล่าวโทษผู้ทำผิดเป็นโทษหลวง ห้ามอย่าให้ตระลาการเรียกค่าธรรมเนียมแก่ผู้ฟ้อง ถ้าโจทย์ฟ้องหาชำระไม่ได้จึงให้โจทย์ผู้ฟ้องเสียค่าธรรมเนียมแทนจำเลยตามที่ได้เสียไป แลให้ผู้ครองเมืองประเทศราชผู้รักษาเมืองกรมการ เมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา ฝ่ายเหนือ ฝ่ายใต้ แลราษฎรให้กระทำตามพระราชบัญญัตินี้จงทุกประการ พระราชบัญญัตินี้ไว้วันจันทร เดือนสิบสองขึ้นแปดค่ำ ปีขอฉศก จุลศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯ

เรื่องเดิดราฟ

◎ มิศเตอร์วินเลียมเซลวิรส ซึ่งเป็นผู้มาพูดการของกัมปนีได้เข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้จ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี พระยากระสาปน์กิจโกศล พระยาราไชยสวริยาธิบดีสามนาย ไปปฤกษาด้วยมิศเตอร์วิรส ครั้นวันพฤหัสบดี เดือนสิบเอกขึ้นห้าค่ำ มิศเตอร์วิรสมีหนังสือขึ้นมาฉบับหนึ่ง จึงได้โปรดเกล้า ฯ ให้เลิกกองมิศดิเสีย

ให้เจ้าพระยาภาณุวงษมอบความไป หนังสือมิศเตอร์รีดฉบับนี้ ฯะ

มิศเตอร์รีดมีมาฉบับที่หนึ่ง

๏ ขอแจ้งความมายัง เจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี พระยาภาสะสาปน์กิจโกสล พระยาราโชยสวริยาธิบดี ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นกรมมิศเชียนนอร์ สำรับเคลิกราฟ ด้วยข้าพเจ้าได้มาปฤกษากับท่านในเวลาวันนี้นั้น ซึ่งข้าพเจ้าเหนว่าตกลงกันนั้น ข้าพเจ้าได้จดไว้ในท้ายหนังสือนี้ ถ้าแลท่านยอมรับแล้ว ข้าพเจ้าจะบอกกัมปนีตั้งสายเตลิกราฟให้กัปนียอมด้วย ฯะ

๏ ข้อ ๑ สายเตลิกราฟ ตั้งแต่เขตรแดนอังกฤษในเมืองตนาวศรีจนถึงบางกอก แลตั้งแต่บางกอกจนถึงเขตรแดนเมืองไทร คอเวอนแมนต์สยามจะรับเป็นผู้ต่อผู้สร้างรักษาให้ใช้ได้ตลอด ฯะ

๏ ข้อ ๒ เครื่องที่จะใช้นั้น ทั้งหลวดทั้งแบตตะรีทั้งอินสุเลตวรแลเครื่องต่าง ๆ จะใช้ได้แต่ของซึ่งกัมปนีของข้าพเจ้ายอมว่าควรจะใช้ได้ ฯะ

๏ ข้อ ๓ สายเตลิกราฟนี้ จะให้คนสยามควรเป็นผู้ดูแลจัดสร้างขึ้น แลจะเป็นคนที่กัมปนีจะยอมให้ตั้ง แต่คอเวอนแมนต์สยาม จะต้องเสียค่าจ้างให้ ฯะ

๏ ข้อ ๔ ถ้ากัมปนีจะขอสายเตลิกราฟสองสายก็ดี มากกว่าสองสายก็ดี คอเวอนแมนต์สยามต้องยอมให้ ตามแต่เขาจะขอ ฯะ

๏ ข้อ ๕ ถ้าสายเตลิกราฟสร้างขึ้นแล้ว จะจัดพนักงานชาวยุโรปเป็นผู้บอกการแลรักษาเตลิกราฟนั้น ต้องตั้งแต่คนซึ่งกัมปนีเหนควรจะตั้งจึงตั้งได้ แต่คอเวอนแมนต์สยามต้องเสียค่าจ้างให้ ฯะ

๏ ข้อ ๖ ราคาบอกการทางสายเตลิกราฟนั้น จะตกลงตามธรรมเนียมซึ่งมีอยู่ในที่อื่น ในประจุบันนั้น เงินที่กัมปนีต้องคิดให้แก่คอเวอนแมนต์สยาม จะคิดกึ่งพิกัด ซึ่งมีอยู่ในอินเตอร์แนสอนแนชชเนม ฯะ

๏ ข้อ ๗ จะให้กัมปนีใช้สายเตลิกราฟสายนี้ เป็นเหมือนถูกใช้ในสายใช่ของเขาเอง จะไม่ยอมให้ผู้อื่นใช้เลย เดี๋ยวนี้จะพูดสังเขป คือว่าคอเวอนแมนต์สยาม จะรับต่อสาย จะรักษาสายเตลิกราฟนั้น ให้สุดแต่ใจของกัมปนี แต่กัมปนีผู้เดียวจะใช้สายนั้นได้ เพื่อกัมปนีจะหาประโยชน์ทั้งของกัมปนีทั้งของสยาม ตามธรรมเนียมซึ่งมีอยู่แล้ว ข้าพเจ้าจะพูดแต่ข้อเดียว คือด้วยการที่มีสายเตลิกราฟตลอดไป แต่กรุงปริตันถึงออศเตรียเลียนเอมไพร์เป็นสิ่งสำคัญนัก ต้องให้สายดีที่สุด เพื่อจะไม่ให้มีข้อผิดข้อใดข้อหนึ่ง ในทางที่ไปมานั้น กัมปนีจึงจะต้องเร่งให้เป็นผู้ดูแลตรวจของทั้งปวงที่สำรับใช้ต่อสายเตลิกราฟนั้น แลเป็นผู้ดูแลในการที่ดูแลต่อสายเตลิกราฟนั้น ข้อนี้กัมปนีจะต้องเร่งให้ได้ เป็นต้นว่าสายที่จะใช้นั้น ต้องมีคนชำนาญในการตรองสายน้ำจะได้รู้แน่ว่ามีตำหนิหรือไม่มี ถ้ายังไม่ลงเรือต้องตรวจทีหนึ่ง เมื่อจะใช้ต้องตรวจอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเหนว่ามีตำหนิอยู่ต้องถอดออกเสีย ขอให้เข้าคุณถือว่า ซึ่งกัมปนีจะคิดรวังระไวในการอย่างนี้เป็นสำคัญว่า กัมปนีอยากจะรักษาสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์ที่สุด ของคอเวอนแมนต์สยาม ฯะ

๏ วันที่ ๑๕ เดือนออกโคมเบอร์ คฤษต์ศักราช ๑๘๗๔ ตรงกับวันพฤหัศบดี เดือนสิบเอก ขึ้นห้าค่ำปีขฉศก ๑๒๓๖

หนังสือฉบับนี้มิศเตอเอดวาแปล

๏ มิศเตอวิเลียมแฮนรีรีด ขอแจ้งความมายังเจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี แลพระยาภาสะสาปน์กิจโกสล พระยาราโชยสวริยาธิบดี ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินสยามโปรดให้มีอำนาจพูดการที่จะทำสายเตลิกราฟนี้ ด้วยข้าพเจ้าขอยืนข้อความตามที่ข้าพเจ้าเข้าใจในน้อความซึ่งประชุมปฤกษากันวันนี้ ให้เจ้าคุณทั้งสามตรวจดู ถ้าเจ้าคุณเหนถูกต้องแล้ว ข้าพเจ้าก็จะสั่ง

ข้อความนี้ไปตามสายเคลิกราฟ ที่เมืองสิงคโปร์ให้ถึงกัมปนี ที่กรุงลอนดอน เพื่อกัมปนีที่กรุงลอนดอน จะได้ตรวจตรวิตรองดู ฯะ

๏ ข้อ ๑ สายเคลิกราฟตามหัวเมืองฝ่ายสยาม ตั้งแต่ต่อกับแดนอังกฤษนั้น ที่เดนมาขอรับถึงบางกอกแลจากบางกอกถึงแดนเมืองกิกา คอเวอนแมนต์สยามรับธุระจะทำนอง แลจะรักษาไว้ให้เป็นที่ใช้ได้ ฯะ

๏ ข้อ ๒ สิ่งของที่จะใช้ก่อนเคลิกราฟ ลวดอินสุเลเตอแลกัตตาเปอร์ชา แลสิ่งอื่นทั้งปวงที่จะต้องการใช้ คอเวอนแมนต์สยามยอมจะใช้ตามชนิดอย่างที่กัมปนีของข้าพเจ้าได้เหนที่ ฯะ

๏ ข้อ ๓ เมื่อตั้งสายเคลิกราฟนี้ คอเวอนแมนต์สยามยอมจะให้มีคนดูแลนายหนึ่ง เป็นคนคุ้นเคยสมควร แลจะให้คนนี้เป็นคนที่กัมปนีเหนดีเหนชอบ แต่ต้องรับจ้างกินเงินเดือนกับคอเวอนแมนต์ไทย ฯะ

๏ ข้อ ๔ คอเวอนแมนต์สยาม จะตั้งสายลวดสองสายฤๅกว่าสองสาย ให้กัมปนีใช้ตามที่กัมปนีจะต้องการใช้ ตามคำที่กัมปนีจะต้องส่งไปมานั้นมากแลน้อย ฯะ

๏ ข้อ ๕ เมื่อคอเวอนแมนต์สยาม ได้ตั้งสายเคลิกราฟเสร็จแล้ว คอเวอนแมนต์สยามจะเลือกเอาคนชาติยุโรปเปียน คนที่ใช้ได้ที่กัมปนีเหนดี ให้เป็นพวกสำรับดูแลรักษาสายเคลิกราฟ แลส่งคำตามสายเคลิกราฟไปมา จำพวกนี้สำรับเคลิกราฟ คอเวอนแมนต์จะจ้างใช้เงินเดือนให้ ฯะ

๏ ข้อ ๖ กัมปนีต้องรักแรง เวียกเงินค่าส่งหนังสือไปมาตามสายเคลิกราฟ ตามกระบิลธรรมเนียมที่เคยมีเคยเรียกที่อื่น แลส่วนเงินนั้นที่กัมปนีต้องใช้ กับคอเวอนแมนต์สยามกัมปนีต้องใช้ตามธรรมเนียม ที่เรียกว่าอินทนาสอนเนลสิสะเต่ม ฯะ

๏ ข้อ ๗ คอเวอนแมนต์สยาม จะยอมให้กัมปนีใช้สายเคลิกราฟนี้เป็นคอนหนึ่ง - ในสายเคลิกราฟใหญ่ของกัมปนี แลนอกจากกัมปนีนั้น จะไม่ให้ผู้อื่นใช้ ฯะ

๏ ถ้าพูดย่อความเป็นดังนี้ คอเวอนแมนต์สยาม จะตั้งแลจะรักษาสายเคลิกราฟให้เป็นที่ใช้ได้ ตามชอบใจกัมปนีให้ดี แลจะให้กัมปนีใช้สายเคลิกราฟนี้ ไม่ให้ผู้อื่น ให้กัมปนีใช้เป็นที่ยังเกิดผลประโยชน์กับกัมปนี แลกับคอเวอนแมนต์สยามด้วยกัน ตามธรรมเนียมที่เคยมีที่อื่น ข้าพเจ้ามีแต่สิ่งเดียวที่จะชี้แจงต่อไป การส่งหนังสือไปมาตามสายเคลิกราฟคลอดสาย ตั้งแต่เมืองอังกฤษคลอดไปถึงเมืองยอคเมเลีย เป็นการสำคัญยิ่งนัก เพราะฉนั้นกัมปนีคงจะประสงค์แลดูการตั้งเคลิกราฟ แลที่รวรของที่จะใช้ลวดเป็นสำคัญนัก แลต้องมีคนที่รู้คุ้นเคยตรวรตูโดยแจงแรง ที่ ๑ เมื่อยังไม่ขนทุกลงกำปั่น อีกที่ ๑ เมื่อจะตั้งขนบนสายเคลิกราฟ เพื่อจะได้กำหนดตอนลวดที่ไม่ที่จะตัดออกเสีย ข้าพเจ้าไว้ใจว่าซึ่งกัมปนีจะมีใจระวังดูแลก่อนดังนี้ คอเวอนแมนต์สยามจะเทหเป็นที่รักษาผลประโยชน์ของคอเวอนแมนต์สยาม ให้มั่นคงด้วย

วันที่ ๑๕ เดือนออกโตเบอร์ คฤษต์ศักราช ๑๘๗๔ ตรงกับวันพฤหัศบดี เดือนสิบเอก ขึ้นห้าค่ำ ปีรอกสกศักราช ๑๒๓๖ ฯะ

เจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดีตอบฉบับที่ ๑

๏ เจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดีที่พระคลัง เสนาบดีซึ่งว่าการต่างประเทศ แจ้งความมายังมิศเตอร์วิศ ด้วยข้าพเจ้ากับกอมมิศชันเนอร์ ผู้ปฤกษาในการเคลิกราฟ ได้รับหนังสือของท่านในวันที่ ๑๕ เดือนออกโตเบอร์ คฤษตศักราช ๑๘๗๔ มีความเป็นหลายข้อ ในหนังสือของท่านนั้นมีความเหลือพ้นกับการที่ได้ปฤกษา แลพ้นอำนาจกอมมิศชันเนอร์ที่จะยอมตกลงได้ เพราะกอมมิศชันเนอร์มีอำนาจแต่ที่จะปฤกษาให้ตกลงในข้อใดข้อหนึ่งได้ แต่ตามการที่ปรีวิเคาน์ซิล แลเคาน์ซิลออฟสเตตได้ปฤกษาตกลงกันแล้ว จึงจะยอมตามที่ท่านว่ามานี้ไม่ได้ จึงได้พร้อมกันนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ไม่ให้

กอมมิศชันเนอร์เป็นธุระในการเรื่องนี้ต่อไป จึงไปว่ากล่าว ๆ ให้ข้าพเจ้าผู้ว่าการต่างประเทศกรุงสยาม ตอบมาถึงท่านว่าหนังสือซึ่งท่านมีมานั้น เปนที่สำแดงน้ำใจของกัมปนีแล้ว แลเปนที่ประมาทกรุงสยาม คอเวอนแมนต์สยามจะไม่ยอมตามเลย แต่เดิมคอเวอนแมนต์สยามได้คิดจะทำสายเตลิกราฟในแผ่นดินสยาม เพื่อจะให้เปนผลประโยชน์ในการค้าขาย จะไปทางเมืองไซ่งอนฤๅเมืองบีนัง . เพื่อจะให้บ้านเมืองมีความเจริญ แลได้ทราบว่าสายเตลิกราฟทางยุโรปเตรียม จะเปนที่สำคัญแก่อังกฤษ จึงได้ทรงพระราชดำริห์เหนว่า ถ้าจะทำสายเตลิกราฟทั้งนี้ จะมีประโยชน์ที่ได้ผ่านไปในหัวเมืองชั้นในแผ่นดินสยามมาก จะเปนผลประโยชน์แก่หัวเมืองในคราวหลังต่อไปด้วย. แต่คราวนี้แม้พระจะยังไม่เปนประโยชน์กับหัวเมืองฝ่ายขวามสยมาก ก็เหนจะเปนประโยชน์แก่คอเวอนแมนต์อังกฤษมาก แลคอเวอนแมนต์อังกฤษ ก็จะเหนว่ากรุงสยามมีความรักใคร่ ในทางพระราชไมตรีฝ่ายอังกฤษโดยแท้ เพราะจะผูกพันทางพระราชไมตรีให้สนิทโดยยิ่งขึ้นไป จึงได้ทรงชี้แจงปฤกษาในที่ประชุมตกลงพร้อมกัน ว่าควรคอเวอนแมนต์สยามจะต้องทำทางนี้ก่อน คือตั้งแต่เขตรแดนอังกฤษข้างฝ่ายอินเดีย จนถึงเขตรแดนปรอวินสเวลสเลย ความนี้ได้ตกลงแต่เมื่อท่านยังไม่มาถึง ฯ

๏ การเตลิกราฟนี้ คอเวอนแมนต์สยามก็คงจะทำเปนแน่ แต่จะทำเองรักษาด้วยอำนาจของ ไม่หยากจะให้กัมปนีหนึ่ง กัมปนีใดมายังคับการนี้ เพราะเปนการในบ้านเมือง ด้วยหนังสือสัญญากรุงสยามซึ่งทำไว้แก่ต่างประเทศทุกวันนี้ ก็เสียเปรียบมากอยู่แล้ว การในบ้านเมืองคอเวอนแมนต์สยามจะต้องรักษาเอง ให้มีอำนาจเต็มที่จะบังคับการในบ้านเมืองฝ่ายสยาม ถ้ายังไม่ได้แก้หนังสือสัญญาต่างประเทศแล้ว คอเวอนแมนต์สยามจะต้องระวังรักษาการ ซึ่งจะทำหนังสือสัญญากับคนต่างประเทศนั้นโดยยากนัก เพราะหนังสือสัญญาใหญ่นั้นเปนที่ลำบากมาก

๏ คอเวอนแมนต์สยาม จึงจะต้องรักษาอำนาจการเตลิกราฟนี้ไว้ เมื่อถ้ามีกิจเหตุเกี่ยวข้องในราชการ คอเวอนแมนต์สยามเหนควร จะยึดก็จะยึดตามอำนาจ คอเวอนแมนต์สยามไม่ยอมให้กัมปนีหนึ่ง กัมปนีใด มายังคับว่าสายเตลิกราฟต้องทำเปนสายอย่างนั้น ต้องใช้ลวดอย่างนั้น ต้องใช้คนพวกนั้น คอเวอนแมนต์สยามไม่ยอมให้กัมปนีมาตรวจตั้งนี้เลย แลซึ่งท่านจะตรวจสายเตลิกราฟก่อน บันทุกลงเรือยอย่างที่ว่ามาในหนังสือนั้น เหนควรแต่สายที่จมน้ำในทะเล ซึ่งจะตรวจลองดูกับสายลวดที่บนบกนั้น ที่ไหนจะตรวจได้ก่อน เมื่อยังไม่ได้วางบนอินสุเลตเตร์ ก็การซึ่งจะทำสายเตลิกราฟนั้น คอเวอนแมนต์สยาม ไม่ยอมให้กัมปนีของท่านยังคับในการที่จะต่อสายเตลิกราฟ แลคนที่จะใช้ในการเตลิกราฟนั้นเลย เมื่อคอเวอนแมนต์สยามเหนว่าจะใช้ชาวยุโรป ฤๅผู้อื่นที่จะทำสายเตลิกราฟ ก็ตามแต่คอเวอนแมนต์สยามจะเหนควรที่จะใช้ แต่คอเวอนแมนต์สยาม ยังไม่คิดว่าจะทำหนังสือสัญญาเรื่องราคาบอกไปยอกมา เพราะปราชญาหยากจะสิ้นการเตลิกราฟให้รู้ชัดเสียก่อน แล้วจึงจะรัดกัด ตั้งเปนคราว ๆ ต่อภายหลัง ฯ

๏ อนึ่ง คอเวอนแมนต์สยามไม่ยอมให้กัมปนี มีมโนไปลีแลยกสายเตลิกราฟให้ไว้แก่กัมปนีเลย เว้นไว้แต่ในคราวหลังที่จะเหนควร ฯ

๏ อนึ่ง ถ้าสายเตลิกราฟนั้นเสรจแล้ว คอเวอนแมนต์คงจะคิดทำกฎหมายไว้สำรับสายเตลิกราฟ ตามกฎหมายที่ใช้กันในโลกย์ เพื่อจะให้เปนประโยชน์แก่คอเวอนแมนต์อังกฤษ ที่ได้บอกไปมาถึงเมื่อกลอนนี้ แลจะให้เปนประโยชน์แก่ลูกค้าทั่วกัน แต่คอเวอนแมนต์สยาม จะไม่ให้เสียประโยชน์ แลอำนาจในบ้านเมืองของตัวเอง เพราะจะต้องได้สืบสวนดูการสายเตลิกราฟนี้ให้แน่นอนก่อน ถ้าการชัดแล้ว จึงจะคิดทำกฎหมายต่อภายหลัง ฯ

๏ อนึ่ง ซึ่งท่านมีมาในหนังสือว่า ยังจะต้องพูดแต่ข้อเดียว คือด้วยการจะมีสายเตลิกราฟตลอดไป แต่กรุงยุโรปถึงอสเตรียเปนสิ่งสำคัญนัก ต้องให้เปนสายดีที่สุด เพื่อจะไม่ให้มีข้อผิดข้อหนึ่งข้อใดในทางที่ไปมานั้น กัมปนีสร้างที่จะต้องแข็งแลตรวจของทั้งปวง ที่สำรับใช้ต่อสายเตลิกราฟนั้น แลเปนผู้ดูแลในการที่สู่ต่อสายเตลิกราฟนั้นด้วย ข้อนี้กัมปนีจะต้องแข็ง

ให้ ได้นั้น คณะวอนแมนต์สยามเหนว่าไม่ควรจะใช้คำอย่างนี้เลย แลการสัญญาซึ่งทำนว่ามานั้น เหนว่าไม่เปนยุติธรรมเลย การซึ่งคณะวอนแมนต์สยามจะรับทำ สายเตรีกราฟทางนี้นั้น ก็เพราะรักทางพระราชไมตรีกรุงอังกฤษ แต่ซึ่งจะปล่อยให้ กัมปนีหนึ่ง กัมปนีใด มายังคับประมาทคุมแหงนั้นไมยอม ๐ ถ้าจะเอาตามหนังสือที่ท่านมีมานั้น ก็ให้กัมปนีทำสายเตลิกราฟทางทเล ดังท่านพูดกับกรมมิศชันเนอร์ ว่าเกิมกัมปนีจะคิดทำสายเตลิกราฟในทเลเหนจะดีกว่า ๐ การที่คณะวอนแมนต์สยามจะทำสายเตลิกราฟนั้น คิดจะจ้างคนอังกฤษ ซึ่งชำนาญในการต่อสายเตลิกราฟ มาเปนผู้ต่อแลทำการนั้น ๐ อนึ่งเครื่องที่จะใช้ คณะวอนแมนต์สยามก็คิดจะซื้อที่มีของอังกฤษ เพราะคนอังกฤษซึ่งเปนผู้รักซื้อของหลวงมาแต่ก่อนนั้น ก็ได้รักซื้อแต่ของที่ดีส่งมาทั้งนั้น คณะวอนแมนต์สยามจึงได้ไว้ใจ ว่าผู้นั้นคงจะซื้อของที่สมควรจะใช้ ในการเตลิกราฟนั้นให้ดีได้ทั้งสิ้น ๐ แจ้งความมาณวันพุธ เดือนสิบเอด ขึ้นสิบเอดค่ำ ปีจอสัปตศก ตรงกับวันที่ ๒๑ เดือนออกโตเบอร์ คฤษต์ศักราช ๑๙๗๔ ปี ๐

มิศเตอริศ มีมาณบับที่ ๒

๐ มิศเตอวิเลียมแฮนรีวิศ ขอคำนับมายังเจ้าพระยาภาณุวงษมหโกษาธิบดี ด้วยข้าพเจ้าได้รับหนังสือของเจ้าคุณลงวัน ๒๑ ค่ำเดือนออกโตเบอรนั้น ข้าพเจ้ามีความยินดียู่ หาได้เข้าใจโดยดีไม่ ความที่เจ้าคุณเขียนมาในหนังสือนั้น หนังสือที่ข้าพเจ้ามีไปถึงกำมิศเนอร์ฉบับก่อน เปนแต่หนังสือตางข้าพเจ้าได้เขียนไว้ ในต้นหนังสือนั้นเอง แจ้งความตามที่ได้ให้ข้าพเจ้าเข้าใจ ว่าท่านกำมิศเนอกับข้าพเจ้าได้เห็นพร้อมใจกันแล้ว เมื่อประชุมพูดกัน ความในหนังสือของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าได้คัดออกจากจดหมายเดือนใจ ที่มิศเตอร์เอดเวิศได้เขียนไว้เมื่อขณะประชุมกัน แลท่านมิศเตอร์จันดเลยู่ล่วมได้อ่านลอกหนังสือจดหมายนี้ด้วย แลมิศเตอร์จันดเลยก็เหนถูกด้วย แลว่ากับข้าพเจ้าว่าการที่ได้ตกลงกันนี้ เปนการเรียญคืนแล้ว เมื่อกำลังพูดกันอยู่ไม่ให้ข้าพเจ้าเข้าใจ ว่าข้าพเจ้าพูดสิ่งใดเปนความเกลือคลแลไม่ชอบ ข้าพเจ้าได้มีความปราฐนาโดยกำลังแต่เท่านี้ จะได้ช่วยกำมิศเนอทำ ซึ่งข้าพเจ้าได้เห็นแล้ว แลยังเหนว่าจะเปนการตกลงกัน มีประโยชน์แก่ประเทศสยามทุกสิ่ง แลซึ่งข้าพเจ้าหมายจะช่วยดังนี้เหนว่าท่านกำมิศเนอได้ยอมรับเปนการดีแล้ว ด้วยเจ้าคุณแลท่านกำมิศเนออีกสองนายนี้ ก็ได้สันเดงการไมตรีกับข้าพเจ้าเมื่อข้าพเจ้าลาไปบ้านครั้งนี้โดยชื่นบาน ตั้งแต่ข้อ ๑ ถึงข้อ ๗ ที่ข้าพเจ้าได้จดลง ให้หนังสือของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าไม่ได้หมายว่าจะให้ข้อเหล่านั้น เปนข้อสัญญากับกัมปนีหยากจะรบรัดคณะวอนแมนต์ไทยให้ทำตาม แลข้าพเจ้าไม่ทรายที่แปลหนังสือของข้าพเจ้าอย่างไร จึงจะได้ความดังนั้น ด้วยข้าพเจ้าคิดว่าข้อเหล่านี้กำมิศเนอยอมแล้ว ข้าพเจ้ามีความปราฐนาจะไม่ให้คณะวอนแมนต์ไทย คิดการให้เปนที่น่ากลัวจะเสียประโยชน์ แลข้าพเจ้าคิดว่าการซึ่งคนชำนาญคุ้นเคยการจะดูแล จะเปนการประโยชน์แก่คณะวอนแมนต์ไทย มิใช่ว่าจะเปนการเสียประโยชน์ ๐

๐ อนึ่งซึ่งว่าข้าพเจ้าหมายการ เปนที่ประมาทแก่กรุงสยาม แลจะบังคับคณะวอนแมนต์สยามด้วยนั้น การที่ข้าพเจ้านหว่า ซึ่งข้าพเจ้าเคยเกี่ยวข้องในกรุงเทพ ๆ ตั้งแต่ ๑๕ ปีมา แล้วเปนการโมครี ก็ควรจะอดแก่ตัวข้าพเจ้าได้ ในการที่กล่าโทษดังนั้น แลให้รู้ว่ากล่าวไม่ถูก แลข้าพเจ้าไม่ทรายว่า ข้าพเจ้าได้ใช้คำใดที่จะให้ข้าใจดังนั้น ๐

๐ ข้าพเจ้าได้พิเคราหนหนว่า เมื่อมีกัมปนีทำการพร้อมใจกันกับคณะวอนแมนต์ไทย ในการที่จะสำรวจสายไยที่ส่งคำไปมาเปนทางสำคัญ จะเปนที่ให้การวัฒไคร่ของกรุงสยามกับกรุงปริดเตนผูกสนิทกัน ในหนังสือของข้าพเจ้า ๆ มิได้เขียนสิ่งไรว่าไม่หยากจะให้คณะวอนแมนต์ไทย รักษาสายเตลิกราฟบังคับการเอง ๐

๐ ในหนังสือของข้าพเจ้า การที่จะให้คนผู้ใดส่งของที่จะใช้ในการเตลิกราฟ ข้าพเจ้าหาได้ว่าถึงการส่งของเลยไม่ ข้าพเจ้าได้ว่าแต่เท่านี้ ว่ากัมปนีจะใช้สายเตลิกราฟไปถึงเมืองฮองคะเดเลย ก็จะมีใจปรารพฤติตามที่ควรจะมีในการดูแลของที่จะใช้นั้น เปนของอย่างดีแลได้ ใช้โดยดี

๑ คำในหนังสือของข้าพเจ้าที่อังกฤษเรียกว่า เบอชิวสสะเด็นนั้น (ลำเนาของเจ้าคุณแปลว่าแร่งให้จงได้) ในหนังสือข้าพเจ้าคำแบอชิวสสะเด็นนี้ มิแต่ใจความตามที่ว่ามาแล้วเดี๋ยวนี้เท่านั้น คำที่ข้าพเจ้าเขียนไว้ที่ปลายหนังสือของข้าพเจ้าก็สำแดงความว่า เมื่อข้าพเจ้าเขียนคำในขบนั้น มิได้คิดเลยว่าจะแนะนำเปนที่ยังคับคอแวดแมนผู้ไทย ฤๅแจ้งความที่ไม่เปนธรรม จะ

๑ บัดนี้ข้าพเจ้าไว้ใจว่า เมื่อได้อ่านคำแก้ความนี้ของข้าพเจ้าแล้ว ที่ข้าพเจ้าไว้ใจว่าได้สำแดงให้ชัดว่า หนังสือฉบับก่อนของข้าพเจ้านั้นไม่ได้เข้าใจกัน ก็ไว้ใจว่าสมเดจพระเจ้าแผ่นดินสยาม จะโปรดอนุญาตให้คิดการนี้ใหม่ ให้เปนตกลงกันสำเรจการนี้ ให้เปนที่ภอใจด้วยกันทั้งสองฝ่ายดีกว่าเดี๋ยวนี้ คำนิยมมาณวันพฤหัศบดี เดือนสิบเอด ขึ้นสิบสองค่ำปีจอฉศก จะ

เจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดีตอบฉบับที่ ๒

๑ เจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี ผู้ว่าราชการต่างประเทศ ขอแจ้งความมายังมิศเตอวิเลียมแอนริศให้ทราบ ด้วยข้าพเจ้าได้รับหนังสือของท่านลงวันที่ ๒๒ เดือนออกโตเบอร์ มีความหลายประการ ข้าพเจ้าได้นำขึ้นทูลเกล้า ๆ ถวายแดพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงทราบแล้วทุกประการ โปรดเกล้า ๆ ให้ข้าพเจ้าแจ้งความมายังท่านให้ทราบ ซึ่งท่านว่าหนังสือของท่านฉบับก่อนไม่ได้เข้าใจกัน บัดนี้ไว้ใจว่าสมเดจพระเจ้าแผ่นดินสยาม จะโปรดอนุญาตให้คิดการแก้ไขใหม่ ให้เปนที่ตกลงกันนั้น ทรงพระราชดำริห์หนว่า ไม่ควรจะตั้งอยมมิตติอีก ด้วยหนังสือของท่านเปนพยานชัดเปนแน่แล้วว่าในการพูดปฏิญาณกันนั้น เปนที่ให้บังเกิดความสงไสยเนการไม่เข้าใจกัน แลคำปฏิญาซึ่งมิศเตอวุดได้จดหมายไว้นั้น มิได้บอกข้อความที่ได้พูดกันนั้นให้กว้างตลอดข้าพเจ้าได้มีจดหมายลงวัน ๒๑ เดือนออกโตเบอร์ ได้ชี้แจงความคิดของคอแวดแมนต์สยาม มาให้ท่านทรายแล้วคือว่าสายเตลิกราฟในแผ่นดินสยามนั้น คอแวดแมนต์สยามจะอุสาห์ก่อสร้าง แลจะจัดแจงดูแลรักษาของให้เปนคุณเปนประโยชน์ทั้งของคนลูกค้าผู้อื่น ๆ ทั่วไป แลเพื่อให้อังกฤษแลอเมริกันบอกไปมากันตลอดเปนต้น แต่คอแวดแมนต์สยามยังไม่หยากจะสัญญาตกลงกัน ในข้อที่จะใช้สายเตลิกราฟนั้น เพราะหยากจะสืบความให้รู้บ้างก่อน แต่เหนว่าจะไม่ยอมตั้งมะโนไปสิเลย อนึ่งคอแวดแมนต์สยามตั้งใจว่าจะทำสายเตลิกราฟในแผ่นดินสยามให้เปนสายสมควร จะติดต่อกับสายของคอแวดแมนต์ปรีตติศอินเดีย ซึ่งคอแวดแมนต์ปรีตติศอินเดียใช้ตลอดนั้น เพื่อจะได้คิดต่อบอกให้ตลอดถึงกัน อนึ่งคอแวดแมนต์สยาม ยังจะสืบเรื่องอินเดนแนตชอนแนลสิเตม แลจะสืบในหนังสือสัญญา ซึ่งคอแวดแมนต์ต่างประเทศได้ทำไว้แก่กัมปนีสายเตลิกราฟ ถ้าสืบได้ความแล้วจึงจะตริตรองในข้อที่จะทำหนังสือสัญญากับกัมปนีของท่าน อนึ่งหยากจะได้ถ้อยคำหนังสือสัญญา ซึ่งคอแวดแมนต์ต่างประเทศที่ได้ทำหนังสือสัญญาต่อสายเตลิกราฟกับกัมปนีของท่านเสียนั้น เปนต้นคือหนังสือสัญญาคอแวดแมนต์ออฟอินเดีย ๑ หนังสือสัญญาคอแวดแมนต์ นิเทอร์แลนอินเดีย ๑ หนังสือสัญญาคอแวดแมนต์เดอร์กี ๑ หนังสือสัญญาคอแวดแมนต์เบอร์เซียน ๑ สัญญาเมืองข้างนี้หยากจะได้ทราบ จะได้ตริตรองดูตามการที่ควร ขออย่าให้ท่านนึกเลยว่าคอแวดแมนต์สยามจะกลัวความลำยาก ที่จะทำสายเตลิกราฟนั้น คอแวดแมนต์สยามคงจะทำสายเตลิกราฟในแผ่นดินสยามเปนแน่ แจ้งความมา ณวันอังคาร เดือนสิบเอด แรมสองค่ำ ปีจอฉศก ตรงกับวันที่ ๒๗ เดือนออกโตเบอร์ คฤษตศักราช ๑๘๗๔ ปี จะ

บอกเมืองสมุทปราการ

๑ ณวันเสารเดือนสิบเอด แรมสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศกศักราช ๑๒๐๓๖ มีใบบอกมาแต่เมืองสมุทปราการฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นความว่า กำปั่นบารกชื่อไทมวนซิตี กับกันยังกฤษชื่อสุเมกแจ้งความว่า . พระยาโชฎึกราชเสรฐีแต่งไปค้าเมืองฮ่องกง กลับเข้ามามีสินค้าต่าง ๆ คนซึ่งมาในลำเรือกับกันตันหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๒๐ คน มีปืน ๔ บอก ไม่มีกินตำมาแต่เมืองฮ่องกง ๓๖ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคารเดือนสิบเอดแรมสองค่ำปีจอฉศก จะ

◎ กำปั่นยารกชื่อยุทินมา จีนอุ่นเชื่อนเจียดนายเรือแจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างจีนหัวสงฆการุงเทพ ฯ มีเสื้อกระรูก ๘๑๐ กุลีมีบ้น ๔ บอกมีคนทำ ๒ ถังคนซึ่งมาในลำเรือจีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๒๖ คนมา ๑๘ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธเดือนสิบเอดแรมสี่ค่ำ ปีขอฉศก

◎ กำปั่นสกุนเนอชื่อดานเรก กัปตันฝรั่งเศสแจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างจีนเซนเรกกันปนีณการุงเทพ ฯ มีไม้กระดาน ๓๖ แผ่นมีสินค้าต่าง ๆ ๑๓๙ หีบมีบ้น ๔ บอกคนซึ่งมาในลำเรือ กัปตันคนหน กลาสี ๑๙ คนมา ๒๔ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธเดือนสิบเอดแรมสี่ค่ำ ปีขอฉศก ฯ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

◎ หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ตีพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มีได้จาก ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งราคาถึง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านอีกหนึ่ง ค่าจ้างถึงตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเถญ ฯ

◎ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ตีไว้ใช้ในราชการ จนถึงพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพเจ้านึกว่า ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างก็ไม่ได้นึก จะต้องการทายบ้าง ก็จะไม่มีที่หาได้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใดซึ่งอยากจะทายราชการให้สิ้นเยียดบ้าง ข้าพเจ้าได้รักสมุดนี้ไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ตามประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกฮึก ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

◎ พระราชบัญญัติคนาน์ซิล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
◎ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน ทองวัฒากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
◎ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท
◎ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท
◎ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอะเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรัยซิล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้านายรวมแปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท
◎ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเบียรอายุ ลูกภาษลูกไทย ราคาเล่มละสองสลึง ฯ

หนังสือสอนเด็ก

ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้หัดวงสารประเสริฐกิตติ์ขึ้นใหม่

◎ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
◎ วาหนิติกิจ ราคา เล่มละบาท
◎ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท
◎ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมแปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
ถ้าสั่งเล่มนี้รวมเยบแปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท
◎ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท
◎ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

◎ กลสัคริมเลยัญชะราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท
◎ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท
◎ ยีศาปกรณ์ มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท
ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังเถญ

หนังสือพิมพ์ราชการแผ่นดิน

ประกาศขายหนังสือพิมพ์ราชการ

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๒๗๓ วันอาทิตย เดือน ๑๒ แรม ๖ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๒๙

แจ้งความข้าหลวงรักษาความเมืองลาว

๏ ด้วยหนังสือสัญญากรุงสยาม ซึ่งทำไว้กับอินเดีย เมื่อจุลศักราช ๑๒๓๕ ว่าจะตั้งข้าหลวงกรุงเทพ ฯ ขึ้นมาอยู่ณเมืองเชียงใหม่สำรับจะได้ชำระความหม่าตองชู คนในสังกัดอังกฤษแลต่างประเทศ ซึ่งจะมาค้าขายณเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูนไชย เมืองนครลำปาง เพื่อจะมิให้ได้ความลำบากกดขี่ให้เป็นที่มัวหมองทางพระราชไมตรี บัดนี้ถึงระดูแล้งควรที่ข้าหลวงจะขึ้นไปได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้พระนรินทรราชเสนี ซึ่งเป็นปรีวีเคาน์ซิลลอร์เป็นข้าหลวงที่หนึ่ง หลวงสนิทพิทักษกรมหาดไทยเป็นข้าหลวงที่ ๒ นายหนึ่ง ขึ้นไปตั้งอยู่ณเมืองเชียงใหม่ มีตราสำรับตำแหน่ง ๒ ดวง ประจำจตุดวงหนึ่ง ประจำครั่งดวงหนึ่ง ในดวงกลางเป็นตราแผ่นดินตามดวงธรรมดาหนังสือไทยว่า "ข้าหลวงสำรับเมืองลาวเฉียงณเมืองเชียงใหม่" แต่ดวงประจำครั่งนั้นไม่มีพระแสงมีแต่ดวงตราแลหนังสือรอบเหมือนดวงใหญ่ ข้าหลวงทั้งสองนายแลขุนหมื่นเสมียนทนายไพร่ ซึ่งขึ้นไปนั้นโปรดพระราชทานเงินเดือนเงินปีทั้งสิ้น เพื่อจะมิให้คิดหาผลประโยชน์ในการกดขี่ความ แลเบียดเบียนพวกเมืองลาวให้เสียความยุติธรรม แลได้ความเดือดร้อนได้ จะได้ประพฤติให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติ ซึ่งพระราชทานสำรับตัวข้าหลวงนั้นทุกประการ จำนวนเงินนั้นคือ

๏ ที่หนึ่ง ปีละ ๖๐ ชั่ง ที่สอง ปีละ ๑๐ ชั่ง รวม ๗๐ ชั่ง ล่ามพม่าหนึ่ง เดือนละ ๕ ตำลึง ปีหนึ่ง ๓ ชั่ง เสมียน ที่หนึ่ง ๒ เสมียน ที่สอง ๒ รวม ๔ คน ๆ ละ ๗ ตำลึงกึ่ง เดือนหนึ่ง ชั่ง ๑๐ ตำลึง ปีหนึ่ง ๑๗ ชั่ง ขุนหมื่น ที่หนึ่ง ๗ ขุนหมื่นที่สอง ๖ รวม ๑๔ คน ๆ ละ ๓ ตำลึง เดือนหนึ่ง ๒ ชั่ง ๒ ตำลึง ปีหนึ่ง ๒๕ ชั่ง ๔ ตำลึง ไพร่ ที่หนึ่ง ๑๒ ไพร่ที่สอง ๑๐ รวม ๒๒ คน คนละ ๒ ตำลึง เดือนหนึ่ง ๒ ชั่ง ๔ ตำลึง ปีหนึ่ง ๒๖ ชั่ง ๘ ตำลึง รวม ๗๒ ชั่ง ๑๒ ตำลึง รวม ๑๖๒ ชั่ง ๑๒ ตำลึง ซึ่งโปรดพระราชทานเท่านี้นั้นเพราะยังไม่ทราบว่า การจะมากน้อยประการใด เมื่อการเป็นประการใดแล้ว จึงจะโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเพิ่มเติมต่อภายหลัง อนึ่งถ้าการซึ่งเป็นราชการแผ่นดินจะต้องใช้เงินทองมากน้อยประการใดนั้น จะโปรดพระราชทานให้ต่างหาก แต่ข้าหลวงซึ่งโปรดเกล้า ฯ ตั้งครั่งนี้นั้นไม่เป็นตำแหน่งกองกึ่งกัดกัวไปจนกรายเท่าสิ้นชีวิตร จะทรงผลัดเปลี่ยนไปตามกำหนด จะไม่เลือกว่าคนกรมใดหมู่ใด ถ้าทรงเทนควรว่าจะใช้ได้ ก็จะตั้งไปตามควร เมื่อกลับมาถึงกรุงก็คงรับราชการไปตามกรม เมื่อออกจากกรมไปเป็นข้าหลวงก็ต้องขาดจากกรมเดิม เหมือนเลื่อนที่ไปเหมือนกัน ไม่ต้องขึ้น

กรมเดิม ต้องขึ้นกรมใหม่ ซึ่งตัวได้รับตำแหน่ง ซึ่งทรงพระราชดำริห์ รักษังนั้นเพราะเพื่อระมิให้เสียราชการ เพราะกิดหมู่กิดกรม เพื่อจะได้เปนแบบอย่างในราชการต่อไปภายน่า ให้ข้าราชการทั้งปวงทราบการตามความนี้เถิด ฯะ

พระราชบัญญัติ
สำรับข้าหลวงชำระความหัวเมือง

๏ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว

สมเดจพระปรมินทรมหาภูมิพลาดุลยเดชบรมนาถบพิตร พระปรเมนทรมหามงกุฎ บุรุษยรัตนราชวิวงษวรุตมพงษบริพัตร วรจักรีราชนิกโรดม ชาตุรันตบรรมมหาจักรพรวัติราชสังกาศ บรมธรรมมิกมหาราชาธิราชบรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าจ้าแผ่นดินสยาม รัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษซึ่งได้ปะติษฐาน แลทำรงสิริราชสมบัติรัตนราโชยมหัศวริยาธิบัติ ณกรุงเทพมหานครบวรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยามหากิลกภพนพรัตนราชธานีบูรีรมย์ อุดมราชนิเวศมหาสถาน ซึ่งเปนพระราชธานีมหานครใหญ่ ในราชธานาจักรแคนสยามฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ เปนบรมราชธิราชอันใหญ่ในประเทศที่ใกล้เคียง • คือลาวกะเหรี่ยงมลายูประเทศอื่น ๆ ผู้ทรงพระคุนธรรมอันมหาประเสริฐ เสดจออกประทับเหนือพระบรมราชอาศนภายใต้พระมหาเสวตรฉัตรมณฑปอันงดงามรินทรวินิจนัย มหัศวริยพิมาน โดยสฐานอุดราภิมุข พร้อมด้วยพระบรมวงษานุวงษ และอัคมหาเสนาธิบดีมุขมนตรี กระวิจจะดิราชปโรหิตโหราจารย ฝ่ายทหารพลเรือน เฝ้าน้องอาทบงราชมาศพร้อมกัน จึ่งมีพระบรมราชโองการมาพระวัน พฤหัสบดีสุริยคติมาศ ดำรัศเหนือเกล้า ๆ ว่า กรุงสยามกับกรุงอังกฤษได้ทำหนังสือสัญญาแรบูทางพระราชไมตรีไว้ต่อกันทั้งสองฝ่าย ลูกค้าไปมาค้าขายในพระราชอาณาจักร ก็หางเหตุการเกี่ยวข้องข้อความใหญ่ไม่ แต่เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนครลำปาง กับเมืองพง่าเรี่ยเปนฝ่ายอังกฤษ จะกระแคนต่อติก ลูกค้าฝ่ายอังกฤษไปมาค้าขายแลมาตั้งภักไม้ออนค้า อยู่ในจตุสดมภ์เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนครลำปาง ก็มีโดยมาก มักเปนความเกี่ยวข้องกัน กระลาการเมืองเชียงใหม่จะระภักสินก็หาถูกต้องตามพระราชกำหนดกฎหมายแลข้อหนังสือสัญญาไม่ จึ่งได้มีความใหญ่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่อยู่เนือง ๆ ควรให้ข้าหลวงขึ้นไปเปนตระลาการจะระภักสิน คนจรต่างประเทศที่เปนความกับคนจรเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนครลำปาง ให้เปนแบบอย่างถูกต้องตามพระราชกำหนดกฎหมาย แลข้อหนังสือสัญญา แต่ทรงพระวิจิกว่าข้าหลวงซึ่งขึ้นมาเปนตระลาการจะระความเมืองเชียงใหม่ เกลียกจะทำการผลีผลาม ให้เสนหาพระยาลาวจอมเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนครลำปาง มีความร้อนรนต่าง ๆ จึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาภูธราไธยที่สมุหนายก กับที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ตั้งพระราชบัญญัติขัดเปนข้อไว้สำรับข้าหลวงซึ่งเปนตระลาการจะระความ ศาลต่างประเทศณเมืองเชียงใหม่ ให้ประกำตามข้อพระราชบัญญัติทุกข้อทุกประการ ฯะ

๏ ข้อ ๑ ว่า ข้าหลวงผู้ขึ้นมาเปนตระลาการศาลต่างประเทศอยู่ณเมืองเชียงใหม่นั้น ถ้าคนอังกฤษฤๅชาวยุโรปแลพม่าของชูบันดาที่เปนสัปเยาอังกฤษไปมาค้าขาย ตั้งภำมาหากินอยู่ณเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนครลำปาง ถ้าจะมีคดีเกี่ยวข้องพ้องหาความต่อแสนท้าวพระยาลาว แลจอมเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนครลำปาง ให้ท่านเรื่องราวมายื่นต่อข้าหลวงซึ่งเปนตระลาการศาลต่างประเทศนั้น ก็ให้ตระลาการรับจะระตัดสินความของคนสัปเยาอังกฤษผู้ที่มาพ้องหานั้น โดยยุติธรรมตามกฎหมายารุงสยาม แลข้อหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีซึ่งกรมวอนแมนต์ฝ่ายยุโรปได้ทำไว้ต่อกรุงสยาม แลสัญญาซึ่งราชทูตออกไปลำต่อไปสยยมณเมืองกะลาตางทุกประการ ฯะ

๏ ข้อ ๒ ถ้าคนสัปเยาอังกฤษจะพ้องคันจ้านครเชียงใหม่ก็ให้ข้าหลวงตระลาการศาลต่างประเทศนั้น มีรดหมายถึงจ้านครเชียงใหม่ให้ทราบ เจ้านครเชียงใหม่จะแต่งให้ขุนหลานญาแสนท้าวพระยาลาวไปว่าความแทนตัวเจ้านครเชียงใหม่ก็ได้ ฯะ

๏ ข้อ ๓ ว่า ถ้าคนในสัปเยาอังกฤษจะพ้องเจ้านายฤๅแสน

ท้าวพระยาลาว ก็ให้ข้าหลวงมีหมายไปถึงเจ้านครเชียงใหม่ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงษ เจ้าราชบุตรว่าเจ้านายคนนั้น แลแสนท้าวพระยาลาว มีคะดีเกี่ยวข้องให้เจ้านครเชียงใหม่บังคับให้ผู้ที่ต้องคะดีนั้นมาว่าความ ฤๅจะแต่งทนายมาว่าความแทนตัวก็แต่งได้ ถ้าเปนโพ้นสราษฎรของเมืองที่ไม่มีบันดาศักดิ์ จะแต่งทนายว่าความแทนตัวไม่ได้ ถ้าผู้ต้องคะดีอยู่ใกล้ให้ส่งในกำหนด ๓ วัน ๕ วัน ถ้าทางไกลให้ส่ง ๗ วัน ๑๕ วัน ฯะ

◎ ข้อ ๔ ถ้าเจ้านายบุตรหลาน แลญาติพี่น้องของยหญิงของเจ้านครเชียงใหม่ก็ดี แลแสนท้าวพระยาลาวซึ่งต้องคะดี ถ้าจะแต่งทนายว่าความแทนตัว ให้กระลาการเรียกอาหนังสือทนายมากับเจ้านาย แลแสนท้าวพระยาลาวผู้ที่ต้องคะดีนั้นไว้ ให้มั่นคงว่าทนายผู้ที่ว่าความแทนนั้น ว่าความแพ้ด้วยว่าความชะนะก็ชะยอมชะนะด้วย ฯะ

◎ ข้อ ๕ ความของคนสัญชาติอังกฤษจะฟ้องชาวเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนครลำปางก็ดี แลลาวจะฟ้องคนสัญชาติอังกฤษก็ดี เมื่อกระลาการพิจารณาความนั้นเสรจลำนวนแล้วตัดสิน ถ้าคนสัญชาติอังกฤษเห็นหนังสือเดินทางสำรับตัวจะไม่ยอมก็ให้กระลาการ มีหนังสือชี้แจงข้อความไปถึงกระลาการอังกฤษซึ่งตั้งอยู่ที่ยองสลินถ้าไม่ตกลงกัน ก็ให้กระลาการศาลต่างประเทศเมืองเชียงใหม่ มีหนังสือยอกแสดงเรื่องความลงมายังกรุงเทพ ฯ ให้พนักงานจะได้ว่ากล่าวกับกงสุลอังกฤษให้ตกลงกัน ฯะ

◎ ข้อ ๖ ให้เจ้านครเชียงใหม่ จัดคนของเมืองเชียงใหม่ที่รู้จักราชการให้ผลัดเปลี่ยนกัน มาคอยรับใช้สำรับถือหมายละ ๔ คน แลผู้ที่ถือหมายไปนั้น ให้มีคนของข้าหลวงกำกับไปด้วยจะได้เปนพยานกัน ฯะ

๒ ข้อ ๗ ให้เจ้านครเชียงใหม่ นครลำปาง เจ้าเมืองลำพูน จัดเจ้านายบุตรหลาน ฤๅแสนท้าวพระยาลาวมารับฝึกหัดในการที่ชำระความศาลต่างประเทศ เมืองละ ๒ นาย ๓ นาย จะได้รู้เย่างธรรมเนียมในการที่ชำระความ ของชาวต่างประเทศไว้ จะได้รับราชการรักษาบ้านเมืองต่อไป ฯะ

◎ ข้อ ๘ ให้เจ้านครเชียงใหม่ จัดคนชาวเมืองเชียงใหม่ที่เปนกองตระเวน มาอยู่รักษาวังเหตุการบ้านที่ข้าหลวงอยู่ แลศาลที่ชำระความนั้นให้สมอ จัดละ ๒๐ คน ลำวัยจะได้ใช้สอยราชการทั้งปวงต่อไป ฯะ

◎ ข้อ ๙ ค่าธรรมเนียม ให้เรียกเอาแก่โจทย์จำเลย ตามสมควร ห้ามอย่าให้เรียกเกินขึ้นไปเปนอันขาดทีเดียว แลเงินค่าธรรมเนียมนั้น ให้เก็บไว้เปนของหลวง สำรับศาลต่างประเทศอยู่ณเมืองเชียงใหม่ แล้วให้ข้าหลวงกระลาการศาลต่างประเทศ พร้อมด้วยเจ้านครเชียงใหม่ มีหนังสือยอกข้อราชการเมืองเชียงใหม่ แลส่งฉบับความที่ฟ้องใหม่ชำระไปแล้ว แลยังค้างอยู่กับค่าธรรมเนียมความ จงเร่งยังกรุงเทพ ฯ เดือนละครั้งเสมอทุกเดือน ฯะ

◎ ข้อ ๑๐ ข้าหลวงผู้ที่เปนกระลาการศาลต่างประเทศ ชำระความอยู่ณเมืองเชียงใหม่นี้ ถ้ามีการที่จะศึกแลราชการแผ่นดิน ให้ข้าหลวงเอาเปนธุระดูแลว่ากล่าวให้สมควร ชอบด้วยราชการแผ่นดิน ถ้าคนชาวเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนครลำปาง เปนความกันของไม่เปนธุระของข้าหลวง สุดแต่เจ้านายแสนท้าวพระยาลาว เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนครลำปาง จะชำระว่ากล่าวกันตามระบบเมือง ฯะ

◎ ข้อ ๑๑ ห้ามมิให้ข้าหลวงผู้เปนกระลาการ แลสมุหนทายรับสินบนเข้าด้วยฝ่ายโจทย์ ฝ่ายจำเลย แลห้ามมิให้ข้าหลวงผู้ซึ่งเปนกระลาการแลสมุหนทาย รับของกำนันผู้ที่มีคะดีเกี่ยวข้องเปนโจทย์จำเลยซึ่งเปนความแก่กัน แลมิให้ทำอุบายต่าง ๆ ที่จะให้เกิดผลประโยชน์ในทางความนั้น ทุกประการ ฯะ

๏ ข้อ ๑๒ ห้ามมิให้ข้าหลวงเสมียนทนาย ซื้อขายสินค้าต่าง ๆ หาผลประโยชน์ ผิดอย่างธรรมเนียมข้าหลวงเสมียนขึ้นมาชำระความ และห้ามมิให้ข้าหลวงเสมียนทนาย เล่นไพ่ เล่นโป เล่นถั่ว ฤาเล่นการพนันต่าง ๆ เสพสุราให้มาขนเสียสติ และสูบฝิ่นกินฝิ่น ฯะ

๏ ข้อ ๑๓ ห้ามมิให้ข้าหลวงกับเสมียนทนาย รื้มีธุระอยู่ในการที่ชำระความนั้นมีภรรยา เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองนครลำปาง • ถึงจะมีผู้ยกบุตรสาว น้องสาว หลานสาว และญาติพี่น้องให้ โดยความสุจริต มิให้คิดเป็นสินจ้างสินบน ก็ห้ามมิให้รับเป็นอันขาด ฯะ

๏ ข้อ ๑๔ กิจธุระที่เป็นการในบ้านเรือนของข้าหลวง และการงานทั้งปวงถึงเป็นธุระอื่นมิใช่เป็นราชการ ก็ให้ข้าหลวงใช้คนไพร่ที่ขึ้นไปด้วยจากกรุงเทพ ฯ ถ้าจะไม่ใช้คนไพร่ที่ขึ้นไปด้วย ก็ให้จ้างจากบ้านของเมือง ใช้เป็นมูลค่าตามการหนักการเบา ห้ามมิให้กะเกณฑ์ขอรังควานเอาคนเชียงใหม่ และเจ้านายเสนท้าวพระยาลาว ฯะ

๏ ข้อ ๑๕ เจ้านายเสนท้าวพระยาลาว ราษฎรชาวบ้านชาวเมืองจะฟ้องหาว่าไทยเสมียนทนาย ข่าวไพร่ของข้าหลวงก็ดี ถ้าเสมียนทนายข่าวไพร่ของข้าหลวง จะฟ้องเจ้านายเสนท้าวพระยาลาว และราษฎรชาวบ้านชาวเมืองก็ดี ก็ให้ไปฟ้องร้องกันยังสนามที่ชำระความสำรับเมือง ถ้าลาวจะฟ้องโดยพวกข้าหลวง ก็ให้ข้าหลวงส่งตัวผู้นั้นคนนั้นไปว่าความยังสนาม ที่ชำระความสำรับเมืองโดยเร็ว ถ้าพระยาเมืองเชียงใหม่ ชำระความนั้นเสร็จสำนวนแล้ว ให้เจ้านายเสนท้าวพระยาลาว ให้ผู้ที่เป็นเจ้าพนักงานชำระความนั้น นำความมาแสดงต่อข้าหลวง ให้ข้าหลวงปฤกษาด้วยเจ้านายเสนท้าวพระยาลาว เหมพร้อมกันแล้ว ความนั้นจึงตกลงเป็นแพ้ชะนะกันได้ ถ้าข้าหลวงกับเจ้านายเสนท้าวพระยาลาวเหนความไม่ตรงกัน ก็ให้มีหนังสือบอกส่งแต่ละฝ่ายนำสำนวนลงมากรุงเทพ ฯ เจ้าพนักงานจะได้ตัดสินชี้ขาดไปให้เป็นอันตกลงแล้วแก่กัน ฯะ

๏ ข้อ ๑๑ ผู้ซึ่งจะรับราชการ ขึ้นมาเป็นตระลาการศาลต่างประเทศอยู่เมืองเชียงใหม่นั้น ให้อุสาห์ประพฤติการตามพระราชบัญญัติทั้งปวงทุกข้อ ให้วันการที่ไม่ควรจะประพฤติ ที่เป็นการห้าม ในพระราชบัญญัติทั้งทุกประการ และผลประโยชน์สิ่งอื่น ๆ ซึ่งโปรดเกล้าห้ามเสียนั้น เพราะทรงพระมหากรุณาโปรดพระราชทานเงินเดือน ให้รับพระราชทานเหนว่ากตสมควรอยู่แล้ว • ถ้าผู้ซึ่งเป็นข้าหลวงเสมียนทนายข่าวไพร่ไม่ประพฤติตามพระราชบัญญัตินี้ ล่วงพระราชบัญญัติไปข้อหนึ่งข้อใดก็ดี ถ้าชำระได้ความจริงแล้ว จะลงพระราชอาญาตามพระราชกำหนด จะได้เป็นแบบอย่างแก่ข้าทูลละออง ฯ ผู้ซึ่งจะรับราชการสนองพระเดชพระคุณต่างพระเนตรพระกรรณ์ต่อไป ให้ผู้ซึ่งเป็นตระลาการเสมียนทนายเจ้าไพร่ขึ้นมาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ประพฤติการให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติ และหนังสือสัญญาทุกข้อทุกประการ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้วันจันทร เดือนสิบสอง ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีระกาสก เป็นปีที่นรกในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯะ

ประกาศ
ซึ่งจะงดเว้นสวนในปีระกาสกนี้ไว้ก่อน

๏ มีพระบรมราชโองการมารพระบัญชาสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่พระบรมวงษานุวงษ และข้าทูลละอองธุลีพระบาท เจ้าเมืองกรมการอำมาตย์ประชาราษฎร เจ้าของสวนให้ทราบทั่วกันว่า แต่ก่อนได้มีหมายประกาศออกไปว่า ฉบีระกาสกจะโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าหลวงแปดนายถือกันขึ้นไปรังวัดต้นผลไม้ ในสวนรังวัดกรุงเทพ ฯ และห้ามมิให้ทั่วกันตัดฟันต้นผลไม้ในหมายประกาศแต่ก่อนนั้นแล้ว ครั้นถึงเดือนสิบปีระกาสก ฝนตกชุกน้ำหนักหลากมามาก เกลือกจะท่วมสวนที่ลุ่มต้นผลไม้ในสวนจะตายเสียบ้าง จะให้ข้าหลวงออกเดินสวนก็จะเป็นลองกว้างสองคราวไป • จึงโปรดเกล้า ฯ ให้งดข้าหลวงเดินสวนในปีระกาสกนั้นไว้ก่อน ถ้าจะรังข้าหลวงออกเดินรังวัดสวน สำรวจไม้ตายไม่ขึ้นเปลี่ยนผ่าโฉนดตราแดงใหม่เมื่อไร จึงจะประกาศมาต่อภายหลัง ประกาศมา ณวันอาทิตย เดือนสิบสอง • แรมสองค่ำ ปีระกาสก ศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯะ

แจ้งความ

๑ ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้มีตราไปหัวเมืองให้ร่วงข้าระความเก่าให้แล้วในปีนี้ แล้วระให้ปรึกษาวินิจฉัยออกตรวจทุกหัวเมือง ความในกรุงนี้จะค่อยเบาบางลง อนึ่งมักมีผู้มาฟ้องว่าข้าของกระบือ ตามจับผู้ร้ายลักกระบือได้แล้วปล่อยเสีย เอาแต่กระบือกลับมา ไม่เหมาะแก่ราชการแผ่นดินดังนี้ เจ้าเมืองกรมการอย่าใจ รับข้าระเกาะตัวข้าของกระบือมาว่ากล่าวเอาตัวผู้ร้าย เจ้าของกระบือไม่ได้ตัวผู้ร้ายนั้นต้องว่ากล่าวตัวผู้ร้ายเสียเงินทองอย่าเยินดังนี้ มักเปนช่องอุบายที่ผู้ร้ายลักกระบือไปแล้วแกล้งมาว่าข้าของกระบือปล่อยผู้ร้ายชุกชุมนัก ครั้งนี้ถ้ามีผู้มาฟ้องดังนี้ ก็ให้เจ้าเมืองกรมการส่งมาให้กรุงระเพียงถามตามความจริง จึงจะมีคราบังคับออกไป ๚ะ

ถึงเมืองนครราชสีมา ยอกมาว่าพระพิทักษบุรีพิเจ้าเมืองศรีโสภณนั้นไปว่าความณเมืองนครราชสีมาถึงแก่กรรม จึงทรงพระกรุณาโปรดให้พระกำพุชภักดี ปลัดเมืองฉเชิงเทราออกไปรักษาเมืองศรีโสภณอยู่ก่อน เพราะเมืองนั้นมักมีอันตรายต่าง ๆ แล้วจึงจะโปรดให้เปนพระพิทักษบุรีพิเจ้าเมืองที่พระกำพุชภักดีนั้น จะโปรดให้พระวิชิตสงคราม มาเปนแทนที่พระวิชิตสงครามนั้น จะโปรดให้หลวงณรงสงครามเปนแล้วจะโปรดเกล้า ให้พระราชเสนาออกไปราชการเมืองเขมรแล้วจะภาพระกำพุชไปตั้งอยู่ณเมืองศรีโสภณด้วย ๚ะ

ทรงพระกรุณาโปรด
อนุญาตที่แผ่นดินให้เปนที่วิสุงคามสีมา

๏ มีพระบรมราชโองการประกาศไว้แก่ชนทั้งปวงว่า ที่จะตรพระอุโบสถวัด บ้านพนมวก แขวงเมืองนครสวรรค์ โดยยาว ๔ วา กว้าง ๗ วา หลวงยำรุงคชลักษณ กับญาติพี่น้องได้ให้รายบังคมทูลพระกรุณา ขอเปนที่วิสุงคามสีมาที่หนึ่ง กับที่จะตรพระอุโบสถวัดใหม่ ตำบลริมคลองชุดแสนแสบแขวงกรุงเทพฯ โดยยาว ๗ วา ๒ สอก กว้าง ๕ วา ๒ สอก ท่านเจ้าอธิการวัดบ้านพญ ได้ให้รายบังคมทูลพระกรุณา ขอเปนที่วิสุงคามสีมาที่ ๑ ที่สองแห่งนี้ พระเจ้าแผ่นดินสยาม ได้ทรงยินดีอนุโมทนาขอนุญาตแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้กรมพระนครบาลชักกำหนดให้ตามประสงค์ ทรงพระราชอุทิศที่นั้น ให้เปนที่วิสุงคามสีมา ยกเปนแผ่นดินหนึ่งต่างหาก จากพระราชอาณาเขตรเปนที่วิเสสสำหรับพระสงฆมหาเถรทุกทิศทั้งสี่ ทำลงฆมรรมมีอุโบสถกรรมเปนต้น พระราชทานณวันจันทร เดือนสิบสอง ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีรอสศกจุลศักราช ๑๒๓๖ พุทธสาสนกาล ๒๔๑๙ พรรษาวันที่ ๒๑๙๙ ในรัชกาลประจุบันนี้ ๚ะ

ณวันพุธ เดือนสิบเอด ขึ้นสิบเอดค่ำปีรอสศก ๑๒๓๖
พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ

๏ ความเรื่องนี้ ลูกขุนณะขุนหลวงพระไกรสี ปลูกษาวางบทว่าอ้ายหนูผู้ลงมือ ลอยคีรีนเหาะไล่ลงไทยอ้ายหนูตามกฎหมายนั้น ให้เจ้าพระยาสุรวงษไวยวัฒนส่งตัวอ้ายหนูไปให้เจ้าพระยายมราชทำตามลูกขุน แลขุนหลวงพระไกรสีปลูกษาวางบทมานี้จงทุกประการเทอญ ๚ะ

วันพฤหัศบดี เดือนสิบสอง แรมสามค่ำปีรอสศก ๑๒๓๖
พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ

๏ ด้วยอ้ายจันเอียวกาเปนต้นเหตุ ที่ฆ่าอ้ายหลงนายเรือตายกับอ้ายจันกาฬคร รู้เหนเปนใจกับอ้ายแดงลีเซ่ยผู้รู้เหนเปนใจรับเบี้ยของแดงไปจากอ้ายผู้ร้าย ลูกขุนแลผู้ปรึกษาวางบทมานั้น ให้เจ้าพระยายมราชกระทำโทษตามลูกขุนปลูกษาวางบทมานั้น ทุกประการเทอญ ๚ะ

ณวันพฤหัศบดีเดือนสิบสองแรมสามค่ำ ปีรอสศก ๑๒๓๖
พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ

๏ ด้วยอ้ายอ้างหลวงยันเทาทุกขราษฎร์กรุงเก่า ช่วยสุมผู้ร้ายลักกระบือ ตระลาการชำระเปนสัจ ๗ ข้อ ให้เจ้าพระยายมราชเอาตัวอ้ายอ้างหลวงยันเทาทุกขราษฎร์ กับ อ้ายเสือ อ้ายจีน อ้ายกลัดอ้ายใย เปนผู้ร้ายพวกเพื่อนอ้ายอ้างหลวงยันเทาทุกขราษฎร์ไปทำโทษ ตามคำลูกขุนปลูกษาวางบทมานี้ทุกประการเทอญ ๚ะ

๏ ครั้นณวันศุกร เดือนสิบสอง แรมสี่ค่ำ เจ้าพนักงานได้นำตัวอ้ายอ้างหลวงยันเทาทุกขราษฎร์ ออกเฆี่ยนสามยก ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ รุ่งขึ้นณวันเสาร์เดือนสิบสอง แรมห้าค่ำคุมตัวออกตระเวนวันหนึ่ง ครั้นณวันอาทิตยเดือนสิบสองแรมหกค่ำ คุมตัวออกประหารชีวิตร ที่วัดพลับพลาไชย

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ๑ ว่าด้วยเหรียญใหญ่

๑ มีพระบรมราชโองการมาพระบัณฑูรสุรสิหนาทในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ประกาศพระราชทานส่วนพระราชกุศลมาให้ท่านทั้งปวง ที่เป็นชะอังนับถือพระพุทธศาสนานั้นให้ราบทุกคน ทั่วเมื่อวันจันทร์ เดือนสิบสอง แรมค่ำหนึ่ง บวานนี้ศก พระพุทธศาสนายุกาลล่วงพันสามร้อยกับเจ็ดเสด็จพระราชดำเนินไปทรงถวายนมัสการสรงน้ำ เปลี่ยนเครื่องประดับพระมหาพุทธรัตนปฏิมากรแก้วมรกต ณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงสังเวชพระเนตรเห็นพระกุฎีใหม่ก็ปรากฏเป็นเรือนพระย่อม ๆ ไม่งามโอ่โถงโรงมาก จึงทรงพระราชศรัทธาอุตสาหบริจาคเพชรขอบใหญ่จนาดผลยั่วโดยเวิ้งขอบสาดหน่า มีราคาหกสิบชั่ง สำหรับแต่นี้ ประกับขันในพระพุทธอุณาโลมแห่งพระพุทธโคดมปฏิมากร และพระราชทานวัตถุซึ่งได้จัดไว้เพื่อจะถวายพระพุทธปฏิมากรนั้นให้ด้วย ก็ทรงพระราชศรัทธาเป็นพระราชทรัพย์ ส่วนผลกำไรเงินพระคลังนั้นจะใช้แจกเป็นเบี้ยหวัดไว้ในการแผ่นดิน แลการนี้เป็นประโยชน์แก่ผู้ใดผู้หนึ่ง ในพระราชวงศานุวงศ แลข้าราชการ สมณพราหมณาจารย์ อาณาประชาราษฎรทั้งปวง เหมือนดังนี้ไม่ได้ เลยเป็นประโยชน์ประสกต์ต่าง ๆ แก่ผู้ใดผู้หนึ่งเลย ด้วยเหตุพระราชศรัทธาบริจาคดังนี้ จะท่านทั้งปวงทั้งนี้ถึงพระพุทธศาสนาเชื่อพระพุทธเข้าเป็นสรณคมน์ รวมในสิ่งสามสิกขาอันโลกนี้ควรสั่งสมพระราชกุศล ในพระพุทธอนุชาธิบดีนี้ถึงแลท่านผู้ใดมิได้ศรัทธาเชื่อในพระพุทธศาสนา ถึงยังมีความกระตัญญูกตเวทีต่อ พระเชษฐ พระคุณในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกก็ดี แลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าก็ดี ก็ควรที่จะคิดตอบแทนคุณ แลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ๆ ให้ถึงแก่ปฏิบัติสืบมาฉันนี้ ถึงพระบรมวงศานุวงศ์ก็ดี ข้าราชการก็ดี ราษฎรก็ดี ควรจะคิดตอบแทนคุณ แลพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ เพื่อจะให้ได้พระเกียรติยศสรรเสริญปรากฏเป็นที่อยู่ของท่านทั้งปวงด้วยกัน แลเป็นพระเกียรติยศแก่พระราชตระกูลฉันนี้ ที่เป็นที่ท่านทั้งปวงแลบุตรหลานของท่านทั้งปวง ให้นับถือยกย่องทำนุบำรุงอย่างยิ่งสืบ ๆ มาแลจะสืบไปนั้นฉันใด ท่านทั้งปวงที่มีความเลื่อมใสในพระราชกุศลนี้ทุกคน ทรงแผ่พระราชมหากรุณาพิจารมาถึง ว่าขอให้ท่านทั้งปวงอยู่เย็นเป็นสุขสนุกสบาย พ้นจากอันตรายให้จะอุบัติทั่วปวงเป็นความปรารถนาอันใดที่ไม่มีโทษแก่ตัวท่าน แลสัตว์ผู้อื่นความปรารถนาอย่างนั้น ของท่านทั้งปวงก็จงสำเร็จโดยสถานเป็นการพระราชบริจาคอันนี้ทรงพระราชดำริห์ เหมือนไม่ขัดขวางเป็นเหตุให้ท่านผู้ใดขุ่นเคืองอัชฌาสัยเลย พระนครนี้เป็นที่ตั้งของคนนับถือพระพุทธศาสนามาแต่เดิม ไม่ใช่แผ่นดินของศาสนาอื่น คนนับถือศาสนาอื่นมาแต่อื่นก็ดี อยู่ในเมืองนี้ก็ดี จะโทมนัสน้อยใจด้วยกุศลาแก่พระพุทธศาสนาพระอุโบสถนี้ไม่ได้ด้วยเป็นที่ของศาสนาตัวเลย ถ้าโทมนัสก็อย่าโลภล่วงเกินไป และถ้าท่านผู้มักเสียดายว่าของควรจะประทับราชตระกูลเป็นพระเกียรติยศแผ่นดิน ไปเป็นของวัดเสียไม่ได้ใช้ ยังคิดอย่างนั้นเลยเพชรขอบอื่นใหญ่กว่านั้นหลายยอด ได้ถวายไว้สำรับแผ่นดินมีอยู่แล้ว ไม่เอาไปไหนเสียยอด ขอถวายพระพุทธเจ้าเป็นพระราชกุศลแลเป็นพระเกียรติยศในคนเป็นอันมาก ที่ถือพระพุทธศาสนานั้นยอดหนึ่งถึง ขอท่านทั้งปวงจงยินดีอนุโมทนา ประกาศมาณวันจันทร์ เดือนสิบสอง แรมค่ำหนึ่ง ปีขาลอัฐศก ๚

บอกให้ทราบสมุดปรากฏ

๑ ณวันจันทร เดือนสิบสอง ขึ้นแปดค่ำ ปีขาลอัฐศก ศักราช ๑๒๓๘ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ มีใบบอกมาแต่เมืองสมุทปราการเอกัย ๑ ในใบบอกมีความว่า เมื่อกลางเดือนสามท่านจ่า ๑ กับคนอื่นลงกุมภีแหงแผ่นเดินแรงความว่างามแต่เมืองลงไปข้างแขวงกุดา แขวงบางกุฬหุเขตแขวงนนทบุรี ได้ปลาตัว ๒ ปลา มีลายขวางตัวดำ ๔๙ ๒ หีบ เล็บยีน ๑๙ หีบ ปีนแก๊บ ปีนคายศิลา รวม ๒๔ หีบ กับสินค้าต่าง ๆ ๖๙๖ หีบ ปีนกินคำไม่มี

คงจะมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน อินเยอเนีย กลาสีรวม ๕๐ โทยสาม ฝรั่ง แขก จีน รวม ๑๙ รวม ๖๙ คนมาห้าวันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย เดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบค่ำปีระกาศก ๚ะ

◎ กำปั่นปรีก ชื่อวิเจียคีรีลำ ๑ หลวงพรหมมาลาแจ้งความว่า เจ้าพระยาวิเชียรคีรีศรีสมุทวิสุทธิศักดิพิพัฒนมหาพิไชยสงครามรามภักดีอภัยพิริยปรากรมพาหุ ผู้ว่าราชการเมืองสงขลา แต่งให้พระสุนทรานุรักษ์ผู้ช่วยราชการ คุมต้นไม้ของเงินกับเครื่องบรรณาการเข้ามาทูลเกล้า ๆ ถวาย แลคุมเงินอากรมาส่งยังเจ้าพนักงานณกรุงเทพ ๆ มีปืนใหญ่ ปืนเล็ก รวม ๙ บอก มีดินดำ ๔ ถัง คนซึ่งมาในลำเรือนั้น นายไลร์ ๑๑ กลาสี จีน รวม ๒๕ รวม ๕๕ คน มา ๑๒ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธเดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบเอ็ดค่ำ ปีระกาศก ๚ะ

◎ เรือกลไฟชื่อยีเนงลำ ๑ กับคันอังกฤษชื่อนรกเหตกินแจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างจันยันตรวงลวงณกรุงเทพ ๆ มีสิลา ๑๐๐ แผ่น มีสินค้าต่าง ๆ ๒๔ หีบ ปั้นดินดำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน อินเยอเนีย กลาสี รวม ๔๙ คน มาห้าวันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบสองค่ำ ปีระกาศก ๚ะ

◎ เรือกลไฟชื่อบัยเสงลำ ๑ กับคันอังกฤษชื่อเยมเมรี แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ มีเงิน ๒ หีบ มีผ้า ๕ ม้า มีสาคู ๑๐๐ กระสอบ มีหมากแห้ง ๒๐ กระสอบ มีสินค้าต่าง ๆ ๑๔๔ หีบ มีปืนยอก ๑ ไม่มีดินดำ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน อินเยอเนีย กลาสี ๕๖ โทยสารจีน ๘ รวม ๖๔ คน มาห้าวันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบสองค่ำ ปีระกาศก ๚ะ

◎ เรือกลไฟชื่อเดนนุบลำ ๑ กับคันอังกฤษชื่อนกลยแกล แจ้งความว่ามาจากเมืองซ่องกง ไปเมืองไซ่งอนแล้วมาขึ้นห้างอินเชอเร็กอินวนกุมปนีณกรุงเทพ ๆ มีแพรสีต่าง ๆ ๖ หีบ มีไยชะ ๑๕ หีบ มีเครื่องทองเหลือง ทองขาว ๑ หีบ มีสื่อกระจก ๓๐๐ มัด สินค้าต่าง ๆ ๓๘๒ หีบ ปั้นดินดำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน อินเยอเนีย กลาสี ๓๖ โทยสาม ฝรั่งจีน ๔๖ รวม ๑๒๒ คน มาแต่เมืองซ่องกง ๑๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีระกาศก ๚ะ

◎ กำปั่นยารวชื่อกุยยีโวลำ ๑ กับคันอังกฤษชื่อโรเบิรตสอบแจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างจันยันตรวงลวงณกรุงเทพ ๆ มีปืน ๒ บอก ไม่มีสินค้า ไม่มีดินดำ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน กลาสี ๑๕ คน มา ๑๔ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีระกาศก ๚ะ

◎ เรือกลไฟชื่อแบงกอกลำ ๑ กับคันอังกฤษชื่อโมเปลยินแจ้งความว่าพระยานครนายกถึงกี แต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมามีบาปั้น ๓๐ ม้า มีสินค้าต่าง ๆ ๑๗๑๗ หีบ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน อินเยอเนีย กลาสี ๓๓ โทยสารแขกจีน ๑๕ รวม ๔๙ คน มาห้าวันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย เดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีระกาศก ๚ะ

◎ กำปั่นปรีกชื่อคาไลลำ ๑ กับคันอังกฤษชื่อมินเชน แจ้งความว่าเรือสัวที่แต่งไปค้าเมืองซ่องกง กลับมามีสินค้าต่าง ๆ มีปืนห้ายอก ไม่มีดินดำ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ รวม ๒๙ คน มา ๔ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย เดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีระกาศก ๚ะ

◎ กำปั่นบารกชื่อเบชินมา กับคันฝรั่งเศสชื่อมาแสกมาแต่เมืองไซ่งอน ขึ้นห้างมาแลยุเลียมแอนกุมปนีณกรุงเทพ ๆ มีสินค้าต่าง ๆ ๙๓๒ ที่ ปืน ดินดำ ไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือ กับคันคันหน กลาสี ๒๘ คนมา ๑๔ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคาร เดือนสิบเอ็ดแรมสองค่ำ ปีระกาศก ๚

การเฉลิมพระราชมณเฑียรใหญ่

๏ ข้าพเจ้าผู้ชื่อในท้ายหนังสือนี้ ขอแจ้งความมาให้ทราบทั่วกัน ด้วยข้าพเจ้าได้รับคำสั่ง จากท่านกาย มิลติตะมาการคาลรัสสั่งมาว่า ด้วยความกรมนา ให้จ่ายเลคลังพระราชทรัพยสมบัติเครื่องภาชนะใช้สอยต่าง ๆ ของอันยุกอาหารบริวัตร์ อันหมู่สนิทชนเจ้าพระยาทอดรุดอัคนิมเสมียนตราตามมนา ที่ในจีนหลวงซึ่งได้รับราชบรมราชโองการนั้น กำหนดระได้จ่ายเลคลัง ณวันพฤหัศบดี

เดือนสิบสอง แรมสิบค่ำ เวลาเช้า ๔ โมง ที่หอวัฒนธรรมพิพัฒน์แห่งหนึ่ง ที่โรงจดหมายวัดพระศรีรัตนศาสดารามแห่งหนึ่ง สิ่งของที่ขะเลหลังขายนั้นเป็นของเครื่องใช้ต่าง ๆ ทั้งของที่ของเลว ถ้าผู้ใดระชอบ ก็ให้มาซื้อที่หอวัฒนธรรมพิพัฒน์ ฤๅโรงจดหมายก็ตามชอบใจ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดซื้อของไปแล้ว ต้องให้เงินสดเมื่อรับสิ่งของไป แจ้งความมาณวันศุกร เดือนสิบสอง แรมสี่ค่ำ ปีระกาสก ๑๒๓๖ ขะ

มิสเตอลุยชาวัยเป็นผู้ขายที่หอวัฒนธรรมพิพัฒน์
นายลัดเลมีที่หอมูเซียมเป็นผู้ขายที่โรงจดหมาย

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๑ หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มีได้ขาด ราคาตลอดปี ๔๙ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาหับาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึง ๑๓ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านมีหนึ่ง ค่าจ้างตำลึงครึ่งมีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดระต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ขะ

๑ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เป็นเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ตีไว้ใช้ในราชการ หมดพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพเจ้าคนว่า ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แจกหมายประกาศไป ขะหายเสียบ้างก็ไม่ได้แจก ขะต้องการหายบ้าง ก็ระไม่มีที่หาได้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใด ซึ่งอยากขะหรายราชการให้ได้เอียดบ้าง ข้าพเจ้าได้รับสมุดนี้ไว้พร้อม เพื่อขะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าขะแจกอีก ก็เป็นการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์ขะได้สมประสงค์ได้ขยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

๑ พระราชบัญญัติคดีน้ำ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
๑ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงานหอวัฒนธรรมพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
๑ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท
๑ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท
๑ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรยชิล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเยบรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท
๑ พระราชบัญญัติ . พิกัดกระเบียรอายุ ลูกทาษลูกไทย ราคาเล่มละ สองสลึง ขะ
๑ พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวง ซึ่งขะทำสัญญาภับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ขะ
๑ พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งขะออกไปจัดขะความหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง ขะ

หนังสือสอนเกก

ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้พิมพ์สงสารประเสริฐสิดขึ้นใหม่

๑ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
๑ วาหนิติกิจร ราคา เล่มละบาท
๑ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท
๑ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง ถ้าสิ่เล่มนี้รวมเยบเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท
๑ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท
๑ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๑ กฎสัตรีแลยุติธรราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท
๑ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท
๑ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท
๑ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท
๑ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท
๑ ยีหาปกรณ์ มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังเทอญ ขะ

ราชกิจจานุเบกษา

ประกาศพระราชกฤษฎีกา

เล่มที่ ๑ หน้าเบอร์ ๒๘๑ วันอาทิตย เดือน ๑๒ แรม ๑๓ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๓๐

พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาเมืองกรมการ แลเสนากำนันอำเภอ ซึ่งจะออกเดินประเมินนา

๏ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว

สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม มีพระบรมราชโองการมาพระยัมพรุสุรสิงหนาท ให้ตั้งพระราชบัญญัติ ประกาศข้าราชการเจ้าพนักงาน หัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา ฝ่ายใต้ ฝ่ายเหนือ ราษฎรเจ้าของนา ให้รู้ทั่วกันด้วยทรงพระราชดำริห์ พร้อมด้วยที่ปฤกษาราชการแผ่นดินว่า แต่ก่อนถึงกำหนดข้าหลวงเสนาออกเดินประเมินนา เชิญตราออกมาวางคู่ผู้รักษาเมืองกรมการให้ผู้รักษาเมืองกับกรมการกำนัน ออกเดินประเมินนา ผู้รักษาเมืองก็หาบังคับบัญชาตรวจตรากรมการกำนันให้แข็งแรงไม่ ประการหนึ่ง ข้าหลวงเสนากรมการกำนัน เรียกค่านาแก่ราษฎรเจ้าของนา ทำตั๋วฎีกาประทับตราชื่อผู้ลงชื่อด้วยสันดินสอ ราษฎรคู่ตั๋วฎีกาที่ตรวจตราประทับเงิน ลบเลือนไม่แน่ชัด หามีสิ่งอื่นสิ่งใดเปนสำคัญมั่นใจไม่ ราษฎรเจ้าของนาได้แต่ตั๋วฎีกาของเสนาไว้อย่างเดียว ถ้าเปนความเกี่ยวข้องด้วยเรื่องนาจะอ้างตั๋วฎีกานี้ชื่อนั้นคัดแปลงได้ ยากที่ผู้พิภากษาตระลาการจะชำระตัดสินเอาความจริง ประการหนึ่งข้าหลวงเสนากรมการกำนัน เก็บเงินค่านาแก่ราษฎรแล้ว หักสิบลดเปนของกรมการกำนันชั้นหนึ่ง แล้วจึงหักสิบลดส่วนเสนาอีกชั้นหนึ่ง เปนสองชั้น แล้วหักค่าธนเข้ากับข้าหลวงเสนากำนัน ชั่งละ ๑๕ บาท กำนันต้องเสียค่าคำยลให้ข้าหลวงเสนา ๆ ต้องเสียค่าหนังค่าเขาค่าหางว่าว ให้แก่เจ้าพนักงานกรมนา ทรงเหนว่าข้าหลวงเสนากำนัน ยังต้องเสียยอกย้อนอุนวายอยู่หลายอย่าง จึงทรงพระราชดำริห์เหนว่า แต่เดิมมีข้าหลวงเสนา เจ้าพนักงานกรมนาทั้ง ๓ ก็อาศนในพวกเดียวทั้งไป ไม่เปนที่กำกับกันและกันได้ ทรงเหนว่ามีสองพวกเหมือนพวกเดียว ครั้งนี้จึงโปรดเกล้า ฯ ให้กรมนาแต่งแต่เสนาผู้เดียว ไปพร้อมด้วยกรมการกำนัน ออกไปเดินประเมินนา ให้เหนพร้อมยอมกันทั้งสามคน จึงจะเปนอันใช้ได้ อย่าให้กรมการกำนันอิดใจเหมือนอย่างแต่ก่อน ว่าสุดแล้วแต่เสนาข้าหลวงจะประเมินนาเท่าใด จะประทับตราให้เท่านั้น อย่าให้ทำดังนี้เปนอันขาด ถ้าเกิดการอัดอนกันประการใด ต้องให้มีโทษเหมือนกันทั้งสามคน อนึ่งโปรดเกล้า ฯ ว่า ตั้งแต่นี้ต่อไปเสนากรมการกำนันเรียกเงินค่านาในเมืองชั้นที่หนึ่ง [illegible] โปรดพระราชทานให้ร้อยละ ๑๐ ถ้าเมืองชั้นที่สอง โปรดพระราชทานร้อยละ ๑๑ เมืองชั้นที่สาม [illegible] โปรดพระราชทานร้อยละ ๑๒ ถ้าในรางเทพ ฯ โปรดพระราชทานร้อยละ ๘ แต่มิให้เสนากรมการกำนันนี้ เสียค่าคำยลขนเข้าค่าหนังค่าเขา

คำหางว่าว และคำธรรมเนียมอื่น ๆ นอกนี้ต่อไป ข้อนึ่ง กำหนดระยะออกเดินประเมินนา ให้จ้าพนักงานกรมนารับตั๋วฎีกาพิมพ์ ต่อจ้าพนักงานกรมพระคลังมหาสมบัติณหอรัษฎากรพิพัฒน์ มอบให้เสนาออกมาทุกเมือง และในตั๋วพิมพ์ว่าเมืองนั้นมีนั้น ตรารูปอย่างนั้น มีเงินเงินใบหนึ่ง ๑๐ คำลึง ใบหนึ่ง ๕ คำลึง ใบหนึ่ง คำลึง ๑ ใบหนึ่ง บาท ๑ ใบหนึ่ง เฟื้อง ๑ รวม ๕ อย่าง เปรียบเทียบราษฎรจะต้องเสียเงินค่านา ๑๐ คำลึง บาทเฟื้อง เสนาจะต้องให้ตั๋วฎีกาพิมพ์ ๑๐ คำลึงใบ ๑ บาทใบ ๑ เฟื้องใบ ๑ รวม ๓ ใบ เป็นเงิน ๑๐ คำลึง บาทเฟื้อง อย่างนี้ และให้เอาตั๋วฎีกาตราพิมพ์ประทับมาในหมายประกาศ ไว้ให้เป็นตัวอย่างด้วยแล้ว ถ้าเสนาจะเรียกเงินค่านาต่อราษฎร ให้เอาตั๋วฎีกาพิมพ์ประทับตราเสนา กรมการกำนันทั้ง ๓ ดวงเป็นสำคัญของทุกราย แล้วให้ทรงตั้งพระราชบัญญัติหมายประกาศ จัดเป็นรัยไว้สำรับผู้รักษาเมืองกรมการ เสนากำนัน จะตรวจตราประเมินนา และราษฎรเจ้าของนาที่จะเสียเงินค่านา ให้กระทำโดยอัยพระราชบัญญัติต่อไป ฯะ

ข้อ ๑ ถ้าถึงกำหนดเทียนนี้ ให้จ้าพนักงานกรมนาแต่งเสนาออกเดินประเมินนา แขวงจังหวัดกรุงเทพ ฯ และหัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา ฝ่ายใต้ล้านเหนือก็ให้จ้าพนักงานกรมนารับตั๋วฎีกาพิมพ์ ต่อจ้าพนักงานกรมพระคลังมหาสมบัติณหอรัษฎากรพิพัฒน์ ไปมอบให้เสนา ลั่วให้จ้าพนักงานกรมนากับเสนา ทำบาญชีย์ไว้ต่อกันทุกราย ฯะ

ข้อ ๒ เสนาเชิญตราไปวางต่อผู้รักษาเมืองกรมการวันไร ก็ให้ผู้รักษาเมืองแจ่งกรมการ ที่ฝักใฝ่ญาติราชการกำกับไปกับเสนานายหนึ่ง อย่าให้นั่นช้าเสียเวลาเกิน ๓ วันไปได้ เป็นอันขาด แล้วให้เสนากรมการยังคับ ให้กำนันนำเดินประเมินนา ของราษฎรด้วยเจ้าของนาทุกราย ฯะ

ข้อ ๓ ถ้าเสนากรมการกำนัน เดินประเมินนาว่าได้ทำนั้นไร่ ฝ่ายราษฎรเจ้าของนาร้องว่า นาไม่ถึงเท่านั้นไร่ ให้เสนากรมการกำนันพร้อมกัน ลงเส้นกระแสพญาณวัสสอยชันสูตรที่มีต่อสร้าง พร้อมด้วยเจ้าของนาให้ถูกต้องกัน ถ้าเจ้าของนาร้องว่า เดิมได้หว่านปักดำทำไถ่มาแต่ภายหลังเสียไป เป็นเถื่อไถ่ได้น้อยเท่านั้นไร่ ก็ให้เอาตัวเจ้าของนายุครภรรยา ผู้ซึ่งทำนาในที่นั้น สาบาลทุกคน ซึ่งให้สมาคิดเอาน้อยนา แต่ที่ได้เกี่ยวทุกราย แล้วให้เสนากรมการกำนันทำตั๋วนำฉบับหนึ่ง ประทับตราลงชื่อกันทั้ง ๓ นาย ให้แก่ราษฎรไว้ฉบับหนึ่ง แล้วให้เสนากรมการกำนันทำบาญชีย์สอบกันไว้คนละบ้านว่านาแขวงนี้เท่าไรนั้น เจ้าของชื่อนั้นมีนาคู่ใดเท่านั้นไร่ นาฝางลอยเท่านั้นไร่ นาชันใหม่เท่านั้นไร่ รวมนาในเมืองนี้มีเท่านั้นราย เป็นนาเท่านั้นไร่ ได้ทำเกี่ยงค่านาเท่านั้นไร่ ไม่ได้ทำเกี่ยงค่านาเท่านั้นไร่ ให้ถูกต้องกันทั้ง ๓ นาย ถ้าในกรุงให้เสนากำนันทำบาญชีย์ สอบกันให้ถูกต้องทั้ง ๒ นาย ฯะ

ข้อ ๔ ถ้าราษฎรเจ้าของนาส่งเงินค่านา ก็ให้เอาตั๋วนำมาคืนให้เสนากรมการกำนันพร้อมกัน จึงให้เสนาจ่ายเงินด้วยน้ำหมึกลงในหลังตั๋วฎีกาพิมพ์ ที่รับไปต่อจ้าพนักงานกรุงเทพ ฯ ว่าวันนั้นเดือนนั้นปีนั้น เจ้าของนาชื่อนั้น ทำนาค้างฉบับนี้ได้เท่านั้นเสตงานเท่านั้น เสียเงินค่านาเท่านั้น แล้วให้เสนาประทับตราประจำเงินประจำชื่อ ราษฎรเจ้าของนาให้กรมการผู้กำกับประทับตราประจำนา กำนันประทับตราประจำปี แล้วให้ตั๋วฎีกาพิมพ์ไปกับราษฎรเจ้าของนาของทุกราย และให้ราษฎรผู้เจ้าของนา ตั๋วฎีกาตราพิมพ์ ให้เหมือนกับที่ประทับเป็นตัวอย่างในพระราชบัญญัตินี้ทุกประการไว้ ฯะ

ข้อ ๕ ถ้าเสนากรมการเรียกเงินค่านา ในแขวงกำนันท้ายฉบับนี้เสร็จแล้ว ให้เสนากรมการทำใบสรุปว่า เจ้าของนาเท่านั้นราย เป็นนาเท่านั้นไร่เป็นเงินเท่านั้น ให้ไว้แก่กำนันฉบับหนึ่ง แล้วให้กำนันทำทานบลให้ไว้แก่เสนาฉบับหนึ่ง ว่าได้นำเสนากรมการเดินประเมินนาทุกราย สิ้นแขวงกำนันท้ายบลของกำนันนั้นเสร็จแล้ว ให้กำนันประทับตราลงในทานบล

เปนสำคัญ รงทุกแขวงทุกกำนัน ฯะ

◎ ข้อ ๖ ว่าให้เสนากรมการกำนัน ทำบาญชีย์หางว่าวจำนวนเงิน จำนวนนา จำนวนข้อ ชื่อราษฎรเจ้าของนาประกับตราส่งต่อผู้รักษาเมือง ให้ผู้รักษาเมืองสอบให้ถูกต้องกันทั้ง ๓ ฉบับ แล้วให้หักเงินค่านา ซึ่งพระราชทานในกรุงเทพ ๆ ร้อยละ ๔ เมืองชั้นที่ ๑ ร้อยละ ๑๐ เมืองชั้นที่ ๒ ร้อย ๑๑ เมืองชั้นที่ ๓ ร้อยละ ๑๒ ให้แบ่งกันอย่างที่โปรดพระราชทานนั้น เมืองที่ ๑ เสนา ๔ ส่วน กำนัน ๓ ส่วน ผู้รักษาเมือง ๑ ส่วน กรมการ ๒ ส่วน เมืองที่ ๒ ให้เสนา ๕ ส่วน ให้กำนัน ๓ ส่วน ผู้รักษาเมือง ๑ ส่วน กรมการ ๒ ส่วน เมืองที่ ๓ ให้เสนา ๖ ส่วน ให้กำนัน ๓ ส่วน ผู้รักษาเมือง ๑ ส่วน กรมการ ๒ ส่วน กรุงเทพ ๆ ให้เสนา ๔ ส่วน ให้อำเภอ ๓ ส่วน เจ้ากรมท้องตระเวน ๑ ส่วน ฯะ

◎ ข้อ ๗ เสนากรมการกำนัน เก็บเงินที่ราษฎรเจ้าของนาให้มาเท่าใดให้ทำถุงเงินฝากไว้แก่ผู้รักษาเมือง ๆ ต้องเก็บรักษาไว้ ถ้าเสนาเก็บเงินค่านา จะคุมเงินมาส่งเจ้าพนักงานกรมนา ให้ผู้รักษาเมืองแลกรมการ รักษาถุงรักษาคนคุมเงินแลหนังสือยอก พร้อมกับเสนามายังกรุงเทพ ๆ วางเวนฉบับ ๑ เจ้าพนักงานกรมนาฉบับหนึ่ง ๑ ว่าเก็บเงินค่านาคู่ใดได้เท่านั้น ยังอีกเท่านั้น เงินค่านาฟางลอยได้เท่านั้น ยังอีกเท่านั้น นาโคนสร้างขึ้นใหม่ได้เท่านั้น ยังอีกเท่านั้น รวมเงินค่านาเมืองนั้น ปีนี้เท่านั้น เปนนาท่านั้นเท่านั้น เสตงานเท่านั้น ได้ส่งเงินลงมาแก่ใหม่เท่านั้น ยังอีกเท่านั้น แลนาเมืองนั้น ได้เก็บค่านาในปีนี้ได้เท่านั้น ไม่ได้ทำที่นาปล่าอยู่เท่านั้น ศรีเปนนาเท่านั้น ก็ให้ยอกเข้าไปณกรุงเทพ ๆ ให้สมอทุกครั้ง อนึ่งเงินซึ่งเก็บค่านามาได้นั้น อย่าให้เจ้าพนักงานกรมนา เก็บกักขังรอไว้เหมือนแต่ก่อนเปนอันขาด ได้เงินมาเท่าใด ก็ให้เจ้าพนักงานกรมนา เร่งส่งคลังมหาสมบัติ ณหอรัษฎากรพิพัฒน์ อย่าให้เนิ่นช้าเกิน ๒ วันไปได้ อนึ่งตั๋วฎีกาพิมพ์ ซึ่งเสนารับไป เหลือดลัยมามากน้อยเท่าใด ให้ส่งเจ้าพนักงานกรมนา ๆ นำส่งต่อเจ้าพนักงานกรมพระคลังมหาสมบัติ ณหอรัษฎากรพิพัฒน์ ให้สอบบาญชีย์ให้ถูกต้องกัน อนึ่งกรมหาดไทย กรมพระกลาโหม กรมท่า ได้รับหนังสือยอกผู้รักษาเมืองกรมการดังเงินค่านานี้ ก็ให้ส่งมายังพระคลังมหาสมบัติ ณหอรัษฎากรพิพัฒน์ ถูกฉบับ สำรับระได้สอบกันดีแล้วเจ้าพนักงานกรมนา ฯะ

◎ ข้อ ๘ ว่าให้ผู้รักษาเมืองลับสวนตรวจตรา บังคับบัญชาให้กรมการผู้ใหญ่กำกับ และกำนันนำเสนากรมการเดินประเมินนาเรียกค่านาแก่เจ้าของนา ให้สิ้นแขวงสิ้นตำบลในเมืองนั้นโดยทุกราย ถ้าผู้รักษาเมืองเปนใจด้วยเสนากรมการผู้กำกับ และกำนัน คิดทำบาญชีย์หางว่าวลับ ตัดบังพระราชทรัพย์ของหลวง มีผู้มาร้องฟ้องพิจารณาเปนสัตย์ ระทำโทษให้ถึงขนาดตามโทษานุโทษ เงินที่ได้ค้าสิบลดมากน้อยเท่าใด ให้เรียกมาให้ครบถ้วนทั้งสิ้น ฯะ

◎ ข้อ ๙ ว่า ถ้านี้ผู้มาร้องฟ้องว่าเสนากรมการกำนันคบคิดกันเจ้าของนา ยักยักเนียนมากเปนน้อย และเสนากรมการทำตั๋วฎีกาแปลงปีลดหย่อนเงินค่านา พระราชทรัพย์ของหลวงพิจารณาเปนสัตย์ ให้ลงพระราชอาญาเฉลี่ย เสนากรมการคนละ ๕๐ ที ให้เรียกเอาค่าสิบลด ที่ได้ไว้มากน้อยเท่าใดมาแบ่งเปน ๓ ส่วน ให้ผู้โจทย์ ร้อง ๒ ส่วน ให้ตะลาการผู้ชำระส่วน ๑ แต่ราษฎรเจ้าของนาผู้ซึ่งคบคิดกับเสนากรมการกำนันนั้นยังมีนานั้น ให้ลงพระราชอาญาเฉลี่ย ๕๐ ที ปล่อยตัวไป แต่ถ้าราษฎรเจ้าของนาฤๅเสนากำนันกรมการ ซึ่งได้คิดนั้นเอ็นดูบังคับ ครั้นภายหลังคนหนึ่งคนใด รู้สึกโทษกลัวความผิดกลับมาสารภาพแก่โจทย์ ขอทรงพระกรุณาโปรดยกโทษให้ แล้วระโปรดพระราชทานสิ่นบนให้ เหมือนอย่างโจทย์ซึ่งมาพ้องที่ว่าไว้ข้างต้นเหมือนกัน ถ้ากำนันไม่นำเสนากรมการเดินประเมินนาให้สิ้นแขวงสิ้นตำบลพิจารณาเปนสัตย์ ให้ลงพระราชอาญาเฉลี่ย ๕๐ ที ให้เรียกค่าสิบลด ซึ่งได้นั้นแบ่งเปน ๓ ส่วน ให้แก่โจทย์ผู้ร้อง ๒ ส่วน ให้ตะลาการผู้ชำระส่วน ๑ ถ้าผู้ซึ่งฟ้องร้องหาไม่จริง ให้ลงพระราชอาญาเฉลี่ย ๕๐ ที ปล่อยตัวไป ค่าฤชาธรรมเนียม ให้เรียกเอากับผู้แพ้

ฝ่ายเดียว ฯะ

◎ ข้อ ๑๐ ว่าธรรมเนียมในกรมนา แต่ก่อนมีว่าราษฎรจะไค่นสร้าง ทำเปนนาขึ้นใหม่ ให้บอกต่อผู้รักษาเมืองกรมการไปดู ถ้าที่นั้นมิใช่ที่นาร้างฟ่างเดิม เปนที่ป่าไผ่ต้นไม้ต่าง ๆ จึงให้ทำตั๋วให้แก่ราษฎรไว้เปนนาขึ้นใหม่ ตั้งแต่วันเดือนปีนั้น แล้วให้ทำยาญชีย์สอบกันไว้ทุกฉบับ ว่าเปนนาเท่านั้นไร่ แต่ไม่ให้สมนาเรียกเงินค่านาไค่นสร้าง ในปีที่ ๑ ต่อปีที่ ๒ ที่ ๓ จึงให้เรียกค่วนา ถ้านาฟ่างลอยเรียกค่านาไร่ละสลึง ถ้านาคู่ไคเรียกไร่ละเฟื้อง ต่อปีที่ ๔ นาฟ่างลอยจึงให้เรียกไร่ละสลึงเฟื้อง นาคู่ไคเรียกไร่ละ สลึง นั้น ทรงพระมหากรุณาเหนว่า ราษฎรอุสาห์ภากเพียนไค่นสร้างเปนที่นาขึ้น มีประโยชน์แก่แผ่นดิน ไม่ควรจะเอิกค่านาในระว่างปีที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ให้เรียกเงินค่านาต่อไปในปีที่ ๔ ตามพิกัดนาฟ่างลอยและนาคู่ไคนั้น ถ้านาอยู่ในกรุงก็ให้สมนากำนัน เจ้ากรมกองตระเวนเมืองกรุงเทพ ๆ ถ้านาหัวเมืองก็ให้ผู้รักษาเมืองกรมการเสนากำนันมีไว้ให้ชัดเจน แล้วทำยาญชีขึ้นต่อข้าพนักงานกรมนา ๆ ต้องทำขึ้นทุกพระคลังมหาสมบัติณหอรัษฎากรพิพัฒน์ทุก ๆ ปี ว่านาขึ้นเมืองนั้นเปนนาฟ่างลอยเท่านั้นไร่ เปนนาคู่ไคเท่านั้นไร่ นาขึ้นใหม่ปีที่ ๑ เท่านั้นไร่ ปีที่ ๒ เท่านั้นไร่ ปีที่ ๓ เท่านั้นไร่ ปีที่ ๔ นวกไนนาคิม รวมกันเปนเท่านั้นไร่ ให้สังเกตย่าให้ขาดได้ ฯะ

◎ ข้อ ๑๑ ถ้าผู้ใดรับของนาฟ่างลอยในกรุงเทพ ๆ และหัวเมืองไว้มากทำแต่น้อย ไม่เต็มเนื้อที่ ทั้งทำให้รกร้างว่างเปล่าพ้น ๓ ปีไปก็ดี ถ้าผู้ใดทำนาอยู่แล้ว ภายหลังไม่ทำทิ้งไว้พ้น ๓ ปีไปก็ดี ให้ขาดผลประโยชน์ในแผ่นดิน ถ้าผู้ใดจะไปทำนาในที่นั้น ก็ให้มายอกต่อสมนาผู้รักษาเมืองกรมการกำนันไปปักเสา ทำสำคัญประทับตราให้ที่นาเปนสิทธิแก่ผู้นั้นทำต่อไป ถ้าเจ้าของเดิมจะมาว่ากล่าวประการใด ห้ามอย่าให้เสนา ผู้รักษาเมืองกรมการ กำนันที่นั้นให้ปฤษนาขาดทีเดียว ถ้าไม่มีผู้ใดมาทำนาในที่นั้น ก็ให้เจ้าของนาเดิม มายอกเสนากรมการเวนนานั้น ต่อเจ้าพนักงานกรมนา ๆ ต้องมีประกาศ ให้คนทั้งปวงทราบว่าที่นี้เปนที่นาไม่มีเจ้าของ ผู้ใดอยากจะทำก็ให้มาทำ ถ้าเจ้าของหวงนาทิ้งไว้ไม่ทำและไม่มาเวนนาตามพระราชบัญญัตินี้ ให้เรียกค่านาตำบลนั้นแก่เจ้าของที่หวงไว้ เหมือนนาคู่ไคไร่ละ สลึง ภายหลังเจ้าของนาฤาผู้อื่นทำต่อไป จึงให้เรียกค่านาเปนนาฟ่างลอยไร่ละสลึงเฟื้อง ตามพิกัด

◎ ข้อ ๑๒ ถ้าผู้รักษาเมืองกรมการ และกำนันผู้หนึ่งผู้ใดรับของนาฟ่างลอย นาไค่นสร้างในกรุงเทพ ๆ และหัวเมือง ถ้าสมนาออกเดินประเมินนา ก็ให้ผู้รักษาเมืองกรมการกำนันบอกยาญชีนาต่อเสนา ว่านาไค่นสร้าง นาฟ่างลอย นั้นเท่านั้น ถ้าผู้รักษาเมืองกรมการกำนันและผู้ใด ซึ่งรับของนาฟ่างลอยนาไค่นสร้าง ไม่บอกเสนามีผู้มาฟ้องร้อง พิจารณาเปนสัจย์จะทำโทษตามโทษานุโทษ ให้สมนาเรียกเอาเงินค่านา ที่ยังไว้ทวีคูณ ฯะ

◎ ข้อ ๑๓ ว่า พระราชบัญญัติหมายประกาศ ซึ่งเจกมาตามหัวเมืองออก เมืองไทย เมืองตรี เมืองจัตวา ฝ่ายใต้ ฝ่ายเหนือนั้น ถ้าข้าพนักงานกรมนาผู้รักษาเมืองกรมการ กำนันเสนา และราษฎรเจ้าของนามีความร้อนรน ฤๅคิดอุบายยักย้ายรับบังพระราชทรัพย์ของหลวง นอกจากข้อพระราชบัญญัตินี้ไป ก็ระทรงเพิ่มเติมตัดรอนแก้ไขให้สมควร แก่การต่อภายหลังสิ่งหนึ่งให้เจ้ากรมกองตระเวนซ้ายขวา รับพระราชบัญญัติหมายประกาศ แยกให้อำมาตย์กำนันแขวงกรุงเทพ ๆ ทุกตำบล ถ้าหัวเมืองให้ผู้รักษาเมืองกรมการ รับพระราชบัญญัติหมายประกาศ ให้แก่อำมาตย์กำนันทุกแขวงทุกตำบล แล้วบังคับให้อำมาตย์กำนัน อ่านพระราชบัญญัติ ป่าวร้องให้ราษฎรผู้ทำนาทราบความโดยเฉลี่ยทุกราย อย่าให้ผู้ซึ่งรับพระราชบัญญัติหมายประกาศเอาไปเก็บงำไว้ ถ้าราษฎรแขวงใดตำบลใดว่าไม่ทราบในพระราชบัญญัติหมายประกาศประการใด จะทำโทษผู้ซึ่งรับพระราชบัญญัติหมายประกาศ ในแขวงนั้นตำบลนั้นตามโทษานุโทษให้สมควรแก่ผู้รักษาเมืองกรมการ อำมาตย์กำนันราษฎร

เจ้าของนา กระทำตามพระราชบัญญัติ หมายประกาศ ๆ ทุกข้อทุกประการ ประกาศมาณวันพุธ เดือนอ้าย ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีจอฉศก ศักราช ๑ ๒๓๖ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯ

วันประชุมตราจุลจอมเกล้า

๏ เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี รับพระบรมราชโองการมาพระบัญชาสั่งหมายตำรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า ให้หมายบอกแก่ข้าราชการ ทุกหมู่ทุกกรม ให้รู้ทั่วกันว่า ณวันเสาร์ เดือนสิบสอง แรมสิบสองค่ำ ปีจอฉศก ศักราช ๑ ๒ ๓ ๖ เป็นวันบรมราชาภิเศกครั้งหลัง เป็นวันประชุมถวายบังคมพระเจ้าแผ่นดินตามกฎหมาย เครื่องราชอิศริยยศตราจุลจอมเกล้านั้น เวลาบ่าย ๔ โมง เสดจพระราชดำเนินทางพระที่นั่งอนันตสมาคม ประทับบนพระแท่นโถรน เจ้าพนักงานประโคม ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว ท่านเสนาบดีและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย เดินเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทโดยลำดับ ที่ ๑ สมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ ที่ ๒ ท่านเจ้าพระยาภูธราภัยที่สมุหนายก ที่ ๓ เจ้าพระยาสุรวงษไวยวัฒน์ที่สมุหพระกระลาโหม ที่ ๔ เจ้าพระยายมราช ที่ ๕ เจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี ที่ ๖ เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี ที่ ๗ พระยาราชวรานุกูลที่กรมนา ที่ ๘ เจ้าพระยามหินทรศักดิธำรง ที่ ๙ เจ้าพระยาศรีพิพัฒ ที่ ๑๐ พระยาราชภักดี ที่ ๑๑ พระยากระสาปน์กิจโกศล ที่ ๑๒ พระยามหาอำมาตย์ ที่ ๑๓ พระยาธรรมาธิบดี ที่ ๑๔ พระยาวรวงษวรนายก ที่ ๑๕ พระยาเจริญราชไมตรี ที่ ๑๖ พระยาพิพิธโวหาร ที่ ๑๗ พระยาราชโยธา ที่ ๑๘ พระยาธรรมสารนิติย ที่ ๑๙ พระยาสุรเสนา ที่ ๒๐ พระยาเทพประชุน ที่ ๒๑ พระยาจ่าแสนยากร ที่ ๒๒ พระยาอนุรักษราชมณเฑียร ที่ ๒๓ พระยามหามนตรี ที่ ๒๔ พระยาราชานุชิต ที่ ๒๕ พระยาอัครมันตรีกามาตย์ พระยาพระหลวงเดินตามกันเข้าไปให้เป็นลำดับ แต่ผู้ที่เป็นปวิวเกาน์ซิลนั้นให้เดินนำ ครั้นเมื่อถวายคำนับแล้วก็ให้ไปยืนตามตำแหน่งที่เคยเฝ้าขวาและซ้าย แล้วจะพระราชทานเครื่องอิศริยยศตราจุลจอมเกล้า ที่ ๑ กรมหมื่นภูวไนยนฤเบศ ทรงรับยาล ที่ ๒ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าฤกษาธิบดี ที่ ๓ เจ้าพระยามหินทรศักดิธำรง ที่ ๔ เจ้าพระยาศรีพิพัฒ ที่ ๕ พระยาธรรมาธิบดี ที่ ๖ พระยาพระคลัง ที่ ๗ หม่อมเจ้ากระต่าย ที่ ๘ พระยาเวียงไชย ที่ ๙ หลวงอินทรโกษา ที่ ๑๐ พระยาวรวงษวรนายก ที่ ๑๑ พระยินทรยาล กับข้าราชการผู้ที่จะได้รับพระราชทานในเวลานั้น ครั้นพระราชทานเครื่องอิศริยยศแล้ว สมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสดจพระราชดำเนินไป ประทับบนพระที่นั่งสุทไธยสวรีย์ ถวายบังคมพระบรมรูปสมเดจพระเจ้าแผ่นดิน ๔ พระองค์ พระราชวงษานุวงษ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยตามเสดจพระราชดำเนินขึ้นไป ถวายบังคมพระบรมรูปบนพระที่นั่งสุทไธยสวรีย์ แล้วเสดจพระราชดำเนินขึ้น ในเวลาวันนั้นข้าราชการนุ่งผ้าแพร ฐวมเสื้อย่างน้อยเข้มขาบยะระบับ สวมเสื้อครุยชั้นนอก ถุงท้าวขาว รองท้าวหนังมัน และข้าราชการแต่บันดาที่ได้รับพระราชทานตราจุลจอมเกล้าแล้วก็ดี ไม่ได้รับพระราชทานก็ดี ให้เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทให้พร้อมกัน ๆ ทุกนาย อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

แจ้งความ

๏ ด้วยในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งออกไปในอาทิตยที่แล้วมานั้น คือฉบับวันอาทิตย เดือนสิบสอง แรมหกค่ำ แผ่นที่ ๒๔ ว่าด้วยเรื่องอ้ายหนูลอบตีจีนเหาตายเรื่อง ๑ กับอ้ายจีนเอี่ยวกาวฆ่าอ้ายจีนเหลงนายเรือเรื่อง ๑ กับอ้ายช้างหลวงยันเทาทุจราษฎร์ช่องสุมผู้ร้ายสักกระบือเรื่อง ๑ ความสามเรื่องนี้ยังหาได้แสดงข้อความซึ่งได้กระทำโทษประการใดไม่ ขอท่านทั้งปวงจงทรายความซึ่งจะแสดงมานี้ ทั้งสามเรื่อง ฯ

๏ เรื่องหนึ่ง อ้ายหนูยังอาจเอาไม้กระดักสั้น ลอบเข้าไปตีจีนเหาที่โรงฝูกศีศะ แตกอยู่ ๒ วัน ๒ คืน จีนเหาตายลุกขึ้นปฏิญา วางความว่าอ้ายหนูยังอาจเอาไม้กระดักสั้นลอบเข้าไปตีจีนเหาที่โรงฝูกศีศะ แตกอยู่ได้ ๒ วัน ๒ คืน จีนเหาตาย อ้ายหนูล่วงพระราชอาญา ผิดต้องด้วยบทพระอัยการให้ริบราชบาทว์ เอาบุตรภรรยา ทรัพย์สิ่งของ ๆ อ้ายหนูเป็นหลวง หักสั่นเชิง แล้วให้ลงพระราชอาญา เฉียนอ้ายหนู ๓ ยก ๆ ที่แล้วให้เอาไปประหารชีวิตรเสีย แต่อ้ายบุตรที่เป็น

พวกไปด้วยข้ายหนูนั้น ถ้าข้ายบุตรไม่ได้มาลุแก่โทษต่อกรมการ ข้ายบุตรก็ควรจะมีโทษ กึ่งกับข้ายหนูคันหนึ่ง ครั้งนี้ ข้ายบุตรมิได้ปกยิดควรผิดของตนไว้ มาลุแก่โทษแต่ความจริงว่าข้ายหนูเข่นผู้ลงมิได้จับมาได้ ข้ายบุตรไปด้วยมิได้ลงมือ กรมการจึงได้นำตะเอาตัวข้ายหนูมาข้าระ ได้ความจริง ตามที่ข้ายบุตรมาลุแก่โทษ แล้วข้ายบุตรก็ได้ยอม เสียเงินทำขวัญให้แก่โจทย์ ไปเป็นเงินสิบเฟดตำลึง ข้ายบุตรก็ได้ไปบวชเป็นภิกษุ ยังหาได้สึกไม่ ไม่ควรจะให้สึกเอาข้ายบุตรออกจากพระภิกษุ เพราะนิกฎหมายว่า ถ้าโทษผู้ใดมาลุแก่โทษ ถึงทนและปรับไหมอย่าพึงให้มีโทษแก่มันเลย นี้ให้งดโทษข้ายบุตรผู้ลุแก่โทษไว้ครั้งหนึ่งก่อน ๐ อนึ่งขุนจันกา ทำเรื่องราวขึ้นหลังกล่าวโทษ ข้ายทองว่าเป็นพวกไปด้วย กับข้ายหนูนั้น ก็ไม่มีว่ากรมการ ได้ตัวข้ายทองมาข้าระ เหนว่าเป็นผลอยู่ในหนังสือขอกรมการมีว่า แต่ข้ายทองซึ่งขุนกากล่าวโทษนั้น ในพื้องขุนหงายก็ไม่มีชื่อข้ายทอง อนึ่งในคำข้ายหนข้ายบุตรก็หาได้รับถึงข้ายทองไม่ ครั้งนี้ขุนกาข้ามาขึ้นเรื่องราวนี้หา ได้เป็นโจทย์แต่เดิมไม่ ต่อมีระวางโยสรัพาฤโทษปรับข้ายหนู ข้ายบุตร แล้วถึง ๓ ปีเสศ ขุนกาจึงได้ข้ามาทำเรื่องราวกล่าวโทษขึ้นต่อครั้งหลัง ขุนหงายโจทย์ต้นกับขุนแตงผู้ไว้ความก็ยังเป็นโจทย์อยู่ จะปฤกษาวางบทบังคับไปให้เอาตัวข้ายทองมาข้าระตามเรื่องราวขุนกาขึ้นหลัง เหนว่าไม่ต้องด้วยบทกฎหมาย เพราะไม่มีตัวข้ายทอง ๆ อีกเรื่องหนึ่งว่าข้ายขุนเชียงกาวเป็นต้นเหตุฆ่าข้ายขุนหลงนายเรือตาย ข้ายขุนกาจิครู้เหนเป็นใจด้วย แล้วนำแตงลิหยานั้น รู้เหนเป็นใจรับเบี้ยทองแตงไปจากข้ายผู้ร้าย ลูกขุนปฤกษาวางบทว่าข้ายขุนเชียงกาวเป็นต้นเหตุ ข้ายขุนกาจิครู้เหนเป็นใจด้วย ให้ตะลาการรวงทุนทรัพย์ที่ข้ายผู้ร้ายให้แก่เจ้าของทรัพย์แล้ว ให้ริบราชบาทว์เอาทรัพย์สิ่งของบุตรภรรยาข้ายขุนเชียงกาวเป็นหลวงให้สิ้นเชิง แล้วให้ลงพระราชอาญาเฆี่ยนข้ายขุนเชียงกาวต้นเหตุ ๓ ยก ๙๐ ที แล้วประหารชีวิตร เสียแต่ข้ายขุนกาจิครู้เหนเป็นใจ ให้ลงพระราชอาญาเฆี่ยน ๓ ยก ๖๐ ที ให้ตักน้ำมาถวายว่าพวกผู้ร้ายตีวิง แล้วให้ลงข้ายขุนกาจิคไปจำไว้ชั่วคุก แต่อำแตงลิหยาเป็นแต่ผู้รู้เหนเป็นใจรับเบี้ยทองแตงจากข้ายผู้ร้ายไว้อย่างหนึ่ง ไม่เอาความไปว่ากล่าวต่อกรมการกำนัน ให้เฆี่ยนอำแตงลิหยา ๒๕ ที ให้สังทัวให้นายบ้านไป ๆ อีกเรื่องหนึ่ง ข้ายช้างหลวงบันเทาทุราชฎร์กรุงเก่า ช่องสุมผู้ร้ายลักกระบือ ตะลาการชำระวินิจฉัยเป็นสัจ ๔ ข้อ ลูกขุนปฤกษาวางบทให้เฆี่ยนข้ายช้างหลวงบันเทาทุราชฎร์ ๓ ยก ๙๐ ที แล้วให้ตะตัวข้ายช้างหลวงบันเทาทุราชฎร์ ไปประหารชีวิตรเสีย แล้วให้ราชบาทว์บุตรภรรยาลูกสิ่งของเป็นหลวง แต่ข้ายใยข้ายจันข้ายเสือข้ายลัก ซึ่งเป็นสัพวก ๔ คนนั้น ให้ลงพระราชอาญาเฆี่ยน ๒ ยก ๖๐ ที แล้วเอาตัวไปจำไว้ชั่วคุก การทั้ง ๓ เรื่องนี้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ๆ สั่งให้เจ้าพระยายมราช ทำโทษตามลูกขุนและขุนหลวงพระโกรสีห์ ปฤกษาวางบทมาบังคับทุกประการ ๆ เจ้าพระยายมราชให้ใหม่จำนักงานกรมพระนครบาล เอาตัวข้ายหมู่ลงพระราชอาญา ๓ ยก ๙๐ ที เอาไปประหารชีวิตรเมื่อ ณวันพฤหัสบดี เดือนสิบสอง แรมสามค่ำ ปีขอมสก ๆ ครั้นณวันศุกร เดือนสิบสอง แรมสี่ค่ำ เจ้าพนักงานได้เอาตัวข้ายช้างหลวงบันเทาทุราชฎรไปลงพระราชอาญา ๓ ยก ๙๐ ที แล้วเอาไปกระแวนยาวันหนึ่ง รุ่งขึ้นวันอาทิตย เดือนสิบสอง แรมหกค่ำ จึงได้เอาไปประหารชีวิตร ๆ ครั้นณวันพุธ เดือนสิบสอง แรมเก้าค่ำ เจ้าพนักงานได้เอาตัวข้ายจันเชียงกาวออกลงพระราชอาญา เฆี่ยน ๓ ยก ๙๐ ที แล้วเอาไปประหารชีวิตรที่วัดพลับพลาไชยทั้ง ๓ คน ๆ ฯ

ตั้งตำแหน่ง

๏ ศุภมัศดุ ๑ พุทธสาศนกาล เปนปิศภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๗ พรรษา ๑ บัดยุบันกาลโสณสังวัจฉระ กฎิกมาศ กาฬปักเอกาทศมีดิถีศุกรวารปริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ บดินทรมหาพุทธางกูร ศุรยวัตนราชวิวงษวรุตมพงษบริพัต วรขัตติยราชนิกโรตม จาตุรันตบรมมหาจักพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราชบรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า ราชการในกรมนาตามแหน่งเดิมเปนที่ขุนสมภ์ไสนายดี ถ้าผู้ใดได้รับตำแหน่งยศดังนี้แล้ว ก็ต้องเปนไปจนตลอดอายุ

การสิ่งขะปั๋ย.ย.ช้าพิการแก่ชราประการใด ก็ต้องปล่อยไปกว่าจะไม่มีกังสิ่งขะตั้งใหม่ได้ ก็ในตำแหน่งราชการกรมนาฬิมีพนักงานที่จะต้องตั้งร้าหลวง [illegible] แลมาออกเดินรางวัดประเมินผลของราษฎร เกบเงินค่านาเปนพระราชทรัพย์ของหลวง แลระงับการวิวาท[illegible]ว่ากล่าวกันด้วยที่นา แลระวังเจ้าขึ้นคงฉางหลวงสำรับพระนคร แลจ่ายเข้าเปนเสบียงในราชการทั่วไป เมื่อผู้ใดเปนแล้วคิดตัวอยู่ดังนี้ ถ้ามีเหตุประการใดก็ภาให้ราชการเสียไปได้ ก็นับนิ้วการในกรมนาแลตัวชักว่าเปนการอันงายยังหลวงได้ถนัดแท้แล้ว จึงได้ทรงพระราชดำริหพร้อมด้วยที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน ตั้งพระราชบัญญัติไว้สำรับกรมนา เพื่อจะได้เปนแบบอย่างสืบไป ก็ตำแหน่งที่เสนาบดีทุกสมภักรมนานั้นยังว่างอยู่ ยังหามีผู้ที่จะจัดการตามพระบรมราชประสงค์ไม่ ครั้นจะจัดตั้งเสนาบดีตามเดิมเล่า ก็เปนการจัดใหม่เกลือกจะไม่เรียบร้อยตามสมควรได้ จึงทรงพระราชดำริหเห็นว่าพระยาราชวรานุกูล วิบูลยภักดิ์ศิริยพาหะ ซึ่งได้รับเครื่องราชอิศริยยศ ทุติยจุลจอมเกล้าวิเสสสำรับพระกฎุมเลขราชันเลือกชั้นที่ ๓ ชื่อนิภาภรณ์ ตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๔ ชื่อภัคราภรณ มีอัธยาไศรยเรียบร้อยสัตยซื่อสมควรจะรับราชการในกรมนาได้ในคราวนี้ จึงมีพระบรมราชโองการมารพระยัมพุรสุรเสียงหนาทดำรัศสั่งให้ พระยาราชวรานุกูล วิบูลยภักดิ์ศิริยพาหรับตำแหน่งยศ ว่าที่เสนะบดีนาฬิกา ซึ่งเปนประธานในกรมนาฬิกษตราธิบดี ตำรงศักดินา ๑๐๐๐๐ แลถือตราสำรับตำแหน่ง ๔ ตรง พระราชทานเหรียญทองลงยาราชาวลิการะยี่ห้าทองจำหลักของยุทธิ์ทองคำ ตำแหน่งยศนี้ตั้งขึ้นจะเปนไปตลอดเวลาตราบพระราชประสงค์ ของเราผู้เปนใหญ่ยิ่งในสยาม แลความชอบใจของพระยาราชวรานุกูลนั้นเอง จงเว้นการควรเว้น หมั่นประพฤติการควรประพฤติให้เรียบร้อยสมควรแก่พระราชบัญญัตินี้ แลคำประกาศจงทุกประการ ขอให้เจริญทฤฆชนมายุศุขศิริสวัสดิพิพัฒมงคล วิบูลยอิศูรสุขสารสมบัติ บริวารสมบูรณจงทุกประการเทอญ ฯะ.

◎ อนึ่งทรงพระราชดำริหว่า พระยาราชสุภาวดี ศิริสัทเทพมหายนสมุหมาตยาธิบดี ศิริสุนทรามเมศวรพระสุริสักดิ์กลาง ได้เปนข้าทูลอองธุลีพระบาทมาแต่เดิม ในพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงใช้สอยมาแต่อายุ ๑๒ ขวบ เปนที่สนิทชิดชอยพระราชอัธยาไศรย แลได้ถวายพระเดชพระคุณ ในราชการเปนเจ้าหมื่นสรรพเพธภักดีหัวหมื่นมหาดเลกคันเชิญเครื่องพระราชทานภานทองน้อย คนโททอง กะโถนทองเปนเครื่องยศ แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ยกย่องไว้ในพระราชสาสน ว่าเปนพระราชยุตรเลี้ยงของพระองค์ ได้ถวายงานมาแต่ยังอยู่ในตำหนักพระราชสาสน คุมเครื่องมงคลราชยรรณาการออกไปเจริญทางพระราชไมตรี ถึงสมเดจพระนางเจ้าวิกตอเรียณะรุงลอนดอน เปนพระเกียรยิ่งใหญ่ ก็สำเรจราชกิจโดยพระบรมราชประสงคกลับมาแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนที่นี้ตำแหน่งยศ เปนพระยาบุรุศย์วัฒนราชพิริยภาพ รางวางศักดิ์เลก พระราชทานภานทองใหญ่เปนเครื่องยศ แลได้บังคับบัญชาการมหาดไทยในเวลานั้น ครั้นในแผ่นดินปัจจุบันนี้ ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณตามตำแหน่ง ก็เปนที่สนิทพระบรมราชอัธยาไศรยมาแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนตำแหน่งยศเปนพระยาราชสุภาวดีศิริสัทเทพมหายนราชย์สมุหมาตยาธิบดี ศิริสุนทรามเมศวร พระสุรัสวักดิ์กลาง ถือศักดินา ๕๐๐๐ ได้ฉลองพระเดชพระคุณ เปนผู้บัญชาการให้ร่อมแซมบำรุงกำแพงพระนครชั้นในชั้นนอกและประตู แลหมู่พระที่นั่งวังสราญรมย์กับทั้งโรงทหารด้านตวันออกตลอดไป แลทำแถวตามแนวกำแพงพระราชวังด้านหลังด้านตวันตกชั้นในชั้นนอก แลให้ทำหอสัตคีที่ท้องสนามหลวง แลโรงช้างใหม่ล้วนเปนของสถาพรมั่นคงตามที่ทรงพระราชดำริหเห็นว่า เปนผู้มีสติปัญญาฉลาดหลักแหลมเจริยรอบรู้ในราชกิจใหญ่น้อย เรียบร้อยดี จึงพระราชทานตราเครื่องราชอิศริยยศ สำรับความชอบในจุลสุรภาภรณ์ แลตรา เครื่องราชอิศริยยศจุลจอมเกล้าวิเสส สำรับตำแหน่งที่ ๒ ชื่อทุติยจอมเกล้าวิเสส ตำรงวงษตระกูลสืบมา แลตรางราอิศริยยศสำรับความชอบในพระองค์ แลรับตำแหน่งยศที่เคานซิลลอรโอฟเดอ เปนประธานายหนึ่งในที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน แลที่ปรีวีเคานซิลที่ปฤกษาราชการสำรับพระองค์ เปนพระเกียรติยศเจริญใหญ่ยิ่งขึ้น แต่ยังไม่มีนามสมญาให้สมควร แก่ความชอบในราชการ

จึ่งมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัศสั่งให้สฐาปนาเลื่อนตำแหน่งยศเปนเจ้าพระยา มีอิศวริยยศบันดาศักดิสูงใหญ่ทวีขึ้นอีกชั้นหนึ่ง มีนามสมญาจาฤกในหิรัญบัตรว่าเจ้าพระยานรินทรศักดิ์ดำรง สกุลวงษอรรคเอกศิรไกยสมุทรพรนสุนทรธรรมยุติยานุวัติ บุรุศยรัตนทุวาธิราชนิกรวรยุตคลบาทบรมนารถสงวนภักดีดิศนิท วิสิฐคุณศิริรัตนธาดา ธรัญพิรียปรากรมพาหุมูลิกนาม ดำรงศักดินา ๑๐๐๐ รับพานเครื่องราชอิศริยยศปฐมจุลจอมเกล้า สำหรับตระกูลพระราชทานแหวนนพรัตน์เพชรหีบทองลงยาราชาวดี กระโถนทองคำจำหลักซองบุหรี่ทองคำ ได้บังคับบัญชาการในกรมพระสุรัศวดีตามเดิม และเปนที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน และช่วยดำริหการซึ่งจะทำนุบำรุงเปนคุณเปนประโยชน์ ในพระราชอาณาจักรทั่วไป ขอให้จเริญฤกุศลมายุศุภศิริสวัสดิ์พิพัฒมงคลวิบุลยอิฐผลสารสมบัติบริวารสมบูรณทุกประการเทอญ ฯะ

๑ อนึ่งทรงพระราชดำริห์ว่า วงษตระกูลสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติมนุเนศรนาวถราชสุริยวงษ ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้เปนผู้สำเร็จราชการทั่วทั้งพระนคร ก็เปนตระกูลใหญ่เนื่องในราชินีกูล แลบัดนี้ร่วงโรยเสื่อมซามไปหามีผู้ใดรับตำแหน่งยศเปนเกียรติ์ดำรงวงษตระกูลของท่านไม่ ก็พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดีนี้ เปนบุตรสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณมาแต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เปนพระพรหมบริรักษเจ้ากรมพระตำรวจสนมทหารขวา ครั้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนับถือว่าเปนพระบรมญาติราชินีกูลวงษ จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนตำแหน่งยศเปนพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี จางวางกรมพระคลังสินค้า รับราชการแทนที่ถานานุกรมของท่านต่อมา ได้รับพระราชทานพานทองใหญ่ คนโททอง กระโถนทองเปนเครื่องยศ แล้วให้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณเปนราชทูต จำทูลพระราชสาสนคุมเครื่องมงคลราชบรรณาการ ออกไปเจริญทางพระราชไมตรีนครกรุงปารีศฝรั่งเศศ ก็ได้สำเร็จราชกิจโดยพระราชประสงค์ เปนพระเกียรติยศยิ่งใหญ่ เปนความชอบในราชการแลได้พระราชทานพานเครื่องราชอิศริยยศจุลจอมเกล้า สำหรับตระกูลตำแหน่งที่ ๒ ชื่อทุติยจุลจอมเกล้าวิเสศ ดำรงวงษตระกูลสืบมาภายหลังได้ทรงเลือกสันตั้งไว้ในตำแหน่งยศ ที่เคาน์ซิลลอรออฟสเตตเปนประธานนายอยู่หนึ่งในที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน แลบรีวีเคาน์ซิลช่วยดำริหการทำนุบำรุงแผ่นดินทั่วไป บัดนี้มีชนมายุเจริญไวยวุฒิ แลมีเพียรปรีชารอบรู้ในราชกิจใหญ่น้อยสมควรจะเปนผู้ใหญ่เปนกำลังในราชกิจนั้น ๆ ได้ จึ่งมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สฐาปนาเลื่อนตำแหน่งยศเปนเจ้าพระยา ดำรงอิศริยยศบันดาศักดิสูงใหญ่ทวียิ่งขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง มีนามสมญาจาฤกในหิรัญบัตรว่าเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี วรมนตรีมหามาตยานุนายกรัชติลกสุริยวงษ ดำรงศักดิบรมมหาพิไชยญาติ ราชกิจปฏิการาภิทยาไศรยไศรยศิริรัตนธาดา ธภัยพิริยปรากรมพาหุชื่อนาม ดำรงศักดินา ๑๐๐๐๐ แลรับพานเครื่องราชอิศริยยศปฐมจุลจอมเกล้าสำหรับตระกูล พระราชทานแหวนนพรัตน์เพชรหีบทองลงยาราชาวดี คนโททองใหญ่ลงยาราชาวดี ซองบุหรี่ทองคำได้บังคับบัญชาการในกรมพระคลังสินค้าตามเดิม แลเปนที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน แลช่วยดำริหการซึ่งจะทำนุบำรุงให้เปนคุณเปนประโยชน์ ในพระราชอาณาจักรทั่วไป ขอให้จเริญฤกุศลมายุศุภศิริสวัสดิ์พิพัฒมงคล วิบุลยอิฐผลสารสมบัติบริวารสมบูรณ ทุกประการเทอญ ฯะ

๑ อนึ่งทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาราไชยไทยสวรรยาธิบดีพิริยพาหเปนบุตรเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ซึ่งเปนมหาประธานาธิบดี มียศยิ่งกว่าจัตุสดมภ์ในกรมวัง ได้รับราชการมาแต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เปนนายพลถ้วยมหาดเลกหุ้มแพรนายยาม มหาดเลกเวรสิทธิ ครั้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปนหลวงนายเศรษนายเวรมหาดเลก แล้วเลื่อนตำแหน่งยศ เปนเจ้าหมื่นศรีสรรักษ หัวหมื่นมหาดเลกจนตลอดรัชกาล ครั้นในเวลาปัตยุบันนี้ ได้เลื่อนที่ตำแหน่งยศ เปนพระยาราไชยไทยสวรรยาธิบดีพิริยพาหถือศักดินา ๓๐๐๐ ได้บังคับบัญชาการในพระคลังในซ้ายแลได้รับพานเครื่องราชอิศริยยศ ตติยจุลจอมเกล้า ดำรงวงษตระกูล ท่านเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ได้ระงับ

พระเกศ พระคุณ โดยราชการตามตำแหน่งมาก็ไม่มีความผิดร้ายพลั้งพลาดในราชกิจประการใด ได้รับเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยามชั้นมัณฑนาภรณ์ ภายหลังได้ทรงเลือกสันทัดไว้ในตำแหน่งยศรับที่เคาน์ซิลลอร์ออฟสเตต เป็นประธานายหนึ่งในที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน และเป็นปริวีเคาน์ซิล ช่วยดำริห์การทำนุบำรุงแผ่นดิน บัดนี้มีชนมายุบริบูรณ์ไวยวุฒิ และมีสติปัญญาหลักแหลมหนักแน่นเลื่อมใสในราชการสมควรจะเป็นผู้ใหญ่ดำรงรับอิสริยศ บันดาศักดิ์สูงยิ่งขึ้นไป ถึงตำแหน่งราชการในพระคลังนั้น ไม่เป็นสำคัญอันใดนัก เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ก็เคยได้มียศยิ่งใหญ่ในกรมวังมาช้านาน จึงมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ตำรัสสั่งให้สถาปนาเพิ่มตำแหน่งยศเป็นพระยาผู้ช่วยราชการในกรมวัง รับนามสัญญาบัตรว่า พระยาธรรมธรวันยานุกูลมนตรี ศิริสุวเดชมหาพิเวศนานุกิจอิยศี ถือศักดินา ๕๐๐๐ พระราชทานภาชนทองใหญ่ คนโททอง กะโถนทอง เป็นเครื่องยศ รับตราเครื่องราชอิสริยยศทุติยจุลจอมเกล้า สำรับตระกูล และได้บังคับบัญชาการในพระคลังในจัย พระคลังในขวา พระคลังวิเศษ และรับราชการในกรมวังเป็นที่สอง เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี ฯ

๏ อนึ่งทรงพระราชดำริห์ว่า พระมหามนตรีศรีรัตนครักษสมุหเจ้ากรมพระตำรวจในขวา ซึ่งได้รับเครื่องราชอิสริยยศช้างเผือก ที่ ๕ ตติยาภรณ์ และเป็นที่ปฤกษาราชการในพระองค์ ได้รับราชการในกรมพระตำรวจมานาน และไปราชการเมืองอินเดียแลต่างประเทศ ในการตัดสินถ้อยความน้อยใหญ่ ได้ฉลองพระเดชพระคุณมา ไม่มีความผิดร้ายประการใดมีสติปัญญาฉลาดรอบรู้ในราชกิจ สมควรจะมียศบันดาศักดิ์ใหญ่ได้ จึงมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ตำรัสสั่งให้เลื่อนพระมหามนตรีศรีรัตนครักษสมุหเป็นพระยาศรีสิงหเทพปลัดยาญชีกรมมหาดไทย ตำแหน่งศักดินา ๑๐๐๐ โปรดเกล้าให้เพิ่มศักดินาขึ้นเป็น ๒๐๐๐ ตามเดิมรับราชการตามตำแหน่งสืบไป

๏ อนึ่งทรงพระราชดำริห์ว่า พระอินทรเทพยดีศรีสมุหเจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ซ้าย ซึ่งได้รับเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎ

ที่ ๔ ช้างภูษนาภรณ์ และเครื่องอิสริยยศสำรับตระกูลในพระองค์ และเป็นที่ปฤกษาราชการในพระองค์ เป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาทสนิทชิดชอบพระบรมราชอัธยาไศรย ได้เป็นที่หนึ่งในวรราชบุตรานุรักษ์ปลัดกรมแต่เดิมมา มีความสามัคคีกระทำญญ ตั้งอยู่ในธรรมสัตยสุจริตวิเวียรวัย โดยอัชฌาวิรัติทั่วไป และได้บังคับบัญชากรมมหาดเล็กและขุนเรือ กรมทหารเกณฑ์หัดทหารน่า ทหารบัณปลายนอก ยืนทองปรายข้าหลวงเดิม และทหารกรมอื่น ๆ และได้เป็นกระลาการชี้ขาดความใหญ่ ๆ ไม่มีความผิดร้ายในราชการประการใด แลได้ดูแลจัดการข้างฝ่ายในหลายประการ มีสติปัญญาหลักแหลมสามารถลาดรู้ในราชกิจใหญ่น้อย เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย สมควรจะรับตำแหน่งยศบันดาศักดิ์ใหญ่ได้ จึงมีพระบรมราชโองการ มารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ตำรัสสั่ง ให้เลื่อนพระอินทรเทพเจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ซ้าย เป็นพระยามหามนตรีศรีรัตนครักษ์สมุหเจ้ากรมพระตำรวจในขวา ถือศักดินา ๒๐๐๐ ตามเดิม พระราชทานภาชนทอง และให้เครื่องราชอิสริยยศทุติยจุลจอมเกล้าตั้งวงษะกุล เป็นที่หนึ่งสืบไป ฯ

๏ ให้พระพรหมบริรักษเจ้ากรมพระตำรวจสนมหารขวา เป็นผู้รับตำแหน่งที่ปลัดทูลฉลองในกรมเกษตราธิบดี ให้ถือศักดินา ๑๖๐๐ ทำราชการตามตำแหน่งตั้งแต่บัดนี้ไป ตำแหน่งยศนี้จงเป็นไปตลอดเวลาความพระราชประสงค์ ของเราผู้เป็นใหญ่ยิ่งในสยาม และความชอบใจของพระพรหมบริรักษ์นั้นเอง ฯ

๏ ให้หลวงสิทธิราณรักษกิจเป็นเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ หัวหมื่นมหาดเลกคันเชือก ถือศักดินา ๑๐๐๐ ฯ

๏ ให้หลวงนายสิทธนายเวรมหาดเลกเป็น พระอินทรเทพยดีศรีสมุห เจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ซ้าย ให้ถือศักดินา ๒๐๐๐ ฯ

๏ ให้หลวงสรรักราษฎกิจเป็นจมื่นราชามาตย์ ปลัดกรมพระตำรวจในซ้าย ให้ถือศักดินา ๘๐๐ ฯ

๏ ให้ขุนพิบูลยสมบัติ รับตำแหน่งราชการในกรมเกษตราธิบดีว่าที่เสมียรตรา ให้ถือศักดินา ๖๐๐ ทำราชการตามตำแหน่ง ตั้งแต่บัดนี้ไป จงเว้นการควรเว้น หมั่นประพฤติการควรประพฤติ สมควรแก่ตำแหน่งทุกประการตามอย่างธรรมเนียมข้าราชการทั้งปวง ขอให้มีศุขสวัสดิ์เจริญเทอญ ฯ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๒๘๐ วันอาทิตย เดือน ๑ ขึ้น ๕ ค่ำ บีจอฉศก ๑๒๓๖ แม่นที่ ๓๑

ศุกรอุปราคา

๑ คิดถามพระเคราะศุกร ทรงกับพระอาทิตย ในวันพุฒ เดือนอ้าย ขึ้นค่ำหนึ่ง บีรอฉศก ๑๒๓๖ กับดันถอยคัส ได้ถ้ำนวนเขียน แผนที่ทูลกล้า ๆ ถวาย กำหนดเวลาแรกจับ ๒ โมง ๒๙ มินิตร ๕๖ สกัน สิ้นควงกาว ๒ โมง ๕๙ มินิตร ๒๐ สกัน กึ่งทางถ้าว ๔ โมง ๕๑ มินิตร ๒๖ สกัน ถึงขอบ ระออกเที่ยง ๔๓ มินิตร ๓๖ สกัน หลุดขอบบริสุทธิ โมงหนึ่ง ๑๑ มินิตร ๓๖ สกัน แต่โหวโหย ตามธรรมเนียมนั้น ไมมีผู้ใดเลย ที่จะคิดได้ในเรื่องนี้ ถึงระยอถ้ามิ ก็คงเถียงว่าไม่มี ทุกคน ยกไว้แต่ สมเดจพระเจ้าบรมวงษเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยำรายปรยิกย ท่านได้ ทรงเรียนตามตำรา ในพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ได้ทรงคิดในการเรื่องนี้ ถ้ำนวนทูลกล้า ๆ ถวาย กำหนดแรกจับ เวลา ๒ โมง ๓๖ มินิตร ๑ สกัน สิ้นควงกาว ๓ โมง ๕๐ มินิตร ๖๐ สกัน กึ่งทางกาว ๔ โมง ๕๖ มินิตร ๓๔ สกัน ถึงขอบระออก เที่ยง ๔๗ มินิตร ๒๖ สกัน หลุดขอบบริสุทธิ โมงหนึ่งกับ ๑๖ มินิตร ๕ สกัน แต่ก่านยังออกพระองค์อยู่ ว่าไม่ได้ลองเลย เคยลอง ทดลองเลย ด้วยการนานมาถึง ๑๐๕ ปี จึง ได้มีตำหนามตำรา จะผิดถูกอย่างไร ยังไม่ทราบแน่ ก็ในเวลานั้นวันนั้น ได้ตั้งกล้องดูดู เหนขอบอาทิตย หมอง เมื่อเวลา ๒ โมง ๔๒ นาที เปนแรกจับ สิ้นควงกาว ๓ โมง ๗ นาที กึ่งทางกาว ๕ โมง ๑๗ นาที ถึงขอบระออกเที่ยง ๔๙ นาที หลุดขอบบริสุทธิ ย่ายโมง ๑ กับ ๑๖ นาทีเส ๓๐ วินาที ตามนาฬิกา สำหรับพระบรมมหาราชวัง เปนเวลาอันแรมแสน ทางศุกมณีนครัฐไป ประมาณ ค่อนข้างศูนย์ศูนย์ส่วนหนึ่ง ต่างกันกับเรา ๗ ส่วน แรกจับ จันทรอิสาน ออกทิศภายนัง ก็ไม่คลาดเคลื่อนผิด กันกับตำหนดไว้มากนัก การซึ่งคาดศุกรควงทางอาทิตย ครั้งนี้ได้มีมาครั้งนี้แล้ว ในระยะ ๑๐๕ ปี ก็เปนของที่ควร จะดู แต่เยาวชนผู้ใด คิดเห็นว่าจะเปนเหตุอย่างสิ่งใดสิ่งหนึ่งไป เมื่อพระเคราะหเดินมาควงทางกันดังนี้ มิใช่จะเหนแต่เมื่อง เรา เหนหลายสิบร้อยสิบเมือง ก็ไม่เปนอะไรออก ฯ

ประกาศแผนที่พระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๆ ว่าด้วยเรื่องวิจารณ์

๑ มีพระบรมราชโองการมาพระยัมราชสุรสิงหนาท ให้ประ

กาศแก่คนทั้งปวงให้ทราบทั่วกันว่า ความประสงค์ ๆ ต่าง ๆ คือเจ้านายแลขุนนางนอกตำแหน่งว่าการโรงศาล แลมิใช่ผู้รับสั่งให้ว่าความรับสั่ง กระทำคุมเหงราษฎร ด้วยกาครองของจำพวกนี้ผลคือเงินเอาของ ขุดลูกสาวแลอื่น ๆ ในกรุงเทพ ๆ นี้ก็ดี ผู้รักษากรุงเก่าสำเร็จราชการเมืองน้ำพระพิพัฒสัตยา เจ้าเมืองประเทศราชแลกรมการหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวง รับแลเชื่อทำตามหนังสือ แลข้าหลวงนอกตำแหน่งที่ได้บังคับหัวเมือง ไม่มีตราข้าพนักงานในตำแหน่งได้บังคับหัวเมืองนำไปแล้ว คุมเหงราษฎรด้วยการต่าง ๆ เกาะกุมภะเกณฑ์ฤาแย่งชิงสิ่งใด ๆ ของราษฎรเป็นการนอกจากราชการในแผ่นดินใหญ่ . ฤๅจัดขวางไม่ให้เจ้าภาษีนายอากร เกษภาษีอากร ฤๅถึงภะเกณฑ์ตามบังคับต้องตราข้าพนักงานก็เรียกให้หลีกเกินไป ฤๅเจ้าภาษีนายอากรน้อยราษฎรเรียกเหลือเกินผิดไปก็ดี การเช่นนี้ให้รีบมาร้องโดยเร็ว ๆ ทีเดียว ถ้าได้ความจริงจะพระราชทานรางวัล ตั้งแต่ห้าตำลึงขึ้นไปชั่งหนึ่งลงมาตามความใหญ่แลน้อย แล้วจะปรับผู้ทำผิดและผู้ว่าราชการหัวเมือง ซึ่งทำตามหนังสือไม่มีท้องตราข้าพนักงานนำนั้นให้ใช้ของเต็ม แล้วพิในหลวงทำส่วนที่ ๕ ของเบี้ยใช้ร้างวัลเป็นค่าทรายถมสนามทหารด้วย ประกาศดังนี้นี้ผู้อ่านยังไม่เข้าใจซึ่งให้ประกาศนั้น ประกาศด้วยความสองอย่าง อย่างหนึ่งคือมีผู้อ้างรับสั่ง แลบัญชาเจ้านายแรงในกรุงเทพ ๆ ฤๅถึงท้องตราแลหนังสือข้าพนักงาน ซึ่งเคยบังคับบัญชาหัวเมืองนั้น ๆ ไม่มีตรานำ ออกไปทำนองฤๅบังคับ ผู้รักษาเมืองกรมการให้ทำตามรับสั่งเจ้าบัญชานาย ซึ่งมีนามมีชื่อเป็นที่ตื่น ที่หอม ที่กลัว ที่กรงนี้อย่างหนึ่ง คือเจ้าภาษีนายอากรแลผู้รับช่วงใช้เจ้าภาษีนายอากรไป เรียกภาษีอากรเกินพิกัดอัตรา แลทำคุมเหงราษฎรต่าง ๆ อย่างหนึ่ง ความสองอย่างนี้ทรงพระราชดำริห์เหนว่า ถ้าเกิดขึ้นในหัวเมืองใด ๆ ผู้ขุนมารร้องก่อผู้รักษาเมืองกรมการ . ถ้าเป็นความอย่างที่แรกผู้รักษาเมืองกรมการ ก็มักสกดขัดสกัดกั้นนายอ่อน ๆ แน่น ๆ ไป ถึงมาร้องถึงในกรุง เจ้ากระทรวงทบวงการก็มักกลัวข้าราชการนายอ่อน ๆ แน่น ๆ ไปเหมือนกัน เพราะฉนั้นจึงประกาศให้รู้ทั่วกันว่าหากมาร้องในหลวงทีเดียว ถึงความเรื่องเจ้าภาษีนายอากรนั้น เจ้าภาษีนายอากรมักอ้างอวดตัวว่าเป็นผู้ขนทรายเข้าวัง มีตราทั้งตราแต่งออกไป ฝ่ายผู้รักษาเมืองกรมการก็กลัวว่าเจ้าภาษีนายอากรไม่ได้อยู่ในอำนาจตัว ครั้นจะว่าจะกล่าวก็กลัวจะผิดหยอว่าจะเป็นโมหรายแก่การทำภาษีอากร เหตุฉะนี้จึงพระราชทานไปทั้งพระคลังไป ฤๅเจ้าภาษีนายอากรเป็นจีนมีเงินทองมักเข้าถูกยาแลอาชาหมู่ขวัง ผู้รักษาเมืองกรมการก็ง่อนแง่นไป ถึงมีผู้มาร้องทุกข์ร้องฎีกาในกรุงเทพ ๆ เจ้ากระทรวงทบวงการผู้รับร้องทุกข์ร้องฎีกาก็มักเกี่ยงเลี่ยงว่าเป็นหน้าที่ของเจ้าข้าวนนั้น ๆ ไปเกรงใจเจ้าข้าวนไม่ใคร่จะว่า ฝ่ายเจ้าข้าวนผู้ตั้งขึ้นเป็นเจ้าภาษีนายอากรไปนั้น ก็มักประพฤติตัวเป็นเจ้าของเจ้าภาษีนายอากรนั้น ๆ ช่วยปลดช่วยเปลี่ยงช่วยแก้ช่วยโยไป ไม่ใคร่จะเอาความกรุณาแก่ราษฎร ทรงพระราชวิตกดังนี้ จึงได้ประกาศไว้ทั้งก่อนนั้น ในความแลการสองอย่างเท่านี้ ให้มาร้องในหลวงทีเดียว ก็ในความเรื่องอื่นนอกจากการรับสั่งข้าแรงนายแรง ฤๅท้องตราแลหนังสือนอกตำแหน่งอย่างหนึ่ง เจ้าภาษีนายอากรเกษภาษีอากรเกินพิกัดอย่างหนึ่ง เป็นสองอย่างด้วยกันนี้แล้ว กฎหมายเดิมก็บังคับว่าให้ฎีการ้องก่อน ถ้าไม่สำเร็จก็ให้มาฟ้องฎีกาในกรุงเทพ ๆ ตามกระทรวงทบวงการ แลมีคำประกาศเดิมว่า ถ้าผู้ที่จะพิพากษานั้นเป็นผู้อยู่ในราชการ ฤๅข้าจ้าบ่าวขุนนางที่มีเจ้าขุนมูลนายระดูดหนุนช่วยไม่ให้ยำเกรงใช้สอย ระเจ้าไปหาท้องฤๅระมีผู้ภาเข้าไปหา ๆ ๑๐ ๆ สมุหนายก สมุหพระกลาโหมกรมท่าตามหัวเมืองนั้น ๆ ถ้า ๆ ๑๐ ๆ ทั้งสามรับแล้วมีบัญชาให้ผู้ใดชำระก็ชำระได้ เมื่อชำระได้ความอย่างไรแล้ว มีบัญชาสั่งให้ลงโทษขุนแลผู้ปรับ ให้ปฤกษาแลปรับปรุงก็ปฤกษาแลปรับปรุงตลอดไปได้ กฎหมายเดิมแลคำประกาศนี้มีจะให้เสียสละเสียก็หามิได้ นอกจากการสองเรื่องที่ว่ามาข้างต้น แลการอื่นใหญ่ ๆ ที่จะว่าไปในประกาศนี้นั้น แลให้คงอยู่ตามเดิม แต่การสองเรื่องแลการใหญ่ซึ่งจะว่าไปในประกาศนี้ เมื่อจะมาร้องก่อในหลวงทีเดียวก็ได้ การนอกนี้เมื่อควรจะทำอย่างไรแล้วไม่สำเร็จจะมาร้องฎีกาในกรุงเทพ ๆ ไม่มีผู้ใดเบิกความเข้ามาก็ดี ฤๅยกความขึ้นมาแล้วพิจารณามีเบี่ยงธรรมก็ดี เมื่อความกราบเรียน ๆ ๑๐ ๆ ทั้งสามแล้ว ผู้รับบัญชาชำระไม่

เปนธรรม เมื่อคู่ความร้องทุกข์แก่ ๆ พน ๆ ๆ ไม่ชำระให้ตลอดไป แลไม่ตัดสินให้แล้วก็ดี จึ่งควรที่จะรื้องรามาร้องในหลวงกล่าวโทษเจ้ากระทรวงในกรุงเทพ ๆ แลตระลาการที่ ๆ พน ๆ บังคับให้ว่านั้นเมื่อเปนดังนี้ ในหลวงจึ่งจะชำระใต่ถามให้ แลคำซึ่งว่าไว้ข้างต้นว่าการใหญ่ ๆ นั้นคือการที่เปนมานแต่ก่อนบางทีเลยเปนแต่ว่าข้าง ๆ คือเจ้าเมืองกรมการบางเมืองที่ไกล ๆ คิดเอาใจหากไปสวามิภักดิ์ แก่ไทยต่างก้าวก้าวต่างแคม ฤๅขืนขับถือผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งข้างอวัดเปนผู้มีบุญมีฤทธิ์เดชฤๅวิชาความรู้ทำให้ราษฎรคื่นเล่าฦๅกัน แล้วมั่วสุมประชุมเข้านับถือขนมาทำขึ้นก็ดี ฤๅเมืองใดเอาข่าวร้ายในกรุงเทพ ๆ ไปกล่าวแล้วก็เชิดชูเสียงเข้าขึ้นมายใด นอกจากพระเจ้าแผ่นดินที่ครองแผ่นดินอยู่แล้ว ก็คระเคริยมการหันเหระเอาใจออกหากจากพระเจ้าแผ่นดินที่ครองแผ่นดินอยู่นั้นก็ดี การที่เปนดังว่ามานี้ ควรหรือว่าหัวเมืองนั้นเปนขอบขัณฑ์ผู้ใดจะซื่อสัตย์ต่อพระเจ้าแผ่นดินโดยสุจริต ไม่เข้าด้วยทำเรื่องราวมายื่นต่อ ๆ พน ๆ ที่บังคับหัวเมืองนั้นก็ได้ จะมารื้องฎีกาก็ได้เหมือนกัน ของว่าแต่ที่จริง ๆ อย่าให้เกินไป อย่างหนึ่งผู้สำเรจราชการ แลกรมการเมืองใดสูบผิ้นกินสุรามากนัก ทำการโซเซคุมเหงราษฎรให้ได้ความเดือดร้อน หลายรื้องหลายรายขนถึงราษฎรอพยพหลบหลีกหนีหาย ไปอยู่เสียบ้านอื่นเมืองอื่นเหมือนประจักษ์มานี้เรื่อยมานับครั้งได้ เมื่อการร้อนใหญ่อย่างนี้บังเกิดขึ้นในหัวเมือง เมื่อผู้ใดเหมือนแผ่นดินจะทำเรื่องราวมายื่นต่อ ๆ พน ๆ ที่บังคับหัวเมืองนั้น ๆ ก็ดีร้องในหลวงก็ดีก็ได้ เพื่อจะรักษาราษฎรไม่ให้อพยพหลบหนีไป แต่ถ้าเปนความร้อนน้อย ๆ ไม่ถึงราษฎรอพยพหลบลี้หนีหาย ทั้งบ้านเรือนภูมลำเนาแล้ว คดีของผู้ใดก็ให้เจ้าคดีฟ้องร้องอยู่ในโรงอยู่ในกรุงเทพ ๆ ตามกฎหมายธรรมเนียมเดิม ฤๅกรมเรียน ๆ พน ๆ ที่ว่าหัวเมืองนั้น ๆ ตามคำประกาศ ของว่าแต่ในคดีของตัว ๆ ห้ามมิให้ผู้ใดผู้หนึ่งเปนเจ้าถ้อยหมอความ เที่ยวยุยงแลรับอาษาราษฎร แลกะเอาคดีของผู้อื่นมาฟ้องร้องว่ากล่าวยุ่งยิ่งไป ประกาศมาณวันอังคาร เดือนสิบสองแรมหกค่ำ ปีกุญเบญจศก ศักราช๑๒๒๕ เปนวันที่ ๓๔๕๙ ในรัชกาลประจุบันนี้ ๆ

ตั้งที่แหน่ง

◉ ณวันพุธ เดือน ๑๒ แรม ๙ ค่ำ ปีขจอศกศักราช ๑๒๓๖ เปนวันที่ ๒๒๑๒ ในรัชการัชกาลนี้ ◉ ให้จุนสกลประดิษฐ เปนหลวงวิจิตรวาทกุมล เจ้ากรมช่างแกะถือศักดินา ๔๐๐ ๆ

◉ ให้จุนสิทธิวานกเปนหลวงวิจิตรราชมนตรี เจ้ากรมช่างสลักซ้าย ถือศักดินา ๔๐๐ ๆ

◉ ให้จุนมงคลประสาทปลัดกรม เปนหลวงศรีวรยศเจ้ากรมช่างไม้สูง ถือศักดินา ๔๐๐ ๆ

◉ ให้หมื่นเทพลาเวณ เปนจุนสิทธิกนกปลัดกรมช่างสลักขวา ถือศักดินา ๓๐๐ ๆ

◉ ให้หมื่นศรีเวหา เปนจุนมงคลประสาทปลัดกรมช่างไม้สูง ถือศักดินา ๓๐๐ ๆ

◉ ให้หมื่นพรหมปริชา เปนจุนโลหกรรมพิจิตรปลัดกรมช่างหล่อซ้าย ถือศักดินา ๓๐๐ ๆ

◉ ให้หมื่นวิจิตรภักดี เปนจุนสกลประดิษฐปลัดกรมช่างหุ่นถือศักดินา ๓๐๐ ๆ

◉ ให้นายเฉียมมหาดเลกเวนฤทธิ บุตรพระยาจินดารังสรรค์ เปนหมื่นสุวรรณสาครปลัดกรมช่างรักขวา ถือศักดินา ๒๐๐ ๆ

แจ้งความมาให้ทราบ

◉ ท่านทั้งหลายผู้ได้อ่านราชกิจจานุเบกษา แผ่นที่ ๓๐ ซึ่งได้แจกออกไป ณวันอาทิตย เดือน ๑๒ แรม ๑๓ ค่ำ ว่าด้วยเรื่องเลื่อนตำแหน่งยศนั้น แต่เจ้าพระยามหินทรศักดิธำรง เดิมเมื่อท่านเปนพระยาราชสุภาวดีถือศักดินาห้าพันครั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ท่านเลื่อนเปนเจ้าพระยามหินทรศักดิธำรง จึ่งพระราชทานเพิ่มศักดินาขึ้นอีกห้าพัน รวมเปนหมื่นหนึ่ง ผู้เรียงพิมพ์ก็ได้เรียงสูญแลจองครบหมื่น เมื่อคืนแผ่นแรก ๆ สูญก็ขึ้นบริบูรณครบหมื่นดีอยู่ครั้นคืนไปมากสูญแลจทรุดต่ำลงไปสูญหนึ่ง เจ้าพนักงานตรวจดูเหนสูญทรุดจึ่งได้จัดแก้พิมพ์เสียใหม่ ธรรมดาหนังสือพิมพ์ก็คงบกพร่องไปบ้างดีมีขึ้นบ้าง การก็ไม่อัศจรรยอะไรนัก ท่านผู้ที่ได้รับแผ่นที่สูญ

ทรุดเหนสูญเรือนพันก็อย่าได้สำคัญเข้าใจว่า ท่านถือศักดินาพันหนึ่ง จะเข้าใจชัดว่าท่านถือสักดินาหมื่นเป็นแน่ อนึ่ง ท่านผู้ใดรับไว้รับแผ่นที่สูญทรุดไปนั้น ขอท่านจงได้รักสูญเดิมลงให้ครบหมื่น ตามที่ได้บังความมาดังนี้แลฯ ๚ะ

ข่าวตายในกรุง

๏ หม่อมเจ้าหญิงรัศมี ในกรมพระราชวังหลัง ประชวรโรคชราเรื้อรังมานาน ครั้นถึงวันจันทร์เดือนสิบสองขึ้นค่ำหนึ่ง ปีจอฉศก ยมพระทัต พระยาหงสาได้แต่น้ำเข้าครั้งหนึ่งจะช้อนหนึ่งบ้างสองช้อนบ้าง ประชวรไม่ใคร่หลับให้เครื่องอ่อนเปลี่ยนลงทุกเวลา ณวันอังคารเดือนสิบสองแรมค่ำหนึ่งเวลา ๓ โมงเช้า สิ้นชีพตักษัย อายุได้ ๙๔ ปี พระราชทานเพิ่มเติมให้ศพเครื่องสูงสามคู่ กลองชนะสามคู่เป็นเกียรติยศ ๚ะ

๏ พระพิพิธสาลี (เอี่ยม) เป็นบุตรพระยา ถึงหราชเดโช (สัง) พระพิพิธสาลีคนนี้ได้เป็นมหาดเล็ก ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เป็นขุนวิสูตรโกษาจักรมหาสารพากรใน แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนขึ้นเป็นพระพิพิธสาลีเจ้ากรมฉางหลวง ครั้นสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงแผ่นดินปัจจุบันนี้ ยังรับราชการตามตำแหน่งที่เคยตามเดิม ครั้นณวันพุธ เดือนสิบสอง ขึ้นสิบค่ำ ปีจอฉศก ป่วยให้ตัวร้อนปวดศีรษะคอแห้งอาเจียนน้ำป่วดในอก รับประทานได้แต่น้ำข้าวครั้ง เวลาจะสิ้นชีพนั้นสามชั่วบ้าง ครั้นถึงณวันพุธ เดือนสิบสอง แรมสองค่ำ เวลาสามยามถึงนิพยากรม อายุได้ ๖๒ ปี พระราชทานหีบจำหลักรูปราชสีห์ลงศพ ตามตำแหน่งยศ ๚ะ

๏ หลวงสวัสดิ์นัฤเรศ (จำเริญ) เป็นบุตรพระยาเพชรปาณีนก ได้เป็นมหาดเล็ก ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เป็นรายงานภูษา ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วพระราชทานให้เป็นที่หลวงสวัสดิ์นัฤเรศ ปลัดกรมกองตระเวนขวา ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณมาจนแผ่นดินปัจจุบันนี้ ครั้นณวันศุกร์เดือนหก ปีจอฉศกนี้ป่วยให้ไข้รับประทานอาหารไม่ใคร่จะได้ ผอมไม่หลับไม่หาหมอเยียวยาครั้นมาดู หมอชลยศักว่าเป็นวันโรคเมตเลกภายใน ให้ประกอบยาให้รับประทาน อาการยังทรงอยู่ ครั้นถึงณวันเดือนสิบเอ็ดให้บวมเมื่อยบวมหัว ไปอุจาระวันละ ๘ ครั้ง ๙ ครั้ง รับประทานอาหารได้วันละถ้วยชา อาการทรุดหนักลงป่วยมาได้แปดเดือน ครั้นณวันจันทร์เดือนสิบสอง ขึ้นแปดค่ำ เวลายามเศศหลวงสวัสดิ์นัฤเรศถึงอนิจกรรม อายุได้ ๔๑ ปี พระราชทานหีบทองจำหลักลายฉลุเข้าบิน ใส่ศพตามยศ ๚ะ

บอกข่าวภายเมืองพม่าข้าศึก

๏ ณวันอาทิตย์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีจอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ มีใบบอกมาแต่เมืองพม่าข้าศึกฉบับ ๑ ในใบบอกนั้นมีความว่า หลวงนราวุธอิโรปลัดกรม หลวงพิไชยชาญยุทธยกกระบัตรกรมการเมืองพม่าข้าศึก บอกมาเป็นความว่า เดือน ๗ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีเถาะฉศก ศักราช ๑๒๓๖ พระโหราสาผู้ว่าราชการเมืองพม่าข้าศึก ป่วยเป็นโรคลงวังมาห้าเดือนเศศ ครั้นถึงเดือนสิบเอ็ด แรม ๙ ค่ำ ปีจอฉศกนี้ เวลาสองทุ่มเศศ พระโหราสาก็ถึงแก่กรรม หลวงนราวุธอิโรปลัดกรม หลวงพิไชยชาญยุทธ์ รักษาขุนราษาพล ถือหนังสือมายังข้าพเจ้างาน ณกรุงเทพ ฯ ๚ะ

บอกเมืองสงขลา ๗ ฉบับ

๏ ณวันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีจอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่จดในรัชกาลปัจจุบันนี้ มีใบบอกเข้ามาแต่เมืองสงขลา ๗ ฉบับ ในใบบอกนั้นมีความว่า เจ้าพระยาวิเชียรคีรีสมุทรสุทธิศักดา มหาพิไชยสงครามรามภักดีภักดีปราการมหาหมื่นราชการเมือง และพระยาสมบัติภิรมย์ผู้ช่วยราชการ กับกรมการเมืองสงขลา แต่งให้พระยาสุนทรานุรักษ์ช่วยราชการ หลวงพรหมมาลา หลวงพลสามนาย คุมเครื่องยศราชการขึ้นไม้ทอง ๖ ขึ้นไม้เงิน ๖ รวม ๑๒ ขึ้น ลัดเลาะบกขึ้นมาถึงเมืองพม่า ๑๐๐ เล่ม ผ้าขาว ๒๐ พับ ยาวพับละ ๕๐ ศอก เสื้อ ๕๐ ตัว กระบองปูน ๒๐๐ แล่น จำนวนปีจอฉศก มาทุกเกลัดกรม ๚ะ

๑ ฉบับ ๑ มีความว่า ได้สั่งทองคำส่วยจำนวนปีรกาเบญจศก ชื่อเกษแต่บุตรจีน ทองหนักคนละสลึงเฟื้อง ๑๙๓ คน รวมเป็นทองหนัก ๑๗ ตำลึง ๒ สลึงเฟื้อง มายังเจ้าพนักงานณกรุงเทพ ฯ ทูลเกล้า ฯ ถวาย ฯะ

๑ ฉบับ ๑ มีความว่า เจ้าพระยาวิเชียรคีรีศรีสมุทวิสุทธิศักดาผู้ว่าราชการเมืองสงขลา รับทำภาษีอากรส่วยรังนกเมืองสงขลา แต่ส่วยรังนกนั้นเดิมเงิน ๕๐ ชั่ง เงินประมูล ๒๕ ชั่ง รวม ๗๕ ชั่ง ภาษีกุ้นหั่งเงินเดิม ๕ ชั่ง เงินประมูล ๔ ชั่ง รวม ๙ ชั่ง บ่อนเบี้ยไทย บ่อนเบี้ยจีน เงินเดิมเมืองสงขลา ๑๒ ชั่ง ๑๐ ตำลึง เงินเมืองชะนะ ๑ ชั่งหนึ่ง รวม ๑๓ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ในปีรอผิศกนี้ เพราะมีเอกะมาศ เมืองสงขลา เมืองชะนะ เกบเงินทวัชไก่ ชั่งหนึ่ง ๒ ตำลึง บาท ๓ สลึงเฟื้อง รวมเป็นเงิน ๑๔ ชั่ง ๑๒ ตำลึง บาท ๓ สลึงเฟื้อง เงินประมูลเมืองสงขลา เมืองชะนะ ๙ ชั่ง รวมเงิน ๒๓ ชั่ง ๑๒ ตำลึง บาท ๓ สลึง เจ๊ะยากมเตาสุรา ๑๓ ชั่ง ๑๕ ตำลึง อิกุะมาศทวัชน์ ชั่งหนึ่ง ๒ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึงเฟื้องรวม ๑๔ ชั่ง ๑๗ ตำลึง ๓ บาทสองสลึงเฟื้อง เงินส่วยรังนก แลภาษีกุ้งแห้ง บ่อนเบี้ยไทย บ่อนเบี้ยจีน เตาสุราเมืองสงขลา เมืองชะนะ เป็นเงิน ๑๕๒ ชั่ง ๑๐ ตำลึงบาท ๒ สลึง แต่ส่วนภาษีกุ้นแลสุกร ในเมืองสงขลานั้น ราษฎรไทยจีน ตั้งทำกิยุนกบภาษีรายละ ๒ กัด ๆ หนึ่งคิดเป็นเงินไทย เฟื้อง ๓๕๒ เบี้ย สะกัดเป็นเงิน สลึง ๗๐๔ เบี้ย แลสุกรซึ่งลูกค้าซื้อขายแก่กันนั้น ถ้าออกจากเมืองแล้ว เกบภาษีครั้งละสองกัดครั้ง ภาษีกุ้นเงิน ๖ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ภาษีสุกรเงิน ๖ ชั่ง ๑๐ ตำลึง รวมเงิน ๑๓ ชั่ง ภาษีกิยุก ภาษีสุกรสองรายนี้ ยังไม่เคยพบพระตั้งมหาสมบัติ ในจำนวนปีรอผิศกนี้ เจ้าพระยาวิเชียรคีรีศรีสมุทวิสุทธิศักดาผู้ว่าราชการเมืองสงขลา ขอพระราชทานพันมหาดำ ๑ ถวายตำบัง ทูลเกล้า ๑ ถวาย ซึ่งในพระคลังมหาสมบัติอันเงินส่วยสรรพหตุโคสัมน้ำมันของ ๆ ซึ่งหลวงพิทักษ์คีรีรายกองเลข คุมเลข ๓๔ คน เกบได้ ๒ ชั่ง ๙ ตำลึง เจ้าพระยาวิเชียรคีรีศรีสมุทวิสุทธิศักดาผู้ว่าราชการเมืองสงขลา ได้มอบเงินภาษีอากรบ่อนเบี้ยไทยจีน เตาสุราและภาษีกิยุกแลสุกร เงินค่าราชการเกณฑ์ทัดเฉลยเป็นเงิน ๑๓๗ ชั่ง ๑๙ ตำลึง บาท ๒ สลึง ให้พระยาสุนทรานุภักษ์ช่วยราชการ หลวงพรหมมาลาหลวงพลกรมการคุมเข้ามาส่งยังเจ้าพนักงานณกรุงเทพ ฯ ฯะ

๑ ฉบับ ๑ มีความว่า พระยายะลา เกบเงินภาษีกิยุกจำนวนปีรกาเบญจศก เป็นกิยุกหนัก ๑๐ ภารา มาส่งยังเจ้าพระยาวิเชียรคีรีผู้ว่าราชการเมืองสงขลา ๆ ส่งกิยุกเข้ามายังเจ้าพนักงานณกรุงเทพ ฯ ฯะ

๑ ฉบับหนึ่งมีความว่า เจ้าพระยาวิเชียรคีรีผู้ว่าราชการเมืองสงขลา ได้แต่งกรมการออกเดินประเมินนา เรียกค่านาในจำนวนปีรกาเบญจศก คานาพื้นดินไร่ละสลึงเฟื้อง เป็นนาส่งเจ้าพระยาสงขลา ๔๑๗ ไร่กับงาน ๑ นาจ่ามือง กรมการ และราษฎร ๔๕๔๙ ไร่กับ ๒ งาน รวม ๔๙๓๖ ไร่กับ ๓ งาน หักเงินลดพระราชทานให้แก่กำนัน ๔๔๔ ไร่ เงิน ๒ ชั่ง ๒ ตำลึง สลึงเฟื้อง แลกรมการ ๔๑๔ ไร่ เงินชั่งสิบเปดตำลึง ๓ บาท สลึง รวมนา ๘๖๓ ไร่ เป็นเงิน ๔ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ สลึงเฟื้อง คงนา ๓๗๒๖ ไร่ เป็นเงิน ๑๗ ชั่ง ๙ ตำลึง บาท ๒ สลึง เฉลี่ยสิบลดกำนันกรมการ เป็นค่าขนข้าวเข้าฉางเป็นเงิน ๑๕ ชั่ง ๓ สลึง เงินค่านา แลเงินค่าขนข้าวเข้าฉางเป็นเงิน ๑๙ ชั่ง ๔ ตำลึง ๒ บาท สลึง เจ้าพระยาวิเชียรคีรีผู้ว่าราชการเมืองสงขลา กับกรมการได้รับเงิน ๑๙ ชั่ง ๔ ตำลึง ๒ บาท สลึง นับหางว่าเข้ามาส่งเจ้าพนักงาน ณกรุงเทพ ฯ ฯะ

๑ ฉบับหนึ่งมีความว่า เจ้าพระยาวิเชียรคีรีผู้ว่าราชการเมืองสงขลา ได้ตั้งวัดจักการให้นายหมวดนายเรงส่งสระวาร ในจำนวนปีรกาเบญจศกได้ผลกระวารหนัก ๒ หาบ ราคาระแชงเบี้ย ๒๐ ผืนเข้ามาส่งณกรุงเทพ ฯ ฯะ

๑ ฉบับหนึ่งมีความว่า เจ้าพระยาวิเชียรคีรีผู้ว่าราชการเมืองสงขลา ได้ตั้งการระเบียงสำหระเบียงเย่างปตาเวีย ซึ่งจะถวายพระราชประสงค์ ให้จัดส่งเข้ามาครั้งก่อน ๕๑๖๐ แผ่น

ครั้งนี้ได้รับส่งกระเบื้อง ๑๐๐๐๐ แผ่น รวมกระเบื้อง ๒ ครั้ง ๖๑๖๐๐ แผ่น แล้วไต้ ให้ช่างทำต่อไป ถ้าแลไต้มากน้อยเท่าใดจะส่งเข้ามาต่อภายหลัง ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด ฯ

บอกเมืองสมุทปราการ

๑ ณวันอาทิตย เดือนสิบสอง ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ มีใบบอกมาแต่เมืองสมุทปราการ ๔ ฉบับ ในใบบอกนั้นมีความว่า กำปั่นบรรทุกลำ ๑ ชื่อบันดา กับตันอังกฤษชื่อยิศชินนี แจ้งความว่า มาแต่เมืองสิงคโปร์ เข้ามาซื้อสินค้าณกรุงเทพ ฯ ไม่มีสินค้า ปืนดินดำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือกับตัน ต้นหน กลาสี ๑๔ คน มา ๒๐ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือนสิบสอง ขึ้นสี่ค่ำ ปีจอฉศก ฯ

๑ กำปั่นบรรทุกลำ ๑ ชื่อเอนเล่นลุย กับตันอังกฤษชื่อวิเลียมออกเคล แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ เข้ามาซื้อสินค้าณกรุงเทพ ฯ ไม่มีสินค้า ปืนดินดำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือ กับตัน ต้นหน กลาสี ๒๔ โดยสาน ๑ รวม ๒๕ มา ๒๔ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือนสิบสอง ขึ้นสี่ค่ำ ปีจอฉศก ฯ

๑ กำปั่นบรรทุกลำ ๑ ชื่อหงวนเชงจินอุยเคยนายเรือ แจ้งความว่าเจ๊สัวเชงแต่งไปค้าเมืองช่องกงกลับมา มีกะเทียมดอง ๔๐๐๐๐ ไห สินค้าต่าง ๆ ปืนดินดำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือ กับตันต้นหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๓๕ โดยสาน ๑๖ รวม ๕๑ มา ๑๔ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนสิบสอง ขึ้นหกค่ำ ปีจอฉศก ฯ

๑ กำปั่นบรรทุกลำ ๑ ชื่อแหนวินนา กับตันเยียรมันชื่อแหมแมมกลา แจ้งความว่ามาแต่เมืองฮ่องกง ขึ้นห้างยอนพีแฟลหอมณกรุงเทพ ฯ มีปืน ๒ บอก ไม่มีสินค้า ดินดำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือ กับตัน ต้นหน กลาสี ๑๕ โดยสาน ๗ รวม ๒๒ มา ๑๒ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนสิบสอง ขึ้นหกค่ำ ปีจอฉศก ฯ

๑ เรือกลไฟสองเสาชื่อรายา กับตันอังกฤษชื่อวิเลียมแมมแวน แจ้งความว่า จีนโคยวนอยู่เมืองเกาะหมาก แต่งมาค้าณกรุงเทพ ฯ มีสินค้าต่าง ๆ ๔๕๐ หีบ มีพื้น ๘๐๐ ตุ้น มีปืน ๑ บอก มีดินดำ ๑ ถัง คนซึ่งมาในลำเรือกับตัน ต้นหน จีนเยอเนีย กลาสี ๓๐ โดยสาน ๖ รวม ๓๐ ๖ มา ๖ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนสิบสอง ขึ้นหกค่ำ ปีจอฉศก ฯ

๑ กำปั่นชื่อดิรมาศกุนเนอ กับตันยเมร์กันชื่อเยเบร์มหินลี แจ้งความว่า มาแต่เมืองฮ่องกงขึ้นห้างมิศมาลินมกรุงเทพ ฯ ไม่มีสินค้า ปืนดินดำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือ กับตัน ต้นหน กลาสี ๙ มา ๑๗ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย เดือนสิบสอง ขึ้นเจ็ดค่ำ ปีจอฉศก ฯ

๑ กำปั่นบรรทุกซื้อหับกวน กับตันอังกฤษชื่อแมนแจ้งความว่า มาแต่เมืองสิงคโปร์ มีพื้น ๑๕๐๐๐ ตุ้น มีถ่านไม้ ๔๙ ถัง มีหมากแห้ง ๒๗๔ กระสอบ มีปืน ๔ บอก มีดินดำ ๑ ถัง คนซึ่งมาในลำเรือ กับตัน ต้นหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๒๙ มา ๙๐ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย เดือนสิบสอง ขึ้นเจ็ดค่ำ ปีจอฉศก ฯ

๑ ฉบับ ๑ มีความว่า เรือกลไฟชื่อแยงกอก กับตันอังกฤษชื่อแบลยินแจ้งความว่า พระยานวนารถภักดีศรีวัษฎากรแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์กลับมา มีปืน ๔๐ หีบ มีสินค้าต่าง ๆ ๑๓๐๔ หีบ ปืนดินดำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือกับตัน ต้นหน อินเยอเนีย กลาสี ๓๓ มา ๕ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร์ เดือนสิบสอง ขึ้นแปดค่ำ ปีจอฉศก ฯ

๑ กำปั่นบรรทุกลำ ๑ ชื่อสยาม กับตันอังกฤษชื่อแหนโซน แจ้งความว่า เจ๊สัวไพแต่งไปค้าเมืองเชียงใหม่มีสินค้าต่าง ๆ ปืนดินดำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือ กับตัน ต้นหน นายเรือ ลูกเรือ ๒๙ โดยสาน ๓ รวม ๓๒ มา ๑๖ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร์ เดือนสิบสอง ขึ้นแปดค่ำ ปีจอฉศก ฯ

๑ เรือกลไฟชื่อแสนละปานวน ชักลากกำปั่นบรรทุกอังกฤษมาลำ ๑ กับตันอังกฤษชื่อคิเอกกา แจ้งความว่ามาแต่เมืองลอนดอนขึ้นห้างมิศเตอเบดแมน บันทุกเครื่องจักรโรงกระสาปน์ บันทุกเรือกันโยก ๒ ลำ บันทุกเครื่องแต่งเรือน บันทุกกระสอบผ้าบ้าน บันทุกถ่านศิลาโรงกระสาปน์ มีปืน ๒

ยอก ดินดำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือ กับตัน ตันหน กลาสี ๑๒ มา ๑ ๒๐ ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคาร เดือนสิบสอง ขึ้นแก้ดำ บีรอณศก ๗๔

๑ กำปั่นบารกชื่อชีโนก กับตันอังกฤษชื่อนิโอล มาแต่เมืองสิงคโปร์ ไม่มีสินค้า ขึ้น ดินดำ ไม่มี ขึ้นห้างมาแลบสุเลียมแอนกัมปนีณกรุงเทพ ๆ คนซึ่งมาในลำเรือกับตันตันหน กลาสี ๑๙ คน มาถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคารเดือนสิบเอดแรมสองค่ำ บีรอณศก ๗๔

๑ ฉบับหนึ่งมีความว่า เรือกลไฟชื่อยันยองเสง กับตันอังกฤษชื่อวิเลียมแกรก แจ้งความมายังเมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างจีนบังห่วงลวงณกรุงเทพ ๆ มีปืนคาบศิลามีปืนสะนวนทองแดง ๑ หีบ มีสินค้าต่าง ๆ ๑๔๑๐ หีบ ขึ้นสำรับเรือยอก ๑ ไม่มีดินดำคนซึ่งมาในลำเรือนั้นกับตันตันหน จีนเยณเฉียกลาสี ๕๖ โดยสานฝรั่ง ๑ จีน แขก ๘ เปน ๙ รวม ๖๕ คน มา ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือน ๑๑ แรม ๑๓ ค่ำ บีรอณศก ๗๔

๑ กำปั่นชิบสยาม ชื่อฮ่องกง กับตันอังกฤษชื่อพาวุดัน เบิกแจ้งความว่ามีสเตอร์ยีกถือแปกอยู่ณกรุงเทพ ๆ แต่งไปค้าเมืองฮ่องกงกลับมามีสินค้าต่าง ๆ มีปืนสำหรับเรือ ๓ บอก ไม่มีดินดำ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน จีนนายเรือ-จีนลูกเรือ รวม ๓๗ คน มา ๑ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพระฤหัศบดี เดือน ๑๑ แรม ๑๑ ค่ำ บีรอณศก ๗๔

๑ กำปั่นชิบสยาม ชื่อบัวผันกับตันอังกฤษชื่อโมลลา แจ้งความว่านี้สั่งซื้อ แต่งไปค้าเมืองฮ่องกง มีสินค้าต่าง ๆ มีปืนสำหรับเรือ ๔ บอก ไม่มีดินดำ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ รวม ๔๑ คน มา ๑ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือน ๑๑ แรม ๑๑ ค่ำ บีรอณศก ๗๔

๑ กำปั่นบารกสยามชื่อแฝนกวน กับตันอังกฤษชื่อลีดดีแจ้งความว่าซื้อสั่งไพแต่งไปค้าเมืองฮ่องกง กลับมามีสินค้าต่าง ๆ มีปืนสำหรับเรือ ๔ บอก ไม่มีดินดำ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๒๐ โดยสารจีน ๒๐ รวม ๔๐ คน มา ๑๑ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือน ๑๑ แรม ๑๑ ค่ำ บีรอณศก ๗๔

๑ กำปั่นปริกชาติดานิศ ชื่อโยแหนนา กับตันชื่อแปดเตอร์เซล แจ้งความว่ามาแต่เมืองไสเกวินเตยดูสัน เข้ามารับสินค้าในกรุงเทพ ๆ มีปืนดินดำสำรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน กลาสี ๙ คน มา ๕๙ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือน ๑๑ แรม ๑๑ ค่ำ บีรอณศก ๗๔

๑ กำปั่นชิบสยามชื่อเจ้าสาย กับตันอังกฤษชื่อครุค แจ้งความว่าพระองค์เจ้าสายสนิทวงษ์ แต่งไปค้าเมืองฮ่องกงกลับมา มีสินค้าต่าง ๆ มีปืนสำหรับเรือ ๔ บอก ดินดำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๓๐ โดยสานจีน ๒๐ รวม ๕๐ คน มา ๒๗ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันสุกร เดือน ๑๑ แรม ๑๒ ค่ำ บีรอณศก ๗๔

๑ กำปั่นชิบชื่อสุนเสง จีนเหงานายเรือแจ้งความว่า จีนอาเจีย แต่งไปค้าเมืองฮ่องกงกลับมา มีกระเทียมดอง ๔๙๐๐ ไห มีหีบไม้ ๓๐ เถา ชาม ๑๕๐๐ ชอง ปืนดินดำไม่มีสำหรับเรือ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน จีนนายเรือ-จีนลูกเรือ ๖๐ โดยสารจีน ๒ รวม ๖๒ คน มา ๑๔ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันสุกร เดือน ๑๑ แรม ๑๒ ค่ำ บีรอณศก ๗๔

๑ กำปั่นบารกชื่อลาดดี กับตันอังกฤษชื่ออินลิเอ็ด แจ้งความว่ามาแต่เมืองฮ่องกง ขึ้นห้างมาเซวาณกรุงเทพ ๆ ไม่มีสินค้า ปืนดินดำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้นกับตัน ตันหน กลาสี ๑๓ คน มา ๑๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือน ๑๑ แรม ๑๓ ค่ำ บีรอณศก ๗๔

๑ กำปั่นบริกชื่อโกลิปอิก กับตันเยอรมันชื่อเอ็ดเอดเซล แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างอินเซชเวิลณกรุงเทพ ๆ มีฝิ่น ๑๕๐๐ หุ้น ปืนดินดำไม่มีสำหรับเรือ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน กลาสี ๙ คน มา ๖ วันถึงเมืองสมุทปราการณวันอังคาร เดือน ๑๑ แรม ๑๓ ค่ำ บีรอณศก ๗๔

๏ เรือกลไฟชื่อวิคตันไอ กัปตันอังกฤษชื่อเสมิด แล่งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นท้างแอยศุนหุเชนณกรุงเทพ ๆ มีสินค้าต่าง ๆ ๗๒ หีบ มีวันสำหรับเวียยก ๑ ไม่มีสินค้า คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กัปตัน ตันหน ชินเยอเนีย กลาสี ๓๖ โคยสารจีน ๓ คน รวม ๓๙ คน มา ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร์เดือน ๑๑ แรม ๑๓ ค่ำ บริจฉศก ๚

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๏ หนังสือราชกิจจานุเบกษานั้น ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดสมุก ๆ อาทิตยมีได้ขาด ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านปีหนึ่ง ค่าท้างกึ่งตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเถญ ๚

๏ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ตั้งไว้ใช้ในราชการ จนตลอดพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพเจ้าหน่วา ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤาไม่ให้แจก จะต้องการทรายบ้าง ก็จะไม่มีที่หาได้ อนึ่งลูกค้นเรือราษฎรผู้ใด ซึ่งอยากจะทรายราชการให้ลือยบ้าง ข้าพเจ้าได้รักสมุดนั้นไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้รับประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกอีก ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อเท่าผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

๏ พระราชบัญญัติคาน้ำ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท
๏ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท
๏ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอเมริกัน ๑ สัญญาเดนมาก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรุยซัล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเยบรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท
๏ พระราชบัญญัติ • พิกัดกระเบียรอายุ ลูกทาษลูกไทย ราคาเล่มละ สองสลึง • ๚
พระราชบัญญัติคำนา ราคา เล่มละ สองสลึง
๏ พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวง ซึ่งจะทำสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ๚
๏ พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งจะออกไปจัดจะความหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง ๚

หนังสือสอนเดก

ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้หัดสารประเสริฐคิดขึ้นใหม่

๏ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
๏ วาหนิติกิร ราคา เล่มละบาท
๏ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท
๏ สังโยคพิธาน โวหารพิภาคย์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
ถ้าสั่งเล่มนี้รวมเยบเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท
๏ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท
๏ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๏ กฎลักรีเลยัญราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท
๏ ราชนีติ ราคา เล่มละบาท
๏ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท
๏ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท
๏ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท
๏ ยีสาปกรณ์ำ มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท
ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเถญ ๚

ราชกิจจานุเบกษา

ประกาศกระทรวงมหาดไทย

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๒๘๔ วันจันทร์ที่ ๑๐ มิถุนายน ๑ ปีขาล จุลศักราช ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๓๒

โปรดเกล้า ๆ

ตั้งข้าหลวงออกไปชำระความผู้ร้ายเมืองพิไชย

๏ ด้วยกงสุลอังกฤษมีหนังสือส่งพ้องของ (ชินนะ) พม่าคองซูมาที่กรมท่าฉบับหนึ่งความว่า มิศเตยมันผู้ว่าการแทนกงสุลอังกฤษ ขอแจ้งความมายังเจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี ด้วยชินนะตองซูทำเรื่องราวมาร้องต่อข้าพเจ้าว่า . พวกเขา ๙ . คนรับหนังสือเดินทางมาจากเมืองมะแมนมาถึงบ้านบางคาแขวงเมืองลับแล มีอ้ายผู้ร้ายกลุ้มรุมเอาปืนยิงไล่พันแทงพวกเขา ถูกอาวุธตาย ๙ คน แต่ตัวเขาวิ่งหนีจึงพ้นตาย แล้วพวกผู้ร้ายเกลี้ยเอาทรัพย์สิ่งของ ๆ พวกเขาไปจนสิ้น คือ เงิน ๙๐๐ แถบ ปืน ๙ บอก ราคา ๑๐๐ แถบ ดาบ ๙ เล่ม ราคา ๒๒ แถบ แขนเงิน ๒ ไบ ราคา ๙๐ แถบ รวมเงิน ๙๒๑๒ แถบ กับของเลกน้อยบ้าง เมื่อผู้ร้ายฆ่าฟันแทงนั้น มีผู้มาช่วยมาถึง ๕ คน ที่ร่วมผู้ร้ายฆ่าฟันเขาก็ร้องให้ช่วย ทั้ง ๕ คนก็เข้ามาดูเหมือนผู้ร้ายก็รู้จักชื่อผู้ร้ายหมดทุกคน ที่มีชื่อมาในเรื่องราวนี้ เขาก็ได้ไปทำคำให้การสินไว้ต่อกำนันอำเภอนายบ้านไว้แล้ว ข้อความมีหลายประการแจ้งอยู่ในหนังสือเรื่องราวนั้นแล้ว ข้าพเจ้าขอส่งเรื่องราวมายังเจ้าคุณพิจารณาด้วย ๆ ระแหนควรประการใด ฤาจะให้มีท้องตราออกไป ให้จำเมืองรามการชำระ ฤาจะให้ข้าหลวงชำระนั้น สุดแต่เจ้าคุณจะเห็นควร ขอแจ้งความมาณวันเสาร์เดือนสิบสองแรมสิบสองค่ำปีขาลศก ๆ

๏ ชื่ออ้ายผู้ร้ายนั้นคือ นายทองชิงบ้านท่าเสาแขวงเมืองลับแล บ่าวหลวงวัง ๑ นายนาบ้านอยู่เมืองลับแลบ่าวพระมหาดไทย ๑ นายทับอยู่เมืองพิไชย หลานพระปลัด ๑ นายหว่างบ่าวอำแดงจีน บ้านอยู่เมืองพิไชย ๑ นายแดงบ่าวหลวงประสิทธิ์ บ้านท่าเสา ๑ นายมาม ๑ นายเกิด ๑ นายกุก ๑ บ่าวหลวงชุมพลบ้านท่าเสาเมืองลับแล ๓ ขุนพิทักษภูมรา ๑ เสมียนยุน ๑ นายหน่าย ๑ นายอินทร ๑ นายยุน ๑ บ้านเมืองพิไชย ๕ นายพัก ๑ นายย้อย ๑ หมื่นภิบาล ๑ เชียงพรม ๑ บ้านท่าเสาแขวงเมืองลับแล ๔ นายกง ๑ นายถิม ๑ นายอิน ๑ นายไห้ ๑ บ่าวพระยาไทยเมืองอุตะระดิฐ ๔ นายแก้ว ๑ นายเชียงเย ๑ บ้านท่าเสาเมืองอุตะระดิฐบ่าวหลวงมหาดไทย ๒ นายท้ายบ่าวหลวงนิกรเมืองอุตะระดิฐ ๑ นายธรบ่าวพระทุ่งยั้ง อยู่เมืองลับแล ๑ นายมาผึ้งบ้านอยู่เมืองลับแล บ่าวหลวงวังเมืองอุตะระดิฐ ๑ เสมียนปานบ่าวพระลับแล ๑ นายดิศบุตรนายนิยมบ้านท่าเสาแขวงเมืองลับแล ๑ นายหอมบุตรอำแดงยิ้มบ้านท่าเสาแขวงเมืองลับแล ๑ นายถิม ๑ นายนาก ๑ นายสวม ๑ บ้านอยู่สะหาดแขวงเมืองอุตะระดิฐ ๓ นายออกที่ปลัดมิศกอก ๑

๑ เจ้าพระยาภาณุวงมหาโกษาธิบดี นำจัดทูลเกล้า ๆ ถวาย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้จัดพระศรีเสนาถวายมหาดไทย เป็นข้าหลวงขึ้นไปชำระให้แล้ว โดยเร็ว จำนวนคนซึ่งออกไปนั้น พระศรีเสนา ๑ ขุนหมื่น ๕ เสมียน ๒ สมุห์ ๑ นายหมวด ๗ นายเวร ๔ รวม ๓๙ คน ได้กรายถวายบังคมลาไปณวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้นเก้าค่ำ ปีระกา สัปตศก จุลศักราช ๑๒๓๖ ฯ

โปรดเกล้า ๆ

ให้ข้าหลวงออกไปชำระความพระยาไชยา

๑ ด้วยพระศรีราชสงครามราชภักดี ปลัดเมืองไชยา ๑ หลวงไชยภักดีกระยัคร ๑ ขุนทิพรักษานายกองส่วยน้ำรัก ๑ ขุนแพยอากรนายอากรเตาสุราเมืองไชยา ๑ นายนุ่ยบ่าวขุนอำรุงนายกองคุมเลขวัดโพธาราม ๑ นายเผยบ่าวหลวงแพ่ง ๑ นายสาวบ่าวหลวงราชโยธา ๑ นายหมัดเป็นเลขรักษากำปั่น ๑ ทำเรื่องราวกล่าวโทษ พระยาวิชิตภักดีศรีพิไชยสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองไชยา ๘ ฉบับ ใจความว่าข่มเหงผู้ร้ายแลคดีราษฎรให้ได้ความเดือดร้อน หนีพยบหลบหนีไปอยู่ต่างบ้านต่างเมือง แลพระยาไชยาให้ตัดกลั่นสุราเถื่อนในบ้าน แลบ่าวพระยาไชยาเที่ยวยิงกระบือของราษฎรมารับประทานในบ้าน อนึ่งพระยาไชยาออกว่าราชการเวลาใดเมาสุราทุกครั้ง มักคับการผิด ๆ จากพระราชกำหนดกฎหมาย กรมการทักท้วงก็หาเชื่อฟังไม่ มีความในเรื่องราวหลายอย่างหลายประการ เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา จึงโปรดเกล้า ๆ ให้พระยาราชภักดี กับจำผลาญอธิพิศม์เป็นข้าหลวงออกไปชำระ แลเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ กราบบังคมทูลพระกรุณาขอรับพระราชทานนายหนูมหาดเล็กเวนฤทธ์ บุตรพระยาเสน่หามนตรีออกไปด้วยอีกนาย ๑ แลจำนวนคนซึ่งออกไปนั้น พระยาราชภักดี ๑ ขุนหมื่น ๔ ไพร่ ๑๕ รวม ๒๐ จำผลาญอธิพิศม์ ๑ ขุนหมื่น ๑๒ ไพร่ ๘ รวม ๒๐ นายหนูมหาดเล็ก ๑ ไพร่ ๑๐ รวม ๑๑ รวม ๕๑ คนด้วยกัน ได้กรายถวายบังคมลาไปณวันอาทิตย เดือนอ้าย ขึ้นสิบสองค่ำ ปีระกา ๑๒๓๖ ฯ

ข่าวสาย

๑ หม่อมเจ้าหญิงพิกุล ในกรมพระราชวังหลัง หม่อมเจ้าหญิงพิกุลนี้เดิมได้เป็นนางห้ามของพระองค์เจ้าชายรวม กรมหมื่นณรงค์วิริยภัย หม่อมเจ้าหญิงพิกุลประชวนเรื้อรังมา เป็นโรคชรา ครั้นณวัน เดือนสิบสอง ขึ้นสามค่ำ อาการให้หิวอ่อน เสวยได้แต่น้ำข้าวต้มมื้อละหัวช้อนบ้าง หกช้อนบ้าง ยวมยาก ยวมหัวยวมภักษ์ ไปบังคลหนักวันละเก้าครั้งสิบครั้ง กำลังอ่อนลงทุกวันทุกเวลา ครั้นณวันอังคาร เดือนอ้าย ขึ้นเจ็ดค่ำ ปีระกา สัปตศก เวลาบ่ายสองโมงเสศ หม่อมเจ้าหญิงพิกุลสิ้นชีพักไษย ชนมายุได้ ๗๖ ปี พระราชทานเงินทองที่ใส่ศพ เครื่องสูงสามคู่ กลองชนะสามคู่ พระราชทานให้เป็นเกียรติยศ ฯ

๑ เจ้าจอมถ้วนแก่ (พุ่ม) เป็นบุตรเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) ที่พระคลัง (ซิเหม) เจ้าจอมถ้วนแก่พุ่มนี้ได้เป็นเจ้าจอมอยู่งาน ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระพุทธเลิศหล้านภาไลย จนสิ้นแผ่นดิน ครั้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้รับราชการเป็นเจ้าจอมอยู่งานจนสิ้นแผ่นดินมาแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ๆ ให้เป็นเจ้าจอมถ้วนแก่ ครั้นสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงแผ่นดินปัตยุบันนี้ โปรดให้ออกนอกราชการ เพราะทรงเห็นว่าเป็นคนชราแล้ว แต่ยังได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดอยู่ ครั้นณวันเดือนหกปีระกาเบญจศก ป่วยให้ไอมากไม่หลับ รับประทานอาหารไม่ใคร่ได้ ได้หาหมอชะเลยตำมาดู ว่าเป็นโรคฤดูกลางแห้ง หมอได้ปรุงยาให้รับประทาน อาการทรงอยู่แล้วก็กลับซุกไป ครั้นณวันเดือนสิบสอง ปีระกา อาการให้หลังแอ่นยามทั่วทั้งตัว รับประทานได้แต่น้ำ อาการซูบลงทุกวันทุกเวลา ป่วยมาปีหนึ่งกับเจ็ดเดือน ครั้นณวันอังคารเดือนอ้ายขึ้นเจ็ดค่ำ เวลาย่ำรุ่งเสศ เจ้าจอมถ้วนแก่พุ่มถึงอนิจกรรม อายุได้ ๗๖ ปี พระราชทานเงินทองให้ใส่ศพเป็นเกียรติยศ ฯ

ว่าด้วยตั้งศาลชำระความจีน

๑ ด้วยสมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ แต่ยังเป็น ๆ พณ ๆ สมุหพระกระลาโหม รับพระบรมราชโองการ ใส่เกล้า ๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ สั่งว่าให้ปฤกษาพระบรมวงษานุวงษ แลท่านเสนาบดีว่า จีนบันดาที่เข้ามาพึ่งพระ

บรมโพธิสมภารนั้นฉันใดจะให้มีความสุขสบาย จึงได้นำกระแสรับสั่งปฤกษาพระบรมวงษานุวงษ แลท่านเสนาบดีหนังพร้อมกันว่า จีนทั้งหลายซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ทำมาหากินในพระราชอาณาจักรแผ่นดินสยามนั้นมากกว่ามาก ไม่มีที่พึ่งเหมือนชาวประเทศอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในร่มของกางสุลพวกเจ้าพนักงานแต่ก่อน มีกำลังความชั่วก็ต้องไปพึ่งโรงศาลเหมือนอย่างไทย ตัวก็ไม่รู้จักอย่างธรรมเนียมกฎหมายเมืองไทยฉันใด ต้องเดินเตร่เร่ไปหาท่านผู้มีอำนาจยังศาลนั้นมากให้ช่วยธุระของตัว ดูน่าสงสารหนัก ในครั้งนี้ก็เป็นแผ่นดินใหม่ ควรที่จะจัดแจงให้มีผู้รับธุระของพวกจีนทั้งหลาย ให้ได้ความสุขชั้นในกรุงแลหัวเมือง จะให้มีผู้รับธุระเหมือนกัน ได้นำข้อความนี้ขึ้นกราบบังคมทูล ทรงเห็นด้วยจึงให้มีหมายประกาศแก่บันดาพวกจีนซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารทำมาหากินในพระราชอาณาเขตรให้รู้ทั่วกันว่ากัจจีนต่อจีนมีคดีแก่กันอย่างไร ให้ไปร้องฟ้องที่พระยาโชฎกราชเสรฐี เจ้ากรมท่าซ้าย ๆ กับหลวงพิพิธภัณฑพิจารณผู้ช่วยราชการกรมท่าซ้าย กับหลวงพิไชยวาริย์ จะได้พระยาโชฎกมีอำนาจตั้งจีนเป็นตระลาการขึ้นอีก ให้หลายนายจะได้ช่วยกันตัดสินตามธรรมเนียมจีนให้แก่กัน ถ้าจีนมีคดีเกี่ยวข้องกับคนอยู่ในบังคับกงสุลประเทศ ก็ให้เจ้าของรายไปร้องที่ศาลต่างประเทศเจ้าพนักงานจะได้พิเคราะห์ดูว่า จำเลยเป็นคนอยู่ในบังคับกงสุลใดแล้ว จะได้นำไปฟ้องต่อกงสุลนั้น ๆ ก็ถ้าโจทย์รู้ตัวว่าจำเลยอยู่ในบังคับกงสุลนั้น ๆ จะไปร้องฟ้องแต่ล่วงหน้าก็ได้ ถ้าจำเลยอยู่ในบังคับไทย จะเป็นไทยฤๅเชื้อชาติญวนก็ดี ให้ไปร้องที่พระยาโชฎกราชเสรฐี หลวงพิพิธภัณฑพิจารณ หลวงพิไชยวาริย์ จะได้นำข้อความมากราบเรียนท่านเสนาบดี เมื่อเห็นควรประการใด จะได้ บังคับตระลาการชำระให้ถูกต้องพระราชกำหนดกฎหมาย ตามคำหาคำให้การเดิมเป็นที่ตั้ง ถ้าตระลาการพิจารณาเห็นพ้องกันแล้ว ก็จะตัดสินให้ตามผิดแลชอบ ถ้าผู้ที่แพ้ความจะร้องว่าสำนวนเดิมยกพร่อง จะมีคำพิมพ์เติมชักให้ยืดยาว ค้นคิงหูเลาเอาจีนเก่า ๆ เข้าสำนวนแขกแขงนั้นไม่ได้เป็นอันขาด ซึ่งจะถืออำนาจว่ามีเจ้านายแรง แลเป็นคนมีเงินทองมาก ระยนยานตระลาการให้ความแพ้เป็นชนะแล้วสมไม่ได้ ถ้าสืบสมว่าตระลาการรับสินบน จะเอาตัวเป็นโทษทั้งผู้ให้ผู้รับ เพราะมีความเมตตาด้วยหนังว่าพวกจีนทั้งหลาย ไม่เข้าใจในถ้อยความ จึงให้พระยาโชฎกราชเสรฐี หลวงพิพิธภัณฑพิจารณ หลวงพิไชยวาริย์ เป็นตระลาการชำระตามอย่างธรรมเนียมจีน จะได้เข้าใจด้วยกันทั้งโจทย์จำเลย เป็นยุติธรรมด้วยกันทั้งสองฝ่าย ถ้าโจทย์จำเลยคิดใจตระลาการอยู่ จะให้พระยาโชฎกแม่กองเปลี่ยนตระลาการให้ใหม่ ถ้าตระลาการหัวเมืองชำระไม่ตรงก็จงให้ญาติพี่น้องเข้ามาร้องทุกข์ ต่อพระยาโชฎกราชเสรฐีจะได้ถอดตราไปเบิกตัวความเข้ามาชำระให้แล้วแก่กัน ฯลฯ

ประกาศมาณวันสุกร์ ขึ้นแปดค่ำ เถาะสัปตศก ยี่เป็นโรงลำฤทธิศก ชุลศักราช ๑๒๓๐ ฯ

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๆ

ว่าด้วยการค้าน้ำ

๏ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกาศแก่ราษฎรทั้งปวงยังมีความสงสัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร แลหัวเมืองปักใต้ฝ่ายเหนือฝ่ายตวันตกตวันออกให้รู้ทั่วกัน ด้วยเรื่องการค้าน้ำ การค้าน้ำนี้แต่ก่อนมีสำรับแผ่นดินมาแต่โบราณมาทุกแผ่นดิน เป็นอย่างธรรมเนียมเดิมแต่ครั้งกรุงเทพมหานครินทรายุทธยาก่า แต่เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น โปรดให้ลดลงแล้วเลิกเสียสิ้น ด้วยเหตุการแลพระราชประสงค์นั้นใด แลคนในคุณแผ่นดินจะรู้อย่างไร ครั้นมาถึงแผ่นดินประจุบันนี้ มีเหตุอย่างไรท่านเสนาบดีทั้งหลายพร้อมกันกราบทูลขอให้ตั้งขึ้นอีก ตามกำหนดจำนวนเดิม ครั้นภายหลังทรงพระราชดำริห์อย่างไร จึงได้ลดลงคงเรียกตามกำหนด จำนวนเมื่อครั้งลดในแผ่นดินที่ล่วงแล้วมานั้นอีกเล่า ความทั้งปวงแจ้งอยู่ในตราตั้งนายอากรแลหนังสือประกาศซึ่งมีมาแต่หลังนั้นแล้ว ครั้นอากรค้าน้ำเรือกสืบมาหลายปี จึงมีผู้กราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเป็นหลายครั้งว่า นายอากรรับทำอากรค้าน้ำแล้วขายช่วงให้ผู้อื่นเป็นตอน ๆ ไปตามระยะแขวงในกรุงเทพมหานครแลหัวเมืองปักใต้ฝ่ายเหนือ แลผู้ที่ซื้อช่วงไปนั้นหาเรียกอากรตามพิกัดอัตราไม่ ไปยักย้ายเรียกให้มากขึ้น ๆ

เกิน ๆ เอารัดเอาเปรียบราษฎร ที่ไม่ได้รู้พิกัดในท้องตรา ก็ต้องยอมเสียให้ตามใจผู้เก็บ ที่รับช่วงไปจากนายอากรใหญ่ เพราะผู้รักษาเมืองกรมการนายบ้านนายอำเภอ ถึงลอกตราตั้งไว้แล้วก็มิได้คัดพิกัดในท้องตรา หมายประกาศให้ราษฎรได้รู้ทั่วกัน บัดนี้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ทำกำหนดพิกัดอากรค่าน้ำตีพิมพ์ประกาศ แจกให้ราษฎรทั้งปวงได้รู้ทั่วกันว่า ผู้ที่เรียกอากร ซึ่งจะเรียกอากรในจังหวัดกรุงเทพมหานครก็ดี หัวเมืองก็ดี ถ้าทำผิดท้องตราแลหมายประกาศนี้ ห้ามอย่าให้ราษฎรยอมเสียอากรให้ตามใจผู้ที่เรียกอากร เกินกว่าพิกัดนี้ไปด้วยความกลัวเกรง แต่อย่าให้ราษฎรขัดขวางสิ่งที่ควรเสียอากรตามพิกัดในท้องตรา แลหมายประกาศไว้ให้ค้างงวดค้างปี ถ้าผู้ที่เรียกอากรไม่ฟังชี้แจงให้หลีก ๆ เกิน ๆ ผิดท้องตราแลหมายประกาศอันนี้แล้ว ถ้าราษฎรในหัวเมืองก็ให้ไปร้องต่อผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ ถ้าอยู่แขวงกรุงเทพมหานครก็ให้ไปร้องต่อพระยาราชภักดีศรีวัฒนราชสมบัติ แลพระยาพิพิธโภคัยสวริยะซึ่งเป็นประธานในเจ้าพนักงานในกรมพระคลังมหาสมบัติผู้เข้ากระทรวง ถ้าแลผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการหัวเมืองนั้น ๆ แลเจ้ากระทรวงไม่ชำระว่ากล่าวให้ ก็ให้ไปร้องเรียนต่อท่านเสนาบดี ถ้าท่านเสนาบดีไม่ชำระว่ากล่าวให้สำเร็จได้ ก็ให้ราษฎรทำเรื่องราวไปร้องกรวยฎีกา เมื่อวันเสด็จออกพระที่นั่งสุทไธยสวรรยทรงประกอบพระสงฆ์เวลาเช้า ฤๅเมื่อเวลาบ่ายเสด็จออกที่เกยน่าพระที่นั่งสุทไธยสวรรย ระทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเรื่องราวร้องฎีกาวันใดก็ได้ ไม่ห้าม ถ้ามีความร้อนรนมากมายอยู่หนว่าไม่เสด็จออกแล้ว ให้ส่งเรื่องราวนั้นต่อเจ้าพนักงานในกรมพระคลังมหาสมบัติ ฝ่ายน่าฝ่ายใน ผู้ใดผู้หนึ่งให้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเถิด แต่ให้ผู้รับเรื่องราวไปถวายนั้น รู้จักตัวเจ้าของเรื่องราวไว้ให้แน่นอน อย่าให้เป็นหนังสือลึงไป ฤๅว่าถ้าไม่มีผู้ใดจะรับถวายฎีกาแล้ว ให้มายื่นต่อท่านพระยาเพชรพิไชยสุรินทราธิบดีศรีสาลารับฎีกานั้นเถิด ให้ท่านจัดแจงพระราชวัง คอยรับทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายในวันนั้น อย่าตกค้างไว้ให้เป็นช้า แต่ขอห้ามราษฎรอย่าให้ร้องทุกข์ถวายในวันมีพระราชกิจต่าง ๆ คือเมื่อเสด็จออกพระที่นั่งสุทไธยสวรรย ระทูลพระเนตรกระบวนแห่ต่าง ๆ แลการวิ่งม้าแลมีมวยปล้ำแลอื่น ๆ ซึ่งเป็นการนักษัตรฤกษ ในกำหนดแลนอกกำหนดฤๅในเวลาเมื่อเสด็จพระราชดำเนิน การพระกฐินแลเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนใหญ่ ๆ ณที่ใด ๆ ในวันใดเวลาดังว่านี้ อย่าให้ผู้ใดเที่ยวสกัดแซกแซงเข้ามาร้อง ถวายฎีกาเลย ให้มาคอยทูลทุกวัน ๆ ที่น่าพระที่นั่งสุทไธยสวรรยเถิด ทรงทราบแล้วจะโปรดให้มีพระราชการจะให้ ถ้าได้ความจริงว่าผู้ที่เรียกอากรคุมเหงแลผู้รับราษฎรจริงก็จะทำโทษ แลปรับไหมผู้ที่เรียกอากรให้แก่ราษฎร จะให้ราษฎรได้เงินคืนทั้งค่าป่วยการเงิน ถ้าจะระได้ความว่า ราษฎรขัดไม่ยอมเสียอากรให้ตามพิกัดท้องตราแลหมายประกาศ ก็จะต้องจะระเร่งให้ผู้ขัดใช้ส่วนที่ควรจะเสีย ตามพิกัดซึ่งขัดไว้นั้นจงได้ ตามที่ค้างอยู่เท่าใดนั้น ถ้าผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการเมืองใด เป็นไรด้วยนายอากรยอมให้นายอากรเกลี่ยอากรค่าน้ำให้หลีกเลี่ยงผิดท้องตรา แลหมายประกาศให้ราษฎรได้ความเดือดร้อนนั้นจะระได้ความจริงแล้ว จะให้มีโทษแก่ผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการผู้เกี่ยวข้องให้หนัก ผิดจากพิกัดในท้องตราแลหมายประกาศตามโทษานุโทษ แลอากรค่าน้ำนี้ให้ราษฎรที่มีเครื่องมือไปจับกุ้งจับปลาจับหอยจับปู เสียเงินอากรค่าน้ำให้แก่ผู้ที่เรียกอากรตามพิกัดนี้ ฯ

๏ น้ำจืด ฯ เรือแพพาลำหนึ่งปีละ ๑๐ บาท เรือแพโป๊งลำหนึ่งปีละ ๖ บาท เรือแพทอดลำหนึ่งปีละบาท เรือชะล่าใหญ่ลำหนึ่งปีละ ๒ สลึง เรือชะล่าเล็กลำหนึ่งปีละสลึง สุ่มเรียกคนหนึ่งปีละสลึง จ่ายตักปลาตะเพียนคนหนึ่งปีละบาท แหงกระบอกคนหนึ่งปีละสลึง ฉมวาคนหนึ่งปีละเฟื้อง สอยยืนคนหนึ่งปีละ ๖ สลึง สอยนอนคนหนึ่งปีละบาท ตักตุ้มคนหนึ่งปีละสลึง ตักไซคนหนึ่งปีละ ๒ สลึง ตักจั่นคนหนึ่งปีละเฟื้อง ไบกราวคนหนึ่งปีละ ๒ สลึง ตกเบ็ดปลาช่อนปลาชิโดคนหนึ่งปีละเฟื้อง สวิงกุ้งคนหนึ่งปีละเฟื้อง สวิงปลาคนหนึ่งปีละเฟื้อง ฮวนลำหนึ่งปีละ ๑๐ บาท เชงลงคนหนึ่งปีละบาท ยกยอลึกปากกว้างต่ำกว่า ๔ ศอกลงมาคนหนึ่งปีละสลึง ตักจั่นคนหนึ่งปีละสลึง ชนางคนหนึ่งปีละ ๒ สลึง ตะโกทรงบี้หนึ่งปีละ ๒ สลึง โพงพางช่องหนึ่งปีละตำลึง ตักสุทธิบสุทปีละเฟื้อง ยกยอจั่นช่อปากกว้างตั้งแต่วาหนึ่งขึ้นไป

วาหนึ่งปีละ ๖ สลึง จับปากหนึ่งปีละบาท กัดตราลำหนึ่ง ปีละ ๖ บาท จอบพายลำหนึ่งปีละตำลึง ช้อนลอยสนั่นปากกว้างตั้งแต่ ๑๐ ศอกขึ้นไปให้เสียปีละกึ่งตำลึง ถ้าราษฎรซักผักซักหญ้าลอยน้ำปลูกไว้นำบ้านผ่าเรือน ยาวสิ้นเขตรบ้านแต่ที่มีรั้ว ถ้าบ้านไม่มีรั้วให้วัดตั้งแต่เรือนไปข้างละ ๕ วาเป็นสิ้นเขตรหญ้ากรำที่ไม่ให้ราษฎรเสียเงินอากรแต่เท่านี้ ถ้าราษฎรซักผักซักหญ้าลอยน้ำปลูกไว้นอกจากนำบ้านผ่าเรือนวัดได้ยาว ๔ ศอก กว้าง ๔ ศอก ให้เสียเงินอากรวาละเฟื้อง ถ้าราษฎรซักผักซักหญ้าไว้มากน้อยเท่าใด ให้ราษฎรเสียเงินอากรให้แก่นายอากรตามมากแลน้อย ถ้าราษฎรขุดบ่อขังน้ำไว้กินไม่ได้ขังปลาเป็นแต่บ่อขังน้ำยาว ๒ วา ๓ วา กว้าง ๒ วา ๓ วา ไม่ต้องเสียอากร ถ้ายาวกว้างมากกว่า ๓ วาขึ้นไปมีปลาในบ่อให้คิดกะที่กว้างยาวละวา ๆ แล้ว ปีหนึ่งคิดเสียวาละสลึง

๏ น้ำเค็ม ๆ ร้วปักตักลอกลำหนึ่งปีละ ๑๐ บาท ร้วปักตักลาลำหนึ่งปีละ ๖ บาท เรือมลอมขวนลำหนึ่งปีละ ๑๐ บาท ร้วจอมม่านลำหนึ่งปีละ ๓ ตำลึง เบดลากลำหนึ่งปีละ ๑๐ สลึง ชุกนิร้วจอมม่านหางหนึ่งปีละ ตำลึง ที่โพงพางปากน้ำปีละ ตำลึง ที่โพงพางถัดขึ้นมาปีละ ๓ บาท ที่โพงพางถัดมาอีกปีละ กึ่งตำลึง ร้วกางเบดยางปีละ ๖ สลึง ทอดแหหมดปีละ บาท เบดกุเราปีละสลึง แหจะปูปีละ ๒ สลึง สองคนลากอวนคนหนึ่งปีละบาท เบดวางตับ ๆ หนึ่งปีละ ๓ สลึง ช้อนกุ้งช้อนปลาคนหนึ่งปีละเฟื้อง รุนฉนังหมดปีละกึ่งตำลึง ร้วโพงพางลากปลาในคลองปีละ ๒ สลึง ร้วโพงพางลำแม่น้ำปีละตำลึง ร้วสกัดปูปีละ ๒ สลึง ปักกอกลากร้อยลอมยกนายอากรเสีย ยกนี้เว้นคนหนึ่งปีละบาท ใส่กุ้งใส่เคยคนหนึ่งปีละ ๑๐ สลึง ครั่งบ้าให้เว้นภาษี ๖ สลึง เกือนละ ๒ สลึง ร้วกางกุ้งจ่างเคยน้ำพักน้ำคนร้วหนึ่งปีละบาท เบดปลากะเบนลำหนึ่งปีละ ๓ บาท เบดฟอดพงคนหนึ่งปีละ ๒ สลึง เบดงาวปลาหางกิ่วปีละ ๒ สลึงเบดสายปลาหางกิ่วปีละสลึง แหปลาผัวน้ำลำหนึ่งปีละสลึง ขวนงาชยกนายอากรเสีย นอกนี้เว้นภาษีคนหนึ่งปีละ ๓ ตำลึง ร้วจอมม่านกลางคลองปีละ ๓ ตำลึง ร้วจอมม่านริมคลองปีละ ๑๐ บาท ฉลอมกุเราปีละตำลึง ปักกอกลากพงลำหนึ่งปีละ ๖ บาท ชิงชุกน้อยใส่เคยริมฝั่งปีละ สลึง กระตามใส่หาหอยแลสิ่งต่าง ๆ คนหนึ่งปีละสลึง กระตามลอยหมึกปีละ ๒ สลึง จุดหอยปากเปดปีละสลึง ฉมวกคนหนึ่งปีละสลึง สวิงตักกุ้งไม่มีค้นปีละเฟื้อง เบดราษาลากเบดลำหนึ่งปีละ ๖ สลึง เรือหาหอยแครงคนหนึ่งปีละบาท เรือหาหอยพงคนหนึ่งปีละบาท เรือหาหอยหลอดคนหนึ่งปีละบาท เรือหาหอยแมงภู่คนหนึ่งปีละ บาท ฉมุขน้ำแห้งมีมีกไม่มีเฝือกปีละ ๖ บาท ฉมุขน้ำทุ่งมีค้นมีเฝือกปีละ ๕ ตำลึง เฝือกไปจับน้ำแห้งปีละ ๓ ตำลึง เฝือกรังมีค้นจับน้ำไม่แห้งปีละ ๔ ตำลึง ขวนรังปีละ ๔ ตำลึง ขวนค้เคยปีละ ๔ ตำลึง ขวนลากเลิงปีละ ๖ ตำลึง แหลนแหงปลิงระนังเหงะเลิง จับปลิงลำหนึ่งสองคนมีเรือตำลึง ระนังแหงกะพังกระสองคนต่อลำปีละ ๒ ตำลึง ราษฎรทำขวนไสร้จับปลาหนลกลางคลองริมคลองยาวตั้งแต่ ๕ วา ๑๐ วาขึ้นหนึ่งวาละบาท ถ้าถึงโทศกใกล้น้ำลด คลองนั้นแห้งขาดเป็นหัวนปนคอนแลหนองน้ำจังนั้น ก็ให้นายอากรรักษา หวงห้ามไว้เป็นสิทธิขาดเหมือถ้าราษฎรจะทำให้ไปว่ากล่าวต่อนายอากรให้ตกลงกัน นายอากรยอมให้ทำจึงทำได้ ถ้านายอากรไม่ยอมก็อย่าให้ราษฎรบังอาจลักลอบทำปลาในหนองในคลองที่น้ำแห้ง ขาดเป็นหัวนปนคอนขึ้นเป็นหนองของนายอากรเป็นอันขาด ๆ แลอีกข้อหนึ่งราษฎรก็ห้ามมิให้ไปเที่ยวดังกล่าวมานี้ แต่ผู้ที่เที่ยวอากรลึกยังเที่ยวอากรเหลือเกินอยู่ ให้ราษฎรผู้ที่จับปลาจับหอยจับปูยอมเลี้ยงให้ไปในน้ำที่น้ำตื้นเขินพอคนเดินข้ามได้ในพื้นดิน หมายประกาศนี้ให้ถือเอาจะได้เสียอากรค่าน้ำให้ตามพิกัด เครื่องมือที่ทำนั้นให้ตามกำหนดในด่านตรา ถ้าผู้ที่เที่ยวอากรจะเที่ยวเกินขึ้นไปอย่าให้ราษฎรผู้รับกุ้งจับปลาจับหอยจับปูยอมเลี้ยงให้ ให้ผู้สำรวจราชการเมืองกรมการมีในหมดทางรุณาแก่ราษฎร รับหมายประกาศนี้แรกไปให้ราษฎรรู้ให้ทั่วกัน อย่าให้เป็นใจด้วยผู้ที่เที่ยวอากรแลยอมให้ผู้ที่เที่ยวอากรยักย้ายถ่ายอากรให้หลีก ๆ เกิน ๆ ให้มีกระบวนแลหมายประกาศไปจะมิโทษแก่ตัว ฝ่ายผู้ที่เที่ยวอากรเล่าจะมีราชมหดหาทรุณาแก่ราษฎร ด้วยอากรจะมีประโยชน์ก็ไม่ก็พราะราษฎรไม่ได้ความเดือดร้อน จะให้มีน้ำใจชักชวนกันอุสาหทำมาหากินโดยสดวก ให้ผู้ที่เที่ยวอากรถ่ายอากรแต่โดยชื่อสัตย์ตามพิกัดด้วยตรา อย่าเรียกให้เกินกว่าพิกัดด้วยตราแลหมายประกาศ ให้ราษฎรได้ความเดือดร้อนสิ่งหนึ่ง

สิ่งใดได้ แลฝ่ายราษฎรทั้งปวงเล่าก็ให้ยอมเสียอากรให้แก่ผู้เรียกอากรตามพิกัดในหมายประกาศนี้แต่โดยดีจงทุกประการ ถ้าสงสัยข้อใดก็ให้ไปถามผู้รักษาเมืองกรมการเสียให้เข้าใจให้ผู้เรียกอากรกับราษฎรรงมีความอ่อนน้อมต่อกัน ความเดือดร้อนก็จะไม่บังเกิดมีต่อกัน ประกาศมาณวันพฤหัศบดี เดือนสาม จุลศักราช ๑๒๓๕ ปีมะแมเอกศก เป็นวันที่ ๓๑๘๖ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯ ๒ ฯ

บอกเมืองนครราชสีห์มา

◎ ณวันเสาร์เดือน ๑๑ แรม ๑๓ ค่ำ ปีระกาเอกศก จักราช ๑๒๓๖ เป็นวันที่ ๗ ในราชการบัดยุบันนี้ มีใบบอกมาแต่เมืองนครราชสีห์มาฉบับ ๑ ในใบบอกนั้นมีความว่า เดิมพระพิทักษ์บุรพ์ทิศผู้ว่าราชการเมืองครั้งไทยนั้น ลงมาณกรุงเทพ ฯ ยื่นเรื่องราวกล่าวโทษ ชายมีชื่อเรียกอยู่ณแขวงเมืองนางรอง ว่าเป็นผู้ร้ายไปปล้นชิงเอาทรัพย์สิ่งของแลกระบือ ของพระพิทักษ์บุรพ์ทิศ แล้วไปสำนักอยู่กับพระภักดีศรีณรงค์เรืองหรือว่าราชการเมืองนางรองแลหลวงปลัดกรมการ ข้อความมีแจ้งอยู่ในเรื่องราวนั้นแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการไปให้หลวง ฯ มอบเรื่องราวพระพิทักษ์บุรพ์ทิศ ให้พระยากำแหงสงครามรามภักดีอภัยพิริยปรากรมพาหผู้ว่าราชการเมืองนครราชสีห์มา ขึ้นไปชำระว่ากล่าวตัดสิน ครั้นพระยากำแหงสงครามรามภักดี ขึ้นไปถึงเมืองนครราชสีห์มา จัดให้พระกลางราชภักดีศรีเทพย์สงครามมหาดไทย เป็นตระลาการออกไปชำระตามเรื่องราวพระพิทักษ์บุรพ์ทิศ ครั้นพระกลางราชภักดีศรีเทพย์สงครามออกไปถึงให้หา พระภักดีศรีณรงค์นรินทร์ หลวงปลัดกรมการแลผู้ซึ่งอยู่ในเรื่องราวพระพิทักษ์บุรพ์ทิศนั้น มาชำระว่ากล่าวพระภักดีศรีณรงค์นรินทร์ กับผู้มีชื่อซึ่งเป็นจำเลยพร้อมกัน ยอมใช้ทุนทรัพย์แก่พระพิทักษ์บุรพ์ทิศโดยชั่ว ๆ ก็ยอมข้อความเป็นเสร็จแล้วแก่กัน พระกลางราชภักดีศรีสงครามตระลาการ จึงเร่งเงินทุนทรัพย์แก่พระภักดีศรีณรงค์นรินทร์ แลจำเลยทั้งปวงก็ยังหาได้เงินครบตามคำยอมไม่ พระกลางราชภักดีกับพระพิทักษ์บุรพ์ทิศโดยชั่ว พากันกลับมายังเมืองนครราชสีห์มา อยู่ได้เก้าวันพระภักดีศรีณรงค์นรินทร์ จึงเอาเงินทุนทรัพย์มาส่งแก่พระกลางราชภักดีศรีสงครามตระลาการ ครบตามคำยอมเสร็จแล้ว ครั้นเดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีระกาเอกศก จักราช ๑๒๓๖ เวลาสองยามเสศพระพิทักษ์บุรพ์ทิศ บังเกิดโรคบ้วงพระยากำแหงสงครามราม ภักดีกรมการ แลยุตรภรรยาญาติของพระพิทักษ์บุรพ์ทิศ ได้พยาบาลอาการก็หาคลายไม่ ครั้นเดือน ๕ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีระกาเอกศก เวลาบ่าย ๒ โมง เสศพระพิทักษ์บุรพ์ทิศถึงแก่กรรม พระยากำแหงสงครามรามภักดีกับกรมการ ทั้งญาติพี่น้องของพระพิทักษ์บุรพ์ทิศ พร้อมกันไว้ศพพระพิทักษ์บุรพ์ทิศตามธรรมเนียม ยกมาณวันอาทิตย์เดือน ๕ แรม ๓ ค่ำ ปีระกาเอกศก จักราช ๑๒๓๖ ฯ ๒ ฯ

บอกเมืองพระตะบองถวายพระราชกุศล

◎ ณวันจันทร เดือน ๑๒ ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีระกาเอกศก จักราช ๑๒๓๖ เป็นวันที่ ๗ ในรัชกาลบัดยุบันนี้ พระยาศรีธรรมณนทร์รามนรินทราธิบดีสัตยพิริยพาหะ ผู้ว่าราชการเมืองพระตะบอง บอกเข้ามาฉบับ ๑ มีความว่า ผู้ว่าราชการเมืองพระตะบองกับกรมการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลผู้ว่าราชการเมือง ซึ่งขึ้นแก่เมืองพระตะบอง พร้อมกันชักของตราแผ่นดินขึ้นถวายคำนับ ได้ทั้งโคะขุน มิหหารแต่งตัวภักดีบัณปลายหอกยิงสตุดใหญ่คำนับ ๒๑ นัด ณวันถือน้ำพระพิพัฒสัตยาแลวันเฉลิมพระชนมพรรษาทุก ๆ ปี ๆ ละ ๓ ครั้งแต่เดือนศกนั้น ได้ทราบหมายมหาสงกรานต์ว่า วันเฉลิมพระชนมพรรษานั้น วันอาทิตย เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เวลา ๑๑ ทุ่มกับ ๒๔ นาที ผู้ว่าราชการเมืองพระตะบอง จึงมีหมายกำหนดวันเฉลิมพระชนมพรรษา ตามหมายมหาสงกรานต์ไปแจ้งแก่ผู้ว่าราชการเมือง ซึ่งขึ้นแก่เมืองพระตะบองให้ทราบทั่วกัน แล้วได้เผดียงพระสงฆเจ้าอธิการ ในเมืองพระตะบอง ๒๐ รูป มีพระสังฆราชเป็นประธาน มาเจริญพระพุทธมนต์ แลถวายบิณฑบาตร์ แลเครื่องไทยธรรมต่าง ๆ ๓ วันจะพระราชทานถวายพระราชกุศล อนึ่งในเวลากลางวัน ๆ เฉลิมพระชนมพรรษานั้น ได้มีการพื้นเวียนชัยต่าง ๆ เวลาค่ำได้จุดโคมแลตามประทีป ทูนเทียนเครื่องบูชาในการเฉลิมพระชนมพรรษาทั้ง ๓ วัน ๓ คืน ด้วยอำนาพระเดชพระคุณภาพพระบารมีปกแผ่ไปแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทุกชาติทุกภาษา บันดาซึ่งพึ่งพระบารมี

อยู่ในพระราชอาณาเขตร์ ให้อยู่เย็นเป็นสุขแลมีความเจริญทั่วกัน ยอกมาณวันศุกร เดือน ๑๑ ขึ้น ๖ ค่ำปีระกา ศก ๑๒

บอกเมืองนครจำปาศักดิ์

๏ ณวันพุธ เดือนสิบสอง แรมเก้าค่ำ ปีระกา ศก ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๙ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ เจ้าพุทธรรมธรเจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงษ์ เจ้าราชบุตร แลเสนาท้าวกรมการเมืองนครจำปาศักดิ์ กับพระราษฎรบริหารแต่งให้เพียฤๅชำหาญ เพียมูลสนา • ถือหนังสือยอกลงมาฉบับหนึ่งมีความว่าเดือนแปดกลุดราสาย แรมสิบเอ็ดค่ำปีระกา ศก เพียมหาสงครามเพียพันธะอิมาตย์ เชิญท้องตราพระราชสีห์ขึ้นไปถึงเจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ฉบับหนึ่งโปรดเกล้า ฯ ว่า ให้เจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ปฤกษากัน ซึ่งจะนำช้างสีปลาดไปณกรุงเทพ ฯ จะเดินช้างลงไปทางเมืองไทยดี ก็ให้มีใบบอกล่วงน่าลงไปกราบบังคมทูลให้ทรายฝ่าละอองธุลีพระบาทท่วงน จะได้ไปรดเกล้า ฯ ให้จ้าทูลละอองธุลีพระบาท ขึ้นไปปลูกโรงพักช้างไคยระยะทางตามสมควรนั้น เจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ กับเจ้าอุปราช เจ้าราชวงษ เจ้าราชบุตร แลเสนาท้าวกรมการทรายเกล้า ฯ แล้วปฤกษาพร้อมใจกันเห็นว่า จะนำช้างสีปลาดไปณกรุงเทพ ฯ โดยทางเมืองกระบินทรบุรี เมืองปราจิณบุรี กำหนดจะเดินช้างสีปลาดออกจากเมืองนครจำปาศักดิ์ ณวันพฤหัศบดี เดือนอ้าย ขึ้นเก้าค่ำ ปีระกา ศก อันจะจำเมืองนครจำปาศักดิ์พร้อมกันกับแสนท้าวกรมการ ให้พิภักษ์รักษาปรนนิบัติช้างสีปลาดเปนปรกติอยู่ แลให้ระวังรักสีข้างตัวช้างนั้นเปลี่ยงผ่องใสงามขึ้นกว่าแต่ก่อน ยอกมาณวันอังคาร เดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบค่ำ ปีระกา ศก ๑๒

บอกเมืองสมุทปราการ

๏ ณวันจันทร เดือนสิบสองแรมสิบสี่ค่ำ ปีระกา ศก ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๙ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ มีใบบอกเมืองสมุทปราการมาฉบับหนึ่ง มีความว่ากำปั่นตริมาดสกุนเนอชื่อกลก กับคันอังกฤษชื่อไครตอยเมื่อสิมสอม แจ้งความว่ามาแต่เมืองสำปำลัง มาขอสินค้าในกรุงเทพ ฯ มีน้ำมันยี่ ๒๐๐ หีบ ปืน คันค่าไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือกับคันหน กลาสี ๑๕ คน มา ๒๒ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันศุกร เดือนสิบสอง ขึ้นสิบสองค่ำ ปีระกา ศก ๑๒

๏ กำปั่นสกุนเนอ ชื่อเหลเตอร์ กับคันเยอรมันชื่อเคลงชน แจ้งความว่า มาแต่เมืองเอมุย ขึ้นห้างอิมเปอเรียลณกรุงเทพ ฯ มีกระเบื้อง ๒๐๐๐ แผ่น มีดีลา ๒๔๐๐ แผ่น มีเก้าอี้ ๓๒ เก้าอี้ มีใบชา ๓๓๙ หีบ มีสินค้าต่าง ๆ ๖๖๔ หีบ มีปืนสำหรับเรือสองยอกไม่มีกันค่า คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน กลาสี ๑๐ โคยสานจีน ๑๕ รวม ๒๕ คน มา ๑๗ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันศุกร เดือนสิบสอง ขึ้นสิบสองค่ำ ปีระกา ศก ๑๒

๏ เรือกลไฟชื่อเจ้าพระยา กับคันอังกฤษชื่อยอกสอน แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ • ขึ้นห้างนักกุลาธิประสิมณกรุงเทพ ฯ มีสินค้าต่าง ๆ ๗๗ หีบ ปืนกันค่าสำหรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น • กับคันคันหน อินเยอเนีย กลาสี ๔๐ โคยสานแขก จีน ๔ รวม ๔๔ คน มาห้าวันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร เดือนสิบสอง ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีระกา ศก ๑๒

๏ กำปั่นบารกชื่อนกไลกา กับคันอังกฤษชื่อมกคา แจ้งความว่า พระยามหามนตรีสถาบดีศรีรัษฎากรพิพัฒน์ แต่งไปค้าเมืองฮ่องกง กลับมามี น้ำอ้อย ๑๐๓ ถัง มีกระเบื้อง ๓๖๐๐ แผ่น มีกระเทียมกลอง ๑๕๐ ให แลสินค้าต่าง ๆ มีปืนสำหรับเรือ ๖ บอก กันค่า ๖ กระบอก คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๔๕ โคยสานจีน ๒๐ รวม ๖๕ คน มาสิบสี่วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคารเดือนสิบสองแรมค่ำหนึ่ง ปีระกา ศก ๑๒

๏ เรือกลไฟชื่อมีเนอ กับคันอังกฤษชื่อราดเหดเคล แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างอินยันหวงลวงณกรุงเทพ ฯ มีเล่นแกแรก ๕ ถัง มีน้ำมันทาสี ๒๐๐ ถัง มีรถ ๑ รถ มีปืน ๑ หีบมีจีน ๔ หีบมีสินค้าต่าง ๆ ๔๕๗ หีบ ปืนกันค่าสำหรับเรือ ไม่มี • คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน อินเยอเนีย กลาสี ๔๙ โคยสานโคยจีน ๑๒ รวม ๖๑ คน มาห้าวันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธ เดือนสิบสอง แรมสองค่ำ ปีระกา ศก ๑๒

๏ เรือกลไฟชื่อกาไวไล กับตันอังกฤษชื่อยอนตอนแคลด แจ้งความว่า นักกูดามะหะมัดแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ ครั้นไปถึงเกาะบีโลโอโย ถูกพยุลมคลื่นใหญ่เรือชำรุดครั่วไปไม่ได้ จึงกลับเข้ามายังกรุงเทพ ๆ คนในลำเรือนั้น กับตันตันหนอีมเยอเนียกลาสี รวม ๒๔ คน กลับมาแต่เกาะบีโลโอโย ห้าวันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร์เดือนสิบสอง แรมหกค่ำ ปีจอฉศก ๚ะ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๏ หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มิได้ขาด ราคาตลอดปี ๔๙ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านยี่หนึ่ง ค่าจ้างกึ่งตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ๚ะ

๏ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เป็นเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ตั้งไว้ใช้ในราชการ จนภายพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่า ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤๅไม่ได้แจก จะต้องการทรายบ้าง ก็จะไม่มีที่หาได้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใดซึ่งอยากจะทรายราชการให้ลือยศบ้าง ข้าพเจ้าได้รักสมุดนั้นไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ดังประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกอีก ก็เป็นการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

๏ พระราชบัญญัติโคลน์ชัล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท
๏ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท
๏ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอะเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรอยซิล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเยบรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๔ บาท
๏ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเบียรอายุ ลูกทาษลูกไทย ราคาเล่มละ สองสลึง ๚ะ
พระราชบัญญัติค่านา ราคา เล่มละ สองสลึง
๏ พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวง ซึ่งจะทำสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ๚ะ
๏ พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งจะออกไปจัดระวางหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง ๚ะ

หนังสือสอนเด็ก

ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้พิมพ์สำหรับประเสริฐคิดขึ้นใหม่

๏ มูลบทบรรพกิจ	ราคา	เล่มละกึ่งตำลึง
๏ วาหนิติกิกร	ราคา	เล่มละบาท
๏ อักษรประโยค	ราคา	เล่มละบาท
๏ สังโยคพิธาน	ไวพจน์พิจารณ์	พิศาลการันต์
สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว	ราคา	เล่มละกึ่งตำลึง
ถ้าสี่เล่มนี้รวมเยบเปนเล่มใหญ่	ราคา	เล่มละหกบาท
๏ นิติสารสาธกเล่ม ๑	ราคา	เล่มละบาท
๏ นิติสารสาธกเล่ม ๒	ราคา	เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๏ กลสัตรินเลย์ญะราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท
๏ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท
๏ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท
๏ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท
๏ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท
๏ บัตรปกรณัม มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท
ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังเทอญ ๚ะ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ หน้าเบอร์ ๒๙๖ วันอาทิตย เดือน ๑ แรม ๔ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๓๓

ประกาศเรื่องเครื่องรางเมืดดี

๏ ด้วย พระยามหามนตรีศรีองครักษ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ให้ประกาศแก่พระยรมวงษานุวงษ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ให้ทราบทั่วกันว่า ด้วยซึ่งพูดกันอยู่บ่อย ๆ ว่าเขามีเครื่องราง เขามีเม็ดดี จึงได้เป็นอย่างนี้อย่างนั้น ท่านทั้งปวงคงจะได้พูดได้ยินได้ฟังอยู่บ่อย ๆ ขนถึงบัดนี้ก็มีผู้พูดในหนังสือพิมพ์ทูลว่าว่ามีเม็ดดี ก็มีอะท่านทั้งปวงได้ยินถ้อยคำดังนี้หนาหูเข้าแล้ว ความเชื่อนี้ก็จะเกิดขึ้นได้โดยง่าย เพราะเคยนึกเคยเชื่อเคยฟังมาหลายแห่ง มิใช่แต่ในพระราชวังเมื่อลงใจเชื่อแล้ว ก็จะเป็นความโทมนัสเสียใจที่ถอยในราชการไป เป็นที่สงไสยสนเท่ห์ ขนเข้าก็ไม่เชื่อเข้า จะก็ไม่เชื่อเข้า เสียราชการไปทั้งสิ้น เพราะฉนั้น จึงให้ประกาศทราบทั่วกันว่า พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่เสดจเถลิงถวัลยราชสมบัติมา ถึง ๖ ปี ๗ ปี มานแล้ว แต่แรกจะว่ายังทรงพระเยาว์อยู่ก็ตามที แต่ใน ๒ ปี ๓ ปีนี้ก็ทรงพระเจริญ ภอจะให้กิจการทั้งปวงเป็นไปได้บ้างแล้ว ต่างในซึ่งเป็นตัวโปรดตัวปรานก็มี แต่ไม่ได้ทำความคุมเหงเบียดเบียนให้ผู้ใดได้ความเดือดร้อน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ยังไม่ได้ทำการสิ่งใดให้ปรากฏ ว่าเป็นการผิดยุติธรรม เพราะข้างใน การเก่า ๆ ซึ่งเป็นคำนิยมก็มีอยู่หลายอย่าง ในการทุกวันนี้ ก็ทรงเข้าพระไทยว่าการเช่นอย่างแต่ก่อนนั้นก็ยังไม่เป็น ขอให้ท่านทั้งปวงตริตรองดูเถิด การเป็นยังไรมาย่อมได้ยินได้ฟังอยู่ทั้งสิ้น เพราะฉนั้นท่านผู้ที่ได้ทราบการอยู่จริง ๆ จงวางใจให้เป็นยุติธรรมแล้ว แลตริตรองดูก็คงจะเหนว่าการเป็นอย่างไร เพราะดังพระราชหฤไทยดังนี้ จึงทรงพระราชดำริห์เหนว่า ไม่ควรเลยที่ท่านทั้งปวงจะพูดระคึกถึงเครื่องรางเม็ดดี อย่างเช่นเก่า ๆ เมื่อมีผู้พูดผู้คึกดังนี้ก็เป็นที่เสียพระราชหฤไทยมาก เพราะว่าพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ลูกพระราชชายศรียเสง ดังเคาน์ซิลออฟเดด แลปริวีเคาน์ซิล เป็นที่ปฤกษาราชการ เพื่อจะให้ช่วยยุดหน่วงพระองค์ มิให้ตกไปในทางที่ผิด ก็เมื่อการซึ่งเป็นความเดือดร้อน เป็นความไม่ถนัดอย่างไร ก็ควรที่ปรีวิเคาน์ซิลจะกราบทูลตักเตือนให้ทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท โดยความซื่อสัตย์สุจริตจึงจะชอบ นี่ท่านเสนาบดีแลปรีวิเคาน์ซิลผู้ใดผู้หนึ่ง ก็มิได้กราบทูลว่ากล่าวสิ่งไรเลย จึงทรงพระราชดำริห์เหนว่าการซึ่งทรงประพฤติไปนี้เป็นการถูกต้องเรียบร้อยดีอยู่ ก็ผู้ซึ่งพูดซึ่งคึกดังนี้นั้น ถ้าเป็นคนนอกจากเคาน์ซิล นอกจากข้าราชการก็คงจะเป็นคนไม่รู้จักอะไรเลย พูดไปตามความคิดความเหนของตัว โดยกำลังที่ฟุ้งซ่าน ถ้าเป็นเคาน์ซิลก็เหนว่าเป็นการไม่ควรจะพูด เหมือนหนึ่งตั้งหนังสือดังนี้ ก็จะต้องแถลงเหน

ชักว่าคนนี้ชั่วผู้นั้น จะเป็นคนมีความวิตยาผาก และเป็นคนมีโวหารมาก ย้ำ ๆ อยู่ จึงได้พูดดังนี้ ตัวเราเองก็จะควรจะทำเรื่องราวชี้แจงรายยังคนทุกคน ที่ไม่อาจจะรายงานนั้น จะเป็นเพราะเหตุใดให้ท่านทั้งปวงตั้งวิตั้งวิตรองดูเถิด จะ ชอย ๆ จะมีภัยด้วยคำเสาบาลบ้างดอกกระมัง การซึ่งว่าชั่วเช่นมาทั้งนี้เพราะจะให้ท่านทั้งปวงเหนว่าคนซึ่งพูดนั้น ไม่ได้พูดโดยความที่จับมั่นคั้นตาย เป็นแต่คำพล่อย ๆ ควรจะเชื่อได้บ้าง พระยาทสุมเดชพระเจ้าอยู่หัว ทั้งพระราชหฤไทยจะทรงชุบเลี้ยงข้าราชการให้สมควรแก่ความดีความชอบ และจะให้ราชการเป็นไปโดยยุติธรรม ให้ราษฎรอยู่เยนเป็นสุขทั่วกัน ทรงพระวิตกอยู่ว่าท่านทั้งปวง ได้ยินถ้อยคำดังนี้ ก็จะมีความท้อถอยเสียใจไป จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศมาให้ทราบทั่วกันว่า ข้างในก็ส่วนหนึ่ง ราชการก็ส่วนหนึ่ง ไม่เกี่ยวข้องสิ่งไรกันเลยทั้งในบัดยุบันแลเบื้องน่า อย่าให้ถือถ้อยคำคนที่พูดอย่างนี้เลยเป็นอันขาด จงให้ตั้งใจทำราชการหาความดีความชอบต่อไปข้างน่าเทอญ ประกาศมาณวันอาทิตย เดือนอ้าย แรมสี่ค่ำ ปีระกาสก จะ

ตั้งตำแหน่ง

๏ ณวันศุกร เดือนอ้าย ขึ้นสิบค่ำ ปีระกาสก ศักราช ๑๒๓๖ เป็นวันที่ ๒๒๒๔ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ พระยาทสมเดชพระเจ้าอยู่หัว เสดจพระราชดำเนินออกที่น่าพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปยดี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้

๏ นายโดยบุตรเจ้าพระยาสุรวงษไวยวัฒน์ เป็นพระยมราชสยุรสมช ถือศักดินา ๑๐๐๐ จะ

๏ นายไชยบรรดาลหาดเลกหุ้มแพร เป็นหลวงสรวิเสดกระจรจุร ถือศักดินา ๘๐๐ จะ

๏ หลวงเสนางค์วิจารณ เป็นพระสุรินทรามาตย์ ปลัดทูลฉลองกรมพระกระลาโหมน้ายเหนือ ถือศักดินา ๘๐๐ จะ

๏ ขุนสกลกาน เป็นหลวงเสนางค์วิจารณ ช่วยราชการกรมพระกระลาโหม ถือศักดินา ๖๐๐ จะ

๏ หลวงเทเชนทราภาคย์ เป็นหลวงธรเนนทรเจ้ากรมท้ายวังขวา ถือศักดินา ๘๐๐ จะ

๏ ขุนแผลงสก้าน เป็นหลวงเทเพนทรเจ้ากรมท้ายวังขวา ถือศักดินา ๘๐๐ จะ

๏ ขุนพรชินทรา เป็นหลวงณรุชิตสิทัย มีตำแหน่งราชการในกรมมหาดไทย ถือศักดินา ๘๐๐ จะ

๏ นายอุ่นมหาดเลก เป็นขุนเพชรชินทรา ปลัดกรมท้ายวังขวา ถือศักดินา ๖๐๐ จะ

๏ นายวรมหาดเลก เป็นหลวงคเชนทรามาตย์ ปลัดกรมฝ่ายซ้าย ถือศักดินา ๖๐๐ จะ

๏ ขุนจำเรียญ เป็นหลวงนิกรจำนง ถือศักดินา ๖๐๐ จะ

๏ นายโต เป็นขุนปรีชาจนุสาศน์ มีตำแหน่งราชการสอนหนังสือไทยในโรงสกูลหลวง ขึ้นในกรมพระอาลักษณ ถือศักดินา ๖๐๐ จะ

๏ นายแก่น เป็นขุนโอวาทวรกิจ มีตำแหน่งราชการสอนหนังสือไทยในโรงสกูลหลวง ขึ้นในกรมพระอาลักษณ ถือศักดินา ๖๐๐ จะ

๏ พระยาธรรศศรีนายกรง เป็นพระยารัตนจักรเจ้ากรมอัคมาตยวา ถือศักดินา ๑๐๐๐ ตั้งแต่บัดนี้ไป ขอเวันการควรเวัน หมั่นประพฤติการควรประพฤติ ตามอย่างธรรมเนียมข้าราชการทั้งปวง จงให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญเทอญ จะ

พระราชทานเครื่องราชอิศริยยศ

๏ สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม เป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษซึ่งได้ปกครองรักษาแลสร้างกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุธยา บรมราชธานีในประเทศบางกอกนี้ขอแสดงเรื่องความนี้มาให้ท่านทั้งหลายทั้งปวง ฤาผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งจะได้อ่านคำประกาศนี้ ให้ทราบว่า พระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ได้รับราชการตามตำแหน่งมาช้านาน ก็เรียบร้อยไม่มีความผิดร้ายประการใด ได้เป็นข้าหลวงไปราชการเมืองสิงคโปร์ แล้วไปว่าการตำบลที่เมืองภูเกต แลลงโทษจีนอันธพาลแล้วไปตรวจตราการที่เมืองภูเกต แลไปลงโทษพวกแขกผู้ร้ายที่เมืองตะกั่วป่า แล้วออกไปรักษาการบ้านเมือง ระงับความจีนในเมืองภูเกต ให้สงบเรียบร้อยแลจับระวางผู้ร้ายปล้นที่เมืองกระ พร้อมกับกองมิศชันแลอังกฤษแลไปราชการ

ณหัสมีองประเทศราชนอรมสฐูหลายเมืองอารยครั้ง มีความชอบในราชการ จึ่งโปรดเกล้า พระราชทานเครื่องราชอิสริยยศชั้นที่ ๔ ตามกฎสยามมงกุฎสยามชั้นภักดีวารวณเปนเกียรติยศ เปนเครื่องปรากแก่บุคคลหลายสืบไปสิ้นกาลนาน ขอจงมีสวัสดีสิริมงคลทุกประการเทอญ ฯ

ข่าวตาย

๑ ท่านผู้หญิงอ่วม เปนภรรยาท่านเจ้าพระยาสุรวงษไวยวัฒนสมุหพระกระลาโหม ท่านผู้หญิงอ่วมนี้ได้รับพระราชทานน้ำหวัดในแผ่นดินปัจจุบันนี้ชั่งหน้าคำลึง ครั้นถึงณวันเดือนสาม ขึ้นแปดค่ำ ท่านผู้หญิงอ่วมป่วยเปนไข้จับวันหนึ่ง แล้วมาไข้สี่วันห้าวันกลับจับอีกให้ไข้เปนคราวๆ รับประทานอาหารได้แต่น้อยๆ ถ้วยฝาขนาดน้อย ได้ห้าหมอชะเลยคักมาประกอบยาให้รับประทานอาการทรงอยู่แล้วกลับทรุดไป ครั้นถึงณวันเดือนเก้าขึ้นสิบเอ็ดค่ำ อาการทรุดหนักลง ให้ไปอยู่วัดวันละ ๕ ครั้ง ๖ ครั้ง ให้ยกมือยกเท้า รับประทานอาหารได้แต่น้อยช้อนน้ำชาช้อนหนึ่งสองช้อนเศษไม่หลับ ให้หัวเรือนกำลังนั่งยกยอลงทุกวันทุกเวลา ป่วยมาได้สองปีกับสิบเอ็ดเดือนกับสิบสามวัน ครั้นถึงณวันจันทร เดือนอ้าย ขึ้นสิบสามค่ำ ปีระกาสก เวลาบ่ายสองโมงเศษ ท่านผู้หญิงอ่วมถึงอนิจยกรรม อายุได้ ๔๙ ปี พระราชทานเพลิงที่ในวัดพนัญเชิงเกียรติยศ ฯ

---

๑ หลวงยัคนารี (นุ่ม) เจ้ากรมไพร่หลวงกองการกุศลซ้าย ป่วยเปนแผลที่หลังเท้าขวา แต่ณวันเดือนสิบเอ็ดขึ้นสองค่ำ ได้ห้าหมอชะเลยคักมาดู หมอว่ากลายไปเปนลำลายเพลิง ได้ประกอบยาให้รับประทานอาการทรงอยู่ แล้วแผลกลับพังมากไป ป่วดแสบป่วดร้อนเปนกำลัง รับประทานอาหารไม่ได้เลยไม่หลับ ครั้นถึงณวันเดือนสิบสอง แรมแปดค่ำ ปีขอสก ให้หมอนั่งเหน็บยกยอ รับประทานได้แต่น้ำชาช้อนหนึ่งสองช้อนเศษ ป่วยมาได้สองปีกับสิบเอ็ดเดือน ครั้นถึงณวันจันทร เดือนอ้าย ขึ้นสิบสามค่ำ เวลาบ่ายสองโมง หลวงยัคนารีนุ่มถึงอนิจยกรรม อายุได้ ๕๕ ปี พระราชทานเพลิงที่ข้างวัดให้ใส่ศพเปนเกียรติยศ ฯ

บอกเมืองปทุมธานี

๑ ณวันเสาร เดือนสิบสอง แรมห้าค่ำปีระกาสก ศักราช ๑๒๓๖ เปนวันที่ ๙ ในราชการปีนี้นั้น มีใบบอกมาแต่เมืองปทุมธานีฉบับ ๑ ในใบบอกนั้นมีความว่า ณวันอาทิตย เดือนอ้าย แรมห้าค่ำปีระกาฉกาลสก ศักราช ๑๒๙๕ นายยันโยธย์ นายสินทุกับพวก ๑๐ คนลอบความกันเงิน ๑ เดิมนายยันโยธย์พี่ชายกล่าวโทษ นายสินทุ ๑ นายขร ๑ นายหมื่น ๑ นายกล่ำ ๑ นายหล่ำ ๑ นายรัก ๑ นายพลาย ๑ นายอิน ๑ นายทิม ๑ นายคำ ๑๐ นายกัน ๑ รวม ๑๑ คน จำเลยว่าเมื่อเดือนสิบสอง ขึ้นห้าค่ำปีระกาฉกาลสก เวลาบ่าย ๓ โมงเศษนายสินทุกับพวก ๑๐ คน ลักกระบือ ๑๓ กระมือ ของนายยันโยไป ราคากระบือนั้นแม่เงินตรา ๕ ชั่ง ๕ ตำลึง แจ้งอยู่ในคำพี่เลี้ยงของนายยันโยธย์นั้นแล้ว พระสถาการกลับได้ตัว นายสินทุ กับพวกอีก ๑๐ คน มาชำระได้ความนายสินทุ กับพวก ๑๐ คน ให้การรับสมพี่เลี้ยงนายยันโยธย์ นายสินทุกับพวก ๑๐ คน ยอมใช้เงินค่ากระบือแลค่าธรรมเนียมแก่นายโยธย์ เปนเงินตรา ๗ ชั่งนายยันโยธย์ก็ยอมรับเงินค่ากระบือไว้ ฯ

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๑ ว่าด้วยประชุมสงฆณวัดชุนแสน

๑ มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าอยู่หัว ดำรัสสั่งให้ประกาศ พระราชทานพระราชกุศล แก่ราษฎรชาวกรุงเก่าให้ทราบ ว่าพระมหาสถูปเจดีย์ณวัดชุนแสนเปนของสูงใหญ่อยู่ใกล้ตระราชวังจันทรเกษม เปนที่ประดิษฐานพระมหาสารูปเจดีย์นี้นั้นจำรุกชุกโชมมานาน หลายพระเนตรนี้ๆ ทรงดำริถึงพระเดชพระคุณของใหญ่ของเก่า จึ่งมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งพระยาราชสงคราม ว่าจุกว่าประชุมสงฆขึ้นให้ใหม่ ให้เจ้าใหญ่กว่านำมันคงถาวรสืบไปในภายน่าแลให

ประฏิสังขรณ์พระวิหารหลวงสำรับพระเจดีย์ แลกำแพงล้อม แลรูกลูอิฐมณฑปนั้นให้ถาวรด้วย ค่าข้างเท่าใดพระองค์จะทรงบริจาคเป็นพระพุทธบูชา ภายหลังมีกรมการกรุงเก่ากราบทูลพระกรุณาว่า พระมหาสถูปเจดีย์พระองค์นี้ ศักดิสิทธิมีปราฏิหาริเหนเป็นอัศจรรย์แสงสว่างยามคราวมืดผู้รู้เห็นหลายคน ราษฎรที่รู้เห็นเหตุอัศจรรย์นั้นนับถือมากอยู่ ได้ความดังนี้ จึงมีพระบรมราชโองการตำหรัสว่า ถ้าราษฎรนับถือพระมหาสถูปเจดีย์วัดจุฬามณีมาก ก็ทรงพระโสมนัสยินดีด้วย โปรดพระราชทานช่องโอกาสแก่ราษฎรให้ทำบุญเป็นพระพุทธบูชา ช่วยในการพระราชกุศลประฏิสังขรณ์พระมหาสถูปเจดีย์พระวิหารหลวง แลสาลากำแพงแก้วทั้งปวงในวัดชุมแสงนี้ ตามแต่ศรัทธาอุสาหะถึง ในวันอังคารเดือนอ้าย ขึ้นสามค่ำ แลวันพุธ เดือนอ้าย ขึ้นสี่ค่ำ นับสองสัปดาห์นี้ จะเสด็จพระราชดำเนินมาเริ่มการก่อเป็นฤกษ์แล จะโปรดให้มีละครช้างในเสร็จเรื่องพระนารายน์ ปราบนนทุกยักษ์ แลเรื่องพิราพในเวลาเย็นวันนี้หนึ่งก่อน แล้วเล่นเรื่องพระอุณรุทในวันที่สอง เพื่อจะให้ราษฎรประชุมกันฉลองพระราชอังจันทรเกษมอนุโมทนาพระราชกุศลนั้น แลให้ราษฎรที่มีศรัทธาอุสาหบริจาคช่วยในการพระราชกุศลนั้น คนละตำลึงสองตำลึงขึ้นไป ขนเพื่องสลึงบาทตำลึงขึ้นไปตามใคร่ความสมัคร การนี้ไม่กะเกณฑ์บังคับบัญชาจะเอาโดยถ ซึ่งให้ประกาศดังนี้ เพื่อจะให้ราษฎรได้มีความยินดีได้[illegible]ส่วนพระราชกุศล เอาเงินที่ราษฎรจะช่วยด้วยให้มาคิดเทียบกับโรงละครพระราชวังจันทรเกษม ณวันอังคารเดือนอ้าย ขึ้นสามค่ำ แลวันพุธ เดือนอ้าย ขึ้นสี่ค่ำพร้อมกัน จะโปรดให้พระยาราชสงครามแม่กองแลผู้กำกับรับไว้ ช่วยในการวัดชุมแสน เมื่อพระมหาสถูปเจดีย์แลพระอารามนั้นเสร็จแล้ว ท่านทั้งปวงที่ได้ช่วยเงินช่วยดีจะได้หน ได้นมัสการอยู่เนืองๆ จะได้เจริญกุศลสมบัติเป็นเนืองนิตย์ไป จะ

๏ ประกาศนี้แก่แกไทย จีนมอญลาวที่นับถือพระพุทธสาสนาไม่ว่าจะไรแก่แขกแลฝรั่งที่ถือสาสนาอื่น คนถือสาสนาอื่นอย่าหัวเราะเยาะอย่าล่วงมาดูหมิ่นหวงว่าจะไรไปเลย จะ

ว่าด้วยเรื่องพระยาไชยากลับ

๏ ว่าพระยาวิชิตภักดีศรีพิไชยสงคราม ผู้สำเร็จราชการเมืองไชยา คนเก่าซึ่งตัวชื่อนายกลับ เดิมเป็นพระยาวิรักษภูธรเมืองพังงา เป็นโทษแต่ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ๆ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้หาตัวเข้ามาจำไว้ในกรุงถึง ๓ ปี มาจนถึงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสดจเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว มีผู้พ้องกล่าวโทษพระยาวิรักษผู้ชรกลับคนนี้ ว่าเธอเจ้าเยาย์ช้าต่อพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความที่ว่านั้นพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงทราบซึ่งความเยาย์ช้าทั้งปวง แต่พระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ยกเสีย พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระดำริชอบทรงอนุโมทนาด้วย จึงได้โปรดให้ยกความนั้นเสียทีเดียวไม่ให้ชำระ ถึงพระยาวิรักษภูธรกลับ กราบทูลขอมาขอให้ชำระก็ไม่ทรงชำระเลย แลทรงพระมหากรุณาโปรดตั้งให้พระยาวิรักษภูธรกลับ ไปเป็นที่พระยาไชยาได้ว่าราชการเมืองไชยามาได้ ๔ ปี ภายหลังมีผู้พ้องกล่าวโทษพระยาไชยาหลายข้อ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้พระยาเทพประชุนหลวงนายสิทธิ นายจำนองสัตว์ยาวุธออกไปชำระ ก็มีผู้มาพ้องกล่าวโทษพระยาไชยา เข้ายิกมากมายหลายเรื่องนักนับว่า ๖๐ เรื่อง ๗๐ เรื่อง ชำระไปก็แพ้โทษทุกเรื่อง แต่พระยาไชยาไม่ย่อมผ่อนกระด้างกระเดื่องต่อตระลาการ ๆ จึงได้มีใบบอกกล่าวโทษเข้ามาอีก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้มีตราสั่งให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราชขึ้นมาช่วยชำระ เพราะพี่สาวพระยาไชยาได้เป็นภรรยาเก่าของเจ้าพระยานครศรีธรรมราชมาแต่ก่อน แต่ตัวพระยาไชยานั้นให้มีหนังตราออกไป ถอดยศเสียจากที่แล้วให้จำคุมไว้ แล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ตั้งพระยาสิงหคีรีเดชอดุลยภูมานุรักษ์ ผู้สำเร็จราชการเมืองกำแพงเพชร ไปเป็นที่พระยาไชยาว่าราชการต่อไป ครั้นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ขึ้นมาชำระความรู้เมืองไชยา ลงกราบถวายบังคมลากลับลงไปเมืองนครศรีธรรมราช ความ ๖๐ ฤๅ ๗๐ เรื่องซึ่งราษฎรพ้องกล่าวโทษพระยาไชยานั้น ได้ความจริงเป็นสัตย์เป็นแน่แล้ว ๒๔ ฤๅ ๒๕ เรื่องแล้ว ยังค้างอยู่เป็นอันมาก ท่านเสนาบดีปฤกษาเหนพร้อมกันกราบทูลพระกรุณา

ว่าพระยาไชยาคนนี้ ครั้งในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเปนพระบริรักษภูธรอยู่เมืองพังงาก็มีความผิดเปนอันมาก พระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเหนว่าจะให้อยู่ในเมืองพังงาไม่ได้ จึ่งโปรดให้หาตัวมากักขังไว้ ในกรุงเทพมหานครนี้ ไม่โปรดให้กลับออกไป ครั้งนี้ทรงพระมหากรุณาจะชุบเลี้ยง ให้มียันตาศักสมควรแก่ชาติตระกูล ให้โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ เอาปฏิญญาทานยมแล้วจึ่งโปรดให้ไปเปนที่พระยาไชยา พระยาไชยากลับมีใจอิกเหิมนักไป คิดว่าได้พระเมตตาพระกรุณา เมื่อได้ยศศักดิ์เปนผู้สำเรจราชการเมืองแล้ว ก็เหมเปนช่องที่จะหาลาภผล จึ่งทำการคุมเหงราษฎรทำให้เดือดร้อนมากมายหลายเรื่องไม่ควรจะเอาไว้ ขอรับพระราชทานให้ประหารชีวิตรเสีย อย่าให้เปนเยี่ยงอย่างแก่ผู้ซึ่งจะทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยง ให้เปนผู้สำเรจราชการหัวเมืองใกล ๆ ต่อไป แลอ้ายกลับพระยาไชยา ทำความคุมเหงราษฎรมากมายหลายเรื่องนัก ถ้าจะช้าจะไปก็จะไม่รู้สิ้นรู้สุดลง แลจะรับพระราชทาน ให้ทรงพระอนุญาตให้สมนามที่มีหนังสือรายงับสั่งให้ประหารชีวิตร ใช้ทุกข์แก่ราษฎรซึ่งได้ทุกข์เพราะอ้ายกลับพระยาไชยาทำนั้นเสีย ตามแบบอย่างนั้นเทอญ จึ่งทรงพระราชดำริห์ว่า ความคิดของท่านเสนายศีว่าดังนี้ก็ชอบด้วยราชการหนักหนาแล้ว แต่ทรงพระราชดำริห์ว่าจะให้มีหนังสือออกไป ให้ประหารชีวิตรเสียตามคำท่านเสนายศี ญาติพี่น้องของอ้ายกลับพระยาไชยาที่มีอยู่ในกรุงบ้าง ก็จะไปอ้อนวอนพระสงฆ์ให้มาทูลขอ ครั้นจะไม่พระราชทาน พระสงฆ์ก็จะคิดเคียนว่าไม่ทรงทำตามธรรมิกะโวาทของสมณพราหมณ์ ระพระราชทานเล่า บุญคุณความดีก็จะตกอยู่กับพระสงฆ์ฝ่ายเดียว ดูเหมือนพระเจ้าแผ่นดินไม่มีพระราชหฤทัย เมตตากรุณาแก่สัตวเลย ถ้าจะทรัสถอยพระสงฆ์ว่าการเรื่องนี้สุดแต่ท่านเสนายศีเถิด เพราะเปนความคิดท่านเสนายศีตัดสิน พวกพ้องอ้ายกลับพระยาไชยา ก็จะยกวนพระสงฆ์ให้ไปขอแต่ท่านเสนายศีมิให้ประหารชีวิตร ท่านเสนายศีก็จะอ้างรับสั่งในหลวงเล่า การก็จะโย ๆ เย ๆ เปนอัยเลียนกันไปไม่เปนราชการแผ่นดิน ยังนี้จึ่งทรงพระราชดำริห์ตัดสิน การที่ควรให้หมพร้อมกันว่า อ้ายกลับพระยาไชยา เมื่อออกไปเปนพระยาไชยาก็มีความชอบอยู่ด้วย เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งจะล่วงบังคับการงานสิ่งไรที่ขัดการแผ่นดิน นอกจากท้องตราพระคชสีห์ใหญ่ที่ออกไปจากต่อกรมพระกระลาโหมแล้ว อ้ายกลับพระยาไชยาก็ไม่เชื่อฟังเลย เชื่อฟังแต่ท้องตราพระคชสีห์ซึ่งไปแต่กรมพระกระลาโหมอย่างเดียว อันนี้เปนความชอบต่อราชการแผ่นดินมากอยู่ ครั้นจะให้ประหารชีวิตรอ้ายกลับพระยาไชยา ตามที่ท่านเสนายศีสรรเสริญกันกราบทูลพระกรุณา ใช้ทุกข์ของราษฎรที่ได้ความเดือดร้อนเพราะอ้ายกลับนั้นเล่า คนทั้งปวงจะไม่รู้ว่าประหารชีวิตรด้วยเรื่องไร ก็จะเปนเหตุให้ล่าภาคันไปผิด ๆ ถูก ๆ ต่าง ๆ จึ่งทรงพระกรุณาโปรดให้จ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ที่สมุหพระกระลาโหม ออกไปลงพระราชอาญาเฆี่ยนอ้ายกลับพระยาไชยาสามยก แล้วให้ตระเวนยกสามวัน ครบเวนเรือสามวันแล้ว เอาขึ้นขายอย่างประจานว่าเปนโทษเพราะได้ทำราษฎรให้ได้ความเดือดร้อน จึ่งต้องรับพระราชอาญาอย่างนี้แล้วให้ขุนราชรษทาวย์อ้ายกลับพระยาไชยาให้สิ้นเชิง แล้วรวบรวมเอาทรัพย์สินเงินทองบันดามี แลสิ่งของมีราคาควรจะขายได้ก็ให้ขายเอาเงินเพิ่มเข้า แล้วจึ่งเฉลี่ยแจกใช้ให้แก่ราษฎรทุกเรื่องความ ที่อ้ายกลับได้กุมเหงนั้นโดยสมควรแก่บุตรภรรยาทาษชายหญิงของอ้ายกลับนี้ ขงเกยเข้ามาเปนหลวง ที่มีค่าตัวจะพระราชทาน เงินหลวงตามค่าตัวที่ไม่มีค่าตัวจะพระราชทานตามกระเษียรอายุ เอาไปรวมแจกให้ราษฎรทั้งสิ้น เพื่อจะมิให้ใครดูเยี่ยงอย่างต่อไป พระราชดำริห์ดังนี้ เมื่อท่านเสนายศีผู้ใดไม่เหมชอบด้วย ก็ให้กราบทูลพระกรุณาขอให้ยักย้ายอย่างใดก็ตาม เมื่อทรงเหนชอบด้วยก็จะทรงประพฤติตาม ประกาศมา ณวันศุกรเดือนแปดขึ้นสามค่ำ ปีมเมียสัมฤทธิศก เปนวันที่ ๒๕๙๒ ในราชกาลปัจจุบันนี้ ฯ

ว่าด้วยวัดราชประดิษฐ

๏ มีพระบรมราชโองการมาพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ข้าทูลอองธุลีพระบาทฝ่ายน่าฝ่ายใน ผู้ใหญ่ผู้น้อยทุกหมู่ทุกกรม

ทุกพนักงาน แลพระสงฆสามเณรทั้งปวงในกรุงเทพ ฯ แลหัวเมืองให้ทราบทั่วกันว่า พระอารามซึ่งทรงบริจาคพระราชทรัพย์ให้รักษาไว้แล้ว ทรงสฐาปนาสร้างขึ้นในทิศตวันออกพระบรมมหาราชวัง พระราชทานนามไว้ว่าวัดราชประดิษฐสถิตยมหาสีมาราม ตามธรรมเนียมโบราณซึ่งเคยมีมาในเมืองใหญ่ ๆ ที่ตั้งเปนกรุงพระมหานคร อย่างเมืองสุโขทัยเมืองสวรรคโลกย์ เมืองพระพิศณุโลกย์แลกรุงเก่า ก็มีวัดมหาธาตุ แลวัดราชประดิษฐาน แลวัดราษฎบูรณ เปนของสำรับเมืองทุกเมือง แลนามชื่อว่าวัดราชประดิษฐในครั้งนี้ แต่ก่อนเริ่มแรกสร้าง ก็ได้โปรดให้เขียนในแผ่นกระดานยกไว้เปนสำคัญ ภายหลังโปรดให้จารึกชื่อนั้นลงในเสาศิลาติดตามกำแพงนั้นก็มี แต่บัดนี้มีผู้เรียกแลเขียนลงในหนังสือตามตำรับของตนเอง ว่าวัดราชบัณฑิตย์บ้าง วัดทรงประดิษฐบ้าง เปลี่ยนแปลงไปไม่ถูกต้องตามชื่อที่พระราชทานไว้แต่ก่อน ทำให้เปนสองอย่างสามอย่าง เหมือนชื่อขึ้นใหม่ เพราะฉนั้นทั้งแต่นี้สืบต่อไป ห้ามอย่าให้ใครเรียกร้อง แลกราบบังคมทูลพระกรุณา แลเขียนลงในหนังสือบาดหมายในราชการต่าง ๆ ให้ผิด ๆ ไปจากชื่อที่พระราชทานไว้นั้นเปนอันขาด ให้ใช้ว่าวัดราชประดิษฐ ฤๅว่าให้สั้นเข้าว่าวัดราชประดิษฐสถิตยมหาสีมาราม ให้ยั่งยืนคงอยู่ดังนี้ ถ้าผู้ใดได้ฟังคำประกาศนี้แล้ว ยังจักใช้ให้ผิดเพี้ยนแปลงไป จะให้ปรับไหมแก่ผู้นั้นเปนเงินตรา ๒ ตำลึง มาชักทรายไปลงในพระอาราม วัดราชประดิษฐนั้นแล ประกาศมาณวันจันทร เดือนเก้า ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีมโรงสัมฤทธิศก ฯ

๏ อนึ่งในแผ่นดินไทยแต่โบราณ เมืองใหญ่เมืองหลวงในเวลาใดเวลาหนึ่ง เมืองนั้นมีวัดสำคัญ ๓ วัด ชื่อนั้น คือวัดมหาธาตุ ๑ วัดราษฎบูรณ ๑ วัดราชประดิษฐาน ๑ ในสามชื่อนี้กรุงเก่าก็มี พิศณุโลกย์ก็มี สุโขทัยก็มี สวรรคโลกย์ก็มี แต่ในกรุงเทพมหานครนี้ ครั้งแรกเดิมก่อนสร้างกำแพงลงแล้ว ก็ทรงสร้างพระอารามหลวงเปนแต่แปลงชื่อเก่าขึ้นใหม่เมื่อนั้น คือวัดสระเกศ พระบรมมหาราชวัง ซึ่งได้นี้ ที่เดิมก็เปนสวนต่อพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทว่าวัดมหาธาตุ แล้วจึงได้ไปรวมแปลงเปนวัดศรีสรรเพชญ แล้วภายหลังทรงพระราชดำริห์ว่า ในกรุงเทพมหานครนี้ วัดมหาธาตุยังไม่มี ก็วัดมหาธาตุยังเปนที่อยู่ สงฆราชาคณะ ๆ อยู่ในวัดสลัก ซึ่งแปลงมาเปนวัดมกุฎกษัตริยาราม แล้วแปลงมาเปนวัดศรีสรรเพชญนั้น ควรให้แปลงเปนวัดมหาธาตุตามที่เหมาะสมแก่พระสังฆราชเพราะฉนั้น วัดนี้จึงเรียกวัดมหาธาตุรวมทุกวันนี้ คนเก่าคนแก่ยังหลงเรียกว่าวัดศรีสรรเพชญอยู่บ้าง แต่เดี๋ยวนี้น้อยแล้ว ชื่อวัดมกุฎกษัตริยารามก็ดี ไม่มีใครเรียกเลย เดี๋ยวนี้จะหาแต่ผู้รู้ก็ไม่มี ที่ท้ายพระบรมมหาราชวังข้างใต้ มีวัดเดิมเปนวัดใหญ่ ชื่อวัดโพธาราม ชาวบ้านชาวเมืองแต่โบราณมาเรียกวัดโพ แผ่นดินที่หนึ่งได้สร้างลง พระราชทานนามว่าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ชื่อพระราชทานนี้ผู้เรียกอยู่แต่ในพระราชวัง แลคำเพชฎลบาดหมาย นอกนั้นแล้ววัดนี้ก็เปนเคราหร้ายยังเรียกว่าวัดโพอยู่ทั่วแผ่นดิน ควรเหนว่าชื่อพระราชทานเปนชื่อตั้งไม่ติดปีดไม่แน่นะคิดแปลงใหม่เหนไม่ชนะ ฯ

๏ ยังอีกวัดเลียบ เจ้าพ้ากรมหลวงเทพหริรักษทรงสร้างพระอุโบสถใหม่แลหอไตรลง ในหลวงจึงพระราชทานนามว่าวัดราษฎบูรณ เพื่อจะให้เปนคู่กันกับวัดมหาธาตุ ก็เปนวัดเคราหร้ายเหมือนกัน คนเรียกวัดเลียบอยู่นี้เอง ทั้งบ้านทั้งเมือง เพราะเปนคู่กับวัดโพ เหมือนบ้านเลียบ. บ้านแพน บ้านโพ บ้านว่า แขวงกรุงเก่า คล่องปากน้ำยังไม่ได้ อย่าว่าแต่คนอื่นเลย ถานานุกรมสงฆ์ในวัดนี้เอง ไม่รู้จักชื่อว่าวัดราษฎบูรณก็มี ฯ

๏ ได้ยินความตามสัทธิมก่อข้างเมืองเหนือสืบมา ว่าวัดมหาธาตุมีทุกเมืองนั้น เพราะเปนพระเจดีย์สถาน ของพระเจ้าอโสกมหาราช ทั้งแต่ครั้งพระเจ้าอโสกราช แผ่สาสนาทุกบ้านทุกเมืองแต่เดิมที ครั้นสาสนาทั้งแล้ว พระเจ้าแผ่นดินแลราษฎรในเมืองนั้น ๆ คิดจะให้มีวัดเปนที่อยู่พระสงฆ์ จึงได้สร้างวัดพระเจดีย์แผ่นดินขึ้นสร้างวัดหนึ่งขึ้น ด้วยพระราชทรัพย์หลวงราษฎร์ไรกันสร้างวัดหนึ่งขึ้น ด้วยทุนเปนของเขาไร จึงมีชื่อวัดราษฎบูรณ แปลว่าราษฎรทำให้บริบูรณ์ ที่มีวัดที่พระเจ้าแผ่น

ศิษสร้าง จึงขนานนามว่าวัดราชประดิษฐาน แปลว่าวัดในหลวงสร้าง ด้วยทุนหลวงอย่างเดียว แต่วัดมหาธาตุนั้นเพราะเปนที่ตั้งพระบรมธาตุ ซึ่งพระเจ้าไสลราชแรกมาณแต่เดิม จึงนิยมว่าวัดมหาธาตุ คำโบราณเล่ามาอย่างนี้ ฯ

๏ ที่เมืองใหญ่ ๆ มีวัดมหาธาตุ วัดราชประดิษฐาน วัดราษฎร์บุรณทุกเมือง แต่ในกรุงเทพฯนี้ยังไม่มี จึงทรงสร้างขึ้นที่ทิศตวันออก พระบรมมหาราชวัง แล้วทรงพระราชทานนามว่าวัดราชประดิษฐ์ ก็คือวัดราชประดิษฐานนั่นเอง แต่ลดถานออกเสีย เพราะคนจะเรียกว่าวัดราชดิดถานเหมือนที่กรุงเก่าไป วัดนี้ภูมวัดเล็กใหญ่ก็เท่า ๆ กันกับวัดราชประดิษฐานที่กรุงเก่า แต่เดี๋ยวนี้คนมาเรียกว่าวัดราชบัณฑิตย เรียกอย่างนี้ลึก พวกราชบัณฑิตไม่ได้เข้าทุนด้วย ถ้าใครจีนเรียกจีนเรียนอย่างนั้นระปรับ สองตำลึง ฯ

เอกเมืองสมุทปราการ

๏ ณวันพฤหัศบดี เดือนอ้าย จุลศักราช ๑๒๓๖ เปนปีเถาะ ๗ ในราชกาลปัตยุบันนี้ มีใบบอกเมืองสมุทปราการฉบับ ๑ มีความว่า เรือกลไฟลำหนึ่ง ชื่อแยราฮา กับคันอังกฤษชื่อแมลอิน แจ้งความว่า พระยามหานครานุรักษ์รีรัฐาราช แต่งไปคันเมืองสิงคโปร์ กลับมาถึงกรุงเทพฯ ๖๒๓ หีบ ปืนคันคำสำหรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน ต้นหน อินเยอเนีย กลาสี ๔๕ โคยสารมะริด ๑ แขวจีน ๑๐ รวม ๕๖ คน มา ๗ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือนสิบสอง แรมสิบค่ำ ปีเถาะ ฯ

๏ เรือกลไฟลำหนึ่ง ชื่อฮิสคัมโอ กับคันอังกฤษชื่อสมิศ แจ้งความว่า มาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างแอบดุลหุเซนณากรุงเทพฯ มีสินค้าต่าง ๆ ๖๐ หีบ มีปืนสำรับเรือยอก ๑ คันคำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันต้นหน อินเยอเนียกลาสี ๔๑ คน มาถึงวันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม ๑๒ ค่ำปีเถาะ ฯ

๏ กำปั่นยารกลำหนึ่ง ชื่อแพรนเสสแอนเดแมนกา กับคันอังกฤษชื่อเหนจึงแจ้งความว่า มาแต่เมืองฮ่องกง เข้ามารับสินค้าณกรุงเทพฯ สินค้าไม่มี ปืนคันคำสำหรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน ต้นหน กลาสี ๑๒ คน มาจากโฮ่งฮ่องกง ๑๖ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร์ เดือนสิบสอง แรมสิบสองค่ำปีเถาะ ฯ

๏ กำปั่นยารกสยามลำหนึ่ง ชื่อเฮงเสง จีนคิวคนายเรือแจ้งความว่า เรือสำเภาจีนแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมามีถ่าน ๒๐๐ ลัง ฟืนไม้โกงกาง ๑๒๐๐ คุ้นเหล็กฝาก ๒๐๐ หาบ ปืนคันคำสำหรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน ต้นหนกลาสี ๓๐ คน โคยสารจีนนายเรือจีนลูกเรือ ๓๐ รวม ๖๐ คน มา ๒๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม ๑๒ ค่ำปีเถาะ ฯ

๏ เรือกลไฟลำหนึ่งชื่อกรมท่า กับคันอังกฤษชื่อแฝนเคิ้น แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างแอบดุลหุเซนณากรุงเทพฯ มีปืน ๑๐ หีบ นิลล่ายิน ๔๐๐ หีบ สินค้าต่าง ๆ ๔๒๒ หีบ ปืนคันคำสำหรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน ต้นหน อินเยอเนีย กลาสี ๕๐ คน โคยสาร ๖๓ คน รวม ๑๑๓ คน มาห้าวันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร เดือนสิบสอง แรมสิบค่ำปีเถาะ ฯ

๏ กำปั่นยารกลำหนึ่ง ชื่อแกยสิงบุน กับคันอังกฤษชื่อซะเรมเซมแจ้งความว่า มาแต่เมืองฮ่องกงขึ้นห้างยอนนีโอกุมปนีมารุณกรุงเทพฯ มีถ่านศิลา ๑๕๐ ตอน มีปืน ๒ บอก. กับคำสำหรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันต้นหน กลาสี ๑๓ คน มา ๑๓ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร เดือน ๑๒ แรม ๑๔ ค่ำปีเถาะ ฯ

๏ เรือกลไฟลำหนึ่ง ชื่อเคนยุบ กับคันอังกฤษชื่อแกลยรี แจ้งความว่ามาแต่เมืองฮ่องกง ขึ้นห้างวิลเซอเรียลีแยนกุมปนีมารุณกรุงเทพฯ มีกองจำปุใบ ๔ หีบ เครื่องทองเหลืองทองขาว ๑๓ หีบ แพรสีต่าง ๆ ๖ หีบ สินค้า ๑๑๔๘ หีบ ปืนคันคำสำหรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน ต้นหน อินเยอเนีย กลาสี ๓๖ โคยสารมะริด ๑ จีน ๑๔๘ รวม ๑๘๕ คน มา ๑๑ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคาร เดือน ๑๒ แรม ๑๕ ค่ำปีเถาะ ฯ

๏ กำปั่นยารกสยามลำหนึ่ง ชื่อกิตสาก กับตันอังกฤษแจ้งความว่านายนุดอาหารบริรักษ์ แต่งไปค้าขายที่เมืองฮ่องกง มีสินค้าต่าง ๆ กัน มีขึ้นสำหรับเรือยอกหนึ่ง คือตำลึงคนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน กลาสีจีน นายเรือ จีนลูกเรือ ๑๐ คน โคยสานจีน ๒๐ คนรวม ๔๐ คน มาจากเมืองฮ่องกง ๑๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคาร เดือน ๑๒ แรม ๑๕ ค่ำปีขอสัก ๑๒๓๖ ตัว

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๏ หนังสือราชกิจจานุเบกษานั้น ตีพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มิได้ขาด ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านนับหนึ่ง ค่าจ้างกึ่งตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ฯ

๏ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ตีไว้ใช้ในราชการ จนภายพระราชประสงค์แล้ว ก็เก็บที่เหลือใช้ ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพเจ้าหวังว่า ท่านผู้ซึ่งได้ รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤาไม่ได้แจก จะต้องการทรายบ้าง ก็จะไม่มีที่หาได้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใดซึ่งอยากจะทรายราชการให้ลือยคบ้าง ข้าพเจ้าได้รักสมุดนี้ไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกฮึก ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

๏ พระราชบัญญัติเคาน์ซิล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้ากรมนายอากร ราคา เล่มละบาท
๏ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท
๏ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอะเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรุยซิล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเยบรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท
๏ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเบียอายุ ลูกทาสลูกไทย ราคาเล่มละ สองสลึง ฯ
พระราชบัญญัติค่านา ราคา เล่มละ สองสลึง
๏ พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวง ซึ่งจะทำสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ฯ
๏ พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งจะออกไปชำระความหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง

หนังสือสอนเด็ก

ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้หัดวงสารประเสริฐคิดขึ้นใหม่

๏ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
๏ วาหนิติปกรณ์ ราคา เล่มละบาท
๏ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท
๏ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง ถ้าสี่เล่มนี้รวมเยบเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท
๏ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท
๏ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๏ กลสัตรีแลยุ้ญะราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท
๏ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท
๏ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท
๏ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท
๏ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท
๏ ยีคาปกรณ์ มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท
ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังเทอญ ฯ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๓๐๔ วันอาทิตย์ เดือน ๑ แรม ๑๑ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๓๔

ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง

๑ ณวันศุกรเดือนอ้ายแรมสองค่ำ ปีระกาสัปตศก ๑๒๓๖ เป็นวันที่ ๒๒๓๕ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวแสดงพระองค์น่าพระที่นั่งสมมติเทวราชอุโมงค์ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานตรานครื่องราชอิศริยยศ ๑ แลตั้งตำแหน่งข้าราชการในกรุงเทพ ฯ ๓ ตำแหน่ง ๒ แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ อะนุญาตที่แผ่นดินเป็นวิสุงคาม ๑ รวม ๗ แผ่น ฯ

พระราชทานเครื่องราชอิศริยยศ

๑ สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษซึ่งได้ประดิษฐาน ๑ และดำรงกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาบรมราชธานี มหานครใหญ่ในประเทศมัชฌิมเจ้าของตรานครื่องราชอิศริยยศ สำหรับความชอบแลความจงรักภักดีนี้ ขอแสดงความยินดี ให้ท่านทั้งหลายรู้ทั่วหน้ากันทุกๆ คน ซึ่งได้ฟังอ่านคำประกาศนี้ ให้ทราบว่าพระยาราชวังสันในกรมวังกรมวาสาตาม ได้รับราชการตามตำแหน่งมาช้านาน เรียบร้อยไม่มีความผิดร้ายประการใด และได้ถือเครื่องราชอิศริยยศออกไปพระราชทานเมืองไทรบุรี ๑ แลเมืองปลิศ เมืองสตูล ซึ่งเปนเมืองมลายูประเทศราช แลได้ไปราชการว่าบ้านเมืองและชำระความ ชิงผู้ร้ายปล้นในท้องทเลของเมืองภูเกศมีความชอบในราชการ พระราชทานเครื่องราชอิศริยยศชั้นที่ ๔ ตรามงกุฎสยามชั้นภัทราภรณ เปนพระเกียรติยศและเปนที่รฤกแก่บุตรหลานสืบไปสิ้นกาลนาน ฯ

ตั้งตำแหน่ง

๑ ให้พระราชเสนาจ่อนที่มีตำแหน่งยศ เปนพระยาราชเสนา ปลัดทูลฉลองในกรมมหาดไทย ให้ถือศักดินา ๒๐๐๐ ทำราชการตามตำแหน่ง ตั้งแต่บัดนี้ไป ขงเวันการควรเว้นหมั่นประพฤติการควรประพฤติ สมควรแก่ตำแหน่งทุกประการ ตามอย่างธรรมเนียมข้าราชการทั้งปวง จะให้มีศุขสวัสดิเจริญเทอญ ฯ

๑ ให้หมื่นเทวัณคชสาร เปนหลวงเกษตรหิรัญรักษ พนักงานโยงไม้ส่งจีน ตำแหน่งในกรมเกษตราธิการ ให้ถือศักดินา ๖๐๐ ทำราชการตามตำแหน่งตั้งแต่บัดนี้ไป ขงเวันการควรเว้นหมั่นประพฤติการควรประพฤติ สมควรแก่ตำแหน่งทุกประการ ตามอย่างธรรมเนียมข้าราชการทั้งปวง . จะให้มีศุขสวัสดิเจริญเทอญ ฯ

๑ ให้หมื่นเสมสมุทยาญชี ข้าหลวงเดิม เปนขุนแผลงสท้านปลัดกรมท่าขวาขวา ถือศักดินา ๖๐๐ ทำราชการตามตำแหน่ง ตั้งแต่บัดนี้ไป ขงเวันการควรเว้นหมั่นประพฤติการ

ควรประพฤติ สมควรแก่ตำแหน่ง ทุกประการตามอย่างธรรมเนียมข้าราชการทั้งปวง ขอให้มีความสุขสวัสดิ์จงทุกเทอญ ฯ

๏ ให้หลวงวิชิตสงครามผู้ช่วยราชการ เป็นพระเสลภูมาธิการผู้ว่าราชการเมืองลับแลขาภูมิ ขึ้นเมืองกาญจน์บุรี ถือศักดินา ๑๐๐๐ ให้มีตำแหน่งปฏิบัติราชการระดับ และราษฎรบังคับอยู่ในเขตรแดนเมืองลับแลขาภูมิเดิมนั้น ตามที่ผู้ว่าราชการเมืองเก่าจะมานั้น แต่ให้ฟังบังคับบัญชาพระยาประสิทธิสงครามผู้ว่าราชการเมืองกาญจน์บุรี แต่ที่เป็นยุติธรรมขอยด้วยราชการ ของวันนี้จงวันหน้าควรวันนั้น หมั่นประพฤติการควรประพฤติ และรักษาความซื่อสัตย์สุจริตต่อกรุงเทพ ฯ ตามอย่างธรรมเนียมผู้ที่อยู่ในตำแหน่งเช่นนี้ จงมีสุขสวัสดิ์จงทุกเทอญ ฯ

๏ ให้หลวงจันลเกษาศิราชอนเมือง เป็นหลวงรามภักดีไชยปลัดเมืองชุมพร ถือศักดินา ๑๐๐๐ จงช่วยพระยาเพชรสงครามผู้ว่าราชการเมืองคอยอำนวยราชการบ้านเมือง แต่ให้ยังคงบังคับบัญชาผู้ว่าราชการเมือง แก่ที่เป็นยุติธรรมขอยด้วยราชการ ของวันนี้ควรวันนี้ หมั่นประพฤติการควรประพฤติ และรักษาความซื่อสัตย์สุจริตต่อกรุงเทพ ฯ ตามอย่างธรรมเนียมผู้ที่อยู่ในตำแหน่งเช่นนี้ จงมีสุขสวัสดิ์จงทุกเทอญ ฯ

ประกาศ

๏ มีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศแก่ชนทั้งปวง ว่าที่เขตรพระอุโบสถวัดเชิงแขวงกรุงเก่า ซึ่งกำแพงพระอุโบสถวัดเชิงแขวงกรุงเก่านี้ ได้ปฏิสังขรณ์ใหม่เรียบร้อยแล้ว ได้นามว่าวัดวรนายารังสรรค์โลกิยบรมพิศาราม โดยยาว ๑๕ วา ๓ ศอกคืบ กว้าง ๑๑ วา ๓ ศอก ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอเป็นที่พุทธสีมา พระเจ้าแผ่นดินสยามได้ทรงยินดีอนุโมทนาอนุญาตแล้วโปรดให้ กรมการยื่นกำหนดให้ตามประสงค์ ทรงพระราชศรัทธาที่นี้สถิตให้เป็นที่วิสุงคามสีมา ยกเป็นแผนกหนึ่งต่างหากจากพระราชอาณาเขตร เป็นที่วิเศษสำหรับพระสงฆ์มนต์จาตุทิศทั้ง ๔ ทำสังฆกรรม มีอุโบสถกรรมเป็นต้น พระราชกาหนดนี้ ณวันศุกร เดือนอ้าย แรมสองค่ำ ปีจอสัปตศก พระพุทธศาสนกาล ๒๔๑๗ พรรษา เป็นวันที่ ๒๒๓๕ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯ

ว่าด้วยหลวงพลอาไสยแกะตราปลอม

๏ ข้าพระพุทธเจ้า เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง ขอพระราชทานน้อมเกล้า ฯ ถวายคำนับยังคงทูลพระกรุณาให้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยจุนวิชิตพลหาญปลัดกรมอาษาวิเสทธ์ทำเรื่องราวมาถึงแก่ข้าพระพุทธเจ้าใจความว่า หลวงพลอาไสยเจ้ากรม ทำหางว่าวบังหนังสือพิมพ์รุ่งศักดิ์ขุนหมื่นจีน ขุนหมื่นจีน ขึ้นคำฟ้องต่อโจทย์หาว่าปลอมตราปลัดกรมสมุหบาญชีไม่ หลวงพลอาไสยแกะตราปลอมไปลงตราปลัดกรมสมุหบาญชี ปะทับหลังหางว่าวบังหนังสือพิมพ์รุ่งศักดิ์ ขุนหมื่นจีน ขุนหมื่นจีนร้องหกคน เบิกตัวมาพิจารณาคำให้การต่างกัน ให้การต่างกัน เจ็ดให้การต่างกัน แล้วเอาตัวมาเป็นลูกหมู่ไปขายกันมีเจ้าไว้ต่างชั่ง ครั้นจะเอาตัวมาขายก็มาค้าน หลวงพลอาไสยไม่ให้ตัด ขัดเหลือหลวงพลอาไสยจะขายก็ไม่ได้ ไม่ขายก็ขัดข้องพระพิจารณาตัดสา พิจารณาได้ความจริงตามโจทย์ว่า ต้องด้วยกฎหมายกรมพระสุรัศดิ์ว่า - หมู่ใดหลวงเจ้ามูลนายยังอาไลขายเอาสิ่งของเงิน พิจารณาดีก็ความจริงมิได้ขายไหม เปนเงิน ๑๒ ตำลึงเศษ ให้เป็นบำหนงแก่โจทย์ ส่วนตัวเลขนั้นให้ตัดไว้ต่างหมู่เถิด ข้าพระพุทธเจ้าจึงตัดสินไปตามกฎหมาย ให้ปรับหลวงพลอาไสยเป็นเงิน ๑๒ ตำลึงเศษ ให้เป็นบำหนงแก่จุนวิชิตชลหารโจทย์ แล้วให้ริบราชบาหมู่ไพร่หลวงที่หลวงพลอาไสยเอาไปขายนั้น มาคืนไว้ต่างหมู่เดิมตามกฎหมาย แต่จำนวนจุนหมื่นในการมหาวิเสทธ์ ที่โจทย์หาว่าหลวงพลอาไสยอ้นหางว่าวคำนับ ปรับหนังสือพิมพ์รุ่งศักดิ์แล้วให้ผังงาน ประทับตราหลวงพลอาไสยแลแกะตราปลอม ประทับตราคือบัลลังมสมุหบาญชีย้อนเข้าผังงาน จุนวิชิตชลหารกับสมุหบาญชี หารู้จักตัวจุนหมื่นเลยาดูรู้ไม่ นั้นก็ให้ตระลาการยังคับหลวงพลอาไสย ให้ทำยาญชีชื่อคนทำยอบ้านคำนิรูปพรรณตัวจุนหมื่น ให้จุนวิชิตชลหารแลสมุหบาญชี คัดจำลองไว้ให้รู้ถ้วนถี่ตามหางว่าวที่อ้น เกลือหลวงพลอาไสยมีราชการไปทางใกล การเกิดขึ้นภายหลังจะได้ถามรวมถามก่อปลัดกรมสมุหบาญชีอีกไป ข้าพระพุทธเจ้าตัดสินตามกฎหมายดังนี้ ซึ่งหลวงพลอาไสย ไม่ส่งตัวหมู่ไพร่หลวงแลจุนหมื่นมาตามรำนวร เจ้าพนักงานเกณฑ์ไปตามก่อจุนวิชิตชลหารอยู่ทุกเดือน

หมดยังมาอีกทุกวัน หลวงพลอยไสยส่งทั้งขุนหมื่นที่รับหนังสือพิพาทก็เห็นไม่ได้ทั้งไม่มีประกัน ก็ต้องจำนำอยู่ทุกวันนี้ ข้อหนึ่งกับวันนี้หลวงพลอยไสย เอาคราชของหลวงพลอยไสยไปแทนพราหมณ์ไม่ได้ ควรหรือ แลขาดน้ำพระพิพัฒสัตยา ความข้อนี้ใครมีอำนาจสั่งสินบนในกรมพระสุรัสวดี จะพระราชทานปีกกาลำ ๑ แน่นิ่ง ซึ่งหลวงพลอยไสยมีความผิดดังนี้ ควรมิควรสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ฯลฯ

๏ จึงมีพระบรมราชโองการว่า ซึ่งข้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง นำความเรื่องหลวงพลอยไสยขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณานั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่า หลวงพลอยไสยมีความผิดไม่ควรจะอยู่ในราชการต่อไป ถึงมีโทษถึงตัดเงินเดือนตามพระราชกำหนดกฎหมายนั้น ให้ลงพระราชอาญาเพียงหลวงพลอยไสย ๕๐ ที โทษไหมนั้นละไว้ แลขาดน้ำพระพิพัฒสัตยา ให้ถอดเสียจากยศมิให้ตำแหน่งที่ แล้วให้กรมพระสุรัสวดี จำเข้าตรวนไว้ ครั้นพรรษาติดย เดือนอ้าย ขึ้นสิบสองค่ำปีขาลตรี เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง ให้ถอดตัวหลวงพลอยไสยมาลงพระราชอาญาเพิ่มขึ้นอีก ๕๐ ที แล้วจำเข้าตรวนไว้ ๑๐๖ คนแลหมู่พวกหลวงคนหนึ่ง ที่หลวงพลอยไสยแต่ไปราชการแลหลวงพลอยไสยส่งตัวขุนหมื่นไม่ได้บ้างยังค้างอยู่บ้าง ให้ต้องจำเข้าตรวนอยู่จนบัดนี้ ฯลฯ

ว่าด้วยแบ่งเมืองเป็นชั้นในชั้นกลางชั้นนอก

๏ ข้าพระพุทธเจ้า พระยาราชานุกูล ๆ จดพระราชหัตถเลขาเกล้าถวายคำนับบังคมทูลพระกรุณาว่า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ข้าพระพุทธเจ้าว่าราชการในกรมนานี้ พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ แลในข้าพระราชบัญญัติกรมนามีว่า เสนาที่จะเลื่อนประเมินนามหัวเมือง ชั้นใน ชั้นกลาง ชั้นนอกนั้น ข้าพระพุทธเจ้ารับใส่เกล้า ๆ จัดหัวเมืองขึ้นกรมมหาดไทยกรมพระกลาโหม กรมท่า แน่สามชั้น ดังนี้ กรุงเทพมหานคร ๑ ชั้นใน เมืองชั้นกรมมหาดไทย กรุงเก่า ๑ เมืองช่างทอง ๑ เมืองลพบุรี ๑ เมืองสระบุรี ๑ เมืองพระพุทธบาท ๑ เมืองนครนายก ๑ เมืองพนมสารคาม ๑ เมืองปราจีนบุรี ๑ เมืองนครเขมา ๑ เมืองสุพรรณบุรี ๑ รวม ๑๐ เมืองชั้นกรมพระกลาโหม เมืองกรมท่าขวานี้ ๑ เมืองประทุมธานี ๑ เมืองราชบุรี ๑ รวม ๓ เมืองชั้นกรมท่า เมืองสมุทปราการ ๑ เมืองนครนายก ๑ เมืองเพชรบุรี ๑ เมืองสมุทสาคร ๑ เมืองสมุทสงคราม ๑ เมืองพิมายนิคม ๑ เมืองชลบุรี ๑ เมืองบางละมุง ๑ รวม ๘ รวม ๒๒ เมืองชั้นกลาง เมืองชั้นกรมมหาดไทย เมืองไชยบุรี ๑ เมืองพรหมบุรี ๑ เมืองสิงหบุรี ๑ เมืองอ่างทองบุรี ๑ เมืองไชยนาท ๑ เมืองนครไชยศรี ๑ เมืองกำแพงเพชร ๑ เมืองนครสวรรค์ ๑ เมืองพิชัย ๑ เมืองสวางคบุรี ๑ เมืองอุทัยธานี ๑ เมืองพิจิตร ๑ เมืองพิศณุโลก ๑ เมืองสุโขทัย ๑ เมืองอุตรดิตถ์ ๑ เมืองสวรรคโลก ๑ เมืองสุโขไทย ๑ เมืองนครชุม ๑ เมืองนครราชสีมา ๑ รวม ๑๗ เมืองชั้นกรมพระกลาโหม เมืองประจันตคามชั้นใน ๑ เมืองปราน ๑ เมืองกำแพงลุม ๑ เมืองบุรีรัมย์ ๑ เมืองไชยา ๑ เมืองนครศรีธรรมราช ๑ เมืองถลาง ๑ เมืองตะกั่วทุ่ง ๑ เมืองตะกั่วป่า ๑ เมืองกระบุรี ๑ เมืองคุระ ๑ เมืองพังงา ๑ เมืองภูเก็ต ๑ รวม ๑๔ เมืองชั้นกรมท่า เมืองระแงะ ๑ เมืองรามัน ๑ รวม ๓ รวม ๒๔ เมืองชั้นกรุงเทพมหานคร ๑ ชั้นใน เมืองชั้นกรมมหาดไทย ๑๐ เมืองชั้นกรมพระกลาโหม ๓ เมืองชั้นกรมท่า ๘ รวม ๒๑ เมืองชั้นกลาง เมืองชั้นกรมมหาดไทย ๑๐ เมืองชั้นกรมพระกลาโหม ๒ รวม ๑๒ ชั้นนอก เมืองชั้นกรมมหาดไทย ๑๒ เมืองชั้นกรมพระกลาโหม ๑๔ เมืองชั้นกรมท่า ๓ รวม ๒๙ เมืองชั้นกรมมหาดไทย ๓๒ เมืองชั้นกรมพระกลาโหม ๑๕ เมืองชั้นกรมท่า ๑๑ รวม ๖๒ รวม ๖๓ เมือง ฯลฯ

ว่าด้วยเพิ่มไหมัน

๏ ข้าพระพุทธเจ้า พระยามหาอินทราธิบดีสังหราชยงเมือง จด

พระราชทานท้ายาญชีหางว่าว รายเพลิงไหม้มาขึ้นต่อท่านนาย เวนมหาดเล็กผู้ที่อยู่เวร ขอท่านได้นำขึ้นน้อมเกล้า ๆ ทูล พระกรุณาได้ทรายให้ผ่าลองธุลีพระบาท ณวันศุกรเดือนอ้าย แรมสองค่ำปีขอนสก เวลาประมาณ ๒ ยามเสศ เพลิงดิดขึ้น ที่เรือนอำแดงชับอยู่ที่ท้ายสะบ้านทวาย ริมสวนมลิต่อบ้าน พนักงานจ่องดาดหลังวัดสะเกษออกไป ได้ตัวอำแดงชับเจ้าของ เรือนมาถาม อำแดงชับให้การว่าเวลาค่ำอำแดงชับอยากรับ ประทานน้ำเย็น จึงเอาพื้นแสมดิดไฟที่นาหุงเข้าอยู่ที่เรือนเรือน ครั้นน้ำเดือดแล้วจึงเอาน้ำมารับประทาน แล้วเข้านอนลืมหา ทันได้ดับเชื้อเพลิงไม่ ครั้นเวลาดึกประมาณ ๒ ยามเสศ เสียงชาวบ้านร้องว่าเพลิงไหม้ แสงเพลิงสว่างอำแดงชับ ตกใจลุกขึ้น เหนเพลิงดิดขึ้นที่ฝาเรือนริมเตาไฟของอำแดง ชับก่อน ชาวบ้านได้มาช่วยดับหาทันไม่ เพลิงดิดมากขึ้น ลามไปไหม้เรือนผู้อื่นอีก ๓ หลัง ข้าพระพุทธเจ้าได้ขอให้อำ เภอไปทำยาญชีสืบถามชาวบ้านใกล้เคียง ได้ความสมดังคำ อำแดงชับให้การ แต่เรือนโรงที่เพลิงไหม้นั้น อำแดง ชับกันไฟ เรือนเครื่องผูก ๒ ห้องหลัง ๑ โรงเครื่องผูก ๒ ห้องหลัง ๑ อำแดงจัน เรือนเครื่องผูก ๓ ห้องหลัง ๑ อำแดงทองม่วย เรือนเครื่องสับ ๒ ห้องหลัง ๑ เรือนเครื่อง ผูก ๒ ห้องหลัง ๑ รวมเรือน ๔ หลังโรง ๑ หลัง ข้าพระพุทธเจ้าตรวจสืบได้ความดังนี้ ควรมิควรแล้วแต่ระ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ชอเดช ฯ

ให้เรียกอาญาไฟที่อำแดงชับสามคำลึง

๑ ณวันจันทร์เดือนอ้ายแรมห้าค่ำ เวลายามเสศเกิดเพลิงดิดขึ้น ที่กระโรมก๊าก ข้าราชการแลทหารซึ่งอยู่ประจำของพร้อมกัน ช่วยดับ เพลิงดิดอยู่สักสามสิบห้านิดจึ่งดับ ครั้นเพลิง ดับสงบเรียบร้อยแล้ว จึ่งมีพระยรมราชโองการตำรัสสั่ง พระยามหามนตรีศรีองค์รักษ เจ้ากรมพระตำรวจในขวา ให้หา ตัวเจ้าพนักงานที่สำรับรักษาโรงไฟก๊าก มาซักไต่ความว่า นายปุ่นอุปนไพร่หลวงโรงกระสาปุ่น เข้าหมื่นศรีสรรักษให้มาเป็น เปนอินเยอเนียไปทำการที่โรงก๊าก ครั้นเวลายามเสศมานายปุ่น อินเยอเนียดักน้ำมันเทเตมม่ก๊าก แล้วเหนเพลิงดิดขึ้นต่างถัง ริมตะเกียงที่นายปุ่นอินเยอเนียนั่งทำการอยู่ทุกวัน ตะเกียงนั้น ตั้งอยู่ห่างถังประมาณกำมาหนึ่ง ถังตรงนั้นสุมว่างตรงตะเกียง เพลิงจึ่งได้ดิดขึ้น นายปุ่นอินเยอเนียเอาผ้าขาวม้าไปฟาดก็หาดับ ไม่กลับดิดมากขึ้น นายปุ่นอินเยอเนียจึ่งร้องให้คนมาช่วยดับ ๆ

๒ นายทองให้การว่า นายทองศักหลังมีเปนมหาดเล็ก ในพระเจ้าราชวรวงษเธอกรมหมื่นภูมินทรภักดี มารับข้าง ทำการที่ในโรงก๊าก นายทองกับ นายปุ่นอินเยอเนีย นายเชียว เดิมพื้นเตาก๊าก แล้วมานั่งอยู่พร้อมกันประมาณครู่หนึ่ง นายทองเหนนายปุ่นเอาผ้าขาวม้าข้าดับเพลิง แล้วร้องว่าเพลิง ดิกกระโรมก๊าก จึ่งให้มาช่วยกัน ขณะนั้นนายทองเหนนายปุ่น กับเดกอายุประมาณ ๑๖ ปี ๑๗ ปี ช่วยกันดับเพลิงอยู่ด้วย กัน นายทองกับนายเชียวจึ่งเอาน้ำเข้าไปสาด เพลิงก็ดับ ดิดมากขึ้น ฯ

๓ นายเชียวให้การว่า นายเชียวเปนที่หมื่นอักษรอยู่ในกรม แสงสรรพยุทธ มารับข้างทำการที่ในโรงก๊าก เวลา ยามเสศ นายเชียวเหนนายทองกับนายปุ่นนั่งพูดกันอยู่ นายเชียวไปเดินพื้นในเตาม่ถเหลดที่กลั่นน้ำมัน แล้วนายเชียว ออกมานั่งอยู่ที่ริมประตูโรงก๊าดครู่หนึ่ง นายเชียวเหนเพลิงดิด ขึ้นที่ข้างกระโรมก๊าก ข้างทิศตะวันออกข้างกระโรมประมาณ สองสอก เหนนายปุ่นกับนายทองช่วยกันเอาผ้าขาวม้า ฟาดเพลิงก็หาดับไม่ นายเชียวจึ่งเอาน้ำในรางซึ่งสำหรับ กระโรมนั้นเข้าสาดเพลิงยิ่งดิดมากขึ้น ข้าพระพุทธเจ้าพระยา มหามนตรีศรีองค์รักษ ได้ไล่เลียงถาม นายปุ่น นายทอง นายเชียว ซึ่งประจำรักษาโรงก๊าดได้ความดังนี้ ควรมิควร แล้วแต่ระทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ชอเดช ฯ

ประกาศผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๆ ว่าด้วยพระที่นั่งเมืองลพบุรี

๑ ที่ในพระนารายน์นิเวศวังเมืองลพบุรีนั้น ได้มีพระยรม ราชโองการ ให้พระยาพิไชยสงคราม ๑ พระยาวิชิตนรงค์ ๑ พระจินทรเสนี ๑ ขึ้นไปเปนแม่กองทำการปฏิสังขรณ์ขึ้นไว้ เพื่อจะได้ให้เปนที่ประทับในกาลอันควร เปนที่สบายแลจะให้ เปนพระเกียรติยศ ซึ่งได้ชื่อว่าพระเกียรติยศ พระเจ้าแผ่น ดินแต่ก่อน ชื่อพระที่นั่งเก่าในพระราชวังนั้นคันได้ความ

หนังสือพระราชพงษาวดารโบราณสองฉบับ แลโคลงสรรเสริญพระเกียรติแผ่นดินพระบาทสมเดจ์พระนารายน์มหาราชฉบับหนึ่ง ได้ความเปนแน่ว่าพระที่นั่ง หลังกลางซึ่งมีท้องพระโรง ออกมาจากผนังสี่ด้านดังพระมณฑปนั้น ชื่อพระที่นั่งภุสิกสวรรค์ญัญมหาปราสาท พระที่นั่งซึ่งอยู่ข้างทิศใต้ พระที่นั่งภุสิกสวรรค์ญัญมหาปราสาท มีพื้นกินต่ำกำแพงคั่นอยู่นั้น ชื่อพระที่นั่งสุธาไธสวริย แลพระที่นั่งยาวด้านทิศเหนือ พระที่นั่งภุสิกสวรรค์ญัญมหาปราสาท มีมุขเดจออกแจ้งนั้น ชื่อพระที่นั่งจันทรพิศาลเปนแน่แล้ว ให้ข้าราชการทั้งปวงเรียกชื่อแลใช้บาดหมายตามชื่อทั้งสามนั้นเถิด ฯ

๏ อนึ่งพระที่นั่งซึ่งไปสร้างลงใหม่ ในระหว่างพระที่นั่งภุสิกสวรรค์ญัญมหาปราสาท แลพระที่นั่งจันทรพิศาลนั้น องค์ใหญ่สูงช้างควันคก พระราชทานนามว่าพระที่นั่งพิมานมงกุฎ องค์ควันออกเปนท้องพระโรงนั้น พระราชทานนามว่าพระที่นั่งวิสุธวินิจฉัย พระที่นั่งย่อมสองข้าง ต่อออกไปจากพระที่นั่งวิสุธวินิจฉัยด้านตวันออกนั้น องค์ช้างใต้ พระราชทานนามว่าพระที่นั่งไชยสาตราคม องค์ช้างเหนือพระราชทานนามว่า พระที่นั่งอักษรสาตราคม ให้นายงานแลกรมการผู้เรียนไปบอกรายงาน แลข้าราชการอื่น ๆ ทุกตำแหน่งใช้สังในใบบอกแลท้องตรา แลบาดหมายทั้งปวงทั้ง นามพระราชทานนี้เทอญ ฯ

๏ อนึ่งเมื่อทรงพระราชดำริห ให้ไปจัดการปฏิสังขรณพระนครราชธานีเวศวังเมืองลพบุรีนั้น ทรงพระราชวิตกนัก ด้วยกลัวจะไม่มีน้ำใช้ ในฤดูแล้ง ได้มีรับสั่ง ไปรดกระหม่อม ให้นายงานคิดอ่านขุดสระเก่า ในพระราชวังซึ่งตื้นขึ้นเสียแล้วแต่ก่อนนั้นลองดู • ขุดลงไปได้สี่วาสองศอกได้น้ำไหลซึมออกมามากเสมอจะวิดไม่แห้งเลย น้ำก็ใสสอาดจืดสนิทกินแลอาบได้ ถึงในกำลังฤดูแล้งนี้น้ำก็ไม่แห้ง เพราะฉนี้ให้ ท่านทั้งปวงทราบถนัด ถ้าแม้นข้านายใด ๆ มีข้าในกรมจะอยู่ได้ ที่เมืองลพบุรี แลข้าราชการพวกใด ๆ จะมีญาติพี่น้องฤๅบ่าวไพร่จะอยู่ได้ที่เมืองลพบุรี ถ้าข้านายแลขุนนางพวกนั้นคิดว่า ถ้าพระบาทสมเดจ์พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเสดจ์พระราชดำเนินไปประพาสประทับอยู่ที่พระนารายน์ราชนิเวศวังเมืองลพบุรีนาน ๆ แล้วจะตั้งโรงเรียนสอนจ์พระราชดำนินไปอยู่ด้วย ถ้าเปนครูแล้วกลัวจะหาเงินใส่ยยาก เพราะเรือไปรอดไม่ได้ก็ให้คิดหาที่เรือกสวนเมืองลพบุรี เปนที่ของในกรมของท่านอย่างนั้น ๆ เอง แล้วให้ข้าในกรมแลข่าวไพร่อยู่รักษาปลูกพลับพลาฤๅคำหนักภัก ฤๅท่านเนียบฤๅเรือนที่ภักไว้ ในที่นั้น ๆ แลคิดให้ขุดบ่อน้ำไว้ให้ลึก ๔ วา ๕ วา เอาไม้คิแม่เคยไฟกันพังลงไปทุกชั้นก็จะได้น้ำใช้ในที่ใกล้ ๆ หลายแห่งหลายตำบลด้วยกันคอกจะของมีอุสาหคิดอ่านเทอญ ฯ อนึ่งวัดผ้อธิรมพระนารายน์นิเวศวังข้างใต้ ข้างกำแพงริมพระที่นั่งสุธาไธยสวริยออกไปนั้น คนเปนอันมากเรียกว่าวัดชีเคียงบ้างวัดจันทรบ้างบัดนี้ไปรดพระราชทานนามให้เรียกว่าวัดกระวิศรารามนี้พระราชประสงค์จะทรงปฏิสังขรณนั้นเปน พระอารามหลวงสำหรับพระสงฆสามัญจำวัญพระวิหาร จะตามเสดจ์ไปจะได้อาไศรยใกล้พระราชฐาน อนึ่งชื่อเมืองนี้ว่าลพบุรีเช่นเดียวเพราะแปลจากคำว่าเมืองลไว้ แต่ทุกวันนี้คนชาวบ้านอวกรู้อวกจัน ๆ ไปอุตริเขียนว่าเมืองลพบุรี แปลว่าเมืองใหม่ตามพงศาวดาร นพคุณ นพรัตนอะไร ๆ คิดเหลิงจึงเลยแพร่ไปใคร ๆ อย่าชื่ออย่าเขียนอย่าเรียกตามให้คิดใช้ว่าเมืองลพบุรีทั้งเรียกทั้งเขียนเทอญ ฯ อนึ่งเมืองสระบุรีนั้น ในพระราชกำหนดกฎหมายมีมาแต่โบราณ ก็เรียกแลเขียนว่าเมืองสระบุรี แต่เดี๋ยวนี้ใครเล่าอุตริอวกรู้บาฬีมาเรียกบ้าง เขียนบ้างว่าเมืองสุระบุรี สุระแปลว่าคนกลัฤๅ กลัวไรกันเล่า ในหลวงก็ไม่ได้ตั้งให้แปลง ใครเล่าอวกรู้อวกคิดมาดัดแปลงชื่อบ้านชื่อเมือง ตั้งแต่นี้ไปห้ามอย่าให้ใครเรียก แลเขียนใครคิดอุตริว่าสุระบุรีแลอย่าให้เรียกว่าสระบุรี แลเขียนว่า เมืองสระบุรี อยู่ตามเดิมเทอญ ฯ อนึ่งเมืองพรหมเมืองอินทรสองเมืองนี้ แต่ก่อนมาในพระราชกำหนดกฎหมายก็เขียนไว้ว่าเมืองพรหมบุรีเมืองอินทร์บุรี เหมือนกันทั้งปวงอันถูกต้องอยู่แล้ว ถึงมาบัดนี้ใครเล่าเปนเจ้าบทเจ้ากลอนมาอุตริเรียกเมืองพรหมบุรีว่าเมืองพรหมเพียะ

ให้ตรวจตีตกับเมืองอินทรบุรีเล่า ว่าอย่างนี้ไม่ถูกเลย เพราะคำว่าบุรีแปลว่าเมือง คำว่าบุรีเทพประชำรับเมือง ผู้ครองเมือง ผู้ว่าที่ไม่เข้าใจอย่างอย่าง คงเข้าใจว่าเมืองพรหมบุรีเมืองอินทรบุรีอยู่ตามเดิม ฯ แต่ผู้ว่าราชการเมืองพรหมบุรีนี้ มีความว่าพระพรหมประสาทกิจ ผู้สำเร็จราชการเมืองอินทรบุรีนี้มีความว่า พระอินทรประสิทธิ์ให้ข้าราชการทุกตำแหน่งเรียกแขวงไว้ให้เรียบร้อยดังนี้ ฯ ประกาศมา ณวันพุธเดือนห้าแรมสองค่ำ ปีมะเมียนักษัตร ศก ๑๒๔๒ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ขุนเทพสิทธิโวหารเป็นผู้รับสั่ง ฯ

ยอดเงินประกันภาษี

๑ ณวันเสาร์ เดือนสิบสอง แรมห้าค่ำ ปีระกา ตรีศก จุลศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ มียอดมาแต่เมืองประทุมธานีฉบับ ๑ ในใบบอกนั้นมีความว่า ณวันอาทิตย์ เดือนหก ขึ้นหกค่ำ ปีกาเถรศก นายอากรไพ่ นายอากรกับพวก ๕ คนจำเลย ยอมความเรื่องหนึ่ง เดิมนายอากรไพ่ฟ้องกล่าวโทษ นายสอย ๑ นายลัด ๑ นายด้วม ๑ นายคำ ๑ นายอ่วม ๑ นายแสง ๑ รวม ๖ คน จำเลยว่า เดือนห้า แรมสามค่ำปีกาเถรศก นายอากรกับพวก ๕ คน ลักกะบือ ๑๕ กระบือ แจ้งอยู่ในคำฟ้องของนายอากรไพ่นั้นแล้ว ครั้นตรวจได้ตัว นายสอยกับพวก ๕ คนมาชำระได้ความว่า นายสอยกับพวก ๕ คนให้การรับสมพัง นายสอยกับพวก ๕ คนยอมใช้เงินค่ากระบือ เป็นเงินตรา ๓ ชั่งกับค่าธรรมเนียมแก่นายอากร ๆ ก็ยอมรับเงินค่ากระบือไว้ ฯ

๒ อีกเรื่องหนึ่งว่า ณวันอาทิตย์ เดือนอ้าย ขึ้นสิบเอ็ดค่ำ ปีจอ จัตวาศก นายน่าไพร นายอากรไม้กับพวก ๔ คนจำเลย ยอมความเรื่องหนึ่ง เดิมนายน่าไพรฟ้องว่า เดือนยี่แรม แปดค่ำปีกาเอกศก เวลากลางคืนเศษประมาณ สองยามเศษ มีช้างบ้วรายลักเอาไม้ยาวสามวาสองศอกลำหนึ่ง ราคาเงินสิบห้าตำลึง เรือพายไม้ยาวสิบเอ็ดศอกลำหนึ่ง ราคาเงินสองตำลึงสามบาท เรือกุแจะเอกไม้ลำหนึ่ง ราคาเงินสิบสี่ตำลึง กับสิ่งของต่าง ๆ ในลำเรือนั้นรวมเป็นเงิน ชั่งสิบตำลึง บ้านผู้ร้องอยู่ในแขวงเมืองนครชัยศรีนี้ ระยะทางโดยน้ำขึ้นมาถึง ๒ วัน จับตัวนายคนนี้ได้ พวก ๔ คนมาให้การรับเป็นสัตย์ตามฟ้องโจทย์ แล้วตระลาการพิจารณาต่อไป นายคนกับพวก ๔ คนจำเลยยอมเสียเงินค่าของนายอากรให้แก่โจทย์ แล้วได้ทุนทรัพย์คืนในราคาสิ่งของในลำเรือ และเงินจำเลย สองชั่ง รวมเป็นเงินสามชั่งสิบตำลึง ไว้ตรงกันไว้ ฯ

๓ อีกเรื่องหนึ่งว่า ณเดือนยี่แรมสามค่ำ ปีระกาเบญจศก นายอากรไพ่ นายอากรกับพวก ๕ คนจำเลย ยอมความเรื่องหนึ่ง เดิมนายอากรไพ่ฟ้องกล่าวโทษว่า เดือนยี่แรมสี่ค่ำปีกาเอกศก เวลาค่ำประมาณสองทุ่ม มะแฮกุนมะรอยี่ยุ่งเรือน ผู้ร้องกับเรือนของตน ๆ ใกล้เคียงกัน มะรอยงงาวูเหมมะแฮกุนหาย ก็ตรวมตรูบรรดาญาติพี่น้อง มะแฮกุนมะรอยกลับมาว่าจะค้าขาย แล้วมะแฮกุนก็ไปอยู่ด้วยนายอากรไพ่ ตระลาการเกลี้ยกล่อมให้การรับสมพังไพ่ แล้วมะแฮกุนยอมเสียเงินตราสามชั่งกับค่าธรรมเนียมแก่นายอากรไพ่ ๆ ก็ยอมรับเงินค่าของมะแฮกุนไว้ ฯ

๔ อีกเรื่องหนึ่งว่า ณวันอาทิตย์ เดือนสิบเอ็ดหลังแรมสามค่ำ ปีกาเอกศก นายเกตกับพวก ๕ คนจำเลย ยอมความเรื่องหนึ่ง เดิมนายเกตฟ้องกล่าวว่า เดือนสามขึ้นสิบค่ำปีกาเอกศก เวลาย่ำค่ำโมงเศษ ลมพัดเสียงดังมาก นายเกต ๑ นายแสง ๑ นายพลง ๑ นายคำ ๑ นายอ้น ๑ นายผิว ๑ รวม ๖ คน ว่ากันว่าจะขนข้าวขึ้นยุ้งฉางในวันนั้น ข้าวเปลือกยังค้างอยู่ในลานนา ๕ ชั่ง ๑๐ ตำลึง นายเกตกับพวก ๕ คน เข้าลักฉุดคร่าข้าวเปลือกที่ตระเตรียมสำหรับนวดแล้วนั้นไปแล้ว ข้าวเปลือกยังอยู่ในวิสัยเรือนจะใช้ตายนั้น ตระลาการมาเกลี้ยกล่อมให้นายเกตกับพวก ๕ คนมาตามให้การยอมรับแล้วตระลาการกำหนดเวลาสามวัน เอาความหาเจ้าประเด็นตัวไม่ ตระลาการพิจารณาจะเอาความจริงต่อไป นายเกตกับพวก ๕ คน ยอมเสียเงินค่าข้าวเปลือกของผู้ร้องเป็นเงินตรา ๕ ชั่ง ๑๐ ตำลึง แรกค่าปลูกตัวนายผี แล

คำฤชาธรรมเนียม แทนโจทย์ ๆ ก็ยอมรับไว้ ฯ

๑ ความเรื่องนี้แรมนิกโจทย์ นายเทศกับพวก ๕ คนจำเลย ยอมรับกัน ให้ศาลาการตำรวจในลัย ระดังตัดสิน ราชาฤษฎา ปรับมาประการใด นายเทศกับพวก ๕ คนจำเลย ขอยอมประฏิบัติตาม ศาลาการจึงให้ตำรวจในลัยตราฤยกทั้ง ๕ เรื่อง พวกจำเลยนำศาลาการไว้มีหนังสือประกันรับตัวไว้ แต่เงินค่าไหมนั้นแรมนิกโจทย์ ให้รับไปแล้ว เรียนในหลวงทรงทราบ พระยาพิพัฒน์สัตยากรี ผู้ว่าราชการเมืองปทุมธานี เกษียณอายุราชการไว้ ศาลาการก็ได้รับไว้ตามอย่างทางยุติธรรมนิยม เมื่อพระยาพิชัยราชสุภาวดี ปรับลัยมาประการใด ข้าพระพุทธเจ้าจะขอปฏิบัติตามคำสั่งนั้นต่อไปทุกประการ ฯ

บอกเมืองเพชรบุรีเรื่องการสงกรานต์

๑ ฉบับลงวันที่ เดือนอ้าย ขึ้นหกค่ำ ปีเถาะ สัปตศก ศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ชุนฤทธิ์เสนีกรมการเมืองเพชรบุรี ถึงหม่อมไกรสรอดมานครกรุงเทพ ฯ ฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่า ฉวันเสาร์ เดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีเถาะสัปตศก ศักราช ๑๒๓๖ นายสังฆนายกวัดเขาวังกับพระอธิการสุริน พระครูใบฎีกาเรือง พระอธิการพาด ผู้ว่าราชการเมืองเพชรบุรี ในหนังสือนั้นมีความว่า ฉวันเสาร์ เดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีเถาะสัปตศก นายจำนิคานายผันโคยสานเรือจีนกวยมาแต่บ้านบางตลุดจะไปเมืองเพชรบุรี ครั้นเวลาค่ำประมาณทุ่มเศศ นายจำนิคานายผันว่ามายอกนายผันว่า เมื่อเวลาพลบค่ำได้ยินเสียง นายจำนิคานายผันวิวาทเถียงกัน กับชุนสมุทที่ปากคลองบ้านชุนสมุทยังมีนายอำนอนตายอยู่ นายผันกับพวกจึงชักกันไปดูที่ตรงปากคลองบ้านชุนสมุท เหนนายอำนอนตายอยู่ที่ตรงทางเดินห่างบ้านชุนสมุทประมาณ ๑๖ วา ๑๗ วา นายผันกับพวกบ้านหาก็ผันมา พลิกศพตรวจดูบาดแผล เหนแผลที่ขาดะโกรนายจำยอมเป็นรอยไม้ตีแห่งหนึ่ง จะให้ชันสูตรตามกฎหมาย ครั้นเวลาใกล้รุ่งชุนสมุทมาตามว่าชุนสมุทให้ตามผู้ใดก็ไม่รับ ขัดความนี้แจ้งอยู่ในคำให้การของชุนสมุททั้งนั้นแล้ว ผู้ว่าราชการเมืองเพชรบุรี ให้กรมการนายอินมาไปเชิญพยานวางวัด นายช้างพยานวางวัดให้การว่า นายจำนายจังโคยสานเรือจีนกวยไปเมืองเพชรบุรี กลับมานายจำกับนายจัง ชักล่าฟืนมีอีกลำหนึ่งสองลำ ครั้นเวลาพลบจำเดียงบ้านยางตลุด ต่างคนต่างกลับไปบ้าน พยานวางวัดนอนก็ได้ยินเสียงกันหลายคนว่า ได้ยินชุนสมุทกับนายจัง

เวลาช้าอ่านลงกันนายเงินอีนัย หาคำนั้นไปทำคำตราลินยากเขลาอีนัย อีนัยยอกแก่คำนั้นว่า เรืออีนัยกับเรือนายอินโคยกัน ไม้จานหลายวางมาก็ไม่ถูกหัวเรืออีนัย ผาดเกินไม่ถึงกลางอีนัย แจ้งอยู่ในคำพยานนั้นแล้ว ผู้ว่าราชการเมืองเพชรบุรี แลกรมการเหนว่าอีนัยป่วยอยู่ได้สืบสานวัน อีนัยตายด้วยยาดแผล จึงมอบนายลิ่งโจทย์ นายอำเภอจำเลย คำหา คำให้การ คำพยาน ให้ชุนฤทธิ์เสนีกรมการกลุ่มลงมาส่ง ณ กรุงเทพ ฯ ฯ

บอกเมืองเพชรบุรีเรื่องผู้ร้าย

๑ ฉบับลงวันที่ เดือนอ้าย ขึ้นหกค่ำ ปีเถาะสัปตศก ศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ชุนฤทธิ์เสนีกรมการเมืองเพชรบุรี ถึงหม่อมไกรสรอดมานครกรุงเทพ ฯ ฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่า ฉวันเสาร์ เดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีเถาะสัปตศก ศักราช ๑๒๓๖ นายสังฆนายกวัดเขาวังกับพระอธิการสุริน พระครูใบฎีกาเรือง พระอธิการพาด ผู้ว่าราชการเมืองเพชรบุรี ในหนังสือนั้นมีความว่า ฉวันเสาร์ เดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีเถาะสัปตศก นายจำนิคานายผันโคยสานเรือจีนกวยมาแต่บ้านบางตลุดจะไปเมืองเพชรบุรี ครั้นเวลาค่ำประมาณทุ่มเศศ นายจำนิคานายผันว่ามายอกนายผันว่า เมื่อเวลาพลบค่ำได้ยินเสียง นายจำนิคานายผันวิวาทเถียงกัน กับชุนสมุทที่ปากคลองบ้านชุนสมุทยังมีนายอำนอนตายอยู่ นายผันกับพวกจึงชักกันไปดูที่ตรงปากคลองบ้านชุนสมุท เหนนายอำนอนตายอยู่ที่ตรงทางเดินห่างบ้านชุนสมุทประมาณ ๑๖ วา ๑๗ วา นายผันกับพวกบ้านหาก็ผันมา พลิกศพตรวจดูบาดแผล เหนแผลที่ขาดะโกรนายจำยอมเป็นรอยไม้ตีแห่งหนึ่ง จะให้ชันสูตรตามกฎหมาย ครั้นเวลาใกล้รุ่งชุนสมุทมาตามว่าชุนสมุทให้ตามผู้ใดก็ไม่รับ ขัดความนี้แจ้งอยู่ในคำให้การของชุนสมุททั้งนั้นแล้ว ผู้ว่าราชการเมืองเพชรบุรี ให้กรมการนายอินมาไปเชิญพยานวางวัด นายช้างพยานวางวัดให้การว่า นายจำนายจังโคยสานเรือจีนกวยไปเมืองเพชรบุรี กลับมานายจำกับนายจัง ชักล่าฟืนมีอีกลำหนึ่งสองลำ ครั้นเวลาพลบจำเดียงบ้านยางตลุด ต่างคนต่างกลับไปบ้าน พยานวางวัดนอนก็ได้ยินเสียงกันหลายคนว่า ได้ยินชุนสมุทกับนายจัง

วิวาทกันอยู่ในตรอกทางเดิน ห่างบ้านขุนสมุท ๑๖ วา ๑๗ วา สักครู่หนึ่งก็หาได้ยินเสียงนายจำไม่ พยานจึงออกไปดูเหน นายจำนอนตายอยู่ ในตรอกที่วิวาทกันนั้น มีแผลบวมอยู่ที่ขา ตะโพกแห่งหนึ่ง แจ้งอยู่ในคำให้การของพยานนั้นแล้ว ผู้ว่าราชการเมืองเพชรบูรี จึงมอบนายนันโจทย์ ขุนสมุท จำเลยกับคำหาคำให้การคำพยาน ให้ขุนฤทธิเสนี คุมเข้ามา ส่งณกรุงเทพฯ ฯ

บาญชีราคาหนังสือต่าง ๆ

๑ หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ตีพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มิได้ขาด ราคาตลอดปี ๔๙ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านปีหนึ่ง ค่าจ้างกึ่งตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ฯ

๑ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เปนเรื่องวิเศษสำคัญ ๆ นั้น มีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ตีไว้ใช้ในราชการ นอกพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพเจ้าเหนว่า ท่านที่ได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤๅไม่ได้แจก จะต้องการทราบบ้าง ก็จะไม่มีที่หาได้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใด ซึ่งอยากจะทราบราชการให้ตลอดบ้าง ข้าพเจ้าได้จัดสมุดนั้นไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้สมประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกอีก ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ ฯ

๑ พระราชบัญญัติเคาน์ซิล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๑ พระราชบัญญัติสำหรับเจ้าพนักงาน พระคลังมหาสมบัติ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง

๑ พระราชบัญญัติสำหรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท

๑ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท

๑ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอะเมริกัน ๑ สัญญาเดนมาร์ก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรุสเซีย ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเย็บรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท

๑ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเบียดอายุ ลูกทาษลูกไทย ราคาเล่มละ สองสลึง ฯ

พระราชบัญญัติค่านา ราคา เล่มละ สองสลึง

๑ พระราชบัญญัติ สำหรับผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวง ซึ่งจะทำสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ฯ

๑ พระราชบัญญัติสำหรับข้าหลวงซึ่งจะออกไปชำระความหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง ฯ

หนังสือสอนเด็ก

ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงสารประเสริฐคิดขึ้นใหม่

๑ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๑ วาหนิติ์นิกร ราคา เล่มละบาท

๑ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท

๑ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

ถ้าสี่เล่มนี้รวมเย็บเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท

๑ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท

๑ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๑ กฎสัตย์ในการบรมราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท

๑ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท

๑ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท

๑ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท

๑ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท

๑ ปีศาจปกรณำ มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท

ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ฯ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเบธรี ๓๑๒ วันอังคาร เดือน ๒ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีขอดกก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๓๕

ริโปร์ตรายงานศาลรับสั่งชำระความ

กรมพระนครบาลทูลเกล้า ๆ ถวายเจ้าพระยาพระคลัง ที่ ๑ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ที่มีชื่อในท้ายหนังสือนี้ เป็นกรมมิตติระลาการศาลรับสั่ง ได้พิภาษาคดีกระทรวงกรมพระนครบาล ขอพระราชทานน้อมเกล้าถวายคำพิพากษายังพระกรุณาทรายฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้ายื่นสารบบแต่ก่อน ๑๓ ตั้ง ความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ ฟ้องศาลหลวงประทับ ๙ ยื่นเรื่องราวความหัวเมืองยอกส่ง ๗๔ รวม ๙๒ ยื่นสารบบศาลกองตระเวรรวา ความรัชกาลที่ ๕ รวม ๑๑๒ รวม ๕๐๙ เรื่อง ตั้งแต่วันเดือนสิบเอ็ด ขึ้นเก้าค่ำปีขอดกก มาจนถึงวันเดือน ๑๑ ขึ้น ๑๔ ค่ำปีขอดศกนี้ ความหัวเมืองยอกส่งยื่นเรื่อง ยังไม่ถึกนายเวรกรมท่าหมายส่ง ความยังค้างพิจารณาอยู่ ๑๐ เรื่อง ไทยนายบุญศรีหาว่าวิวาท ยังพิพากษาไม่ได้ความ ๑ เรื่อง รวมทั้งความหัวเมืองยังมิได้ส่ง แลยังเรื่องราวที่ค้างมาแต่ก่อน ๑๓๓ เรื่อง รวมทั้งความในกรมพระนครบาลเป็นความ ๕๐๙ เรื่อง ได้รับพระราชทานพิพากษาตั้งแต่วันเดือนสิบเอ็ด ขึ้นเก้าค่ำปีขอดศก มาจนถึงวันเดือนสิบเอ็ด ขึ้นสิบสี่ค่ำปีขอดศก ระ

๒ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง ให้ขุนศรีระภาพผลกำกับศาลประมูลคงรับอักษรสมิบนครา พิจารณาความเก่าถูกขุนปลุกยาวางบทอำแดงหริ่มอำแดงเชียวไทยย์ นายเรมยันกับพวก ๙ คนจำเลย หาว่าปล้นเรือผลูกขุนปลุกยาพิจารณาไม่ได้ความจริง ให้เรียกประกันตามบทพวกจำเลยไว้ให้ปล่อยตัวไป ๑ เรื่อง พระยากระสาปน์กิจโกศลให้ขุนศรีอายาราช กำกับศาลขุนกลางใจราณาความเก่า ถูกขุนปลุกยาวางบทอำแดงขันไทยย์ นายนิน นายวันจำเลย หาว่านายนิน นายวันเอาผลกล้วยลอยมันอ้ายคุ้มอำแดงขันเมียมียาพิษผสม ถูกขุนปลุกยาวางบทว่าพิรานุไม่ได้ความจริง ให้ประกันตามบทจำเลยไว้แล้วปล่อยตัวจำเลยไป ๑ ถูกขุนปลุกยาวางบท อำแดงขันไทยย์ นายสุ่นรำมัน นายอ่ำ นายญวน นายคุ้มจำเลย หาว่านายเชียงยุทธอำแดงขันไปในบ้านนายคุ้ม กลางกินนายคุ้มร้องว่าขโมยกางมันกินนายเชียงนายอ่ำมาจับคนละ ๓๐ ทีแล้วให้สัญญาปล่อยทันมาฟ้องภาย ๑๑ ทำลึง ให้ยกโทษนายสุ่น นายญวน อำแดงคิงความแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง พระยาศรีสิงหเทพผู้ว่าการแทนแขแมน กำกับศาลขุนตรายาลพิจารณาความเก่าตระลาการเปรียบเทียบอ้ายกันไทยย์ อ้ายผม อ้ายกลัยจำนาย หาว่าเอาไม้ตีอ้ายกัน ตระลาการเปรียบเทียบให้จำเลยใช้ขุนให้ไทยย์ ๔ ทำลึงกึ่ง ความแล้วกัน ๑

ตระลาการเปรียบเทียบ เมืองพรมบอกส่ง นายเลื่อกโรทย์ นายพินกับพวก ๓ คนจำเลย หาว่าร้องว่าที่กันแล้วแย่งเอาเงินตรา ๕ ตำลึงไป ตระลาการเปรียบเทียบต่างคนต่างเลียค่าฤชาความเลิกแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง พระยาอินทราธิบดีสิริราชรองเมืองไต่ถามกับศาลจุนโลกบาล จุนชวญนคร จุนธรรมวิจารณาความเก่า ๒ ความใหม่ ๑ รวม ๓ ตระลาการเปรียบเทียบจีนเชียงโรทย์ นายตรีจำเลย หาว่านายมีกแทนเอาโรทย์มีบาทแผลแล้วแย่งชิงเอาเงินไป พิจารณาถึงถามจำเลยไม่รับโรทย์ยอมเลิกแล้วกัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบความใหม่นายเล็งนายประกันอุบัติเหตุโรทย์ จีนตั้วอ้นแกงจำเลย หาว่าผู้ร้ายลักคักกระเป๋า เอาเงินเหรียญฝ่าฝังกันแหวนพลอยราคา ๔ ตำลึง ๓ บาท สองสลึงไปตระลาการเปรียบเทียบ ให้จำเลยยอมคืนเงินเหรียญและแหวนให้โรทย์ ความแล้วกัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบ นายอ่วมโรทย์ นายเหลี่ยม นายพิน จำเลย หาว่าบุกรุกเข้าไปค่าทำทายในบ้านนายอ่วม ๆ คือ นายเหลี่ยม นายพินมีบาทแผลตระลาการเปรียบเทียบให้โรทย์เสียค่าน้ำมัน ๑๐ ตำลึง ความแล้วกัน ๑ รวม ๓ เรื่อง รวมได้พิจารณาแล้วไป ความเก่า ๗ ความใหม่ ๑ รวม ๘ เรื่องเก่าใหม่แล้วไป ๑๔๙ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาล ๒๔๗ ความพิจารณาหลวงประทับ ๗ ความขึ้นเรื่องราวหัวเมืองยอกส่ง ๖๑ รวม ๖๘ ขึ้นสารบบศาลกองกระทรวงขวา ความร้องฎีกา ๔๕ เรื่อง รวม ๑๑๓ รวม ๓๖๐ เรื่อง ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ ฯ

◎ พระยาสิริสิงหเทพ ผู้ว่าการแทนเชียงใหม่ ฯ

◎ พระยามหามนตรี ฯ

◎ พระยาอินทราธิบดีสิริราชรองเมือง ฯ

◎ พระพิรมทวเทพย ฯ

ข่าวเพลิง

◎ ณวันพุธ เดือนอ้าย แรมเจ็ดค่ำ เวลา ๕ ทุ่มเสศ เพลิงติดขึ้นที่กุฏิพระอนวัตราชบุรณ เปนที่ตรัวไฟฝาชัดแตะหลังคาจาก ติดกันแต่ฝั่งริมเคาไฟไหม้ฝาถึงหลังคาจากไหม้สัก ๒๐ ห้องพระสงฆ์ดับได้ ฯ

◎ ณวันพุธ เดือนอ้าย แรมเจ็ดค่ำ เวลาเรตทุ่มเสศ เกิดเพลิงขึ้นตำบลตรอกสารเข้าครุย ที่ตรงบ้านพระเกษมราชสุภาดี พระยาอินทราธิบดีสิริราชรองเมืองปริวิเภาณ์ชัด ใช้ให้มีพินิจรักษาอำเภอ ไปตรวจดูเหนราวที่หลังคาไหม้ประมาณ ๕ ห้อง ๖ ห้อง หมื่นพินิจรักษาอำเภอได้ถามชุนเสพสุภา ๆ ให้การว่าได้เห็นเจ้าไม้ชักไฟจึงรู้ว่าไหม้ จับพร้อมแย่งของกลางได้ ฯ

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๑

ว่าด้วยซายทาษ

๑ มีพระบรมราโชงการมางพระบัณฑูรสุรสิรหนาทให้ประกาศแก่ข้าทูลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย แลราษฎรยันคายู่ในกรุงเทพ ๆ แลหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือทุกบ่อนให้ทราบทั่วกันว่า อรรมเนียมตามพระราชกำหนกกฎหมายซึ่งมีมาแต่โปราณ แลอรรมเนียมประเทศอื่น ใหญ่ ๆ แลบุกประเทศ ใช้ร่วมกันในการตัดสินคดีความใด ๆ คือว่าด้วยซายคนเปนทาษ ฤาสัญญาจ้างใช้การ ฤาซายที่ดินแลเรือแลสิ่ง ๆ แลผู้จ่ายเงินแลจำนำแลซื้อสิ่งของที่ตีนโรงเรือนเรือ ฤาส่งเงินนี่เดิมแลดอกเบี้ย ฤาเงินกานำอากร แลลักนักทานบนใยยอมแลสัญญาในเหตุนั้น ๆ ในการนั้น ๆ บันดาซึ่งจะเอ่ยพ้นแต่ด้วยคำพูดคำกล่าวปากเปล่าไม่ได้ เพราะเกรงว่ามาณไปจะมีวิวาทกันเนืองนัน จึงต้องมีหนังสือเปนสำคัญไว้ให้ถ้อยกัน คือเปนหนังสือสารกรมอรรม หนังสือซายหนังสือสัญญาจ้างแลเช่า แลประกันแลประทวน แลหนังสือสัญญาลักนัก แลตั๋วรับตั๋วส่งเงินนี่เดิมแลดอกเบี้ยแลภาษีอากร ย่อมใช้ตั๋วชื่อหมายลายมือผู้เจียนกำหนดสุกมาสวันคืน แลวิดแดงใด แลกำหนดนับบันทัก แลลงชื่อผู้เจียนไว้เปนพยานด้วยทั้งปวงก็ดี อนึ่งหนังสือสัญญาพวกหนึ่ง เปนหนังสือซึ่งเขียนไว้เปนแม่แบบในโรงศาล คือคำร้องคำให้การ คำเถียงคำสอบคำพยานทานบนใยยอมใบลัย ย่อมมีอรรมเนียมมูลเหตุเลียหมายมือไว้เปนสำคัญ

ด้วยวันที่ไทยจำนอย ฤๅรู้ไม่ควรใช้ที่ระดับควรไว้เป็นสำคัญนั้นก็ดี ฯ บัดการหนังสือทั้งปวงที่กล่าวมานี้ ถ้ามิใช่หน้าที่ซึ่งผู้จะลัดนนปลงทำ ควรคัดค้านสืบถามแน่นอนแล้วที่ยอมเป็นประมาณในการคัดสินคดีความ ทุกเรื่องทุกรายคิดว่าพยานอย่างสูง ซึ่งเป็นเรื่องนั้นจะว่าระชัดชัดแจ้งในการถามนั้น ๆ ฯ แต่บัดนี้มีผู้ถึงสารกรณีเนือง ๆ ต่อสู้หน้าที่ซึ่งระเป็นประมาณในการนั้น ในเรื่องฎีกาที่กล่าวความต่าง ๆ ว่าส่งเงินแล้วไม่ได้สารกรมธรรมคืนมาบ้าง เมื่อส่งเงินเป็นเอนกคนแล้ว หาได้สลักหลังสารกรมธรรมไว้ไม่บ้าง ไม่ได้กันหนังสือประทวนมาบ้าง ได้ส่งเงินแล้วมาได้ตั๋วรับซึ่งผู้รับทำไว้ให้ได้ส่งเงินแก่น้อยบ้าง บางพวกว่าตัวไม่ยอมทำหนังสือสารกรมธรรมแลประกันแลประทวน มีผู้คุมเหงรู้เองฤๅเรื่องที่จำของบังคับให้ทำจึงต้องทำในทำบ้าง บางพวกยังค้างคดีในโรงศาล กล่าวว่าตัวได้การอย่างหนึ่ง แต่เสมียนไม่เขียนตามคำให้การ แล้วเปลี่ยนแปลงแต่งถ้อยคำสำนวนเองบ้าง แลว่าตัวไม่ยอมทำตามยอมสัญญาอยอม ตระลาการบังคับคุมเหงให้ทำจึงต้องทำบ้าง ฯ เมื่อมีผู้มากล่าวอย่างนี้จะอย่างนี้เนือง ๆ การก็ปรากฏว่าผู้กล่าวนั้นระดักเลี่ยงไม่ให้ซื้อหนังสือที่ได้เป็นประมาณทั้งปวงนั้นได้แล้ว ระยิ่งให้ลืมแค่ยยาน ซึ่งเป็นเรื่องแท้ยว่าผู้นั้นจะได้ซักซ้อมแล้วก็ดี ระยิ่งให้เนิ่นช้าให้ล่วงเวลาไปไม่รู้แล้วสิ้นสงสาระฉนั้นจึงมีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศให้ราษฎรทั่วกันรู้ว่าต่อนี้สืบไป ถ้าตัวพาหนะถูกเรือส่งเงินค่าตัว แลเงินกู้ค่อยนายเงินเมื่อวันใดเวลาใด ก็ให้ขอสารกรมธรรมหนังสือประกันมาให้พร้อม แล้วจึงส่งเงินเปลี่ยนกันกับหนังสือสำคัญนั้นให้ทันที อย่าให้มีเหตุที่จะว่ายังไม่ได้ส่งได้ ถ้านายเงินว่าสารกรมธรรมหายฤๅอยู่ไกล ก็ให้ขอเป็นหนังสือประทวนมาเป็นสำคัญให้แล้วจึงส่งเงินให้ ถ้าส่งคณนับค่อท่าน ก็ให้ลงสักหลังสารกรมธรรมในเวลานั้น อย่าละเลยไว้ให้ล่วงเวลาไป ถ้าไม่ได้สารกรมธรรมมาลงสักหลัง ก็จงขอเอาประทวนเป็นไปรับมาเป็นสำคัญ ฯ ถ้าเป็นการจำนำการเช่าที่ดินเรือแลโรงแลเรือ ก็ให้มีหนังสือสัญญาต่อกันเมื่อรับส่งนั้นให้แน่นอน อนึ่งในการรับการส่งเงินภาษีอากร ก็ให้ใช้ตั๋วใช้ฎีกาต่อกันให้ถูกต้องกับการจริง ถ้าไม่ได้ตั๋วไม่ได้ฎีกาถูกต้องกับรายเงินก็อย่าเพ่อให้รับให้ส่งเงินค่อกันก่อน ฯ ผู้ใดล่วงใครถ้าซื้อกันยังไม่ได้สารกรมธรรมคืน ฤๅประทวนฤๅหนังสือประกันแลตั๋วแลฎีกาจะไหนเวลาครั้งยังคืนมานั้น ได้ส่งเงินไปก่อนแล้วเมื่อนายผู้รับเงินถึงว่ายังไม่ได้ เขาสารกรมธรรมมาหนังสือประทวนหนังสือจำนำอย่างนี้ก็ดี เรียกเอาตั๋วแลฎีกาเป็นสำคัญแต่ผู้ว่าส่งเงินแล้วนั้นไม่ได้ก็ดี ตระลาการที่ทำความพระราชกำหนดกฎหมาย ก็จะตัดสินเอาตามสารกรมธรรมแลตั๋วแลฎีกาซึ่งมีแล้วไม่มีนั้น ผู้ร้องคดีจะเถียงอย่างไรก็ไม่ฟังให้เนิ่นช้า ถ้าระสำนวนในคดีต่าง ๆ นั้นไม่ควรที่ตระลาการจะทำตามยอย ถึงในหนังสือสารกรมธรรมอายแลตั๋วแลสัญญาจำนำอย่างอย่าง ห้ามอย่าให้ผู้อื่นมาใส่แทน ผู้ใดเป็นเจ้าของทรัพย์ก็ให้ใส่ชื่อผู้นั้นเองตรง ๆ ถ้าในหนังสือแบ่งชื่อของผู้ใด ก็จะตัดสินเป่นของผู้นั้นไม่มีชื่อในหนังสือ ถ้าจะกล่าวว่ามีผู้ทำหนังสือปลอม ตัวไม่ได้เขียนไม่ได้ทำไม่ได้ช่างไม่ได้ร่วมให้ ผู้อื่นเขียน ถ้าไม่ได้ รู้ไม่ได้เห็นเหตุจริง ๆ จะตัดสินดังนี้แต่เดิมก็ดี ถ้าไม่ได้ถึงสืบเอาความจริงแต่ละอย่าง แลสอบสวนผู้เขียนแลบุคคลที่ควรอย่างอื่น ๆ ถ้าตัวพยานตายเสียแล้ว หรือหลบลี้ต่อสู้ปกปิดสำนวน ว่าผู้คุมเหงรู้เขียนฤๅเรื่องที่จำของบังคับให้ทำจึงต้องทำใจดำดังนี้ไม่ได้เลย ฯ อนึ่งผู้ใดต้องคดีในโรงศาล เมื่อตัวให้การเสร็จเขียนถ้อยคำแล้วสอบเทียบแล้วอ่านให้โรงรับฟังแล้ว ทั้งสองฝ่ายตามเรื่องคดีนั้น โรงรำเลยฟังว่าถูกต้องดีแล้วถึงเป่นดี ถ้าโรงรำเลยไม่รู้หนังสือฤๅสงไสยคิดในเสมียนว่า ไม่เขียนตามคำให้การแล้วเปลี่ยนแปลงแต่งถ้อยคำสำนวนเอาของ ก็จงขอให้ยาหนังสือนั้นเสมียนเขียนมาให้ฉันนี้ ๆ ที่อยู่ในที่นั้นจำนวนสอบดูให้สายตั๋วฝ่ายตระลาการแลเสมียน ก็ดังยอมให้ถูกความสอบสำนวนจนสิ้นสงไสย ฤๅให้ตระลาการแลเสมียนหายคนอื่น ๆ มาอ่านสอบให้ถูกความฟังจนถูกความสิ้นสงไสยแล้ว จึงให้ถูกหยิกเลขหมายมือไว้ ถูกความผู้ใดได้ยอมหยิกเลขหมายมือแล้ว ก็ดังรับว่าคำนั้นเป่นคำของตัวเถียงไม่ได้ ถ้าถูกความรับได้ว่าเสมียนเขียนไม่ถูกต้องกับความสิ่งใดให้การแน่แล้ว ก็ให้ตั๋วว่าจ้างให้สมียนเขียนให้ถูกต้องตามคำของตัวแล้ว จึงให้สรีบลงชื่อ

ทรงสองฝ่าย ผู้ใดมิได้ปฏิบัติตามจะได้รับโทษสถานหนัก ถ้าราษฎรมีคำร้องเรียกร้องสิ่งใดจะเรียนแก่ตำแหน่งใดก็ให้ทำ ถ้าราษฎรผู้ใดไม่ได้ทำให้มีชื่อตามราษฎรในสมุดนี้ว่า คนนี้ถูกกระทำยังไม่สมใจว่าถูกต้องแท้จะต้องเกณฑ์อยู่ แล้วจึงผูกเข้าไว้เถิด ถ้าได้ยกเลิกหมายมือไว้ฤาประทับตราแล้ว ภายหลังตัวจะระงับดับใจเสียมิได้ ถ้าผายเงินคิดจะยักย้ายตัวทาสและลูกนี้ด้วยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง ฤาคุมเหงจู่จองเฆี่ยนตีข่มขืนให้ทำทาสและลูกนี้ทำสารกรมธรรม แลประทวนแลสัญญา ตัวทาสและลูกนี้ไม่ยอมทำก็ดี ถ้าตระการฤาเสมียนผู้คุมเหงจิตใจลูกความเปลี่ยนแปลงถ้อยคำสำนวนก็ดี ฤาเฆี่ยนตีบังคับให้ทำทานบนและผัดแลใบยอมตัวไม่ยอมทำก็ดี ถึงให้ตัวทาสและลูกนี้แลผู้ต้องคดีนั้นร้องเรียน ต่อพระยาเพชรพิไชย แลพระยาอัยรณฤทธิ ในสามวันแรกวัน ได้มีพระบรมราชโองการทำรัตสั่งไว้แล้ว คอยชำระให้ช้านานช้า ถ้าชำระได้ความว่าเป็นการคุมเหงจู่จอน ฤาเฆี่ยนตีบังคับให้ทำสารกรมธรรม แลประกันแลประทวนแลสัญญา แลหนังสือคำให้การมิชอบทานบนมิชอบ แลผัดแลใบยอมมิชอบนั้นจริง จะให้ปรับไหมมีโทษแก่ผู้บังคับนั้น ตามโทษานุโทษ ถ้าแต่เถ้าแก่ตัวผู้นั้น ๆ ไม่ยอมทำหนังสือสารกรมธรรม แลประกันแลประทวนแลหนังสือสัญญาแลทานบนแลผัดแลใบยอมให้แล้ว ถ้ามีผู้คุมเหงบังคับให้ทำควรจะมาร้องในสามวันในแรกวัน แต่ไม่มาร้องต่อพระยาเพชรพิไชย พระยาอัยรณฤทธิในสามวันในแรกวัน แล้วไปยอมทำหนังสือนั้น ๆ ให้แล้ว ภายหลังมีคำมาว่าแก่ผู้ว่าท่านบังคับให้ทำจึงต้องจำใจทำ ท่านคุมเหงให้ยอมจึงต้องจำใจยอม จะกล่าวแก้ตัวดังนี้ไม่ได้ คงระดับลงให้ผู้นั้นเป็นแล้วหนังสือที่ผู้นั้นทำฤาลงชื่อหมายลายมือ แลประทับตราและจดหมายแกงไว้นั้น แลปันประมาณ ประกาศมาณวันพฤหัศบดี เดือนห้า ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีวอกยังเบญจศก

บอกสำระบัญการงานเมืองพิชัย

๏ ณวันศุกร เดือนอ้าย ขึ้นสิบค่ำ ปีจอสัปตศก ศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ พระยาอนุชิตชาญไชยราชวรวงศ กรมพระคลังราชวรวงศพระยาพิชัยราชเสนาธิบดีศรีวิบูลย์ราชวรวงศ ผู้ว่าราชการเมืองพิชัย บอกมายังพระยาจ่าแสนยากรกลาโหมราชเสนาธิบดีศรีวิบูลย์ราชวรวงศ ว่าด้วยกิจการบ้านเมืองนั้นมีความว่าพระยานุชิตชาญไชย พระยากระลาโหมราชเสนาธิบดีศรีวิบูลย์ราชวรวงศ ด้วยข้ามาจับผู้ร้าย ปลันเวียนปลันเรือ ๑ ลาว ๑ รวม ๒ ได้ตัวไทย ๗ ลาว ๓ รวม ๑๐ ยังไม่ได้ตัวไทย ๑๒ ลาว ๑๖ รวม ๒๘ รวมผู้ร้ายทั้ง ๒ ได้ตัว ๑๐ ยังไม่ได้ตัว ๒๘ รวม ผู้ร้ายปลันเวียนปลันเรือ ๔๐ คน ผู้ร้ายปลันยังไม่ได้ตัวไทย ๑ ยังไม่ได้ตัวไทย ๔ รวม ๕ คน เป็นผู้ร้าย ๔๕ ปลันเวียนปลันเรือ ๙ ตำบล ปลันชิงทำบล ๑ รวม ๙ ตำบลนี้แจ้งอยู่ในใบบอกที่พระพิพัฒนราชภักดีถือมาแต่ครั้งก่อนนั้นแล้ว ณเดือน ๑๐ เดือน ๑๑ ปีระกาสัปตศก พระยาวิชิตภักดีศรีสุรสงครามรามราชแสนยากรบดีศรีสัจจะไชยอภัยพิริยพาห ผู้ว่าราชการเมืองสวรรคโลกย์ มีใบบอกมาฉบับหนึ่งว่า หมื่นสิทธิ์ข้าหลวงหลวงคลังกรมการเมืองตาก ขุนพิทักษ์ภูบาลกรมการนายด่านบุตรขุนศรีพิพิธมวัน กองส่วยในพระราชวังบวรสถานมงคลเมืองสวรรคโลกย์ จับได้อ้ายทาน้อยลาวเมืองเถินมาอยู่เมืองตากคนหนึ่ง พระยาวิชิตภักดีกับกรมการจับได้ อ้ายแข่งบ่าวพระยากำแหงสงครามปลัด อ้ายทาศีละโก้วันลาวเมืองเชียงทอง อ้ายมาลาวเมืองนครเชียงใหม่ ให้ขุนศรีวังราชกรมการคุมมาส่งสิ่งหนึ่ง พระยาอุตรการโกสลผู้ว่าราชการเมืองพิไชย บอกมาอีกฉบับหนึ่งว่า พระอุตระดิฐ พระลับแล พระทุ่งยั้ง หลวงภักดีภักษ์เมืองพิไชย จับอ้ายคันลาวเมืองเพชร์ อ้ายน้อยริดวงลาวเมืองน่าน อ้ายน้อยทาลาวเมืองนครลำพูนรวม ๓ คน ให้พระครอนครีสิลป์ หลวงแพ่งกรมการคุมมาส่ง แต่อ้ายผู้ร้ายต่อสู้ขัดหลวงกรมการกองจับ เอาปืนยิงอ้ายอินตะยานลาวเมืองนครลำปางตายคนหนึ่ง พระยาพิศณุโลกย์กับกรมการบอกมาว่า จับได้อ้ายแมกบ่าวพระยาพิศณุโลกย์ อ้ายยาบ่าวพระกำแหงสงครามปลัดเมืองสวรรคโลกย ให้หลวงรามภักดีปลัดเมืองชุมแสง ขุนธรณีบาล ขุนบาลบุรี เมืองพิศณุโลกคุมมาส่ง ๒ คน หลวงวิชิตคีรีเสนหลวงเมืองด่านนางพูนกรมการจับได้ตัวอ้ายดาลาว เมืองครอดนครีสิลป์มาส่งคนหนึ่ง อ้ายผู้ร้ายต่อสู้ ขัดหลวงกรมการกองจับเอาปืนยิง อ้ายคุมภู

อ้ายคันลาว ๒ คนตาย [illegible] ๆ ได้ตัว
อ้ายมูนโยะเมืองตาก ๑ อ้าย[illegible]
จับตัวได้ ๑๑ คนตาย ๓ คน [illegible]
พระยากระลาโหมราชเสนา จัดกองกำลังอ้ายผู้ร้ายมีกัน ๑๕ คน
อ้ายคำน้อยลาวเมืองตาก อ้ายเถิน อ้ายอุดม ผู้ร้ายให้การ
รับเปนสัจว่า อ้ายคำน้อยกับอ้ายบุนยี่นันจ้าไชยสงครามเมืองนครลำปาง ๑ อ้ายศิริลาวเมืองจำพูน ๑ อ้ายน้อยกันเปลี่ยนชื่ออ้ายน้อยหิรัญเมืองน่าน ๑ อ้ายสามลาวเมืองนครเชียงใหม่ ๑ อ้ายผัดลาวเมืองตาก อ้ายปันเถิลาวเมืองแพร่ ๑ รวมเขตคนมีอาวุธครบมือมาจากหัวยสลิงไล่ลงปลันจีนเก๊า จีนเก๊า บ้านแม่ตังแขวงเมืองตาก อ้ายบุญเกื้อเอาไม้ตะบองตีจีนตกตายคน ๑ ให้ปืนคาบศิลาไปยก ๑ กับผ้านุ่งผ้าห่มเครื่องภาชนะใช้สอยไปด้วย ๑ อ้ายศิริอ้ายน้อยคันที่อ้ายบันเถิลอ้ายน้อยหู อ้ายผู้ร้าย ๔ คนนั้นแยกทางกันไปแต่อ้ายบุนยี่ อ้ายน้อยสาม อ้ายคำน้อย สามคนพบอ้ายสามลาวเมืองแพร่คน ๑ รวมเปน ๔ คนพากันมาพักอยู่ที่หมู่บ้านน่าบ้านกวิศทางแขวงนครลำปางระยะโดย ๕ วัน แล้วพากันมาบ้านแม่พริกแขวงเมืองตาก พบอ้ายน้อยวันลาวเมืองพะเยาว์ อ้ายน้อยวงลาวเมืองนครลำปาง อ้ายน้อยละอุดมถามแสนจำนง อ้ายแผนหวนหนานคันทะวง อ้ายคำกิละบุตรจีนใช่อยู่เมืองตาก อ้ายเถื่อผู้ว่าพระบางชัย อ้ายปันเถิลาวเมืองแพร่ อ้ายศิริลาวเมืองจำพูน รวมอ้ายผู้ร้าย ๙ คนมีชื่อ ยอกอ้ายคำน้อยว่าให้ไปปล้นเรือนจีนตักกันแขวงเมืองตาก เอาปืนยิงจีนตักจ้าของเรือตายคน ๑ เกบได้ทรัพย์สิ่งของเงินหกสิบแกบ ยาฝิ่นสองก้อนกับผ้านุ่งผ้าห่มคำบล ๑ แล้วอ้ายผู้ร้าย ๙ คนสมทบกันกับพวกอ้ายคำน้อย ๔ คน เปนอ้ายผู้ร้าย ๑๒ คนมีอาวุธครบมือกัน พากันมาถึงบ้านวังแขวงเมืองตาก ที่ชิงเรือฉลำได้ลำ ๑ อ้ายผู้ร้าย ๑๒ คนลงเรือฉลำไปปล้นบ้านนายป่านอำแดงนิด นายมูนอำแดงแก้ว บ้านโป่งปลานค้าแขวงเมืองตาก จับเจ้าของเรือนมัดไว้แกยเอาทรัพย์สิ่งของไปคำบล ๑ แล้วไปลักเรือฉลำบ้านสะเดาใหญ่ได้อีกลำ ๑ อ้ายผู้ร้าย ๑๒ คนลงเรือฉลำไปปล้น เรือปลดชุนสวัสดิ์ที่คลองกระเชาแขวงเมืองกำแพงเพชร ได้ทรัพย์สิ่งของ [illegible] แล้วพากันไปบ้านถิงพะนางกรมการเมืองกำแพงเพชร [illegible] แล้วอ้ายผู้ร้ายแยกทางกันไป
แต่อ้ายบุญยี่ [illegible] อ้ายน้อยสาม
[illegible] อ้ายน้อยวัน อ้ายคำมี่ อ้ายน้อยสาม อ้ายคำน้อย ๗ คน ยอกนันคนี้
ไปปล้น [illegible] บ้านจันตา อ้ายผู้พันลาวเมืองเชียงใหม่ [illegible] คน อ้ายปันกัน อ้ายจิลาวเมืองนครลำปาง ๒ คน อ้าย[illegible] อ้ายน้อยวรลาวเมืองแพร่ ๓ คน อ้ายละม่านลาว[illegible] อ้ายเชียวลาวบ้านวังม่วงเมืองตาก รวมอ้ายผู้ร้าย ๙ คนสมทบกันอ้ายผู้ร้ายมีชื่อ ๗ คน เปน ๑๖ คน มาถึงบ้านแม่ริกพบข้าหลวงกองจับ อ้ายผู้ร้ายมีชื่อ ๑๖ คนต่อสู้พวกข้าหลวงกรมการกองจับ ๆ เอาปืนยิงอ้ายผู้ร้าย ๑๖ คน พากันหนีไปถึงบ้านหนองจันแขวงเมืองตาก ปล้นเรือนจีนหลังจับเจ้าของทรัพย์สมัติไว้ อ้ายผู้ร้ายที่เจ้าของป่วยเจ็บ ๒ คน ได้ทรัพย์สิ่งของยี่สิบสองสมทบแลงยก ๑ ผ้านุ่งผ้าห่มเครื่องภาชนะใช้สอยต่าง ๆ คำบล ๑ อ้ายผู้ร้าย ๑๖ คนจากสลิงหาไปเที่ยวแย่งชิงเสบียงอาหาร ที่หัวยสลิกโค้งแขวงเมืองตาก ได้ปืนคาบศิลายก ๑ เข้าสารถัง ๑ ยาสูบ ๒ ห่อ แล้วพากันไปพักอยู่บ้านถิวะนาวคืน ๑ แล้วไปอยู่วัดทุ่งเพลแขวงเมืองลับแล อ้ายทาสีปืนยก ๑ มาสมทบอยู่กับอ้ายคำน้อยพวก ๑๖ คน พวกอ้ายคำน้อยอ้างจีนให้อ้ายทาไปซื้อสุกรมาตัว ๑ เลี้ยงกัน อ้ายมาลาวเมืองเชียงใหม่ไปยอกอ้ายคำน้อยกับพักพวก ว่าข้าหลวงกรมการตามมาจับให้อ้ายคำน้อยกับพักพวกหนีไปเสียแล้ว อ้ายทา อ้ายมาก็กลับไปบ้านทุ่งพร้อ อ้ายคำน้อยกับอ้ายผู้ร้าย ๑๖ คนก็หนีแยกทางกันไป อ้ายคันที่ต้องซัก อ้ายคำน้อยให้การรับเปนสัตย์ว่าได้ไปปล้นเรือนกับพวกอ้ายคำน้อย ที่บ้านหนองจิ๋วแขวงเมืองตากคำบล ๑ แย่งชิงสาลี่ที่หัวยสลิกโค้งคำบล ๑ รับถูกต้องกันกับคำอ้ายคำน้อย อ้ายทาลาวเมืองเชียงแสนให้การรับว่า ได้คบคิดกันอยู่หลับนอนกับอ้ายคำน้อยผู้ร้าย อ้ายมาลาวเมืองเชียงใหม่ให้การรับว่า ได้เปนเจ้าสำนักแลเปนผู้บอกความชั่วคิดอ่านร้าย อ้ายคำน้อยกับพวกอ้ายผู้ร้าย ๑๖ คนให้การไปอีกว่า อ้ายน้อยคำนี้ยอมรับว่าได้ปล้นเจ้าสำนักอาไวยพวกอ้ายคำน้อย ๑๖ คน อ้ายข้าหลวงกรมการเมืองน่าน

ให้การรับว่า ได้ก่ำเงินแดงมีเครื่องมือตราชูปครุยสำหรับคิประจำเงินปลอมตราแผ่นดิน อ้ายมูนไทยเมืองตากให้การรับว่า อ้ายน้อยควงแก้ว อ้ายน้อยมูน อ้ายขุนป่าอ้ายหนูน ลาวเมืองเชียงใหม่ ๔ คน อ้ายคนน้อย อ้ายหนานวง อ้ายคำลาว เมืองลำพูน ๓ คน รวม ๙ ปล้นเรือกะเหรี่ยงบ้านแม่ออกฐูแขวงเมืองเชียงใหม่ตำบล ๑ บ้านแม่แปะแขวงเมืองมงแมนตำบล ๑ รวม ๒ ตำบลได้ทรัพย์สิ่งของเงิน แลผ้าห่มผ้านุ่ง อ้ายมูนได้ทุนทรัพย์ไว้ ๑๔ สิ่ง อ้ายวงอันลาวเมืองนครลำปางให้การรับว่า อ้ายวงอันกับอ้ายขุนปันอ้ายน้อยอินทะปอก อ้ายน้อยอินทะวิไช อ้ายไทน อ้ายน้อยไชยลังกา อ้ายหนานชุด อ้ายน้อยอินทะคำ อ้ายหนานวง อ้ายน้อยอินทะภูมิมัย อ้ายน้อยกาลีลาวเมืองนครลำปาง ๑๐ คน รวม อ้ายผู้ร้าย ๑๓ คน ปล้นเรือแม่ค้าคนแขวงเมืองตากลำหนึ่ง อ้ายขุนปันอ้ายอินทะวิไช อ้ายอินทะคำอ้ายยี่ยิง ลาวเจ้าของเรือหนีไปได้เงินรัยหกสิบหกเยน กับผ้านุ่งผ้าห่มเครื่องใช้สอย ๑๒ สิ่งตำบลหนึ่ง แล้วอ้ายวงอันอ้ายขุนปันกับพวก ๑๐ คน ไปปล้นเรือแล้วผ่านแขวงเมืองตาก ๒ ลำ อ้ายขุนปันอ้ายไทนเอายี่นยิง ลาวเจ้าของทรัพย์ตาย คน ๑ เอาทรัพย์สิ่งของยี่นตายศีลา ๒ บอก กับผ้านุ่งผ้าห่มเครื่องใช้สอย ๑๔ สิ่งตำบลหนึ่ง แล้วไปปล้นเรือแล้วกราบทั่วงเมืองตากแขวงเมืองตาก อ้ายขุนปันอ้ายหนานวง อ้ายอินทะเอายี่นยิงเจ้าของเรือหนีไป ได้ยี่นตายศีลา ๒ บอก กับสิ่งของต่าง ๆ ตำบลหนึ่ง แต่อ้ายอินทะพวกอ้ายวงอันนั้นเปนผู้ร้ายฆ่าแรกตายที่แขวงเมืองเถินนั้น พระเถินจับอ้ายอินทะปอกไว้ที่เมืองเถินคน ๑ อ้ายคาลาวเมืองลองให้การว่า อ้ายคา อ้ายชมภู บ้ายคัน อ้ายบัญญาลาวเมืองนครลำปาง ๓ คน อ้ายบัญโญ อ้ายแก้วลาวเมืองลอง ๒ คน อ้ายน้อยคำลาวเมืองลับแลคน ๑ รวม ๗ คนไปปล้นเรือนายสอนนายใยบ้านกวางแขวงเมืองแพร่ ได้ทุนทรัพย์ตำบล ๑ อ้ายเจ้งบ่าวพระกำแหงสงคราม ปลัดเมืองสวรรคโลกย์ที่ต้องชัดอ้ายเนตอ้ายจัน ผู้ร้ายปล้นจึงให้การรับเปนสัจย์ว่า อ้ายเจ้ง อ้ายจำ อ้ายจัน อ้ายเนต อ้ายคง บ่าวพระปลัดเมืองสวรรคโลกย์ อ้ายเทดบ่าวหลวงสรักดิ์โยธา กองส่วยในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล รวม ๙ คนไปปล้นจึงกำนันทอง นายบ้านทุ่งพร้อ ได้จัง ๒ จังตำบล ๑ อ้ายเขาบ่าวพระปลัดเมืองสวรรคโลกย์ ให้การว่าอ้ายเขา อ้ายจัน อ้ายแย้ม อ้ายเนต อ้ายเจ้ง รวม ๕ คนไปลักช้างขุนบาลบุรีบ้านไร่อ้ายตำบล ๑ แจ้งอยู่ในคำให้การอ้ายผู้ร้ายมีชื่อ ๗๒ คน พันแสงพระยารามรณรงค์ส่งความผู้ว่าราชการเมืองกำแพงเพชร บอกส่งเรื่องความผู้ร้ายลักช้างขึ้นไปชำระ ระยองอินโรกแลนายอินทะพม่าไทยย์ อ้ายจิ๋วหมื่นผะรา อ้ายหน่ายขัดเลยเรือง ๑ มองสระยี่โกษแลมองเชงอไทยย์ อ้ายน้อยมิลาวจำเลยเรือง ๑ รวม ๒ เรือง พระยาอนุชิตชาญไชย พระยากระลาโหมราชเสนา ข้าหลวงชำระรับเปนสัจย์ได้ตัวอ้ายผู้ร้ายลักช้าง มองแชพลกะเหรี่ยงลาว ๑ มองมอพม่า ไทย ๓ ขุนบาลบุรีบ้านไร่อ้ายไทย ๑ ห้าคนยังไม่ได้ตัวอ้ายผู้ร้ายลักช้าง ไทย ๓ ลาว ๒ รวม ๕ คน พระยาอนุชิตชาญไชย พระยากระลาโหมราชเสนา ชำระได้ตัวอ้ายผู้ร้ายครั้งนี้ปล้นเรือแม่ไทย ๑ ลาว ๙๒ อ้ายผู้ร้ายลักช้าง ไทย ๗ ลาว ๓ รวม ๔๓ คน แลอ้ายผู้ร้ายในจำนวนบอกครั้งก่อน ๔๕ คน เปนอ้ายผู้ร้าย ๘๘ คน จำนวนตำบลอ้ายผู้ร้ายปล้นเรือแล้วบอกมาณครั้งก่อน ๙ ตำบล ปล้นช้างตำบล ๓ รวม ๔ ตำบลชำระได้ครั้งนี้ ปล้นเรือน ปล้นเรือ อีก ๔ ตำบล ที่แขวงเมืองตากอีก ๗ ตำบล เมืองพิศณุโลกย์ ๓ ตำบล เมืองศุโขไทยตำบล ๑ เมืองสวรรคโลกย์ตำบล ๑ เมืองกำแพงเพชรตำบล ๑ เมืองพิไชยตำบล ๑ เมืองเถินตำบล ๑ เมืองมงแมนตำบล ๑ เมืองเชียงใหม่ตำบล ๑ เมืองแพร่ตำบล ๑ รวม ๑๙ ตำบล ลักช้าง ๓ ตำบล ผู้ร้ายจำนวนใหม่มีชื่อไม่ต้องในจำนวนบอกครั้งก่อนได้ตัวครั้งนี้ อ้ายมูนไทยเมืองตาก ๑ อ้ายคาลาวเมืองลอง ๑ อ้ายคันลาวเมืองแพร่ ๑ อ้ายวงอัน อ้ายอินทะปอกลาวเมืองนครลำปาง ๒ คน ผู้ร้ายปล้นเรือน ปล้นเรือ ๕ คน อ้ายจิ๋วหมื่นผะรา อ้ายหน่ายเมืองกำแพงเพชร ๒ คน อ้ายเมกเมืองพิศณุโลกย์ ๑ อ้ายยาเมืองสวรรคโลกย์ ๑ อ้ายมีลาวเมืองตาก ๑ ผู้ร้ายลักช้าง ๕ คน กับได้อ้ายมาลาวเมืองนครลำปาง ๑ อ้ายน้อยคาลาวเมืองนครลำพูน ๑ อ้ายคาคีคะโกจ๋น ๑ เข้าสำนักผู้ร้าย

ปล้น ๓ คน ข้าหลวงลาวเมืองน่านทำจีนแดง ๑ ข้าผู้ร้าย
ต่อสู้ข้าหลวงกรมการถึงจับยายิ่งยิง ข้าชมภูข้าคนลาว
เมืองนครลำปางผู้ร้ายตาย ๓ คน ร ๑๖ คน ผู้ร้ายใน
จำนวนครั้งก่อนนั้นได้ครั้งนี้ ข้าคำน้อยลาวเมืองเถิน
ผู้ร้ายปล้นเรือนเรือ ๑ ข้าแข้งไทยเมืองสวรรคโลกย์ผู้ร้าย
ปล้นช้าง ๑ อีก ๒ คนข้าผู้ร้ายต่อสู้ ข้าหลวงกรมการ
กองจับยายิ่งยิง ข้าขันตะน่านตายคน ๑ รวม ๓ คน
พระยาอนุชิตชาญภูไชย พระยากระลาโหมราชเสนาข้าหลวง
จับได้ข้าผู้ร้ายรับเป็นสัจย์ครั้งนี้ ในจำนวนเก่าใหม่ข้าผู้ร้าย
ปล้นไทย ๒ ลาว ๕ ข้าผู้ร้ายลักช้างไทย ๔ ลาว ๑
ได้เข้าสำนักผู้ร้าย ลาว ๓ ทำจีนแดงคน ๑ ข้าผู้ร้ายตาย
ลาว ๓ รวม ๑๙ คน ข้าผู้ร้ายได้ไว้ครั้งก่อน ๑๑ คน
ตายครั้งก่อน ๒ คน รวมเก่าใหม่ได้ตัวผู้ร้ายปล้น ๑๙ คน
ข้าผู้ร้ายลักช้าง ๕ คน เข้าสำนักผู้ร้าย ๓ ทำจีนแดง ๑ ข้าผู้ร้าย
ตาย ๕ รวม ๓๒ คน ผู้ร้ายปล้นยังไม่ได้ตัวในจำนวน
ครั้งก่อน ๑๕ ลาว ๑๔ ครั้งนี้ลาว ๒๖ ผู้ร้ายลักช้างไทย ๓
ยังไม่ได้ตัว ๒ รวม ๖๐ คนนั้น ข้าผู้ร้ายมีชื่อให้การว่า
พากันหลบหนีไป อยู่ทางแขวงเมืองนครลำปาง เมืองพิศ
ณุโลกย์ เมืองสวรรคโลกย์ เมืองศุโขไทย เมืองพิไชย
แต่ข้าผู้ร้ายปล้นเรือหลวงยังมิได้ตัวผู้ช่วย ยังไม่ได้ตัวนั้น
ไปอยู่แขวงเมืองใหม่เมืองจันแลบ้าง ได้รับให้ข้าหลวงกรมการ
เพิ่มเติมกวดขันจับเอาผู้ร้ายทุกคำบล แต่เดือน ๑๑ นั้น
เป็นเหตุกาลระดูฝน น้ำมากท่วมบ้านท่วมทางแลหนทาง
เหลือกำลังข้าหลวงกรมการจะไปมาเดือน ๑๒ สิ้นเหตุกาลฝน
น้ำลด ข้าหลวงกรมการเที่ยวอ้างสะกัดจับผู้ร้ายได้ลดลง
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับข้าหลวงกรมการ เพิ่มเติมไปทุกเมือง
ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอนุชิตชาญภูไชย พระยากระลาโหม
ราชเสนา ขอขอบคุณพระเดชพระคุณ สืบจับข้าผู้ร้ายให้
แข็งแรง โจรผู้ร้ายก็คงจะเบาบางลงได้ที่เมืองตากตามลำแม่น้ำ
แลทางพรมแดนเมืองกำแพงเพชร เมืองเถิน เมืองสวรรคโลกย์
เมืองศุโขไทย โจรผู้ร้ายที่เคยปล้นข้านี้เรือนเรือกเวียนราษฎร
ไปมาค้าขายทางบกทางน้ำ แลลักช้างมักได้กะบือก็จะสงบลงกว่า
แต่ก่อน ลูกค้าพ่อนชื่นไปมาค้าขาย ทางบกทางเรือ
แลทางกว้วน ทั้งกลางวันกลางคืน ก็จะเดินสดวกโดยปรกติ
ไม่มีโจรแลผู้ร้ายประทุษร้าย ถ้าแลข้าหลวงกรมการที่ไปสืบจับ
ข้าผู้ร้าย ได้อีกมากน้อยเท่าใดได้ความประการใดจะบอกมา
ให้ทราบต่อภายหลัง ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด บอกมา
ณวันอาทิตย เดือนสิบสอง แรมหกค่ำ ปีระกาศก ๑๒

ข่าวตาย

◎ พระพี่เลี้ยงเจ้า เป็นบุตรพระยาสุเรนทรเมือง ป่วยมาแต่ณวัน
เดือนสิบสองแรมแปดค่ำ ปีระกาศก ให้สะท้านร้อน
สะท้านหนาว มาจนถึงณวันศุกร เดือนอ้าย ขึ้นสามค่ำ อาการ
ให้ขัดลั่นเวลาเช้าไปจนเวลาเที่ยง ลางวันให้ขัดเวลาเที่ยง
ไปจนเวลาพลบ รับประทานอาหารได้น้อยละถ้วยฝาขนาดน้อย
ได้หาหมอชะเลยศักมากู ว่าเป็นไข้จับ หมอชะเลยศักได้
ประกอบยาให้รับประทาน อาการที่จับนั้นคลายขึ้น
ครั้นณวันพฤหัศบดี เดือนอ้าย แรมค่ำหนึ่ง ให้ไปอุจจาระ
วันละ ๔ ครั้ง ๑๐ ครั้ง บวมหน้า บวมมือ บวมเท้า
ให้พองไม่ได้สติ รับประทานอาหารได้น้อยละถ้วยจอ ป่วยมา
ได้เดือนหนึ่งกับสองวัน ครั้นณวันศุกร เดือนอ้าย ขึ้นเก้าค่ำ
เวลาบ่ายสองโมงเสศสิ้นชีพิตักษัย อายุ ๓๓ ปี พระราชทาน
เพลิงศพแล้ว

◎ ท่านผู้หญิงพลอยบุตรพระยาโชฎึกทองจีน เป็นภรรยาพระยา
กระสาปน์กิจโกศลธารวางโรงกระสาปน์สิทธิการ ป่วยมีอาการ
ไอและเจ็บในอกมาตั้งแต่ณวันเดือน ๑๐ บีรกาบญชกก หมอ
แกมเบยมารักษาว่าเป็นฝีที่ปอด ตรงน่าอกข้างซ้ายหน้าราวถันข้าง
หมอแกมเบยได้รักษามาจนเดือน ๑๒ ได้ ๓ เดือน โรคนั้น
ค่อยบันเทาคลายบ้างหนักบ้าง จึงให้หาหลวงรัตนเภษัชมากู
ว่าโรคนี้หาเป็นฝีข้างในไม่ จึงให้รับรักษามาตั้งแต่เดือนอ้าย
เดือนยี่ เดือนสาม ได้ ๓ เดือน โรคที่ไอนั้นก็ไม่คลายจึงให้หา
อุนสิกวิพรมมากูว่าไม่เป็นฝี จึงรับรักษามาตั้งแต่เดือน ๔
มาถึงเดือน ๕ ปีระกาศก โรคที่ไอนั้นก็ไม่หายก็หนัก จึงให้
หาอุนประเสริฐหมอในพระบวรราชวังมากู ก็หนักว่าไม่เป็นฝี
เป็นโรคเสลาคาน ก็จะรับรักษาได้ จึงบอกอุนประเสริฐ

๑๐ ซึ่งให้รักษาให้หาย ขุนประเสริฐได้รับรักษามาประมาณเดือน ๑ โรคนั้นก็ประลังอยู่ไม่หายขึ้นหนึ่ง ครั้นณวันเดือน ๖ หมอแขกที่อยู่ฝ่ายบ้านเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์มาดูก็รับรักษาจะให้หาย เหมคุณยาใน ๑๐ วัน ครั้นให้รักษาไปได้สัก ๙ วันโรคนั้นมาจำเริญ ได้หิวข่อนนอนไม่หลับเปนกำลัง จึงไม่ได้ให้หมอแขกรักษาต่อไป จะหาหมอที่เข้าในยาเลยรักษาก็ไม่มี จึงได้เชิญยาที่บ้านซึ่งได้เคยรักษานี้ เปนต่างในชักให้มีมหดเข้าไปเกือบจะตายก็ยังรักษาหายไปได้ จึงให้ยาขนานนี้กินเข้าไป โรคนั้นก็ค่อยบันเทาลงไปทุกวัน อาหารก็กินได้มากค่อยชื้นมีกำลังเหมือนจะตาย ไปไหนก็เดินไปได้ไกล ๆ ครั้นถึงณวันเดือน ๙ อุตราสาท ภรรยาพระปริชลคลอดบุตรไปเยี่ยมอดนอนอยู่ ๙ ทุ่ม โรคนั้นก็กลับกำเริบมากขึ้น ยาที่เคยกินค่อยยังชั่วนั้น กินเข้าไปก็ไม่ชอบ หาหมอชะเลยลักมารักษาอีกหลายคนก็ไม่หาย โรคนั้นก็หนักลงไป ครั้นณวันเดือน ๑๒ แรม ๕ ค่ำ จึงมาไปเยี่ยงตากลมพัด ถึงณวันเดือน ๑๒ แรม ๙ ค่ำ กลับมาบ้าน [illegible] ครั้นถึงณวัน เดือนอ้าย แรม ๑๔ ค่ำ ปีระกาศก โรคนั้นก็กลับกำเริบมากขึ้น ตั้งเหนื่อยหอบเปนกำลัง ถ้วนเทศกุฎุมกมีความรัฐมเปนระดูธรรม ครั้นถึงณวัน [illegible] เดือนอ้าย แรมสิบเอดค่ำ ปีระกาศก เวลาย่ำค่ำ มีอาการให้รักษาแลกลับไปเปนต้น [illegible] คำพยัญชีวิยภูตอรรถ [illegible] สิ้นชีพิสาทะประสาทะชนุ ๑ ปี [illegible] ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า [illegible] ใส่ศกเปนยศ ด้วยได้ทำราชการที่ [illegible] ท่านผู้หญิงพลอยคนนี้มีบุตร ๙ คน เปนผู้หญิงพระยาปรีชาคณาการคน ๑ นั้นตายเสีย เปนผู้ชายจะขอพระราชทานชื่อคนหนึ่งนั้นตายเสีย จึงถึงเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ ยังผู้หญิงเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์คน ๑ นั้นตาย เปนผู้หลวงพิมลจักรภัณฑ์ แล้วยังผู้หญิงหลวงพิมลจักรภัณฑ์อีกคนหนึ่งยังอยู่ แล้วมียังจะขอหลวงพิมลจักรภัณฑ์เปนสุดท้องอีกคนหนึ่งนั้นตาย รวมกันเปนผู้หญิง ๓ คน ๆลย ๕ คน ตาย ๔ คน ยังอยู่ ๔ คน ๚ะ

◎ ท่านผู้หญิงบุญนาก ในภรรยาพระยาอนุรักษราชมณเฑียร ได้รับพระราชทานที่บหมาดก้าใหล่ทะเล ตราจุลจอมเกล้าในแผ่นดินปัจจุบันนี้ ครั้นเดือนสามปีกาเอญศก ท่านผู้หญิงบุญนากป่วยให้ตกโลหิต เหนื่อยเมื่อยเปนกำลัง รับประทานอาหารได้แต่ถ้วยฝาขนาดกลาง ให้หาหมอชะเลยลักมาดูว่าเปนวรรณโรคภายใน หมอชะเลยลักประกอบยาให้รับประทานอาการทรงอยู่แล้วกลับชุกไป ครั้นถึงณวันเดือนเก้าปีระกาศก อาการให้ยอมหน้าบวมเมื่อยบวมท้าว ไข้อุจาระวันละ ๓ ครั้ง ๔ ครั้งอาการให้ยิ่งนอนไม่ใคร่หลับ รับประทานอาหารได้แต่ถ้วยชา ป่วยมาได้ ๑๑ เดือนณวันเดือนสิบสองแรมเก้าค่ำปีระกาศก อาการให้เมื่อยหนื่อยหอบเปนกำลัง เวลาบ่าย ๕ โมงเสศถึงอนิศยกรรม อายุได้ ๕๔ ปี พระราชทานเงินทองถวายให้ใส่ศพเปนเกียรติยศ ๚ะ

ยอดราคาหนังสือต่าง ๆ หนังสือสอนเด็ก ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้พิมพ์ขึ้นใหม่

◎ มูลบทบรรพึง	ราคา	เล่มละกึ่งตำลึง
◎ วาหนิติปกรณ์	ราคา	เล่มละบาท
◎ อักษรประโยค	ราคา	เล่มละบาท
◎ สังโยคพิธาน ไพธน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามหนังสือรวมเปนเล่มเดียว	ราคา	เล่มละกึ่งตำลึง
ถ้าสั่งเล่มหนึ่งระคนเปนเล่มใหญ่	ราคา	เล่มละหกบาท
◎ นิติสารสาธกเล่ม ๑	ราคา	เล่มละบาท
◎ นิติสารสาธกเล่ม ๒	ราคา	เล่มละบาท

หนังสือสอนต่าง ๆ

◎ กลสังคีตเลขัญญะราชาภิเศก	ราคา	เล่มละสิบาท
◎ ราชนีติ	ราคา	เล่มละบาท
◎ พงษาวดารเหนือ	ราคา	เล่มละบาท
◎ พงษาวดารมอญ	ราคา	เล่มละบาท
◎ พงษาวดารเขมร	ราคา	เล่มละบาท
◎ ยีสาปกรณ์ มีนิทานต่าง ๆ	ราคา	เล่มละบาท
◎ ยักษีปกรณ์ แลนารายน์สิบปาง	ราคา	เล่มละบาท

ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังเถญ ๚ะ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๓๒๐ วันอาทิตย เดือน ๒ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีขฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๓๖

รีโปร์ตรายงานศาลรับสั่งชำระความ

กรมพระนครบาลทูลเกล้า ๆ ถวายเจ็ดวันครั้งหนึ่ง

๑ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ที่มีชื่อในท้ายหนังสือนี้ ซึ่งเป็นกรมมิกติศาลการศาลรับสั่ง ได้พิภากษาคดีกระทรวงกรมพระนครบาล ซอพระราชทานฟ้องเกล้าถวายคำนับบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าลอองธุลีพระบาท . ด้วยข้าพระพุทธเจ้ายื่นยกสายยแต่ก่อน ๑๔ ครั้ง ความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ ความพ้องศาลหลวงประทับ ๙ ยื่นเรื่องราว หัวเมืองยกส่ง ๗๕ รวม ๔๓ ยื่นสารบบศาลกองตระเวนรวา ความร้องถวายฎีกา ๕๐ รวม ๑๓๓ เรื่อง รวม ๕๐๔ เรื่องตั้งแต่วันๆ เดือนสิบเอ็ดแรมค่ำหนึ่งมาจนถึงวันๆ เดือนสิบเอ็ดแรมเจ็ดค่ำปีขฉศก มีความหัวเมืองยกส่งยื่นเรื่องราวใหม่ หัวเมืองยกส่งหมื่นวิสูทอักษร นายเวรกรมท่า หมายส่งความเมืองพนัดนิคม นายเกลื่องไวยย์กล่าวโทษขุนแผ้ว นายด้วง นายแจกอำแดงเม้าว่าเป็นสาเหตุกัน แล้วมีคนดีนายทัดตาย นายด้วงนายแจกให้การว่า ขุนแผ้วอำแดงเม้ารู้รักตัวคนดี นายทัดตาย ๑ ร้องถวายฎีกา กรมหมื่นเจริญผลทำฎีกาทูลกล้า ๆ ถวายว่า มีผู้ร้ายเอาไฟจุดหลังคาโรงไว้ทรัพย์สิ่งของริมกำแพงวังกรมหมื่นภูวไนย ด้านเหนืออ้ายผู้ร้ายลอบเอาทรัพย์สิ่งของผ้าพรรณนุ่งห่มไปหลายสิ่ง ๑ รวม ๒ เรื่องหนึ่งนายทานไวยย์ กล่าวโทษนายเทียมมพยาลอ้ายพิมทาษว่า มาปลูกโรงอยู่ในสวนหาได้ทำหนังสือสัญญาไม่ ๑ เรื่อง ๑ นายเอี่ยมไวยย์กล่าวโทษนายเผื่อนนายพิมกับพวกสองคนว่า ชกต่อยฟันแทงบุตรนายเอี่ยมแล้วแย่งชิงเอาเงินตราห้าตำลึง ของบุตรนายเอี่ยมไป ๑ รวม ๒ เรื่อง รวม ๔ เรื่องรวมทั้งความหัวเมืองยกส่งแลยื่นเรื่องราวเก่าใหม่เป็นความ ๑๓๗ เรื่องข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณาตั้งแต่วันๆ เดือนสิบเอ็ดแรมค่ำหนึ่งปีขฉศก มาจนถึงวันๆ เดือนสิบเอ็ดแรมเจ็ดค่ำ ปีขฉศก ระ ๑ พระยากระสาปน์กิจโกศล ให้ขุนศรีอาญาราชกำกับศาลขุนกลางพิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบจีนจันไวยย์ นายเลกหมายพระยาเกษตร นายเงินอ้ายพุกจำเลย หาว่าอ้ายพุกยืมคนหลกมีคมแทงจีนจัน มีบาดแผลสาหัสแห่งเดียว แย่งชิงเอาเงินไปตระลาการเปรียบเทียบ ให้นายเลกเสียเงินตรา ๑๐ ตำลึงแทนอ้ายพุกความเลิกแล้วกัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบจีนชับไวยย์นายห่วงจำเลย หาว่านายห่วงขุดเอาอำแดงชับไปว่าเป็นนี่ทรัพย์สิ่งของ สารกรมธรรม์ค่าตัวอีแสงหาย มาจำนำไว้กับนายห่วง เป็นเงินตราสองชั่ง อำแดงชับหาทำหนังสือจำนำให้ไม่ ตระลาการเปรียบเทียบไวยย์จันลอยแล้วกัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบนายพูนไวยย์ นายพินอ้ายเงินจำเลย หาว่าลักหมากในสวนตระลาการเปรียบเทียบให้จันลอยใช้

ทูลให้โรทย์สามคำลึงความแล้วกัน ๑ รวม ๓ เรื่อง พระยามหามนตรีได้ถวายกับศาลหลวงจำเนียงลิขาราณาความใหม่ ตระลาการเปรียบเทียบพ้องศาลหลวงความใหม่ ขำแดงบัวโรทย์ ขำแดงสายจำเลย หาว่านายเดชชื่อเรียกลอยไปนายเดชว่าได้ให้เงินกับโรทย์แล้วโรทย์ว่ายังไม่ได้ให้ ตระลาการเปรียบเทียบโรทย์จำเลยยอมเสียแล้วกัน ๑ เรื่อง รวมได้พิจารณาแล้วไปความเก่า ๓ ความใหม่ ๑ รวม ๔ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไปเป็นความ ๑๕๓ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาล ๒๔๔ เรื่องพ้องศาลหลวงประทับ ๖ ความยังเรื่องราวหัวเมืองบอกส่ง ๖๕ รวม ๗๑ ขึ้นสารบบศาลกองตระเวน ขวาความร้องถวายฎีกา ๔๕ รวม ๑๑๖ เรื่องรวม ๓๖๐ เรื่อง ควรมิควรแลวแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ฉะเกฉะ ฯ

◎ พระยาศรีสิงหนาท ผู้ว่าราชการแทนเชนเมน ฯ

◎ พระยามหามนตรี ฯ

◎ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ฯ

◎ พระพิเรนทรเทพย์ ฯ

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ๑ ว่าด้วยเรื่องเสรฐีขายแมว

◎ มีพระบรมราชโองการ มารพระยัมพูทวีสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่พระราชวงษานุวงษ แลข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายใน แลราษฎรในกรุงแลหัวเมืองให้ทราบทั่วกันว่า เสรฐีขายแมวซึ่งเป็นที่ขุนพินิตโวหาร เป็นคนมั่งมีก็จริงแต่เป็นคนโกง เจ้าสำนวนเจ้าถ้อยหมอความ ในหลวงจับสำนวนได้ชัดเหนเป็นแน่ว่าเป็นคนโกงแท้ ไม่ซื่อสัตย์ ไม่มีความเมตตาปรานีแก่ราษฎร คือคนนี้ที่ทายจะส่งเงินก็ไม่รับเงิน เถียงว่าน่าไร่น่านา ท้าน้ำจะเอาปลา ท้าฝายจะเอาข้าว ถ้าเดือน ๔ เดือน ๕ หลบตัวเสีย เดือนอื่นไป ๑๐ เดือน ๑๑ เดือน ว่าน่านาเสียไม่รับเงินถึงสามปี ทายร้องทุกข์ส่งเงินยังโรงศาล . ก็ปะลมปะเลกับขุนศาลไม่รับเงิน ถึง ๓ ปี ๔ ปีครึ่ง คนอื่น ๆ เขาก็ร้องทุกข์อยู่มาก กล่าวโทษเสรฐีขายแมวคนนี้แต่เพราะมั่งมีตระลาการทุกศาลก็วุ่นไป แล้วมักเข้าจ้านจ้านายเข้าขุนนาง มีผู้ถือท้ายถือหาง มีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศเจ้านายข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายใน อย่าให้ใครคบเข้าถือท้ายถือหาง ถ้าใครจืนคบระไม่ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยง ฯ

อนึ่งจีนทองเชือกบุตรในขุนเลี้ยงนายอากรเตาสุรา แลนายอากรสมพักชมเมืองสมุทสงครามแต่ก่อน ได้มีรูปกองยิดาไว้มาก ญาติพี่น้องเขาหามรูปถึงสามพันชั่ง ถือเอาเรื่องหนึ่งจีนที่เข้าส่วนทำอากรด้วย พ้องว่าจีนทองเชือกกันเอาส่วนกำไรอากรแลภาษีไว้เป็นเงินพันชั่งเสศ จีนทองเชือกสู้ความแพ้โรทย์ถึง ๔ ศาลแล้ว ก็ยังถวายฎีการ่ำไปไม่หยุด ได้โปรดให้พระยาโชฎึกราชเสรฐี พระยาพิพิธโภไคยสวริยจำระแล้ว พระยาโชฎึกราชเสรฐี พระยาพิพิธโภไคยสวริยได้รวบรวม คำหาคำให้การคำพยานทั้งสามศาล แลยาญชีแลฎีกาทั้งสามฉบับไปพิจารณาเลียดแล้ว ได้ตัดสินให้เสียเงิน ให้แก่จีนผู้เข้าส่วนเพียงสี่ร้อยชั่งเสศ จีนทองเชือกได้ว่ากว่าห้าร้อยชั่ง คำตัดสินนั้นได้ถวายทรงประทับให้เป็นเสรจแล้ว แต่จีนทองเชือกไม่ยอมเที่ยวหาคนทำฎีกาโกงร้องร่ำไปไม่หยุด แลมีนายน่าเข้าถือท้ายถือหาง นำฎีกาเข้าถวายร่ำไปความเรื่องนี้ทรงพระสันนิฐาน ทรวบอัทยาไสยจีนทองเชือกแล้ว คนเข้าสำนวนได้สินบนสินจ้าง ก็แต่งเรื่องราวให้ร่ำไป กล่าวโทษขุนศาลตระลาการเลกน้อยเสมียนผู้คุม ผู้ถือเข้าถือท้ายถือหางได้ของกำนันได้สินบนจีนทองเชือกก็ช่วยว่าวุ่นไป มีพระบรมราชโองการห้ามอย่าให้ใครคบจีนทองเชือก . ถ้าใครแต่งสำนวนเค้น ๆ ผิด ๆ ให้ แลใครภายอ่านเรื่องราวมาถวาย จะเร่งเอาตัวผู้แต่งสำนวนทำโทษความเรื่องนี้แพ้แล้ว ใครอย่าอามาว่าอีกเลย จึก จึก จึก ใครถือท้ายถือหางเสรฐีขายแมวก็ดี จีนทองเชือกก็ดี ผู้นั้นจะมีกิริยานปนที่หนว่าแหนแก่เลกแก่น้อย เปนของกำนันแลสินบน ประกาศมาให้ข้าราชการรู้ทั่วกัน ณวันเสาร์ ขึ้นค่ำหนึ่ง เดือนหก ปีกาเอกนพศก จุลศักราช ๑๒๔๙ ตรุเปนวันที่ ๕๘๓๒ ในราชการปีศยุบันนี้ ฯ

ว่าด้วยอำแดงเหมือนถวายฎีกา

◎ มีพระบรมราชโองการมารพระยัมพูทวีสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ลูกขุนตระลาการโรงศาล แลราษฎรในกรุงแลหัวเมืองให้ทราบทั่วกันว่า เมื่อวันอาทิตย์เดือนอ้ายแรมเจ็ดค่ำปีฉลูสัปตศก เสดจออกน่าพระที่นั่งสุทไธยสวริย มีหญิงสาว

ต้นหนึ่งทำเรื่องราวฎีกามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ความในฎีกาว่า ข้าพระพุทธเจ้าอำแดงแหมือนเป็นบุตรอำแดงเกต อำแดงนุ่ม อายุข้าพระพุทธเจ้าได้ ๒๑ ปี ตั้งบ้านเรือนอยู่ในแขวงเมืองนนทบุรี มีความทุกข์ร้อน ขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย ถวายเรื่องราวให้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท พระราชธรรมนูญเป็นล้นเกล้า ฯ เดิมข้าพระพุทธเจ้ากับนายวิดวัดใกล้เป็นคู่กัน บิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าหารู้ไม่ ครั้นอยู่มาณเดือน ๔ ปีชวดสัปตศก นายฎีให้เถ้าแก่มาขอข้าพระพุทธเจ้าแต่บิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า บิดามารดาก็ยอมให้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นภรรยานายฎี ข้าพระพุทธเจ้ารู้ความว่าบิดามารดาจะยกข้าพระพุทธเจ้าให้เป็นภรรยานายฎีข้าพระพุทธเจ้าไม่ยอม บิดามารดาโกรธด่าว่าทุบตีข้าพระพุทธเจ้า ครั้นเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ปีวอกสัปตศก เวลาพลบค่ำ บิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าให้นายฎีอุ้มตัวข้าพระพุทธเจ้าไปที่บ้านเรือนนายฎี ๆ ให้ข้าพระพุทธเจ้าเข้าไปในห้องเรือน ข้าพระพุทธเจ้าไม่ไป ข้าพระพุทธเจ้าก็นั่งอยู่ที่ชานเรือนนายฎีจนรุ่งขึ้นเวลาเช้า ชายหญิงชาวบ้านได้รู้เห็นเป็นอันมาก แล้วข้าพระพุทธเจ้าก็กลับมาบ้านเรือนบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า บิดามารดาก็ด่าว่าทุบตีข้าพระพุทธเจ้าอีก จะให้ข้าพระพุทธเจ้ายอมเป็นภรรยานายฎีให้จงได้ แล้วบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าให้นายฎีอุ้มตัวข้าพระพุทธเจ้าไปที่บ้านเรือนนายฎีอีกครั้งหนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าก็หาได้ขึ้นไปบนเรือนนายฎีไม่ แล้วข้าพระพุทธเจ้ากลับมาบ้านเรือนบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า บิดามารดาโกรธด่าว่าตุบตีข้าพระพุทธเจ้า แล้วว่าถ้าข้าพระพุทธเจ้าไม่ยอมเป็นภรรยานายฎีจะเอาปืนยิงข้าพระพุทธเจ้าให้ตาย ข้าพระพุทธเจ้ากลัวก็หนีไปหานายวิดผู้เดียวข้าพระพุทธเจ้า ได้สองวันสามวัน บิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าส่งผู้มีชื่อให้ยกนายวิด ให้อายกอกไม้รูปเทียนมาขอมาบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า นายวิดก็ให้ผู้มีชื่อถ้าแก่เอากอกไม้รูปเทียน มาขอมาบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า บิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าจึงมาถ้าแก่เอากอกไม้รูปเทียนไปที่บ้านกำนัน ในเวลานั้นนายฎีไปคอยอยู่ที่บ้านกำนัน นายฎีจึงขายตัวถ้าแก่ไว้แก่กำนัน ครั้นเดือนยี่ขึ้นสองค่ำ ปีวอกสัปตศก นายฎีกลับพี่องกล่าวโทษนายวิดกับบิดามารดานายวิดกับผู้มีชื่อถ้าแก่ ๒ คน • ความมีแจ้งอยู่ในฟ้องนายฎีนั้นแล้ว พระนนทบุรีแลกรมการเกณฑ์ตัวนายวิดกับบิดามารดานายวิด กับผู้มีชื่อถ้าแก่ ๒ คนมาแล้ว บังคับให้นายวิดส่งตัวข้าพระพุทธเจ้า นายวิดก็ส่งตัวข้าพระพุทธเจ้าให้ตระลาการนายวิดกับบิดามารดานายวิดแลผู้มีชื่อถ้าแก่ ๒ คน ก็เป็นคู่สู้ความกับนายฎี แต่ตัวข้าพระพุทธเจ้าได้ ให้การไว้ต่อตระลาการเป็นความสัตย์ความจริง ข้าพระพุทธเจ้าหาได้เป็นภรรยานายฎีไม่แจ้งอยู่ในคำให้การนั้นแล้ว นายฎีมีมหาดมงคุมตัวข้าพระพุทธเจ้ากักขังไว้ แล้วมารดาข้าพระพุทธเจ้าก็มาด่าว่าตูบตี จะให้ข้าพระพุทธเจ้ายอมเป็นภรรยานายฎีให้จงได้ ข้าพระพุทธเจ้าไม่ยอม ข้าพระพุทธเจ้าเดือดร้อนต่างๆ เหลือทนได้ความทุกข์ร้อนนัก ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้หนีมาทำฎีกาทูลเกล้า ฯ ถวาย พระราชธรรมนูญเป็นล้นเกล้า ฯ ข้าพระพุทธเจ้าไม่ยอมเป็นภรรยานายฎี ข้าพระพุทธเจ้าสมัครเป็นภรรยานายวิดผู้เดียว ขอข้าพระพุทธเจ้าต่อไปอย่าให้มีปากเกล้า ฯ เป็นที่พึ่งควรมิควรแล้วแต่พระบรมราชวินิจฉัยเกล้า ฯ ขอเดชะ ฯ ฎีกานี้ทรงแล้ว จึงทรงพระราชดำริสลักหลังฎีกาลงว่า ถ้าความเรื่องที่กล่าวในฎีกานี้ ไม่ผิดไกลจากการที่เป็นจริงนัก ให้มีพราหมณ์กับนายวิดมอญมหาดเล็ก ขึ้นไปจัดการ

ตัดสินให้หญิงผู้ร้องฎีกา ตกเป็นภรรยาชายผู้เติมค่าสมัค เพราะหญิงนั้นอายุก็มากถึง ๒๐ ปีแล้ว ควรจะเลือกหาผัวตามชอบใจตัวได้ แต่ให้ชายผู้เติมเสียเบี้ยละเมิดให้บิดามารดาหญิงชั่งหนึ่ง ให้ชายผู้ได้หญิงนั้น ด้วยบิดามารดายอมยกให้สิบตำลึง รวมเป็นเงินสามสิบตำลึง ค่าฤชาธรรมเนียมให้ชายผู้เติมเสียแทนบิดามารดาหญิง แลชายนี้ว่าเป็นเจ้าของหญิงนั้นด้วย ให้ความเป็นเลิกแล้วแก่กันทั้งสองเรื่อง แต่ถ้าความแปลกประหลาดนอกจากที่ว่าในฎีกานี้ จะต้องตัดสินตามลักสองอย่าง คือถ้าบิดามารดายอมยกให้บุตรหญิงของตัวไปแก่ชายที่มาขอ แล้วยอมให้เขาอุดค่าบุตรหญิงของตัวถึงสองครั้งนั้น แปลกหูอยู่เป็นที่แคลงว่า บิดามารดาจะทำหนังสือขายบุตรหญิงของตัวไปแก่ชายนั้นกระมัง จึงต้องยอมให้เขาอุด ถ้าการเป็นดังนี้ ให้ตัดสินว่าบิดามารดาไม่ได้เป็นเจ้าของบุตรชายบุตรหญิง ดังหนึ่งคนเป็นเจ้าของโคกระบือช้างม้า จะตั้งราคาขายตามชอบใจได้ฤๅถึงนายเงินเป็นเจ้าของทาษที่มีค่าตัว จนจะลงขายทาษนั้นตามค่าตัวเต็มได้ เมื่อบิดามารดายากจนจะขายบุตร ต่อบุตรยอมให้ขายจึงขายได้ ถ้าไม่ยอมให้ขายก็ขายไม่ได้ ฤๅยอมให้ขายถ้าบุตรยอมรับนี่ค่าตัวเพียงเท่าไร ก็ขายได้แต่เพียงเท่านั้น กฎหมายเก่าอย่างไรมิได้ไปจากอย่างนี้อย่าเลย เพราะฉนั้นในความเรื่องนี้ ถ้าบิดามารดาเอาชื่อหญิงนั้นไปขายให้แก่ชายที่มาอุดเท่าไร ก็ให้บิดามารดาใช้เงินแก่ชาย อย่าให้ชายผู้เติมแลตัวหญิงต้องใช้ เพราะเหตุว่าตัวหญิงไม่ยอมให้ขาย แลหญิงนั้นเมื่อหนีบิดามารดาตามชายผู้ไป ถ้าเอาเงินทองสิ่งของ ๆ บิดามารดาติดตัวไปด้วย ถ้าบิดามารดาไม่ยอมให้ ก็ให้รีบคืนให้วันนี้ไว้แต่ผ้านุ่งห่ม แลเบี้ยเงินฤๅสิ่งของราคาสักสามตำลึง ให้บิดามารดาลดให้หญิง เพื่อจะเป็นสะเบียงเลี้ยงตัวอยู่สักเดือนหนึ่งสองเดือน กว่าจะมีที่ทำมาหากินกับชายที่ตัวหญิงนั้นยอมเป็นเมียเขา ความวิวาทอย่าได้ฟ้องเถ้าแก่ให้ลุกลี้ลุกลนให้หมด ตามลัทธิผู้ชายในบ้านในเมืองทุกวันนี้ ถือใจถือว่าหญิงคนใดชายได้ล่วงเข้าไปในที่อันจับต้องถึงตัวแล้ว ถึงถือใจถือตัวว่าเป็นเจ้าผัวตัวความถึงว่าอย่างนั้น ผู้ตัดสินก็ว่าอย่างนั้น แล้วตัดสินให้ผัวเป็นเจ้าของ แลให้เมียเป็นดังสัตว์เดียรฉาน เพราะลักษณอย่างนั้นแลจึงได้ตัดสินในเวลาหนึ่ง ให้ลักกฎหมายเก่าว่าหญิงอย่าชายอย่าได้นั้นให้ยาเสีย แต่เมื่อพิเคราะห์ดูที่ว่าอย่างนั้น มิดยุติธรรมไป หญิงจะอย่าชายก็อย่าได้ตามกฎหมายนั้น ต้องยุติธรรมอยู่ให้ถามเป็นประมาณ ความเรื่องนี้ถึงเปรียบเทียบพิจารณาว่าเป็นเมียว่าไม่ได้เป็นเมียให้ยากเสีย เอาแต่ตามใจหญิงที่สมัคไม่สมัคเป็นประมาณ หญิงใดมีชายมาขอบิดามารดายกให้ด้วยยอมแล้วไปอยู่ด้วยกัน มีสัจจ์เหนด้วยกันมาก ว่นชาสองคนเป็นผัวเมียกัน ร่วมสุขทุกข์ทุนรอนเกี่ยวกันอยู่นานหลายวันหลายเดือน ประจักษแจ้งแก่คนรอบบ้านรอบเมือง ไม่มีใครขัดใครเถียง จึงควรตัดสินว่าเป็นผัวเมียกัน ในความเรื่องนี้จะให้เป็นถึงอย่างนั้น จะไม่ได้ จึงต้องให้เป็นไปตามใจหญิงสมัค ความคล้ายกับอย่างเรื่องนี้แต่ก่อนก็เคยตัดสินมาแต่ก่อนมีผู้มาซื้อภาบุตรหญิงไปขายไว้ แก่พระยาสีหราชฤทธิโกษาธิบดีหลวงเสนาภักดี แต่หญิงนั้นยังเป็นเด็ก ครั้นหญิงนั้นเจริญเป็นสาว หลวงเสนาภักดีสมคบเป็นภรรยา ครั้นภายหลังบิดามารดาของหญิงมาขอหญิง ให้ถอนตัวจากหลวงเสนาภักดี ไม่ยอมเป็นภรรยา จะสมัคคืนไปกับบิดามารดา หลวงเสนาภักดีก็ยอมปล่อย บิดามารดาจึงเอาเงินค่าตัวมาส่งหลวงเสนาภักดีแล้วรับตัวหญิงไปไว้ ไม่ช้า ก็ไปบอกขายให้ผู้อื่นยอมยกหญิงนั้นให้เป็นภรรยาผู้อื่น หญิงนั้นไม่สมัคมาร้องทุกข์ จะขอกลับคืนมาเป็นภรรยาหลวงเสนาภักดี ๆ ก็ยอมใช้เงินแรงกว่าค่าตัวเดิม แต่ยังน้อยกว่าจำนวนเงินที่บิดามารดาขืนใจบุตรไปขายให้ผู้อื่น ความเรื่องนี้ก็ได้ โปรดตัดสินให้ตามใจหญิง แลหลวงเสนาภักดียอมไม่ให้ตามใจบิดามารดา แลชายซึ่งจะเข้ามาเป็นเจ้าของใหม่ ความสองเรื่องนี้โปรดตัดสินให้ตามใจหญิง แลชายที่รักใคร่กันไม่ตามใจบิดามารดา ชรอยคนบางจำพวกที่มีคดีของตัว ที่ตัวสำคัญว่าคล้ายกับความสองเรื่องนี้ แต่ได้ถูกตัดสินไปอย่างอื่นแต่ก่อนแล้ว จะว่าจะย่นฤๅจะคิดว่าทรงตัดสินความต่าง ๆ ครั้งก่อนก็ไม่เหมือนกันการนั้นทรงพระราชดำริห์ทราบแล้ว ว่าคงมีผู้ว่าอย่างนี้จะคิดอย่างนั้น ขอให้ผู้สังเกตคดีถือยความพิจารณาดูให้ลึกซึ้ง ซึ่งทรงตัดสินต่าง ๆ

ไปนั้น ตามบันดาศักดิ์ชาติกระกูลของหญิงและชาย และเกี่ยวข้องในที่สูงที่ต่ำนี้ที่กำหนดผิดกันอยู่ จึงทรงพิจารณาเห็นยักเยื้องไป ชักเรื่องเทียบให้เห็นว่าแต่ก่อนนี้ ไปนายไทยมหาดเล็ก ขึ้นแต่ก่อนเป็นนายของชีค บัดนี้เป็นขุนนครเขตรเกษมครึ่งของปลัดกรมกองตระเวนขวา แต่งเกี้ยวแก่ไปขอทรัพย์บุตรพระยาเทพวรชุนเป็นภรรยา ได้ปลูกหอปลูกเรือนอยู่ด้วยกัน แล้วได้ให้ทาสสมัครสิบนาก ภาทรัพย์สรรยาเข้าเฝ้าทูลของอุลีพระบาทข้างใน . ได้พระราชทานเงินตราให้ทรัพย์เมื่อเวลาเข้าไปเฝ้าบ้าง ครั้นภายหลังทรัพย์กับนายของชีคโกรธเคืองขุ่นเคืองกัน นายของชีคมาอยู่บ้านเดิม ไปมาหาสู่ทรัพย์แต่ห่าง ๆ ภายหลังทรัพย์มีชู้ คือพันสรสิทธิ์ขึ้นในกรมพระคำรวจ แลเมื่อพระยาเทพวรชุนไม่ได้อยู่บ้าน ไปราชการณเมืองนครศรีธรรมราช นายของชีคไปหาทรัพย์จับได้พันสรสิทธิ์ชายชู้ในที่นอนเถียงไม่ได้ นายของชีคหนำซ้ำทรัพย์เคยได้เฝ้าทูลของอุลีพระบาททรงรู้จักอยู่ จึงนำความนั้นกราบทูลพระกรุณา จึงมีพระบรมราชโองการ ให้ลูกขุนปรับชายชู้ตามศักดิ์นา นายของชีคเสร็จแล้ว หญิงสมัครจะไปอยู่กับชาย ๆ ก็สมัครจะรับไป เพราะได้เสียเบี้ยปรับมากแล้ว มีพระบรมราชโองการตำรัสว่า ทรัพย์เป็นบุตรขุนนางมีบันดาศักดิ์ ไม่เป็นหญิงบุตรบิดามารดาสามัญเสมอราษฎร จะไปรดให้เป็นไปตามใจทรัพย์และชายชู้ของทรัพย์ไม่ได้ พระยาเทพวรชุนบิดาของทรัพย์ก็ไปว่าราชการอยู่ไกล ภายหลังเกิดความเรื่องนี้ขึ้น พระยาเทพวรชุนจะว่าอย่างไรก็ยังไม่ทราบ จึงโปรดให้หาตัวนายพิสาลหุ้นเพรในพระบวรราชวัง และบุตรพระยาเทพวรชุนที่เป็นมหาดเล็กหลายนายมาแล้ว มีพระบรมราชโองการตำรัสถามว่าทรัพย์บุตรพระยาเทพวรชุน นอกใจนายของชีคผู้ล่วงยอมให้พันสรสิทธิ์ชู้ชู้ จนนายของชีคผู้ล่วงจับได้ บัดนี้ชายชู้ก็เสียเบี้ยปรับเสร็จแล้ว ตัวทรัพย์สมัครจะไปอยู่กับชายชู้ญาติพี่น้องจะยอมให้ทรัพย์ไม่ ตามเห็นว่าพระยาเทพวรชุนจะยอมยกให้ชายชู้ทรัพย์ไม่ บุตรพระยาเทพวรชุนทุกนายกราบทูลพระกรุณาว่าไม่ยอม ตามใจพระยาเทพวรชุนว่าเห็นจะไม่ยอมให้ไปกับชายชู้ จึงมีพระบรมราชโองการตำรัสสั่งให้มอบตัวทรัพย์ให้นายพิสาลพี่ชายของทรัพย์ รับตัวทรัพย์ไปจำไว้ตระยะท่าพระยาเทพวรชุน การต่อไปข้างน่าสุดแต่พระยาเทพวรชุนผู้บิดาจะตั้งกฎหมายแก่ว่า ผัวเมียอย่าร้างกันแยกย้ายกันไป บุตรชายให้ได้แก่มารดา บุตรหญิงให้ได้แก่บิดา กฎหมายนี้มีพระบรมราชโองการตำรัสว่า ให้ใช้ได้แต่ในบุตรของบิดามารดาที่เป็นศักดิ์ต่ำ ถ้าว่าบุตรของบิดามารดาที่เป็นศักดิ์สูง ศักดิ์นากว่า ๔๐๐ ขึ้นไป ให้ตามใจบิดา ถ้าบิดาไม่รับเลี้ยงขับไล่บุตรเสียด้วย บุตรจึงตกเป็นของมารดา ถ้าบิดารักชาติกระกูลยศศักดิ์อยู่ ไม่ยอมให้ไปกับมารดา บุตรก็ต้องเป็นของบิดาหมด ด้วยนัยนี้ถ้าในบางทีบางคราว หญิงที่มีศักดิ์สูงระไปได้ผัวไพร่มีบุตรเกิดด้วยกันบุตรนั้นก็ต้องเป็นของมารดาฤๅของบิดา แลญาติข้างมารดาหมดตามบันดาศักดิ์ เมื่อตัดสินดังนี้ จะว่าข้างผู้ชอบใจไพร่เกินไปก็ตาม แต่เห็นว่าผู้ที่มีบันดาศักดิ์เป็นอันมากระเหนชอบด้วย ถ้าจะไม่ตัดสินอย่างนั้น จะว่าไปตามกฎหมายเก่า ก็จะเป็นที่เสียใจแก่ผู้มีบันดาศักดิ์มากนัก จักเรื่องว่ามาทั้งนี้ จะให้เห็นหลักความที่ทรงพระราชดำริห์แล้วตัดสิน อย่างความยางเรื่องกล้าย ๆ กับความที่ร้องฎีกาสองเรื่องนี้ คือผู้หญิงสมัครจะไปกับผู้ชาย ๆ ก็สมัครจะรับแต่ญาติพี่น้องของหญิง เป็นผู้มีบันดาศักดิ์สูงเขาไม่ยอมให้เลย ก็ในความเรื่องนี้ตามรูปความ ก็ควรจะทรงตัดสินให้ตามใจหญิงสมัค เหมือนกับความฎีกาสองเรื่องนี้ ท่านทั้งหลายเป็นอันมากที่ไม่ได้พิจารณาการให้ลึกซึ้ง ก็ดูเหมือนจะเห็นไปอย่างนั้นด้วย แต่เมื่อพิเคราะห์ให้ลึกซึ้งไป รวมดูการแต่หลังมาเห็นว่าหญิงในตระกูลนั้น ไม่เคยตกไปเป็นภรรยาผัวที่ต่ำศักดิ์เสมอกับชายที่หญิงนั้นรักนั้นเลย ชายตนนั้นมักใหญ่ใฝ่สูงเข้ามาเข้าไป สมคบหญิงในตระกูลสูงเช่นนั้น เป็นที่แปลกใจคนในตระกูลนั้นทั้งสิ้น ถ้าจะตัดสินให้ตามใจหญิงแล้ว คนในตระกูลนั้นทั้งสิ้น เขาคงคิดว่าผู้ครองแผ่นดินลดศักดิ์ตระกูลเขา ให้ต่ำไปเป็นตัวอย่างจะเป็นที่ให้เขาเสียใจไม่รู้หาย ถึงจะบังคับชายให้เสียเบี้ยปรับนั้นก็ให้เขาตามกฎหมาย อย่าว่าเลย ถึงจะเสียให้เขาสัก ๑๐๐ ชั่งเป็นเบี้ยปรับ เขาก็ลั่นวาจาว่าไม่ยอมยินดีรับเป็นอันขาดทีเดียว อนึ่งถ้าจะตัดสินให้ชายหญิงคู่นั้น ได้อยู่ด้วยกันตามใจสมัค

รักใคร่กันแล้ว ผู้ตัดสินก็ดูเปนโง่งมนักไม่รู้เท่ารู้ทันคน เสียคนเสียความถูกหลอกถูกลวง กล้ากลายเข้ามาในพระราชวังโทษเสมอชยก แต่แผ่นดินเก่ามาจนแผ่นดินใหม่ ก็จะเปนอันไม่รู้เท่าอ้ายชยถือชยณสีย การที่ปรากฏว่าไม่รู้เท่านั้น ก็จะเปนทางที่จะให้คนลาม ๆ ค่าง ๆ เดินทางนั้นมาสูยลายพระราชถานต่อไปในภายน่า จึ่งประกาศมาจะให้ผู้มีปัญญาตริตรองดู แต่ความสามัญในโรงศาล ในกรุงแลหัวเมืองทั้งปวง . ให้ตระลาการพิจารณาสังเกตตระกูลหญิงตระกูลชาย แลเปรียบเทียบให้คัสล้ายกับกระแสพระราชดำริห์นี้ ก็ซึ่งถือสัทธิว่าชายถูกต้องหญิงแล้ว ก็ชื่อว่าเปนเมียนั้นใช้ไม่ได้ ให้ยังคับตามใจสมัคในตระกูลหญิงที่ต่ำ แลตามใจบิดามารดาญาติพี่น้องของหญิง ในตระกูลที่สูงศักดิ์ตามยังคับนี้เถิด วิสัยคนตระกูลต่ำมีแต่ศึกตระหาง่นหาทรัพย์ย่อมซ่มซืนบุตรหลานของตัวแล้วเอาไปขายไปให้ ให้ไปต้องทนยากอยู่ในที่ ๆ ตัวจะได้เงินให้ตัวมาก แต่บุตรไม่ควรที่จะต้องยากเพราะบิดามารดา จึ่งต้องตัดสินให้ตามใจบุตรสมัค ประการหนึ่งหญิงก็ไม่ควรจะลึกหรอยมากไปหลายแห่งในตระกูลต่ำ ถ้าตัดสินให้เปนของบิดามารดาแล้ว ก็จะทำให้ลึกหรอยมากไป ดังเช่นเปนในความฎีกาสองเรื่องนี้ก็ในตระกูลสูง โดยว่าหญิงพลัดไปลึกหรอในสฐานะที่ต่ำเปนที่อับอายขายหน้าแก่ญาติพี่น้อง ก็มีเงินมาให้ญาติพี่น้องถึงไปต้องลึกหรอยเปนสองข้าสามข้า ญาติพี่น้องทั้งปวงคงจะไม่ยอมให้ ไปลึกหรอในตระกูลต่ำ โดยจะต้องลึกหรอเขาคงจะให้ ไปลึกหรอในที่มีศักดิ์สูง เปนที่ย่ำยีเกรงกลัวของคนเปนอันมาก จนคนทั้งปวงเกรงใจไม่ยอกปาก พูดถึงความเรื่องนั้นได้ ก็เปนอันแก้อายให้หายไปโดยลำดับ เพราะจะทำคนทั้งหลายให้ลืมความนั้นเสีย ประกาศมา ณวันจันทร์ เดือนยี่ จันท์ค่ำหนึ่ง ปีฉลูสัปตศก ศักราช ๑๒๒๗ ฤๅเปนวันที่ ๕ ๓ ๓๒ ในราชกาลปะจุบันนี้ ฯะ

ข่าวบอกแร่ดีบุกเมืองกาญจนบุรี

๑ ณวันจันทร เดือนอ้าย แรมห้าค่ำ ปีขฉลศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ หลวงอาวุธอรรคนิกรมพระกระลาโหม ส่งคำใบบอกเมืองกาญจนบุรีมาถวาย ๑ ในใบบอกนั้นมีความว่า พระยาประสิทธิสงครามภักดีศรี พิเศศประเทศนิคมรังษีไชยสวิชย์ผู้ว่าราชการเมืองกาญจนบุรี บอกมายังเจ้าพนักงานกรมพระกระลาโหม ขอให้นำข้อความอันกราบบังคมทูลพระกรุณา ให้ทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้าพระยาประสิทธิสงครามรามภักดีผู้ว่าราชการเมืองกาญจนบุรี ขอเดชะสิ่งแร่ที่มีคุณ หมื่นชำนาญ ๑ นายจัน ๑ สำนักตั้งอยู่ในข้าพระพุทธเจ้า มาแจ้งความว่าณเดือนก้ำปีระกาศก หมื่นชำนาญกับนายจันขึ้นไปตั้งทัพฝ่างอยู่ณคำบลอุมลิงใต้แขวงเมืองศรีสวัสดิ์ กำหนดระยะทางแต่เมืองกาญจนบุรีไป ๕ วัน หมื่นชำนาญกับนายจัน พบคำบลบ่อแร่มีอยู่มากเกือบทั่นที่นิเวศเชียวชา แล้วหมื่นชำนาญนายจันจึ่งเอาแร่ตัวอย่างนั้นมา ให้ข้าพระพุทธเจ้าลองสอบดูแร่นั้นก็หาละลายไม่ จึ่งเอาเหล็กหนักตึ่งตำลึงใส่ลงกับแร่ ลองละลายออกเปนเนื้อดีบุก ชั่งน้ำหนักได้ ห้าบาท สองสลึง ข้าพระพุทธเจ้า แต่งกรมการกำกับ หมื่นชำนาญ นายจัน ให้นำไปที่คำบลบ่อแร่ กรมการได้แร่มาแล้ว แจ้งความแก่ข้าพระพุทธเจ้าว่า คำบลอุมลิงบ่อแร่นั้น อยู่ที่นิเวศเชียวชา ขุดลงในดินประมาณศอกหนึ่งบ้าง คืบหนึ่งบ้าง พบแร่มีอยู่มาก ข้าพระพุทธเจ้าได้แร่ที่กรมการมาแล้ว ลองใส่สอบสวนดูอีก เปนเนื้อดีบุกเหมือนครั้งก่อน ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่าแร่คำบลบ่อนี้จะมีประโยชน์แก่แผ่นดินใช้ในราชการได้ ข้าพระพุทธเจ้า แต่งให้หลวงอร่ามคีรีวัยบ่อลัก กับหมื่นชำนาญ กับนายจัน ผู้พบคำบลบ่อแร่ กับแร่สองชะลอม แลแร่ที่ลองหนัก ห้าบาท สองสลึง คุมเข้ามาส่งยังเจ้าพนักงานณกรุงเทพ ๆ ให้นำขึ้นทูลเกล้า ๆ ถวาย ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด บอกมาณวัน อาทิตย เดือนสิบสอง แรมสิบสามค่ำ ปีขฉลศก ฯะ

บอกเมืองสมุทปราการ

๑ ณวันอาทิตย เดือนอ้าย แรมสิบเอ็ดค่ำ ปีขฉลศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ จุนอักษร

สมบัติมสมียนตรากรมท่า ส่งใบบอกเมืองสมุทปราการ สองฉบับ ในใบบอกทั้ง ๒ ฉบับนั้นมีความว่า กำปั่นบรรทุกลำหนึ่งชื่อวิกาเดนไมวา กับคันยังกฤษรื้อยมอกันมีนแจ้งว่ามาแต่เมืองฮ่องกง เข้ามารับสินค้ามากรุงเทพ ฯ มีกระสอบ ๔๐๐๒ มัด มีเงินเหรียน ๒ หีบ มีสินค้าต่าง ๆ ๑๐๐ หีบ ขึ้นคืนคำสำรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหนกลาสี ๑๙ จีนไหยสาน ๒๐ รวม ๓๙ คน มา ๑๔ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนอ้าย ขึ้นสิบเอกค่ำ ปีจอฉศก ๗๔

๑๐ เรือกลไฟลำหนึ่งชื่อกรรมท่า กับคันยังกฤษรื้อแหนแฝนเดน แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างแอยลูอลานอยบูล หุเชนณกรุงเทพ ฯ มีเงินเหรียน ๕ หีบ มีหลกฝาก ๑๓๕ มัด มีผลอินดะลำ ๑๖๖ กระสอบ มีสินค้าต่าง ๆ ๗๖๑ หีบ ขึ้นคืนคำสำรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน อินเยอเนีย กลาสี ๕๐ . ไทยสาน ฝรั่ง ๔ แขก จีน ๑๓ รวม ๑๗ รวม ๖๗ คน มา ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนอ้าย ขึ้นสิบเอกค่ำ ปีจอฉศก ๗๔

๑๑ กำปั่นบรรทุกลำหนึ่งชื่อหันชง จีนกีหะนายเรือแจ้งความว่าเจ๊สัวซื่อแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมามีถ่านไม้ ๒๐๐ ลัง มีฟืน ๑๖๐๐ คุ้น มีขึ้นสำหรับเรือ ๖ ยอก คืนคำลัง ๑ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน คันหน กลาสี จีนนายเรือจีนลูกเรือ รวม ๓๐ คน มา ๒๗ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนอ้าย ขึ้นสิบเอกค่ำ ปีจอฉศก ๗๔

๑๒ กำปั่นบรรทุกลำหนึ่งชื่อแอนเวศ กับคันอลดิเยอรมัน ชื่อปคเตอร์แจ้งความว่า มาแต่เมืองฮ่องกงขึ้นห้างมากวน กุมปนีณกรุงเทพ ฯ ไม่มีสินค้า มีขึ้นสำรับเรือยอก ๑ ไม่มีคืนคำ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน คันหน กลาสี รวม ๑๔ คน มา ๑๒ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนอ้าย ขึ้นสิบเอกค่ำ ปีจอฉศก ๗๔

๑๓ กำปั่นบรรทุกลำหนึ่งชื่อฮ่องกง กับคันยังกฤษชื่อแพรนเคนเบิก แจ้งว่าปูกภรรยาเจ๊สัวมัน แต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมามีฟืน ๑๐๐๐๐ คุ้น มีขึ้นสำรับเรือ ๓ ยอก คืนคำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน คันหน กลาสี จีนนายเรือจีนลูกเรือ รวม ๓๙ คน มา ๑๗ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนอ้าย ขึ้นสิบเอกค่ำ ปีจอฉศก ๗๔

๑๔ กำปั่นบรรทุกลำหนึ่ง จีนกีอนายเรือแจ้งความว่าเจ๊สัวซูแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมามีเสื่อจ่อน ๖ กูลี มีฟืน ๒๐๐๐๐ คุ้น มีถ่านไม้ ๕๐ ลัง มีขึ้นสำหรับเรือ ๓ ยอก ไม่มีคืนคำ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน คันหน ๒ กลาสี ๑๕ จีนนายเรือจีนลูกเรือ ๑๐ รวม ๒๗ คน มา ๒๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนอ้ายขึ้นสิบเอกค่ำ ปีจอฉศก ๗๔

๑๕ กำปั่นบรรทุกลำหนึ่งชื่อเดียมเปรียม กับคันฝรั่งเศสชื่อนหา มาแต่เมืองฮ่องกงขึ้นห้างบอนนีโอกุมปนีณกรุงเทพ ฯ ไม่มีสินค้าขึ้น คืนคำ สำรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน กลาสี รวม ๑๓ คน มา ๑๗ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันศุกร เดือนอ้าย แรมสองค่ำ ปีจอฉศก ๗๔

๑๖ กำปั่นบรรทุกสยามลำหนึ่งชื่อคอมซอน เจ๊สัวเสงแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับเข้ามาไม่มีขึ้น คืนคำ สินค้า คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน คันหน กลาสี จีนนายเรือจีนลูกเรือ ๓๐ คน มา ๑๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนอ้าย แรมสามค่ำ ปีจอฉศก ๗๔

๑๗ กำปั่นบรรทุกลำหนึ่งชื่อกอนออดรงวลดิกาด กับคันชื่อเอิด รอบเอิก มาแต่เมืองสำปะลัง ขึ้นห้างหัวเสงณกรุงเทพ ฯ มีขึ้นสำรับเรือ ๒ ยอก สินค้าคืนคำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน คันหน กลาสี รวม ๑๔ คน มา ๑๓ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนอ้าย แรมสามค่ำ ปีจอฉศก ๗๔

๑๘ กำปั่นปรีลำหนึ่งชื่อสะคาไลย กับคันยังกฤษแจ้งความว่าเจ๊สัวยีแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ ไม่มีสินค้า มีขึ้นสำรับเรือ ๕ ยอก ไม่มีคืนคำ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน คันหน กลาสี ๑๔ จีนไหยสาน ๘ รวม ๒๒ คน มา ๑๗ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย เดือนอ้าย แรมสี่ค่ำ ปีจอฉศก ๗๔

๑๙ กำปั่นบรรทุกลำหนึ่งชื่อซี กับคันยังกฤษชื่อวิเลียมเร็ค มาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างจีนจัปปูณกรุงเทพ ฯ กลับมามีฟืน ๑๐๐๐๐ คุ้น มีถ่านไม้ ๔๕ ลัง ไม่มีขึ้น ไม่มีคืนคำสำรับเรือ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน คันหน กลาสี รวม ๑๖ คน มา ๒๙ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย

เดือนอ้าย แรมสี่ค่ำ ปีจอฉศก ๚ะ

๏ ทำปั้นยาวกลองหนึ่งซื้อกิบกลิ้ว กับตันเยอรมันซื้อเอศบอรอด แจ้งความว่ามาแต่เมืองฮ่องกง ขึ้นห้างอินเชยเร็คณกรุงเทพฯ มีเลือกระบูด ๒๕ ม้วน มีปั้นสำหรับเรือ ๒ ยอกไม่มีตันคำ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน กลาสี ๑๔ โกยสาน ๒๐ รวม ๓๔ คน มา ๑๑ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย เดือนอ้าย แรมสี่ค่ำ ปีจอฉศก ๚ะ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๏ หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตยมีใจ้ราค ราคาต่อคบ ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งบี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านบีหนึ่ง ค่าข้างถึงตำลึง ครึ่งบีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดระต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ๚ะ

๏ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้น มีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ตีไว้ใช้ในราชการ จนกอพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพเจ้าเหนว่า ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤาไม่ได้แจก จะต้องการทรายบ้าง ก็จะไม่มีที่หาได้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใดซึ่งอยากจะทรายราชการให้เสียก่อนบ้าง ข้าพเจ้าได้จัดสมุดนั้นไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกอีก ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

๏ พระราชบัญญัติคาณีชีล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง

๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท

๏ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท

๏ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอะเมริกัน ๑ สัญญาเดนมาวก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรอยซิล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเยบรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท

๏ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเบียรอายุ ลูกทาษลูกไทย ราคาเล่มละ สองสลึง ๚ะ

พระราชบัญญัติกำนำ ราคา เล่มละ สองสลึง

๏ พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวง ซึ่งจะทำสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ๚ะ

๏ พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งจะออกไปชำระความหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง ๚ะ

หนังสือสอนเลก

ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้หลวงสารประเสริฐคิดขึ้นใหม่

๏ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๏ วาหนิติกิจ ราคา เล่มละบาท

๏ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท

๏ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง ถ้าสี่เล่มนี้รวมเยบเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท

๏ นิติสารสายเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท

๏ นิติสารสายเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๏ กลสัตรีแลยุ้ญะราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท

๏ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท

๏ บีศาปกรณ์ มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท

๏ ยุ์กษีปกรณ์ แลนารายน์สิบปาง ราคา เล่มละบาท

ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ๚ะ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ ฉบับเบอร์ ๓๒๘ วันอาทิตย เดือน ๒ แรม ๓ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๓๗

ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง

ว่าด้วยราชทูตไปรั่ตุเกศ

เข้าเฝ้าทูลอองธุลีพระบาทแลถวายบังคมลากลับ

◎ ณวันอังคาร เดือนอ้าย แรมสิบสามค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ เวลาเช้า ๔ โมงเสศ เจ้าพนักงานจัดรถไปรับพวกราชทูตไปรั่ตุเกศณที่ภัก ซึ่งเจ้าพนักงานกรมท่าจัดไว้ที่บ้านจีนเสง รับเข้ามาในพระบรมมหาราชวัง เจ้าพนักงานกรมท่ากรมวัง จึงกราบทูล ด้วยท่านวิศกอนเลเตอชัมยาผู้วาริโอราชทูต ๑ ชินยอเปโดร คาซเตามุศเนียสเกรศาที่ ๒ ท่านราชทูต ๑ ชินยอซัลเยิดโตการลศมณรชเตอกาวัลโย แลคเลชชที่ ๓ ราชทูต ๑ ชินยออันตอนิโยฟีลิจิอาโนมานกวศเปเรรา กงสุลคนใหม่ ๑ ชินยอยอกิงวิเซนเตอาละเมดา ผู้ว่าการแทนกงสุล ๑ ชินยอกาลุศเสมียนกงสุล ๑ รวม ๖ นาย เข้าไปเฝ้าทูลอองธุลีพระบาท ณเกาวไปรวดที่พระที่นั่งมุขสถานบรมอาศนแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการตรัสปราไศรยพวกราชทูตตามการอันสมควรแล้วจึงเสดจขึ้น พวกราชทูตก็ทูลลากลับไปที่ภัก ฯ

◎ ครั้นณวันพฤหัศบดี เดือนอ้าย ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีจอฉศก ๑๒๓๖ เปนวันกำหนดที่ราชทูตเมืองไปรั่ตุเกศ ซึ่งเชิญพระราชสาสนมาจะได้เข้าเฝ้าทูลอองธุลีพระบาท เจ้าพนักงานได้จัดการรับราชทูตไปรั่ตุเกศ มีทหารปืนใหญ่ขี่ม้าแลก แลทหารช้างทหารม้า แลช้างพระที่นั่ง ม้าพระที่นั่ง ผูกเครื่องยืนแถวในประตำแลกลองชะนะแตรสังขตามอย่างธรรมเนียม เคยรับราชทูตเมืองใหญ่ ๆ แลได้รัถกลงไปรับพระราชสาสนรถหนึ่ง รับพวกราชทูตอีกสามรถ ครั้นถึงเวลาเสดจพวกราชทูตขึ้นรถมาแต่ที่ภัก ซึ่งเจ้าพนักงานกรมท่าจัดไว้ที่บ้านจีนเสงนั้น มาถึงฝ่าพระที่นั่งสุทไธยสวัรย พวกทหารปืนใหญ่จึงยิงสลุตรับราชทูต ๑๙ นัก แลสลุตรับกงสุลคนใหม่อีก ๗ นัก รวม ๒๖ นัก แล้วรถพวกราชทูตก็เยุดที่น่าประตูเทวาพิทักษ์ เจ้าพนักงานกรมวัง กรมท่า จึงกราบท่านราชทูตขึ้นไปนั่งภักยนพระที่นั่งสุทไธยสวัรย ครั้นเวลาย่าย ๔ โมงเสศ พระยาทศมเดชพระเจ้าอยู่หัว เสดจออกพระที่นั่งอนันตสมาคม เสดจพระราชดำเนินขึ้นประทับยนพระที่นั่งไกรสร เจ้าพนักงานจึงประโคมแตรสังขโหรทึก แลกลองชะนะขึ้นพร้อมกัน เวลานั้นพระบรมวงษานุวงษ แลข้าทูลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยแต่งตัวเครื่องศตามธรรมเนียม เข้าเฝ้าทูลอองธุลีพระบาทตามลำดับกัน ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว เจ้าพนักงานกรมวัง

กรมท่า จึงนำพวกท่านราชทูตเข้าเฝ้า พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว จึงพระยาพิพัฒน์โกษากราบทูลเบิกว่า "สวรรคโลกข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ความทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ในที่ประชุมพระบรมวงษานุวงษแลท่านเสนาบดีข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ด้วยสมเดจพระเจ้ากรุงโปร์ตุกอล ตั้งให้วิศกอนเดเดอซัมยานุวารีโอผู้ครองเมืองมเกา เปนราชทูตเชิญพระราชสาสนแลดำรัตั้งตำแหน่งยศเข้ามาทูลเกล้า ๆ ถวายให้ทรงทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท กับชินยออันตอนีโอพีลิซิอาโนมาระเกวศเปเรราผู้ซึ่งจะเปนกงสุลรักษาทางพระราชไมตรี แลทำนุบำรุงระวังการค้าขายแห่งลูกค้าชาวโปร์ตุเกศซึ่งอยู่ณกรุงเทพ ๆ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศ พระบรมราชานุญาติให้ชินยออันตอนีโอพีลิซิอาโนมาระเกวศเปเรรา ได้ว่าการกงสุลตามอย่างธรรมเนียมเหมือนกงสุลทุก ๆ ประเทศ ซึ่งเข้ามาตั้งอยู่ณกรุงเทพ ๆ บัดนี้ วิศกอนเดเดอซัมยานุวารีโอราชทูตนาย ๑ ชินยอเปโดรคาซเตาเมศเนียลิเกรดารีของราชทูตนาย ๑ ชินยอยัลเบิดโตการลศมอรเซลเดอกาวัลโย แอดเยชเซของราชทูตนาย ๑ ชินยออันตอนีโอพีลิซิอาโนมาระเกวศเปเรราผู้ซึ่งจะเปนกงสุลนาย ๑ ชินยอยอกิงฉิเซนเดออาละเมดาผู้ว่าการแทนกงสุลนาย ๑ ชินยอคาลุดเสมิยูนนาย ๑ ชินยอราโด้ดิชาล่ามโปร์ตุเกศนาย ๑ รวม ๗ นาย เข้ามาเฝ้าทูลลองธุลีพระบาท ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ ๆ

๏ ครั้นทูลเบิกจบแล้ว พวกราชทูตก็ถวายคำนับลงพร้อมกัน แล้วท่านวิศาอนเดเดอซัมยานุวารีโอราชทูต จึงอ่านหนังสือคำสบัชชนมีความว่า "ด้วยสมเดจพระเจ้าแผ่นดินโปร์ตุเกอล ซึ่งเปนกระษัตร์ต่างประเทศ ที่ได้มีทางพระราชไมตรีต่อกรุงเทพ ๆ ก่อนกระษัตร์อื่น ๆ ที่มีทางพระราชไมตรีกับนา ๆ ประเทศ ซึ่งพระผู้เปนเจ้าได้วางพระไทย ด้วยพระองค์ได้ครองยอดครองนั้น ได้ตั้งข้าพระพุทธเจ้าเปนราชทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี แลได้ประทานยศให้ข้าพระพุทธเจ้า ถวายความนับถือรักใคร่ แห่งพระเจ้าแผ่นดินของข้าพระพุทธเจ้า โดยความซื่อสุจริตพระองค์ แลให้แสดงความพระราชประสงค์ไมตรีอันสนิท มีความเจริญยิ่งขึ้นไปด้วยทางพระราชไมตรีกรุงสยามกับกรุงโปร์ตุเกศที่ได้มีมาช้านาน ถึง ๒๐๐ ปีมาแล้วนั้น แลข้าพระพุทธเจ้ามีจะถวายพระราชสาสนอันเปนเกรแดนแถนครั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระองค์ซึ่งทำนุบำรุงแผ่นดิน อันเปนที่ชื่นชมแลสรรเสิญแก่นา ๆ ประเทศนั้นให้มีความเจริญ แลข้าพระพุทธเจ้าได้มานี้ครั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้ามีความยินดี ที่จะประพฤติการให้ถูกต้องตามพระราชอัธยาไศรย์ เปนที่แห่งข้าพระพุทธเจ้านับถืออย่างยิ่ง ๆ

๏ ครั้นราชทูตอ่านเสรจแล้ว จึงนำพระราชสาสนของพระเจ้ากรุงโปร์ตุเกศ กับหนังสือสบัชที่อ่านนั้นเดินเข้าไปคำนับทูลเกล้า ๆ ถวายแล้ว เดินถอยออกมายืนอยู่ตามที่แล้วพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงอ่านคำสบัชตอบมีความว่า "เราได้รับหนังสือ วิศกอนเดเดอซัมยานุวารีโอ ซึ่งสมเดจพระเจ้าแผ่นดินโปร์ตุเกอลได้ตั้งให้ท่านเปนราชทูตเข้ามาเยี่ยมเยียน เจริญทางพระราชไมตรีกรุงสยามครั้งนี้ แลท่านได้เชิญพระราชสาสนของสมเดจพระเจ้าแผ่นดินโปร์ตุเกอลมานั้น เราพระเจ้ากรุงสยามมีความยินดีเปนอันมาก แลทางพระราชไมตรีของกรุงสยามกับกรุงโปร์ตุเกอล ที่ได้ผูกพันเปนกัลยาณมิตรสนิทเสนหากันมาช้านานแล้วนั้น เราพระเจ้ากรุงสยามมีน้ำใจยินดีที่จะรักษาทางพระราชไมตรีของกรุงโปร์ตุเกอลกับกรุงสยาม แลการค้าขายของลูกค้าทั้งสองฝ่าย ให้มีความเจริญยิ่งขึ้นไป มิให้เสื่อมทรามได้ แลท่านราชทูต ซึ่งได้เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีครั้งนี้เปนที่สนิทกันเลย มีอัธยาไศรยสมควร เปนที่ชื่นชมยินดีแห่งเราพระเจ้ากรุงสยามเปนอันมาก ขอให้ทางพระราชไมตรีทั้งสองพระนครนี้ ให้มีความเจริญยืนยาวไปสิ้นกาลนานเทอญ ๆ

๏ ครั้นทรงอ่านคำสบัชจบแล้ว จึงพระราชทานคำสบัชกับหนังสือเอกชาเดอคือหนังสือสำคัญ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ยอมให้เปลี่ยนกงสุลใหม่แก่ราชทูต ท่านราชทูตจึงเดินเข้าไปรับหนังสือนั้นแล้ว ก็ถอยหลังไปยืนอยู่ตามที่ การที่ราชทูตเมืองโปร์ตุเกศเข้ามาครั้งนี้นั้น ด้วยเขาเข้ามาจดแสดงเกรแดนแถนคือดราดั้ง ของพระเจ้ากรุงโปร์ตุเกศตั้งให้ชินยออันตอนีโอพีลิซิอาโนมาระเกวศ เปเรรามาเปนกงสุลโปร์ตุเกศ

ณกรุงเทพ ฯ ในคราวครั้งนี้พระเจ้ากรุงโปร์ตุเกศครั้งมานี้มีความว่า
“ ด้วยเดชะพระคุณพระผู้เป็นเจ้า ให้ข้าพเจ้าอุจวิศ
เป็นพระเจ้าแผ่นดินโปร์ตุเกศ และเป็นเจ้าแผ่นดิน
เมืองอาลกาะเว ทั้งฝั่งใต้ฝั่งเหนือทุกอาณาเขา และเป็น
เจ้าเมืองเคนิน แลผู้ลำเรียกการค้าขายตลอด
เมืองอีกิตเบีย อาราเบียเปอระเซีย เมืองอินเดีย แลอื่น ๆ
ขอแจ้งความแก่ผู้หนึ่งผู้ใดที่จะอ่านหนังสือฉบับนี้ ด้วยเราทุก
สมควรในศักดิ์ปัญญาอัธยาไศรย ของอันศุภมิโตพิลิธิยาในมาระ
เกวศเปเรรา ควรจะตั้งเป็นกงสุลของเราพระเจ้าแผ่นดิน
โปร์ตุเกศอยู่ในประเทศสยาม ประพฤติการตามสมควร
ซึ่งมีในกฎหมายที่ว่าการกงสุลลงวันที่ ๖ เดือนนอวมเบยร์
คฤษต ศักราช ๑๘๕๑ ปี แลมังคัยจะโปร์ตุเกศที่ตั้งอยู่
ในกรุงเทพมหานคร ฤๅที่จะไปมาค้าขายให้นับถือ อันศุภมิ
โตพิลิธิยาในมาระเกวศเปเรราเหมือนกงสุล ของจะโปร์ตุเกศ
แลให้จะโปร์ตุเกศนั้น ช่วยอันศุภมิโตพิลิธิยาในมาระเกวศ
เปเรราในการสิ่งไรเมื่อจะต้องการ อันศุภมิโตพิลิธิยาในมาระ
เกวศเปเรรา จึงจะได้ประพฤติการตามพนักงานของเขา
เราขอสมเดจพระเจ้าแผ่นดินสยาม อนุญาตให้อันศุภมิโตพิลิธิ
ยาในมาระเกวศเปเรราว่าการกงสุล แต่ให้มีผลประโยชน์ทุกอย่าง
ซึ่งจะให้แก่กงสุลประเทศใด ๆ และขอให้สมเดจพระเจ้า
แผ่นดินสยามช่วยทำนุบำรุง อันศุภมิโตพิลิธิยาในมาระเกวศ
เปเรราในกรุงเทพมหานครเหมือนเรานี้ ช่วยทำนุบำรุงกงสุล
ของสมเดจพระเจ้าแผ่นดินสยาม ซึ่งตั้งอยู่ในกรุงโปร์ตุเกศ
ให้เหมือนฉนั้น เราได้สั่งให้ทำหนังสือเดินแผนแผนนี้ให้ไว้
เป็นพยาน เราได้ลงชื่อด้วยลายมือแลได้ประทับตราของเรา
แล้วลงไว้ในหนังสือที่หอหลวงเรียกว่าโตรโตมโบ จะได้เป็น
พยานต่อไปข้างน่า หนังสือเดินแผนแผนนี้ เรียนที่วังชื่อ
อายูดา ลงวันที่ ๒๖ เดือนยูไลย คฤษตศักราช ๑๘๗๔ ปี
ตรงกับวันจันทร เดือนแปดขึ้นราสาย ขึ้นสิบสี่ค่ำ มีจอศก ๑๒

(เซน) คองจุอวิศยองอานครานคโครเว

เพราะฉนั้นพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว จึงพระราชทาน
หนังสือเดินทางเข้ามาครั้งนี้ คือหนังสือสำคัญซึ่งทรงอนุญาตกับคำ
สัญญาเก่าราชทูตครั้งที่ว่ามาแล้ว ในหนังสือเดินทางครั้งนี้คือหนังสือ
สำคัญซึ่งยอมอนุญาตนี้ มีความว่า “ สมเดจพระปรมินทร
มหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยามเป็นพระเจ้าแผ่น
ดินใหญ่ ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ ซึ่งดำรงกรุงรัตน
โกสินทรมหินทรายุทธยา ในประเทศสยามทุกวันนี้ เป็นบรมราช
อาณีมหานครใหญ่ ในพระราชอาณาจักรสยาม ทั้งฝ่ายเหนือ
ฝ่ายใต้แลเป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่ประเทศราชใกล้เคียง คือลาวเขมร
ลาวกาว มลายู กระหริ่ง แลอื่น ๆ ในทิศนั้น ๆ ขอแสดง
ความเรื่องนี้แก่ท่านทั้งหลายทั้งปวง ฤๅผู้หนึ่งผู้ใดจะได้ภัย
อ่านคำประกาศนี้ให้ทราบ ด้วยอันศุภมิโตพิลิธิยาใน
มาระเกวศเปเรราได้รับหนังสือตั้งตำแหน่งกงสุล มาแต่สมเดจ
พระเจ้าคองจุอวิศที่ ๑ พระเจ้ากรุงโปร์ตุเกศทรงประทับ
พระราชลัญจกร แลพระราชหัตถ์เป็นสำคัญควรเชื่อได้
ตั้งแต่งให้เป็นกงสุลฝ่ายโปร์ตุเกศ มารับราชการกงสุลอยู่ใน
กรุงเทพมหานคร เพื่อประฏิบัติรักษา ทำนุบำรุงทางพระราช
ไมตรีแลการค้าขาย ซึ่งมีในระหว่างโปร์ตุเกศแลสยาม ให้ต่อ
ติดเรื่อยไปนั้น ยังหาอันศุภมิโตพิลิธิยาในมาระเกวศ
เปเรรา ได้สำแดงหนังสือตราตั้งนั้น ให้ราพระเจ้ากรุงสยาม
ได้ดูทราบแล้ว แลกงสุลนี้จะได้ประพฤติให้ถูกต้องตาม
ในซัสัญญา ซึ่งมาขอแก่ราชการพระเจ้ากรุงสยาม เพื่อจะให้
ยินดียอมให้นักราชการมีอำนาจอันเดม ในการประฏิบัติ
ราชการกงสุลทุกเอย่าง แลซัสัญญาทั้งปวง แลกฎหมาย
แลคำประกาศสำรับพระนครนี้ ตามความที่ว่าในสัญญาข้อ ๓
ข้อ ๔ ที่ผู้ครองแผ่นดินโปร์ตุเกศ กับผู้ครองแผ่นดินสยาม
ได้ลอมกลองกันตำไว้เมื่อปีมเมียนักษัตรสัมฤทธิศก จักราช
โหรสยาม ๑๒๐ ตรงกับปีมีคฤษตศักราช ๑๘๕๔ นั้น
เพราะฉนั้น เราพระเจ้ากรุงสยาม จะทำใบยอมฉบับนี้
ซึ่งประทับราชลัญจกร แลลงพระราชหัตถเลขาของเรา
พระเจ้ากรุงสยาม เป็นสำคัญ ให้อันศุภมิโตพิลิธิยาใน
มาระเกวศเปเรรา ผู้ได้รับเป็นกงสุลของสมเดจพระเจ้ากรุง
โปร์ตุเกศ มีอำนาจอิศริยยศอันเดม เพื่อประฏิบัติในราชการ
สำรับกงสุลเมืองอื่น ๆ แลให้อันศุภมิโตพิลิธิยาใน
มาระเกวศเปเรราประพฤติในทางกฎหมาย อันเดชน์ในชั้นผลิ
ตอแลตามซัสัญญากับทั้งอธิบาย แลกฎหมายแลคำประกาศ

สำรับพระนครน้อยทุกประการ เมื่อชินยอธินดอนี่โยพีลิชิยาโนมาระเกวศเปเรรากงสุลโปร์ตุคอล มีกิจธุระเปนราชการบ้านเมือง . ฤๅเปนความของราษฎรลูกค้าฝ่ายโปร์ตุคอลกับฝ่ายสยามเกี่ยวข้องต่อกันเกิดขึ้น ก็ให้ชินยอธินดอนี่โยพีลิชิยาโนมาระเกวศเปเรรา มาปฤกษากับเสนาบดีของเรา พระเจ้ากรุงสยามว่ากล่าวให้ตกลงกันตามยุติธรรม ขอให้เสนาบดีแลขุนนางฝ่ายสยามทุกพนักงาน . บันดาที่มีราชการต่อติดด้วยกงสุลเมืองโปร์ตุคอล จงประพฤติการเคารพนับถือชินยอธินดอนี่โยพีลิชิยาโนมาระเกวศเปเรรากงสุลเมืองโปร์ตุคอลทุกประการ ตามอย่างที่เคยนับถือกงสุลเมืองอื่น ๆ อนึ่งให้ชินยอนี่ดาเปนผู้ชี้นในพระราชอาณาจักร ฝ่ายสยามซึ่งจะฟ้องความกล่าวโทษคนขึ้นในพระราชอาณาจักรฝ่ายโปร์ตุคอล พึงบังคับแลตัดสินของกงสุลเมืองโปร์ตุคอลนั้นเถิด ขอให้สิ่งซึ่งเปนประธานในสกลโลกยงอนุเคราะห์รักษากงสุลเมืองโปร์ตุคอล ให้อยู่เยนเปนศุขสิ้นกาลนานเทอญ

หนังสือสำคัญนี้ ได้สั่งไปแต่ พระที่นั่งอนันตสมาคม ในพระบรมมหาราชวังกรุงเทพมหานครบางกอก วันพฤหัศบดี ขึ้นค่ำหนึ่ง ของจันทรมาส ชื่อบุศยเปนเดือนที่แรกของรกูหนาวในปีขอนักษัตรฉศก ตักราชโครสยาม ๑๒๓๖ ตรงกับสุริยคติกาลที่ได้ใช้ในยุโรป เปนวันที่ ๗ ของเดือนยันนุวารีในปีมีคฤษตศักราช ๑๘๗๕ ซึ่งเปนวันที่ ๒๒๔๘ ในรัชกาลปัจจุบันนี้,,

(เซนพระนาม) จุฬาลงกรณ (ประทับพระราชลัญจกร)

๏ ครั้นพระราชทานหนังสือเอกซกรานดอ แลหนังสือคำสบัชแก่ราชทูตแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการตรัสปฏิสันฐานปราไสยแก่ราชทูตโดยสมควรแล้ว เสดจขึ้นเจ้าพนักงานกรมท่ากรมวัง จึงภาท่านราชทูตขึ้นรถกลับไปที่ภัก ฯ

๏ ครั้นณวันพุธ เดือนยี่ ขึ้นเจดค่ำ ปีจอฉศกศักราช ๑๒๓๖ เปนวันกำหนดราชทูตโปร์ตุเกศ จะได้เข้าผ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายบังคมลาเวลาบ่าย ๔ โมงเสศ พวกราชทูตโปร์ตุเกศขึ้นรถมาแต่ที่ภัก เข้าในพระบรมมหาราชวังถูดรถอยู่ที่ประตูพิมานไชยศรี เจ้าพนักงานกรมท่ากรมวัง จึงภาท่านราชทูตมาภักอยู่ที่เก๋งวรสภาภิรมย์ แล้วพระยาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสดจออกณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มหัศจรรย์พิมานโดยสถานอุดราภิมุข เสดจพระราชดำเนิรขึ้นประทับณพระที่นั่งโถรณพร้อมด้วยพระบรมวงษานุวงษ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย แต่งตัวครึ่งยศเข้าโดยลำดับกัน เจ้าพนักงานกรมท่ากรมวัง จึงนำราชทูตโปร์ตุเกศขึ้นเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานตราครื่องราชอิศริยยศกับคิปโลมา เปนหนังสือแสดงความสำรับตวงตราของกรุงสยาม ชื่อมหาสุราภรณ์ แก่วิศกอนเดเดอซัมยานุวารีโอราชทูตโปร์ตุเกศ ๑ พระราชทานตรามัณวานาภรณ แก่ชินยอธินดอนี่โยพีลิชิยาโนมาระเกวศเปเรรากงสุลโปร์ตุเกศณกรุงเทพ ฯ คนใหม่ ๑ พระราชทานตรามัณฑนาภรณ์แก่ชินยอ เปโดรคาศเตาเมศเนียสิเกรตารีที่ ๒ ราชทูต ๑ พระราชทานตราภัทราภรณ์แก่อัลเบิกโตการ์ดอสอเรเดอกาวัลโยแอดแจซที่ ๓ ราชทูต ๑ รวม ๔ นาย ในคิปโลมารวม ๔ ใบมีความว่า ฯ

๏ สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม เปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ ซึ่งได้ประดิษฐานดำรงกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาบรมราชธานีมหานครใหญ่ ในพระราชอาณาจักรสยามทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ แลเปนเจ้าเปนใหญ่แก่ประเทศราชใกล้เคียง คือลาวเฉียง ลาวกาว มลายู กะเหรี่ยงแลอื่น ๆ ทั้งอยู่ในทิศนั้น ๆ ขอแสดงความเรื่องนี้ให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงฤๅผู้หนึ่งผู้ใดจะได้ภัยอย่าคำประกาศนี้ ให้ทราบว่าวิศกอนเดเดอซัมยานุวารีโอราชทูต เปนผู้ได้รับราชการให้ญี่ยิ่งหลายอย่าง แลประพฤติชอบในการแผ่นดินโปร์ตุเกศได้ถวายพระราชสาสนของสมเดจพระเจ้ากรุงโปร์ตุเกศ เรริญทางพระราชไมตรีมาถึงเราพระเจ้ากรุงสยาม มีอาการเรียบร้อยดีสมควรยิ่งนัก เราพระเจ้ากรุงสยามมีความยินดียอมให้วิศกอนเดเดอซัมยานุวารีโอราชทูต รับตราเครื่องอิศริยยศอย่างสูงในสยาม ชื่อมหาสุราภรณ์เปนเกียรติยศแลเปนที่งภูกของกรุงสยามสิ้นกาลนาน ขอให้ผู้ซึ่งฤๅสิ่งซึ่งเปนใหญ่เปนประธานในสกลโลกยงอนุเคราะห์ วิศกอนเดเดอซัมยานุวารีโอราชทูตให้ดำรงศิริสวัสดิ์จิรัฐิติกาลเทอญ ฯ

◎ สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม เปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ ซึ่งประดิษฐานตำรงกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาบรมราชธานีมหานครใหญ่ ในพระราชอาณาจักรสยามทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ แลเปนเจ้าเปนใหญ่แก่ประเทศราชใกล้เคียง คือลาวเฉียง ลาวกาว มลายู กะเหรี่ยง แลอื่น ๆ ทั้งอยู่ในทิศนั้น ๆ จดแสดงความเรื่องนี้ให้ท่านทั้งหลายทั้งปวง ฤๅผู้หนึ่งผู้ใด จะได้ภัยอันตำประกาศนี้ให้ทราบว่า ชินยอลัยเยิกโคการลศมณรศเดอกาวัลโย แอดแอชเชที่ ๓ ผู้ช่วยการของสมเดจพระเจ้ากรุงโปร์ตุเกศ ซึ่งได้มีทางพระราชไมตรีต่อติดสนิทเนื่องกับราพระเจ้ากรุงสยาม ๆ มีความยินดียอมให้ ชินยอลัยเยิกโคการลศมณรศเดอกาวัลโย แอดแอชเชที่ ๓ ให้ตำรงศิริสวัสดิ์เจริญเทอญ ๚

◎ สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม เปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ ซึ่งประดิษฐานตำรงกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาบรมราชธานีมหานครใหญ่ ในพระราชอาณาจักรสยามทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ แลเปนเจ้าเปนใหญ่แก่ประเทศราชใกล้เคียง คือลาวเฉียง ลาวกาว มลายู กะเหรี่ยง แลอื่น ๆ ทั้งอยู่ในทิศนั้น ๆ จดแสดงความเรื่องนี้ให้ท่านทั้งหลายทั้งปวง ฤๅผู้หนึ่งผู้ใด จะได้ภัยอันตำประกาศนี้ให้ทราบว่า ชินยอลัยเยิกโคการลศมณรศเดอกาวัลโย แอดแอชเชที่ ๓ ผู้ช่วยการของสมเดจพระเจ้ากรุงโปร์ตุเกศ ซึ่งได้มีทางพระราชไมตรีต่อติดสนิทเนื่องกับราพระเจ้ากรุงสยาม ๆ มีความยินดียอมให้ ชินยอลัยเยิกโคการลศมณรศเดอกาวัลโย แอดแอชเชที่ ๓ ของราชทูตโปร์ตุเกศ รับตราเครื่องราชอิศริยยศในกรุงสยาม ชื่อมัณฑนากรณมงกุฎสยาม เปนเกียรติยศแลเปนที่ภูกของกรุงสยามสืบกาลนาน จดให้ผู้ซึ่งฤๅสิ่งซึ่งเปนใหญ่เปนประธานในสกลโลกยของอนุเคราห์ ชินยอลัยเยิกโคการลศมณรศเดอกาวัลโย แอดแอชเชที่ ๓ ให้ตำรงศิริสวัสดิ์เจริญเทอญ ๚

◎ สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม เปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ ซึ่งประดิษฐานตำรงกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาบรมราชธานีมหานครใหญ่ ในพระราชอาณาจักรสยามทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ แลเปนเจ้าเปนใหญ่แก่ประเทศราชใกล้เคียง คือลาวเฉียง ลาวกาว มลายู กะเหรี่ยงแลอื่น ๆ ทั้งอยู่ในทิศนั้น ๆ จดแสดงความเรื่องนี้ให้ท่านทั้งหลายทั้งปวง ฤๅผู้หนึ่งผู้ใด จะได้ภัยอันตำประกาศนี้ให้ทราบว่า ชินยอเปโดรคาศเตาเมศเนียสิเกรตาวีที่ ๒ ผู้ช่วยราชการราชทูตของสมเดจพระเจ้ากรุงโปร์ตุเกศ ซึ่งได้มีทางพระราชไมตรีต่อติดสนิทเนื่องกับราพระเจ้ากรุงสยาม ๆ มีความยินดียอมให้ ชินยอเปโดรคาศเตาเมศเนียสิเกรตาวีที่ ๒ ราชทูตโปร์ตุเกศ รับตราเครื่องราชอิศริยยศในกรุงสยาม ชื่อมัณฑนากรณมงกุฎสยาม เปนเกียรติยศแลเปนที่ภูกของกรุงสยามสืบกาลนาน จดให้ผู้ซึ่งฤๅสิ่งซึ่งเปนใหญ่เปนประธานในสกลโลกยของอนุเคราห์ ชินยอเปโดรคาศเตาเมศเนียสิเกรตาวีที่ ๒ ให้ตำรงศิริสวัสดิ์เจริญเทอญ ๚

◎ ครั้นพระราชทานตราเครื่องราชอิศริยยศเสรจแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการ ตรัสปฏิสันฐานกับราชทูตโดยสมควรแล้ว จึงเสดจขึ้นจากพระที่นั่งไพรวน เสดจพระราชดำเนินขึ้นใน ๚

◎ ครั้นเวลาเยน พระองค์เจ้ากาพย์กนกวัลย์ เสดเสดกงในพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว รับพระบรมราชโองการทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้เชิญพระบรมวงษานุวงษและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ๑๒ กับพวกราชทูตโปร์ตุเกศอีกห้านาย รวมเปน ๑๗ มาประชุมนั่งโต๊ะในพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ครั้นเวลาทุ่มหนึ่ง พระบรมวงษานุวงษและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยซึ่งได้รับกำหนดเชิญ จึงมาพร้อมกันในพระที่นั่งมุขสถานยรมฆาศนแล้ว พวกราชทูต ๕ น่า ๒

ขึ้นรถมาแต่ที่ภักเข้าในพระบรมมหาราชวัง เจ้าพนักงานกรมท่ากรมวังจึงถวายพวกราชทูตไปนั่งภัก ที่กำแพงราชสภาภิรมย์ จึงมีพระบรมราชโองการ ให้พระองค์เจ้ากาพยกนกรัตนมารับแล้วเชิญพวกราชทูต เข้าไปเฝ้าในพระที่นั่งมูลสถานบรมอาศน จึงทรงศรัสปราไศรยแก่พวกราชทูตโดยสมควรแล้ว จึงสเดจพระราชดำเนิรภาราชทูตมาประทับที่โต๊ะ ณมุขพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ พระบรมวงษานุวงษ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยจึงตามเสดจพระราชดำเนิรมานั่งโต๊ะ ในที่นั้นด้วย พระบรมวงษานุวงษ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย กับพวกราชทูตโปรตุเกศ ซึ่งได้นั่งโต๊ะในที่ประชุมนั้น คือสมเดจพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจาตุรนตรัศมี ๑ สมเดจพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากาญรังษีสว่างวงษ ๑ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้ากฤดากินีหาร ๑ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าทิวากรวรัยดาภ ๑ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้ากาพยกนกรัตน ๑ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าสันทวันอุไทยวงษ ๑ พระวงษเธอพระองค์เจ้าสายสินทวงษ ๑ เจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี ๑ เจ้าพระยามหินทรศักดิธำรง ๑ พระยาธรรมธรรันยานุกูลมนตรี ๑ พระยาภาษกรวงษ ๑ เจ้าหมื่นสรรเพธภักดี ๑ รวมฝ่ายไทย ๑๒ พวกราชทูตโปรตุเกศ คือ วิศกอนเดเกอซัมยานุวาริโอราชทูต ๑ ซินยอเปโดรคาซเดาเมศเนียสิเกรคารีที่ ๒ ราชทูต ๑ ซินยออัลเบิตโตการลศมอรซเดอกาวัลโยแอดแอซซที่ ๓ ราชทูต ๑ ซินยออันต๋อนิโอพีลิชอาโนมารหาวศเปเรรา กงสุลฝ่ายโปรตุเกศณกรุงเทพ ๑ คนใหม่ ๑ ซินยอยอกิงวิเซนเดอลาเมดาผู้ว่าการแทนกงสุลฝ่ายโปรตุเกศ ณกรุงเทพ ๑ รวม ๕ นาย รวม ๑๗ ทั้งฝ่ายไทยแลฝ่ายโปรตุเกศ แลพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวประทับในที่โต๊ะนั้นด้วยรวมเปน ๑๘ เมื่อเวลาเสวยนั้นรับสั่งกับราชทูตแลพวกข้าราชการตามธรรมเนียม ครั้นเสวยเสรจแล้วจึงเสดจขึ้นจากโต๊ะ แล้วเสดจพระราชดำเนินเข้าไปในห้องที่ทรงพระโอสถ พวกราชทูตแลข้าราชการก็สูบยาบุหรี่กินน้ำชาอยู่ครู่หนึ่งแล้วเสดจพระราชดำเนิน ไปในห้องพระที่นั่งมูลสถานบรมอาศน แล้วจึงพระราชทาน พระรูปใหญ่ ๑ พระรูปก๊าด ๒ ของบูหรี่ทองคำลงยาราชาวดีครึ่งเชียวแก่ สลักเปนตัวอักษร (๑) สามตัวกับพระเกี้ยว ๑ ของสำรับใส่ก๊าดซื่อลงยาแลสลักเหมือนของบูหรี่ ๑ กับโต๊ะทองคำในกลางโต๊ะนั้นสลักเปนตัวอักษรมีความว่า "ของพระราชทานในพระบาทสมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม แก่ท่านวิศกอนเดเกอซัมยานุวาริโอ ราชทูตกรุงโปร์ตุเกศ เปนที่ระลึกที่ได้เข้ามาเฝ้าพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว กรุงสยาม ๑๒๓๖ ,, ๑ ปีมะ" รวมพระราชทานแก่ท่านราชทูต ๗ สิ่ง แลพระราชทานพระรูปก๊าด ๒ ของบูหรี่ทอง ๑ รวม ๓ สิ่ง แก่ที่ ๒ ที่ ๓ ของราชทูตแลกงสุลโปร์ตุเกศคนใหม่ ๑ แลผู้ว่าการแทนกงสุลโปร์ตุเกศ ๑ ทั้ง ๔ นาย พระราชทานคนละ ๓ สิ่งทุกนาย แล้วเสดจพระราชดำเนินมาประทับที่พระเก้าอี้ ที่มุขพระที่นั่งมูลสถานบรมอาศน รับสั่งกับราชทูตอยู่ชั่วเวลา ๒ ยาม จึงเสดจขึ้น พวกราชทูตก็กลับไปที่อยู่ ๚ะ

ข่าวตาย

๑ หม่อมเจ้าหญิงดาว ในกรมหลวงฉวีนทร์วณเรศ หม่อมเจ้าหญิงดาว ได้อยู่ในพระบรมมหาราชวัง แต่แล่นคืนพระบาทสมเดจพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย จนถึงแก่กรรมในปีขยุนี้ ด้วยมาแต่เดือนห้าปีระกาเบญจศก เสวยอาหารไม่ได้ประทมไม่หลับให้หิวอ่อนเหวอไปเปนโรคชรา ณวันพฤหัศ เดือน ๒ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีจอนพศก ให้บวมภักตรบวมหัตบวมบาทให้หอบ เสวยได้แต่น้ำข้าต้ม ประชวรมา ๗ หนึ่งกับสิบเอดเดือน ครั้นณวันอาทิตย เดือนยี่ ขึ้นสิบเอดค่ำ อาการให้มื่อยเหนื่อยหอบเปนกำลัง เวลาย่ำสี่โมงเสศ สิ้นชีพักไษย ชนมายุได้ ๗๔ ปี๗ พระราชทานหีบทองทึบใส่ศพ เครื่องสูงสามคู่ กลองชะนะสามคู่ หม่อมราชวงษหนู บวชเปนพระภิกษุ เชิญศพไปไว้ที่กระฎีวัดมหาธาตุ ๚ะ

ริโปร์ตรายงานศาลรับสั่งชำระความ กรมพระนครบาลทูลเกล้า ๆ ถวายเจ็ดวันครั้งหนึ่ง

๏ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้มีนามชื่อในท้ายหนังสือนี้ ขอเป็นกองมิคคีคระลาการศาลรับสั่ง ให้พิจารณาคดีกระทรวงกรมพระนครบาล ขอพระราชทานน้อมเกล้าถวายคำพิพัยบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้าขึ้นยอดสารบบแต่ก่อน ๑๕ ครั้ง ความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ พ้องศาลหลวงประทับ ๙ ยื่นเรื่องราวหัวเมืองยอกส่งเก่าใหม่ ๑๕ รวม ๔๗ ยื่นสารบบ ศาลกองตระเวนขวารับฎีกา ๕๐ รวม ๑๓๗ รวม ๕๑๓ เรื่อง ตั้นแต่ณวัน ๑๐ เดือนสิบเอด แรมเก้าค่ำ มาจนถึงณวัน เดือนสิบเอด แรมสิบสี่ค่ำ ปีระกาสก มีความหัวเมืองยอกส่ง นายเวรกรมมหาดไทยหมายส่งความหัวเมืองอ่างทอง ชุนรักษโยทย์กล่าวโทษนายเสมว่าเป็นจู้ร้ายถือดายลอบเข้ามาลักผู้หญิงออกกระบือชุนรักษถามว่าใคร นายเสมตอบว่าตายพ้นอาชุนรักษแล้วจึงหนีชุนรักษ ๆ จำนำได้ว่านายเสม ๑ เรื่อง รวมความยอกส่ง ยื่นเรื่องราวยื่นสารบบเป็นความ ๑๓๘ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทาน พิจารณาตั้งแต่ณวัน เดือนสิบเอด แรมเก้าค่ำ มาจนถึงณวัน เดือนสิบเอด แรมสิบสี่ค่ำ ปีระกาสก พระยาเจริญราชไมตรีแชแมนให้ชุนประกาศกำกับศาลชุนพิทักษอาณาชุนทรงธรณี พิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบหัวเมืองยอกส่ง นายเสือโจทย์นายจันกับพวก ๓ คน จำเลย หาว่ามีผู้ร้ายเอาไฟเผายุ้งข้าตระลาการเปรียบเทียบให้โจทย์จำลยยอมความเลิกแล้วเป็นอันสำเร็จแต่ราก ๑ ลูกชุนปฤกษาวางบท นายเรืองโจทย์ นายเอี่ยมกับพวก ๒ คน จำเลย หาว่าลักไม้ ๓ ต้นรับไม้ขะศักได้ต้นพวกจำเลยต้นหนึ่ง เปรียบเทียบให้จำเลยใช้ไม้ขะศักสองต้นให้โจทย์ ความเลิกแล้วกันโจทย์ยอมเอา ๑ รวม ๒ เรื่อง พระยาศรีสิงหเทพผู้ว่าการแทนแชแมนกำกับชุนทรายาลพิจารณาความ ใหม่ ตระลาการเปรียบเทียบความเรื่องราวใหม่ นายสำโรงโจทย์ นายเที่ยงอ้ายจันจำเลย หาว่าวิวาทพันแทงกันตระลาการเปรียบเทียบให้จำเลยทำขวัญโจทย์เป็นเงิน ๓ ตำลึงบาท กับรับเสียค่าฤชาแทนความเลิกแล้วกัน ๑ เรื่อง รวมได้พิจารณาแล้วไปความเก่า ๒ ใหม่ ๑ รวม ๓ เรื่องเก่าใหม่แล้วไป ๑๕๖ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาล ๒๔๒ พ้องศาลหลวงประทับ ๖ ยื่นเรื่องราวหัวเมืองยอกส่ง ๖๕ รวม ๗๑ ยื่นสารบบศาลกองตระเวนขวา รับฎีกา ๔๕ รวม ๑๑๖ รวม ๓๕๙ เรื่อง ควรมิควรแล้วแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดช

๏ พระยาศรีสิงหเทพ ผู้ว่าการแทนแชแมน ๑ ๏ พระยามหามนตรี ๑ ๏ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๑ ๏ พระพิเรนทรเทพย์ ๑

บอกเมืองสมุทปราการ

๏ ณวันศุกร เดือนยี่ แรมสองค่ำ ปีระกาสก ศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ชุนรักษสมบัติสมิยผดุงกรมท่า ส่งใบบอกเมืองสมุทปราการมาฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่า เรือกลไฟหลกลำหนึ่งเสาครึ่ง ชื่อแมคคาแดศ การใช้งานของมัน กับตันชื่อปาระแมนแจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ จีนห้างยี่กิมแปกติศแอนกัมปนีณกรุงเทพ ๆ มีสินค้าต่าง ๆ ๒๗ หีบ มีปั้นสำรับเรือ ๒ บอก ไม่มีดินดำคนซึ่งมาในลำเรือ กับตันตันหน จินเยนเพีย กลาสี รวม ๒๖ คน มา ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนอ้าย แรมสิบค่ำ ปีระกาสก ๑ ๏ ๏ กำปั่นยารกลำหนึ่ง ชื่อเทอระแมนใช้งานของมัน กับตันชื่อการิกแชนแจ้งความว่า มาแต่เมืองสิงคโปร์ มารับสินค้าในกรุงเทพ ๆ ไม่มี สินค้าไม่มีปั้นสำรับเรือ ไม่มีดินดำ คนซึ่งมาในลำเรือ กับตันตันหน กลาสี รวม ๑๒ คน มา ๔ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคาร เดือนอ้าย แรมหกค่ำ ปีระกาสก ๑ ๏ ๏ เรือกลไฟลำหนึ่งชื่อดีเนงใช้งานอังกฤษ กับตันชื่อจาดเยกเบ็ก แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ จีนห้างจีนหวงลวงณกรุงเทพ ๆ มี เล่ายิน ๑๕๐ หีบ มีเครื่องเหลก ๔๑๗ มัด มี หมากแห้ง

๗๒๙ กระสอบ มีผลอินทผลำ ๕๐ กระสอบ มีสินค้าต่าง ๆ ๑๐๔๔ ที่ ยังคงค้างสำหรับเรือ ไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือกับคนต้นหน อินเยอเนีย กลาสี รวม ๔๙ คน จีนโคชสาน ๗ คน รวม ๕๖ คน มาจากวันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร เดือนอ้าย แรมสิบค่ำ ปีรอกสก ๗ะ

พระยามหาอัคนิกร พระยาสมุทบุรานุรักษ พระอมรมหาเดช บอกมาณวันเสาร เดือนอ้าย แรมสิบค่ำ ปีรอกสก ๗ะ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๏ หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มิได้ขาด ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งหนึ่งไพ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านปีหนึ่ง ค่าจ้างกึ่งตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ๗ะ

๏ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ตีไว้ใช้ในราชการ หมดพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพระเจ้าหมายว่า ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤๅไม่ได้แจก จะต้องการทดแทนบ้าง ก็จะไม่มีที่หาใช้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใดซึ่งอยากจะทรายราชการให้เลยดบ้าง ข้าพเจ้าได้จัดสมุดนั้นไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกอีก ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชกร

๏ พระราชบัญญัติเคานัซิล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง

๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท

๏ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท

๏ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรุยซัล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเยบรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท

๏ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเบื้องอายุ ลูกาษลูกไทย ราคาเล่มละ สองสลึง ๗ะ

๏ พระราชบัญญัติค่านา ราคา เล่มละ สองสลึง

๏ พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาพิธีกรรมการทั้งปวง ซึ่งจะทำสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ๗ะ

๏ พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งจะออกไปจัดระวางหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง ๗ะ

หนังสือสอนเดก

ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้หลวงสารประเสริฐคิดขึ้นใหม่

๏ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๏ วาหนิติกร ราคา เล่มละบาท

๏ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท

๏ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง ถ้าสี่เล่มนี้รวมเยบเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท

๏ นิติสารสายกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท

๏ นิติสารสายกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๏ กลสัตรีแลบัญชราชาริเสก ราคา เล่มละสี่บาท

๏ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท

๏ บีสาขปกรณำ มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท

๏ ปักษีปกรณำ แลนารายน์สิบปาง ราคา เล่มละบาท ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังเทอญ ๗ะ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๓๓๖ วันอาทิตย เดือน ๒ ปี ๑๐ ศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๓๙

ริไปร์ครายงานศาลรับสั่ง

ชำระความศาลต่างประเทศ

๑ ข้าพระพุทธเจ้า พระยาปรีชญาชาญในศรี ท.ช.ว., น.ช. พระอินทรเดช พระสุริยภักดี หมื่นราชจรายุธ ขุนพระราชมานัยมเกลี้ยกล่อม ด้วยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้ายกขุนศาลกระลาการเอาความมาชำระ ที่ศาลต่างประเทศ ๕ กระลาการ แพ่งกลาง ๔ วังทูกข์สังเวย ๑ รวม ๕ ศาล แพ่งกลาง ๕ ศาล มฬฑลบาลีกระลาการ ๒ ศาล กระลาการในกรมวัง ๘ ศาลยกมา แพ่งวัง ๓ อาญาวัง ๒ รวม ๕ ศาล รวม ๑๔ ศาล กระลาการคงชำระอยู่ในกรมวัง นครบาล ๑ แพ่งวัง ๑ อาญาวัง ๑ รวม ๓ ให้ยกความมาพร้อมกันชำระที่ศาลต่างประเทศ ครั้นเวลาวันพฤหัสบดีเดือนอ้าย แรมค่ำหนึ่ง ปีจอสกศ พระอินทรเดชกำกับ ๕ ศาล แพ่งวัง อาญาวัง กระลาการยื่นสารบบความหากันด้วยฉุดลากผูกมัด จำของพังของย่ำ ทาษลูกนี้ ที่บ้านที่เรือน ขุนอาญาคดีความเก่า ชำระแล้ว ๑ ยังคง ๑๐ รวม ๑๑ พังประทับ มาใหม่ยัง ๑ รวม ๑๒ ขุนศรีอาญาราชความเก่า ชำระแล้ว ๓ ยังคง ๑๓ รวม ๑๖ ขุนไววิจารณความเก่า ชำระแล้ว ๑ ยังคง ๒๗ รวม ๒๘ พังประทับ มาใหม่ยัง ๑ รวม ๒๙ ขุนจ้ำนาญคดีความเก่า ชำระแล้ว ๖ ยังคง ๕๑ รวม ๕๗ ขุนศรีสุภาความเก่า ชำระแล้ว ๖ ยังคง ๘๒ รวม ๘๘ พังประทับ มาใหม่ยัง ๑ รวม ๘๙ ความเก่าชำระแล้ว ๑๗ ยังคง ๑๗๓ รวม ๑๙๐ ใหม่ยัง ๓ รวม ๑๙๓ ขุนสุภาดีพลความเก่า ชำระแล้ว ๕ ยังคง ๗๖ รวม ๘๑ พังประทับ มาใหม่ยัง ๑ รวม ๘๒ ขุนสุภาเขตความเก่า ชำระแล้ว ๒ ยังคง ๕๘ รวม ๖๐ พระสุริยภักดีกำกับหากัน แพ่งกลาง มฬฑล กระลาการยื่นสารบบ ความหากันด้วยลำไว้วิวาท ทาษลูกนี้ ที่บ้าน ที่เรือน มฬฑล ขุนเสพสุภาความเก่าชำระแล้ว ๕ ยังคง ๖๘ รวม ๗๔ พังประทับมาใหม่ ชำระแล้ว ๑ ยังคง ๑ รวม ๒ รวม ๗๖ ขุนสุภาสานความเก่า ชำระแล้ว ๓ ยังคง ๑๘ รวม ๒๑ พังประทับมาใหม่ ชำระแล้ว ๑ ยังคง ๒ รวม ๓ รวม ๒๓ ขุนราชปัญญาความเก่า ยังคง ๑๕ พังประทับมาใหม่ยัง ๑ รวม ๑๖ ขุนมรัสดานุการความเก่า ชำระแล้ว ๑ ยังคง ๓๘ รวม ๓๙ ความเก่าชำระแล้ว ๑๕ ยังคง ๓๑๔ รวม ๓๒๙ ความใหม่ชำระแล้ว ๒ ยังคง ๕ รวม ๗ รวม ๓๓๖ หมื่นราชามาตยกำกับสามศาล วังทูกข์สังเวย แพ่งกลาง กระลาการยื่นสารบบ ความหากันด้วยลำไว้วิวาท พังของย่ำ พระเกษม วังทูกข์สังเวย ความเก่าชำระแล้ว ๒ ยังคง ๕๕ รวม ๕๗ พังส่ง หมื่นมีของส่งพังของ

ชำระแล้ว ๑ รวม ๕๘ ขุนมาตสุภาความเก่า ชำระแล้ว ๑๓ ยังคง ๗๑ รวม ๘๕ พ้องประดับ มาใหม่ ชำระแล้ว ๑ ยังคง ๒ รวม ๓ รวม ๘๗ ขุนสุภาโชยความเก่า ชำระแล้ว ๖ ยังคง ๓๐ รวม ๓๖ พ้องประดับ มาใหม่ ชำระแล้ว ๑ รวม ๓๗ ความเก่า ชำระแล้ว ๒๑ ยังคง ๑๕๖ รวม ๑๗๗ ความใหม่ ชำระแล้ว ๓ ยังคง ๒ รวม ๕ รวม ๑๘๒ รวม ๑๔ ศาลตะลาการโต้วิวาทความความเก่าใหม่ ที่ศาลต่างประเทศครั้งเก่าพันจุฑาวิภา เกิดนอ้าย แรมค่ำหนึ่ง มาถึงมรณพฤหัสวิภา เกิดนยี่ ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีเถาะตรี ความเก่า ๒๕๖ เรื่อง ชำระแล้ว ๕๒ ยังคง ๒๐๔ รวม ๒๕๖ พ้องประดับ มาใหม่ ๑๔ หัวเมืองส่ง ๑ รวม ๑๕ เรื่อง ชำระแล้ว ๕ ยังคง ๑๐ รวม ๑๕ แล้ว ๕๗ ยัง ๒๐๔ รวม ๒๗๑ เรื่อง ความไทยสุภาษิตแต่ครั้งโบราณ จะเทียบ ๆ ๆ

- ๑ พระยาเธียรราชมันตรี ๆ
- ๒ พระอินทรเดช ๆ
- ๓ พระสุริยภักดี ๆ
- ๔ หลวงราชมานิต ๆ

ว่าด้วยการชำระความเก่าครั้งที่ ๑ และความใหม่ครั้งหนึ่ง

๑ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้มีชื่อในทำเนียบข้างล่างนี้ ซึ่งเป็นตุลาการมีหน้าที่จะลาการสำหรับสืบสวนชำระความในศาลต่างประเทศ ตามพระราชกำหนดบัญญัติ ลายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๑๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๐๘ ให้ชำระความเก่าครั้งหนึ่ง ๑๖ ครั้งความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ พ้องศาลหลวงประดับ ๔ ความยื่นเรื่องราวหัวเมืองบอกส่ง ๔๐ รวม ๔๔ ยื่นสารบบศาลกองทะเบียนขวา ร้องฎีกา ๕๐ รวม ๑๓๔ เรื่อง รวม ๕๑๔ เรื่อง ตั้งแต่มะโรงเดือน ๑๒ ขึ้นค่ำ ๑ บาทบริจาริกาหนึ่งมรณภาพ เดือน ๑๒ ขึ้น ๔ ค่ำ ข้าพระพุทธเจ้าสามารถชำระความเก่าใหม่พ้องศาลหลวงประดับ ขึ้นเชิงพ้องกล่าวโทษขึ้นเมื่อกับพวก ๔ คนว่าแย่งชิงเอาเงินตราสามชั่งของขึ้นสายน้องขึ้นเชงไป ๑ เรื่อง หนึ่งอำแดงอิ่มกล่าวโทษนายเปรมนายคำ กับพวก ๕ คน ๖ คน ว่าเวลากลางคืน นายเปรมมาเรียกให้ลงไฟลงไปขึ้นแผ่นดิน มีข้อยคนร้ายเอาไม้กระยองขว้างบ้านแล้วข้ามาลุกรุกทุบตีพันนายโพลงมีบาดแผล ๑ เรื่อง หนึ่งนายยศกล่าวโทษนายนุกนายบุญว่าไปทำบุตรีวัยบาดพลัดเอาเรือสูญไปไร่ข้าวสังไปโยกยกไปหานายนุกนายบุญมีเรื่องโยโรยความขึ้นหาได้ ๑ เรื่อง หนึ่ง ขึ้นหมื่นกล่าวโทษขุนรักษาราชมีชื่อคนหนึ่งเรารับจ้างหน้าด่านเข้าสินเกยเอาผ้าลาย ๒๖๐ ผืนเศษ ของเหล่านี้ ๆ ไปมิรับสินบนหน้าด่านให้ผ้าลายที่ข้ายนี้ ๑ เรื่อง หนึ่งปลัดกรมยุทธนาธิการไม่ให้ความให้ขึ้นทำความเรื่องเดียวกัน กล่าวโทษนายรัง กับพวก ๔ คนว่าทำโจรกรรม เป็นคำหยาบต่าง ๆ ทันใดผู้ร้องว่าข้าพเจ้าถวายงานเป็นราชการมีบาดแผลหลายแห่ง ๑ เรื่อง หนึ่ง นายจ่าเรือนกับพวกนายอ่าง นายสา นายเจ๊ก ว่าแต่ก่อนมาเรือนข้าพเจ้าไม่ให้ ๆ ไปมิรู้จะยอมให้ ๆ ไปมีบาดแผลหลายแห่ง ๑ เรื่อง หนึ่งนายจันกล่าวโทษนายจ่าเรือนกับพวกสองคนว่า นายสมอยากจะฟันนายมีแผ่นายจันมีบาดแผล ๑ เรื่อง หนึ่งขุนเดชม้าโจทย์กล่าวโทษนายจันผู้ร้าแทงขุนเดช หาว่าขุนเดชพระให้นายเยื่องวิชาหมู่ยิงนายจันมีบาดแผล ๑ เรื่อง หนึ่งนายจันผู้ร้องขึ้นว่าขุนเดชแทงข้าพเจ้าบาดแผล ๑ เรื่อง หนึ่งนายจันกล่าวโทษขุนเดชกับพวก ๒ คนว่าแย่งชิงเงินไปนั้นสิ้นเรื่อง กับรูปหนังหุ่นของข้าพเจ้าคนหนึ่งคลึงหนึ่งของข้าพเจ้าพันแผลงานนายระฆังไป ๑ เรื่อง หนึ่งนายเกลี้ยกล่าวโทษนายเจ๊กกับพวก ๒ คน ๗ คน ว่าเสพสุราแล้วมาเรือนข้าพเจ้าเรือนใกล้จะเรือนไปยิงแล้วกลับชกตีข้าพเจ้าบาดแผล ๑ เรื่อง หนึ่งนายชุมกล่าวโทษกำนันเกิ่ง นายอู๋ เสวียน นายจ่าบุญนายยอดผู้ใหญ่ นายรอดชีชูกันพวก ๗ คน ๙ คนว่าเอาเรือเครื่องการมาใช้สอยมาบุ่งมาห้ามไป หลายสิ่ง ๑ รวม ๑๐ รวม ๑๑ เรื่อง รวมทั้งความยื่นเรื่องราวเก่าใหม่แลพ้องศาลหลวงเป็นความ ๑๔๙ เรื่อง รวมทั้งความในกรมพระนครบาลเป็นความ ๔๒๕ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้านับพระราชทานพิจารณาตั้งแต่วันเดือนสิบสองขึ้นค่ำหนึ่ง มาจนถึงวันเดือน สิบสอง ขึ้นเจ็ดค่ำปีมะเมียศก ๆ

๒ พระยากระสาปนิกกิจโกศล ให้ขุนศรีอายาราชกำกับศาลขุนกลางพิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบ ขุนทรัพ

ไทย์ ยังคงพึ่งจำเลยหว่างเงิน แต่ยังมาสารภาพรวมไว้ตระลาการเปรียบเทียบไทย์จำเลย ยอมเลิกแล้วแก่กัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบ นายกวมจำเลย แลกุ่ยโจทย์จำเลยหว่าวิวาทกุมตีกันจำเลยให้ไม้ตีโจทย์เจ็บแผล ตระลาการพิจารณาเปรียบเทียบ ให้โจทย์จำเลยจะยินยอมเลิกแล้วแก่กัน ๑ รวม ๓ เรื่อง พระยามินทราชิบดีศรีหราชพงษ์เมือง ให้กำกับตระลาการขุนจาตุรนร จะบังคับพิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบ ... ตระลาการจำเลย ไ ... จำเลยหว่าวิวาทกันแล้วเงินทองไทย์หายไป ๙ ตำลึง จำเลยสารภาพ ตัวได้ไทย์มาตามแล้วกัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบ กองตระเวรขวา นายโจทย์ ว่าจำเลยตีจำเลยความ ผู้ร้ายลักเรือของไทย์ไป ไทย์ตามได้เรือแต่ผู้ร้ายหนีไป ตระลาการเปรียบเทียบ ให้จำเลยใช้ตุ้นแลรับเสียค่าตุ้นแทนแล้วกันตัดสินความเสร็จแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง พระพิเรนทรเทพได้กำกับตระลาการขุนราเชศ นายเร่ หมื่นฤทธิ์โยธา พิจารณาความเก่าใหม่ ตระลาการเปรียบเทียบความเก่า ๑ ความใหม่ ๑ จีนจันจู ไทย์ฟ้องหลายจำเลย หว่าวิวาทพี่น้องกัน ตระลาการเปรียบเทียบให้จำเลยเท่ากันใช้ไทย์ ๖ บาท ก็ยอมเลิกคดีแลเสียค่าธรรมเนียม แลค่าตัดสินความเสร็จแล้วกัน ๑ จีนเลงโจทย์จีนโงกิจจำเลยหว่าวิวาทกันแลจีนเลงไปมัดมือไขว้ไว้ แล้วจะเสียมาขุนแลตระลาการเปรียบเทียบให้จำเลยเท่ากันไทย์ว่าเสียค่ากัลป์ ที่จำเลยเสียค่าธรรมเนียมแทนแลส่วนตัวด้วยความเสร็จแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง รวมได้พิจารณาแล้วไปความเก่า ๔ ความใหม่ ๓ รวม ๖ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไป ๑๖๓ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาล ๒๓๗ ความฟ้องศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราวกับฟ้องบอกส่งเก่าใหม่ ๗๕ รวม ๘๒ ยื่นตามบัตรศาลกองตระเวรขวา ยังตระฎีกา ๔๓ รวม ๑๒๕ รวม ๓๖๓ เรื่อง ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ ๆะ

๑ พระยาศรีสิงหเทพ	ผู้ว่าการแทนเจ้าพนัก	ๆะ
๑ พระยามหามนตรี		ๆะ
๑ พระยามินทราชิบดีศรีหราชพงษ์เมือง		ๆะ
๑ พระพิเรนทรเทพย์		ๆะ

สำเนาพระราชสาส์นเครื่องราชอิสริยยศ ไปเจ้ากรุงปอตุคอล

๑ แล้วรับสั่งให้ท่านหนักนรามาตย์ถือตราศุภอักษร ๑๒๓๖ เจ้าพนักงานกรมพระคลังหลวง กับเจ้าพนักงานกรมพระยาลักษณ ส่งให้ราชทูตปรีเศ ๑ ตรงวาระซึ่งได้มาแลไปไปยังเจ้าพนักงาน ... ๆ จึงผ่านไปกับราชทูตโปตุคอล มีความในศุภอักษรว่า "สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม เปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ ซึ่งประดิษฐานแลดำรงกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา บรมราชธานีมหานครใหญ่ ในพระราชอาณาจักรสยาม ซึ่งเปนเมืองหลวงแห่งประเทศทั้งปวง คือ ประเทศสยามเหนือ ประเทศสยามใต้ แลประเทศราชใกล้เคียง คือ ลาวกาว ลาวพุงดำ มลายู กระเหรี่ยงแลอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงนั้น ๆ ขอแสดงความทั่วไปให้ทราบทั่วกันทั้งปวง บรรดาผู้ซึ่งได้เห็นหนังสือประกาศนี้ ให้ทราบว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงปอตุคอล พระเจ้ากรุงปอตุคอลด้วยทรงแต่งตั้งอาแมนเด ... ราชทูต ... เชิญพระราชสาสนพระเจ้ากรุงปอตุคอล มายังเจ้ากรุงสยาม แสดงความยินดีในทางพระราชไมตรี แลเพื่อจะดำรงรักษาทางพระราชไมตรี ในระหว่างพระราชอาณาจักรทั้งสองฝ่าย ให้ดีความเจริญยิ่งขึ้นตั้งสืบไป เราพระเจ้ากรุงสยามมีความยินดีจะทรงพระโปรดสมเด็จพระเจ้ากรุงปอตุคอลนั้นมากได้มอบเครื่องราชอิสริยยศ เช่นสุทธิ ๑ ซึ่งมหาสุราภรณ์ ช้างเผือกสยามเปนของตรงพิเศษ มาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงปอตุคอล ขอพระองค์ได้ทรงรับไว้ เปนที่ทรงระลึกถึงกรุงสยามสืบไป เราพระเจ้ากรุงสยามขออำนวยพรแก่เจ้าภาพ ฤๅจงมีเปนใหญ่เปนประธานในสกลไอศวรรย์ จงเสด็จดำรงสุขภาพ ... ความเจริญ สมเด็จพระเจ้ากรุงปอตุคอล พระเจ้ากรุงปอตุคอล ได้ทรงเจริญพระชนม์ยืนนาน ดำรงอยู่ในศิริราชสมบัติโดยสุขสวัสดิ์ชั่วกาลนานเทอญ" ๆะ

"สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม เปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ ซึ่งประดิษฐานแลดำรงกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาบรมราชธานีมหานครใหญ่ ในพระราชอาณาจักรสยาม

ทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ และเป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่ประเทศราชใกล้เคียง คือลาวเฉียง ลาวกาว มลายู กะเหรี่ยงแดง ๆ ตั้งอยู่ในทิศนั้น ๆ ขอแสดงความเรื่องนี้ให้ท่านทั้งหลายทั่วกัน ฤๅผู้หนึ่งผู้ใดจะได้ภักอ่านคำประกาศนี้ให้ทราบว่า ท่านโซโล คะอันดระเดโดโว ซึ่งได้รับตำแหน่งยศเป็นเศนาบดี ว่าราชการต่างประเทศของสมเดจพระเจ้ากรุงโปร์ตุเกศ ได้มีเดเวร์ฟ่ะระซ่ อาฟแฟร์นี้มาสนทนากับเราพระเจ้ากรุงสยาม ๆ มีความยินดียอมให้ท่านโซโลคะอันดระเดโดโวเสนาบดี ผู้ว่าราชการต่างประเทศ รับเครื่องราชอิศริยยศความเกฐสยาม ชื่อรามาสุราภรณ์ ไว้เป็นเกียรติยศแลเป็นที่ภูมรของเราพระเจ้ากรุงสยาม ขอให้สิ่งซึ่ง ฤๅผู้ซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานในสกลโลกย จงอนุเคราะห์รักษาท่านโซโลคะอันดระเดโดโวมีศเรอร์ ผู้ว่าการต่างประเทศนั้น ให้ดำรงอยู่ในความศุขสวัสดิ์ เจริญเทอญ ๆ

๏ "สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม เป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ ซึ่งประดิษฐาน แลดำรงกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทยา บรมราชธานีมหานครใหญ่ ในพระราชอาณาจักรสยาม ทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ แลเป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่ประเทศราชใกล้เคียง คือลาวเฉียง ลาวกาว มลายู กะเหรี่ยงแดง ๆ ตั้งอยู่ในทิศนั้น ๆ ขอแสดงความเรื่องนี้ให้ท่านทั้งหลายทั่วกัน ฤๅผู้หนึ่งผู้ใด จะได้ภักอ่านคำประกาศนี้ให้ทราบว่า โซโลโลเวีย เอ๊สคะโด้ ซันปเกาดิเกรซี ซึ่งได้รับตำแหน่งยศเป็นผู้ว่าการภายนอกเมืองมาเกา เปรเมียงกอลณี ของสมเดจพระเจ้ากรุงโปร์ตุเกศ ซึ่งได้มีหางพระราชไมตรีมาถึงเรา พระเจ้ากรุงสยาม ๆ มีความยินดียอมให้ โซโลโลเวีย เปศคะอัศซัมปเกา สีเกรตารี ซึ่งได้มียศเป็นผู้ว่าการภายนอกเมืองมาเกา รับเครื่องราชอิศริยยศมงกุฎสยาม ชื่อรามาภรณ์ ไว้เป็นเกียรติยศ แลเป็นที่ภูมรของเราพระเจ้ากรุงสยาม ขอให้สิ่งซึ่ง ฤๅผู้ซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานในสกลโลกย์ จงอนุเคราะห์รักษาท่านโซโลโลเวีย เปศคะอัศซัมปเกา ให้ดำรงอยู่ในความศุขสวัสดิ์ เจริญเทอญ ๆ

๏ "สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม เป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ ซึ่งประดิษฐาน แลดำรงกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทยา บรมราชธานีมหานครใหญ่ ในพระราชอาณาจักรสยาม ทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ แลเป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่ประเทศราชใกล้เคียง คือลาวเฉียง ลาวกาว มลายู กะเหรี่ยงแดง ๆ ตั้งอยู่ในทิศนั้น ๆ ขอแสดงความเรื่องนี้ให้ท่านทั้งหลายทั่วกัน ฤๅผู้หนึ่งผู้ใด จะได้ภักอ่านคำประกาศนี้ให้ทราบว่า เอดวาโด โลโวโว ซึ่งได้รับตำแหน่งยศเป็นกงสุลเยเนราล ของสมเดจพระเจ้ากรุงโปร์ตุเกศ รับราชการตามตำแหน่งยศอยู่ณะเมืองนางาซากิในญี่ปุ่น เพื่อรักษาทำนุบำรุงทางพระราชไมตรีแลการค้าขาย ในพระราชอาณาจักรทั้งสองฝ่าย ให้มีความเรริญยิ่งขึ้นไป เราพระเจ้ากรุงสยามมีความยินดียอมให้ เอดวาโด โลโวโว ซึ่งมีตำแหน่งยศเป็นกงสุลเยเนราล ณะเมืองนางาซากิในญี่ปุ่นนั้น รับเครื่องราชอิศริยยศอย่างในสยาม ชื่อมหาสุราภรณ์ ไว้เป็นเกียรติยศ แลเป็นที่ภูมรของเราพระเจ้ากรุงสยาม ขอให้สิ่งซึ่ง ฤๅผู้ซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานในสกลโลกย จงอนุเคราะห์รักษาท่านโซโลโลเวีย ให้มีความศุขสวัสดิ์เจริญเทอญ ๆ

๏ ศักราชนี้ ให้ลงไปแต่พระพุทธศักราชสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง กรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทยาบรมราชธานี ในประเทศบางกอก ณวันพฤหัสบดี เดือนยี่ ขึ้นแปดค่ำ ปีกุนสัปตศก ศักราชไทยสยาม ๑๒๓๖ ตรงกับวันที่ ๑๔ เดือนยันยุวารี ในปีพระยุคลพิศราช ๑๘๙๕ เปนวันที่ ๒๔๕๕ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ๆ

ข่าวเชียงใหม่

๏ ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอินทราธิบดีสิหราชรองเมือง ขอพระราชทานทำบาญชีหางว่าวรายเพลิงใหม่ มาถึนต่อท่านมายวนมหาดเล็กผู้ที่อยู่เวน ขอท่านได้นำขึ้นถวายฝ่าละอองธุลีพระบาท ณวันจันทรเดือนยี่ แรมสี่ค่ำ ปีขาลศกเวลาย่ำทื่อยจินแล้ว พลังตกลั้นที่หลังคาโรงกระแดงของอำแดงเล็กอยู่ที่ท้ายถนอกพระนคร ขวบ้านใกล้

เคียง ได้มาช่วยกันดับเพลิงหาหยุดไม่ ถนนใหม่บ้านเจ้าราชการ ราษฎรซึ่งมารื้อถึงตกถนนวัดกัลวัดราชวราส เพลิงจึ่งหยุด ได้ตัวอำแดงเล็กเจ้าของบ้านมาถาม ให้การว่าเมื่อณวันจันทรเดือนยี่แรมสี่ค่ำเวลา ๖ โมงเช้า อำแดงเล็กไปเที่ยวบอกซื้อผ้าของผู้มีชื่ออยู่ที่ตลาดสำเพง กลับมาถึงเที่ยงแล้วครู่หนึ่ง อำแดงเล็กได้ยินผู้คนร้องอื้ออึงว่าไฟไหม้ อำแดงเล็กเห็นควันไฟไหม้ขึ้นที่บ้านอำแดงเล็ก ๆ วิ่งมาถึงบ้านเห็นเพลิงไหม้บ้านอำแดงเล็กหมด อำแดงเล็กหารู้ว่าเพลิงจะเกิดขึ้นด้วยสิ่งใดไม่ ครั้นสืบถามพวกบ้านใกล้เคียงที่ได้ไปช่วยดับเพลิงประมาณ ๒๔ คน ๒๕ คน ว่าดูเห็นต้องกันว่าติดขึ้นที่โรงกระเดื่องของอำแดงเล็กก่อน ที่โรงกระเดื่องนั้นเปนโรงเล็กติดอยู่กับยุ้งเข้า เปนโรงโถงไม่มีฝาห่างกับครัวไฟประมาณ ๖ วา ๗ วา เมื่ออำแดงเล็กจะไปจากบ้านนั้นมีทาษหญิงผัวเมียอยู่ ๒ คน ทาษ ๒ คนนั้นก็อยู่ต่อบนเรือน ๆ ห่างกับโรงกระเดื่องประมาณ ๗ วา ๘ วา เพลิงติดนั้นทาษ ๒ คนหาทราบไม่ ต่อพวกบ้านร้องอื้ออึงจึ่งได้ทราบว่าเพลิงติดขึ้นที่หลังคาโรงกระเดื่องก่อน ได้ความแต่เพียงนี้ ข้าพระพุทธเจ้าสืบเสาะผู้ต้องให้การจะให้ได้ความประการใดอื่นแต่ซึ่งจะนำให้ความชัดนั้นเกล้า ฯ ขอพระกรุณาให้ความนี้ไว้ฉลองธุลีพระบาทต่อครั้งหลัง แต่บ้านเรือนข้าราชการ ราษฎรที่เพลิงไหม้ ครั้งนี้มีข้าราชการในพระบรมมหาราชวัง ๗ พระราชวังบวร ๓ รวม ๑๐ ราษฎร ๒๖ รวม ๓๖ เจ้าของ ๆ ตึก ๓ ห้อง ๑ ตึก ๒ ห้อง ๒ รวม ๓ เรือนเครื่องสับ ๕ ห้อง ๑ มุงกระเบื้อง ๓ ห้อง ๖ รวม ๗ เรือนเครื่องสับมุงจาก ๔ ห้อง หนึ่ง ๓ ห้อง ๓๙ สองห้อง ๑๓ รวม ๕๓ เรือนเครื่องผูก ๓ ห้อง ๓๒ สองห้อง ๒๙ รวม ๖๑ โรง ๕ ห้อง ๑ สี่ห้อง ๑ สามห้อง ๒ รวม ๔ ยุ้งเข้า ๒ ตึก ๓ เรือน ๑๒๑ โรง ๔ ยุ้ง สอง รวม ๑๓๐ ทั้งควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ ฯะ

ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง

๑ ณวันเสาร์เดือนยี่แรมสองค่ำปีจอฉศก เวลาบ่ายห้าโมงเศศ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เสดจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มไหสุริยพิมาน พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศแลข้าทูลลอองธุลีพระบาทมียศตามพระเรียน จึ่งพระมหาราชครูพิธีพร้อมเกล้า นำหรัดกรองน้ำกสี่ระเบียงชั้น ๆ รวม ๕๐ ที่ในการพระราชพิธีตรียัมพวายตรีปวายถวายแลถวายน้ำพระมหาสังข์ พระครูอัษฎาจารย์ แลหลวงศิวาจารย์ หลวงสุริยาเทเวศ ถวายคำนับแล้วยกตะลุ่มแว่นฟ้าสองชั้นใส่เชิงเทียนซึ่งถวายธูป ทีละคนไปยรำกับ เปนลำดับจนพราหมณ์ครั้นแล้ว จึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งพระไชยเชษฐสมบัติ ให้พระราชทานเงินตราพระมหาราชครูพิธี ๑๐ ตำลึง พระครูอัษฎาจารย์ ๓ ตำลึง พระสิทธิไชย ๓ ตำลึง หลวงราชมุนี ๓ ตำลึง หลวงศิวาจารย์ สองตำลึง หลวงสุริยาเทเวศ ๖ บาท ขุนหมื่นที่เป่าสังข์ชักเครื่องพิธี ๑๐ นาย ๆ ละบาท ขุนหมื่นสำรับพิธี ๒๑ นาย ๆ ละสองสลึง รวมเงินพระราชทาน [illegible] แล้วพระยาจ่าแสนบดี นำเจ้าราชวงษ ๑ เจ้าราชบุตร ๑ กับผู้ญาติแสนท้าวพระยาลาวเมืองลำพูน เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ให้จัดต้นไม้ทองเงินกับเครื่องบรรณาการทูลเกล้า ฯ ถวายต้นไม้ทองต้น ๑ สูงสามศอกคืบ ๕ ชั้นทั้งยอดมีกิ่ง ๑๗ กิ่ง มีใบ ๓๒ ใบ มีดอก ๕๙ ดอก รวมต้นไม้ทองหนัก ๓ ตำลึง ต้นไม้เงินต้น ๑ สูงสามศอกคืบ ๕ ชั้นทั้งยอด มีกิ่ง ๑๗ กิ่ง มีใบ ๓๒ ใบ มีดอก ๕๙ ดอก รวมต้นไม้เงินหนัก ๕ ตำลึง น้ำรัก ๑๐๐ กระบอก เปนเครื่องราชบรรณาการสำหรับเมืองแลเจ้าราชวงษจัดได้งาช้างสองกิ่งหนัก ๙๙ ชั่ง เจ้าราชบุตรจัดได้งาช้างสองกิ่งหนัก ๕๐ ชั่ง นอกจากเครื่องราชบรรณาการ ทูลเกล้า ฯ ถวาย แสนท้าวพระยาลาวซึ่งได้ลงมาในคราวนี้ เจ้า ๑๒ คน แสนท้าว ๒๐ คน รวม ๓๒ คน ไพร่ ๑๘๗ คน รวม ๒๑๙ คน หญิงเจ้า ๑๙ คน หญิงคนใช้ ๑๒ คน รวม ๓๑ คน รวมทั้งหญิงชาย ๒๕๐ คน มาเรือแม่ปะ ๒๕ ลำ ฯะ

ว่าด้วยพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

๑ ด้วยเจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ สั่งว่า ให้ประกาศว่า ที่เรียกพระบาทสมเดจพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย พระบาทสมเดจพระพุทธเลิศหล้านภาไลย แลพระบาทสม

เกล้าพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว [illegible] แผ่นดิน
เปนชื่อแผ่นดินด้วย ไม่ควรจะเรียก [illegible] แต่ก่อนก็เรียก
ว่าแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง แผ่นดิน [illegible] ครั้งใดแผ่น
ดิน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว [illegible] ก็เรียก
ว่าแผ่นดินสมเด็จพระเจ้า [illegible] แผ่นดิน [illegible] ทรง
แผ่นดินปัจจุบัน ครั้นมีพระองค์ [illegible]
๒ พระองค์ [illegible] พระนาม [illegible] พระองค์ ๑
พระพุทธ [illegible] ๓ แล้วไป [illegible]
พระพุทธเจ้าแผ่นดินนั้น ครั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
เสดจ์สวรรคตแล้ว [illegible] ไม่ได้เรียกว่าแผ่นดินไหนจะ
ได้จึงไปเรียกกลาง ๆ ให้เรียกว่าแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่ง
เกล้าเจ้าอยู่หัว แลแผ่นดินที่ [illegible] นั้นให้เรียกว่าแผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว [illegible] มีจะ
แผ่นดินใหม่ จึงคงพระ [illegible] ไปเรียกกลาง ๆ ให้เรียกว่าแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระ [illegible] ให้ประกาศไว้ผู้ที่จะ
ชุลีพระบาท [illegible] ใหญ่น้อย [illegible] หัว
เมืองเอก หัวเมืองโท หัวเมืองตรี หัวเมืองจัตวา [illegible]
เหนือใต้ [illegible] ให้รู้จงทั่วกัน ประกาศมาณวัน
เสาร์ เดือนสิบสองแรมสิบค่ำ ปี [illegible] ศก [illegible]

ประกาศ [illegible] ฯ

ว่า [illegible] ถวาย [illegible]

๑ มีพระบรมราชโองการ [illegible] ประกาศแก่ราษฎรทุกกรม
บัณดาที่มีนายไพร่ [illegible] ไว้ในที่นั้น ๆ [illegible] ว่าแต่ก่อนเล่า
ถ้อยเหตุบังคับ [illegible] ตั้งแต่ [illegible] ไม่ควรก็ดี [illegible]
แต่จะเอาตระหนี่ ผู้ที่จะสมคิดไทยอยู่ในแม่ โดยเปนข้าย
ผู้ร้ายปล้นแลย่องเบาวิ่งราวแล้ว มักยังอยากจะเอาให้คุมพวก
ปล้นฤๅย่องเบาวิ่งราวอีก ตามการณ์ของมันจะว่าไปไยเล่า
ในคนไทยที่เขา ๆ กว่านั้น ที่สุดลงมาถึงคนไม่มีความผิด
เปนแต่ทั้งเกะกะครองเปนเจ้าผ้า แหนญาติกาใคร ๆ ผู้อื่นก็
คนไพร่เหล่านี้ มีทิฐิสันดานอยู่ในหัวใจอยู่ไม่หาย ว่าเจ้าชีวิต
ทูลอยู่นาคายาย อะไร ๆ ก็ไม่รู้แต่เปนผู้ศักดิ์สิทธิ์ สั่งการ
ว่าอย่างไรก็ต้องเปนอย่างนั้น เมื่อเปนไทยต้องเจ้าชีวิตเปนไม้ไว้
สำหรับคนมือให้ ไล่พ่อให้ไปข้างนั้น พ่อให้ไปข้างนี้ เพราะ

ฉนั้นข้าไพร่ก็มีคดีด้วยความต่าง ๆ ตามประสงค์ อยากแต่
จะร้องแก่ในหลวงพระองค์เดียว คือจะหลอกในหลวงแต่ให้หลง
สั่งการตามใจมัน เพราะสำคัญว่าสั่งแล้วไม่มีใครขัดได้ ถ้า
จะตามใจข้าไพร่ ให้ร้องแต่แก่ในหลวงแล้ว จะตั้งขุนนาง
ชั้นใหญ่ชั้นรองชั้นสองชั้นสามไว้ทำไม ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ก็ได้
โปรดให้บังคับบัญชา ตั้งศาลตั้งการสำหรับชำระถ้อยความได้ในกรม
นั้น ๆ ไม่ใช่หรือ อนึ่งคนไทยที่ตั้งแต่ต้องจัดสถาปนาวงวัง
มาแต่ก่อน ผู้มีบันดาศักดิ์เปนขุนนางจะไปเปนผู้คุมเองได้หรือ
ก็คงจะตั้งตัวข้าไพร่ที่ไว้เปนกลางบ้างการ มีเมตตากรุณาน้อย
เปนผู้ใหญ่ผู้คุมครอง เมื่อเปนดังนี้ผู้คุมมักถือคุณแห่งคนไทย
ผิด ๆ ถูก ๆ เปนธรรมดา ถ้าขุนนางเปนผู้ใหญ่ชั้นมา
เอาใจใส่น้อยก็คงจะมักง่าย ถ้าเอาใจใส่มากก็คงจะค่อยเบาลง
ถึงอย่างนั้นจะให้สมประสงค์ ข้ายคนไทยก็คงไม่ได้ตามใจของมัน
คนเหล่านี้ของแต่จะมาร้อง แก่ในหลวงทุกอย่างทุกสิ่งทั้งจริง
ทั้งเท็จ ก็ถ้าในหลวงจะทรงรับแยกตามเอาใจจะค้ำร้องของผู้ร้าย
คนไทยอยู่ทุกทิศทุกทาง ทุกตุกตลางวันกลางคืนแล้วในหลวงมีเสด็จ
ไปทางไหน คนไทยในที่ในทางนั้น ๆ ก็จะร้องแซ่เสียงไป
ทุกทิศทุกทางไม่ว่างไม่เว้น เมื่อเปนอย่างนี้จะแก่พระบารมี
ในหลวงแลบ้านเมืองอยู่แล้วหรือ แต่ก่อนเล่าก็ว่าในหลวงย่อม
อยู่ในกำแพงวัง ไม่ได้ให้เข้ามาตามที่ควรจะดี มีเวลาจะ
ได้ออกประกาศไว้แต่น่าประตู [illegible] ทางเสด็จทางนี้ก็เปน
ทางไกล ถึงร้องฎีกาหยุดมีก็ไม่ได้ยิน จะมีที่ร้องแต่เปน
ยาก ถึงกระนั้นทางเสด็จไปในพระนคร ก็มีรูปร่างเจ้าเมือง
เสียซักมาใกล้ไม่ได้ มีทางจะตะโกนร้องมาร้องได้ แต่ที่ข้าง
โรงเรือหน้าประตูเทวาภิรมย์ เดี๋ยวนี้ในหลวงก็ออกอยู่ที่น่าสุทไธ
สวรรย์เนือง ๆ มีนักกำหนดนัดให้ราษฎรมาร้องฎีกา เดือน
ละ ๔ ครั้ง ขึ้น ๗ ค่ำ ขึ้น ๑๔ ค่ำ แลแรม ๗ ค่ำ
แรม ๑๔ ค่ำ ฤๅแรม ๑๓ ค่ำ ใกล้วันพระทุกเมื่อ
ถ้าในวันเหล่านั้นไม่ได้เสด็จออก ก็โปรดให้พระเจ้าลูกเธอ
ออกไปรับเข้ามาถวาย ก็วันอื่น ๆ เมื่อเสด็จออกที่น่าพระที่นั่ง
สุทไธสวรรย์ ในราษฎรใคร ๆ จะมาขอฎีกาถวายก็ได้ ก็โปรด
ให้รับ อนึ่งญาติพี่น้องพวกพ้องของใครมี เมื่อผู้ต้องคดีติด
กักขังของจำอยู่มาไม่ได้ เขียนฎีกามาให้ร้องแทนก็ทรงรับ

ซึ่งเจ้าขุนมุลนายญาติพี่น้องของผู้ต้องรับตัว แม้ว่าราชการฝ่ายน่าฝ่ายใน จะรับมาถวาย มีเวลาหนึ่งเวลาใดก็ได้ ไม่ขัดเคืองพระราชหฤทัยอยู่ แต่ที่ร้องสกัดขวางทางเสดจนั้น ทรงพระราชดำริห์เหนว่า ไม่ควรไม่ชอบพระราชหฤทัย เพราะเปนขันกีดตำรานเก่าไป ว่าผู้จะได้รับเสดจพระยุรยาตร จะได้ร้องร้องฎีกา แต่เมื่อเวลาเสดจพระราชดำเนินไปไหน ๆ ก็ผู้ร้องก็ใจจะเอายศ ว่าสกัดเสดจได้เหมือนอยู่ได้ จึงเกิดไว้แต่เวลาเสดจ ที่ผู้ร้องเมื่อเวลาเสดจพระราชดำเนินนั้น ครั้นก็ไม่โปรดให้ต้องระวังสิ่งหนึ่ง ก็ยังเชิญรับร่างไปในพระคำประกาศ เมื่อเสดจพระราชดำเนินไป มีผู้ร้องทะเลาะเรียกกระบวนเสดจล่วงไป ที่ทุกวันเรียกว่าลอย ๆ นั้น ผู้ร้องก็ลุกขึ้นวิ่งตามกระบวนเสดจ ร้องเสียงดังตามมาข้างหลังว่า โปรดสัตว์ผู้ยากเจ้าข้า โปรดสัตว์ผู้ยากเจ้าข้าชุด ๆ เดียว แลมีแต่หนึ่งร้องว่าเจ้าชีวิต ไม่หยุดกันไม่เหมือนกัน จะบ้านงามเมืองอยู่แล้วฤๅ คนเกิดมาเปนคน ก็ควรจะต้องมีญาติพี่น้องพวกพ้องเผ่าพันธุ์บุตรภรรยาเจ้าขุนมุลนาย ผู้ใดผู้หนึ่งจะรักมักคุ้นควรจะเปนที่พึ่งได้ อย่างใดอย่างหนึ่ง การซึ่งมาร้องฎีกาแทนกัน ถ้าส่งตัวเจ้าของฎีกาได้แล้ว การก็ไม่เกี่ยวร้องอะไรกับผู้เอาฎีกามา เว้นแต่ว่าเจ้าของที่ให้เอาฎีกามานั้นไม่รับว่าได้ร้อง แลผู้เอาฎีกานั้นเกี่ยวร้อง ในความร้องนั้นด้วยผู้เอาฎีกาจึงต้องเปนโทษด้วย ก็ด้วยคนโทษซึ่งติดจำอยู่ รมหมู่ประกันตัวมาให้ร้องฎีกาก็ดี มาร้องฎีกาแทนก็ดี ไม่ได้ตัวก็ย่อมจะเปนที่รู้ว่าผู้นั้นมีคดีขันสุดไม่ทุกข์ซึ่ง ไม่มีใครเขาเหนด้วย เขาจึงไม่ช่วยธุระเปนธุระ ก็จะปล่อยไม่มีผู้ร้องแทนเมื่อเวลาเสดจพระราชดำเนิน ไป ก็คงจะให้ติดกีดขวางอย่างให้คนโทษแตกตื่นเอิกเกริกอื้ออึงไป ตั้งแต่นี้สืบไปเมื่อน่า จะมีทางเสดจพระราชดำเนินไปมาทิศใดทางใด ในทางนั้นถ้ามีเรือนมีตรางมีคุก ที่ขังคนโทษอยู่ทิศใดถิ่นใด ก็ให้กรมวังมีบาดหมายไป ให้เจ้าของมาระวังคนโทษในที่ขังของตัว ๆ อยู่ให้เรียบร้อย อย่าให้วุ่นวายไป แลอย่าให้ออกวิ่งไล่กระบวนเสดจ คนโทษทั้งปวง เมื่อผู้คุมคุมเหงเกินฤๅทำอย่างไรผิด ๆ นัก ก็ให้ร้องต่อเจ้าขุนมุลนายในหมู่นั้นกรมนั้น จนถึงผู้ตัดสินผู้ใหญ่ในกรมนั้นเปนที่สุด อย่าให้คอยร้องสกัดทางเสดจเลย ถ้าจะร้องในหลวงก็ได้ร้องในกรมนั้นมาร้อง ราชการจะร้องแต่เวลาที่โปรดให้ร้อง อย่าให้วิ่งไล่ในเวลาที่เสดจพระราชดำเนิน ถ้ากำเริบร้องในเวลาที่เสดจพระราชดำเนิน ในที่ไม่ได้ลงโทษตามกำหนดที่ร้องก็จะไม่เอาเปนคดี เจ้าของเรือนจำ จองจำผู้คุมใดผู้คุมร้อง จะต้องรับพระราชอาญาเฆี่ยนให้ผู้ใหญ่ทุกหมวดทุกกรมเอาใจใส่ความสุขทุกข์ของคนโทษ อย่าให้ผู้คุมทำเอาเปรียบเกินอย่างธรรมเนียมไป เมื่อคนโทษมาร้องอย่างไร ก็ให้พิจารณาตัดสินให้ อย่าละให้คนโทษต้องเกินเจ้าของมุลนายเจ้าของเรือนจำกระทรวง มาร้องเอิกเกริกแต่ในหลวง เมื่อเวลาเสดจพระราชดำเนินแล้ว ประกาศมาณวันพฤหัศบดีเดือนแปดขึ้นสิบสองค่ำ ปีจอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนวันที่ ๖๒๔๔ ในรัชกาลประจุบันนี้

บอกเมืองสมุทปราการ

๑ ณวันจันทรเดือนเจ็ดขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศกศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ขุนอินทรสมบัติแลเสมียนตรากรมท่า ตำแหน่งเมืองสมุทปราการบอกหนังสือมาว่า เรือกลไฟชื่อเต็นซุ กับตันอังกฤษชื่อเนลสัน แจ้งความว่ามาแต่เมืองฮ่องกงเมืองจีนได้ ๖ วัน แล้วเข้ามาเมืองสมุทปราการ ขึ้นไปกรุงเทพฯ มีหนังสือ ๑ หีบ ทองรูปพรรณ ๑ หีบ แพรสี ๓ หีบ เครื่องต่าง ๆ ๗๗๕ หีบ ไม่มีฝิ่นไม่มีศัสตราวุธ ครั้งนี้มาแต่กำปั่นนั้น กับตันต้นหนนายท้ายเสมียนกลาสี ๓๖ โดยสารฝรั่ง ๑ จีน ๒๒๒ รวม ๒๒๓ รวม ๒๕๙ คน มา ๑๑ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตยเดือนเจ็ดขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศก

๑ เรือกลไฟชื่อบันยงเสง กับตันอังกฤษชื่อเวเลียมเคริศ แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นไปกรุงเทพฯ มีเงินเหรียญ ๑ หีบ มีแต่ ๔๓๒ หีบ สินค้าต่าง ๆ ๓๐๖ หีบ ปืนสำหรับเรือเอก ๑ ไม่มีฝิ่นกำหนดมาในลำเรือนั้น กับตัน ต้นหน จีนนายเรือ กลาสี ๕๕ โดยสารแขกจีน ๑๔ รวม ๖๙ คน มา ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทรเดือนเจ็ดขึ้นสิบสองค่ำ ปีจอฉศก

๑ กำปั่นปริกชื่อแอศกาโล กับตันเยรมันชื่อรอกเคเร แจ้ง

ความว่ามานี่เมื่องเขมร มีสินค้าเล็กน้อยเข้ามาขายที่ทุกสินค้าณกรุงเทพ ฯ ไม่มีขึ้นไม่มีเดินค้าสำรับเรือ คนจึงมาน้อยลำเรือนั้น กับด้วยต้นหนกลาสี ๑๐ โดยสารจีน ๑๔ รวม ๒๔ คนมา ๑๖ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธเดือนยี่ขึ้นแรมค่ำ ๑ รถนก ฯะ

๏ พระยามหายัมนิกร พระยมมหาเดช พระสิทธิสัตรี เขตร์ บอกชื่นมาณกรุงเทพ ฯ ฯะ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๏ หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ตีพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มิได้ขาด ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งราคา ๑๑ ไพ ๆ ละลึงเพื่อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านปีหนึ่ง ค่าจ้างกึ่งตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเถิญ ฯะ

๏ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่ได้พิมพ์เรื่องวิเศษสำคัญ ๆ นั้น มีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ใช้ในราชการ และเพราะราชประสงค์แล้ว ก็เลิกเสียไม่ใช้ในราชการบ้านเมืองนั้น ข้าพระเจ้าคนว่า ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤาไม่ได้แจก จะต้องการทราบบ้าง ก็จะไม่มีที่หาได้ อนึ่งถูกด้วยผู้ใดซึ่งอยากจะทราบราชการให้เลยกลับบ้าง ข้าพเจ้าได้จัดสมุดนั้นไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ตามประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าระแวกอีก ก็เป็นการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือเล่มเย็นนั้น คือ

ราชการ

๏ พระราชบัญญัติเคาน์ซิล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หริยัฏฐากพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง

๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท

๏ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท

๏ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรเอชิล ๑ ราคา ชาติละบาท

ถ้าเย็บรวมเป็นเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท

๏ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเษียรอายุ ฉบับภาษาไทย ราคาเล่มละ สองสลึง ฯะ

๏ พระราชบัญญัติคำนวน ราคา เล่มละ สองสลึง

๏ พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวง ซึ่งจะทำสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ฯะ

๏ พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งจะออกไปจัดระวางหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง ฯะ

หนังสือสอนเด็ก

ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งสารประเสริฐศิลป์ขึ้นใหม่

๏ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๏ วาหนิติกร ราคา เล่มละบาท

๏ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท

๏ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเป็นเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

ถ้าตีเล่มนั้นรวมเย็บเป็นเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท

๏ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท

๏ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๏ กลสังวิธานพิณราชาภิเสก ราคา เล่มละสี่บาท

๏ ราชนีติ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารมญ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท

๏ ยีสาราปกรณำ มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท

๏ ปักษีปกรณำ แลนารายน์สิบปาง ราคา เล่มละบาท

ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังเถิญ ฯะ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ หน้าเบอร์ ๓๔๔ วันอาทิตย เดือน ๓ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๓๙

ว่าไปรทรรายงานศาลรับสั่งในกรมพระนครบาลทูลเกล้า ๆ ถวายเจ็ดวันครั้งหนึ่ง

๑ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ที่มีชื่อในท้ายหนังสือนี้ ซึ่งเป็นกรมมิตติยะตุลาการศาลรับสั่ง ให้พิภากษาคดีกระทรวงกรมพระนครบาล ขอพระราชทานน้อมเกล้าถวายคำนับยังคงทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้ายื่นสารบบความแต่ก่อน ๑๖ ครั้ง ยังความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ ฟ้องศาลหลวงประทับ ๔ ยื่นเรื่องราว หัวเมืองยอกส่งเก่าใหม่ ๔๐ รวม ๔๔ ยื่นสารบบศาลกองตระเวรขวา ความร้องถวายฎีกา ๕๐ เรื่องรวม ๑๔๙ รวม ๕๒๕ เรื่อง ตั้งแต่วันเดือนสิบสอง ขึ้นเก้าค่ำ มาจนถึงวันเดือนสิบสอง ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศก มีความยื่นเรื่องราวใหม่ เรื่องหนึ่งนายเลี่ยมกล่าวโทษนายสินว่าเมื่อวันเดือนสิบสอง ขึ้นแปดค่ำ ปีจอฉศก เวลากลางคืนนายสินเอาหลอกมีคมฟันนายเลี่ยมมีบาดแผล ๑ เรื่องหนึ่งนายน้อยนายพิม ให้ความให้นายเดชผู้เรืองความเดียวกัน กล่าวโทษย้ายข่า ย้ายเชียวกับพวกสองคนว่าลักไม้ซุงตะคักไป ๔ ต้นราคา ๒ ชั่ง ๒ ตำลึง ๓ บาท ๑ เรื่องหนึ่งอำแดงพุ่มโจทย์กล่าวโทษนายทับผัว อำแดงพุ่มภรรยานายทับบุตรกับพวก ๔ คน ว่าด่าท้าทายไล่ทุบตีบุตรอำแดงพุ่มมีบาดแผล ๑ รวม ๓ เรื่องรวมความยื่นเรื่องราวหัวเมืองยอกส่งยื่นสารบบเก่าใหม่เป็นความ ๑๕๒ เรื่องรวมทั้งความในกรมพระนครบาลเป็นความ ๑๒๙ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณาตั้งแต่วันเดือนสิบสอง ขึ้นเก้าค่ำปีจอฉศกมาจนถึงวันเดือนสิบสอง ขึ้นสิบสี่ค่ำปีจอฉศก พระยาจริญราชไมตรีแซแมน ให้ขุนประกาศถ้ากับศาลขุนพิทักษธานีพิพารณาความใหม่ ตระลาการเปรียบเทียบเรื่องราวใหม่ปรึกษาตรวจนายจะลิกัดคิไว้ความให้ยืนตามโทษ นายสังกับพวก ๕ คนจำเลย หาว่าระเลาะวิวาทกันแล้วมีผู้ตายเยาชีปูเยาไม่รู้โทษมีบาดแผล ตระลาการเปรียบเทียบจำเลยรับใช้ทุนให้ความเลิกแล้วกัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบเรื่องราวใหม่นายเดชโจทย์ ย้ายข่า ย้ายเชียว ย้ายสอนย้ายปู่จำเลย หาว่ามีผู้ร้ายลักไม้ซุงตะคักไป ๔ ต้น ตระลาการเปรียบเทียบจำเลยยอมคืนไม้ซุงตะคักให้โจทย์ความแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง รวมโต้พิจารณาแล้วไปความใหม่ ๒ เรื่องเก่าใหม่แล้วไป ๑๖๔ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาล ๒๓๙ ฟ้องศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราวหัวเมืองยอกส่ง เก่าใหม่ ๗๖ รวม ๙๓ ยื่นสารบบศาลกองตระเวรขวา ความถวายฎีกา ๔๓ รวม ๑๒๖ รวม ๓๖๔ เรื่อง ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมจะเกษะ ๆ

๑	พระยาศรีสิงหเทพ	ผู้ว่าการแทนแซแมน ๗๔
๑	พระยามหามนตรี	๗๔
๑	พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง	๗๔
๑	พระพิรนทระเทพย์	๗๔

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๑ ว่าด้วยถวายเข้าเปลือก

๑ มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมว่า ซึ่งราษฎรชาวกรุงเก่ารวมกันทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายข้าเปลือก ๓๘ เกวียนนั้น พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระเมตตาปรานีเปนอันมากด้วยว่าราษฎรเมื่อทำนา ได้ผลเมล็ดเข้าเปลือกมากน้อยเท่าใดก็ต้องเสียค่านาอยู่ตามจำนวนเรียก แล้วยังอุสาห์มีใจสาภิภักดิ์ จัดเข้าเปลือกทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เปนส่วนผลของพระเดชพระคุณอีกชั้นหนึ่ง จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานผ้าลายขึ้นไป ให้เจ้าพระยานิกรบดินทรมหิทรมหากัลยาณมิตรวิสุทธนายก แจกแก่ราษฎรผู้ล่านั้นคนละสิ่น ๆ เปนรางวัลเล็กน้อย และเข้าเปลือกซึ่งราษฎรทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายนั้น โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เอามาใช้ในการพระราชกุศล จัดเปนเข้าทรงบาตรบ้างเลี้ยงพระพระสงฆ์ในพระบรมมหาราชวังบ้าง พระราชทานราษฎรป่วยเปนโรคต่าง ๆ ซึ่งมารักษาตัวอยู่โรงหลวงบ้าง พระราชทานแก่คนมาพิการคนผมัคโทษ และราษฎรที่มารับพระราชทานณโรงทานนั้นบ้าง ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานส่วนพระราชกุศล ให้ราษฎรผู้เข้าของเข้าเคียงกันมาทนวังสิ้นด้วยกัน และให้อยู่เย็นเปนศุขทั่วหน้าชั่วนาตาปี ๑ อนึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมว่า เจ้าภาษีนายอากรล่าน้ำแลสมพัสดีรนายอากรอื่น ๆ เมื่อจะไปเกบภาษีนายอากรหัวเมืองใด ก็มีตราไปว่ากล่าวแก่ผู้สำรวจราชการเมืองแลกรมการ ร้อยแขวงกำนันนายอำเภอ ให้ช่วยว่ากล่าวให้ราษฎรชาวบ้านรู้จำนงให้รู้ว่าจะเจ้าภาษีนายอากรไปเรียกเอาภาษีอากร สมพักสมหลีสมเกินพิกัด ราษฎรก็ต้องยอมเสียให้เพราะมิได้รู้พิกัดในท้องตรา จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม สั่งให้จัดสิ่งพิกัดภาษีอากรสมพักราคะดีพิมพ์ แจกให้ราษฎรรู้ในกำหนดพิกัดต่อภายหลัง ก็ในระหว่างที่ยังมิได้ตีพิมพ์พิกัดแจกมานี้ ถ้าราษฎรผู้ใดได้ความเดือดร้อนเพราะเจ้าภาษีนายอากร ก็ให้เรียกภาษีอากรเหลือเกินคืนมาให้ทุกข์ด้วยเรื่องคดีใด ๆ ก็ดีก็ให้มาตรายเรียนร้องทุกข์ต่อท่านเสนาบดี แม้นท่านเสนาบดีสั่งตระลาการผู้ใดให้ชำระแลตระลาการถดถอยความให้เนิ่นนานพ้นเดือนหนึ่งแล้ว ข้อคดียังมิได้สำเรจ ก็ให้ราษฎรผู้ได้ความเดือดร้อนนั้น ทำเรื่องราวฎีกาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมทรงตัดสินให้สำเรจโดยเรว หมายประกาศมาณวันพุธแรมแปดค่ำเดือนยี่ ปีเถาะสัปตศก ศักราช ๑๒๑๗ ๆ

ว่าด้วยวิธีคิดอธิกมาศ

๑ อธิกมาศนั้น ใน ๑๙ ปี มี ๗ ครั้งจำไว้ให้มั่น อย่าหลงไหลว่า ๓ ปี มีหนหนึ่ง ถือตามธรรมเนียมเมือง ปีมีอธิกมาศเดือนแปดเปนสองหน ตั้งระยะลับเก้าปี จำชื่อปีศักราชไว้ให้มั่น ในชั่วอายุคนที่เรารู้จัก เปนปู่หญ้าคายายของเรามา คือให้นับแต่ปีกุนตรีศก จุลศักราช ๑๐๔๓ มาจนถึงปีมะเสงเอกศกจุลศักราช ๑๑๓๑ เปน ๑๙ ปีระยะหนึ่ง แต่ปีมะเมียโทศกจุลศักราช ๑๑๗๒ มาจนถึงปีชวดสัมฤทธิศกจุลศักราช ๑๒๓๐ เปน ๑๙ ปีอีกระยะหนึ่งเปนที่ ๒ ตั้งแต่ปีฉลูเอกศก จุลศักราช ๑๒๓๑ มาจนปีมะเมียฉศก จุลศักราช ๑๒๔๙ เปน ๑๙ ปีอีกระยะหนึ่งเปนที่ ๓ ตั้งแต่ปีวอกสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๕๐ มาถึงปีขานอัฐศก จุลศักราช ๑๒๖๘ เปน ๑๙ ปี อีกระยะหนึ่งที่ ๔ ตั้งแต่ปีเถาะนพศก จุลศักราช ๑๒๖๙ มาจนถึงปีรกาสัปตศก จุลศักราช ๑๒๘๗ เปน ๑๙ ปี ระยะหนึ่งเปนที่ ๕ ตั้งแต่ปีชอัฐศก จุลศักราช ๑๒๘๘ มาจนถึงปีมโรงฉศก จุลศักราช ๑๓๐๖ เปน ปี ๑๙ อีกระยะหนึ่งเปนที่ ๖ ตั้งแต่ปีมะเสงสัปตศก จุลศักราช ๑๓๐๗ มา จนถึงปีกุนเบญจศก จุลศักราช ๑๓๒๕ เปน ๑๙ ปีอีกระยะหนึ่งเปนที่ ๗ ตั้งแต่ปีชวดฉศก จุลศักราช ๑๓๒๖ ไป จนถึงปีมะเมียจัตวาศก จุลศักราช ๑๓๔๔ เปน ๑๙ ปีอีกระยะหนึ่งเปนที่ ๘ ตั้งแต่ปีมะเมเบญจศก จุลศักราช ๑๓๔๕ ไป จนถึงปีฉลูตรีศก จุลศักราช ๑๓๖๓ เปน ๑๙ ปีอีกระยะหนึ่งเปนที่ ๙ ตั้งแต่ปีขานจัตวาศก จุลศักราช ๑๓๖๔ ไปจนถึงปีวอกโทศก จุลศักราช ๑๓๘๒ เปน ๑๙ ปีอีกระยะหนึ่งเปนที่ ๑๐ ตั้งแต่ปีรกาตรีศก จุลศักราช ๑๓๘๓ ไปจนถึงปีเถาะเอกศก

จุลศักราช ๑๓๐๑ เป็น ๑๙ ปีอักระยะหนึ่ง เป็นที่สิบเอด ๑๑ ในระยะ ๆ เหล่านี้ให้นับแต่ปีหนึ่งระไปถึงปี ที่สาม ที่หก ที่เก้า ที่ สิบเอด อย่าว่า ที่สิบสอง ที่สิบสี่ ที่สิบเจด ที่สิบเก้า เป็นปีมีอธิกมาศทุกระยะเหมือนกัน ถ้าจะจำให้ลัด ๆ ให้ว่าไว้ว่า ๓๓, ๓๖, ๓๘, ๓๙, เป็นอธิกมาศ ๗ หนแล แต่เมื่อคิดอย่างนี้เป็นการพิสดาร นักษัตรฤกษพระจันทร์วันเพญ มักคลาดไปหลาย ๆ เดือน ถ้าจะคิดให้ถูก นักษัตรฤกษคาบอธิกมาศคต ต้องให้รู้ว่าปีปลายระยะ ก่อนปีหนึ่งระยะที่ออกชื่อมานั้น ตั้งแต่ปีจอ ไทศก จุลศักราช ๑๐๙๒ นั้นลงมา ปีปลายระยะที่ออกชื่อนั้นแล้วทั้งปวง คือปีมะเส็งเอกศก ปีชวดสัมฤทธิศก ปีมะแมฉพศก ปีขานอัฐศก ปีวอกสัปตศก ปีมะโรงนพศก ปีกุนเบญจศก ปีมะเมียรัตวาศก ปีฉลูตรีศก ปีขาลโทศก ปีเถาะเอกศก ปีเหล่านี้ เดือนแปดทุติยาสาท เป็นเดือนอธิกมาศเท่ากันทั้งนั้น แต่เดือน ๘ น่าเดือนนั้นไป ๓๓ เดือน ตกสุดเพียงเดือน ๕ คงชื่อเดิม เดือนที่ ๓๔ ซึ่งเรียกว่าเดือน ๖ นั้นเป็นเดือนอธิก คือเป็นเหมือนเดือน ๕ ๑๑ เดือนอธิกยกเสียไม่นับ นับแต่เดือนที่เป็นน่าเดือนนั้นไม่นับ นับแต่น่าเดือนนั้นไป ๓๓ เดือนตกสุดเดือน ๑๒ เดือนที่ ๓๔ เป็นเดือนอธิก เป็นเหมือนเดือน ๑๒ สองหน เดือนนั้นยกเสียไม่นับ นับแต่น่าเดือนนั้นไป ๓๒ เดือน อธิก ตกเดือน ๘ ปฐมาสาท เดือน ๘ ทุติยาสาทนั้นเป็นเดือนอธิก คงที่ตามปีสุดระยะแล ๑๑ ถ้าจะเล่าให้ลัด ๆ ก็ให้ว่าว่า ๓๓, ๓๓, ๓๒, ๓๓, ๓๒, ๓๓, ๓๒, เป็นระยะอย่างนี้ แล้วให้ว่าซ้ำเดือน ๘ สองหน ๕ สองหน ๒ สองหน ๑๐ สองหน ๗ สองหน ๓ สอง หน ๑๒ สองหน แล้วกลับ ๘ สองหนอีก คิดไปอย่างนี้อย่าหลงอย่าลืม แล้วใช้ไปได้นานถึง ๘๐๐ ปี แต่ประจวบ ๘๐๐ ปีพราะ ๘๐๐ ปี ฤๅ ๑๖๐๐ ปี ฤๅ ๒๔๐๐ ปี จะต้องแก้วางระยะเสียใหม่ แต่อย่าให้ว่าเลยเก้นอายุไป เพราะ ๘๐๐ ปี คลาด ๑๐ วัน ๑๖๐๐ ปี คลาด ๒๐ วัน ๒๔๐๐ ปี คลาด ๓๐ วันแต่ไม่ควรแท้ ต้องควรให้เน่จึงแก้ได้ ฤๅจะให้ว่าแต่สิ้นคิดว่าถึง ๘๐๐ ปีแล้ว ให้เอาระยะที่ควรจะเป็น ๓๓, ๓๓, ๓๒, นั้นเอาแต่เป็น ๓๓, ๓๒, ชั้นซ้ำ แล้วตั้ง ๓๓, ๓๓, ๓๒, ไปใหม่ ถ้าได้นักใน ๘๐๐ ปีเสศเสมอไปได้ทุกคราวอย่างนี้เป็นดี ถ้างมงายอยู่ จนถึง ๑๖๐๐ ปี จะต้องแก้เป็นสองซ้ำไกลั ๆ กัน ถ้างมงายอยู่จนถึง ๒๔๐๐ ปีมาศเกณฑ์เกินขึ้นถึงเดือนหนึ่งเมื่อนั้น ถ้าจะแก้ในปี ที่ไม่มีอธิกมาศ ก็วางอธิกมาศลอยลงเดือนหนึ่ง จนอธิกมาศสองปีติดกันก็ได้ ฤๅทำอย่างนี้จะเป็นที่ตกใจ ว่าเกิดไปแก้หนุนในปีที่สอง เช่นว่าก่อนเป็นสามซ้ำก็ได้ ฤๅในลัทธิจะเอียดนี้ ต้องเลื่อน ๓๓, ๓๒, เข้าให้ต้องชอบด้วยนักษัตรฤกษวันเพญ ถ้าเหนจะคลาดไป ก็ให้แก้ตามควร ตรวจน่าหลังให้ตรงกัน อนึ่งปีใดเวันนี้เดียว มีอธิกมาศอธิก ปีนั้นวิสาขบูชาหลังเดือน ๖ ปีใดเวันสองปีแล้วจึงมีอธิกมาศ ปีนั้นวิสาขบูชาอยู่กลางเดือน ๗ ว่าด้วยลักษณอธิกมาศนี้ เพื่อจะให้รู้ง่าย ๆ ด้วยกันทั้งความธรรมเนียมแลการเลียด เพื่อจะให้ถูกนักษัตรฤกษ แลประการหนึ่ง ในปีที่มีอธิกมาศตกในระดูฝน คือเดือน ๑๐ สองหน แลเดือน ๑๒ สองหนนั้น ตำราโหรฉบับหนึ่งท่านว่าไว้ ว่าจะยกเอาอธิกมาศที่ควรจะวางปีน่าท่อนนั้นไปมาวางเสียในปีนั้น ถึงวันเพญเดือน ๘ พระพุทธเพญอยู่ในฤกษบุรพาสาธระดุราสาธวันแรมค่ำหนึ่ง ควรเป็นวันเข้าพรรษาได้อยู่ก็เอาเดือนนั้นให้เป็นเดือน ๘ ปฐมาสาท เดือน ๙ เป็นทุติยาสาธถึงฤกษวันเพญเป็นสาวัน แรมค่ำหนึ่งต่อนั้นมา พระสงฆ์เข้าพรรษาได้เป็นบริบูรณพรรษา ถ้าได้เข้าบริบูรณพรรษาในปีนั้น พวกนั้นพวกนี้ก็จะได้จีวรกาล ในเดือนที่เป็นปลายระดูฝนมีที่สุดในวันเพญที่มีพระจันทรเสวยฤกษาศกา ปีนั้นพระสงฆ์เข้าบริบูรณพรรษา ในวันแรมค่ำหนึ่งเดือน ๙ ก็ควรแต่จะไม่ได้จีวรกาล เพราะออกพรรษาแล้ว ยังไม่ถึงเดือนที่สุดระดูฝน อธิกมาศเช่นนี้เรียกในตำราว่า อาคมิญญาอธิกมาศเรียกในภาษาว่าวัสสุกัดมนัง มีในวัสสิกสาฏิกาสิกขาบทวิภังค์ แลวัสูปนายิกขันธ์ แต่พวกชาวเวียไม่รู้จักเอาใจ ช่างทางพระอาทิตย์พระจันทร์ ก็งุ่มง่ามถือเอาคำว่าวัสสุกัดมนั้น แปลว่าอธิกมาศสามัญการทุกวันจึงไม่ได้เอาใจใส่ทำ ถึงจะประกาศให้ทำก็สักสิบจะไม่มีใครเชื่อถือ พระสงฆพวกธรรมยุตินิกา แสวงหาว่าจะทำให้ถูกสาศนาแล้วก็ยังงมงายอยู่ไม่ใคร่จะเงยหูฟัง ไม่สังเกตสังกา ที่จริงนั้นเรื่องนี้ ทั้งบาฬีแลคำอรรถีร่วมกัน เมื่อสังคายนาแล้วควรจะเหนจริงด้วยได้คำว่าวัสสุกัดมนังนั้น จะมาแปลว่าอธิกมาศ

สามัญ ไม่ลูกเลยจริง ๆ ไม่สมกับความที่ว่าในมหาวิสัสสิกสาฏิกาสิกขายทวิภังค์ แลนิทานหนึ่ง ในวัสสูปนายิกขันธนั้นเลย พิเคราะหดูความให้หมดแท้แน่เถิด ฯ

๑ ถึงตำราอธิกมาสมิญญาธิกมาสนั้น ก็มิใช่เป็นตำราภาษาไทยใหม่ ๆ ขึ้นแต่งกัน เป็นคาถาภาษาสังสกฤตของโบราณแท้ที่เดียว ของท่านผู้เป็นนักปราชญ์ ไม่เป็นแต่ผู้แสไสกามิศ ของสิ้นตู้ให้รู้ แลคิดพิจารณาให้เข้าใจความถึก ฯ

๑ อธิกมาสนี้เป็นของสำรับปีสำรับเดือน ประจำโลกย์มาหานานก่อนพุทธกาลถ้าจะไม่มีแล้ว นับปีเดือนวันก็จะเคลื่อนคลาดไปหมด แต่วัสสูปนายิกนี้ เป็นของมีขึ้นในพุทธกาล ด้วยพระราชดำริห์สมเดจพระเจ้าพิมพิสารเจ้ามคธราชฤดิทรงประกาศ • ให้อนุโลมแก่พระวินัยบัญญัติ เพื่อเป็นประโยชนแก่พระสงฆ จะให้ได้จีวรลาภสมควรแก่พระพุทธบัญญัติ ในจีวรกาลแลวัสสูปนายิกกาล ไม่เป็นของตามทางพระอาทิตย พระจันทร์แท้ ผู้กล่าวดังนี้เหมควรเป็นแน่แล้ว ผู้อ่านอย่าว่าผู้กล่าวเสียจริตเลย ดูบาฬีภูตำราเถิด อย่าเชื่อคำคนงมงายนัก ตำราอธิกมาสอย่างอื่น ๆ ก็มีมาก แต่เป็นการไม่ได้ใช้ระวังไปก็ไม่ต้องการ ว่าแต่เพียงเท่าที่ว่านั้น ก็หนักหนาอยู่แล้ว ที่จะลงเกตล่วงน่าตลอดหลังไปได้นาน เมื่อต้องการข้างหยาบสำรับบ้านสำรับเมือง จะเรียกชื่อเดือนก็ให้เอาลักษณที่ว่า ๓.๓., ๓.๓., ๓๒., ๓.๓., ๓๒., ๓.๓., ๓๒., คือที่ ๓ ที่ ๖ ที่ ๙ ที่ ๑๑ ที่ ๑๔ ที่ ๑๗ ที่ ๑๙ ตามระยะ ฤๅถ้าจำระยะไม่ได้ สงไสยว่าปีไหนมีอธิกมาสฤๅไม่มีอธิกมาสให้ตั้งจุลศักราชปีนั้นลง เอา ๙ ลบเสีย เอา ๑๙ หาร ได้เสศสูญก็ดี ๓ ก็ดี ๖ ก็ดี ๘ ก็ดี ๑๑ ก็ดี ๑๔ ก็ดี ๑๗ ก็ดี เสศ ๖ อย่างกับทั้งสูญเป็น ๗ อย่างนี้ ในปีใดปีนั้นเป็นปีมีอธิกมาส เป็นแปดสองหนเสศนอกนี้ เป็นปีปรกติ / ถ้าจะรู้โดยละเอียดเพื่อจะให้ถูกนักษัตรฤกษ ก็ให้ดูเอาลักษณที่ให้นับว่า ๓.๓., ๓.๓., ๓๒., ๓.๓., ๓๒., ๓.๓., ๓๒., นั้นเถิดถ้าจำระยะไม่ได้ ว่าจะนับมาแต่ไหน ก็ให้ตั้งจุลศักราชปีนั้นลงเอาแปดลบ เอา ๘ หาร ถ้าได้เสศสูญ นับต้นตั้งแต่เดือน ๘ ปีนั้นไป ถ้าเสศไม่สูญ ก็นับย้อนหลังแต่ปีนั้นเข้าไปหาปีที่ไม่เสศสูญ แล้วนับแต่น่าเดือน ๘ ต้นปีนั้นไป ๓๔ เดือน เอาก็อนที่ ๓๔ เป็นอธิกมาส แล้วนับแต่น่าเดือนนั้นไปอีก ๓๔ เดือน ผสมเป็น ๖๘ เดือน แต่แรกนับ เดือนที่หกสิบแปด เป็นอธิกมาส แล้วนับแต่น่าเดือนนั้นไปอีก ๓๓ เดือน เป็น ๑๐๑ เดือน เดือนที่ ๑๐๑ เป็นอธิกมาสแล้วนับแต่น่าเดือนนั้นไปอีก ๓๔ เดือนรวมแต่แรกนับมาเป็น ๑๓๕ เดือน เดือนที่ ๑๓๕ เป็นอธิกมาสแล้วนับต่อไปอีก ๓๓ เดือน รวมเป็น ๑๖๘ เดือน เดือนที่ ๑๖๘ เป็นอธิกมาส แล้วนับต่อไปอีก ๓๔ เดือน เป็น ๒๐๒ เดือนแต่ต้นมา เดือนที่ ๒๐๒ เป็นอธิกมาส แล้วนับต่อไปอีก ๓๓ เดือน เป็น ๒๓๕ เดือน เดือนที่ ๒๓๕ ก็เป็นอธิกมาสว่าอย่างนี้เหมือนกัน ที่ว่าก่อนเดือนท้ายระยะนั้น เป็นเดือน ๘ สองหน ต่อไปเป็นเดือน ๕ สองหน ต่อไปเป็นเดือน ๒ สองหน ต่อไปเป็นเดือน ๑๐ สองหน ต่อไปเป็นเดือน ๗ สองหน ต่อไปเป็นเดือน ๓ สองหน ต่อไปเป็นเดือน ๑๒ สองหน ต่อไปก็กลับเป็นเดือน ๘ สองหนอีก เมื่อนับอย่างนี้ก็ให้ลำว่า ๓๔, ๓๔, ๓๓, ๓๔, ๓๓, ๓๔, ๓๓, นับอย่างนี้มากไปกว่าก่อน เพราะนับเอาเดือนอธิกมาสน้ำด้วย พึงรู้ว่าในระยะ ๑๙ ปี เป็น ๒๓๕ เดือนทุกเมื่อ คิดเป็นเดือนอธิกมาส ๗ เดือน เดือนสำรับ ปี ๆ ละ ๑๒ ใน ๑๙ ปี เป็น ๒๒๘ ผสมกับอธิกมาส ๗ เดือน เป็น ๒๓๕ คนงม ๆ เลือน ๆ ว่าสามปีครั้งมีอธิกมาสสมไป เมื่อถึงปีมีอธิกมาสมาถึงในปีที่ ๒ ก็ถามเอะอะโวยวาย ไปไม่ใคร่จะเชื่อเป็นทั้งนักเพราะไม่จำน่าจำหลัง แลเป็นเพราะงมงายวิชานี้ใคร ๆ เขารู้มีอยู่ถมไป ไม่เรียนให้รู้แล้วมีหน้าไม่เชื่อด้วยฤๅ ถ่างคนเป็นผู้เรียนผูกสิ่งอรรฐกถาในอภิธรรมัตถวิภาวินีสามนต์ว่าสามปีมีอธิกมาสครั้ง ๑๙ ปีมีอธิกมาส ๖ หน แล้วก็หยิบเอาอรรฐกถานั้นเป็นประมาณมาถึง ถึงจะเอาคำอรรฐกถามาถึง ก็เลี่ยงเสียบ่ล่า ๆ ระมาคำนวรคิดทางพระอาทิตยพระจันทร์ แลทางนักษัตรฤกษก็ทำไม่ถูก เข้าอังระบาดรชื่อพม่าเรียกว่ามินดอราชชื่นฟังคำอรรฐกถานี้แล้ว เชื่อสนิทนั้นเป็นประมาณ แล้วก็คิดการจะให้อธิกมาสมีในปีที่ ๓ รวดไปให้ได้ แซมวันแซกเพิ่มเดือนนั้นเดือนนี้ ที่เป็นเดือนขาดแก้ไขเข้าให้เป็นเดือนถ้วน คือขักเอาเดือนอธิกมาสเดือนหนึ่งถึง ๓๐ วันมาเที่ยวแซกเดือนขาดเสีย ทำลอยไปอย่างอรรฐกถาว่า ดังนี้

ใช้ไปตามเจ้าอังวะยาตรงรับสั่ง ว่าวันเพญ็นี้รวมเข้ามาจนถึงวันขึ้นเจดค่ำ จึ่งแปดค่ำเป็นวันเพญ็ แรมเจดค่ำแรมแปดค่ำ เป็นวันคับ แรมเก้าค่ำ แรมสิบค่ำ พระจันทรจึ่งข้างควันตก คนเป็นอันมากซาถือว่าเจ้าอังวะยาตรงชวา โหรหลงแลเลยจริตไป ถ้าจะมีผู้ยังถือธรรมดาว่าถ้านแต่ก่อนมาไม่เช่นนั้น ธรรมดาท่านจะว่าอย่างนั้นทำไม ธรรมดาเป็นถึงพระคำรัสเชื่อไม่ได้ฤๅ เมื่อมีอยู่ชัดอย่างนี้จะขอคอบความคิดหน่วา ธรรมดาชาวิยนั้น ท่านก็เป็นชาววัดมิใช่ชาวบ้าน แต่ท่านถือว่าชาววัดทุกวันในบ้านเมืองเรา ถ้ารแต่งภาษามคธได้คล่อง พูดถูกต้องลักษณบังคับ แลเป็นผู้มีศีลดี แต่งในภาษาที่ร่วมกับบาลีก็ว่าพระสงฆในบ้านเมืองเราหลายสิบท่า การนี้แปนวิชาของท่านแท้ แต่ในการคำนวรคติพระอาทิตย คติพระจันทรเป็นคัมภีร์ที่ใช้ลบคืนวัน ที่ถูกแท้นั้นมิใช่เป็นวิชาของท่าน เหมท่านจะไม่เข้าใจว่าถึงวิชาคำนวรทางพระอาทิตยพระจันทร ยิ่งลบคืนวันแล้วเหมท่านก็จะงมจะโหงเหมือนพระสงฆในบ้านเมืองเรา แลคฤหัฐแก่วัดงมอยู่ช้างคนในเมืองเราเอง จำไม่ได้ก็สำคัญว่าจำได้ จึ่งว่าลงไว้ผิดๆ เมื่อจะเอาคำนั้นมาชี้ชู ก็เชิกชูสิ่งเปล่าใช้จะได้ไม่ได้ จะ๑ อย่างหนึ่งคำเราว่าไว้ผิดว่าไม่มีอาทิตย์ยกขึ้นมาษี เป็นวันคับสองหนในราษีเดียว เดือนนั้นใหมเรียกว่าปาปะมาศ เป็นเดือนร้ายไม่มีฤกษเดือนปาปะมาศนั้นคือเดือนอธิกมาศ เมื่อว่าอย่างนี้ก็ถูกอยู่ไม่ผิด แต่ว่าไม่ได้ใช้นั้นจะอย่าว่ามาชาไปเลย จะจะก็ไม่เสมอ เมื่อเป็นอย่างนั้น อธิกมาศในกาลบัดนี้ คงจะตกแต่ในเดือน ๔ เดือน ๕ เดือน ๖ เดือน ๗ เดือน ๘ เดือน ๙ เดือน ๑๐ เพราะพระอาทิตย์โคจรช้า ราษีหนึ่งถึง ๓๑ วัน ๓๒ วัน ด้วนแต่เดือน ๑๑ ไปจนเดือน ๓ นั้น พระอาทิตยโคจรเรว แต่เดือนละ ๓๑ วันแล ๒๙ วัน วันอาทิตยยกร่วมลัดีเดียวกันทุกราษี จะมีคับสองหน ในราษีเดียวกันนี้ไม่ได้ จะ๑ กล่าวด้วยลักษณอธิกมาศนี้ก็ดี วิสาขบูชาก็ดี ฤๅวันพระเลื่อนตามลักษณบัตรคนาก็ดี ให้ผู้อ่านรู้ว่าพูดกันคนที่ภอใจจะถือยังไร ๆ ให้ถูกไม่ยังคับบัญชาใครให้ถือ ผิดธรรมเนียมบ้านเมืองดูดว่าด้วยธรรมเนียมบ้านธรรมเนียมเมือง แล้วก็อ่านแต่ข้างต้นนี้ก็การวินิสฉัยอย่างหนึ่ง ตามธรรมเนียมบ้านเมืองนี้คยมี คือลางปีใหมจะนหน่วาวันเข้าพรรษา ก็ยังไม่เคมเป็น ๑๕ ฤๅพึงเคมมาที่จะน ฤๅฤกษวันเข้าพรรษาไม่ถึง ๒๐ แล้วชามักเพิ่มเดือนเจดเป็นเดือนถัด เรียกอธิกวาร ๆ นั้น มีในระยะ ๕ ปี ๖ ปี ฤๅถ้าล่วงมาถึง ๗ ปีจึ่งมีต่อไปอีก ๘ ปีซาก็มาก การที่โหรทำนี้ก็ผลจะวุน ๆ อยู่ ดูในสมุดปูมฉบับเก่า ๆ อธิกวารคิดกัน ๒ ปีก็มี เป็นดังนี้ก็เพราะหลงโหร ไม่วางอธิกวารมาแต่หลังทำไนจึ่งเอามาใส่ ไม่เอาใส่ระยะเข้ามาถึงสองวัน ถึงโหรทุกวันนี้ก็ไม่ได้ระมแน่ เป็นแต่ดูสมผุสอาทิตย สมผุสจันทรออกมาเป็นเพียงนี้แล้วทำเป็นฤกษแลถือ เป็นแต่ความปลาย ไม่มีลักษณจึ่งเป็นไปั้น สมผุสนั้นแปรปรวนลั้น ๆ ยาว ๆ เพราะอุจพระจันทรโคจรไปทุกราสี ก็ทำให้พระจันทรเดินเรวเดินช้าหาเสมอไม่ ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมกลั้นจ้าอยู่หัว ได้มีอธิกวารเดือน ๗ เป็นเดือนถัวน เมื่อปีชานฉศกศักราช ๑๒๑๖ ครั้งหนึ่ง แล้วมาปีนี้ปีวอกโทศก ศักราช ๑๒๒๒ ครั้งหนึ่ง แลมามีเดือนปีนฉศก ศักราช ๑๒๒๗ ครั้งหนึ่งแลต่อไปข้างหน้าโหรว่าจะมีในปีมะเมียศก ศักราช ๑๒๓๓ อีกครั้งหนึ่ง แล้วจะไปมีในยุชวดฉศก ศักราช ๑๒๓๙ อีกครั้งหนึ่ง จะพูดถึงอธิกวารเช่นนี้คนแก่ ๆ ที่ได้เคยอธิกวาร ๔ ครั้ง ๑๐ ครั้ง ๑๑ ครั้ง ๑๒ ครั้งแล้ว ก็มักจำไม่ได้ มีความไรก็มักบ่นว่าเดือน ๗ เป็นเดือนขาด จะเป็นเดือนถ้วนอย่างไรได้ ไม่เคยถนเลยหนแลอื่น ๆ ไปเป็นดังนี้ก็เพราะไม่สังเกตสังกา แต่การอธิกวารโหรหมายนี้ก็ดี การวางอธิกมาศเช่นว่ามานแต่หลังนี้มีก็จะถูกกันทุกเมืองทุกบ้านก็หาไม่เมืองที่ถือลัทธิอื่นถือสาศนาอื่นอย่างแขกอย่างฝรั่งยกเสียเถิด เพราะเขาถือสาศนาอย่างอื่น ธรรมเนียมมิใช่มีเดือนวันคืนก็จำจะมีต่างหวกก็ถือพระพุทธสาศนาเดียวกัน พระสงฆ์ก็ไปมาถึงกัน ร่วมอาศนอุโบสถสังฆกรรมแลการนิมนต์ด้วยกัน การถือวันพระ ๘ ค่ำวันพระ ๑๕ ค่ำ แลเข้าพรรษาออกพรรษาในเมืองต่าง ๆ เหล่านี้คือเมืองเชมรเมืองลาว เมืองมอญ เมืองพม่า เมืองลังกา ลางทีก็ต้องกัน ลางทีก็เลื่อนวันกันไป เหมือนกับแขกเจ้นชน แลแขกสุหนี่ที่ถือตัวพม่าจ้าวิสแขก เรียกว่าแขกในเมืองนั้น กับแขกจริง ๆ ในเมืองชาวับ เมืองตุรก เมืองปารสี ถือวันคืนลางทีก็ถูกกันลางทีก็ไม่ถูกกัน แขกเมืองนี้ก็งมเหมท่านี้ ไม่มีวิชาอย่างเก่าผูดที่จะให้คิดคืนวันเป็นแต่เงี่ยหูฟังข้างไทย วันไรไทยว่าวันนั้น ๆ

หนึ่ง ก็ว่าสองค่ำฝ่ายวันนั้นไป เปนวันค่ำหนึ่งของตัวทุกเมื่อ ไม่มีหลักหลายในวิชาข้างแขกเลย ๛

๑ เหมือนอย่างที่เมืองเขมรเดียวนี้ ก็นับวันเลื่อนกับวันในกรุงเทพ ฯ อยู่ทั้งแต่ขึ้นสัปตศกมา หาได้ล่วงอธิกวารไม่ วันในกรุงเทพ ฯ เปน ๗ ค่ำก็ว่า ๘ ค่ำ วันอื่น ๆ ก็เลื่อนไปวันหนึ่งหมดเมือง ทั้งปวงที่มีพระพุทธสาศนา ถือวันคืนกลางที่ก็ตรงกัน กลางที่ถือกันดังนี้ ผู้ที่จะประฏิบัติพระพุทธสาศนาจำศีล แลฟังพระธรรมให้ถูกวันอุโบสถ ฤาเปนพระสงฆจะถือกำหนดต่าง ๆ ที่มีในวินัยถือวัสสิกสาฏิกาปริโยสนะเขตรแลวัสสิกสาฎิกากรณีวาสนเขตร แลวันเข้าบุริพพรษาย่างปัจฉิมพรรษา แลอัจเจกจีวรเขตร แลวันมหาปวารณาเหมือนนี้ ราตุมาสินีแลกฐินุพภารสมัย ฤาอุโบสถในยักทั้งปวงแลธรรมสวนะกรณีกาลให้ถูกต้อง จะถือวันคืนอย่างเมืองไหนจึงจะเปนบุญเปนกุสลมาก แลจะไม่เปนอาบัติเพราะคลาศกำหนดไปฤาไม่ถึงกำหนดนั้น ๆ ถ้ามีผู้ถามอย่างนี้ก็เหนจะมีผู้ตอบหยาบ ๆ บ้าง ฤาละเอียดจอดกันน่อมาหาหยาบบ้าง ก็ตอบหยาบ ๆ นั้น ก็จะตอบว่าอยู่เมืองไหน ก็ถือตามเมืองนั้น จะผิดก็ตามจะถูกก็ตาม เหมือนกับเขา ทั้งหลายมาก ๆ ด้วยกันแล้วเปนดี ที่จะตอบละเอียดจอดกันน่อหนักมาหาหยาบนั้น ก็จะว่าเพราะมีพระยาฬีในวัสสูปนายิกขันธ ว่าให้ประพฤติตามพระเจ้าแผ่นดิน ในหลวงบาดหมายให้ทำอย่างไรก็ต้องทำอย่างนั้น ให้ถืออย่างไรก็ต้องถืออย่างนั้น ซึ่งว่าอย่างนี้ ก็คือว่าตามใจคนที่จะไม่ขัดเพื่อนบ้านเมืองเค้วยกัน แลจะไม่ขัดอำนาจผู้มียันตาศักดิ์ที่ว่าอย่างนี้ คือจะจดหมายวันคืน ในที่ทอดโฉนดบาดหมาย แลสุญมาศวันคืนในกรมธรรมบัวดนต่าง ๆ ตามกฎหมายนั้นก็ดี ตามพระราชกำหนดวันถือน้ำพระพิพัฒสัตยา แลวันครุวันสงกรานต์สารพเปนการเล่น นักษัตรฤกษ แลวันวิเสศกำหนดพระราชพิธีมงคลกาลอะไรมงคลการต่าง ๆ ก็ดี ตามธรรมเนียมบ้านเมืองไม่เกี่ยวข้องด้วยการพระพุทธสาศนานั้นควรแท้แล้ว แต่การที่มาเกี่ยวข้องแก่การพระพุทธสาศนาจะต้องสืบหาที่แท้ที่จริงจึงจะได้ แลคำที่อ้างว่าพระพุทธเจ้าอนุญาตให้ทำตามพระเจ้าแผ่นดินนั้นคือผู้ที่จะว่าอย่างนั้นไป ฉะเอาบาฬีที่ว่าด้วยวัสสูปนายิกขันธ์ว่าก่อนนั้นมาว่า ฤาอย่างหนึ่งก็เพราะเอาคำอรรถกถาที่ว่าวิสุงคามสีมา ซึ่งเปนของไม่มีในบาฬีนั้นมาพูดมากไป อย่าให้ว่ามากไปเลย จะขอว่าเอาแต่ความประสงค์ว่าโดยบัญญัติทุกบ้านทุกเมือง ตั้งชื่อสืบกันมาว่าปี ว่าเดือน ว่าปักษ์จันว่าปักษแรม แลว่าค่ำ ๆ ทั้งปวงนี้ใครไม่ได้ใช้ ใครไม่ได้ ยังคับพระอาทิตย พระจันทรสองควงโคจรในจักรราสี ถึงที่นั้น ๆ ทิศนั้น ๆ ก็เหนด้วยอาการต่าง ๆ ในนักษัตรฤกษนั้น ๆ เปนคติในยักขนั้นเอง รตูร้อน รตูหนาว รตูฝน เวียนไปครบสามแล้วจึ่งเปนปีเมื่อพระจันทรควงเดือนอยู่กับดาวกฤติกาฤาโรหินีคือฤกษ ๒ แก่นาที ฤๅ ๓ อย่างนาทีจึ่งเข้ารตูหนาวเมื่อพระจันทรควงเดือนอยู่กับดาว ฤกษบุรพผคุณีฤาอุตรผคุณี คือฤกษ ๑๑ ฤกษ ๑๒ ฤาใกล้ ๑๓ จึ่งเข้ารตูร้อน เมื่อพระจันทรควงเดือนอยู่กับดาว บุรพาสาย อุตราสาย คือ ฤกษ ๒๐ ฤๅ ๒๑ จึ่งเข้ารตูฝน ต่อรตูประจวบกันจึ่งจะว่าเปนปีได้ แต่ตามธรรมเนียมที่ใช้ในต้นสาศนา เอาเหมันตรตูเปนต้น วัสสานะรตูเปนปลาย เพราะรตูหนาว สมมตว่าเปนเช้า รตูร้อนสมมตว่าเปนกลางวัน รตูฝนสมมตว่าเปนกลางคืน เพราะฉนั้นธรรมเนียมนับอย่างสามสิ่ง จึ่งตั้งต้นแต่น่าเดือน ๑๒ เปนธรรมเนียมมา ก็อธิกมาศมีแทรกทั้ง ๓ รตู ทำให้รตูหนึ่งเปน ๕ เดือนไปกลางครั้งกลางคราว ก็พอกำหนดพระจันทรเพญไม่ถึงฤกษ ที่เปนที่เปลี่ยนรตูดังว่า จึ่งต้องมีอธิกมาศ รตูจะมาออกกันเสียเปล่า ๆ ไม่แลดูนักษัตรฤกษในท้องฟ้าจะว่าเปนถูกไม่ได้ ถ้าพระจันทรเพญไม่ถึงฤกษอาสายแล้ว ถึงเจ้าแผ่นดินจะมาบังคับให้พระสงฆเข้าพรรษา แต่เดือน ๖ ก็ดี เดือน ๗ ก็ดี ก็ไม่เปนพรรษาได้ฉันใด ถึงว่าการละเอียดลงไปในวันดับวันเพญ แรวันแปดค่ำคุณดิถีก็เหมือนกัน เมื่อมิใช่วันดับแท้เพญแท้ แลมิใช่วันที่ ๘ แต่น่าดับแท้เพญแท้ ถึงเจ้าแผ่นดินจะมาบังคับให้เปนวันพระ ให้เปนวันอุโบสถ ก็ไม่เปนเหมือนกันตามพระพุทธสาศนา เพราะบัญญัติในพระพุทธสาศนาเอาจาตุทสีปัญจทสี ที่เปนดับแท้เพญแท้ แลวันที่ ๘ แต่น่าดับแท้เพญแท้นั้นไป เปนวันพระเปนวันอุโบสถ ถ้าจะทำตามสาศนาแล้วก็ต้องถือสาศนาอย่างเดียว พระจันทรที่เพญแลดับนั้น เปนผู้ชี้วันพระแก่คนทั้งปวง ๛

๑ ที่การจะสังเกตว่าพระจันทรเพญเมื่อไรดับเมื่อไร พระจันเพญนั้นสังเกตง่าย คือวันไรเหนพระจันทรควงกลมแท้ ไม่ร้อยน่า

ร่อยหลังวันนั้นเปนวันเพญ แต่เมื่อพิเคราะห์เข้าโดยละเอียด เวลาที่จะเหนพระจันทรเสมดวง อยู่นั้นเหนอยู่ ๑๒ ชั่วโมง คือก่อนเวลาเพญแท้ ๖ ชั่วโมง แลที่หลังเวลาเพญแท้ ๖ ชั่วโมง การคิเลพระจันทรเลงกับพระอาทิตย เปนมัทยมเลมะไปสมมตว่าท่ากัน ฯะ

บอกเมืองสมุทปราการ

๑ ณวันพุฒ เดือนยี่ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ขุนอักษรสมบัติเสมียนตราตรวจท่า ส่งบอกเมืองสมุทปราการ มาสองฉบับมีความว่า

๑ กำปั่นยาวลำหนึ่งชื่อเยกบินเทา กับคันเยอรมันชื่อโหลแมแจ้งความว่ามาแต่เมืองฮ่องกง ขนห้างมิคมากวะแยนกุมปนีมากรุงเทพ ๆ มีเล่นเบีย ๒๕ ถังมีกระสอบ ๕๐๐ มัก ปืนคนล่ำสำรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือ กับคันคันหนกลาสี ๑๓ จีนไทยสาม ๒๐ รวม ๓๓ คน มา ๑๗ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคาร เดือนอ้าย แรมสิบสามค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

๑ กำปั่นชิบสยามชื่อถิมหงเหลง จีนคันถานายเรือแจ้งความว่าจีสัวชิ่งแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมามีถ่านไม้ ๓๐๐ ถัง มีฟืน ๙๕๐๐ ตุ้งมีน้ำขาว ๒ มัก มีปืนสำรับเรือ ๔ บอก ไม่มีดินดำ คนซึ่งมาในลำเรือกับคันคันหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๔๔ คน มา ๑๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัสบดี เดือนยี่ ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีจอฉศก ฯะ

๑ กำปั่นยาวกสยามชื่องวนจวน จีนเองนายเรือแจ้งความว่าจีสัวเสงแต่งไปค้าเมืองฮ่องกง กลับมามีศิลา ๙๐๐ แผ่น มีกระเทียมดอง ๓๒๐๐ ไหมีกระเบื้องมุง ๓๔๐๐๐๐ มีปืน ๔ บอกดินดำถัง ๑ สำรับเรือ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๕๙ คน จีนไทยสาม ๒๐ คน รวม ๗๙ คน มาสิบสามวัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัสบดี เดือนยี่ ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีจอฉศก ฯะ

๑ ฉบับหนึ่งมีความว่า กำปั่นชิบสยามชื่อชุติงสะตา กับคันอังกฤษชื่อแหดดอนแซน แจ้งความว่า หลวงพิสาณลพานิช แต่งไปค้าเมืองฮ่องกง กลับมาไม่มีสินค้า ปืนดินดำไม่มีสำรับเรือคนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๕๓ คน มาสิบเจ็ดวันถึง เมืองสมุทปราการ ณวันศุกร เดือนยี่ ขึ้นสองค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

๑ กำปั่นบรากชื่อนคกี กับคันแยอรมันชื่อหมอยแมน แจ้งความว่ามาแต่เมืองฮ่องกง ขนห้างบีกิมแบ่ทิสแยนโกณกรุงเทพ ๆ ไม่มีสินค้า ปืนดินดำไม่มีสำรับเรือ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหนกลาสี ๑๔ คน มาสิบสองวัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันศุกร เดือนยี่ ขึ้นสองค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

๑ กำปั่นชิบชื่อเจ้าสาย กับคันอังกฤษชื่อเดรก แจ้งความว่าจีนโกมาวานแต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมามีปืนสำรับเรือ ๔ บอก สินค้าดินดำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหนกลาสี รวม ๒๐ คน มาสิบสองวัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันศุกร เดือนยี่ ขึ้นสองค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

๑ เรือกลไฟเหล็กเสาครึ่ง มีจักรท้ายชื่อฟอร์ โมสา กับคันอังกฤษชื่อลศิวรอด แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขนห้างจีนแฝดสิงฆณกรุงเทพ ๆ มีทองใบ ๒ หีบมีแพรลีต่าง ๆ ๕ หีบ มีใยชา ๙๙ หีบมียาสูบ ๑๒๐ หีบมีสินค้าต่าง ๆ ๑๐๑ หีบ มีปืนสำรับเรือ ๑ บอกไม่มีดินดำ คนซึ่งมาในลำเรือนี้กับคันคันหนอินเยอเนียกลาสี ๓๓ โคยสามจีน ๒๓ รวม ๕๖ คน มาห้าวันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย เดือนยี่ ขึ้นสี่ค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

๑ เรือกลไฟชื่อกรมท่า กับคันอังกฤษชื่อแหบแผ่นแคนแจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขนห้างแยบคุลาแยบคุลหุเซนณกรุงเทพ ๑๐ มีพลยศิลา ๑ หีบ มีเงินเหรียน ๓๖ หีบ มีปืน ๔ หีบ มีเล่าบรันดี ๓๔๖ หีบเล่าเบีย ๑๖ ถังเล่าไว ๕ หีบ เหลกฝาก ๔๑๒ มัก สินค้าต่าง ๆ ๑๐๙๓ หีบ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน อินเยอเนีย กลาสี ๕๐ โคยสาม ๑๖ รวม ๖๖ คน มาห้าวันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย เดือนยี่ ขึ้นสี่ค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

๑ กำปั่นชิบสยามชื่อนรชิแมน กับคันอังกฤษชื่อทรอณเดอร์ สตรอม แจ้งความว่าจีสัวคิมแต่งไปค้าเมืองฮ่องกง กลับมาไม่มีสินค้า ปืนดินดำไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ รวม ๖๒ คน มาสิบวันถึงเมืองสมุท

ปราการ ณวันอาทิตย เดือนยี่ ขึ้นสี่ค่ำ ปีจอฉศก ๚ะ

● กำปั่นยารถชื่อแฝนดอน กับตันอังกฤษชื่อจาดเซกกิแร้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้ามิศเตอรเบ็คแมนณกรุงเทพ ๆ มีถ่านสิลา ๑๐๐ ตอน ยี่สิบตันคำไม่มีสำหรับเรือ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน กลาสี๑๙ คน มา ๑๓ วันถึงเมือง สมุทปราการ ณวันพุธเดือนยี่ขึ้นเจ็ดค่ำปีจอฉศก ๚ะ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

◎ หนังสือราชกิจจานุเบกษานั้น ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มิได้ขาด ราคาตลอดปี ๔๙ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านปีหนึ่ง ค่าจ้างถึงตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ๚ะ

◎ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้น มีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ทำไว้ใช้ในราชการ จนถอพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพระเจ้าหนว่า ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤๅไม่ได้บ้างเรก ข้อต้องการทรายบ้าง ก็จะไม่มีที่หาใช้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใดซึ่งอยากจะทรายราชการให้เสียดบ้าง ข้าพเจ้าได้รักสมุดนั้นไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกอีก ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

◎ พระราชบัญญัติเคาน์ซิล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

◎ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง

◎ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท

◎ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท

◎ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรุยซิล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเยยรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท

◎ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเษียรอายุ สูทายสูกไทย ราคาเล่มละ สองสลึง ๚ะ

◎ พระราชบัญญัติค่านา ราคา เล่มละ สองสลึง

◎ พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวง ซึ่งจะทำสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ๚ะ

◎ พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งจะออกไปชำระความหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง ๚ะ

หนังสือสอนเดก

ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้พิมพสารประเสริฐขึ้นใหม่

◎ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

◎ วาหนิติกร ราคา เล่มละบาท

◎ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท

◎ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิธารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง ถ้าสี่เล่มนี้รวมเยยเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท

◎ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท

◎ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

◎ กฎลักรีแลยุติญราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท

◎ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท

◎ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท

◎ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท

◎ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท

◎ ยีสาธปกรณำ มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท

◎ ปักษิปกรณำ แลนารายน์สิบปาง ราคา เล่มละบาท

ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังเทอญ ๚ะ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๓๕๒ วันอาทิตย เดือน ๓ อิน ๙ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๕๐

วิไปรัฐทรายงานศาลรับสั่ง

ชำระความศาลต่างประเทศ

๑ ข้าพระพุทธเจ้า พระยาเจริญราชมันตรี พระอินทรเดช พระสุริยภักดี รมหมื่นราชมาตย์ ขอพระราชทานผ้าลองธุลีพระบาท ด้วยมีพระบรมราชโองการไปรดเกล้า ๆ ให้ข้าพระพุทธเจ้า ยกเอาความมาชำระที่ศาลต่างประเทศ ได้ชำระตั้งแต่ณวันพฤหัศบดี เดือนอ้าย แรมค่ำหนึ่ง ปีจอฉศก พระอินทรเดชได้ก็ากับ ขุนเทวาวิจารณ์ พิจารณาความเก่า จีนทูยโจทย์ ขุนสารพัดช่าง อำแดงแจ่ม จำเลย หาว่าขายที่บ้านเปรียบเทียมจีนทูยยอมคืนที่บ้านให้ จำเลย แล้วกัน ๑ อำแดงแสงโจทย์ อำแดงพ่วงผู้รับว่าความแทน นายตุ้มจำเลยหาว่านายตุ้มเปนผู้ชายอำแดงรู ๆ ตาย ตัดสินให้อำแดงพ่วงเสียเงิน ๑๐ ตำลึงให้แก่โจทย์ แล้วกัน ๑ รวม ๒ ขุนจันนาญคดีพิจารณา ความเก่า นายชาวหมายหม่อมทาดโจทย์ อำแดงจัน อำแดงงั่วจำเลย หาว่าอำแดงจันอำแดงงั่วเปนทาษ เปรียบเทียบหม่อมทาดยอมรับเงินค่าตัวอำแดงจัน อำแดงงั่ว เปนเงินชั่ง ๔ ตำลึง แล้วกัน ๑ นายกล่อมโจทย์ นายเค่าจำเลย หาว่าแย่งทาษเปรียบเทียบ ให้นายเค่าเพิ่มค่าตัวทาษ ให้โจทย์เงินชั่ง ๑๐ ตำลึงแล้วกัน ๑ รวม ๒ ขุนศรีสุภาพิจารณาความเก่า นายมั่งโจทย์ ขุนพรจำเลยหาว่าให้เงินค่าตัวแล้วไม่ให้สารกรมธรรมเปรียบเทียบจำเลยยอมเสียเงินชั่ง ๑ ให้โจทย์ ๆ ยอมรับเอาแล้วกัน ๑ นายทิดหมาย หลวงประสาทผลราชการโจทย์ นายกรุดหมายหลวงรักษาสมบัติจำเลย หาว่ายืมเงินเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมไม่ว่าความแล้วกัน ๑ รวม ๒ รวม ๖ พระสุริยภักดีได้ก็ากับ ขุนสุภาพิพิจารณาความเก่า นายทัดโจทย์ นายคล้ายจำเลยหาว่าขัดทาษเปรียบเทียบจำเลยยอมเสียเงินค่าตัวทาษให้โจทย์ ตามสารกรมธรรม์เงิน ๒ ชั่ง ๑๐ ตำลึงแล้วกัน ๑ นายเอี่ยมโจทย์ พันรักษาราชริจำเลย หาว่าใช้ทาษมาขายัดพันรักษาราชริ ๆ ปล่อยทาษหนีเปรียบเทียบ จำเลยยอมเสียเงินค่าตัวทาษชั่งหนึ่งโจทย์ยอมรับเอาแล้วกัน ๑ รวม ๒ ขุนสุภาเพท พิจารณาความเก่า นายแห่งโจทย์ นายคำจำเลยหาว่านายคำขอนหลักมีคมฟันนายแห่ง เปรียบเทียบนายคำ ๆ ยอมเสียเงินทำขวัญให้โจทย์เงินตีบห้าตำลึง นายแห่งรับเอาแล้วกัน ๑ อำแดงทับโจทย นายเอมจำเลย หาว่าวิวาทโจทย์ไม่นำเกาะจำเลย โจทย์ทำทานบลถอนฟ้องไม่ว่าความต่อไป ๑ รวม ๒ ขุนเสพสุภาพิจารณาความเก่า นายกอนโจทย นายพึ่งจำเลย หาว่าเอาทาษไปขายนายพึ่งไว้ ถูกคอกเบี้ยตัวทาษไป ทาษตายตัดสินให้นายกอนเสียทันเงินค่าบ้วยควรเปน เงิน ๑๙ ตำลึง ๙ บาท สลึง

แล้วกัน ๑ พระสถลโจทย์ นายปลื้นจำเลยหาว่านายปลื้พ้อลวงเอาทามไป ตัดสินให้นายปลื้ใช้เงิน ๑๔ ตำลึง ค่าตัวทายตามสารครมอธรรม แล้วกัน ๑ รวม ๒ ขุนสุภาภาณพิจารณาความเก่า ขุนศรีสมยัทโจทย์ ขุนนรา นายโต อำแดงอ้มจำเลย หาว่าเปนผู้ขายนายประกันเปรียบเทียบจำเลยยอมเสียเงิน๑๒ ตำลึง โจทย์ยอมรับเอาแล้วกัน ๑ขุนราชยุ์ญญาพิจารณาความเก่า นายสุดโจทย์ อำแดงแหัวจำเลยหาว่ามรฎกสินเดิม สินสำรด ของอำแดงจิ้วบุตรนายสุด ภรรยานายแห้วเปรียบเทียบสินเดิมตกอยู่กับนายสุดโจทย์ เงิน ๙ ชั่ง ๖ ตำลึงกึ่ง สินสำรดตกอยู่กับนายแห้ว บุตรนายแห้ว เงิน ๒ ชั่ง ๓ ตำลึงกึ่งโจทย์จำเลยยอมแล้วกัน ๑ ขุนมรัศตานุการพิจารณาความเก่า นายใจโจทย์ อำแดงอ่ำจำเลย หาว่าขะฎกนายรุ้ยพี่นายใจสินเดิม ๕ ชั่ง ๓ ตำลึงบาท สินสำรด ๑๕ ชั่ง ๑๘ ตำลึงรวมเงิน ๒๑ ชั่งตำลึงบาท ตัดสินว่าสินเดิมให้กับนายใจเงิน ๕ ชั่ง ๓ ตำลึงบาท สินสำรดแบ่ง ๔ ภาค ๆ หนึ่งให้นายใจเงิน ๓ ชั่ง ๑๕ ตำลึงกึ่ง อีก ๓ ภาคให้อำแดงอ่ำเงิน ๑๑ ชั่ง ๑๘ ตำลึงกึ่งแล้วกัน ๑ รวม ๙ หมื่นราชจมาดยให้กำกับ พระเกษมรังษฎช์ส่งเงินพิจารณาความเก่า นายขาวโจทย์ นายทองขจยชู้จำเลยหาว่าทำชู้ โจทย์ห้ามมิให้มาเกาะจำเลยไม่ว่าความต่อไป ๑ นายขาวโจทย์ ขุนทิพ อำแดงหงิมจำเลยหาว่าเอาเงิน ๒ ชั่ง ไปวางไม่รับ โจทย์ห้ามยลดอนฟ้องไม่ว่าความต่อไป ๑ รวม ๒ ขุนราชสุภาพิจารณาความเก่า อำแดงไผ่โจทย์ นายจันจำเลยหาว่าฟ้องอย่า ตัดสินให้โจทย์คืนสินเดิม ให้จำเลยเงิน ๑๐ ตำลึง บุตรหญิงตกอยู่กับมารดา แล้วกัน ๑ ขุนวิเสดโจทย์ อำแดงพลัดจำเลยหาว่าช่วยอำแดงพลัดมาเปนภรรยา เปรียบเทียบโจทย์ยาบานให้จำเลย ๆ ยอมเสียเงิน ๑๔ ตำลึงให้โจทย์ แล้วกัน ๑ อำแดงแสงโจทย์ อำแดงเลกจำเลยหาว่าเอาทองรูปพรรณกับสิ่งของ ฝากจำเลยตัดสินให้โจทย์ยาบาน จำเลยยอมใช้ครึ่งหนึ่งเปนเงิน ๑๒ ตำลึงกึ่งแล้วกัน ๑ รวม ๗ ขุนสุภาโชยพิจารณาความเก่า หมื่นสิทธิเวศโจทย์ อำแดงแย้มจำเลยหาว่าสินเดิมตกอยู่กับจำเลย เปรียบเทียบจำเลยยอมเสียเงิน ๒ ชั่ง ๕ ตำลึงให้โจทย์แล้วกัน ๑ นายแสงโจทย์ นายชื่น อำแดงนิ่ม อำแดงด่วนจำเลย หาว่านายชื่นภาอำแดงนิ่มไปลำนักนี่อยู่บ้านอำแดงด่วน ตัดสินให้นายชื่นเสียเงินชั่ง ๑ เปนสินไหมพิไนยกึ่งแล้วกัน ๑ รวม ๒ รวม ๗ ศาลพระอินทรเดช ชำระแล้วครั้งก่อนความเก่า ๑๗ ชำระแล้วครั้งนี้ความเก่า ๖ รวม ๒๓ ยังคงความเก่า ๑๒๗ ความฟ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๓ ครั้งนี้ ๒ รวม ๕ รวม ๑๓๒ ชำระแล้วเก่า ๒๓ ยังคงเก่า ๑๒๗ ใหม่ ๕ รวม ๑๓๒ รวม ๑๕๕ ศาลพระสุริยภักดี ชำระแล้วครั้งก่อนความเก่า ๑๕ ความฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๒ รวม ๑๗ ชำระแล้วครั้งนี้ความเก่า ๙ รวม ๒๖ ยังคงความเก่า ๓๐๕ ความฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๕ ครั้งนี้ ๖ รวม ๑๑ รวม ๓๑๖ ชำระแล้วเก่า ๒๔ ใหม่ ๒ รวม ๒๖ ยังคงเก่า ๓๐๕ ใหม่ ๑๑ รวม ๓๑๖ รวม ๓๔๒ ศาลหมื่นราชจมาดยชำระแล้วครั้งก่อนความเก่า ๒๑ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๒ หัวเมืองส่งฟ้อง ๑ รวม ๓ รวม ๒๔ ชำระแล้ว ครั้งนี้ความเก่า ๗ รวม ๓๑ ยังคงความเก่า ๑๔๙ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๒ ครั้งนี้ ๗ รวม ๙ รวม ๑๕๘ ชำระแล้วเก่า ๒๘ ใหม่ ๓ รวม ๓๑ ยังคงเก่า ๑๔๙ ใหม่ ๙ รวม ๑๕๘ รวม ๑๘๙ รวม ๑๔ ศาลตระลาการพิจารณาความเก่าใหม่ที่ศาลต่างประเทศ ตั้งแต่ณวันพฤหัสบดี เดือนยี่ ขึ้น สิบห้าค่ำ มาถึงณวันพุฒ เดือนยี่ แรมสิบสามค่ำปีขอฉศก เก่า ๖๕๖ เรื่องชำระแล้วครั้งก่อน ๕๓ ครั้งนี้ ๒๒ รวม ๗๕ ฟ้องประทับมาใหม่ ๑๔ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๔ ความหัวเมืองส่งฟ้อง ๑ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๑ รวม ๕ รวม ๘๐ ยังคงเก่า ๕๘๑ ฟ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๑๐ ครั้งนี้ ๑๕ รวม ๒๕ รวม ๖๐๖ แล้วครั้งก่อน เก่า ๕๓ ใหม่ ๕ รวม ๕๘ ครั้งนี้เก่า ๒๒ แล้วเก่า ๗๕ ใหม่ ๕ รวม ๘๐ ยังคงเก่า ๕๘๑ ใหม่ครั้งก่อน ๑๐ ครั้งนี้ ๑๕ รวม ๒๕ รวม ๖๐๖ รวม ๖๘๖ เรื่อง ควรมีควรศุดแล้วแต่ทะโปรดเกล้า ๑ ขณเดชะ ๑๕

๏ พระยนจรัญราชไมตรี. ๑๕

๏ พระอินทรเดช ๑๕

◎ พระสุริยภักดี ๗ะ
◎ หมื่นราชามาตย ๗ะ

ริไปรดรายงานศาลรับสั่งใจระความ

กรมพระนครบาลทูลเกล้า ๆ ถวายเจ็ดวันครั้งหนึ่ง

● ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ที่มีชื่อในท้ายหนังสือนี้ ซึ่งเป็นกรมมิตติคะลาการศาลรับสั่ง ให้พิภากษาคดีกระทรวงกรมพระนครบาล ขอพระราชทานน้อมเกล้า ถวายคำนับบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้ายื่นสารบบความแต่ก่อน ๑๙ ครั้ง ความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ ฟ้องศาลหลวงประทับ ๙ ยื่นเรื่องราวหัวมือยกส่ง ๙๓ รวม ๑๐๒ ยื่นสารบบศาลกองตระเวรขวา รังวายฎีกา ๕๐ เรื่อง รวม ๑๕๒ รวม ๕๒๙ เรื่อง ตั้งแต่ณวันเดือน สิบสอง แรมค่ำหนึ่ง มาจนถึงณวัน เดือนสิบสอง แรมเจ็ดค่ำ ปีจอศกมีความยื่นเรื่องราวใหม่ เรื่องราวใหม่เรื่องหนึ่ง จีนถานกล่าวโทษนายไทกับพวก ๔ คนว่าภากันลักรุ้มรุมเอาไม้ภายคีเอาหนึ่งโยยสาครบุตรจีนถานมีบาดแผล ๑ เรื่องหนึ่ง นายแมกกล่าวโทษนายพวงว่าอาหลกมีคมลอบฟัน เอานายแมกมีบาดแผลโลหิตไหลหลายแห่ง ๑ หนึ่งนายมีมกล่าวโทษนายหลำว่านายหลำเอาไม้หลาวแทงเอานายมีม ๆ จับไม้หลาวได้กับไม้เหลี่ยมอันหนึ่ง ๑ หนึ่งอำแดงคล้ายกล่าวโทษ อ้ายผานอ้ายคนกับพวก ๒ คนว่ามีผู้ร้ายย่องเบาลักเกบเอาเงิน ๓๐ ชั่งของอำแดงคล้ายไป ๑ หนึ่งนายกรุดกล่าวโทษนายอินกับพวก ๓ คนเข้ารุมรุมตะบันตะบอย ๑ แล้วแย่งชิงเอาหมวกหัวลาดของนายกรุดไป ๑ หนึ่งนายแสงกล่าวโทษอ้ายยิ่มสังอ้ายอ่ำ กับพวก ๖ คนว่าแย่งเอาหมวก แล้วเอาดาบฟันมาแสงมีบาดแผล ๑ หนึ่ง อำแดงเยี่ยมกล่าวโทษอำแดงปรม อำแดงพลอย อีพลอย ว่าเอาสากกระเบือตีเอาอำแดงเยี่ยม แตกโลหิตไหลมีบาดแผล ๑ หนึ่งนายเยี่ยมกล่าวโทษ นายไทมกับพวก ๔ คนว่าลอบเอาไม้คีมาฟายเยี่ยมมีบาดแผล แล้วเอาธิชูชวางป่าอิก ๑ หนึ่งเศสายันออปปวากล่าวโทษ อ้ายรุ้ย อ้ายศุก กับพวก ๑๒ คน ๑๓ คน ว่าวลา ๔ โมงเศสอ้ายรุ้ย อ้ายศุกเอาเหลกมีคมมากันพันไทย์ แล้วแย่งชิงเอาหมวกกับผ้าห่มของไทย์ ไป ๑ หนึ่งนายจันไว้ความให้นายมากพี่ยื่นเรื่องราวกล่าวโทษ นายคำ นายเผือก นายทัวมว่าเอาไม้ภายคีเอานายจันมีบาดแผล แล้วนายคำ นายเผือก นายทัวม แย่งชิงเอาเรือลำนั้นไป ๑ หนึ่งนายขาดกล่าวโทษ ฝรั่งโปลิศภรรยาโปลิศว่าพวกโปลิศ ๒ คน ๓ คน รับเอานายขาดไปจำขื่อไว้ แล้วตบเอานายจ่าล ภรรยาโปลิศเอาไม้คีนายขาดฟกบวมหลายแห่ง ๑ หนึ่งอำแดงทิยว่องทุกข์กล่าวโทษนายพริ้ง ว่าคืนเป็นภรรยานายพริ้ง อำแดงทิยได้เหน นายวาศ นายเปี่ยมนายขาด นายพริ้งลักเอาทิยใส่สิ่งของทองรูปพรรณ ที่อ้ายเงินลักของนายอุ่นมาแย่งยื้นกันที่โรงอำแดงรุม อำแดงแจ่ม อำแดงทิยกลัวความผิดตัวย ๑ รวม ๑๒ เรื่องรวมความยื่นเรื่องราวหัวมือยกส่ง ยื่นสารบบ เป็นความ ๑๖๔ เรื่องรวมทั้งความในกรมพระนครบาลเป็นความ ๕๔๐ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณาตั้งแต่ณวัน เดือนสิบสอง แรมค่ำหนึ่ง ปีจอศก มาจนถึงณวัน เดือนสิบสอง แรมเจ็ดค่ำ ปีจอศก พระยาศิริสิงหนาทพลพู่ว่าการแพ่งแขวงแม่น ได้ถากับศาลจุนทรายาลพิจารณาความใหม่ ตระลาการเปรียบเทียบจินซ่าโจทย์ นายโท อำแดงคำ จำเลยหาว่ามีผู้ร้ายลักได้ ลักม่วในเรือจินซ่า ๆ ไล่ตามไปทันเรือผู้ร้าย จินซ่าว่าเรือของอำแดงคำ ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลยประนีประนอมยอมเลิกแล้วแก่กัน ๑ เรื่อง พระยาราชโยธาได้ถากับศาลจุนธรณีบาลจุนอาญาราช พิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบ นายน่าโจทย์ นายวัน อำแดงจริบจำเลยหาว่าวิวาทกัน นายวันอ้นหลกมีคมฟันเอานายน่ามีบาดแผล ตระลาการพิจารณาไม่ได้ความจริง เปรียบเทียบโจทย์จำเลยประนีประนอมยอมเลิกแล้วแก่กัน ๑ เรื่อง พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมืองได้ถากับศาลจุนโลกยาลจุนบริรักษ์ พิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบ นายจินโจทย์ นายพุ่มกับพวก ๔ คน จำเลยหาว่าวิวาทกัน ตระลาการเปรียบเทียบโจทย์จำเลย เลิกแล้วแก่กัน ๑ เรื่อง รวมได้พิจารณาแล้วไปความเก่า ๒ ความใหม่ ๑ รวม ๓ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไป ๑๖๗ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาล ๒๓๖ ฟ้องศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราวหัวมือยกส่ง ๘๗ รวม ๙๔ ยื่นสารบบศาลกองตระเวนขวารังวายฎีกา ๔๓

รวม ๑ ๓๗ รวม๓ ๗ ๓ เรื่องควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ ๆ

๑ พระยาศรีสังหเทพ ผู้ว่าการแทนเชษแมน ๆ

๑ พระยามหามนตรี ๆ

๑ พระยาอินทราธิบดีสิริราชรองเมือง ๆ

๑ พระพิเรนทรเทพย์ ๆ

ข่าวตาย

๑ หม่อมเจ้าหุ้น ในกรมหมื่นนราเทเวศ หม่อมเจ้าหุ้นองค์นี้ได้รับราชการมา แต่ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ไปดูงานวัดอมรินทาราม ครั้นล้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ไปดูงานทำพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มาจนถึงแผ่นดินปัตยุบันนี้ ครั้นณวันจันทร์เดือนยี่แรม ๔ ค่ำ ปีขจอศก ประชวรให้ไปยังคนหนักวันละสองครั้งสามครั้ง เสวยอาหารได้แต่มื้อละถ้วยฝาขนาดกลาง ประหม่ไม่ใคร่หลับ ได้หาพระยาอมรสาครคางงค์มาดู ว่าประชวรวาโยมีพิศม์ ได้ประกอบยาให้เสวย อาการมีแต่ทรุดไปทุกวัน ครั้นณวันพุธเดือนยี่แรม ๑๓ ค่ำ เสวยได้แต่เข้ายาคูจลาละถ้วยชา ให้หม่อยเมื่อยเปนกำลัง ประชวรมาได้ ๑๓ วัน ครั้นณวันเสาร์เดือนสามขึ้นค่ำหนึ่ง เวลา ๒ ทุ่มเสศสิ้นชีพักไษย ชนมายุได้ ๘๕ ปี พระราชทานทิ้งทองทิ้งใส่ศพ เครื่องสูงสามคู่ กลองชะนะสามคู่ เปนเกียรติยศ ๆ

๑ หม่อมเจ้าโต ในกรมหลวงพิทักษมนตรี หม่อมเจ้าโตประชวรมานแต่เดือนแปดอุดรสาย ปีขจอศก ให้หม่อยเหนื่อยเมื่อยเปนกำลัง ประหม่ไม่ใคร่จะหลับ เสวยอาหารได้แต่มื้อละถ้วยฝาขนาดน้อย ได้หาหมอชะเลยศักมาดูว่าเปนโรคไกยย ได้ประกอบยาให้เสวยอาการทรงอยู่ แล้วกลับทรุดไปครั้นณวันพุธเดือนยี่แรม ๑๓ ค่ำ อาการให้หอยกล้าขึ้น เสวยได้แต่น้ำข้าวต้มมื้อละช้อนบ้างสองช้อนบ้าง ประชวรมาได้ ๗ เดือน ครั้นณวันเสาร์เดือนสามขึ้นค่ำหนึ่ง เวลาเช้า ๔ โมงเสศสิ้นชีพักไษย ชนมายุได้ ๖๔ ปี พระราชทานทิ้งทองทิ้งใส่ศพ เครื่องสูงสามคู่ กลองชะนะสามคู่ เปนเกียรติยศ ๆ

๑ หลวงพิพิธมณเฑียร (คำ) เปนข้าหลวงเดิมในแผ่นดินพระบาทสมเดจ์พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้เปนคุมจิตรจอมราช ปลัดกรมสนมกลางแล้วจึงเลื่อนที่ให้เปน หลวงพิพิธมณเฑียร เจ้ากรมพระที่นั่งทุสิตมหาปราสาท ได้รับราชการมาจนสิ้นแผ่นดิน พระบาทสมเดจ์พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นถึงแผ่นดินปัตยุบันนี้ ก็ยังรับราชการฉลองพระเดชพระคุณ อยู่ในตำแหน่งเดิม ครั้นณวันเดือนหกขึ้นกระบญจศก ป่วยให้ไอนอนไม่หลับ รับประทานอาหารไม่ใคร่จะได้ ได้หาหมอชะเลยศักมาดู ว่าเปนวรรณโรคเมดเลกายใน หมอชะเลยศักได้ประกอบยาให้รับประทานอาการทรงอยู่แล้วกลับทรุดไปครั้นณวัน เดือนอ้ายปีขจอศก อาการให้บวมน่า บวมมือ บวมเท้า ไปจุจารเปนโลหิตวันละ ๓ ครั้ง ๔ ครั้งรับประทานอาหารได้ วันละถ้วยฝาขนาดน้อยป่วยมาได้ปีหนึ่งกับสิบเดือน ครั้นณวันอาทิตย เดือนยี่แรมสามค่ำอาการให้วันอ่อนระหวย เหนื่อยเมื่อยเปนกำลังเพลาย่ำรุ่งเสศถึงอนิตยกรรม์ อายุได้ ๙๒ ปีพระราชทานทิ้งเชิงจอยให้ ใส่ศพเปนเกียรติยศ ๆ

ข่าวเพลิงไหม้

๑ ข้าพระพุทธเจ้า พระเทพญู ขอพระราชทานทำบาญชีหางว่าวรายเพลิงไหม้ มายื่นต่อท่านนายเวรมหาดเล็กผู้ที่อยู่เวรขอท่านได้นำขึ้นบังคมเกล้า ๆ ถวายคำนับยังคมทูลพระกรุณาได้ทราบใต้ฝ่าลองธุลีพระบาท ณวันจันทร เดือนสามขึ้นสามค่ำปีขจอศก เวลาเช้า ๕ โมงเสศพลิงดับขึ้นที่หลังคาเรือนนายแพบุตรขอพระยาอะไภยสงคราม บ้านอยู่ที่ท้ายวัดหงษาราม ค่างได้ ราษฎรชาวบ้านร้องขึ้นว่าพลิงไหม้ภากันมาช่วยกันพลิงหาดับไม่ ลามไหม้บ้านข้าราชการและบ้านราษฎรขึ้นมาเปนอันมาก ถอพลิงดับเรียบร้อยแล้ว ได้ตัวนายแพทหารมหาดเล็กเจ้าของบ้านมาถาม ให้การว่าพลิงดับขึ้นที่หลังคาเรือนนายแพ ข้าพระพุทธเจ้าให้ข้าเกอไปสืบถามราษฎรชาวบ้านใกล้เคียง ให้การถูกต้องสมคำนายแพว่าเหมะเปนไฟติ้ง

ด้วยเรือนนายแพยู่วิมถนน แต่บ้านเรือนข้าราชการและราษฎร
ที่เพลิงไหม้ครั้งนี้นั้น พระยาอะไภยสงคราม เครื่องสับฝากระ
ดาน ๓ ห้อง ๓ หลัง ครัวไฟ ๓ ห้อง ๑ หลัง ยุ้งข้า
มุงกระเบื้อง ๓ ห้อง ๑ หลัง พระยาวิเสดโภชนา เครื่อง
สับฝากระดาน ๓ ห้อง ๓ หลัง โรงเครื่องยา ๓ ห้อง ๓ หลัง
พระยาประสิทธสุภการ เครื่องสับฝากระดาน ๓ ห้อง ๓ หลัง
เครื่องยา ๓ ห้อง ๔ หลัง ยุ้งข้ามุงกระเบื้อง ๓ ห้อง ๑ หลัง
หลวงนิรัติศัยจำกรมหางไก่ เครื่องสับฝากระดาน ๓ ห้อง
๓ หลัง เครื่องยา ๓ ห้อง ๑ หลัง ครัวไฟ ๓ ห้อง
๑ หลัง เรือนราษฎร เครื่องสับฝากระดาน ๑๐ เครื่องสับ
ฝาจาก ๑๒ เครื่องยา ๑๔ ครัวไฟ ๓ โรง ๔ ยุ้งข้า ๔
รวม ๔๗ หลัง รวม เรือน ครัว ยุ้งข้า โรง ข้าราชการ
ราษฎร ๗๑ หลัง ควรมีควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณา
โปรดเกล้า ฯ ฯลฯ ฯ

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ว่าด้วยโปรดยกค่าไม้ปีระกาใบคานำมัน

๑ มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทร
มหามกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำรัสสั่งให้ประกาศมา
แก่พระราชวงษานุวงษ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยและราษฎร
ทั้งปวง บันดาที่มีสวนเปนเจ้าของสวนอยู่ในกรุงนอกกรุง
ทั้งปวงให้ทราบว่า ตั้งแต่ได้เสดจเถลิงถวัลยราชสมบัติครอบ
ครองแผ่นดินมา ก็ทรงพระมหากรุณาเมตตาแก่มนุษยนิกร
ไพร่ฟ้าประชาชนทั่วไปทุกหน้าทุกคน แต่ถ้าว่าเมื่อจะให้บัก
ครองรักษาท่านทั้งปวง ให้พ้นอุบัทวันตรายคือต้องโจรผู้ร้าย
และวิชาก้นกินกันต่าง ๆ และภัยอื่น ๆ เปนอันมากอยู่ดังนี้
แล้ว แต่พระองค์เดียวไม่มีกำลัง ผู้อื่นช่วยเปนที่ปฤกษา
คิดอ่าน และพลโยธาทวยหารที่เปนกำลังจะปราบปรามสัตรู
และพวกพาลผู้ร้ายต่าง ๆ ก็ดี ไม่มีพระราชทรัพย์จะใช้ในที่
จะพระราชทานเบี้ยหวัดรางวัล แก่ผู้ช่วยในราชการแผ่นดิน
และโยธาทวยหาร และจะจ่ายในการงานสร้างถิ่นฐานต่าง ๆ
และเครื่องสาตราอาวุธเปนเครื่องรักษาแผ่นดินนั้นก็ดีแล้ว จะรัก
ษาปกครองท่านทั้งปวงไปได้ฤๅ ก็ภาษีอากรต่าง ๆ ซึ่งเรียก
เปนส่วนหลวงตามพิกัดที่ควร ๑๐ ลดบ้าง ๑๒ ลดบ้าง ๑๕
ลดบ้าง แต่ผู้ประกอบการทำมาหากินนั้น ๆ ก็ทรายพระราช
หฤทัยอยู่แล้ว ว่าท่านทั้งปวงไม่ภยไข้จะเสีย แต่ถ้าจะให้
ยกให้ลืกเลยหมดความประสงค์ของท่านทั้งปวง ก็จะได้สิ่งใด
มาจับจ่ายทนุบำรุงในการแผ่นดินเล่า มิใช่ว่ามีราชฤทธิจะทรง
พระอิศวาน ให้ฝนแก้วเจตประการตกลงมาเหมบ้านเหมเมือง
ได้เหมือนพระเวสสันดร โดยถ้าจะให้ห่าฝนแก้วเจตประการ
ตกลงมาทั่วทั้งบ้านทั้งเมืองได้ เมื่อนั้นแก้วเจตประการก็จะ
เหมือนกับผู้นำเอาใบไม้ จะซื้อขายกันนั้นไม่ได้ ก็จะต้องร้องหา
สิ่งอื่นมาใช้แทนผลิตของตอกกระมัง เพราะเหตุนี้จึงมทรง
พระราชดำริห์ตริตรองอยู่เปนนิตย์ ทรงพิจารณาเลือกสันดัดเห็นว่า
ว่าภาษีอากรควรจะมีแต่ที่ใดไม่ควรจะมีในที่ใด เมื่อพิเคราะห์
ไปด้วยเหตุต่าง ๆ ถ้าทรงพระราชดำริห์ไหนว่าแต่ที่ใดภาษีอากร
ไม่ควรเรียกแต่ราษฎร สิ่งที่นั้นแต่ก่อนมีอย่างธรรมเนียมเคย
ให้เรียกมา ก็ทรงพระมหากรุณาแก่ราษฎร ทรงปฤกษา
ด้วยท่านเสนาบดีแล้วก็ได้ให้ลืกถอนเสีย เปนหลายเรื่อง
หลายรายมาแล้ว ฤๅภาษีอากรแต่สิ่งใดที่มีกำไรมีผลแก่ผู้ทำ
นั้นน้อย พิกัดแรงกินอยู่ ก็โปรดให้ลดพิกัดนั้นลงเสีย
ให้สมควรก็หลายรายแล้ว ฯ แลเมื่อพระราชทรัพย์สำรับใช้
ราชการแผ่นดินตกนั้นไป ไม่ภยแก่การจับจ่าย ก็ทรงปฤก
ษาสนาบดีและลูกค้าผู้ใหญ่ ให้เห็นพร้อมว่าสิ่งใดมีผลแก่ผู้ทำมาก
ยังไม่มีภาษีอากรมาแต่ก่อน ควรจะเรียกภาษีอากรขึ้นถวายพระ
คลัง ใช้แทนส่วนที่ลืกเสียลดเสียนั้นได้ ก็ให้สนาบดี
และลูกค้าผู้ใหญ่ปฤกษาพร้อมใจกัน ตั้งพิกัดอัตราที่ควรแล้ว
ให้เกบภาษีอากรแต่สิ่งนั้นขึ้นบ้าง ภายใต้ ใช้ส่วนที่ตกที่ขาดไปได้
คงเปนกำลังรักษาแผ่นดินมิให้เสื่อมทรามลง ฯ ถึงการทั้ง
ปวงต่าง ๆ ที่เปนที่ทำกินของราษฎร ย่อมยักย้ายแปรปรวน
ไปตามเวลานั้น ๆ ไม่คงอยู่ บางสิ่งราคาขึ้น บางสิ่งราคาตก
บางสิ่งมีคนค้นกันทำมาก บางสิ่งผู้ที่เคยทำจะเลยเสียโดยมาก
เพราะฉนั้นการทั้งนี้ใหม่ และลืกฤๅลดภาษีอากรตามกาลนั้น
เหตุนั้น ๆ ก็ต้องจำเปนยักย้ายเปลี่ยนแปลงแปรปรวนไป ซึ่งจะ
ให้ยืนอยู่ดวยสัตว์ว่าถือสัจจิว่า ให้ทำให้คงอยู่ตามอย่างเก่า
อย่างเดียวนั้นไม่ได้เปนแท้ ฯ ถึงว่าทรงพระราชอุสาหะทรงทะ

อนุเคราะห์แก่ราษฎรอยู่ดังนี้ ราชการต่าง ๆ มีมากจะทรงพระราชดำริห์ให้ละเอียดลออตระหลอดสิ้นไปทุกอย่าง ทุกสิ่งทุกสถานในขณะเดียวก็ไม่ได้ ต้องค่อยทรงพระราชดำริห์แจ้งใจความเข้าพนักงานและข้าราชการผู้ใหญ่เก่า ๆ ไล่เลี่ยงทราบพระราชหฤทัยได้แน่นอนแล้ว จึงทรงตัดสินไปได้แต่เวลาละเรื่องหนึ่งสองเรื่อง รายหนึ่งสองรายเสมอไป ฤๅสางสิ่งลอกน้อยแคลือยแฝงอยู่ในกรมว่าอย่างธรรมเนียมเก่า ก็ยังไม่ประจักษ์ง่าย ต่อเหตุบังเกิดมีขึ้นจึงได้ทรงพระปรารภขึ้น แล้วทรงตัดสินให้ยักย้ายเสียใหม่ หมั่นเข้าหาการที่ควรแก่กาลประจุบันนั้น ๚ ครั้งนี้ทรงพระปรารภถึงเรื่องอากรสวนใหญ่ ไล่เลี่ยงเข้าพนักงานทราบการถ้วนถี่แล้ว จึงทรงพระราชดำริห์ว่า ราษฎรที่มีสวนอุสาหทำที่สวนปลูกต้นผลไม้ต่าง ๆ ได้ผูกแก้เงินอากรแต่รุนหนึ่นายวางไปตามพิกัดต้นผลไม้ โดยอย่างธรรมเนียมเก่าใหม่ ตามที่มีจำนวนต้นมีพิกัดเงินอากรมากแลน้อยโดยกำหนดที่ทำไว้ในโฉนด ซึ่งได้ประทับตราแปดกรวยระวังข้าหลวงเดินสวนแปดนายนั้น ต้องเสียเงินเสมอทุกปีแล้ว ยังมีอย่างธรรมเนียมเสียมาแต่แผ่นดินที่ล่วงแล้ว ว่าให้ชาวสวนต้องเสียเงินนอกจากอากร ๔ อย่างอีก เป็นเงินสวนละสองสลึง คือค่าไม้ปะกำใบเพื่องหนึ่ง ค่าน้ำมันเพื่องหนึ่ง ค่าผลคิปลีเพื่องหนึ่ง ค่าเมล็ดต้นเพื่องหนึ่ง ค่าของ ๔ อย่างนี้ราษฎรเจ้าของสวนต้องเสียทุกปีมาช้านาน บัดนี้ทรงพระราชดำริห์หน่วา ของสองสิ่งคือค่าไม้ปะกำใบค่าน้ำมันมะพร้าวใช้ราชการนั้น จะมีมาแต่ครั้งไหนแผ่นดินไหนหาทราบเป็นแน่ไม่ ทรงพระราชดำริห์หน่วาจะเป็นกระแสพระราชดำริห์ • พระเจ้าแผ่นดิน ฤๅความคิดเสนาบดีแต่ก่อนเก่า ครั้นมื่อเวลาในหลวง ยังกำลังทอแต่งสำเภาจีนออกไปค้าขายต่างประเทศ มีกำไรมาใช้ในราชการแผ่นดินอยู่ แลเมื่อเวลาภาษีไม้ไผ่ภาษีน้ำมันมะพร้าวยังไม่มี ราษฎรผู้ที่มีสวนจึงต้องส่งไม้ปะกำใบสำรับใช้แต่งสำเภาหลวง แลเมล็ดน้ำมันมะพร้าวมาใช้ราชการ ครั้นมากาลเมื่อภาษีไม้ไผ่ภาษีน้ำมันมะพร้าวมีขึ้นแล้ว สำเภาจีนในหลวงก็ไม่ได้ทอแต่งไปค้าขายแล้ว ค่าไม้ปะกำใบแลค่าเมล็ดน้ำมันควรจะให้เลิกเสีย แต่หาผู้ใดคิดอ่านยกเลิกค่าไม้ปะกำใบค่าเมล็ดน้ำมันเสียไม่ นายวางจึงได้เรียกเกณฑ์มาตามเคยทุกปี บัดนี้จึงทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม จะให้ยกเงินค่าไม้ปะกำใบเพื่องหนึ่ง ค่าเมล็ดน้ำมันเพื่องหนึ่งเป็นเงินสวนละสลึงหนึ่ง ที่เจ้าของสวนต้องเสียอยู่ทุกปีนั้นเสีย แลเงินค่าไม้ปะกำใบค่าเมล็ดน้ำมันที่นายวางได้เคยมาส่งไว้ยังพระคลังมหาสมบัติ แลได้ใช้จ่ายราชการไปแล้วแต่ปีกุญตรีศก ถึงปีมแมเอกศกจะได้คิดพระราชทานใช้คืนให้แก่เจ้าของสวนนั้นด้วย แต่ค่าผลคิปลีเมล็ดค้ายังคงเก็บอยู่เป็นเงินสวนละสลึงหนึ่งนั้น ทรงพระราชดำริห์หน่วาเป็นค่าของเกณฑ์ปลูก ตามกระแสพระราชดำริห์พระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงไว้เพื่อจะทนุบำรุงบ้านเมือง ให้รุ่งเรืองทรัพยสินค้าสิ่งของควรจะใช้สอยเป็นประโยชน์แก่แผ่นดินและราษฎร จึงได้มีพระบรมราชโองการให้ขุนหมื่นนายวางบ่าวรับเจ้าของสวน ให้ปลูกต้นคิปลีต้นค้ำขึ้นไว้ในที่ว่างหว่างต้นไม้ ที่ยังว่างอยู่ควรจะปลูกได้ตามมากแลน้อย แต่เกรงว่าราษฎรเจ้าของสวนที่เกียจคร้านจะไม่ปลูกขึ้นตามยังคับ จึงเกณฑ์ให้ส่งผลคิปลีเมล็ดค้าแก่นายวางทุกปี เป็นสำคัญ สวนในกรุงเทพมหานครสวนหนึ่ง ผลคิปลีหนักชั่งจีนกับเมล็ดค้าหนักหนึ่งตำลึงหนึ่ง แต่สวนเมืองสมุทสงคราม เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี เมืองสาครบุรี เมืองนครไชยศรี เมืองฉะเชิงเทรานั้น ส่งผลคิปลีหนักสองชั่งจีนสิ่งเดียวเป็นธรรมเนียมมา เพราะฉนั้นจะให้ลดเลิกเสียด้วยก็ไม่มีเหตุเป็นที่ต้องชั่งควร จะต้องคงไว้ตามพระราชบัญญัติพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงจะชอบ ครั้นทรงพระราชดำริห์แล้วจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เจ้าพนักงานเชิญกระแสพระราชดำริห์ ไปปฤกษาท่านเสนาบดี ให้หนพร้อมกันก่อนแล้วจึงให้ประกาศไป ๚ ครั้นท่านเสนาบดีกับเจ้าพนักงานปฤกษาพร้อมกันแล้ว กรายบังคมทูลพระกรุณาว่า ซึ่งทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ๆ จะให้ยกเงินค่าไม้ปะกำใบค่าเมล็ดน้ำมัน ที่ราษฎรเจ้าของสวนต้องเสียอยู่ทุกปี ๆ ละสลึงเสียนั้น • ชอบด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมแล้ว แต่เงินค่าไม้ปะกำใบค่าเมล็ดน้ำมันจำนวนเก่า ซึ่งขุนหมื่นนายวางเกณเอามาส่งไว้ยังพระคลังมหาสมบัตินั้น แต่ณปีกุญตรีศกถึงปีมแมเอกศกนั้น เหน่วจ้าของสวนลางรายตายสูญ ฤๅยก

อพยบหลบหนีไปก็มีบ้าง ที่ขายส่วนให้แก่ผู้อื่นต่อ ๆ กันไปหลายรายแล้วก็มีบ้าง ถ้าจะไปรดเกล้า ฯ ให้ชำระเงินที่เกบมาแล้วถึง ๔ จำนวนคืนให้ ราษฎรเจ้าของสวนจะได้รับพระราชทานชะลาด ๆ เหลือ ๆ ไม่ทั่วกัน การที่จะชำระคืนนั้นก็จะไม่รู้จบลง ขอรับพระราชทานให้ยกเงินค่าไม้ประกำใบค่าเฉลี่ยน้ำมันสิ่งนี้ ๒ สิ่งนี้ แต่จำนวนบี่วอกโทศกสิบต่อไปเทอญ แต่ของเกณฑ์ปลูกทั้ง ๒ สิ่งนั้น ขอรับพระราชทานให้อุนหนุนนายรวางคงเรียกอยู่ตามเดิม • ตามกระแสพระราชดำริห์นี้เถิด จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมว่า ท่านเสนาบดีหนพร้อมกันดังนี้แล้ว ๆ ให้หมายบอกแก่ราษฎรชาวสวนให้รู้จงทั่ว ถ้าราษฎรที่มีสวนจะผูกแก่เงินอากรแก่นายรวางสืบไป อย่าให้เสียค่าไม้ประกำใบเพื่องหนึ่ง ค่าเฉลี่ยน้ำมันเพื่องหนึ่ง เปนเงินสวนละสลึงก็ต่อไปเลย คงให้สิ่งแต่ค่าของเกณฑ์ปลูกทั้ง ๒ สิ่ง ๆ จะเพื่องนั้นอยู่ตามเดิม ฤๅจะส่งผลที่ปลิเมกคำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็ให้นายรวางรับเอาไว้ ถ้ามิรู้พูดจาเกี่ยงเลี่ยงคิดทะเอาเปนเงินอย่างเดียวก็ดี ฤยังไปเร่งรัดเรียกร้องทะเอาค่าไม้ประกำใบ แลค่าเฉลี่ยน้ำมันอีกก็ดี ให้รายฎรมาร้องเวียนยังพระคลังมหาสมบัติ ถ้าข้าพนักงานไม่คัดสินให้ ก็ให้ทำฎีกาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายให้ทราบเทอญ .ประกาศมาณวันพุฒเดือน ๔ ขึ้นเรคำ่บี่วอกโทศก เปนวันที่ ๓๓๖๐ ในรัชกาลประจุบันนี้ ฯะ

คนสิบจริตเข้าในพระบรมมหาราชวัง

๏ ณวันอาทิตย์ เดือนสาม ขึ้นสองค่ำ เวลาสองทุ่มเสศ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว • เสดจออกสนามหญ้าน่าพระที่นั่งใหม่ พระบรมวงษานุวงษแลข้าราชการเสื้าทูลออองคุลีพระบาทอยู่พร้อมกัน ในเวลานั้นมีจองเสียจริตคนหนึ่งล่วงเข้ามาในที่ล้อมวง เข้าไปจนถึงริมร้วสนามหญ้าด้านเหนือ ขณะนั้นนายสรพลเรือเดช (สาย) ทหารราชวัลลพแลเหนก็รีบเดินเข้าไปคามจับตัวคนเสียจริตได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานรางวัลแก่นายสรพลเรือเดช เปนเงินตราสิบคำลึงโดยมีความชอบนั้น • แล้วมีพระบรมราชโองการตำรัสสั่งพระยินทรเดชเจ้ากรมพระตำรวจนอกขัจ เปนตระลาการชำระ พระยินทรเดชได้ซักถามจองเสียจริต ให้การว่าตัวนี้เปนข้าจองวัด เปนทาษหลวงวัดนายยัด ศึกอยากจะบวช แต่ไม่มีใครจะบวชให้ ครั้นกรมวังแลตำรวจได้ฟังถ้อยคำซึ่งกล่าวนั้นเหนวิปลาศ จึงชวนกันค้นสิ่งของที่ในตัวได้คัมภีร์น้ำมันคัมภีร์หนึ่ง หวีเล่มหนึ่ง กับสิลาแผ่นหนึ่งเลกใหญ่ประมาณสามนิ้ว ยาวประมาณสี่นิ้วเสศ หนาประมาณกึ่งนิ้ว ในแผ่นสิลานั้นจารึกแล้วบีดทองทับตัวอักษรเหมน่าสิลาในน่านั้น ในอักษรที่จารึกนั้นมีความว่า (พระพุทธเจ้าอยู่หัวศิริสุขสวัสดิ์ทรงพระบวชในพระพุทธสาสนา เสดจไปไหนจะไปด้วยร่ำไป) แลพระยินทรเดชได้ชำระตามหมายประกาศ จึงมีอยู่ในราชกิจจานุเบกษาแผ่นที่สิบสาม มีความว่าถ้าผู้ใดเปนญาติฤๅเปนเจ้าของแห่งคนเสียจริต ไม่กำชับไว้ปล่อยให้เที่ยวไปมา ล่วงเข้ามาในปฏิพิมานโชยศรีเปนปฏิชั้นใน ถ้าไม่มีอาวุธมาด้วย ให้ปรับไหมแก่เจ้าของบ้านเปนเงินตราสองชั่ง ให้เปนรางวัลแก่ผู้จับ • เพราะฉนั้นพระยินทรเดชจึงได้ตัดสินให้หลวงวัดนายยัดผู้เปนนายเงินอ้ายคุ้ม ให้เสียเงินให้แก่นายสรพลเรือเดชเปนเงินตราสองชั่ง รวมนายสรพลเรือเดชได้รับพระราชทานเงินตราสองชั่งสิบคำลึง แล้วหลวงวัดนายยัดนายเงินทำหนังสือรับตัวอ้ายคุ้ม ให้ไว้แก่พระยินทรเดชฉบับหนึ่ง ว่ามิให้อ้ายคุ้มล่วงเข้ามาในพระบรมมหาราชวัง ได้อีกต่อไป แล้วพระยินทรเดชได้ให้พระยาอนุรักษราชมณเฑียร จดหมายคำหนิรูปพรรณอ้ายคุ้มไว้ แล้วให้นายปฐทุก ๆ ปฏิบัติตัวแลจำน่าอ้ายคุ้มไว้ทั้งกันแล้ว จึงมอบตัวให้หลวงวัดนายยัดนายเงินไป ฯะ

บอกเมืองสมุทปราการ

๏ ณวันพุฒเดือนยี่ ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีรอกสก ศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ขุนอักษรสมบัติเสมียนตราตรามว่า ส่งบอกเมืองสมุทปราการมามีความว่า เรือกลไฟชื่อยีแนง ใช้จักรเข้ามาถึงเมืองสมุทปราการลำหนึ่ง กับกันชื่อราพแหนเดนอังกฤษ แจ้งว่ามาจาก

เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างจีนยันหลงณกรุงเทพ ๆ มีสินค้าต่าง ๆ ๒๗ หีบ . คนซึ่งมาในเรือนั้น กับทั้งคนหนอินเยอเนียกลาสี ๔๗ โดยสานแรก โดยสานจีน ๗ รวม ๕๖ คน ยังคนค้าไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธเดือนยี่ ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีระกาสก ๆ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

● หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มิได้ขาด ราคาตลอดปี ๘๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งจนถึง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านยี่หนึ่ง ค่าร้างถึงตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาตกลงซื้อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ๆ

● อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เป็นเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้คิดไว้ใช้ในราชการ จนถึงพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพระเจ้าเห็นว่า ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤาไม่ได้แจก จะต้องการทราบบ้าง ก็จะไม่มีที่หาใช้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใดซึ่งอยากจะทราบราชการให้เสียดบ้าง ข้าพเจ้าได้จัดสมุดนี้ไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกอีก ก็เป็นการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชกร

๏ พระราชบัญญัติเคาน์ซิล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท
๏ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท
๏ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรุยซิล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเย็บรวมเป็นเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท
๏ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเษียรอายุ ลูกขุนลูกไทย ราคาเล่มละ สองสลึง ๆ
๏ พระราชบัญญัติคำนา ราคา เล่มละ สองสลึง
๏ พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวง ซึ่งจะทำสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ๆ
๏ พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งจะออกไปจัดระวางหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง ๆ

หนังสือสอนเด็ก

ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้พิมพ์ขึ้นใหม่

๏ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
๏ วาหนิติกร ราคา เล่มละบาท
๏ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท
๏ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเป็นเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
ถ้าสี่เล่มนี้รวมเย็บเป็นเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท
๏ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท
๏ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๏ กลสัตรีแลยัญญราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท
๏ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท
๏ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท
๏ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท
๏ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท
๏ ยีศาขปกรณำ มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท.
๏ ปักษิปกรณำ แลผาราษย์สิบปาง ราคา เล่มละบาท
ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพหลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ๆ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๓๖๐ วันอาทิตย เดือน ๓ แรมค่ำ ๑ ปีจอฉศก ๑ ๒๓ ๓๖ แม่นที่ ๕๑

ริโปร์ตรายงานศาลรับสั่ง

ชำระความศาลต่างประเทศ

๑ ข้าพระพุทธเจ้า พระยาเจริญราชไมตรี พระอินทรเดช พระสุริยภักดี หมื่นราชจมาตย์ ขอพระราชทานน้อมเกล้าถวายคำนับยังคมทูล ทรายน่าลออองธุลีพระบาท ด้วยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ๆ ให้ข้าพระพุทธเจ้ายกเอาความมาชำระที่ศาลต่างประเทศ ได้ชำระตั้งแต่ ณวันพฤหัศบดี เดือนอ้าย แรมค่ำหนึ่ง ปีจอฉศก ๑๒

๑ พระอินทรเดช ได้ถ้ากัย ขุนเทวาวิจารณ พิจารณาความแก่ นายแสง นายทับ หม่อมชื่นโจทย์ อินัยจำเลย หาว่าอินัยเป็นทาษ ๆ ให้การรับว่าเป็นทาษทั้ง ๓ คน ตัดสินให้สารกรมธรรมอ่อน เพิ่มสารกรมธรรมแก่ แล้วทวนตัวทาษ ๓๐ ที แล้วกัน ๑ ขุนศรีสุภา พิจารณาความแก่ นายอินโจทย์ นายคลองจำเลย หาว่าวิวาทพิจารณาไม่ได้ความจริง เปรียบเทียบโจทย์ ๆ ยอมเสียเงิน ๙ ตำลึงให้จำเลย แล้วกัน ๑ อำแดงจุ้ยโจทย์ นายแย้มจำเลย หาว่าตีสองอย่าเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมคืนดี แล้วกัน ๑ หมื่นวิเสศโจทย์ นายจุ้ยจำเลย หาว่าซื้อยาสูบไม่ให้เงิน ตัดสินให้ โจทย์ไปว่ากล่าวเอากับเจ้าพนักงานผู้ขายเงิน โจทย์ยอมแล้วกัน ๑ อำแดงหงิมโจทย์ นายด้วงผู้ว่าความแทนอำแดงพุกจำเลย หาว่าอำแดงพุกขอเงินเปลื้อก อำแดงพุกให้การว่าโจทย์ขอผลทุเรียนเป็นเงิน ชั่ง ๑ กึ่ง ๙ ปี ๑๐ ปี ตัดสินให้ยกเสีย ให้ใช้เงิน ๑๒ ตำลึงกึ่งค่านาให้ โจทย์ แล้วกัน ๑ อำแดงแกลงโจทย์ อำแดงแพ อีกลัดจำเลย หาว่าอีกลัดเป็นทาษ อำแดงแพให้การว่าอีกลัดเป็นทาษ ตัดสินให้อีกลัดเสียเงินให้แก่อำแดงแพเงินชั่งสี่ตำลึงกึ่ง ให้กับอำแดงแกลงโจทย์เงิน ๑๓ ตำลึง ตามสารกรมธรรมทั้งสองฝ่ายแล้วกัน ๑ นายเปรมโจทย์ นายป่านจำเลย หาว่านายป่านอำแดงยางเอาซี่ไม้ยูงิรมาขายไว้ แล้วนายป่านอำแดงยางรับตัวซี่ไม้ไปคลอดบุตรซี่ไม้ตาย ตัดสินให้นายป่านอำแดงยางใช้เงินชั่งหกตำลึงบาท ค่าตัวให้ โจทย์แล้วกัน ๑ รวม ๖ รวม ๗ เรื่อง ๆ

๑ พระสุริยภักดีได้ถ้ากัย ขุนสุภาทิพพิจารณาความแก่ อำแดงจันโจทย์ อำแดงเอี่ยม อีเม้า อีรอดจำเลย หาว่าเลือกใสยทาษ เปรียบเทียบจำเลยใช้ทุนให้ โจทย์แปดตำลึงแล้วกัน ๑ นายเพ็ดโจทย์ นายอุ่นจำเลย หาว่าวิวาทโจทย์หนี ได้ตัวภรรยานายประกันมา เปรียบเทียบยอมเสียเงินแทนตัวความให้จำเลยเงินสี่ตำลึง แล้วกัน ๑ รวม ๒ ขุนสุภาทิพพิจารณาความแก่ นายพุดโจทย์ นายจุ้ยจำเลย หาว่าขาสารกรมธรรมไปจำนำจำเลย แล้วถ่ายไม่ให้สารกรมธรรมพิจารณาไม่ได้จริง ตัดสินให้ โจทย์เสียเงิน ๒ ชั่งสิบตำลึง ยกใช้ทุนให้จำเลยเงินชั่งห้าตำลึง ยังเงินชั่งห้าตำลึง

เปนสินไหมพิไนยกึ่งแล้วกัน ๑ ขุนสังฆกาพิมลโรทย์ อำแดงจัย จำเลย หาว่าจำเลยซักทาษ จำเลยจำหน่ายว่าทาษอยู่กับนายเปี่ยม ตัดสินให้ โรทย์ไปเอาตัวทาษกับนายเปี่ยม โรทย์ทำทาษยอไม่ว่าความแล้วกัน ๑ รวม ๒ ขุนเสพสุภาพิจารณาความเก่า อำแดงแส่มโรทย์ อิเอี่ยง จำเลย หาว่าอิเอี่ยงเปนภาษ อิเอี่ยงเปนไพร่หลวงเรือกสไฟ ตัดสินออกเดือนให้มารับใช้นายเงินแล้วกัน ๑ นายกอนหนายขุนพรโรทย์ จีนเมงชวดจำเลย หาว่าจีนเมงชวดกู้เงินสองชั่งห้าตำลึง เปรียบเทียบจำเลยยอมเสียเงินแต่สองชั่ง ให้ โรทย์แล้วกัน ๑ นายแย้มหนายพระอินทเดชโรทย์ นายเปี่ยมจำเลย หาว่านายเปี่ยมเอาทาษไปขายเปนเงินสองชั่ง เปรียบเทียบจำเลยยอมเสียค่าเงินสองชั่ง ค่าป่วยการชั่งหนึ่ง รวมเงินสามชั่งแล้วกัน ๑ จีนแสง จีนเทดโรทย์ อำแดงหับจำเลย หาว่าอิย้ายจำเลยเปนตี่เดิมโรทย์ พิจารณาไม่ได้ความจริง ตัดสินอิย้ายให้เปนสิทธิ์แก่จำเลยแล้วกัน ๑ รวม ๔ ขุนสุภาภาน พิจารณาความเก่า หมื่นศรีสารโครหนายท่านกู่โรทย์ นายรัน กำนันจำเลย หาว่าเอาทาษอายัดไว้กับกำนันรัน ๆ ปล่อยทาษหนีเปรียบเทียบกำนันรันยอมเสีย ค่าเงินชั่งห้าตำลึงสองสลึง ค่าป่วยการเงินชั่งห้าตำลึงสองสลึง รวมเงินสองชั่งสิบตำลึงบาทแล้วกัน ๑ นายกลั่นหนายหลวงวิทยาวิกรศักดิ์โรทย์ จีนหมา อิเปลี่ยนจำเลย หาว่าขัดเอาอิเปลี่ยนใช้ โรทย์ทำทาษยอไม่ผ่านเกาะ ไม่ว่าความต่อไปแล้วกัน ๑ นายพ่วงโรทย์ นายยุดจำเลย หาว่าจำเลยเอาอีม่องมาขายให้เปนเงินสองชั่งสิบตำลึง ตัวทาษตายตัดสินให้ทำ ๙ ส่วน ยกส่วนหนึ่ง ให้จำเลยเสีย ๒ ส่วน เงินชั่งสิบตำลึงกึ่งให้โรทย์แล้วกัน ๑ รวม ๓ ขุนมรัศตานุการพิจารณาความเก่า นายมากโรทย์ นายเกา นายยิ้ม นายพรม นายจีน อำแดงกุ่ม อำแดงชุ่ม จำเลย หาว่ามรดกอำแดงชัย จำเลยให้การว่าโรทย์ยาบาว่าไม่ฟังมรดก พิจารณาสมจำเลย ตัดสินให้ยาฟังโรทย์แล้วกัน ๑ อำแดงคงโรทย์ อำแดงนาจำเลย หาว่ามรดกนายด้วมที่สิ้นสำรด เงินสี่ชั่งสองตำลึงสองสลึงฟ้อง ตัดสินให้ โรทย์แบ่งมรดกให้จำเลย เงินสองชั่งตำลึงสลึง ๔๐๐ ยังเงินสองชั่งตำลึงสลึง ๔๐๐ แบ่งสองภาค ๆ หนึ่งเงินชั่งกึ่งตำลึงเฟื้อง ๒๐๐ อีกภาคหนึ่งให้ โรทย์เงินชั่งกึ่งตำลึงเฟื้อง ๒๐๐ แล้วกัน ๑ รวม ๒ รวม ๑๓ เรื่อง

◎ หมื่นราชนาทย ให้การกับ พระเกษมร้องทุกข์ส่งเงินพิจารณาความเก่า อิเปล่งโรทย์ อำแดงรอดหนายหลวงสุนทรภักดีจำเลย หาว่าอิเปล่งเปนทาษเงินสองชั่งสิบตำลึง ใคล่งเงินแล้ว จำเลยให้การว่าโรทย์ลักสารกรมอรรมหนี จำเลยมอบโรทย์เงินชั่งหนึ่ง ตัดสินให้ โรทย์เสียค่าเงินสองชั่งสิบตำลึง ค่ายน้ำเงินชั่งหนึ่ง รวมเงินสามชั่งสิบตำลึงให้จำเลยแล้วกัน ๑ หลวงพิพัฒนโรทย์ อำแดงคล้ายจำเลย หาว่าเอาเงินทุนสองชั่งสิบแปดตำลึงให้จำเลยไปค้าขาย จำเลยให้การรับ ตัดสินให้จำเลยคืนเงินสองชั่งสิบแปดตำลึงให้ โรทย์ โรทย์อย่าให้จำเลยแล้วกัน ๑ อำแดงขันผู้ว่าความแทนอิเปี่ยม โรทย์ นายรื่นหนายขุนพิพิธภูษาจำเลย หาว่าอิเปี่ยมเอาเงินค่าตัวไปวางไม่รับ เปรียบเทียบจำเลยยอมรับเงินชั่งหกตำลึงค่าตัวอิเปี่ยมแล้วกัน ๑ รวม ๓ เรื่อง ขุนราชสุภาพิจารณาความเก่า นายคล้ายโรทย์ นายเหมจำเลย หาว่าจำเลยเอาทาษไม่ให้เงิน เปรียบเทียบจำเลยยอมเสียเงินชั่งสิบตำลึงค่ายลทาษแล้วกัน ๑ ขุนโครทาวุโรทย์ หลวงพิไชยพาธีจำเลย หาว่าจำเลยกู้เงินสองชั่ง เปรียบเทียบจำเลยยอมเสียเงินสองชั่งให้ โรทย์แล้วกัน ๑ อำแดงอิ่มโรทย์ นายแสงอิห่วงจำเลย หาว่านายแสงขายอิห่วงเปนเงินชั่งหนึ่ง โรทย์สืบสมตัดสินให้เอาตัวเงินชั่งหนึ่งทั้งไหมรวิคูณ เงินสองชั่งเหลือเปนสินไหมพิไนกึ่ง แล้วทวนตัวทาษ ๑๐ ที เงินนอกสารกรมอรรมโรทย์ยาบาลให้จำเลยใช้ รวมเงินชั่งสิบเจดตำลึงสามบาท รวมตัวเงินค่าป่วยการเปนเงินสองชั่งสิบเจดตำลึงสามบาทแล้วกัน ๑ อำแดงกู่โรทย์ นายช้างจำเลย หาว่าวิวาทเปรียบเทียบ โรทย์ยอมเสียเงินเจดตำลึง ให้จำเลยแล้วกัน ๑ อำแดงแย้มโรทย์ นายพ่วงจำเลย หาว่าจำเลยตบ จำเลยให้การว่านายยิ้มเอาเหลกมีคมฟัน พิจารณาไม่สมทั้งสองฝ่าย ตัดสินให้ โรทย์จำเลยแล้วกัน ๑ อำแดงกุ่มโรทย์ นายยุดผู้ว่าความแทน อำแดงมีแสง อำแดงเต่าจำเลย หาว่าจำเลยกู้เงินชั่งหกตำลึง นายยุดให้การรับ ตัดสินให้จำเลย

เลียดันเงินชั่งหกตำลึง ค่าบ่วยการสามบาทสองสลึง รวมเงินชั่งหกตำลึงสามบาทสองสลึงให้โรหย์แล้วกัน ๑ รวม ๖ จุนสุภาใช้ พิจารณาความเก่า หมื่นเสนาะโวหารโรหย์ อำแดงคำอำแดงทัน จำเลย หาว่าอำแดงคำเอาที่บ้านจำนำหลุดแล้วอำแดงคำเอาที่บ้านรายนี้ไปจำนำกับอำแดงทัน ตีสินให้อำแดงคำคืนที่บ้านกับเงินห้าตำลึงให้โรหย์ แล้วให้อำแดงคำคืนเงินแปดตำลึงให้อำแดงทันแล้วกัน ๑ อำแดงคำโรหย์ ไวความให้อำแดงเพิ่งว่า อำแดงแดงจำเลย หาว่าลักสายสร้อยของคำเปรียบเทียบจำเลย ยอมเสียเงินสิบสองตำลึงกึ่ง ค่าสายสร้อยแล้วกัน ๑ อำแดงจำโรหย์ อำแดงหวังจำเลย หาว่าจำเลยลักหลานโรหย์ เปรียบเทียบโรหย์ยอมคืนหลานให้กับอำแดงหวังมารดาแล้วกัน ๑ อำแดงจันโรหย์ อำแดงปาจำเลย หาว่าลินเดิมตกอยู่กับจำเลย เปรียบเทียบจำเลยยอมคืนสินเดิมเงินชั่งหกตำลึงให้โรหย์แล้วกัน ๑ จุนปรายบำระชาบาลโรหย์ จุนสิทธิสารวัดจำเลย หาว่าชักภรรยาโรหย์ จำเลยทำทานบนไม่ว่าความต่อไปแล้วกัน ๑ รวม ๕ รวม ๑๔ เรื่อง ศาลพระอินทรเดชให้กำกับ ชำระแล้วครั้งก่อนความเก่า ๒๓ ชำระแล้วครั้งนี้ความเก่า ๗ รวม ๓๐ ยังคงความเก่า ๑๒๐ ความฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๕ รวม ๑๒๕ ชำระแล้วเก่า ๓๐ ยังคงเก่า ๑๒๐ ใหม่ ๕ รวม ๑๒๕ รวม ๑๕๕ เรื่อง ศาลพระสุริยภักดีให้กำกับ ชำระแล้วครั้งก่อน ความเก่า ๒๔ ความฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๒ รวม ๒๖ ชำระแล้วครั้งนี้ ความเก่า ๑๓ รวม ๓๙ ยังคง ความเก่า ๒๔ ๒ ฟ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๑๑ ครั้งนี้ ๓ รวม ๑๔ รวม ๓๐๖ ชำระแล้วเก่า ๓๗ ใหม่ ๒ รวม ๓๙ ยังคงเก่า ๒๔๒ ใหม่ ๑๔ รวม ๓๐๖ รวม ๓๔๕ ศาลหมื่นราชามาตย์ให้กำกับ ชำระแล้วครั้งก่อน ความเก่า ๒๔ ความฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๒ หัวเมืองส่งฟ้อง ๑ รวม ๓ รวม ๓๑ ชำระแล้วครั้งนี้ ความเก่า ๑๔ รวม ๔๕ ยังคง ความเก่า ๑๓๕ ฟ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๙ ครั้งนี้ ๒ รวม ๑๑ รวม ๑๔๖ ชำระแล้วเก่า ๔๒ ใหม่ ๓ รวม ๔๕ ยังคงเก่า ๑๓๕ ใหม่ ๑๑ รวม ๑๔๖ รวม ๑๙๑ เรื่อง

รวม ๑๔ ศาล ตระลาการได้พิจารณาความเก่าใหม่ที่ศาลต่างประเทศตั้งแต่ ณวันพุทธ เดือนยี่ แรมสิบสามค่ำ มาถึงณวันพุทธ เดือนสาม ขึ้นห้าค่ำ ปีระกาสก ความเก่า ๖๕๖ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๓๕ ครั้งนี้ ๓๔ รวม ๑๐๙ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๒๙ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๔ หัวเมืองส่งฟ้อง ๑ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๑ รวม ๕ รวม ๑๑๔ ยังคงเก่า ๕๔๗ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๒๕ ครั้งนี้ ๕ รวม ๓๐ รวม ๕๗๗ แล้วครั้งก่อนเก่า ๓๕ ใหม่ ๕ รวม ๔๐ แล้วครั้งนี้เก่า ๓๔ แล้ว เก่า ๑๐๙ ใหม่ ๕ รวม ๑๑๔ ยังคง เก่า ๕๔๗ ยังคงใหม่ ครั้งก่อน ๒๕ ครั้งนี้ ๕ รวม ๓๐ รวม ๕๗๗ รวม ๖๙๑ เรื่อง ควรมิควรสุดแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ จบเศษ

- ๑ พระยนรวิญราชไมตรี ๗๕
- ๑ พระอินทรเดช ๗๕
- ๑ พระสุริยภักดี ๗๕
- ๑ หมื่นราชามาตย ๗๕

ริโปรดรายงานศาลรับสั่งเจระกาม

กรมพระนครบาลทูลเกล้า ฯ ถวายเจระวันครั้งหนึ่ง

๑ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้มีชื่อในท้ายหนังสือนี้ ซึ่งเป็นกรมมิกติตระลาการศาลรับสั่ง ได้พิจารณาศึกระทรวงกรมพระนครบาล จะพระราชทานน้ำมงเกล้าถวายคำนับยังคงมูลพระกฐินาทรายน้ำลองของธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้าขึ้นยอดสารบบแต่ก่อน ๑ ๕ ครั้งความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ ฟ้องศาลหลวงประทับ ๙ ขึ้นเรื่องราว หัวเมืองบอกส่ง ๑๐๕ รวม ๑๑๔ ขึ้นสารบบ ศาลกองตระเวรขวา รับถวายฎีกา ๕๐ รวม ๑๖๔ รวม ๕๔๐ เรื่อง ตั้งแต่ณวัน เดือนสิบสอง แรมเก้าค่ำมาจนถึงณวันเดือนสิบ สองแรมสิบสี่ค่ำ ปีระกาสก มีความเรื่องราวขึ้นใหม่ เรื่อง ๑ นายรักกล่าวโทษ นายบัวกับพวก ๔ คน ๕ คน ว่าณวันเดือนสิบสอง แรม ๑๐ ค่ำปีระกาสก เวลาทุ่มเศศ นายบัวเอาดาบใส่พันนายรัก ๆ วิ่งหนีได้ ๑ หนึ่งหยิบโตะมาจากไว้ความให้ขยะผู้พ่อเรื่องราวกล่าวโทษ นายมั่นว่ามาจับโตะของเหลืองเท้าขัง ๆ ซื้อมาจากผู้มีชื่อบ้านมูนพลีแขวงกรุงเก่า ๑

หนึ่งชุนบริรักษทนายหม่อมมิ่งโจทย กล่าวโทษนายชื่นนายพร้อม อำแดงยา ว่ามาชุดราชอักชวนให้อีพึ่งทาษลักทรัพย์สิ่งของ ๆ หม่อมมิ่งนายเงินอีพึ่งทาษไป ๑ หนึ่งอำแดงเต่ากล่าวโทษ อำแดงเลก อีพึ่งว่าไล่ทุบตี อำแดงเต่าเข้าไปในภาใส ประตู ตีเอาอำแดงเต่า มีบาดแผล ๑ หนึ่งนายต่ายกล่าวโทษนาย อ่วมนายทับ อำแดงยุญว่าวางยาเบื่ออำแดงสีลาภรรยานาย ต่ายเมาแล้วให้นายทับลงไปนอนเฝ้าเรือเงินนายต่ายหาย ชั่งสิบ สามตำลึง ๑ หนึ่งนายเดชกล่าวโทษนายโต นายร้อยกับพวก ๕ คนว่าเวลากลางคืนนายเดชทะเลาะกับอำแดงพัน มีคนร้าย ลอยมาตีนายเดช ๆ จำหน้าได้ว่าพวกนายโต นายร้อย ๑ หนึ่ง นายโตกล่าวโทษนายเดช นายสำฤท อำแดงหนูว่าขว้างปาเรือนนาย โตถูกผู้มีชื่อแห่งหนึ่ง ๑ รวม ๗ เรื่อง รวมทั้งความหัวเมือง บอกส่ง ยื่นสารบบเก่าใหม่ ๑๗๑ เรื่องรวมทั้งความในกรมพระ นครบาล เป็นความ ๕๔๗ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทาน พิจารณาตั้งแต่วัน เดือนสิบสอง แรมเก้าค่ำ ปีขอฉศกมาจนถึง วัน เดือนสิบสองแรมสิบสี่ค่ำปีขอฉศก พระยาอินทราธิบดีสีห ราชรองเมืองได้ถ่ายกับศาลชุนบริรักษ์ชุนโลกบาล พิจารณาความ เก่า ลูกชุนปฤกษานายเปลี่ยน นายสอยโจทย์ นายยิ้มจำเลย หาว่านายยิ้มลอยพื้นโจทย์มีบาดแผล ตระลาการพิจารณาสรร สำนวรส่งระวางไปค้างอยู่ จำเลยยอมทำขวัญโจทย์สิบเรดตำลึง ๑ ตระลาการเปรียบเทียบ ชุนชะนะโจทย์ ย้ายร้อยจีนกุญ จำเลยหาว่าผู้ร้ายลักม้าไปขับม้าได้ที่ฝรั่ง ๆ บอกว่าย้ายร้อย ย้ายกุญเอาม้าขายให้ได้ตัว ย้ายร้อย ย้ายกุญ ๆ ยอมเสียเงินให้ โจทย์ ชั่งกึ่งตำลึง ๑ รวม ๒ เรื่อง พระยามหามนตรีได้ถ่าย ถัดศาลหลวงจำเมือง พิจารณาความใหม่ ลูกชุนปฤกษาวางบท อ้ายคง อ้ายไหม อ้ายเต่อ อ้ายแดงโจทย์ อ้ายช้างหลวงมัน เทาทุกขราษฎรจำเลย หาว่าคบหาย้ายผู้ร้ายเสียนหนามแผ่นดิน แล้วตั้งเคาต้มน้ำสุราแลฆ่าคน มีความผิด ๔ ข้อลูกชุน ปฤกษาวางบทให้ประหารชีวิตรเสีย ๑ เรื่อง รวมได้พิจาร ณาแล้วไปความเก่า ๒ ใหม่ ๑ รวม ๓ เรื่องเก่าใหม่แล้ว ไปความ ๑๗๐ เรื่องยังความในกรมพระนครบาล ๒๓๖ พ้องศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราวหัวเมืองบอกส่ง ๔๒ รวม ๔๙ ยื่นสารบบศาลกองตระเวรขวา ร้องถวายฎีกา ๔๒ รวม ๑๔๑ รวม ๓๓๗ เรื่อง ควรมีควรแล้ว แต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ ๆ

◎ พระยาศรีสิงหเทพ ผู้ว่าการแทนแขวงแขน ๆ

◎ พระยามหามนตรี ๆ

◎ พระยาอินทราธิบดีสีห์ราชรองเมือง ๆ

◎ พระพิเรนทรเทพย์ ๆ

ข่าวตาย

◎ พระเจ้าราชวรวงษเธอ พระองค์เจ้าประไวภัติกร เป็น พระเจ้าลูกเธอ ที่ ๓๕ ในแผ่นดินพระบาทสมเดจ์พระนั่งเกล้า เจ้าอยู่หัว ครั้นพระบาทสมเดจ์พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสดจ สวรรคตแล้วก็ได้ทำราชการต่อมา ในแผ่นดินพระบาทสมเดจ์พระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเดในแผ่นดินปัตยุบันนี้ท่านนั้นมีพระอัธยาไศรย สงบเสงี่ยมเรียบร้อย รักษาพระองค์มิได้มีความผิดสิ่งหนึ่งสิ่งใด ให้ขุนเครื่องใดฝ่ายของธุลีพระบาท, พระบรมวงศ์ชั้นกาเธอ กรมสม เดจ์พระสุดาวัดนราชประยูรก็ทรงพระเมตตามาก ว่าท่านมีความ สวามิภักดิ์กะตัญญูต่อใต้ฝ่าลองธุลีพระบาท ในพระบาทสมเดจ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มิได้คิดท้อถอยในราชการทุกสิ่งทุก อย่างแลมิอุสาหหม่นหมองในเวลาการประชุม แลในที่อื่นต่าง ๆ ไม่ขาด ครั้นณวันศุกร เดือนสาม ขึ้น ๗ ค่ำ ปีขอฉศก ประชวรให้แน่นเพ้อในพระนาภีภายเวลา ๔ ทุ่ม เสดไปพระยังคนหนัก ๔ ครั้งให้คลื่นเหียนทรงพระอาเจียน ๒ ครั้งครั้นพระอาการทรายใต้ฝ่าลองธุลีพระบาท จึงทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ตำรัสสั่ง พระวงษเธอพระองค์เจ้าสาย สินีทวงษแลหลวงศรีสักดิ์ หลวงราโช ให้ไปดูว่าเป็นพระโรคป้วง ใหญ่ใต้ประกอยยาถวายให้สวยก็ไม่คลาย ไปพระยังคนหนัก ไม่เปนครั้ง ให้ร้อนในพระอุระเปนกำลังสิ้นพระสติ พระอา การทรุดมากลง ครั้นรุ่งขึ้นณวัน เสาร เดือนสาม ขึ้นแปด ค่ำเวลาบ่าย ๓ โมงสิ้นพระชนม์ พระชันษาได้ ๕๔ ปี พระราชทานโกษไม้ ๑๒ ใส่พระศพ เชิญพระศพแห่ไปไว้ ที่วังพระเจ้าราชวรวงษเธอกรมหมื่นอดุลยลักษณ์สมบัติ ตั้ง แว่นฟ้า ๒ ชั้นพระราชทานฉัตรไตรยสดับกรณ์ ๑๕ ไตรย เครื่องสูง ๔ คันแตรสังข์กลองชะนะประโคมตามเวลา ทั้งกลางวัน กลางคืนตามอย่างพระองค์เจ้า ในพระบรมมหาราชวัง ๆ

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๑

ว่าด้วยเรื่องตาวหาง

๏ มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้ประกาศแก่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลราษฎรไทยจีนทั้งปวงให้ทราบทั่วกัน ว่าในปีรกาตรีศกนี้จะมีดาวหางมาคล้ายกันกับในปีมเมียสัมฤทธิศก แต่การคำนวนดาวหางนั้น จะทราบเฉียดว่าจะมาวันไรจะอยู่เท่าไรยังคำนวนไม่ถูกเปนแน่ได้ เมื่อจดหมายสงกรานต์จะใส่ก็ไม่ทัน เพราะคำนวนจะเอาเปนแน่ยังไม่ได้ ของอย่างนี้ก็อาจรู้ได้โดยคำนวนล่วงน่า แต่ถ้าว่าลางสิ่งก็ได้เฉียดศักสุริยุปราคาและจันทรุปราคา ลางสิ่งก็เปนแต่รู้ได้ว่าจะเปนจะมี เพราะฉนั้นถ้าใครเหนอย่าให้ตกใจว่าดาวไรวุ่นวายไปวิสัยของแปลกปลาดในอากาศมีมา ถ้าจะมีโทษณ์เคยเหนให้เกิดเหตุสองอย่าง ให้ฝนแล้งในฤดูฝน ฤๅจะให้ฝนตกมากเกินปรกติไปอย่างหนึ่ง จะให้เกิดความไข้ต่าง ๆ แก่คนฤๅช้างม้าโคกระบือสักอย่างหนึ่ง เหมือนอย่างเช่นดาวหางซึ่งมีมาเมื่อปลายปีมเมียสัมฤทธิศกนั้น ก็เกิดเหตุแต่กระบือตายมากอย่างหนึ่งแล้ว ในฤดูฝนปีมแมฉนี้ก็แล้ง ครั้นปลายปีมแมแลต้นปีวอกก็มีความไข้ลงราก ก็ถ้ากลัวแต่เหตุอย่างนี้ก็ให้เตรียมตัวต่อสู้เหตุอย่างนี้ คือว่ากลัวฝนแล้งแม้ฝนยังมีอยู่ก็ให้รีบทำนาเสีย ๑ ท่านข้าไม่เข้าคางม้า เข้าสารเตรียมทันสารท ไปตามใต้ตามมี ที่ไม่ใคร่ทำนามีพื้นยังบุตรภรรยาย่างไพร่มากก็ให้รีบหักร้างถางพงเอาไว้ให้ยกกิน อย่าตื่นขายเสียนัก ถ้ากลัวความไข้ว่ากลัวผีภายจะชุม ตัวใครและบุตรหลานใครยังไม่ได้ออกผีภาย ก็ให้รีบมาหาปลูกผีภาย ที่โรงทานนอกก็ดี โรงหมอท่าพระก็ดี ศาลาวัดสุทัศนเทพวราราม ก็ดี เสียโดยเรวอย่าให้ทันผีภายมีมา ๑ ถ้ากลัวว่าไข้ลงรากจะมีมาก็ให้หัดตัวปรนิบัติเลี้ยงให้สบาย ๆ อย่าทำให้สกปรกสมมมตามเคยตัวนัก หาที่หลับที่นอนที่สบายให้ดี หาเครื่องยาอันเปนเครื่องกำจัดกลิ่นร้าย คือกำยานการบูรเตรียมไว้ เมื่อความไข้มีมาสุมรมเย่าเรือนผ้านุ่งผ้าห่มสิ่งใดให้กำจัดพิษม์อากาศที่ร้ายกระจายไปแลหายาที่เคยแก้ไข้ต้มตรียมไว้ใกล้ ๆ เมื่อจุกค่ำคืนจะได้ใช้แก้ไขกัน น้ำละลายการบูรก็กันกันหาตัวกัน ถ้ากลัวใช้ยันสันก็หาน้ำการบูรไว้ ป่วดหัวตัวร้อนเลกน้อย ก็ให้กินน้ำการบูร แลอาน้ำการบูรทาฝ่ามือฝ่าท้าวเสียเลกน้อยก่อน อย่าปล่อยให้เปนมากไป ฤๅใครรู้เหนยาอะไรว่าดีก็หาไว้ ฤๅแรกจะเปนเมื่อยขบเท้าเอนปวดศีศะเลกน้อย ก็อย่านึกหนว่าลมว่าสันไป อย่าเพ่อกินยาร้อนเข้าไป อย่ากินอาหารที่หวานที่มันมากนัก รีบรุกษาเสียด้วยดีเกลือ อย่าใช้ยาสลอดให้แสลงใช้ไป พันปากพันใจของหมอกลัวใจพูดแต่ว่าลม เอายาร้อนแก้ อันนี้บ้านเมืองมิใช่จบ ซึ่งเปนเหตุให้คนตายอย่างไรจะมากเมื่อไร ให้คอยระวังสืบที่น่าช้าที่มีศัพไปเนืองมาก ๆ อยู่ทุกวันเนือง ๆ จะได้ความจริง พระเจ้าแผ่นดินคนทั้งปวงยกย่องทั้งไว้เปนที่พึ่ง ใครมีทุกข์ร้อนถ้อยความประการใด ก็ย่อมมาร้องให้ช่วย ครั้งหนึ่งทารกเมื่อมีเหตุแล้ว ก็มาร้องหายิดามารดา เพราะฉนั้นพระเจ้าแผ่นดิน ชื่อว่าคนทั้งปวงยกย่องให้เปนบิดามารดาของตัว แล้วก็มีความกรุณาแก่คนทั้งปวงทั้งหนึ่งบิดามารดากรุณาแก่บุตรจริง ๆ โดยสุจริต จึ่งว่ากล่าวสั่งสอนมาให้รักษาตัว รักษาชีวิตรในเหตุที่น่ากลัวจะเปนเลมิได้อย่างเลยเปน แต่ฝ่ายราษฎรไทยจีนเปนอันมากทั้งปวงนี้ เปนคนดื้อสือสางถือมคล่อหมอดู คนกลัวอะไรมากอยากอะไรมาก คนทรงผีแลหมอดูก็ภอใจเอาสิ่งนั้นมาว่ายุแยงคนให้ตื่นไปต่าง ๆ เมื่อเหนดาวหางครั้งก่อนนี้มาก็ภอใจฤๅกันว่าใช้จะตายมายะลัม ผู้มีบุญจะมาบ้านเมืองจะเปนจลาจล ผู้คนจะเกิดรบพุ่งกันภอใจว่าดังนี้ จนตื่นกันไปเปล่า ๆ เปนหนักเปนหนา เหมือนอย่างครั้งปีมเมียสัมฤทธิศกนี้ เหตุเช่นนั้นก็ไม่ได้เปนได้มีเลย เรานอนจับปกคนทรงผีแลหมอดูได้แล้วไม่ใช่ฤๅ เมื่อพิเคราะห์ใครเคราะญดูโดยเหตุ ดาวหางเปนของมายนพ้นเมื่อจะให้โทษให้คุณอย่างไร ก็จะให้โทษให้คุณแก่สัตวแก่คนที่อยู่ใต้พ้นพระไป ผู้ใดประมิยติตัวไม่ดีไม่มียาที่จะแก้ป้องกันกินทาชื่นทรายอยู่กับกาย เปนผู้ไม่สบายมีโรคภัยเลกน้อย ที่เปนช่องจะให้พิศม์เช่นนั้นแล่นเข้าไปในกายให้ถึงตายได้ ความไข้ก็ดังแก่ผู้นั้นไม่เลือกว่าใคร ก็ดาวหางมายนพ้นใครจะครั้งจำหายาทาชื่นทรายแก้นั้นอะไรอยู่กับเจ้านาย มานั่งจะได้ล้างดาวใส่เรือนเจ้านายนั้นก็ไม่เหนจริงด้วย ซึ่งผู้คนจะรบพุ่งกันนั้นจะมีเหตุก็เพราะคนตื่นเป่น

ต้นเหตุก่อให้เกิดความ เหมือนอย่างเช่นมาทำกับเมืองไทยก็ไม่รับ ไม่ยอมทำทุ่งเถียงเกะกะไป จึงก่อเหตุให้ระยับกันกับฝรั่ง ถ้าจะรับทำสัญญาเสียที ๆ เหมือนอย่างเมืองไทย ทำแล้วก็จะมีสบายอยู่อย่างเมืองไทยฤๅ เพราะฉนั้นเหนว่าซึ่งผู้คนจะรบกันนั้นก็เปนเพราะคนด้วยกันก่อเหตุขึ้นเอง ดาวหางไม่ได้มายุใครให้รบกัน ถ้าราษฎรถือกันเล่าฦๅไปเช่นนั้น คนสิ้นคิดลางคนที่เปนพาลหยาบจะให้การที่ตัวประสงค์เปนสมใจ ก็พลอยก่อเหตุต่อไปเหมือนอย่างเมื่อครั้งยังเมืองสัมฤทธิ์ศก มีอ้ายมีชื่อคนหนึ่งมีนิ้วอยู่มากแลเปนทายท่านผู้อื่นอยู่ เมื่อรู้ ว่าราษฎรแตกถือกันต่าง ๆ ไปเปนอันมาก ก็หยากจะให้เปนจริงดังว่า ด้วยเข้าใจว่าบ้านแตกเมืองสิ้นแล้ว คนทั้งปวงก็จะพลัดกันไปหมดจะได้พันนิ้วพันทายท่านผู้อื่น นั่งคอยนอนคอยจะให้เหตุบังเกิดมี เมื่อเหตุไม่มีมากลับความปรากฏนานไม่ได้ ก็เอาไฟไปเที่ยวลอบจุดบ้านเรือนโรง ด้วยคิดว่าเมื่อไฟเกิดขึ้นแล้วคนทั้งปวงผจะสิ้นก็จะได้คนไปเปนเหตุขึ้น ให้สมดังราษฎรกุอ้ายมีชื่อนั้นเอาไฟไปจุดคิดขึ้น ที่ถนนสี่กั๊กเสาชิงช้า กองตระเวนจับได้พิจารณาเปนสัตย ท่านเสนาบดีปฤกษาให้เอาไปประหารชีวิตเสีย เพราะฉนั้นครั้งนี้เหมดาวหางอย่ากลัวสิ้นเล่าฦๅเช่นนั้นไป เกลือกจะเปนเหตุให้อ้ายคนพาลเช่นนั้นทั้งฟันทั้งไฟ ฦๅข้าผู้ร้ายบางพวกอยากปล้นเย่าปล้นเวียน เมื่อเหนว่าใจราษฎรไม่สะโมสรคิดฟันเพื่อน คิดกันคร้านไปต่าง ๆ จะไม่ใคร่ช่วยกันแล้วก็จะควบคุมเปนพวกกัน ปล้นเย่าปล้นเวียนที่เปลี่ยว ก่อเหตุต่าง ๆ ไป เพราะฉนั้นขอให้ข้าราชการแลราษฎรทั้งปวงรักษาตัวรักษาใจ รักษาเย่ารักษาเรือนแลทรัพยสมบัติอยู่โดยปรกติ อย่าชื่อมคล่อหมอดู คนทรงฝ่าอย่างนั้นอย่างนี้ เพราะดาวหางที่จะขึ้นในปีนี้นั้นเลย ดาวหางจะมีมาบ้างไร มนุษที่มีความรู้เช่นนี้ควรจะสูญเสียก่อนแล้วเหมือนกับทายสุริยุปราคาจันทรุปราคา ก็วิชานี้หมดดูขึ้นเมื่อไร หากินอยู่ก็คิดคนทรงผีก็ดีไม่รู้ ทายสุริยทายจันทร์ก็ทายไม่ได้เลยมิใช่ฤๅ ตั้งแต่แผ่นดินพระบาทสมเดจพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกยมาจนกาลบัดนี้ ดาวหางมาปรากฏในท้องฟ้าก็หลายครั้งหลายที ก็หนมีแต่วิวัทายควายล้มผีผ่าเล้งผีผ่าเกินนั้นแลเปนผลไกล ๆ กับกาลเมื่อดาวหางมาแทบทุกครั้ง แลมิได้เปลี่ยนแผ่นดินทั้งสามครานั้น ดาวหางก็ไม่มีใหม่เหนว่าพระเจ้าแผ่นดินเปนอันตรายเพราะดาวหาง. เหมือนอย่างแผ่นดินไหวเหมือนกัน นาน ๆ ก็มีมาลางทีก็ไหวมากลางทีก็ไหวน้อย เวลาแผ่นดินไหวนั้นต่างกันบ้างชิดกันบ้างมีมาทุกแผ่นดิน ก็มิได้มีเหตุอะไรแก่บ้านเมืองในเมื่อแผ่นดินไหว ท่านทั้งปวงที่เกิดทีหลัง ๆ ไม่ได้สังเกตสืบผู้หลักผู้ใหญ่ไปก็จะรู้ได้เหมือนดังว่าอันนี้เมื่อในปีมะเมียสัมฤทธิศกนั้น ราษฎรฦๅกันว่าหนพระอาทิตยเปนสองดวง การนั้นไม่จริงเปนการฟ่อลวงของคนที่อยากจะให้คนตื่น ก็คิดการข้อมแขมแต้มเติมเข้า คนอยากเว่นดาลนครวันได้ แล้วใส่เข้าในเงาพระอาทิตยในกระจกฉาย เงาพระอาทิตยรับที่เว่นดาลนครวันได้นั้น ก็ตลบลงไปปรากฏในกระจกเหนเปนสองดวงสามดวงนั้น ใครทำอย่างนั้นหันหน้าให้ถูกทิศที่จะเหนอย่างนั้นเมื่อไรก็เหนเมื่อนั้น เปนอุบายของคนที่อยากจะให้คนตื่น แกลังยุกันคลอกได้ตกลงแล้ว บอกมาจริง ๆ อย่าตื่นไป ประกาศมา ณวันจันทร เดือนแปดขึ้นค่ำหนึ่ง มีกาศวิศก ศักราช ๑๒๓๓ ปะ

บอกเมืองราชบุรีรายผู้ร้ายปล้น

๏ ณวัน ๓ เดือน ๒ แรม ๑๒ ค่ำ ปีจอฉศก ศักราช ๑๒๓๙ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ หลวงภาคุธรรมกรมพระกระลาโหม ส่งใบบอกเมืองราชบุรีมาฉบับหนึ่งมีความว่า ณวันพุธเดือนยี่ขึ้นสิบสี่ค่ำปีจอฉศก หมื่นบริชาธักษ์กำนันนายสอน อยู่ตำบลบ้านบางน้อย แขวงเมืองราชบุรีทำเรื่องราวมายื่นต่อ พระยามหินทฤๅไชยอภัยพิริยปรากรมพาหุ ว่าณวันจันทร เดือนยี่ขึ้นสิบสองค่ำ ปีจอฉศก เวลาบ่ายสามยามเสศ มีอ้ายผู้ร้ายไทย จีน ประมาณ ๔๐ คน เสศ มีเครื่องสาตราวุธครบมือกัน มีหม้อเพลิง มีคบเพลิง เอาโคลนทาหน้าพากันเข้าปล้นเรือนนายพู่ อำแดงเหมือน นายสอนอำแดงกล้ำ ๆ ร้องให้คนช่วยช่วยจวบบ้านช่วย อ้ายผู้ร้าย พันแทง เข้าของทรัพย์แลผู้มาช่วยมีบาดเจ็บ นายพู่แผลหนึ่ง นายสอนแผลหนึ่ง อำแดงเหมือนลิบเอนแผล นายอาคผู้มาช่วยสามแผล เข้าของทรัพยแลผู้มาช่วยหนี อ้ายผู้ร้ายเก็บทรัพยสิ่งของได้ ทองคำรูปพรรณ

หน้าหัดถึง สิบเอกสลึง เงินตราสามสิบเอกชั่ง แลผ้านุ่งผ้าห่มกับเครื่องใช้สอยเป็นอันมาก อ้ายผู้ร้ายยิงนั้นนัดหนึ่ง แล้วมากันไปทางบางใหญ่ท่าคา ผู้ร้ายปล้นรายนี้ พระยาพิไชยชาญฤทธิ์ พระแสนท้องฟ้า หลวงเมือง หลวงราชสุภา ยังให้สืบสาวจับอ้ายผู้ร้ายอยู่ ถ้าได้ตัวอ้ายผู้ร้ายแลของจะได้ความประการใด จึงจะบอกเข้ามาให้ครั้งหลัง ใบบอกฉบับนี้ ผู้ว่าราชการเมืองราชบุรี พระยาพิไชยชาญฤทธิ์ขัดหลวงไพจนรังษณเชียร ลงชื่อมาถึงกรุงเทพ ฯ ณวันศุกร เดือนยี่แรมค่ำหนึ่ง ปีระกาศก

บอกเมืองสมุทปราการ

๑ ณวันพฤหัสบดี เดือนยี่ แรมสิบสี่ค่ำ ปีระกาศก ศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ชุนอัษรสมบัติสมิยนครากรมท่า ส่งบอกเมืองสมุทปราการมา ๒ ฉบับ มีความว่า กำปั่นบรรทุกของแขกสมิต กับตันเยอรมันซื้อแหนเรียอคกา แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ จีนห้างอีนเซอเรศมารุงเทพ ฯ มีบัญชีสำรับเรือสามบอก ไม่มีสินค้า ไม่มีดินลำ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน กลาสี รวม ๑๕ คน มา ๑๒ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย์ เดือนยี่แรมสิบสามค่ำ ปีระกาศก ฯ

๑ กำปั่นปรักชิ่งแมคารา กับตันอังกฤษชื่อยนครีนนั้น แจ้งความว่ามาแต่เมืองฮ่องกง จีนห้างบอนนิโอกุมปนีณกรุงเทพ ฯ ไม่มีบัญชีสำรับเรือ ไม่มีดินลำ ไม่มีสินค้า คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน กลาสี รวม ๑๐ คน จีนไหหลำ ๒๐ รวม ๓๐ คน มา ๑๖ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย์ เดือนยี่แรมสิบสามค่ำ ปีระกาศก ฯ

๑ กำปั่นชิบชื่อแคนตอน กับตันอังกฤษชื่อกีมิกใช้ธงสยาม แจ้งความว่าเรือสำเภาจีนสัวชุย แต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมามีบัญชีสำรับเรือบอกออก ไม่มีดินลำ ไม่มีสินค้า คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตันตันหนกลาสี รวม ๔๕ คน มา ๒๑ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย์ เดือนยี่ แรมสิบสามค่ำ ปีระกาศก ฯ

๑ กำปั่นบรรทุกอินเดียโคสตรา กับตันเยอรมันซื้อคืมอ แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ จีนห้างแสนนิโอกุมปนีณกรุงเทพ ฯ มีบัญชีสำรับเรือ ๒ บอก มีกระสอบ ๑๔ กระสอบคนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตันตันหน กลาสี รวม ๑๕ คน มา ๑๔ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย์ เดือนยี่ แรมสิบสามค่ำ ปีระกาศก ฯ

๑ กำปั่นบรรทุกของหลี จีนองนายเรือแจ้งความว่า จีนหองหลี แต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์กลับมา ไม่มีบัญชีสำรับเรือ ไม่มีดินลำ ไม่มีสินค้า คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตันตันหน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ รวม ๑๗ คน มา ๑๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร์ เดือนยี่ แรมสี่ค่ำ ปีระกาศก ฯ

๑ กำปั่นบรรทุกซื่อฮ็อคา กับตันเยอรมันซื้อครีกุก แจ้งความว่ามาแต่เมืองเลี่ยงโพ เข้ามารับสินค้าณกรุงเทพ ฯ ไม่มีสินค้า มีดินลำสำรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน กลาสี รวม ๑๓ คน มา ๔๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร์ เดือนยี่แรมสี่ค่ำ ปีระกาศก ฯ

๑ เรือกลไฟสองเสาซื่อโคะบนใช้ธงกามิก กับตันซื่อดีคอย แจ้งความว่ามาแต่เมืองฮ่องกง จีนห้างจีนไทยหิน มีข้าวค้าใบ หีบ ๑ กระถางเคลือบ ๒๐๐๐ กระถาง กระสอบ ๑๐๐ มัก สินค้าต่าง ๆ ๔๔๔ หีบ ดินลำยืนสำรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหน อินเยอนีย กลาสี ๒๔ คน จีนไหหลำ ๗๑ คน รวม ๑๑๐ คน มา ๒๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคาร เดือนยี่แรมห้าค่ำ ปีระกาศก ฯ

๑ เรือกลไฟซื่อจ้าพระยา กับตันอังกฤษชื่อยอดสตน แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ จีนห้างยางฮีมแฮนกุมปนีณกรุงเทพ ฯ มีเงินเหรียญ ๒ หีบ น้ำมันมีดถลิม ๑๐๐ หีบ ปืน ๑ หีบ หมากแห้ง ๒๐๐ กระสอบ สินค้าต่าง ๆ ๖๕ หีบ ดินลำยืนสำรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตัน ตันหนอินเยอนีย กลาสี ๕๐ คน ไทยสามแขกจีน ๖ คน รวม ๕๖ คน มา ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร์ เดือนยี่แรม ๖ ค่ำ ปีระกาศก ฯ

๑ ฉบับหนึ่งว่า ณวันพฤหัสบดี เดือนยี่ขึ้นสิบห้าค่ำ เรือกลไฟสองเสา ธงอังกฤษลำหนึ่ง ซื่อแยงกาลำหนึ่ง ใช้รักษาด่านมาถึงเมืองสมุทปราการ ๒ ลำ ๆ หนึ่ง เรือกลไฟ ๒ เสาธงอังกฤษชื่อกอนโสเลชัน กับตันซื่อกระแนดชาติอังกฤษแจ้งว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ไม่มีสินค้าสิ่งใด เข้ามารับบันทุกสินค้าที่ห้างอินเซอเรศลิกแสน กุมปนีณกรุงเทพ ฯ ระวางตัน ๗๖๙ คนคนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับตันตันหนอินเยอนียกลาสี ๓๐ คนนั้น

คืนค่ำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ฯะ

๑ ลำหนึ่งเรือกลไฟ ชื่อแบงกอก กับตันชื่อแบลยิลอังกฤษแจ้งความว่า พระยานรนาวรถภักดี แต่งไปตั้นเมืองสิงคโปร์ กลับเข้ามามียาฝิ่น ๒๐ หีบ กับสินค้าต่าง ๆ กัน ๒๒๖ หีบ มาคนกับตันคันหน กลาสี รวม ๓๓ คน นี้คืนค่ำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ขอกลงมาวันพฤหัสบดี เดือนยี่ ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีระกาศก ฯะ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๑ หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มิได้ขาด ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งหนึ่ง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านปีหนึ่ง ค่าร้างถึงตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ฯะ

๑ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้คัดไว้ใช้ในราชการ จนถอพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพระเจ้าหน่วา ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤๅไม่ได้แจก จะต้องการก็ราบบ้าง ก็จะไม่มีที่หาใช้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใดซึ่งอยากจะทราบราชการให้เสียคบ้าง ข้าพเจ้าได้จัดสมุดนั้นไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกอีก ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

๑ พระราชบัญญัติเคาน์ซิล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๑ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง

๑ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท

๑ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท

๑ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรุยซิล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเรียบรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท

๑ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเบียรอายุ ลูกขุนลูกโหด ราคาเล่มละ สองสลึง ฯะ

๑ พระราชบัญญัติคำฟ้า ราคา เล่มละ สองสลึง

๑ พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวง ซึ่งจะทำสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ฯะ

๑ พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งจะออกไปจัดระวางหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง ฯะ

หนังสือสอนเด็ก

ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงสารประเสริฐคิดขึ้นใหม่

๑ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๑ วาหนิติกิจร ราคา เล่มละบาท

๑ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท

๑ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิธารณ์ พีศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง ถ้าสี่เล่มนี้รวมเรียบเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท

๑ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท

๑ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๑ กลสัตริแลยุทธราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท

๑ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท

๑ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท

๑ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท

๑ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท

๑ ยีสาปกรณำ มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท

๑ ปักษิปกรณำ แลนารายน์สิบปาง ราคา เล่มละบาท

ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพหลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ฯะ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๓๖๘ วันอาทิตย เดือน ๓ แรม ๙ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๔๒

พระราชกำหนด

ประกาศณวัน ๕ เดือน ๓ แรม ๕ ค่ำปีจอฉศก ๑๒๓๖

(พระราชญัญจกร ไอยราพต)

(พระราชญัญจกร พระบรมราชโองการ) (พระราชญัญจกร ประจำแผ่นดิน)

เชนพระราชหัต (จุฬาลงกรณ์)

๑ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว สมเดจพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินดรเทพยมหามงกุฎ บุรุศยรัตนราชวรวงษ วรุตมพงษบริพัตวรจักรีราชนิกโรตม ชาตรันดบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราช ยรมนารถบพิตรพระจุลจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษซึ่งได้ประดิษฐานแลดำรง ศิริรัตนราโชยมหัยสวริยาธิบัดณฑ์รุ่งเรืองมหาณครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา ณประเทศบางกอกเปนบรมราชาธิราช แก่มลาวประเทศ มลายูประเทศ ฯ ล ฯ ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า เรามีความรักใคร่เปนที่ไว้ใจในพระบวรวงษเธอกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เพราะมีประสงค์ที่จะจัดการให้มั่นคงเปนที่แรงแรง เพื่อจะให้บ้านเมืองเรียบร้อย แลราษฎรจะได้อยู่เยนเปนสุขทั่วพระราชอาณาเขตร เพราะฉนั้นเราจึ่งได้มีพระบรมราชโองการ มารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทให้ตั้งกฎประกาศไว้ ให้รู้ทั่วกันว่า เมื่อณวันพุทเดือนอ้าย ขึ้นสิบเจ็ดค่ำ ปีมโรงสัมฤทธิศก ศักราช ๑๒๓๐ เราได้มีชัยชนะสุพรรณบัตร แลประกาศตั้งพระบวรวงษเธอเปนกรมพระราชวังบวรสถานมงคล มีราชอิศริยยศบริวารยศแลงินจังกาม ธรรมเนียมแผ่นดิน ซึ่งเปนธรรมเนียมรู้ทั่วกันมาแต่เดิม แลสุพรรณบัตรคำประกาศที่เราได้ตั้งพระบวรวงษเธอกรมพระราชวังบวรสถานมงคลแล้วนั้น คงอยู่ตามเดิม ให้พระบรมวงษานุวงษ ท่านเสนาบดีเคาน์ซิลลอร์แลข้าราชการราษฎรทั้งปวงเฉลียดในคำประกาศนี้ เปนที่แน่นอนสืบไป ข้อนี้เรามีความประสงค์ที่จะให้พระบวรวงษเธอกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้รักษาเกียรติยศโดยสมควร เราจึ่งให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคล มีทหารบี้แลก แลอาวุธสำรับละเพาะ ๒๐๐ คน แลทหาร ๒๐๐ คนนั้น ให้อยู่แต่ในพระราชวังบวรสถานมงคล ฤๅกรมพระราชวังบวรสถานมงคล จะไปอยู่แห่งใดก็เปนสถาน ที่วังที่กรมพระราชวังบวรนั้น ทหารจึ่งจะตามไปอยู่รักษาได้ แต่ที่เปนสถานที่วังเท่านั้น ถ้าราชการต้องการเรียกทหาร ๒๐๐ คน

นั้น ให้มาช่วยการเมืองไร เราจะมีคำสั่งเชนอื่นของเราให้เป็นสำคัญ ก็ต้องมาตามความประสงค์ของเรา ๆ ๑ อนึ่งการหนักการสำคัญ แลการที่รับผิดรับชอบ ในการแผ่นดินทุกอย่างฝ่ายในที่จะรักษา ให้อยู่เยนเป็นสุข แจการฝ่ายนอกที่จะป้องกันรักษาราชอาณาเขตรของเรานั้น เราได้ยังคับเป็นสิทธ์ขาดอยู่กับเราผู้เดียวทั้งนั้น เพราะฉนั้นแต่บันดาเงินจีวร แลเครื่องอาวุธต่าง ๆ กระสุนดินดำที่เป็นเครื่องระต่าง ๆ ที่อยู่ในราชอาณาเขตรของเรา ต้องอยู่ในอำนาจเราผู้เดียวทั้งสิ้น ผู้อื่นจะมีไม่ได้ เว้นไว้แต่เราจะอนุญาตให้ อนึ่งแต่นี้ต่อไปเบื้องหน่า ถ้าเราจะจัดการได้ดังประสงค์ของเราแล้วนั้น คือเราจะจัดเงินแผ่นดิน ให้เป็นธรรมเนียมมั่นคงเรียบร้อยกว่าแต่ก่อน แลราษฎรความประสงค์ ที่จะให้การหนักของราษฎรที่มีอยู่นั้นให้บายาบลงกว่าแต่ก่อน แลมิให้ปีละโยชนแรงของราษฎรเสียเปล่าได้ ถ้าแลเราได้คิดจัดการใหม่ที่จะเกบเงินแลจ่ายเงิน ซึ่งเป็นผลประโยชนของเราประการใด เราจะรักษาผลประโยชนของพระบวรวงษเธอ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ให้เหมือนกับธุระของเรา แลความรับความชอบซึ่งเราได้ประกาศมานี้ ก็เพราะพระบวรวงษเธอกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้กระทำความสัตย์ให้ต่อเราไหม่ ว่าได้รับถือความสุจริตซื่อตรง แลมีความภักดีรักใคร่ในตัวเรา แลอำนาจของเราต่อไป แลพระบรมวงษานุวงษ ท่านเสนาบดีที่มาประชุมพร้อมกันนี้ เราได้สั่งให้ลงชื่อประทับตราไว้เป็นพยาน ประกาศมาณวันพฤหัศบดี เดือนสาม แรมห้าค่ำ ปีรอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ ฯ

(กรมพระราชวังบวร
ตราพาราย์ทรงยี่)

(สมเดจกรมพระบำราบปรปักษ
ตราพระมหามาลา)

(สมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ
ตราพระสุริยมณฑล)

(เจ้าพระยาภูธราภัย
ตราพระราชสีห์)

(เจ้าพระยาสุรวงษไวยวัฒน์
ตราพระคชสีห์)

(เจ้าพระยาจักรีบรมนาถ
ตราบัวแก้ว)

ว่าด้วยการรายงานกำลังรับสั่งในการพระราชพิธีกรมพระนครบาลทูลกระหม่อม ๑ ครั้งหนึ่ง

◎ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ช่วยในหน้าที่นี้ ซึ่งเป็นกรมมนตรีสภาการรับสั่ง ให้มีหน้าที่ตรวจตรากรมพระนครบาล ขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยสำนักบังคมทูลพระกรุณาทรายฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้ายังยอดสารบบแต่ก่อน ๒๐ ครั้ง ความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ พังงาสาดหลวงประทับ ๙ ยื่นเรื่องราว ทัมเมืองบอกส่ง ๑๑๒ รวม ๑๒๑ ยื่นสารบบศาลกองตระเวนชวาร้องถวายฎีกา ๕๐ รวม ๑๗๑ รวม ๕๔๗ เรื่อง ตั้งแต่วันเดือนอ้าย ขึ้นค่ำหนึ่ง มาจนถึงวันเดือนอ้าย ขึ้นเจดค่ำ ปีรอฉศก มีความหัวเมืองบอกส่งยื่นเรื่องราวไหม่ หัวเมืองบอกส่ง นายรัต นายเวรกรมมหาดไทยหมายส่งความเมืองฉะเชิงเทรา นายฉิม กล่าวโทษ จุนจิตรจำนง นายโสม ว่าแทงนายบางตาย ได้ตัวจำเลยมาถาม ให้การว่าผู้ร้ายเข้าตัดประตูเรือนนายโสม ๆ เอาหอกแทงผู้ร้าย ๆ หนีไป ๑ นายแก่นกล่าวโทษจีนเสือว่าผู้ร้ายขึ้นย่องเบาลักเอาทรัพยสิ่งของนายแก่นไป จีนมีซื่อมารับสินยถำจับได้ขันทองเหลือง ที่จีนเสืออำแดงกลัด ๆ พังแย้งว่า นายเย็นนายแก่นคบคิดกันเอาขันทองเหลืองไปไว้

บนซื้อโรงจีนเลี้ย ๑ นายเปี่ยมกล่ำไทย นายบัว นายบาม กับพวก ๓ คนว่าแม่ผู้ร้าย คดีอยากได้สิ่งของในเรือของนายเปี่ยมไป ๑ รวม ๓ ยื่นเรื่องราวใหม่ เรื่องหนึ่ง จีนอุ้ยไว้ความให้อ้างแลเอกสารอย่างเรื่องราวกล่ำไทย จีนเลก จำแนกต่ำกับพวก ๔ คน ๔ คน ว่าอันแลงต่างกลาะกับผัวอ้างแลเลกไปห้ามอ้างแลเท่าใดพวกจำเลย กลุ้มรุมชุกชกซ่อย แล้วอ้างหลักมีกระพ้นจีนอุ้ยเมียบาดแผล ๑ เรื่องหนึ่ง อ้ายจีนโหนหายรีบเสีย กล่าวโทษอ้ายคิด อ้ายคุ้มกับพวก ๕ คน ว่าเวลาทุ่มแสดจีนโหนไปในทางไปได้จีนก้าสิ่งอิง อ้ายคิด อ้ายคุ้มขอเงินอ้ายจีนโหนไม่ให้ จำเรยกุ้มรุมชกตีมีบาดแผล ๑ เรื่องหนึ่ง จีนจันโรหย์กล่ำไทย จีนป่วย จีนเลก กับพวก ประมาณ ๒๐ คน ว่าเวลา ๒ ยามจีนจันโรหย์กับผู้ประตูคุก พวกจำเลยเอาหลักมีกระพ้นจีนจัย ๆ วันเกิดชาวบ้านช่วย พวกจำเลยเอาไม้พลองต่อกลโรหย์มีบาดแผล ๑ เรื่องหนึ่ง จีนกิดกล่ำไทย จีนทิม จีนฉาย กับพวก ๔ คนว่าวิวาทชุลคุกกันมีบาดแผล ครั้นเวลาค่ำวันนี้มีผู้ร้ายชิงช่างป่าเรือนต่ำต่างแลก ๑ รวม ๔ รวม ๗ เรื่อง รวมทั้งความที่ยังยกส่งยื่นสารบยื่นเรื่องราวเก่าใหม่ เปนความ ๑๗๙ เรื่อง รวมทั้งความในกรมพระนครบาล เปนความ ๕๕๔ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้ว่าพระราชทานพิจารณาตั้งแต่ ณวันเดือนอ้าย ขึ้นค่ำหนึ่ง มาจนถึงวันเดือนอ้าย ขึ้นแรมค่ำ ปีระกา ตรีศก พระยาศรีสิงหเทพว่าการแทนแขนแมน ได้กำกับศาลฎีกาพิจารณาความแก่ใหม่ ลูกขุนปลุกษาวางบท จีนหวางโรหย์ จีนอินหนึ่ง อำแดงเลก จำเลย หาว่าจ้างยอดีจีนชิดลานจีนหวางตาย พิจารณาได้ความจริง มีบทปรับจีนอินหนึ่งแปนเงินชั่งเก้าตำลึงยาแปนสิบไหมถึง ที่ไหนถึง ๑ ตระลาการเปรียบเทียบ นายแมกโรหย์ นายพวงจำเลย หาว่าลอยพิมาตายแมก ตระลาการเปรียบเทียบ จำเลยตำชวันโรหย์ปรับเงินสิบตำลึง ความเลิกแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง ๏ ๚ะ

พระพิเรนทรเทพ ได้กำกับตระลาการ ๔ ศาล พิจารณาความใหม่ ตระลาการเปรียบเทียบ นายเสงโรหย์ จีนไกิด จีนบิ่ง จำเลย หาว่าลักอาเกียกจำเลยว่าไม่ได้ลัก จำเรยรับเอาโรหย์มัดมือโยงไว้ แล้วภุกคีมีบาดแผล จำเลยรับทำจริง โรหย์ยังกล้าคำสิงความแล้วกัน ๑ รวมได้พิจารณาแล้วไปความเก่า ๑ ความใหม่ ๒ รวม ๓ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไป ๑๗๓ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาล ๒๗๕ พิจารณาลงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราวกัวเมืองยกส่ง ๔ ๗ รวม ๑๐๔ ยื่นสารบาลกองตระเวนขวา วังถวายฎีกา ๔๒ รวม ๑๔๖ รวม ๓๗๑ เรื่อง ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ๚ะ

๏ พระยาศรีสิงหเทพ ผู้ว่าการแทนแขนแมนท์ ๚ะ

๏ พระยาเทพลเวง • ๚ะ

๏ พระยาอินทรอิศรสิทธิราชรองเมือง .. ๚ะ

๏ พระพิเรนทรเทพ ๚ะ

ข่าวต่างประเทศ

๏ หนังสือพิมพ์อังกฤษ ในกรุงลอนดอนว่าด้วยการเมืองเดือนสุดท้าย เดือนนี้แรมแปดค่ำ ปีระกา ให้ย้อนหลังประมาณไม่ใคร่หลัย ฝ่ายข้างตะวันตกเมืองอังกฤษนาย ชื่อ เปนโรคชรา ครั้นถึงวันเสาร์ เดือนสามขึ้นค่ำหนึ่ง ให้ถอดยศเสียเมื่อปีมะเมียสองศก เสวยน้ำแต่เช้ามาจนถึงวันจันทร์ ประชวรมาได้ ๒๓ วัน ครั้นถึงวันโหรูหรือเดือนสามขึ้นสิบสองค่ำ เวลาย่ำ ๓ โมงเศษ ก็ถึงแก่กรรมในชนมายุได้ ๘๖ ปี พระราชทานเพลิงศพแล้วเสร็จ เครื่องสูง ๓ คู่ กลองชัย ๓ คู่ เปนเกียรติยศ ๚ะ

๏ พระยาสุรเดชา (ภูมคง) เปนอาลักษณ์ในกรมพระราชวังบวร ๆ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เดิมอยู่ในพระราชวังบวร ๆ เปนนายปลัดกรมวัง คุ้นเคยเจ้านายชาญภูบดีสรวงศ แต่ยังเป็นเจ้าพี่เจ้าน้องกับหลวงนายชาญภูบดีสมุหนายก ได้ตามเสด็จกรมพระราชวังบวร ๆ ขึ้นไปอังกฤษด้วยครั้น กรมพระราชวังสวรรคตแล้วได้กลับมาอยู่ในกรมมหาดเล็ก ในพระบรมมหาราชวัง จึงทรงพระกรุณาโปรดให้เลื่อนขึ้นเป็น เจ้ากรมแสงชั้นได้เป็นผู้กำกับคลังของโรงทองโรงทาน ได้ราชการมาจนภายหลังเป็นเจ้ากรมสรรพยุทธภัณฑ์ รับราชการกำกับจ่างทำพระแสงของพระองค์ จึงทรงพระนามว่าพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย่

พระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าพระพุทธเลิศหล้านภาไลยพระองค์หนึ่ง รวมเปน ๒ พระองค์ด้วยกัน ครั้นสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระนั่งเกล้าจ้าอยู่หัวแล้ว ถึงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าจ้าอยู่หัว โปรดให้ไปดูงานทำพระเบญจาทองคำ สำรับจะได้ลักถิดย์พระบรมโกฎ สมเดจพระนั่งเกล้าจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนขึ้นเปนพระยากาญจนาภิเศก ขางวางพระคลังทอง แลได้ว่าการช่างทองทั้งสิ้น ได้พระราชทานโต๊ะทองคำ กาทองคำเปนเครื่องยศทรงเหนว่าได้ว่าราชการมาก ภายหลังจึงโปรดให้เปนพระยาเทพประชุน ปลัดทูลฉลองกรมพระกระลาโหม มีรับสั่งโปรดเกล้า ฯ ให้ออกไปเร่งส่วยสักเลขหัวเมืองปากใต้ ครั้นกลับเข้ามา จึงพระราชทานพานทองเหลี่ยม คนโท กะโถนทองคำ ทรงเหนว่าเปนคนผู้ใหญ่จึงให้เปนที่ พระยาสุรเสนากรมพระกระลาโหมฝ่ายเหนือ ครั้นสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าจ้าอยู่หัว ถึงแผ่นดินปัจจุบันนี้ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้เปนแม่กองออกไปสักเลข เมืองราชบุรี เมืองกาญจนบุรีครั้นกลับเข้ามา จึงพระราชทานตราสำรับตำรวจระกูลเปนเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ ครั้นถึงณวัน อังคาร เดือนอ้าย ขึ้นสิบสามค่ำปีขอสัปตศก ให้ป่วยไปปีสสาวะวันละ ๕ ครั้ง ๖ ครั้งป่วดเปนกำลัง รับประทานอาหารได้มื้อละถ้วยฝาชนาดน้อยนอนไม่ใคร่จะหลับ ได้หาพระยาอมรสาตรคำรงค์มาดูว่าเปนโรคกระไรจะสา ได้ประกอบยาให้รับประทานอาการที่จักปัสสาวะคลายขึ้น แต่ให้หิวอ่อนเปลี้ยไปปัสสาวะวันละ ๕ ครั้ง ๖ ครั้ง รวมมื้อยวมเท้ารับประทานแต่น้ำอาหารมื้อละถ้วยชา ป่วยมาได้สองเดือนเสศ ครั้นถึงณวันพุธ เดือน ๓ แรมสี่ค่ำ อาการให้สอึกหอยเปนกำลัง เวลาบ่ายสามโมงเสศ พระยาสุรเสนาถึงอาสัญกรรมอายุได้ ๗๙ ปี พระราชทานหีบทองทึบ ให้ใส่ศพเปนเกียรติยศ ฯ

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ฯ ว่าด้วยเรื่องอ้ายโนรี

๏ มีพระบรมราชโองการ มารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ในพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าจ้าอยู่หัว ให้ประกาศแก่ราษฎรไทย มอญ ลาว แขวงเมืองนนทบุรีประทุมธานี แลกรุงศรีอยุทธยาเก่า แลแขวงเมืองลพบุรี แลแขวงพระพุทธบาท แลแขวงเมืองสระบุรี แลแขวงเมืองไชยบาดาลแลเมืองอื่นต่อ ๆ ไป จนเมืองใกล้เมืองนครเสียมราย ว่าในเรว ๆ นี้ มีหนังสือกนลอกต่อ ๆ กันอ้างว่าเปนหนังสือพุทธทำนาย แลหนังสือผู้มีบุญเปนเจ้าชีวิตรแล้วทายเลอะไปต่าง ๆ แล้มีผู้คัดกันอ่านแลลอกไว้ แลล่ากันไปเปนอันมาก หนังสือนั้นความทรายให้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระราชดำริห์เหนว่าเปนสำนวนเขมร ชวยจะเปนหนังสือพวกอ้ายเขมรขบถแขวงเมืองนครเสียมราย จะคิดแต่งขึ้นเกลื้อกล่อมพวกเขมรบ้าตง แลลาวฝ่ายตวันออกเมืองนครราชสีมาให้เข้าด้วย เพราะมีตัวอ้ายขบถชื่ออ้ายโนรี พ่อเปนไทยแม่เปนญวนอยู่เมืองเขมร ได้ภากันเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ อ้ายโนรีลูกใหญ่จนแล้ว บวชเปนภิกษุอยู่วัดเทพธิดารามสองพรรษา แล้วหนีไปเมืองเขมร ตีกอยกอ้างอวดตัวว่าเปนบุตรนักองค์อิ่ม ชื่อนักองค์ฟ้ม ซึ่งเข้ามาอยู่ณกรุงเทพ ฯ แต่ก่อนตายเสียนานแล้วนั้น เกลื้อกล่อมชักชวนผู้คนเปนอันมาก ไปตั้งอยู่ที่พระนครหลวงพระนครธมเมืองเขมร ครั้นกรมการเมืองนครเสียมรายไปจับภากันหนีไปเมืองสุรินทร์ เมืองสังขะเมืองพะทายสง พวกกรมการเมืองเหล่านั้นจับไว้ได้แล้วหนีไปได้ กลับมาตั้งอยู่ในพระนครหลวงอีก อ้ายโนรีนั้นมันรู้ภาษาแลหนังสือทั้งไทยแลเขมร เหนมันจะเอียนหนังสือนั้นออกชู่เจนราษฎรให้เข้าด้วย แลอ้างพระอินทรพระพรหมอะไรไป ตามวิไสยใจชาวบ้า แล้วให้พวกมันเอาออกอวดเปนความปลาดให้คนลอกต่อ ๆ ไป ชวยหนังสือนั้นลามเมืองสระบุรีขึ้นไปเที่ยวได้ลอกมา ฤๅลาวข้างบนจะกำเอาลงมาด้วย ถึงเมืองสระบุรีแล้วก็สำแดงต่อกันไป จึงยกเกริดดังนี้ บัดนี้ก็ได้ความมาแต่เมืองนครเสียมราย ว่าอ้ายโนรีขบถนั้นกับสมัคพักพวก ยกมาจากพระนครหลวงพระนครธมจะเข้าตีเอาเมืองนครเสียมราย พระยานุภาพไตรภพกรมการเมืองนครเสียมราย ได้รบต่อสู้พวกอ้ายขบถล้มตายเสียกระ

จักกระจายไป พวกอ้ายโจรกลับใจไม่เข้าด้วยอ้ายโจร รับเอาอ้ายโจรตัวนายขบถ มาส่งแก่พระยานุภาพไตรภพผู้สำเร็จราชการเมืองนครเสียงราย แลชุมพิศญแสงเข้าหลวงเอาตัวจำไว้ได้มั่นคงแล้ว อังชำระเอาพวกพ้องต่อไปอยู่ ตัวอ้ายขบถนี้ว่าเปนผู้มีบุญนั้น ก็จะมีตราพระราชสีห์ประทับจักร ให้ไปประหารชีวิตรเสียโดยเร็วนี้ไม่ช้า เพราะฉนั้นบัดนี้จึงประกาศมาว่า ใครอย่าซื้อถือหนังสือนี้ แลเชิญชูอ้ายคนที่ว่าเปนผู้มีบุญ อยู่ที่พระนครหลวงนั้นเลย ใครได้ลอกหนังสือนั้นไว้แลได้หูต่ำขา ก็ให้นำรับสารภาพแก่ผู้รักษาเมืองกรมการเสียโดยดีจะพระราชทานโทษให้ ใครมารับสารภาพ ก็ให้ผู้รักษาเมืองกรมการจดชื่อไว้ อย่าเรียกอ้ากุซายธรรมเนียมอะไรเลย ถ้าผู้ใดยังเชื่อถือเอาหนังสือนั้นเที่ยวให้ลอก แลเกลี้ยกล่อมคนให้เชื่อถือด้วยการกระทำดังกระซาบต่อไป พิจารณาได้ความจริง จะให้มีโทษตามโทษานุโทษ ๆ

อนึ่งประกาศชั้นแรกมา ว่าท่านทั้งหลายทั้งปวงที่มีอายุมาก ๆ อยู่มาจนจงภุกถึงความหลัง ๆ ไปตามที่ได้เคยเห็นเคยฟังมา หนังสือไม่มีเช่นอย่างนี้ แลมีผู้เอามาให้ลอกต่อ ๆ กันบ้างยึดไว้บ้าง ก่อเหตุให้เล่าภุยิ่งขึ้นไป หนังสือเหล่านั้นเปนหนังสือมอญ หนังสือพม่าก็มี หนังสือลาวก็มี หนังสือไทยแลหนังสือเขมรก็มีบ้าง หนังสือเหล่านั้น ก็เล่าภุว่าอ้างว่าเปนหนังสือของพระอินทร์บ้าง ของท้าวเวสสุวรรณบ้าง แลว่าพระสงฆ์ไปเที่ยวชุดจงยักษ์มาส่งให้บ้าง แลว่าไปได้มาแต่ในถ้ำในเหวบ้าง ความในหนังสือนั้นก็เปนแต่กล่าวอ้างชุ่มชู่คนด้วยอัษัจรีย์ แลทายว่าจะมีความเจริญความเสื่อมฤๅก็ประการใด ๆ ไปต่าง ๆ อ้างว่าเมื่อนั้นเมื่อนี้ เดือนนี้ปีนี้จะมีมา แล้วก็ชักชวนคนให้สวดมนต์ภาวนาแล้วไม่ให้กินปลากินเนื้อ แลให้รักษาศีล ๕ ศีล ๘ นับถือบิดามารดาผู้หลักผู้ใหญ่ครูบาอาจารย์ แลว่าใครซื้อถือนี้อายุจะยืนนานพันปีสองพันปี แลว่าเมื่อนั้นเมื่อนี้ผู้ชั่วนั้นผู้ชั่วนี้จะมา ก็คำในหนังสือเช่นนี้เปนแต่วาจาชาววัดพระ ๆ เณร ๆ เหนว่าคนหวาดกลัวอะไรอยู่ก็เอานั้นมาว่า เหนว่าสิ่งไรคนนับถือว่าดี คนคันอยากอยู่โดยมากอย่างไร ก็อ้ออย่างนั้นมาว่าพ่วงไป ดูดีเหมือนจะเปนพระคุณ ที่อย่ ๆ อยาก ๆ อยู่ไม่มีใครขัดขวาง ให้ก็จะมาชุ่คนให้ทำบุญให้ทานแก่ตัว แลในหนังสือลางฉบับเหล่านั้น กำหนดวันคืนว่าวันนี้วันนี้ ให้ยึดประดูยี่ห่าต่าง แลอย่าทุกข์ให้พลิงแก่ผู้ใด ใครเรียกอย่าขานใครวานอย่าไป ได้ยินเสียงอะไรอย่าตกใจว่าอย่างนี้ก็มี ก็หนังสือเช่นนี้เปนที่นำสงไสยชวยจะเปนความคิดร้ายผู้ร้าย คิดจะปล้นชิงวิ่งสกมใคร ๆ แล้ว จะไม่ให้ชาวบ้านช่วยกัน แต่เขาอื่นเข้ามายันจะเข้าตามคนเปนอันมากกัน ด้วยข้าวว่าพระอินทร์พระพรหมท้าวเวสสุวรรณ พระยายมราช สั่งมาว่าอย่างนี้อย่างนั้น อะไร ๆ ไปตามใจคนที่ถือลัทธิต่าง ๆ ก็หนังสือเช่นนี้มีมาแต่หลังเท่าไร ที่ตรัสเล่าลงมาภุกภู ก็การอย่างไรที่ทำนายทายทักไว้ในหนังสือนั้น การเปนอย่างนั้นจริงฤๅ เปล่าไปหมดเหนประจักษ์อยู่ ยังเสียบ้างเถิดอย่าเชื่อถือภุเล่าไปนักเลย คำอย่างนี้เปนคำคนโกงบ้า ๆ เยา ๆ นักจะไว้ใจ ก็ว่าไปอย่างนั้นนั่งอยู่ไม่ได้ ยังอีกอย่างหนึ่งภุมาบ่อย ๆ ว่าคนตายไป แล้วกลับเปนขึ้นมา มาให้การเลอะ ๆ ไปต่าง ๆ ว่าพระยมราชบ้าง นายนิรยบาลบ้างพระอินทร์บ้าง สั่งมาว่าให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ เปนต้นว่าให้เอาผ้าไปห่มพระปรางวัดพุทไธยสวรรย์ แลก่อพระทรายไว้นำบ้านน่าเรือน แลยกเลวเรือนม่อตาลยกไว้บ้าง ว่าไปต่าง ๆ อ้างชู่ว่าจะพ้นความไข้ความเจ็บแลอะไร ๆ ไปอย่างนี้ผีบาภุเช่นนี้ก็ต่าง ๆ กันมีมาบ่อย ๆ คนก็เชื่อทำตามว่าไป ก็ถ้าหากว่าผู้ที่จะก่อภุอย่างนั้น เปนคนโลน ๆ จะมาอ้างคำคนตายเปนคืนฤๅเปนหนังสือ มาว่ากล่าชู่คนด้วยโพยโกยต่าง ๆ ไปแล้วจะว่าหญิงชายชาวบ้าน ถ้าอยากจะพ้นโทษให้ปลื้องผ้านุ่งผ้าห่มเสียให้หมดมายืนอยู่น่าบ้านทุกวัน ๆ ถ้ามีหนังสือฤๅคำภุมาอย่างนี้จะยอมทำตามฤๅ คนที่เชื่อหนังสือแลคนภุก็บ้าคนที่ฟังแลทำตามก็บอกด้วยกันทั้งนั้นจึงเสียบ้างเถิด อย่าคนกันซื้อถือนักเลย

ประกาศมาณวันอังคาร เดือนสิบ จุลศักราช ๑๒๒๖ ฤๅเปนวันที่ ๔๙๗๑ ในราชการบัดยุบันนี้ ระ

ว่าด้วยขายสวนขายนา

๑ มีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศเพิ่มเติมมาให้ทราบทั่วกันว่าขายสวนขายนา ขายก็ขายกันนี่เทียว ขายฝากก็ดี จำนำก็ดี

อย่าให้มีอย่างให้ใครทักสินให้ถ่ายได้ ผู้จะผู้ระจำนำเขาให้ถ่าย ฤาเขาไม่ยอมให้ถ่ายได้ ถ้าเขาไม่ให้ถ่าย เพราะเขาได้เสียเงินงานค่าก่อนแล้ว ก็ให้เป็นสิทธิแก่เขา ถ้าโรงใดศาลใดยังจืนเอามาว่า รายฝากจำนำไม่ยอมคืน ระให้มีโทษแก่โรงนั้นศาลนั้น ถ้าผู้ฟังศาลหลวงมีเรื่องอย่างนี้ ให้ยื่นเรื่องเข้าไปถวายพระกรุณา ถ้าผู้ใดมิให้ลงมารษฎรทุกเรื่องเว้นไว้แต่ในเมืองยังอยู่กับเจ้าของนั้นเอง ผู้ยื่นเป็นญาติพี่น้องจัดเอาผู้ลวงมาจากเมืองมาจำนำนั้นก็ดี รายนี้ให้ไถ่ถอนไปยื่นไถ่ถอนได้ทั้งสิ้น จึงระควรหมายว่าเป็นรายฝากเป็นจำนำ ถ้าเอาไถ่ถอนไปส่งให้ครบแล้ว เขาเป็นรายรายฝากเป็นที่สุด ประกาศมา ณวันศุกร เดือนเก้า แรมแปดค่ำ ปีมะเมียนพศก ศักราช ๑๒๓๙ ฤกุปนวันที่ ๕๙๕ ในรายกาลประจุบันนี้ ระ

ฉาก็บไม่ให้ สิ่งสักการสิ่งไม่ดี

๏ มีพระบรมราชโองการมาพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ประกาศแก่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย และราษฎรทั่วปวงให้รู้ทั่วกันว่า บัดนี้ได้ความรายงานมาจากประเทศ เขตรมณฑลราชธานีเมืองลพบุรี แลเขตรมณฑลราชธานีเมืองสุพรรณ ใช้น้ำย่อมเย็น ๆ หลายพวกย่อมกินเหล้ากว่าชาวกรุงเทพ ฯ นิยมสมมุติลงในแม่น้ำลำคลอง ด้วยทิ้งซากศพสัตว์ตายให้ลอยไป ๆ มา ๆ น่าเกลียดน่าชังแล้วก็ใช้ตักผลอยน้ำในแม่น้ำอยู่เป็นนิจ เป็นเหตุรังเกียจเสียแก่ใจพระมหากษัตริย์ เพราะเหตุฉะนี้จึง ทรงพระมหากรุณาโปรดสั่งสอนมาดังนี้ว่า แต่นี้ไปห้ามมิให้ใครผู้ใดผู้หนึ่งทั้งสุนัขทั้งกายมนุษกาย และซากศพสัตว์ต่าง ๆ ลงในแม่น้ำแลคลองใหญ่น้อยทั่วปวงเป็นอันขาด จะไม่ได้ตักน้ำมาใช้สอยข้างในไหน ๆ เลย เป็นทั้งสิ่งที่ไม่ชำระซากศพสัตว์แล้ว ถ้าบ้านเรือนอยู่ริมน้ำจะเอาไปฝังก็ยาก ก็ให้ขุดหลุมในที่ดอนใกล้ ๆ ให้ลึกแล้วไปอย่าให้ลอยไปถึงน้ำได้ แลการที่ทิ้งซากศพสัตว์ต่าง ๆ ลงในน้ำให้ลอยนั้นรถอยู่ดังนี้ ก็คนไทยจะเอาอย่างหนังสือที่ว่าเกียจแก่คนอื่นให้ใช้ไม่ได้ ไม่ควรจะเอาอย่างกัน พระสงฆสามเณรเป็นพระสงฆสามเณรอยู่นอกกรุงเทพ ฯ ก็เมืองลาวแลหัวเมืองฝ่ายเหนือทั่วปวง แลราษฎรชาวนอกกรุงเมื่อมีเหตุก็ต้องลงมายังกรุงเทพ ฯ นี้แล้วก็รังเกียจก็เสียมิได้ เพราะต้องใช้น้ำไม่สอาดจึงเป็นโรคต่าง ๆ ไม่เป็นสุขเหมือนอยู่นอกกรุง ถึงคนนอกประเทศคือฝรั่ง อังกฤษ จีนแขกทั้งปวง ซึ่งเข้ามาค้าขายในกรุงเทพ ฯ ก็มีเหตุดังนั้นอยู่โดยมาก เพราะฉนั้นขอท่านทั้งปวงจงพร้อมใจกันคิดหนองใจ ว่าท่านทั้งปวง ชาวกรุงกับคนนอกกรุงนอกประเทศก็เป็นมนุษด้วยกันควรระมีกรุณาแก่กัน ขนเสียอย่าทิ้งซากศพสัตว์ต่าง ๆ ลงในน้ำ ทำให้น้ำเป็นที่รังเกียจแก่มนุษเหมือนกันเลย แต่นี้ไปถ้าผู้ใดไม่เชื่อพระบรมราโชวาทเดินสดมาดังนี้แล้ว ยังจืนทำมักง่ายอยู่ดังเก่า ก็ระให้นายอำเภอสืบชาวบ้านใกล้เคียงเป็นพยานเอาระเอาตัวผู้ไม่เชื่อฟัง มักง่ายทำน้ำให้เป็นโสโครกนั้นมาตระลาการ ประกาศห้ามผู้นี้แต่ไป ระ

๏ อนึ่งธรรมเนียมคนชาวไทยทั้งปวง มักเป็นคนตระหนี่เหนียวแน่นหวงทรัพย์ของตนไม่อยากให้ทั่วไปแก่ผู้อื่น แม้นถึงจะเป็นคนมีทรัพย์มาก ถระก่อตึกอยู่ใกล้ที่เสียดายทรัพย์ กลัวระหมดระเปลืองไป ทำแต่เรือนฝาขาก ฝาแตะ ฝากระดาน ขึ้นเป็นเรือนเพลิง • แล้วมักทอดเตาเผาเพลิงใกล้ฝาใกล้เรือนนั้น ระระวังรักษาอยู่เป็นนิจก็ไม่ได้ ด้วยมีชุระกังวลอื่น ๆ มาก แลด้วยความประมาทเฉยเมยไปเพลิงก็ไหม้เรือนไหม้บ่อย ๆ เป็นการเดือดร้อน ยังนี้ทรงพระมหากรุณาโปรดให้ราษฎรมีความสุข ไม่ต้องเสียทรัพย์เพราะเกิดเพลิงยางที่ไหม้เสียในเพลิง บางทีกระจัดกระจายไปด้วยร้อนประมาณมิได้หยิบหว้า แลต้องลงทุนทำเรือนขึ้นใหม่บ่อย ๆ นั้นแลจึงได้ทรงพระมหากรุณาสั่งสอน ให้ทอดเตาเผาเพลิงเสียอย่าให้ใกล้ระเบียงบ้านเรือน ตั้งแต่นี้สืบไปผู้ใดที่เป็นผู้ใหญ่ในบ้านเรือนของตน ๆ ทอดเตาเผาเพลิงเสียใหม่แวใกล้ตรวจตราดูแลระวังให้ดี • อย่าให้ทอดเตาก่อเตาใกล้ฝาที่รุงรังให้ทอดก่อเตาเผาเพลิงใหม่ที่ไม่เป็นเชื้อเพลิง คือทำด้วยอิฐด้วยปูนฤาดิน เหมือนอย่างเตาที่ก่อไว้เป็นตัวอย่างที่ต้องสนามหลวงวังโรงคุ่ตันทางใหญ่นั้น ฤาเป็นคนยากระระก่อดังนี้มิได้ ให้ทอดเตาเผาเพลิงอยู่อย่างเก่า ก็ให้อาดินโคลนกับแกลบกับทรายประสมกันเข้าแล้วยกฝาเตาฝ่าใกล้เตาเผาเพลิงเสียให้ดี แล้วให้ทองพื้นที่ระทุงเข้าให้ต่าง ๆ เสา อย่าให้เป็นเชื้อเพลิงได้ • แลให้หมั่นระวังเอาใจใส่ในเรื่องที่ระเกิดเพลิงให้มีให้ระมากอย่าประมาทเลย ระให้กรมพระนครบาล

ตรวจค้นทุกบ้านเรือนในพระนคร ถ้าเรือนใดไม่รักแรงที่ตามพลิงทั้งยิกปูนแลกินให้ต่างชั้น ทำให้รุ่งรังระให้ใส่เลียงากที่อยู่ เอาที่ให้คนที่รู้ระวังรักษาต่อไป ๚ะ

๑ อนึ่งทรงพระราชวิตกอยู่ด้วยเรื่องโจรผู้ร้ายมีเนือง ๆ มาต้องชำระในโรงศาลก็มีเรื่องราว ว่าผู้ร้ายเอาบันไดพาดขึ้นมาตัดผ้าคัดลิ่ม คัดสลัก ผลัดน่าต่างวัดเอาสิ่งของทองเงินไป เมื่อเกิดความขึ้นดังใด ๆ ก็ยินดีอยู่อย่างเดียวทรงพระมหากรุณาแก่ราษฎรทั้งปวงจะให้คิดเฉลียวให้พ้นโจรภัย จึงให้ตั้งสั่งสอนเตือนสติ ให้ทำลิ่มสลักประตูน่าต่าง ให้ตั้งเรือยามที่โจรผู้ร้ายจะรู้ร้ายให้ทันปนกระยวนช่างคิดคนฉลาดคิดทำอย่างไร ๆ ตามแต่ปัญญาของคนนั้น ๆ คือว่าจะใส่ลิ่นข้างบน ข้างล่าง ลิ่มขวางฤๅอย่างไร ๆ ก็ตามแต่จะเหมาะควรให้ยักย้ายรัดแรงเสียบ้างให้แน่นหนา อย่าให้โจรผู้ร้ายเข้าไปลักเอาสิ่งของทองเงินไปได้ง่าย ๆ ให้ราษฎรทั้งปวงคิดถึงพระเดชพระคุณ ที่ทรงสั่งสอนมานี้แล้ว จงคิดอ่านรักษาให้ถูกต้องตามพระกระแสรับสั่งทุกประการ จะได้มีสุขสวัสดิ์เจริญ สิ้นกาลนาน ประกาศมาณวันอาทิตย เดือนสาม ขึ้นหกค่ำ ปีมะโรงนักษัตรอัฐศก ๚ะ

—

บอกส่งเครื่องยศเมืองพิไชย

๑ ณวันพุธ เดือนสามขึ้นสิบสองค่ำ ปีระกาสัปตศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่เริ่มในรัชกาลปัจจุบันนี้ นายควรนายเวรกรมมหาดไทย ส่งบอกเมืองพิไชยมาฉบับหนึ่ง ในใบบอกนั้นมีความว่า พระศรีไชยสงครามปลัด กับกรมการพร้อมกันบอกลงมาว่า พระยาอุตรการโกศลผู้ว่าราชการเมืองพิไชยป่วยเปนวันโรคครั้นณวันจันทร เดือนสิบสอง ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีระกาสัปตศก ณเวลาบ่ายสามโมง พระยาอุตรการโกศลก็ถึงแก่กรรมพระอุตรคิรีราชบาล กับบุตรภรรยาญาติพี่น้อง กำหนดจะทำการศพณเดือนห้าปีกุนสัปตศก พระศรีไชยสงคราม กับกรมการได้มอบถวายหมากเงิน ๑ คนโทเงิน ๑ กาโหล่ทองคำเครื่องยศพระยาอุตรการโกศล กับบอกฉบับนี้ให้นายกลิ่นบุตร พระยาอุตรการโกศลนำลงมาส่งเจ้าพนักงานณกรุงเทพฯ บอกลงมาณวันจันทร เดือนอ้าย ขึ้นหกค่ำ ปีระกาสัปตศก ๚ะ

บอกเมืองสมุทปราการ

๑ ณวันอาทิตย เดือนสาม แรมค่ำหนึ่ง ปีระกาสัปตศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ขุนนัยรสมบัติเสมียนตราการมาส่งบอกเมืองสมุทปราการมาฉบับหนึ่ง มีความว่า เรือกลไฟลำหนึ่งชื่อมัยองเลง กับกันยังกฤษชื่อวิเลียมเกรส แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ จ้างห้างรินยันหวงลงมากรุงเทพฯ มีสาปั่น ๒๑ ทีบ เล่ายิน ๗๙ ทีบ สินค้าต่าง ๆ ๑๐๓๔ ทีบ ปืนสำรับเรือ ๘ บอก ไม่มีดินดำ คนขึ้งมาในลำเรือนั้น กับกันตันหน อินเยอเนีย กลาสี ๕๔ จีนไหหลาย ๕ รวม ๕๙ คน มา ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร์เดือนสามขึ้นสี่ค่ำยังไม่ออก ๚ะ

๑ เรือกลไฟชื่อมะเกิกการ์ กับกันยองมันชื่อเฟนเบน แจ้งความว่ามาแต่เมืองฮ่องกง จ้างห้างยีกลิมยกลิมแอกันปีนีณกรุงเทพฯ มีของลำไย ๑ ทีบ แพรสีต่าง ๆ ๓ ทีบ กระสอย ๔ ๒๗ มัก สินค้าต่าง ๆ ๒๑๐ ทีบ ปืนสำรับเรือ ๒ บอก ไม่มีดินดำ คนขึ้งมาในลำเรือ กับกันตันหน อินเยอเนีย กลาสี ๒๗ จีนไหหลาย ๑๙ รวม ๔๖ คน มา ๙ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย์ เดือนสามขึ้นสองค่ำ ปีระกาสัปตศก ๚ะ

๑ เรือกลไฟชื่อลันแลง กับกันยังกฤษชื่อแทกเคน แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ จ้างห้างรินยันหวงลงมากรุงเทพฯ มีเงินเหรียน ๒ ทีบ สินค้าต่าง ๆ ๓๐ ทีบ ไม่มีปืน ไม่มีดินดำสำรับเรือ คนขึ้งมาในลำเรือ กับกันตันหน อินเยอเนีย กลาสี ๔๙ ไหหลาย พม่า แขก ๗ รวม ๕๖ คน มาห้าวันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร เดือนสาม ขึ้นสามค่ำ ปีระกาสัปตศก ๚ะ

๑ เรือกลไฟชื่อแมงกลา กับกันยังกฤษชื่อแมลยิน แจ้งความว่าพระยานครนายกภักดี แต่งไปค้าเมืองสิงคโปร์ กลับเข้ามาณกรุงเทพฯ มียาฝิ่น ๓๕ ทีบ สินค้าต่าง ๆ ๖๙๙ ทีบ ไม่มีปืน ไม่มีดินดำสำรับเรือ คนขึ้งมาในลำเรือ กับกันตันหน อินเยอเนีย กลาสี ๓๓ ไหหลาย แขก ๒ จีน ๑๑ รวม ๔๖ คน มา ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร

เดือนสาม ขึ้นสามค่ำ ปีขอฉลก ๗ะ

๏ กำปั่นปรีกี่ชื่อโอรดา กับตันเยอรมันชื่อจากแหบเยดกอด แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้าวันมีศุภกิมแปดกัมปนี ณกรุงเทพ ฯ ไม่มีขี้ผึ้งสำรับเรือ ไม่มีดินดำ ไม่มีสินค้า คนขึ้นมาในลำเรือนั้น กับตัน ต้นหน กลาสี รวม ๑๑ คน มา ๑๙ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอาทิตย์ เดือนยี่ แรมสิบสามค่ำ ปีขอฉลก ๗ะ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๏ หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ตีพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มิได้ขาด ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งราคาถึง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านปีหนึ่ง ค่าจ้างตำลึงครึ่งบหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ๗ะ

๏ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้น มีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้คัดไว้ใช้ในราชการ จนกอพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างสักน้อยนั้น ข้าพระเจ้าหน่วา ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤๅไม่ได้แจก จะต้องการทราบบ้าง ก็จะไม่มีที่หาใช้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใด ซึ่งอยากจะทราบราชการให้เลยคบบ้าง ข้าพเจ้าได้รักสมุดนั้นไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ตันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกอีก ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชกิจ

๏ พระราชบัญญัติเคานี้ราช ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงานทรัพยากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง

๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท

๏ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท

๏ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรเยชล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเยบรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท

๏ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเบียรอายุ ลูกขุนลูกไทย ราคาเล่มละ สองสลึง ๗ะ

๏ พระราชบัญญัติค่านา ราคา เล่มละ สองสลึง

๏ พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวง ซึ่งระทำสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ๗ะ

๏ พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งจะออกไปจัดระวางหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง ๗ะ

หนังสือสอนเลก

ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงสารประเสริฐคิดขึ้นใหม่

๏ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๏ วาหนิติกิจ ราคา เล่มละบาท

๏ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท

๏ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง ถ้าสี่เล่มนี้รวมเยบเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท

๏ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท

๏ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๏ กลสัตรีแลยัญญราชาภิเศก ราคา เล่มละสิบบาท

๏ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท

๏ บัตรปกรณัม มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท

๏ ปักษีปกรณัม แลนายน์สิบปาง ราคา เล่มละบาท

ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังเทอญ ๗ะ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ ตำเบอร์ ๓๗๖ วันอาทิตย เดือน ๔ ขึ้นค่ำ ๑ บีจอฉศก ๑ ๒๓๖ แผ่นที่ ๔๓

รีไปรัดรายงานศาลรับสั่ง
ชำระความศาลต่างประเทศ

๑ ข้าพระพุทธเจ้า พระยมราชญราชไมตรี พระอินทรเดช พระสุริยภักดี หมื่นราชามาตย์ ขอพระราชทานน้อมเกล้า ๆ ถวายคำนับยังคมทูลพระกรุณา ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยมีพระบรมราช โองการโปรดเกล้า ๆ ให้ข้าพระพุทธเจ้ายกเอาความมาชำระกี่ศาลต่างประเทศ ได้ชำระตั้งแต่ณวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรมค่ำหนึ่ง ปีจอฉศก ๑๒

๑ ศาลพระอินทรเดชได้ว่ากับ ขุนเทวาวิจารณ พิจารณาความเก่า นายจันทนายพระยาวิชิตไชยชาญโจทย์ หมื่นวิชิตทนายพระยาราชสงครามจำเลย คว่าขัดทาย เปรียบเทียบจำเลยยอมเสียเงินค่าตัวทายชั่งหนึ่งแล้วกัน ๑ ขุนอาญาสิทธิ พิจารณาความเก่า จีนพุกโจทย์ จีนเค่าจำเลย หาว่าเป็นนายประกันทาย ๆ หนีคัดสินให้นายประกันเสียเงินสามชั่งสามตำลึงบาทให้โจทย์แล้วกัน ๑ ขุนศรีอาญาราช พิจารณาความเก่า นายบัวโจทย์ นายพึ่งจำเลย หาว่าวิวาทเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมแล้วไม่ว่าความกัน ๑ นายคุ้มโจทย์ นายเชื่อมจำเลย หาว่าเป็นทายจำเลยให้ส่งเงินสองชั่งค่าตัวแล้ว ไม่ให้ลารกรมธรรม ๑ เปรียบเทียบจำเลยยอมคืนสารกรมธรรมแล้วกัน ๑ รวม ๒ ขุนชำนาญคดีพิจารณาความใหม่ นายคงโจทย์ นายชำจำเลย หาว่าวิวาทเปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมแล้วไม่ว่าความกัน ๑ รวม ๕ เรื่อง ศาลพระสุริยภักดี ได้ว่ากับ ขุนสุภาทิพ พิจารณาความเก่า นายเล็กโจทย์ นายน่ำจำเลย หาว่าวิวาทจำเลยหนี เปรียบเทียบนายประกันยอมเสียเงินหกตำลึงแล้วกัน ๑ ขุนสุภาเนตร พิจารณาความเก่า นายเอี่ยมโจทย์ อำแดงอิ่ม อำแดงมี จำเลย หาว่าจำนำสายสร้อย พิจารณาไม่สม คัดสินให้อำมาคืนสายสร้อย ทั้งปรับเงินชั่งสิบห้าตำลึง ให้จำเลยเงินสิบเจดตำลึงกึ่ง เป็นพิไนยเงินสิบเจดตำลึงกึ่ง แล้วกัน ๑ นายสิงโตทนาย พระยาธรรมสารนิตย์ โจทย์ นายชวัญทนายหลวงพจนวิลาศ จำเลย หาว่าขัดทาย คัดสินสารกรมธรรมโจทย์แก่ ให้จำเลยเพิ่มค่าตัวทายเงินสองชั่งสิบเจดตำลึงบาท ให้ โจทย์ แล้วกัน ๑ รวม ๒ ขุนสิทธิสุภา พิจารณาความเก่า จีนมุ้ย โจทย อ้ายมอมจำเลย หาว่าจำเลยเป็นทาย พิจารณาสมคัดสินให้จำเลยเสียเงินชั่งสิบตำลึงให้ โจทย์แล้วกัน ๑ ขุนสุภาภาณ พิจารณาความใหม่ หม่อมหลวงผูกโจทย์ หมื่นจำสารพะจำเลย หาว่าจำเลยซ่อนจีนโจทย์ ๆ ขอส่งเงินชั่งหนึ่งค่าตัว ให้จำเลยเปรียบเทียบจำเลยรับเงินชั่งหนึ่ง แล้วกัน ๑ รวม ๕ เรื่อง ศาลหมื่นราชามาตย์ ได้ว่ากับ พระเกษมรักษาทุกข์สิ่งเงินพิจารณาความเก่า จีนยู อำแดงเอมโจทย์ นายพุกจำเลย พิจารณาความ

กันเรื่องทาษ ถามทาษ ๆ รับเปนทาษทั้งสองฝ่าย แต่ศาลกรมธรรมจำเลยแก่กว่าโจทย์ ตัดสินให้ตัวทาษเปนสิทธิ์แก่จำเลย ให้ทวนตัวทาษ ๓๐ ที ตัวทาษถ่ายโทษทวนเงินสิบตำลึง โจทย์เพิ่มแล้วกัน ๑ ความใหม่ นายบัวโจทย์ นายเถื่อนจำเลย หาว่าเอาเงินสิบสามตำลึงค่าตัวทาษไปวาง จำเลยไม่รับเปรียบเทียบจำเลยยอมรับเงินสิบสามตำลึง ค่าตัวทาษแล้วกัน ๑ รวม ๒ ขุนราชสุภา พิจารณาความเก่าหม่อมราชวงษกลางโจทย์ นายคำจำเลย หาว่าจำเลยเอาตี้บ้านไปขาย เปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมไม่ว่าความทั้งสองฝ่ายแล้วกัน ๑ อำเภงอิ่มโจทย์ นายแจ้ง นายเล็ก จำเลยหาว่าข่มขืน เปรียบเทียบจำเลยยอมสะมาโจทย์ แล้วกัน ๑ รวม ๒ ขุนสุภาไชย พิจารณาความเก่า นายอุ่นโจทย์ นายจุ่นจำเลย หาว่าจำโซ่ล่ันกุญแจ โจทย์ท้าทานุยลไม่ว่าความแล้วกัน ๑ รวม ๕ เรื่อง

ศาลพระอินทรเดชไค้ก้ากับ ชำระแล้วครั้งก่อนความเก่า ๓๐ ครั้งนี้ความเก่า ๔ พ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๑ รวม ๕ รวม ๓๕ ยังคง ความเก่า ๑๑๖ พ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๔ ครั้งนี้ ๓ รวม ๗ รวม ๑๒๓ ชำระแล้วเก่า ๓๔ ใหม่ ๑ รวม ๓๕ ยังคง เก่า ๑๑๖ ใหม่ ๗ รวม ๑๒๓ รวม ๑๕๘ ศาลพระสุรัยภักดีไค้ก้ากับชำระแล้วครั้งก่อนความเก่า ๓๗ พ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๒ รวม ๓๙ ครั้งนี้ความเก่า ๖ พ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๑ รวม ๕ รวม ๔๔ ยังคงความเก่า ๒๘๙ พ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๑๓ ครั้งนี้ ๖ รวม ๑๙ รวม ๓๐๗ ชำระแล้วเก่า ๔๑ ใหม่ ๓ รวม ๔๔ ยังคง เก่า ๒๘๙ ใหม่ ๑๙ รวม ๓๐๗ รวม ๓๕๐ เรื่อง ศาลหมื่นราชามาตยไค้ก้ากับ ชำระแล้ว ครั้งก่อน ความเก่า ๔๕ พ้องประทับมาใหม่ ๒ หัวเมืองส่งพ้อง ๑ รวม ๓ รวม ๔๒ ครั้งนี้ ความเก่า ๔ พ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๑ รวม ๕ รวม ๕๐ เรื่อง ยังคง ความเก่า ๑๓๑ พ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๑๐ ครั้งนี้ ๗ รวม ๑๗ รวม ๑๘๔ เรื่อง ชำระแล้วเก่า ๔๖ ใหม่ ๔ รวม ๕๐ เรื่อง ยังคง เก่า ๑๓๑ ใหม่ ๑๗ รวม ๑๔๘ รวม ๑๙๘ เรื่อง รวม ๑๔ศาลตระลาการไค้พิจารณาความเก่า ความใหม่ที่ศาลต่างประเทศ ตั้งแต่ณวันพุธ เดือนสาม ขึ้นห้าค่ำ มาถึงณวันจันทร เดือนสาม แรมสองค่ำ ปีจอฉศก ความเก่า ๖๕๖ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๑๐๙ ครั้งนี้ ๑๒ รวม ๑๒๑ พ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๓๔ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๔ ครั้งนี้ ๓ รวม ๗ หัวเมืองส่งพ้องชำระแล้วครั้งก่อน ๑ รวม ๘ รวม ๑๒๙ ยังคงเก่า ๕๓๕ พ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๒๗ ครั้งนี้ ๑๖ รวม ๔๓ รวม ๕๗๘ แล้วครั้งก่อนเก่า ๑๐๙ ใหม่ ๕ รวม ๑๑๔ แล้วครั้งนี้ เก่า ๑๒ ใหม่ ๓ รวม ๑๕ แล้วเก่า ๑๒๑ ใหม่ ๘ รวม ๑๒๙ ยังคง เก่า ๕๓๕ ใหม่ ครั้งก่อน ๒๗ ครั้งนี้ ๑๖ รวม ๔๓ รวม ๕๗๘ รวม ๗๐๗ เรื่อง ควรมิควร สุดแล้วแต่ระโปรดเกล้า ๆ ขอเดชะ

ฤ โปรดรายงานศาลรับสั่งให้ระดาม

กรมพระนครบาลทูลเกล้า ๆ ถวายเจ็ดวันครั้งหนึ่ง

◎ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ถามชื่อในท้ายหนังสือนี้ ซึ่งเปนกรมมิคติกระลาการศาลรับสั่ง ได้พิภากษาคดีกระทรวงกรมพระนครบาล ขอพระราชทานน้อมเกล้าถวายคำนับยังคมทูลพระกรุณาทรายฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้ายื่นยอดสารบบแต่ก่อนไปแล้ว ๒๑ ครั้ง ในกรมพระนครบาล ๓๗๖ พ้องศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราวหัวเมืองยอกส่ง ๑๒๑ รวม ๑๒๘ ยื่นสารบบ ศาลกองกระเวนขวาร้องถวายฎีกา ๕๐ รวม ๑๗๘ รวม ๕๕๔ เรื่อง ตั้งแต่ณวัน เดือนอ้าย ขึ้นเก้าค่ำ มาจนถึงณวัน เดือนอ้าย ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศก มีความเรื่องราว เรื่องหนึ่ง อำแดงจันกล่าวโทษ นายเป่า อำแดงหนู กับพวก ๙ คนว่าทุบตี แล้วแย่งชิงเอาแหวนกับหีบเงินของโจทย์ไป ๑ เรื่องหนึ่ง อำแดงหนูกล่าวโทษนายจ้อย อำแดงขาว กับพวก ๒๑ คน ๒๒ คน ว่าวิวาททุบตีกันมียาดแผล แล้วมีคนร้ายรูดเอาแหวนไป ๑ เรื่องหนึ่ง นายสาดกล่าวโทษ นายเคช นายแนด นายเอี่ยม ว่าลักเอาเรือกล้าของนายสาดไป ๑ เรื่องหนึ่ง นายพวงกล่าวโทษ

นายเกษ นายเพก นายนิล ว่าราชการพระตะบองแลว แย่งชิงเอาวิไป ๑ เรื่องหนึ่ง นายนวมกล่าวโทษ นายเทพ ว่ามีคนร้องฟ้องอำแดงเชื่อมภรรยานายนวม มีชาตแผล ๑ เรื่องหนึ่ง นายกิมกล่าวโทษ นายพวง นายเปี่ยม ว่าคว่างป่าเรือนายกิมเวลากลางคืน ๑ รวม ๖ เรื่อง รวมทั้งความหัวเมืองบอกส่ง ขึ้นสารบบ เก่าใหม่เป็นความ ๑๙๔ เรื่อง รวมทั้งความในกรมพระนครบาล เป็นความ ๕๖๐ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณา ตั้งแต่วันเดือนอ้าย จันเก้าค่ำ มาจนถึงวันเดือนอ้าย สิบสี่ค่ำ มีราชการพระยาจริญราชไมตรีแชมแนต์ ให้ขุนประกาศ กำกับศาล ขุนพิทักษอาณา ขุนทรงธรนี พิจารณา ตระลาการเปรียบเทียบความใหม่ นายเลื่อมโจทย์ นายสิน จำเลย หาว่าวิวาทชกตีกัน ตระลาการพิจารณาถึงสืบพยาน ตระลาการเปรียบเทียบจำเลยยอมทำขวัญโจทย์เงินสิบตำลึง ความแล้วกัน ๑ นายเลื่อมโจทย์ นายเลก กับพวก ๓ คน จำเลย หาว่าชกตีกัน แทงกันพิจารณาถามแล้ว ตระลาการเปรียบเทียบจำเลยยอมทำขวัญโจทย์เงินชั่งห้าตำลึง ความเลิกแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง พระยาศรีสิงหเทพว่าการแทนแชมแนต์ ได้กำกับศาลขุนธรา บาลพิจารณาความเก่า ลูกขุนปฤกษาวางบท นายรอมโจทย์ อำแดงแย้จำเลย หาว่ามีผู้ร้ายลอบยิงอำแดงแสงแย่งชิงเอาแหวนที่มือไป พิจารณาไม่ได้ความจริงให้เรียกประกันตามบทจำเลยไว้ ๑ เรื่อง รวมได้พิจารณาแล้วไปความเก่า ๑ ความใหม่ ๒ รวม ๓ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไป ๑๗๖ เรื่อง ในกรมพระนครบาล ๒๓๔ ศาลหลวงประทับ ๗ ขึ้นเรื่องราวหัวเมืองบอกส่ง ๑๐๑ รวม ๑๐๘ ขึ้นสารบบ ศาลกองตระเวนชวารักษาฎีกา ๔๒ รวม ๑๕๐ รวม ๓๙๔ เรื่อง ความมีความแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ฯลฯ

- พระยาศรีสิงหเทพ ผู้ว่าการแทนแชมแนต์ ฯ
- พระยามหามนตรี ฯ
- พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองมือง ฯ
- พระพิรนทรเทพย์ ฯ

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ

ว่าด้วยเงินเหรียญนอก

๏ มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ประกาศแก่ข้าราชการและทวยราษฎรทั้งปวง ในกรุงนอกกรุงทั่วทั้งพระราชอาณาจักรให้ทราบทั่วกัน ว่าเมื่อปีมโรงอัฐศกศักราช ๑๒๑๗ ลูกค้าต่างประเทศเข้ามาค้าขายในกรุงเทพมหานครนี้ เอาเงินเหรียญเข้ามาซื้อของมาก ราษฎรหารับเงินเหรียญนี้ไม่ เพราะไม่เข้าใจในน้ำหนักและราคาเงินเหรียญ และสงสัยว่าจะใช้สอยยากจึงไม่รับร้องหาแต่เงินบาท ครั้งนั้นได้มีคำประกาศตามการที่ทดลองแล้วว่าเงินเหรียญตัวนก ๓ เหรียญเท่ากับราคาเงิน ๕ บาท ๖ เหรียญเท่ากับราคาเงิน ๑๐ บาท ๑๒ เหรียญเท่ากับราคาเงิน ๕ ตำลึง ๒๔ เหรียญเท่ากับราคาเงินสิบตำลึง ๔๘ เหรียญ เท่ากับราคาเงินชั่งหนึ่ง เมื่อคนต่างประเทศมาซื้อของด้วยเงินเหรียญ คิดราคาดังนี้แล้วให้ราษฎรรับเงินเหรียญอย่าวังเกี่ยงงอน เงินเหรียญที่รับมาแล้วนั้น จะเอามาส่งคลังแลกเอาเงินบาทไปตามกำหนดนั้นก็ได้ จะส่งภาษีอากรตามพิกัดก็ได้ ให้ราษฎรรู้พิกัดนี้แล้ว จงขยันซื้อขายกับคนนอกประเทศโดยสดวก ด้วยเงินเหรียญตัวนก เมื่อสงสัยจะตรวจราคาแลดูน้ำหนักเสียงก็ได้ เอาไฟดูก็ได้ ในเงินเหรียญเงินแลงเงินปลอมนั้นรู้ยากกว่าเงินบาท แลจะดูรับคืนแลกก็ได้ง่ายกว่าเงินบาท คำประกาศไว้แต่ก่อนอย่างนี้ ก็ให้ยังยืนอยู่ไม่ได้แปรผันอันใด ราษฎรก็ได้ซื้อขายใช้สอยด้วยเงินเหรียญตามพิกัด ๓ เหรียญต่อ ๕ บาทนั้น เป็นปรกติเรียบร้อยมานานแล้ว เมื่อสิ่งของขายที่ห้างอังกฤษห้างแขกผู้ใดไปซื้อด้วยเงินเหรียญ ผู้ขายก็รับโดยคล่องใครจะสั่งสิ่งของให้ทำมาหามาแต่นอกประเทศ ก็ย่อมใช้เงินเหรียญกันได้คล่องไม่มีขัดขวางอันใด ผู้ที่จะเก็บไว้มากเกินเงินเหรียญไว้ก็ไม่ขาดทุนอะไร จะซื้อของในเมื่อสิ้นก็ได้เมื่อสิ้นก็ได้ คล่องสดวกดีแล้วมิใช่ฤา ก็บัดนี้ในเรว ๆ ลูกค้าต่างประเทศมากล่าวว่า ซื้อสินค้าด้วยเงินเหรียญราษฎรไม่ใคร่รับร้องหาเงินบาทการที่เป็นดังนี้ราษฎรคิดกันไปด้วยอะไร จึงไม่รับเงินเหรียญ ถ้าว่าไม่รับเงินเหรียญเพราะลูกค้านอกประเทศ

เอาเงินเหรียนต่าง ๆ เปนเงินเหรียนวิลันดาบ้าง เงินเหรียนรูเบี้ยบ้าง มาซื้อของเหนผิดสัมฐานผิดตราไป ไม่เข้าใจน้ำหนักแลราคา จึงไม่ใคร่รับ ถ้าเปนดังนี้จะประกาศให้รู้ไท้ ว่าเงินเหรียนวิลันดานั้นขนาดใหญ่ ย่อมกว่าเงินเหรียนนกอยู่ผ่อยหนึ่ง เงินเหรียนนก ๑๒ เหรียนเปน ๕ ตำลึง เงินเหรียนวิลันดาขนาดใหญ่ ๑๓ เหรียนเปน ๕ ตำลึง เงินเหรียนนก ๔๘ เหรียนเปนชั่ง ๑ เงินเหรียนวิลันดาขนาดใหญ่ ๕๒ เหรียนเปนชั่ง ๑ ๚ เงินรูเบี้ยเมืองอินเดียนั้นคิดกันอยาย ๆ แต่เดิมมาธนบัตรนั้นคิดรูเบี้ยละ ๓ สลึง ๔ รูเบี้ยต่อ ๓ บาท แต่ครั้งนี้พิจารณาโดยละเอียดเข้าด้วยชั่งเทียบกับเหรียนดังนี้ได้ความว่า ๑๑๒ รูเบี้ยท่ากันกับ ๔๘ เหรียนนก ฤๅเงินไทยชั่งหนึ่ง ให้ราษฎรรู้พิกัดนี้แล้วรับซื้อขายกับชาวต่างประเทศ ด้วยเงินเหรียนตามประกาศก่อนแลบัดนี้นั้นเทอญ ๚

ถ้าเปนเงินย่อยเลกน้อยกว่าเหรียนที่ออกชื่อมานี้ แลเปนเหรียนหัวเหรียนช่องรุก มีคราษายห้างเมืองจีนมาก ก็ให้รวมเอาชั่งกับเงินเหรียนนก หนักเท่า ๓ เหรียนนก แล้วให้คิดเงินกัน ๕ บาทเทอญ ๚ อนึ่งถ้าราษฎรไม่รับเงินเหรียนชาวนอกประเทศมาซื้อของนั้น เพราะตื่นกันเล่าฦๅ จนให้เกิดสงไสยว่าจะไม่เปนเงินดีไปกระมัง ถ้าเกิดความสงไสยอย่างนี้ก็จะแจ้งความมาให้ท่านทั้งปวงรู้ ว่าที่ฦๅตื่นกันอย่างนั้นไม่จริง ด้วยชาวนอกประเทศ เอาเงินเหรียนมาแลกเงินบาทไปแต่คลังในเรว ๆ นี้ หลายแสนเหรียน เปนเงินหลายหมื่นชั่งแล้ว ในหลวงได้ให้หลอมเงินเหรียนเหล่านั้น ทียังเปนเงินเหรียนบาทได้หลอมลงแล้วกว่าห้าพันชั่ง น้ำเงินก็เปนปรกติอยู่อย่างแต่ก่อน เงินเหรียนปลอมคือเปนเงินแดง ฤๅเงินผ่าเอาดีบุกแล่นไว้ข้างใน มีแปลกปลอมมาบ้างก็เลกน้อย คาดูก็ควรรับได้ทั้งลงฟั่นเสียงก็ควรรับได้ ไม่มากนักผิดสังเกตผิดปรกติไปดอก การก็เหมือนอย่างแต่ก่อนนั้นแล เพราะฉนั้น อย่าให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงตื่นกันเล่าฦๅ ผิด ๆ ถูก ๆ ไป ให้ซื้อขายกันด้วยเงินเหรียนตามคำประกาศเก่า คือ ๓ เหรียนเปนเงิน ๕ บาท ๖ เหรียนเปนเงิน ๑๐ บาท ๑๒ เหรียนเปนเงิน ๕ ตำลึง ๔๒ เหรียนเปนเงิน ๑๐ ตำลึง ๔๘ เหรียนเปนเงินชั่ง ๑ ๚

เงินรูเบี้ยเมืองอินเดียนั้น ๗ รูเบี้ยเปนเงิน ๕ บาท ๑๔ รูเบี้ยเปนเงิน ๑๐ บาท ๒๘ รูเบี้ยเปนเงิน ๕ ตำลึง คือ ๒๐ บาท ๕๖ รูเบี้ยเปนเงิน ๑๐ ตำลึง คือ ๔๐ บาท ๑๑๒ รูเบี้ยเปนเงินชั่ง ๑ คือ ๘๐ บาท ๚

เงินเหรียนวิลันดาขนาดใหญ่ ๑๓ เหรียนเปนเงิน ๕ ตำลึง ๒๖ เหรียนเปนเงิน ๑๐ ตำลึง ๕๒ เหรียนเปนเงินชั่งหนึ่ง ยังยืนอยู่อย่างก่อนนั้นเทอญ . ประกาศมาณวันเสาร เดือนก้า แรมสามค่ำ ปีชวดฉศก ศักราช ๑๒๒๖ เปนวันที่ ๔๘๔๗ ในรัชกาลปะจุบันนี้ ๚

ว่าด้วยเงินเหรียนในนี้

◎ มีพระบรมราชโองการมารพระยัมพุชสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่เจ้านายฝ่ายน่าฝ่ายใน แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลราษฎรแลพระสงฆแลสามเณร คฤหัฐชาวจัดชาวบ้านในกรุงนอกกรุงทั้งปวงให้ทราบทั่วกัน ว่าในพระราชอาณาจักรนี้แต่ก่อนเมื่อผู้ครองแผ่นดิน ใครจะให้ผู้ซื้อผู้ขายซื้อขายรับสิ่งของทั้งปวงด้วยใช้เงินใช้ทองเปนราคานั้น ถ้าเปนตัวเงินฤๅทองที่มีเนื้อเงินเนื้อทองต่าง ๆ แลมีกำหนดไม่ได้จำกัดลงรูปนั้น ๆ ครั้นเมื่อเวลาซื้อขายใช้จ่ายต่อกัน ก็เปนที่ต้องถุงเถียงเกี่ยงเถียงกันด้วยเนื้อเงินเนื้อทองต่ำสูง แลต้องชั่งต้องตรวจสอบสวนน้ำหนักในตราชูตราชั่งต่าง ๆ ก็เปนที่ถุงเถียงวิวาทยากคลองกันเนือง ๆ แล้วเปนเหตุให้ชักเสียเวลาประสงค์นั้น ๆ ไป จึงได้คิดอ่านตั้งพนักงานเปนกองเดียว เลือกน้ำเงินให้เสมอกันเปนอย่างเดียวแล้ว ตัดชั่งตั้งรูปให้มีน้ำหนักเสมอกันเปนเงินเฟื้องเงินสลึง เงินบาทเงินตำลึงบาทชั่งได้แล้วจึงตีตราลงรูปต่าง ๆ ตามแผ่นดินนั้น ๆ เปนสำคัญ ๚ ให้คนเชื่อว่าทำขึ้นแต่โรงช่างเงินใหญ่เปนของพระเจ้าแผ่นดิน เจ้าพนักงานได้สอบน้ำเงินแลน้ำหนักแล้วไม่คลาดไม่ขาดไม่เกิน เพราะเชื่อต่อรูปพิกัดว่างแลตราหลวงที่ประทับแล้ว ก็ไม่มีใครเสียเวลาสอบชั่ง ฤๅดูน้ำเงินเลยซื้อขายจ่ายใช้กันได้คล่อง ๆ ไม่ต้องลำบากเนิ่นช้าเสียเวลาไป สังหนึ่งใช้เงินใช้ทองเปล่า ที่เปนรูปเปนแท่งต่าง ๆ ตัดชั่งใช้แก่กันแลกันดังในเมืองพม่านั้น ครั้น

เมื่อราษฎรใช้เงินพดด้วงดีราคลองดังนี้ ไม่มีสอยน้ำหนักและคู่เนื้อเงินดีแล้ว มีพวกช่างเหลาช่างทองช่างเงินในกรุงบ้างนอกกรุงบ้าง ลอบทำเงินเนื้อทองแดงและเงินเคือบกุนเป็นรูปพดด้วงดีราและปลอมให้เหมือนดีราคลอง ทำเงินทองแดงเงินเคือบกุนนั้นให้เป็นอันมาก แล้วก็ลอบเอาเข้าเปลี่ยนปลอมซื้อขายของบ้าง ขายให้แก่หญิงชายเป็นคนโกง ๆ รับไปเปลี่ยนปลอมใช้สอยบ้าง เงินปลอมนั้นจึงซุกซุมขึ้นในแผ่นดิน เมื่อการแผ่นดินนี้พระเจ้าแผ่นดินซึ่งทรงโรงเงินหลวงพดด้วงดีราให้ราษฎรใช้นั้น ก็เหมือนกับเป็นนายประกันให้ไพร่ราษฎรทั้งหลายทำเงินทองแดง เงินเคือบกุนเงินคลองราคลองแล้วทำขึ้นนั้นไป เป็นที่จับเคืองพระราชหฤทัยทรงโทมนัสมากนักมาช้านาน ฯ แลเมื่อการค้าขายในกรุงรัตนโกสินทร์เหรียนเมืองต่างประเทศเข้ามามาก . ราคาค้าขายกับต่างประเทศสมมุติเอาเงินเหรียนมาซื้อของลูกค้า ในประเทศก็หาใคร่จะยินดีรับไม่ ด้วยรังเกียจเนื้อเงินว่าต่ำกว่าเนื้อเงินบาทบ้าง ว่ากลัวจะเป็นเหรียนปลอมบ้าง ถึงจะอย่างไรก็ต้องคิดกลับเป็นบาทเป็นสลึงเป็นเฟื้องโดยมาตราธรรมเนียมไทย เป็นที่ขัดเคืองกันขึ้นกับลูกค้าต่างประเทศ กว่าจะตกลงกันก็ช้าเสียเวลาค้าขายไป ครั้งนั้นผู้ครองแผ่นดินไทยได้เต็มใจกันกับกงสุลต่างประเทศทั้งปวง แล้วตกลงว่าให้ตีราคาเงินเหรียนสามเหรียนเปลี่ยนกันเงินไทยห้าบาทประกาศใช่แล้ว ก็ยังมีผู้เอียงเกียงเลื่องไปต่าง ๆ ว่าอย่างนั้นก็เสียเปรียบด้วยเหตุนั้นเหตุนี้ตามแต่จะว่าไป ทั้งผู้ให้เงินก็ว่าเสียเปรียบผู้จะรับเงินก็ว่าเสียเปรียบจนจะฟังเอาผิดได้ ครั้นจะคิดเป็นหุนเป็นเซนเป็นสลึงเป็นเฟื้อง แลปลายเบี้ยก็เป็นที่จะให้คิดกันยากจึงตัดสินมาว่าสามเหรียนเป็นเงินห้าบาทพอดีตัวลง ถึงกระนั้นราษฎรฝ่ายไทยก็ยังว่าเข้าใจยาก จึงเป็นทั้งนี้ก็เพราะมาตราเงินเหรียนเงินรูเปี้ยไม่ต้องกับมาตราของไทย เพราะเหตุนั้นจึงได้ทรงพระราชดำริห์การให้ตั้งโรงจักรทำเงินแบบเงินเหรียนขึ้นอย่างใหม่ ทำหมดจดสอาดได้งามดีเหมือนกับเงินมาแต่เมืองยุโรปที่เรียกว่าเมืองฝรั่ง โดยกำหนดเหรียนอย่างไทยเหรียนละบาทเป็นพื้นแล้ว มีเงินแบบ ๆ ละสองสลึงบ้าง สลึงบ้าง เฟื้องบ้าง ในเงินเหรียนเงินแบบเหล่านี้ด้านหนึ่ง มีตราพระมหาพิไชยมงกุฎอยู่กลาง มีฉัตรกระหนาบอยู่สองข้างมีกิ่งไม้เป็นเปลวแซกอยู่ในท้องลาย ด้านหนึ่งเป็นรูปจักรกลางใจจักรมีรูปช้างประจำแผ่นดิน รอบวงจักรขึ้นนอกนั้นเหมือนบาทมีตราอยู่แปดทิศล้อยอกว่าแปดเฟื้อง แปดสลึงมีตราอยู่สี่ทิศล้อยอกว่าสี่เฟื้อง แปดสลึงมีตราอยู่ข้างบนข้างล่างสองตรงล้อยอกว่าสองเฟื้อง แปดเฟื้องมีตราอยู่ข้างบนตรงเดียวแปลว่าเฟื้องเดียว เงินจำพวกนี้มีพระราชประสงค์จะให้จ่ายแลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลราษฎรไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งปวง ใช้ได้สมมุติเงินบาทเงินกึ่งบาทเงินสลึงเงินเฟื้องไม่ให้ข้าผู้ร้ายทำเงินแดงเปลี่ยนปลอมได้เลย เพราะจะทำขึ้นได้โดยยาก อีกอย่างหนึ่ง มีแบบของค้นนี้แปดเสตสองชาน้ำหนักเฟื้องหนึ่งกับวิสางค์หนึ่ง ค้อหนักกว่าเงินเฟื้องวินี้ไปเท่าส่วนที่ล้อยของเฟื้อง ฤๅถ้าจะสมมุติเรียกอย่างจีนก็ควรจะว่าเฟื้องหนึ่งกับกึ่งหุน แบบเช่นนี้ราคาสิบแปดหนัก เป็นราคาแปดสลึงสี่เรียกว่าตำลึงจีน แบบเช่นนี้ผู้ใดไม่มีความต้องการของแล้วจะยุบทำรูปพรรณก็ได้ไม่เสียเปรียบนัก เพราะสิบแปดหนักนี้ก็ใกล้ราคาทองอย่างสูงอยู่แล้ว . แต่ถ้าว่าเมื่อไม่ชอบใจก็ให้เอาแบบของนั้นมาเปลี่ยนแลเงินสลึงสลึง ที่เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ ซึ่งไปคอยรับหมายใช้เทเงินอยู่ตามเคยนั้น ก็จะได้เงินไปในทันทีไม่มีขัดขวาง ถึงเงินเหรียนบาทแลแบบกึ่งบาทแบบสลึงแบบเฟื้องที่ใคร ๆ ได้ไป ถ้าใช้ไม่ต่องไม่ชอบใจก็ให้นำมาเปลี่ยนแลเงินบาท เงินกึ่งบาท เงินสลึง เงินเฟื้องตามกำหนดนั้นเถิด ก็จะได้เงินพดด้วงซึ่งเป็นเงินบาทเงินกึ่งบาทเงินสลึงเงินเฟื้องตามรูปไปในทันที เหมือนหนึ่งตราตั๋วแทนเงินเหมือนกัน เงินเหรียนเงินแบบแลของแปลกที่มีลักษณดังว่ามาแล้วนั้น จะได้พระราชทานแลจับจ่ายออกไปตั้งแต่ณวันอาทิตย เดือนสิบเอด ขึ้นแปดค่ำ ปีวอกโทศกซึ่งเป็นปีที่สิบในรัชกาลปัจจุบันนี้ไป ซึ่งทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ให้ตีพิมพ์ประกาศนี้มาให้ทราบทั่วกันก่อน ประกาศมาณวันจันทร เดือนสิบเอ็ดขึ้นสองค่ำปีวอกโทศกเป็นวันที่ ๓๔๑๓ ในรัชกาลยุบัตยุบันนี้ ฯ พระศรีสุนทรโวหารผู้ว่าที่พระอาลักษแล พระศรีไกรลาศราชเศรษฐีเป็นผู้รับสั่ง ฯ

ว่าด้วยทำเงินแดง

๑ ด้วยมีพระบรมราชโองการมาพระบัณฑูรสุวิสิงหนาท ตำรัส

เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมว่า ให้ทำหนังสือพิมพ์ประกาศกับอาณาประชาราษฎร ในกรุงนอกกรุงหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือให้รู้รองทั่วกันว่า คนที่ทำเงินแดงปลอมใช้สอยรวนเปนกันกับเงินดี ในพระราชกำหนดกฎหมายเก่าให้ลงพระราชอาญา ๖๐ ที แล้วให้ตัดมือเสียอย่าให้กุมคันดีมได้ แล้วจำใส่คุกไว้จนตาย ภายหลังมาโปรดให้ยกโทษตัดมือเสียให้ลงพระราชอาญา ๖๐ ที แล้วจำใส่คุกไว้ ๕ ปีบ้าง ๑๐ ปีบ้าง เหนว่านี้ดหลายแล้วก็โปรดให้พ้นโทษมาทำราชการอยู่ในกรมช่างเงิน ถึงยังมาคนทำเงินแดงลอบลักใช้สอยมีมากขึ้น ราษฎรที่ถูเงินไม่สันทัดก็ต้องซากทุน ทรงพระราชดำริเหนว่าคนที่ทำเงินแดงนี้ มีโทษมากถึงไรจะน้อยคนทั่วทั้ง พระราชอาณาจักรนี้ทั้งพระ นี้ทั้งครุหัฐ นี้ทั้งวัด นี้ทั้งบ้าน วิไสยตราที่ที่ประจำนี้จำเภาะมีแต่เจ้าหน้าที่งานแห่งเดียว เหมือนกับในหลวงเปนนายประกันน้ำเงินสูงต่ำ แลหนังยากับคนทั้งหลายทั่วพระราชอาณาจักร อย่าพวกเหล่านี้ทำเงินแดงปลอมเงินดี ทำตราที่ปลอมตราหลวงมีโทษเปนมหันตโทษ จึงโปรดให้ตัดมือเสียเพียงข้อแล้วจำไว้ไม่ถึงตายตามพระราชกำหนดเก่า แต่คนที่เปนลูกมือนั้นให้ตัดนิ้วเสีย คนที่รับเอาเงินแดงไปใช้นั้นให้ยาไปเปนทะหุนหญ้าช้าง คนที่ทำเงินแดงคนที่ใช้เงินแดง ในกรุงเทพมหานครทุกวันนี้ก็น้อยลงกว่าแต่ก่อน สิ้นได้ความว่ายังมีอยู่บ้างเล็กน้อยไปเที่ยวลอบลัก ทำตามบ้านนอกแลหัวเมือง ทรงพระมหากรุณาธิคุณาประชาราษฎร โปรดพระราชทานโอกาสว่า ถ้าผู้ใดทำเงินแดงก็ดี ใช้เงินแดงก็ดี เปนผู้สำนักให้ทำเงินแดงก็ดี ให้มาลุกะโทษตัวต่อพระราชรองเมือง พระเทพผลุเจ้ากรมกองกระเวน พระศรีโกวลาศเจ้ากรมช่องเงิน เครื่องมือของตัวมีอยู่เท่านั้นให้เอามาส่งเสียให้สิ้น ถ้าอยู่ที่แขวงเมืองใดก็ ให้ไปลุกะโทษตัวต่อเจ้าเมืองกรมการเมืองนั้น แต่ให้เจ้าเมืองกรมการร่วงบอกลงมา อย่าให้นิ่งความไว้นานวันเวลา ถ้ายังไม่มีผู้พ้องร้องขัดคอยถึงก่อนวันลุกะโทษ ก็จะโปรดให้ยกโทษเสียทำหนังสือทานบนไว้แล้ว ให้มีนายประกันตัวไว้ เปนช่างดีทองบุ ดีทองแดงแลอื่น ๆ ถ้าลุกะโทษว่าได้เปนลูกมือคนนั้น ๆ ได้รับเอาเงินแดงของคนนั้น ๆ ไปใช้ได้เปนที่สำนักให้คนนั้น ๆ ทำเงินแดง ตระลาการได้ตัวผู้ทำเงินแดงมาชำระเปนสัจจะโปรดพระราชทาน รางวัลให้ยังผู้มาลุกะโทษตามสมควร แล้วจะโปรดยกโทษผู้นั้นเสียไม่ให้ต้องเฆี่ยนทีรองจำแลเสียเงินทอง ถ้าไม่มาลุกะโทษมีผู้มาพ้องร้องขัดทอดถึงก่อนก็จะเอาตัวผู้นั้นเปนโทษตามพระราชกำหนด โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตีพิมพ์ ประกาศมาให้ทานทั้งปวงเชื่อแต่ทัฬหญ ประกาศมาณวันอังคาร แรมค่ำหนึ่ง เดือนอ้าย ปีกาเอสัปตศก ๗๒

ตำหวยเจ้ากรมปลัดกรมที่เลี้ยงช้างวาง

๑ มีพระบรมราชโองการตำรัสเหนือเกล้าฯ นิเกระหม่อม ให้ประกาศแก่เจ้ากรมปลัดกรม สมุหบาญชีที่เลี้ยงช้างวางในเจ้ากรมแลัวแลยังไม่ได้ตั้งกรม ในพระบรมมหาราชวัง ในพระบวรราชวังให้รู้ทั่วกันว่า ถ้าข้าของนายนั้น ๆ ทำความผิด ความชั่วล่วงเกิน พระราชกำหนดกฎหมายประการใด ๆ ถึงมิใช่ความกระบถประทุษร้าย เปนความเพียงแต่เสพสุราให้เหล้าเกิน จนสติขาดไปนอกวังเที่ยวซ่องเสพทุบตีราษฎรผู้มิได้มีความผิด ฤๅเสพไปเที่ยวแย่งชิงเอาทรัพย์สิ่งของราษฎร ให้ได้รับความเดือดร้อน ฤๅคบค้าคนสูบฝิ่นสูบกันชา ภาให้เจ้าสูบฝิ่นสูบกันชาดังนี้ ให้เจ้ากรมปลัดกรมสมุหบาญชีที่เลี้ยงช้างวาง ว่ากล่าวห้ามปรามแล้ว ทำเรื่องราวมายื่นต่อกรมวังไว้เปนตำนาน มิกำหนดศุภมาตวันคืนวันยื่นเปนพยานไว้ ถ้าข้านั้นยังขืนทำต่อไปก็ดี ฤๅไม่เข็ดเพียงครั้งหนึ่งสองครั้งแต่แรกว่าก็ดี เมื่อเปนดังนี้ก็ให้ยื่นเรื่องราวถึงกรมวังอีก ขอให้มีเรื่องความชั่วนั้นรายบังคมทูลพระกรุณาให้ทรายใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ตามซึ่งเจ้าทำความผิดความชั่วนั้นโดยความจริงอย่าลดหย่อนผ่อนให้มากเลย บังคับมานี้เพราะเหตุด้วยเจ้ากรมปลัดกรมสมุหบาญชีที่เลี้ยงช้างวางนั้น อย่างธรรมเนียมแต่ก่อนมา ในหลวงทรงตั้งพระราชทานให้ไปกำกับเจ้าเปนพนักงานดูแล ระวังเจ้ามิให้ทำความผิดความชั่วต่าง ๆ แลเจ้ากรมปลัดกรมสมุหบาญชีที่เลี้ยงช้างวางเล่า ก็ถือน้ำพระพิพัฒสัตยา ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเหมือนข้าราชการในตำแหน่งทั้งปวง เหตุดังนี้เจ้ากรมปลัดกรมสมุหบาญชีที่เลี้ยงช้างวางเหมือนเปนนายประกันเจ้า เมื่อทำเรื่องราวไปยื่นต่อกรมวังนั้น ให้จดหมายวันเดือนปีที่ตัวได้ทำเรื่องราวมายื่นไว้

ให้แน่นอน ถ้ากรมวังไม่นำเรื่องราวของตัวที่ได้ยื่นให้กราบทูลพระกรุณานั้น ขันทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายให้ในเจ็ดวันเมื่อถึงระยะวันพ้นสิบสองออกทรงรับฎีการาษฎร ก็ให้เจ้ากรมปลัดกรมสมุหยาญชี พี่เลี้ยงรางวาง ที่ได้ทำเรื่องราวมายื่นไว้ต่อกรมวังนั้น ทำเรื่องราวมาร้องถวายฎีกาที่ผ่าพระที่นั่งสุทไธยสวริย ในวันที่เสด็จออกทรงรับฎีการาษฎรดังนี้ เจ้ากรมปลัดกรมสมุหยาญชีพี่เลี้ยงรางวาง จึงพ้นความผิดได้ ถ้าแลกันละเลยเสียมิได้ดูแลระวังไว้ ให้ทำความผิดความชั่วแล้วหมายเกล้าหัวว่าไม่ได้มาไม่รู้ก็ดี ฤๅรู้ความแล้วช่วยปิดบังซ่อนกลับทรงเข้ามาทูลว่าราชการ มิได้ทำเรื่องราวมายื่นต่อกรมวัง ให้ราบทูลพระกรุณาให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทก็ดี ฤๅทำเรื่องราวไปยื่นต่อกรมวังแล้ว แลเมื่อกรมวังไม่กราบทูลพระกรุณา จนล่วงพ้นกำหนดสองวันแล้ว เมื่อถึงวันเสด็จออกรับฎีการาษฎร ก็ไม่มาทำเรื่องราวร้องถวายฎีกาให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ๆ จะลงพระราชอาญาทำโทษแก่เจ้ากรมปลัดกรมสมุหยาญชีพี่เลี้ยงรางวาง ตามโทษที่เจ้าทำผิดมากแลน้อย ฝ่ายกรมวังเมื่อรับเรื่องราวนั้น ถ้าเป็นเรื่องราวยื่นเป็นคำฉัน ไม่ได้ขอให้กราบทูลพระกรุณาก่อน ก็ให้เอาเรื่องราวไปกราบเรียน เจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์ให้ทราบใต้ท้าไว้ เมื่อนั้นให้เจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์รับเรื่องราวนั้นกลับไว้เป็นพยานแล้วสั่งถามผู้ยื่นดู ถ้าผู้ยื่นขอให้กราบทูลพระกรุณาแล้ว ก็ให้เจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์ ฤๅพระยาบำเรอภักดี ๆ พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร พระยาบำรุงราชฐาน พระภูบาลยันทึง ผู้ใดผู้หนึ่งนำขึ้นกราบทูลพระกรุณาในเจ็ดวัน ถ้าไม่นำขึ้นกราบทูลพระกรุณา จนเจ้ากรมปลัดกรมสมุหยาญชีพี่เลี้ยงรางวาง มาร้องถวายฎีกาแล้ว ผู้ใหญ่ในกรมวังแลผู้รับเรื่องราวไว้จะต้องรับพระราชอาญา ให้ลงพระราชทานเบี้ยหวัด ซึ่งผู้ร้องนั้นเคยได้รับพระราชทานในปีหนึ่งฤๅสองปี ตามการที่ร้องนั้นเป็นความชอบมากแลน้อย ถ้าได้ทำเรื่องราวมายื่นคำฉันไว้ ต่อกรมวังแล้วเป็นแน่นอน ถึงจะไม่ได้กราบทูลพระกรุณาก่อน เพราะเหตุว่าเป็นการผิดครั้งหนึ่ง จะต่อว่าตักเตือนห้ามปรามเจ้าไม่ให้ทำต่อไปแล้วเจ้านั้นไม่กลัวเกรง แลยังเอื้อเฟื้อขืนทำต่อไปอีก จึงเจ้ากรมปลัดกรม สมุหยาญชี พี่เลี้ยง รางวาง ให้ยื่นเรื่องความนี้กราบทูลพระกรุณา ให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทต่อครั้งที่สองทั้งนี้ เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหยาญชี พี่เลี้ยงรางวาง ก็พ้นโทษ ถ้าเจ้ากรม ปลัดกรม สมุหยาญชีพี่เลี้ยงรางวาง ไม่ยื่นเรื่องราวครั้งยังคั่นแล้วนั้น ด้วยกรงเข้ามากว่าราชการ จนมีผู้อื่นมากล่าวความชั่วความผิดของเจ้าทราบถึงพระเนตรพระกรรณก่อนก็ดี ฤๅมีผู้มายื่นเรื่องราวให้กราบทูลพระกรุณาก่อนก็ดี ๆ จะลงพระราชอาญา เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหยาญชีพี่เลี้ยง รางวาง ตามโทษมากแลน้อย แล้วจะปรับไหมหนักเบี้ยหวัด เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหยาญชี พี่เลี้ยง รางวาง ปีหนึ่งฤๅสองปี พระราชทานให้เป็นรางวัลแก่ผู้ที่ทำเรื่องความมากล่าว ฤๅยื่นเรื่องราวนั้นตามความที่ฉกรรจ์ไม่ฉกรรจ์ ให้กรมมหาดไทยลัดดิสมมพลเรือน หมายประกาศแก่เจ้ากรมปลัดกรม สมุหยาญชีพี่เลี้ยง รางวาง ในเจ้าตั้งกรมแล้วแลยังไม่ได้ตั้งกรมช้างน่าช้างใน ในพระบรมมหาราชวัง ในพระบวรราชวัง ให้รู้จงทั่ว หมายประกาศมา ณวันจันทร์ เดือนห้าขึ้นสิบสองค่ำ ปีวอกยังเป็นเอกศก เป็นวันที่ ๗๒๔๙ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ๆ

ข่าวตาย

๑ หม่อมราชวงษหญิงแช่มแจ้ง ในพระองค์เจ้าจิตรากรณ์ หม่อมราชวงษหญิงแช่มแจ้งนี้ ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัด ชั่งห้าตำลึง มาแต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นถึงแผ่นดินปัจจุบันนี้ ไปรดพระราชทานออกมา ให้เป็นภรรยานายจำนวด (เล็ก) ในพระประพันธวงษเธอพระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์ ครั้น ณวันอังคาร เดือนสาม แรมสามค่ำ ปีวอกฉศก คลอดบุตร ๆ เป็นผู้หญิง ครั้น ณวันอาทิตย เดือนสาม แรมแปดค่ำ เวลาทิสับทุ่มเสศบ่วย ให้หาว ได้ให้รับประทานยาของพระกำแพงรามภักดี อาการประทังอยู่ได้สองชั่วทุ่มเสศ แล้วกลับพูดเสียสติไม่ได้สมปฤดี ได้ไปหาหยาอมฤสาครคำรงมาดูว่าไข้หิตพิการ ได้ให้รับประ

ทานยาอาการทรงอยู่แล้วกลับชุดไป ให้อาเจียนพูดไม่ได้ ป่วยมาได้ ๔ วัน ครั้นถึง ณวันพุธ เดือนสาม แรมสิบเอกค่ำ ชีการให้รับอ่อนระหวย มาณถึงเวลาย่ำค่ำ หม่อมราชวงษหญิงแม่แจ้ง ถึงอนิตยกรรม อายุได้สิบแปดปี พระราชทานเพลิงให้ใส่ศพไปฝังไว้ณวัดระฆังโฆสิตาราม ฯะ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๑ หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มีได้ราคา ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งขนถึง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านปีหนึ่ง ค่าจ้างถึงตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเถอญ ฯะ

๑ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ตีไว้ใช้ในราชการ ขนถวายพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพระเจ้าหน่วา ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤๅไม่ได้นิ่งเลย จะต้องการทรายบ้าง ก็จะไม่มีที่หาใช้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใดซึ่งอยากจะทรายราชการให้เสียยศบ้าง ข้าพเจ้าได้จัดสมุดนี้ไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าระแยกอีก ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชกร

๑ พระราชบัญญัติเคาน์ซิล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
๑ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
๑ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท
๑ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท
๑ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรุยซิล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเยบรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท
๑ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเบียรอายุ ลูกขุนลูกไทย ราคาเล่มละ สองสลึง ฯะ
๑ พระราชบัญญัติทำนา ราคา เล่มละ สองสลึง
๑ พระราชบัญญัติ สำรับผู้วิเสษมีเงกรมการทั้งปวง ซึ่งจะทำสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ฯะ
๑ พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งจะออกไปชำระความหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง ฯะ

หนังสือสอนเดก

ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงสารประเสริฐแก้ขึ้นใหม่

๑ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
๑ วาหนิติกิกร ราคา เล่มละบาท
๑ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท
๑ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง ถ้าสี่เล่มนี้รวมเยบเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท
๑ นิติสารสายกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท
๑ นิติสารสายกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๑ กลสัตรีแลบัญชราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท
๑ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท
๑ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท
๑ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท
๑ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท
๑ ยีศาปกรณำ มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท
๑ ปักษีปกรณำ แลนารายน์สิบปาง ราคา เล่มละบาท

ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพหลวง ในพระบรมมหาราชวังเถอญ ฯะ

ราชกิจจานุเบกษา

ของ

กรุงรัตนโกสินทร์

เล่มที่ ๑ ตำเบอร์ ๓๘๔ วันอาทิตย เดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๔๔

ว่าด้วยผู้จะถวายฎีกา ให้ร้องคำนับต่อท่านอธิบดีในศาลนั้น ๆ ก่อน

๑ มีพระบรมราชโองการ มาพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ข้าราชการ แลราษฎรผู้ซึ่งต้องคดีเป็นความตามโรงศาลให้รู้ทั่วกัน ด้วยความกรมพระนครบาลก็ได้โปรดเกล้า ฯ ตั้งกรมมิตคือออกไปประชุมชำระอยู่ณเก๋ง ข้างพระที่นั่งอนันตสมาคม ความมรฎกความแพ่ง ให้พระยาเจริญราชไมตรี พระอินทรเดช พระสุรัยยภักดี หมื่นราชามาตย์ยกออกไปชำระที่ศาลต่างประเทศ ก็เพราะมีพระราชประสงค์ที่จะให้ความของราษฎรแล้วไปโดยเร็ว บางทีจะมีโจทย์จำเลยคู่ความสงไสยคิดใจผู้พิภากษาตัดสิน ว่าไม่เป็นยุติธรรม ครั้นจะไปร้องเวียนแห่งใด ก็ไม่ได้ ก็จะมีความโทมนัศน้อยใจไปต่าง ๆ จึงโปรดเกล้า ฯ ว่าแต่นี้ต่อไป ถ้าโจทย์ จำเลย เป็นความตามโรงศาล ถ้าจะร้องกล่าวโทษลูกขุนตระลาการเสมียน นายพร้อมรง ผู้คุม ในกรมพระนครบาล ก็ให้ทำเรื่องราวร้องต่อเจ้าแผ่นเกล้าเสียก่อน ถ้าความมรฎกความแพ่ง ซึ่งพระยาเจริญราชไมตรี ได้ชี้สภับชำระตัดสินนั้น โจทย์จำเลย จะกล่าวโทษลูกขุนตระลาการเสมียนผู้คุมก็ให้ทำเรื่องราวร้องต่อพระยาเจริญราชไมตรีก่อน ถ้าความซึ่งชำระรู้สึนกรมผลาโดย กรมพระกระลาโหม กรมท่า กรมวัง กรมนา กรมพระคลังมหาสมบัติ ณหอรัษฎากรณ์พิพัฒน์ กรมพระสุรัศวดี กรมท่าซ้าย กรมอรรมการ ก็ให้ทำเรื่องราวมาร้องต่อพระยาธรรมสารนิติ วิชิตภักดีก่อน ถ้าโจทย์จำเลยทำเรื่องราวร้องกล่าวโทษลูกขุนตระลาการเสมียน นายพร้อมรงผู้คุม ขึ้นต่อท่านผู้เป็นอธิบดีในกรมนั้นกระทรวงนั้นแล้ว ท่านผู้อธิบดีไม่ชำระตัดสินให้ จึงให้ทำฎีกากล่าวโทษท่านผู้เป็นอธิบดี ขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย ขึ้น ๗ ค่ำ ขึ้น ๑๔ ค่ำ แรม ๗ ค่ำ แรม ๑๔ ค่ำพร้อมกันผ่าปตูพิมานไชยศรี ระเสดพระราชดำเนิรออก ถ้าไม่เสดจออกก็จะโปรดให้สมเดจพระเจ้าน้องยาเธอ เสดจออกให้กรมพระคำรวหน่ารับฎีกาตัดขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย ห้ามอย่าให้โจทย์จำเลย ซึ่งเป็นความทำฎีกากล่าวโทษลูกขุนตระลาการเสมียนนายพร้อมรงผู้คุมขึ้นทูลเกล้า ถวายเป็นอันขาดทีเดียว ให้ข้าราชการแลราษฎรซึ่งเป็นความตามโรง

ศาลกระทำตามหมายประกาศนี้จงทุกประการ ประกาศมา ณวันพุธ เดือนสิบ ขึ้นสิบค่ำ ปีระกา สัปตศก พุทธศักราช ๒๓๖๑ ฯ

วิสุงคามสีมา

๑ มีพระบรมราชโองการประกาศไว้แก่ชนทั้งปวงว่า ที่เขตรพระอุโบสถวัดเทพธิดาราม ในคลองผดุงกรุงเกษม แขวงกรุงเทพ ฯ เปนวัดร้างมาช้านาน บิดามีพระยาอนุรารถภักดี ศรีรัษฎากร กับคุณภรรยาพร้อมใจกัน มีศรัทธาให้ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่เสร็จแล้ว ได้กราบบังคมทูลพระกรุณา ขอเปนที่วิสุงคามสีมา โดยยาว ๑๘ วา ๒ ศอก โดยกว้าง ๑๑ วา ๒ ศอก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานวัดใหม่ว่า วัดนรนารถสุนทริการาม แลทรงยินดีอนุโมทนาอนุญาตแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้กรมพระนครบาลชี้กำหนดให้ตามประสงค์ ทรงพระราชอุทิศที่นั้น เปนที่วิสุงคามสีมา ยกเปนแผนกหนึ่งต่างหาก จากพระราชอาณาเขตร เปนที่วิเสศสำหรับพระสงฆมาแต่ราตรีทิศทั้งสิ้น ทำสังฆกรรม มีอุโบสถกรรมเปนต้น พระราชทานตั้งแต่ณวันพุธ เดือนสาม แรมสิบเอ็ดค่ำ ปีระกา สัปตศก พระพุทธสาสนายุกาล ๒๔๑๘ พรรษาเปนวันที่ ๒๓๐๔ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯ

วิไปรัตรายงานศาลรับสั่ง

ชำระความ ศาลต่างประเทศ

๑ ข้าพระพุทธเจ้า พระยาบริรักษ์ราชไมตรี พระอินทรเดช พระสุริยภักดี หมื่นราชามาตย ขอพระราชทานน้อมเกล้า ฯ ถวายคำนับบังคมทูลพระกรุณา ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าเอาความมาชำระที่ศาลต่างประเทศ ได้ชำระตั้งแต่ณวันพฤหัศบดี เดือนอ้าย แรมค่ำหนึ่ง ปีระกา สัปตศก พระอินทรเดช ได้ถ้ากับ ขุนชำนาญคดี พิจารณาความเก่า พระยาพิพิธอิยัสรุยโวทย์ ขุนพิทักษ์จำเลย หาว่าเปนประกันลูกหนี้เงินห้าชั่ง พิจารณาได้ความว่าลูกหนี้นายประกันแลผู้รับประกันเงินหนี้ ประกันเก่าไม่ได้ถอนหนังสือประกัน ตัดสินให้รุนพิทักษ์เสียเงินให้โจทย์เงินสองชั่ง ยังค้นเงินอีกสามชั่งให้ไปเอากับผู้รับประกันตัวเงินชั้นใหม่ แล้วกัน ๑ อำแดงคลิ้วโจทย์ นายอ่วมจำเลย หาว่าพ้องขอยำแลเกยทรัพย์สิ่งของไป ๑ อำแดงคลิ้วโจทย์ อำแดงนวนมารดา นายอ่วม ๆ อำแดงอัย อำแดงคุ้ม อำแดงนิ่ม จำเลย หาว่าพ้องลวงบุตรเกยทรัพย์สิ่งของ ๆ จำเลยรวมเงินสิบสี่ชั่งห้าตำลึง ๑ ความ ๒ เรื่องนี้ ตัดสินให้แบ่งสำรดเปนสองส่วน ๆ หนึ่งให้โจทย์เงิน ๗ ชั่งสองตำลึงกึ่ง ยังอีกส่วนหนึ่งให้จำเลยเงิน ๗ ชั่งสองตำลึงกึ่ง ให้จำเลยอย่าให้โจทย์แล้วกัน รวม ๒ ท่านนิ่มโจทย์ นายกลิ่นทนายเข้าชมมารดาเที่ยง ช้ายโสม จำเลย หาว่าแย่งทาษพิจารณาได้ความว่า เปนทาษทั้งสองฝ่าย ตัดสินให้สารกรมธรรม์อย่นเพิ่มสารกรมธรรม์แก่ เงินชั่งหกตำลึง ให้ถวนช้ายโสมครึ่งทาษ ๑๐ ที ช้ายโสมถ่ายโทษทวนเงินสามตำลึงห้าสลึง แล้วกัน ๑ พันจงไชรีศโจทย์ นายศิกรางวาง นายเนียม จำเลย หาว่ารับเงินล้วงน่าไปจะให้ไง.สา โจทย์ทำทานยนไม่น้ำเกาะจำเลย ไม่ว่าความต่อไป ๑ รวม ๕ พระสุริยภักดีได้ถ้ากับ ขุนสุภาภิพ พิจารณาความเก่า นายรอดโจทย์ หมื่นนิมิตจำเลย หาว่าวางเงินจำเลยไม่ให้สารกรมธรรม์ เปรียบเทียบจำเลยยอมคืนสารกรมธรรม์ให้โจทย์แล้วกัน ๑ นายจันโจทย์ ช้ายต้องจำเลย หาว่าขัดทาษ เปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมแล้วกัน ๑ รวม ๒ ขุนสุภาภิพ พิจารณาความ นายอมโจทย์ นายเอี่ยม อำแดงรอด จำเลย หาว่าจำเลยเอาบุตรมาขายฝากไว้ พิจารณาสมโจทย์ ตัดสินให้อำแดงรอดเสียเงินชั่งเศษตำลึงค่าตัวกับค่าเรือห้าตำลึงให้โจทย์แล้วกัน ๑ ขุนเสพสุภา พิจารณาความเก่า นายหริ่มโจทย์ อีนิ่มจำเลย หาว่าจำเลยเปนทาษค่าตัวสิบตำลึง จำเลยเปนไพร่หลวงมีหนังสือโทษ ตัดสินให้จำเลยออกเดือนให้มารับใช้นายเงิน แล้วกัน ๑ รวม ๔ ศาลหมื่นราชามาตย์ ได้ถ้ากับ พระเกษมรังษีทูกซ์ส่งเงิน พิจารณาความเก่า นายเบ้า อำแดงปาน โจทย์ อำแดงนวม จำเลย หาว่าโจทย์เอาช้ายเพิ่ม อีหรุ่นบุตรขายไว้กับจำเลยเงินสามชั่งสิบสามตำลึงกึ่ง จะถูกดอกเบี้ยไปแต่ช้ายเพิ่มหนี้อีหรุ่นเปนโรคลมบ้วงใหญ่ตาย ตัดสินให้แบ่งเปนส่วน ช้ายเพิ่มต้นเงินชั่งสิบเก้าตำลึงเก้าสลึง ดอกเบี้ยเงินสี่ตำลึง ส่วนอีหรุ่น

ผู้ตายต้นเงินชั่งสิบสามตำลึงสามบาทสามสลึง ตกเบี้ยเงินสี่ตำลึงหกสลึง แต่จำเลยยอมให้แลงปานจำครวน ให้ปรับจำเลยเปนเงินแปดตำลึงสามบาท เปนสินไหมพิไนยครึ่งแล้วกัน ๑ ความใหม่ ขุนแย้มโยธย์ นายชีดจำเลย หาว่าโจทย์ส่งเงินชั่งสิบตำลึงค่าตัวแก่จำเลย ๆ ไม่รับ แรียกเอาเงินชั่งสิบตำลึงค่าตัวโจทย์ แล้วกัน ๑ รวม ๒ ขุนราชสุภา พิจารณาความเก่า นายกลิ่งโจทย์ ยอแลงจันจำเลย หาว่าจำเลยลักสวยาโจทย์ไว้ เปรียบเทียบจำเลยยอมส่งสวยาให้โจทย์ แล้วกัน ๑ ความใหม่ ยอแลงหุ่นโจทย์ นายยีจำเลย หาว่าพี่เขยย่ำ เปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมเปนผัวเมียกันเทิม แล้วกัน ๑ รวม ๒ รวม ๔ เรื่อง ศาลพระอินทรเดช ชำระแล้วครั้งก่อนความเก่า ๓๔ พ้องประทับมาใหม่ ๑ รวม ๓๕ ครั้งนี้ความเก่า ๕ รวม ๔๐ ยังคง ความเก่า ๑๑๑ พ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๗ ครั้งนี้ ๑ รวม ๘ พระยาธรรมธรรยาส่งความเก่าในกรมวังมา ศาลขุนเทพสุภา ๖ ศาลขุนอินอาญา ๑๕ ศาลขุนพรหมสุภา ๒ รวม ๒๓ รวม ๑๔๒ ชำระแล้วเก่า ๓๙ ใหม่ ๑ รวม ๔๐ ยังคง เก่า ๑๓๔ ใหม่ ๘ รวม ๑๔๒ รวม ๑๘๒ ศาลพระสุริยภักดี ชำระแล้ว ครั้งก่อน ความเก่า ๔๑ พ้องประทับมาใหม่ ๓ รวม ๔๔ ครั้งนี้ ความเก่า ๔ รวม ๔๘ ยังคง ความเก่า ๒๘๔ พ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๑๘ ครั้งนี้ ๒ รวม ๒๑ รวม ๓๐๕ ชำระแล้ว เก่า ๔๕ ใหม่ ๓ รวม ๔๘ ยังคง เก่า ๒๘๔ ใหม่ ๒๑ รวม ๓๐๕ รวม ๓๕๓ ศาลหมื่นราชามาตย์ ชำระแล้ว ครั้งก่อนความเก่า ๔๖ พ้องประทับมาใหม่ ๓ หัวเมืองส่งพ้อง ๑ รวม ๔ รวม ๕๐ ครั้งนี้ ความเก่า ๒ พ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๒ รวม ๔ รวม ๕๔ ยังคงความเก่า ๑๒๙ พ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๑๕ ครั้งนี้ ๘ รวม ๒๓ รวม ๑๕๒ ชำระแล้ว เก่า ๔๘ ใหม่ ๖ รวม ๕๔ ยังคง เก่า ๑๒๙ ใหม่ ๒๓ รวม ๑๕๒ รวม ๒๐๖ รวม ๑๔ ศาลกระลาการให้พิจารณาความเก่าใหม่ที่ศาลต่างประเทศ ตั้งแต่วันจันทร เดือนสาม แรม สองค่ำ มาถึงวันจันทร เดือนสาม แรมเก้าค่ำ มีระยะกาล ๖๕๖ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๑๒๑ ครั้งนี้ ๑๑ รวม ๑๓๒ พ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๕๐ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๙ ครั้งนี้ ๒ รวม ๙ หัวเมืองส่งพ้อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๑ รวม ๑๔๒ ยังคง เก่า ๕๒๔ พ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๔๑ ครั้งนี้ ๑๑ รวม ๕๒ พระยาธรรมธรรยา ส่งความเก่าในกรมวังมา ๒๓ รวม ๕๙๙ แล้วครั้งก่อน ความเก่า ๑๒๑ ใหม่ ๙ รวม ๑๒๙ แล้วครั้งนี้ เก่า ๑๑ ใหม่ ๒ รวม ๑๓ แรกเก่า ๑๓๒ ใหม่ ๑๐ รวม ๑๔๒ ยังคง เก่า ๕๔๗ พ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๔๑ ครั้งนี้ ๑๑ รวม ๕๒ รวม ๕๙๙ รวม ๗๔๑ เรื่อง ความมีความสุดแลัวแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ฯ

ระ

ริโปรดรายงานศาลรับสั่งชำระความ

กรมพระนครบาลทูลเกล้า ๆ ถวายเจ็ดวันครั้งหนึ่ง

๑ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้รั้งชำระในศาลหนังสือนี้ ซึ่งเปนกรมมีศักดิ์กระลาการศาลรับสั่ง ได้พิภากษาคดีกระทรวงกรมพระนครบาล ของพระราชทานนั้นเกล้ากระหม่อมขอถวายบังคมทูลพระกรุณาตรายี่ห้อของธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้ายี่เยอกสามบบ ไปแล้ว ๒๓ ครั้ง ความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ พ้องศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราวหัวเมืองยกส่ง ๑๒๗ รวม ๑๓๔ ยื่นสามบบ ศาลกองตระเวนชวาร้องกรมฎีกา ๕๐ รวม ๑๗๔ รวม ๕๖๐ เรื่อง ตั้งแต่วันเดือนอ้าย แรมค่ำหนึ่ง ปีขอสก มาจนถึงวันเดือนอ้าย แรมเก้าค่ำปีขฉนสก มีความยื่นเรื่องราวใหม่ เรื่องหนึ่ง พระยาศรีเสนาภูมาศกล่าวโทษขุนศรีกระวีราชอำแดงจำ ว่านอยาให้วิวาทกัน วิวาทกันจริงตาย แล้วขุนศรีเกยเอาทรัพย์สิ่งของ ๆ วิ่งไปไว้ ๑ เรื่องหนึ่ง นายพรมกล่าวโทษจีนหนู อำแดงคง ว่าอ้ายหนูเปนผู้ร้ายลักหมาก แล้ววิ่งหนีเข้าไปในบ้าน จีนหนู อำแดงคง นายพรมร้องยกให้ จีนหนู อำแดงคง ช่วยจับอ้ายหนูผู้ร้าย จีนหนู อำแดงคงหาช่วยจับไม่ ๑ เรื่องหนึ่ง นายอินกล่าวโทษหมื่นแก่นผู้คุม ว่าเจ้าเมืองกรมการยกส่งความของ

นายยิ้นลงมาณกรุงเทพ ๑ หมื่นแก่นกลความไว้หาส่งความไปตามกระทรวงไม่ ๑ เรื่องหนึ่ง จีนตั้งกล่าวโทษ จีนเที่ยงกับพวก ๔ คน ว่าจีนเที่ยงเอาดายพื้นจีนตั้ง ถูกแขนมีบาดแผลโลหิตไหลแห่งหนึ่ง ๑ เรื่องหนึ่ง นายหวาดกล่าวโทษนายเบี้ยกับพวก ๑๔ คน ๑๕ คน ว่าไปจ้อนกุ้งที่คลองผดุงกรุงเกษม พวกจำเลยกล้มรุมพื้นแทงโรทย์มีแผล ๑ รวม ๕ เรื่อง รวมความ ยี่นเรื่องราว หัวเมืองยกส่ง เก่าใหม่ ๑๘๔ เรื่อง รวมทั้งความในกรมพระนครบาลเป็นความ ๕๖๕ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณาตั้งแต่ ณวันเดือนอ้าย แรมค่ำหนึ่ง ปีระกาศก มาจนถึง ณวัน เดือนอ้าย แรมเจดค่ำ ปีระกาศก พระพิเรนทรเทพ ได้กำกับตระลาการ ๔ ศาลพิจารณาความเก่า ตระลาการเปรียบเทียบ นายเดชโรทย์ นายชื่นจำเลยหาว่านายชื่นเอาไม้ตีนายเดชมีบาดแผล ตระลาการเปรียบเทียบนายชื่นยอมใช้ทุนให้นายเดชเงินสามตำลึง ความเลิกแล้วกัน ๑ เรื่อง รวมได้พิจารณาแล้วไป ความเก่า ๑ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไป ๑๗๗ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาล ๒๓๓ ผู้องศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราวใหม่ หัวเมืองยกส่ง ๑๑๖ รวม ๑๑๓ ยื่นสารบบศาลกองตระเวนขวา ร้องฎายฎีกา ๔๒ รวม ๑๕๕ รวม ๓๘๘ เรื่อง ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ ๚

๑ พระยาศรีสิงหเทพ ผู้ว่าการแทนแชเมนต์ ๚

๑ พระยามหามนตรี ๚

๑ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ๚

๑ พระพิเรนทรเทพย์ ๚

ข่าวตาย

๑ หม่อมเจ้าหญิงลำอาง ในกรมหลวงพิทักษมนตรี หม่อมเจ้าหญิงลำอางนี้ เป็นเจ้านางห้ามพระเจ้าบรมวงษเธอพระองค์เจ้าวรุณ ซึ่งเป็นพระเจ้าลูกเธอนับในที่ ๒๖ ในแผ่นดินพระยาทศมเดชพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ได้มีหม่อมเจ้าองค์หนึ่งคือหม่อมเจ้าจรูญ ครั้นถึงณวันเดือนยี่ ปีวอกฉศก หม่อมเจ้าหญิงลำอาง ประชวรหัดปี่จัยปวดแสบร้อนเป็นกำลัง เสวยอาหารไม่ใคร่จะได้ ประทมไม่ใคร่จะหลับได้หาหลวงจินดาโอสถ กับขุนองค์รักษาหมอนวด ในพระราชวังบวรสถานมงคลมาดูว่าเป็นโรคอำมะพาต ประกอบยาให้เสวยอาการทรงอยู่ ๒ เดือน ๓ เดือน แล้วกลับทรุดไป ครั้นถึงณวันเดือนสาม ปีรอกศก อาการให้รับร้อน ๆ หนาว ๆ บวมภักตร์ บวมหัตถ เสวยได้แต่เช้าวันละ ๓ ช้อนบ้าง ๔ ช้อนบ้าง อาการให้ปีติมังคลหนัก ประชวรมาได้สองปีกับสี่เดือน ครั้นณวันจันทร เดือนสี่ ขึ้นสองค่ำปีรอกศกให้วัณอ่อนระหวย ที่องค์นั้นเป็นเม็ดผุดทั่วทั้งองค์ ครั้นถึงณเวลาบ่าย ๒ โมงเสศ หม่อมเจ้าหญิงลำอางสิ้นชีพักไษยชนมายุได้ ๖๙ ปี พระราชทานหีบทองทึบใส่ศพ เครื่องสูง ๓ คู่ กลองชะนะ ๓ คู่ ตามกียดิยศ ๚

๑ หม่อมเจ้าหญิงประจง ในพระเจ้าบรมวงษเธอกรมหลวง มหิศวรินทรามเรศ ประชวรมาแต่ณวันเดือนสิบสอง ปีรอกศก ให้ไปบังคนหนักวันละ ๖ ครั้ง ๗ ครั้ง ให้ปวดมวนเป็นกำลัง เสวยอาหารสวยได้แต่มื้อละถ้วยฝาชนากลาง ประทมไม่ใคร่จะหลับ ให้รับร้อน ๆ หนาว ๆ ได้ห้าหมอชะเลยศักมาดู ว่าเป็นวรรณโรคภายในได้ประกอบยาให้เสวย อาการทรงอยู่แล้วกลับทรุดไป ครั้นถึงณวันพฤหัศบดี เดือนยี่ ขึ้นสิบสามค่ำ อาการให้ไอบวมภักตร บวมหัตถ์ บวมบาท เสวยอาหารสะใอได้แต่มื้อละถ้วยชา ประชวรมาได้ ๓ เดือนเสศ ครั้นถึงณวันพฤหัศบดี เดือนสาม แรมสิบสองค่ำปีรอกศก อาการให้วัณเมื่อยไปทั้งองค์ ขนถึงเวลาที่ ๒ ยามเสศ หม่อมเจ้าหญิงประจงสิ้นชีพักไษยชนมายุได้ ๓๙ ปี พระราชทานหีบทองทึบใส่ศพ เครื่องสูง ๓ คู่ กลองชะนะ ๓ คู่ ตามกียดิยศ ๚

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๑ ว่าด้วยราชตระกูลออกนอกพระนคร

๑ มีพระบรมราชโองการพระบันจุรสุรสิงหนาท ให้ประกาศฉุนโรงฉุนศาลในกรุงทุกโรงทุกศาล แลผู้รักษาเมืองกรมการหัวเมืองเอกโทตรีจัตวา ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

ตั้งแต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ถ้ามีผู้ใดร้องฟ้องกล่าวโทษเจ้าต่างกรม พระองค์เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม แลหม่อมเจ้าหม่อมราชวงษชั้นที่คนไทยมากเรียกว่าเจ้า แลเจ้าขอมข้างในในพระบรมมหาราชวัง แลพระยอรราชวังก็ดี ถ้าความมีผู้มาฟ้องแล้ว ถูกจุนแลจุนครั้งธรรมราชศาลา แลผู้รักษาเมืองกรมการพนักงานรับฟ้อง จะใช้คำตอบอย่างเก่าว่าเป็นความเจ้านาย แลข้างในพระราชวังจนไรยังไม่ได้ดังนี้ อย่าให้มีเลยเป็นอันขาดทีเดียว ว่าอย่างนี้เหมือนท่านทั้งปวง เป็นข้าแผ่นดินที่เป็นคนเกื้อนคนบำ เป็นไรผู้ร้ายปล้นบ้านปล้นเมืองมาเถ่านเสกุร้าย ให้ทายลิ้อหางให้พี่น้องบุตรภรรยาที่ยคุมเหงราษฎรไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน แล้วรุกโรงยึดสาลเลี่ยเมื่อพูดดังนี้เป็นอันกลัวเจ้ากลัวนายเลยนั่นไป ไม่เหมือแผ่นดินใหญ่ ถ้ามีความอย่างนี้จงรีบให้โจทย์ให้การต่างพ้องถ้วนถี่แล้วคุมตัวโจทย์ไว้ อย่าให้ใครเอาตัวไปแลอย่าให้หนีไปแล้ว ถ้าในกรุงเป็นความเจ้านายแลหม่อมราชวงษ ก็ให้ขึ้นถวายพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศวัชวินิตรก็ดี เจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์เสนาบดีก็ดี ให้กราบทูลพระกรุณา ถ้าเป็นความข้างในในพระบรมมหาราชวังก็ให้ขึ้นเจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์ ฤๅพระยาบำเรอภักดี พระยาอนุรักษราชมณเฑียรกราบทูลพระกรุณาโดยเร็ว ถ้าความซึ่งไปถึง ๑๕ วันฤๅเดือนหนึ่ง ให้พวกโจทย์ร้องถวายฎีกาอย่าเกิด ถ้าเป็นความข้างในในพระบรมราชวัง ให้เจ้าพ้องกับตัวโจทย์ขึ้นไปส่งพระยาพณเฑียรบาล นำกราบทูลในพระบรมราชวังเถิด ถ้าเป็นความพ้องหัวเมือง ให้ผู้รักษาเมืองกรมการรับฟ้องแล้ว รีบยอกส่งฟ้องกับตัวโจทย์มากรุงเทพ ๆ โดยเร็ว ตัวหม่อมเจ้าหม่อมราชวงษที่หนีออกไปก่อกวนทำความที่หัวเมืองนั้น ก็ให้ผู้รักษาเมืองกรมการจับตัวจำตรวนส่งเข้ามาด้วยทีเดียว ถ้าไม่ทำดังนี้พูดว่าเป็นความเจ้านายว่าไม่ได้จนใจอย่างก่อน จะปรับให้ใช้ความทั้งเรือนแล้วจะให้มีเบี้ยเลยตามถานานุศักดิ์ ผู้รับฟ้องรับเสียไม่รับนั้นกึ่งนาย แต่ละนายมีศักดินาท่าใร จะให้ปรับเป็นเบี้ยเลยตัวอย่างละตำลึง ขนถึงผู้รักษาเมืองนายหมื่นต้องเสียเบี้ยเลยตัวอย่างละตำลึงเช่นกัน ถ้าผู้รับฟ้องในกรุงแลถูกจุนพูดอย่างนั้นอีก ก็จะให้ใช้ความแลปรับเป็นเบี้ยเลยเหมือนกัน ถ้าหม่อมเจ้าหม่อมราชวงษจะหนีไปหัวเมืองใกล้ ๆ แขวงใกล้ ๆ แขวงฝั่งตะวันออกอยู่แห่งใกล้ ๆ ฤๅคุมสมัครพรรคพวกอยู่แห่งใกล้ ๆ ใครรู้ให้มาบอกแก่ผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ ให้ผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ ไปจัดไปตามจับตัวจำส่งลงมาโดยเร็ว ใครนำจับใครฟ้องจะพระราชทานรางวัลตั้งห้าตำลึง ตามนับตัวหม่อมเจ้าหม่อมราชวงษที่จับตัวได้มา ถ้าผู้รักษาเมืองกรมการ เกรงวาศนาเจ้านายยิกเยื่อมเยื่อนเชือนแชเสียไม่จับ ให้ผู้นำลงมาร้องถวายฎีกาโดยเร็ว จะ

◎ ประกาศไว้แก่เจ้านายต่างกรม พระองค์เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม แลหม่อมเจ้าหม่อมราชวงษฝ่ายน่าฝ่ายในทั้งปวง ถ้าผู้ใดจะไปเที่ยวในที่ต่างต่าง ไปเองให้แต่เพียงกำหนดนี้ ข้างตวันออกเพียงปากคลองบางกอกน้อยเข้ามา ฤๅทางล่างเพียงปากคลองมะขามเข้ามา ทางข้างใต้เพียงด่านเมืองสมุทปราการ แลปากยางเหียะเข้ามา ข้างตวันตกเพียงด่านเมืองสมุทสาครเข้ามา ทางคลองมหาสวัสดิ์เพียงปากคลองท่าหวดเข้ามา ทางคลองยางใหญ่เพียงปากคลองลานตากฟ้าเข้ามา ทางเหนือเพียงด่านบ้านงิ้วเข้ามา เที่ยวอยู่ในจำกัดนี้ไม่ห้าม ถ้าเป็นหม่อมเจ้าหม่อมราชวงษจะไปตั้งอยู่ที่ใด ถ้าจะไปเกินกว่ากำหนดนี้คือประสงค์การบุญจะไปทอดกะฐิน ฤๅถวายอารามสถิยในหัวเมืองต่างต่างก็ดี จะไปนมัสการพระพุทธบาท พระพุทธฉายพระประชุมเจดียพระแท่นดงรังก็ดี จะไปเยี่ยมเยียนญาติโยมมารดาแลย่าตายายญาติพี่น้อง ฤๅครูอาจารย์ซึ่งไปตั้งบ้านเรือน ฤๅไปบ่วงไข้อยู่หัวเมืองก็ดี จะไปด้วยการเลี้ยงชีวิตรหาทรัพย์ลิ่งสิ่น คือนำของไปขายแลซื้อไม้ซื้อเสาแลสินค้าอื่นอื่นมา แลทางนี้สิ่นแลปลดเปลื้องไข้สอยนี้สิ่น แลตามตัวทาษลูกนี้ที่หนีหายไปแลอื่นอื่น บันดาที่เกิดเหตุให้มีประสงค์ซึ่งจะต้องไปในหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งเป็นเมืองน้ำพระพิลำมสัตยาอันใหม่ไม่สู้ใกลนักเป็นอันมาก ต่อเจตมแลมกับนานาประเทศแล้ว ก็ให้กราบทูลถวายบังคมลา กำหนดเวลาจะไปอยู่ทั้งแต่เจตวันนี้ไป ๓ เดือนลงมาให้กราบทูลจะทรงพระมหากรุณาโปรดไม่ห้ามไว้ ถ้าไม่มีกำลังจะเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทได้ ก็ให้จดหมายให้เจ้านายผู้น้อง

ฤๅข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายในตามที่รู้จัก กราบทูลถวายจดหมาย กราบถวายบังคมลาออก ถวายตัวใครใครเมื่อใครก็ได้ ไม่ห้าม เจ้านายและข้าราชการฝ่ายน่ารับจดหมายข้ามาทูลเกล้า ๆ ถวายไม่มีช่องถวายข้างน่า ก็ให้ส่งแก่เจ้าของเอาแก่ท่านเอาแก่ทูลเกล้า ๆ ถวายข้างในออก จะโปรดสั่งเจ้าพนักงานตามบังคับบัญชาเมืองให้ทำตามรานำและช่วยธุระตามประสงค์และรังไม่ให้มีเหตุการต่าง ๆ และหนังสือเดินทางเมื่อท่านไปไปโดยสดวก และกำหนดคุ้มขับกุมในเวลาที่ควรแก่ธุระ การที่ว่ากราบทูลยากไม่มีช่องนั้นอย่าพูดเลย ให้ถวายจดหมายกราบถวายบังคมลาออก จะโปรดสั่งตรานำและหนังสือเดินทางให้ ไม่ให้ต้องเสียค่าตรานำเลย แต่ถ้าจะกราบถวายบังคมลาไปใกลนัก จนถึงหัวเมืองน้ำพระพิพัฒสัตยาชั้นนอก ใกล้เมืองลาวเมืองพม่า เมืองมอญเมืองแขก คือเมืองตาก เมืองสวรรคโลกอย เมืองอุตรดิฐ เมืองสรรคบุรี เมืองพระตบอง เมืองประจวบคีรีขันธ เมืองประจันตคีรีเขตร เมืองไทรโยคแลนั้น ๆ จะโปรดให้ไปทุกองค์ทุกนายไม่ได้ จะต้องทรงพระราชดำริหเลือกก่อน ควรจะโปรดให้ไปจึงจะโปรดเกล้า ๆ ให้ ถ้าเจ้าต่างกรมแลพระองค์เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม แต่ท่านเสนาบดีจึงจะไปราชการทิศใดใดด้วยใดใด จะต้องการหมอเจ้าลางองค์หมอราชวงษลางพวก ไปใช้สอยโดยความประสงค์ก็ประสาควรในการแลความอาดูใดใด ที่จะได้ราชการแลการของท่านนั้น คือจะให้เป็นเสมียนเขียนหนังสือแต่งหนังสือ ฤๅเป็นผู้ประกอบการกลไฟ ฤๅเป็นช่างเหลกช่างไม้ซ่อมแซมการในเรือฤๅการอื่น ๆ ประสงค์จะให้หมอเจ้าหมอราชวงษนั้นไปด้วย ก็ให้กราบทูลพระกรุณาด้วย วาฤๅจะเขียนจดหมายถวายแลให้ถวาย การทรายใต้ฝ่าลองธุลีพระบาทแล้ว ก็จะทรงชื่นชมยินดีด้วย จะได้พระราชทานเสื้อผ้าเป็นเครื่องแต่งตัว แลเงินตราเป็นทุนเสบียงอาหาร แก่หมอแจ้หมอราชวงษซึ่งจะได้ไปราชการด้วยนั้น แล้วจะได้ทรงมอบหมายไปไม่ให้มีข้อยความ แต่ซึ่งจะเป็นดังเจ้าอังจะคิ้นวิธีการความรู้พระสงฆ์มาแต่ลังกา ว่าที่กว่าพม่าทั้งแผ่นดิน ขนมอบราชบุตรชื่อฉัยยัดคะราชกุมาร ให้เป็นสิสย์พระสงฆ์ลังกาบวชเป็นสามเณร ให้ตามอาจารย์ไปเหมการในเกาะลังกา แลวิธีการต่างต่างมานั้น เหมเป็นอันพิภากษา จะให้ทรงเหมตามไปข้างนั้น เหลือพระสติปัญญาที่จะตามไปได้ เมื่อจะคิดเหนว่าพระราชอัธยาไศรยเป็นเจ้านายโบราณ อิตราเก่าไปก็ดาไม่เห็นจะคิดออก จะประกาศเป็นจดหมายมาณวันอาทิตย เดือนสาม ขึ้นค่ำ ปีกุนเบญจศก ศักราช ๑๒๒๕ เป็นวันที่ ๔ เมษายน ๒๔๐๕ ในราชกาลปัจจุบันนี้

วาด้วยไมตรีระเสนาบดี

◎ มีพระบรมราชโองการ มารพระบาทพุทธสุริสีหนาทโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ตีพิมพ์ประกาศแก่ไวยแขวงอำมาตย์กำนันพันนายบ้านราษฎรแขวงกรุงเก่าให้รู้ทั่วกันว่า ณวันเสาร์เดือนอ้ายแรมสิบสองค่ำปีเถาะสัปตศก เพลากลางคืน พระยาโบราณบุรานุรักษเจ้าจอมพระพิทักษเทพธานี หลวงยุกระบัตร หลวงมหาดไทย หลวงยันตาทุกขราษฎ หลวงเทพธรรมฝนู หลวงแพ่ง หลวงสุพรภักดีผู้ช่วย เจ้าจอกราบบังคมทูลพระกรุณา พร้อมกล่าวโทษเจ้าพระยามหาศิริธรรมต่าง ๆ จึงมีพระบรมราชโองการตรัสถามว่า ความนี้ได้กราบเรียน เจ้าพระยานิกรบดินทร เจ้าพระยาศิริสุริยวงษ ผู้เป็นอัคมหาเสนาบดีผู้ใหญ่แล้วฤๅ แลได้บอกลงมายังสภาเวนมหาดไทยฤๅไม่ พระยาโบราณบุรานุรักษกราบบังคมทูลพระกรุณาว่าไม่ได้กราบเรียน สภาเวนมหาดไทยก็ไม่ได้บอก จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมว่า พระยาโบราณบุรานุรักษ ก็เป็นแต่เพียงปลัดหัวเมืองควรจะกราบเรียน ท่านเสนาบดีผู้ใหญ่ให้ทราบก่อน ฤๅให้มหาดไทยนำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาตามตำแหน่ง จึงจะชอบ ถ้าเหนว่าจะกราบเรียนท่านเสนาบดี เกรงว่าความจะไม่ตลอดไปได้ถึงไหน ก็ควรจะทำเรื่องราวทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเหมือนถวายฎีกา ตัวจะถวายฤๅจะให้ผู้ใดที่มีตำแหน่งนำช่วยถวายก็ได้ พระยาโบราณบุรานุรักษ เข้ามากราบบังคมทูลพระกรุณาพร้อมกล่าวโทษ เจ้าพระยามหาศิริธรรม ในท่ามกลางข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยหาควรไม่ จึงตำรัสสั่งให้องพระราชอาญาจำพระยาโบราณบุรานุรักษ กับครมการที่เข้าชื่อด้วย ซึ่งกรมการต้องรับพระราชอาญาจำนั้น จะได้ต้องเพราะที่เรื่องหาได้ไม่ ต้องด้วยไม่เคารพย่านกรงก็ยกท่านเสนาบดีออก แต่เรื่อง

ข้อคลิของราษฎรนั้น โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เข้าพระยาพิกรยคันทรมหันทรมหาราชกัลยาณมิตรที่สมุหพยก พระยาจ่าแสนยบดีเจ้ากรมมะหาดไทยฝ่ายพลำพัง พระสุรินทภักดีเจ้ากรมพระคำรวจสมมะจัย ขึ้นมาชำระให้หมดเที่ยรจริงเที่ยงแท้โดยยุติธรรม แล้วจะได้รัดแรงการงานบ้านเมืองให้เรียบร้อยราบคายเปนปรกติ เพราะทรงพระมหากรุณาจะมิให้ราษฎรได้ความเดือดร้อนให้ยู่เย็นเปนศุข อย่าให้ราษฎรทั้งปวงตกใจคิดกลัวไปต่าง ๆ เลย ประกาศมา ณวันอาทิตย์ เดือนอ้าย แรมสิบสามค่ำ ปีเถาะสัปตศก ๗๔

บอกเมืองสมุทปราการ

๏ ณวันศุกร เดือนสาม แรมสิบสามค่ำ ปีระกาสัปตศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัดยุบันนี้ ขุนอักษรสมบัติเสมียนตราการมหาดำ ส่งบอกเมืองสมุทปราการมาสองฉบับ ๆ หนึ่งมีความว่ากำปั่นบรรทุกข้าวโพด กับคันเยอรมันชื่อเปตนชน แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ไม่มีสินค้า ขึ้นคันคำสำรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหนกลาสี ๑๒ คน มาสิบแปดวันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธเดือนสามขึ้นห้าค่ำ ปีระกาสัปตศก ๗๔

๏ กำปั่นบรรทุกข้าวยันหลี จีนแม้นายเรือแจ้งความว่า หลวงพิสาลผลพานิช แต่งไปค้าเมืองสาหลาปา กลับมามีน้ำมันฝรั่ง ๔๗๖ หีบ มีหลอกฝาก ๔ มัด มีสาคู ๔๐ หีบ มีน้ำหอม ๓๐ ขวด มีสินค้าต่าง ๆ ขึ้นคันคำสำรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหน กลาสี จีนนายเรือจีนลูกเรือ ๑๙ คน มา ๔๓ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันศุกร เดือนสามขึ้นเจ็ดค่ำ ปีระกาสัปตศก ๗๔

๏ เรือกลไฟชื่อกรมท่า กับคันอังกฤษชื่อแหมแฟนเดน แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างแอยคุลหุนชน ณกรุงเทพ ฯ มีเงินเหรียน ๙ หีบ มีเล่าขาวันิล ๒๕ หีบ มีเล่าไวน์ ๑๙ หีบ มีเล่นเบีย ๗๕ หีบ มีสินค้าต่าง ๆ ๙๑๗ หีบ ไม่มีขึ้นคันคำสำรับเรือ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหนอินเยอร์เนียกลาสี ๕๐ โดยสาน ๕ รวม ๕๕ คน มา ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันศุกร เดือนสาม ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีระกาสัปตศก ๗๔

๏ เรือกลไฟชื่อยันยองสง กับคันอังกฤษชื่อวิเลียมแกรด แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างจินยันหวงลวง ณกรุงเทพ ฯ มีเล่นเบีย ๒๐ ถัง มีเส้นชัก ๑๕ ห่อ มีสินค้าต่าง ๆ ๔๐๙ ที่ มีขึ้นลำรับเรือ ๑ บอกไม่มีขึ้นคำ คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน คันหน อินเยอเนียกลาสี ๕๔ โดยสาน ๔ รวม ๕๘ คน มา ๕ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร์ เดือนสาม แรมสองค่ำ ปีระกาสัปตศก ๗๔

๏ อีกฉบับหนึ่งมีความว่า กำปั่นบรรทุกสำหนึ่งชื่อกอยมปรินเสสวน กับคันดัตกันชื่อแหนแรน แจ้งความว่ามาแต่เมืองไพเฮา ขึ้นห้างแรนนิยวิลเลอ ณกรุงเทพ ฯ มีขึ้นสำรับเรือยอกหนึ่ง สินค้าคนค้าไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคันคันหนกลาสี ๑๒ คน มา ๑๖ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคาร เดือนสาม แรมสามค่ำ ปีระกาสัปตศก ๗๔

๏ กำปั่นบรรทุกข้าวเตี่ยนผา กับคันอังกฤษชื่อกลาด แจ้งความว่ามาแต่เมืองฮ่องกง ขึ้นห้างอินเชยเรดลิกแอน กัมปนีณกรุงเทพ ฯ ขึ้นคันคำสำรับเรือไม่มีสินค้าไม่มี คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับคัน คันหน กลาสี ๒๖ คน มา ๑๔ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวัน ๓ เดือน ๓ แรม ๓ ค่ำ ปีระกาสัปตศก ๗๔

๏ เรือกลไฟชื่อคนผุย กับคันอังกฤษชื่อเกลนชี แจ้งความว่ามาแต่เมืองฮ่องกง ขึ้นห้างอินเชยเรดลิกแอน กัมปนีณกรุงเทพ ฯ มีทองคำใบ ๑ หีบ มีเล่นเบีย ๑๕ หีบ มีเล่าไวน์ ๑๐ หีบ มีสินค้าต่าง ๆ ๔๖๗ หีบ ขึ้นคันคำสำรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในเรือ กับคันคันหนอินเยอเนียกลาสี ๒๗ จีนโดยสาน ๑๗ รวม ๔๖ คน มา ๗ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธ เดือนสาม แรมสี่ค่ำ ปีระกาสัปตศก ๗๔

๏ เรือกลไฟชื่อยันแนง กับคันอังกฤษชื่อราดแหดเคล แจ้งความว่ามาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างจินยันหวงลวง ณกรุงเทพ ฯ มีเล่นเบีย ๑๐๐ หีบ มีสินค้าต่าง ๆ ๑๔๙๔ ขึ้นคันคำสำรับเรือไม่มี คนซึ่งมาในเรือ กับคัน คันหน กลาสี ๔๗ โดยสาน ๒ รวม ๕๑ คน มา ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัสบดี เดือนสาม แรมห้าค่ำ ปีระกาสัปตศก ๗๔

๏ กำปั่นบรรทุกข้าวกิดเจ็ง จีนบุญทองเล่านายเรือ แจ้งความว่า พระยาโชฎึกราชเศรษฐี แต่งไปค้าเมืองฮ่องกง กลับมามี

กระเทียมกลอง ๔๘๐๐ ไห มีชามพล ๑๐๐๐ ซอง มีสินค้าต่าง ๆ มีปืนสำรับเรือ ๔ บอกมีกินคำ ๔ ถัง คนซึ่งมาในลำเรือกับคันคันหน้า ๒๑ จีนนายเรือจีนลูกเรือ ๑๘ รวม ๓๙ โดยสาม ๔ รวม ๔๓ คน มา ๑๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพฤหัศบดี เดือนสาม แรมห้าค่ำ ปีระกาศก ฯะ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๏ หนังสือราชกิจรานุเบกษานี้ ตีพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มิได้ขาด ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งขนถึง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าพ้นไปส่งถึงบ้านปีหนึ่ง ค่าข้างกึ่งตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ฯะ

๏ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ตีไว้ใช้ในราชการ จนภอพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพระเจ้าหนหว่า ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤๅไม่ได้แจก จะต้องการทรายบ้าง ก็จะไม่มีที่หาใช้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใด ซึ่งอยากจะทรายราชการให้เลยกบ้าง ข้าพเจ้าได้จักสมุดนั้นไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกยืด ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

๏ พระราชบัญญัติเคาน์ซิล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง

๏ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท

๏ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท

๏ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรุยซิล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเยบรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท

๏ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเบื้องอายุ ลูกาษลูกไทย ราคาเล่มละ สองสลึง ฯะ

๏ พระราชบัญญัติค่านา ราคา เล่มละ สองสลึง

๏ พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวง ซึ่งจะทำสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ฯะ

๏ พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งจะออกไปชำระความหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง ฯะ

หนังสือสอนเลก

ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงสารประเสริฐคิดขึ้นใหม่

๏ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๏ วาหนิติกิกร ราคา เล่มละบาท

๏ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท

๏ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง ถ้าสี่เล่มนี้รวมเยบเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท

๏ นิติสารสายกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท

๏ นิติสารสายกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๏ กลสังคีรีแลยันตรราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท

๏ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท

๏ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท

๏ บีสาขปกรณา มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท

๏ ปักษีปกรณำ แลนารายน์สิบปาง ราคา เล่มละบาท ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพหลวง ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ฯะ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๓๙๒ วันอาทิตย เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๔๕

ประกาศสงกรานปีกุนสัปตศก

๑ มีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศแก่ชนทั้งปวง ยังคาที่นับถือพระพุทธสาศนา แลธรรมเนียมนี้เคยนับวันคืนผ่านใช้ในสยาม ให้ทราบทั่วกันว่า ในปีกุนสัปตศกนี้ วันจันทร เดือนจิตรคือเดือน ๕ ขึ้นจตุตถ์ปนวันมหาสงกรานต์ พระอาทิตยอุจราศีเมส ในเวลาเช้า ๓ โมงกับ ๑๒ นาที วันอังคารเดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำปนวันเนา วันพุธเดือน ๕ ขึ้น ๑๐ ค่ำปนวันเถลิงศก จุลศักราชใหม่เปน ๑๒๓๗ ในเวลาเที่ยงแล้วกับ ๔๗ นาที ๓๖ วินาที ในวันนี้การกำหนดวันและเดือนนักษัตรฤกษสงกรานต์เปน ๓ วันตามอย่างเคยถือ ๆ มีโดยมาก มีผู้สงกรานต์นำมถวายอย่างไร ทรงสาหะและไรภักษาหารอะไร สิ่งอะไรจะว่ามาก็ไม่ต้องการ ใครจะใคร่ทรายก็จงมาตรูปเจียนผึ้งแขวนไว้ ในพระบรมมหาราชวังเทอญ ๆ

๑ ลักษณะกรหมายวันคืนเดือนปีใช้ทั่วนี้ คือแต่วันอังคารเดือนจิตรคือเดือน ๕ ขึ้นค่ำหนึ่งไปจนถึง วันอังคารเดือนจิตร คือเดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ จดหมายลงชื่อปีในที่ทั้งปวง ให้ว่าปีกุนยังเปนฉศกอยู่ ถ้าจดจุลศักราชด้วยให้คงเปน ๑๒๓๖ อยู่ คือแต่วันพุธเดือนจิตรคือเดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ ซึ่งเปนวันเถลิงศกไปจนถึงวันศุกร เดือนสกุณคือเดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ ซึ่งเปนวันตรุศสุดปีนั้น ให้ใช้ว่าปีกุนสัปตศก ลงจุลศักราชเปน ๑๒๓๗ แล้วเกลศ ๗ ตามปีแผ่นดินซึ่งเขียนไว้บนศก นั้น เปลี่ยนเปนเลข ๗ ไปกว่าจะเปลี่ยนศกใหม่เกิด ในปีกุนสัปตศกนี้ วันพฤหัศบดีเดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำวันหนึ่ง วันจันทรเดือน ๑๐ แรม ๑๓ ค่ำวันหนึ่ง เปนวันประชุมถือน้ำพระพิพัฒสัตยา วันศุกรเดือนสกุณคือเดือน ๔ แรมค่ำหนึ่ง พระอาทิตยโคจรถึงกึ่งกลางทาง ที่จะโคจรแต่ใต้ขึ้นไปเหนือชื่อสามัญสงกรานต์ ขนานนามถึงสันนิบาตพระกุ ระยะนี้ ๗๓ วัน วันจันทรเดือนพิสาขคือเดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำ เปนวันจะโกนจุกพระราชพิธีบรมพระบังคลี ให้ราษฎรลงมือทำนา ภายหลังวันนี้งดห้ามมิให้ทำนาก่อน คือตั้งแต่วันพุธเดือน ๖ ขึ้นค่ำหนึ่งไป ฤาในวันเดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำนี้ตลอดพระราชอาณาเขตร วันวิสาขบูชา ตามนิยมยังยืนในพระพุทธศักราชว่าเปนวันประสูตร แลโกศัลสัมฤทธิเปนวันปรินิพาน ของสมเดจพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ ยังคงทำในวันพฤหัศบดีเดือน ๖ แรมค่ำหนึ่ง ในปีกุนสัปตศกนี้เปนปกติมาส คือ ๑๒ เดือน กลียุคปี วันจันทรเดือน ๗ แรม ๓ ค่ำ พระอาทิตยโคจรถึงที่สุดทางเหนือจะกลับลงเปนใต้ ชื่ออายันสงกรานต์เหนือ เข้าถึงตันวัคสันตะตุระยะนี้ ๙๔ วัน วันอาทิตยเดือนอาสาฬคือเดือน ๘ แรมค่ำหนึ่ง เปนวันเข้าถึงปุริมพรรษา วันอังคารเดือนสาวนะคือเดือน ๙ แรมค่ำหนึ่ง เปนวันเข้าถึงปัจฉิม

พรรษา แลวันเฉลิมพระชนมพรรษา ในปีกุนสัปตศกนี้ คงทำในวันอังคารเดือนภัทรบท คือเดือน ๑๐ แรม ๗ ค่ำ เวลาเช้า ๕ โมงกับ ๓๖ นาที ๓๖ วินาที วันพฤหัศบดีเดือนภัทรบท คือเดือน ๑๐ แรม ๙ ค่ำ พระอาทิตยโคจรแต่เหนือมาถึงกึ่งกลางทาง ที่จะย่ำลงเปนใต้ชื่อว่าสามัญสงกรานต์ ขาออกลงไปใต้เข้าถึงสายทระดู ระยะนี้ ๙๙ วัน วันพฤหัศบดีเดือนอัศยุช คือเดือน ๑๐ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เปนวันมหาปวารณา วันพุธเดือน ๑๒ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เปนวันพระราชพิธีจองเปรียงยกโคม วันอาทิตยเดือนอ้ายขึ้นค่ำหนึ่ง เปนวันลอยโคม ให้พระยมวงษาพุวงษเสข้าทูลอองธุลีพระยาท แลราษฎรบันดาซึ่งจะได้ยกโคมลอยโคม จงได้รู้แล้วทำตามกำหนดนี้ วันเสาร์เดือนกฤติกา คือเดือน ๑๒ แรมค่ำหนึ่งเปนวันขึ้นพ่อพราหมณ์ จะได้ทำพระราชพิธีกฤติกายานหอพระเทวสถาน วันอังคารเดือนกฤติกา คือเดือน ๑๒ แรม ๑๑ ค่ำ จะได้ทำราชมัครมงคล มีการสมโภชพระมหาเสวตรฉัตร ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท วันพุธเดือน ๑๒ แรม ๑๒ ค่ำ ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ วันพฤหัศบดีเดือน ๑๒ แรม ๑๓ ค่ำ ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย วันพุธเดือนมฤคศิร คือเดือนอ้ายแรม ๑๐ ค่ำพระอาทิตยโคจรสุดทางใต้ระกลับขึ้นเปนเหนือเปนอายันสงกรานต์ใต้เข้าถึงสิริวระดู ระยะนี้ ๙๙ วัน วันเสาร์เดือนยี่ขึ้น ๖ ค่ำ พระอาทิตยเปนควงโคที่สุด เพราะตกนิกษเปนมฤคสิรฤกษสุดสงกรานต์ได้เปนยี่ใหม่อย่างยุโรป ชาวต่างประเทศรู้กันมาก ถ้าจะทำมาหมูชาตามนิยม ในธรรมกถาว่าเปนที่ชุมนุมพระสาวก ๑๒๕๐ องค์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ในที่ประชุมนั้นในปีนี้ตกในวันพฤหัศบดี เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แลพ่อพราหมณ์จะได้ทำพิธีสิริวาราตรี ในหอพระเทวสถาน ณวันพุธเดือน ๓ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แลพระราชพิธีจตุรทวัตวสนานสองครั้ง คงทำในวันขึ้น ๓ ค่ำ ๔ ค่ำ เดือน ๕ แลขึ้น ๔ ค่ำ ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ แลพระราชพิธีสารทคงทำในวันแรม ๑๓ ค่ำ แรม ๑๔ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ สามวาตรีให้การเปนเสงในวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือน ๑๑ แลพระราชพิธีตรียัมปวายเริ่มแต่ณวัน อาทิตยเดือนยี่ขึ้นเจดค่ำ ไปจนแรมค่ำหนึ่ง เดือนยี่ ๑๐ วาตรี แลพระราชพิธีตรีปวาย เริ่มแต่ณวันอังคาร เดือนยี่แรมค่ำหนึ่งไป การเปนเสรจก่อนวันแรม ๕ ค่ำเดือนยี่ ๕ วาตรี วันอังคาร เดือนสะคุณ คือเดือน ๔ แรม ๒ ค่ำ พระอาทิตยโคจรถึงกลางทาง ที่จะโอนแต่ใต้ข้ามไปเหนือ แลพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท คงทำตั้งแต่วันจันทรแรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ ไป สิ้นวาตรี ๕ วัน การเปนเสรจในวันศุกรแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ตามเคยเหมือนอย่างทุกปี ไม่ยักย้ายอะไร ในปีกุนสัปตศกนี้ วันพุธเปนวันอุโบสถ วันอังคารเปนอธิยัติเล เปนอุบาสน์ด้วย วันพฤหัศบดีเปนวันโลกวินาศ ฯ

๏ อนึ่งวันอุโบสถ เปนที่รักษาอุโบสถศีลแลวันมหาธรรมสวนะ ซึ่งยักย้ายกันกับวันพระตามเคย รู้ทั่วกันในชาวสยามประเทศทั้งปวงนั้น ในปีกุนสัปตศกนี้ยักย้ายกันอยู่ ๒๒ วัน คือวันพุธขึ้นค่ำหนึ่ง วันพฤหัศบดีขึ้น ๔ ค่ำในเดือน ๖ ฯ วันเสาร์ขึ้นค่ำหนึ่ง วันอาทิตยขึ้น ๔ ค่ำ วันอาทิตยแรมค่ำหนึ่ง วันจันทรแรม ๔ ค่ำในเดือนแปด ฯ วันอังคารขึ้นค่ำหนึ่ง วันพุธขึ้น ๔ ค่ำ วันพุธแรมค่ำหนึ่ง วันพฤหัศบดีแรม ๔ ค่ำในเดือน ๑๐ ฯ วันศุกรขึ้นค่ำหนึ่ง วันเสาร์ขึ้น ๔ ค่ำ วันเสาร์แรมค่ำหนึ่ง วันอาทิตยแรม ๔ ค่ำในเดือนสิบสอง ฯ วันจันทรขึ้นค่ำหนึ่ง วันอังคารขึ้น ๔ ค่ำ วันอังคารแรมค่ำหนึ่ง วันพุธแรม ๔ ค่ำในเดือนยี่ ฯ วันพฤหัศบดีขึ้นค่ำหนึ่งวันศุกรขึ้น ๔ ค่ำ วันศุกรแรมค่ำหนึ่ง วันเสาร์ แรม ๔ ค่ำในเดือนสี่ ฯ รวม ๒๒ วันเท่านี้ นอกจาก ๒๒ วันที่ว่ามานี้แล้ว ก็คงต้องกันในวันพระตามเคยทุก ๆ เดือนตลอดปีแล ฯ

๏ วันเวลาพระอาทิตยเปลี่ยนขึ้นราสีใหม่ ซึ่งเรียกว่าสงกรานต์เดือน ในปีกุนสัปตศกนี้นี้ พระอาทิตยยกขึ้นราสีเมศตั้งแต่ณวันจันทรเดือน ๕ ขึ้น ๗ ค่ำ เวลาเช้า ๓ โมงกับ ๑๒ นาที อยู่ ๓๒ วัน ถึงวันพฤหัศบดีเดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ เวลาเช้าโมงหนึ่งกับ ๑๒ นาที ในจิตรมาศคือเดือน ๕ นั้น ขึ้น ๖ ค่ำ แรม ๖ ค่ำ เปนวันดิถีมหาสูญ แล้วยกไปราสีพฤสภอยู่ ๓๑ วัน ถึงณวันอาทิตยเดือน ๗ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เวลาบ่าย ๔ โมงกับ ๔๘ นาที ในวิสาขมาศคือเดือน ๖ นั้น ขึ้น ๔ ค่ำ แรม ๔ ค่ำ เปนวันดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราสีเมถุน ๓๒ วัน ถึงวันพฤหัศบดีเดือน ๘ ขึ้น ๑๓ ค่ำ

เวลาย่ำสองโมงกับ ๒๔ นาที ในเชฐมาศคือเดือน ๗ นั้น ขึ้น ๙ ค่ำ, แรม ๙ ค่ำ เปนวันดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ รษีกรกฎ ๑๑ วัน ขนวันอาทิตยเดือน ๘ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เวลาสองทุ่มกับ ๒๔ นาที ในอาสาฬมาศคือเดือน ๘ นั้น ขึ้น ๖ ค่ำ แรม ๖ ค่ำ เปนวันดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราษีสิงห์ ๓๓ วัน ขนวันพุธเดือน ๑๐ แรมค่ำหนึ่งเวลา ๔ ทุ่ม ในสาวนะมาศคือเดือน ๙ นั้น ขึ้น ๑๐ ค่ำ แรม ๑๐ ค่ำ เปนวันดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราษีกันย์ ๓๑ วัน ขนวันเสาร์เดือน ๑๐ แรม๒ ค่ำเวลาย่ำ ๔ โมงกับ ๒๔ นาที ในภัทรบทมาศคือเดือน ๑๐ นั้น ขึ้น ๘ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ เปนวันดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราษีตุรย์ ๓๐ วัน ขนวันจันทรเดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำ เวลาย่ำโมงหนึ่งกับ ๓๖ นาที ในอัศยุชมาศคือเดือน ๑๑ นั้น ขึ้น ๑๒ ค่ำ แรม ๑๒ ค่ำ เปนวันดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราสีพฤศ ๒๙ วัน ขนวันอังคารเดือนอ้ายแรม ๒ ค่ำเวลา๒ ทุ่มกับ ๔๘ นาที ในกฤติกมาศคือเดือน ๑๒ นั้น ขึ้น ๑๐ ค่ำ แรม ๑๐ ค่ำ เปนวันดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราษีธนู ๓๐ วัน ขนวันพฤหัสบดี เดือนอ้ายแรม ๓ ค่ำเวลา ๑๐ ทุ่ม ในมฤคสิรมาศคือเดือนอ้ายนั้น ขึ้น ๒ ค่ำ แรม ๒ ค่ำ เปนวันดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราษีมังกร ๒๙ วัน ขนวันศุกรเดือน ๓ แรม ๒ ค่ำ เวลาย่ำโมงหนึ่งกับ ๑๒ นาที ในยุศยมาศคือเดือนยี่นั้น ขึ้น ๑๒ ค่ำ แรม ๑๒ ค่ำ เปนวันดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราษีกุมภ์ ๓๐ วัน ขนวันอาทิตยเดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ เวลาย่ำ๒ โมง ในมาฆมาศคือเดือน ๓ นั้น ขึ้น ๔ ค่ำ แรม ๔ ค่ำ เปนวันดิถีมหาสูญ แล้วยกไปอยู่ราษีมีน ๓๐ วัน ขนวันอังคารเดือน ๕ แรม ๓ ค่ำ ยังรวดยังเปนสัปดศกอยู่ ในผคุณมาศคือเดือน ๔ นั้น ขึ้น๒ ค่ำ แรม๒ ค่ำ เปนวันดิถีมหาสูญ ระ

● ในจิตรมาศคือเดือน ๕ ขึ้นค่ำหนึ่ง วันอังคาร บัดนี้มีปนเศษ ระมีสุริยุปราคาเปนสัตตราฬเวลาใกล้เที่ยง ระ

● เมื่อวันคืนเดือนปีล่วงไป ๆ ดังนี้ อายุของมนุษย์ทั้งปวงในโลกยครั้งนี้ประมาณแปดสิบแลต่ำลงมากว่านั้น ก็หมดไปสิ้นไปโดยลำดับเวลาที่ระถึงแก่ความตายเข้าไปทุกวัน ๆ สิ้นเข้าไปทุกเวลา ความตายไม่เลือกฝ่าว่าผู้ใดเปนคนจนคนมั่งคั่งแลไพร่ ชาวบ้านชาววัดไม่ล่วงพ้นจากความตายได้เลย ทั้งแลสัตวทั้งปวงมนุษย์ทั้งปวงย่อมรักชีวิตรหมดด้วยกัน กลัวตายไม่อยากตายเปนธรรมดา ถึงกระนั้นก็ไม่ล่วงความตายไปได้ ตามปรารถนา ชีวิตรของมนุษย์ทั้งปวงของสัตวทั้งปวงน้อยนักน้อยหนามีแต่หมดไปสิ้นไป เหมือนหนึ่งน้ำในแม่น้ำน้อยในคราวฤดูแล้งมีแต่แห้งไปหมดไปโดยเดียว ก็อายุของมนุษย์ทั้งหลายสัตวทั้งหลายน้อยนัก ควรที่ผู้เปนคนมีปัญญาจะถึงเบื่อหน่ายเกลียดชัง แล้วรีบเร่งประพฤติการที่ชอบที่เปนที่ตั้งศุขประโยชน์แก่กัน ให้มากโดยเปนการรวดเร็วด่วน เหมือนคนที่สิ้นสะเพลิงไหม้รีบร้อนหาน้ำมาดับเพลิงในสิ่งสะถานั้น การประพฤติชอบที่เปนคุณเปนประโยชน์แก่กัน ซึ่งสำแดงเปนที่พึ่งพำนักของสัตวทั้งปวง ที่นักปราชญ์เปนอันมากเหนว่าชอบดี พร้อมกันนั้นคือความนมัสการคุณานุคุณของพระรัตนไตรเปนที่ตั้งแห่งความศุขให้แก่กัน ทั้งในหมู่มนุษย์และหมู่สัตวแลดังคณไว้ ให้ตรัสพร้อมด้วยความดีความชอบ ๑๐ อย่าง คือไม่ฆ่าสัตวเปนให้ตาย ไม่ลักฉ้อทรัพยของผู้อื่น ไม่ประพฤติผิดในที่ไม่ควรล่วงเกินผู้อื่นสัตว ไม่กล่าวมะหุสาวาทให้ผู้อื่นหลง ไม่พูดยุยงส่อเสียดให้ผู้อื่นแตกร้าวกัน ไม่พูดคำหยาบคายร้ายแรงให้ผู้อื่นไม่พอใจ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่มุ่งหมายอยากได้ทรัพยของผู้อื่นด้วยความโลภ ไม่มีจิตคิดเบียดเบียนให้ผู้อื่นตาย ย่อมตรึกตรองด้วยปัญญาที่ชอบที่ไม่ถือมั่นตามความเหนผิดทางที่ชั่ว การประพฤติระบบที่ ๑๐ อย่างดังว่ามานี้ เปนความดีความชอบ มีคำโฆษณาไว้ในสาสนา ระผู้ใดกระทำ ไม่ได้ประพฤติ ก็ควรที่จะเข้าอยู่ในนรกอันร้อนกล้า ระผู้ใดประพฤติได้ตามคำสั่งสอนนี้ ไม่ต้องไปสู่นรกอันร้อนกล้า แลการฆ่าสัตวนั้น ว่าตามพระบัญญัติในพระบรมธรรมสาสนานั้นอย่างอุกฤษ ให้ถือโทษหนักโดยเสมอกันทั้งมนุษย์แลสัตวดิรัจฉาน แลห้ามมิให้ฆ่าสัตวนั้นเด็ดขาดเปนปรมัตถ์ ห้ามมิให้ผู้ใดฆ่าสัตวแม้นสัตวเล็กให้ลำบาก ผู้ใดสมาทานสัตยาธิษฐานบางจำพวกจึงเว้นกันได้ในที่บางแห่งว่าเปนบาย เพราะถือว่าคนไม่ว่ากสิกรรมนาแลผู้คนมีชีวิตรรู้เปนรู้ตายเหมือนกัน บางพวกถือว่า ฆ่ามนุษย์มีชาติเสมอกับคนรู้จักศุขรู้จักทุกขเหล่าเดียวจึ่งเปนบาย ฆ่าสัตวอื่นนอกนั้นไปไม่บาย อัธยาศัยของชาวอินเดียนั้นแข็งกันแก่แข่

กันอยู่ดังนี้ นักปราชญ์มีปัญญาเปนอันมาก ใคร่ครวญเทียบเคียงดูเหนว่าสัตว์มีชีวิตรแล้วใครฆ่าก็เปนยาปลิน แต่ว่าสัตวมีคุณมากยายมาคุณน้อยยายน้อย ต้องฆ่าด้วยการขวนขวายรักษาเตรียมการมากก็ยายมาก น้อยก็ยายน้อยโดยสมควรในการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของหวงแหนไม่ยอมให้นั้น เมื่อว่าตามบัญญัติในพระพุทธสาศนา ก็ปรับโทษหนักโทษเบา ตามสิ่งของของมนุษ ที่มีราคามากน้อยตามควร แต่สัตวในของสัตวชาติอื่นจากมนุษย์ไม่ว่าไว้ แต่เมื่อว่าด้วยการที่ควรประพฤติทั่วไปในโลกยแล้ว ผู้มีปัญญาใคร่ครวญดูก็เหนว่าของที่มีเจ้าของหวงแหนแจ้งชะมากชะน้อยก็ดี จักลงเปนยายสิ้น เพราะเจ้าของขาไม่ยอมให้ เพราะฉนั้นการที่เว้นจากถือเอาของที่เจ้าของหวงแหนเปนทางแห่งความดี ความงามในโลกย์แท้ ผู้มีปัญญาเหนพร้อมกันว่าเปนกุศล ก็การประพฤติผิดในที่ก็ไม่ควรล่วงเล่า เมื่อพิเคราะหดูเข้าแล้วไม่อยากชะให้หญิงผู้เปนเมียไปรักใคร่ปะปนกับชายอื่น หญิงผู้ภรรยาเล่าถอยใจชะให้ผัวร่วมรักอยู่แต่กับตน บิดามารดาญาติพี่น้องฝ่ายหญิง ก็ไม่อยากชะให้หญิงผู้บุตรแลที่เปนญาติพี่น้องไปคบหากับชายอื่นนอกจากชายผู้เจ้าของ ฤๅในการกำหนดตามที่ตั้งไว้ในบางประเทศ เมื่อชายมาประพฤติตั้งตัวอยู่ตามประสงค์ที่ตั้งว่ามานั้น ก็เปนอันผูกพันธ์รักษาจริตมิให้เมียบิดามารดาญาติพี่น้องไว้ ไม่ให้กำเริบร้าวรานเกิดทะเลาะวิวาทได้พรักพร้อมเปนสุขในการงานนั้น ๆ เมื่อมาละเมิดจากที่ว่ามานั้น ก็เปนเหตุให้กำเริบจิตรร้าวรานเกิดทะเลาะวิวาทวุ่นวายไม่พรักพร้อมในกิจการ จึงเหนว่าการประพฤติผิดในที่ไม่ควรล่วงเปนยายการงดเว้นจากประพฤติผิด ดังว่ามานี้พึงเลี่ยงได้เปนความดีความชอบในโลกย์ การเรราคำนวณเล่าเมื่อว่าตามบัญญัติในพระพุทธสาศนาก็ปรับโทษหนักโทษเบา ตามความล่วงการผิดพุทธบัญญัติ ถึงนักปราชก็เหนต้องกันว่าเปนยายแท้ เพราะพ้อลวงให้ผู้ฟังทรายความผิดไป สำคัญผิดไปแต่ความจริง พูดคำส่อเสียดพูดคำหยายคายพูดคำเพ้อเจ้อ ทั้ง ๓ นี้เพราะมีโทษทำผู้พร้อมเพรียงให้แตกร้าวให้ผู้ฟังเกิดความเจ็บช้ำใจด้วยเรื่องที่ไม่เกิดประโยชน์ ทำให้ผู้ฟังเสียสมาธงานเสียประโยชน์ที่จะได้ทำ นักปราชจึงเหนพร้อมกันว่าเปนยายความใจกยากได้ร้องผู้อื่นฉัน คิดจะเอามาเปนของตนเสียถ่ายเดียวไม่คิดจะแลกเปลี่ยนหาแลแลกเปลี่ยน ต่างควรความประทุษร้ายผูกใจเจ็บซึ่งกันและกันนั้น ๆ มนุษย์นั้น ๆ ซึ่งคนไม่ชอบใจคิดจะให้ขาดสูญ จะไม่ให้มีอยู่ได้ แลความเหนผิดจากต้นเหตุของบุญของบาป เหนล่วงผิดว่าเปนชอบเหนล่วงชอบว่าเปนผิดความเหนว่าทางความดีทั้ง ๔ ไม่เปนความดี ทางความชั่วทั้ง ๔ ไม่เปนความผิด จึงให้เกิดความอยากได้แลความประทุษร้ายแรงกล้า จนล่วงฆ่าสัตวลักทรัพย์ประพฤติผิดในที่ไม่ควร ล่วงพูดเทรล่อเสียดหยายคายเพ้อเจ้อมากยูด จนเสียสุขสูญจากทางชอบทางผิดทุกประการ เพราะฉนั้น นักปราชผู้มีปัญญาได้ตรากความชอบความผิดดังว่ามานี้ ว่าเปนเหตุแห่งทางที่ไปที่ไปชั่วแล้ว จงประพฤติตนให้ตั้งอยู่ในความดีความชอบ ละเว้นความผิดความชอบอันเปนทางจะให้ถึงที่ชั่วพลิ้นให้ห่างไกล ด้วยความไม่เฉลิมเล่อในที่ทุกแห่งในการที่จะถึงทำทุกประการนั้นเทอญ ๚ะ

อนึ่งการแสวงหาเลี้ยชีพสาศนา ซึ่งจะเปนที่พึ่งของคนในชาติผิชาตินำ ก็เปนกองที่สมควรเปนที่ยิ่งแล้วควรที่ท่านทั้งปวงทุก ๆ คน จะตริตรองใคร่ครวญด้วยปัญญาของตนเอง เมื่อเหนคุณประจักษ์ว่าสาศนาใดในหมู่โลกพวกใดจะเปนที่พึ่งได้ควรแก่ปัญญาแล้ว ก็จงถือแลประฏิบัติตามสาศนานั้นโดยน้ำใจของตนเอง อย่าถือด้วยการตั้งการนาฬาแลการเล่าฦๅแล่วว่าธรรมเนียมเคยถือสืบ ๆ มา ฤๅอ้างการที่ไม่เหนประจักษมาว่ามาชู่ให้กลัวให้ตื่นใจ ก็อย่ามีความคิดสงสัยด้วยเหตุต่าง ๆ แล้วถือตามคำตาม เมื่อใครพิจารณาเหนว่าสมควรแล้ว จงประกอบความเลื่อมใสให้มาก จงประฏิบัติตาม ก็จะมีความเจริญแก่คนทุกคน ๆ นั้นแล ๚ะ

ริไปรัตรายงานศาลรับสั่ง

ชำระความ ศาลต่างประเทศ

๑ จ้าพระพุทธเจ้า พระยาเจริญราชไมตรี พระอินทรเดช พระสุริยภักดี หมื่นราชามาตย ขอพระราชทานน้อมเกล้า ๆ ถวายคำนับบังคมทูลพระกรุณา ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท

ด้วยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้า
ยกเอาความมาชี้แจงที่ศาลต่างประเทศ ได้จัดตั้งแต่ ณวัน
พฤหัศบดี เดือนอ้าย แรมค่ำหนึ่ง ปีจอฉศก
ศาลพระอินทรเดช ได้ถ้ากับ จุนอาญาศรี พิจารณาความเก่า
นายผึ่งกับนายหลวงคุมชนทราญายโรหย์ อ้นแดงยื่นคำร้อง
หาว่าเป็นประกันภาย ๆ หนี้ตัดสินให้นายประกันเสียตันเงิน
ชั่ง เศกสลึง ค่าตัวทาษให้โรหย แล้วกัน ๑
นายจำหนาย พระยาราชโกษาโรหย นายนกจำเลยหาว่าเป็น
ประกันภาย โรหยตำทานบลไม่นำกาะ จำเลยไม่ว่าความต่อไป
แล้วกัน ๑ รวม ๒ จุนศรีอาญาราช พิจารณาความเก่า
อ้นแดงยื้นโรหย จีนจิ๋วแดจำเลย หาว่าจำเลยตบตีโจรพาณาสม
โรหยตัดสินให้ปรับจำเลย เป็นเงิน สิบสองตำลึงกึ่ง เป็น
สินไหมสิไนยกึ่ง แล้วกัน ๑ รวม ๓ ศาลพระสุริยภักดี
ได้ถ้ากับ จุนเสพสุภาพิจารณาความเก่า นายเอี่ยมโรหย นาย
แจ้งยื่นแวน จำเลย หาว่านายแจ้งเอายื่นแวนมาขายไว้แก่เรือย
เทียบจำเลยยอมาบาล ว่าไม่ได้เอายื่นแวนมาขายไว้ โรหย
ยอมให้นายแจ้งมาบาล แล้วกัน ๑ นายแจ้งโรหย นายจัน
นายแสง จำเลย หาว่านายจัน นายแสง เป็นทยานไม่รับกัน
เกาะได้ตัวนายจัน ยังแต่นายแสงเกาะยังไม่ได้ตัว โรหยตำทาน
บลไม่ว่าความกับ นายจัน นายแสง ต่อไปแล้วกัน ๑ อ้นแดง
น้อยโรหย์ อ้นเกษเอี่ยมจำเลย หาว่ากู้เงินโรหย์ ๆ ทำทานบลไม่
นำกาะจำเลย ไม่ว่าความต่อไปแล้ว ๑ อ้นแดงน้อย โรหย์ นาย
เพง อ้นแดงจัน อ้นแดงกุ่ม อ้นแดงแย้ม จำเลยหาว่าจำเลยเป็น
ทาษ โรหย์ตำทานบลไม่นำกาะจำเลย ไม่ว่าความต่อไป
แล้ว ๑ รวม ๔ ศาลหมื่นราชามาตย์ได้ถ้ากับ พระ
เกษมร้องฎีกาขอเงิน พิจารณาความเก่า อินแดงโรหย์ จุนสิทธิภัย
ตงศาลัว อ้นแดงหลีภรรยา จำเลย หาว่าอายืม สองชั่ง สิบ
ห้าตำลึง ค่าดอกไปว่างจำเลยไม่รับ เปรียบเทียบโรหย์ยอมใช้ผู้
กับจำเลยตามเกม แล้วกัน ๑ จุนราชสุภาพิจารณาความเก่า
นายเอี่ยม โรหย์ อ้นแดงปรีก อ้นแดงสุก หนู่ด่วน หนู่จิ๋ว คน
กลางจำเลย หาว่าลัก หนู่ด่วน หนู่จิ๋วไปขายได้ทั้งหนู่ด่วน หนู
จิ๋วมา แต่ตัวอ้นแดงปรีก อ้นแดงสุก ยังไม่ได้ตัว โรหย์ตำทาน
บลถอนพ้องไม่ว่าความต่อไปแล้วกัน ๑ นายทองโรหย นายจุ่ง
จำเลย หาว่าวิวาทตบตี เปรียบเทียบจำเลยยอมเสียค่าจุนแทน
โรหย์ แล้วกัน ๑ รวม ๒ จุนสุภาโชยพิจารณาความเก่า นาย
มากผัว อ้นแดงอิ่มภรรยา โรหย์ นายหวด จำเลย หาว่าจำเลย
เอาม้าดีโรหย์ขี่หนีแดก ตัดสินให้ปรับจำเลยเป็นเงิน ลิบเจ
ตำลึง สิบเอ็ดสลึงเฟื้อง เป็นสินไหมสิไนยกึ่งแล้วกัน ๑
นายหวด โรหย์ อ้นแดงมี จำเลย หาว่าจำเลยเอาม้าดีโรหย์ขี่หนี
แดกตัดสินให้ปรับจำเลย เป็นเงินสิบเอ็ดตำลึง สิบเอ็ดสลึง
เฟื้อง เป็นสินไหมสิไนยกึ่งแล้วกัน ๑ รวม ๒ รวม ๕
ศาลพระอินทรเดช ชำระแล้วครั้งก่อนความเก่า ๙๙ พ้อง
ประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๑ รวม ๑๐ ครั้งนี้ความเก่า ๑ พระยา
ธรรมธรรยา ส่งความเก่าในกรมวังมา ๒ รวม ๓ รวม ๑๓
ยังคงความเก่า ๑๑๐ พ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๙ พระยา
ธรรมธรรยา ส่งความเก่าในกรมวังมา ๒๑ รวม ๑๓๙
ชำระแล้วเก่า ๔๒ ใหม่ ๑ รวม ๔๓ ยังคงเก่า ๑๓๑
ใหม่ ๘ รวม ๑๓๙ รวม ๑๗๒ ศาลพระสุริยภักดี ชำระ
แล้วครั้งก่อนความเก่า ๔๕ พ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๓
รวม ๔๘ ครั้งนี้ความเก่า ๔ รวม ๕๒ ยังคงความ
เก่า ๒๘๐ พ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๒๑ ครั้งนี้ ๗ รวม
๒๘ รวม ๓๐๘ ชำระแล้วเก่า ๔๙ ใหม่ ๓ รวม ๕๒ ยัง
คงเก่า ๒๘๐ ใหม่ ๒๘ รวม ๓๐๘ รวม ๓๖๐
ศาลหมื่นราชามาตย์ ชำระแล้วครั้งก่อนความเก่า ๔๘ พ้อง
ประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๕ ทั้งมีเรื่องส่งพ้อง ๑ รวม ๕๔ ครั้ง
นี้ความเก่า ๕ รวม ๕๙ ยังคงความเก่า ๑๒๔ ความพ้อง
ประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๒๓ ครั้งนี้ ๑ รวม ๒๔ รวม ๑๔๙
ชำระแล้วเก่า ๕๓ ใหม่ ๖ รวม ๕๙ ยังคงเก่า ๑๒๔
ใหม่ ๒๔ รวม ๑๔๙ รวม ๒๐๗ รวม ๑๔ ศาลกระทรวงการ
ได้วิจารณาความเก่าใหม่ที่ราษฎรต่างประเทศตั้งแต่ ณวันจันทร
เดือนสามแรมเก้าค่ำ มาถึงณวันวันทรเดือนอ้ายขึ้นสองค่ำ มีเรื่องศึก
ความเก่า ๖๕๖ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๑๓๒ ครั้งนี้ ๑๐
รวม ๑๔๒ พ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๖๑ เรื่อง ชำระ
แล้วครั้งก่อน ๙ ทั้งมีเรื่องส่งพ้องชำระแล้วครั้งก่อน ๑ พระยา
ธรรมธรรยาส่งความเก่าในกรมวังมา๒๓ เรื่อง ชำระแล้วครั้งนี้๒
รวม ๑๕๔ เก่า ๕๑๔ พ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๕๒ ครั้งนี้ ๙

รวม ๖๐ ยังคงพระยาธรรมธรรยาส่งความเก่าในกรมวังมา ๒๑ รวม ๕๘๕ แล้วครั้งก่อน เก่า ๑๓๒ ใหม่ ๑๐ รวม ๑๔๒ ครั้งนี้ เก่า ๑๒ แล้วเก่า ๑๔๔ ใหม่ ๑๐ รวม ๑๕๔ ยังคง เก่า ๕๓๕ พ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๕๒ ครั้งนี้ ๘ รวม ๖๐ รวม ๕๘๕ รวม ๗๔๙ เรื่อง ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ฉะเชิงเทรา ๑๐ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒

ริโปรตรายงานศาลรับสั่งในกรมพระนครบาลทูลเกล้า ฯ ถวายเจ็ดครั้งหนึ่ง

◎ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้มีชื่อในท้ายหนังสือนี้ ซึ่งเป็นกรรมมิกตีตระลาการศาลรับสั่ง ได้พิภากษาคดีกระทรวงกรมพระนครบาล ขอพระราชทานน้อมเกล้าถวายคำนับบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้าขึ้นออศสารบบไปแล้ว ๒๓ ครั้ง ความในกรมพระนครบาล ๓๗๖ พ้องศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราวหัวเมืองบอกส่ง ๑๓๒ รวม ๑๓๙ ยื่นสารบบ ศาลกองตระเวนขวาร้องถวายฎีกา ๕๑ รวม ๑๙๑ รวม ๕๖๕ เรื่อง ตั้งแต่วันเดือนอ้าย แรมเก้าค่ำ ปีจอฉศก มาจนถึงวันเดือนอ้าย แรมสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศก มีความยื่นเรื่องราวใหม่ เรื่องหนึ่ง จีนสุยกล่ำวโทษ จีนคงจีนเกิด อำแดงแม่มว่าจีนเกิดเอาหัวขวานทุบศีศะ จีนสุยแตกโลหิตไหลแห่งหนึ่ง ๑ เรื่องหนึ่ง นายเพชกล่ำวโทษ นายอมนายคล้าว่านายอมลักเงิน ๔๐๐ บาท ของโรทย์ไประเอาตัวนายอมมาจำจะนายคล้ำชักเอาตัวไว้ ๑ รวม ๒ เรื่อง รวมความยื่นเรื่องราว พ้องศาลหลวงหัวเมืองบอกส่ง เก่าใหม่ ๑๙๑ เรื่อง รวมทั้งความในกรมพระนครบาลเป็นความ ๕๖๗ เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานพิจารณาตั้งแต่วันเดือนอ้าย แรมเก้าค่ำ ปีจอฉศก มาจนถึงวันเดือนอ้าย แรมสิบสี่ค่ำ ปีจอฉศก พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมืองกำกับศาลชุนโจกยาลชุนบริรักษ์ ชุนชาญนคร ตระลาการพิจารณาความเก่าตระลาการเปลี่ยนเปลี่ยน จีนหยงภูโรทย์ จีนอึ่งจำรอยคำว่าวลาค่ำสิ่งของ ๆ โรทย์หายตระลาการพิจารณาเปลี่ยนเปลี่ยนโรทย์สาบาลให้จีนอึ่งยอมใจคุณให้ ความเลิกแล้วกัน ๑ เรื่อง รวมได้พิจารณาความแล้วไป ๑ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไป ๑๓๙ เรื่องยังความในกรมพระนครบาล ๒๓๓ พ้องศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราวหัวเมืองบอกส่ง ๑๐๙ รวม ๑๑๕ ยื่นสารบบศาลกองตระเวนขวาร้องถวายฎีกา ๔๑ รวม ๑๕๖ รวม ๓๘๙ เรื่อง ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ฉะเชิงเทรา ๑๐ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒

◎ พระยาศรีสิงหเทพ ผู้ว่าการแทนแขนมนต์ ฯ

◎ พระยามหามนตรี ฯ

◎ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ฯ

◎ พระพิเรนทรเทพย์ ฯ

เสด็จพระราชดำเนินทรงก่อฤกษ์ ๒๔๑๗

◎ ณวันอาทิตย์ เดือนสี่ ขึ้นแปดค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ เป็นวันที่ ๒๓๑๕ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ เวลาเช้าโมงเสศ พระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว เสดจพระราชดำเนินทางชลมารค ทรงเรือพระที่นั่งมีกลเสดจไปทรงก่อฤกษพระอุโบสถวัดปากอ่าว ปากคลองเกลด ซึ่งเป็นวัดพระบรมมหัยยิกาเธอกรมสมเดจพระสุดาวัดน์ราชประยูร ทรงปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ ปีจอฉศกนี้ ครั้นเวลาเช้า ๓ โมงเสศ เสดจถึงวัดประทับเรือพระที่นั่ง เสดจขึ้นยังพลับพลาที่ประทับ พระบรมวงษานุวงษแลท่านเสนาบดีทั้งราชการพร้อมกัน เฝ้าทูลอองธุลีพระบาทในที่นั้น จึงทรงจุดเทียนชัยถวายเครื่องสักการแล้วทรงศีล พระสงฆ์ราชาคณะ ๑๐ รูป มีพระกุมารวงษเปนประธานเจริญพระพุทธมนต์ถวายพระพรจบแล้ว สรไกรสรฤษเสดจพระราชดำเนินขึ้นบนพระอุโบสถ ทรงจารึกรูปสัญญา อิฐเงิน อิฐนาก ก่อฤกษตามแบบโบราณราชประเพณี พระบรมมหัยยิกาเธอกรมสมเดจพระสุดาวัดน์ราชประยูร แลสมเดจพระเจ้าน้องยาเธอทั้งสองพระองค์ ถวายพระบรมวงษานุวงษพร้อมกันวางอิฐทองอิฐเงิน อิฐนาก โดยลำดับ ครั้นเสร็จแล้วเสดจทรงประเคนถวายจันทันพระสงฆ์ ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้ว ทรงถวายไตรธรรมแล้วพระสงฆ์อนุโมทนาถวายพระพรชัยมงคลสัพพี แลถวายอติเรกลาภแล้วพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัวเสดจพระราชดำเนินโปรดพระเนตรวิหารพระโลกนาถซึ่งจะทรงปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่นั้น เติมพระบรมมหัยยิกาเธอ กรมสมเดจพระสุดาวัดน์ราชประยูร ทรงกะไว้ว่า

จะบริจาคพระราชทรัพย์เป็นมูลค่า ที่จะปฏิสังขรณ์ในเขตพระอุโบสถ แลถวายพระสงฆ์ทั้งสิ้นเป็นเงิน ๕๐๐ ชั่ง ครั้นให้ลงสรงไปทอดพระเนตรวิหารพระไสยาสน์ ทรงเห็นชำรุดทรุดโทรมเป็นอันมาก จึงทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใส ในการที่จะทรงปฏิสังขรณ์ต่อไป นอกจากจำนวนเงินซึ่งทรงกะไว้ ๕๐๐ ชั่งนั้น ครั้นทอดพระเนตรวิหารสรงแล้ว เสด็จขึ้นประทับเรือพระที่นั่งมหาจักร ทรงประพาสขึ้นไปตามลำน้ำ ถึงบางหลวงเชิงรากถวายเวลาย่ำย่ำสองโมงเศษ โปรดเกล้า ฯ ให้กลับเรือพระที่นั่งล่องลงมาสู่ท่าราชวรดิฐ เสด็จกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง ฯ

เสด็จพระราชดำเนินไปวังกรมพระเทเวศ

๏ ณวันพฤหัสบดี เดือนสี่ ขึ้นสิบสองค่ำ ปีระกาสัปตศก ๑๒๓๖ เวลาย่ำโมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินทางสถลมารค ทรงรถพระที่นั่งไปวังพระเจ้าบรมวงษเธอ กรมพระเทเวศวัชรินทรทรงรถน้ำแลพระราชทานน้ำสังข์ หม่อมเจ้าหญิงละม้าย ในพระเจ้าบรมวงษเธอ กรมพระเทเวศวัชรินทรซึ่งเกษากันนั้น ครั้นเกษากันแล้วทรงรถน้ำเสร็จแล้ว พระราชทานเงินสมโภชหม่อมเจ้าหญิงละม้าย เป็นเงินตราชั่งหนึ่ง แล้วเสด็จประทับสังสรรค์กับพระบรมวงษานุวงษอยู่ครู่หนึ่ง แล้วเสด็จกลับยังพระบรมมหาราชวัง ฯ

การกำหนดพระฤกษโสกันต์พระองค์เจ้า

หมายแต่เวรกรมวัง ในพระบรมมหาราชวัง

วันอาทิตย เดือนสี่ ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีระกาสัปตศก ๑๒๓๖

๏ ให้พระบรมวงษานุวงษ ข้าราชการทราบทั่วกันว่าการกำหนดพระฤกษโสกันต์พระเจ้าน้องยาเธอ ๕ พระองค์ คือพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทิพรวกุมาร, ๑ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าศิริเสาวพางค์, ๑ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าสว่างวัฒนา, ๑ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้านภาภรณ์, ๑ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าประสาศศรีไสย, ๑ ณวันจันทร เดือนสี่ แรมค่ำหนึ่ง ณวันอังคาร เดือนสี่ แรมสองค่ำ ณวันพุธ เดือนสี่ แรมสามค่ำ เวลาย่ำ พระสงฆจะได้รับพระพุทธมนต์ทั้งสามวัน รุ่งขึ้นวันพฤหัสบดี เดือนสี่ แรมสี่ค่ำ เวลาจะกำหนดพระฤกษ จะได้รับพระกันบิด พระกันโกร แปรพระภักตร์ไปตามทิศพระฤกษเสร็จแล้ว เชิญสรงน้ำพระพุทธมหาสังฆนายกโลกนาถ ครั้นเวลาย่ายจะได้ตั้งขายศรีแก้ว ขายศรีทอง ขายศรีเงิน เวียนเทียนสมโภช ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณเหมือนอย่างแต่ก่อน เป็นเสร็จการโสกันต์ในสี่วันห้าวัน ให้เจ้าพนักงานจัดการตามสดวกอย่าให้ขาดได้ ฯ

พระยาอนุรักษราชมณเฑียร

รับพระบรมราชโองการ

ข่าวตาย

๏ หม่อมราชวงษ์หญิงกลาง เป็นยุดรหม่อมเจ้าบุษในกรมหลวงพิทักษมนตรี หม่อมราชวงษ์หญิงกลางนี้ ได้รับราชการมาแต่ในแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพนักงานสงพระกรดน้ำ ได้รับพระราชทานเงินเดือนหวัดปีละชั่งห้าตำลึง ครั้นมาถึงแผ่นดินปัดยุบันนี้ โปรดเกล้า ฯ ให้ไปเป็นพนักงานเฝ้าพระบรมอัฐิ ยังพระบรมพิมาน ครั้นณวันเดือนยี่ ปีกาบยังไม่ตลอด ป่วยให้ไปอุจาระวันละ ๔ ครั้ง ๕ ครั้ง รับประทานอาหารไม่ได้เลย นอนไม่ได้หลับ ได้หาพระยาอมระสาตรดำรงคมาตย์ ว่าเป็นฤษควรเพื่อจะโอย ได้ประกอบยาให้รับประทาน อาการทรงอยู่แล้วก็กลับซุกไป ครั้นณวันเดือนสามขึ้นสิบค่ำ ปีระกาสัปตศก ได้ออกมาอยู่ที่วังพระเจ้าบรมวงษ์เธอกรมหมื่นถาวรวรยศ อาการให้ซูบมากลง บวมหน้า บวมมือ บวมเท้า ไปอุจาระถึงวันละ ๙ ครั้ง ๑๐ ครั้ง รับประทานอาหารได้แต่น้อยละล้อยชา ป่วยมาได้ปีหนึ่งกับสามเดือนเศษ ครั้นณวันอาทิตย เดือนสี่ขึ้นแปดค่ำ ให้รับน้อยลงทุกที ถึงเวลา ๙ ทุ่มเศษ หม่อมราชวงษ์หญิงกลางถึงชีพิตักษกรรม อายุได้ ๔๙ ปี พระราชทานเพลิงที่ป่าช้าวัดเทพศิรินทราวาส เป็นเกียรติยศ ฯ

บอกเมืองสมุทปราการ

๏ ณวันจันทร เดือนสี่ ขึ้นสองค่ำ ปีระกาสัปตศก ศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัดยุบันนี้ จุนอักษรสมบัติเสมียนตรากรมท่า ส่งบอกเมืองสมุทปราการมา

ในใบบอกนั้นมีความว่า กำปั่นบรรทุกข้าวสุยมุยขึ้นเทียบเข้าจังหวัดว่า นายอากรกัดแต่งไปค้นเมื่อสิงคะโปร์ กลับมามีพื้น ๑๗๐๐ คุ้น มีถ่านไม้ ๔๖ ถัง มีหมากแห้ง ๒๔ กระสอบ มีเล่ายารันดี ๔๒๕ หีบ ปืนกินคำสำรับเรือไม่มีคนจึงมาในลำเรือนั้นกับคนต้นหน ๒ จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๑๓ โคยสาน ๑ รวม ๑๖ คน มา ๓๐ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันพุธเดือนสามขึ้นห้าค่ำ ปีจอฉศก ๚ะ

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

◎ หนังสือราชกิจรานุเบกษานี้ ที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มีไว้ขาย ราคาที่ขายปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งหนักถึง ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านปีหนึ่ง ค่าร้างถึงตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการก็ให้มาสั่งซื้อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเถอญ ๚ะ

◎ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่ปะกอบเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้คัดไว้ใช้ในราชการ จนรอพระราชประสงค์แล้ว ก็เหลือที่จะใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพระเจ้าหนหน่วา ท่านผู้ใดได้รับพระราชบัญญัติ เผดหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤๅไม่ได้มาก จะต้องการหาบ้าง ก็จะไม่มีที่หาใช้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใดซึ่งอยากจะทราบราชการให้เสร็จบ้าง ข้าพเจ้าได้จัดสมุดนั้นไว้พร้อม เพื่อจะให้หน่วยให้ ได้รับประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าระแหงอีก ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

◎ พระราชบัญญัติลักษณ์ราช ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
◎ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
◎ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท
◎ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท
◎ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรุยซิล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเย็บรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท
◎ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเษียรอายุ ลูกทาษลูกไทย ราคาเล่มละ สองสลึง ๚ะ
◎ พระราชบัญญัติกำลา ราคา เล่มละ สองสลึง
◎ พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวง ซึ่งระทำสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ๚ะ
◎ พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งออกไปชำระความหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง ๚ะ

หนังสือสอนเกก

ซึ่งเปรตเกล้า ๑ ให้หลวงสารประเสริฐคิดขึ้นใหม่

◎ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
◎ วาหนิติกิน ราคา เล่มละบาท
◎ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท
◎ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิธารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
ถ้าสั่งเล่มนี้รวมเยบเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท
◎ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท
◎ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

◎ กลสังหิตะบัญญัติราชาวินิศก ราคา เล่มละสี่บาท
◎ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท
◎ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท
◎ ปีสาจปกรณา มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท
◎ ปักษิปกรณา แลนิรายน์สัตบาง ราคา เล่มละบาท
ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพหลวง ในพระบรมมหาราชวังเถอญ ๚ะ

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ น่าเยอร์ ๔๑๐ วันอาทิตย เดือน ๔ แรม ๗ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๔๖

ประกาศไม่เอนสิ้า แลไม้กระยาเลย

๏ ด้วย สมเดจพระเจ้าบรมวงเธอเจ้าพระยามหาสมุหกรม พระยาราชปรปักษ ขึ้นกับในกรมพระคลังมหาสมบัติ รับพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทใสเกล้า ๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ประกาศแก่พระราชวงษานุวงษ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน แลราษฎรคนชาวต่างประเทศทั้งปวงให้ทราบทั่วกันว่า ไม้ใหญ่ ๆ ในพื้นบ้านพื้นเมืองมาก คือไม้สักไม้แก่นต่าง ๆ ไม้กระยาเลยต่าง ๆ หลายอย่างหลายประการ เปนที่ราษฎรชาวสยามและคนชาวต่างประเทศได้อาไศรยเปนสินค้าใหญ่โตอยู่อย่างหนึ่งอยู่ว่าราชการเมืองแลกรมการเจ้าภาษีนายอากร ได้นำเอาค่าตอไม้บ้าง ซึ่งภาษีนั้นบ้างบางสิ่งเปนเงินก็มาก ได้นำเอาเปนกำไรในการงานบำรุงแผ่นดินอยู่ เจ้าภาษีไม่ขอสัมปทานไม้กระยาเลย แก่เจ้าภาษีสำหรับที่จะได้ตัดฟันไม้ขายเอาแก่ราษฎรลูกค้า มักเกิดวิวาทระคนปนกันด้วยคนชั่วช้าต่าง ๆ ยังหาที่สิ้นสุดมิได้ ราษฎรที่ได้ความเดือดร้อน บางทีราษฎรจะล่องแพไม้เปนหมู่เปนก่อนลงมา กลัวเจ้าภาษีจะชักภาษี ยังไม่ถึงแปดกระดานมักเปนแพล่องลงมาบ้าง ต่อเปนเรือใหญ่มาจึงล่องลงมาขายบ้าง เจ้าภาษีเวียกภาษีบ้าง ไม่ได้เรียกบ้างเงินแผ่นดินก็ตกขาดไป ยากที่เจ้าภาษีทั้งเวียกภาษีจะรู้แควนั้น ราษฎรลูกค้ายักล่องแพไม้เปลี่ยนแควอื่นบ้าง ยักย้ายหนีภาษี เจ้าภาษีเกบไม่ได้บ้าง ก็ขาดประโยชน์เงินแผ่นดินไปยากที่ราษฎรจะล่องแพไม้ลงมาจนถึงภาษี น้ำเชี่ยวพวนขาดแพแตกล่องระดนกันภาษีไป เจ้าภาษีขัดว่าสักล่องแพไม่เกินภาษีกำหนดไว้นั้นเรือไม่เกินเพียงไร ก็ยังไม่รู้ ราษฎรลูกค้าก็ได้ความเดือดร้อน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้มีคำประกาศสิ่งหนึ่งมีรวมสัมไม้กระยาเลยไว้ ว่าตั้งแต่นี้สืบไป ๆ

๏ ข้อ ๑ ภาษีมีรวมสัมไม้กระยาเลย ให้เปนภาษีคลองขนนนครบาล พระราชทานมาแต่ก่อน ๆ

๏ ข้อ ๒ เมื่อราษฎรลูกค้า ล่องไม้รวมสัมไม้กระยาเลยลงมาถึงคลองขนนนครบาลทางหนึ่งเปนทางใหญ่ทาง ๑ สองทางร่วมกันเข้าเมืองนครสวรรค์ เจ้าภาษีตั้งเวียกภาษีนี้ไม่ถึงใช้ขนมาให้เมืองนครสวรรค์ ยังมีราษฎรลูกค้าบางพวกตัดไม้ซึ่งไม่รวมสัมไม้กระยาเลย ชักลากลงทางลำน้ำเมืองกาญจนบุรีหนีภาษีให้เจ้าภาษีเสียไปทั้งเวียกภาษี ทางลำน้ำเมืองกาญจนบุรีอีกคำรบหนึ่ง ๆ

๏ ข้อ ๓ ให้ลูกจ้างล่องไม้ลงมาถึงเจ้าภาษีแล้ว ให้บอกแก่เจ้าภาษีรายๆ ถ้าไม่บอกเจ้าภาษีล่องแพไม้เลยลงมาพ้นโรงภาษี ๔๐๐ เส้น เจ้าภาษีจับได้ให้ปรับเอาสักล่องแพไม้เกินสี่ท่อนหนึ่ง เอาเงินเจ้าภาษีนั้นครึ่งปรับ ๑๐ ต่อเปนสิบไหมถึงเปนพิไนยถึง

ส่วนสิ้นไหมยกให้แก่ผู้จับ ส่วนพิไนยเอาเปนหลวง ฯะ

๑ ข้อ ๔ ให้เจ้าภาษีพร้อมกับผู้ว่าราชการเมืองกรมการลงเส้นเชือกวัดแต่โรงภาษีทุกตำบล ด้านใต้น้ำให้ได้ ๔๐๐ เส้น แล้วปักหลักไม้แก่นใหญ่ ๆ ลงไว้ ให้รู้ทั่วกันเปนสำคัญ ฯะ

๑ ข้อ ๕ ถ้าราษฎรลูกค้าล่องแพไม้มาขวนถึงโรงภาษีพวนชาดฤาแพแตก ไม้ล่องเกินโรงภาษี ๔๐๐ เส้นพันหลักปักไว้ไป อย่าให้เจ้าภาษีรับปรับลูกค้าเปนอันขาด ให้เจ้าภาษีคิดพิกัดเกยตามธรรมเนียม ฯะ

๑ ข้อ ๖ ราษฎรลูกค้าขึ้นไปชักไม้ซอนลัก ไม้กระยาเลย เลื่อยเหนือภาษีเปนกระดานหนาบ้างกระดานยางบ้าง แล้วล่องเปนกระดานลงมา ให้เจ้าภาษีคิดน่ากระดานใหญ่น้อย ยาวสั้น เปนไม้ต้นใหญ่กำเท่าใด ได้ยาววาเท่าใด ให้ชักภาษีตามพิกัดไม้ซอนลักไม้กระยาเลย ฤาจะชักภาษีเปนแผ่นกระดานหนาย่างกว้างยาวเท่ากัน ๑๐ แผ่นชัก ๒ แผ่นตามพิกัดก็ได้ ฯะ

๑ ข้อ ๗ ราษฎรลูกค้าขึ้นไปตั้งเลื่อยไม้ซอนลักไม้กระยาเลย เปนกระดานต่อเรือใช้บ้างขายบ้าง อย่าให้เจ้าภาษีเรียกภาษีเอาแต่ราษฎรเปนอันขาด ฯะ

๑ ข้อ ๘ ไม้กระยาเลยนั้นกำหนดไว้ คือไม้ตะแบก ๑ ไม้ตะเข ๑ ไม้กระทุ่ม ๑ ไม้ตานหก ๑ ไม้สัมลิด ๑ ไม้ยาง ๑ ไม้อุโลก ๑ ไม้จิง ๑ ไม้พะยอม ๑ ไม้คว่าว ๑ ไม้ก้านเหลือง ๑ ไม้ตะเคียน ๑ ไม้ยูนนาก ๑ ไม้เหียง ๑ ไม้อินทนิน ๑ ไม้เสลา ๑ รวม ๑๖ อย่าง ยาวตั้งแต่ ๓ วาขึ้นไป ให้เจ้าภาษีเรียกภาษีตามพิกัดไม้กระยาเลย อย่าให้เรียกภาษีเปนพิกัดไม้ซอนลัก ไม้เสา ไม้รอดเปนอันขาด ฯะ

๑ ข้อ ๙ ราษฎรลูกค้าตัดไม้ ล่องไม้กระยาเลยมาจำหน่ายหลายเดวหลายลำน้ำ ถ้าลำน้ำเมืองกาญจนบุรี ให้เจ้าภาษีตั้งเรียกภาษีแขวงเมืองราชบุรี ถ้าลำน้ำเมืองสุพรรณบุรี ให้เจ้าภาษีตั้งเรียกภาษี ณแขวงเมืองนครไชยศรี ถ้าลำน้ำเมืองปราจิณบุรีให้เจ้าภาษีตั้งเรียกภาษี ณแขวงเมืองฉเชิงเทรา ถ้าลำน้ำเมืองกำแพงเพชรเมืองพิศณุโลกย ให้เจ้าภาษีตั้งเรียกภาษี ณแขวงเมืองไชยนาทตามเดิม อย่าให้เจ้าภาษีคอเวอนแมน เรียกเกยภาษีไม้ซอนลักไม้กระยาเลยเอาแก่ราษฎรลูกค้าให้ผิดจากคำประกาศ ๙ ข้อนี้ใช้เปนอันขาดทีเดียว ประกาศมาณวันอาทิตย เดือนสี่ แรมแปดค่ำ ปีระกาสก จุลศักราช ๑๒๓๖ เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯะ

ริโปรตรายงานศาลรับสั่ง

ชำระความ ศาลต่างประเทศ

๑ ข้าพระพุทธเจ้า พระยาเดริญราชไมตรี พระอินทรเดช พระสุริยภักดี หมื่นราชามาตย์ ขอพระราชทานน้อมเกล้า ฯ ถวายคำนับยังคมทูลพระกรุณา ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้ายกเอาความมาชำระที่ศาลต่างประเทศ ได้ชำระตั้งแต่วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรมค่ำหนึ่ง ปีขอสก ศาลพระอินทรเดชได้ว่ากับ ขุนอาญาคดีพิจารณาความเก่า นายอินทนาย ท่านพลอย โจทย์ นายก้อนทองว่าต่างนายเลก อำแดงนุ่ม อำแดงสำริด จำเลย หาว่าขายไสยปลูกเรือนในที่บ้าน โจทย์ชักไล่ให้ไปกลับค่าที่ เปรียบเทียบโจทย์จำเลยต่างคนต่างเลิกแล้วกัน ๑ ขุนศรีอาญาราชพิจารณาความใหม่ นายจันโจทย์ นายคงจำเลย หาว่าโจทย์เปนนายประกัน นายคงผู้ขายทาษทาษหนี เปรียบเทียบนายคงยอมเสียค่าเงินตามสารกรมธรรม์เปนเงินชั่งสิบตำลึงให้โจทย์แล้วกัน ๑ ขุนชำนาญคดีพิจารณาความเก่า อำแดงปานโจทย์ นายคาดกำนัน นายจำจำเลย หาว่าล้อมโรงจับเอาอำแดงปานไปว่าเปนผี เปรียบเทียบโจทย์จำเลยยอมแล้วกัน ๑ รวม ๓ ๑ ศาลพระสุริยภักดีได้ว่ากับขุนสุภาทิพพิจารณาความเก่า นวยอุ่นโจทย์ นายอ่วมอำแดงทับจำเลย หาว่าขายทาษไว้แก่โจทย์ ได้แต่อำแดงทับมา เปรียบเทียบอำแดงทับยอมเสียค่าเงินสิบตำลึง ค่าป่วยการเงินตำลึง

สองสลึง รวมเงินสิบเอดตำลึงสองสลึง แล้วกัน ๑ ขุนเสพสุภาพิจารณาความเก่า นายเทศโรชย์ พันรักษาราชรีจำเลย หาว่าลักยุดโรชย์ไปไว้ เปรียบเทียบโรชย์จำเลยแล้วกัน ๑ ขำแดงทิยโรชย์ นายยิ้มจำเลย หาว่ารุกที่บ้านโรชย์ เปรียบเทียบจำเลยยอมคืนที่บ้านให้โรชย์ แล้วกัน ๑ ขำแดงนัยโรชย์ นายขำนาญ ขำแดงหมู่จำเลย หาว่าจำเลยกู้เงินโรชย์ ๆ ทำทานยอมยกให้ ไม่ว่าความต่อไปแล้วกัน ๑ พายกอนหนายขุนสมโรชย์ หมื่นพิพรักษาจำเลย หาว่าจำเลยกู้เงินสิบสองตำลึงของโรชย์ไป เปรียบเทียบจำเลยยอมสิบเงินสิบสองตำลึงให้โรชย์แล้วกัน ๑ รวม ๔ รวม ๕ ศาลหมื่นราชามาตย์ได้ถ้ากับ ขุนราชสุภาพิจารณาความเก่า ขำแดงแคนโรชย์ นายแข้นจำเลย หาว่าสงโสยพาแม่มลักเอาสายสร้อยทองคำ หนักสามบาทไป เปรียบเทียบโรชย์สายสร้อยได้ว่าสายสร้อยหาย จำเลยยอมสิบค่าสายสร้อยให้ครึ่งหนึ่ง เงินหกตำลึงสามบาทให้โรชย์ แล้วกัน ๑ นายด้วงโรชย์ นายขาวจำเลย หาว่าวิวาทตบตี เปรียบเทียบโรชย์จำเลยยอมทั้งสองฝ่ายแล้วกัน ๑ รวม ๒ ความใหม่ ศาลโรชย์ พระยาเพชรชฎาจำเลย ฟ้องอย่าไม่สมัครเป็นสารวยาจำเลย เปรียบเทียบจำเลยยอมให้โรชย์แล้วกัน ๑ รวม ๓ ขุนสุภาโชย พิจารณาความเก่า นายจันโรชย์ นายสีจำเลย หาว่าวิวาทตบตี เปรียบเทียบจำเลยยอมทำขวัญโรชย์เป็นเงินเจดตำลึง แล้วกัน ๑ รวม ๔ ศาลพระอินทรเดช ชำระแล้วครั้งที่ ๔๐ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๑ พระยาธรรมธรรยาส่งความเก่าในกรมวังมา ๒ รวม ๔๓ ครั้งนี้ความเก่า ๒ ฟ้องประทับมาใหม่ ๑ รวม ๓ รวม ๔๖ ยังคงความเก่า ๑๐๙ ฟ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๗ ครั้งนี้ ๒ รวม ๙ พระยาธรรมธรรยาส่งความเก่าในกรมวังมา ๒๑ รวม ๑๓๙ ชำระแล้วเก่า ๔๔ ใหม่ ๒ รวม ๔๖ ยังคง เก่า ๑๒๙ ใหม่ ๙ รวม ๑๓๙ รวม ๑๘๔ ศาลพระสุรินภักดี ชำระแล้วครั้งก่อนความเก่า ๔๙ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๓ รวม ๕๒ ครั้งนี้ความเก่า ๕ รวม ๕๗ ยังคงความเก่า ๒๗๕ ฟ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๒๙ ครั้งนี้ ๒ รวม ๓๑ รวม ๓๐๕ ชำระแล้วเก่า ๕๔ ใหม่ ๓ รวม ๕๗ ยังคงเก่า ๒๗๕ ใหม่ ๓๑ รวม ๓๐๕ รวม ๓๖๒ ศาลหมื่นราชามาตย์ ชำระแล้วครั้งก่อนความเก่า ๕๓ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๕ หัวเมืองส่งฟ้อง ๑ รวม ๕๙ ครั้งนี้ความเก่า ๓ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๑ รวม ๔ รวม ๖๓ ยังคงความเก่า ๑๒๑ ฟ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๒๓ ครั้งนี้ ๒ รวม ๒๕ รวม ๑๔๖ ชำระแล้วเก่า ๕๖ ใหม่ ๙ รวม ๖๓ ยังคงเก่า ๑๒๑ ใหม่ ๒๕ รวม ๑๔๖ รวม ๒๐๙ รวม ๑๔ ศาล กระลาการได้พิจารณาความเก่าใหม่ที่ศาลต่างประเทศ ตั้งแต่ณวันจันทร เดือนสี่ ขึ้นสองค่ำ มาถึงณวันจันทรเดือนสี่ขึ้นเก้าค่ำ ปีระกาศก ความเก่า ๖๕๖ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๑๔๒ ครั้งนี้ ๑๐ รวม ๑๕๒ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๖๙ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๙ ครั้งนี้ ๒ รวม ๑๑ หัวเมืองส่งฟ้องชำระแล้วครั้งก่อน ๑ พระยาธรรมธรรยาส่งความเก่าในกรมวังมา ๒๓ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๒ รวม ๑๖๖ ยังคง เก่า ๕๐๔ ฟ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๕๙ ครั้งนี้ ๖ รวม ๖๔ พระยาธรรมธรรยาส่งความเก่าในกรมวังมา ๒๑ รวม ๕๙๙ แล้วครั้งก่อนเก่า ๑๔๔ ใหม่ ๑๐ รวม ๑๕๔ แล้วครั้งนี้เก่า ๑๐ ใหม่ ๒ รวม ๑๒ แล้วเก่า ๑๕๔ ใหม่ ๑๒ รวม ๑๖๖ ยังคงเก่า ๕๒๕ ฟ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๕๙ ครั้งนี้ ๖ รวม ๖๔ รวม ๕๙๙ รวม ๗๕๕ เรื่อง ควรมิควรสุดแล้วแต่ระทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ ระ

ริโปรดรายงานศาลรับสั่งให้ระความ !

กรมพระนครบาลทูลเกล้า ฯ ถวายเจดวันครั้งหนึ่ง

ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ที่มีชื่อในท้ายหนังสือนี้ ซึ่งเป็นกรมมีศักดิกระลาการศาลรับสั่ง ได้พิภากษาคดีกระทรวงกรมพระนครบาลของพระราชทานนั้นมาแล้ว ฯ ถวายคำนับทูลพระกรุณาทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทด้วยข้าพระพุทธเจ้าขึ้นลงลายมือไว้ในสารบบในศาลแล้ว ๒๔ ครั้งความในกรมพระนครบาล ๓๑๖ ฟ้องศาลหลวงประทับ ๗

ยื่นเรื่องราวหัวเมืองยอกส่ง ๑๓๔ รวม ๑๔๑ ยื่นสารบบศาลกระทรวงกรรมการรับฎีกา ๕๐ รวม ๑๔๑ รวม ๕๖๗ เรื่อง ตั้งแต่วันเดือนยี่ขึ้นค่ำหนึ่ง มาจนถึงวันเดือนยี่ขึ้นเพ็ดค่ำหนึ่งสิ้นเดือนนี้ มีความยื่นเรื่องราวใหม่เรื่องหนึ่ง จีนแสงกล่าวโทษจีนโปโลจีนเหาว่าพวกจำเลยบุกรุกเข้าไป ในโรงจีนแสงจีนเหนอากระเบื้องโอณอาจีนแสงถูกหน้าผากแตก โลหิตไหลแห่งหนึ่ง ๑ เรื่องหนึ่งนายท้วมกล่าวโทษนายแพ ว่านายแพเอาตะพันเอานายท้วมถูกศีสะภุกถึงกระดูกแห่งหนึ่ง แล้วชกต่อยนายท้วมแล้วจึ่งราคาหมวกราคาสามบาทสองสลึงไป ๑ เรื่องหนึ่งนายพ่วงกล่าวโทษ นายพวน นายอำ นายเยี่ยม ว่าพวกจำเลย ถีบไม้ลอยไม้แพลบุกรุกใส่ที่นายผ่อง นายพวนเอาไม้แพรนแทงเอานายผ่องถูกรีมผมข้างขวาบิดแผลโลหิตไหลหลายแห่ง ๑ เรื่องหนึ่งนายคล้ายกล่าวโทษ จีนห่าง จีนชก จีนงวนรือ จีนเล่าเล่า จีนโต ว่าพวกจำเลยเอาไม้ไม่ไม้พลองตีเอานายคล้ายศีสะแตก โลหิตไหล ๑ รวม ๔ เรื่อง รวมความยื่นเรื่องราวพ้องศาลหลวง หัวเมืองยอกส่งเป็นความ ๑๔๕ เรื่องรวมทั้งความกรมพระนครบาล ๕๑ เรื่องข้าพระพุทธเจ้า ได้รับพระราชทานพิจารณาตั้งแต่ วันเดือนยี่ขึ้นค่ำหนึ่ง มาจนถึง วันเดือนยี่ขึ้นเพ็ดค่ำ ปีระกาเอกศก พระยาราชโยธา ได้รับกับศาล หลวงยุรินทร ขุนอาญาราช ขุนอาญาราช ตระลาการพิจารณาความใหม่ ตระลาการเปรียบเทียบ นายฤทธิ์โรทย์ นายม่วงกับ พวก ๒ คน จำเลย หาว่าวิวาทกันมีบาดแผล ตระลาการเปรียบเทียบโรธย์จำเลยประนีประนอมยอมแล้วกัน ๑ เรื่อง พระยามหามนตรีได้รับกับศาลหลวงเมือง ตระลาการพิจารณาความใหม่ ตระลาการเปรียบเทียบ จีนตั้งโรทย์ จีนเที่ยงจำเลย หาว่าจีนเที่ยงพันเอา จีนตั้งมีบาดแผล ตระลาการเปรียบเทียบ ความเลิกแล้วกัน ๑ เรื่อง รวมได้พิจารณาแล้วไป ความใหม่ ๒ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไป ๑๔๐ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาล ๒๓๓ พ้องศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราวหัวเมืองยอกส่ง ๑๑๐ รวม ๑๑๗ ยื่นสารบบศาลกระทรวงกรรมการรับฎีกา ๔๑ รวม ๑๕๘ รวม ๓๔๑ เรื่อง ควรมิควรแล้วแต่ระหว่างพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ ๚

- พระยาศรีสังหเทพ ผู้ว่าการนุทนแชนเนศ ๚
- พระยามหามนตรี ๚
- พระยาอินทราธิบดีสิทราชรองเมือง ๚
- พระพิเรนทรเทพย์ ๚

ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้า ๑

ว่าด้วยทาษหนี

◎ มีพระบรมราชโองการให้ประกาศ แก่เจ้าต่างกรมแรยังไม่ได้ตั้งกรม แรข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ให้ทราบทั่วกันตลอดลงไปจนอันรับย่าวนายแลราษฎรทั้งปวง ว่าทุกวันนี้มีหลายแห่ง คือวังเจ้าบ้านขุนนางใหญ่ ๆ ที่คนเล่าฎุเปนที่อำเองกรรงขาม เมื่อผู้คนย่าไพร่ทาษลูกเนื้อของคนบันดาศักดิ์น้อยแลราษฎรสามัญหนีเข้าไปอยู่ในวังเจ้าบ้านใครอยู่ เจ้าหมู่มุลนายถึงรู้จะไปติดตามก็ไม่ได้ ระว่านไปถึงที่ของสิ่งของก็คลาดกันยังคงมีพระราชอัญญัติ ห้ามเจ้าให้คนข้างน่าข้างใน ที่อยู่ในสถานันนั้นว่านั้น ถือว่าเจ้าวังแลเจ้าบ้านแรง แล้วแลกำเริบเจ้านายผู้ใหญ่ผู้มียันดาศักดิ์ ที่อยู่ในพระบรมมหาราชวังไปแยบแฝงซ่อนเร้นไว้ในที่ดังว่านั้นเปนอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดว่าไม่ยอมนั้น ๆ เช่นว่ามานี้ ระดังให้ไปต่อว่าต่อจระเข้ดีมาให้ได้ จะทำผู้เปนเจ้าของวังเจ้าของบ้าน อย่าคิดหาเกี่ยวเอาคนอื่นที่ไปโดยไรอย่างเก่า ๆ ด้วยคิดเลี่ยใจ ว่าซื้อบ้านซื้อวังถึงกรายแพกรายบูล อายขายผู้ที่จะรับกรายกรูไม่ยอมรงหน้าตรงใจระไร ๆ อย่างเก่า ๆ นั้นก็ดี ในหลวงทรงทรายแล้ว ในหลวงไม่ทรงเกรงใจเกรงหน้า ต่อว่าไล่ชี้ขันเปนความยิ่งยศดีดี เรื่องอย่างเก่า ๆ อย่างนี้ขอเลยอย่าวิตกเลยให้สิ้นยากใจ ในหลวงทรงทนแล้วว่าจะทำอย่างไรได้บ้านใหญ่วังโตคนเปนอันมาก คนไรดีมีใจสัตย์ก็เวียดว่าง ๆ บ้างก็คงมีความผิดบ้างพลั้งบ้างก็คงมี เจ้าวังเจ้าบ้านที่ไหนจะรู้ทั่วไป ในหลวงไม่ขัดเคืองวังเกียรติยศแก่เจ้าวังเจ้าบ้านดอก เมื่อผู้คนย่าไพร่ทาษลูกเนื้อนี้เข้าไปซัดซวางอยู่ เจ้าหมู่มุลนายเจ้านายเงิน เมื่อเวรงยุญบ้านนั้นวันนั้นอยู่เข้าไปติดตามไม่ได้ ก็คงจะไปเที่ยวบ่นแล้ว ๆ เล่า ๆ ว่าไปในที่นั้น ๆ อันนั้นก็ไม่เปนเกียรติยศแก่เจ้าวังเจ้าบ้าน ซึ่งผู้รู้ผู้ดีเข้าไปอาไศรยอยู่นั้นเลย ก็จะเปนเหตุ

ให้ผู้ที่ได้ยินคำตรหานั้นตรหาต่อไป แลให้ปันที่หวาดหวั่นพรั่นพริงของคนเปนอันมาก ที่เปนคนสุภาพรายเรียบร้อยผู้อยู่ตรง ที่มีทายมีลูกเมียอยู่บ้างนั้นไป แลยักย้ายหานเจ้าวังเจ้าบ้านอ่อนน้อม คนทั้งปวงก็รู้ว่าเปนที่ใหญ่ที่โตแล้วบ้าง จะยิ่งใหญ่ไพร้นไปยิ่งกว่านั้นบ้าง ถึงตัวบ่าวไพร่ทายลูกนี้ผู้ที่จะนำเข้าไปแยบยิงยาใครย จะสมเสียยุติธรรมว่าขัดพ้นไปจะเข้าหมู่มุลนายเจ้าเบี้ยนายเงินได้ ใครจะให้ยินไปก็จะไม่สมเสียเปนเกียรติยศอะไรนัก เพราะคนพวกนั้นจะอยู่ผิก บางคนเปนโจรผู้ร้ายลักสิ่งของของมุลนาย เข้าเบี้ยนายเงินหนีไปก็มีประมาณมาก ใครได้ยินไปก็คงเข้าใจว่า ผู้ใหญ่สมคบผู้ร้ายอยู่ก็ไม่เปนเกียรติยศ เหมือนหนึ่งว่า ถ้ามีสัตว์ไม่ดีคนเอาไปทิ้งที่ใครมากี่ตัวมีผู้ร้ายใจผู้ใดผู้หนึ่ง จะลอกชิงวิ่งราวเอาทรัพย์สิ่งสินในตัวในมือผู้ใดก็ดี ผู้ที่จะรับสัตว์ไม่แลผู้ร้ายนั้นวิ่งเข้าไปในบ้านใหญ่วังใด พ้นจากนั้นคนที่จะรับไม่แลผู้ร้ายไปได้ดังนี้ จึงเปนเกียรติยศแก่เจ้าบ้านเจ้าวังนั้นได้ วิไสยคนที่เปนใหญ่แล้วฤๅจักเปนใหญ่ต่อไปในกาลภายหน้า ควรจะต้องรักษาเกียรติยศ ให้มีกิตติศัพท์ลำฦๅว่า เมตตาปรานีแก่คนทั้งปวงไม่เข้าแก่บ่าวไพร่ของตน แลไม่เข้าแก่คนผิด แลคิดอนุเคราะห์แก่คนหาสติมิได้ ไม่เลือกหน้าว่าผู้ใดจึงจะสมควร จะแลดูหานักเลงโตให้ลำฦๅ แล้วว่ากล่าวหาทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยเข้าทั้งบ่าวทั้งนาย ไม่มีขุ่นข้นเกินกล้ำกลายไม่ยังตำรามำ ๆ นั้นมั่นต้องคิดการบ้านเมืองทุกวันนี้เสมอ คิดถูกผิด เพราะบ้านเมืองทุกวันนี้ยังผิดแก่จะรอนแรม ไม่มีคนอยู่แห่งกันเองเหมือนจะอ่านแต่ก่อน ถ้าผู้ใหญ่ในแผ่นดินปรองดองเปนอันเดียวกันถือเราถือเราต่อกัน ไม่มีสโมสรสามัคคีต่อกันมั่นคงยังยืนแล้ว ก็จะเปนที่งามประมาทให้โทษเร็วที่เดียว ก็แลเจ้านายแลผู้มียันดาศักดิ์ใหญ่นั้นโดยน้อยในในพระบรมมหาราชวังนั้นทั้งสิ้น ก็เปนของในหลวงโดยฉลองพระเดชพระคุณ เหมือนกันทั้งนั้นจำ หม่อมฉันฉลาด ๆ เจ้าของหม่อมฉันในบุตรภรรยาญาติวงษ เหตุผลอย่างว่าแลเครื่องที่อยู่ในวังในบ้านนั้น ๆ เปนของเจ้านายแลขุนนางใหญ่ ๆ ซึ่งเข้าเจ้าวังเจ้าบ้าน เปนที่สนิทของเจ้าวังเจ้าบ้านเจ้าครอบนายครัวนั้น ๆ เหมือนกันเพราะเหตุดังนั้น เมื่อทายแลลูกมีของผู้ใด ๆ อยู่ในพระบรมมหาราชวังนั้น จะหลบหลีกหนีไปจากวังจากเรือนเจ้าบ้านอุปนาย ที่จะไม่ยอมให้ตีตามต่อว่าไม่ได้แล้ว เจ้านายเงินจะรู้ที่ไม่ร้องให้ใครช่วยด้วยตัวไม่ ก็เอาตีตามต้องมาร้องให้ในหลวงช่วย ก็ควรแหนนั้นท่านเจ้าวังเจ้าบ้านที่มีอำนาจนั้น จะมีความโกรธาพยาบาทอาฆาตแค้นแก่ผู้ที่ยอมให้นั้นก็ไม่ต้องสงสัย ในหลวงมีพระราชเหตุดังนี้ ก็จะต้องช่วยผู้อยู่ในพระบรมมหาราชวังให้มากกว่าการช่วยของราษฎรสามัญ เพราะคนที่อยู่ในพระบรมมหาราชวังนั้นไม่มีที่พึ่งอื่นนอกจากในหลวงเลย ตั้งแต่นี้ต่อไป ถ้ามีผู้ใดในพระบรมมหาราชวังนั้นมาร้องว่าทายแลลูกนี้หนีเข้าไปแยบยิงยาใครย อยู่ที่หญิงชายในวังใดบ้านใด ให้ความเปนแน่แล้วในหลวงก็จะทรงจดหมายให้ผู้รับสั่งเปนว่าราชการน้ำในฤๅน้ำนอกไทยสมควร ไปต่อว่าพระยุคลแก่เจ้าวัง ว่าเจ้าบ้านใดสิ ฉบับให้จะส่งตัวให้ ถ้าตามว่าท่านเจ้าวังเจ้าบ้านแห่งใดจะมิใช่มานะทิฐิ กระด้างกระเดื่องไม่อย่างนี้แหนแค่แก่ชนะ ก็จะหาว่าจะหานเกียรติยศอย่างเก่า ๆ ตามวิไสยใครจะกี่ครั้งเสียง แต่บ่าวไพร่ของตัวเมามัวไปไม่ฟังเสียงใคร ๆ ช้างช้ายช้างขวาจะเสียใสตัวทายลูกนี้ ให้หนีต่อไปฤๅจะยักย้ายถ่ายเทรันไปไว้ที่ไหนแล้ว จะปฏิเสธเสียว่าไม่มีไม่รู้ก็ดี ฤๅแม้นเปนคนนั่งเรือรอยู่ ถูกลูกหรือถูกเมียหลวงบ่าวไพร่ใส่ไคล้ฟ้องให้ทางการจับไป ว่าความไม่จริงปฏิเสธเสียว่าไม่มีไม่รู้ก็ดี ถ้าว่าปฏิเสธมาดังนี้ ในหลวงจะแผ้มีชีวิตด้วยสืบยาแรง ๆ ตั้งแต่ชั่งหนึ่งขึ้นไป ถ้าชั่งลงมาโทษสมควรเสียสามหาบจึงจะถึงตาย ถ้าทายตาย ๆ นั้นเสียรักษาแผ่นดินโดยธรรมเพื่อราษฎรแก่คนชอบธรรม ยังไม่ทุกข์เสียหลก ถ้าตัวยุติธรรมฤๅอย่างไรก็หนีจะพ้นตัวไปได้สักรายหนึ่งสองราย ถ้าได้ตัวแล้วในหลวงจะทรงพิจารณาให้สิ้นสมแก่ผู้จับได้ยงยศ แล้วจะซักซ้อมตัวทายแลลูกนี้ว่าหนีไปอยู่ที่ไหนบ้าง ๆ ถ้ามันซัดทอดว่าให้ไปอยู่ที่แห่งที่ต่างบ้าน ผู้ที่ต้องซัดแม้นไม่รับก็สู้ ก็จะสืบพยานรังวัดเอาความจริง ถ้าสมว่าคนนั้นหนีไปอยู่ที่แห่งที่ต่างบ้าน เจ้าบ้านเจ้าวังแลผู้รับสั่งนั้นก็ยอมให้ยงยศ จะต้องเสียเงินใช้สินบน ตั้งแต่ชั่งหนึ่งขึ้นไปหาผู้ชั่งรวมมาได้จะสมควรเท่ากับที่ในหลวงเสียไป ไม่คิดอาจซัดตัวทายแลลูกนี้

ซึ่งประกาศว่ามาทั้งนี้ ว่าด้วยทาษแลลูกนี้ของเจ้านายแลผู้มีนิคาศักดิ์ใหญ่น้อย ที่อยู่ในพระบรมมหาราชวังนี้อย่างเดียว ก็ถ้าแม้นทาษแลลูกนี้ของผู้ซึ่งอยู่ในที่อื่น นอกจากพระบรมมหาราชวังนี้ ฤๅของราษฎรสามัญแห่งใดท่านใดก็ดี หลบหลีกลี้หนีเข้ามาเอยอิงอาไศรย ผู้ใดผู้หนึ่งอยู่ในพระบรมมหาราชวังก็อย่าให้ท้านเบี้ยนายเงิน มีความกริ่งเกรงกลัวความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งเลย ให้รีบทำเรื่องราวมาร้องแก่พระยาเพชร์พิไชย ซึ่งว่าราชการกรมล้อมพระราชวังให้จัดระเรียดตัวส่งให้โดยเร็ว ถ้าแม้เพระยาเพชร์พิไชยชักช้าอยู่กว่า ๗ วัน ก็ให้มาร้องถวายฎีกาเมื่อเวลาเสดจออกพระที่นั่งสุทไธยสวรรย์ ฤๅจะให้ญาติพี่น้องพวกพ้องเป็นข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายใน ผู้ใดผู้หนึ่งถวายเรื่องราวให้ที่ใดที่หนึ่ง เมื่อใดเมื่อหนึ่งก็ได้ไม่ห้าม ถ้าแม้นในหลวงทรงทราบความแล้ว ก็จะทรงจัดระให้โดยสุจริตไม่คิดเข้าแก่ผู้ใดว่ามานี้โดยสุจริต เหตุดังกล่าว ๆ จึงเป็นพยานเทอญ ฯ ก็ถ้าแม้นทาษแลลูกนี้ของผู้ใดหลบหลีกหนีไปเอยอิงอาไศรยอยู่ที่อื่น ๆ นอกจากพระบรมมหาราชวังนี้แต่ที่วังเจ้าบ้านขุนนางเป็นที่อำนวยเกรงขาม เจ้าเบี้ยนายเงินจะไปติดตามเอาตัวไม่ได้ แลพันวิไสยกำนันนายอำเภอเจ้ากระทรวงทบวงการ จะติดตามค้นหาตัว ฤๅต่อว่าไม่ได้แล้วก็ให้เจ้าเบี้ยนายเงินทำเรื่องราวมายื่นแก่พระยาเพชร์พิไชย ซึ่งว่าราชการกรมล้อมพระราชวังเหมือนกัน ถ้าเกี่ยวข้องในพระบวรราชวัง เจ้าเบี้ยนายเงินจะสมัคไปยื่นเรื่องราวแก่พระยาเฉลิยรบาลเองก็ตาม ถ้ามายื่นแก่พระเพชร์พิไชย ก็ให้พระยาเพชร์พิไชยทอดโฉนดยาทหมายไป ให้พระยาเฉลิยรบาลส่งถ้านี้ยวข้องในวังเจ้าบ้านขุนนางอื่น ๆ ก็ให้พระยาเพชร์พิไชยทอดโฉนดยาทหมายไป ฤๅจะเพทุลร่ำรียนต่อว่าด้วยปากได้ ก็จงจัดแจงเอาตัวทาษแลลูกนี้ ฤๅค้นเงินแลทอดโฉนดมาคืนให้เจ้าเบี้ยนายเงินเสียจงได้ ถ้าแม้นพระยาเพชร์พิไชย จุฬาราชแก่นันทาโทสาภยาคติไป ไม่จัดระให้รีบไว้ให้นานเกินกว่าเจ็ดวัน ก็ให้ร้องถวายฎีกาเมื่อเวลาเสดจออกพระที่นั่งสุทไธยสวรรย์ ฤๅจะให้ญาติพี่น้องพวกพ้องเป็นข้าราชการฝ่ายน่าฝ่ายในผู้ใดผู้หนึ่ง ถวายเรื่องราวให้ที่ใดที่หนึ่ง เมื่อใดเมื่อหนึ่งก็ได้ไม่ห้าม ฯ ถ้าในหลวงทรงทราบแล้วก็จะทรงเลือกดู ก็ถ้าถึงที่โทษยังว่า ทาษแลลูกนี้หนีไปเอยอิงอาไศรยนั้นเป็นพระบวรราชวังฤๅวังเจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ ฤๅบ้านท่านเสนาบดีผู้ใหญ่ที่ท่านเข้าวังเจ้าบ้าน ควรจะเป็นคะลาการเป็นจำพวกแก่ราษฎรได้ ในหลวงก็จะทรงมอบเรื่องราวกับตัวโจทไปให้ ท่านเจ้าวังเจ้าบ้านจะได้เป็นแล้วแก่กัน โดยสมควรแก่สติปัญญาแลศักดินาศักดิ์ ของท่านที่เป็นเจ้าวังเจ้าบ้านนั้น ๆ เจ้าเบี้ยนายเงินจะแพ้ฤๅชนะจะได้ตัวทาษลูกนี้ไม่ได้ฤๅได้ก็ตาม เบี้ยคลบฤๅลดหย่อนประการใด ก็สุดแต่บุญแลวาสนาแลสติปัญญาของท่านเจ้าวังเจ้าบ้านซึ่งเป็นคะลาการ แลตัวโจทตัวจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนั้นเถิด ไม่เอาเป็นถังวลแล้ว ถ้ามีชอบด้วยยุติธรรม สุดก็จะหยุมจะยอมก็จะหล่นไปเอง เมื่อโจทไม่ชอบใจจะมาร้องถวายฎีกาอีก ก็จะส่งเรื่องราวไปอีก ในหลวงไม่เอาเป็นกิจกังวลยิ่งกว่านั้น ว่าทั้งนี้จะให้หมายว่าท่านนั้นเป็นเจ้าใหญ่นายใด ก็ควรจะเป็นที่พึ่งแก่ราษฎรได้ เหมือนกันในหลวง แต่ถ้าแม้นไปเกี่ยวข้องวังเจ้าลูกบ้านขุนนางน้อยมีสติปัญญาวาสนาไม่ควรจะเป็นคะลาการได้ เป็นที่โจทจะสงไสยว่าว่าความลำเอียงเข้าข้างยุครภรยาข้าบ่าวของตัวไป แล้วในหลวงก็จะให้หาเจ้ากรมปลัดกรม จางวางนายเวรของเจ้า แลวิเสทหมายของขุนนางมา ให้มีคะลาการกะกุมเร่งรัดซึ่งจะว่ากล่าวโดยสมควรแก่ความแผ่นดินเมืองๆ แต่ถ้าทาษแลลูกนี้หลบหลีกหนีไปอาไศรยในที่อื่น ๆ มิใช่วังเจ้าบ้านขุนนางใหญ่ ๆ เป็นที่เป็นวิไสยที่กำนันนายอำเภอเจ้ากระทรวงทบวงการ จะติดตามกะกุมค้นหาตัวได้ตามธรรมเนียมแล้ว ความเรื่องนั้นไม่ใช่กระทรวงกรมล้อมพระราชวัง จะเอามาจัดระเลยจงให้เจ้าเบี้ยนายเงินนำกำนันนายอำเภอไปรับกุมเอาตัวให้ ฤๅจะพร้องร้องณโรงศาลตามธรรมเนียมก็ตาม เมื่อจัดวางประการใด ก็อย่าให้มายื่นเรื่องราวแก่พระยาเพชร์พิไชยเลย แลอย่าให้กรมล้อมพระราชวังไปกะเอาคดีอย่างนี้มาว่ากล่าว เจ้าหมู่มูลนายเจ้าเบี้ยนายเงินซึ่งเรียนเรื่องราวมา ฤๅมาที่กรมล้อมพระราชวัง ให้ยืนเรื่องราวมาร้องถวายฎีกาเทอญ ในหลวงจะโปรดให้จัดระตามอย่างความฎีกา ถ้าคดีไม่สลักอย่างที่จะมาร้องต่อกรมล้อมพระราชวัง ผู้ใดสมคบคนในกรมล้อมพระราชวัง

ให้อาคต์ อย่างนั้นมาข้างละมัสมคยก์ที่ตระลาการ
ผู้จำนะถ์ก์ ขะมีโทษตามโทษานุโทษประกาศมาณวันอังคาร
เดือนแปดบุรพาสาธ ขึ้นห้าค่ำปีมเมียสัมฤทธิศก เปนวันที่
๒๕๙๙ ในราชกาลปัศยุบันนี้ ๆะ

ข่าวตายบ้านเมือง

● ข้าพระพุทธเจ้า พระราชภักดีราชยการะบัคร พระเสนหามน
ตรีผู้ช่วยราชการเมืองนครศรีธรรมราช มีโยบอกให้หมื่นรักษ
ถือเข้ามาส่งผู้รับคาลานมกรมพระกระลาโหม ฉบับหนึ่งมีความว่า
พระสุนทรายา พระสุรินทรวังษามีองเลิศ มีหนังสือให้ ศรีรายา
อินทาราเจะมะซะหมัด ถือมายังข้าพระพุทธเจ้าฉบับหนึ่ง หนังสือ
นั้นถึงเมืองนครศรีธรรมราช ณวันสุกร เดือนเก้า แรมค่ำหนึ่ง
ปีขอฉศก ในหนังสือใจความว่า พระยาปลิศทำงานพระสุรินท
รวังษากับบุคมเจ้าพระยาไทรบุรีที่เมืองไทรบุรี ภอพระยา
ปลิศป่วยเปนไข้ลงโลหิต ให้ถ่ายผ่ายในออก พระสุนทรายา
พระสุรินทรวังษาให้หมอประกอบยารักษาค่อยคลายขึ้น พระยา
ปลิศจึงได้ทำงานพระสุรินทรวังษาที่เมืองไทรบุรี ครั้นทำงาน
เสรจแล้ว พระยาปลิศกลับมาถึงเมืองเลิศ กลับเปนไข้หนัก
ลงอีกให้ไอให้หอบนอนไม่ได้ พระสุนทรายา พระสุรินทรวังษา
ให้หมอที่เมืองปลิศประกอบยารักษาหาคลายไม่ ครั้นณวันพุธ
เดือนสิบสอง ขึ้นสามค่ำ ปีขอฉศก เวลาบ่าย ๓ โมงเสศ
พระยาปลิศถึงแก่กรรม์ ข้าพระพุทธเจ้าได้ส่งหนังสือพระสุนทร
รายา พระสุรินทรวังษาข้ามาด้วยแล้ว ยอกมาณวันศุกร
เดือนยี่ แรมค่ำหนึ่ง จุลศักราช ๑๒๓๖ ปีขอฉศก ๆะ

บอกเมืองสมุทปราการ

◎ ณวันจันทร เดือนสี่ ขึ้นสองค่ำ ปีขอฉศก ศักราช ๑๒๓๖
เปนปีที่ ๗ ในรัชกาลปัศยุบันนี้ จุนอักษรสมบัครเสมียนตรา
กรมท่า ส่งบอกเมืองสมุทปราการมา ๒ ฉบับมีความว่า
● กำปั่นปรากชื่อแรมบิล กับคันอังกฤษชื่อหันเตอร์ แล้ง
ความว่าขึ้นเลาะอมแต่งไปค้านเมืองซ่องกง กลับมาไม่มีสินค้า
มีบัน ๖ บอก กินกำ ๔ ถัง คนชื่องมาในลำเรือนั้น กับคันคัน
หน จีนนายเรือ จีนลูกเรือ ๔๒ คน มาสิบสองวันถึงเมือง
สมุทปราการ ณวันศุกร เดือนสาม ขึ้นเจดค่ำ ปีขอฉศก ๆะ
◎ เรือกลไฟชื่อแบงกอก กับคันอังกฤษชื่อแบลยิล
แจ้งความว่าพระยามหามกภักดีศรีวิษัฐากร แต่งไปค้าเมือง
สิงคโปร์ กลับมามีบาขึ้น ๑๕ หีบ สินค้าต่าง ๆ ๒๕๙๙ หีบ
มีบันคนค่ำสำรับเรือไม่มี คนชื่องมาในลำเรือ กับคันคันหน
จีนเยอเปียกลาสี ๔๕ คน โคยสานฝรั่ง ๒ จีน ๑๙ รวม ๒๐
รวม ๖๕ คน มา ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันเสาร
เดือนสาม แรมเจดค่ำ ปีขอฉศก ๆะ
● กำปั่นปรากลำหนึ่ง ชื่อมเลนคีน กับคันฝรั่งเศศชื่อปอน
ลิโณแจ้งความว่า มาแต่เมืองซ่องกง ขึ้นห้างบักกินแปกคิก
แอนกุมปนีณกรุงเทพ ๆ มีเล่นเบีย ๕๐ สินค้าฉกนัย
บันกินค่ำสำรับเรือไม่มี คนชื่องมาในเรือกับคันคันหนกลาสี
๑๓ คน มา ๑๑ วัน ถึงเมืองสมุทปราการณวันเสาร เดือน
สาม แรมโจดค่ำ ปีขอฉศก ๆะ
◎ อีกฉบับหนึ่ง มีความว่ากำปั่นบรากชื่อเคนแปกซอ กับคัน
อังกฤษชื่อวิงเลียมแจ้งความว่า มาแต่เมืองซ่องกง ขึ้นห้าง
มากวนแอนกุมปนีณกรุงเทพ ๆ มีบันสำหรับเรือยอก ๑ ไม่มี
สินค้า ไม่มีกินค่ำ คนชื่องมาในเรือ กับคันคันหนกลาสี ๑๔ คน
มา ๑๒ วันถึงเมืองสมุทปราการ.ณวันจันทร เดือนสาม แรม
เก้าค่ำ ปีขอฉศก ๆะ
◎ เรือกลไฟชื่อเจ้าพระยา กับคันอังกฤษชื่อยอดดอดวน
แจ้งความว่า มาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างมากวนแอนกุมปนี
ณกรุงเทพ ๆ มีบัน ๖ บอก มีหมากแห้ง ๑๐๐ กระสอบ
มีเหลกฝาก ๔๐ มัก มีสินค้าต่าง ๆ ๓๔ หีบ
ไม่มีกินค่ำ คนชื่องมาในเรือ กับคันคันหน อินเยอเปียกลาสี
๔๐ คน โคยสานแซกจีน ๔ รวม ๔๔ คน มา ๕ วันถึงเมือง

สมุทปราการณวันจันทร เดือนสาม แรมเก้าค่ำ ปีระกาศก ๑๒

● กำปั่นบริกชื่อโอรดา กับคันเยอรมันชื่อแหยปกกอต แจ้งความว่า มาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างบีกกิมเปาคิด แขนกุมปนีมารุงเทพฯ ไม่มีสินค้า ปืนคิมค่าสำหรับเรือ ไม่มีคนจึงมาในเรือ กับคันคันหน กลาสี ๑๕ คน มา ๑๒ วัน ถึงเมืองสมุทปราการ ณวันจันทร เดือนสาม แรมเก้าค่ำ ปีระกาศก ๑๒

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๑ หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้ ตีพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวัง ออกวันอาทิตย์ตามกำหนดทุก ๆ อาทิตย์มีให้ขาย ราคาตลอดปี ๔๘ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาท สามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งราคา ๑๑ ใบ ๑ สะลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านยี่หนึ่ง ค่าห้างถึงตำลึง ครึ่งปีหกสลึง สามเดือนบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะสั่งการก็ให้มาสั่งซื้อที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเหนือ ๑๒

๑ อนึ่งหนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่ปนเรื่องวิสัยสำคัญ ๆ นั้น มีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งใกล้จะใช้ในราชการ ขณะพระราชประสงค์แล้ว ก็เก็บเหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพระเจ้าหมายว่า ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหาเล่มบ้างฤาไม่ได้บอก จะต้องการทราบบ้าง ก็จะไม่มีที่หาให้ ถึงลูกค้าแลราษฎรผู้ใดจะอยากจะทราบราชการให้เสียบบ้าง ข้าพเจ้าได้จัดสมุดนี้ไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ตามประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกไป ก็เป็นการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชกร

● พระราชบัญญัติเงินเดือน ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๑ พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หรือฐานรักษาพัสดุ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง

● พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงานชาวกร ราคา เล่มละบาท

๑ หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท

๑ สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรุยซิล ๑ ราคา ชาติละบาท ถ้าเย็บรวมเป็นเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ ๕ บาท

๑ พระราชบัญญัติ พิกัดกระเบียรอายุ ลูกทาษลูกไทย ราคาเล่มละ สองสลึง ๑๒

๑ พระราชบัญญัติต่าง ๆ ราคา เล่มละ สองสลึง

๑ พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวง ซึ่งระทำสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง ๑๒

๑ พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งออกไปชำระความหัวเมือง ราคา เล่มละสลึง ๑๒

หนังสือสอนเด็ก

ซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้ตั้งสารประเสริฐศิริขึ้นใหม่

๑ มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง

๑ วาหนิติกร ราคา เล่มละบาท

๑ อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท

๑ สังโยคพิธาน ไวพจน์พิธารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเป็นเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง ถ้าสั่งเล่มหนึ่งรวมเย็บเป็นเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท

๑ นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท

๑ นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

๑ กลสังเขปรัฐธรรมนูญราชาธิปไตย ราคา เล่มละสี่บาท

๑ ราชนิติ ราคา เล่มละบาท

๑ พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท

๑ พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท

๑ พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท

๑ ยุติการณ์ มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท

๑ ปักษิปกรณ์ แลนานาชนิดสัตว์ปีก ราคา เล่มละบาท ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวังเหนือ ๑๒

ราชกิจจานุเบกษา

ประกาศพระราชบัญญัติ

เล่มที่ ๑ น่าเบอร์ ๔๐๘ วันอาทิตย เดือน ๔ แรม ๑๔ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๔๗

วิสุงคามสีมา

๏ มีพระบรมราชโองการ ประกาศไว้แก่ชนทั้งปวงว่าที่จะตั้งพระอุโบสถวัดใหม่ในคลองบางยี่เรือ แขวงกรุงเทพ ฯ โดยยาว ๑๐ วา กว้าง ๗ วา พระเทพกระวีโดให้ราษบังคมทูลพระกรุณา ขอเปนที่วิสุงคามสีมา พระเจ้าแผ่นดินสยามให้ทรงยินดีอนุโมทนาอนุญาตแล้ว โปรดให้ราชมหาดเล็กราชบัณฑิตยาลัยกำหนดให้ตามประสงค์ทรงพระราชอุทิศที่นี้ให้เปนที่วิสุงคามสีมา ยกเปนแผนกหนึ่งต่างหาก จากพระราชอาณาเขตร เปนที่วิเสศสำหรับพระสงฆ์ มาแต่ราชทิศทั้งสี่ ทำสังฆกรรมมีอุโบสถกรรมเปนต้น พระราชทานมาตั้งแต่วันพฤหัศบดี เดือนสี่ แรมสี่ค่ำ ปีจอฉศก พุทธสาสนกาล ๒๔๑๙ พรรษา เปนวันที่ ๒๓๑๔ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯ

๏ วันพฤหัศบดี เดือนสี่แรมสี่ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ พระพุทธสาสนายุกาล ๒๔๑๙ พรรษา วันที่ ๒๓๒๖ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ มีพระบรมราชโองการประกาศไว้แก่ชนทั้งปวงว่า ที่จะตั้งพระอุโบสถวัดกวิง ในคลองลัดฝั่งตวันตก แขวงเมืองนครเชียงใหม่ โดยยาว ๑๕ วา กว้าง ๑๑ วา พระยาคำรงราชพลขันธ ผู้ว่าราชการเมืองนครเชียงใหม่ หลวงพหลคามยธริกัษยกระบัตรกับราษฎร ได้ให้ราษบังคมทูลพระกรุณาขอเปนที่วิสุงคามสีมา พระเจ้าแผ่นดินสยามได้ทรงยินดีอนุโมทนาอนุญาตแล้ว โปรดให้ผู้ว่าราชการเมืองกรมการบำกำหนดให้ตามประสงค์ ทรงพระราชอุทิศที่นี้ให้เปนที่วิสุงคามสีมา ยกเปนแผนกหนึ่งต่างหากจากพระราชอาณาเขตร เปนที่วิเสศสำหรับพระสงฆมาแต่ราชทิศทั้งสี่ ทำสังฆกรรม มีอุโบสถกรรมเปนต้น พระราชทานมาตั้งแต่วันพฤหัศบดี เดือนสี่ แรมสี่ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ เปนวันที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯ

๏ มีพระบรมราชโองการ ประกาศไว้แก่ชนทั้งปวงว่า ที่จะตั้งพระอุโบสถวัดมรรคาแขวงเมืองจันทบุรี โดยยาว ๑๑ วา สองศอก กว้าง ๗ วา พระมหาแข้ง เปรียญวัดกัลยาณมิตร ได้ให้ราษบังคมทูลพระกรุณา ขอเปนที่วิสุงคามสีมา พระเจ้าแผ่นดินสยามได้ทรงยินดีอนุโมทนาอนุญาตแล้ว โปรดให้กรมการบำกำหนดให้ตามประสงค์ ทรงพระราชอุทิศที่นี้ให้เปนที่วิสุงคามสีมา ยกเปนแผนกหนึ่งต่างหากจากพระราชอาณาเขตร เปนที่วิเสศสำรับพระสงฆมาแต่ราชทิศทั้งสี่ทำสังฆกรรม มีอุโบสถกรรมเปนต้น พระราชทานมาตั้งแต่วันพฤหัศบดี เดือนสี่ แรมสี่ค่ำปีจอฉศก ๑๒๓๖ เปนวันที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯ

ตั้งตำแหน่ง

๑ ณวันพุธ เดือนสี่ จันทิยเอกค่ำ ปีรอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนวันที่ ๒๓๑๓ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงธรรมมนตรี เปนพระพิพิธสาลีราชกรมการ ถือศักดินา ๑๔๐๐ ทำราชการตามตำแหน่งตั้งแต่บัดนี้ไป จงเอาการควรเอา หมั่นประพฤติการควรประพฤติ สมควรแก่ตำแหน่งทุกประการ ตามอย่างธรรมเนียมข้าราชการทั้งปวงขอให้มีความศุขสวัสดิ์เจริญเทอญ พระราชทานตั้งแต่ ณวันพุธ เดือนสี่ จันทิยเอกค่ำ ปีรอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนวันที่ ๒๓๑๔ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ ฯ

๑ ให้ขุนศรีอักษร เปนหลวงวิเสสสาลี มีตำแหน่งราชการในกรมเกษตราธิการ ถือศักดินา ๖๐๐ จงเอาการควรเอา หมั่นประพฤติการควรประพฤติ สมควรแก่ตำแหน่งทุกประการตามอย่างธรรมเนียมข้าราชการทั้งปวง ขอให้มีความศุขสวัสดิ์เจริญเทอญ พระราชทานตั้งแต่ ณวันพุธ เดือนสี่ จันทิยเอกค่ำ ปีรอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนวันที่ ๒๓๑๔ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ ฯ

๑ ให้ขุนพรพิทักษ เปนหลวงวิจารณ์สาลี มีตำแหน่งราชการในกรมเกษตราธิการ ให้ถือศักดินา ๖๐๐ จงเอาการควรเอา หมั่นประพฤติการควรประพฤติสมควรแก่ตำแหน่งทุกประการตามอย่างธรรมเนียมข้าราชการทั้งปวง ขอให้มีความศุขสวัสดิ์เจริญเทอญ พระราชทานตั้งแต่ ณวันพุธ เดือนสี่ จันทิยเอกค่ำ ปีรอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เปนวันที่ ๒๓๑๔ ในราชกาลปัตยุบันนี้ ฯ

พระยามหามนตรีศรีรองครัษ สมุหพระตำรวจในขวา พระศักดาภิเศชวรฤทธิ ส่งสารบบความทหาร ไปถึง

๑ ข้าพระพุทธเจ้า พระยามหามนตรีกอลอแนนด์อินชีน พระศักดาภิเศชวรฤทธิ์เอกยุแตน ขอพระราชทานน้อมเกล้า ฯ ถวายคำนับบังคมทูลทราบฝ่าลอองธุลีพระบาท ข้าพระพุทธเจ้าได้พิจารณาคดีความของราษฎร ซึ่งเกิดขึ้นในท้องที่ทหารยามรักษาถนนในกำแพงเมืองจับมาส่งณศาลออฟพีซ ได้ทำการพิจารณาตัดสิน ฯ

๑ เรื่องหนึ่งชายนัดฤทธิยามท่าขุนนางจับตัว จีนแสงโรหิตนายหว่างจำเลยมาส่ง โรหิตหาว่านายหว่างขณะจีนแสงกับภรรยาจีนแสงกำลังวนเวียนกันอยู่ นายหว่างยอมทำขวัญเปนเงินตราสองตำลึง ๑ เรื่องหนึ่ง ชายนัดทหารยามวัดราชบุรณจับตัว นายแพงโรหิตย้ายย่ายจำเลยมาส่ง โรหิตหาว่าย้ายย่ายเปนทาษผู้มีชื่อค่าตัวชั่งหนึ่ง นายแพงเปนนายประกัน นายแพงรับตัวย้ายย่ายไปส่งให้นายเงิน ๑ เรื่องหนึ่ง ชายนัดนัยทหารยามตภาษมอญจับตัว อินทรกุลโรหิต นายนัยจำเลยมาส่ง โรหิตหาว่านายนัยเปนนายประกันฉลีเยี่ยงทาษค่าตัวชั่งสิบตำลึง ส่งไปตามกระทรวง ๑ เรื่องหนึ่ง ชายนัดไม่ยามน่าวัดราชบุรณจับตัวหลวงอนุภัยนายเงิน อ้ายแพตัวทาษ มาส่งหาว่าอ้ายแพเปนทาษค่าตัวชั่ง ๑ ถามอ้ายแพรับถูกต้องนายเงินรับตัวทาษไป ๑ เรื่องหนึ่ง ชายนัดทหารยามวัดมหรรณพาราม จับตัวหมื่นชำนิโรหิต นายบดจำเลยมาส่ง โรหิตหาว่านายบดลักอิตถีภัพกายของหมื่นชำนิไป อิตถีภัพกายว่า สิบหกตำลึง ถามนายบดรับ ตัดสินให้คืนทาษให้นายเงินไป ๑ เรื่องหนึ่ง นายสุกแขกมลายูลูกจ้างจีนรถของพระยาเวียงใน ขับรถมาโคนรถพระยาภาษากรวงษ ๆ ยอกให้หักหายยามจับมาส่งณออฟพีซ ถามนายสุกรับว่าโคนรถแต่ไม่แกล้ง ตรวจดูรถแหนรถช้ำรุดเล็กน้อยตัดสินให้ปล่อยนายสุกแขกมลายูไป ๑ เรื่องหนึ่ง กัปตันอดทหารยามวิมวังกรมพระเทเวศรจับตัว จีนฮกโรหิตจีนฮีจำเลยมาส่ง โรหิตหาว่าถังไม้สักหายไป จับถังได้ที่จีนฮีกามจีนฮีว่าชายมีชื่อเอาถังมาแลกเล่า ตัดสินให้คืนถังให้จีนฮก ๑ เรื่องหนึ่ง ขมิ้นพิไชยยุทธเลขาคนีโทหารยามจับตัวนายบุญทหารมหาดเล็กกับอ้ายทรัพ ๆ หนีทรางคุมไปส่งกับพระองค์เจ้าสุขสวัสดิ ๑ เรื่องหนึ่ง กัปตันโทหารยามถนนบ้านญวน จับตัวจีนเทียนโรหิต จีนตัวก้อจำเลยมาส่ง โรหิตหาว่าจีนตัวก้อลักเงินไป ๑๕ ตำลึง ถามจีนตัวก้อรับตัดสินให้ใช้เงิน ๑๕ ตำลึงให้จีนเทียน ๑ เรื่องหนึ่ง ชายนัยจุ๊ทหารยามตะภานช้างโรงสี จับตัวนายฮ่องนายเงินอ้ายแปะหามมาส่ง หาว่าอ้ายแปะกับน้องสาวอ้ายแปะ ๒ คน พี่น้องเปนทาษเงินตรา ๒ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ถามอ้ายแปะรับถูกต้องนายเงินรับตัวทาษไป ๑ เรื่องหนึ่ง ชายนัดจำยามตะภานถ่านจับตัวแขกโรหิต นายยิ้มจำเลยมาส่งโรหิตหาว่าลงอายน้ำ

เอาเงินตรา ๕ ตำลึง กับถุงกุญแจสองดอกส่งมาด้วยกันนั้นรับตัวไว้ ให้ไปไหนอย่าให้นายอิ่นเอาไปได้ ถามนายอิ่นว่าไม่ได้มาเป็นไรอย่างไร ยอมสิ้นไม่ว่าความกัน ๑ เรื่องหนึ่ง กับวันเดือนขึ้นหกค่ำ ขุนพิทักษ์ไชยย์ นายทองจำเลยมาส่งไชยย์หาว่านายกันเป็นนายประกันอ้ายอินพรมค่าตัวเงิน ๑๕ ตำลึง เงินนอก ๑๕๐ ตำลึงกึ่ง รวมร้อย ๘ ตำลึงกึ่ง อ้ายอินหนีไป ถามนายกันรับตามไชยย์หา คดีสิ้นให้ส่งตัวมาให้นายเงิน ๑ เรื่องหนึ่ง ชายนิยมทหารขวาสี่ตัวมาแจ้งความว่าสิบตัว อ้ายใส ไชยย์ อ้ายสุกจำเลย ตามหลวงสิทธิยศลงความทั้งโจทย์และส่งไชยย์หาว่าอ้ายสุกชักย่อยคดีสิ้นให้เงินอ้ายสุก ๑๐ ตำลึงรับไปทั้งสองฝ่าย ๑ เรื่องหนึ่ง กับวันเดือนหกค่ำทหารขวาไม่ทราบชื่อแจ้งความว่าสิบตัว จีนมาไชยย์ อีจีนจำเลยมาส่ง ไชยย์หาว่าอีจีนเป็นทาษค่าตัว ๔ ชั่ง ถามอีจีนรับส่งไปตามกระทรวง ๑ เรื่อง หนึ่งชายนิยมทหารขวาสี่กับบ้านพระยาสีเก่ารับตัวจีนลีไชยย์ นายสีจำเลยมาส่งไชยย์หาว่านายสีซื้อราวหมวกอยู่ในราคา ๗ สลึง ไปคดีสิ้นให้คืนหมวกให้ไชยย์ ๑ เรื่องหนึ่ง ชายนิยมทหารขวาริมวัดสุทัศน์ รับตัวนายตุ่มไชยย์ นายโตจำเลยมาส่ง ไชยย์หาว่านายโตเอาเรือมาดเปลราคาชั่ง ๕ ตำลึง ไปจำนำสิ้นถามนายโตรับตามไชยย์หา ไชยย์รับตัวนายโตไป ๑ เรื่องหนึ่ง ทหารขวาถนนบำรุงเมืองรับตัว นายรอดไชยย์ อ้ายเปรมทาษมาส่งไชยย์หาว่าอ้ายเปรมเป็นทาษท่านเทพราช ค่าตัวแจ้งอยู่ในสารกระทรวงมหาดไทยอ้ายเปรมให้การปฏิเสธ ตัวอ้ายเปรมทาษมาแวก ๆ รับตัวอ้ายเปรมไป ๑ เรื่องหนึ่ง ชายนิยมทหารขวาริมหอกลองรับตัวนายลาไชยย์ นายสังจำเลยมาส่ง ไชยย์หาว่านายสังลักหลอกหลวง ถามนายสังไม่รับ คดีสิ้นให้นิ่มผลละ ๑๐ ที่ นายรับตัวไปทั้งสองฝ่าย ๑ เรื่องหนึ่ง ชายนิยมกรุงทหารขวาท่าพระรับตัว นายจัน นายทอง ทหารมาส่งชายนิยมกรุงหาว่านายจัน นายทอง ลักเงินสามแม่ของหลวงไปกระบอก ๑ ถามนายจัน นายทองรับตามหา คดีสิ้นให้นายจัน นายทองใช้เงินหลวง ๑ เรื่องหนึ่ง กับวันอังคารทหารขวาสองคนรับตัว จุนอนศักดิ์ อีอั้นทาษมาส่งไชยย์หาว่าอีอั้นเป็นทาษค่าตัวชั่ง ๕ ตำลึง ถามอีอั้นรับนายเงินรับตัวไป ๑ เรื่องหนึ่ง ชายบุญชาชนิยมรับตัวจีนไสยลูกช้างมีหลบหนี หาว่าจีนไสยลูกช้างมีหลบหนีกรมทำสามห่อเป็นลูกเข้าไหลครึ่ง ถามจีนไสยรับถูกต้องมีหลบเรี่ยวัดไป ๑ เรื่องหนึ่ง ชายนิยมทหารขวาสองคนรับตัว จีนไหมไชยย์ จีนอินจำเลยมาส่งไชยย์หาว่าจีนอินถูกจีนไหมปากเลยคดีสิ้นให้ทำขวัญ จีนไหมยาก ๑ ความเงียบเสียงกันไป ๑ เรื่องหนึ่ง นายเมืองทหารขวาเมืองวิเศษชัยชาญรับตัว นายชุกไชยย์ จีนนิ่ง จีนสาม จีนอยู่จำเลยมาส่งไชยย์หาว่าจีนสามลงรวมโขนวัดหลังคาบ้านหลังนั้นถูกหมายลูกนิ่มเสียหายแห่งหนึ่งเป็นเงินสิบสาม จีนอยู่ทำขวัญบุตรนายชุก ๓ ตำลึง ๑ เปนค่าน้ำมัน ๑ เรื่องหนึ่ง นายรอดทหารขวาถนนบ้านญวนรับตัว นายหนูจำเลงมาส่ง นายรอดหาว่านายหนูเข้าหุ้นกันเลี้ยงเพลงยาวนายยา ถามจำเลงเพลงว่าเป็นคนของยิ่งมาใครจะกินนายยาผิวคดีสิ้นให้จำคุกไว้ ว่านายรอดผู้รับไม่ใช่จำเป็นจะมีแต่ผิวจับจึงจะควร แล้วนายยาผิวจำเลงเพลงเมียงจำเลยกันนั้นเรียกว่ากล่าวโทษนายรอด นายอ่วม นายทอง ว่าบังอาจรับว่าเข้าหุ้นพิจารณาไม่ได้ความจริง คดีสิ้นให้ทำขวัญนายหนูจำแลงเพลงเป็นเงิน ๕ ตำลึง ๑ เรื่องหนึ่ง กับวันเดือนยี่ขึ้นหกค่ำทหารขวาถนนวัดรังษีรับตัวจำแลงจำไรย์ นายยาจำเลยมาส่ง ไรย์หาว่านายยาจำเลยลำยั้นสามกระทงจะจำแลงจำไปจำหนึ่งราคา ๒ ตำลึง ถามนายยารับคดีสิ้นให้นายยาใช้เงิน ๑ เรื่องหนึ่ง นายเรืองทหารรักษาพระองค์รับตัว นายทัดนายดอกไรย์ จำแลงหุ้มข้อยหุ้มทาษจำแลงหุ้มจำเลยมาส่ง ไรย์หาว่าวิวาทกันต่างคนต่างวิ่งหนีไป ส่งไปตามกระทรวง ๑ เรื่องหนึ่ง ชายนิยมกรมทหารขวาถนนพูรับกรุงรับตัว นายทองนายเงิน อ้ายเรืองอ้ายชาดอีหนู ทาษค่าตัว ๓ ชั่ง ๑๓ ตำลึงกึ่ง หนีมาเสียสินบน ๑๕ ตำลึง ถามอ้ายเรืองอ้ายชาดอีหนู รับถูกต้องนายรับตัวไปทั้ง ๓ คน ๑ เรื่องหนึ่ง ชายนิยมทหารขวาวัดราชบุรณรับตัว นายคงไรย์ จีนยุ้นจำเลยมาส่งไรย์หาว่าจีนยุ้นเป็นทาษค่าตัว ๑๓ ตำลึง ถามจีนยุ้นรับตามสารกระทรวงมหาดไทยนายรับไป ๑ เรื่องหนึ่ง ชายนิยมทหารขวานำวัดมหาณพารามรับตัว จำแลงนิ่มไรย์ จำแลงอิ่มจำเลยมาส่งไรย์หาว่าจำแลงอิ่มยาทาษไปขายฝากไว้ กับจำแลงแต่ตัวเป็นเงินสองชั่ง ๕ ตำลึง ถามจำแลงอิ่มรับตามหา

โทษรับตัวจำเลยไป ๑ เรื่องหนึ่ง นายชำทหารยามวิมลอฟฟิซ จับตัว ท่านแพมายเงิน อีกลักษณมาส่งโทษหาว่าข้ามเก่น อีกลักเปนพยานค่าตัวคันเงินชั่ง ๑๐ ตำลึง แต่ข้ามแก่นตายส่งไปตามกระทรวง ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันผนูยามประตูฉีเอกป้ายข้าวักสเกศจับตัวนายมีโทษ นายแก้วจำเลยมาส่ง โทษหาว่านายแก้วชกต่อยตัดสินให้ใช้กุนโทษไม่ว่าความกันต่อไป ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันอ่วมยามทำพระจับตัว นายอ่อนโทษ อีนัยจำเลยมาส่งโทษหาว่าอีนัยเปนพยาน ค่าตัว ๔ ชั่ง ๑๙ ตำลึงกึ่ง แล้วอีนแต่งความมาประทับว่าอีนัยเปนพยานค่าตัว ๑๒ ตำลึงกึ่ม อีนัยรับทั้ง ๒ ฝ่ายส่งไปตามกระทรวง ๑ เรื่องหนึ่ง นายล้ำทหารยามถนนเจริญกรุงจับตัว นายกลิ่นโทษ นายไหจำเลยมาส่งโทษหาว่าจำแดงหนูภรรยานายไห ชู้ชแหวนเพชรของภรรยาหลวงทวยหารรักษาไป เปนราคา ๔ ตำลึงกึ่ง นายไหเปนนายประกันจำแดงหนู ถามนายไหรับคัดสินให้ใช้เงินภรรยาหลวงทวยหารรักษา เปนเงิน ๔ ตำลึงกึ่ง ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันฤทหารยามวิมวัดราชนัดดาจับตัว จำแดงร้ายโทษ อ้ายเจียมทาษมาส่ง โทษหาว่าอ้ายเจียมเปนทาษค่าตัว ๑๐ ตำลึง กัยยิมเข้าแลกสามเกวียนเปนเงินชั่ง ๙ ตำลึง ๓ บาท เงินค่าแหวน ๓ ตำลึง สิบสลึง เงินค่าตัวทาษอีกชั่ง ๕ ตำลึง ถามอ้ายเจียมรับบ้างไม่รับบ้างส่งไปตามกระทรวง ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันชำทหารยามบ้านญวนจับตัวหมื่นจิตรภักดีโทษ จางวางบัวจำเลยมาส่งโทษหาว่าจางวางบัวเช่าเรือปก ๔ แจวไปลำหนึ่งราคา ชั่ง ๑ ส่งไปตามกระทรวง ๑ เรื่องหนึ่ง ทหารยามบ้านพระยาสีวิจับตัว นายห่วงโทษ นายยิ้มจำเลย มาส่ง โทษหาว่านายยิ้มเปนชู้กับภรรยานายห่วง โทษจำเลยไม่ว่าความกัน ๑ เรื่องหนึ่ง นายแก้วทหารยามวิมลอฟฟิซจับตัว จำแดงดุกดาโทษ อีอ่ำทาษมาส่งโทษหาว่าอีอ่ำเปนทาษค่าตัวชั่ง ๑๐ ตำลึง ถามอีอ่ำรับถูกต้องนายเงินรับตัวทาษไป ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันอ่วมทหารยามทำพระจับตัว จีนยี่โทษ นายคุ้มจำเลยมาส่งโทษหาว่าจีนยี่วิวาทกับนายคุ้ม พวกนายคุ้มเอาไหกระเทียมหุ้มศีศะแตกมียาแผล ๓ แห่งนายคุ้มยอมทำขวัญให้เปนค่าน้ำมัน ๕ ตำลึง ๑ เรื่องหนึ่ง กัปรันจอดทหารกรมเกณฑ์หัดชายจับตัว นายโทนโทษ จำแดงพักจำเลยมาส่งโทษหาว่าจำแดงพักเปนภรรยาหนีมาถามจำแดงพักรับตามหาโทษรับตัวไป ๑ เรื่องหนึ่งชายันพึ่งทหารยามประตูฉีเอกป้ายข้าวักสเกศจับตัว นายสาดโทษ นายจีนจำเลย มาส่งโทษหาว่านายจีนชกต่อย นายจีนว่าต่างคนต่างชกกัน โทษจำเลยไม่ว่าความกัน ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันจุ้ยทหารยามตกานช้างโรงสีจับตัว นายเกียโทษ นายแดงจำเลยมาส่งโทษหาว่านายแดงคุมคนโทษ ๆ ต่อยเอานายเกี๊ยดัดสินให้นายแดงทำขวัญ ยาทหนึ่ง ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันจุ้ยทหารยามตกานช้างโรงสีจับตัว หม่อมเจ้าลองกรมโทษ นายจำนังจำเลยมาส่งโทษหาว่านายจำนังเอาทาษมาขายฝากไว้ หม่อมเจ้าลองกรมไม่ยอมรับ หม่อมเจ้าลองกรมเป็นเงินตรา ๑๐ ตำลึง ส่งไปกระทรวง ๑ เรื่องหนึ่ง ทหารยามตกานช้างโรงสีจับตัว นายพงโทษ อีเอี่ยมจำเลยมาส่งโทษหาว่าอีเอี่ยมเปนทาษค่าตัว ๔ ชั่ง ๕ ตำลึง ถามอีเอี่ยมให้การรับนายรับตัวไป ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันพวงทหารยามวิมอุโมงค์จับตัว นายดาโทษ นายป่องจำเลยมาส่งโทษหาว่านายป่องเปนทาษค่าตัวชั่ง ๔ ถามรับกันนายเงินรับตัวทาษไป ๑ เรื่องหนึ่ง กัปรันลาทหารยามบ้านญวนจับตัว จีนบุนโทษ จีนยอกจำเลยมาส่งโทษหาว่าจีนยอกซ่อโรงเงินค่าซ่องค้างอยู่ ๖ เดือน โทษรับตัวไป ๑ เรื่องหนึ่ง นายจำทหารยามทำพระจับตัว จำแดงเชียวโทษ นายเอี่ยมจำเลยมาส่งโทษหาว่านายเอี่ยมพี่นจำแดงเชียว มียาดำมีผลนายเอี่ยมว่าจำแดงเชียวพี่นมียาแผล โทษจำเลยไม่ติดใจว่าความกันทำยอมไว้เปนสำคัญ ๑ เรื่องหนึ่ง กัปรันยุดทหารยามวิมวัดพระเชตุพนจับตัว จำแดงไข่โทษ จำแดงปุก จำแดงราด จำเลยมาส่งโทษหาว่า จำแดงราด จำแดงไข่ เปนผีค้าน้ำตาล ส่วนจำแดงราด ตำลึง๒ สลึง ส่วนจำแดงปุก ตำลึง เจ็ดสลึง รวม ๒ ตำลึง เก้าสลึง ถามไม่รับคัดสินให้ลูกผีสาบาลความแล้วกัน ๑ เรื่องหนึ่ง นายเสานายหมื่นทหารยามทำพระจับตัว นายปั่นโทษ จีนสุก จำแดงนิ่มจำเลยมาส่งโทษหาว่าจำแดงนิ่มเอามีดกดคอ ถามไม่รับทำทานบนสี่บพยาน ๆ สมโทษหาคัดสินให้ทำขวัญนายปั่นโทษ หกบาท ๑ เรื่องหนึ่งแปรกสุดนำตัว จำแดงสุดนายเงิน อ้ายเอี่ยมทาษมาส่งโทษหาว่า อ้ายเอี่ยม อ้ายชังเปนทาษ ๒ คนค่าตัว ๑๖

ตำลึง รับให้แก่ย้ายเรียม ถามย้ายเรียมรับถูกต้อง นายเงินรับตัวทาษไป ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันญทหารยาม วิมวัดสุทัศน์จับตัว ขันพันโรทย์ ย้ายหุ่นทาษมาส่งโรทย์หาว่าย้ายหุ่นเปนทาษขันพันค่าตัว ๒ ชั่ง ถามย้ายหุ่นรับนายเงินมารับตัวทาษไป ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันพรามทหารยามนำย้ายพระยามหามนตรีจับตัว นายกลันผู้รับสันบน ย้ายขันปุยทาษมาส่งหาว่าย้ายขันปุยเปนทาษ ๒ คนผันมีค่าตัว ๒ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ค่าสินบน ๑๕ ตำลึง ถามย้ายขันปุยรับตามหานายเงินรับทาษไป ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันจำทหารยามมีมลภาณหันจับตัว ขันมาโรทย์ ขันแลกจันลยมาส่งโรทย์หาว่าขันแลกคำว่าท้าทาย ตัดสินให้เลิกแล้วกัน ๑ เรื่องหนึ่ง กับวันมากทหารยามหลังวัดพระเชตุพนจับตัว นายพลยโรทย์ นายยุนจันลยมาส่งโรทย์หาว่านายยุนเปนนายประกันความไว้ หม่อมเจ้าสุวรรณ์รับตัวโรทย์จันลยไปทั้ง ๒ ฝ่าย ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันลิทหารยามสี่กักบ้านหมื่นจับตัว ขันด่วนโรทย์ นายพรมจันลยมาส่งโรทย์หาว่านายพรมวิ่งราวยายฝั่น ตัดสินให้ปันค่าขัดคนละบาท ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันพ่วงกรมลัฒพระราชวังจับตัว ขุนนครโรทย อำแดงนิลจันลยมาส่ง โรทย์หาว่าเปนนายประกันความอำแดงนิลไว้ ส่งกระทรวงแล้ว ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันขาวทหารข้าหลวงเดิมจับตัว อำแดงมหวง อำแดงยิ้มมาส่งหาว่าต่างคนต่างวิวาทกันตัดสินให้เลิกแล้วแก่กัน ๑ เรื่องหนึ่งชายันจุ้ยถนนเจริญกรุงจับตัว นายเนตโรทย์ ยิ้มเว้งจันลย มาส่งโรทย์หาว่ายิ้มเว้งเปนทาษอำแดงขันค่าตัว ๓ ชั่ง ค่าสินบน ๑๕ ตำลึง ถามยิ้มเว้งรับกันนายเงินรับไป ๑ เรื่องหนึ่งชายันลิ่มทหารยามประตูฉีกบ้าข้าวัดสมอครับตัว นายพ่วงโรทย์ ย้ายเหมือนจันลยมาส่งโรทย์หาว่าย้ายเหมือนเปนทาษค่าตัวชั่ง๑๐ ตำลึง ถามย้ายเหมือนรับถูกต้อง นายเงินรับไป ๑ เรื่องหนึ่งชายันพ่วงทหารยามอุโมงค์จับตัว อำแดงทองโรทย์ ขันคิ้ง ขันชื่น จำเลยมาส่งโรทย์หาว่า ขันคิ้ง ขันชื่นคะโมยปี่ไปการาท้าสลึง ถามรับกันตัดสินให้ใช้ทุนโรทย์ ๑ เรื่องหนึ่ง ภาวริงมาจับตัวย้ายแพทาษหลวงเทพราชราภาหาว่าพกหลาวไม้รวกมา ถามย้ายแพว่าพกมาๆ กันตัวตัดสินให้เฉลี่ยนย้ายแพ ๕ โหล ๑ เรื่องหนึ่งนายผลทหารยามประตูยอกบ้าข้าวัดสมอครับตัว นายขันมาส่งหาว่านายขันเปนปี่ขลุ่ยลิ่มเงิน ๓ ตำลึงกึ่ง ถามนายขันรับแต่ตำลึง ๑ ตัดสินให้นายขันสาบาลตัวเจ้าใช้เงินให้ ตำลึงหนึ่ง ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันยิ้มทหารยามบังเวียนจับตัว นายทับโรทย์ ขันหุ่นจันลยมาส่งโรทย์หาว่าขันหุ่นเปนผี่พระองค์เจ้าศุขสวัสดิ์ ๒ ชั่ง โรทย์ขอรับตัวขันหุ่นไปให้พระองค์เจ้าศุขสวัสดิ์ ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันขุนทหารยามเชิงสภาณช้างโรงครับตัว นายแสงมหาดเลกโรทย์ อำแดงปรางจันลย มาส่งโรทย์หาว่าอำแดงปรางเปนผู้ชายย้ายแสงบุตรแท้ต้นเปนเงินตรา ชั่ง ๑ ถามอำแดงปรางรับถูกต้องโรทย์ขอรับตัวอำแดงปรางไป ๑ เรื่องหนึ่งชายันแขกทหารยามสภาณหลกจับตัวย้ายเรียดกับมีดหมอมาส่งหาว่า ย้ายเรียดถือมาเวลากลางคืนถามย้ายเรียดรับ ตัดสินให้จำไว้ ๓ เดือน แล้วนายรับประกันมีกำนยนรับตัวย้ายเรียดไป ๑ เรื่องหนึ่ง กับวันลากรมมหาดไทยขวาจับตัวหลวงเทพรักษาโรทย์ ขันยองจันลย มาส่งโรทย์หาว่าขันยองขึ้นเรือนหลวงเทพรักษาถามขันยองรับตามหา ส่งไปกระทรวง ๑ เรื่องหนึ่ง เกาวริงโหนำตัวขันภูโรทย์ นายยิ้มจันลยมาส่งโรทย์หาว่านายยิ้มเมาสุรามาด่าว่าท้าทายเปนคำหยาบต่างๆ รื้มบ้านนายขันส่งไปตามกระทรวง ๑ เรื่องหนึ่ง กับวันจำทหารยามคลภาณหันจับตัวขันหยงโรทย์ ขันอยู่จันลยมาส่ง โรทย์หาว่าขันอยู่เปนผี่เปนเงินตราถึงห้าสลึง ไม่ว่าความกัน ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันจำทหารยามคลภาณหันจับตัว พระยาภักดีโรทย์มะเขือจันลยมาส่ง หาว่าเงินคำราชการค้างอยู่ตั้งแต่ปีมะโรงมาจนปีขจอศก เปนเงินชั่ง ๑๓ ตำลึง ถามมะเขือรับกันนายรับไป ๑ เรื่องหนึ่ง กับวันมะญุยามโรงยาจับตัว นายอยู่โรทย์ อำแดงขันจันลยมาส่งโรทย์หาว่าอำแดงขันเปนผู้ชายอีนีนทาษค่าตัว ๓ ชั่ง ถามอำแดงขันรับถูกต้องโรทย์ขอรับตัวจันลยไป ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันแจ่มกรมพันทองปราย-ราจับตัว ขุนแผลงผลาญโรทย์ ขันทอดจันลยมาส่งโรทย์หาว่ารับตัวขันทอดไว้ ว่าขันทอดเปนผี่ผู้มีชื่อเรดบาท ๒ สลึง ถามไม่รับตัดสินให้ขันทอดใช้เงินขุนแผลงผลาญ ๓ บาท ๑ เรื่องหนึ่ง ชายันจุ้ยทหารยามเชิงสภาณช้างโรงครับตัว ขุนสัสดีกรมการมีชื่อนนท์โรทย์

นายเอี่ยมจำเลย มาส่งโจทย์หาว่านายเอี่ยมเป็นความแพ้ผู้ร้องมีมาโจทย์ต้องเสียเงินแทนนายเอี่ยมเป็นเงินตรา ๙ ตำลึง ถามรับกันโจทย์รับตัวนายเอี่ยมไป ๑ เรื่องหนึ่ง ขายันกล่ำทหารยามนำวักสุทัศน์จับตัว นายเปลี่ยนโจทย์ นายเกา นายชื่นจำเลย โจทย์หาว่านายมาขอถ้านายเปลี่ยนไว้ให้ทหารยามจับนายมานายอื่นมาส่ง ตัดสินให้ทำระวังโจทย์ ๓ ตำลึง ๑ เรื่องหนึ่ง ขายันรุ้ยทหารยามเวรสถานีโจทย์จับตัว หมื่นสกลสมุยาญชีกรมมหาดไทย นายพลับโจทย์ว่าโจทย์หาว่าเงินค่าราชการค้างนายพลับอยู่ ๓ ตำลึง [illegible] ไป ๑ เรื่องหนึ่ง นายสอนทหารยามนำตัวนายเอี่ยมโจทย์ นายภูจำเลยมาส่งโจทย์หาว่านายภู[illegible]โจทย์จำเลย ไม่ว่าความกัน ๑ เรื่องหนึ่ง ขายันกล่ำยามเสาชิงช้าจับตัว นายแดงโจทย์ นายกล่ำ นายศิษย์จำเลยมาส่งโจทย์หาว่านายกล่ำนายศิษย์ชกเอา ถามปากคำไม่รับโจทย์จำเลยไม่ว่าความกัน ๑ เรื่องหนึ่ง หลวงอภัยบาลกับขันจับตัวนายพ่วงทหารมาว่าดีตีตะเกียกตัดสินให้เฉลี่ยนนายพ่วง ๓๐ ทีนายรับไป ๑ เรื่องหนึ่ง ขายันพ่วงทหารยามอุโมงจับตัวนายเทพนายพระยาอัศฎงโจทย์ อำแดงเลื่อนจำเลยมาส่งโจทย์หาว่าอำแดงเลื่อนเป็นภรรยาพระยาอัศฎงหนีมา ถามอำแดงเลื่อนว่าไม่สมัคเป็นภรรยาพระยาอัศฎง ต่อไปจะชดเงินสินเดิม ๓ ชั่ง ให้ตัดสินให้คืนสินเดิม ๓ ชั่ง ๑๐ ตำลึงให้แก่พระยาอัศฎง ๗ รัฐอาเงิน ๓ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ความแล้วแก่กัน ๑ เรื่องหนึ่ง ขายันยิ้มทหารยามนำวังพระองค์เจ้าสิงหนาทจับตัว นายเอี่ยมโจทย์ อำแดงทูบจำเลยมาส่งโจทย์หาว่าอำแดงทูบเป็นภรรยาหนีมาเป็นเมียนายพุกทหาร ถามรับกันตัดสินให้ใช้ทุนโจทย์ ๔ ตำลึงกึ่ง ๑ เรื่องหนึ่ง ขายันจียามถนนบ้านหม้อจับตัว อำแดงภูโจทย์ นายทั่งจำเลยมาส่งโจทย์หาว่านายทั่งเป็นผู้ชาย ชีปล้องไว้กับหม่อมเจ้าประไยแต่ต้นเป็นเงินตรา ๑๕ ตำลึง ถามรับกันโจทย์รับตัวไป ๑ เรื่องหนึ่ง ขายันรุ้ยทหารยามเชิงตะกานช้างโรงสีจับตัว ขายันช่วยทหารแดงโจทย์ อ้ายอ่อนทาษหลวงยุขอการมาส่งโจทย์หาว่าอ้ายอ่อนชกเอานายโรดทหารแดงโจทย์จำเลย ไม่ว่าความกัน ๑ เรื่องหนึ่ง ขายันสิทหารยามบ้านหม้อจับตัว จีนงวนถ้าแก้ไขอย่างนี้แล้วส่งว่าให้ไปทำโรงเรือนเสียงาม ส่งกระทรวง ๑ เรื่องหนึ่ง ขายันอ่ำทหารยามถนนบำรุงเมืองจับตัว พระพิมโจทย์ นายแขวะทหารแดงจำเลยมา นายอ่วม นายทูล นายโลม นายแสงทหารแดง นายรินย่าหม่นเจ้าจีสาขาวมาส่งโจทย์หาว่าถามได้ความว่าอ้ายสิงหนายอ่วมนายทูลนายโลมนายแสงทหารแดงจำเลย ๕ โจทย์ขอถ้าอ้ายสิงหนายอ่วมนายทูลนายโลมนายแสงทหารแดงจำเลย ๕ ไปจากโจทย์ ๆ ยอมให้ไป ๑ เรื่องหนึ่ง [illegible] อินทราชัยตัดสินให้ปรับเมือง ๑ ตำลึงให้ใช้ค่าธรรมเนียมจำนวนมาส่งโจทย์หาว่าอินทราชัยเป็นทาย [illegible] ตามอินทราชัยถูกต้องโจทย์รับตัวไป ๑ เรื่องหนึ่ง ขายันกรุดทหารยามถ่ายพระที่นั่งสุรโยธยารับตัว นายสำเภามาส่งว่ามาสูบฝิ่นในพระบรมมหาราชวัง ตัดสินเฉลี่ยนนายสำเภา ๑๕ ที ๑ เรื่องหนึ่ง ขายันอ่ำทหารยามถนนบ้านหม้อจับตัว นายย่องโจรย์ ย้ายกรายจำเลย มาส่งโจทย์หาว่าย้ายกรายเป็นทายค่าตัว ๓ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ถามรับกันนายรับไป ๑ เรื่องหนึ่ง ขายันสาดทหารยามเชิงสะพานหันจับตัว อำแดงพึ่งนายเงินอิทวัพทายมาส่งโจทย์หาว่าอิทวัพเป็นทายค่าตัว ๕ ชั่ง ถามรับกันนายเงินรับไป ๑ เรื่องหนึ่ง ขายันรุ้ยยามเชิงสะพานช้างโรงสีจับตัว จีนมีโจทย์ จีนแสงจำเลยมาส่งโจทย์หาว่าจีนแสงเป็นลูกมีเงินอยู่ชั่ง ตำลึง ๒ สลึง ถามรับกันโจทย์รับไป ๑ เรื่องหนึ่ง กับวันนายทหารยามบ้านพระยาศรีจับตัวจีนภูโจทย์ อำแดงสุกจำเลยมาส่งโจทย์หาว่าอำแดงสุกลักหลานไปซ่อนไว้ถามอำแดงสุกว่าได้เด็กหลานตัดสินให้คืนแก่เด็กให้ไป ๓ เรื่องหนึ่ง นายสีเมืองตัว นายแดงโจทย์ นายสุกจำเลยมาส่งโจทย์หาว่านายสุกลักผ้าสีพื้นผืน ๑ ราคา สิบสลึง หมวกแก๊ปใบ ๑ ราคา กึ่งตำลึง มีดพับ ๑ ราคา ๒ สลึง ถามนายสุกว่าชู้มาตัดสินให้จำเลยชดใช้ทุนโจทย์ ๑ เรื่องหนึ่ง

นายเลี่ยทหารกรมทองประจำรักษาตัว นายชำไชยย์ นายอิน ออเดชชายันมาส่งไชยย์หาว่า มีผู้ร้ายลักม้าของนายอำมาสามม้าขับม้าผู้แลให้ตีนายอินออเดชชายันม้า ๑ กรมนายอินว่าจัดไว้ไชยย์จับลยไม่ว่าความกัน นายอินออเดชคืนม้าให้กับนายชำ ๆ กียมวันเอา ๑ เรื่องหนึ่ง กัปตันอ่วมทหารกรมเกณฑ์หัดขวาไปนั่งกองวัดพระเชตุพนสืบจับตัวนายอ่วมส่งหาว่า นายอ่วมขากระบอกไฟเพลิงชว้างขอหนัง จุนรุทมไชยรับตัวนายอ่วมไป ๑ เรื่องหนึ่ง ออเดชชายันอินจับตัว ขันทองกลิ่นไชยย์ นายพลอยจำลยมาส่งไชยย์หาว่านายพลอยขัดย์อำหายไว้ นายพลอยเพิ่มค่าตัวขึ้นอำหายไปเป็นเงิน ๓ ชั่ง ๑๓ ตำลึง บาท ๓ สลึง แล้วกัน ๑ เรื่องหนึ่ง ขุนอินอ่วมทหารรวมใจสุทัศน์จับตัวขุนพิทักษ์ยมทัวเปลี่ยนกระบามาส่งว่าเปลี่ยนกระบาหนึ่งมาถวายรับกันขุนพิทักษ์รับตัวขันทองปล่อยไป ๑ เรื่องหนึ่ง กัปตันนัยทหารกรมม้าหนังจับตัว นายจันไชยย์ ย้ายยี่ห้อยมาส่งไชยย์หาว่าย้ายยี่ห้อนายมังกรมีกัน นายมังกรรับตัวย้ายยี่ห้อไปแล้วกัน ๑ ได้ฟังราชการักสินครั้งแล้วมีพุทธเดือนสิบเอก แรมสามค่ำ ปีจอฉศก มาจนถึงวันพฤหัสบดี เดือนสาม ขึ้นสิบสามค่ำ ปีจอฉศกนี้ไป ๙๔ เรื่องส่งตามกระทรวง ๑๑ เรื่องรวมความ ๔๕ เรื่อง กระผีกรวมสุดแต่จะโปรดเกล้า ฯ ฉะเชิง ฯ

สุริยุปราคาสมเด็จ

ความสมเดจพระเจ้าบรมวงษเธอ เจ้าฟ้ามหามกุฎกรมพระยาวชิรญาณปรีชา ทูลเกล้า ฯ ถวาย

● ข้าพระพุทธเจ้า เจ้าพระยาพระคลัง ขอพระราชทานคำนวนสุริยุปราคาทูลเกล้า ฯ ถวาย ณวันอังคาร เดือนห้า ขึ้นค่ำหนึ่ง ค่ำราช ๑๒๓๖ ปีกุนจัตวาศก พระเคราะห์ราหู พระเคราะห์จันทร เกิดบังค่ำมกลางวันเหนือร่วมทางเกี่ยวในราษีมีน ครั้นเวลาที่บังแล้ว ๔๖ นาที พระเคราะห์จันทร์ จะเกิดบังข้าถึงขอบพระเคราะห์ราหู ด้านทิศหรดีเป็นแรกจับแล้วระเกิดบังควง พระเคราะห์ราหู ต่อไปจนสิ้นเวลาบ่าย ๒ โมง ๖ นาที จะยังเสมอควง เป็นสัพคราษ์ครึ่งเดงหมดมืดอยู่ ๔ นาทีกับ ๑๐ วินาทีแล้วเกิดไปด้านทิศอีสาน ควงพระเคราะห์ราหูจะปรากฏออกด้านทิศหรดีไปจนเวลาบ่าย ๓ โมง ๑๔ นาที พระเคราะห์จันทร์ออกถึงขอบ พระเคราะห์ราหูจะปรากฏปริมณฑลเสมอควง เป็นไมคยวิสุทธิ์ จะเกิด ระ

ประกาศเรื่องสุริยุปราคา

ฯ อย่าให้ราษฎร ตื่นเต้นวุ่นวายไป

๏ มีพระบรมราชโองการมาพระยมันทูล สุรสิงหนาทดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่าให้ประกาศให้ราษฎรทั่วกันว่า ขันว่าลักษณสุริยุปราคาย์นั้น เป็นด้วยดำเนินพระอาทิตยพระจันทรเกี่ยวกันพระจันทรเดินเร็วกว่าพระอาทิตยเดือนหนึ่ง ร่วมราษีถึงอาทิตยครั้งหนึ่งในวันดับ แล้วก็คลาดกันไปจริญขึ้นวันละนิยะนถึงวันเพญเลยอาทิตยตรงแล้ว เดินแรงรีบไปจนทันถึงอาทิตยอีกโดยทางมัธยมประจันตไปตะวันออก ฝ่ายทางสมผุดบัดเหนือใต้นั้น ก็ไปตามกำหนดคือราษีธนู ๑๙ องษาบ้าง ๑๙ องษาบ้างสุดทางใต้ แล้วถอยกลับข้ามาจนถึงราษีเมถุน ๑๙ องษาบ้าง ๑๙ องษาบ้างสุดทางเหนือ ที่เรียกว่าโปรลังเหนือใต้นั้น บัดนี้ยังตกอยู่เสมอปุนพิจ เมื่อจันทรเดินถึงอาทิตยในราษีนี้ ก็เป็นกำหนดสุริยุปราคาย์ทุกครั้ง ฯ ณ เพราะของจันทรมีวิถีเอียงกับ โดยทางที่เดินบัดเหนือใต้นั้น บัดถึงทางอาทิตยเที่ยงกันได้แห่งใด ที่ทางเที่ยงนั้นคือราหูในประกิฎินี้ ว่าราหูอยู่ราษีใดทางอาทิตยทางจันทรบัดเหนือแลใต้ ก็เที่ยงกันราษีนั้น ทั้งราษีที่เดงนั้นก็เป็นที่ราหูด้วย ราหูสองราษีตรงกัน • คือราหูต่างราหูบนเป็นกำหนดสุริยุปราคาย์ จันทรุปราคาร์เม่น • ถ้าอาทิตยเดินถึงทางที่กิ่งว ทางจันทรเมื่อเวลาเดือนเพญจันทรเดงอาทิตยก็เป็นจันทรุปราคาย์ ถ้าอาทิตยเดินถึงทางที่เกี่ยวทางจันทรเมื่อเวลาเดือนดับ จันทรก็ถึงทางนั้นด้วย ร่วมราษีเที่ยงกันอาทิตย ก็เป็นสุริยุปราคาย์ ในปีละ ๒ ครั้งเป็นกำหนดแต่ที่จะเหนได้นั้นก็ต้องเหนได้ตามประเทศ ที่ถูกเวลาอันควรจะเหนได้ • คือสูยก์กลางวันจันทรกลางคืน ตัวราหูลักษณเหมครายนั้นไม่มี ถ้าประเทศใดอยู่ตรงไส้สูญ อาทิตยแลจันทรก็จะเหนเหมครายมีสองอย่าง ถ้าจันทรโตกว่าอาทิตยก็เป็นสัพคราย์หมดดวง ถ้าจันทรเลกกว่าอาทิตยก็เป็นสัพคราย์วงแหวน เหลือดวงอาทิตยอยู่รอบดวงจันทร

ที่ยัง ประเทศที่ไม่ตรงนั้นก็เหมือนศัตรูร้ายบ้างยังมิตรร้ายบ้างบาทตรายบ้าง . ตามใกล้ที่ใกลชิดแลห่าง ถ้ามีอานุภาพเหาะไปได้ ก็จะได้หมสุวรรยุปราคาอันพึงตราที่ทุกลำมี เป็นดังนี้แน่อย่าสงไสเลย ซึ่งว่ามานี้ ๆ จึงจะได้หมสุวรรยันลัพครารอครั้งหนึ่งนั้น เพราะว่าไม่ใคร่จะตรงสุญชาติยแลรันทร ระกำหนดว่านำมาแต่เท่านี้ ระหนตรงนั้นนั่นก็ไม่ได้ตามแต่คำเขียนเกี่ยวห่างแลชิด ตรงแห่งใดก็แห่งนั้นเหน ในประเทศสยามนี้รู้น้อยแต่หาย ๆ ไม่รู้จะเอียดได้ตราเมื่อเช่นนี้จะตรงแห่งใด ระหนแห่งใด ก็ไม่อาจคำนวนให้แน่ได้ ผู้ที่รู้จริงโดยละเอียดแท้ เขาคำนวนผกะลงว่าตรงแห่งใดจะหมเป็นสัพครารย์ได้ . เขาก็ไปตรอยดูไว้เป็นแบบอย่างตามกำลังที่เขาไปได้มีมากหลายครั้งหลายอย่าง ที่จะว่ารายยี่สองรายนี้ครั้งหนึ่งนั้น จะได้อย่างที่ไหนเขียนแหนจะมีไม่ห่างนักจึงเกี่ยวกูได้ เขาไม่โค้ทายว่ารายเป็นสุวรยครั้งหนึ่งก็หมมากด้วยกันหลายบ้านหลายเมือง ฝ่ายไทยที่ได้คำนวนตามคำภีร์สำหรับไทย สำหรามัญนั้นก็คำไปตามตำราเหมือนหลับตาคลำ มิได้รู้จริงมงายไปตามของเก่า ถือว่าสุวรยสัพครารหมดทวงนั้นไม่มี ครั้นจะมีขึ้นก็จับไม่ได้ทายไม่เป็น ถามที่จริงนั้นที่สำรถิตครารยะนายายไว้ทั้ง ๖ ถานก็เป็นสัพครารทุกครั้ง ต้องคิดคำนวนหาที่ประเทศตรงไส้ลาทิตยไส้จันทร แล้วก็ทายได้ว่าประเทศนั้นระหนหมดทวงเป็นแน่ ไม่รู้คำนวนหาที่ตรงแล้ว ก็หลงงมไปว่าสุวรยหมดทวงนั้นเป็นอันขาด การไม่มีวิชาที่จะคำนวนสุวรยปราคานั้นยังมีการละเอียดโดยมากจะว่าไปก็ยาวนัก ประกาศมาให้รู้เป็นสังเขป ผู้รักเรียนวิชาโหราศาสตรจะได้ศึกษาตรองศึกสาให้ละเอียด ขณะเลยอย่าหลงงมงาย ทายร้ายทายดีเป็นสุวรยอย่างนี้ก็อย่างนี้ร้าย เมืองนี้จะเป็นเมืองโน้นจะตาย ทายตามคำราโง่ ๆ ไม่ต้องการเลย ผู้ที่เขาเป็นเจ้าปราชญ์เขาจะเย้ยเยาะว่าเป็นบ้าเหมือนชาวลาวไม่รู้พูดกู่ให้ตกใจ ไม่ควรจะพูดอวดความโง่ของตัวเลย พระยาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการตำรัสยากไว้ว่าสุวรยนี้ยากนักนาน ๆ จะได้หมสักครั้งหนึ่งด้วยไม่ถูกที่ตรงไส้ เป็นของปลาดอยู่ ถ้าอยู่ในที่ดีแล้วร้อยปีสองร้อยปีจะได้หมสักครั้งหนึ่ง เกิดมาตายเสียไม่ได้หมมีมาก ยากที่คนไทยจะคิดคำนวนให้ถูกได้ ทรงพยากรณไว้ดังนี้ คำที่กล่าวว่าทรงพยากรณไว้ว่าสุวรยสัพครารจะมีบ่อย ๆ ไม่ได้ ร้อยปีแลร้อยปีสองครั้งหนึ่งนั้นท่านผู้ใดยินได้ฟัง ฟังแล้วจำใจลืมไปเสีย หาได้ทรงพยากรณดังนี้ไม่ อย่าตำตู่ การเรื่องนี้ท่านทรายจริงดังนี้ ในสยามประเทศจะหารู้เสมอมิได้ ซึ่งจะทรงพยากรณไว้ดังกล่าวนั้นไม่มีเลย ระ

บอกเมืองสมุทปราการ

๑ ณวันศุกร เดือนสี่ แรมห้าค่ำ ปีจอสกศักราช ๑๒๓๖ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ พระยคมหาอรรคมหิกรพระยาสมุทยูวาณุวัฒ พระยะมมหาเดช เมืองสมุทปราการบอกเข้ามาว่าณวันเสาร เดือนสี่ ขึ้นสิบสี่ค่ำ เรือกลไฟเจ้าพระยาขึ้นมาถึงเมืองสมุทปราการลำ ๑ กับหนังสือบอกอธิบายอังกฤษแจ้งความว่า มาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างแนกกุดานอย่างชื่อมณกรุงเทพ ๆ มีเล่าเรียน ๑๔๔ หีบ เล่าปิน ๒๑๐ หีบ น้ำมันกาแฮ ๒๔๙ ปี๊บ เหลกฝาก ๑๙๔ มัด อินมาลำรัยสามกลอย สินค้าต่างกัน ๔๙๐ หีบ คนซึ่งมาในลำเรือกับหนังสือนี้ ชื่อ อินเยอเนีย กาลาสี ๔๐ โดยสามแซกจีน ๔ รวม ๔๔ คน ปืนกินคำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ บอกมาวันเสาร เดือนสี่ ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีจอสกศ ระ

๑ ณวันจันทร เดือนสี่ ขึ้นสิบห้าค่ำ เรือกลไฟ ๒ ลำ ๆ หนึ่งชื่อยังแมง กับหนังสือจากหอเลอังกฤษแจ้งว่า มาแต่เมืองสิงคโปร์ ขึ้นห้างจีนบันหวงลวงณกรุงเทพ ๆ มีเล่าเรียน ๒๓๓ หีบ เงินเหรียน ๓ หีบ หมากแห้ง ๑๐๐ กระสอบ เหล็กฝาก ๖๙๖ มัด กับสินค้าต่างกัน ๒๓๒ หีบ คนซึ่งมาในลำเรือนั้นกับหนังสือนั้น อินเยอเนีย กลาสี ๔๙ คนปืนกินคำไม่มี มาจากเมืองสิงคโปร์ ๕ วันถึงเมืองสมุทปราการ ฯ ถ้าปืนลำหนึ่งชื่อมเดกาการ์ กับหนังสือฟานเมนซจดเรยงมัน แจ้งว่ามาแต่เมืองห้องกงขึ้นห้างยีทีมแปกติกเอนกัมปนีณกรุงเทพ ๆ ไม่มีสินค้าสิ่งใด คนซึ่งมาในลำเรือนั้น กับหนังสือนั้น อินเยอเนียกลาสี ๒๙ จีนโดยสาม ๒๐ รวม ๔๙ คน ปืน ๒ บอก กินคำไม่มีมาจากเมืองห้องกง ๙ วันถึงเมืองสมุทปราการ ณวันอังคารเดือนสี่ขึ้นสิบค่ำ ปีจอสกศ ๑๒๓๖

ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑ หน้าเบอร์ ๔๑๖ วันอาทิตย์ เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีจอฉศก ๑๒๓๖ แผ่นที่ ๔๙

แจ้งความ

๑ หนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑ นี้ได้ออกมาตั้งแต่วันอาทิตย์เดือนเจ็ดขึ้นสองค่ำ ปีมะเส็ง ๑๒๓๖ มาถึงวันอาทิตย์เดือนห้าขึ้นหกค่ำ ปีกุนจัตวาศก ๑๒๓๖ ครบ ๔๙ ฉบับ ตามซึ่งได้กำหนดไว้นั้น คือในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่สองนี้ จะได้ออกตั้งแต่วันอาทิตย์ เดือนห้าขึ้นสามค่ำ ปีกุนสัปตศก ๑๒๓๗ เป็นฉบับที่หนึ่ง แล้วจะได้ออกต่อไปทุก ๆ อาทิตย์มิได้ขาด ราคาตลอดปี ๔๙ ฉบับ สองตำลึง ครึ่งปี ๒๔ ฉบับ ราคาห้าบาทสามเดือน ๑๒ ฉบับ ราคาสามบาท ใบหนึ่งราคา ๑๑ ใบ ๆ ละสลึงเฟื้อง ถ้าต้องไปส่งถึงบ้านปีหนึ่ง ค่าจ้างตำลึงครึ่งปีหกสลึง สามเดือนสองบาทหนึ่ง ถ้าผู้ใดจะต้องการหนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่มที่สองนี้ก็ให้มาลงชื่อที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ตั้งแต่วันจันทร์เดือนห้าขึ้นหกค่ำไปจนวันเสาร์ เดือนห้า ขึ้นสิบสองค่ำ ให้พร้อมกันมาท่านทุกนายทุกคน

๒ อนึ่งท่านทั้งหลาย ซึ่งสมัครในราชการอยากทราบเหตุต่าง ๆ ที่จะมีต่างหน้าต่อไปนั้น และจะได้มาลงชื่อรับราชกิจจานุเบกษาเล่มที่สอง ซึ่งจะออกในปีกุนสัปตศกนี้มากน้อยด้วยกันเท่าใด เจ้าพนักงานจะได้จดหมายรายชื่อเสร็จวันทูลเกล้า ๆ ถวายแล้วเป็นเยี่ยงอย่างในราชการ ซึ่งจะออกในเดือนสี่ปีกุนสัปตศกนี้ ตั้งแต่วันอาทิตย์ เดือนสิบเอ็ดขึ้นสามค่ำ ปีระกาตรีศก ๑๒๓๗ ให้รู้ถ้วนทั่วกันทั้งปวง ถึงความซึ่งจะเกิดเรื่องในปีกุนสัปตศกนี้ ที่จะถูกพระราชบัญญัติใหม่ และข้อต่าง ๆ จะต้องออกไปอีกหลายข้อ น้อยกว่าจะหลายข้อ ไม่ได้ เพราะได้ตรวจดูพระราชบัญญัติเก่าที่ล้าสมัยแล้วหลายข้อ ซึ่งจะต้องเลิกถอนเสียนั้น ก็ยังมีอีกหลายข้อ ที่ยังจะต้องใช้อยู่ ถึงเช่นนั้นก็ดี ในการซึ่งเป็นเช่นนี้ก็ล่วงไปแล้ว แลการในอนาคตที่จะมีต่อไปภายหน้านั้น ก็จะเป็นการที่ควรจะรู้ทั่วกัน

ตั้งตำแหน่ง

๑ ณวันพฤหัศบดี เดือนสี่ ขึ้นสิบสองค่ำ ปีจอฉศก ศักราช ๑๒๓๖ เป็นวันที่ ๒๓ ๒๐ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระเจ้าแผ่นดินสยาม ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงษ ซึ่งได้ประดิษฐานตำแหน่งกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา ณประเทศสยามขอบขัณฑสีมาจักรวรรดิราชมหานครใหญ่

ในแผ่นดินสยาม ทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้แลเป็นยุรมราชอิศราช แก่ผลาวประเทศผลายปูระเทศเลื่อน ๆ ในทิศนั้น ๆ โปรดเกล้า ฯ ให้พระยาอัศฎงคตติศรักษาสยาม ประชนูกูลกิจผู้ว่าราชการเมืองกระแสเป็นกงสุลสยามที่เมืองสิงคโปร์ ให้เป็นข้าหลวงวิเสศมีตำแหน่งราชการสำหรับสืบการค้าขาย แลการภาษีอากรในหัวเมืองฝั่งทวันตก ให้ทำรีโปร์ตสารบบรายการให้ตามที่ส่งเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ถ้าจะไปสืบราชการในเมืองนั้น ๆ เวลาใดในพระบาทสมเดจพระเจ้าอยู่หัว จะทรงกำหนดให้มีคำรับสั่งเฉภาะให้ทุกคราวไป เมื่อมีข้อขัดข้องประการใดให้มีอำนาจที่จะเรียกหาผู้หนึ่งผู้ใด ในหัวเมืองนั้น ๆ ตามข้อบังคับสั่งซึ่งจะให้มีออกไปนั้น มาสืบสวนไต่ถามในเรื่องความการค้าขายแลการภาษีอากรทุกอย่างได้ ถ้าแลมีกิจราชการขึ้นจะต้องเข้ามาเวลาใดก็จะให้มีสำคัญ รับสั่งให้หาเข้ามาโดยเรวตามเวลานั้น ๆ ให้ขึ้นในกรมพระคลังมหาสมบัติ ตำแหน่งยศนั้นจงเป็นไป ตลอดเวลาความประสงค์ของเราผู้เป็นใหญ่ยิ่งในสยาม แลตามความชอบใจของพระยาอัศฎงคตติศรักษานั้นเอง ซึ่งเว้นการควรเว้นหมั่นประพฤติการควรประพฤติ สมควรแก่ตำแหน่งยศทุกประการ ขอให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญเทอญ ฯ

๏ ให้นายรัญญงค์มหาดเลก บุตรพระยาธรรมจ่วยาณุกูลมนตรี เป็นหลวงสรจักรานุกิจ มีตำแหน่งราชการในกรมทหารราชวัลลภรักษาพระองค์ ให้ถือศักดินา ๖๐๐ ทำราชการตามตำแหน่ง ตั้งแต่บัดนี้ไปจงเว้นการควรเว้นหมั่นประพฤติการควรประพฤติ สมควรแก่ตำแหน่งทุกประการ ตามอย่างธรรมเนียมข้าราชการทั้งปวง ขอให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญเทอญ ฯ

๏ ให้หลวงสุรราชสาคร เป็นพระวิชิตชาญณรงค์ผู้ว่าราชการเมืองปราณบุรี ถือศักดินา ๓๐๐ ให้บังคับบัญชาปลัดยกกระบัตรกรมการ และราษฎรทั้งปวงบันดาอยู่ในเขตรแดนเมืองปราณทั้งสิ้น ตามที่ผู้ว่าราชการเมืองปราณบุรีแต่ก่อนได้บังคับมานั้น โดยยุติธรรม แลชอบด้วยราชการจงเว้นการควรเว้น หมั่นประพฤติการควรประพฤติ สมควรแก่ตำแหน่งทุกประการ แลรักษาความอุจสัยสุจริตต่อกรุงเทพ ฯ ตามอย่างธรรมเนียมผู้ดีอยู่ในตำแหน่งเช่นนั้น จงมีความสุขสวัสดิ์เจริญเทอญ ตั้งแต่วันศุกร เดือนสี่ แรมสิบสองค่ำ ปีรอดศก เป็นปีที่ ๗ ของคราวที่ประทับนั่ง ประจำการแผ่นดินสยาม ศักราช ๑๒๓๖ เป็นวันที่ ๒๓๓๔ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯ ฯ

รีโปร์ตรายงานศาลรับสั่ง
ชำระความศาลต่างประเทศ

๏ ข้าพระพุทธเจ้า พระยาเจริญราชไมตรี พระอินทมนตรี พระสุริยภักดี หมื่นราชามาตย ขอพระราชทานน้อมเกล้า ฯ ถวายคำนับบังคมทูลพระกรุณา ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทด้วยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้ายกเอาความมาชำระที่ศาลต่างประเทศ ให้ชำระตั้งแต่วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรมค่ำหนึ่ง ปีรอดศก ศาลพระอินทรเดชได้ก้ากับ ขุนอาญาคดีพิจารณาความเก่า ชำแดงเรื่องผู้ว่าความแทนจีนห่วงโรหย์ นายสิวิไชยเบี้ยจำเลย หาว่าเอาตัวจีนตรางไว้ว่าเป็นนี่ ยังไม่ได้ตัวจำเลยมาถาม โรหย์ทำทานยอมพ้องไม่ว่าความแล้วกัน ๑ ขุนศรีอาญาราชพิจารณาความเก่า นายหกโรหย์ นายโต๊ะจำเลย หาว่าจำเลยแย่งสารกรมธรรม์ไป เปรียบเทียบจำเลยยอมคืนสารกรมธรรม์ให้โรหย์แล้วกัน ๑ ขุนชำนาญคดี พิจารณาความเก่า ชำแดงปุกโรหย์ นายรวมลัว นายเฉดพยานจำเลย พ้องอย่าพ้องอุธรพยาน แต่พ้องอย่าตัดสินให้โรหย์คืนสินสดให้กับจำเลยเงินตั้งหนึ่งกับสายสร้อยเงินสิบสามตำลึงกึ่ง โรหย์หนีนายประกันเสียเงินแทน เป็นเงินตั้งสิบสามตำลึงกึ่งให้กับจำเลย แต่สิ่งของซึ่งเป็นส่วนโรหย์ ได้ให้นายประกันรับแทนไปเป็นเงินสิบเจดตำลึงสามบาทสลึงเฟื้อง กับหนังสือย่านยับหนึ่ง แลพ้องอุธรพยานก็ให้เป็นแล้วกัน ๑ รวม ๓ ศาลพระสุริยภักดีได้ก้ากับ ขุนสุภาภิพ พิจารณาความเก่า นายจิบโรหย์ นายชุ่มชายชู้ ชำแดงรอดคนกลาง จำเลย หาว่าทำชู้กับภรรยานายชุ่ม ชายชู้หนี เกาะนายประกันมจนายประกันว่าเป็นตายหลวงวิสูตรโยธา ผู้คุมให้ประกันหาส่งสำนวนไต่ถามนายประกันไม่ให้ประกันไป ตัดสินให้ผู้คุมเสียเงิน

สิบสองตำลึงให้แก่โรงย์ ๗ ยอมวัยอายุสิบสองตำลึงแล้วกัน ๑ อุนสุภาราณพิจารณาความใหม่นายชาดโรงย์ หรุ่มจำเลย หาว่าวิวาทฟันโรงย์ โรงย์คำทานยอมไม่นำกระจำเลยแล้วกัน ๑ อุนมวัดตาอุกระพิจารณาความใหม่นายชื่นโรงย์ เพี้ยงกรรมการหลวงชนัดมาจำเลย หาว่ามรกกของหลวงชนัดมาบิดาจำเลยนายชื่นจ้างทำฟืนยกรมยกให้นายชื่นเปนเงิน ๓๐ ชั่ง เจมขัดสีสะเพชรสายทองคำราคา ๑๐ ชั่ง รวมเปนเงิน ๔๐ ชั่ง ตกอยู่กับจำเลยโรงย์ไปจะไม่ให้ • เบี้ยบเทียบจำเลยยอมเสียเงินให้แก่โรงย์ตามหนังสือฟ้องในกรรม ซึ่งหลวงชนัดมาผู้ถึงแก่กรรมทำไว้นั้นเปนเงิน ๔๐ ชั่ง ให้แก่โรงย์แล้วกัน ๑ รวม ๓ ศาลขุนนราชามาตย์ ได้กำกับพระเกษมรังษกุชส่งเงิน พิจารณาความเก่า นายชื่นโรงย์ ขอยจำเลย หาว่าลูกหาย เบี้ยบเทียบจำเลยเสียเงินค่าตัวทายให้แก่โรงย์ เงินชั่งสิบตำลึงแล้วกัน ๑ อำแดงบุนนากโรงย์ ขอยวิตจำเลย หาว่าเปนทาย เบี้ยบเทียบจำเลยยอมเสียเงินค่าตัวชั่งเก้าตำลึงให้โรงย์ แล้วกัน ๑ รวม ๒ อุนราชสุภาพิจารณาความเก่า อำแดงหนูโรงย์ นายเทพา นายเม้า จำเลย หาว่าลักภรยาลูกสาว โรงย์คำทานไม่ว่าควรกับจำเลยแล้วกัน ๑ นายทองโรงย์ อำแดงคีมจำเลย หาว่ารุกที่บ้าน เบี้ยบเทียบจำเลยยอมคืนที่บ้านให้โรงย์แล้วกัน ๑ รวม ๒ รวม ๔ ศาลพระยาธรรมสารชำระแล้วครั้งใน ความเก่า ๔๒ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๒ พระยาธรรมรรยาส่งความเก่าในกรมวังมา ๒ รวม ๔๖ ครั้งนี้ความเก่า ๒ พระยาธรรมรรยา ส่งความเก่าในกรมวังมา ๑ รวม ๓ รวม ๔๙ ยังคงความเก่า ๑๐๖ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๔ พระยาธรรมรรยาส่งความเก่าในกรมวังมา ๒๐ รวม ๑๓๕ ชำระแล้วเก่า ๔๗ ใหม่ ๒ รวม ๔๙ ยังคง เก่า ๑๒๖ ใหม่ ๔ รวม ๑๓๕ ศาลพระสุริยภักดี ชำระแล้วครั้งก่อน ความเก่า ๕๔ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๓ รวม ๕๗ ครั้งนี้ความเก่า ๑ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๒ รวม ๓ รวม ๖๐ ยังคงความเก่า ๒๗๔ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๒๗ ครั้งนี้ ๑ รวม ๒๘ รวม ๓๐๓ ชำระแล้วเก่า ๕๕ ใหม่ ๕ รวม ๖๐ ยังคง เก่า ๒๗๔ ใหม่ ๒๘ รวม ๓๐๓ รวม ๓๖๓ ศาลหมื่นราชามาตย์ชำระแล้วครั้งก่อน ความเก่า ๕๖ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๖ หัวเมืองส่งฟ้อง ๑ รวม ๖๓ ครั้งนี้ความเก่า ๔ รวม ๖๗ ยังคง ความเก่า ๑๑๗ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๒๕ ครั้งนี้ ๑ รวม ๒๖ รวม ๑๔๓ ชำระแล้วเก่า ๖๐ ใหม่ ๗ รวม ๖๗ ยังคง เก่า ๑๑๗ ใหม่ ๒๖ รวม ๑๔๓ รวม ๒๑๐ รวม ๑๔ ศาลระลาการได้พิจารณาความเก่าใหม่ ที่ศาลต่วงประทศครั้งแต่ณวันจันทร เดือนสี่ ขึ้นเก้าค่ำ มาถึง ณวันจันทร เดือนสี่แรมค่ำหนึ่ง ปีขยกศก ความเก่า ๖๕๖ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๑๕๒ ครั้งนี้ ๗ รวม ๑๕๙ ฟ้องประทับมาใหม่ครั้งก่อน ๗๕ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๑๑ ครั้งนี้ ๒ รวม ๑๓ หัวเมืองส่งฟ้องชำระแล้วครั้งก่อน ๑ พระยาธรรมรรยา ส่งความเก่าในกรมวังมา ๒๓ เรื่อง ชำระแล้วครั้งก่อน ๒ ครั้งนี้ ๑ รวม ๓ รวม ๑๗๖ ยังคง เก่า ๔๙๗ ฟ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๖๒ ครั้งนี้ ๒ รวม ๖๔ พระยาธรรมรรยา ส่งความเก่าในกรมวังมา ๒๐ รวม ๕๘๑ แล้วครั้งก่อน เก่า ๑๕๔ ใหม่ ๑๒ รวม ๑๖๖ แล้วครั้งนี้ เก่า ๙ ใหม่ ๒ รวม ๑๐ แล้วเก่า ๑๖๒ แล้วใหม่ ๑๔ รวม ๑๗๖ ยังคง เก่า ๕๑๗ ฟ้องประทับมาใหม่ ครั้งก่อน ๖๒ ครั้งนี้ ๒ รวม ๖๔ รวม ๕๘๑ รวม ๗๕๗ เรื่อง ควรมีควร • สุดแต่ระโปรดเกล้า ฯ ฉะนะ ฯะ

วิโปรดรายงานศาลรับสั่งชำระความ

กรมพระนครบาลทูลเกล้า ฯ ถวายเจตวันครั้งหนึ่ง

๑ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ถือหนังสือนี้ ซึ่งเปนอธิบดีศาลรับสั่ง ได้พิจารณาคดีกระทรวงกรมพระนครบาล ฉะพระราชทานมาเกล้า ฯ ถวายคำนับทูลพระกรุณาทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้าขึ้นฉะศาลรับไปแล้ว ๒๕ ครั้ง • ความในกรมพระนครบาล ๗๗๖ ฟ้องศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราว หัวเมืองฉะส่ง ๑๗๙

รวม ๑๔๕ ยื่นสารบบศาลกองกระเวนขวาร้องถวายฎีกา ๕๐ รวม ๑๕๕ รวม ๕๓๑ เรื่อง ตั้งแต่ณวันเดือนยี่ ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีระกาสัปตศก มาจนถึงณวันเดือนยี่ ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีระกาสัปตศก มีความยื่นเรื่องราวใหม่ เรื่องหนึ่ง นายเปี่ยว กล่าวโทษ นายเพิ่ม ๑ พวกสามคน ว่านายเพิ่มเอาดาบฟันคิ้วนายเปี่ยวมีบาดแผล แล้วพวกนายเพิ่มเอาไม้ตี ฟกช้ำดำเขียวหลายแห่ง ๑ เรื่องหนึ่ง นายเพิ่ง นายรอด นายสุด เข้าชื่อกันกล่าวโทษ นายทอง นายแก้ม กับพวก ๖ คน ๗ คน ว่าพวกจำเลยเอาไม้ตี นายเพิ่งบาดแผลหลายแห่ง ๑ เรื่องหนึ่ง ยื่นกรมนาไว้ความไม่ [illegible] นายเปลี่ยนยื่นเรื่องราวกล่าวโทษ นายเทศ นายทองกับพวก ๙ คน ๑๐ คน ว่าแย่งชิงเอาเงินตรา สามชั่ง ของภรรยา นายเปลี่ยนไป แล้วยังตีภรรยานายเปลี่ยนบาดเจ็บ ไปจำพวนสิ่งบ้านนายทอง ๑ รวม ๓๐ เรื่อง รวมความยื่นแต่เรื่องราวสารบบ พิจารณาความ ๑๙๙ เรื่อง รวมทั้งความในกรมพระนครบาล ความ ๕๗๔ เรื่อง ให้รับพระราชทานพิจารณาตั้งแต่ณวันเดือนยี่ ขึ้นค่ำ มาจนถึงณวันเดือนยี่ ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีระกาสัปตศก พระยาศรีสิงหเทพ ผู้ว่าการแทนเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ขุนชายาล ขุนมรบาล พิจารณาความเก่า ความใหม่ ตระลาการเปรียบเทียบ นายแช่มโรหย์ นายนัด นายอ่ำจำเลย หาว่าจำเลยลอบเอาไม้ตี โรหย์มีบาดแผลฟกช้ำ ตระลาการเปรียบเทียบความแล้วกัน ๑ ตระลาการเปรียบเทียบ นายส่งโรหย์ นายเอี่ยม นายอ่ำ นายกลมจำเลย หาว่าวิวาทกันกัน โรหย์มีบาดแผล ตระลาการเปรียบเทียบโรหย์ จำเลย ยอมแล้วกัน ๑ รวม ๒ เรื่อง รวมได้พิจารณาแล้วไป ความเก่า ๑ ความใหม่ ๑ รวม ๒ เรื่อง เก่าใหม่แล้วไป ๑๙๒ เรื่อง ยังความในกรมพระนครบาล ๒๓๒ พี่องศาลหลวงประทับ ๗ ยื่นเรื่องราวหัวเมืองบอกส่ง ๑๒๒ รวม ๑๒๙ ยื่นสารบบศาลกองกระเวนขวาความถวายฎีกา ๔๑ รวม ๑๖๐ รวม ๓๙๒ เรื่อง ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ ฯ

๑ พระยาศรีสิงหเทพ ผู้ว่าการแทนเสนาบดี ฯ

๑ พระยามหามนตรี ฯ

๑ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ฯ

๑ พระพิเรนทรเทพย์ ฯ

ข่าวสภาย

๑ พระเจ้าราชวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้ากัลยาณี เปนพระเจ้าลูกเธอที่ ๔๐ ในแผ่นดินพระบาทสมเดจพระพุทธเลิศล้านเจ้าอยู่หัว ท่านนี้นับประสกเปนที่หนึ่งในศิริราชสมบัติแห่งแผ่นดินที่สาม ครั้นมาถึงแผ่นดินพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทำราชการสนองพระเดชพระคุณมาจนแผ่นดินปัจจุบันนี้ ครั้นณวันเดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีระกา ประชวรประทมไม่ใคร่จะหลับ เสวยพระอาหารไม่ใคร่จะได้ พระราชทานขุนราชพรหมมา มาดูว่าเปนพระโรคสันนิบาตลาภ ขุนราชพรหมมาให้ประกอบยาถวาย พระอาการทรงอยู่แล้วกลับซุดไป จึงเชิญมาให้หลวงศรีสังกาศกำกับรักษา ประกอบยาถวายพระอาการทรงเย็นบ้างแล้วกลับซุดไป ครั้นณวันเดือนอ้าย ทรงพระโสรจสรงพระอาจเสวยพระอาหารได้แต่มื้อละถ้วยฝาชนาดน้อย ท่านทรายในพระโรงของท่านว่าประชวรคราวนี้พระอาการมากนัก ท่านทรงบริจาคทานวัตถุสิ่งของมีเทศนาบูชาธรรม ถวายหม่อมเจ้าพระองค์ราชาวดี เทศนากัณฑ์ละ ๑๐๐ บาทบ้าง กัณฑ์ละ ๕๐ บาทบ้าง ได้นิมนต์พระสงฆ์ ธรรมยุตติกาไปเจริญพระปริตทุกวันมิได้ขาดท่านได้ทรงบริจาคทาน เปนการกุศลอันยิ่งเปนอันมาก เปนเงินหลายสิบชั่ง ครั้นถึงณวันเดือนสาม แรมค่ำหนึ่ง พระอาการทรงพระโสรจสรงพระหัตถ์ เสวยพระอาหารได้มื้อละถ้วยชา พระกำลังน้อยลงทุกวันทุกเวลา ครั้นมาถึงณวันอาทิตย เดือนสี่ขึ้นแปดค่ำ เสวยไม่ได้แต่น้ำพระอาหารได้มื้อละสองฉลองพระหัตถ์บ้าง สามฉลองพระหัตถ์บ้าง ไปพระบังคนหนักวันละ ๔ ครั้ง ๕ ครั้งบ้าง แต่ประชรมได้ครั้งหนึ่ง ครั้นถึงณวันจันทร เดือนสี่ แรมสิบห้าค่ำ พระอาการให้ซ่อนอ่อนหอบไปเปนกำลัง จนถึงเวลา ๘ ทุ่มเสศสิ้นพระชนม์ พระชันษาได้ ๕๐ ปี ณวันอังคารเดือนห้าขึ้นค่ำหนึ่ง ๗ วันยังเปนสุกเวลาบ่ายสามโมงเสศสรงน้ำพระศพแล้วเชิญพระศพไว้ในพระโกษกุดั่นเชิญมาไว้ณที่หอธรรมสังเวช สถิตย่อมเดียงเว่นฟ้า ๒ ชั้น เครื่องสูง ๙ ชั้น กลองชะนะแตรสังข์ประโคมทั้งกลางวันกลางคืน เปนเกียรติยศตามอย่างพระองค์เจ้า ในพระบรมมหาราชวัง ฯ

บอก เมืองเชียงใหม่

๑ ข้าพระพุทธเจ้า พระนรินทรราชเสนี หลวงเสนีพิทักษ์ ข้าหลวง บอกลงมาว่า ได้รับตราพระราชสีห์ลงไปราชการเมืองตาก ณวันศุกร เดือนอ้าย แรมแปดค่ำ ถึงเมืองเชียงใหม่ณวันอาทิตย เดือนยี่ ขึ้นสิบเอดค่ำ ปีจอฉศก เจ้าอินทวิไชยานนท์ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงษ เจ้าราชบุตร เจ้าบุรีรัตน ได้จัดที่ให้พักอยู่ แล้วเจ้าอินทวิไชยานนท์ให้ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงษ เจ้าราชบุตร เจ้าบุรีรัตน บุตรหลานแสนท้าวพระยาลาว เชิญพระราชบัญญัติกับศุภอักษรไปที่สนาม ข้าพระพุทธเจ้าอ่านพระราชบัญญัติแลศุภอักษรซึ่งให้เจ้าอินทวิไชยานนท์ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงษ เจ้าราชบุตร เจ้าบุรีรัตน บุตรหลานแสนท้าวพระยาลาว ทราบความทุกประการ ครั้นณวันพุธ เดือนยี่ แรมสามค่ำ ปีจอฉศก เจ้าเมืองเชียงใหม่ [illegible] หนังสือพม่า ๓ ฉบับ ข้าพระพุทธเจ้าให้ล่ามแปล [illegible] ได้ความยังไม่ต้องกันแท้ [illegible] ข้าพระพุทธเจ้าให้ล่าม [illegible] พม่ามาแปลใหม่ ได้ความต้องกันแล้ว [illegible] กล่าวประการใดจะบอกมาครั้งหลัง บอกมาณวันพุฤหัศบดี เดือนยี่ แรมสามค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

๑ ข้าพระพุทธเจ้า เจ้าอินทวิไชยานนท์ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงษ เจ้าราชบุตร บุตรหลานแสนท้าวพระยาลาวเมืองเชียงใหม่ มีศุภอักษรส่งหาเปนอักษรไทยฉบับ ๑ มีความว่า เมื่อณวัน [illegible] เดือนอ้าย แรมเก้าค่ำ ปีระกาเบญจศก [illegible] เมืองเชียงใหม่ [illegible] เปนคนเมืองคอน เมืองลาก เมืองยั้ง [illegible] ในศุภอักษรแต่ก่อนแล้ว ลูกค้าเงี้ยว เมืองหน่าย เมืองเชียงคุงก็ไปมาค้าขายถึงเมืองเชียงใหม่มิได้ขาด ข้าพระพุทธเจ้าได้มีหนังสือแจ้งความไปยังเมืองเชียงคุง เมืองหน่าย ว่าพวกเมืองเชิน เมืองคอน เมืองลาก เมืองยั้ง [illegible] เมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงคุง เมืองหน่าย ก็ยังไม่ตอบมา พวกเงี้ยวเชินยกมาตีปลายแดนแคว้น เมืองเชียงใหม่อยู่เนือง ๆ ข้าพระพุทธเจ้าจะใคร่ทราบความว่า เปนพวกเงี้ยวเชินเมืองใดแน่ จึ่งแต่งให้นายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร กับไพร่ ๕ คนเปนลูกค้าขึ้นไปสืบราชการ เมืองเชียงคุง เมืองหน่าย ถึงเมืองยังระ ครั้นณวัน เดือนอ้าย แรมสองค่ำ ปีจอฉศก นายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร กลับมาถึงเมืองเชียงใหม่แจ้งความว่า ไปสืบราชการเมืองเชียงคุง เมืองหน่าย ถึงเมืองยังระ ได้ฟังว่าเจ้าฟ้า [illegible] แลทำแผนที่เมืองยังระ แล้วนำใบบอกแผนที่เมืองเชียงคุงกับหนังสือเมืองยังระ ฉบับ ๑ เมืองจองไปจุก ฉบับ ๑ เมืองเชียงคุง ฉบับ ๑ เปนอักษรพม่าทั้ง ๓ ฉบับมาถึงข้าพระพุทธเจ้า ๆ ให้ล่ามแปลถ้อยคำหนังสือเมืองยังระ เมืองเชียงคุง ได้ความต้องกันว่า ณวัน เดือนเก้า ขึ้นสิบค่ำ ปีระกา นายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร ไปถึงเมืองยังระได้เฝ้าเจ้าฟ้ายังระ [illegible] อยู่ [illegible] ให้นายน้อยคำปั้น [illegible] ข้าพระพุทธเจ้า [illegible] ได้ส่งหนังสือเมืองยังระ เมืองจองไปจุก เมืองเชียงคุง แลหนังสือเมืองยังระซึ่ง [illegible] นายน้อยคำปั้น นายน้อยบัญญา นายน้อยคำสวร [illegible] ตามพระราชกำหนดกฎหมายแล้ว [illegible] ศุภอักษรมาณวัน [illegible] เดือนยี่ แรมสองค่ำ ปีจอฉศก ฯะ

๑ วันอาทิตย เดือนยี่ แรมสองค่ำ ปีจอฉศก เจ้าเมืองเชียงใหม่ มีศุภอักษรให้ [illegible] ลงมาถึง [illegible] เมืองยังระ เมืองจองไปจุก เมืองเชียงคุง เปนอักษรพม่า ๓ ฉบับ เมืองเชียงใหม่แปลเปนอักษรลาว ๓ ฉบับ [illegible] ลงมากรุงเทพ ฯ โปรดให้นายหนานสองเมืองแปลเปนคำไทย ได้ความในต้นหนังสือเมืองยังระว่า องค์เปนใหญ่เปนเจ้าแผ่นดิน เปนเจ้าช้างเผือกเสวตรวรรณ ได้เครื่องทิพ ๕ ประการเปนต้น ระลึกถึงท่านคนมีบุญได้สร้างค้ำชูศาสนาเปนการรุ่งเรืองสมเด็จกับบัวคำ เอาน้ำพระบาทพระพุทธเจ้าปกเกล้าเปนที่ตั้ง จึ่งได้ว่ารักษาความบ้านเมืองตามยุติธรรมชอบด้วยราชธรรม ๑๐ ประการ

มีอัคมหาเสนาธิบดี มีเจ้าอุนสินหลวงแสนศึกเจ้านายทั้งหลายทุกคน มาถึงเจ้าฟ้าแสนท้านายทั้งหลายให้แจ้ง ยังนี้เจ้าเมืองเชียงใหม่เจ้าล้ายท้าวพระยาแสนาอำมาตยทั้งหลาย เจ้าฟ้าเมืองเชียงใหม่จึงมีทุตาคนใช้ไปถึง ชื่อนายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร ไปถึงเมืองเชียงตุง ๆ ได้ล่วงไปส่งตามระยะทางถึงเมืองหน่ายแล้ว เจ้าหัคกายหลวงเมืองหน่ายไปคับ จึ่งเอาหนังสือมาแจ้งว่าเมืองหน่าย ให้คนมีชื่อถือมองแต่คนล่วงตามทางไปส่งถึงเมืองอังวะ ศักราช ๑๒๓๖ เถ้อนเจกขึนสิบสี่ค่ำ จึ่งได้ถามถ้อยความราชการบ้านเมืองทั้งปวง ตามธรรมเนียมลูกค้าไปมาค้าขายในบ้านในเมืองว่า ราชการบ้านเมืองเจ้านายทั้งหลายทัคสินความยังเปนสัจธรรม ชอบด้วยราชธรรม ๑๐ ประการดังเก่าฤๅ ก็แจ้งความว่าเปนยุติธรรมอยู่ เจ้าอุนสินหลวงแสนศึกได้ความรายแล้ว อึ่งเจ้าฟ้าเมืองเชียงใหม่ ได้เอาผ้าไตรกับบาตรไปถวายพระพุทธเจดีย์วิเสศพระธาตุแดง จึ่งมีคนใช้ไปถึงชื่อนายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร เปนคนใช้เจ้าเชียงใหม่ ให้พิทักรักษาคนเมืองเชียงใหม่แล้วหาที่มักอาไศรยให้อยู่บ้านเรือนที่ดีมิให้อัคอยาก กับให้เบิกเงินหลวงประทานให้ซื้อสิ่งของเครื่องบริโภคตามชอบใจ จะเที่ยวไปแห่งใดก็ตามชอบใจไม่ขัดขวาง เจ้าคนวิเสศได้อุสาหรักษาบ้านเมือง ยังปรุไต้ให้ข้าบัณฑิตย์ยาตรให้เปนทานต่อมาในเมืองวัดนะ ได้ช้อมเชียงใหม่ ศักราช ๑๒๓๖ เถ้อน ๗ แรม ๕ ค่ำได้ทำบุญใส่บาตรเปนทานเปนการใหญ่ มาถึง เถ้อนแปด ขึนค่ำหนึ่ง จึ่งเบิคประตูเมืองได้ทำบุญเปนการใหญ่ ถึงเถ้อนแปด แรมสองค่ำ เสรนแล้วคนใช้เมืองเชียงใหม่จึ่งเอาของท่านไปถวายเปนทาน มีสินค้าทองคำเปลวให้เที่ยวขายตามชอบใจไม่ให้มีใครขัดขวาง ถ้าจะซื้อสิ่งของไปบ้านไปเมืองก็ดี ก็ให้ได้ซื้อหาตามชอบใจ เมื่อจะกลับไปให้ข้ามายอก แล้วเจ้าอังวะประทานเงินคนละ ๑๐๐ แถบ ผ้าคักลากคนละผืน ผ้าไหมคนละ ๒ ผืน ไพร่รถคนผู้นี้ผ้าไหรคนละผืน ผ้าโกดคนละผืน ให้กลับลงมาถึงเมืองหน่ายให้เจ้าหน่ายพิทักรักษาส่งไปตามระยะทาง จนถึงเมืองเชียงใหม่ ศักราช ๑๒๓๖ เถ้อนแปดอุตราสาย แรมสองค่ำ มาจากเมืองอังวะจำเริญมาได้แจ้ง ฯ

ในต้นหนังสือเมืองเชียงตุงแปลได้ความว่า ไปชุดคนเปนใหญ่ในเมืองเชียงตุง เมืองเชียงรุง เมืองเชียงแขงจำเริญมาโดยราย ยังนี้เจ้าฟ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ แลท้านายท้าวพระยาเสนาอำมาตย ๑๒ คนมีนัยยบัญญา นัยยคำปั้น นัยยคำสวร ได้นำผ้าไตรสิ่งของเครื่องไทยทาน ไปถวายแก่พระพุทธรูปตามเจ้าฟ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ ได้แต่งให้ราชทูตมานั้น ศักราช ๑๒๓๖ เถ้อนหก ขึนสิบเอดค่ำไปถึงเมืองเชียงตุงได้รับของไทยสมควร แลมีเจ้าฟ้าเมืองหน่ายไปแจ้งความแก่เมืองอังวะ ๆ สั่งให้กำหนดส่งไปตามระยะทางจนถึงเมืองอังวะ เจ้าอังวะมีรับสั่งว่านี้ไทยจะเปนบ้านพี่เมืองน้องไปมาค้าขายถึงกัน เจ้าฟ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ มีเมตตากรุณาแก่เมืองเชียงตุง ๆ ก็มีความเมตตากรุณาแก่เมืองเชียงใหม่ ศักราช ๑๒๓๖ เถ้อนเจก แรมสามค่ำ ก็ไปถึงเมืองอังวะ เจ้าอังวะก็ได้รับของเจ้าเชียงตุง แล้วประทานเงินให้กับนายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร คนละ ๑๐๐ แถบ แล้วนายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร กลับมาถึงเมืองเชียงตุง ศักราช ๑๒๓๖ เถ้อนสิบสองแล้วไปคับเมืองเชียงตุงมากดหมายส่งมาจนถึงเมืองเชียงใหม่ ไม่ให้มีโจรผู้ร้ายทำอันตรายตามทาง เจริญมาได้แจ้ง ฯ

◎ ฉบับหนึ่งว่า ไปชุดเมืองเชียงตุงสั่งมาว่าในเขตรแขวงเมืองเชียงใหม่ ๕๑ เมือง ขึนเจ้าฟ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ได้รักษานั้น ไปชุดเมืองเชียงตุง ระยะขอจงทั่วทั้งตามในแขวงเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองลคร เมืองแพร่ เมืองน่าน จะมีหนังสือไปถึงมาเที่ยวชี้แจงระยะให้ขัดขวาง เจริญมาให้แจ้ง ฯ

◎ ข้าพระพุทธเจ้า นายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร ให้การต้องคำกันว่า เจ้าเชียงใหม่ให้นายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร ขึนไปส่งราชการที่เมืองอังวะ นายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวรมาย ๓ ไพร่ ๗ รวม ๑๐ คนไปจากเมืองเชียงใหม่ ณวัน เถ้อนยี่ ขึนห้าค่ำ บรรทบถึงเมืองเชียงราย ณวัน เถ้อนยี่ แรมสามค่ำกักอยู่ ๒๓ วัน ณวัน เถ้อนสาม ขึนสิบเอดค่ำไปจากเมืองเชียงราย ถึงเมืองเชียงตุง ณวัน

เดือนสาม แรมสิบค่ำกักอยู่ที่เมืองเชียงตุง ๒ เดือน ณวัน เดือนห้า แรมสิบค่ำ ขึ้นรถยก เจ้าเมืองเชียงตุงใช้คนนำ นายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร ไปจาก เมืองเชียงตุงระยะทาง ๓๒ คืนถึงเมืองหน่าย ณวัน เดือนหก ขึ้นสิบสามค่ำกักอยู่ ๑๐ วัน ณวัน เดือนหก แรมเก้าค่ำไปจาก เมืองหน่ายระยะทาง ๑๕ คืนถึงเมืองยังระ ณวัน เดือนแรก ขึ้นสิบสี่ค่ำ คนเมืองเชียงตุงสกายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร ไปหาแมงจีขุนนางในเมืองยังระ แมงจีให้กักอยู่ที่สวนยอกไม้ของราษฎรห่างกับกำแพงเมือง ๒๕ เส้น แมงจีขุนนางให้เงินเป็นเบี้ยเลี้ยง ๕๐ บาท แล้วแมงจีขุนนาง ถามนายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร ว่ามาด้วย กิจการสิ่งใด นายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร แจ้งความว่า เจ้าเมืองเชียงใหม่ให้นำผ้าใครเครื่องบริขาร ขึ้นมาถวายพระเจ้าตะแคง แล้วนายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร ยอกมาว่ามีของค้าขายเป็นสินค้าขึ้นมาขายด้วย แล้วแมงจีขุนนางถามนายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร ว่าเมืองเชียงใหม่บ้านเมืองอยู่เยนเป็นสุข พระพุทธสาศนายังบริบูรณอยู่ฤๅ นายน้อยบัญญานายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร ยอกว่าบ้านเมืองก็อยู่เยนเป็นสุข พระพุทธ สาศนาก็รุ่งเรืองเหมือนแต่ก่อนมา แล้วแมงจีก็จดหมาย เอาไว้ให้ไปอยู่ได้ ๑๕ วัน เจ้ายังระให้แมงจีนำนายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร เข้าไปเฝ้าเจ้ายังระในท้องพระโรง เหนเจ้ายังระ กับภรรยาแต่งตัวสวมมงกุฎยอกเป็นสีสะนาค สวมเสื้อแพรสีบั๊กเลี่ยมนุ่งผ้าลายม่า แต่เจ้ายังระถือดาบฝักทอง ขึ้นนั่งบนแท่นมีเสวตรฉัตร ๗ ชั้น มีนางพนักงานพัดโบก อยู่หลังแท่นคนหนึ่ง เชิญเครื่องหมอบเฝ้าอยู่ประมาณ ๑๐ คน มีขุนนางนั่งเฝ้าอยู่ ๒ แถว ๆ ละ ๓๐ คน แต่งตัวสวมเสื้อ ขาวนุ่งผ้าอย่างพม่า ถือพัดใบลานทุกคนแต่ไม่มีเครื่องยศ นายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร ๓ คนหมอบเฝ้า อยู่หว่างกลางขุนนางห่างแท่นประมาณ ๗ วา แมงจีขุนนางทูล เบิกตามภาษาพม่าแล้ว เจ้ายังระพูดกับขุนนางตามภาษาพม่า หาได้พูดกับนายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวรไม่ เจ้ายังระออกอยู่ประมาณ ๒ ชั่วโมงแล้วกลับเข้าข้างใน แมงจี ก็นำนายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวรมาอยู่ที่กัก นายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร ได้เฝ้าเจ้ายังระ แต่ครั้งเดียว นายน้อยบัญญา นายน้อยคำปั้น นายน้อยคำสวร เหนท้องพระโรงเจ้ายังระซื้อกว้างประมาณ ๕ วา ยาว ๙ ห้อง ฝาผนังก่ออิฐมีผ้าต่างทุกห้อง พื้นถอยปูนหลังคามุงด้วยกระดาน หุ้มทับบุกเสาย้อมรอง เพดานจามีโคมระย้าแก้วแขวน หลัง ท้องพระโรงเข้าไปมีปราสาทหลังหนึ่ง มีมุข ๔ มุข มีเรือน แถวต่อกันเข้าไปหลายหลัง ที่น่าท้องพระโรงมีโรงยืนใหญ่ ๒ แถว ๆ ละ ๑๐ หลัง ๆ ละยอก มีโรงยืนแยกหลังโรง ยืนใหญ่เข้าไปข้างละหลัง ๆ ละห้าห้อง มีฝาผนังเรียงไว้สอง ชั้นทั้งสองหลัง ระเบียงยืนก่าใกหาใดสังเกตไม่ มีทหาร รักษาโรงยืน ๒๐ คน ๓๐ คน สวมเสื้อแดงบ้างเขียวบ้างโสร่ง ผ้าแดงนุ่งผ้าพม่าทุกคน กำแพงชั้นในก่ออิฐสูงประมาณแปดศอก ไม่มีใบเสมามีประตู ๔ ประตู กำแพงชั้นกลางห่างกำแพง ชั้นในประมาณเส้นเสศ มีเสาไม้หลักใหญ่ ๕ ก่า ๖ ก่า ยั่กเป็นระเบียดติดกันสูง ๓ วา มีประตู ๔ ประตูตรงกับ กำแพงชั้นในออกมาจากเสาระเบียดชั้นกลาง มาถึงกำแพง เมืองชั้นนอกประมาณ ๒๕ เส้น ก่อด้วยอิฐมีใบเสมาสูง ประมาณ ๑๐ ศอก มีประตูด้านละ ๓ ประตู ๔ ด้าน ๑๒ ประตู ๆ นั้นหุ้มยอกด้วยไม้สัก มีทหารรักษาประตูวังประ ตูเมืองชั้นนอกชั้นในชั้นกลางประตูละ ๒๐ คนบ้าง ๓๐ คนบ้าง ๕๐ คนบ้าง มีคนถือปืนบ้างถือดาบบ้างทุกประตู ในเสา ระเบียดชั้นกลางมีโรงงานโรงช้าง แลโรงสาลชำระความ สาลาลูกขุน นอกระเบียดออกมามีบ้านเจ้านายขุนนางพม่า เรื่อยรายติดเนื่องกันไป ที่ชั้นกำแพงเมืองชั้นนอกขุดเป็นคู ห่างกำแพงเมือง ๑๐ วาเสศ กว้าง ๑๐ วา ภูก ๓ วา มีท่อไขน้ำเข้าออก เมืองยังระทุกวันนี้ ยกมาตั้งอยู่ริมแขว มีนันทะเลห่างแขว ๓๐ เส้นใกลจากเมืองเดิม ๕๐ เส้น มีตลาด ขายสิ่งของต่าง ๆ ทั้งห้างนอกห้างใน กำแพงเมือง ๑๕ แห่ง มีก้าฝั่ง ๓ หลัง ๔ หลังมีสิ่งหลังอยู่ริมถนนหลังเมือง ทั้งห้าง ขายสิ่งของต่าง ๆ มีลำน้ำหลังเมืองกว้างประมาณ ๑๐ เส้น เหนเรือกำปั่นใบลูกค้าจอดอยู่ ๔ ลำ ๕ ลำ เหนขุนนางพม่าจะไปมา กิจราชการแจ่มเฉ่งเล่นขี่มรถบ้าง ขี่ม้าบ้างขี่มเกวียนบ้าง ได้

เหนือล่างสังฆาฏิปลายทู ชื่อว่าสังฆาฏิสูง ๔ คืบพระสุ คงคัง
เหนือผม ว่าแก่ขันธ์สาขาแห่งต้นโพธิ์ แลเมื่อ
นายน้อยยังอยู่ นายน้อยก็ยังนายน้อยคำสวรร ระกนัดมิได้
ไปยอกลาก่อนแม่จึ ๆ พาวไปที่สาธารณสุข แม่งจิตา
ผ้านุ่งโหมเย่างหม่าให้ครบละ ๒ ผืน ผ้าขาวโลกสมมติผืน
ผ้าสำลาลายกนกสะดึน เงินสกระ ๑๐๐ แลย ไพร่ ๗ คน
นั้นได้ผ้านุ่งโหมเย่างหม่าคนละผืนผ้าไพรกนละผืน แล้ว
นายน้อยบัญญานายน้อยคำปั่นนายน้อยคำสวร ได้ถามแม่จึ
ว่าบัญญายังอยู่มีกิจไหร่หม่อ ลูกไม่ได้อยู่เฝ้าเลี้ยงแลนั้น
เจ้าอังวะกราบทูลไม่ แม่จึงว่าลูกบัญญายังอยู่เจ้าอังวะ
ว่าไม่ต้องเชียงแสนมีบ่อยคอย ขอคุณไพรไปร่วมมอยมากกราย
เจ้าอังวะนั้นเป็นปกระ ๑๐ ชั่ง เจ้าอังวะก็มีความยินดีนักบัญญา
ยิ่งยอมคุณไพร่มาร่วมมอยนั้นเป็นเชียงแสน บัญญายิ่งยอม
มาอยู่ได้ปีเสศหาได้กลับไม่ เจ้าอังวะให้กรอบไว้ขุนนางหม่า
มาอาคัยบัญญายิ่งยอมกลับไป แล้วนายน้อยบัญญานายน้อยคำปั่น
นายน้อยคำสวร นายไพร่ม ๗ ก็ยังอยู่ด้วยวันนั้น เดือนแปด
อุตราสาย แรมสองค่ำ มาถึงเชียงแสนเดือนสิบสองค่ำ
แรมยี่รอยสา บัญญายิ่งยอมเลิกถอนไปแล้ว ระนั้นถอนไปแต่
เดือนไหนสาหาบ่ม เหนมีคนยังตั้งบ้านเรือนอยู่นั้นเชียง
แสน ๙ หลังเรือน ๑๐ หลังเรือน แล้วก็ออกราชเมือง
เชียงแสนถึงเมืองเชียงใหม่ณวัน เดือนอ้าย แรมสองค่ำ
ยี่รอยสก สันคำให้การนายน้อยบัญญานายน้อยคำปั่นนายน้อย
คำสวรแต่เท่านี้ครามีความแล้วแต่ระไปรดกล้า ๆ ฯลฯ ฯะ

บอกชื่อราชการโดยย่อว่าอยู่หน้านั้น ๆ

พระราชพิธีจรดพระนังคัล น่า ๒
วิสาขบูชา น่า ๒
เสดจประภาศพระนคร น่า ๔
เสดจพระราชดำเนิรหัพพระนาค น่า ๔
ทอดพระเนตรช้างเผือกศักดิ์กรุงกำ น่า ๔
เสดจรดน้ำสมโภนเจ้าพระยา บรมมหาศริสุริยวงษ น่า ๖
ทั้งกรมสมโภนเจ้าพ้ำม่หามาลา กรมขุนบำราบปนกรมพระ น่า ๖
เสดจทัองสนามเมื่อพิธีจรดพระนังคัล แลไฟไหม้ที่ริมตะภาน
คลองหรือกลางพระราชวังบวร น่า ๖
เสดจวิสาขบูชาศาลาสามวิหารบูชา น่า ๗
จันทรุปราคาวันที่ ๖, แรมค่ำหนึ่ง ๑๒๓๖ น่า ๗
ข่าวต่างประเทศ น่า ๘
สมโภชพระนครครบสองปี น่า ๙
พระราชกำหนดใหม่ห้ามให้ผู้ชายนุ่งผ้าดูงาม น่า ๑๑
ตั้งตำแหน่ง น่า ๑๑
ข่าวต่างประเทศลังกาทวีป น่า ๑๒
เมืองเขมรนี้ แลเมืองลาบ แลเมืองญวน น่า ๑๕
ข่าวบ้านเมืองสยามสมัย น่า ๑๕
ข่าวมอญมาทางเหนือกรุงเทพฯ น่า ๑๖
ข่าวต่างประเทศเมืองสิงคโปร์ แขกสังหารกันในเมืองนี้ น่า ๑๖
ข่าวเสด็จเข้าถวายพระเพลิงพระบรมศพ แลพระองค์เจ้า
อุณากรรม แลพระยาราชสัมภารการ น่า ๑๖
ข่าวผู้ร้ายเอามาแขวนประจาน น่า ๑๗
ข่าวผู้ร้ายปล้นเมืองนครไชยศรี น่า ๑๗
การขุดแม่น้ำท่าจีนเมืองสุพรรณบุรี น่า ๑๘
นายปลื้มนครำไทยตระบัดการ น่า ๒๐
เรื่องผู้ร้ายปล้นเสมียนเชียนหาย น่า ๒๑
ข่าวต่างประเทศมาแต่เวียเจ้าพระยา น่า ๒๑
ราคาเรือนี่เมืองสิงคโปร์ น่า ๒๒
ข่าวต่างประเทศมาแต่ลอนดอน น่า ๒๒
เครื่องเลี่ยงโต๊ะอย่างฝรั่ง แลตึกสร้างใหม่แจโซะยิสเจ็ยกล์
แลสินบนรัฐผู้ร้าย ๔๐๐ บาท น่า ๒๔
กำหนดวันฤกษ์ขึ้นรางพลายนิยม น่า ๒๕
พระมหามนตรีบอกมาแต่เมืองนครไชยศรี น่า ๒๗
ข่าวเรือเข้ามาณกรุงเทพฯ น่า ๒๘
ข่าวต่างประเทศ น่า ๒๘
ข่าวต่างประเทศ แปลมาจากหนังสือพิมพ์
ช่องกงไทมส น่า ๓๑
ความผู้ร้ายสามคนฆ่าหนูเด็ก น่า ๓๒
การเลหลังใหญ่ที่ห้างแรมเซอกพัลแอนกำปนี น่า ๓๒
การสมโภช พระเทพดรัตนกวีณี พระศรีสวัสดิสุวรรณ

ช้างใน	น่า	๓๓
เรื่องชำระผู้ร้ายที่น่าเตก	น่า	๓๔
ข่าวเมืองหลวงพระบาง	น่า	๓๗
สมเดจเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ	ยอกมากราบบังคมทูล	
ด้วยเรื่องเมืองปราจิณบุรี	น่า	๓๗
ตั้งตำแหน่งเมื่อวันพุธเดือนเจด	สิบสองค่ำ	
๑๒๓๖	น่า	๓๘
ยอกเมืองเชียงใหม่	น่า	๓๘
พระราชพิธีบรมราชาภิเศก ในพระบาทสมเดจพระจุลจอมเกล้า		
เจ้าอยู่หัว	น่า	๔๑
บ่อนเบี้ยขึ้นพระคลังสินค้า ๒๐ ตำบล	น่า	๔๒
จำนวนสมพัดศรีขึ้นพระคลังมหาสมบัติ	น่า	๔๕
การพระคลังมหาสมบัติ	น่า	๔๕
แจ้งความเรื่องปฤกษาเคาน์ซิลที่แล้วกันไปบ้าง	น่า	๔๕
ประกาศการในที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน	น่า	๔๖
ว่าด้วยปฤกษาจัดการในเคาน์ซิลลอร์ดฟสเตด	คือที่ปฤกษา	
ราชการแผ่นดิน	น่า	๔๗
ว่าด้วยการปรีวิเคาน์ซิล	น่า	๔๗
ยอกข่าวชื่อระออกอัฐกะดาษ	น่า	๔๗
จดหมายเหตุราชการวันที่ ๒๐๖๔	น่า	๔๗
ยอกเมืองสมุทปราการ	น่า	๔๘
ยอกเมืองตาก	น่า	๕๐
ของกวยเมืองนครจำปาศักดิ	น่า	๕๐
ข่าวเมืองน่าน ๒ ฉบับ	น่า	๕๑
ข่าวตายหัวเมือง	พระภักดีเดชผู้ว่าราชการเมือง	
ประจันตคาม	น่า	๕๑
ข่าวตายในกรุง พระมหาราชครูปะโรหิตาจารยกลิ่น	น่า	๕๑
ข่าวตายพระยภัยสุรินทรจำ	น่า	๕๔
เครื่องประดับเพชรต่าง ๆ	น่า	๕๒
ยางกอกู้กำยี่นิลิมมีคิด	น่า	๕๒
ว่าด้วยเบี้ยปรับผู้ลักตั้งบ่อน	น่า	๕๖
ว่าด้วยโปรดเกล้า ๆ ให้ใช้อัฐกะดาษแทนอัฐที่บุก	ไปกว่า	
โรงกระสาปน์ลิกิตการ	จะได้ทำอัฐกองเดงเปลี่ยน	
อัฐกะดาษ	น่า	๕๗
ว่าด้วยจัดการพระคลังทั้งปวง	น่า	๕๘
เสดจพระราชดำเนินเกาะยางป่าอินทร	น่า	๕๙
ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง	น่า	๕๙
ข่าวเกิดพลิง ๔ ราย	น่า	๖๑
พระมหามนตรีขอกเข้ามา	ให้กราบบังคมทูล	
พระกรุมา	น่า	๖๒
ยอกเมืองนครไชยศรี	น่า	๖๓
ส่งตัวอ้ายเสี่ยว อ้ายเดงฝากคุก	น่า	๖๓
พระคลังสินค้าตั้งขายอากรหวย	น่า	๗๑
ยอกเมืองปราจิณบุรี	น่า	๗๑
ว่าด้วยจะทำพระราชบัญญัติสำรับตระลาการ	น่า	๗๓
ยอกส่งเงินย่ี จีนมาแต่หัวเมือง	น่า	๗๓
ยอกข่าวช้างครีปลาก ที่เมืองนครจำปาศักดิ์	น่า	๗๓
ข่าวเรือจำปั่นมาถึงเมืองสมุทปราการ	น่า	๗๓
ข่าวอ้ายเมืองนครไชยศรี	น่า	๗๔
ข่าวอ้ายบังอาจยิงเมืองนครไชยศรี	น่า	๗๔
ข่าวตายเจ้าพระยาภูมินทรภักดี	น่า	๗๕
ข่าวตายในพระบรมมหาราชวัง	น่า	๗๐
ข่าวตั้งตระลาการศาลรับสั่งกรมพระนครบาล	น่า	๗๕
ข่าวเคาน์ซิลลอร์ดฟสเตด	น่า	๗๖
ว่าด้วยอัฐกะดาษ	น่า	๗๗
ตั้งตำแหน่งข้าราชการ	น่า	๗๙
ตั้งตำแหน่งพระสงฆ์	น่า	๗๐
พระราชทานเครื่องยศ พระยาสุนทรบุรี	น่า	๗๐
ข่าวประหารชีวิตรอ้ายคุ้มอ้ายจิมชุย	น่า	๗๐
ยอกพระพิรนทรเทพเจ้ากรมพระคำรวจใหญ่ซ้าย	น่า	๗๑
ข่าวตายพระยาเพชรพิไชยและหลวงในยนครรักษา	น่า	๗๒
ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง	น่า	๗๓
พระยาจ่านสนบคืทูลถวายทอง	น่า	๗๓
ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง	น่า	๗๔
สมโภชพระองค์เจ้าจิลหม่อมเจ้าที่ทรงผนวช	น่า	๗๕
วิไปรษรายงานศาลรับสั่ง	ชำระความกรมพระนครบาล	

ทูลเกล้า ๆ ถวาย เทควันครั้งหนึ่ง หน้า ๔๖
แจ้งความศาลรับสั่งกรมพระนครบาล หน้า ๔๘
ข่าวตายกรมหื่นกระษัตรศรีศักดิ์เดช หน้า ๔๘
พระคลังสินค้าตั้งเจ้าภาษีน้ำตาล หน้า ๔๙
ยอกเมืองนครเชียงใหม่ ในเดือนเจด ๑๒๓๖
หน้า ๔๙
พระคลังมหาสมบัติตั้งอากรสมพักศร หน้า ๑๐๒
ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง หน้า ๑๐๒
ชาวลังกาทูลเกล้า ๆ ถวายของ หน้า ๑๐๕
ชาวลังกาถวายถวายบังคมลา หน้า ๑๐๕
พระอินทรเทพยอกสารบอกความ หน้า ๑๐๕
ข่าวตายพระยาอภัยภักดี แลพระประชานุกูลกิจ หน้า ๑๐๕
ข่าวประหารชีวิตรอ้ายคล้ายอ้ายยิ้ม หน้า ๑๐๖
ข่าวแรกขุดแลเรื่องผู้ร้ายเมืองกาญจนบุรี หน้า ๑๐๖
ข่าวกำปั่นเมืองสมุทปราการ หน้า ๑๐๗
ยอกส่งผู้ร้ายเมืองสมุทปราการ หน้า ๑๐๘
ข่าวผู้ร้ายเมืองนครเชียงขัน หน้า ๑๐๘
ข่าวผู้ร้ายปล้นบางฆ้อ หน้า ๑๐๘
ข่าวผู้ร้ายฆ่านักบวชวัดอรุณราชวราราม หน้า ๑๐๙
ข่าวผู้ร้ายชิงเรือผ้าวัดบางประทุน หน้า ๑๐๙
ข่าวผู้ร้ายฟันกันตายที่บางยี่เรือ หน้า ๑๐๙
ยอกเมืองนครไชยศรี หน้า ๑๐๙
ว่าด้วยเรื่องทายแลกระเษียรอายุ หน้า ๑๐๙
ตรางการะเษียรอายุเก่าแลตั้งขึ้นใหม่ หน้า ๑๑๒
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ข้อระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๒ หน้า ๑๒๐
ข่าวตายหม่อมเจ้าหญิงอรุ่น หน้า ๑๒๑
ข่าวข้าราชการถวายบังคมลาชวา หน้า ๑๒๒
คำนคาน์ซิลปฤกษาโทษหลวงรัตุรงค์โยธานายเทศ หน้า ๑๒๓
ยอกเมืองสมุทปราการ หน้า ๑๒๔
ยอกน้ำฝนกันเข้าหมื่นเมือง หน้า ๑๒๕
พระองค์เจ้าฤดาภินิหาร ลาผนวชจากภิกขุ หน้า ๑๒๕
ข่าวปฤกษาโทษอีพริ้งอีพ้อมทายลักเงินนาย หน้า ๑๒๕
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ข้อระความกรมพระนครบาล
ครั้ง ที่ ๓ หน้า ๑๓๐
ข่าวเคาน์ซิลลอร์ออฟสเตด หน้า ๑๓๒
ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง หน้า ๑๓๓
ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง หน้า ๑๓๔
หล่อพระพุทธรูปพระชนมพรรษาในพระบรมมหาราชวังน่า ๑๓๔
ข่าวปรีวีเคาน์ซิลประชุมเมื่อน้ำ หน้า ๑๓๔
เสดจพระราชดำเนินประพาศทางชลมารค หน้า ๑๔๐
ข่าวตายพระองค์เจ้าหญิงละมุด หน้า ๑๔๐
ข่าวตายหม่อมเจ้าหญิงจร แลนายรองพลพัน แลพระยา
สุนทรบุรีศรีสิโยสงคราม หน้า ๑๔๑
ข่าวตายหัวเมืองพะโยยบรรลัย หน้า ๑๔๑
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ข้อระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๔ หน้า ๑๔๒
พระยาโชฎึกราชเศรษฐีขึ้นสารบอกความจีน หน้า ๑๔๓
ข่าวพ้นผ่าถูกต้นลำพูใหญ่ หน้า ๑๔๔
ยอกเมืองสมุทปราการ หน้า ๑๔๔
ข่าวบอกเมืองนครศรีธรรมราช หน้า ๑๔๔
ข่าวบอกผู้ร้ายเมืองตรัง หน้า ๑๔๕
ข่าวทหารถึงน้ำประจำเดือน หน้า ๑๕๒
ข่าวตายเจ้าพระยาสุธรรมมนตรีบุญศรี หน้า ๑๕๓
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ข้อระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๕ หน้า ๑๕๔
ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง หน้า ๑๕๕
เดือนสดเรื่องยัดทรา หน้า ๑๕๕
ข่าวกำปั่นเมืองสมุทปราการ หน้า ๑๕๖
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ข้อระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๖ หน้า ๑๖๓
ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง พระราชทานน้ำ
เครื่องราชอิศริยยศ หน้า ๑๖๕
เดือนสดที่ ๒ หน้า ๑๖๕

ข่าวพระราชทานเปลี่ยนเครื่องยศ น่า ๑๖๖
เมืองนครเชียงใหม่ขอกล่าวผู้ร้ายแทงกันตาย น่า ๑๖๖
พระยาอนุชิตชาญไชย พระยากลาโหมราชเสนา ยอกมาแต่
เมืองตากเรื่องผู้ร้าย น่า ๑๖๖
บอกเมืองตากว่าด้วยค่าตอไม้ น่า ๑๖๗
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๑๖๗
บอกวันตีนลวันชั่ว น่า ๑๖๗
การเฉลิมพระชนมพรรษา น่า ๑๗๐
การฉลองพระพุทธรูปพระชนมพรรษาตามจันทคติ น่า ๑๗๑
แจ้งข่าวแห่งท่านผู้ที่มาลงชื่อ ได้รับหนังสือพิมพ์ราช
กิจจานุเบกษาไปแล้ว น่า ๑๗๑
บอกฝนตันเข้าหัวเมือง น่า ๑๗๗
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๗ น่า ๑๗๗
ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง น่า ๑๘๐
ข่าวตายนายอ้อยมหาดเลกวรสิทธิ์ น่า ๑๘๕
อันตันปลดหนังสือขอกเมืองหลวงพระบาง น่า ๑๘๕
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๑๘๖
บอกเมืองตากข่าวเมืองเชียงตุงเมืองเชียงใหม่ น่า ๑๘๖
แจ้งความเรื่องหมายตอกัน น่า ๑๘๗
บอกรวาหนังสือต่าง ๆ ซึ่งมีที่โรงพิมพ์หลวง น่า ๑๘๘
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๘ น่า ๑๘๒
เดือนสถิติ ๓ น่า ๑๘๕
ปรีวีเคาน์ซิลปฤกษาเรื่องเคลิกราฟ น่า ๑๘๘
คำต่างประเทศถวายโรยมงคล น่า ๑๙๖
คำทรงสบียอย น่า ๒๐๐
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๙ น่า ๒๐๐
เดือนสถิติ ๔ น่า ๒๐๖
แจ้งความเรื่องค่านา น่า ๒๐๗
แจ้งความเรื่องภาว น่า ๒๐๙
การทำบุญที่พระพุทธนิเวศน์ น่า ๒๐๙
ข่าวตายพระองค์เจ้าเธรญกมลศุขสวัสดิ์ แลเจ้าขอม
มารดาอม น่า ๒๐๙
ข่าวตายพระสุรินทราฆาตย น่า ๒๑๐
บอกเมืองนครเชียงใหม่ขอยืมสำรับที่เจ้าอุปราช น่า ๒๑๐
ข่าวครูอาจารย์เมืองนครเชียงใหม่ ๒ ฉบับ น่า ๒๑๑
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๒๑๒
ตำราทักทิน น่า ๒๑๓
ว่าด้วยประกาศเก่าในแผ่นดินที่ ๔ น่า ๒๑๔
เคาน์ รีลข้าระยาญชีกรมนา น่า ๒๒๐
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๑๐ น่า ๒๒๐
ข่าวตายพระองค์เจ้านุด น่า ๒๒๓
ว่าด้วยทำบุญวันประสูตรแลวันสวรรคต ในพระบาทสมเด็จ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว น่า ๒๒๔
การทำบุญที่พระพุทธนิเวศน์ น่า ๒๒๕
แจ้งความพระยาไชยวิชิตมาช่วยสอบญาญชีกรมนา น่า ๒๒๕
เจ้าพระยาภาณุวงษ์ประกาศเรื่องเรือมะเกี๋ยง น่า ๒๒๕
พระยาอนุชิตชาญไชย พระยากลาโหมราชเสนา บอกส่งเงิน
ค่าไม้ณพ์พัด แต่เมืองตาก น่า ๒๒๖
พระยาอนุชิตชาญไชย พระยากลาโหมราชเสนา บอกส่งเงิน
ค่าตอไม้ซอนคัดมาแต่เมืองตาก น่า ๒๒๗
ว่าด้วยตั้งโปลิศเมืองตาก น่า ๒๒๗
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๒๒๘
ข่าวตายหมื่นเมือง หลวงธรรมเรืองฤทธิยกระบัด น่า ๒๒๙
บอกน้ำฝนตันเข้าหัวเมือง น่า ๒๓๐
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมนา
ทูลเกล้า ๆ ถวาย น่า ๒๓๒
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๑๑ น่า ๒๓๔
กำหนดวันซึ่งจะเสดร์ พระราชดำนิน พระราชทาน
พระกฐินณปีจอสก ๑๒๓๖ น่า ๒๓๕

ข่าวตายพระยาอภัยพิพิธ น่า ๒๓๖
บอกชื่อเรือพระที่นั่ง น่า ๒๓๙
กะฐินพระราชทานกรมพระราชวังบวร น่า ๒๔๐
กะฐินพระราชทานข้างใน แลพระราชทานฝ่ายน่า น่า ๒๔๐
กะฐินหัวเมือง น่า ๒๔๑
รี่โปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๑๒ น่า ๒๔๑
พระกะฐิน พระยาอาหารบริรักษ ขุนรุดรักษร
เสมียนตรา น่า ๒๔๒
คำเภ้พระกะฐิน น่า ๒๔๓
บอกชื่อพระที่นั่งใหม่แลเก๋งสกุณวัน น่า ๒๔๓
ข่าวเมืองเชียงใหม่บอกข้อราชการเมืองเชียงแสน น่า ๒๔๕
ข่าวตายท้าวราช โกชอิ่ม น่า ๒๔๗
คำสมีศุกลุแก่โทษ น่า ๒๔๘
แจ้งความเรื่องที่จะเสดจเมืองเพชรบุรี น่า ๒๕๐
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๒๕๑
พระยาพุชิดชาญไชย พระยากลาโหมราชเสนา บอกมา
แต่เมืองตากเรื่องจำระผู้ร้าย น่า ๒๕๑
สารบบความผู้ร้ายเมืองตาก น่า ๒๕๓
ข่าวตายพระยารามกำแหงนอกราชการ น่า ๒๕๖
พระยาธรรมสารนีตีย์ส่งสารบบความ น่า ๒๕๗
ตั้งตำแหน่งมีอเดือนเก้าแรมสิบค่ำ ๑๒๓๖ น่า ๒๕๘
รี่โปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๑๓ น่า ๒๖๒
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๒๖๓
เรื่องเทลิกราฟ น่า ๒๖๖
มิศเตอร์วิตมีมาฉบับที่ ๑ น่า ๒๖๗
หนังสือฉบับที่มิศเตอร์เอดวาแปล น่า ๒๖๗
เจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดีตอบฉบับที่ ๑ น่า ๒๖๘
มิศเตอร์วิตมีมาฉบับที่ ๒ น่า ๒๗๐
เจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดีตอบฉบับที่ ๒ น่า ๒๗๑
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๒๗๑
แจ้งความข้าหลวงชำระความเมืองลาว น่า ๒๗๓
แจ้งความเรื่องให้มิศเตราไปหัวเมือง น่า ๒๗๔
ทรงอนุญาตที่แล่นดิน ให้เปนที่วิสุงคาม
สีมาวัดพนมรวกแขวงเมืองนครสวรรค์ น่า ๒๗๗
ว่าด้วยปฤกษาโทษอ้ายหนู ซึ่งลอบที่จีนเหาตาย แลอ้ายจีน
เอียกาวที่ฆ่าอ้ายแหลงนายเรือตาย แลอ้ายช้างหลวงบันเทา
ทูกซ์รายฎรกรุงเก่าช่องสุง ผู้ร้ายลักกระบือ น่า ๒๗๗
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๒๗๙
กาะเลหลัง ใหญ่ที่หอวัยฎากรพิพัฒน์ แลโรงสตร
น่าวัดศรีรัตนสาศดาราม น่า ๒๗๙
วันประชุมทรารุลรอมเกล้า น่า ๒๘๕
แสดงความเรื่องอ้ายหนู อ้ายจีนเอียกาว อ้ายช้างหลวงบัน
ทาทูกซ์รายฎร น่า ๒๘๕
ตั้งตำแหน่งข้าราชการ น่า ๒๘๖
ศุกรอุปราคาเมื่อวันพุธ เดือนอ้ายขึ้นค่ำหนึ่ง ๑๒๓๖ น่า ๒๘๑
ตั้งตำแหน่งเมื่อวันพุธ เดือนสิบสอง แรมเก้า
ค่ำ ๑๒๓๖ น่า ๒๘๒
แจ้งความเรื่องศักดินา น่า ๒๘๒
ข่าวตายหม่อมเจ้าหญิงรัศมีแลหลวงสวัสดินัคเรศ น่า ๒๘๓
บอกข่าวตายผู้ว่าราชการเมืองพนัศนิคม น่า ๒๘๓
บอกเมืองสงขลา ๗ ฉบับ น่า๒๘๓
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๒๘๕
โปรดเกล้า ๆ ตั้งข้าหลวงออกไป ชำระความผู้ร้าย
เมืองพิไชย น่า ๒๘๘
โปรดเกล้า ๆ ตั้งข้าหลวงออกไปชำระความพระยาไชยา น่า๒๘๙
ข่าวตายหม่อมเจ้าหญิงพิกุลแลเจ้าจอมเกิ่มแก่พุ่ม น่า ๒๘๙
ว่าด้วยตั้งศาลชำระความจีน น่า ๒๘๙
บอกเมืองนครราชสีห์มา น่า ๒๘๓
บอกเมืองพระตะบองถวายพระราชกุศล น่า ๒๘๓
บอกเมืองนครจำปาศักดิ์ แลบอกเมืองสมุทปราการ น่า ๒๘๔
ตั้งตำแหน่งเมื่อวันศุกร เดือนอ้ายขึ้น สิบค่ำ ๑๒๓๖ น่า ๒๘๗
พระราชทานเครื่องราชอิศริยยศ น่า ๒๘๗

ข่าวตายท่านผู้หญิงอ่วม แลหลวงอัครนารีนุ่ม น่า ๒๙๘
บอกเมืองประทุมธานี น่า ๒๙๘
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๓๐๒
ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง น่า ๓๐๔
พระราชทานเครื่องราชอิศริยยศ แลตั้งตำแหน่ง น่า ๓๐๔
วิสุงคามสีมา น่า ๓๐๕
ว่าด้วยหลวงพลอาไศรยแกะตราปลอม น่า ๓๐๕
ว่าด้วยแบ่งเมืองเปนชั้นในชั้นกลางชั้นนอก น่า ๓๐๖
ข่าวเพลิงไหม้ น่า ๓๐๖
บอกเมืองประทุมธานี น่า ๓๐๗
บอกเมืองเพชรบุรีเรื่องความแทงกันตาย น่า ๓๑๐
บอกเมืองเพชรบุรีเรื่องผู้ร้าย น่า ๓๑๐
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๑๔ น่า ๓๑๒
ข่าวเพลิงไหม้วัดราชบุรณ น่า ๓๑๓
บอกสารบบความเมืองตาก น่า ๓๑๕
ข่าวตายพระพี่เลี้ยงช้ำ แลท่านผู้หญิงพลอย น่า ๓๑๗
ข่าวตายท่านผู้หญิงบุญนาค น่า ๓๑๗
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๑๕ น่า ๓๒๐
ข่าวบอกแว่คืบุณเมืองกาญจนบุรี น่า ๓๒๕
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๓๒๕
ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง ว่าด้วยราชทูตโปรตุเกศเข้า
เฝ้าทูลถวายอุทิศพระบาท แลถวายบังคมลา น่า ๓๒๗
ข่าวตายหม่อมเจ้าหญิงดาว น่า ๓๓๓
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๑๖ น่า ๓๓๔
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๓๓๔
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความศาลต่างประเทศ
ครั้งที่ ๑ น่า ๓๓๖
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๑๗ น่า ๓๓๗
ว่าด้วยฝ่ายเครื่องราชอิศริยยศ ไปกับราชทูต
โปรตุเกศ น่า ๓๓๗
ข่าวเพลิงไหม้ น่า ๓๓๙
ข่าวราชการในพระบรมมหาราชวัง น่า ๓๔๐
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๓๔๒
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๑๘ น่า ๓๔๔
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๓๕๐
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความศาลต่างประเทศ
ครั้งที่ ๒ น่า ๓๕๒
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๑๙ น่า ๓๕๖
ข่าวตายหม่อมเจ้าหุ่น แลหม่อมเจ้าโต แลหลวง
พิพิธมณเฑียรคำ น่า ๓๕๔
ข่าวเพลิงไหม้ น่า ๓๕๕
คนเสียจริตเข้าในพระบรมมหาราชวัง น่า ๓๕๗
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๓๕๗
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความศาลต่างประเทศ
ครั้งที่ ๓ น่า ๓๖๐
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๒๐ น่า ๓๖๒
ข่าวตายพระองค์เจ้าประไภภักดร น่า ๓๖๓
บอกเมืองราชบุรีรายผู้ร้ายปล้น น่า ๓๖๕
บอกเมืองสมุทปราการ ๒ น่า ๓๖๖
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๒๑ น่า ๓๖๗
ข่าวตายหม่อมเจ้าหญิงเกสรแลพระยาสุรเสนา น่า ๓๗๐
บอกส่งเครื่องยศเมืองพิไชย น่า ๓๗๔
บอกเมืองสมุทปราการ น่า ๓๗๔
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความศาลต่างประเทศ
ครั้งที่ ๔ น่า ๓๗๖
วิโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล

ครั้งที่ ๒๒ หน้า ๓๗๗
ข่าวตายหม่อมราชวงษหญิงแช่มแจ้ง หน้า ๓๗๒
วิสุงคามสีมา หน้า ๓๗๕
ริโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความศาลต่างประเทศ
ครั้งที่ ๕ หน้า ๓๗๕
ริโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๒๓ หน้า ๓๗๖
ข่าวตายหม่อมเจ้าหญิงสำอาง แลหม่อมเจ้าหญิง
ประช่อง หน้า ๓๗๗
บอกเมืองสมุทปราการ หน้า ๓๗๐
ริโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความศาลต่างประเทศ
ครั้งที่ ๖ หน้า ๓๗๕
ริโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๒๔ หน้า ๓๗๗
เสดจพระราชดำเนินทรงก่อฤกษที่วัดปากอ่าว หน้า ๓๗๗
เสดจพระราชดำเนินไปวังกรมพระเทวศ หน้า ๓๗๘
การกำหนดพระฤกษโสกันต์พระองค์เจ้า หน้า ๓๗๘
ข่าวตายหม่อมราชวงษหญิงกลาง หน้า ๓๗๘
บอกเมืองสมุทปราการ หน้า ๓๗๘
ริโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความศาลต่างประเทศ
ครั้งที่ ๗ หน้า ๓๐๑
ริโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความกรมพระนครบาล
ครั้งที่ ๒๕ หน้า ๓๐๒
ข่าวตายหัวเมืองพระยาปลัศ หน้า ๓๐๖
บอกเมืองสมุทปราการวันจันทรเดือนสี่ ขึ้นสองค่ำ หน้า ๓๐๖
วิสุงคามสีมา ๓ ฉบับ หน้า ๓๐๗
ตั้งตำแหน่งเมื่อวันพุธเดือนสี่ขึ้นสิบสองค่ำ ๑๒๓๖ หน้า ๓๐๙
พระยามหามนตรีครองครัย สมุทพระคำรวจในขวา
พระศักดาภิเดชวรฤทธิสงสารบอกความทหารโปลิศ หน้า ๓๐๙
สุริยอุปราคาข้หมดดวง ตามสมเดจพระเจ้าบรมวงษเธอเจ้า
พ้นหาสาลากรมพระบำราบปรปักษทูลกลา ๆ ถวาย หน้า ๓๑๔
บอกเมืองสมุทปราการวันศุกระเดือนสี่แรมห้าค่ำ ๑๒๓๖ หน้า ๓๑๕
แจ้งความที่จะออกราชกิจจาเล่ม ๒ หน้า ๓๑๖
ตั้งตำแหน่งวัน ๕ เดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ๑๒๓๖ หน้า ๓๑๖
ริโปรดรายงานศาลรับสั่ง ชำระความศาลต่างประเทศ
ครั้งที่ ๘ หน้า ๓๑๗
ริโปรดรายงานศาลรับสั่งกรมพระนครบาลครั้งที่ ๒๖ หน้า ๓๑๘
ข่าวตายพระองค์เจ้ากัยยานี หน้า ๓๑๙
บอกเมืองเชียงใหม่ หน้า ๓๒๐

บอกบอกประกาศแผ่นดินประจุบันนี้อยู่นั้น ๆ
เรื่องที่จะออกราชกิจจานุเบกษาเล่มหนึ่ง หน้า ๑
ประกาศสงกรานต์ มีศักราช ๑๒๓๖ หน้า ๒
ตั้งเคาน์ซิล แลพระราชบัญญัติ หน้า ๒
ประกาศเข้าเมืองนายอากร หน้า ๒๕
ประกาศเปลี่ยนธรรมเนียมใหม่ หน้า ๕๓
ประกาศเรื่องระเดินสวนเมื่อปีระกา ๑๒๓๖ หน้า ๕๖
พระราชบัญญัติสำรับหลักฐานพิพัดมน หน้า ๖๕
สัญญาเชียงใหม่ หน้า ๗๗
พระราชบัญญัติสำรับตระลาการศาลรับสั่ง หน้า ๘๒
ประกาศเรื่องผู้ร้าย หน้า ๘๓
ประกาศพระสงฆ์ให้บอกศักราชให้ถูกต้อง หน้า ๑๐๓
ประกาศตราความชอบ หน้า ๑๑๔
ประกาศตราตระกูล หน้า ๑๒๖
พระราชบัญญัติเคาน์ซิลลอว์ออฟสเตต คือที่ปฤกษาราชการ
แผ่นดิน หน้า ๑๔๖
คำสาบาลเคาน์ซิลลอว์ออฟสเตต คือที่ปฤกษา
ราชการแผ่นดิน หน้า ๑๕๑
ประกาศศิริวังสราญรมย์ หน้า ๑๕๒
พระราชบัญญัติปรีวิเคาน์ซิล คือที่ปฤกษาในพระองค์ หน้า ๑๕๘
คำสาบาลปรีวิเคาน์ซิลคือที่ปฤกษาในพระองค์ หน้า ๑๖๐
ประกาศให้ข้าราชการรู้เวลาธรรมเนียมเข้า หน้า ๑๖๑
พระราชบัญญัติเรื่องกู้เงินแลชดใช้ตัวไก่ คือคดณฑ์บันเพียงชั่ง
ละยาท หน้า ๑๗๐
ประกาศเรื่องเบี้ยแก้ตั้งกัน หน้า ๑๗๕

ราชบัญญัติเรื่องพยาน น่า ๑๘๐
ประกาศห้ามมิให้เล่นการพนันต่าง ๆ น่า ๑๙๗
เนยาญชีเบียหวัก น่า ๒๐๖
ะทูลกล้า ๑ ถวายหนังสือ น่า ๒๐๗
ประกาศต่าง ๆ ขะลงในพระราชกิจจา
ที่.คียว น่า ๒๐๗
โศลูกหาษลูกไทย น่า ๒๐๘
ราชบัญญัติพิภักกระเษียรอายุลูกหาษลูกไทย น่า ๒๑๕
ประกาศกระเษียรอายุลูกหาษลูกไทย น่า ๒๑๙
ประกาศพณหัวเข้าท่านที่ปฤกษาราชการแม่นกิน น่า ๒๒๓
าด้วยกะสดพระยาอาหารออกจากที่ะวิวิเคานำชัล น่า ๒๒๓
ประกาศเพิ่มเติมห้ามมิให้ตกเล่นการพนันต่าง ๆ น่า ๒๒๔
ประกาศเจ้าพนักงานจึงประจำกะสถทุ่นลัมพวง น่า ๒๓๑
ประกาศเรื่องโรงมิรัน . น่า ๒๕๗
พระราชบัญญัติสำรับผู้รักษาเมือง ซึ่งจะทำสัญญา
กับชาวต่างประเทศ น่า ๒๖๕
พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงชำระความหัวเมือง น่า ๒๗๔
ประกาศซึ่งจะงดเกินสวนในบี้ขอสกนี้ไว้ก่อน น่า ๒๘๖
พระราชบัญญัติสำรับผู้รักษาเมืองกรมการ และสนากำนันอำเภอ
ซึ่งจะออกเดินประเมินนา น่า ๒๘๑
ประกาศเรื่องเครื่องรางมนตร์ น่า ๒๙๖
พระราชกำหนด น่า ๓๐๗
ว่าด้วยผู้จะถวายฎีกาให้ร้องต่อท่านอยู่ดีเสียก่อน น่า ๓๔๖
ประกาศสงกรานต์ขึ้กุนจัตวศก ๑๒๓๗ น่า ๓๔๒
ประกาศไม้ขอนสักและไม้กระยาเลย น่า ๔๐๐
ประกาศเรื่องสุรียอุปราคาอย่าให้ราษฎรตื่นเต้นวุ่นวาย น่า ๔๐๔

บอกน่าประกาศเก่า แต่ในแผ่นดินที่ ๔ ว่ายู่น่านั้น ๆ

เรื่องราชกิจจานุเบกษา น่า ๕
พระราชทานพระฐานกรุงเก่า น่า ๑๑
เรื่องอย่าให้ชิดดีชิลำรากันต่าง ๆ น่า ๑๙
เรื่องแต่งตัวแลก น่า ๓๖
พระราชทานชื่อพระที่นั่ง น่า ๔๔
ว่าด้วยมหาดเลกซึ่งจะถวายตัว น่า ๑๐๕
ว่าด้วยเรื่องคนเสียริต น่า ๑๒๑
ว่าด้วยผ้าสันถัด น่า ๑๖๒
ว่าด้วยคนประจบผู้มีอำนาจ น่า ๑๖๖
ว่าด้วยเครื่องรองน้ำฝนอย่างยุโรป น่า ๑๗๙
ว่าด้วยทักชิวนยม น่า ๑๙๒
ว่าด้วยนิลกลาปน น่า ๑๙๔
ว่าด้วยผู้มีอำนาจ คิดพยาบาทแก่ผู้น้อย น่า ๑๙๔
ว่าด้วยลักภา น่า ๒๐๑
ว่าด้วยที่จะถวายฎีกา น่า ๒๐๓
ว่าด้วยจรจำนักนิรือ น่า ๒๓๖
ว่าด้วยเรื่องพัชนี น่า ๒๓๗
ว่าด้วยยิงกสุน น่า ๒๔๓
ว่าด้วยขายสวนและขายนา น่า ๒๕๔
ว่าด้วยลูกขุน และขุนศาล น่า ๒๕๕
ประกาศภาษีร้อย น่า ๒๖๐
ว่าด้วยเพชรใหญ่ น่า ๒๗๔
ว่าด้วยเรื่องจำจะความ น่า ๒๘๐
ว่าด้วยอากรค่าน้ำ น่า ๒๘๐
ว่าด้วยปฏิสังขรณวัดขุนแสน น่า ๒๘๔
ว่าด้วยเรื่องพระยาไชยากลับ น่า ๒๘๕
ว่าด้วยวัดราชบ่ระดิษฐ น่า ๓๐๐
ว่าด้วยพระที่นั่งเมืองลพบุรี น่า ๓๐๗
ว่าด้วยชายทาย น่า ๓๑๓
ว่าด้วยเรื่องสรรพยางแมว น่า ๓๒๑
ว่าด้วยอำแดงเหมือนถวายฎีกา น่า ๓๒๑
ว่าด้วยคนโทษ น่า ๓๔๑
ว่าด้วยถวายเข้าปลอก น่า ๓๔๕
ว่าด้วยวิลิศอิศรภาส น่า ๓๔๕

ว่าด้วยไปรดยกค่าไม้ประกำใบแลค่าน้ำมัน น่า ๓๕๖
ว่าด้วยเรื่องดาวหาง น่า ๓๖๔
ว่าด้วยเรื่องอัยโนวี น่า ๓๗๑
ว่าด้วยชายสวนชายนา น่า ๓๗๒
ว่าด้วยห้ามไม่ให้ทิ้งสัตว์ตายลงในน้ำ น่า ๓๗๓
ว่าด้วยเงินเหรียนนอก น่า ๓๗๔
ว่าด้วยเงินเหรียนในกรุง น่า ๓๗๕
ว่าด้วยทำเหมืนแดง น่า ๓๘๐
ว่าด้วยเจ้ากรมปลัดกรมพี่เลี้ยงข้างวัง น่า ๓๘๑
ว่าด้วยราชครูกลอกนอกพระนคร น่า ๓๘๗
ว่าด้วยไม่เคารพเสนายที่ น่า ๓๘๕
ว่าด้วยทานหนี น่า ๔๐๓

บอกราคาหนังสือต่าง ๆ

๑ หนังสือในโรงพิมพ์หลวง ที่เปนเรื่องวิเสศสำคัญ ๆ นั้น มีอยู่หลายเรื่อง ซึ่งได้ตั้งไว้ใช้ในราชการ ขนาดพระราชประสงค์แล้ว ก็แต่ที่เหลือใช้ในราชการบ้างเล็กน้อยนั้น ข้าพระเจ้าหน่วย ท่านผู้ซึ่งได้รับพระราชบัญญัติ แลหมายประกาศไป จะหายเสียบ้างฤๅไม่ได้แรก จะต้องการทราบบ้าง ก็จะไม่มีที่หาใช้ อนึ่งลูกค้าแลราษฎรผู้ใด ซึ่งอยากจะทราบราชการให้เสียดบ้าง ข้าพเจ้าได้รัดสมุดนั้นไว้พร้อม เพื่อจะจำหน่ายให้ ได้ทันประสงค์ของท่านทั้งปวง เพราะถ้าจะแจกอีก ก็เปนการไม่รู้จบไป เมื่อท่านผู้ใดประสงค์จะได้สมประสงค์โดยง่าย ที่หนังสือที่มีอยู่นั้น คือ

ราชการ

- พระราชบัญญัติเคานัซิล ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
- พระราชบัญญัติสำรับเจ้าพนักงาน หอรัษฎากรพิพัฒน์ ราคา เล่มละ กึ่งตำลึง
- พระราชบัญญัติสำรับเจ้าภาษีนายอากร ราคา เล่มละบาท
- หนังสือสัญญาเชียงใหม่ ราคา เล่มละบาท
- สัญญาอังกฤษ ๑ สัญญาอเมริกัน ๑ สัญญาเดนมารุก ๑ สัญญาเยอรมัน ๑ สัญญาปรุยซิล ๑ ราคา ชาติ ล้านยรวมเปนเล่มใหญ่ ๕ ชาติ ราคา เล่มละ
- พระราชบัญญัติ พิกัดกระเษียรอายุ ราคาเล่มละ สองสลึง
- พระราชบัญญัติค่านา ราคา เล่มละ
- พระราชบัญญัติ สำรับผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปสัญญากับคนต่างประเทศ ราคาเล่มละสลึง
- พระราชบัญญัติสำรับข้าหลวงซึ่งจะออกไปจัดจะตราม์ ราคา เล่มละสลึง

หนังสือสอนเดก

ซึ่งโปรดเกล้า ให้หลวงสารประเสริฐคิดขึ้นใช้

- มูลบทบรรพกิจ ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
- วาหนิติกร ราคา เล่มละบาท
- อักษรประโยค ราคา เล่มละบาท
- สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ สามเรื่องรวมเปนเล่มเดียว ราคา เล่มละกึ่งตำลึง
- ถ้าสี่เล่มนี้รวมเยบเปนเล่มใหญ่ ราคา เล่มละหกบาท
- นิติสารสาธกเล่ม ๑ ราคา เล่มละบาท
- นิติสารสาธกเล่ม ๒ ราคา เล่มละบาท

หนังสือเรื่องต่าง ๆ

- กลลัทธิแลขัญราชาภิเศก ราคา เล่มละสี่บาท
- ราชนิติ ราคา เล่มละบาท
- พงษาวดารเหนือ ราคา เล่มละบาท
- พงษาวดารมอญ ราคา เล่มละบาท
- พงษาวดารเขมร ราคา เล่มละบาท
- ยีสจปกรณ์ำ มีนิทานต่าง ๆ ราคา เล่มละบาท
- ปักษิปกรณ์ำ แลนารายน์สิบปาง ราคา เล่มละบาท

ถ้าท่านผู้ใดมีความประสงค์ เชิญมาที่โรงพิมพหลวง ในพระบรมมหาราชวังเดอญ